നമോ തസ്സ ഭഗവതോ അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ

മജ്ഝിമനികായേ

മൂലപണ്ണാസ-അട്ഠകഥാ

(പഠമോ ഭാഗോ)

ഗന്ഥാരമ്ഭകഥാ

കരുണാസീതലഹദയം , പഞ്ഞാപജ്ജോതവിഹതമോഹതമം;
സനരാമരലോകഗരും, വന്ദേ **സുഗതം** ഗതിവിമുത്തം.

ബുദ്ധോപി ബുദ്ധഭാവം, ഭാവേത്വാ ചേവ സച്ഛികത്വാ ച;
യം ഉപഗതോ ഗതമലം, വന്ദേ തമനുത്തരം **ധമ്മം**.

സുഗതസ്സ ഓരസാനം, പുത്താനം മാരസേനമഥനാനം;
അട്ഠന്നമ്പി സമൂഹം, സിരസാ വന്ദേ **അരിയസങ്ഘം**.

ഇതി മേ പസന്നമതിനോ, രതനത്തയവന്ദനാമയം പുഞ്ഞം;
യം സുവിഹതന്തരായോ, ഹുത്വാ തസ്സാനുഭാവേന.

മജ്ഝിമപമാണസുത്തങ്കിതസ്സ ഇധ **മജ്ഝിമാഗമവരസ്സ**;
ബുദ്ധാനുബുദ്ധസംവണ്ണിതസ്സ പരവാദമഥനസ്സ.

അത്ഥപ്പകാസനത്ഥം, **അട്ഠകഥാ** ആദിതോ വസിസതേഹി;
പഞ്ചഹി യാ സങ്ഗീതാ, അനുസങ്ഗീതാ ച പച്ഛാപി.

സീഹളദീപം പന ആഭതാഥ വസിനാ മഹാമഹിന്ദേന;
ഠപിതാ സീഹളഭാസായ, ദീപവാസീനമത്ഥായ.

അപനേത്വാന തതോഹം, സീഹളഭാസം മനോരമം ഭാസം;
തന്തിനയാനുച്ഛവികം, ആരോപേന്തോ വിഗതദോസം.

സമയം അവിലോമേന്തോ, ഥേരാനം ഥേരവംസദീപാനം;
സുനിപുണവിനിച്ഛയാനം, മഹാവിഹാരേ നിവാസീനം.

ഹിത്വാ പുനപ്പുനാഗതമത്ഥം, അത്ഥം പകാസയിസ്സാമി;
സുജനസ്സ ച തുട്ഠത്ഥം, ചിരട്ഠിതത്ഥഞ്ച ധമ്മസ്സ.

സീലകഥാ ധുതധമ്മാ, കമ്മട്ഠാനാനി ചേവ സബ്ബാനി;
ചരിയാവിധാനസഹിതോ, ഝാനസമാപത്തിവിത്ഥാരോ.

സബ്ബാ ച അഭിഞ്ഞായോ, പഞ്ഞാസങ്കലനനിച്ഛയോ ചേവ;
ഖന്ധാധാതായതനിന്ദ്രിയാനി അരിയാനി ചേവ ചത്താരി.

സച്ചാനി പച്ചയാകാരദേസനാ സുപരിസുദ്ധനിപുണനയാ;
അവിമുത്തതന്തിമഗ്ഗാ, വിപസ്സനാഭാവനാ ചേവ.

ഇതി പന സബ്ബം യസ്മാ, **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** മയാ സുപരിസുദ്ധം;
വുത്തം തസ്മാ ഭിയ്യോ, ന തം ഇധ വിചാരയിസ്സാമി.

''മജ്ഝേ **വിസുദ്ധിമഗ്ഗോ,** ഏസ ചതുന്നമ്പി ആഗമാനഞ്ഹി;
ഠത്വാ പകാസയിസ്സതി, തത്ഥ യഥാഭാസിതമത്ഥം''.

ഇച്ചേവ കതോ തസ്മാ, തമ്പി ഗഹേത്വാന സദ്ധിമേതായ;
അട്ഠകഥായ വിജാനഥ, മജ്ഝിമസങ്ഗീതിയാ അത്ഥന്തി.

നിദാനകഥാ

൧. തത്ഥ **മജ്ഝിമസങ്ഗീതി** നാമ പണ്ണാസതോ മൂലപണ്ണാസാ മജ്ഝിമപണ്ണാസാ ഉപരിപണ്ണാസാതി പണ്ണാസത്തയസങ്ഗഹാ. വഗ്ഗതോ ഏകേകായ പണ്ണാസായ പഞ്ച പഞ്ച വഗ്ഗേ കത്വാ പന്നരസവഗ്ഗസമായോഗാ. സുത്തതോ ദിയഡ്ഢസുത്തസതം ദ്വേ ച സുത്തന്താ. പദതോ തേവീസുത്തരപഞ്ചസതാധികാനി അസീതിപദസഹസ്സാനി. തേനാഹു പോരാണാ -

''അസീതിപദസഹസ്സാനി, ഭിയ്യോ പഞ്ചസതാനി ച;
പുന തേവീസതി വുത്താ, പദമേവം വവത്ഥിത''ന്തി.

അക്ഖരതോ സത്ത അക്ഖരസതസഹസ്സാനി ചത്താലീസഞ്ച സഹസ്സാനി തേപഞ്ഞാസഞ്ച അക്ഖരാനി. ഭാണവാരതോ അസീതി ഭാണവാരാ തേവീസപദാധികോ ച ഉപഡ്ഢഭാണവാരോ. അനുസന്ധിതോ പുച്ഛാനുസന്ധി-അജ്ഝാസയാനുസന്ധി-യഥാനുസന്ധിവസേന സങ്ഖേപതോ തിവിധോ അനുസന്ധി. വിത്ഥാരതോ പനേത്ഥ തീണി അനുസന്ധിസഹസ്സാനി നവ ച സതാനി ഹോന്തി. തേനാഹു പോരാണാ -

''തീണി സന്ധിസഹസ്സാനി, തഥാ നവസതാനി ച;
അനുസന്ധിനയാ ഏതേ, മജ്ഝിമസ്സ പകാസിതാ''തി.

തത്ഥ പണ്ണാസാസു **മൂലപണ്ണാസാ** ആദി, വഗ്ഗേസു **മൂലപരിയായവഗ്ഗോ,** സുത്തേസു **മൂലപരിയായസുത്തം**. തസ്സാപി ''ഏവം മേ സുത''ന്തിആദികം ആയസ്മതാ ആനന്ദേന പഠമമഹാസങ്ഗീതികാലേ വുത്തം നിദാനമാദി. സാ പനേസാ പഠമമഹാസങ്ഗീതി സുമങ്ഗലവിലാസിനിയാ ദീഘനികായട്ഠകഥായ ആദിമ്ഹി വിത്ഥാരിതാ. തസ്മാ സാ തത്ഥ വിത്ഥാരിതനയേനേവ വേദിതബ്ബാ.

၁. മൂലപരിയായവഗ്ഗോ

၁. മൂലപരിയായസുത്തവണ്ണനാ

၁. യം പനേതം "ഏവം മേ സുത"ന്തിആദികം നിദാനം. തത്ഥ **ഏവ**ന്തി നിപാതപദം. **മേ**തിആദീനി നാമപദാനി. **ഉക്കട്ഠായം വിഹരതീ**തി എത്ഥ **വീ**തി ഉപസഗ്ഗപദം, **ഹരതീ**തി ആഖ്യാതപദന്തി ഇമിനാ താവ നയേന പദവിഭാഗോ വേദിതബ്ബോ.

അത്ഥതോ പന **ഏവം**-സദ്ദോ താവ ഉപമൂപദേസസമ്പഹംസനഗരഹണവചനസമ്പടിഗ്ഗഹാകാരനിദസ്സനാവധാരണാദിഅനേകത്ഥപ്പഭേദോ. തഥാഹേസ - "ഏവം ജാതേന മച്ചേന കത്തബ്ബം കുസലം ബഹു"ന്തി ഏവമാദീസു (ധ॰ പ॰ ൫൩) ഉപമായം ആഗതോ. "ഏവം തേ അഭിക്കമിതബ്ബം, ഏവം തേ പടിക്കമിതബ്ബ"ന്തിആദീസു (അ॰ നി॰ ൪.൧൨൨) ഉപദേസേ. "ഏവമേതം ഭഗവാ, ഏവമേതം സുഗതാ"തിആദീസു (അ॰ നി॰ ൩.၆၆) സമ്പഹംസനേ. "ഏവമേവം പനായം വസലീ യസ്മിം വാ തസ്മിം വാ തസ്സ മുണ്ഡകസ്സ സമണകസ്സ വണ്ണം ഭാസതീ"തിആദീസു (സം॰ നി॰ ၁.၁၈၇) ഗരഹണേ. "ഏവം ഭന്തേതി ഖോ തേ ഭിക്ഖൂ ഭഗവതോ പച്ചസ്സോസു"ന്തിആദീസു (മ॰ നി॰ ၁.၁) വചനസമ്പടിഗ്ഗഹേ. "ഏവം ബ്യാഖോ അഹം, ഭന്തേ, ഭഗവതാ ധമ്മം ദേസിതം ആജാനാമീ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ၁.၃၉၈) ആകാരേ. "ഏഹി ത്വം, മാണവക, യേന സമണോ ആനന്ദോ തേനുപസങ്കമ, ഉപസങ്കമിത്വാ മമ വചനേന സമണം, ആനന്ദം, അപ്പാബാധം അപ്പാതങ്കം ലഹുട്ഠാനം ബലം ഫാസുവിഹാരം പുച്ഛ - 'സുഭോ മാണവോ തോദേയ്യപുത്തോ, ഭവന്തം ആനന്ദം, അപ്പാബാധം അപ്പാതങ്കം ലഹുട്ഠാനം ബലം ഫാസുവിഹാരം പുച്ഛതീ'തി, ഏവഞ്ച വദേഹി സാധു കിര ഭവം ആനന്ദോ യേന സുഭസ്സ മാണവസ്സ തോദേയ്യപുത്തസ്സ നിവേസനം, തേനുപസങ്കമതു അനുകമ്പം ഉപാദായാ"തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ၁.၄၄၅) നിദസ്സനേ. "തം കിം മഞ്ഞഥ, കാലാമാ, ഇമേ ധമ്മാ കുസലാ വാ അകുസലാ വാതി? അകുസലാ, ഭന്തേ. സാവജ്ജാ വാ അനവജ്ജാ വാതി? സാവജ്ജാ, ഭന്തേ. വിഞ്ഞുഗരഹിതാ വാ വിഞ്ഞുപ്പസത്ഥാ വാതി? വിഞ്ഞുഗരഹിതാ, ഭന്തേ. സമത്താ സമാദിന്നാ അഹിതായ ദുക്ഖായ സംവത്തന്തി നോ വാ, കഥം വോ ഏത്ഥ ഹോതീതി? സമത്താ, ഭന്തേ, സമാദിന്നാ അഹിതായ ദുക്ഖായ സംവത്തന്തി, ഏവം നോ ഏത്ഥ ഹോതീ"തിആദീസു (അ॰ നി॰ ၃.၆၆) അവധാരണേ. സ്വായമിധ ആകാരനിദസ്സനാവധാരണേസു ദട്ഠബ്ബോ.

തത്ഥ ആകാരട്ഠേന **ഏവം**സദ്ദേന ഏതമത്ഥം ദീപേതി - നാനാനയനിപുണം അനേകജ്ഝാസയസമുട്ഠാനം അത്ഥബ്യഞ്ജനസമ്പന്നം വിവിധപാടിഹാരിയം ധമ്മത്ഥദേസനാപടിവേധഗമ്ഭീരം സബ്ബസത്താനം സകസകഭാസാനുരൂപതോ സോതപഥമാഗച്ഛന്തം തസ്സ ഭഗവതോ വചനം സബ്ബപ്പകാരേന കോ സമത്ഥോ വിഞ്ഞാതും, സബ്ബഥാമേന പന സോതുകാമതം ജനേത്വാപി ഏവം മേ സുതം, മയാപി ഏകേനാകാരേന സുതന്തി.

നിദസ്സനട്ഠേന "നാഹം സയമ്ഭൂ, ന മയാ ഇദം സച്ഛികത"ന്തി അത്താനം പരിമോചേന്തോ ഏവം മേ സുതം, മയാപി ഏവം സുതന്തി ഇദാനി വത്തബ്ബം സകലം സുത്തം നിദസ്സേതി.

അവധാരണട്ഠേന "ഏതദഗ്ഗം, ഭിക്ഖവേ, മമ സാവകാനം ഭിക്ഖൂനം ബഹുസ്സുതാനം യദിദം ആനന്ദോ, ഗതിമന്താനം, സതിമന്താനം, ധിതിമന്താനം, ഉപട്ഠാകാനം യദിദം ആനന്ദോ"തി (അ॰ നി॰ ၁.၂၁၉-၂၂၃) ഏവം ഭഗവതാ, "ആയസ്മാ ആനന്ദോ അത്ഥകുസലോ ധമ്മകുസലോ ബ്യഞ്ജനകുസലോ നിരുത്തികുസലോ പുബ്ബാപരകുസലോ"തി (അ॰ നി॰ ၅.၁၆၉) ഏവം ധമ്മസേനാപതിനാ ച പസത്ഥഭാവാനുരൂപം അത്തനോ ധാരണബലം ദസ്സേന്തോ സത്താനം സോതുകമ്യതം ജനേതി "ഏവം മേ സുതം, തഞ്ച ഖോ അത്ഥതോ വാ ബ്യഞ്ജനതോ വാ അനൂനമനധികം, ഏവമേവ ന അഞ്ഞഥാ ദട്ഠബ്ബ"ന്തി.

മേ-സദ്ദോ തീസു അത്ഥേസു ദിസ്സതി. തഥാ ഹിസ്സ "ഗാഥാഭിഗീതം മേ അഭോജനേയ്യ"ന്തിആദീസു (സു॰ നി॰ ၈၁) മയാതി അത്ഥോ. "സാധു മേ, ഭന്തേ ഭഗവാ, സംഖിത്തേന ധമ്മം ദേസേതൂ"തിആദീസു (സം॰ നി॰ ၄.၈၈) മയ്ഹന്തി അത്ഥോ. "ധമ്മദായാദാ മേ, ഭിക്ഖവേ, ഭവഥാ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ၁.၂၉) മമാതി അത്ഥോ. ഇധ പന "മയാ സുത"ന്തി ച "മമ സുത"ന്തി ച അത്ഥദ്വയേ യുജ്ജതി.

സുതന്തി അയം സുത-സദ്ദോ സഉപസഗ്ഗോ ച അനുപസഗ്ഗോ ച ഗമന-വിസ്സുത-കിലിന്ന-ഉപചിതാനുയോഗ-സോതവിഞ്ഞേയ്യ-സോതദ്വാരാനുസാരവിഞ്ഞാതാദിഅനേകത്ഥപ്പഭേദോ. തഥാ ഹിസ്സ "സേനായ പസുതോ"തിആദീസു ഗച്ഛന്തോതി അത്ഥോ. "സുതധമ്മസ്സ പസ്സതോ"തിആദീസു (ഉദാ॰ ၁၁) വിസ്സുതധമ്മസ്സാതി അത്ഥോ, "അവസ്സുതാ അവസ്സുതസ്സാതി"ആദീസു (പാചി॰ ၆၅၇) കിലിന്നാ കിലിന്നസ്സാതി അത്ഥോ. "തുമ്ഹേഹി പുഞ്ഞം പസുതം അനപ്പക"ന്തിആദീസു (ഖു॰ പാ॰ ၇.၁၂) ഉപചിതന്തി അത്ഥോ. "യേ ഝാനപസുതാ ധീരാ"തിആദീസു (ധ॰ പ॰ ၁၈၁) ഝാനാനുയുത്താതി അത്ഥോ. "ദിട്ഠം സുതം മുത"ന്തിആദീസു (മ॰ നി॰ ၁.၂၄၁) സോതവിഞ്ഞേയ്യന്തി അത്ഥോ. "സുതധരോ സുതസന്നിചയോ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ၁.၃၃၉) സോതദ്വാരാനുസാരവിഞ്ഞാതധരോതി അത്ഥോ. ഇധ പനസ്സ സോതദ്വാരാനുസാരേന "ഉപധാരിത"ന്തി വാ "ഉപധാരണ"ന്തി വാതി അത്ഥോ. മേ-സദ്ദസ്സ ഹി മയാതി അത്ഥേ സതി "ഏവം മയാ സുതം സോതദ്വാരാനുസാരേന ഉപധാരിത"ന്തി യുജ്ജതി. മമാതി അത്ഥേ സതി "ഏവം മമ സുതം സോതദ്വാരാനുസാരേന ഉപധാരണ"ന്തി യുജ്ജതി.

ഏവമേതേസു തീസു പദേസു **ഏവ**ന്തി സോതവിഞ്ഞാണാദിവിഞ്ഞാണകിച്ചനിദസ്സനം. **മേ**തി വുത്തവിഞ്ഞാണസമങ്ഗിപുഗ്ഗലനിദസ്സനം. **സുത**ന്തി അസ്സവനഭാവപ്പടിക്ഖേപതോ അനൂനാനധികാവിപരീതഗ്ഗഹണനിദസ്സനം. തഥാ **ഏവ**ന്തി തസ്സാ സോതദ്വാരാനുസാരേന പവത്തായ വിഞ്ഞാണവീഥിയാ നാനപ്പകാരേന ആരമ്മണേ പവത്തിഭാവപ്പകാസനം. **മേ**തി അത്തപ്പകാസനം. **സുത**ന്തി ധമ്മപ്പകാസനം. അയഞ്ഹേത്ഥ സങ്ഖേപോ "നാനപ്പകാരേന ആരമ്മണേ പവത്തായ വിഞ്ഞാണവീഥിയാ മയാ ന അഞ്ഞം കതം, ഇദം പന കതം, അയം ധമ്മോ സുതോ"തി.

തഥാ **ഏവ**ന്തി നിദ്ദിസിതബ്ബപ്പകാസനം. **മേ**തി പുഗ്ഗലപ്പകാസനം. **സുത**ന്തി പുഗ്ഗലകിച്ചപ്പകാസനം. ഇദം വുത്തം ഹോതി - യം സുത്തം നിദ്ദിസിസ്സാമി, തം മയാ ഏവം സുതന്തി.

തഥാ **ഏവ**ന്തി യസ്സ ചിത്തസന്താനസ്സ നാനാകാരപ്പവത്തിയാ നാനത്ഥബ്യഞ്ജനഗ്ഗഹണം ഹോതി, തസ്സ നാനാകാരനിദ്ദേസോ. **ഏവ**ന്തി ഹി അയം ആകാരപഞ്ഞത്തി, **മേ**തി കത്തുനിദ്ദേസോ, **സുത**ന്തി വിസയനിദ്ദേസോ. എത്താവതാ നാനാകാരപ്പവത്തേന ചിത്തസന്താനേന തംസമങ്ഗിനോ കത്തുവിസയേ ഗഹണസന്നിട്ഠാനം കതം ഹോതി.

അഥ വാ **ഏവ**ന്തി പുഗ്ഗലകിച്ചനിദ്ദേസോ. **സുത**ന്തി വിഞ്ഞാണകിച്ചനിദ്ദേസോ. **മേ**തി ഉഭയകിച്ചയുത്തപുഗ്ഗലനിദ്ദേസോ. അയം പനേത്ഥ സങ്ഖേപോ - മയാ സവനകിച്ചവിഞ്ഞാണസമങ്ഗിനാ പുഗ്ഗലേന വിഞ്ഞാണവസേന ലദ്ധസവനകിച്ചവോഹാരേന സുതന്തി.

തത്ഥ **ഏവ**ന്തി ച **മേ**തി ച സച്ചികട്ഠപരമത്ഥവസേന അവിജ്ജമാനപഞ്ഞത്തി. കിഞ്ഹേത്ഥ തം പരമത്ഥതോ അത്ഥി, യം ഏവന്തി വാ മേതി വാ നിദ്ദേസം ലഭേഥ? **സുത**ന്തി വിജ്ജമാനപഞ്ഞത്തി. യഞ്ഹി തമേത്ഥ സോതേന ഉപലദ്ധം, തം പരമത്ഥതോ വിജ്ജമാനന്തി.

തഥാ **ഏവ**ന്തി ച **മേ**തി ച തം തം ഉപാദായ വത്തബ്ബതോ ഉപാദാപഞ്ഞത്തി. **സുത**ന്തി ദിട്ഠാദീനി ഉപനിധായ വത്തബ്ബതോ ഉപനിധാപഞ്ഞത്തി. എത്ഥ ച **ഏവ**ന്തി വചനേന അസമ്മോഹം ദീപേതി. ന ഹി സമ്മൂള്ഹോ നാനപ്പകാരപടിവേധസമത്ഥോ ഹോതി. **സുത**ന്തി വചനേന സുതസ്സ അസമ്മോസം ദീപേതി. യസ്സ ഹി സുതം സമ്മുട്ഠം ഹോതി , ന സോ കാലന്തരേന മയാ സുതന്തി പടിജാനാതി. ഇച്ചസ്സ അസമ്മോഹേന പഞ്ഞാസിദ്ധി, അസമ്മോസേന പന സതിസിദ്ധി. തത്ഥ പഞ്ഞാ പുബ്ബങ്ഗമായ സതിയാ ബ്യഞ്ജനാവധാരണസമത്ഥതാ, സതിപുബ്ബങ്ഗമായ പഞ്ഞായ അത്ഥപടിവേധസമത്ഥതാ, തദുഭയസമത്ഥതായോഗേന അത്ഥബ്യഞ്ജനസമ്പന്നസ്സ ധമ്മകോസസ്സ അനുപാലനസമത്ഥതോ ധമ്മഭണ്ഡാഗാരികത്തസിദ്ധി.

അപരോ നയോ - **ഏവ**ന്തി വചനേന യോനിസോ മനസികാരം ദീപേതി, അയോനിസോ മനസികരോതോ ഹി നാനപ്പകാരപടിവേധാഭാവതോ. **സുത**ന്തി വചനേന അവിക്ഖേപം ദീപേതി, വിക്ഖിത്തചിത്തസ്സ സവനാഭാവതോ. തഥാ ഹി വിക്ഖിത്തചിത്തോ പുഗ്ഗലോ സബ്ബസമ്പത്തിയാ വുച്ചമാനോപി "ന മയാ സുതം, പുന ഭണഥാ"തി ഭണതി. യോനിസോ മനസികാരേന ചേത്ഥ അത്തസമ്മാപണിധിം പുബ്ബേ ച കതപുഞ്ഞതം സാധേതി, സമ്മാ അപണിഹിതത്തസ്സ പുബ്ബേ അകതപുഞ്ഞസ്സ വാ തദഭാവതോ. അവിക്ഖേപേന പന സദ്ധമ്മസ്സവനം സപ്പുരിസൂപനിസ്സയഞ്ച സാധേതി. ന ഹി വിക്ഖിത്തചിത്തോ സോതും സക്കോതി, ന ച സപ്പുരിസേ അനുപസ്സയമാനസ്സ സവനം അത്ഥീതി.

അപരോ നയോ - യസ്മാ **ഏവ**ന്തി യസ്സ ചിത്തസന്താനസ്സ നാനാകാരപ്പവത്തിയാ നാനത്ഥബ്യഞ്ജനഗ്ഗഹണം ഹോതി, തസ്സ നാനാകാരനിദ്ദേസോതി വുത്തം. സോ ച ഏവം ഭദ്ദകോ ആകാരോ ന സമ്മാ അപ്പണിഹിതത്തനോ പുബ്ബേ അകതപുഞ്ഞസ്സ വാ ഹോതി, തസ്മാ **ഏവ**ന്തി ഇമിനാ ഭദ്ദകേന ആകാരേന പച്ഛിമചക്കദ്വയസമ്പത്തിം അത്തനോ ദീപേതി, **സുത**ന്തി സവനയോഗേന പുരിമചക്കദ്വയസമ്പത്തിം. ന ഹി അപ്പതിരൂപദേസേ വസതോ സപ്പുരിസൂപനിസ്സയവിരഹിതസ്സ വാ സവനം അത്ഥി. ഇച്ചസ്സ പച്ഛിമചക്കദ്വയസിദ്ധിയാ ആസയസുദ്ധി സിദ്ധാ ഹോതി. പുരിമചക്കദ്വയസിദ്ധിയാ പയോഗസുദ്ധി. തായ ച ആസയസുദ്ധിയാ അധിഗമബ്യത്തിസിദ്ധി, പയോഗസുദ്ധിയാ ആഗമബ്യത്തിസിദ്ധി. ഇതി പയോഗാസയസുദ്ധസ്സ ആഗമാധിഗമസമ്പന്നസ്സ വചനം അരുണുഗ്ഗം വിയ സൂരിയസ്സ ഉദയതോ യോനിസോമനസികാരോ വിയ ച കുസലകമ്മസ്സ അരഹതി ഭഗവതോ വചനസ്സ പുബ്ബങ്ഗമം ഭവിതുന്തി ഠാനേ നിദാനം ഠപേന്തോ **ഏവം മേ സുത**ന്തിആദിമാഹ.

അപരോ നയോ - **ഏവ**ന്തി ഇമിനാ നാനപ്പകാരപടിവേധദീപകേന വചനേന അത്തനോ അത്ഥപടിഭാനപടിസമ്ഭിദാസമ്പത്തിസബ്ഭാവം ദീപേതി. **സുത**ന്തി ഇമിനാ സോതബ്ബഭേദപടിവേധദീപകേന ധമ്മനിരുത്തിപടിസമ്ഭിദാസമ്പത്തിസബ്ഭാവം . **ഏവ**ന്തി ച ഇദം യോനിസോമനസികാരദീപകം വചനം ഭാസമാനോ - "ഏതേ മയാ ധമ്മാ മനസാനുപേക്ഖിതാ ദിട്ഠിയാ സുപ്പടിവിദ്ധാ"തി ദീപേതി. **സുത**ന്തി ഇദം സവനയോഗദീപകം വചനം ഭാസമാനോ - "ബഹൂ മയാ ധമ്മാ സുതാ ധാതാ വചസാ പരിചിതാ"തി ദീപേതി. തദുഭയേനപി അത്ഥബ്യഞ്ജനപാരിപൂരിം ദീപേന്തോ സവനേ ആദരം ജനേതി. അത്ഥബ്യഞ്ജനപരിപുണ്ണഞ്ഹി ധമ്മം ആദരേന അസ്സുണന്തോ മഹതാ ഹിതാ പരിബാഹിരോ ഹോതീതി ആദരം ജനേത്വാ സക്കച്ചം ധമ്മോ സോതബ്ബോതി.

"ഏവം മേ സുത"ന്തി ഇമിനാ പന സകലേന വചനേന ആയസ്മാ ആനന്ദോ തഥാഗതപ്പവേദിതം ധമ്മം അത്തനോ അദഹന്തോ അസപ്പുരിസഭൂമിം അതിക്കമതി, സാവകത്തം പടിജാനന്തോ സപ്പുരിസഭൂമിം

ഓക്കമതി. തഥാ അസദ്ധമ്മാ ചിത്തം വുട്ഠാപേതി, സദ്ധമ്മേ ചിത്തം പതിട്ഠാപേതി. "കേവലം സുതമേവേതം മയാ തസ്സേവ പന ഭഗവതോ വചന"ന്തി ദീപേന്തോ അത്താനം പരിമോചേതി, സത്ഥാരം അപദിസതി, ജിനവചനം അപ്പേതി, ധമ്മനേത്തിം പതിട്ഠാപേതി.

അപിച "ഏവം മേ സുത"ന്തി അത്തനാ ഉപ്പാദിതഭാവം അപ്പടിജാനന്തോ പുരിമവചനം വിവരന്തോ "സമ്മുഖാ പടിഗ്ഗഹിതമിദം മയാ തസ്സ ഭഗവതോ ചതുവേസാരജ്ജവിസാരദസ്സ ദസബലധരസ്സ ആസഭട്ഠാനട്ഠായിനോ സീഹനാദനാദിനോ സബ്ബസത്തുത്തമസ്സ ധമ്മിസ്സരസ്സ ധമ്മരാജസ്സ ധമ്മാധിപതിനോ ധമ്മദീപസ്സ ധമ്മസരണസ്സ സദ്ധമ്മവരചക്കവത്തിനോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ വചനം, ന എത്ഥ അത്ഥേ വാ ധമ്മേ വാ പദേ വാ ബ്യഞ്ജനേ വാ കങ്ഖാ വാ വിമതി വാ കത്തബ്ബാ"തി സബ്ബദേവമനുസ്സാനം ഇമസ്മിം ധമ്മേ അസ്സദ്ധിയം വിനാസേതി, സദ്ധാസമ്പദം ഉപ്പാദേതീതി. തേനേതം വുച്ചതി -

"വിനാസയതി അസ്സദ്ധം, സദ്ധം വഡ്ഢേതി സാസനേ;
ഏവം മേ സുതമിച്ചേവം, വദം ഗോതമസാവകോ"തി.

ഏകന്തി ഗണനപരിച്ഛേദനിദ്ദേസോ. **സമയ**ന്തി പരിച്ഛിന്നനിദ്ദേസോ. **ഏകം സമയ**ന്തി അനിയമിതപരിദീപനം. തത്ഥ **സമയ**സദ്ദോ -

സമവായേ ഖണേ കാലേ, സമൂഹേ ഹേതുദിട്ഠിസു;
പടിലാഭേ പഹാനേ ച, പടിവേധേ ച ദിസ്സതി.

തഥാ ഹിസ്സ "അപ്പേവ നാമ സ്വേപി ഉപസങ്കമേയ്യാമ കാലഞ്ച സമയഞ്ച ഉപാദായാ"തി ഏവമാദീസു (ദീ॰ നി॰ ൧.൪൪൭) സമവായോ അത്ഥോ. "ഏകോവ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ഖണോ ച സമയോ ച ബ്രഹ്മചരിയവാസായാ"തിആദീസു (അ॰ നി॰ ൮.൨൯) ഖണോ. "ഉണ്ഹസമയോ പരിളാഹസമയോ"തിആദീസു (പാചി॰ ൩൫൮) കാലോ. "മഹാസമയോ പവനസ്മി"ന്തിആദീസു സമൂഹോ. "സമയോപി ഖോ തേ, ഭദ്ദാലി, അപ്പടിവിദ്ധോ അഹോസി, ഭഗവാ ഖോ സാവത്ഥിയം വിഹരതി, ഭഗവാപി മം ജാനിസ്സതി, 'ഭദ്ദാലി, നാമ ഭിക്ഖു സത്ഥുസാസനേ സിക്ഖായ ന പരിപൂരകാരീ'തി, അയമ്പി ഖോ തേ, ഭദ്ദാലി, സമയോ അപ്പടിവിദ്ധോ അഹോസീ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൨.൧൩൫) ഹേതു . "തേന ഖോ പന സമയേന ഉഗ്ഗാഹമാനോ പരിബ്ബാജകോ സമണമുണ്ഡികാപുത്തോ സമയപ്പവാദകേ തിന്ദുകാചീരേ ഏകസാലകേ മല്ലികായ ആരാമേ പടിവസതീ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൨.൨൬൦) ദിട്ഠി.

"ദിട്ഠേ ധമ്മേ ച യോ അത്ഥോ, യോ ചത്ഥോ സമ്പരായികോ;
അത്ഥാഭിസമയാ ധീരോ, പണ്ഡിതോതി പവുച്ചതീ"തി. -

ആദീസു (സം॰ നി॰ ൧.൧൨൯) പടിലാഭോ. "സമ്മാ മാനാഭിസമയാ അന്തമകാസി ദുക്ഖസ്സാ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൨൮) പഹാനം. "ദുക്ഖസ്സ പീളനട്ഠോ സങ്ഖതട്ഠോ സന്താപട്ഠോ വിപരിണാമട്ഠോ അഭിസമയട്ഠോ"തിആദീസു (പടി॰ മ॰ ൨.൮) പടിവേധോ. ഇധ പനസ്സ കാലോ അത്ഥോ. തേന സംവച്ഛര-ഉതു-മാസഡ്ഢമാസ-രത്തി-ദിവ-പുബ്ബണ്ഹ-മജ്ഝന്ഹിക-സായന്ഹ- പഠമമജ്ഝിമപച്ഛിമയാമ-മുഹുത്താദീസു കാലപ്പഭേദഭൂതേസു സമയേസു ഏകം സമയന്തി ദീപേതി.

തത്ഥ കിഞ്ചാപി ഏതേസു സംവച്ഛരാദീസു സമയേസു യം യം സുത്തം യമ്ഹി യമ്ഹി സംവച്ഛരേ ഉതുമ്ഹി മാസേ പക്ഖേ രത്തിഭാഗേ ദിവസഭാഗേ വാ വുത്തം, സബ്ബം തം ഥേരസ്സ സുവിദിതം സുവവത്ഥാപിതം പഞ്ഞായ. യസ്മാ പന "ഏവം മേ സുതം അസുകസംവച്ഛരേ അസുകഉതുമ്ഹി അസുകമാസേ അസുകപക്ഖേ അസുകരത്തിഭാഗേ അസുകദിവസഭാഗേ വാ"തി ഏവം വുത്തേ ന സക്കാ സുഖേന ധാരേതും വാ ഉദ്ദിസിതും വാ ഉദ്ദിസാപേതും വാ, ബഹു ച വത്തബ്ബം ഹോതി, തസ്മാ ഏകേനേവ പദേന തമത്ഥം സമോധാനേത്വാ "ഏകം സമയ"ന്തി ആഹ.

യേ വാ ഇമേ ഗബ്ഭോക്കന്തിസമയോ ജാതിസമയോ സംവേഗസമയോ അഭിനിക്ഖമനസമയോ ദുക്കരകാരികസമയോ മാരവിജയസമയോ അഭിസമ്ബോധിസമയോ ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരസമയോ ദേസനാസമയോ പരിനിബ്ബാനസമയോതി ഏവമാദയോ ഭഗവതോ ദേവമനുസ്സേസു അതിവിയ സുപ്പകാസാ അനേകകാലപ്പഭേദാ ഏവ സമയാ, തേസു സമയേസു ദേസനാസമയസങ്ഖാതം ഏകം സമയന്തി ദീപേതി. യോ ചായം ഞാണകരുണാകിച്ചസമയേസു അരുണാകിച്ചസമയോ, അത്തഹിതപരഹിതപടിപത്തിസമയേസു പരഹിതപടിപത്തിസമയോ, സന്നിപതിതാനം കരണീയദ്വയസമയേസു ധമ്മികഥാസമയോ, ദേസനാപടിപത്തിസമയേസു ദേസനാസമയോ, തേസുപി സമയേസു അഞ്ഞതരം സന്ധായ "ഏകം സമയ"ന്തി ആഹ.

കസ്മാ പനേത്ഥ യഥാ അഭിധമ്മേ "യസ്മിം സമയേ കാമാവചര"ന്തി ച ഇതോ അഞ്ഞേസു സുത്തപദേസു "യസ്മിം സമയേ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു വിവിച്ചേവ കാമേഹീ"തി ച ഭുമ്മവചനേന നിദ്ദേസോ കതോ, വിനയേ ച "തേന സമയേന ബുദ്ധോ ഭഗവാ"തി കരണവചനേന, തഥാ അകത്വാ "ഏകം സമയ"ന്തി ഉപയോഗവചനനിദ്ദേസോ കതോതി. തത്ഥ തഥാ ഇധ ച അഞ്ഞഥാ അത്ഥസമ്ഭവതോ. തത്ഥ ഹി അഭിധമ്മേ ഇതോ അഞ്ഞേസു സുത്തപദേസു ച അധികരണത്ഥോ ഭാവേനഭാവലക്ഖണത്ഥോ ച സമ്ഭവതി. അധികരണഞ്ഹി കാലത്ഥോ ച സമൂഹത്ഥോ ച സമയോ, തത്ഥ വുത്താനം ഫസ്സാദിധമ്മാനം

ഖണസമവായഹേതുസങ്ഖാതസ്സ ച സമയസ്സ ഭാവേന തേസം ഭാവോ ലക്ഖീയതി, തസ്മാ തദത്ഥജോതനത്ഥം തത്ഥ ഭുമ്മവചനനിദ്ദേസോ കതോ.

വിനയേ ച ഹേതുഅത്ഥോ കരണത്ഥോ ച സമ്ഭവതി. യോ ഹി സോ സിക്ഖാപദപഞ്ഞത്തിസമയോ സാരിപുത്താദീഹിപി ദുബ്ബിഞ്ഞേയ്യോ, തേന സമയേന ഹേതുഭൂതേന കരണഭൂതേന ച സിക്ഖാപദാനി പഞ്ഞാപയന്തോ സിക്ഖാപദപഞ്ഞത്തിഹേതുഞ്ച അപേക്ഖമാനോ ഭഗവാ തത്ഥ തത്ഥ വിഹാസി, തസ്മാ തദത്ഥജോതനത്ഥം തത്ഥ കരണവചനേന നിദ്ദേസോ കതോ.

ഇധ പന അഞ്ഞസ്മിഞ്ച ഏവംജാതികേ അച്ചന്തസംയോഗത്ഥോ സമ്ഭവതി. യഞ്ഹി സമയം ഭഗവാ ഇമം അഞ്ഞം വാ സുത്തന്തം ദേസേസി, അച്ചന്തമേവ തം സമയം കരുണാവിഹാരേന വിഹാസി, തസ്മാ തദത്ഥജോതനത്ഥം ഇധ ഉപയോഗവചനനിദ്ദേസോ കതോതി.

തേനേതം വുച്ചതി -

"തം തം അത്ഥമപേക്ഖിത്വാ, ഭുമ്മേന കരണേന ച;
അഞ്ഞത്ര സമയോ വുത്തോ, ഉപയോഗേന സോ ഇധാ"തി.

പോരാണാ പന വണ്ണയന്തി - "തസ്മിം സമയേ"തി വാ - "തേന സമയേനാ"തി വാ - "ഏകം സമയ"ന്തി വാ അഭിലാപമത്തഭേദോ ഏസ, സബ്ബത്ഥ ഭുമ്മമേവ അത്ഥോതി. തസ്മാ "ഏകം സമയ"ന്തി വുത്തേപി "ഏകസ്മിം സമയേ"തി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

ഭഗവാതി ഗരു. ഗരുഞ്ഹി ലോകേ "ഭഗവാ"തി വദന്തി. അയഞ്ച സബ്ബഗുണവിസിട്ഠതായ സബ്ബസത്താനം ഗരു, തസ്മാ "ഭഗവാ"തി വേദിതബ്ബോ. പോരാണേഹിപി വുത്തം -

"ഭഗവാതി വചനം സേട്ഠം, ഭഗവാതി വചനമുത്തമം;
ഗരുഗാരവയുത്തോ സോ, ഭഗവാ തേന വുച്ചതീ"തി.

അപിച -

"ഭാഗ്യവാ ഭഗ്ഗവാ യുത്തോ, ഭഗേഹി ച വിഭത്തവാ;
ഭത്തവാ വന്തഗമനോ, ഭവേസു ഭഗവാ തതോ"തി. -

ഇമിസ്സാ ഗാഥായ വസേനസ്സ പദസ്സ വിത്ഥാരതോ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. സോ ച **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** ബുദ്ധാനുസ്സതിനിദ്ദേസേ വുത്തോയേവ.

ഏത്താവതാ ചേത്ഥ **ഏവം മേ സുത**ന്തി വചനേന യഥാസുതം ധമ്മം ദസ്സേന്തോ ഭഗവതോ ധമ്മസരീരം പച്ചക്ഖം കരോതി. തേന - "നയിദം അതിക്കന്തസത്ഥുകം പാവചനം, അയം വോ സത്ഥാ"തി സത്ഥു അദസ്സനേന ഉക്കണ്ഠിതം ജനം സമസ്സാസേതി.

ഏകം സമയം ഭഗവാതി വചനേന തസ്മിം സമയേ ഭഗവതോ അവിജ്ജമാനഭാവം ദസ്സേന്തോ രൂപകായപരിനിബ്ബാനം സാധേതി. തേന "ഏവംവിധസ്സ നാമ അരിയധമ്മസ്സ ദേസകോ ദസബലധരോ വജിരസങ്ഘാതസമാനകായോ, സോപി ഭഗവാ പരിനിബ്ബുതോ, കേന അഞ്ഞേന ജീവിതേ ആസാ ജനേതബ്ബാ"തി ജീവിതമദമത്തം ജനം സംവേജേതി, സദ്ധമ്മേ ചസ്സ ഉസ്സാഹം ജനേതി.

ഏവന്തി ച ഭണന്തോ ദേസനാസമ്പത്തിം നിദ്ദിസതി. **മേ സുത**ന്തി സാവകസമ്പത്തിം. **ഏകം സമയ**ന്തി കാലസമ്പത്തിം. **ഭഗവാ**തി ദേസകസമ്പത്തിം.

ഉക്കട്ഠായം വിഹരതീതി ഏത്ഥ ഉക്കാതി ദീപികാ, തഞ്ച നഗരം "മങ്ഗലദിവസോ സുഖണോ സുനക്ഖത്തം മാ അതിക്കമീ"തി രത്തിമ്പി ഉക്കാസു ഠിതാസു മാപിതത്താ ഉക്കട്ഠാതി വുച്ചതി. ദണ്ഡദീപികാസു ജാലേത്വാ ധാരീയമാനാസു മാപിതത്താതി വുത്തം ഹോതി, തസ്സം **ഉക്കട്ഠായം**. സമീപത്ഥേ ചേതം ഭുമ്മവചനം. **വിഹരതീ**തി അവിസേസേന ഇരിയാപഥദിബ്ബബ്രഹ്മഅരിയവിഹാരേസു അഞ്ഞതരവിഹാരസമങ്ഗിപരിദീപനമേതം. ഇധ പന ഠാനഗമനനിസിന്നസയനപ്പഭേദേസു രിയാപഥേസു അഞ്ഞതരഇരിയാപഥസമായോഗപരിദീപനം. തേന ഠിതോപി ഗച്ഛന്തോപി നിസിന്നോപി സയാനോപി ഭഗവാ വിഹരതിച്ചേവ വേദിതബ്ബോ. സോ ഹി ഭഗവാ ഏകം ഇരിയാപഥബാധനം അഞ്ഞേന ഇരിയാപഥേന വിച്ഛിന്ദിത്വാ അപരിപതന്തം അത്തഭാവം ഹരതി പവത്തേതി, തസ്മാ വിഹരതീതി വുച്ചതി.

സുഭഗവനേതി ഏത്ഥ സുഭഗത്താ **സുഭഗം,** സുന്ദരസിരികത്താ സുന്ദരകാമത്താ ചാതി വുത്തം ഹോതി. തസ്സ ഹി വനസ്സ സിരിസമ്പത്തിയാ മനുസ്സാ അന്നപാനാദീനി ആദായ ദിവസം തത്ഥേവ ഛണസമജ്ജഉസ്സവേ കരോന്താ ഭോഗസുഖം അനുഭോന്തി, സുന്ദരസുന്ദരേ ചേത്ഥ കാമേ പത്ഥേന്തി "പുത്തം ലഭാമ, ധീതരം ലഭാമാ"തി, തേസം തം തഥേവ ഹോതി, ഏവം തം സുന്ദരസിരികത്താ സുന്ദരകാമത്താ ച **സുഭഗം**. അപിച ബഹുജനകന്തതായപി സുഭഗം. വനയതീതി **വനം,** അത്തസമ്പദായ സത്താനം ഭത്തിം കാരേതി, അത്തനി സിനേഹം ഉപ്പാദേതീതി അത്ഥോ. വനുതേ ഇതി വാ **വനം,** നാനാവിധകുസുമ-

ഗന്ധസമ്മോദമത്തകോകിലാദിവിഹങ്ഗമാഭിരുതേഹി മന്ദമാലുതചലിതരുക്ഖസാഖാവിടപപല്ലവപലാസേഹി ച "ഏഥ മം പരിഭുഞ്ജഥാ"തി സബ്ബപാണിനോ യാചതി വിയാതി അത്ഥോ. സുഭഗഞ്ച തം വനഞ്ചാതി **സുഭഗവനം**. തസ്മിം **സുഭഗവനേ**. വനഞ്ച നാമ രോപിമം, സയംജാതന്തി ദുവിധം. തത്ഥ വേളുവനജേതവനാദീനി രോപിമാനി. അന്ധവനമഹാവനഅഞ്ജനവനാദീനി സയം ജാതാനി. ഇദമ്പി സയംജാതന്തി വേദിതബ്ബം.

സാലരാജമൂലേതി ഏത്ഥ സാലരുക്ഖോപി സാലോതി വുച്ചതി. യഥാഹ "സേയ്യഥാപി, ഭിക്ഖവേ, ഗാമസ്സ വാ നിഗമസ്സ വാ അവിദൂരേ മഹന്തം സാലവനം, തഞ്ചസ്സ ഏളണ്ഡേഹി സഞ്ഛന്ന"ന്തി (മ॰ നി॰ ൧.൨൨൫) "അന്തരേന യമകസാലാന"ന്തി ച (ദീ॰ നി॰ ൨.൧൯൮) വനപ്പതിജേട്ഠകരുക്ഖോപി. യഥാഹ -

"തവേവ ദേവ വിജിതേ, തവേവുയ്യാനഭൂമിയാ;
ഉജുവംസാ മഹാസാലാ, നീലോഭാസാ മനോരമാ"തി. (ജാ॰ ൨.൧൯.൭);

യോ കോചി രുക്ഖോപി. യഥാഹ "അഥ ഖോ തം, ഭിക്ഖവേ, മാലുവബീജം അഞ്ഞതരസ്മിം സാലമൂലേ നിപതേയ്യാ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൪൬൭). ഇധ പന വനപ്പതിജേട്ഠകരുക്ഖോ അധിപ്പേതോ. രാജസദ്ദോ പനസ്സ തമേവ ജേട്ഠകഭാവം സാധേതി. യഥാഹ "സുപ്പതിട്ഠിതസ്സ ഖോ ബ്രാഹ്മണ ധമ്മിക നിഗ്രോധരാജസ്സാ"തി (അ॰ നി॰ ൬.൫൪). തത്ഥ ദ്വേധാ സമാസോ, സാലാനം രാജാതിപി **സാലരാജാ,** സാലോ ച സോ ജേട്ഠകട്ഠേന രാജാ ച ഇതിപി **സാലരാജാ. മൂല**ന്തി സമീപം. അയഞ്ഹി മൂലസദ്ദോ, "മൂലാനി ഉദ്ധരേയ്യ, അന്തമസോ ഉസിരനാളിമത്താനിപീ"തിആദീസു (അ॰ നി॰ ൪.൧൯൮) മൂലമൂലേ ദിസ്സതി. "ലോഭോ അകുസലമൂല"ന്തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൦൫) അസാധാരണഹേതുമ്ഹി. "യാവ മജ്ഝന്ഹികേ കാലേ ഛായാ ഫരതി, നിവാതേ പണ്ണാനി പതന്തി, ഏത്താവതാ രുക്ഖമൂല"ന്തിആദീസു സമീപേ. ഇധ പന സമീപേ അധിപ്പേതോ, തസ്മാ സാലരാജസ്സ സമീപേതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

തത്ഥ സിയാ - യദി താവ ഭഗവാ ഉക്കട്ഠായം വിഹരതി, "സുഭഗവനേ സാലരാജമൂലേ"തി ന വത്തബ്ബം, അഥ തത്ഥ വിഹരതി, "ഉക്കട്ഠായ"ന്തി ന വത്തബ്ബം, ന ഹി സക്കാ ഉഭയത്ഥ ഏകം സമയം വിഹരിതുന്തി. ന ഖോ പനേതം ഏവം ദട്ഠബ്ബം.

നനു അവോചുമ്ഹ "സമീപത്ഥേ ചേതം ഭുമ്മവചന"ന്തി. തസ്മാ യഥാ ഗങ്ഗായമുനാദീനം സമീപേ ഗോയൂഥാനി ചരന്താനി "ഗങ്ഗായ ചരന്തി, യമുനായ ചരന്തീ"തി വുച്ചന്തി, ഏവമിധാപി യദിദം ഉക്കട്ഠായ സമീപേ സുഭഗവനം സാലരാജമൂലം, തത്ഥ വിഹരന്തോ വുച്ചതി "ഉക്കട്ഠായം വിഹരതി സുഭഗവനേ സാലരാജമൂലേ"തി. ഗോചരഗാമനിദസ്സനത്ഥഞ്ഹിസ്സ ഉക്കട്ഠാവചനം, പബ്ബജിതാനുരൂപനിവാസട്ഠാനനിദസ്സനത്ഥം സേസവചനം.

തത്ഥ ഉക്കട്ഠാകിത്തനേന ആയസ്മാ ആനന്ദോ ഭഗവതോ ഗഹട്ഠാനുഗ്ഗഹകരണം ദസ്സേതി, സുഭഗവനാദികിത്തനേന പബ്ബജിതാനുഗ്ഗഹകരണം. തഥാ പുരിമേന പച്ചയഗ്ഗഹണതോ അത്തകിലമഥാനുയോഗവിവജ്ജനം, പച്ഛിമേന വത്ഥുകാമപ്പഹാനതോ കാമസുഖല്ലികാനുയോഗവിവജ്ജനുപായദസ്സനം. പുരിമേന ച ധമ്മദേസനാഭിയോഗം, പച്ഛിമേന വിവേകാധിമുത്തിം. പുരിമേന കരുണായ ഉപഗമനം, പച്ഛിമേന പഞ്ഞായ അപഗമനം. പുരിമേന സത്താനം ഹിതസുഖനിപ്ഫാദനാധിമുത്തതം, പച്ഛിമേന പരഹിതസുഖകരണേ നിരുപലേപനം. പുരിമേന ധമ്മികസുഖാപരിച്ചാഗനിമിത്തം ഫാസുവിഹാരം, പച്ഛിമേന ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മാനുയോഗനിമിത്തം . പുരിമേന മനുസ്സാനം ഉപകാരബഹുലതം, പച്ഛിമേന ദേവാനം. പുരിമേന ലോകേ ജാതസ്സ ലോകേ സംവഡ്ഢഭാവം, പച്ഛിമേന ലോകേന അനുപലിത്തതം. പുരിമേന "ഏകപുഗ്ഗലോ, ഭിക്ഖവേ, ലോകേ ഉപ്പജ്ജമാനോ ഉപ്പജ്ജതി ബഹുജനഹിതായ ബഹുജനസുഖായ ലോകാനുകമ്പായ അത്ഥായ ഹിതായ സുഖായ ദേവമനുസ്സാനം. കതമോ ഏകപുഗ്ഗലോ, തഥാഗതോ അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ"തി (അ॰ നി॰ ൧.൧൭൦) വചനതോ യദത്ഥം ഭഗവാ ഉപ്പന്നോ, തദത്ഥപരിനിപ്ഫാദനം, പച്ഛിമേന യത്ഥ ഉപ്പന്നോ, തദനുരൂപവിഹാരം. ഭഗവാ ഹി പഠമം ലുമ്ബിനിവനേ, ദുതിയം ബോധിമണ്ഡേതി ലോകിയലോകുത്തരായ ഉപ്പത്തിയാ വനേയേവ ഉപ്പന്നോ, തേനസ്സ വനേയേവ വിഹാരം ദസ്സേതീതി ഏവമാദിനാ നയേനേത്ഥ അത്ഥയോജനാ വേദിതബ്ബാ.

തത്രാതി ദേസകാലപരിദീപനം. തഞ്ഹി യം സമയം വിഹരതി, തത്ര സമയേ. യസ്മിഞ്ച സാലരാജമൂലേ വിഹരതി, തത്ര സാലരാജമൂലേതി ദീപേതി. ഭാസിതബ്ബയുത്തേ വാ ദേസകാലേ ദീപേതി. ന ഹി ഭഗവാ അയുത്തേ ദേസേ കാലേ വാ ധമ്മം ഭാസതി. "അകാലോ ഖോ താവ ബാഹിയാ"തി (ഉദാ॰ ൧൦) ആദിചേത്ഥ സാധകം. **ഖോ**തി പദപൂരണമത്തേ അവധാരണേ ആദികാലത്ഥേ വാ നിപാതോ. **ഭഗവാ**തി ലോകഗരുദീപനം. **ഭിക്ഖൂ**തി കഥാസവനയുത്തപുഗ്ഗലവചനം. അപിചേത്ഥ, "ഭിക്ഖകോതി ഭിക്ഖു, ഭിക്ഖാചരിയം അജ്ഝുപഗതോതി ഭിക്ഖൂ"തിആദിനാ (പാരാ॰ ൪൫) നയേന വചനത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **ആമന്തേസീ**തി ആലപി അഭാസി സമ്ബോധേസീതി അയമേത്ഥ അത്ഥോ. അഞ്ഞത്ര പന ഞാപനേപി ഹോതി. യഥാഹ "ആമന്തയാമി വോ, ഭിക്ഖവേ, പടിവേദയാമി വോ, ഭിക്ഖവേ"തി. പക്കോസനേപി. യഥാഹ "ഏഹി ത്വം ഭിക്ഖു മമ വചനേന സാരിപുത്തം ആമന്തേഹീ"തി (അ॰ നി॰ ൯.൧൧).

ഭിക്ഖവോതി ആമന്തനാകാരദീപനം. തഞ്ച ഭിക്ഖനസീലതാദിഗുണയോഗസിദ്ധത്താ വുത്തം. ഭിക്ഖനസീലതാഗുണയുത്തോപി ഹി **ഭിക്ഖു** ഭിക്ഖനധമ്മതാഗുണയുത്തോപി. ഭിക്ഖനേ

സാധുകാരിതാഗുണയുത്തോപീതി സദ്ദവിദൂ മഞ്ഞന്തി. തേന ച നേസം ഭിക്ഖനസീലതാദിഗുണയോഗസിദ്ധേന വചനേന ഹീനാധികജനസേവിതം വുത്തിം പകാസേന്തോ ഉദ്ധതദീനഭാവനിഗ്ഗഹം കരോതി. ഭിക്ഖവോതി ഇമിനാ ച കരുണാവിപ്ഫാരസോമ്മഹദയനയനനിപാതപുബ്ബങ്ഗമേന വചനേന തേ അത്തനോ മുഖാഭിമുഖേ കരോതി. തേനേവ ച കഥേതുകമ്യതാദീപകേന വചനേന നേസം സോതുകമ്യതം ജനേതി. തേനേവ ച സമ്ബോധനട്ഠേന സാധുകം സവനമനസികാരേപി നേ നിയോജേതി. സാധുകസവനമനസികാരായത്താ ഹി സാസനസമ്പത്തി.

അപരേസുപി ദേവമനുസ്സേസു വിജ്ജമാനേസു കസ്മാ ഭിക്ഖൂയേവ ആമന്തേസീതി ചേ. ജേട്ഠസേട്ഠാസന്നസദാസന്നിഹിതഭാവതോ. സബ്ബപരിസസാധാരണാ ഹി ഭഗവതോ ധമ്മദേസനാ. പരിസായ ച ജേട്ഠാ ഭിക്ഖൂ, പഠമുപ്പന്നത്താ. സേട്ഠാ, അനഗാരിയഭാവം ആദിം കത്വാ സത്ഥുചരിയാനുവിധായകത്താ സകലസാസനപടിഗ്ഗാഹകത്താ ച. ആസന്നാ, തത്ഥ നിസിന്നേസു സത്ഥുസന്തികത്താ. സദാസന്നിഹിതാ, സത്ഥുസന്തികാവചരത്താതി. അപിച തേ ധമ്മദേസനായ ഭാജനം, യഥാനുസിട്ഠം പടിപത്തിസബ്ഭാവതോ. വിസേസതോ ച ഏകച്ചേ ഭിക്ഖൂയേവ സന്ധായ അയം ദേസനാതിപി തേ ഏവ ആമന്തേസി.

തത്ഥ സിയാ - കിമത്ഥം പന ഭഗവാ ധമ്മം ദേസേന്തോ പഠമം ഭിക്ഖൂ ആമന്തേസി, ന ധമ്മമേവ ദേസേതീതി. സതിജനനത്ഥം. ഭിക്ഖൂ ഹി അഞ്ഞം ചിന്തേന്താപി വിക്ഖിത്തചിത്താപി ധമ്മം പച്ചവേക്ഖന്താപി കമ്മട്ഠാനം മനസികരോന്താപി നിസിന്നാ ഹോന്തി, തേ അനാമന്തേത്വാ ധമ്മേ ദേസിയമാനേ - "അയം ദേസനാ കിന്നിദാനാ കിംപച്ചയാ കതമായ അട്ഠുപ്പത്തിയാ ദേസിതാ"തി സല്ലക്ഖേതും അസക്കോന്താ ദുഗ്ഗഹിതം വാ ഗണ്ഹേയ്യും, ന വാ ഗണ്ഹേയ്യും. തേന നേസം സതിജനനത്ഥം ഭഗവാ പഠമം ആമന്തേത്വാ പച്ഛാ ധമ്മം ദേസേതി.

ഭദന്തേതി ഗാരവവചനമേതം, സത്ഥുനോ പടിവചനദാനം വാ, അപിചേത്ഥ ഭിക്ഖവോതി വദമാനോ ഭഗവാ തേ ഭിക്ഖൂ ആലപതി. ഭദന്തേതി വദമാനാ തേ ഭഗവന്തം പച്ചാലപന്തി. തഥാ ഭിക്ഖവോതി ഭഗവാ ആഭാസതി. ഭദന്തേതി തേ പച്ചാഭാസന്തി. ഭിക്ഖവോതി പടിവചനം ദാപേതി, ഭദന്തേതി പടിവചനം ദേന്തി. **തേ ഭിക്ഖൂ**തി യേ ഭഗവാ ആമന്തേസി. **ഭഗവതോ പച്ചസ്സോസു**ന്തി ഭഗവതോ ആമന്തനം പടിഅസ്സോസും, അഭിമുഖാ ഹുത്വാ സുണിംസു സമ്പടിച്ഛിംസു പടിഗ്ഗഹേസുന്തി അത്ഥോ. **ഭഗവാ ഏതദവോചാ**തി ഭഗവാ ഏതം ഇദാനി വത്തബ്ബം സകലം സുത്തം അവോച.

ഏത്താവതാ ച യം ആയസ്മതാ ആനന്ദേന കമലകുവലയുജ്ജലവിമലസാദുരസസലിലായ പോക്ഖരണിയാ സുഖാവതരണത്ഥം നിമ്മലസിലാതലരചനവിലാസസോഭിതരതനസോപാനം വിപ്പകിണ്ണമുത്താതലസദിസവാലികാകിണ്ണപണ്ഡരഭൂമിഭാഗം തിത്ഥം വിയ സുവിഭത്തഭിത്തിവിചിത്രവേദികാപരിക്ഖിത്തസ്സ നക്ഖത്തപഥം ഫുസിതുകാമതായ വിയ, വിജമ്ഭിതസമുസ്സയസ്സ പാസാദവരസ്സ സുഖാരോഹണത്ഥം ദന്തമയ-സണ്ഹമുദുഫലക-കഞ്ചനലതാവിനദ്ധ-മണിഗണപ്പഭാസമുദയുജ്ജലസോഭം സോപാനം വിയ, സുവണ്ണവലയാനൂപുരാദിസങ്ഘട്ടനസദ്ദസമ്മിസ്സിതകഥിതഹസിതമധുരസ്സരഗേഹജനവിചരിതസ്സ ഉളാരഇസ്സരിയവിഭവസോഭിതസ്സ മഹാഘരസ്സ സുഖപ്പവേസനത്ഥം സുവണ്ണരജതമണിമുത്താപവാളാദിജുതിവിസ്സരവിജ്ജോതിത-സുപ്പതിട്ഠിതവിസാലദ്വാരബാഹം മഹാദ്വാരം വിയ ച അത്ഥബ്യഞ്ജനസമ്പന്നസ്സ ബുദ്ധാനം ദേസനാഞാണഗമ്ഭീരഭാവസംസൂചകസ്സ ഇമസ്സ സുത്തസ്സ സുഖാവഗാഹണത്ഥം കാലദേസദേസകവത്ഥുപരിസാപദേസപടിമണ്ഡിതം നിദാനം ഭാസിതം, തസ്സ അത്ഥവണ്ണനാ സമത്താ.

സുത്തനിക്ഖേപവണ്ണനാ

ഇദാനി "സബ്ബധമ്മമൂലപരിയായം വോ"തിആദിനാ നയേന ഭഗവതാ നിക്ഖിത്തസ്സ സുത്തസ്സ വണ്ണനായ ഓകാസോ അനുപ്പത്തോ. സാ പനേസാ സുത്തവണ്ണനാ യസ്മാ സുത്തനിക്ഖേപം വിചാരേത്വാ വുച്ചമാനാ പാകടാ ഹോതി, തസ്മാ സുത്തനിക്ഖേപം താവ വിചാരയിസ്സാമ. ചത്താരോ ഹി സുത്തനിക്ഖേപാ അത്തജ്ഝാസയോ പരജ്ഝാസയോ പുച്ഛാവസികോ അട്ഠുപ്പത്തികോതി.

തത്ഥ യാനി സുത്താനി ഭഗവാ പരേഹി അനജ്ഝിട്ഠോ കേവലം അത്തനോ അജ്ഝാസയേനേവ കഥേസി. സേയ്യഥിദം, ആകങ്ഖേയ്യസുത്തം, വത്ഥസുത്തം, മഹാസതിപട്ഠാനസുത്തം, മഹാസളായതനവിഭങ്ഗസുത്തം, അരിയവംസസുത്തം, സമ്മപ്പധാനസുത്തന്തഹാരകോ, ഇദ്ധിപാദഇന്ദ്രിയബലബോജ്ഝങ്ഗമഗ്ഗങ്ഗസുത്തന്തഹാരകോതി ഏവമാദീനി. തേസം അത്തജ്ഝാസയോ നിക്ഖേപോ.

യാനി പന "പരിപക്കാ ഖോ രാഹുലസ്സ വിമുത്തിപരിപാചനീയാ ധമ്മാ, യംനൂനാഹം രാഹുലം ഉത്തരി ആസവാനം ഖയേ വിനേയ്യ"ന്തി (സം॰ നി॰ ൪.൧൨൧) ഏവം പരേസം അജ്ഝാസയം ഖന്തിം മനം അഭിനീഹാരം ബുജ്ഝനഭാവഞ്ച അവേക്ഖിത്വാ പരജ്ഝാസയവസേന കഥിതാനി. സേയ്യഥിദം, ചൂളരാഹുലോവാദസുത്തം, മഹാരാഹുലോവാദസുത്തം, ധമ്മചക്കപ്പവത്തനം, ധാതുവിഭങ്ഗസുത്തന്തി ഏവമാദീനി. തേസം പരജ്ഝാസയോ നിക്ഖേപോ.

ഭഗവന്തം പന ഉപസങ്കമിത്വാ ചതസ്സോ പരിസാ ചത്താരോ വണ്ണാ നാഗാ സുപണ്ണാ ഗന്ധബ്ബാ അസുരാ യക്ഖാ മഹാരാജാനോ താവതിംസാദയോ ദേവാ മഹാബ്രഹ്മാതി ഏവമാദയോ "ബോജ്ഝങ്ഗാ ബോജ്ഝങ്ഗാ"തി, ഭന്തേ, വുച്ചന്തി. "നീവരണാ നീവരണാ"തി, ഭന്തേ, വുച്ചന്തി. ഇമേ നു ഖോ, ഭന്തേ, പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധാ. "കിം സൂധ വിത്തം പുരിസസ്സ സേട്ഠ"ന്തിആദിനാ (സം॰ നി॰ ൧.൭൩) നയേന പഞ്ഹം പുച്ഛന്തി. ഏവം പുട്ഠേന ഭഗവതാ യാനി കഥിതാനി ബോജ്ഝങ്ഗസംയുത്താദീനി. യാനി വാ പനഞ്ഞാനിപി ദേവതാസംയുത്ത-മാരസംയുത്ത-ബ്രഹ്മസംയുത്ത-സക്കപഞ്ഹ-ചൂളവേദല്ല-മഹാവേദല്ല-സാമഞ്ഞഫല- ആളവക-സൂചിലോമ-ഖരലോമസുത്താദീനി, തേസം പുച്ഛാവസികോ നിക്ഖേപോ.

യാനി പനേതാനി ഉപ്പന്നം കാരണം പടിച്ച കഥിതാനി. സേയ്യഥിദം, ധമ്മദായാദം ചൂളസീഹനാദം ചന്ദൂപമം പുത്തമംസൂപമം ദാരുക്ഖന്ധൂപമം അഗ്ഗിക്ഖന്ധൂപമം ഫേണപിണ്ഡൂപമം പാരിച്ഛത്തകൂപമന്തി ഏവമാദീനി. തേസം അട്ഠുപ്പത്തികോ നിക്ഖേപോ.

ഏവമിമേസു ചതൂസു നിക്ഖേപേസു ഇമസ്സ സുത്തസ്സ അട്ഠുപ്പത്തികോ നിക്ഖേപോ. അട്ഠുപ്പത്തിയഞ്ഹി ഇദം ഭഗവതാ നിക്ഖിത്തം. കതരായ അട്ഠുപ്പത്തിയാ? പരിയത്തിം നിസ്സായ ഉപ്പന്നേ മാനേ. പഞ്ചസതാ കിര ബ്രാഹ്മണാ തിണ്ണം വേദാനം പാരഗൂ അപരഭാഗേ ഭഗവതോ ധമ്മദേസനം സുത്വാ കാമേസു ആദീനവം നേക്ഖമ്മേ ച ആനിസംസം സമ്പസ്സമാനാ ഭഗവതോ സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ നചിരസ്സേവ സബ്ബം ബുദ്ധവചനം ഉഗ്ഗണ്ഹിത്വാ പരിയത്തിം നിസ്സായ മാനം ഉപ്പാദേസും "യം യം ഭഗവാ കഥേതി, തം തം മയം ഖിപ്പമേവ ജാനാമ, ഭഗവാ ഹി തീണി ലിങ്ഗാനി ചത്താരി പദാനി സത്ത വിഭത്തിയോ മുഞ്ചിത്വാ ന കിഞ്ചി കഥേതി, ഏവം കഥിതേ ച അമ്ഹാകം ഗണ്ഠിപദം നാമ നത്ഥീ"തി. തേ ഭഗവതി അഗാരവാ ഹുത്വാ തതോ പട്ഠായ ഭഗവതോ ഉപട്ഠാനമ്പി ധമ്മസ്സവനമ്പി അഭിണ്ഹം ന ഗച്ഛന്തി. ഭഗവാ തേസം തം ചിത്തചാരം ഞത്വാ "അഭബ്ബാ ഇമേ ഇമം മാനഖിലം അനുപഹച്ച മഗ്ഗം വാ ഫലം വാ സച്ഛികാതു"ന്തി തേസം സുതപരിയത്തിം നിസ്സായ ഉപ്പന്നം മാനം അട്ഠുപ്പത്തിം കത്വാ ദേസനാകുസലോ ഭഗവാ മാനഭഞ്ജനത്ഥം **സബ്ബധമ്മമൂലപരിയായ**ന്തി ദേസനം ആരഭി.

തത്ഥ **സബ്ബധമ്മമൂലപരിയായ**ന്തി സബ്ബേസം ധമ്മാനം മൂലപരിയായം. സബ്ബേസന്തി അനവസേസാനം. അനവസേസവാചകോ ഹി അയം **സബ്ബ**-സദ്ദോ. സോ യേന യേന സമ്ബന്ധം ഗച്ഛതി, തസ്സ തസ്സ അനവസേസതം ദീപേതി. യഥാ, "സബ്ബം രൂപം അനിച്ചം സബ്ബാ വേദനാ അനിച്ചാ സബ്ബസക്കായപരിയാപന്നേസു ധമ്മേസൂ"തി. **ധമ്മ**-സദ്ദോ പനായം പരിയത്തി-സച്ച-സമാധി-പഞ്ഞാ-പകതി-സഭാവസുഞ്ഞതാ-പുഞ്ഞാപത്തി-ഞേയ്യാദീസു ദിസ്സതി. "ഇധ ഭിക്ഖു ധമ്മം പരിയാപുണാതി സുത്തം ഗേയ്യ"ന്തിആദീസു (അ॰ നി॰ ൭.൬൮) ഹി ധമ്മസദ്ദോ പരിയത്തിയം വത്തതി. "ദിട്ഠധമ്മോ വിദിതധമ്മോ"തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൯൯) സച്ചേസു. "ഏവം ധമ്മാ തേ ഭഗവന്തോ"തിആദീസു സമാധിമ്ഹി.

"യസ്സേതേ ചതുരോ ധമ്മാ, വാനരിന്ദ യഥാ തവ;
സച്ചം ധമ്മോ ധിതി ചാഗോ, ദിട്ഠം സോ അതിവത്തതീ"തി. -

ആദീസു (ജാ॰ ൧.൧.൪൭) പഞ്ഞായ.

"ജാതിധമ്മാ ജരാധമ്മാ, അഥോ മരണധമ്മിനോ"തിആദീസു പകതിയം. "കുസലാ ധമ്മാ"തിആദീസു (ധ॰ സ॰ ൧.തികമാതികാ) സഭാവേ. "തസ്മിം ഖോ പന സമയേ ധമ്മാ ഹോന്തീ"തിആദീസു (ധ॰ സ॰ ൧൨൧) സുഞ്ഞതായം. "ധമ്മോ സുചിണ്ണോ സുഖമാവഹാതീ"തിആദീസു (ജാ॰ ൧.൧൦.൧൦൨) പുഞ്ഞേ. "ദ്വേ അനിയതാ ധമ്മാ"തിആദീസു (പാരാ॰ ൪൪൩) ആപത്തിയം. "സബ്ബേ ധമ്മാ സബ്ബാകാരേന ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ ഞാണമുഖേ ആപാഥം ആഗച്ഛന്തീ"തിആദീസു ഞേയ്യേ. ഇധ പനായം സഭാവേ വത്തതി. തത്രായം വചനത്ഥോ - അത്തനോ ലക്ഖണം ധാരേന്തീതി **ധമ്മാ. മൂല**-സദ്ദോ വിത്ഥാരിതോ ഏവ. ഇധ പനായം അസാധാരണഹേതുമ്ഹി ദട്ഠബ്ബോ.

പരിയായസദ്ദോ "മധുപിണ്ഡികപരിയായോതി നം ധാരേഹീ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൨൦൫) ദേസനായം വത്തതി. "അത്ഥി ഖ്വേസ ബ്രാഹ്മണ, പരിയായോ, യേന മം പരിയായേന സമ്മാ വദമാനോ വദേയ്യ അകിരിയവാദോ സമണോ ഗോതമോ"തിആദീസു (പാരാ॰ ൩) കാരണേ. "കസ്സ നു ഖോ, ആനന്ദ, അജ്ജ പരിയായോ ഭിക്ഖുനിയോ ഓവദിതു"ന്തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൩.൩൯൮) വാരേ. ഇധ പന കാരണേപി ദേസനായമ്പി വത്തതി. തസ്മാ "സബ്ബധമ്മമൂലപരിയായ"ന്തി ഏത്ഥ സബ്ബേസം ധമ്മാനം അസാധാരണഹേതുസഞ്ഞിതം കാരണന്തി വാ സബ്ബേസം ധമ്മാനം കാരണദേസനന്തി വാ ഏവം അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. നേയ്യത്ഥത്താ ചസ്സ സുത്തസ്സ, ന ചതുഭൂമകാപി സഭാവധമ്മാ സബ്ബധമ്മാതി വേദിതബ്ബാ. സക്കായപരിയാപന്നാ പന തേഭൂമകാ ധമ്മാവ അനവസേസതോ വേദിതബ്ബാ, അയമേത്ഥ അധിപ്പായോതി.

വോതി അയം വോ-സദ്ദോ പച്ചത്തഉപയോഗകരണസമ്പദാനസാമിവചനപദപൂരണേസു ദിസ്സതി. "കച്ചി പന വോ, അനുരുദ്ധാ, സമഗ്ഗാ സമ്മോദമാനാ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൩൨൬) ഹി പച്ചത്തേ ദിസ്സതി. "ഗച്ഛഥ, ഭിക്ഖവേ, പണാമേമി വോ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൨.൧൫൭) ഉപയോഗേ. "ന വോ മമ സന്തികേ വത്ഥബ്ബ"ന്തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൨.൧൫൭) കരണേ. "വനപത്ഥപരിയായം വോ, ഭിക്ഖവേ, ദേസേസ്സാമീ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൧൯൦) സമ്പദാനേ. "സബ്ബേസം വോ, സാരിപുത്ത, സുഭാസിത"ന്തിആദീസു

(മം നിം ൧.൩൮) സാമിവചനേ. "യേ ഹി വോ അരിയാ പരിസുദ്ധകായകമ്മന്താ"തിആദീസു (മം നിം ൧.൩൫) പദപൂരണമത്തേ. ഇധ പനായം സമ്പദാനേ ദട്ഠബ്ബോ.

ഭിക്ഖവേതി പതിസ്സവേന അഭിമുഖീഭൂതാനം പുനാലപനം. **ദേസേസ്സാമീ**തി ദേസനാപടിജാനനം. ഇദം വുത്തം ഹോതി, ഭിക്ഖവേ, സബ്ബധമ്മാനം മൂലകാരണം തുമ്ഹാകം ദേസേസ്സാമി, ദുതിയേന നയേന കാരണദേസനം തുമ്ഹാകം ദേസേസ്സാമീതി. **തം സുണാഥാ**തി തമത്ഥം തം കാരണം തം ദേസനം മയാ വുച്ചമാനം സുണാഥ. **സാധുകം മനസി കരോഥാ**തി ഏത്ഥ പന സാധുകം സാധൂതി ഏകത്ഥമേതം. അയഞ്ച സാധു സദ്ദോ ആയാചനസമ്പടിച്ഛനസമ്പഹംസനസുന്ദരദള്ഹീകമ്മാദീസു ദിസ്സതി. "സാധു മേ ഭന്തേ ഭഗവാ, സംഖിത്തേന ധമ്മം ദേസേതൂ"തിആദീസു (സംം നിം ൪.൯൫) ഹി ആയാചനേ ദിസ്സതി. "സാധു, ഭന്തേതി ഖോ സോ ഭിക്ഖു ഭഗവതോ ഭാസിതം അഭിനന്ദിത്വാ അനുമോദിത്വാ"തിആദീസു (മം നിം ൩.൮൬) സമ്പടിച്ഛനേ. "സാധു, സാധു സാരിപുത്താ"തിആദീസു (ദീം നിം ൩.൩൪൯) സമ്പഹംസനേ.

"സാധു ധമ്മരുചീ രാജാ, സാധു പഞ്ഞാണവാ നരോ;
സാധു മിത്താനമദ്ദുബ്ഭോ, പാപസ്സാകരണം സുഖ"ന്തി.

ആദീസു (ജാം ൨.൧൮.൧൦൧) സുന്ദരേ. "തേന ഹി, ബ്രാഹ്മണ, സാധുകം സുണാഹീ"തിആദീസു (അം നിം ൫.൧൯൨) സാധുകസദ്ദോയേവ ദള്ഹീകമ്മേ, ആണത്തിയന്തിപി വുച്ചതി. ഇധാപി അയം ഏത്ഥേവ ദള്ഹീകമ്മേ ച ആണത്തിയഞ്ച അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. സുന്ദരത്ഥേപി വത്തതി. ദള്ഹീകരണത്ഥേന ഹി ദള്ഹമിമം ധമ്മം സുണാഥ സുഗ്ഗഹിതം ഗണ്ഹന്താ. ആണത്തിഅത്ഥേന മമ ആണത്തിയാ സുണാഥ. സുന്ദരത്ഥേന സുന്ദരമിമം ഭദ്ദകം ധമ്മം സുണാഥാതി ഏവം ദീപിതം ഹോതി.

മനസി കരോഥാതി ആവജ്ജേഥ, സമന്നാഹരഥാതി അത്ഥോ, അവിക്ഖിത്തചിത്താ ഹുത്വാ നിസാമേഥ ചിത്തേ കരോഥാതി അധിപ്പായോ. ഇദാനേത്ഥ **തം സുണാഥാ**തി സോതിന്ദ്രിയവിക്ഖേപവാരണമേതം. സാധുകം മനസി കരോഥാതി മനസികാരേ ദള്ഹീകമ്മനിയോജനേന മനിന്ദ്രിയവിക്ഖേപവാരണം. പുരിമഞ്ചേത്ഥ ബ്യഞ്ജനവിപല്ലാസഗ്ഗാഹവാരണം, പച്ഛിമം അത്ഥവിപല്ലാസഗ്ഗാഹവാരണം. പുരിമേന ച ധമ്മസ്സവനേ നിയോജേതി, പച്ഛിമേന സുതാനം ധമ്മാനം ധാരണൂപപരിക്ഖാദീസു. പുരിമേന ച സബ്യഞ്ജനോ അയം ധമ്മോ, തസ്മാ സവനീയോതി ദീപേതി. പച്ഛിമേന സാത്ഥോ, തസ്മാ മനസി കാതബ്ബോതി. സാധുകപദം വാ ഉഭയപദേഹി യോജേത്വാ യസ്മാ അയം ധമ്മോ ധമ്മഗമ്ഭീരോ ദേസനാഗമ്ഭീരോ ച, തസ്മാ സുണാഥ സാധുകം, യസ്മാ അത്ഥഗമ്ഭീരോ പടിവേധഗമ്ഭീരോ ച, തസ്മാ സാധുകം മനസി കരോഥാതി ഏവം യോജനാ വേദിതബ്ബാ.

ഭാസിസ്സാമീതി ദേസേസ്സാമി. "തം സുണാഥാ"തി ഏത്ഥ പടിഞ്ഞാതം ദേസനം ന സംഖിത്തതോവ ദേസേസ്സാമി, അപിച ഖോ വിത്ഥാരതോപി നം ഭാസിസ്സാമീതി വുത്തം ഹോതി, സങ്ഖേപവിത്ഥാരവാചകാനി ഹി ഏതാനി പദാനി. യഥാഹ വങ്ഗീസത്ഥേരോ -

"സംഖിത്തേനപി ദേസേതി, വിത്ഥാരേനപി ഭാസതി;
സാളികായിവ നിഗ്ഘോസോ, പടിഭാനം ഉദീരയീ"തി. (സംം നിം ൧.൨൧൪);

ഏവം വുത്തേ ഉസ്സാഹജാതാ ഹുത്വാ **ഏവം ഭന്തേതി ഖോ തേ ഭിക്ഖൂ ഭഗവതോ പച്ചസ്സോസും** സത്ഥു വചനം സമ്പടിച്ഛിംസു, പടിഗ്ഗഹേസുന്തി വുത്തം ഹോതി. അഥ നേസം **ഭഗവാ ഏതദവോച** ഏതം ഇദാനി വത്തബ്ബം **ഇധ ഭിക്ഖവോ**തിആദികം സകലം സുത്തം അവോച. തത്ഥ **ഇധാ**തി ദേസാപദേസേ നിപാതോ. സ്വായം കത്ഥചി ലോകം ഉപാദായ വുച്ചതി. യഥാഹ - "ഇധ തഥാഗതോ ലോകേ ഉപ്പജ്ജതീ"തി (ദീം നിം ൧.൧൯൦). കത്ഥചി സാസനം. യഥാഹ - "ഇധേവ, ഭിക്ഖവേ, സമണോ, ഇധ ദുതിയോ സമണോ"തി (അം നിം ൪.൨൪൧). കത്ഥചി ഓകാസം. യഥാഹ -

"ഇധേവ തിട്ഠമാനസ്സ, ദേവഭൂതസ്സ മേ സതോ;
പുനരായു ച മേ ലദ്ധോ, ഏവം ജാനാഹി മാരിസാ"തി. (ദീം നിം ൨.൩൬൯);

കത്ഥചി പദപൂരണമത്തമേവ. യഥാഹ "ഇധാഹം - ഭിക്ഖവേ, ഭുത്താവീ അസ്സം പവാരിതോ"തി (മം നിം ൧.൩൦). ഇധ പന ലോകം ഉപാദായ വുത്തോതി വേദിതബ്ബോ.

൨. ഭിക്ഖവേതി യഥാപടിഞ്ഞാതം ദേസനം ദേസേതും പുന ഭിക്ഖൂ ആലപതി. ഉഭയേനാപി, ഭിക്ഖവേ, ഇമസ്മിം ലോകേതി വുത്തം ഹോതി. **അസ്സുതവാ പുഥുജ്ജനോ**തി ഏത്ഥ പന ആഗമാധിഗമാഭാവാ ഞേയ്യോ അസ്സുതവാ ഇതി. യസ്സ ഹി ഖന്ധധാതുആയതനസച്ചപച്ചയാകാരസതിപട്ഠാനാദീസു ഉഗ്ഗഹപരിപുച്ഛാവിനിച്ഛയരഹിതത്താ മഞ്ഞനാപടിസേധകോ നേവ ആഗമോ, പടിപത്തിയാ അധിഗന്തബ്ബസ്സ അനധിഗതത്താ നേവ അധിഗമോ അത്ഥി. സോ ആഗമാധിഗമാഭാവാ ഞേയ്യോ അസ്സുതവാ ഇതി. സ്വായം -

പുഥൂനം ജനനാദീഹി, കാരണേഹി പുഥുജ്ജനോ;
പുഥുജ്ജനന്തോഗധത്താ, പുഥുവായം ജനോ ഇതി.

സോ ഹി പുഥൂനം നാനപ്പകാരാനം കിലേസാദീനം ജനനാദീഹി കാരണേഹി **പുഥുജ്ജനോ**. യഥാഹ - പുഥു കിലേസേ ജനേന്തീതി പുഥുജ്ജനാ, പുഥു അവിഹതസക്കായദിട്ഠികാതി പുഥുജ്ജനാ, പുഥു സത്ഥാരാനം മുഖമുല്ലോകികാതി പുഥുജ്ജനാ, പുഥു സബ്ബഗതീഹി അവുട്ഠിതാതി പുഥുജ്ജനാ, പുഥു നാനാഭിസങ്ഖാരേ അഭിസങ്ഖരോന്തീതി പുഥുജ്ജനാ, പുഥു നാനാഓഘേഹി വുയ്ഹന്തീതി പുഥുജ്ജനാ, പുഥു നാനാസന്താപേഹി സന്തപ്പന്തീതി പുഥുജ്ജനാ, പുഥു നാനാപരിളാഹേഹി പരിദയ്ഹന്തീതി പുഥുജ്ജനാ, പുഥു പഞ്ചസു കാമഗുണേസു രത്താ ഗിദ്ധാ ഗധിതാ മുച്ഛിതാ അജ്ഝോസന്നാ ലഗ്ഗാ ലഗിതാ പലിബുദ്ധാതി പുഥുജ്ജനാ, പുഥു പഞ്ചഹി നീവരണേഹി ആവുടാ നിവുതാ ഓവുതാ പിഹിതാ പടിച്ഛന്നാ പടികുജ്ജിതാതി പുഥുജ്ജനാതി (മഹാനി॰ ൯൪). പുഥൂനം വാ ഗണനപഥമതീതാനം അരിയധമ്മപരമ്മുഖാനം നീചധമ്മസമാചാരാനം ജനാനം അന്തോഗധത്താപി പുഥുജ്ജനാ. പുഥു വാ അയം, വിസുംയേവ സങ്ഖം ഗതോ, വിസംസട്ഠോ സീലസുതാദിഗുണയുത്തേഹി അരിയേഹി ജനോതിപി പുഥുജ്ജനോ. ഏവമേതേഹി "അസ്സുതവാ പുഥുജ്ജനോ"തി ദ്വീഹിപി പദേഹി യേതേ -

ദുവേ പുഥുജ്ജനാ വുത്താ, ബുദ്ധേനാദിച്ചബന്ധുനാ;
അന്ധോ പുഥുജ്ജനോ ഏകോ, കല്യാണേകോ പുഥുജ്ജനോതി. -

ദ്വേ പുഥുജ്ജനാ വുത്താ. തേസു അന്ധപുഥുജ്ജനോ വുത്തോ ഹോതീതി വേദിതബ്ബോ. **അരിയാനം അദസ്സാവീ**തിആദീസു **അരിയാ**തി ആരകത്താ കിലേസേഹി, അനയേ നഇരിയനതോ, അയേ ഇരിയനതോ, സദേവകേന ച ലോകേന അരണീയതോ ബുദ്ധാ ച പച്ചേകബുദ്ധാ ച ബുദ്ധസാവകാ ച വുച്ചന്തി, ബുദ്ധാ ഏവ വാ ഇധ അരിയാ. യഥാഹ "സദേവകേ, ഭിക്ഖവേ, ലോകേ...പേ॰... തഥാഗതോ അരിയോതി വുച്ചതീ"തി (സം॰ നി॰ ൫.൧൦൯൮). **സപ്പുരിസാ**തി ഏത്ഥ പന പച്ചേകബുദ്ധാ തഥാഗതസാവകാ ച "സപ്പുരിസാ"തി വേദിതബ്ബാ. തേ ഹി ലോകുത്തരഗുണയോഗേന സോഭനാ പുരിസാതി **സപ്പുരിസാ**. സബ്ബേവ വാ ഏതേ ദ്വേധാപി വുത്താ. ബുദ്ധാപി ഹി അരിയാ ച സപ്പുരിസാ ച, പച്ചേകബുദ്ധാ ബുദ്ധസാവകാപി. യഥാഹ -

"യോ വേ കതഞ്ഞൂ കതവേദി ധീരോ,
കല്യാണമിത്തോ ദള്ഹഭത്തി ച ഹോതി;
ദുഖിതസ്സ സക്കച്ച കരോതി കിച്ചം,
തഥാവിധം സപ്പുരിസം വദന്തീ"തി. (ജാ॰ ൨.൧൭.൭൮);

കല്യാണമിത്തോ ദള്ഹഭത്തി ച ഹോതീതി ഏത്താവതാ ഹി ബുദ്ധസാവകോ വുത്തോ, കതഞ്ഞുതാദീഹി പച്ചേകബുദ്ധാ ബുദ്ധാതി. ഇദാനി യോ തേസം അരിയാനം അദസ്സനസീലോ, ന ച ദസ്സനേ സാധുകാരീ, സോ **അരിയാനം അദസ്സാവീ**തി വേദിതബ്ബോ. സോ ച ചക്ഖുനാ അദസ്സാവീ ഞാണേന അദസ്സാവീതി ദുവിധോ, തേസു ഞാണേന അദസ്സാവീ ഇധ അധിപ്പേതോ. മംസചക്ഖുനാ ഹി ദിബ്ബചക്ഖുനാ വാ അരിയാ ദിട്ഠാപി അദിട്ഠാവ ഹോന്തി. തേസം ചക്ഖൂനം വണ്ണമത്തഗ്ഗഹണതോ, ന അരിയഭാവഗോചരതോ. സോണസിങ്ഗാലാദയോപി ച ചക്ഖുനാ അരിയേ പസ്സന്തി. ന ച തേ അരിയാനം ദസ്സാവിനോ.

തത്രിദം വത്ഥു - ചിത്തലപബ്ബതവാസിനോ കിര ഖീണാസവത്ഥേരസ്സ ഉപട്ഠാകോ വുഡ്ഢപബ്ബജിതോ ഏകദിവസം ഥേരേന സദ്ധിം പിണ്ഡായ ചരിത്വാ ഥേരസ്സ പത്തചീവരം ഗഹേത്വാ പിട്ഠിതോ ആഗച്ഛന്തോ ഥേരം പുച്ഛി "അരിയാ നാമ, ഭന്തേ, കീദിസാ"തി. ഥേരോ ആഹ "ഇധേകച്ചോ മഹല്ലകോ അരിയാനം പത്തചീവരം ഗഹേത്വാ വത്തപടിപത്തിം കത്വാ സഹചരന്തോപി നേവ അരിയേ ജാനാതി, ഏവം ദുജ്ജാനാ, ആവുസോ, അരിയാ"തി. ഏവം വുത്തേപി സോ നേവ അഞ്ഞാസി. തസ്മാ ന ചക്ഖുനാ ദസ്സനം ദസ്സനം, ഞാണേന ദസ്സനമേവ ദസ്സനം. യഥാഹ "കിം തേ, വക്കലി, ഇമിനാ പൂതികായേന ദിട്ഠേന, യോ ഖോ, വക്കലി , ധമ്മം പസ്സതി, സോ മം പസ്സതീ"തി (സം॰ നി॰ ൩.൮൭). തസ്മാ ചക്ഖുനാ പസ്സന്തോപി ഞാണേന അരിയേഹി ദിട്ഠം അനിച്ചാദിലക്ഖണം അപസ്സന്തോ അരിയാധിഗതഞ്ച ധമ്മം അനധിഗച്ഛന്തോ അരിയകരധമ്മാനം അരിയഭാവസ്സ ച അദിട്ഠത്താ "അരിയാനം അദസ്സാവീ"തി വേദിതബ്ബോ.

അരിയധമ്മസ്സ അകോവിദോതി സതിപട്ഠാനാദിഭേദേ അരിയധമ്മേ അകുസലോ. **അരിയധമ്മേ അവിനീതോ**തി ഏത്ഥ പന -

ദുവിധോ വിനയോ നാമ, ഏകമേകേത്ഥ പഞ്ചധാ;
അഭാവതോ തസ്സ അയം, "അവിനീതോ"തി വുച്ചതി.

അയഞ്ഹി സംവരവിനയോ പഹാനവിനയോതി ദുവിധോ വിനയോ. ഏത്ഥ ച ദുവിധേപി വിനയേ ഏകമേകോ വിനയോ പഞ്ചധാ ഭിജ്ജതി. **സംവരവിനയോ**പി ഹി സീലസംവരോ സതിസംവരോ ഞാണസംവരോ ഖന്തിസംവരോ വീരിയസംവരോതി പഞ്ചവിധോ. **പഹാനവിനയോ**പി തദങ്ഗപഹാനം വിക്ഖമ്ഭനപഹാനം സമുച്ഛേദപഹാനം പടിപ്പസ്സദ്ധിപഹാനം നിസ്സരണപഹാനന്തി പഞ്ചവിധോ.

തത്ഥ "ഇമിനാ പാതിമോക്ഖസംവരേന ഉപേതോ ഹോതി സമുപേതോ"തി (വിഭ॰ ൫൧൧) അയം **സീലസംവരോ**. "രക്ഖതി ചക്ഖുന്ദ്രിയം ചക്ഖുന്ദ്രിയേ സംവരം ആപജ്ജതീ"തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൧൩; മ॰ നി॰

൧.൨൩; സം· നി· ൪.൨൩൩; അ· നി· ൩.൧൬) അയം **സതിസംവരോ**.

> “യാനി സോതാനി ലോകസ്മിം, (അജിതാതി ഭഗവാ)
> സതി തേസം നിവാരണം;
> സോതാനം സംവരം ബ്രൂമി,
> പഞ്ഞായേതേ പിധീയരേ”തി. (സു· നി· ൧൦൪൧);

അയം **ഞാണസംവരോ**. “ഖമോ ഹോതി സീതസ്സ ഉണ്ഹസ്സാ”തി (മ· നി· ൧.൨൩; അ· നി· ൪.൧൧൪; ൬.൫൮) അയം **ഖന്തിസംവരോ**. “ഉപ്പന്നം കാമവിതക്കം നാധിവാസേതീ”തി (മ· നി· ൧.൨൬; അ· നി· ൪.൧൧൪; ൬.൫൮) അയം **വീരിയസംവരോ**. സബ്ബോപി ചായം സംവരോ യഥാസകം സംവരിതബ്ബാനം വിനേതബ്ബാനഞ്ച കായദുച്ചരിതാദീനം സംവരണതോ “സംവരോ”, വിനയനതോ “വിനയോ”തി വുച്ചതി. ഏവം താവ സംവരവിനയോ പഞ്ചധാ ഭിജ്ജതീതി വേദിതബ്ബോ.

തഥാ യം നാമരൂപപരിച്ഛേദാദീസു വിപസ്സനാഞാണേസു പടിപക്ഖഭാവതോ ദീപാലോകേനേവ തമസ്സ, തേന തേന വിപസ്സനാഞാണേന തസ്സ തസ്സ അനത്ഥസ്സ പഹാനം. സേയ്യഥിദം, നാമരൂപവവത്ഥാനേന സക്കായദിട്ഠിയാ, പച്ചയപരിഗ്ഗഹേന അഹേതുവിസമഹേതുദിട്ഠീനം, തസ്സേവ അപരഭാഗേന കങ്ഖാവിതരണേന കഥംകഥീഭാവസ്സ, കലാപസമ്മസനേന “അഹം മമാ”തി ഗാഹസ്സ, മഗ്ഗാമഗ്ഗവവത്ഥാനേന അമഗ്ഗേ മഗ്ഗസഞ്ഞായ, ഉദയദസ്സനേന ഉച്ഛേദദിട്ഠിയാ, വയദസ്സനേന സസ്സതദിട്ഠിയാ, ഭയദസ്സനേന സഭയേ അഭയസഞ്ഞായ, ആദീനവദസ്സനേന അസ്സാദസഞ്ഞായ, നിബ്ബിദാനുപസ്സനായ അഭിരതിസഞ്ഞായ, മുച്ചിതുകമ്യതാഞാണേന അമുച്ചിതുകമ്യതായ, ഉപേക്ഖാഞാണേന അനുപേക്ഖായ, അനുലോമേന ധമ്മട്ഠിതിയം നിബ്ബാനേ ച പടിലോമഭാവസ്സ, ഗോത്രഭുനാ സങ്ഖാരനിമിത്തഗ്ഗാഹസ്സ പഹാനം, ഏതം **തദങ്ഗപഹാനം**നാമ.

യം പന ഉപചാരപ്പനാഭേദേന സമാധിനാ പവത്തിഭാവനിവാരണതോ ഘടപ്പഹാരേനേവ ഉദകപിട്ഠേ സേവാലസ്സ തേസം തേസം നീവരണാദിധമ്മാനം പഹാനം, ഏതം **വിക്ഖമ്ഭനപഹാനം** നാമ.

യം ചതുന്നം അരിയമഗ്ഗാനം ഭാവിതത്താ തംതംമഗ്ഗവതോ അത്തനോ അത്തനോ സന്താനേ “ദിട്ഠിഗതാനം പഹാനായാ”തിആദിനാ (ധ· സ· ൨൭൭) നയേന വുത്തസ്സ സമുദയപക്ഖികസ്സ കിലേസഗണസ്സ അച്ചന്തം അപ്പവത്തിഭാവേന പഹാനം, ഇദം **സമുച്ഛേദപഹാനം** നാമ. യം പന ഫലക്ഖണേ പടിപ്പസ്സദ്ധത്തം കിലേസാനം, ഏതം **പടിപ്പസ്സദ്ധിപഹാനം** നാമ. യം സബ്ബസങ്ഖതനിസ്സടത്താ പഹീനസബ്ബസങ്ഖതം നിബ്ബാനം ഏതം **നിസ്സരണപഹാനം** നാമ. സബ്ബമ്പി ചേതം പഹാനം യസ്മാ ചാഗട്ഠേന പഹാനം, വിനയനട്ഠേന വിനയോ, തസ്മാ “പഹാനവിനയോ”തി വുച്ചതി. തംതംപഹാനവതോ വാ തസ്സ തസ്സ വിനയസ്സ സമ്ഭവതോപേതം “പഹാനവിനയോ”തി വുച്ചതി. ഏവം പഹാനവിനയോപി പഞ്ചധാ ഭിജ്ജതീതി വേദിതബ്ബോ.

ഏവമയം സങ്ഖേപതോ ദുവിധോ, ഭേദതോ ച ദസവിധോ വിനയോ ഭിന്നസംവരത്താ പഹാതബ്ബസ്സ ച അപ്പഹീനത്താ യസ്മാ ഏതസ്സ അസ്സുതവതോ പുഥുജ്ജനസ്സ നത്ഥി, തസ്മാ അഭാവതോ തസ്സ അയം അവിനീതോതി വുച്ചതീതി. ഏസ നയോ **സപ്പുരിസാനം അദസ്സാവീ സപ്പുരിസധമ്മസ്സ അകോവിദോ സപ്പുരിസധമ്മേ അവിനീതോ**തി ഏത്ഥാപി. നിന്നാനാകരണഞ്ഹി ഏതം അത്ഥതോ. യഥാഹ “യേവ തേ അരിയാ, തേവ തേ സപ്പുരിസാ. യേവ തേ സപ്പുരിസാ, തേവ തേ അരിയാ. യോ ഏവ സോ അരിയാനം ധമ്മോ, സോ ഏവ സോ സപ്പുരിസാനം ധമ്മോ. യോ ഏവ സോ സപ്പുരിസാനം ധമ്മോ, സോ ഏവ സോ അരിയാനം ധമ്മോ. യേവ തേ അരിയവിനയാ, തേവ തേ സപ്പുരിസവിനയാ. യേവ തേ സപ്പുരിസവിനയാ, തേവ തേ അരിയവിനയാ. അരിയേതി വാ സപ്പുരിസേതി വാ, അരിയധമ്മേതി വാ സപ്പുരിസധമ്മേതി വാ, അരിയവിനയേതി വാ സപ്പുരിസവിനയേതി വാ ഏസേസേ ഏകേ ഏകത്ഥേ സമേ സമഭാഗേ തജ്ജാതേ തഞ്ഞേവാ”തി.

“കസ്മാ പന ഭഗവാ സബ്ബധമ്മമൂലപരിയായം വോ, ഭിക്ഖവേ, ദേസേസ്സാമീ”തി വത്വാ തം അദേസേത്വാവ “ഇധ, ഭിക്ഖവേ, അസ്സുതവാ പുഥുജ്ജനോ അരിയാനം അദസ്സാവീ”തി ഏവം പുഥുജ്ജനം നിദ്ദിസീതി? പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനായ ധമ്മദേസനായ തമത്ഥം ആവികാതും. ഭഗവതോ ഹി ധമ്മാധിട്ഠാനാ ധമ്മദേസനാ, ധമ്മാധിട്ഠാനാ പുഗ്ഗലദേസനാ, പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനാ പുഗ്ഗലദേസനാ, പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനാ ധമ്മദേസനാതി ധമ്മപുഗ്ഗലവസേനേവ താവ ചതുബ്ബിധാ ദേസനാ.

തത്ഥ, “തിസ്സോ ഇമാ, ഭിക്ഖവേ, വേദനാ. കതമാ തിസ്സോ? സുഖാ വേദനാ ദുക്ഖാ വേദനാ അദുക്ഖമസുഖാ വേദനാ. ഇമാ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, തിസ്സോ വേദനാ”തി (സം· നി· ൪.൨൫൦) ഏവരൂപീ ധമ്മാധിട്ഠാനാ ധമ്മദേസനാ വേദിതബ്ബാ. “ഛ ധാതുയോ അയം പുരിസോ ഛ ഫസ്സായതനോ അട്ഠാരസ മനോപവിചാരോ ചതുരാധിട്ഠാനോ”തി (മ· നി· ൩.൩൪൩) ഏവരൂപീ ധമ്മാധിട്ഠാനാ പുഗ്ഗലദേസനാ. “തയോമേ, ഭിക്ഖവേ, പുഗ്ഗലാ സന്തോ സംവിജ്ജമാനാ ലോകസ്മിം. കതമേ തയോ? അന്ധോ ഏകചക്ഖു ദ്വിചക്ഖു. കതമോ ച, ഭിക്ഖവേ, പുഗ്ഗലോ അന്ധോ”തി? (അ· നി· ൩.൨൯) ഏവരൂപീ പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനാ പുഗ്ഗലദേസനാ. “കതമഞ്ച, ഭിക്ഖവേ, ദുഗ്ഗതിഭയം? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഏകച്ചോ ഇതി പടിസഞ്ചിക്ഖതി, കായദുച്ചരിതസ്സ ഖോ പാപകോ വിപാകോ അഭിസമ്പരായം…പേ… സുദ്ധമത്താനം പരിഹരതി. ഇദം വുച്ചതി, ഭിക്ഖവേ, ദുഗ്ഗതിഭയ”ന്തി (അ· നി· ൪.൧൨൧) ഏവരൂപീ പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനാ ധമ്മദേസനാ.

സ്വായം ഇധ യസ്മാ പുഥുജ്ജനോ അപരിഞ്ഞാതവത്ഥുകോ, അപരിഞ്ഞാമൂലികാ ച ഇധാധിപ്പേതാനം സബ്ബധമ്മാനം മൂലഭൂതാ മഞ്ഞനാ ഹോതി, തസ്മാ പുഥുജ്ജനം ദസ്സേത്വാ പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനായ ദേസനായ തമത്ഥം ആവികാതും, "ഇധ, ഭിക്ഖവേ, അസ്സുതവാ പുഥുജ്ജനോ അരിയാനം അദസ്സാവീ"തി ഏവം പുഥുജ്ജനം നിദ്ദിസീതി വേദിതബ്ബോ.

സുത്തനിക്ഖേപവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

പഥവീവാരവണ്ണനാ

ഏവം പുഥുജ്ജനം നിദ്ദിസിത്വാ ഇദാനി തസ്സ പഥവീആദീസു വത്ഥൂസു സബ്ബസക്കായധമ്മജനിതം മഞ്ഞനം ദസ്സേന്തോ, **പഥവിം പഥവിതോ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ ലക്ഖണപഥവീ സസമ്ഭാരപഥവീ ആരമ്മണപഥവീ സമ്മുതിപഥവീതി ചതുബ്ബിധാ പഥവീ. താസു "കതമാ ച, ആവുസോ, അജ്ഝത്തികാ പഥവീധാതു? യം അജ്ഝത്തം പച്ചത്തം കക്ഖളം ഖരിഗത"ന്തിആദീസു (വിഭ॰ ൧൭൩) വുത്താ **ലക്ഖണപഥവീ.** "പഥവിം ഖണേയ്യ വാ ഖണാപേയ്യ വാ"തിആദീസു (പാചി॰ ൮൬) വുത്താ **സസമ്ഭാരപഥവീ.** യേ ച കേസാദയോ വീസതി കോട്ഠാസാ, അയോലോഹാദയോ ച ബാഹിരാ. സാ ഹി വണ്ണാദീഹി സമ്ഭാരേഹി സദ്ധിം പഥവീതി സസമ്ഭാരപഥവീ. "പഥവീകസിണമേകോ സഞ്ജാനാതീ"തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൬൦) ആഗതാ പന **ആരമ്മണപഥവീ,** നിമിത്തപഥവീതിപി വുച്ചതി. പഥവീകസിണജ്ഝാനലാഭീ ദേവലോകേ നിബ്ബത്തോ ആഗമനവസേന പഥവീദേവതാതി നാമം ലഭതി. അയം **സമ്മുതിപഥവീ**തി വേദിതബ്ബാ. സാ സബ്ബാപി ഇധ ലബ്ഭതി. താസു യംകിഞ്ചി പഥവിം അയം പുഥുജ്ജനോ പഥവിതോ സഞ്ജാനാതി, പഥവീതി സഞ്ജാനാതി, പഥവീഭാഗേന സഞ്ജാനാതി, ലോകവോഹാരം ഗഹേത്വാ സഞ്ഞാവിപല്ലാസേന സഞ്ജാനാതി പഥവീതി. ഏവം പഥവീഭാഗം അമുഞ്ചന്തോയേവ വാ ഏതം "സത്തോതി വാ സത്തസ്സാ"തി വാ ആദിനാ നയേന സഞ്ജാനാതി. കസ്മാ ഏവം സഞ്ജാനാതീതി ന വത്തബ്ബം. ഉമ്മത്തകോ വിയ ഹി പുഥുജ്ജനോ. സോ യംകിഞ്ചി യേന കേനചി ആകാരേന ഗണ്ഹാതി. അരിയാനം അദസ്സാവിതാദിഭേദമേവ വാ ഏത്ഥ കാരണം. യം വാ പരതോ "അപരിഞ്ഞാതം തസ്സാ"തി വദന്തേന ഭഗവതാവ വുത്തം.

പഥവിം പഥവിതോ സഞ്ഞത്വാതി സോ തം പഥവിം ഏവം വിപരീതസഞ്ഞായ സഞ്ജാനിത്വാ, "സഞ്ഞാനിദാനാ ഹി പപഞ്ചസങ്ഖാ"തി (സു॰ നി॰ ൮൮൦) വചനതോ അപരഭാഗേ ഥാമപത്തേഹി തണ്ഹാമാനദിട്ഠിപപഞ്ചേഹി ഇധ മഞ്ഞനാനാമേന വുത്തേഹി മഞ്ഞതി കപ്പേതി വികപ്പേതി, നാനപ്പകാരതോ അഞ്ഞഥാ ഗണ്ഹാതി. തേന വുത്തം "പഥവിം മഞ്ഞതീ"തി. ഏവം മഞ്ഞതോ ചസ്സ താ മഞ്ഞനാ ഓളാരികനയേന ദസ്സേതും "യാ അയം കേസാ ലോമാ"തിആദിനാ നയേന വീസതിഭേദാ അജ്ഝത്തികാ പഥവീ വുത്താ. യാ ചായം വിഭങ്ഗേ "തത്ഥ കതമാ ബാഹിരാ പഥവീധാതു? യം ബാഹിരം കക്ഖളം ഖരിഗതം കക്ഖളത്തം കക്ഖളഭാവോ ബഹിദ്ധാ അനുപാദിന്നം. സേയ്യഥിദം, അയോ ലോഹം തിപു സീസം സജ്ഝം മുത്താ മണി വേളുരിയം സങ്ഖോ സിലാ പവാളം രജതം ജാതരൂപം ലോഹിതങ്കോ മസാരഗല്ലം തിണം കട്ഠം സക്ഖരാ കഠലം ഭൂമി പാസാണോ പബ്ബതോ"തി (വിഭ॰ ൧൭൩) ഏവം ബാഹിരാ പഥവീ വുത്താ. യാ ച അജ്ഝത്താരമ്മണത്തികേ നിമിത്തപഥവീ, തം ഗഹേത്വാ അയമത്ഥയോജനാ വുച്ചതി.

പഥവിം മഞ്ഞതീതി തീഹി മഞ്ഞനാഹി അഹം പഥവീതി മഞ്ഞതി, മമ പഥവീതി മഞ്ഞതി, പരോ പഥവീതി മഞ്ഞതി, പരസ്സ പഥവീതി മഞ്ഞതി, അഥ വാ അജ്ഝത്തികം പഥവിം തണ്ഹാമഞ്ഞനായ മഞ്ഞതി, മാനമഞ്ഞനായ മഞ്ഞതി, ദിട്ഠിമഞ്ഞനായ മഞ്ഞതി. കഥം? അയഞ്ഹി കേസാദീസു ഛന്ദരാഗം ജനേതി കേസേ അസ്സാദേതി അഭിനന്ദതി അഭിവദതി അജ്ഝോസായ തിട്ഠതി. ലോമേ, നഖേ, ദന്തേ, തചം, അഞ്ഞതരം വാ പന രജ്ജനീയവത്ഥും. ഏവം അജ്ഝത്തികം പഥവിം തണ്ഹാമഞ്ഞനായ മഞ്ഞതി. ഇതി മേ കേസാ സിയും അനാഗതമദ്ധാനം. ഇതി ലോമാതിആദിനാ വാ പന നയേന തത്ഥ നന്ദിം സമന്നാനേതി. "ഇമിനാഹം സീലേന വാ…പേ॰… ബ്രഹ്മചരിയേന വാ ഏവം സിനിദ്ധമുദുസുഖുമനീലകേസോ ഭവിസ്സാമീ"തിആദിനാ വാ പന നയേന അപ്പടിലദ്ധാനം പടിലാഭായ ചിത്തം പണിദഹതി. ഏവമ്പി അജ്ഝത്തികം പഥവിം തണ്ഹാമഞ്ഞനായ മഞ്ഞതി.

തഥാ അത്തനോ കേസാദീനം സമ്പത്തിം വാ വിപത്തിം വാ നിസ്സായ മാനം ജനേതി, "സേയ്യോഹമസ്മീതി വാ സദിസോഹമസ്മീതി വാ ഹീനോഹമസ്മീതി വാ"തി. ഏവം അജ്ഝത്തികം പഥവിം മാനമഞ്ഞനായ മഞ്ഞതി. "തം ജീവം തം സരീര"ന്തി (മ॰ നി॰ ၂.၁၂၇) ആഗതനയേന പന കേസം "ജീവോ"തി അഭിനിവിസതി. ഏസ നയോ ലോമാദീസു. ഏവം അജ്ഝത്തികം പഥവിം ദിട്ഠിമഞ്ഞനായ മഞ്ഞതി.

അഥ വാ "യാ ചേവ ഖോ പനാവുസോ, അജ്ഝത്തികാ പഥവീധാതു, യാ ച ബാഹിരാ പഥവീധാതു, പഥവീധാതുരേവേസാ , തം നേതം മമാ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൩൦൨) ഇമിസ്സാ പവത്തിയാ പച്ചനീകനയേന കേസാദിഭേദം പഥവിം ഏതം മമ ഏസോഹമസ്മി ഏസോ മേ അത്താതി അഭിനിവിസതി. ഏവമ്പി അജ്ഝത്തികം പഥവിം ദിട്ഠിമഞ്ഞനായ മഞ്ഞതി. ഏവം താവ അജ്ഝത്തികം പഥവിം തീഹി മഞ്ഞനാഹി മഞ്ഞതി.

യഥാ ച അജ്ഝത്തികം ഏവം ബാഹിരമ്പി. കഥം? "അയഞ്ഹി അയലോഹാദീസു ഛന്ദരാഗം ജനേതി. അയലോഹാദീനി അസ്സാദേതി അഭിനന്ദതി അഭിവദതി അജ്ഝോസായ തിട്ഠതി. മമ അയോ മമ ലോഹന്തിആദിനാ നയേന അയാദീനി മമായതി രക്ഖതി ഗോപയതി, ഏവം ബാഹിരം പഥവിം തണ്ഹാമഞ്ഞനായ മഞ്ഞതി. ഇതി മേ അയലോഹാദയോ സിയും അനാഗതമദ്ധാനന്തി വാ പനേത്ഥ നന്ദിം സമന്നാനേതി, ഇമിനാഹം സീലേന വാ വതേന വാ തപേന വാ ബ്രഹ്മചരിയേന വാ ഏവം സമ്പന്നഅയലോഹാദിഉപകരണോ ഭവിസ്സാമീ"തി അപ്പടിലദ്ധസ്സ പടിലാഭായ ചിത്തം പണിദഹതി. ഏവമ്പി ബാഹിരം പഥവിം തണ്ഹാമഞ്ഞനായ മഞ്ഞതി.

തഥാ അത്തനോ അയലോഹാദീനം സമ്പത്തിം വാ വിപത്തിം വാ നിസ്സായ മാനം ജനേതി "ഇമിനാഹം സേയ്യോസ്മീതി വാ, സദിസോസ്മീതി വാ ഹീനോസ്മീതി വാ"തി (വിഭം᳚ വൃത്സ്ഥ) ഏവം ബാഹിരം പഥവിം മാനമഞ്ഞനായ മഞ്ഞതി. അയേ ജീവസഞ്ഞീ ഹുത്വാ പന അയം "ജീവോ"തി അഭിനിവിസതി. ഏസ നയോ ലോഹാദീസു. ഏവം ബാഹിരം പഥവിം ദിട്ഠിമഞ്ഞനായ മഞ്ഞതി.

അഥ വാ "ഇധേകച്ചോ പഥവീകസിണം അത്തതോ സമനുപസ്സതി. യം പഥവീകസിണം, സോ അഹം. യോ അഹം, തം പഥവീകസിണന്തി പഥവീകസിണഞ്ച അത്തഞ്ച അദ്വയം സമനുപസ്സതീ"തി (പടി᳚ മ᳚ ഫ.ഫസ്ഥ) പടിസമ്ഭിദായം വുത്തനയേനേവ നിമിത്തപഥവിം "അത്താ"തി അഭിനിവിസതി. ഏവം ബാഹിരം പഥവിം ദിട്ഠിമഞ്ഞനായ മഞ്ഞതി. ഏവമ്പി ബാഹിരം പഥവിം തീഹി മഞ്ഞനാഹി മഞ്ഞതി. ഏവം താവ "പഥവിം മഞ്ഞതീ"തി ഏത്ഥ തിസ്സോപി മഞ്ഞനാ വേദിതബ്ബാ. ഇതോ പരം സങ്ഖേപേനേവ കഥയിസ്സാമ.

പഥവിയാ മഞ്ഞതീതി ഏത്ഥ **പഥവിയാ**തി ഭുമ്മവചനമേതം. തസ്മാ അഹം പഥവിയാതി മഞ്ഞതി, മയ്ഹം കിഞ്ചനം പലിബോധോ പഥവിയാതി മഞ്ഞതി, പരോ പഥവിയാതി മഞ്ഞതി, പരസ്സ കിഞ്ചനം പലിബോധോ പഥവിയാതി മഞ്ഞതീതി അയമേത്ഥ അത്ഥോ.

അഥ വാ യ്വായം "കഥം രൂപസ്മിം അത്താനം സമനുപസ്സതി? ഇധേകച്ചോ വേദനം... സഞ്ഞം... സങ്ഖാരേ... വിഞ്ഞാണം അത്തതോ സമനുപസ്സതി, തസ്സ ഏവം ഹോതി, അയം ഖോ മേ അത്താ, സോ ഖോ പന മേ അത്താ ഇമസ്മിം രൂപേതി ഏവം രൂപസ്മിം വാ അത്താനം സമനുപസ്സതീ"തി (പടി᳚ മ᳚ ഫ.ഫസ്ഥ) ഏതസ്സ അത്ഥനയോ വുത്തോ, ഏതേനേവ നയേന വേദനാദിധമ്മേ അത്തതോ ഗഹേത്വാ തതോ അജ്ഝത്തികബാഹിരാസു പഥവീസു യംകിഞ്ചി പഥവിം തസ്സോകാസഭാവേന പരികപ്പേത്വാ സോ ഖോ പന മേ അയം അത്താ ഇമിസ്സാ പഥവിയാതി മഞ്ഞന്തോ പഥവിയാ മഞ്ഞതി, അയമസ്സ ദിട്ഠിമഞ്ഞനാ. തസ്മിംയേവ പനസ്സ അത്തനി സിനേഹം തബ്ബത്ഥുകഞ്ച മാനം ഉപ്പാദയതോ തണ്ഹാമാനമഞ്ഞനാപി വേദിതബ്ബാ. യദാ പന തേനേവ നയേന സോ ഖോ പനസ്സ അത്താ പഥവിയാതി മഞ്ഞതി, തദാ ദിട്ഠിമഞ്ഞനാ ഏവ യുജ്ജതി. ഇതരായോപി പന ഇച്ഛന്തി.

പഥവിതോ മഞ്ഞതീതി ഏത്ഥ പന **പഥവിതോ**തി നിസ്സക്കവചനം. തസ്മാ സഉപകരണസ്സ അത്തനോ വാ പരസ്സ വാ യഥാവുത്തപ്പഭേദതോ പഥവിതോ ഉപ്പത്തിം വാ നിഗ്ഗമനം വാ പഥവിതോ വാ അഞ്ഞോ അത്താതി മഞ്ഞമാനോ പഥവിതോ മഞ്ഞതീതി വേദിതബ്ബോ, അയമസ്സ ദിട്ഠിമഞ്ഞനാ. തസ്മിംയേവ പനസ്സ ദിട്ഠിമഞ്ഞനായ മഞ്ഞിതേ വത്ഥുസ്മിം സിനേഹം മാനഞ്ച ഉപ്പാദയതോ തണ്ഹാമാനമഞ്ഞനാപി വേദിതബ്ബാ. അപരേ ആഹു പഥവീകസിണം പരിത്തം ഭാവേത്വാ തതോ അഞ്ഞം അപ്പമാണം അത്താനം ഗഹേത്വാ പഥവിതോ ബഹിദ്ധാപി മേ അത്താതി മഞ്ഞമാനോ പഥവിതോ മഞ്ഞതീതി.

പഥവിം മേതി മഞ്ഞതീതി ഏത്ഥ പന കേവലഞ്ഹി മഹാപഥവിം തണ്ഹാവസേന മമായതീതി ഇമിനാ നയേന പവത്താ ഏകാ തണ്ഹാമഞ്ഞനാ ഏവ ലബ്ഭതീതി വേദിതബ്ബാ. സാ ചായം മമ കേസാ, മമ ലോമാ, മമ അയോ, മമ ലോഹന്തി ഏവം യഥാവുത്തപ്പഭേദായ സബ്ബായപി അജ്ഝത്തികബാഹിരായ പഥവിയാ യോജേതബ്ബാതി.

പഥവിം അഭിനന്ദതീതി വുത്തപ്പകാരമേവ പഥവിം തണ്ഹാദീഹി അഭിനന്ദതി, അസ്സാദേതി, പരാമസതി ചാതി വുത്തം ഹോതി. "പഥവിം മഞ്ഞതീ"തി ഏതേനേവ ഏതസ്മിം അത്ഥേ സിദ്ധേ കസ്മാ ഏതം വുത്തന്തി ചേ. അവിചാരിതമേതം പോരാണേഹി. അയം പന അത്തനോ മതി, ദേസനാവിലാസതോ വാ ആദീനവദസ്സനതോ വാ. യസ്സാ ഹി ധമ്മധാതുയാ സുപ്പടിവിദ്ധത്താ നാനാനയവിചിത്രദേസനാവിലാസസമ്പന്നോ, അയം സാ ഭഗവതാ സുപ്പടിവിദ്ധാ. തസ്മാ പുബ്ബേ മഞ്ഞനാവസേന കിലേസുപ്പത്തിം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി അഭിനന്ദനാവസേന ദസ്സേന്തോ ദേസനാവിലാസതോ വാ ഇദമാഹ . യോ വാ പഥവിം മഞ്ഞതി, പഥവിയാ മഞ്ഞതി, പഥവിതോ മഞ്ഞതി, പഥവിം മേതി മഞ്ഞതി, സോ യസ്മാ ന സക്കോതി പഥവീനിസ്സിതം തണ്ഹം വാ ദിട്ഠിം വാ പഹാതും, തസ്മാ പഥവിം അഭിനന്ദതിയേവ. യോ ച പഥവിം അഭിനന്ദതി, ദുക്ഖം സോ അഭിനന്ദതി, ദുക്ഖഞ്ച ആദീനവോതി ആദീനവദസ്സനതോപി ഇദമാഹ. വുത്തഞ്ചേതം ഭഗവതാ "യോ, ഭിക്ഖവേ, പഥവീധാതും അഭിനന്ദതി, ദുക്ഖം സോ അഭിനന്ദതി, യോ ദുക്ഖം അഭിനന്ദതി, അപരിമുത്തോ സോ ദുക്ഖസ്മാതി വദാമീ"തി.

ഏവം പഥവീവത്ഥുകം മഞ്ഞനം അഭിനന്ദനഞ്ച വത്വാ ഇദാനി യേന കാരണേന സോ മഞ്ഞതി, അഭിനന്ദതി ച, തം കാരണം ആവികരോന്തോ ആഹ **തം കിസ്സ ഹേതു, അപരിഞ്ഞാതം തസ്സാതി വദാമീ**തി.

തസ്സത്ഥോ, സോ പുഥുജ്ജനോ തം പഥവിം കിസ്സ ഹേതു മഞ്ഞതി, കേന കാരണേന മഞ്ഞതി, അഭിനന്ദതീതി ചേ. അപരിഞ്ഞാതം തസ്സാതി വദാമീതി, യസ്മാ തം വത്ഥു തസ്സ അപരിഞ്ഞാതം, തസ്മാതി വുത്തം ഹോതി. യോ ഹി പഥവിം പരിജാനാതി, സോ തീഹി പരിഞ്ഞാഹി പരിജാനാതി ഞാതപരിഞ്ഞായ തീരണപരിഞ്ഞായ പഹാനപരിഞ്ഞായാതി.

തത്ഥ കതമാ ഞാതപരിഞ്ഞാ. പഥവീധാതും പരിജാനാതി, അയം പഥവീധാതു അജ്ഝത്തികാ, അയം ബാഹിരാ, ഇദമസ്സാ ലക്ഖണം, ഇമാനി രസപച്ചുപട്ഠാനപദട്ഠാനാനീതി, അയം **ഞാതപരിഞ്ഞാ.** കതമാ തീരണപരിഞ്ഞാ? ഏവം ഞാതം കത്വാ പഥവീധാതും തീരേതി അനിച്ചതോ ദുക്ഖതോ രോഗതോതി ദ്വാചത്താലീസായ ആകാരേഹി, അയം **തീരണപരിഞ്ഞാ.** കതമാ പഹാനപരിഞ്ഞാ? ഏവം തീരയിത്വാ അഗ്ഗമഗ്ഗേന പഥവീധാതുയാ ഛന്ദരാഗം പജഹതി, അയം **പഹാനപരിഞ്ഞാ.**

നാമരൂപവവത്ഥാനം വാ ഞാതപരിഞ്ഞാ. കലാപസമ്മസനാദിഅനുലോമപരിയോസാനാ തീരണപരിഞ്ഞാ. അരിയമഗ്ഗേ ഞാണം പഹാനപരിഞ്ഞാതി. യോ പഥവിം പരിജാനാതി, സോ ഇമാഹി തീഹി പരിഞ്ഞാഹി പരിജാനാതി, അസ്സ ച പുഥുജ്ജനസ്സ താ പരിഞ്ഞായോ നത്ഥി, തസ്മാ അപരിഞ്ഞാതത്താ പഥവിം മഞ്ഞതി ച അഭിനന്ദതി ചാതി. തേനാഹ ഭഗവാ - ഇധ, ഭിക്ഖവേ, അസ്സുതവാ പുഥുജ്ജനോ...പേ... പഥവിം മഞ്ഞതി, പഥവിയാ മഞ്ഞതി, പഥവിതോ മഞ്ഞതി, പഥവിം മേതി മഞ്ഞതി, പഥവിം അഭിനന്ദതി. തം കിസ്സ ഹേതു? അപരിഞ്ഞാതം തസ്സാതി വദാമീ"തി.

പഥവീവാരവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ആപോവാരാദിവണ്ണനാ

ആപം ആപതോതി ഏത്ഥാപി ലക്ഖണസസമ്ഭാരാരമ്മണസമ്മുതിവസേന ചതുബ്ബിധോ ആപോ. തേസു "തത്ഥ, കതമാ അജ്ഝത്തികാ ആപോധാതു. യം അജ്ഝത്തം പച്ചത്തം ആപോ ആപോഗതം, സിനേഹോ സിനേഹഗതം ബന്ധനത്തം രൂപസ്സ അജ്ഝത്തം ഉപാദിന്ന"ന്തിആദീസു (വിഭ॰ ൧൭൪) വുത്തോ **ലക്ഖണആപോ.** "ആപോകസിണം ഉഗ്ഗണ്ഹന്തോ ആപസ്മിം നിമിത്തം ഗണ്ഹാതീ"തിആദീസു വുത്തോ **സസമ്ഭാരാപോ.** സേസം സബ്ബം പഥവിയം വുത്തസദിസമേവ. കേവലം യോജനാനയേ പന "പിത്തം സേമ്ഹ"ന്തിആദിനാ നയേന വുത്താ ദ്വാദസഭേദാ അജ്ഝത്തികാ ആപോധാതു, "തത്ഥ, കതമാ ബാഹിരാ ആപോധാതു? യം ബാഹിരം ആപോ ആപോഗതം, സിനേഹോ സിനേഹഗതം ബന്ധനത്തം രൂപസ്സ ബഹിദ്ധാ അനുപാദിന്നം. സേയ്യഥിദം, മൂലരസോ ഖന്ധരസോ തചരസോ പത്തരസോ പുപ്ഫരസോ ഫലരസോ ഖീരം ദധി സപ്പി നവനീതം തേലം മധു ഫാണിതം ഭുമ്മാനി വാ ഉദകാനി അന്തലിക്ഖാനി വാ"തി (വിഭ॰ ൧൭൪) ഏവം വുത്താ ച ബാഹിരാ ആപോധാതു വേദിതബ്ബാ, യോ ച അജ്ഝത്താരമ്മണത്തികേ നിമിത്തആപോ.

തേജം തേജതോതി ഇമസ്മിം തേജോവാരേപി വുത്തനയേനേവ വിത്ഥാരോ വേദിതബ്ബോ. യോജനാനയേ പനേത്ഥ "യേന ച സന്തപ്പതി, യേന ച ജീരീയതി, യേന ച പരിഡയ്ഹതി, യേന ച അസിതപീതഖായിതസായിതം സമ്മാ പരിണാമം ഗച്ഛതീ"തി (വിഭ॰ ൧൭൪) ഏവം വുത്താ ചതുപ്പഭേദാ അജ്ഝത്തികാ തേജോധാതു. "തത്ഥ കതമാ ബാഹിരാ തേജോധാതു? യം ബാഹിരം തേജോ തേജോഗതം ഉസ്മാ ഉസ്മാഗതം ഉസുമം ഉസുമഗതം ബഹിദ്ധാ അനുപാദിന്നം. സേയ്യഥിദം, കട്ഠഗ്ഗി പലാലഗ്ഗി തിണഗ്ഗി ഗോമയഗ്ഗി ഥുസഗ്ഗി സങ്കാരഗ്ഗി ഇന്ദഗ്ഗി അഗ്ഗിസന്താപോ സൂരിയസന്താപോ കട്ഠസന്നിചയസന്താപോ തിണസന്നിചയസന്താപോ ധഞ്ഞസന്നിചയസന്താപോ ഭണ്ഡസന്നിചയസന്താപോ"തി (വിഭ॰ ൧൭൪) ഏവം വുത്താ ച ബാഹിരാ തേജോധാതു വേദിതബ്ബാ.

വായം വായതോതി ഇമസ്സ വായവാരസ്സാപി യോജനാനയേ പന "ഉദ്ധങ്ഗമാ വാതാ അധോഗമാ വാതാ കുച്ഛിസയാ വാതാ കോട്ഠാസയാ വാതാ അങ്ഗമങ്ഗാനുസാരിനോ വാതാ സത്ഥകവാതാ ഖുരകവാതാ ഉപ്പലകവാതാ അസ്സാസോ പസ്സാസോ"തി ഏവം വുത്താ അജ്ഝത്തികാ വായോധാതു. "തത്ഥ കതമാ ബാഹിരാ വായോധാതു? യം ബാഹിരം വായോ വായോഗതം ഥമ്ഭിതത്തം രൂപസ്സ ബഹിദ്ധാ അനുപാദിന്നം. സേയ്യഥിദം, പുരത്ഥിമാ വാതാ പച്ഛിമാ വാതാ ഉത്തരാ വാതാ ദക്ഖിണാ വാതാ സരജാ വാതാ അരജാ വാതാ സീതാ വാതാ ഉണ്ഹാ വാതാ പരിത്താ വാതാ അധിമത്താ വാതാ കാളവാതാ വേരമ്ഭവാതാ പക്ഖവാതാ സുപണ്ണവാതാ താലവണ്ടവാതാ വിധൂപനവാതാ"തി (വിഭ॰ ൧൭൬) ഏവം വുത്താ ച ബാഹിരാ വായോധാതു വേദിതബ്ബാ. സേസം വുത്തനയമേവാതി. ഏത്താവതാ ച യ്വായം -

"വുത്തമ്ഹി ഏകധമ്മേ, യേ ധമ്മാ ഏകലക്ഖണാ തേന;
വുത്താ ഭവന്തി സബ്ബേ, ഇതി വുത്തോ ലക്ഖണോ ഹാരോ"തി. -

ഏവം നേത്തിയം **ലക്ഖണോ** നാമ ഹാരോ വുത്തോ, തസ്സ വസേന യസ്മാ ചതൂസു ഭൂതേസു ഗഹിതേസു ഉപാദാരൂപമ്പി ഗഹിതമേവ ഭവതി, രൂപലക്ഖണം അനതീതത്താ. യഞ്ച ഭൂതോപാദാരൂപം സോ രൂപക്ഖന്ധോ. തസ്മാ "അസ്സുതവാ പുഥുജ്ജനോ പഥവിം ആപം തേജം വായം മഞ്ഞതീ"തി വദന്തേന അത്ഥതോ രൂപം അത്തതോ സമനുപസ്സതീതിപി വുത്തം ഹോതി. "പഥവിയാ ആപസ്മിം തേജസ്മിം വായസ്മിം മഞ്ഞതീ"തി വദന്തേന രൂപസ്മിം വാ അത്താനം സമനുപസ്സതീതി വുത്തമ്പി ഹോതി. "പഥവിതോ ആപതോ തേജതോ വായതോ മഞ്ഞതീ"തി വദന്തേന രൂപതോ അഞ്ഞോ അത്താതി

സിദ്ധത്താ രൂപവന്തം വാ അത്താനം അത്തനി വാ രൂപം സമനുപസ്സതീതിപി വുത്തം ഹോതി. ഏവമേതാ ചതസ്സോ രൂപവത്ഥുകാ സക്കായദിട്ഠിമഞ്ഞനാ വേദിതബ്ബാ. തത്ഥ ഏകാ ഉച്ഛേദദിട്ഠി, തിസ്സോ സസ്സതദിട്ഠിയോതി ദ്വേവ ദിട്ഠിയോ ഹോന്തീതി അയമ്പി അത്ഥവിസേസോ വേദിതബ്ബോ.

ആപോവാരാദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഭൂതവാരാദിവണ്ണനാ

൩. ഏവം രൂപമുഖേന സങ്ഖാരവത്ഥുകം മഞ്ഞനം വത്വാ ഇദാനി യേ സങ്ഖാരേ ഉപാദായ സത്താ പഞ്ഞപീയന്തി, തേസു സങ്ഖാരേസു സത്തേസുപി യസ്മാ പുഥുജ്ജനോ മഞ്ഞനം കരോതി, തസ്മാ തേ സത്തേ നിദ്ദിസന്തോ **ഭൂതേ ഭൂതതോ സഞ്ജാനാതീ**തിആദിമാഹ. തത്ഥായം **ഭൂത**സദ്ദോ പഞ്ചക്ഖന്ധഅമനുസ്സധാതുവിജ്ജമാനഖീണാസവസത്തരുക്ഖാദീസു ദിസ്സതി. "ഭൂതമിദന്തി, ഭിക്ഖവേ, സമനുപസ്സഥാ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൪൦൧) ഹി അയം പഞ്ചക്ഖന്ധേസു ദിസ്സതി. "യാനീധ ഭൂതാനി സമാഗതാനീ"തി (സു॰ നി॰ ൨൨൪) ഏത്ഥ അമനുസ്സേസു. "ചത്താരോ ഖോ, ഭിക്ഖു, മഹാഭൂതാ ഹേതൂ"തി (മ॰ നി॰ ൩.൮൬) ഏത്ഥ ധാതൂസു. "ഭൂതസ്മിം പാചിത്തിയ"ന്തിആദീസു (പാചി॰ ൬൯) വിജ്ജമാനേ. "യോ ച കാലഘസോ ഭൂതോ"തി (ജാ॰ ൧.൧൦.൧൯൦) ഏത്ഥ ഖീണാസവേ. "സബ്ബേവ നിക്ഖിപിസ്സന്തി ഭൂതാ ലോകേ സമുസ്സയ"ന്തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൨൦) ഏത്ഥ സത്തേസു. "ഭൂതഗാമപാതബ്യതായാ"തി (പാചി॰ ൯൦) ഏത്ഥ രുക്ഖാദീസു. ഇധ പനായം സത്തേസു വത്തതി, നോ ച ഖോ അവിസേസേന. ചാതുമഹാരാജികാനം ഹി ഹേട്ഠാ സത്താ ഇധ ഭൂതാതി അധിപ്പേതാ.

തത്ഥ **ഭൂതേ ഭൂതതോ സഞ്ജാനാതീ**തിആദി വുത്തനയമേവ. **ഭൂതേ മഞ്ഞതീ**തിആദീസു പന തിസ്സോപി മഞ്ഞനാ യോജേതബ്ബാ. കഥം? അയഞ്ഹി "സോ പസ്സതി ഗഹപതിം വാ ഗഹപതിപുത്തം വാ പഞ്ചഹി കാമഗുണേഹി സമപ്പിതം സമങ്ഗിഭൂത"ന്തി (അ॰ നി॰ ൭.൫൦) വുത്തനയേന ഭൂതേ സുഭാ സുഖിതാതി ഗഹേത്വാ രജ്ജതി, ദിസ്വാപി നേ രജ്ജതി, സുത്വാപി, ഘായിത്വാപി, സായിത്വാപി, ഫുസിത്വാപി, ഞത്വാപി. ഏവം ഭൂതേ തണ്ഹാമഞ്ഞനായ മഞ്ഞതി. "അഹോ വതാഹം ഖത്തിയമഹാസാലാനം വാ സഹബ്യതം ഉപപജ്ജേയ്യ"ന്തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൩൭) വാ പന നയേന അപ്പടിലദ്ധസ്സ പടിലാഭായ ചിത്തം പണിദഹതി, ഏവമ്പി ഭൂതേ തണ്ഹാമഞ്ഞനായ മഞ്ഞതി. അത്തനോ പന ഭൂതാനഞ്ച സമ്പത്തിവിപത്തിം നിസ്സായ അത്താനം വാ സേയ്യം ദഹതി. ഭൂതേസു ച യംകിഞ്ചി ഭൂതം ഹീനം അത്താനം വാ ഹീനം, യംകിഞ്ചി ഭൂതം സേയ്യം . അത്താനം വാ ഭൂതേന, ഭൂതം വാ അത്തനാ സദിസം ദഹതി. യഥാഹ "ഇധേകച്ചോ ജാതിയാ വാ...പേ॰... അഞ്ഞതരഞ്ഞതരേന വത്ഥുനാ പുബ്ബകാലം പരേഹി സദിസം അത്താനം ദഹതി. അപരകാലം അത്താനം സേയ്യം ദഹതി. പരേ ഹീനേ ദഹതി, യോ ഏവരൂപോ മാനോ ...പേ॰... അയം വുച്ചതി മാനാതിമാനോ"തി (വിഭ॰ ൮൭൭-൮൮൮). ഏവം ഭൂതേ മാനമഞ്ഞനായ മഞ്ഞതി.

ഭൂതേ പന "നിച്ചാ ധുവാ സസ്സതാ അവിപരിണാമധമ്മാ"തി വാ "സബ്ബേ സത്താ സബ്ബേ പാണാ സബ്ബേ ഭൂതാ സബ്ബേ ജീവാ അവസാ അബലാ അവീരിയാ നിയതിസങ്ഗതിഭാവപരിണതാ ഛസ്വേവാഭിജാതീസു സുഖദുക്ഖം പടിസംവേദേന്തീ"തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൧൬൮) വാ മഞ്ഞമാനോ ദിട്ഠിമഞ്ഞനായ മഞ്ഞതി. ഏവം ഭൂതേ തീഹി മഞ്ഞനാഹി മഞ്ഞതി.

കഥം **ഭൂതേസു മഞ്ഞതി?** തേസു തേസു ഭൂതേസു അത്തനോ ഉപപത്തിം വാ സുഖുപ്പത്തിം വാ ആകങ്ഖതി. ഏവം താവ തണ്ഹാമഞ്ഞനായ ഭൂതേസു മഞ്ഞതി. ഭൂതേസു വാ ഉപപത്തിം ആകങ്ഖമാനോ ദാനം ദേതി, സീലം സമാദിയതി, ഉപോസഥകമ്മം കരോതി. ഏവമ്പി ഭൂതേസു തണ്ഹാമഞ്ഞനായ മഞ്ഞതി. ഭൂതേ പന സമൂഹഗ്ഗാഹേന ഗഹേത്വാ തത്ഥ ഏകച്ചേ ഭൂതേ സേയ്യതോ ദഹതി, ഏകച്ചേ സദിസതോ വാ ഹീനതോ വാതി. ഏവം ഭൂതേസു മാനമഞ്ഞനായ മഞ്ഞതി. തഥാ ഏകച്ചേ ഭൂതേ നിച്ചാ ധുവാതി മഞ്ഞതി. ഏകച്ചേ അനിച്ചാ അധുവാതി, അഹമ്പി ഭൂതേസു അഞ്ഞതരോസ്മീതി വാ മഞ്ഞതി. ഏവം ഭൂതേസു ദിട്ഠിമഞ്ഞനായ മഞ്ഞതി.

ഭൂതതോ മഞ്ഞതീതി ഏത്ഥ പന സഉപകരണസ്സ അത്തനോ വാ പരസ്സ വാ യതോ കുതോചി ഭൂതതോ ഉപ്പത്തിം മഞ്ഞമാനോ ഭൂതതോ മഞ്ഞതീതി വേദിതബ്ബോ, അയമസ്സ ദിട്ഠിമഞ്ഞനാ. തസ്മിംയേവ പനസ്സ ദിട്ഠിമഞ്ഞനായ മഞ്ഞിതേ വത്ഥുസ്മിം സിനേഹം മാനഞ്ച ഉപ്പാദയതോ തണ്ഹാമാനമഞ്ഞനാപി വേദിതബ്ബാ. **ഭൂതേ മേതി മഞ്ഞതീ**തി ഏത്ഥ പന ഏകാ തണ്ഹാമഞ്ഞനാവ ലബ്ഭതി. സാ ചായം "മമ പുത്താ, മമ ധീതാ, മമ അജേളകാ, കുക്കുടസൂകരാ, ഹത്ഥിഗവസ്സവളവാ"തി ഏവമാദിനാ നയേന മമായതോ പവത്തതീതി വേദിതബ്ബാ. **ഭൂതേ അഭിനന്ദതീ**തി ഏതം വുത്തനയമേവ. **അപരിഞ്ഞാതം തസ്സാതി** ഏത്ഥ പന യേ സങ്ഖാരേ ഉപാദായ ഭൂതാനം പഞ്ഞത്തി, തേസം അപരിഞ്ഞാതത്താ ഭൂതാ അപരിഞ്ഞാതാ ഹോന്തീതി വേദിതബ്ബാ. യോജനാ പന വുത്തനയേനേവ കാതബ്ബാ.

ഏവം സങ്ഖേപതോ സങ്ഖാരവസേന ച സത്തവസേന ച മഞ്ഞനാവത്ഥും ദസ്സേത്വാ ഇദാനി ഭൂമിവിസേസാദിനാ ഭേദേന വിത്ഥാരതോപി തം ദസ്സേന്തോ **ദേവേ ദേവതോ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ ദിബ്ബന്തി പഞ്ചഹി കാമഗുണേഹി അത്തനോ വാ ഇദ്ധിയാതി **ദേവാ,** കീളന്തി ജോതേന്തി ചാതി അത്ഥോ. തേ തിവിധാ സമ്മുതിദേവാ ഉപപത്തിദേവാ വിസുദ്ധിദേവാതി. **സമ്മുതിദേവാ** നാമ രാജാനോ ദേവിയോ രാജകുമാരാ. **ഉപപത്തിദേവാ** നാമ ചാതുമഹാരാജികേ ദേവേ ഉപാദായ തതുത്തരിദേവാ. **വിസുദ്ധിദേവാ**

നാമ അരഹന്തോ ഖീണാസവാ. ഇധ പന ഉപപത്തിദേവാ ദട്ഠബ്ബാ, നോ ച ഖോ അവിസേസേന. പരനിമ്മിതവസവത്തിദേവലോകേ മാരം സപരിസം ഠപേത്വാ സേസാ ഛ കാമാവചരാ ഇധ ദേവാതി അധിപ്പേതാ. തത്ഥ സബ്ബാ അത്ഥവണ്ണനാ ഭൂതവാരേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാ.

പജാപതിന്തി ഏത്ഥ പന മാരോ പജാപതീതി വേദിതബ്ബോ. കേചി പന "തേസം തേസം ദേവാനം അധിപതീനം മഹാരാജാദീനമേതം അധിവചന"ന്തി വദന്തി. തം ദേവഗ്ഗഹണേനേവ തേസം ഗഹിതത്താ അയുത്തന്തി **മഹാഅട്ഠകഥായം** പടിക്ഖിത്തം, മാരോയേവ പന സത്തസങ്ഖാതായ പജായ അധിപതിഭാവേന ഇധ പജാപതീതി അധിപ്പേതോ. സോ കുഹിം വസതി? പരനിമ്മിതവസവത്തിദേവലോകേ . തത്ര ഹി **വസവത്തിരാജാ** രജ്ജം കാരേതി. **മാരോ** ഏകസ്മിം പദേസേ അത്തനോ പരിസായ ഇസ്സരിയം പവത്തേന്തോ രജ്ജപച്ചന്തേ ദാമരികരാജപുത്തോ വിയ വസതീതി വദന്തി. മാരഗ്ഗഹണേനേവ ചേത്ഥ മാരപരിസായപി ഗഹണം വേദിതബ്ബം. യോജനാനയോ ചേത്ഥ പജാപതിം വണ്ണവന്തം ദീഘായുകം സുഖബഹുലം ദിസ്വാ വാ സുത്വാ വാ രജ്ജന്തോ തണ്ഹാമഞ്ഞനായ മഞ്ഞതി. "അഹോ വതാഹം പജാപതിനോ സഹബ്യതം ഉപപജ്ജേയ്യ"ന്തിആദിനാ വാ പന നയേന അപ്പടിലദ്ധസ്സ പടിലാഭായ ചിത്തം പണിദഹന്തോപി പജാപതിം തണ്ഹാമഞ്ഞനായ മഞ്ഞതി. പജാപതിഭാവം പന പത്തോ സമാനോ അഹമസ്മി പജാനമിസ്സരോ അധിപതീതി മാനം ജനേന്തോ പജാപതിം മാനമഞ്ഞനായ മഞ്ഞതി. "പജാപതി നിച്ചോ ധുവോ"തി വാ "ഉച്ഛിജ്ജിസ്സതി വിനസ്സിസ്സതീ"തി വാ "അവസോ അബലോ അവീരിയോ നിയതിസങ്ഗതിഭാവപരിണതോ ഛസ്വേവാഭിജാതീസു സുഖദുക്ഖം പടിസംവേദേതീ"തി വാ മഞ്ഞമാനോ പന പജാപതിം ദിട്ഠിമഞ്ഞനായ മഞ്ഞതീതി വേദിതബ്ബോ.

പജാപതിസ്മിന്തി ഏത്ഥ പന ഏകാ ദിട്ഠിമഞ്ഞനാവ യുജ്ജതി. തസ്സാ ഏവം പവത്തി വേദിതബ്ബാ. ഇധേകച്ചോ "പജാപതിസ്മിം യേ ച ധമ്മാ സംവിജ്ജന്തി, സബ്ബേ തേ നിച്ചാ ധുവാ സസ്സതാ അവിപരിണാമധമ്മാ"തി മഞ്ഞതി. അഥ വാ "പജാപതിസ്മിം നത്ഥി പാപം, ന തസ്മിം പാപകാനി കമ്മാനി ഉപലബ്ഭന്തീ"തി മഞ്ഞതി.

പജാപതിതോതി ഏത്ഥ തിസ്സോപി മഞ്ഞനാ ലബ്ഭന്തി. കഥം? ഇധേകച്ചോ സഉപകരണസ്സ അത്തനോ വാ പരസ്സ വാ പജാപതിതോ ഉപ്പത്തിം വാ നിഗ്ഗമനം വാ മഞ്ഞതി, അയമസ്സ ദിട്ഠിമഞ്ഞനാ. തസ്മിംയേവ പനസ്സ ദിട്ഠിമഞ്ഞനായ മഞ്ഞിതേ വത്ഥുസ്മിം സിനേഹം മാനഞ്ച ഉപ്പാദയതോ തണ്ഹാമാനമഞ്ഞനാപി വേദിതബ്ബാ. **പജാപതിം മേ**തി ഏത്ഥ പന ഏകാ തണ്ഹാമഞ്ഞനാവ ലബ്ഭതി. സാ ചായം "പജാപതി മമ സത്ഥാ മമ സാമീ"തിആദിനാ നയേന മമായതോ പവത്തതീതി വേദിതബ്ബാ. സേസം വുത്തനയമേവ.

ബ്രഹ്മം ബ്രഹ്മതോതി ഏത്ഥ ബ്രൂഹിതോ തേഹി തേഹി ഗുണവിസേസേഹീതി **ബ്രഹ്മാ.** അപിച ബ്രഹ്മാതി മഹാബ്രഹ്മാപി വുച്ചതി, തഥാഗതോപി ബ്രാഹ്മണോപി മാതാപിതരോപി സേട്ഠമ്പി. "സഹസ്സോ ബ്രഹ്മാ ദ്വിസഹസ്സോ ബ്രഹ്മാ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൩.൧൬൫-൧൬൬) ഹി മഹാബ്രഹ്മാ ബ്രഹ്മാതി വുച്ചതി. "ബ്രഹ്മാതി ഖോ, ഭിക്ഖവേ , തഥാഗതസ്സേതം അധിവചന"ന്തി ഏത്ഥ തഥാഗതോ.

"തമോനുദോ ബുദ്ധോ സമന്തചക്ഖു,
ലോകന്തഗൂ സബ്ബഭവാതിവത്തോ;
അനാസവോ സബ്ബദുക്ഖപ്പഹീനോ,
സച്ചവ്ഹയോ ബ്രഹ്മേ ഉപാസിതോ മേ"തി. (ചൂളനി॰ ൧൦൪) -

ഏത്ഥ ബ്രാഹ്മണോ.

"ബ്രഹ്മാതി മാതാപിതരോ, പുബ്ബാചരിയാതി വുച്ചരേ"തി. (ഇതിവു॰ ൧൦൬; ജാ॰ ൨.൨൦.൧൮൧) -

ഏത്ഥ മാതാപിതരോ. "ബ്രഹ്മചക്കം പവത്തേതീ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൧൪൮; അ॰ നി॰ ൪.൮) ഏത്ഥ സേട്ഠം. ഇധ പന പഠമാഭിനിബ്ബത്തോ കപ്പായുകോ ബ്രഹ്മാ അധിപ്പേതോ. തഗ്ഗഹണേനേവ ച ബ്രഹ്മപുരോഹിതബ്രഹ്മപാരിസജ്ജാപി ഗഹിതാതി വേദിതബ്ബാ. അത്ഥവണ്ണനാ പനേത്ഥ പജാപതിവാരേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാ.

ആഭസ്സരവാരേ ദണ്ഡദീപികായ അച്ചി വിയ ഏതേസം സരീരതോ ആഭാ ഛിജ്ജിത്വാ ഛിജ്ജിത്വാ പതന്തീ വിയ സരതി വിസരതീതി **ആഭസ്സരാ.** തേസം ഗഹണേന സബ്ബാപി ദുതിയജ്ഝാനഭൂമി ഗഹിതാ, ഏകതലവാസിനോ ഏവ ചേതേ സബ്ബേപി പരിത്താഭാ അപ്പമാണാഭാ ആഭസ്സരാതി വേദിതബ്ബാ.

സുഭകിണ്ഹവാരേ സുഭേന ഓകിണ്ണാ വികിണ്ണാ സുഭേന സരീരപ്പഭാവണ്ണേന ഏകഗ്ഘനാ സുവണ്ണമഞ്ജൂസായ ഠപിതസമ്പജ്ജലിതകഞ്ചനപിണ്ഡസസ്സിരികാതി **സുഭകിണ്ഹാ.** തേസം ഗഹണേന സബ്ബാപി തതിയജ്ഝാനഭൂമി ഗഹിതാ. ഏകതലവാസിനോ ഏവ ചേതേ സബ്ബേപി പരിത്തസുഭാ അപ്പമാണസുഭാ സുഭകിണ്ഹാതി വേദിതബ്ബാ.

വേഹപ്ഫലവാരേ, വിപുലാ ഫലാതി **വേഹപ്ഫലാ.** ചതുത്ഥജ്ഝാനഭൂമി ബ്രഹ്മാനോ വുച്ചന്തി. അത്ഥനയയോജനാ പന ഇമേസു തീസുപി വാരേസു ഭൂതവാരേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാ.

അഭിഭൂവാരേ അഭിഭവീതി **അഭിഭൂ.** കിം അഭിഭവി? ചത്താരോ ഖന്ധേ അരൂപിനോ. അസഞ്ഞഭവസ്സേതം അധിവചനം. അസഞ്ഞസത്താ ദേവാ വേഹപ്ഫലേഹി സദ്ധിം ഏകതലായേവ ഏകസ്മിം ഓകാസേ യേന ഇരിയാപഥേന നിബ്ബത്താ, തേനേവ യാവതായുകം തിട്ഠന്തി ചിത്തകമ്മരൂപസദിസാ ഹുത്വാ. തേ ഇധ സബ്ബേപി അഭിഭൂവചനേന ഗഹിതാ. കേചി **അഭിഭൂ** നാമ സഹസ്സോ ബ്രഹ്മാതി ഏവമാദിനാ നയേന തത്ഥ തത്ഥ അധിപതിബ്രഹ്മാനം വണ്ണയന്തി. ബ്രഹ്മഗ്ഗഹണേനേവ പന തസ്സ ഗഹിതത്താ അയുത്തമേതന്തി വേദിതബ്ബം. യോജനാനയോ ചേത്ഥ അഭിഭൂ വണ്ണവാ ദീഘായുകോതി സുത്വാ തത്ഥ ഛന്ദരാഗം ഉപ്പാദേന്തോ അഭിഭും തണ്ഹാമഞ്ഞനായ മഞ്ഞതി. "അഹോ വതാഹം അഭിഭുനോ സഹബ്യതം ഉപപജ്ജേയ്യ"ന്തിആദിനാ പന നയേന അപ്പടിലദ്ധസ്സ പടിലാഭായ ചിത്തം പണിദഹന്തോപി അഭിഭും തണ്ഹാമഞ്ഞനായ മഞ്ഞതി. അത്താനം ഹീനതോ അഭിഭും സേയ്യതോ ദഹന്തോ പന അഭിഭും മാനമഞ്ഞനായ മഞ്ഞതി. "അഭിഭൂ നിച്ചോ ധുവോ"തിആദിനാ നയേന പരാമസന്തോ അഭിഭും ദിട്ഠിമഞ്ഞനായ മഞ്ഞതീതി വേദിതബ്ബോ. സേസം പജാപതിവാരേ വുത്തനയമേവ.

ഭൂതവാരാദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ആകാസാനഞ്ചായതനവാരാദിവണ്ണനാ

൪. ഏവം ഭഗവാ പടിപാടിയാ ദേവലോകേ ദസ്സേന്തോപി അഭിഭൂവചനേന അസഞ്ഞഭവം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി യസ്മാ അയം വട്ടകഥാ, സുദ്ധാവാസാ ച വിവട്ടപക്ഖേ ഠിതാ, അനാഗാമിഖീണാസവാ ഏവ ഹി തേ ദേവാ. യസ്മാ വാ കതിപയകപ്പസഹസ്സായുകാ തേ ദേവാ, ബുദ്ധുപ്പാദകാലേയേവ ഹോന്തി. ബുദ്ധാ പന അസങ്ഖേയ്യേപി കപ്പേ ന ഉപ്പജ്ജന്തി, തദാ സുഞ്ഞാപി സാ ഭൂമി ഹോതി. രഞ്ഞോ ഖന്ധാവാരട്ഠാനം വിയ ഹി ബുദ്ധാനം സുദ്ധാവാസഭവോ. തേ തേനേവ ച കാരണേന വിഞ്ഞാണട്ഠിതിസത്താവാസവസേനപി ന ഗഹിതാ, സബ്ബകാലികാ പന ഇമാ മഞ്ഞനാ. തസ്മാ താസം സദാവിജ്ജമാനഭൂമിം ദസ്സേന്തോ സുദ്ധാവാസേ അതിക്കമിത്വാ, **ആകാസാനഞ്ചായതന**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ആകാസാനഞ്ചായതന**ന്തി തബ്ഭൂമികാ ചത്താരോ കുസലവിപാകകിരിയാ ഖന്ധാ. തേ ച തത്രൂപപന്നായേവ ദട്ഠബ്ബാ ഭവപരിച്ഛേദകഥാ അയന്തി കത്വാ. ഏസ നയോ **വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനാ**ദീസു. അത്ഥയോജനാ പന ചതൂസുപി ഏതേസു വാരേസു അഭിഭൂവാരേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാ. മാനമഞ്ഞനാ ചേത്ഥ പജാപതിവാരേ വുത്തനയേനാപി യുജ്ജതി.

ആകാസാനഞ്ചായതനവാരാദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ദിട്ഠസുതവാരാദിവണ്ണനാ

൫. ഏവം ഭൂമിവിസേസാദിനാ ഭേദേന വിത്ഥാരതോപി മഞ്ഞനാവത്ഥും ദസ്സേത്വാ ഇദാനി സബ്ബമഞ്ഞനാവത്ഥുഭൂതം സക്കായപരിയാപന്നം തേഭൂമകധമ്മഭേദം ദിട്ഠാദീഹി ചതൂഹി സങ്ഗണ്ഹിത്വാ ദസ്സേന്തോ, **ദിട്ഠം ദിട്ഠതോ**തിആദിമാഹ.

തത്ഥ **ദിട്ഠ**ന്തി മംസചക്ഖുനാപി ദിട്ഠം, ദിബ്ബചക്ഖുനാപി ദിട്ഠം. രൂപായതനസ്സേതം അധിവചനം. തത്ഥ **ദിട്ഠം മഞ്ഞതീ**തി ദിട്ഠം തീഹി മഞ്ഞനാഹി മഞ്ഞതി. കഥം? രൂപായതനം സുഭസഞ്ഞായ സുഖസഞ്ഞായ ച പസ്സന്തോ തത്ഥ ഛന്ദരാഗം ജനേതി, തം അസ്സാദേതി അഭിനന്ദതി. വുത്തമ്പി ഹേതം ഭഗവതാ "ഇത്ഥിരൂപേ, ഭിക്ഖവേ, സത്താ രത്താ ഗിദ്ധാ ഗധിതാ മുച്ഛിതാ അജ്ഝോസന്നാ, തേ ദീഘരത്തം സോചന്തി ഇത്ഥിരൂപവസാനുഗാ"തി (അം॰ നി॰ ൫.൫൫). ഏവം ദിട്ഠം തണ്ഹാമഞ്ഞനായ മഞ്ഞതി. "ഇതി മേ രൂപം സിയാ അനാഗതമദ്ധാനന്തി വാ പനേത്ഥ നന്ദിം സമന്നാനേതി, രൂപസമ്പദം വാ പന ആകങ്ഖമാനോ ദാനം ദേതീ"തി വിത്ഥാരോ. ഏവമ്പി ദിട്ഠം തണ്ഹാമഞ്ഞനായ മഞ്ഞതി. അത്തനോ പന പരസ്സ ച രൂപസമ്പത്തിം വിപത്തിം നിസ്സായ മാനം ജനേതി. "ഇമിനാഹം സേയ്യോസ്മീ"തി വാ "സദിസോസ്മീ"തി വാ "ഹീനോസ്മീ"തി വാതി ഏവം ദിട്ഠം മാനമഞ്ഞനായ മഞ്ഞതി. രൂപായതനം പന നിച്ചം ധുവം സസ്സതന്തി മഞ്ഞതി, അത്താനം അത്തനിയന്തി മഞ്ഞതി, മങ്ഗലം അമങ്ഗലന്തി മഞ്ഞതി, ഏവം ദിട്ഠം ദിട്ഠിമഞ്ഞനായ മഞ്ഞതി. ഏവം ദിട്ഠം തീഹി മഞ്ഞനാഹി മഞ്ഞതി. കഥം ദിട്ഠസ്മിം മഞ്ഞതി? രൂപസ്മിം അത്താനം സമനുപസ്സനനയേന മഞ്ഞന്തോ ദിട്ഠസ്മിം മഞ്ഞതി. യഥാ വാ ധനേ ധഞ്ഞേ. ഏവം രൂപസ്മിം രാഗാദയോതി മഞ്ഞന്തോപി ദിട്ഠസ്മിം മഞ്ഞതി. അയമസ്സ ദിട്ഠിമഞ്ഞനാ. തസ്മിഞ്ഞേവ പനസ്സ ദിട്ഠിമഞ്ഞനായ മഞ്ഞിതേ വത്ഥുസ്മിം സിനേഹം മാനഞ്ച ഉപ്പാദയതോ തണ്ഹാമാനമഞ്ഞനാപി വേദിതബ്ബാ. ഏവം ദിട്ഠസ്മിം മഞ്ഞതി. സേസം പഥവീവാരേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

സുതന്തി മംസസോതേനപി സുതം, ദിബ്ബസോതേനപി സുതം, സദ്ദായതനസ്സേതം അധിവചനം.

മുതന്തി മുത്വാ മുനിത്വാ ച ഗഹിതം, ആഹച്ച ഉപഗന്ത്വാതി അത്ഥോ, ഇന്ദ്രിയാനം ആരമ്മണാനഞ്ച അഞ്ഞമഞ്ഞസംസിലേസേ വിഞ്ഞാതന്തി വുത്തം ഹോതി, ഗന്ധരസഫോട്ഠബ്ബായതനാനമേതം അധിവചനം.

വിഞ്ഞാതന്തി മനസാ വിഞ്ഞാതം, സേസാനം സത്തന്നം ആയതനാനമേതം അധിവചനം ധമ്മാരമ്മണസ്സ വാ. ഇധ പന സക്കായപരിയാപന്നമേവ ലബ്ഭതി. വിത്ഥാരോ പനേത്ഥ ദിട്ഠവാരേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ.

ദിട്ഠസുത്തവാരാദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഏകത്തവാരാദിവണ്ണനാ

ന്ത. ഏവം സബ്ബം സക്കായഭേദം ദിട്ഠാദീഹി ചതൂഹി ദസ്സേത്വാ ഇദാനി തമേവ സമാപന്നകവാരേന ച അസമാപന്നകവാരേന ച ദ്വിധാ ദസ്സേന്തോ **ഏകത്തം നാനത്ത**ന്തിആദിമാഹ.

ഏകത്തന്തി ഇമിനാ ഹി സമാപന്നകവാരം ദസ്സേതി. **നാനത്ത**ന്തി ഇമിനാ അസമാപന്നകവാരം. തേസം അയം വചനത്ഥോ ഏകഭാവോ **ഏകത്തം.** നാനാഭാവോ **നാനത്ത**ന്തി. യോജനാ പനേത്ഥ സമാപന്നകവാരം ചതൂഹി ഖന്ധേഹി, അസമാപന്നകവാരഞ്ച പഞ്ചഹി ഖന്ധേഹി ഭിന്ദിത്വാ ''രൂപം അത്തതോ സമനുപസ്സതീ''തിആദിനാ സാസനനയേന പഥവീവാരാദീസു വുത്തേന ച അട്ഠകഥാനയേന യഥാനുരൂപം വീമംസിത്വാ വേദിതബ്ബാ. കേചി പന ഏകത്തന്തി ഏകത്തനയം വദന്തി നാനത്തന്തി നാനത്തനയം. അപരേ ''ഏകത്തസഞ്ഞീ അത്താ ഹോതി അരോഗോ പരം മരണാ, നാനത്തസഞ്ഞീ അത്താ ഹോതീ''തി ഏവം ദിട്ഠാഭിനിവേസം. തം സബ്ബം ഇധ നാധിപ്പേതത്താ അയുത്തമേവ ഹോതി.

ഏവം സബ്ബം സക്കായം ദ്വിധാ ദസ്സേത്വാ ഇദാനി തമേവ ഏകധാ സമ്പിണ്ഡേത്വാ ദസ്സേന്തോ **സബ്ബം സബ്ബതോ**തിആദിമാഹ. യോജനാനയോ പനേത്ഥ സബ്ബം അസ്സാദേന്തോ സബ്ബം തണ്ഹാമഞ്ഞനായ മഞ്ഞതി. ''മയാ ഏതേ സത്താ നിമ്മിതാ''തിആദിനാ നയേന അത്തനാ നിമ്മിതം മഞ്ഞന്തോ സബ്ബം മാനമഞ്ഞനായ മഞ്ഞതി. ''സബ്ബം പുബ്ബേകതകമ്മഹേതു, സബ്ബം ഇസ്സരനിമ്മാനഹേതു, സബ്ബം അഹേതുഅപച്ചയാ, സബ്ബം അത്ഥി, സബ്ബം നത്ഥീ''തിആദിനാ നയേന മഞ്ഞന്തോ സബ്ബം ദിട്ഠിമഞ്ഞനായ മഞ്ഞതീതി വേദിതബ്ബോ. കഥം സബ്ബസ്മിം മഞ്ഞതി? ഇധേകച്ചോ ഏവംദിട്ഠികോ ഹോതി ''മഹാ മേ അത്താ''തി. സോ സബ്ബലോകസന്നിവാസം തസ്സോകാസഭാവേന പരികപ്പേത്വാ സോ ഖോ പന മേ അയം അത്താ സബ്ബസ്മിന്തി മഞ്ഞതി, അയമസ്സ ദിട്ഠിമഞ്ഞനാ. തസ്മിംയേവ പനസ്സ അത്തനി സിനേഹം തബ്ബത്ഥുകഞ്ച മാനം ഉപ്പാദയതോ തണ്ഹാമാനമഞ്ഞനാപി വേദിതബ്ബാ. സേസം പഥവീവാരേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

ഏവം സബ്ബം സക്കായം ഏകധാ ദസ്സേത്വാ ഇദാനി അപരേനപി നയേന തം ഏകധാ ദസ്സേന്തോ **നിബ്ബാനം നിബ്ബാനതോ**തി ആഹ. തത്ഥ **നിബ്ബാന**ന്തി ''യതോ ഖോ, ഭോ, അയം അത്താ പഞ്ചഹി കാമഗുണേഹി സമപ്പിതോ സമങ്ഗിഭൂതോ പരിചാരേതി. ഏത്താവതാ ഖോ, ഭോ, അയം അത്താ പരമദിട്ഠധമ്മനിബ്ബാനം പത്തോ ഹോതീ''തിആദിനാ നയേന പഞ്ചധാ ആഗതം പരമദിട്ഠധമ്മനിബ്ബാനം വേദിതബ്ബം. തത്ഥ നിബ്ബാനം അസ്സാദേന്തോ തണ്ഹാമഞ്ഞനായ മഞ്ഞതി. തേന നിബ്ബാനേന ''അഹമസ്മി നിബ്ബാനം പത്തോ''തി മാനം ജനേന്തോ മാനമഞ്ഞനായ മഞ്ഞതി. അനിബ്ബാനംയേവ സമാനം തം നിബ്ബാനതോ നിച്ചാദിതോ ച ഗണ്ഹന്തോ ദിട്ഠിമഞ്ഞനായ മഞ്ഞതീതി വേദിതബ്ബോ.

നിബ്ബാനതോ പന അഞ്ഞം അത്താനം ഗഹേത്വാ സോ ഖോ പന മേ അയം അത്താ ഇമസ്മിം നിബ്ബാനേതി മഞ്ഞന്തോ നിബ്ബാനസ്മിം മഞ്ഞതി, അയമസ്സ ദിട്ഠിമഞ്ഞനാ. തസ്മിംയേവ പനസ്സ അത്തനി സിനേഹം തബ്ബത്ഥുകഞ്ച മാനം ഉപ്പാദയതോ തണ്ഹാമാനമഞ്ഞനാപി വേദിതബ്ബാ. ഏസ നയോ നിബ്ബാനതോ മഞ്ഞനായപി. തത്രാപി ഹി നിബ്ബാനതോ അഞ്ഞം അത്താനം ഗഹേത്വാ ''ഇദം നിബ്ബാനം, അയം അത്താ, സോ ഖോ പന മേ അയം അത്താ ഇതോ നിബ്ബാനതോ അഞ്ഞോ''തി മഞ്ഞന്തോ നിബ്ബാനതോ മഞ്ഞതി, അയമസ്സ ദിട്ഠിമഞ്ഞനാ. തസ്മിംയേവ പനസ്സ അത്തനി സിനേഹം തബ്ബത്ഥുകഞ്ച മാനം ഉപ്പാദയതോ തണ്ഹാമാനമഞ്ഞനാപി വേദിതബ്ബാ. ''അഹോ സുഖം മമ നിബ്ബാന''ന്തി മഞ്ഞന്തോ പന നിബ്ബാനം മേതി മഞ്ഞതീതി വേദിതബ്ബോ. സേസം വുത്തനയമേവ. അയം പനേത്ഥ അനുഗീതി -

യാദിസോ ഏസ സക്കായോ, തഥാ നം അവിജാനതോ;
പുഥുജ്ജനസ്സ സക്കായേ, ജായന്തി സബ്ബമഞ്ഞനാ.

ജേഗുച്ഛോ ഭിദുരോ ചായം, ദുക്ഖോ അപരിണായകോ;
തം പച്ചനീകതോ ബാലോ, ഗണ്ഹം ഗണ്ഹാതി മഞ്ഞനം.

സുഭതോ സുഖതോ ചേവ, സക്കായം അനുപസ്സതോ;
സലഭസ്സേവ അഗ്ഗിമ്ഹി, ഹോതി തണ്ഹായ മഞ്ഞനാ.

നിച്ചസഞ്ഞം അധിട്ഠായ, സമ്പത്തിം തസ്സ പസ്സതോ;
ഗൂഥാദീ വിയ ഗൂഥസ്മിം, ഹോതി മാനേന മഞ്ഞനാ.

അത്താ അത്തനിയോ മേതി, പസ്സതോ നം അബുദ്ധിനോ;
ആദാസേ വിയ ബോന്ധിസ്സ, ദിട്ഠിയാ ഹോതി മഞ്ഞനാ.

മഞ്ഞനാതി ച നാമേതം, സുഖുമം മാരബന്ധനം;
സിഥിലം ദുപ്പമുഞ്ചഞ്ച, യേന ബദ്ധോ പുഥുജ്ജനോ.

ബഹും വിപ്ഫന്ദമാനോപി, സക്കായം നാതിവത്തതി;

സമുസ്സിതം ദള്ഹത്ഥമ്ഭം, സാവ ഗദ്ദുലബന്ധനോ.

സ്'സോ സക്കായമലീനോ, ജാതിയാ ച ജരായ ച;
രോഗാദീഹി ച ദുക്ഖേഹി, നിച്ചം ഹഞ്ഞതി ബാള്ഹസോ.

തം വോ വദാമി ഭദ്ദന്തേ, സക്കായം അനുപസ്സഥ;
അസാതതോ അസുഭതോ, ഭേദതോ ച അനത്തതോ.

ഏസോ സഭാവോ ഹേതസ്സ, പസ്സം ഏവമിമം ബുധോ;
പഹായ മഞ്ഞനാ സബ്ബാ, സബ്ബദുക്ഖാ പമുച്ചതീതി.

ഏകത്തവാരാദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

പുഥുജ്ജനവസേന ചതുവീസതിപബ്ബാ പഠമനയകഥാ നിട്ഠിതാ.

സേക്ഖവാരദുതിയനയവണ്ണനാ

൭. ഏവം ഭഗവാ പഥവീആദീസു വത്ഥൂസു സബ്ബസക്കായധമ്മമൂലഭൂതം പുഥുജ്ജനസ്സ പവത്തിം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി തേസ്വേവ വത്ഥൂസു സേക്ഖസ്സ പവത്തിം ദസ്സേന്തോ **യോപി സോ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു സേക്ഖോ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **യോ**തി ഉദ്ദേസവചനം. **സോ**തി നിദ്ദേസവചനം. **പി**കാരോ സമ്പിണ്ഡനത്ഥോ അയമ്പി ധമ്മോ അനിയതോതിആദീസു വിയ. തേന ച ആരമ്മണസഭാഗേന പുഗ്ഗലം സമ്പിണ്ഡേതി, നോ പുഗ്ഗലസഭാഗേന, ഹേട്ഠതോ ഹി പുഗ്ഗലാ ദിട്ഠിവിപന്നാ, ഇധ ദിട്ഠിസമ്പന്നാ, ന തേസം സഭാഗതാ അത്ഥി. ആരമ്മണം പന ഹേട്ഠാ പുഗ്ഗലാനമ്പി തദേവ, ഇമേസമ്പി തദേവാതി. തേന വുത്തം "ആരമ്മണസഭാഗേന പുഗ്ഗലം സമ്പിണ്ഡേതി നോ പുഗ്ഗലസഭാഗേനാ"തി. **യോപി സോ**തി ഇമിനാ പന സകലേന വചനേന ഇദാനി വത്തബ്ബം സേക്ഖം ദസ്സേതീതി വേദിതബ്ബോ. **ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖൂ**തി ഇദം വുത്തനയമേവ.

സേക്ഖോതി കേനട്ഠേന സേക്ഖോ? സേക്ഖധമ്മപ്പടിലാഭതോ **സേക്ഖോ.** വുത്തഞ്ഹേതം "കിത്താവതാ നു ഖോ, ഭന്തേ, സേക്ഖോ ഹോതീതി? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു സേക്ഖായ സമ്മാദിട്ഠിയാ സമന്നാഗതോ ഹോതി...പേ... സേക്ഖേന സമ്മാസമാധിനാ സമന്നാഗതോ ഹോതി. ഏത്താവതാ ഖോ ഭിക്ഖു, സേക്ഖോ ഹോതീ"തി (സം॰ നി॰ ൫.൧൩). അപിച സിക്ഖതീതിപി സേക്ഖോ. വുത്തഞ്ഹേതം "സിക്ഖതീതി ഖോ ഭിക്ഖു തസ്മാ സേക്ഖോതി വുച്ചതി. കിഞ്ച സിക്ഖതി? അധിസീലമ്പി സിക്ഖതി, അധിചിത്തമ്പി സിക്ഖതി, അധിപഞ്ഞമ്പി സിക്ഖതി, സിക്ഖതീതി ഖോ ഭിക്ഖു തസ്മാ സേക്ഖോതി വുച്ചതീ"തി (അം॰ നി॰ ൩.൮൬).

യോപി കല്യാണപുഥുജ്ജനോ അനുലോമപടിപദായ പരിപൂരകാരീ സീലസമ്പന്നോ ഇന്ദ്രിയേസു ഗുത്തദ്വാരോ ഭോജനേ മത്തഞ്ഞൂ ജാഗരിയാനുയോഗമനുയുത്തോ പുബ്ബരത്താപരരത്തം ബോധിപക്ഖിയാനം ധമ്മാനം ഭാവനാനുയോഗമനുയുത്തോ വിഹരതി - "അജ്ജ വാ സ്വേ വാ അഞ്ഞതരം സാമഞ്ഞഫലം അധിഗമിസ്സാമീ"തി, സോപി വുച്ചതി സിക്ഖതീതി സേക്ഖോതി. ഇമസ്മിം പനത്ഥേ പടിവേധപ്പത്തോവ സേക്ഖോ അധിപ്പേതോ, നോ പുഥുജ്ജനോ.

അപ്പത്തം മാനസം ഏതേനാതി **അപ്പത്തമാനസോ. മാനസ**ന്തി രാഗോപി ചിത്തമ്പി അരഹത്തമ്പി. "അന്തലിക്ഖചരോ പാസോ, യ്വായം ചരതി മാനസോ"തി (മഹാവ॰ ൩൩; സം॰ നി॰ ൧.൧൫൧) ഏത്ഥ ഹി രാഗോ മാനസം. "ചിത്തം മനോ മാനസ"ന്തി (ധ॰ സ॰ ൬൫) ഏത്ഥ ചിത്തം. "അപ്പത്തമാനസോ സേക്ഖോ, കാലം കയിരാ ജനേസുതാ"തി (സം॰ നി॰ ൧.൧൫൯) ഏത്ഥ അരഹത്തം. ഇധാപി അരഹത്തമേവ അധിപ്പേതം. തേന അപ്പത്താരഹത്തോതി വുത്തം ഹോതി.

അനുത്തരന്തി സേട്ഠം, അസദിസന്തി അത്ഥോ. ചതൂഹി യോഗേഹി ഖേമം അനനുയുത്തന്തി **യോഗക്ഖേമം,** അരഹത്തമേവ അധിപ്പേതം. **പത്ഥയമാനോ**തി ദ്വേ പത്ഥനാ തണ്ഹാപത്ഥനാ ച, ഛന്ദപത്ഥനാ ച. "പത്ഥയമാനസ്സ ഹി പജപ്പിതാനി, പവേധിതം വാപി പകപ്പിതേസൂ"തി (സു॰ നി॰ ൯൦൮) ഏത്ഥ തണ്ഹാപത്ഥനാ.

"ഛിന്നം പാപിമതോ സോതം, വിദ്ധസ്തം വിനളീകതം;
പാമോജ്ജബഹുലാ ഹോഥ, ഖേമം പത്തത്ഥ ഭിക്ഖവോ"തി. (മ॰ നി॰ ൧.൩൫൨) -

ഏത്ഥ കത്തുകമ്യതാ കുസലച്ഛന്ദപത്ഥനാ. അയമേവ ഇധാധിപ്പേതാ. തേന **പത്ഥയമാനോ**തി തം യോഗക്ഖേമം പത്തുകാമോ അധിഗന്തുകാമോ തന്നിന്നോ തപ്പോണോ തപ്പബ്ഭാരോതി വേദിതബ്ബോ. **വിഹരതീ**തി അഞ്ഞം ഇരിയാപഥദുക്ഖം അഞ്ഞേന ഇരിയാപഥേന വിച്ഛിന്ദിത്വാ അപരിപതന്തം കായം ഹരതി. അഥ വാ "സബ്ബേ സങ്ഖാരാ അനിച്ചാതി അധിമുച്ചന്തോ സദ്ധായ വിഹരതീ"തിആദിനാപി നിദ്ദേസനയേനേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. **പഥവിം പഥവിതോ അഭിജാനാതീ**തി പഥവിം പഥവീഭാവേന അഭിജാനാതി, ന പുഥുജ്ജനോ വിയ സബ്ബാകാരവിപരീതായ സഞ്ഞായ സഞ്ജാനാതി. അപിച ഖോ അഭിവിസിട്ഠേന ഞാണേന ജാനാതി, ഏവം പഥവീതി ഏതം പഥവീഭാവം അധിമുച്ചന്തോ ഏവ നം അനിച്ചാതിപി ദുക്ഖാതിപി അനത്താതിപി ഏവം അഭിജാനാതീതി വുത്തം ഹോതി. ഏവഞ്ച നം

അഭിഞ്ഞത്വാ പഥവിം മാ മഞ്ഞീതി വുത്തം ഹോതി. മഞ്ഞതീതി **മഞ്ഞി.** അയം പന മഞ്ഞി ച ന മഞ്ഞി ച ന വത്തബ്ബോതി. ഏതസ്മിഞ്ഹി അത്ഥേ ഇദം പദം നിപാതേത്വാ വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം. കോ പനേത്ഥ അധിപ്പായോതി. വുച്ചതേ, പുഥുജ്ജനോ താവ സബ്ബമഞ്ഞനാനം അപ്പഹീനത്താ മഞ്ഞതീതി വുത്തോ. ഖീണാസവോ പഹീനത്താ ന മഞ്ഞതീതി. സേക്ഖസ്സ പന ദിട്ഠിമഞ്ഞനാ പഹീനാ, ഇതരാ പന തനുഭാവം ഗതാ, തേന സോ മഞ്ഞതീതിപി ന വത്തബ്ബോ പുഥുജ്ജനോ വിയ, ന മഞ്ഞതീതിപി ന വത്തബ്ബോ ഖീണാസവോ വിയാതി.

പരിഞ്ഞേയ്യം തസ്സാതി തസ്സ സേക്ഖസ്സ തം മഞ്ഞനാവത്ഥു ഓക്കന്തനിയാമത്താ സമ്ബോധിപരായണത്താ ച തീഹി പരിഞ്ഞാഹി പരിഞ്ഞേയ്യം, അപരിഞ്ഞേയ്യഞ്ച അപരിഞ്ഞാതഞ്ച ന ഹോതി പുഥുജ്ജനസ്സ വിയ, നോപി പരിഞ്ഞാതം ഖീണാസവസ്സ വിയ. സേസം സബ്ബത്ഥ വുത്തനയമേവ.

സേക്ഖവസേന ദുതിയനയകഥാ നിട്ഠിതാ.

ഖീണാസവവാരതതിയാദിനയവണ്ണനാ

വ്വ. ഏവം പഥവീആദീസു വത്ഥൂസു സേക്ഖസ്സ പവത്തിം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി ഖീണാസവസ്സ പവത്തിം ദസ്സേന്തോ **യോപി സോ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു അരഹ**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **യോപീ**തി പി-സദ്ദോ സമ്പിണ്ഡനത്ഥോ. തേന ഇധ ഉഭയസഭാഗതാപി ലബ്ഭതീതി ദസ്സേതി. സേക്ഖോ ഹി ഖീണാസവേന അരിയപുഗ്ഗലത്താ സഭാഗോ, തേന പുഗ്ഗലസഭാഗതാ ലബ്ഭതി, ആരമ്മണസഭാഗതാ പന വുത്തനയാ ഏവ. **അരഹ**ന്തി ആരകകിലേസോ, ദൂരകിലേസോ പഹീനകിലേസോതി അത്ഥോ. വുത്തഞ്ചേതം ഭഗവതാ "കഥഞ്ച , ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു അരഹം ഹോതി? ആരകാസ്സ ഹോന്തി പാപകാ അകുസലാ ധമ്മാ സംകിലേസികാ പോനോബ്ഭവികാ സദരാ ദുക്ഖവിപാകാ ആയതിം ജാതിജരാമരണിയാ. ഏവം ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു അരഹം ഹോതീ"തി. (മ॰ നി॰ ൧.൪൩൪) **ഖീണാസവോ**തി ചത്താരോ ആസവാ കാമാസവോ...പേ॰... അവിജ്ജാസവോ, ഇമേ ചത്താരോ ആസവാ അരഹതോ ഖീണാ പഹീനാ സമുച്ഛിന്നാ പടിപ്പസ്സദ്ധാ, അഭബ്ബുപ്പത്തികാ ഞാണഗ്ഗിനാ ദഡ്ഢാ, തേന വുച്ചതി ഖീണാസവോതി.

വുസിതവാതി ഗരുസംവാസേപി അരിയമഗ്ഗസംവാസേപി ദസസു അരിയവാസേസുപി വസി പരിവസി വുത്ഥോ പരിവുത്ഥോ, സോ വുത്ഥവാസോ ചിണ്ണചരണോതി **വുസിതവാ കതകരണീയോ**തി പുഥുജ്ജനകല്യാണകം ഉപാദായ സത്ത സേക്ഖാ ചതൂഹി മഗ്ഗേഹി കരണീയം കരോന്തി നാമ, ഖീണാസവസ്സ സബ്ബകരണീയാനി കതാനി പരിയോസിതാനി, നത്ഥി തസ്സ ഉത്തരി കരണീയം ദുക്ഖക്ഖയാധിഗമായാതി കതകരണീയോ. വുത്തമ്പി ഹേതം -

"തസ്സ സമ്മാ വിമുത്തസ്സ, സന്തചിത്തസ്സ ഭിക്ഖുനോ;
കതസ്സ പടിചയോ നത്ഥി, കരണീയം ന വിജ്ജതീ"തി. (ഥേരഗാ॰ ൬൪൨);

ഓഹിതഭാരോതി തയോ ഭാരാ ഖന്ധഭാരോ കിലേസഭാരോ അഭിസങ്ഖാരഭാരോതി, തസ്സിമേ തയോ ഭാരാ ഓഹിതാ ഓരോപിതാ നിക്ഖിത്താ പാതിതാ, തേന വുച്ചതി **ഓഹിതഭാരോ**തി. **അനുപ്പത്തസദത്ഥോ**തി അനുപ്പത്തോ സദത്ഥം, സകത്ഥന്തി വുത്തം ഹോതി. കകാരസ്സായം ദകാരോ കതോ, സദത്ഥോതി ച അരഹത്തം വേദിതബ്ബം. തഞ്ഹി അത്തുപനിബന്ധനട്ഠേന അത്താനം അവിജഹനട്ഠേന അത്തനോ പരമത്ഥട്ഠേന ച അത്തനോ അത്ഥോ സകത്ഥോതി വുച്ചതി.

പരിക്ഖീണഭവസംയോജനോതി **ഭവസംയോജനാനീ**തി ദസ സംയോജനാനി കാമരാഗസംയോജനം പടിഘമാനദിട്ഠിവിചികിച്ഛാസീലബ്ബതപരാമാസഭവരാഗഇസ്സാമച്ഛരിയസംയോജനം അവിജ്ജാസംയോജനം. ഇമാനി ഹി സത്തേ ഭവേസു സംയോജേന്തി ഉപനിബന്ധന്തി, ഭവം വാ ഭവേന സംയോജേന്തി, തസ്മാ "ഭവസംയോജനാനീ"തി വുച്ചന്തി. ഇമാനി ഭവസംയോജനാനി അരഹതോ പരിക്ഖീണാനി പഹീനാനി ഞാണഗ്ഗിനാ ദഡ്ഢാനി, തേന വുച്ചതി "പരിക്ഖീണഭവസംയോജനോ"തി. **സമ്മദഞ്ഞാ വിമുത്തോ**തി ഏത്ഥ **സമ്മദഞ്ഞാ**തി സമ്മാ അഞ്ഞായ. കിം വുത്തം ഹോതി - ഖന്ധാനം ഖന്ധട്ഠം, ആയതനാനം ആയതനട്ഠം, ധാതൂനം ധാതുട്ഠം, ദുക്ഖസ്സ പീളനട്ഠം, സമുദയസ്സ പഭവട്ഠം, നിരോധസ്സ സന്തട്ഠം, മഗ്ഗസ്സ ദസ്സനട്ഠം, സബ്ബേ സങ്ഖാരാ അനിച്ചാതി ഏവമാദിം വാ ഭേദം സമ്മാ യഥാഭൂതം അഞ്ഞായ ജാനിത്വാ തീരയിത്വാ തുലയിത്വാ വിഭാവേത്വാ വിഭൂതം കത്വാതി.

വിമുത്തോതി ദ്വേ വിമുത്തിയോ ചിത്തസ്സ ച വിമുത്തി നിബ്ബാനഞ്ച. അരഹാ സബ്ബകിലേസേഹി വിമുത്തചിത്തത്താ ചിത്തവിമുത്തിയാപി വിമുത്തോ. നിബ്ബാനം അധിമുത്തത്താ നിബ്ബാനേപി വിമുത്തോ. തേന വുച്ചതി "സമ്മദഞ്ഞാ വിമുത്തോ"തി. **പരിഞ്ഞാതം തസ്സാ**തി തസ്സ അരഹതോ തം മഞ്ഞനാവത്ഥു തീഹി പരിഞ്ഞാഹി പരിഞ്ഞാതം. തസ്മാ സോ തം വത്ഥും ന മഞ്ഞതി, തം വാ മഞ്ഞനം ന മഞ്ഞതീതി വുത്തം ഹോതി, സേസം വുത്തനയമേവ.

നിബ്ബാനവാരേ പന **ഖയാ രാഗസ്സാ**തിആദയോ തയോ വാരാ വുത്താ. തേ പഥവീവാരാദീസുപി വിത്ഥാരേതബ്ബാ. അയഞ്ച പരിഞ്ഞാതവാരോ നിബ്ബാനവാരേപി വിത്ഥാരേതബ്ബോ. വിത്ഥാരേന്തേന ച പരിഞ്ഞാതം തസ്സാതി സബ്ബപദേഹി യോജേത്വാ പുന ഖയാ രാഗസ്സ വീതരാഗത്താതി യോജേതബ്ബം. ഏസ നയോ ഇതരേസു. ദേസനാ പന ഏകത്ഥ വുത്തം സബ്ബത്ഥ വുത്തമേവ ഹോതീതി സംഖിത്താ.

ഖയാ രാഗസ്സ വീതരാഗത്താതി ഏത്ഥ ച യസ്മാ ബാഹിരകോ കാമേസു വീതരാഗോ, ന ഖയാ രാഗസ്സ വീതരാഗോ. അരഹാ പന ഖയാ യേവ, തസ്മാ വുത്തം "ഖയാ രാഗസ്സ വീതരാഗത്താ"തി. ഏസ നയോ ദോസമോഹേസുപി. യഥാ ച "പരിഞ്ഞാതം തസ്സാതി വദാമീ"തി വുത്തേപി പരിഞ്ഞാതത്താ സോ തം വത്ഥും തം വാ മഞ്ഞനം ന മഞ്ഞതീതി അത്ഥോ ഹോതി, ഏവമിധാപി വീതരാഗത്താ സോ തം വത്ഥും തം വാ മഞ്ഞനം ന മഞ്ഞതീതി ദട്ഠബ്ബോ.

ഏത്ഥ ച പരിഞ്ഞാതം തസ്സാതി അയം വാരോ മഗ്ഗഭാവനാപാരിപൂരിദസ്സനത്ഥം വുത്തോ. ഇതരേ പന ഫലസച്ഛികിരിയാപാരിപൂരിദസ്സനത്ഥന്തി വേദിതബ്ബാ. ദ്വീഹി വാ കാരണേഹി അരഹാ ന മഞ്ഞതി വത്ഥുസ്സ ച പരിഞ്ഞാതത്താ അകുസലമൂലാനഞ്ച സമുച്ഛിന്നത്താ. തേനസ്സ പരിഞ്ഞാതവാരേന വത്ഥുനോ വത്ഥുപരിഞ്ഞം ദീപേതി, ഇതരേഹി അകുസലമൂലസമുച്ഛേദന്തി. തത്ഥ പച്ഛിമേസു തീസു വാരേസു അയം വിസേസോ വേദിതബ്ബോ, തീസു ഹി വാരേസു രാഗേ ആദീനവം ദിസ്വാ ദുക്ഖാനുപസ്സീ വിഹരന്തോ അപ്പണിഹിതവിമോക്ഖേന വിമുത്തോ ഖയാ രാഗസ്സ വീതരാഗോ ഹോതി. ദോസേ ആദീനവം ദിസ്വാ അനിച്ചാനുപസ്സീ വിഹരന്തോ അനിമിത്തവിമോക്ഖേന വിമുത്തോ ഖയാ ദോസസ്സ വീതദോസോ ഹോതി. മോഹേ ആദീനവം ദിസ്വാ അനത്താനുപസ്സീ വിഹരന്തോ സുഞ്ഞതവിമോക്ഖേന വിമുത്തോ ഖയാ മോഹസ്സ വീതമോഹോ ഹോതീതി.

ഏവം സന്തേ ന ഏകോ തീഹി വിമോക്ഖേഹി വിമുച്ചതീതി ദ്വേ വാരാ ന വത്തബ്ബാ സിയുന്തി ചേ, തം ന. കസ്മാ? അനിയമിതത്താ. അനിയമേന ഹി വുത്തം "യോപി സോ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു അരഹ"ന്തി. ന പന വുത്തം അപ്പണിഹിതവിമോക്ഖേന വാ വിമുത്തോ, ഇതരേന വാതി, തസ്മാ യം അരഹതോ യുജ്ജതി, തം സബ്ബം വത്തബ്ബമേവാതി.

അവിസേസേന വാ യോ കോചി അരഹാ സമാനേപി രാഗാദിക്ഖയേ വിപരിണാമദുക്ഖസ്സ പരിഞ്ഞാതത്താ ഖയാ രാഗസ്സ വീതരാഗോതി വുച്ചതി, ദുക്ഖദുക്ഖസ്സ പരിഞ്ഞാതത്താ ഖയാ ദോസസ്സ വീതദോസോതി. സങ്ഖാരദുക്ഖസ്സ പരിഞ്ഞാതത്താ ഖയാ മോഹസ്സ വീതമോഹോതി. ഇട്ഠാരമ്മണസ്സ വാ പരിഞ്ഞാതത്താ ഖയാ രാഗസ്സ വീതരാഗോ. അനിട്ഠാരമ്മണസ്സ പരിഞ്ഞാതത്താ ഖയാ ദോസസ്സ വീതദോസോ. മജ്ഝത്താരമ്മണസ്സ പരിഞ്ഞാതത്താ ഖയാ മോഹസ്സ വീതമോഹോ. സുഖായ വാ വേദനായ രാഗാനുസയസ്സ സമുച്ഛിന്നത്താ ഖയാ രാഗസ്സ വീതരാഗോ, ഇതരാസു പടിഘമോഹാനുസയാനം സമുച്ഛിന്നത്താ വീതദോസോ വീതമോഹോ ചാതി. തസ്മാ തം വിസേസം ദസ്സേന്തോ ആഹ "ഖയാ രാഗസ്സ വീതരാഗത്താ...പേ॰... വീതമോഹത്താ"തി.

ഖീണാസവവസേന തതിയചതുത്ഥപഞ്ചമഛട്ഠനയകഥാ നിട്ഠിതാ.

തഥാഗതവാരസത്തമനയവണ്ണനാ

൧൨. ഏവം പഥവീആദീസു വത്ഥൂസു ഖീണാസവസ്സ പവത്തിം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി അത്തനോ പവത്തിം ദസ്സേന്തോ **തഥാഗതോപി, ഭിക്ഖവേ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **തഥാഗതോ**തി അട്ഠഹി കാരണേഹി ഭഗവാ തഥാഗതോതി വുച്ചതി - തഥാ ആഗതോതി തഥാഗതോ, തഥാ ഗതോതി തഥാഗതോ, തഥലക്ഖണം ആഗതോതി തഥാഗതോ, തഥധമ്മേ യാഥാവതോ അഭിസമ്ബുദ്ധോതി തഥാഗതോ, തഥദസ്സിതായ തഥാഗതോ, തഥാവാദിതായ തഥാഗതോ, തഥാകാരിതായ തഥാഗതോ, അഭിഭവനട്ഠേന തഥാഗതോതി.

കഥം ഭഗവാ തഥാ ആഗതോതി തഥാഗതോ? യഥാ സബ്ബലോകഹിതായ ഉസ്സുക്കമാപന്നാ പുരിമകാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ ആഗതാ, യഥാ വിപസ്സീ ഭഗവാ ആഗതോ, യഥാ സിഖീ ഭഗവാ, യഥാ വേസ്സഭൂ ഭഗവാ, യഥാ കകുസന്ധോ ഭഗവാ, യഥാ കോണാഗമനോ ഭഗവാ, യഥാ കസ്സപോ ഭഗവാ ആഗതോതി. കിം വുത്തം ഹോതി? യേന അഭിനീഹാരേന ഏതേ ഭഗവന്തോ ആഗതാ, തേനേവ അമ്ഹാകമ്പി ഭഗവാ ആഗതോ.

അഥ വാ യഥാ വിപസ്സീ ഭഗവാ...പേ॰... യഥാ കസ്സപോ ഭഗവാ ദാനപാരമിം പൂരേത്വാ, സീലനേക്ഖമ്മപഞ്ഞാവീരിയഖന്തിസച്ചഅധിട്ഠാനമേത്താഉപേക്ഖാപാരമിം പൂരേത്വാ, ഇമാ ദസ പാരമിയോ, ദസ ഉപപാരമിയോ, ദസ പരമത്ഥപാരമിയോതി, സമതിംസ പാരമിയോ പൂരേത്വാ, അങ്ഗപരിച്ചാഗം നയനധനരജ്ജപുത്തദാരപരിച്ചാഗന്തി ഇമേ പഞ്ച മഹാപരിച്ചാഗേ പരിച്ചജിത്വാ പുബ്ബയോഗപുബ്ബചരിയധമ്മക്ഖാനഞാതത്ഥചരിയാദയോ പൂരേത്വാ, ബുദ്ധിചരിയായ കോടിം പത്വാ ആഗതോ, തഥാ അമ്ഹാകമ്പി ഭഗവാ ആഗതോ.

യഥാ ച വിപസ്സീ ഭഗവാ...പേ॰... യഥാ കസ്സപോ ഭഗവാ ചത്താരോ സതിപട്ഠാനേ സമ്മപ്പധാനേ ഇദ്ധിപാദേ പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി പഞ്ച ബലാനി സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗേ അരിയം അട്ഠങ്ഗികം മഗ്ഗം ഭാവേത്വാ ബ്രൂഹേത്വാ ആഗതോ, തഥാ അമ്ഹാകം ഭഗവാപി ആഗതോതി തഥാഗതോ.

യഥേവ ലോകമ്ഹി വിപസ്സിആദയോ,
സബ്ബഞ്ഞുഭാവം മുനയോ ഇധാഗതാ;
തഥാ അയം സക്യമുനീപി ആഗതോ,
തഥാഗതോ വുച്ചതി തേന ചക്ഖുമാതി.

ഏവം തഥാ ആഗതോതി തഥാഗതോ.

കഥം തഥാ ഗതോതി തഥാഗതോ. യഥാ സമ്പതിജാതോ വിപസ്സീ ഭഗവാ ഗതോ…പേ॰… കസ്സപോ ഭഗവാ ഗതോ. കഥഞ്ച സോ ഗതോതി, സോ ഹി സമ്പതിജാതോവ സമേഹി പാദേഹി പഥവിയം പതിട്ഠായ ഉത്തരാഭിമുഖോ സത്തപദവീതിഹാരേന ഗതോ. യഥാഹ - സമ്പതിജാതോ, ആനന്ദ, ബോധിസത്തോ സമേഹി പാദേഹി പഥവിയം പതിട്ഠഹിത്വാ ഉത്തരാഭിമുഖോ സത്തപദവീതിഹാരേന ഗച്ഛതി സേതമ്ഹി ഛത്തേ അനുധാരീയമാനേ, സബ്ബാ ച ദിസാ അനുവിലോകേതി, ആസഭിഞ്ച വാചം ഭാസതി "അഗ്ഗോഹമസ്മി ലോകസ്സ, ജേട്ഠോഹമസ്മി ലോകസ്സ, സേട്ഠോഹമസ്മി ലോകസ്സ, അയമന്തിമാ ജാതി, നത്ഥി ദാനി പുനബ്ഭവോ"തി (മ॰ നി॰ ൩.൨൦൭).

തഞ്ചസ്സ ഗമനം തഥം അഹോസി അവിതഥം അനേകേസം വിസേസാധിഗമാനം പുബ്ബനിമിത്തഭാവേന. യഞ്ഹി സോ സമ്പതിജാതോവ സമേഹി പാദേഹി പതിട്ഠഹി, ഇദമസ്സ ചതുരിദ്ധിപാദപടിലാഭസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം. ഉത്തരാഭിമുഖഭാവോ പന സബ്ബലോകുത്തരഭാവസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം. സത്തപദവീതിഹാരോ സത്തബോജ്ഝങ്ഗരതനപടിലാഭസ്സ. "സുവണ്ണദണ്ഡാ വീതിപതന്തി ചാമരാ"തി (സു॰ നി॰ ൬൯൩) ഏത്ഥ വുത്തോ ചാമരുക്ഖേപോ സബ്ബതിത്ഥിയനിമ്മദ്ദനസ്സ. സേതച്ഛത്തധാരണം അരഹത്തവിമുത്തിവരവിമലസേതച്ഛത്തപടിലാഭസ്സ. സബ്ബദിസാനുവിലോകനം സബ്ബഞ്ഞുതാനാവരണഞാണപടിലാഭസ്സ. ആസഭീവാചാഭാസനം അപ്പടിവത്തിയവരധമ്മചക്കപ്പവത്തനസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം. തഥാ അയം ഭഗവാപി ഗതോ. തഞ്ചസ്സ ഗമനം തഥം അഹോസി അവിതഥം തേസഞ്ഞേവ വിസേസാധിഗമാനം പുബ്ബനിമിത്തഭാവേന. തേനാഹു പോരാണാ -

"മുഹുത്തജാതോവ ഗവമ്പതീ യഥാ,
സമേഹി പാദേഹി ഫുസീ വസുന്ധരം;
സോ വിക്കമീ സത്ത പദാനി ഗോതമോ,
സേതഞ്ച ഛത്തം അനുധാരയും മരൂ.

ഗന്ത്വാന സോ സത്ത പദാനി ഗോതമോ,
ദിസാ വിലോകേസി സമാ സമന്തതോ;
അട്ഠങ്ഗുപേതം ഗിരമബ്ഭുദീരയീ,
സീഹോ യഥാ പബ്ബതമുദ്ധനിട്ഠിതോ"തി. -

ഏവം തഥാ ഗതോതി തഥാഗതോ.

അഥ വാ യഥാ വിപസ്സീ ഭഗവാ…പേ॰… യഥാ കസ്സപോ ഭഗവാ, അയമ്പി ഭഗവാ തഥേവ നേക്ഖമ്മേന കാമച്ഛന്ദം പഹായ ഗതോ. അബ്യാപാദേന ബ്യാപാദം, ആലോകസഞ്ഞായ ഥിനമിദ്ധം, അവിക്ഖേപേന ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചം, ധമ്മവവത്ഥാനേന വിചികിച്ഛം പഹായ, ഞാണേന അവിജ്ജം പദാലേത്വാ, പാമോജ്ജേന അരതിം വിനോദേത്വാ, പഠമജ്ഝാനേന നീവരണകവാടം ഉഗ്ഘാടേത്വാ, ദുതിയജ്ഝാനേന വിതക്കവിചാരധൂമം വൂപസമേത്വാ, തതിയജ്ഝാനേന പീതിം വിരാജേത്വാ, ചതുത്ഥജ്ഝാനേന സുഖദുക്ഖം പഹായ, ആകാസാനഞ്ചായതനസമാപത്തിയാ രൂപസഞ്ഞാപടിഘസഞ്ഞാനാനത്തസഞ്ഞായോ സമതിക്കമിത്വാ, വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനസമാപത്തിയാ ആകാസാനഞ്ചായതനസഞ്ഞം, ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനസമാപത്തിയാ വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനസഞ്ഞം, നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനസമാപത്തിയാ ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനസഞ്ഞം സമതിക്കമിത്വാ ഗതോ.

അനിച്ചാനുപസ്സനായ നിച്ചസഞ്ഞം പഹായ, ദുക്ഖാനുപസ്സനായ സുഖസഞ്ഞം, അനത്താനുപസ്സനായ അത്തസഞ്ഞം, നിബ്ബിദാനുപസ്സനായ നന്ദിം, വിരാഗാനുപസ്സനായ രാഗം, നിരോധാനുപസ്സനായ സമുദയം, പടിനിസ്സഗ്ഗാനുപസ്സനായ ആദാനം, ഖയാനുപസ്സനായ ഘനസഞ്ഞം, വയാനുപസ്സനായ ആയൂഹനം, വിപരിണാമാനുപസ്സനായ ധുവസഞ്ഞം, അനിമിത്താനുപസ്സനായ നിമിത്തം, അപ്പണിഹിതാനുപസ്സനായ പണിധിം, സുഞ്ഞതാനുപസ്സനായ അഭിനിവേസം, അധിപഞ്ഞാധമ്മവിപസ്സനായ സാരാദാനാഭിനിവേസം, യഥാഭൂതഞാണദസ്സനേന സമ്മോഹാഭിനിവേസം, ആദീനവാനുപസ്സനായ ആലയാഭിനിവേസം, പടിസങ്ഖാനുപസ്സനായ അപ്പടിസങ്ഖം, വിവട്ടാനുപസ്സനായ സംയോഗാഭിനിവേസം, സോതാപത്തിമഗ്ഗേന ദിട്ഠേകട്ഠേ കിലേസേ ഭഞ്ജിത്വാ, സകദാഗാമിമഗ്ഗേന ഓളാരികേ കിലേസേ പഹായ, അനാഗാമിമഗ്ഗേന അണുസഹഗതേ കിലേസേ സമുഗ്ഘാടേത്വാ, അരഹത്തമഗ്ഗേന സബ്ബകിലേസേ സമുച്ഛിന്ദിത്വാ ഗതോ. ഏവമ്പി തഥാ ഗതോതി തഥാഗതോ.

കഥം തഥലക്ഖണം ആഗതോതി തഥാഗതോ. പഥവീധാതുയാ കക്ഖളത്തലക്ഖണം തഥം അവിതഥം. ആപോധാതുയാ പഗ്ഘരണലക്ഖണം. തേജോധാതുയാ ഉണ്ഹത്തലക്ഖണം. വായോധാതുയാ വിത്ഥമ്ഭനലക്ഖണം. ആകാസധാതുയാ അസമ്ഫുട്ഠലക്ഖണം . വിഞ്ഞാണധാതുയാ വിജാനനലക്ഖണം.

രൂപസ്സ രുപ്പനലക്ഖണം. വേദനായ വേദയിതലക്ഖണം. സഞ്ഞായ സഞ്ജാനനലക്ഖണം. സങ്ഖാരാനം അഭിസങ്ഖരണലക്ഖണം. വിഞ്ഞാണസ്സ വിജാനനലക്ഖണം.

വിതക്കസ്സ അഭിനിരോപനലക്ഖണം. വിചാരസ്സ അനുമജ്ജനലക്ഖണം. പീതിയാ ഫരണലക്ഖണം. സുഖസ്സ സാതലക്ഖണം. ചിത്തേകഗ്ഗതായ അവിക്ഖേപലക്ഖണം. ഫസ്സസ്സ ഫുസനലക്ഖണം.

സദ്ധിന്ദ്രിയസ്സ അധിമോക്ഖലക്ഖണം. വീരിയിന്ദ്രിയസ്സ പഗ്ഗഹണലക്ഖണം. സതിന്ദ്രിയസ്സ ഉപട്ഠാനലക്ഖണം. സമാധിന്ദ്രിയസ്സ അവിക്ഖേപലക്ഖണം. പഞ്ഞിന്ദ്രിയസ്സ പജാനനലക്ഖണം.

സദ്ധാബലസ്സ അസ്സദ്ധിയേ അകമ്പിയലക്ഖണം. വീരിയബലസ്സ കോസജ്ജേ. സതിബലസ്സ മുട്ഠസച്ചേ. സമാധിബലസ്സ ഉദ്ധച്ചേ. പഞ്ഞാബലസ്സ അവിജ്ജായ അകമ്പിയലക്ഖണം.

സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഉപട്ഠാനലക്ഖണം. ധമ്മവിചയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ പവിചയലക്ഖണം. വീരിയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ പഗ്ഗഹണലക്ഖണം. പീതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഫരണലക്ഖണം. പസ്സദ്ധിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഉപസമലക്ഖണം. സമാധിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ അവിക്ഖേപലക്ഖണം. ഉപേക്ഖാസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ പടിസങ്ഖാനലക്ഖണം.

സമ്മാദിട്ഠിയാ ദസ്സനലക്ഖണം. സമ്മാസങ്കപ്പസ്സ അഭിനിരോപനലക്ഖണം. സമ്മാവാചായ പരിഗ്ഗാഹലക്ഖണം. സമ്മാകമ്മന്തസ്സ സമുട്ഠാനലക്ഖണം. സമ്മാആജീവസ്സ വോദാനലക്ഖണം. സമ്മാവായാമസ്സ പഗ്ഗഹണലക്ഖണം. സമ്മാസതിയാ ഉപട്ഠാനലക്ഖണം. സമ്മാസമാധിസ്സ അവിക്ഖേപലക്ഖണം.

അവിജ്ജായ അഞ്ഞാണലക്ഖണം. സങ്ഖാരാനം ചേതനാലക്ഖണം. വിഞ്ഞാണസ്സ വിജാനനലക്ഖണം. നാമസ്സ നമനലക്ഖണം. രൂപസ്സ രുപ്പനലക്ഖണം. സളായതനസ്സ ആയതനലക്ഖണം. ഫസ്സസ്സ ഫുസനലക്ഖണം. വേദനായ വേദയിതലക്ഖണം. തണ്ഹായ ഹേതുലക്ഖണം. ഉപാദാനസ്സ ഗഹണലക്ഖണം. ഭവസ്സ ആയൂഹനലക്ഖണം. ജാതിയാ നിബ്ബത്തിലക്ഖണം. ജരായ ജീരണലക്ഖണം. മരണസ്സ ചുതിലക്ഖണം.

ധാതൂനം സുഞ്ഞതാലക്ഖണം. ആയതനാനം ആയതനലക്ഖണം. സതിപട്ഠാനാനം ഉപട്ഠാനലക്ഖണം. സമ്മപ്പധാനാനം പദഹനലക്ഖണം. ഇദ്ധിപാദാനം ഇജ്ഝനലക്ഖണം. ഇന്ദ്രിയാനം അധിപതിലക്ഖണം. ബലാനം അകമ്പിയലക്ഖണം. ബോജ്ഝങ്ഗാനം നിയ്യാനലക്ഖണം. മഗ്ഗസ്സ ഹേതുലക്ഖണം.

സച്ചാനം തഥലക്ഖണം. സമഥസ്സ അവിക്ഖേപലക്ഖണം. വിപസ്സനായ അനുപസ്സനാലക്ഖണം. സമഥവിപസ്സനാനം ഏകരസലക്ഖണം. യുഗനന്ധാനം അനതിവത്തനലക്ഖണം.

സീലവിസുദ്ധിയാ സംവരലക്ഖണം. ചിത്തവിസുദ്ധിയാ അവിക്ഖേപലക്ഖണം. ദിട്ഠിവിസുദ്ധിയാ ദസ്സനലക്ഖണം.

ഖയേഞാണസ്സ സമുച്ഛേദലക്ഖണം. അനുപ്പാദേ ഞാണസ്സ പസ്സദ്ധിലക്ഖണം. ഛന്ദസ്സ മൂലലക്ഖണം. മനസികാരസ്സ സമുട്ഠാനലക്ഖണം. ഫസ്സസ്സ സമോധാനലക്ഖണം. വേദനായ സമോസരണലക്ഖണം. സമാധിസ്സ പമുഖലക്ഖണം. സതിയാ ആധിപതേയ്യലക്ഖണം. പഞ്ഞായ തതുത്തരിലക്ഖണം. വിമുത്തിയാ സാരലക്ഖണം. അമതോഗധസ്സ നിബ്ബാനസ്സ പരിയോസാനലക്ഖണം തഥം അവിതഥം. ഏവം തഥലക്ഖണം ഞാണഗതിയാ ആഗതോ അവിരജ്ഝിത്വാ പത്തോ അനുപ്പത്തോതി തഥാഗതോ, ഏവം തഥലക്ഖണം ആഗതോതി തഥാഗതോ.

കഥം തഥധമ്മേ യാഥാവതോ അഭിസമ്ബുദ്ധോതി തഥാഗതോ? തഥധമ്മാ നാമ ചത്താരി അരിയസച്ചാനി. യഥാഹ ''ചത്താരിമാനി, ഭിക്ഖവേ, തഥാനി അവിതഥാനി അനഞ്ഞഥാനി. കതമാനി ചത്താരി, ഇദം ദുക്ഖന്തി, ഭിക്ഖവേ, തഥമേതം അവിതഥമേതം അനഞ്ഞഥമേത''ന്തി (സം॰ നി॰ ൫.൧൦൯൦) വിത്ഥാരോ. താനി ച ഭഗവാ അഭിസമ്ബുദ്ധോ, തസ്മാ തഥാനം അഭിസമ്ബുദ്ധത്താ തഥാഗതോതി വുച്ചതി. അഭിസമ്ബുദ്ധത്ഥോ ഹി എത്ഥ ഗതസദ്ദോ. അപിച ജരാമരണസ്സ ജാതിപച്ചയസമ്ഭൂതസമുദാഗതട്ഠോ തഥോ അവിതഥോ അനഞ്ഞഥോ...പേ॰... സങ്ഖാരാനം അവിജ്ജാപച്ചയസമ്ഭൂതസമുദാഗതട്ഠോ തഥോ അവിതഥോ അനഞ്ഞഥോ. തഥാ അവിജ്ജായ സങ്ഖാരാനം പച്ചയട്ഠോ. സങ്ഖാരാനം വിഞ്ഞാണസ്സ പച്ചയട്ഠോ...പേ॰... ജാതിയാ ജരാമരണസ്സ പച്ചയട്ഠോ തഥോ അവിതഥോ അനഞ്ഞഥോ. തം സബ്ബം ഭഗവാ അഭിസമ്ബുദ്ധോ, തസ്മാപി തഥാനം ധമ്മാനം അഭിസമ്ബുദ്ധത്താ തഥാഗതോതി വുച്ചതി. ഏവം തഥധമ്മേ യാഥാവതോ അഭിസമ്ബുദ്ധോതി തഥാഗതോ.

കഥം തഥദസ്സിതായ തഥാഗതോ? ഭഗവാ യം സദേവകേ ലോകേ...പേ॰... സദേവമനുസ്സായ അപരിമാണാസു ലോകധാതൂസു അപരിമാണാനം സത്താനം ചക്ഖുദ്വാരേ ആപാഥം ആഗച്ഛന്തം രൂപാരമ്മണം നാമ അത്ഥി. തം സബ്ബാകാരതോ ജാനാതി, പസ്സതി. ഏവം ജാനതാ പസ്സതാ ച തേന തം ഇട്ഠാനിട്ഠാദിവസേന വാ ദിട്ഠസുതമുതവിഞ്ഞാതേസു ലബ്ഭമാനകപദവസേന വാ ''കതമം തം രൂപം രൂപായതനം, യം രൂപം ചതുന്നം മഹാഭൂതാനം ഉപാദായ വണ്ണനിഭാ സനിദസ്സനം സപ്പടിഘം നീലം പീതക''ന്തി (ധ॰ സ॰ ൬൧൬) ആദിനാ നയേന അനേകേഹി നാമേഹി തേരസഹി വാരേഹി ദ്വേപഞ്ഞാസായ നയേഹി വിഭജ്ജമാനം തഥമേവ ഹോതി, വിതഥം നത്ഥി. ഏസ നയോ സോതദ്വാരാദീസുപി ആപാഥമാഗച്ഛന്തേസു സദ്ദാദീസു. വുത്തഞ്ചേതം ഭഗവതാ ''യം, ഭിക്ഖവേ, സദേവകസ്സ ലോകസ്സ...പേ॰... സദേവമനുസ്സായ ദിട്ഠം സുതം മുതം വിഞ്ഞാതം പത്തം പരിയേസിതം അനുവിചരിതം മനസാ, തമഹം ജാനാമി, ...തമഹം അഭിഞ്ഞാസിം, തം തഥാഗതസ്സ വിദിതം, തം തഥാഗതോ ന ഉപട്ഠാസീ''തി (അ॰ നി॰ ൪.൨൪). ഏവം തഥദസ്സിതായ തഥാഗതോ. തത്ഥ തഥദസ്സീഅത്ഥേ തഥാഗതോതി പദസമ്ഭവോ വേദിതബ്ബോ.

കഥം തഥാവാദിതായ തഥാഗതോ? യം രത്തിം ഭഗവാ ബോധിമണ്ഡേ അപരാജിതപല്ലങ്കേ നിസിന്നോ തിണ്ണം മാരാനം മത്ഥകം മദ്ദിത്വാ അനുത്തരം സമ്മാസമ്ബോധിം അഭിസമ്ബുദ്ധോ, യഞ്ച രത്തിം യമകസാലാനമന്തരേ അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ പരിനിബ്ബായി, എത്ഥന്തരേ പഞ്ചചത്താലീസവസ്സപരിമാണേ കാലേ പഠമബോധിയാപി മജ്ഝിമബോധിയാപി പച്ഛിമബോധിയാപി യം ഭഗവതാ ഭാസിതം സുത്തം ഗേയ്യം...പേ॰... വേദല്ലം, തം സബ്ബം അത്ഥതോ ച ബ്യഞ്ജനതോ ച അനുപവജ്ജം അനൂനമനധികം സബ്ബാകാരപരിപുണ്ണം രാഗമദനിമ്മദനം ദോസമോഹമദനിമ്മദനം, നത്ഥി തത്ഥ വാലഗ്ഗമത്തമ്പി പക്ഖലിതം, സബ്ബം തം ഏകമുദ്ദികായ ലഞ്ഛിതം വിയ, ഏകനാളിയാ മിതം വിയ, ഏകതുലായ തുലിതം വിയ ച തഥമേവ ഹോതി അവിതഥം. തേനാഹ - "യഞ്ച, ചുന്ദ, രത്തിം തഥാഗതോ അനുത്തരം സമ്മാസമ്ബോധിം അഭിസമ്ബുജ്ഝതി, യഞ്ച രത്തിം അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ പരിനിബ്ബായതി, യം ഏതസ്മിം അന്തരേ ഭാസതി ലപതി നിദ്ദിസതി, സബ്ബം തം തഥേവ ഹോതി നോ അഞ്ഞഥാ. തസ്മാ തഥാഗതോതി വുച്ചതീ"തി (അ॰ നി॰ ൪.൨൩). ഗദഅത്ഥോ ഹി ഏത്ഥ ഗതസദ്ദോ. ഏവം തഥാവാദിതായ തഥാഗതോ. അപിച ആഗദനം ആഗദോ, വചനന്തി അത്ഥോ. തഥോ അവിപരീതോ ആഗദോ അസ്സാതി ദകാരസ്സ തകാരം കത്വാ തഥാഗതോതി ഏവമേതസ്മിം അത്ഥേ പദസിദ്ധി വേദിതബ്ബാ.

കഥം തഥാകാരിതായ തഥാഗതോ? ഭഗവതോ ഹി വാചായ കായോ അനുലോമേതി, കായസ്സപി വാചാ. തസ്മാ യഥാവാദീ തഥാകാരീ, യഥാകാരീ തഥാവാദീ ച ഹോതി. ഏവംഭൂതസ്സ ചസ്സ യഥാ വാചാ , കായോപി തഥാ ഗതോ പവത്തോതി അത്ഥോ. യഥാ ച കായോ, വാചാപി തഥാ ഗതാ പവത്താതി തഥാഗതോ. തേനാഹ "യഥാവാദീ, ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതോ തഥാകാരീ, യഥാകാരീ തഥാവാദീ. ഇതി യഥാവാദീ തഥാകാരീ, യഥാകാരീ തഥാവാദീ, തസ്മാ തഥാഗതോതി വുച്ചതീ"തി (അ॰ നി॰ ൪.൨൩). ഏവം തഥാകാരിതായ തഥാഗതോ.

കഥം അഭിഭവനട്ഠേന തഥാഗതോ? ഉപരി ഭവഗ്ഗം ഹേട്ഠാ അവീചിം പരിയന്തം കത്വാ തിരിയം അപരിമാണാസു ലോകധാതൂസു സബ്ബസത്തേ അഭിഭവതി, സീലേനപി സമാധിനാപി പഞ്ഞായപി വിമുത്തിയാപി വിമുത്തിഞാണദസ്സനേനപി, ന തസ്സ തുലാ വാ പമാണം വാ അത്ഥി, അതുലോ അപ്പമേയ്യോ അനുത്തരോ രാജരാജോ ദേവദേവോ സക്കാനം അതിസക്കോ ബ്രഹ്മാനം അതിബ്രഹ്മാ. തേനാഹ "സദേവകേ, ഭിക്ഖവേ, ലോകേ...പേ॰... സദേവമനുസ്സായ തഥാഗതോ അഭിഭൂ അനഭിഭൂതോ അഞ്ഞദത്ഥു ദസോ വസവത്തീ. തസ്മാ തഥാഗതോതി വുച്ചതീ"തി.

തത്രേവം പദസിദ്ധി വേദിതബ്ബാ, അഗദോ വിയ അഗദോ. കോ പനേസ? ദേസനാവിലാസമയോ ചേവ പുഞ്ഞുസ്സയോ ച. തേന ഹേസ മഹാനുഭാവോ ഭിസക്കോ ദിബ്ബാഗദേന സപ്പേ വിയ സബ്ബപരപ്പവാദിനോ സദേവകഞ്ച ലോകം അഭിഭവതി, ഇതി സബ്ബലോകാഭിഭവനേ തഥോ അവിപരീതോ ദേസനാവിലാസമയോ ചേവ പുഞ്ഞസ്സയോ ച അഗദോ അസ്സാതി ദകാരസ്സ തകാരം കത്വാ തഥാഗതോതി വേദിതബ്ബോ. ഏവം അഭിഭവനട്ഠേന തഥാഗതോ.

അപിച തഥായ ഗതോതിപി തഥാഗതോ, തഥം ഗതോതിപി തഥാഗതോ. **ഗതോ**തി അവഗതോ, അതീതോ, പത്തോ, പടിപന്നോതി അത്ഥോ. തത്ഥ സകലം ലോകം തീരണപരിഞ്ഞായ തഥായ ഗതോ അവഗതോതി തഥാഗതോ. ലോകസമുദയം പഹാനപരിഞ്ഞായ തഥായ ഗതോ അതീതോതി തഥാഗതോ. ലോകനിരോധം സച്ഛികിരിയായ തഥായ ഗതോ പത്തോതി തഥാഗതോ. ലോകനിരോധഗാമിനിം പടിപദം തഥം ഗതോ പടിപന്നോതി തഥാഗതോ. തേന യം വുത്തം ഭഗവതാ "ലോകോ, ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതേന അഭിസമ്ബുദ്ധോ, ലോകസ്മാ തഥാഗതോ വിസംയുത്തോ. ലോകസമുദയോ, ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതേന അഭിസമ്ബുദ്ധോ, ലോകസമുദയോ തഥാഗതസ്സ പഹീനോ. ലോകനിരോധോ, ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതേന അഭിസമ്ബുദ്ധോ, ലോകനിരോധോ തഥാഗതസ്സ സച്ഛികതോ. ലോകനിരോധഗാമിനീ പടിപദാ, ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതേന അഭിസമ്ബുദ്ധാ, ലോകനിരോധഗാമിനീ പടിപദാ തഥാഗതസ്സ ഭാവിതാ. യം, ഭിക്ഖവേ, സദേവകസ്സ ലോകസ്സ...പേ॰... സബ്ബം തം തഥാഗതേന അഭിസമ്ബുദ്ധം, തസ്മാ തഥാഗതോതി വുച്ചതീ"തി (അ॰ നി॰ ൪.൨൩). തസ്സ ഏവമ്പി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ഇദമ്പി ച തഥാഗതസ്സ തഥാഗതഭാവദീപനേ മുഖമത്തമേവ. സബ്ബാകാരേന പന തഥാഗതോവ തഥാഗതസ്സ തഥാഗതഭാവം വണ്ണേയ്യ.

അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോതി പദദ്വയേ പന ആരകത്താ അരീനം, അരാനഞ്ച ഹതത്താ, പച്ചയാദീനം അരഹത്താ, പാപകരണേ രഹാഭാവാതി ഇമേഹി താവ കാരണേഹി **അരഹ**ന്തി വേദിതബ്ബോ.

സമ്മാ സാമഞ്ച സബ്ബധമ്മാനം ബുദ്ധത്താ പന **സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ**തി. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ. വിത്ഥാരതോ പനേതം പദദ്വയം **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** ബുദ്ധാനുസ്സതിവണ്ണനായം പകാസിതം.

പരിഞ്ഞാതന്തം തഥാഗതസ്സാതി ഏത്ഥ പന തം മഞ്ഞനാവത്ഥു പരിഞ്ഞാതം തഥാഗതസ്സാതിപി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. പരിഞ്ഞാതന്തം നാമ പരിഞ്ഞാതപാരം പരിഞ്ഞാതാവസാനം അനവസേസതോ പരിഞ്ഞാതന്തി വുത്തം ഹോതി. ബുദ്ധാനഞ്ഹി സാവകേഹി സദ്ധിം കിഞ്ചാപി തേന തേന മഗ്ഗേന കിലേസപ്പഹാനേ വിസേസോ നത്ഥി, പരിഞ്ഞായ പന അത്ഥി. സാവകാ ഹി ചതുന്നം ധാതൂനം ഏകദേസമേവ സമ്മസിത്വാ നിബ്ബാനം പാപുണന്തി. ബുദ്ധാനം പന അണുപ്പമാണമ്പി സങ്ഖാരഗതം ഞാണേന അദിട്ഠമതുലിതമതീരിതമസച്ഛികതം നത്ഥി.

തഥാഗതവാരസത്തമനയവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

തഥാഗതവാരഅട്ഠമനയവണ്ണനാ

൫൩. നന്ദീ ദുക്ഖസ്സ മൂലന്തിആദീസു ച **നന്ദീ**തി പുരിമതണ്ഹാ. **ദുക്ഖ**ന്തി പഞ്ചക്ഖന്ധാ. **മൂല**ന്തിആദി. **ഇതി വിദിത്വാ**തി തം പുരിമഭവനന്ദിം "ഇമസ്സ ദുക്ഖസ്സ മൂല"ന്തി ഏവം ജാനിത്വാ. **ഭവാ**തി കമ്മഭവതോ. **ജാതീ**തി വിപാകക്ഖന്ധാ. തേ ഹി യസ്മാ ജായന്തി, തസ്മാ "ജാതീ"തി വുത്താ. ജാതിസീസേന വാ അയം ദേസനാ. ഏതമ്പി "ഇതി വിദിത്വാ"തി ഇമിനാ യോജേതബ്ബം. അയഞ്ഹി ഏത്ഥ അത്ഥോ "കമ്മഭവതോ ഉപപത്തിഭവോ ഹോതീതി ഏവഞ്ച ജാനിത്വാ"തി. **ഭൂതസ്സാ**തി സത്തസ്സ. **ജരാമരണ**ന്തി ജരാ ച മരണഞ്ച. ഇദം വുത്തം ഹോതി - തേന ഉപപത്തിഭവേന ഭൂതസ്സ സത്തസ്സ ഖന്ധാനം ജരാമരണം ഹോതീതി ഏവഞ്ച ജാനിത്വാതി.

ഏത്താവതാ യം ബോധിരുക്ഖമൂലേ അപരാജിതപല്ലങ്കേ നിസിന്നോ സമ്മസിത്വാ സബ്ബഞ്ഞുതം പത്തോ, തസ്സ പടിച്ചസമുപ്പാദസ്സ പടിവേധാ മഞ്ഞനാനം അഭാവകാരണം ദസ്സേന്തോ ചതുസങ്ഖേപം തിസന്ധിം തിയദ്ധം വീസതാകാരം തമേവ പടിച്ചസമുപ്പാദം ദസ്സേതി.

കഥം പന ഏത്താവതാ ഏസ സബ്ബോ ദസ്സിതോ ഹോതീതി. ഏത്ഥ ഹി നന്ദീതി അയം ഏകോ സങ്ഖേപോ. ദുക്ഖസ്സാതി വചനതോ ദുക്ഖം ദുതിയോ, ഭവാ ജാതീതി വചനതോ ഭവോ തതിയോ, ജാതിജരാമരണം ചതുത്ഥോ. ഏവം താവ ചത്താരോ സങ്ഖേപാ വേദിതബ്ബാ, കോട്ഠാസാതി അത്ഥോ. തണ്ഹാദുക്ഖാനം പന അന്തരം ഏകോ സന്ധി, ദുക്ഖസ്സ ച ഭവസ്സ ച അന്തരം ദുതിയോ, ഭവസ്സ ച ജാതിയാ ച അന്തരം തതിയോ. ഏവം ചതുന്നം അങ്ഗുലീനം അന്തരസദിസാ ചതുസങ്ഖേപന്തരാ തയോ സന്ധീ വേദിതബ്ബാ.

തത്ഥ നന്ദീതി അതീതോ അദ്ധാ, ജാതിജരാമരണം അനാഗതോ, ദുക്ഖഞ്ച ഭവോ ച പച്ചുപ്പന്നോതി ഏവം തയോ അദ്ധാ വേദിതബ്ബാ. അതീതേ പന പഞ്ചസു ആകാരേസു നന്ദീവചനേന തണ്ഹാ ഏകാ ആഗതാ, തായ അനാഗതാപി അവിജ്ജാസങ്ഖാരഉപാദാനഭവാ പച്ചയലക്ഖണേന ഗഹിതാവ ഹോന്തി. ജാതിജരാമരണവചനേന പന യേസം ഖന്ധാനം തജ്ജാതിജരാമരണം, തേ വുത്താ യേവാതി കത്വാ ആയതിം വിഞ്ഞാണനാമരൂപസളായതനഫസ്സവേദനാ ഗഹിതാവ ഹോന്തി.

ഏവമേതേ "പുരിമകമ്മഭവസ്മിം മോഹോ അവിജ്ജാ, ആയൂഹനാ സങ്ഖാരാ, നികന്തി തണ്ഹാ, ഉപഗമനം ഉപാദാനം, ചേതനാ ഭവോ ഇതി ഇമേ പഞ്ച ധമ്മാ പുരിമകമ്മഭവസ്മിം ഇധ പടിസന്ധിയാ പച്ചയാ. ഇധ പടിസന്ധി വിഞ്ഞാണം, ഓക്കന്തി നാമരൂപം, പസാദോ ആയതനം, ഫുട്ഠോ ഫസ്സോ, വേദയിതം വേദനാ ഇതി ഇമേ പഞ്ച ധമ്മാ ഇധൂപപത്തിഭവസ്മിം പുരേകതസ്സ കമ്മസ്സ പച്ചയാ. ഇധ പരിപക്കത്താ ആയതനാനം മോഹോ അവിജ്ജാ, ആയൂഹനാ സങ്ഖാരാ, നികന്തി തണ്ഹാ, ഉപഗമനമുപാദാനം, ചേതനാ ഭവോ ഇതി ഇമേ പഞ്ച ധമ്മാ ഇധ കമ്മഭവസ്മിം ആയതിം പടിസന്ധിയാ പച്ചയാ. ആയതിം പടിസന്ധി വിഞ്ഞാണം, ഓക്കന്തി നാമരൂപം, പസാദോ ആയതനം, ഫുട്ഠോ ഫസ്സോ , വേദയിതം വേദനാ ഇതി ഇമേ പഞ്ച ധമ്മാ ആയതിം ഉപപത്തിഭവസ്മിം ഇധ കതസ്സ കമ്മസ്സ പച്ചയാ"തി ഏവം നിദ്ദിട്ഠലക്ഖണാ വീസതി ആകാരാ ഇധ വേദിതബ്ബാ. ഏവം "നന്ദീ ദുക്ഖസ്സ മൂലന്തി ഇതി വിദിത്വാ ഭവാ ജാതി, ഭൂതസ്സ ജരാമരണ"ന്തി ഏത്താവതാ ഏസ സബ്ബോപി ചതുസങ്ഖേപോ തിസന്ധി തിയദ്ധോ വീസതാകാരോ പടിച്ചസമുപ്പാദോ ദസ്സിതോ ഹോതീതി വേദിതബ്ബോ.

ഇദാനി **തസ്മാ തിഹ, ഭിക്ഖവേ...പേ॰... അഭിസമ്ബുദ്ധോതി വദാമീ**തി ഏത്ഥ അപുബ്ബപദവണ്ണനം കത്വാ പദയോജനായ അത്ഥനിഗമനം കരിസ്സാമ. **തസ്മാ തിഹാ**തി തസ്മാ ഇച്ചേവ വുത്തം ഹോതി. തികാരഹകാരാ ഹി നിപാതാ. **സബ്ബസോ**തി അനവസേസവചനമേതം. **തണ്ഹാന**ന്തി നന്ദീതി ഏവം വുത്താനം സബ്ബതണ്ഹാനം. **ഖയാ**തി ലോകുത്തരമഗ്ഗേന അച്ചന്തക്ഖയാ. **വിരാഗാ**ദീനി ഖയവേവചനാനേവ. യാ ഹി തണ്ഹാ ഖീണാ, വിരത്താപി താ ഭവന്തി നിരുദ്ധാപി ചത്താപി പടിനിസ്സട്ഠാപി. **ഖയാ**തി വാ ചതുമഗ്ഗകിച്ചസാധാരണമേതം. തതോ പഠമമഗ്ഗേന **വിരാഗാ,** ദുതിയേന **നിരോധാ,** തതിയേന **ചാഗാ,** ചതുത്ഥേന **പടിനിസ്സഗ്ഗാ**തി യോജേതബ്ബം. യാഹി വാ തണ്ഹാഹി പഥവിം പഥവിതോ സഞ്ജാനേയ്യ, താസം ഖയാ. യാഹി പഥവിം മഞ്ഞേയ്യ, താസം വിരാഗാ. യാഹി പഥവിയാ മഞ്ഞേയ്യ, താസം നിരോധാ. യാഹി പഥവിതോ മഞ്ഞേയ്യ, താസം ചാഗാ. യാഹി പഥവിം മേതി മഞ്ഞേയ്യ, താസം പടിനിസ്സഗ്ഗാ. യാഹി വാ പഥവിം മഞ്ഞേയ്യ, താസം ഖയാ...പേ॰... യാഹി പഥവിം അഭിനന്ദേയ്യ, താസം പടിനിസ്സഗ്ഗാതി ഏവമേത്ഥ യോജനാ കാതബ്ബാ, ന കിഞ്ചി വിരുജ്ഝതി.

അനുത്തരന്തി ഉത്തരവിരഹിതം സബ്ബസേട്ഠം. **സമ്മാസമ്ബോധി**ന്തി സമ്മാ സാമഞ്ച ബോധിം. അഥ വാ പസത്ഥം സുന്ദരഞ്ച ബോധിം. **ബോധീ**തി രുക്ഖോപി മഗ്ഗോപി സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണമ്പി നിബ്ബാനമ്പി. "ബോധിരുക്ഖമൂലേ പഠമാഭിസമ്ബുദ്ധോ"തി (മഹാവ॰ ൧; ഉദാ॰ ൧) ച "അന്തരാ ച ബോധിം അന്തരാ ച ഗയ"ന്തി (മഹാവ॰ ൧൧; മ॰ നി॰ ൧.൨൮൫) ച ആഗതട്ഠാനേഹി രുക്ഖോ ബോധീതി വുച്ചതി. "ചതൂസു മഗ്ഗേസു ഞാണ"ന്തി (ചൂളനി॰ ൧൨൧) ആഗതട്ഠാനേ മഗ്ഗോ. "പപ്പോതി ബോധിം വരഭൂരിമേധസോ"തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൨൧൭) ആഗതട്ഠാനേ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം. "പത്വാന ബോധിം അമതം അസങ്ഖത"ന്തി ആഗതട്ഠാനേ നിബ്ബാനം. ഇധ പന ഭഗവതോ അരഹത്തമഗ്ഗഞാണം അധിപ്പേതം. അപരേ സബ്ബഞ്ഞുതഞാണന്തിപി വദന്തി.

സാവകാനം അരഹത്തമഗ്ഗോ അനുത്തരാ ബോധി ഹോതി ന ഹോതീതി. ന ഹോതി. കസ്മാ? അസബ്ബഗുണദായകത്താ. തേസഞ്ഹി കസ്സചി അരഹത്തമഗ്ഗോ അരഹത്തഫലമേവ ദേതി, കസ്സചി തിസ്സോ വിജ്ജാ, കസ്സചി ഛ അഭിഞ്ഞാ, കസ്സചി ചതസ്സോ പടിസമ്ഭിദാ, കസ്സചി സാവകപാരമീഞാണം. **പച്ചേകബുദ്ധാനമ്പി** പച്ചേകബോധിഞാണമേവ ദേതി. **ബുദ്ധാനം** പന സബ്ബഗുണസമ്പത്തിം ദേതി അഭിസേകോ വിയ രഞ്ഞോ സബ്ബലോകിസ്സരിയഭാവം. തസ്മാ അഞ്ഞസ്സ കസ്സചിപി അനുത്തരാ ബോധി ന ഹോതീതി.

അഭിസമ്ബുദ്ധോതി അഭിഞ്ഞാസി പടിവിജ്ഝി, പത്തോ അധിഗതോതി വുത്തം ഹോതി. **ഇതി വദാമീ**തി ഇതി വദാമി ആചിക്ഖാമി ദേസേമി പഞ്ഞപേമി, പട്ഠപേമി വിവരാമി വിഭജാമി ഉത്താനീകരോമീതി. തത്രായം യോജനാ - തഥാഗതോപി, ഭിക്ഖവേ...പേ°... പഥവിം ന മഞ്ഞതി...പേ°... പഥവിം നാഭിനന്ദതി. തം കിസ്സ ഹേതു, നന്ദീ ദുക്ഖസ്സ മൂലം, ഭവാ ജാതി, ഭൂതസ്സ ജരാമരണന്തി ഇതി വിദിത്വാതി. തത്ഥ **ഇതി വിദിത്വാ**തി **ഇതി**കാരോ കാരണത്ഥോ. തേന ഇമസ്സ പടിച്ചസമുപ്പാദസ്സ വിദിതത്താ പടിവിദ്ധത്താതി വുത്തം ഹോതി. കിഞ്ച ഭിയ്യോ - യസ്മാ ച ഏവമിമം പടിച്ചസമുപ്പാദം വിദിത്വാ തഥാഗതസ്സ യാ നന്ദീതി വുത്തതണ്ഹാ സബ്ബപ്പകാരാ, സാ പഹീനാ, താസഞ്ച തഥാഗതോ സബ്ബസോ തണ്ഹാനം ഖയാ...പേ°... അനുത്തരം സമ്മാസമ്ബോധിം അഭിസമ്ബുദ്ധോ. തസ്മാ പഥവിം ന മഞ്ഞതി... പേ°... പഥവിം നാഭിനന്ദതീതി വദാമീതി ഏവം അഭിസമ്ബുദ്ധത്താ ന മഞ്ഞതി നാഭിനന്ദതീതി വദാമീതി വുത്തം ഹോതി.

അഥ വാ യസ്മാ "നന്ദീ ദുക്ഖസ്സ മൂല"ന്തിആദിനാ നയേന പടിച്ചസമുപ്പാദം വിദിത്വാ സബ്ബസോ തണ്ഹാ ഖയം ഗതാ, തസ്മാ തിഹ, ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതോ സബ്ബസോ തണ്ഹാനം ഖയാ...പേ°... അഭിസമ്ബുദ്ധോതി വദാമി. സോ ഏവം അഭിസമ്ബുദ്ധത്താ പഥവിം ന മഞ്ഞതി...പേ°... നാഭിനന്ദതീതി. യത്ഥ യത്ഥ ഹി യസ്മാതി അവത്വാ തസ്മാതി വുച്ചതി, തത്ഥ തത്ഥ യസ്മാതി ആനേത്വാ യോജേതബ്ബം, അയം സാസനയുത്തി. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ.

ഇദമവോച ഭഗവാതി ഇദം നിദാനാവസാനതോ പഭുതി യാവ അഭിസമ്ബുദ്ധോതി വദാമീതി സകലസുത്തന്തം ഭഗവാ പരേസം പഞ്ഞായ അലബ്ഭണേയ്യപതിട്ഠം പരമഗമ്ഭീരം സബ്ബഞ്ഞുതഞാണം ദസ്സേന്തോ ഏകേന പുഥുജ്ജനവാരേന ഏകേന സേക്ഖവാരേന ചതൂഹി ഖീണാസവവാരേഹി ദ്വീഹി തഥാഗതവാരേഹീതി അട്ഠഹി മഹാവാരേഹി ഏകമേകസ്മിഞ്ച വാരേ പഥവീആദീഹി ചതുവീസതിയാ അന്തരവാരേഹി പടിമണ്ഡേത്വാ ദ്വേഭാണവാരപരിമാണായ തന്തിയാ അവോച.

ഏവം വിചിത്രനയദേസനാവിലാസയുത്തം പനേതം സുത്തം കരവികരുദമഞ്ജുനാ കണ്ണസുഖേന പണ്ഡിതജനഹദയാനം അമതാഭിസേകസദിസേന ബ്രഹ്മസ്സരേന ഭാസമാനസ്സാപി. **ന തേ ഭിക്ഖൂ ഭഗവതോ ഭാസിതം അഭിനന്ദു**ന്തി തേ പഞ്ചസതാ ഭിക്ഖൂ ഇദം ഭഗവതോ വചനം നാനുമോദിംസു. കസ്മാ? അഞ്ഞാണകേന. തേ കിര ഇമസ്സ സുത്തസ്സ അത്ഥം ന ജാനിംസു, തസ്മാ നാഭിനന്ദിംസു. തേസഞ്ഹി തസ്മിം സമയേ ഏവം വിചിത്രനയദേസനാവിലാസയുത്തമ്പി ഏതം സുത്തം ഘനപുഥുലേന ദുസ്സപട്ടേന മുഖേ ബന്ധം കത്വാ പുരതോ ഠപിതമനുഞ്ഞഭോജനം വിയ അഹോസി. നനു ച ഭഗവാ അത്തനാ ദേസിതം ധമ്മം പരേ ഞാപേതും കപ്പസതസഹസ്സാധികാനി ചത്താരി അസങ്ഖ്യേയ്യാനി പാരമിയോ പൂരേത്വാ സബ്ബഞ്ഞുതം പത്തോ. സോ കസ്മാ യഥാ തേ ന ജാനന്തി, തഥാ ദേസേസീതി. വുത്തമിദം ഇമസ്സ സുത്തസ്സ നിക്ഖേപവിചാരണായം ഏവ "മാനഭഞ്ജനത്ഥം സബ്ബധമ്മമൂലപരിയായന്തി ദേസനം ആരഭീ"തി, തസ്മാ ന യിധ പുന വത്തബ്ബമത്ഥി, ഏവം മാനഭഞ്ജനത്ഥം ദേസിതഞ്ച പനേതം സുത്തം സുത്വാ തേ ഭിക്ഖൂ തംയേവ കിര പഥവിം ദിട്ഠിഗതികോപി സഞ്ജാനാതി, സേക്ഖോപി അരഹാപി തഥാഗതോപി സഞ്ജാനാതി. കിന്നാമിദം കഥം നാമിദന്തി ചിന്തേന്താ പുബ്ബേ മയം ഭഗവതാ കഥിതം യംകിഞ്ചി ഖിപ്പമേവ ജാനാമ, ഇദാനി പനിമസ്സ മൂലപരിയായസ്സ അന്തം വാ കോടിം വാ ന ജാനാമ ന പസ്സാമ, അഹോ ബുദ്ധാ നാമ അപ്പമേയ്യാ അതുലാതി ഉദ്ധടദാഠാ വിയ സപ്പാ നിമ്മദാ ഹുത്വാ ബുദ്ധുപട്ഠാനഞ്ച ധമ്മസ്സവനഞ്ച സക്കച്ചം ആഗമംസു.

തേന ഖോ പന സമയേന ഭിക്ഖൂ ധമ്മസഭായം സന്നിസിന്നാ ഇമം കഥം സമുട്ഠാപേസും "അഹോ ബുദ്ധാനം ആനുഭാവോ, തേ നാമ ബ്രാഹ്മണപബ്ബജിതാ തഥാ മാനമദമത്താ ഭഗവതാ മൂലപരിയായദേസനായ നിഹതമാനാ കതാ"തി, അയഞ്ചരഹി തേസം ഭിക്ഖൂനം അന്തരാകഥാ വിപ്പകതാ. അഥ ഭഗവാ ഗന്ധകുടിയാ നിക്ഖമിത്വാ തങ്ഖണാനുരൂപേന പാടിഹാരിയേന ധമ്മസഭായം പഞ്ഞത്തവരബുദ്ധാസനേ നിസീദിത്വാ തേ ഭിക്ഖൂ ആഹ - "കായ നുത്ഥ, ഭിക്ഖവേ, ഏതരഹി കഥായ സന്നിസിന്നാ"തി. തേ തമത്ഥം ഭഗവതോ ആരോചേസും. ഭഗവാ ഏതദവോച - "ന, ഭിക്ഖവേ, ഇദാനേവ, പുബ്ബേപി അഹം ഇമേ ഏവം മാനപഗ്ഗഹിതസിരേ വിചരന്തേ നിഹതമാനേ അകാസി"ന്തി. തതോ ഇമിസ്സാ അട്ഠുപ്പത്തിയാ ഇദം അതീതം ആനേസി -

ഭൂതപുബ്ബം , ഭിക്ഖവേ, അഞ്ഞതരോ ദിസാപാമോക്ഖോ ബ്രാഹ്മണോ ബാരാണസിയം പടിവസതി തിണ്ണം വേദാനം പാരഗൂ സനിഘണ്ടുകേടുഭാനം സാക്ഖരപ്പഭേദാനം ഇതിഹാസപഞ്ചമാനം പദകോ വേയ്യാകരണോ ലോകായതമഹാപുരിസലക്ഖണേസു അനവയോ, സോ പഞ്ചമത്താനി മാണവകസതാനി മന്തേ വാചേതി. പണ്ഡിതാ മാണവകാ ബഹുഞ്ച ഗണ്ഹന്തി ലഹുഞ്ച, സുട്ഠു ച ഉപധാരേന്തി, ഗഹിതഞ്ച തേസം ന വിനസ്സതി. സോപി ബ്രാഹ്മണോ ആചരിയമുട്ഠിം അകത്വാ ഘടേ ഉദകം ആസിഞ്ചന്തോ വിയ സബ്ബമ്പി സിപ്പം ഉഗ്ഗണ്ഹാപേത്വാ തേ മാണവകേ ഏതദവോച "ഏത്തകമിദം സിപ്പം

ദിട്ഠധമ്മസമ്പരായഹിത"ന്തി. തേ മാണവകാ - "യം അമ്ഹാകം ആചരിയോ ജാനാതി, മയമ്പി തം ജാനാമ, മയമ്പി ദാനി ആചരിയാ ഏവാ"തി മാനം ഉപ്പാദേത്വാ തതോ പഭുതി ആചരിയേ അഗാരവാ നിക്ഖിത്തവത്താ വിഹരിംസു. ആചരിയോ ഞത്വാ "കരിസ്സാമി നേസം മാനനിഗ്ഗഹ"ന്തി ചിന്തേസി. സോ ഏകദിവസം ഉപട്ഠാനം ആഗന്ത്വാ വന്ദിത്വാ നിസിന്നേ തേ മാണവകേ ആഹ "താതാ പഞ്ഹം പുച്ഛിസ്സാമി, കച്ചിത്ഥ സമത്ഥാ കഥേതു"ന്തി. തേ "പുച്ഛഥ ആചരിയ, പുച്ഛഥ ആചരിയാ"തി സഹസാവ ആഹംസു, യഥാ തം സുതമദമത്താ. ആചരിയോ ആഹ -

"കാലോ ഘസതി ഭൂതാനി, സബ്ബാനേവ സഹത്തനാ;
യോ ച കാലഘസോ ഭൂതോ, സ ഭൂതപചനിം പചീ"തി. (ജാ॰ ൧.൧൦.൧൯൦) -

വിസ്സജ്ജേഥ താതാ ഇമം പഞ്ഹന്തി.

തേ ചിന്തേത്വാ അജാനമാനാ തുണ്ഹീ അഹേസും. ആചരിയോ ആഹ "അലം താതാ ഗച്ഛഥജ്ജ, സ്വേ കഥേയ്യാഥാ"തി ഉയ്യോജേസി. തേ ദസപി വീസതിപി സമ്പിണ്ഡിതാ ഹുത്വാ ന തസ്സ പഞ്ഹസ്സ ആദിം, ന അന്തമദ്ദസംസു. ആഗന്ത്വാ ആചരിയസ്സ ആരോചേസും "ന ഇമസ്സ പഞ്ഹസ്സ അത്ഥം ആജാനാമാ"തി. ആചരിയോ തേസം നിഗ്ഗഹത്ഥായ ഇമം ഗാഥമഭാസി -

"ബഹൂനി നരസീസാനി, ലോമസാനി ബ്രഹാനി ച;
ഗീവാസു പടിമുക്കാനി, കോചിദേവേത്ഥ കണ്ണവാ"തി. (ജാ॰ ൧.൧൦.൧൯൧) -

ഗാഥായത്ഥോ - ബഹൂനി നരാനം സീസാനി ദിസ്സന്തി, സബ്ബാനി ച താനി ലോമസാനി സബ്ബാനി ച മഹന്താനി ഗീവായമേവ ച ഠപിതാനി, ന താലഫലം വിയ ഹത്ഥേന ഗഹിതാനി, നത്ഥി തേസം ഇമേഹി ധമ്മേഹി നാനാകരണം. ഏത്ഥ പന കോചിദേവ കണ്ണവാതി അത്താനം സന്ധായാഹ. **കണ്ണവാ**തി പഞ്ഞവാ. കണ്ണച്ഛിദ്ദം പന ന കസ്സചി നത്ഥി, തം സുത്വാ തേ മാണവകാ മങ്കുഭൂതാ പത്തക്ഖന്ധാ അധോമുഖാ അങ്ഗുലിയാ ഭൂമിം വിലിഖന്താ തുണ്ഹീ അഹേസും.

അഥ നേസം അഹിരികഭാവം പസ്സിത്വാ ആചരിയോ "ഉഗ്ഗണ്ഹഥ താതാ പഞ്ഹ"ന്തി പഞ്ഹം വിസ്സജ്ജേസി. **കാലോ**തി പുരേഭത്തകാലോപി പച്ഛാഭത്തകാലോപീതി ഏവമാദി. **ഭൂതാനീ**തി സത്താധിവചനമേതം. കാലോ ഹി ഭൂതാനം ന ചമ്മമംസാദീനി ഖാദതി, അപിച ഖോ നേസം ആയുവണ്ണബലാനി ഖേപേന്തോ യോബ്ബഞ്ഞം മദ്ദന്തോ ആരോഗ്യം വിനാസേന്തോ **ഘസതി** ഖാദതീതി വുച്ചതി. **സബ്ബാനേവ സഹത്തനാ**തി ഏവം ഘസന്തോ ച ന കിഞ്ചി വജ്ജേതി, സബ്ബാനേവ ഘസതി. ന കേവലഞ്ച ഭൂതാനിയേവ, അപിച ഖോ സഹത്തനാ അത്താനമ്പി ഘസതി. പുരേഭത്തകാലോ ഹി പച്ഛാഭത്തകാലം ന പാപുണാതി. ഏസ നയോ പച്ഛാഭത്തകാലാദീസു. **യോ ച കാലഘസോ ഭൂതോ**തി ഖീണാസവസ്സേതം അധിവചനം. സോ ഹി ആയതിം പടിസന്ധികാലം ഖേപേത്വാ ഖാദിത്വാ ഠിതത്താ "കാലഘസോ"തി വുച്ചതി. **സ ഭൂതപചനിം പചീ**തി സോ യായം തണ്ഹാ അപായേസു ഭൂതേ പചതി, തം ഞാണഗ്ഗിനാ പചി ദയ്ഹി ഭസ്മമകാസി, തേന "ഭൂതപചനിം പചീ"തി വുച്ചതി. "പജനി"ന്തിപി പാഠോ. ജനികം നിബ്ബത്തികന്തി അത്ഥോ.

അഥ തേ മാണവകാ ദീപസഹസ്സാലോകേന വിയ രത്തിം സമവിസമം ആചരിയസ്സ വിസ്സജ്ജനേന പഞ്ഹസ്സ അത്ഥം പാകടം ദിസ്വാ "ഇദാനി മയം യാവജീവം ഗുരുവാസം വസിസ്സാമ, മഹന്താ ഏതേ ആചരിയാ നാമ, മയഞ്ഹി ബഹുസ്സുതമാനം ഉപ്പാദേത്വാ ചതുപ്പദികഗാഥായപി അത്ഥം ന ജാനാമാ"തി നിഹതമാനാ പുബ്ബസദിസമേവ ആചരിയസ്സ വത്തപ്പടിപത്തിം കത്വാ സഗ്ഗപരായണാ അഹേസും.

അഹം ഖോ, ഭിക്ഖവേ, തേന സമയേന തേസം ആചരിയോ അഹോസിം, ഇമേ ഭിക്ഖൂ മാണവകാ. ഏവം പുബ്ബേപാഹം ഇമേ ഏവം മാനപഗ്ഗഹിതസിരേ വിചരന്തേ നിഹതമാനേ അകാസിന്തി.

ഇമഞ്ച ജാതകം സുത്വാ തേ ഭിക്ഖൂ പുബ്ബേപി മയം മാനേനേവ ഉപഹതാതി ഭിയ്യോസോമത്തായ നിഹതമാനാ ഹുത്വാ അത്തനോ ഉപകാരകകമ്മട്ഠാനപരായണാ അഹേസും.

തതോ ഭഗവാ ഏകം സമയം ജനപദചാരികം ചരന്തോ വേസാലിം പത്വാ ഗോതമകേ ചേതിയേ വിഹരന്തോ ഇമേസം പഞ്ചസതാനം ഭിക്ഖൂനം ഞാണപരിപാകം വിദിത്വാ ഇമം ഗോതമകസുത്തം കഥേസി -

"അഭിഞ്ഞായാഹം, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മം ദേസേമി നോ അനഭിഞ്ഞായ, സനിദാനാഹം...പേ॰... സപ്പാടിഹാരിയാഹം, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മം ദേസേമി നോ അപ്പാടിഹാരിയം. തസ്സ മയ്ഹം, ഭിക്ഖവേ, അഭിഞ്ഞായ ധമ്മം ദേസയതോ...പേ॰... നോ അപ്പാടിഹാരിയം. കരണീയോ ഓവാദോ, കരണീയാ അനുസാസനീ. അലഞ്ച പന വോ, ഭിക്ഖവേ, തുട്ഠിയാ അലം അത്തമനതായ അലം സോമനസ്സായ. സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ഭഗവാ, സ്വാക്ഖാതോ ധമ്മോ, സുപ്പടിപന്നോ സങ്ഘോതി. ഇദമവോച ഭഗവാ, ഇമസ്മിഞ്ച പന വേയ്യാകരണസ്മിം ഭഞ്ഞമാനേ ദസസഹസ്സിലോകധാതു അകമ്പിത്ഥാ"തി (അ॰ നി॰ ൩.൧൨൬).

ഇദഞ്ച സുത്തം സുത്വാ തേ പഞ്ചസതാ ഭിക്ഖൂ തസ്മിംയേവാസനേ സഹ പടിസമ്ഭിദാഹി അരഹത്തം പാപുണിംസു, ഏവായം ദേസനാ ഏതസ്മിം ഠാനേ നിട്ഠമഗമാസീതി.

തഥാഗതവാരഅട്ഠമനയവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

മൂലപരിയായസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. സബ്ബാസവസുത്തവണ്ണനാ

൧൪. ഏവം മേ സുതം…പേ॰… സാവത്ഥിയന്തി സബ്ബാസവസുത്തം. തത്രായം അപുബ്ബപദവണ്ണനാ - **സാവത്ഥീ**തി സവത്ഥസ്സ ഇസിനോ നിവാസട്ഠാനഭൂതാ നഗരീ, യഥാ കാകന്ദീ മാകന്ദീ കോസമ്ബീതി ഏവം താവ അക്ഖരചിന്തകാ. അട്ഠകഥാചരിയാ പന ഭണന്തി "യംകിഞ്ചി മനുസ്സാനം ഉപഭോഗപരിഭോഗം സബ്ബമേത്ഥ അത്ഥീതി സാവത്ഥി. സത്ഥസമായോഗേ ച കിം ഭണ്ഡമത്ഥീതി പുച്ഛിതേ സബ്ബമത്ഥീ"തി വചനമുപാദായ സാവത്ഥി.

"സബ്ബദാ സബ്ബൂപകരണം, സാവത്ഥിയം സമോഹിതം;
തസ്മാ സബ്ബമുപാദായ, സാവത്ഥീതി പവുച്ചതി.

കോസലാനം പുരം രമ്മം, ദസ്സനേയ്യം മനോരമം;
ദസഹി സദ്ദേഹി അവിവിത്തം, അന്നപാനസമായുതം.

വുദ്ധിം വേപുല്ലതം പത്തം, ഇദ്ധം ഫീതം മനോരമം;
അളകമന്ദാവ ദേവാനം, സാവത്ഥിപുരമുത്തമ"ന്തി.

തസ്സം **സാവത്ഥിയം. ജേതവനേ**തി ഏത്ഥ അത്തനോ പച്ചത്ഥികജനം ജിനാതീതി ജേതോ, രഞ്ഞാ വാ അത്തനോ പച്ചത്ഥികജനേ ജിതേ ജാതോതി ജേതോ, മങ്ഗലകമ്യതായ വാ തസ്സ ഏവംനാമമേവ കതന്തി ജേതോ, ജേതസ്സ വനം ജേതവനം. തഞ്ഹി ജേതേന രാജകുമാരേന രോപിതം സംവഡ്ഢിതം പരിപാലിതം, സോ ച തസ്സ സാമീ അഹോസി. തസ്മാ ജേതവനന്തി വുച്ചതി, തസ്മിം **ജേതവനേ. അനാഥപിണ്ഡികസ്സ ആരാമേ**തി ഏത്ഥ സുദത്തോ നാമ സോ ഗഹപതി മാതാപിതൂഹി കതനാമവസേന. സബ്ബകാമസമിദ്ധിതായ പന വിഗതമലമച്ഛേരതായ കരുണാദിഗുണസമങ്ഗിതായ ച നിച്ചകാലം അനാഥാനം പിണ്ഡമദാസി, തേന അനാഥപിണ്ഡികോതി സങ്ഖം ഗതോ. ആരമന്തി ഏത്ഥ പാണിനോ വിസേസേന വാ പബ്ബജിതാതി ആരാമോ, തസ്സ പുപ്ഫഫലാദിസോഭായ നാതിദൂരനച്ചാസന്നതാദിപഞ്ചവിധസേനാസനങ്ഗസമ്പത്തിയാ ച തതോ തതോ ആഗമ്മ രമന്തി അഭിരമന്തി അനുക്കണ്ഠിതാ ഹുത്വാ നിവസന്തീതി അത്ഥോ. വുത്തപ്പകാരായ വാ സമ്പത്തിയാ തത്ഥ തത്ഥ ഗതേപി അത്തനോ അബ്ഭന്തരംയേവ ആനേത്വാ രമേതീതി ആരാമോ. സോ ഹി അനാഥപിണ്ഡികേന ഗഹപതിനാ ജേതസ്സ രാജകുമാരസ്സ ഹത്ഥതോ അട്ഠാരസഹി ഹിരഞ്ഞകോടീഹി കോടിസന്ഥരേന കീണിത്വാ അട്ഠാരസഹി ഹിരഞ്ഞകോടീഹി സേനാസനാനി കാരാപേത്വാ അട്ഠാരസഹി ഹിരഞ്ഞകോടീഹി വിഹാരമഹം നിട്ഠാപേത്വാ ഏവം ചതുപഞ്ഞാസഹിരഞ്ഞകോടിപരിച്ചാഗേന ബുദ്ധപ്പമുഖസ്സ സങ്ഘസ്സ നിയ്യാദിതോ. തസ്മാ "അനാഥപിണ്ഡികസ്സ ആരാമോ"തി വുച്ചതി. തസ്മിം **അനാഥപിണ്ഡികസ്സ ആരാമേ**.

ഏത്ഥ ച "ജേതവനേ"തി വചനം പുരിമസാമിപരികിത്തനം. "അനാഥപിണ്ഡികസ്സ ആരാമേ"തി പച്ഛിമസാമിപരികിത്തനം. കിമേതേസം പരികിത്തനേ പയോജനന്തി. പുഞ്ഞകാമാനം ദിട്ഠാനുഗതിആപജ്ജനം. തത്ര ഹി ദ്വാരകോട്ഠകപാസാദമാപനേ ഭൂമിവിക്കയലദ്ധാ അട്ഠാരസ ഹിരഞ്ഞകോടിയോ അനേകകോടിഅഗ്ഘനകാ രുക്ഖാ ച ജേതസ്സ പരിച്ചാഗോ, ചതുപഞ്ഞാസ കോടിയോ അനാഥപിണ്ഡികസ്സ. ഇതി തേസം പരികിത്തനേന ഏവം പുഞ്ഞകാമാ പുഞ്ഞാനി കരോന്തീതി ദസ്സേന്തോ ആയസ്മാ ആനന്ദോ അഞ്ഞേപി പുഞ്ഞകാമേ തേസം ദിട്ഠാനുഗതിആപജ്ജനേ നിയോജേതി.

സബ്ബാസവസംവരപരിയായം വോ, ഭിക്ഖവേതി കസ്മാ ഇദം സുത്തമഭാസി? തേസം ഭിക്ഖൂനം ഉപക്കിലേസവിസോധനം ആദിം കത്വാ ആസവക്ഖയായ പടിപത്തിദസ്സനത്ഥം. തത്ഥ **സബ്ബാസവസംവരപരിയായ**ന്തി സബ്ബേസം ആസവാനം സംവരകാരണം സംവരഭൂതം കാരണം, യേന കാരണേന തേ സംവരിതാ പിദഹിതാ ഹുത്വാ അനുപ്പാദനിരോധസങ്ഖാതം ഖയം ഗച്ഛന്തി പഹീയന്തി നപ്പവത്തന്തി, തം കാരണന്തി അത്ഥോ. തത്ഥ ആസവന്തീതി **ആസവാ,** ചക്ഖുതോപി…പേ॰… മനതോപി സന്ദന്തി പവത്തന്തീതി വുത്തം ഹോതി. ധമ്മതോ യാവ ഗോത്രഭും ഓകാസതോ യാവ ഭവഗ്ഗം സവന്തീതി വാ ആസവാ, ഏതേ ധമ്മേ ഏതഞ്ച ഓകാസം അന്തോ കരിത്വാ പവത്തന്തീതി അത്ഥോ. അന്തോകരണത്ഥോ ഹി അയം ആകാരോ. ചിരപാരിവാസിയട്ഠേന മദിരാദയോ ആസവാ, ആസവാ വിയാതിപി ആസവാ. ലോകസ്മിഞ്ഹി ചിരപാരിവാസികാ മദിരാദയോ ആസവാതി വുച്ചന്തി. യദി ച ചിരപാരിവാസിയട്ഠേന ആസവാ, ഏതേയേവ ഭവിതുമരഹന്തി. വുത്തഞ്ഹേതം "പുരിമാ, ഭിക്ഖവേ, കോടി ന പഞ്ഞായതി അവിജ്ജായ, ഇതോ പുബ്ബേ അവിജ്ജാ നാഹോസീ"തിആദി (അ॰ നി॰ ൧൦.൬൧). ആയതം വാ സംസാരദുക്ഖം സവന്തി പസവന്തീതിപി ആസവാ. പുരിമാനി ചേത്ഥ നിബ്ബചനാനി യത്ഥ കിലേസാ ആസവാതി ആഗച്ഛന്തി, തത്ഥ യുജ്ജന്തി, പച്ഛിമം കമ്മേപി. ന കേവലഞ്ച കമ്മകിലേസായേവ

ആസവാ, അപിച ഖോ നാനപ്പകാരകാ ഉപ്പദ്ദവാപി. സുത്തേസു ഹി "നാഹം, ചുന്ദ, ദിട്ഠധമ്മികാനംയേവ ആസവാനം സംവരായ ധമ്മം ദേസേമീ"തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൧൮൨) ഏത്ഥ വിവാദമൂലഭൂതാ കിലേസാ ആസവാതി ആഗതാ.

"യേന ദേവൂപപത്യസ്സ, ഗന്ധബ്ബോ വാ വിഹങ്ഗമോ;
യക്ഖത്തം യേന ഗച്ഛേയ്യം, മനുസ്സത്തഞ്ച അബ്ബജേ;
തേ മയ്ഹം ആസവാ ഖീണാ, വിദ്ധസ്താ വിനളീകതാ"തി. (അ॰ നി॰ ൪.൩൬); -

ഏത്ഥ തേഭൂമകഞ്ച കമ്മം അവസേസാ ച അകുസലാ ധമ്മാ. "ദിട്ഠധമ്മികാനം ആസവാനം സംവരായ സമ്പരായികാനം ആസവാനം പടിഘാതായാ"തി (പാരാ॰ ൩൯) ഏത്ഥ പരൂപവാദവിപ്പടിസാരവധബന്ധാദയോ ചേവ അപായദുക്ഖഭൂതാ ച നാനപ്പകാരാ ഉപദ്ദവാ. തേ പനേതേ ആസവാ യത്ഥ യഥാ ആഗതാ, തത്ഥ തഥാ വേദിതബ്ബാ.

ഏതേ ഹി വിനയേ താവ "ദിട്ഠധമ്മികാനം ആസവാനം സംവരായ, സമ്പരായികാനം ആസവാനം പടിഘാതായാ"തി ദ്വേധാ ആഗതാ. സളായതനേ "തയോമേ ആവുസോ ആസവാ, കാമാസവോ ഭവാസവോ അവിജ്ജാസവോ"തി (അ॰ നി॰ ൬.൬൩) തിധാ ആഗതാ. അഞ്ഞേസു ച സുത്തന്തേസു അഭിധമ്മേ ച തേയേവ ദിട്ഠാസവേന സഹ ചതുധാ ആഗതാ. നിബ്ബേധികപരിയായേ - "അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, ആസവാ നിരയഗാമിനിയാ, അത്ഥി ആസവാ തിരച്ഛാനയോനിഗാമിനിയാ, അത്ഥി ആസവാ പേത്തിവിസയഗാമിനിയാ, അത്ഥി ആസവാ മനുസ്സലോകഗാമിനിയാ, അത്ഥി ആസവാ ദേവലോകഗാമിനിയാ"തി (അ॰ നി॰ ൬.൬൩) പഞ്ചധാ ആഗതാ. ഛക്കനിപാതേ - "അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, ആസവാ സംവരാ പഹാതബ്ബാ"തിആദിനാ നയേന ഛധാ ആഗതാ. ഇമസ്മിം പന സുത്തേ തേയേവ ദസ്സനാപഹാതബ്ബേഹി സദ്ധിം സത്തധാ ആഗതാതി. അയം താവ ആസവപദേ വചനത്ഥോ ചേവ പഭേദോ ച.

സംവരപദേ പന സംവരയതീതി **സംവരോ,** പിദഹതി നിവാരേതി പവത്തിതും ന ദേതീതി അത്ഥോ. തഥാ ഹി "അനുജാനാമി, ഭിക്ഖവേ, ദിവാ പടിസല്ലീയന്തേന ദ്വാരം സംവരിത്വാ പടിസല്ലീയിതു"ന്തി (പാരാ॰ ൭൭), "സോതാനം സംവരംബ്രൂമി, പഞ്ഞായേതേ പിധീയരേ"തി (സു॰ നി॰ ൧൦൪൧) ച ആദീസു പിധാനട്ഠേന സംവരമാഹ. സ്വായം സംവരോ പഞ്ചവിധോ ഹോതി സീലസംവരോ സതിഞാണ ഖന്തി വീരിയസംവരോതി. തത്ഥ "ഇമിനാ പാതിമോക്ഖസംവരേന ഉപേതോ"തി (വിഭ॰ ൫൧൧) അയം സീലസംവരോ. പാതിമോക്ഖസീലഞ്ഹി ഏത്ഥ സംവരോതി വുത്തം. "ചക്ഖുന്ദ്രിയേ സംവരമാപജ്ജതീ"തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൧൩) സതിസംവരോ. സതി ഹേത്ഥ സംവരോതി വുത്താ. "സോതാനം സംവരം ബ്രൂമി, പഞ്ഞായേതേ പിധീയരേ"തി അയം ഞാണസംവരോ. ഞാണഞ്ഹേത്ഥ പിധീയരേതി ഇമിനാ പിധാനട്ഠേന സംവരോതി വുത്തം. "ഖമോ ഹോതി സീതസ്സ...പേ॰..., ഉപ്പന്നം കാമവിതക്കം നാധിവാസേതീ"തിആദിനാ (മ॰ നി॰ ൧.൨൪-൨൬) പന നയേന ഇധേവ ഖന്തിവീരിയസംവരാ ആഗതാ. തേസഞ്ച "സബ്ബാസവസംവരപരിയായ"ന്തി ഇമിനാ ഉദ്ദേസേന സങ്ഗഹിതത്താ സംവരഭാവോ വേദിതബ്ബോ.

അപിച പഞ്ചവിധോപി അയം സംവരോ ഇധ ആഗതോയേവ, തത്ഥ ഖന്തിവീരിയസംവരാ താവ വുത്തായേവ. "സോ തഞ്ച അനാസനം തഞ്ച അഗോചര"ന്തി (മ॰ നി॰ ൧.൨൫) അയം പനേത്ഥ സീലസംവരോ. "പടിസങ്ഖാ യോനിസോ ചക്ഖുന്ദ്രിയസംവരസംവുതോ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൨൨) അയം സതിസംവരോ. സബ്ബത്ഥ പടിസങ്ഖാ ഞാണസംവരോ. അഗ്ഗഹിതഗ്ഗഹണേന പന ദസ്സനം പടിസേവനാ ഭാവനാ ച ഞാണസംവരോ. പരിയായന്തി ഏതേന ധമ്മാതി പരിയായോ, ഉപ്പത്തിം നിരോധം വാ ഗച്ഛന്തീതി വുത്തം ഹോതി. ഏത്താവതാ "സബ്ബാസവസംവരപരിയായ"ന്തി ഏത്ഥ യം വത്തബ്ബം, തം വുത്തം ഹോതി.

൧൫. ഇദാനി **ജാനതോ അഹ**ന്തിആദീസു **ജാനതോ**തി ജാനന്തസ്സ. **പസ്സതോ**തി പസ്സന്തസ്സ. ദ്വേപി പദാനി ഏകത്ഥാനി, ബ്യഞ്ജനമേവ നാനം. ഏവം സന്തേപി ജാനതോതി ഞാണലക്ഖണം ഉപാദായ പുഗ്ഗലം നിദ്ദിസതി, ജാനനലക്ഖണഞ്ഹി ഞാണം. പസ്സതോതി ഞാണപ്പഭാവം ഉപാദായ, പസ്സനപ്പഭാവഞ്ഹി ഞാണം. ഞാണസമങ്ഗീ പുഗ്ഗലോ ചക്ഖുമാ വിയ ചക്ഖുനാ രൂപാനി ഞാണേന വിവടേ ധമ്മേ പസ്സതി. അപിച യോനിസോമനസികാരം ഉപ്പാദേതും ജാനതോ, അയോനിസോമനസികാരോ യഥാ ന ഉപ്പജ്ജതി, ഏവം പസ്സതോതി അയമേത്ഥ സാരോ. കേചി പനാചരിയാ ബഹൂ പപഞ്ചേ ഭണന്തി, തേ ഇമസ്മിം അത്ഥേ ന യുജ്ജന്തി.

ആസവാനം ഖയന്തി ആസവപ്പഹാനം ആസവാനം അച്ചന്തക്ഖയസമുപ്പാദം ഖീണാകാരം നത്ഥിഭാവന്തി അയമേവ ഹി ഇമസ്മിഞ്ച സുത്തേ, "ആസവാനം ഖയാ അനാസവം ചേതോവിമുത്തി"ന്തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൪൩൮) ച ആസവക്ഖയത്ഥോ. അഞ്ഞത്ഥ പന മഗ്ഗഫലനിബ്ബാനാനിപി ആസവക്ഖയോതി വുച്ചന്തി. തഥാ ഹി -

"സേഖസ്സ സിക്ഖമാനസ്സ, ഉജുമഗ്ഗാനുസാരിനോ;
ഖയസ്മിം പഠമം ഞാണം, തതോ അഞ്ഞാ അനന്തരാ"തി. (ഇതിവു॰ ൬൨) -

ആദീസു മഗ്ഗോ ആസവക്ഖയോതി വുത്തോ,

"ആസവാനം ഖയാ സമണോ ഹോതീ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൪൩൮) ഫലം.

"പരവജ്ജാനുപസ്സിസ്സ, നിച്ചം ഉജ്ഝാനസഞ്ഞിനോ;
ആസവാ തസ്സ വഡ്ഢന്തി, ആരാ സോ ആസവക്ഖയാ"തി. (ധ॰ പ॰ ൨൫൩) -

ആദീസു നിബ്ബാനം "ആസവക്ഖയോ"തി വുത്തം.

നോ അജാനതോ നോ അപസ്സതോതി യോ പന ന ജാനാതി ന പസ്സതി, തസ്സ നോ വദാമീതി അത്ഥോ. ഏതേന യേ അജാനതോ അപസ്സതോപി സംവരാദീഹിയേവ സുദ്ധിം വദന്തി, തേ പടിക്ഖിത്താ ഹോന്തി. പുരിമേന വാ പദദ്വയേന ഉപായോ വുത്തോ, ഇമിനാ അനുപായപടിസേധോ. സങ്ഖേപേന ചേത്ഥ ഞാണം ആസവസംവരപരിയായോതി ദസ്സിതം ഹോതി.

ഇദാനി യം ജാനതോ ആസവാനം ഖയോ ഹോതി, തം ദസ്സേതുകാമോ **കിഞ്ച, ഭിക്ഖവേ, ജാനതോ**തി പുച്ഛം ആരഭി, തത്ഥ ജാനനാ ബഹുവിധാ. ദബ്ബജാതികോ ഏവ ഹി കോചി ഭിക്ഖു ഛത്തം കാതും ജാനാതി, കോചി ചീവരാദീനം അഞ്ഞതരം, തസ്സ ഈദിസാനി കമ്മാനി വത്തസീസേ ഠത്വാ കരോന്തസ്സ സാ ജാനനാ മഗ്ഗഫലാനം പദട്ഠാനം ന ഹോതീതി ന വത്തബ്ബാ. യോ പന സാസനേ പബ്ബജിത്വാ വേജ്ജകമ്മാദീനി കാതും ജാനാതി, തസ്സേവം ജാനതോ ആസവാ വഡ്ഢന്തിയേവ, തസ്മാ യം ജാനതോ പസ്സതോ ച ആസവാനം ഖയോ ഹോതി, തദേവ ദസ്സേന്തോ ആഹ **യോനിസോ ച മനസികാരം അയോനിസോ ച മനസികാര**ന്തി.

തത്ഥ **യോനിസോ മനസികാരോ** നാമ ഉപായമനസികാരോ പഥമനസികാരോ, അനിച്ചാദീസു അനിച്ചന്തി ആദിനാ ഏവ നയേന സച്ചാനുലോമികേന വാ ചിത്തസ്സ ആവട്ടനാ അന്വാവട്ടനാ ആഭോഗോ സമന്നാഹാരോ മനസികാരോ, അയം വുച്ചതി യോനിസോ മനസികാരോതി.

അയോനിസോ മനസികാരോതി അനുപായമനസികാരോ ഉപ്പഥമനസികാരോ. അനിച്ചേ നിച്ചന്തി ദുക്ഖേ സുഖന്തി അനത്തനി അത്താതി അസുഭേ സുഭന്തി അയോനിസോ മനസികാരോ ഉപ്പഥമനസികാരോ. സച്ചപ്പടികുലേന വാ ചിത്തസ്സ ആവട്ടനാ അന്വാവട്ടനാ ആഭോഗോ സമന്നാഹാരോ മനസികാരോ, അയം വുച്ചതി അയോനിസോ മനസികാരോതി. ഏവം യോനിസോ മനസികാരം ഉപ്പാദേതും ജാനതോ, അയോനിസോ മനസികാരോ ച യഥാ ന ഉപ്പജ്ജതി, ഏവം പസ്സതോ ആസവാനം ഖയോ ഹോതി.

ഇദാനി ഇമസ്സേവത്ഥസ്സ യുത്തിം ദസ്സേന്തോ ആഹ **അയോനിസോ, ഭിക്ഖവേ...പേ॰... പഹീയന്തീ**തി. തേന കിം വുത്തം ഹോതി, യസ്മാ അയോനിസോ മനസികരോതോ ആസവാ ഉപ്പജ്ജന്തി, യോനിസോ മനസികരോതോ പഹീയന്തി, തസ്മാ ജാനിതബ്ബം യോനിസോ മനസികാരം ഉപ്പാദേതും ജാനതോ, അയോനിസോ മനസികാരോ ച യഥാ ന ഉപ്പജ്ജതി, ഏവം പസ്സതോ ആസവാനം ഖയോ ഹോതീതി, അയം താവേത്ഥ സങ്ഖേപവണ്ണനാ.

അയം പന വിത്ഥാരോ - തത്ഥ "യോനിസോ അയോനിസോ"തി ഇമേഹി താവ ദ്വീഹി പദേഹി ആബദ്ധം ഹോതി ഉപരി സകലസുത്തം. വട്ടവിവട്ടവസേന ഹി ഉപരി സകലസുത്തം വുത്തം. അയോനിസോ മനസികാരമൂലകഞ്ച വട്ടം, യോനിസോ മനസികാരമൂലകഞ്ച വിവട്ടം. കഥം? അയോനിസോ മനസികാരോ ഹി വഡ്ഢമാനോ ദ്വേ ധമ്മേ പരിപൂരേതി അവിജ്ജഞ്ച ഭവതണ്ഹഞ്ച. അവിജ്ജായ ച സതി "അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാ...പേ॰... ദുക്ഖക്ഖന്ധസ്സ സമുദയോ ഹോതി. തണ്ഹായ സതി തണ്ഹാപച്ചയാ ഉപാദാനം...പേ॰... സമുദയോ ഹോതീ"തി. ഏവം അയം അയോനിസോ മനസികാരബഹുലോ പുഗ്ഗലോ വാതവേഗാഭിഘാതേന വിപ്പനട്ഠനാവാ വിയ ഗങ്ഗാവട്ടേ പതിതഗോകുലം വിയ ചക്കയന്തേ യുത്തബലിബദ്ദോ വിയ ച പുനപ്പുനം ഭവയോനിഗതിവിഞ്ഞാണട്ഠിതിസത്താവാസേസു ആവട്ടപരിവട്ടം കരോതി, ഏവം താവ അയോനിസോ മനസികാരമൂലകം വട്ടം.

യോനിസോ മനസികാരോ പന വഡ്ഢമാനോ - "യോനിസോ മനസികാരസമ്പന്നസ്സേതം, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖുനോ പാടികങ്ഖം, അരിയം അട്ഠങ്ഗികം മഗ്ഗം ഭാവേസ്സതി, അരിയം അട്ഠങ്ഗികം മഗ്ഗം ബഹുലീകരിസ്സതീ"തി (സം॰ നി॰ ൫.൫൫) വചനതോ സമ്മാദിട്ഠിപമുഖം അട്ഠങ്ഗികം മഗ്ഗം പരിപൂരേതി. യാ ച സമ്മാദിട്ഠി, സാ വിജ്ജാതി തസ്സ വിജ്ജുപ്പാദാ അവിജ്ജാനിരോധോ, "അവിജ്ജാനിരോധാ സങ്ഖാരനിരോധോ...പേ॰... ഏവം ഏതസ്സ കേവലസ്സ ദുക്ഖക്ഖന്ധസ്സ നിരോധോ ഹോതീ"തി (മഹാവ॰ ൧) ഏവം യോനിസോ മനസികാരമൂലകം വിവട്ടം വേദിതബ്ബം. ഏവം ഇമേഹി ദ്വീഹി പദേഹി ആബദ്ധം ഹോതി ഉപരി സകലസുത്തം.

ഏവം ആബദ്ധേ ചേത്ഥ യസ്മാ പുബ്ബേ ആസവപ്പഹാനം ദസ്സേത്വാ പച്ഛാ ഉപ്പത്തി വുച്ചമാനാ ന യുജ്ജതി. ന ഹി പഹീനാ പുന ഉപ്പജ്ജന്തി. ഉപ്പന്നാനം പന പഹാനം യുജ്ജതി, തസ്മാ ഉദ്ദേസപടിലോമതോപി "അയോനിസോ, ഭിക്ഖവേ, മനസികരോതോ"തിആദിമാഹ.

തത്ഥ **അയോനിസോ മനസികരോതോ**തി വുത്തപ്പകാരം അയോനിസോ മനസികാരം ഉപ്പാദയതോ. **അനുപ്പന്നാ ചേവ ആസവാ ഉപ്പജ്ജന്തീ**തി ഏത്ഥ യേ പുബ്ബേ അപ്പടിലദ്ധപുബ്ബം ചീവരാദിം വാ പച്ചയം

ഉപട്ഠാകസദ്ധിവിഹാരികഅന്തേവാസികാനം വാ അഞ്ഞതരം മനുഞ്ഞം വത്ഥും പടിലഭിത്വാ, തം സുഭം സുഖന്തി അയോനിസോ മനസികരോതോ, അഞ്ഞതരഞ്ഞതരം വാ പന അനനുഭൂതപുബ്ബം ആരമ്മണം യഥാ വാ തഥാ വാ അയോനിസോ മനസികരോതോ ആസവാ ഉപ്പജ്ജന്തി, തേ അനുപ്പന്നാ ഉപ്പജ്ജന്തീതി വേദിതബ്ബാ, അഞ്ഞഥാ ഹി അനമതഗ്ഗേ സംസാരേ അനുപ്പന്നാ നാമ ആസവാ ന സന്തി. അനുഭൂതപുബ്ബേപി ച വത്ഥുമ്ഹി ആരമ്മണേ വാ യസ്സ പകതിസുദ്ധിയാ വാ ഉദ്ദേസപരിപുച്ഛാപരിയത്തിനവകമ്മയോനിസോമനസികാരാനം വാ അഞ്ഞതരവസേന പുബ്ബേ അനുപ്പജ്ജിത്വാ പച്ഛാ താദിസേന പച്ചയേന സഹസാ ഉപ്പജ്ജന്തി, ഇമേപി അനുപ്പന്നാ ഉപ്പജ്ജന്തീതി വേദിതബ്ബാ. തേസുയേവ പന വത്ഥാരമ്മണേസു പുനപ്പുനം ഉപ്പജ്ജമാനാ ഉപ്പന്നാ പവഡ്ഢന്തീതി വുച്ചന്തി. ഇതോ അഞ്ഞഥാ ഹി പഠമുപ്പന്നാനം വഡ്ഢി നാമ നത്ഥി.

യോനിസോ ച ഖോ, ഭിക്ഖവേതി ഏത്ഥ പന യസ്സ പകതിസുദ്ധിയാ വാ സേയ്യഥാപി ആയസ്മതോ മഹാകസ്സപസ്സ ഭദ്ദായ ച കാപിലാനിയാ, ഉദ്ദേസപരിപുച്ഛാദീഹി വാ കാരണേഹി ആസവാ നുപ്പജ്ജന്തി, സോ ച ജാനാതി "ന ഖോ മേ ആസവാ മഗ്ഗേന സമുഗ്ഘാതം ഗതാ, ഹന്ദ നേസം സമുഗ്ഘാതായ പടിപജ്ജാമീ"തി. തതോ മഗ്ഗഭാവനായ സബ്ബേ സമുഗ്ഘാതേതി. തസ്സ തേ ആസവാ അനുപ്പന്നാ ന ഉപ്പജ്ജന്തീതി വുച്ചന്തി. യസ്സ പന കാരകസ്സേവ സതോ സതിസമ്മോസേന സഹസാ ആസവാ ഉപ്പജ്ജന്തി, തതോ സംവേഗമാപജ്ജിത്വാ യോനിസോ പദഹന്തോ തേ ആസവേ സമുച്ഛിന്ദതി, തസ്സ ഉപ്പന്നാ പഹീയന്തീതി വുച്ചന്തി മണ്ഡലാരാമവാസീമഹാതിസ്സഭൂതത്ഥേരസ്സ വിയ. സോ കിര തസ്മിംയേവ വിഹാരേ ഉദ്ദേസം ഗണ്ഹാതി, അഥസ്സ ഗാമേ പിണ്ഡായ ചരതോ വിസഭാഗാരമ്മണേ കിലേസോ ഉപ്പജ്ജി, സോ തം വിപസ്സനായ വിക്ഖമ്ഭേത്വാ വിഹാരം അഗമാസി. തസ്സ സുപിനന്തേപി തം ആരമ്മണം ന ഉപട്ഠാസി. സോ "അയം കിലേസോ വഡ്ഢിത്വാ അപായസംവത്തനികോ ഹോതീ"തി സംവേഗം ജനേത്വാ ആചരിയം ആപുച്ഛിത്വാ വിഹാരാ നിക്ഖമ്മ മഹാസങ്ഘരക്ഖിതത്ഥേരസ്സ സന്തികേ രാഗപടിപക്ഖം അസുഭകമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ ഗുമ്ബന്തരം പവിസിത്വാ പംസുകൂലചീവരം സന്ഥരിത്വാ നിസജ്ജ അനാഗാമിമഗ്ഗേന പഞ്ചകാമഗുണികരാഗം ഛിന്ദിത്വാ ഉട്ഠായ ആചരിയം വന്ദിത്വാ പുനദിവസേ ഉദ്ദേസമഗ്ഗം പാപുണി. യേ പന വത്തമാനുപ്പന്നാ, തേസം പടിപത്തിയാ പഹാനം നാമ നത്ഥി.

൧൩. ഇദാനി "ഉപ്പന്നാ ച ആസവാ പഹീയന്തീ"തി ഇദമേവ പദം ഗഹേത്വാ യേ തേ ആസവാ പഹീയന്തി, തേസം നാനപ്പകാരതോ അഞ്ഞമ്പി പഹാനകാരണം ആവികാതും ദേസനം വിത്ഥാരേന്തോ **അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, ആസവാ ദസ്സനാ പഹാതബ്ബാ**തിആദിമാഹ യഥാ തം ദേസനാപഭേദകുസലോ ധമ്മരാജാ. തത്ഥ **ദസ്സനാ പഹാതബ്ബാ**തി ദസ്സനേന പഹാതബ്ബാ. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ.

ദസ്സനാപഹാതബ്ബആസവവണ്ണനാ

൧൪. ഇദാനി താനി പദാനി അനുപുബ്ബതോ ബ്യാകാതുകാമോ "കതമേ ച, ഭിക്ഖവേ, ആസവാ ദസ്സനാ പഹാതബ്ബാ"തി പുച്ഛം കത്വാ മൂലപരിയായവണ്ണനായം വുത്തനയേനേവ "ഇധ, ഭിക്ഖവേ, അസ്സുതവാ പുഥുജ്ജനോ"തി പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനം ദേസനം ആരഭി. തത്ഥ **മനസികരണീയേ ധമ്മേ നപ്പജാനാതീ**തി ആവജ്ജിതബ്ബേ സമന്നാഹരിതബ്ബേ ധമ്മേ ന പജാനാതി. **അമനസികരണീയേ**തി തബ്ബിപരീതേ. ഏസ നയോ സേസപദേസുപി. യസ്മാ പന ഇമേ ധമ്മാ മനസികരണീയാ, ഇമേ അമനസികരണീയാതി ധമ്മതോ നിയമോ നത്ഥി, ആകാരതോ പന അത്ഥി. യേനാ ആകാരേന മനസികരിയമാനാ അകുസലുപ്പത്തിപദട്ഠാനാ ഹോന്തി, തേനാകാരേന ന മനസികാതബ്ബാ. യേന കുസലുപ്പത്തിപദട്ഠാനാ ഹോന്തി, തേനാകാരേന മനസികാതബ്ബാ. തസ്മാ "യസ്സ, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മേ മനസികരോതോ അനുപ്പന്നോ വാ കാമാസവോ"തിആദിമാഹ.

തത്ഥ **യസ്സാ**തി യേ അസ്സ അസ്സുതവതോ പുഥുജ്ജനസ്സ. **മനസികരോതോ**തി ആവജ്ജയതോ സമന്നാഹരന്തസ്സ. **അനുപ്പന്നോ വാ കാമാസവോ**തി ഏത്ഥ സമുച്ചയത്ഥോ വാസദ്ദോ, ന വികപ്പത്ഥോ. തസ്മാ യഥാ "യാവതാ, ഭിക്ഖവേ, സത്താ അപദാ വാ ദ്വിപദാ വാ...പേ... തഥാഗതോ തേസം അഗ്ഗമക്ഖായതീ"തി (ഇതിവു॰ ൯൦) വുത്തേ അപദാ ച ദ്വിപദാ ചാതി അത്ഥോ, യഥാ ച "ഭൂതാനം വാ സത്താനം ഠിതിയാ സമ്ഭവേസീനം വാ അനുഗ്ഗഹായാ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൪൦൨) വുത്തേ ഭൂതാനഞ്ച സമ്ഭവേസീനഞ്ചാതി അത്ഥോ, യഥാ ച "അഗ്ഗിതോ വാ ഉദകതോ വാ മിഥുഭേദതോ വാ"തി (ഉദാ॰ ൭൬) വുത്തേ അഗ്ഗിതോ ച ഉദകതോ ച മിഥുഭേദതോ ചാതി അത്ഥോ, ഏവമിധാപി അനുപ്പന്നോ ച കാമാസവോ ഉപ്പജ്ജതി, ഉപ്പന്നോ ച കാമാസവോ പവഡ്ഢതീതി അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. ഏവം സേസേസു.

ഏത്ഥ ച **കാമാസവോ**തി പഞ്ചകാമഗുണികോ രാഗോ. **ഭവാസവോ**തി രൂപാരൂപഭവേ ഛന്ദരാഗോ, ഝാനനികന്തി ച സസ്സതുച്ഛേദദിട്ഠിസഹഗതാ. ഏവം ദിട്ഠാസവോപി ഭവാസവേ ഏവ സമോധാനം ഗച്ഛതി. **അവിജ്ജാസവോ**തി ചതൂസു സച്ചേസു അഞ്ഞാണം. തത്ഥ കാമഗുണേ അസ്സാദതോ മനസികരോതോ അനുപ്പന്നോ ച കാമാസവോ ഉപ്പജ്ജതി, ഉപ്പന്നോ ച പവഡ്ഢതി. മഹഗ്ഗതധമ്മേ അസ്സാദതോ മനസികരോതോ അനുപ്പന്നോ ച ഭവാസവോ ഉപ്പജ്ജതി, ഉപ്പന്നോ ച പവഡ്ഢതി. തീസു ഭൂമീസു ധമ്മേ ചതുവിപല്ലാസപദട്ഠാനഭാവേന മനസികരോതോ അനുപ്പന്നോ ച അവിജ്ജാസവോ ഉപ്പജ്ജതി, ഉപ്പന്നോ ച പവഡ്ഢതീതി വേദിതബ്ബോ. വുത്തനയപച്ചനീകതോ സുക്കപക്ഖോ വിത്ഥാരേതബ്ബോ.

കസ്മാ പന തയോ ഏവ ആസവാ ഇധ വുത്താതി. വിമോക്ഖപടിപക്ഖതോ. അപ്പണിഹിതവിമോക്ഖപടിപക്ഖോ ഹി കാമാസവോ,. അനിമിത്തസുഞ്ഞതവിമോക്ഖപടിപക്ഖാ

ഇതരേ. തസ്മാ ഇമേ തയോ ആസവേ ഉപ്പാദേന്തോ തിണ്ണം വിമോക്ഖാനം അഭാഗിനോ ഹോന്തി, അനുപ്പാദേന്തോ ഭാഗിനോതി എതമത്ഥം ദസ്സേന്തേന തയോ എവ വുത്താതി വേദിതബ്ബാ. ദിട്ഠാസവോപി വാ എത്ഥ വുത്തോ യേവാതി വണ്ണിതമേതം.

തസ്സ അമനസികരണീയാനം ധമ്മാനം മനസികാരാതി മനസികാരഹേതു, യസ്മാ തേ ധമ്മേ മനസി കരോതി, തസ്മാതി വുത്തം ഹോതി. ഏസ നയോ ദുതിയപദേപി. "അനുപ്പന്നാ ചേവ ആസവാ ഉപ്പജ്ജന്തി, ഉപ്പന്നാ ച ആസവാ പവഡ്ഢന്തീ"തി ഹേട്ഠാ വുത്തആസവാനംയേവ അഭേദതോ നിഗമനമേതം.

ഏവ്വ. ഏത്താവതാ യോ അയം പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനായ ദേസനായ ദസ്സനാ പഹാതബ്ബേ ആസവേ നിദ്ദിസിതും അസ്സുതവാ പുഥുജ്ജനോ വുത്തോ, സോ യസ്മാ "അയോനിസോ, ഭിക്ഖവേ, മനസികരോതോ അനുപ്പന്നാ ചേവ ആസവാ ഉപ്പജ്ജന്തീ"തി ഏവം സാമഞ്ഞതോ വുത്താനം അയോനിസോ മനസികാരപച്ചയാനം കാമാസവാദീനമ്പി അധിട്ഠാനം, തസ്മാ തേപി ആസവേ തേനേവ പുഗ്ഗലേന ദസ്സേത്വാ ഇദാനി ദസ്സനാ പഹാതബ്ബേ ആസവേ ദസ്സേന്തോ **സോ ഏവം അയോനിസോ മനസി കരോതി, അഹോസിം നു ഖോ അഹ**ന്തിആദിമാഹ. വിചികിച്ഛാസീസേന ചേത്ഥ ദിട്ഠാസവമ്പി ദസ്സേതും ഇമം ദേസനം ആരഭി.

തസ്സത്ഥോ, യസ്സ തേ ഇമിനാ വുത്തനയേന ആസവാ ഉപ്പജ്ജന്തി, സോ പുഥുജ്ജനോ, യോ ചായം "അസ്സുതവാ"തിആദിനാ നയേന വുത്തോ, സോ പുഥുജ്ജനോ ഏവം അയോനിസോ അനുപായേന ഉപ്പഥേന മനസി കരോതി. കഥം? അഹോസിം നു ഖോ...പേ॰...സോ കുഹിം ഗാമീ ഭവിസ്സതീതി. കിം വുത്തം ഹോതി, സോ ഏവം അയോനിസോ മനസി കരോതി, യഥാസ്സ "അഹം അഹോസിം നു ഖോ"തിആദിനാ നയേന വുത്താ സോളസവിധാപി വിചികിച്ഛാ ഉപ്പജ്ജതീതി.

തത്ഥ **അഹോസിം നു ഖോ നനു ഖോ**തി സസ്സതാകാരഞ്ച അധിച്ചസമുപ്പത്തിആകാരഞ്ച നിസ്സായ അതീതേ അത്തനോ വിജ്ജമാനതം അവിജ്ജമാനതഞ്ച കങ്ഖതി. കിം കാരണന്തി ന വത്തബ്ബം. ഉമ്മത്തകോ വിയ ഹി ബാലപുഥുജ്ജനോ യഥാ വാ തഥാ വാ പവത്തതി. അപിച അയോനിസോ മനസികാരോയേവേത്ഥ കാരണം. ഏവം അയോനിസോ മനസികാരസ്സ പന കിം കാരണന്തി. സ്വേവ പുഥുജ്ജനഭാവോ അരിയാനം അദസ്സനാദീനി വാ. നനു ച പുഥുജ്ജനോപി യോനിസോ മനസി കരോതീതി. കോ വാ ഏവമാഹ ന മനസി കരോതീതി. ന പന തത്ഥ പുഥുജ്ജനഭാവോ കാരണം , സദ്ധമ്മസ്സവനകല്യാണമിത്താദീനി തത്ഥ കാരണാനി. ന ഹി മച്ഛമംസാദീനി അത്തനോ അത്തനോ പകതിയാ സുഗന്ധാനി, അഭിസങ്ഖാരപച്ചയാ പന സുഗന്ധാനിപി ഹോന്തി.

കിം നു ഖോ അഹോസിന്തി ജാതിലിങ്ഗൂപപത്തിയോ നിസ്സായ ഖത്തിയോ നു ഖോ അഹോസിം, ബ്രാഹ്മണവേസ്സസുദ്ദഗഹട്ഠപബ്ബജിതദേവമനുസ്സാനം അഞ്ഞതരോതി കങ്ഖതി.

കഥം നു ഖോതി സണ്ഠാനാകാരം നിസ്സായ ദീഘോ നു ഖോ അഹോസിം, രസ്സഓദാതകണ്ഹപ്പമാണികഅപ്പമാണികാദീനം അഞ്ഞതരോതി കങ്ഖതി. കേചി പന ഇസ്സരനിമ്മാനാദിം നിസ്സായ കേന നു ഖോ കാരണേന അഹോസിന്തി ഹേതുതോ കങ്ഖതീതി വദന്തി.

കിം ഹുത്വാ കിം അഹോസിന്തി ജാതിആദീനി നിസ്സായ ഖത്തിയോ ഹുത്വാ നു ഖോ ബ്രാഹ്മണോ അഹോസിം...പേ॰... ദേവോ ഹുത്വാ മനുസ്സോതി അത്തനോ പരമ്പരം കങ്ഖതി. സബ്ബത്ഥേവ പന **അദ്ധാന**ന്തി കാലാധിവചനമേതം.

ഭവിസ്സാമി നു ഖോ നനു ഖോതി സസ്സതാകാരഞ്ച ഉച്ഛേദാകാരഞ്ച നിസ്സായ അനാഗതേ അത്തനോ വിജ്ജമാനതം അവിജ്ജമാനതഞ്ച കങ്ഖതി. സേസമേത്ഥ വുത്തനയമേവ.

ഏതരഹി വാ പച്ചുപ്പന്നമദ്ധാനന്തി ഇദാനി വാ പടിസന്ധിം ആദിം കത്വാ ചുതിപരിയന്തം സബ്ബമ്പി വത്തമാനകാലം ഗഹേത്വാ. **അജ്ഝത്തം കഥംകഥീ ഹോതീ**തി അത്തനോ ഖന്ധേസു വിചികിച്ഛോ ഹോതി. **അഹം നു ഖോസ്മീ**തി അത്തനോ അത്ഥിഭാവം കങ്ഖതി. യുത്തം പനേതന്തി? യുത്തം അയുത്തന്തി കാ ഏത്ഥ ചിന്താ. അപിചേത്ഥ ഇദം വത്ഥുമ്പി ഉദാഹരന്തി. ചൂളമാതായ കിര പുത്തോ മുണ്ഡോ, മഹാമാതായ പുത്തോ അമുണ്ഡോ, തം പുത്തം മുണ്ഡേസും. സോ ഉട്ഠായ അഹം നു ഖോ ചൂളമാതായ പുത്തോതി ചിന്തേസി. ഏവം അഹം നു ഖോസ്മീതി കങ്ഖാ ഹോതി.

നോ നു ഖോസ്മീതി അത്തനോ നത്ഥിഭാവം കങ്ഖതി. തത്രാപി ഇദം വത്ഥു - ഏകോ കിര മച്ഛേ ഗണ്ഹന്തോ ഉദകേ ചിരട്ഠാനേന സീതിഭൂതം അത്തനോ ഊരും മച്ഛോതി ചിന്തേത്വാ പഹരി. അപരോ സുസാനപസ്സേ ഖേത്തം രക്ഖന്തോ ഭീതോ സങ്കുടിതോ സയി. സോ പടിബുജ്ഝിത്വാ അത്തനോ ജണ്ണുകാനി ദ്വേ യക്ഖാതി ചിന്തേത്വാ പഹരി. ഏവം നോ നു ഖോസ്മീതി കങ്ഖതി.

കിം നു ഖോസ്മീതി ഖത്തിയോവ സമാനോ അത്തനോ ഖത്തിയഭാവം കങ്ഖതി. ഏസ നയോ സേസേസു. ദേവോ പന സമാനോ ദേവഭാവം അജാനന്തോ നാമ നത്ഥി. സോപി പന "അഹം രൂപീ നു ഖോ അരൂപീ നു ഖോ"തിആദിനാ നയേന കങ്ഖതി. ഖത്തിയാദയോ കസ്മാ ന ജാനന്തീതി ചേ. അപച്ചക്ഖാ തേസം തത്ഥ തത്ഥ കുലേ ഉപ്പത്തി. ഗഹട്ഠാപി ച പോത്ഥലികാദയോ പബ്ബജിതസഞ്ഞിനോ.

പബ്ബജിതാപി "കുപ്പം നു ഖോ മേ കമ്മ"ന്തിആദിനാ നയേന ഗഹട്ഠസഞ്ഞിനോ. മനുസ്സാപി ച രാജാനോ വിയ അത്തനി ദേവസഞ്ഞിനോ ഹോന്തി.

കഥം നു ഖോസ്മീതി വുത്തനയമേവ. കേവലഞ്ചേത്ഥ അബ്ഭന്തരേ ജീവോ നാമ അത്ഥീതി ഗഹേത്വാ തസ്സ സണ്ഠാനാകാരം നിസ്സായ ദീഘോ നു ഖോസ്മി, രസ്സചതുരംസഛളംസഅട്ഠംസസോളസംസാദീനം അഞ്ഞതരപ്പകാരോതി കങ്ഖന്തോ കഥം നു ഖോസ്മീതി കങ്ഖതീതി വേദിതബ്ബോ. സരീരസണ്ഠാനം പന പച്ചുപ്പന്നം അജാനന്തോ നാമ നത്ഥി.

കുതോ ആഗതോ, സോ കുഹിം ഗാമീ ഭവിസ്സതീതി അത്തഭാവസ്സ ആഗതിഗതിട്ഠാനം കങ്ഖതി.

൧൯. ഏവം സോളസപ്പഭേദം വിചികിച്ഛം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി യം ഇമിനാ വിചികിച്ഛാസീസേന ദിട്ഠാസവം ദസ്സേതും അയം ദേസനാ ആരദ്ധാ. തം ദസ്സേന്തോ **തസ്സ ഏവം അയോനിസോ മനസികരോതോ ഛന്നം ദിട്ഠീന**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ യഥാ അയം വിചികിച്ഛാ ഉപ്പജ്ജതി, ഏവം അയോനിസോ മനസികരോതോ തസ്സേവ സവിചികിച്ഛസ്സ അയോനിസോ മനസികാരസ്സ ഥാമഗതത്താ ഛന്നം ദിട്ഠീനം അഞ്ഞതരാ ദിട്ഠി ഉപ്പജ്ജതീതി വുത്തം ഹോതി. തത്ഥ സബ്ബപദേസു വാസദ്ദോ വികപ്പത്ഥോ, ഏവം വാ ഏവം വാ ദിട്ഠി ഉപ്പജ്ജതീതി വുത്തം ഹോതി. **അത്ഥി മേ അത്താ**തി ചേത്ഥ സസ്സതദിട്ഠി സബ്ബകാലേസു അത്തനോ അത്ഥിതം ഗണ്ഹാതി. **സച്ചതോ ഥേതതോ**തി ഭൂതതോ ച ഥിരതോ ച, "ഇദം സച്ച"ന്തി ഭൂതതോ സുട്ഠു ദള്ഹഭാവേനാതി വുത്തം ഹോതി. **നത്ഥി മേ അത്താ**തി അയം പന ഉച്ഛേദദിട്ഠി, സതോ സത്തസ്സ തത്ഥ തത്ഥ വിഭവഗ്ഗഹണതോ. അഥ വാ പുരിമാപി തീസു കാലേസു അത്ഥീതി ഗഹണതോ സസ്സതദിട്ഠി, പച്ചുപ്പന്നമേവ അത്ഥീതി ഗണ്ഹന്തോ ഉച്ഛേദദിട്ഠി. പച്ഛിമാപി അതീതാനാഗതേസു നത്ഥീതി ഗഹണതോ ഭസ്മന്താഹുതിയോതി ഗഹിതദിട്ഠികാനം വിയ, ഉച്ഛേദദിട്ഠി. അതീതേ ഏവ നത്ഥീതി ഗണ്ഹന്തോ അധിച്ചസമുപ്പത്തികസ്സേവ സസ്സതദിട്ഠി.

അത്തനാവ അത്താനം സഞ്ജാനാമീതി സഞ്ഞാക്ഖന്ധസീസേന ഖന്ധേ അത്താതി ഗഹേത്വാ സഞ്ഞായ അവസേസക്ഖന്ധേ സഞ്ജാനതോ ഇമിനാ അത്തനാ ഇമം അത്താനം സഞ്ജാനാമീതി ഹോതി. **അത്തനാവ അനത്താന**ന്തി സഞ്ഞാക്ഖന്ധംയേവ അത്താതി ഗഹേത്വാ, ഇതരേ ചത്താരോപി അനത്താതി ഗഹേത്വാ സഞ്ഞായ തേസം ജാനതോ ഏവം ഹോതി . **അനത്തനാവ അത്താന**ന്തി സഞ്ഞാക്ഖന്ധം അനത്താതി. ഇതരേ ചത്താരോ അത്താതി ഗഹേത്വാ സഞ്ഞായ തേസം ജാനതോ ഏവം ഹോതി, സബ്ബാപി സസ്സതുച്ഛേദദിട്ഠിയോവ.

വദോ വേദേയ്യോതിആദയോ പന സസ്സതദിട്ഠിയാ ഏവ അഭിനിവേസാകാരാ. തത്ഥ വദതീതി **വദോ,** വചീകമ്മസ്സ കാരകോതി വുത്തം ഹോതി. വേദയതീതി **വേദേയ്യോ,** ജാനാതി അനുഭവതി ചാതി വുത്തം ഹോതി. കിം വേദേതീതി, തത്ര തത്ര കല്യാണപാപകാനം കമ്മാനം വിപാകം പടിസംവേദേതി. **തത്ര തത്രാ**തി തേസു തേസു യോനിഗതിട്ഠിതിനിവാസനികായേസു ആരമ്മണേസു വാ. **നിച്ചോ**തി ഉപ്പാദവയരഹിതോ. **ധുവോ**തി ഥിരോ സാരഭൂതോ. **സസ്സതോ**തി സബ്ബകാലികോ. **അവിപരിണാമധമ്മോ**തി അത്തനോ പകതിഭാവം അവിജഹനധമ്മോ, കകണ്ടകോ വിയ നാനപ്പകാരതം നാപജ്ജതി. **സസ്സതിസമ**ന്തി ചന്ദസൂരിയസമുദ്ദമഹാപഥവീപബ്ബതാ ലോകവോഹാരേന സസ്സതിയോതി വുച്ചന്തി. സസ്സതീഹി സമം **സസ്സതിസമം**. യാവ സസ്സതിയോ തിട്ഠന്തി, താവ തഥേവ ഠസ്സതീതി ഗണ്ഹതോ ഏവംദിട്ഠി ഹോതി.

ഇദം വുച്ചതി, ഭിക്ഖവേ, ദിട്ഠിഗതന്തിആദീസു. **ഇദ**ന്തി ഇദാനി വത്തബ്ബസ്സ പച്ചക്ഖനിദസ്സനം. ദിട്ഠിഗതസമ്ബന്ധേന ച ഇദന്തി വുത്തം, ന ദിട്ഠിസമ്ബന്ധേന. ഏത്ഥ ച ദിട്ഠിയേവ **ദിട്ഠിഗതം,** ഗൂഥഗതം വിയ. ദിട്ഠീസു വാ ഗതമിദം ദസ്സനം ദ്വാസട്ഠിദിട്ഠിഅന്തോഗധത്താതിപി ദിട്ഠിഗതം. ദിട്ഠിയാ വാ ഗതം ദിട്ഠിഗതം. ഇദഞ്ഹി അത്ഥി മേ അത്താതിആദി ദിട്ഠിയാ ഗമനമത്തമേവ, നത്ഥേത്ഥ അത്താ വാ നിച്ചോ വാ കോചീതി വുത്തം ഹോതി. സാ ചായം ദിട്ഠി ദുന്നിഗ്ഗമനട്ഠേന **ഗഹനം**. ദുരതിക്കമട്ഠേന സപ്പടിഭയട്ഠേന ച **കന്താരോ,** ദുബ്ഭിക്ഖകന്താരവാളകന്താരാദയോ വിയ. സമ്മാദിട്ഠിയാ വിനിവിജ്ഝനട്ഠേന വിലോമനട്ഠേന വാ **വിസൂകം**. കദാചി സസ്സതസ്സ, കദാചി ഉച്ഛേദസ്സ ഗഹണതോ വിരൂപം ഫന്ദിതന്തി **വിപ്ഫന്ദിതം**. ബന്ധനട്ഠേന **സംയോജനം**. തേനാഹ "ദിട്ഠിഗഹനം...പേ॰... ദിട്ഠിസംയോജന"ന്തി. ഇദാനിസ്സ തമേവ ബന്ധനത്ഥം ദസ്സേന്തോ **ദിട്ഠിസംയോജനസംയുത്തോ**തിആദിമാഹ. തസ്സായം സങ്ഖേപത്ഥോ. ഇമിനാ ദിട്ഠിസംയോജനേന സംയുത്തോ പുഥുജ്ജനോ ഏതേഹി ജാതിആദീഹി ന പരിമുച്ചതീതി. കിം വാ ബഹുനാ, സകലവട്ടദുക്ഖതോപി ന മുച്ചതീതി.

൨൦. ഏവം ഛപ്പഭേദം ദിട്ഠാസവം ദസ്സേത്വാ യസ്മാ സീലബ്ബതപരാമാസോ കാമാസവാദിവചനേനേവ ദസ്സിതോ ഹോതി. കാമസുഖത്ഥഞ്ഹി ഭവസുഖഭവവിസുദ്ധിഅത്ഥഞ്ച അവിജ്ജായ അഭിഭൂതാ ഇതോ ബഹിദ്ധാ സമണബ്രാഹ്മണാ സീലബ്ബതാനി പരാമസന്തി, തസ്മാ തം അദസ്സേത്വാ ദിട്ഠിഗ്ഗഹണേന വാ തസ്സ ഗഹിതത്താപി തം അദസ്സേത്വാവ ഇദാനി യോ പുഗ്ഗലോ ദസ്സനാ പഹാതബ്ബേ ആസവേ പജഹതി, തം ദസ്സേത്വാ തേസം ആസവാനം പഹാനം ദസ്സേതും പുബ്ബേ വാ അയോനിസോ മനസികരോതോ പുഥുജ്ജനസ്സ തേസം ഉപ്പത്തിം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി തബ്ബിപരീതസ്സ പഹാനം ദസ്സേതും **സുതവാ ച ഖോ, ഭിക്ഖവേ**തിആദിമാഹ.

തസ്സത്ഥോ, യാവ "സോ ഇദം ദുക്ഖ"ന്തി ആഗച്ഛതി, താവ ഹേട്ഠാ വുത്തനയേന ച വുത്തപച്ചനീകതോ ച വേദിതബ്ബോ. പച്ചനീകതോ ച സബ്ബാകാരേന അരിയധമ്മസ്സ

അകോവിദാവിനീതപച്ചനീകതോ അയം "സുതവാ അരിയസാവകോ അരിയധമ്മസ്സ കോവിദോ അരിയധമ്മേ സുവിനീതോ"തി വേദിതബ്ബോ. അപിച ഖോ സിഖാപത്തവിപസ്സനതോ പഭുതി യാവ ഗോത്രഭു, താവ തദനുരൂപേന അത്ഥേന അയം അരിയസാവകോതി വേദിതബ്ബോ.

൨൧. "സോ ഇദം ദുക്ഖന്തി യോനിസോ മനസി കരോതീ"തിആദീസു പന അയം അത്ഥവിഭാവനാ, സോ ചതുസച്ചകമ്മട്ഠാനികോ അരിയസാവകോ തണ്ഹാവജ്ജാ തേഭൂമകാ ഖന്ധാ **ദുക്ഖം,** തണ്ഹാ **ദുക്ഖസമുദയോ,** ഉഭിന്നം അപ്പവത്തി **നിരോധോ,** നിരോധസമ്പാപകോ **മഗ്ഗോതി** ഏവം പുബ്ബേവ ആചരിയസന്തികേ ഉഗ്ഗഹിതചതുസച്ചകമ്മട്ഠാനോ അപരേന സമയേന വിപസ്സനാമഗ്ഗം സമാരുള്ഹോ സമാനോ തേ തേഭൂമകേ ഖന്ധേ **ഇദം ദുക്ഖന്തി യോനിസോ മനസി കരോതി,** ഉപായേന പഥേന സമന്നാഹരതി ചേവ വിപസ്സതി ച. ഏത്ഥ ഹി യാവ സോതാപത്തിമഗ്ഗോ, താവ മനസികാരസീസേനേവ വിപസ്സനാ വുത്താ. യാ പനായം തസ്സേവ ദുക്ഖസ്സ സമുട്ഠാപികാ പഭാവികാ തണ്ഹാ, **അയം സമുദയോതി യോനിസോ മനസി കരോതി**. യസ്മാ പന ദുക്ഖഞ്ച സമുദയോ ച ഇദം ഠാനം പത്വാ നിരുജ്ഝന്തി നപ്പവത്തന്തി, തസ്മാ യദിദം **നിബ്ബാനം** നാമ, **അയം ദുക്ഖനിരോധോതി യോനിസോ മനസി കരോതി**. നിരോധസമ്പാപകം അട്ഠങ്ഗികം മഗ്ഗം **അയം ദുക്ഖനിരോധഗാമിനീ പടിപദാതി യോനിസോ മനസി കരോതി,** ഉപായേന പഥേന സമന്നാഹരതി ചേവ വിപസ്സതി ച.

തത്രായം ഉപായോ, അഭിനിവേസോ നാമ വട്ടേ ഹോതി, വിവട്ടേ നത്ഥി. തസ്മാ "അയം അത്ഥി ഇമസ്മിം കായേ പഥവീധാതു, ആപോധാതൂ"തിആദിനാ നയേന സകസന്തതിയം ചത്താരി ഭൂതാനി തദനുസാരേന ഉപാദാരൂപാനി ച പരിഗ്ഗഹേത്വാ അയം രൂപക്ഖന്ധോതി വവത്ഥപേതി. തം വവത്ഥാപയതോ ഉപ്പന്നേ തദാരമ്മണേ ചിത്തചേതസികേ ധമ്മേ ഇമേ ചത്താരോ അരൂപക്ഖന്ധാതി വവത്ഥപേതി. തതോ ഇമേ പഞ്ചക്ഖന്ധാ ദുക്ഖന്തി വവത്ഥപേതി. തേ പന സങ്ഖേപതോ നാമഞ്ച രൂപഞ്ചാതി ദ്വേ ഭാഗായേവ ഹോന്തി. ഇദഞ്ച നാമരൂപം സഹേതു സപ്പച്ചയം ഉപ്പജ്ജതി. തസ്സ അയം ഹേതു അയം പച്ചയോതി അവിജ്ജാഭവതണ്ഹാകമ്മാഹാരാദികേ ഹേതുപച്ചയേ വവത്ഥപേതി. തതോ തേസം പച്ചയാനഞ്ച പച്ചയുപ്പന്നധമ്മാനഞ്ച യാഥാവസരസലക്ഖണം വവത്ഥപേത്വാ ഇമേ ധമ്മാ അഹുത്വാ ഹോന്തീതി അനിച്ചലക്ഖണം ആരോപേതി, ഉദയബ്ബയപീളിതത്താ ദുക്ഖാതി ദുക്ഖലക്ഖണം ആരോപേതി. അവസവത്തനതോ അനത്താതി അനത്തലക്ഖണം ആരോപേതി. ഏവം തീണി ലക്ഖണാനി ആരോപേത്വാ പടിപാടിയാ വിപസ്സനം പവത്തേന്തോ സോതാപത്തിമഗ്ഗം പാപുണാതി.

തസ്മിം ഖണേ ചത്താരി സച്ചാനി ഏകപടിവേധേനേവ പടിവിജ്ഝതി, ഏകാഭിസമയേന അഭിസമേതി. ദുക്ഖം പരിഞ്ഞാപടിവേധേന പടിവിജ്ഝതി, സമുദയം പഹാനപടിവേധേന, നിരോധം സച്ഛികിരിയാപടിവേധേന, മഗ്ഗം ഭാവനാപടിവേധേന. ദുക്ഖഞ്ച പരിഞ്ഞാഭിസമയേന അഭിസമേതി...പേ... മഗ്ഗം ഭാവനാഭിസമയേന അഭിസമേതി, നോ ച ഖോ അഞ്ഞമഞ്ഞേന ഞാണേന. ഏകഞാണേനേവ ഹി ഏസ നിരോധം ആരമ്മണതോ, സേസാനി കിച്ചതോ പടിവിജ്ഝതി ചേവ അഭിസമേതി ച. ന ഹിസ്സ തസ്മിം സമയേ ഏവം ഹോതി - "അഹം ദുക്ഖം പരിജാനാമീ"തി വാ...പേ... "മഗ്ഗം ഭാവേമീ"തി വാ. അപിച ഖ്വസ്സ ആരമ്മണം കത്വാ പടിവേധവസേന നിരോധം സച്ഛികരോതോ ഏവം തം ഞാണം ദുക്ഖപരിഞ്ഞാകിച്ചമ്പി സമുദയപഹാനകിച്ചമ്പി മഗ്ഗഭാവനാകിച്ചമ്പി കരോതിയേവ. തസ്സേവം ഉപായേന യോനിസോ മനസികരോതോ തീണി സംയോജനാനി പഹീയന്തി, വീസതിവത്ഥുകാ സക്കായദിട്ഠി, അട്ഠവത്ഥുകാ വിചികിച്ഛാ, "സീലേന സുദ്ധി വതേന സുദ്ധീ"തി സീലബ്ബതാനം പരാമസനതോ സീലബ്ബതപരാമാസോതി. തത്ഥ ചതൂസു ആസവേസു സക്കായദിട്ഠിസീലബ്ബതപരാമാസാ ദിട്ഠാസവേന സങ്ഗഹിതത്താ ആസവാ ചേവ സംയോജനാ ച. വിചികിച്ഛാ സംയോജനമേവ, ന ആസവോ . "ദസ്സനാ പഹാതബ്ബാ ആസവാ"തി ഏത്ഥ പരിയാപന്നത്താ പന ആസവാതി.

"ഇമേ വുച്ചന്തി...പേ... പഹാതബ്ബാ"തി ഇമേ സക്കായദിട്ഠിആദയോ ദസ്സനാ പഹാതബ്ബാ നാമ ആസവാതി ദസ്സേന്തോ ആഹ. അഥ വാ യാ അയം ഛന്നം ദിട്ഠീനം അഞ്ഞതരാ ദിട്ഠി ഉപ്പജ്ജതീതി ഏവം സരൂപേനേവ സക്കായദിട്ഠി വിഭത്താ. തം സന്ധായാഹ "ഇമേ വുച്ചന്തി, ഭിക്ഖവേ"തി. സാ ച യസ്മാ സഹജാതപഹാനേകട്ഠേഹി സദ്ധിം പഹീയതി. ദിട്ഠാസവേ ഹി പഹീയമാനേ തംസഹജാതോ ചതൂസു ദിട്ഠിസമ്പയുത്തചിത്തേസു കാമാസവോപി അവിജ്ജാസവോപി പഹീയതി . പഹാനേകട്ഠോ പന ചതൂസു ദിട്ഠിവിപ്പയുത്തേസു നാഗസുപണ്ണാദിസമിദ്ധിപത്ഥനാവസേന ഉപ്പജ്ജമാനോ ഭവാസവോ. തേനേവ സമ്പയുത്തോ അവിജ്ജാസവോപി, ദ്വീസു ദോമനസ്സചിത്തേസു പാണാതിപാതാദിനിബ്ബത്തകോ അവിജ്ജാസവോപി, തഥാ വിചികിച്ഛാചിത്തസമ്പയുത്തോ അവിജ്ജാസവോപീതി ഏവം സബ്ബഥാപി അവസേസാ തയോപി ആസവാ പഹീയന്തി. തസ്മാ ബഹുവചനനിദ്ദേസോ കതോതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ഏസ പോരാണാനം അധിപ്പായോ.

ദസ്സനാ പഹാതബ്ബാതി ദസ്സനം നാമ സോതാപത്തിമഗ്ഗോ, തേന പഹാതബ്ബാതി അത്ഥോ. കസ്മാ സോതാപത്തിമഗ്ഗോ ദസ്സനം? പഠമം നിബ്ബാനദസ്സനതോ. നനു ഗോത്രഭു പഠമതരം പസ്സതീതി? നോ ന പസ്സതി. ദിസ്വാ കത്തബ്ബകിച്ചം പന ന കരോതി സംയോജനാനം അപ്പഹാനതോ. തസ്മാ പസ്സതീതി ന വത്തബ്ബോ. യത്ഥ കത്ഥചി രാജാനം ദിസ്വാപി പണ്ണാകാരം ദത്വാ കിച്ചനിപ്ഫത്തിയാ അദിട്ഠത്താ "അജ്ജാപി രാജാനം ന പസ്സാമീ"തി വദന്തോ ഗാമവാസീ പുരിസോ ചേത്ഥ നിദസ്സനം.

ദസ്സനാപഹാതബ്ബആസവവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

സംവരാപഹാതബ്ബആസവവണ്ണനാ

൨൨. ഏവം ദസ്സനേന പഹാതബ്ബേ ആസവേ ദസ്സേത്വാ ഇദാനി തദനന്തരുദ്ദിട്ഠേ സംവരാ പഹാതബ്ബേ ദസ്സേതും, **കതമേ ച, ഭിക്ഖവേ, ആസവാ സംവരാ പഹാതബ്ബാ**തി ആഹ. ഏവം സബ്ബത്ഥ സമ്ബന്ധോ വേദിതബ്ബോ. ഇതോ പരഞ്ഹി അത്ഥമത്തമേവ വണ്ണയിസ്സാമ.

നനു ച ദസ്സനേന ഭാവനായാതി ഇമേഹി ദ്വീഹി അപ്പഹാതബ്ബോ ആസവോ നാമ നത്ഥി, അഥ കസ്മാ വിസും സംവരാദീഹി പഹാതബ്ബേ ദസ്സേതീതി. സംവരാദീഹി പുബ്ബഭാഗേ വിക്ഖമ്ഭിതാ ആസവാ ചതൂഹി മഗ്ഗേഹി സമുഗ്ഘാതം ഗച്ഛന്തി, തസ്മാ തേസം മഗ്ഗാനം പുബ്ബഭാഗേ ഇമേഹി പഞ്ചഹാകാരേഹി വിക്ഖമ്ഭനപ്പഹാനം ദസ്സേന്തോ ഏവമാഹ. തസ്മാ യോ ചായം വുത്തോ പഠമോ ദസ്സനമഗ്ഗോയേവ, ഇദാനി ഭാവനാനാമേന വുച്ചിസ്സന്തി തയോ മഗ്ഗാ, തേസം സബ്ബേസമ്പി അയം പുബ്ബഭാഗപടിപദാതി വേദിതബ്ബാ.

തത്ഥ **ഇധാ**തി ഇമസ്മിം സാസനേ. **പടിസങ്ഖാ**തി പടിസങ്ഖായ. തത്ഥായം സങ്ഖാസദ്ദോ ഞാണകോട്ഠാസപഞ്ഞത്തിഗണനാസു ദിസ്സതി. "സങ്ഖായേകം പടിസേവതീ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൨.൧൬൮) ഹി ഞാണേ ദിസ്സതി. "പപഞ്ചസഞ്ഞാസങ്ഖാ സമുദാചരന്തീ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൨൦൧) കോട്ഠാസേ. "തേസം തേസം ധമ്മാനം സങ്ഖാ സമഞ്ഞാ"തിആദീസു (ധ॰ സ॰ ൧൩൧൩) പഞ്ഞത്തിയം. "ന സുകരം സങ്ഖാതു"ന്തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൨.൧൨൮) ഗണനായം. ഇധ പന ഞാണേ ദട്ഠബ്ബോ.

പടിസങ്ഖാ യോനിസോതി ഹി ഉപായേന പഥേന പടിസങ്ഖായ ഞത്വാ പച്ചവേക്ഖിത്വാതി അത്ഥോ. ഏത്ഥ ച അസംവരേ ആദീനവപടിസങ്ഖാ യോനിസോ പടിസങ്ഖാതി വേദിതബ്ബാ. സാ ചായം "വരം, ഭിക്ഖവേ, തത്തായ അയോസലാകായ ആദിത്തായ സമ്പജ്ജലിതായ സജോതിഭൂതായ ചക്ഖുന്ദ്രിയം സമ്പലിമട്ഠം, ന ത്വേവ ചക്ഖുവിഞ്ഞേയ്യേസു രൂപേസു അനുബ്യഞ്ജനസോ നിമിത്തഗ്ഗാഹോ"തിആദിനാ (സം॰ നി॰ ൪.൨൩൫) ആദിത്തപരിയായനയേന വേദിതബ്ബാ. **ചക്ഖുന്ദ്രിയസംവരസംവുതോ വിഹരതീ**തി ഏത്ഥ ചക്ഖുമേവ ഇന്ദ്രിയം ചക്ഖുന്ദ്രിയം, സംവരണതോ സംവരോ, പിദഹനതോ ഥകനതോതി വുത്തം ഹോതി. സതിയാ ഏതം അധിവചനം. ചക്ഖുന്ദ്രിയേ സംവരോ ചക്ഖുന്ദ്രിയസംവരോ. തിത്ഥകാകോ ആവാടകച്ഛപോ വനമഹിംസോതിആദയോ വിയ.

തത്ഥ കിഞ്ചാപി ചക്ഖുന്ദ്രിയേ സംവരോ വാ അസംവരോ വാ നത്ഥി. ന ഹി ചക്ഖുപസാദം നിസ്സായ സതി വാ മുട്ഠസച്ചം വാ ഉപ്പജ്ജതി. അപിച യദാ രൂപാരമ്മണം ചക്ഖുസ്സ ആപാഥം ആഗച്ഛതി, തദാ ഭവങ്ഗേ ദ്വിക്ഖത്തും ഉപ്പജ്ജിത്വാ നിരുദ്ധേ കിരിയമനോധാതു ആവജ്ജനകിച്ചം സാധയമാനാ ഉപ്പജ്ജിത്വാ നിരുജ്ഝതി, തതോ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം ദസ്സനകിച്ചം, തതോ വിപാകമനോധാതു സമ്പടിച്ഛനകിച്ചം, തതോ വിപാകാഹേതുകമനോവിഞ്ഞാണധാതു സന്തീരണകിച്ചം, തതോ കിരിയാഹേതുകമനോവിഞ്ഞാണധാതു വോട്ഠബ്ബനകിച്ചം സാധയമാനാ ഉപ്പജ്ജിത്വാ നിരുജ്ഝതി. തദനന്തരം ജവനം ജവതി.

തത്ഥാപി നേവ ഭവങ്ഗസമയേ, ന ആവജ്ജനാദീനം അഞ്ഞതരസമയേ സംവരോ വാ അസംവരോ വാ അത്ഥി. ജവനക്ഖണേ പന സചേ ദുസ്സീല്യം വാ മുട്ഠസച്ചം വാ അഞ്ഞാണം വാ അക്ഖന്തി വാ കോസജ്ജം വാ ഉപ്പജ്ജതി, അയം അസംവരോ ഹോതി. ഏവം ഹോന്തോപി സോ ചക്ഖുന്ദ്രിയേ അസംവരോതി വുച്ചതി. കസ്മാ? തസ്മിഞ്ഹി സതി ദ്വാരമ്പി അഗുത്തം ഹോതി, ഭവങ്ഗമ്പി ആവജ്ജനാദീനി വീഥിചിത്താനിപി. യഥാ കിം , യഥാ നഗരേ ചതൂസു ദ്വാരേസു അസംവുതേസു കിഞ്ചാപി അന്തോ ഘരകോട്ഠകഗബ്ഭാദയോ സുസംവുതാ, തഥാപി അന്തോനഗരേ സബ്ബം ഭണ്ഡം അരക്ഖിതം അഗോപിതമേവ ഹോതി. നഗരദ്വാരേന ഹി പവിസിത്വാ ചോരാ യദിച്ഛന്തി, തം കരേയ്യും, ഏവമേവ ജവനേ ദുസ്സീല്യാദീസു ഉപ്പന്നേസു, തസ്മിം അസംവരേ സതി ദ്വാരമ്പി അഗുത്തം ഹോതി, ഭവങ്ഗമ്പി ആവജ്ജനാദീനി വീഥിചിത്താനിപീതി.

തസ്മിം പന സീലാദീസു ഉപ്പന്നേസു ദ്വാരമ്പി ഗുത്തം ഹോതി, ഭവങ്ഗമ്പി ആവജ്ജനാദീനി വീഥിചിത്താനിപി. യഥാ കിം? യഥാ നഗരദ്വാരേസു സുസംവുതേസു കിഞ്ചാപി അന്തോ ഘരാദയോ അസംവുതാ, തഥാപി അന്തോനഗരേ സബ്ബം ഭണ്ഡം സുരക്ഖിതം സുഗോപിതമേവ ഹോതി. നഗരദ്വാരേസു ഹി പിഹിതേസു ചോരാനം പവേസോ നത്ഥി, ഏവമേവ ജവനേ സീലാദീസു ഉപ്പന്നേസു ദ്വാരമ്പി സുഗുത്തം ഹോതി, ഭവങ്ഗമ്പി ആവജ്ജനാദീനി വീഥിചിത്താനിപി. തസ്മാ ജവനക്ഖണേ ഉപ്പജ്ജമാനോപി ചക്ഖുന്ദ്രിയേ സംവരോതി വുത്തോ. ഇധ ചായം സതിസംവരോ അധിപ്പേതോതി വേദിതബ്ബോ. ചക്ഖുന്ദ്രിയസംവരേന സംവുതോ **ചക്ഖുന്ദ്രിയസംവരസംവുതോ,** ഉപേതോതി വുത്തം ഹോതി. തഥാ ഹി, പാതിമോക്ഖസംവരസംവുതോതി ഇമസ്സ വിഭങ്ഗേ "ഇമിനാ പാതിമോക്ഖസംവരേന ഉപേതോ ഹോതി... പേ॰... സമന്നാഗതോ"തി (വിഭ॰ ൫൧൧) വുത്തം. തം ഏകജ്ഝം കത്വാ ചക്ഖുന്ദ്രിയസംവരേന സംവുതോതി ഏവമത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

അഥ വാ സംവരീതി സംവുതോ, ഥകേസി പിദഹീതി വുത്തം ഹോതി. ചക്ഖുന്ദ്രിയേ സംവരസംവുതോ ചക്ഖുന്ദ്രിയസംവരസംവുതോ, ചക്ഖുന്ദ്രിയസംവരസഞ്ഞിതം സതികവാടം ചക്ഖുദ്വാരേ, ഘരദ്വാരേ കവാടം വിയ സംവരി ഥകേസി പിദഹീതി വുത്തം ഹോതി. അയമേവ ചേത്ഥ

അത്ഥോ സുന്ദരതരോ. തഥാ ഹി "ചക്ഖുന്ദ്രിയസംവരം അസംവുതസ്സ വിഹരതോ സംവുതസ്സ വിഹരതോ"തി ഏതേസു പദേസു അയമേവ അത്ഥോ ദിസ്സതി.

വിഹരതീതി ഏവം ചക്ഖുന്ദ്രിയസംവരസംവുതോ യേന കേനചി ഇരിയാപഥവിഹാരേന വിഹരതി. **യഞ്ഹിസ്സാ**തിആദിമ്ഹി യം ചക്ഖുന്ദ്രിയസംവരം അസ്സ ഭിക്ഖുനോ അസംവുതസ്സ അഥകേത്വാ അപിദഹിത്വാ വിഹരന്തസ്സാതി ഏവമത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. അഥ വാ, യേ-കാരസ്സ **യ**ന്തി ആദേസോ. **ഹി**കാരോ ച പദപൂരണോ, യേ അസ്സാതി അത്ഥോ.

ഉപ്പജ്ജേയ്യുന്തി നിബ്ബത്തേയ്യും. **ആസവാ വിഘാതപരിളാഹാ**തി ചത്താരോ ആസവാ ച അഞ്ഞേ ച വിഘാതകരാ കിലേസപരിളാഹാ വിപാകപരിളാഹാ ച. ചക്ഖുദ്വാരേ ഹി ഇട്ഠാരമ്മണം ആപാഥഗതം കാമസ്സാദവസേന അസ്സാദയതോ അഭിനന്ദതോ കാമാസവോ ഉപ്പജ്ജതി, ഈദിസം അഞ്ഞസ്മിമ്പി സുഗതിഭവേ ലഭിസ്സാമീതി ഭവപത്ഥനായ അസ്സാദയതോ ഭവാസവോ ഉപ്പജ്ജതി, സത്തോതി വാ സത്തസ്സാതി വാ ഗണ്ഹന്തസ്സ ദിട്ഠാസവോ ഉപ്പജ്ജതി, സബ്ബേഹേവ സഹജാതം അഞ്ഞാണം അവിജ്ജാസവോതി ചത്താരോ ആസവാ ഉപ്പജ്ജന്തി. തേഹി സമ്പയുത്താ അപരേ കിലേസാ വിഘാതപരിളാഹാ, ആയതിം വാ തേസം വിപാകാ. തേപി ഹി അസംവുതസ്സേവ വിഹരതോ ഉപ്പജ്ജേയ്യുന്തി വുച്ചന്തി.

ഏവംസ തേതി ഏവം അസ്സ തേ. ഏവം ഏതേന ഉപായേന ന ഹോന്തി, നോ അഞ്ഞഥാതി വുത്തം ഹോതി. ഏസ നയോ **പടിസങ്ഖാ യോനിസോ സോതിന്ദ്രിയസംവരസംവുതോ**തിആദീസു.

ഇമേ വുച്ചന്തി, ഭിക്ഖവേ, ആസവാ സംവരാ പഹാതബ്ബാതി ഇമേ ഛസു ദ്വാരേസു ചത്താരോ ചത്താരോ കത്വാ ചതുവീസതി ആസവാ സംവരേന പഹാതബ്ബാതി വുച്ചന്തി. സബ്ബത്ഥേവ ചേത്ഥ സതിസംവരോ ഏവ സംവരോതി വേദിതബ്ബോ.

സംവരാപഹാതബ്ബആസവവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

പടിസേവനാപഹാതബ്ബആസവവണ്ണനാ

൨൩. **പടിസങ്ഖാ യോനിസോ ചീവര**ന്തിആദീസു യം വത്തബ്ബം, തം സബ്ബം വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ സീലകഥായം വുത്തമേവ. **യഞ്ഹിസ്സാ**തി യം ചീവരപിണ്ഡപാതാദീസു വാ അഞ്ഞതരം അസ്സ. **അപ്പടിസേവതോ**തി ഏവം യോനിസോ അപ്പടിസേവന്തസ്സ. സേസം വുത്തനയമേവ. കേവലം പനിധ അലദ്ധം ചീവരാദിം പത്ഥയതോ ലദ്ധം വാ അസ്സാദയതോ കാമാസവസ്സ ഉപ്പത്തി വേദിതബ്ബാ. ഈദിസം അഞ്ഞസ്മിമ്പി സമ്പത്തിഭവേ സുഗതിഭവേ ലഭിസ്സാമീതി ഭവപത്ഥനായ അസ്സാദയതോ ഭവാസവസ്സ, അഹം ലഭാമി ന ലഭാമീതി വാ മയ്ഹം വാ ഇദന്തി അത്തസഞ്ഞം അധിട്ഠഹതോ ദിട്ഠാസവസ്സ ഉപ്പത്തി വേദിതബ്ബാ. സബ്ബേഹേവ പന സഹജാതോ അവിജ്ജാസവോതി ഏവം ചതുന്നം ആസവാനം ഉപ്പത്തി വിപാകപരിളാഹാ ച നവവേദനുപ്പാദനതോപി വേദിതബ്ബാ.

ഇമേ വുച്ചന്തി, ഭിക്ഖവേ, ആസവാ പടിസേവനാ പഹാതബ്ബാതി ഇമേ ഏകമേകസ്മിം പച്ചയേ ചത്താരോ ചത്താരോ കത്വാ സോളസ ആസവാ ഇമിനാ ഞാണസംവരസങ്ഖാതേന പച്ചവേക്ഖണപടിസേവനേന പഹാതബ്ബാതി വുച്ചന്തി.

പടിസേവനാപഹാതബ്ബആസവവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

അധിവാസനാപഹാതബ്ബആസവവണ്ണനാ

൨൪. **പടിസങ്ഖാ യോനിസോ ഖമോ ഹോതി സീതസ്സാ**തി ഉപായേന പഥേന പച്ചവേക്ഖിത്വാ ഖമോ ഹോതി സീതസ്സ സീതം ഖമതി സഹതി, ന അവീരപുരിസോ വിയ അപ്പമത്തകേനപി സീതേന ചലതി കമ്പതി കമ്മട്ഠാനം വിജഹതി. അപിച ഖോ ലോമസനാഗത്ഥേരോ വിയ അനപ്പകേനാപി സീതേന ഫുട്ഠോ ന ചലതി ന കമ്പതി, കമ്മട്ഠാനമേവ മനസി കരോതി. ഥേരോ കിര ചേതിയപബ്ബതേ പിയങ്ഗുഗുഹായം പധാനഘരേ വിഹരന്തോ അന്തരട്ഠകേ ഹിമപാതസമയേ ലോകന്തരികനിരയേ പച്ചവേക്ഖിത്വാ കമ്മട്ഠാനം അവിജഹന്തോവ അബ്ഭോകാസേ വീതിനാമേസി. ഏവം **ഉണ്ഹാദീസുപി** അത്ഥയോജനാ വേദിതബ്ബാ.

കേവലഞ്ഹി യോ ഭിക്ഖു അധിമത്തമ്പി ഉണ്ഹം സഹതി സ്വേവ ഥേരോ വിയ, അയം "ഖമോ ഉണ്ഹസ്സാ"തി വേദിതബ്ബോ. ഥേരോ കിര ഗിമ്ഹസമയേ പച്ഛാഭത്തം ബഹിചങ്കമേ നിസീദി. കമ്മട്ഠാനം മനസികരോന്തോ സേദാപിസ്സ കച്ഛേഹി മുച്ചന്തി. അഥ നം അന്തേവാസികോ ആഹ "ഇധ, ഭന്തേ, നിസീദഥ, സീതലോ ഓകാസോ"തി. ഥേരോ "ഉണ്ഹഭയേനേവമ്ഹി ആവുസോ ഇധ നിസിന്നോ"തി അവീചിമഹാനിരയം പച്ചവേക്ഖിത്വാ നിസീദിയേവ. **ഉണ്ഹ**ന്തി ചേത്ഥ അഗ്ഗിസന്താപോവ വേദിതബ്ബോ. സൂരിയസന്താപവസേന പനേതം വത്ഥു വുത്തം.

യോ ച ദ്വേ തയോ വാരേ ഭത്തം വാ പാനീയം വാ അലഭമാനോപി അനമതഗ്ഗേ സംസാരേ അത്തനോ പേത്തിവിസയൂപപത്തിം പച്ചവേക്ഖിത്വാ അവേധേന്തോ കമ്മട്ഠാനം ന വിജഹതിയേവ. അധിമത്തേഹി

ഡംസമകസവാതാതപസമ്ഫസ്സേഹി ഫുട്ഠോ ചാപി തിരച്ഛാനൂപപത്തിം പച്ചവേക്ഖിത്വാ അവേധേന്തോ കമ്മട്ഠാനം ന വിജഹതിയേവ. സരീസപസമ്ഫസ്സേന ഫുട്ഠോ ചാപി അനമതഗ്ഗേ സംസാരേ സീഹബ്യഗ്ഘാദിമുഖേസു അനേകവാരം പരിവത്തിതപുബ്ബഭാവം പച്ചവേക്ഖിത്വാ അവേധേന്തോ കമ്മട്ഠാനം ന വിജഹതിയേവ പധാനിയത്ഥേരോ വിയ. അയം "ഖമോ ജിഘച്ഛായ...പേ॰... സരീസപസമ്ഫസ്സാന"ന്തി വേദിതബ്ബോ.

ഥേരം കിര ഖണ്ഡചേലവിഹാരേ കണികാരപധാനിയഘരേ അരിയവംസം സുണന്തം ഘോരവിസോ സപ്പോ ഡംസി. ഥേരോ ജാനിത്വാപി പസന്നചിത്തോ നിസിന്നോ ധമ്മംയേവ സുണാതി. വിസവേഗോ ഥദ്ധോ അഹോസി. ഥേരോ ഉപസമ്പദമണ്ഡലം ആദിം കത്വാ സീലം പച്ചവേക്ഖിത്വാ പരിസുദ്ധസീലോഹമസ്മീതി പീതിം ഉപ്പാദേസി. സഹ പീതുപ്പാദാ വിസം നിവത്തിത്വാ പഥവിം പാവിസി. ഥേരോ തത്ഥേവ ചിത്തേകഗ്ഗതം ലഭിത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി.

യോ പന അക്കോസവസേന ദുരുത്തേ ദുരുത്തത്തായേവ ച ദുരാഗതേ അപി അന്തിമവത്ഥുസഞ്ഞിതേ വചനപഥേ സുത്വാ ഖന്തിഗുണംയേവ പച്ചവേക്ഖിത്വാ ന വേധതി ദീഘഭാണകഅഭയത്ഥേരോ വിയ. അയം "ഖമോ ദുരുത്താനം ദുരാഗതാനം വചനപഥാന"ന്തി വേദിതബ്ബോ.

ഥേരോ കിര പച്ചയസന്തോസഭാവനാരാമതായ മഹാഅരിയവംസപ്പടിപദം കഥേസി, സബ്ബോ മഹാഗാമോ ആഗച്ഛതി. ഥേരസ്സ മഹാസക്കാരോ ഉപ്പജ്ജതി. തം അഞ്ഞതരോ മഹാഥേരോ അധിവാസേതും അസക്കോന്തോ ദീഘഭാണകോ അരിയവംസം കഥേമീതി സബ്ബരത്തിം കോലാഹലം കരോസീതിആദീഹി അക്കോസി. ഉഭോപി ച അത്തനോ അത്തനോ വിഹാരം ഗച്ഛന്താ ഗാവുതമത്തം ഏകപഥേന അഗമംസു. സകലഗാവുതമ്പി സോ തം അക്കോസിയേവ. തതോ യത്ഥ ദ്വിന്നം വിഹാരാനം മഗ്ഗോ ഭിജ്ജതി, തത്ഥ ഠത്വാ ദീഘഭാണകത്ഥേരോ തം വന്ദിത്വാ "ഏസ, ഭന്തേ, തുമ്ഹാകം മഗ്ഗോ"തി ആഹ. സോ അസുണന്തോ വിയ അഗമാസി. ഥേരോപി വിഹാരം ഗന്ത്വാ പാദേ പക്ഖാലേത്വാ നിസീദി. തമേനം അന്തേവാസികോ "കിം, ഭന്തേ, സകലഗാവുതം പരിഭാസന്തം ന കിഞ്ചി അവോചുത്ഥാ"തി ആഹ. ഥേരോ "ഖന്തിയേവ, ആവുസോ, മയ്ഹം ഭാരോ, ന അക്ഖന്തി. ഏകപദുദ്ധാരേപി കമ്മട്ഠാനവിയോഗം ന പസ്സാമീ"തി ആഹ. ഏത്ഥ ച വചനമേവ **വചനപഥോ**തി വേദിതബ്ബോ.

യോ പന ഉപ്പന്നാ സാരീരികാ വേദനാ ദുക്ഖമനട്ഠേന **ദുക്ഖാ,** ബഹലട്ഠേന **തിബ്ബാ,** ഫരുസട്ഠേന **ഖരാ,** തിഖിണട്ഠേന **കടുകാ,** അസ്സാദവിരഹതോ **അസാതാ,** മനം അവഡ്ഢനതോ **അമനാപാ,** പാണഹരണസമത്ഥതായ **പാണഹരാ** അധിവാസേതിയേവ, ന വേധതി. ഏവം സഭാവോ ഹോതി ചിത്തലപബ്ബതേ പധാനിയത്ഥേരോ വിയ. അയം "ഉപ്പന്നാനം...പേ॰... അധിവാസനജാതികോ"തി വേദിതബ്ബോ.

ഥേരസ്സ കിര രത്തിം പധാനേന വീതിനാമേത്വാ ഠിതസ്സ ഉദരവാതോ ഉപ്പജ്ജി. സോ തം അധിവാസേതും അസക്കോന്തോ ആവത്തതി പരിവത്തതി. തമേനം ചങ്കമപസ്സേ ഠിതോ പിണ്ഡപാതിയത്ഥേരോ ആഹ "ആവുസോ, പബ്ബജിതോ നാമ അധിവാസനസീലോ ഹോതീ"തി. സോ "സാധു, ഭന്തേ"തി അധിവാസേത്വാ നിച്ചലോ സയി. വാതോ നാഭിതോ യാവ ഹദയം ഫാലേതി. ഥേരോ വേദനം വിക്ഖമ്ഭേത്വാ വിപസ്സന്തോ മുഹുത്തേന അനാഗാമീ ഹുത്വാ പരിനിബ്ബായീതി.

യഞ്ഹിസ്സാതി സീതാദീസു യംകിഞ്ചി ഏകധമ്മമ്പി അസ്സ. **അനധിവാസയതോ**തി അനധിവാസേന്തസ്സ അക്ഖമന്തസ്സ. സേസം വുത്തനയമേവ. ആസവുപ്പത്തി പനേത്ഥ ഏവം വേദിതബ്ബാ. സീതേന ഫുട്ഠസ്സ ഉണ്ഹം പത്ഥയന്തസ്സ കാമാസവോ ഉപ്പജ്ജതി, ഏവം സബ്ബത്ഥ. നത്ഥി നോ സമ്പത്തിഭവേ സുഗതിഭവേ സീതം വാ ഉണ്ഹം വാതി ഭവം പത്ഥയന്തസ്സ ഭവാസവോ. മയ്ഹം സീതം ഉണ്ഹന്തി ഗാഹോ ദിട്ഠാസവോ. സബ്ബേഹേവ സമ്പയുത്തോ അവിജ്ജാസവോതി.

"ഇമേ വുച്ചന്തി...പേ॰... അധിവാസനാ പഹാതബ്ബാ"തി ഇമേ സീതാദീസു ഏകമേകസ്സ വസേന ചത്താരോ ചത്താരോ കത്വാ അനേകേ ആസവാ ഇമായ ഖന്തിസംവരസങ്ഖാതായ അധിവാസനായ പഹാതബ്ബാതി വുച്ചന്തീതി അത്ഥോ. ഏത്ഥ ച യസ്മാ അയം ഖന്തി സീതാദിധമ്മേ അധിവാസേതി, അത്തനോ ഉപരി ആരോപേത്വാ വാസേതിയേവ. ന അസഹമാനാ ഹുത്വാ നിരസ്സതി, തസ്മാ "അധിവാസനാ"തി വുച്ചതീതി വേദിതബ്ബാ.

അധിവാസനാപഹാതബ്ബആസവവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

പരിവജ്ജനാപഹാതബ്ബആസവവണ്ണനാ

൨൫. പടിസങ്ഖാ യോനിസോ ചണ്ഡം ഹത്ഥിം പരിവജ്ജേതീതി അഹം സമണോതി ചണ്ഡസ്സ ഹത്ഥിസ്സ ആസന്നേ ന ഠാതബ്ബം. തതോനിദാനഞ്ഹി മരണമ്പി സിയാ മരണമത്തമ്പി ദുക്ഖന്തി ഏവം ഉപായേന പഥേന പച്ചയേന പച്ചവേക്ഖിത്വാ ചണ്ഡം ഹത്ഥിം പരിവജ്ജേതി പടിക്കമതി. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ. **ചണ്ഡ**ന്തി ച ദുട്ഠം, വാളന്തി വുത്തം ഹോതി. **ഖാണു**ന്തി ഖദിരഖാണുആദിം. **കണ്ടകട്ഠാന**ന്തി കണ്ടകാനം ഠാനം, യത്ഥ കണ്ടകാ വിജ്ജന്തി, തം ഓകാസന്തി വുത്തം ഹോതി. **സോബ്ഭ**ന്തി സബ്ബതോ പരിച്ഛിന്നതടം. **പപാത**ന്തി ഏകതോ ഛിന്നതടം. **ചന്ദനിക**ന്തി ഉച്ഛിട്ഠോദകഗബ്ഭമലാദീനം ഛഡ്ഡനട്ഠാനം. **ഓളിഗല്ല**ന്തി തേസംയേവ സകദ്ദമാദീനം സന്ദനോകാസം. തം ജണ്ണുമത്തമ്പി അസുചിഭരിതം ഹോതി, ദ്വേപി ചേതാനി ഠാനാനി അമനുസ്സദുട്ഠാനി ഹോന്തി. തസ്മാ താനി വജ്ജേതബ്ബാനി. **അനാസനേ**തി ഏത്ഥ പന അയുത്തം

ആസനം **അനാസനം,** തം അത്ഥതോ അനിയതവത്ഥുകം രഹോപടിച്ഛന്നാസനന്തി വേദിതബ്ബം. **അഗോചരേ**തി ഏത്ഥാപി ച അയുത്തോ ഗോചരോ **അഗോചരോ,** സോ വേസിയാദിഭേദതോ പഞ്ചവിധോ. **പാപകേ മിത്തേ**തി ലാമകേ ദുസ്സീലേ മിത്തപതിരൂപകേ, അമിത്തേ വാ. **ഭജന്തന്തി** സേവമാനം. **വിഞ്ഞൂ സബ്രഹ്മചാരീ**തി പണ്ഡിതാ ബുദ്ധിസമ്പന്നാ സബ്രഹ്മചാരയോ, ഭിക്ഖൂനമേതം അധിവചനം. തേ ഹി ഏകകമ്മം ഏകുദ്ദേസോ സമസിക്ഖതാതി ഇമം ബ്രഹ്മം സമാനം ചരന്തി, തസ്മാ **സബ്രഹ്മചാരീ**തി വുച്ചന്തി. **പാപകേസു ഠാനേസൂ**തി ലാമകേസു ഠാനേസു. **ഓകപ്പേയ്യു**ന്തി സദ്ദഹേയ്യും, അധിമുച്ചേയ്യും "അദ്ധാ അയമായസ്മാ അകാസി വാ കരിസ്സതി വാ"തി.

യഞ്ഹിസ്സാതി ഹത്ഥിആദീസു യംകിഞ്ചി ഏകമ്പി അസ്സ. സേസം വുത്തനയമേവ. ആസവുപ്പത്തി പനേത്ഥ ഏവം വേദിതബ്ബാ. ഹത്ഥിആദിനിദാനേന ദുക്ഖേന ഫുട്ഠസ്സ സുഖം പത്ഥയതോ കാമാസവോ ഉപ്പജ്ജതി. നത്ഥി നോ സമ്പത്തിഭവേ സുഗതിഭവേ ഈദിസം ദുക്ഖന്തി ഭവം പത്ഥേന്തസ്സ ഭവാസവോ. മം ഹത്ഥീ മദ്ദതി, മം അസ്സോതി ഗാഹോ ദിട്ഠാസവോ. സബ്ബേഹേവ സമ്പയുത്തോ അവിജ്ജാസവോതി.

ഇമേ വുച്ചന്തി...പേ॰... പരിവജ്ജനാ പഹാതബ്ബാതി ഇമേ ഹത്ഥിആദീസു ഏകേകസ്സ വസേന ചത്താരോ ചത്താരോ കത്വാ അനേകേ ആസവാ ഇമിനാ സീലസംവരസങ്ഖാതേന പരിവജ്ജനേന പഹാതബ്ബാതി വുച്ചന്തീതി വേദിതബ്ബാ.

പരിവജ്ജനാപഹാതബ്ബആസവവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

വിനോദനാപഹാതബ്ബആസവവണ്ണനാ

൨൬. പടിസങ്ഖാ യോനിസോ ഉപ്പന്നം കാമവിതക്കം നാധിവാസേതീതി "ഇതി പായം വിതക്കോ അകുസലോ, ഇതിപി സാവജ്ജോ, ഇതിപി ദുക്ഖവിപാകോ, സോ ച ഖോ അത്തബ്യാബാധായ സംവത്തതീ"തിആദിനാ നയേന യോനിസോ കാമവിതക്കേ ആദീനവം പച്ചവേക്ഖിത്വാ തസ്മിം തസ്മിം ആരമ്മണേ ഉപ്പന്നം ജാതമഭിനിബ്ബത്തം കാമവിതക്കം നാധിവാസേതി, ചിത്തം ആരോപേത്വാ ന വാസേതി, അബ്ഭന്തരേ വാ ന വാസേതീതിപി അത്ഥോ.

അനധിവാസേന്തോ കിം കരോതീതി? **പജഹതി** ഛഡ്ഡേതി.

കിം കചവരം വിയ പിടകേനാതി? ന ഹി, അപിച ഖോ നം **വിനോദേതി** തുദതി വിജ്ഝതി നീഹരതി.

കിം ബലിബദ്ദം വിയ പതോദേനാതി? ന ഹി, അഥ ഖോ നം **ബ്യന്തീകരോതി** വിഗതന്തം കരോതി. യഥാസ്സ അന്തോപി നാവസിസ്സതി അന്തമസോ ഭങ്ഗമത്തമ്പി, തഥാ നം കരോതി.

കഥം പന നം തഥാ കരോതീതി? **അനഭാവം ഗമേതീ**തി അനു അനു അഭാവം ഗമേതി, വിക്ഖമ്ഭനപ്പഹാനേന യഥാ സുവിക്ഖമ്ഭിതോ ഹോതി, തഥാ കരോതീതി വുത്തം ഹോതി. ഏസ നയോ **ബ്യാപാദവിഹിംസാവിതക്കേസു**.

ഏത്ഥ ച **കാമവിതക്കോ**തി "യോ കാമപടിസംയുത്തോ തക്കോ വിതക്കോ മിച്ഛാസങ്കപ്പോ"തി വിഭങ്ഗേ (വിഭ॰ ൯൧൦) വുത്തോ. ഏസ നയോ ഇതരേസു. **ഉപ്പന്നുപ്പന്നേ**തി ഉപ്പന്നേ ഉപ്പന്നേ, ഉപ്പന്നമത്തേയേവാതി വുത്തം ഹോതി. സകിം വാ ഉപ്പന്നേ വിനോദേത്വാ ദുതിയവാരേ അജ്ഝുപേക്ഖിതാ ന ഹോതി, സതക്ഖത്തുമ്പി ഉപ്പന്നേ ഉപ്പന്നേ വിനോദേതിയേവ. **പാപകേ അകുസലേ**തി ലാമകട്ഠേന പാപകേ, അകോസല്ലതായ അകുസലേ. **ധമ്മേ**തി തേയേവ കാമവിതക്കാദയോ സബ്ബേപി വാ നവ മഹാവിതക്കേ. തത്ഥ തയോ വുത്താ ഏവ. അവസേസാ "ഞാതിവിതക്കോ ജനപദവിതക്കോ അമരവിതക്കോ പരാനുദ്ദയതാപടിസംയുത്തോ വിതക്കോ ലാഭസക്കാരസിലോകപടിസംയുത്തോ വിതക്കോ അനവഞ്ഞത്തിപടിസംയുത്തോ വിതക്കോ"തി (മഹാനി॰ ൨൦൭) ഇമേ ഛ.

യഞ്ഹിസ്സാതി ഏതേസു വിതക്കേസു യംകിഞ്ചി അസ്സ, സേസം വുത്തനയമേവ. കാമവിതക്കോ പനേത്ഥ കാമാസവോ ഏവ. തബ്ബിസേസോ ഭവാസവോ. തംസമ്പയുത്തോ ദിട്ഠാസവോ. സബ്ബവിതക്കേസു അവിജ്ജാസവോതി ഏവം ആസവുപ്പത്തിപി വേദിതബ്ബാ.

ഇമേ വുച്ചന്തി...പേ॰... വിനോദനാ പഹാതബ്ബാതി ഇമേ കാമവിതക്കാദിവസേന വുത്തപ്പകാരാ ആസവാ ഇമിനാ തസ്മിം തസ്മിം വിതക്കേ ആദീനവപച്ചവേക്ഖണസഹിതേന വീരിയസംവരസങ്ഖാതേന വിനോദനേന പഹാതബ്ബാതി വുച്ചന്തീതി വേദിതബ്ബാ.

വിനോദനാപഹാതബ്ബആസവവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഭാവനാപഹാതബ്ബആസവവണ്ണനാ

൨൭. പടിസങ്ഖാ യോനിസോ സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗം ഭാവേതീതി അഭാവനായ ആദീനവം, ഭാവനായ ച ആനിസംസം ഉപായേന പഥേന പച്ചവേക്ഖിത്വാ സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗം ഭാവേതി, ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ. ഏത്ഥ ച കിഞ്ചാപി ഇമേ ഉപരിമഗ്ഗത്തയസമയസമ്ഭൂതാ ലോകുത്തരബോജ്ഝങ്ഗാ ഏവ അധിപ്പേതാ,

തഥാപി ആദികമ്മികാനം ബോജ്ഝങ്ഗേസു അസമ്മോഹത്ഥം ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകേന നേസം നയേന അത്ഥവണ്ണനം കരിസ്സാമി. ഇധ പന ലോകിയനയം പഹായ ലോകുത്തരനയോ ഏവ ഗഹേതബ്ബോ. തത്ഥ സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗന്തിആദിനാ നയേന വുത്താനം സത്തന്നം ആദിപദാനംയേവ താവ -

> അത്ഥതോ ലക്ഖണാദീഹി, കമതോ ച വിനിച്ഛയോ;
> അനൂനാധികതോ ചേവ, വിഞ്ഞാതബ്ബോ വിഭാവിനാ.

തത്ഥ സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗേ താവ സരണട്ഠേന **സതി**. സാ പനേസാ ഉപട്ഠാനലക്ഖണാ, അപിലാപനലക്ഖണാ വാ. വുത്തമ്പി ഹേതം "യഥാ, മഹാരാജ, രഞ്ഞോ ഭണ്ഡാഗാരികോ രഞ്ഞോ സാപതേയ്യം അപിലാപേതി, ഏത്തകം, മഹാരാജ, ഹിരഞ്ഞം, ഏത്തകം സുവണ്ണം, ഏത്തകം സാപതേയ്യന്തി, ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ , സതി ഉപ്പജ്ജമാനാ കുസലാകുസലസാവജ്ജാനവജ്ജഹീനപണീതകണ്ഹസുക്കസപ്പടിഭാഗേ ധമ്മേ അപിലാപേതി. ഇമേ ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ"തി (മി॰ പ॰ ൨.൧.൧൩) വിത്ഥാരോ. അപിലാപനരസാ. കിച്ചവസേനേവ ഹിസ്സ ഏതം ലക്ഖണം ഥേരേന വുത്തം. അസമ്മോസരസാ വാ. ഗോചരാഭിമുഖഭാവപച്ചുപട്ഠാനാ. സതി ഏവ സമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ **സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ**. തത്ഥ ബോധിയാ ബോധിസ്സ വാ അങ്ഗോതി ബോജ്ഝങ്ഗോ.

കിം വുത്തം ഹോതി? യാ ഹി അയം ധമ്മസാമഗ്ഗീ, യായ ലോകിയലോകുത്തരമഗ്ഗക്ഖണേ ഉപ്പജ്ജമാനായ ലീനുദ്ധച്ചപതിട്ഠാനായൂഹന-കാമസുഖത്തകിലമഥാനുയോഗ-ഉച്ഛേദസസ്സതാഭിനിവേസാദീനം അനേകേസം ഉപദ്ദവാനം പടിപക്ഖഭൂതായ സതിധമ്മവിചയവീരിയപീതിപസ്സദ്ധിസമാധിഉപേക്ഖാസങ്ഖാതായ ധമ്മസാമഗ്ഗിയാ അരിയസാവകോ ബുജ്ഝതീതി കത്വാ "ബോധീ"തി വുച്ചതി. **ബുജ്ഝതീ**തി കിലേസസന്താനനിദ്ദായ ഉട്ഠഹതി, ചത്താരി വാ അരിയസച്ചാനി പടിവിജ്ഝതി, നിബ്ബാനമേവ വാ സച്ഛികരോതീതി വുത്തം ഹോതി. യഥാഹ "സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗേ ഭാവേത്വാ അനുത്തരം സമ്മാസമ്ബോധിം അഭിസമ്ബുദ്ധോ"തി. തസ്സാ ധമ്മസാമഗ്ഗിസങ്ഖാതായ ബോധിയാ അങ്ഗോതിപി ബോജ്ഝങ്ഗോ, ഝാനങ്ഗമഗ്ഗങ്ഗാദയോ വിയ.

യോപേസ യഥാവുത്തപ്പകാരായ ഏതായ ധമ്മസാമഗ്ഗിയാ ബുജ്ഝതീതി കത്വാ അരിയസാവകോ "ബോധീ"തി വുച്ചതി, തസ്സ ബോധിസ്സ അങ്ഗോതിപി ബോജ്ഝങ്ഗോ, സേനങ്ഗരഥങ്ഗാദയോ വിയ. തേനാഹു അട്ഠകഥാചരിയാ "ബുജ്ഝനകസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ അങ്ഗാതി വാ ബോജ്ഝങ്ഗാ"തി. അപിച "ബോജ്ഝങ്ഗാതി കേനട്ഠേന ബോജ്ഝങ്ഗാ? ബോധായ സംവത്തന്തീതി ബോജ്ഝങ്ഗാ, ബുജ്ഝന്തീതി ബോജ്ഝങ്ഗാ, അനുബുജ്ഝന്തീതി ബോജ്ഝങ്ഗാ, പടിബുജ്ഝന്തീതി ബോജ്ഝങ്ഗാ, സമ്ബുജ്ഝന്തീതി ബോജ്ഝങ്ഗാ"തിആദിനാ (പടി॰ മ॰ ൨.൧൭) പടിസമ്ഭിദാനയേനാപി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. പസത്ഥോ സുന്ദരോ വാ ബോജ്ഝങ്ഗോതി സമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ. ഏവം സതി ഏവ സമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ. തം **സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗം**. ഏവം താവ ഏകസ്സ ആദിപദസ്സ അത്ഥതോ ലക്ഖണാദീഹി ച വിനിച്ഛയോ വിഞ്ഞാതബ്ബോ.

ദുതിയാദീസു പന ചതുസച്ചധമ്മേ വിചിനാതീതി **ധമ്മവിചയോ**. സോ പന വിചയലക്ഖണോ, ഓഭാസനരസോ, അസമ്മോഹപച്ചുപട്ഠാനോ. വീരഭാവതോ വിധിനാ ഈരയിതബ്ബതോ ച **വീരിയം**. തം പഗ്ഗഹലക്ഖണം , ഉപത്ഥമ്ഭനരസം, അനോസീദനപച്ചുപട്ഠാനം . പീണയതീതി **പീതി**. സാ ഫരണലക്ഖണാ, തുട്ഠിലക്ഖണാ വാ, കായചിത്താനം പീണനരസാ, തേസംയേവ ഓദഗ്യപച്ചുപട്ഠാനാ. കായചിത്തദരഥപസ്സമ്ഭനതോ **പസ്സദ്ധി**. സാ ഉപസമലക്ഖണാ, കായചിത്തദരഥനിമ്മദ്ദനരസാ, ആയചിത്താനം അപരിപ്ഫന്ദനഭൂതസീതിഭാവപച്ചുപട്ഠാനാ. സമാധാനതോ **സമാധി**. സോ അവിക്ഖേപലക്ഖണോ, അവിസാരലക്ഖണോ വാ, ചിത്തചേതസികാനം സമ്പിണ്ഡനരസോ, ചിത്തട്ഠിതിപച്ചുപട്ഠാനോ. അജ്ഝുപേക്ഖനതോ **ഉപേക്ഖാ**. സാ പടിസങ്ഖാനലക്ഖണാ, സമവാഹിതലക്ഖണാ വാ, ഊനാധികതാനിവാരണരസാ, പക്ഖപാതുപച്ഛേദരസാ വാ, മജ്ഝത്തഭാവപച്ചുപട്ഠാനാ. സേസം വുത്തനയമേവ. ഏവം സേസപദാനമ്പി അത്ഥതോ ലക്ഖണാദീഹി ച വിനിച്ഛയോ വിഞ്ഞാതബ്ബോ.

കമതോതി ഏത്ഥ ച "സതിഞ്ച ഖ്വാഹം, ഭിക്ഖവേ, സബ്ബത്ഥികം വദാമീ"തി (സം॰ നി॰ ൫.൨൩൪) വചനതോ സബ്ബേസം സേസബോജ്ഝങ്ഗാനം ഉപകാരകത്താ സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോവ പഠമം വുത്തോ. തതോ പരം "സോ തഥാ സതോ വിഹരന്തോ തം ധമ്മം പഞ്ഞായ പവിചിനതീ"തിആദിനാ (വിഭ॰ ൪൬൭) നയേന സേസബോജ്ഝങ്ഗാനം പുബ്ബാപരിയവചനേ പയോജനം സുത്തേയേവ വുത്തം. ഏവമേത്ഥ കമതോപി വിനിച്ഛയോ വിഞ്ഞാതബ്ബോ.

അനൂനാധികതോതി കസ്മാ പന ഭഗവതാ സത്തേവ ബോജ്ഝങ്ഗാ വുത്താ അനൂനാ അനധികാതി. ലീനുദ്ധച്ചപടിപക്ഖതോ സബ്ബത്ഥികതോ ച. ഏത്ഥ ഹി തയോ ബോജ്ഝങ്ഗാ ലീനസ്സ പടിപക്ഖാ. യഥാഹ - "യസ്മിഞ്ച ഖോ, ഭിക്ഖവേ, സമയേ ലീനം ചിത്തം ഹോതി, കാലോ തസ്മിം സമയേ ധമ്മവിചയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഭാവനായ, കാലോ വീരിയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഭാവനായ, കാലോ പീതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഭാവനായാ"തി (സം॰ നി॰ ൫.൨൩൪). തയോ ഉദ്ധച്ചസ്സ പടിപക്ഖാ. യഥാഹ - "യസ്മിഞ്ച ഖോ, ഭിക്ഖവേ, സമയേ ഉദ്ധതം ചിത്തം ഹോതി, കാലോ തസ്മിം സമയേ പസ്സദ്ധിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഭാവനായ, കാലോ സമാധിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഭാവനായ, കാലോ

ഉപേക്ഖാസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഭാവനായാ"തി (സം॰ നി॰ ൫.൨൩൮). ഏകോ പനേത്ഥ സബ്ബത്ഥികോ. യഥാഹ - "സതിഞ്ച ഖ്വാഹം, ഭിക്ഖവേ, സബ്ബത്ഥികം വദാമീ"തി. "സബ്ബത്ഥക"ന്തിപി പാഠോ, ദ്വിന്നമ്പി സബ്ബത്ഥ ഇച്ഛിതബ്ബന്തി അത്ഥോ. ഏവം ലീനുദ്ധച്ചപടിപക്ഖതോ സബ്ബത്ഥികതോ ച സത്തേവ ബോജ്ഝങ്ഗാ വുത്താ അനൂനാ അനധികാതി, ഏവമേത്ഥ അനൂനാധികതോപി വിനിച്ഛയോ വിഞ്ഞാതബ്ബോ.

ഏവം താവ "സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗ"ന്തിആദിനാ നയേന വുത്താനം സത്തന്നം ആദിപദാനംയേവ അത്ഥവണ്ണനം ഞത്വാ ഇദാനി **ഭാവേതി വിവേകനിസ്സിത**ന്തിആദീസു ഏവം ഞാതബ്ബാ. **ഭാവേതീ**തി വഡ്ഢേതി, അത്തനോ ചിത്തസന്താനേ പുനപ്പുനം ജനേതി അഭിനിബ്ബത്തേതീതി അത്ഥോ. **വിവേകനിസ്സിത**ന്തി വിവേകേ നിസ്സിതം. **വിവേകോ**തി വിവിത്തതാ. സ്വായം തദങ്ഗവിവേകോ വിക്ഖമ്ഭനസമുച്ഛേദപടിപ്പസ്സദ്ധി നിസ്സരണവിവേകോതി പഞ്ചവിധോ. തസ്സ നാനത്തം "അരിയധമ്മേ അവിനീതോ"തി ഏത്ഥ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. അയമേവ ഹി തത്ഥ വിനയോതി വുത്തോ. ഏവം ഏതസ്മിം പഞ്ചവിധേ വിവേകേ.

വിവേകനിസ്സിതന്തി തദങ്ഗവിവേകനിസ്സിതം സമുച്ഛേദവിവേകനിസ്സിതം നിസ്സരണവിവേകനിസ്സിതഞ്ച സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗം ഭാവേതീതി അയമത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. തഥാ ഹി അയം ബോജ്ഝങ്ഗഭാവനാനുയുത്തോ യോഗീ വിപസ്സനാക്ഖണേ കിച്ചതോ തദങ്ഗവിവേകനിസ്സിതം, അജ്ഝാസയതോ നിസ്സരണവിവേകനിസ്സിതം, മഗ്ഗകാലേ പന കിച്ചതോ സമുച്ഛേദവിവേകനിസ്സിതം, ആരമ്മണതോ നിസ്സരണവിവേകനിസ്സിതം സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗം ഭാവേതി. പഞ്ചവിധവിവേകനിസ്സിതന്തിപി ഏകേ, തേ ഹി ന കേവലം ബലവവിപസ്സനാമഗ്ഗഫലക്ഖണേസു ഏവ ബോജ്ഝങ്ഗേ ഉദ്ധരന്തി, വിപസ്സനാപാദകകസിണജ്ഝാനആനാപാനാസുഭബ്രഹ്മവിഹാരജ്ഝാനേസുപി ഉദ്ധരന്തി. ന ച പടിസിദ്ധാ അട്ഠകഥാചരിയേഹി. തസ്മാ തേസം മതേന ഏതേസം ഝാനാനം പവത്തിക്ഖണേ കിച്ചതോ ഏവ വിക്ഖമ്ഭനവിവേകനിസ്സിതം. യഥാ ച "വിപസ്സനാക്ഖണേ അജ്ഝാസയതോ നിസ്സരണവിവേകനിസ്സിത"ന്തി വുത്തം, ഏവം പടിപ്പസ്സദ്ധിവിവേകനിസ്സിതമ്പി ഭാവേതീതി വത്തും വട്ടതി. ഏസ നയോ **വിരാഗനിസ്സിതാ**ദീസു. വിവേകട്ഠാ ഏവ ഹി വിരാഗാദയോ.

കേവലഞ്ഹേത്ഥ **വോസ്സഗ്ഗോ** ദുവിധോ പരിച്ചാഗവോസ്സഗ്ഗോ ച പക്ഖന്ദനവോസ്സഗ്ഗോ ചാതി. തത്ഥ **പരിച്ചാഗവോസ്സഗ്ഗോ**തി വിപസ്സനാക്ഖണേ ച തദങ്ഗവസേന, മഗ്ഗക്ഖണേ ച സമുച്ഛേദവസേന കിലേസപ്പഹാനം. **പക്ഖന്ദനവോസ്സഗ്ഗോ**തി വിപസ്സനാക്ഖണേ തന്നിന്നഭാവേന, മഗ്ഗക്ഖണേ പന ആരമ്മണകരണേന നിബ്ബാനപക്ഖന്ദനം. തദുഭയമ്പി ഇമസ്മിം ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകേ അത്ഥവണ്ണനാനയേ വട്ടതി. തഥാ ഹി അയം സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ യഥാവുത്തേന പകാരേന കിലേസേ പരിച്ചജതി, നിബ്ബാനഞ്ച പക്ഖന്ദതി. **വോസ്സഗ്ഗപരിണാമി**ന്തി ഇമിനാ പന സകലേന വചനേന വോസ്സഗ്ഗത്ഥം പരിണമന്തം പരിണതഞ്ച പരിപച്ചന്തം പരിപക്കഞ്ചാതി. ഇദം വുത്തം ഹോതി "അയഞ്ഹി ബോജ്ഝങ്ഗഭാവനാനുയുത്തോ ഭിക്ഖു യഥാ സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ കിലേസപരിച്ചാഗവോസ്സഗ്ഗത്ഥം നിബ്ബാനപക്ഖന്ദനവോസ്സഗ്ഗത്ഥഞ്ച പരിപച്ചതി, യഥാ ച പരിപക്കോ ഹോതി, തഥാ നം ഭാവേതീ"തി. ഏസ നയോ സേസബോജ്ഝങ്ഗേസു.

ഇധ പന നിബ്ബാനംയേവ സബ്ബസങ്ഖതേഹി വിവിത്തത്താ **വിവേകോ,** സബ്ബേസം വിരാഗഭാവതോ **വിരാഗോ,** നിരോധഭാവതോ **നിരോധോ**തി വുത്തം. മഗ്ഗോ ഏവ ച വോസ്സഗ്ഗപരിണാമീ, തസ്മാ സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗം ഭാവേതി വിവേകം ആരമ്മണം കത്വാ പവത്തിയാ വിവേകനിസ്സിതം. തഥാ **വിരാഗനിസ്സിതം നിരോധനിസ്സിതം**. തഞ്ച ഖോ അരിയമഗ്ഗക്ഖണുപ്പത്തിയാ കിലേസാനം സമുച്ഛേദതോ പരിച്ചാഗഭാവേന ച നിബ്ബാനപക്ഖന്ദനഭാവേന ച പരിണതം പരിപക്കന്തി അയമേവ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. ഏസ നയോ സേസബോജ്ഝങ്ഗേസു.

യഞ്ഹിസ്സാതി ഏതേസു ബോജ്ഝങ്ഗേസു യംകിഞ്ചി അസ്സ. സേസം വുത്തനയമേവ. ആസവുപ്പത്തിയം പനേത്ഥ ഇമേസം ഉപരിമഗ്ഗത്തയസമ്പയുത്താനം ബോജ്ഝങ്ഗാനം അഭാവിതത്താ യേ ഉപ്പജ്ജേയ്യും കാമാസവോ ഭവാസവോ അവിജ്ജാസവോതി തയോ ആസവാ, ഭാവയതോ ഏവംസ തേ ആസവാ ന ഹോന്തീതി അയം നയോ വേദിതബ്ബോ.

ഇമേ വുച്ചന്തി...പേ॰... ഭാവനാ പഹാതബ്ബാതി ഇമേ തയോ ആസവാ ഇമായ മഗ്ഗത്തയസമ്പയുത്തായ ബോജ്ഝങ്ഗഭാവനായ പഹാതബ്ബാതി വുച്ചന്തീതി വേദിതബ്ബാ.

൨൮. ഇദാനി ഇമേഹി സത്തഹാകാരേഹി പഹീനാസവം ഭിക്ഖും ഥോമേന്തോ ആസവപ്പഹാനേ ചസ്സ ആനിസംസം ദസ്സേന്തോ ഏതേഹേവ ച കാരണേഹി ആസവപ്പഹാനേ സത്താനം ഉസ്സുക്കം ജനേന്തോ **യതോ ഖോ, ഭിക്ഖവേ...പേ॰... അന്തമകാസി ദുക്ഖസ്സാ**തി ആഹ. തത്ഥ **യതോ ഖോ**തി സാമിവചനേ തോകാരോ, യസ്സ ഖോതി വുത്തം ഹോതി. പോരാണാ പന യസ്മിം കാലേതി വണ്ണയന്തി. **യേ ആസവാ ദസ്സനാ പഹാതബ്ബാ**തി യേ ആസവാ ദസ്സനേന പഹാതബ്ബാ, തേ ദസ്സനേനേവ പഹീനാ ഹോന്തി, ന അപ്പഹീനേസുയേവ പഹീനസഞ്ഞീ ഹോതി. ഏവം സബ്ബത്ഥ വിത്ഥാരോ.

സബ്ബാസവസംവരസംവുതോതി സബ്ബേഹി ആസവപിധാനേഹി പിഹിതോ, സബ്ബേസം വാ ആസവാനം പിധാനേഹി പിഹിതോ. **അച്ഛേച്ഛി തണ്ഹ**ന്തി സബ്ബമ്പി തണ്ഹം ഛിന്ദി, സംഛിന്ദി സമുച്ഛിന്ദി. വിവത്തയി **സംയോജന**ന്തി ദസവിധമ്പി സംയോജനം പരിവത്തയി നിമ്മലമകാസി. **സമ്മാ**തി ഹേതുനാ

കാരണേന. **മാനാഭിസമയാ**തി മാനസ്സ ദസ്സനാഭിസമയാ പഹാനാഭിസമയാ ച. അരഹത്തമഗ്ഗോ ഹി കിച്ചവസേന മാനം പസ്സതി, അയമസ്സ ദസ്സനാഭിസമയോ. തേന ദിട്ഠോ പന സോ താവദേവ പഹീയതി ദിട്ഠവിസേന ദിട്ഠസത്താനം ജീവിതം വിയ. അയമസ്സ പഹാനാഭിസമയോ.

അന്തമകാസി ദുക്ഖസ്സാതി ഏവം അരഹത്തമഗ്ഗേന സമ്മാ മാനസ്സ ദിട്ഠത്താ പഹീനത്താ ച യേ ഇമേ "കായബന്ധനസ്സ അന്തോ ജീരതി (ചൂളവ· ൨൭൮). ഹരിതന്തം വാ"തി (മ· നി· ൧.൩൦൪) ഏവം വുത്തഅന്തിമമരിയാദന്തോ ച, "അന്തമിദം, ഭിക്ഖവേ, ജീവികാന"ന്തി (ഇതിവു· ൯൧; സം· നി· ൩.൮൦) ഏവം വുത്തലാമകന്തോ ച, "സക്കായോ ഏകോ അന്തോ"തി (അ· നി· ൬.൬൧) ഏവം വുത്തകോട്ഠാസന്തോ ച, "ഏസേവന്തോ ദുക്ഖസ്സ സബ്ബപച്ചയസങ്ഖയാ"തി (സം· നി· ൨.൫൧) ഏവം വുത്തകോടന്തോ ചാതി ഏവം ചത്താരോ അന്താ, തേസു സബ്ബസ്സേവ വട്ടദുക്ഖസ്സ അന്തം ചതുത്ഥകോടിസങ്ഖാതം അന്തിമകോടിസങ്ഖാതം അന്തമകാസി പരിച്ഛേദം പരിവടുമം അകാസി. അന്തിമസമുസ്സയമത്താവസേസം ദുക്ഖം അകാസീതി വുത്തം ഹോതി.

അത്തമനാ തേ ഭിക്ഖൂതി സകമനാ തുട്ഠമനാ, പീതിസോമനസ്സേഹി വാ സമ്പയുത്തമനാ ഹുത്വാ. **ഭഗവതോ ഭാസിതം അഭിനന്ദു**ന്തി ഇദം ദുക്ഖസ്സ അന്തകിരിയാപരിയോസാനം ഭഗവതോ ഭാസിതം സുകഥിതം സുലപിതം, ഏവമേതം ഭഗവാ ഏവമേതം സുഗതാതി മത്ഥകേന സമ്പടിച്ഛന്താ അബ്ഭനുമോദിംസൂതി.

സേസമേത്ഥ യം ന വുത്തം, തം പുബ്ബേ വുത്തത്താ ച സുവിഞ്ഞേയ്യത്താ ച ന വുത്തം. തസ്മാ സബ്ബം വുത്താനുസാരേന അനുപദസോ പച്ചവേക്ഖിതബ്ബം.

ഭാവനാപഹാതബ്ബആസവവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

സബ്ബാസവസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. ധമ്മദായാദസുത്തവണ്ണനാ

൨൯. ഏവം മേ സുതന്തി ധമ്മദായാദസുത്തം. യസ്മാ പനസ്സ അട്ഠുപ്പത്തികോ നിക്ഖേപോ, തസ്മാ തം ദസ്സേത്വാ വസ്സ അപുബ്ബപദവണ്ണനം കരിസ്സാമ. കതരായ ച പനിദം അട്ഠുപ്പത്തിയാ നിക്ഖിത്തന്തി. ലാഭസക്കാരേ. ഭഗവതോ കിര മഹാലാഭസക്കാരോ ഉപ്പജ്ജി. യഥാ തം ചത്താരോ അസങ്ഖ്യേയ്യേ പൂരിതദാനപാരമീസഞ്ചയസ്സ. സബ്ബദിസാസു യമകമഹാമേഘോ വുട്ഠഹിത്വാ മഹോഘം വിയ സബ്ബപാരമിയോ ഏകസ്മിം അത്തഭാവേ വിപാകം ദസ്സാമാതി സമ്പിണ്ഡിതാ വിയ ലാഭസക്കാരമഹോഘം നിബ്ബത്തയിംസു. തതോ തതോ അന്നപാനയാനവത്ഥമാലാഗന്ധവിലേപനാദിഹത്ഥാ ഖത്തിയബ്രാഹ്മണാദയോ ആഗന്ത്വാ - "കഹം ബുദ്ധോ, കഹം ഭഗവാ, കഹം ദേവദേവോ, നരാസഭോ, പുരിസസീഹോ"തി ഭഗവന്തം പരിയേസന്തി. സകടസതേഹിപി പച്ചയേ ആഹരിത്വാ ഓകാസം അലഭമാനാ സമന്താ ഗാവുതപ്പമാണമ്പി സകടധുരേന സകടധുരമാഹച്ചതിട്ഠന്തി ചേവ അനുബന്ധന്തി ച. അന്ധകവിന്ദബ്രാഹ്മണാദയോ വിയ. സബ്ബം ഖന്ധകേ തേസു തേസു സുത്തേസു ച ആഗതനയേനേവ വേദിതബ്ബം. യഥാ ച ഭഗവതോ, ഏവം ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സാപി.

> വുത്തമ്പി ചേതം - "തേന ഖോ പന സമയേന ഭഗവാ സക്കതോ ഹോതി ഗരുകതോ മാനിതോ പൂജിതോ അപചിതോ ലാഭീ ചീവരപിണ്ഡപാതസേനാസനഗിലാനപച്ചയഭേസജ്ജപരിക്ഖാരാനം, ഭിക്ഖുസങ്ഘോപി ഖോ സക്കതോ ഹോതി…പേ… പരിക്ഖാരാന"ന്തി (ഉദാ· ൧൪). തഥാ - "യാവതാ ഖോ, ചുന്ദ, ഏതരഹി സങ്ഘോ വാ ഗണോ വാ ലോകേ ഉപ്പന്നോ, നാഹം, ചുന്ദ, അഞ്ഞം ഏകസങ്ഘമ്പി സമനുപസ്സാമി, ഏവം ലാഭഗ്ഗയസഗ്ഗപത്തം, യഥരിവ, ചുന്ദ, ഭിക്ഖുസങ്ഘോ"തി (ദീ· നി· ൩.൧൭൬).

സ്വായം ഭഗവതോ ച ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ച ഉപ്പന്നോ ലാഭസക്കാരോ ഏകതോ ഹുത്വാ ദ്വിന്നം മഹാനദീനം ഉദകമിവ അപ്പമേയ്യോ അഹോസി. കമേന ഭിക്ഖൂ പച്ചയഗരുകാ പച്ചയബാഹുലികാ അഹേസും. പച്ഛാഭത്തമ്പി തേലമധുഫാണിതാദീസു ആഹടേസു ഗണ്ഡിംയേവ പഹരിത്വാ "അമ്ഹാകം ആചരിയസ്സ ദേഥ, ഉപജ്ഝായസ്സ ദേഥാ"തി ഉച്ചാസദ്ദമഹാസദ്ദം കരോന്തി. സാ ച നേസം പവത്തി ഭഗവതോപി പാകടാ അഹോസി. തതോ ഭഗവാ അനനുച്ഛവികന്തി ധമ്മസംവേഗം ഉപ്പാദേത്വാ ചിന്തേസി -

"പച്ചയാ അകപ്പിയാതി ന സക്കാ സിക്ഖാപദം പഞ്ഞപേതും. പച്ചയപടിബദ്ധാ ഹി കുലപുത്താനം സമണധമ്മവുത്തി. ഹന്ദാഹം ധമ്മദായാദപടിപദം ദേസേമി. സാ സിക്ഖാകാമാനം കുലപുത്താനം സിക്ഖാപദപഞ്ഞത്തി വിയ ഭവിസ്സതി നഗരദ്വാരേ ഠപിതസബ്ബകായികആദാസോ വിയ ച, യഥാ ഹി നഗരദ്വാരേ ഠപിതേ സബ്ബകായികേ ആദാസേ ചത്താരോ വണ്ണാ അത്തനോ ഛായം ദിസ്വാ വജ്ജം പഹായ നിദ്ദോസാ ഹോന്തി, ഏവമേവ സിക്ഖാകാമാ കുലപുത്താ പയോഗമണ്ഡനേന അത്താനം മണ്ഡേതുകാമാ ഇമം സബ്ബകായികാദാസൂപമം ദേസനം ആവജ്ജിത്വാ ആമിസദായാദപടിപദം വജ്ജേത്വാ ധമ്മദായാദപടിപദം പൂരേന്താ ഖിപ്പമേവ ജാതിജരാമരണസ്സ അന്തം കരിസ്സന്തീ"തി. ഇമിസ്സാ അട്ഠുപ്പത്തിയാ ഇദം സുത്തം അഭാസി.

തത്ഥ **ധമ്മദായാദാ മേ, ഭിക്ഖവേ, ഭവഥ, മാ ആമിസദായാദാതി** ധമ്മസ്സ മേ ദായാദാ, ഭിക്ഖവേ, ഭവഥ, മാ ആമിസസ്സ. യോ മയ്ഹം ധമ്മോ, തസ്സ പടിഗ്ഗാഹകാ ഭവഥ, യഞ്ച ഖോ മയ്ഹം ആമിസം, തസ്സ മാ പടിഗ്ഗാഹകാ ഭവഥാതി വുത്തം ഹോതി. തത്ഥ ധമ്മോപി ദുവിധോ - നിപ്പരിയായധമ്മോ, പരിയായധമ്മോതി. ആമിസമ്പി ദുവിധം - നിപ്പരിയായാമിസം, പരിയായാമിസന്തി. കഥം? മഗ്ഗഫലനിബ്ബാനഭേദോ ഹി നവവിധോപി ലോകുത്തരധമ്മോ **നിപ്പരിയായധമ്മോ** നിബ്ബത്തിതധമ്മോ, ന യേന കേനചി പരിയായേന കാരണേന വാ ലേസേന വാ ധമ്മോ. യം പനിദം വിവട്ടൂപനിസ്സിതം കുസലം, സേയ്യഥിദം, ഇധേകച്ചോ വിവട്ടം പത്ഥേന്തോ ദാനം ദേതി, സീലം സമാദിയതി, ഉപോസഥകമ്മം കരോതി, ഗന്ധമാലാദീഹി വത്ഥുപൂജം കരോതി, ധമ്മം സുണാതി ദേസേതി ഝാനസമാപത്തിയോ നിബ്ബത്തേതി, ഏവം കരോന്തോ അനുപുബ്ബേന നിപ്പരിയായധമ്മം അമതം നിബ്ബാനം പടിലഭതി, അയം **പരിയായധമ്മോ**. തഥാ ചീവരാദയോ ചത്താരോ പച്ചയാ **നിപ്പരിയായാമിസമേവ,** ന അഞ്ഞേന പരിയായേന കാരണേന വാ ലേസേന വാ ആമിസം. യം പനിദം വട്ടഗാമികുസലം, സേയ്യഥിദം, ഇധേകച്ചോ വട്ടം പത്ഥേന്തോ സമ്പത്തിഭവം ഇച്ഛമാനോ ദാനം ദേതി...പേ... സമാപത്തിയോ നിബ്ബത്തേതി, ഏവം കരോന്തോ അനുപുബ്ബേന ദേവമനുസ്സസമ്പത്തിം പടിലഭതി, ഇദം **പരിയായാമിസം** നാമ.

തത്ഥ നിപ്പരിയായധമ്മോപി ഭഗവതോയേവ സന്തകോ. ഭഗവതാ ഹി കഥിതത്താ ഭിക്ഖൂ മഗ്ഗഫലനിബ്ബാനാനി അധിഗച്ഛന്തി. വുത്തമ്പി ചേതം "സോ ഹി ബ്രാഹ്മണ ഭഗവാ അനുപ്പന്നസ്സ മഗ്ഗസ്സ ഉപ്പാദേതാ, അസഞ്ജാതസ്സ മഗ്ഗസ്സ സഞ്ജനേതാ, അനക്ഖാതസ്സ മഗ്ഗസ്സ അക്ഖാതാ, മഗ്ഗഞ്ഞൂ മഗ്ഗവിദൂ മഗ്ഗകോവിദോ. മഗ്ഗാനുഗാ ച പന ഏതരഹി സാവകാ വിഹരന്തി പച്ഛാ സമന്നാഗതാ"തി (മ॰ നി॰ ൩.൭൯) ച - "സോ ഹാവുസോ, ഭഗവാ ജാനം ജാനാതി, പസ്സം പസ്സതി ചക്ഖുഭൂതോ ഞാണഭൂതോ ധമ്മഭൂതോ ബ്രഹ്മഭൂതോ വത്താ പവത്താ അത്ഥസ്സ നിന്നേതാ അമതസ്സ ദാതാ ധമ്മസ്സാമീ തഥാഗതോ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൨൦൩) ച. പരിയായധമ്മോപി ഭഗവതോയേവ സന്തകോ. ഭഗവതാ ഹി കഥിതത്താ ഏവം ജാനന്തി "വിവട്ടം പത്ഥേത്വാ ദാനം ദേന്തോ...പേ... സമാപത്തിയോ നിബ്ബത്തേന്തോ അനുക്കമേന അമതം നിബ്ബാനം പടിലഭതീ"തി. നിപ്പരിയായാമിസമ്പി ച ഭഗവതോയേവ സന്തകം. ഭഗവതാ ഹി അനുഞ്ഞാതത്തായേവ ഭിക്ഖൂഹി ജീവകവത്ഥും ആദിം കത്വാ പണീതചീവരം ലദ്ധം. യഥാഹ "അനുജാനാമി, ഭിക്ഖവേ, ഗഹപതിചീവരം. യോ ഇച്ഛതി, പംസുകൂലികോ ഹോതു, യോ ഇച്ഛതി, ഗഹപതിചീവരം സാദിയതു. ഇതരീതരേനപാഹം, ഭിക്ഖവേ, സന്തുട്ഠിംയേവ വണ്ണേമീ"തി (മഹാവ॰ ൩൩൭).

പുബ്ബേ ച ഭിക്ഖൂ പണീതപിണ്ഡപാതം നാലത്ഥും. സപദാനപിണ്ഡിയാലോപഭോജനാ ഏവാഹേസും. തേഹി രാജഗഹേ വിഹരന്തേന ഭഗവതാ - "അനുജാനാമി, ഭിക്ഖവേ, സങ്ഘഭത്തം ഉദ്ദേസഭത്തം നിമന്തനം സലാകഭത്തം പക്ഖികം ഉപോസഥികം പാടിപദിക"ന്തി (ചൂളവ॰ ൩൨൫) ഏവം അനുഞ്ഞാതത്തായേവ പണീതഭോജനം ലദ്ധം. തഥാ സേനാസനം. പുബ്ബേ ഹി അകതപബ്ഭാരരുക്ഖമൂലാദിസേനാസനായേവ ഭിക്ഖൂ അഹേസും. തേ "അനുജാനാമി, ഭിക്ഖവേ, പഞ്ച ലേണാനീ"തി (ചൂളവ॰ ൨൯൪) ഏവം ഭഗവതാ അനുഞ്ഞാതത്തായേവ വിഹാരോ അഡ്ഢയോഗോ പാസാദോ ഹമ്മിയം ഗുഹാതി ഇമാനി സേനാസനാനി ലഭിംസു. പുബ്ബേ ച മുത്തഹരീതകേനേവ ഭേസജ്ജം അകംസു. തേ ഭഗവതായേവ - "അനുജാനാമി, ഭിക്ഖവേ, പഞ്ച ഭേസജ്ജാനി, സേയ്യഥിദം, സപ്പി, നവനീതം, തേലം, മധു, ഫാണിത"ന്തി (മഹാവ॰ ൨൬൦) ഏവമാദിനാ നയേന അനുഞ്ഞാതത്താ നാനാഭേസജ്ജാനി ലഭിംസു.

പരിയായാമിസമ്പി ഭഗവതോയേവ സന്തകം. ഭഗവതാ ഹി കഥിതത്താ യേവ ജാനന്തി - "സമ്പത്തിഭവം പത്ഥേന്തോ ദാനം ദത്വാ സീലം...പേ... സമാപത്തിയോ നിബ്ബത്തേത്വാ അനുക്കമേന പരിയായാമിസം ദിബ്ബസമ്പത്തിം മനുസ്സസമ്പത്തിം പടിലഭതീ"തി. തദേവ, യസ്മാ നിപ്പരിയായധമ്മോപി പരിയായധമ്മോപി നിപ്പരിയായാമിസമ്പി പരിയായാമിസമ്പി ഭഗവതോയേവ സന്തകം, തസ്മാ തത്ഥ അത്തനോ സാമിഭാവം ദസ്സേന്തോ ആഹ - "ധമ്മദായാദാ മേ, ഭിക്ഖവേ, ഭവഥ മാ ആമിസദായാദാ"തി.

യോ മയ്ഹം സന്തകോ ദുവിധോപി ധമ്മോ, തസ്സ ദായാദാ ഭവഥ. യഞ്ച ഖോ ഏതം മയ്ഹമേവ സന്തകം ആമിസം, തസ്സ ദായാദാ മാ ഭവഥ. ധമ്മകോട്ഠാസസ്സേവ സാമിനോ ഭവഥ, മാ ആമിസകോട്ഠാസസ്സ. യോ ഹി ജിനസാസനേ പബ്ബജിത്വാ പച്ചയപരമോ വിഹരതി ചതൂസു തണ്ഹുപ്പാദേസു സന്ദിസ്സമാനോ നിക്ഖിത്തധുരോ ധമ്മാനുധമ്മപ്പടിപത്തിയം, അയം **ആമിസദായാദോ** നാമ. താദിസാ മാ ഭവഥ. യോ പന അനുഞ്ഞാതപച്ചയേസു അപ്പിച്ഛതാദീനി നിസ്സായ പടിസങ്ഖാ സേവമാനോ പടിപത്തിപരമോ വിഹരതി ചതൂസു അരിയവംസേസു സന്ദിസ്സമാനോ, അയം **ധമ്മദായാദോ** നാമ. താദിസാ ഭവഥാതി വുത്തം ഹോതി.

ഇദാനി യേസം തത്ഥ ഏതദഹോസി, ഭവിസ്സതി വാ അനാഗതമദ്ധാനം "കിം നു ഖോ ഭഗവാ സാവകാനം അലാഭത്ഥികോ ഏവമാഹാ"തി, തേസം അതിപണീതലാഭത്ഥികോ അഹം ഏവം വദാമീതി ദസ്സേതുമാഹ **അത്ഥി മേ തുമ്ഹേസു...പേ॰... നോ ആമിസദായാദാതി**.

തസ്സായമത്ഥോ - അത്ഥി മേ തുമ്ഹേസു അനുകമ്പാ അനുദ്ദയാ ഹിതേസിതാ, കേന നു ഖോ കാരണേന കേന ഉപായേന സാവകാ ധമ്മദായാദാ അസ്സു ധമ്മകോട്ഠാസസാമിനോ, നോ ആമിസദായാദാതി. അയം പന അധിപ്പായോ, പസ്സതി കിര ഭഗവാ ആമിസഗരുകാനം ആമിസേ ഉപക്ഖലിതാനം അതീതകാലേ താവ കപിലസ്സ ഭിക്ഖുനോ, "സങ്ഘാദിസേ ആദിത്താ ഹോതീ"തിആദിനാ (പാരാ॰ ൨൩൧; സം॰ നി॰ ൨.൨൧൮) നയേന ആഗതപാപഭിക്ഖുഭിക്ഖുനീസിക്ഖമാനാദീനഞ്ച അനേകസതാനം അപായപരിപൂരണത്തം അത്തനോ സാസനേ പബ്ബജിതാനഞ്ച ദേവദത്താദീനം. ധമ്മഗരുകാനം പന

സാരിപുത്തമോഗ്ഗല്ലാനമഹാകസ്സപാദീനം അഭിഞ്ഞാപടിസമ്ഭിദാദിഗുണപ്പടിലാഭം. തസ്മാ തേസം അപായാ പരിമുത്തിം സബ്ബഗുണസമ്പത്തിഞ്ച ഇച്ഛന്തോ ആഹ - "അത്ഥി മേ തുമ്ഹേസു അനുകമ്പാ കിന്തി മേ സാവകാ ധമ്മദായാദാ ഭവേയ്യും, നോ ആമിസദായാദാ"തി. പച്ചയഗരുകോ ച ചതുപരിസന്തരേ കൂടകഹാപണോ വിയ നിബ്ബുതങ്ഗാരോ വിയ ച നിത്തേജോ നിപ്പഭോ ഹോതി. തതോ വിവത്തിതചിത്തോ ധമ്മഗരുകോ തേജവാ സീഹോവ അഭിഭുയ്യചാരീ, തസ്മാപി ഏവമാഹ - "അത്ഥി മേ...പേ॰... നോ ആമിസദായാദാ"തി.

ഏവം "ധമ്മദായാദാ മേ, ഭിക്ഖവേ, ഭവഥ, മാ ആമിസദായാദാ"തി ഇദം അനുകമ്പായ പണീതതരം ലാഭം ഇച്ഛന്തേന വുത്തം, നോ അലാഭത്ഥികേനാതി സാവേത്വാ ഇദാനി ഇമസ്സ ഓവാദസ്സ അകരണേ ആദീനവം ദസ്സേന്തോ ആഹ "തുമ്ഹേ ച മേ, ഭിക്ഖവേ...പേ॰... നോ ധമ്മദായാദാ"തി. തത്ഥ **തുമ്ഹേപി തേന ആദിയാ ഭവേയ്യാഥാ**തി തുമ്ഹേപി തേന ആമിസദായാദഭാവേന നോ ധമ്മദായാദഭാവേന ആദിയാ ഭവേയ്യാഥ. അപദിസിതബ്ബാ വിസും കാതബ്ബാ വവത്ഥപേതബ്ബാ, വിഞ്ഞൂഹി ഗാരയ്ഹാ ഭവേയ്യാഥാതി വുത്തം ഹോതി. കിന്തി? ആമിസദായാദാ സത്ഥുസാവകാ വിഹരന്തി, നോ ധമ്മദായാദാതി.

അഹമ്പി തേന ആദിയോ ഭവേയ്യന്തി അഹമ്പി തേന തുമ്ഹാകം ആമിസദായാദഭാവേന നോ ധമ്മദായാദഭാവേന ഗാരയ്ഹോ ഭവേയ്യം. കിന്തി? ആമിസ...പേ॰... ദായാദാതി. ഇദം ഭഗവാ തേസം അതീവ മുദുകരണത്ഥമാഹ. അയഞ്ഹി ഏത്ഥ അധിപ്പായോ - സചേ, ഭിക്ഖവേ, തുമ്ഹേ ആമിസലോലാ ചരിസ്സഥ, തത്ഥ വിഞ്ഞൂ മം ഗരഹിസ്സന്തി "കഥഞ്ഹി നാമ സബ്ബഞ്ഞൂ സമാനോ അത്തനോ സാവകേ ധമ്മദായാദേ നോ ആമിസദായാദേ കാതും ന സക്കോതീ"തി. സേയ്യഥാപി നാമ അനാകപ്പസമ്പന്നേ ഭിക്ഖൂ ദിസ്വാ ആചരിയുപജ്ഝായേ ഗരഹന്തി "കസ്സിമേ സദ്ധിവിഹാരികാ, കസ്സന്തേവാസികാ"തി; സേയ്യഥാ വാ പന കുലകുമാരകേ വാ കുലകുമാരികായോ വാ ദുസ്സീലേ പാപധമ്മേ ദിസ്വാ മാതാപിതരോ ഗരഹന്തി "കസ്സിമേ പുത്താ, കസ്സ ധീതരോ"തി; ഏവമേവ മം വിഞ്ഞൂ ഗരഹിസ്സന്തി "കഥഞ്ഹി നാമ സബ്ബഞ്ഞൂ സമാനോ അത്തനോ സാവകേ ധമ്മദായാദേ നോ ആമിസദായാദേ കാതും ന സക്കോതീ"തി.

ഏവം ഇമസ്സ ഓവാദസ്സ അകരണേ ആദീനവം ദസ്സേത്വാ കരണേ ആനിസംസം ദസ്സേന്തോ **തുമ്ഹേ ച മേ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അഹമ്പി തേന ന ആദിയോ ഭവേയ്യ**ന്തി സേയ്യഥാപി നാമ വത്തപരിപൂരകേ ദഹരഭിക്ഖൂ ഉദ്ദേസപരിപുച്ഛാസമ്പന്നേ വസ്സസതികത്ഥേരേ വിയ ആകപ്പസമ്പന്നേ ദിസ്വാ, കസ്സ സദ്ധിവിഹാരികാ, കസ്സന്തേവാസികാതി, അസുകസ്സാതി, "പതിരൂപം ഥേരസ്സ, പടിബലോ വത ഓവദിതും അനുസാസിതു"ന്തി ആചരിയുപജ്ഝായാ ന ആദിയാ ന ഗാരയ്ഹാ ഭവന്തി, ഏവമേവ അഹമ്പി തേന തുമ്ഹാകം ധമ്മദായാദഭാവേന നോ ആമിസദായാദഭാവേന കസ്സ സാവകാ നാലകപടിപദം തുവട്ടകപടിപദം ചന്ദൂപമപടിപദം രഥവിനീതപടിപദം മഹാഗോസിങ്ഗസാലപടിപദം മഹാസുഞ്ഞതപടിപദം പടിപന്നാ ചതുപച്ചയസന്തോസഭാവനാരാമഅരിയവംസേസു സക്ഖിഭൂതാ പച്ചയഗേധതോ വിവത്തമാനസാ അബ്ഭാ മുത്തചന്ദസമാ വിഹരന്തീതി; "സമണസ്സ ഗോതമസ്സാ"തി വുത്തേ "സബ്ബഞ്ഞൂ വത ഭഗവാ, അസക്ഖി വത സാവകേ ആമിസദായാദപടിപദം ഛഡ്ഡാപേത്വാ ധമ്മദായാദപടിപത്തിപൂരകേ കാതു"ന്തി വിഞ്ഞൂനം ന ആദിയോ ന ഗാരയ്ഹോ ഭവേയ്യന്തി. ഏവമിമസ്മിം പദേ അധിപ്പായം ഞത്വാ സേസം കണ്ഹപക്ഖേ വുത്തനയപച്ചനീകേന വേദിതബ്ബം. ഏവം ഇമസ്സ ഓവാദസ്സ കരണേ ആനിസംസം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി തം ഓവാദം നിയ്യാതേന്തോ ആഹ - "തസ്മാതിഹ മേ, ഭിക്ഖവേ...പേ॰... നോ ആമിസദായാദാ"തി.

൩൦. ഏവമിമം ഓവാദം നിയ്യാതേത്വാ ഇദാനി തസ്സാ ധമ്മദായാദപടിപത്തിയാ പരിപൂരകാരിം ഥോമേതും **ഇധാഹം, ഭിക്ഖവേ**തിആദിമാഹ. ഭഗവതോ ഹി ഥോമനം സുത്വാപി ഹോന്തിയേവ തദത്ഥായ പടിപജ്ജിതാരോ.

തത്ഥ **ഇധാ**തി നിപാതപദമേതം. **ഭുത്താവീ**തി ഭുത്തവാ, കതഭത്തകിച്ചോതി വുത്തം ഹോതി. **പവാരിതോ**തി യാവദത്ഥപവാരണായ പവാരിതോ, യാവദത്ഥം ഭുഞ്ജിത്വാ പടിക്ഖിത്തഭോജനോ തിത്തോവാതി വുത്തം ഹോതി. ചതുബ്ബിധാ ഹി പവാരണാ വസ്സംവുട്ഠപവാരണാ പച്ചയപവാരണാ അനതിരിത്തപവാരണാ യാവദത്ഥപവാരണാതി. തത്ഥ, "അനുജാനാമി ഭിക്ഖവേ, വസ്സംവുട്ഠാനം ഭിക്ഖൂനം തീഹി ഠാനേഹി പവാരേതു"ന്തി (മഹാവ॰ ൨൦൯) അയം **വസ്സംവുട്ഠപവാരണാ**. "ഇച്ഛാമഹം, ഭന്തേ, സങ്ഘം ചതുമാസം ഭേസജ്ജേന പവാരേതു"ന്തി (പാചി॰ ൩൦൩) ച "അഞ്ഞത്ര പുനപവാരണായ അഞ്ഞത്ര നിച്ചപവാരണായാ"തി (പാചി॰ ൩൦൭) ച അയം **പച്ചയപവാരണാ**. "പവാരിതോ നാമ അസനം പഞ്ഞായതി, ഭോജനം പഞ്ഞായതി, ഹത്ഥപാസേ ഠിതോ അഭിഹരതി, പടിക്ഖേപോ പഞ്ഞായതി, ഏസോ പവാരിതോ നാമാ"തി (പാചി॰ ൨൩൯) അയം **അനതിരിത്തപവാരണാ**. "പണീതേന ഖാദനീയേന ഭോജനീയേന സഹത്ഥാ സന്തപ്പേസി സമ്പവാരേസീ"തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൯൭, ൩൬൨) അയം **യാവദത്ഥപവാരണാ**. അയമിധ അധിപ്പേതാ. തേന വുത്തം "പവാരിതോതി യാവദത്ഥപവാരണായ പവാരിതോ"തി.

പരിപുണ്ണോതി ഭോജനേന പരിപുണ്ണോ. **പരിയോസിതോ**തി പരിയോസിതഭോജനോ, ഉത്തരപദലോപോ ദട്ഠബ്ബോ . യാവതകം ഭുഞ്ജിതബ്ബം, താവതകം ഭുത്തം ഹോതി, അവസിതാ മേ ഭോജനകിരിയാതി അത്ഥോ. **സുഹിതോ**തി ധാതോ, ജിഘച്ഛാദുക്ഖാഭാവേന വാ സുഖിതോതി വുത്തം ഹോതി. **യാവദത്ഥോ**തി യാവതകോ മേ ഭോജനേന അത്ഥോ, സോ സബ്ബോ പത്തോതി. ഏത്ഥ ച പുരിമാനം തിണ്ണം പച്ഛിമാനി സാധകാനി. യോ ഹി പരിയോസിതോ, സോ ഭുത്താവീ ഹോതി. യോ ച സുഹിതോ, സോ

യാവദത്ഥപവാരണായ പവാരിതോ. യോ യാവദത്ഥോ, സോ പരിപുണ്ണോതി. പുരിമാനി വാ പച്ഛിമാനം. യസ്മാ ഹി ഭുത്താവീ, തസ്മാ പരിയോസിതോ. യസ്മാ പവാരിതോ, തസ്മാ സുഹിതോ. യസ്മാ പരിപുണ്ണോ, തസ്മാ യാവദത്ഥോതി. സബ്ബഞ്ചേതം പരികപ്പേത്വാ വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം.

സിയാതി ഏകംസേ ച വികപ്പനേ ച. "പഥവീധാതു സിയാ അജ്ഝത്തികാ, സിയാ ബാഹിരാ"തി (മ॰ നി॰ ൩.൩൪൯) ഏകംസേ. "സിയാ അഞ്ഞതരസ്സ ഭിക്ഖുനോ ആപത്തി വീതിക്കമോ"തി (മ॰ നി॰ ൩.൩൫) വികപ്പനേ. ഇധ ഉഭയമ്പി വട്ടതി. അതിരേകോവ **അതിരേകധമ്മോ**. തഥാ **ഛഡ്ഡനീയ ധമ്മോ**. അധികോ ച ഛഡ്ഡേതബ്ബോ ച, ന അഞ്ഞം കിഞ്ചി കാതബ്ബോതി അത്ഥോ. **അഥാ**തി തമ്ഹി കാലേ. **ജിഘച്ഛാദുബ്ബല്യപരേതാ**തി ജിഘച്ഛായ ച ദുബ്ബല്യേന ച പരേതാ ഫുട്ഠാ അനുഗതാ ച അട്ഠപി ദസപി ദിവസാനി. തത്ഥ കേചി ജിഘച്ഛിതാപി ന ദുബ്ബലാ ഹോന്തി, സക്കോന്തി ജിഘച്ഛം സഹിതും. ഇമേ പന ന താദിസാതി ദസ്സേതും ഉഭയമാഹ. **ത്യാഹ**ന്തി തേ അഹം. **സചേ ആകങ്ഖഥാ**തി യദി ഇച്ഛഥ.

അപ്പഹരിതേതി അപ്പരുള്ഹഹരിതേ, യസ്മിം ഠാനേ പിണ്ഡപാതജ്ഝോത്ഥരണേന വിനസ്സനധമ്മാനി തിണാനി നത്ഥി, തസ്മിന്തി അത്ഥോ. തേന നിത്തിണഞ്ച മഹാതിണഗഹനം ച, യത്ഥ സകടേനപി ഛഡ്ഡിതേ പിണ്ഡപാതേ തിണാനി ന വിനസ്സന്തി, തഞ്ച ഠാനം പരിഗ്ഗഹിതം ഹോതി. ഭൂതഗാമസിക്ഖാപദസ്സ ഹി അവികോപനത്ഥമേതം വുത്തം.

അപ്പാണകേതി നിപ്പാണകേ പിണ്ഡപാതജ്ഝോത്ഥരണേന മരിതബ്ബപാണകരഹിതേ വാ മഹാഉദകക്ഖന്ധേ. പരിത്തോദകേ ഏവ ഹി ഭത്തപക്ഖേപേന ആളുലിതേ സുഖുമപാണകാ മരന്തി, ന മഹാതളാകാദീസൂതി. പാണകാനുരക്ഖണത്ഥഞ്ഹി ഏതം വുത്തം. **ഓപിലാപേസ്സാമീ**തി നിമുജ്ജാപേസ്സാമി.

തത്രേകസ്സാതി തേസു ദ്വീസു ഏകസ്സ. യോ ഇമം ധമ്മദേസനം സുട്ഠു സുത്വാ പുനപ്പുനം ആവജ്ജേതി ച , തം സന്ധായാഹ **വുത്തം ഖോ പനേത**ന്തി. അയം **വുത്ത**-സദ്ദോ കേസോഹാരണേപി ദിസ്സതി "കാപടികോ മാണവോ ദഹരോ വുത്തസിരോ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൨.൪൨൬). രോപിതേപി "യഥാ സാരദികം ബീജം, ഖേത്തേ വുത്തം വിരൂഹതീ"തിആദീസു (ജാ॰ ൧.൩.൩൧). കഥിതേപി "വുത്തമിദം ഭഗവതാ, വുത്തമിദം അരഹതാ"തിആദീസു. ഇധ പന കഥിതേ ദട്ഠബ്ബോ. കഥിതം ഖോ പനേതന്തി അയഞ്ഹിസ്സ അത്ഥോ. **ആമിസഞ്ഞതര**ന്തി ചതുന്നം പച്ചയാമിസാനം അഞ്ഞതരം, ഏകന്തി അത്ഥോ. **യദിദ**ന്തി നിപാതോ, സബ്ബലിങ്ഗവിഭത്തിവചനേസു താദിസോവ തത്ഥ തത്ഥ അത്ഥതോ പരിണാമേതബ്ബോ. ഇധ പനാസ്സ യോ ഏസോതി അത്ഥോ. യോ ഏസോ പിണ്ഡപാതോ നാമ. ഇദം ആമിസഞ്ഞതരന്തി വുത്തം ഹോതി. **യംനൂനാഹ**ന്തി സാധു വതാഹം. **ഏവ**ന്തി യഥാ ഇദാനി ഇമം ഖണം വീതിനാമേമി, ഏവമേവ രത്തിന്ദിവം. **വീതിനാമേയ്യ**ന്തി ഖേപേയ്യം അതിവത്താപേയ്യം.

സോ തം പിണ്ഡപാതന്തി സോ തം സദേവകേന ലോകേന സിരസാ സമ്പടിച്ഛിതബ്ബരൂപം സുഗതാതിരിത്തമ്പി പിണ്ഡപാതം അഭുഞ്ജിത്വാ ധമ്മദായാദഭാവം ആകങ്ഖമാനോ ആദിത്തസീസൂപമം പച്ചവേക്ഖിത്വാ തേനേവ ജിഘച്ഛാദുബ്ബല്യേന ഏവം തം രത്തിന്ദിവം വീതിനാമേയ്യ.

അഥ ദുതിയസ്സാതി ഇമസ്മിം പന വാരേ ഏസ സങ്ഖേപോ, സചേ സോ ഭിക്ഖു, യംനൂനാഹം...പേ॰... വീതിനാമേയ്യന്തി ചിന്തേന്തോ ഏവമ്പി ചിന്തേയ്യ, പബ്ബജിതേന ഖോ വാളമിഗാകുലേ അരഞ്ഞേ ഭേസജ്ജം വിയ പഞ്ചകാമഗുണവാളാകുലേ ഗാമേ പിണ്ഡപാതോപി ദുക്ഖം പരിയേസിതും. അയം പന പിണ്ഡപാതോ ഇതി പരിയേസനാദീനവവിമുത്തോ ച സുഗതാതിരിത്തോ ചാതി ഉഭതോ സുജാതഖത്തിയകുമാരോ വിയ ഹോതി, യേഹി ച പഞ്ചഹി കാരണേഹി പിണ്ഡപാതോ ന പരിഭുഞ്ജിതബ്ബോ ഹോതി. സേയ്യഥിദം, പുഗ്ഗലം ഗരഹിത്വാ ന പരിഭുഞ്ജിതബ്ബോ ഹോതി "അലജ്ജിപുഗ്ഗലസ്സ സന്തകോ"തി. അപരിസുദ്ധഉപ്പത്തിതായ ന പരിഭുഞ്ജിതബ്ബോ ഹോതി "ഭിക്ഖുനിപരിപാചനഅസന്തസമ്ഭാവനുപ്പന്നോ"തി. സാമികാനുകമ്പായ ന പരിഭുഞ്ജിതബ്ബോ ഹോതി "പിണ്ഡപാതസാമികോ ഭിക്ഖു ജിഘച്ഛിതോ"തി. സോ ധാതോ തസ്സേവ അന്തേവാസികാദീസു അനുകമ്പായ ന പരിഭുഞ്ജിതബ്ബോ ഹോതി "അന്തേവാസികാ അഞ്ഞേ വാ തപ്പടിബദ്ധാ ജിഘച്ഛിതാ"തി, തേപി ധാതാ സുഹിതാ, അപിച ഖോ അസ്സദ്ധതായ ന പരിഭുഞ്ജിതബ്ബോ ഹോതി "പിണ്ഡപാതസാമികോ ഭിക്ഖു അസ്സദ്ധോ"തി. തേഹി ച കാരണേഹി അയം വിമുത്തോ. ഭഗവാ ഹി ലജ്ജീനം അഗ്ഗോ, പരിസുദ്ധുപ്പത്തികോ പിണ്ഡപാതോ, ഭഗവാ ച ധാതോ സുഹിതോ, പച്ചാസീസകോപി അഞ്ഞോ പുഗ്ഗലോ നത്ഥി, യേ ലോകേ സദ്ധാ, ഭഗവാ തേസം അഗ്ഗോതി ഏവം ചിന്തേത്വാ ച സോ തം പിണ്ഡപാതം ഭുഞ്ജിത്വാ...പേ॰... വീതിനാമേയ്യ. ഏത്താവതാ യോപി അഭുഞ്ജിത്വാ സമണധമ്മം കരോതി, സോപി ഭുഞ്ജിതബ്ബകമേവ പിണ്ഡപാതം ന ഭുത്തോ ഹോതി. യോപി ഭുഞ്ജിത്വാ സമണധമ്മം കരോതി, സോപി ഭുഞ്ജിതബ്ബകമേവ ഭുത്തോ ഹോതി. നത്ഥി പിണ്ഡപാതേ വിസേസോ. പുഗ്ഗലേ പന അത്ഥി വിസേസോ. തസ്മാ തം ദസ്സേന്തോ **കിഞ്ചാപി സോ**തിആദിമാഹ.

തത്ഥ **കിഞ്ചാപീ**തി അനുജാനനപ്പസംസനത്ഥേ നിപാതോ. കിം അനുജാനാതി? തസ്സ ഭിക്ഖുനോ തം അനവജ്ജപരിഭോഗം. കിം പസംസതി? ഭുത്വാ സമണധമ്മകരണം. ഇദം വുത്തം ഹോതി യദിപി സോ ഭിക്ഖു ഏവം ഭുഞ്ജിതബ്ബമേവ ഭുഞ്ജിത്വാ കാതബ്ബമേവ കരേയ്യ. **അഥ ഖോ അസുയേവ മേ പുരിമോ ഭിക്ഖൂ**തി യോ പുരിമോ ഭിക്ഖു തമ്പി പിണ്ഡപാതം പടിക്ഖിപിത്വാ സമണധമ്മം കരോതി, സോയേവ മമ ദ്വീസു സൂരേസു സൂരതരോ വിയ ദ്വീസു പണ്ഡിതേസു പണ്ഡിതതരോ വിയ ച പുജ്ജതരോ ച

പാസംസതരോ ച, ദുതിയഭിക്ഖുതോ അതിരേകേന പൂജനീയോ ച പസംസനീയോ ചാതി വുത്തം ഹോതി.

ഇദാനി തമത്ഥം കാരണേന സാധേന്തോ **തം കിസ്സ ഹേതൂ**തിആദിമാഹ. തസ്സത്ഥോ, തത്ഥ സിയാ തുമ്ഹാകം, കസ്മാ സോ ഭിക്ഖു ഭഗവതോ പുജ്ജതരോ ച പാസംസതരോ ചാതി? **തഞ്ഹി തസ്സാ**തി യസ്മാ തം പിണ്ഡപാതപടിക്ഖിപനം തസ്സ ഭിക്ഖുനോ ദീഘരത്തം അപ്പിച്ഛതായ...പേ॰... വീരിയാരമ്ഭായ സംവത്തിസ്സതി. കഥം? തസ്സ ഹി സചേ അപരേന സമയേന പച്ചയേസു അത്രിച്ഛതാ വാ പാപിച്ഛതാ വാ മഹിച്ഛതാ വാ ഉപ്പജ്ജിസ്സതി. തതോ നം ഇമിനാ പിണ്ഡപാതപടിക്ഖേപങ്കുസേന നിവാരേസ്സതി "അരേ ത്വം സുഗതാതിരിത്തമ്പി പിണ്ഡപാതം പടിക്ഖിപിത്വാ ഈദിസം ഇച്ഛം ഉപ്പാദേസീ"തി ഏവം പച്ചവേക്ഖമാനോ. ഏസ നയോ അസന്തുട്ഠിയാ അസംലേഖസ്സ ചുപ്പന്നസ്സ നിവാരണേ. ഏവം താവസ്സ അപ്പിച്ഛതായ സന്തുട്ഠിയാ സംലേഖായ സംവത്തിസ്സതി.

സുഭരതായാതി ഏത്ഥ അയം സംവണ്ണനാ - ഇധേകച്ചോ അത്തനോപി ഉപട്ഠാകാനമ്പി ദുബ്ഭരോ ഹോതി ദുപ്പോസോ. ഏകച്ചോ അത്തനോപി ഉപട്ഠാകാനമ്പി സുഭരോ ഹോതി സുപോസോ. കഥം? യോ ഹി അമ്ബിലാദീനി ലദ്ധാ അനമ്ബിലാദീനി പരിയേസതി, അഞ്ഞസ്സ ഘരേ ലദ്ധം അഞ്ഞസ്സ ഘരേ ഛഡ്ഡേന്തോ സബ്ബം ഗാമം വിചരിത്വാ രിത്തപത്തോവ വിഹാരം പവിസിത്വാ നിപജ്ജതി, അയം അത്തനോ ദുബ്ഭരോ. യോ പന സാലിമംസോദനാദീനം പത്തേ പൂരേത്വാ ദിന്നേപി ദുമ്മുഖഭാവം അനത്തമനഭാവമേവ ച ദസ്സേതി, തേസം വാ സമ്മുഖാവ തം പിണ്ഡപാതം "കിം തുമ്ഹേഹി ദിന്ന"ന്തി അപസാദേന്തോ സാമണേരഗഹട്ഠാദീനമ്പി ദേതി , അയം ഉപട്ഠാകാനം ദുബ്ഭരോ. ഏതം ദിസ്വാ മനുസ്സാ ദൂരതോ പരിവജ്ജന്തി ദുബ്ഭരോ ഭിക്ഖു ന സക്കാ പോസിതുന്തി. യോ പന യംകിഞ്ചി ലൂഖം വാ പണീതം വാ ലദ്ധാ തുട്ഠചിത്തോവ ഭുഞ്ജിത്വാ വിഹാരം ഗന്ത്വാ അത്തനോ കമ്മം കരോതി, അയം അത്തനോ സുഭരോ. യോ ച പരേസമ്പി അപ്പം വാ ബഹും വാ ലൂഖം വാ പണീതം വാ ദാനം അഹീളേത്വാ അത്തമനോ വിപ്പസന്നമുഖോ ഹുത്വാ തേസം സമ്മുഖാവ പരിഭുഞ്ജിത്വാ യാതി, അയം ഉപട്ഠാകാനം സുഭരോ. ഏതം ദിസ്വാ മനുസ്സാ അതിവിയ വിസ്സത്ഥാ ഹോന്തി - "അമ്ഹാകം ഭദന്തോ സുഭരോ ഥോകേനപി തുസ്സതി, മയമേവ നം പോസിസ്സാമാ"തി പടിഞ്ഞം കത്വാ പോസേന്തി.

തത്ഥ സചേ അപരേന സമയേന അസ്സ അത്തനോ വാ ഉപട്ഠാകാനം വാ ദുബ്ഭരതാനയേന ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിസ്സതി. തതോ നം ഇമിനാ പിണ്ഡപാതപടിക്ഖേപങ്കുസേന നിവാരേസ്സതി - "അരേ ത്വം സുഗതാതിരിത്തമ്പി പിണ്ഡപാതം പടിക്ഖിപിത്വാ ഈദിസം ചിത്തം ഉപ്പാദേസീ"തി ഏവം പച്ചവേക്ഖമാനോ, ഏവമസ്സ സുഭരതായ സംവത്തിസ്സതി. സചേ പനസ്സ കോസജ്ജം ഉപ്പജ്ജിസ്സതി, തമ്പി ഏതേനേവങ്കുസേന നിവാരേസ്സതി - "അരേ ത്വം നാമ തദാ സുഗതാതിരിത്തമ്പി പിണ്ഡപാതം പടിക്ഖിപിത്വാ തഥാ ജിഘച്ഛാദുബ്ബല്യപരേതോപി സമണധമ്മം കത്വാ അജ്ജ കോസജ്ജമനുയുഞ്ജസീ"തി ഏവം പച്ചവേക്ഖമാനോ, ഏവമസ്സ വീരിയാരമ്ഭായ സംവത്തിസ്സതി. ഏവമസ്സ ഇദം പിണ്ഡപാതപടിക്ഖിപനം ദീഘരത്തം അപ്പിച്ഛതായ...പേ॰... വീരിയാരമ്ഭായ സംവത്തിസ്സതി. ഏവമസ്സിമേ പഞ്ച ഗുണാ പരിപൂരാ ദസ കഥാവത്ഥൂനി പരിപൂരേസ്സന്തി.

കഥം? അത്ര ഹി പാളിയംയേവ അപ്പിച്ഛതാസന്തുട്ഠിതാവീരിയാരമ്ഭവസേന തീണി ആഗതാനി, സേസാനി സല്ലേഖേന സങ്ഗഹിതാനി. ഇദഞ്ഹി സബ്ബകഥാവത്ഥൂനം നാമമേവ, യദിദം സല്ലേഖോ. യഥാഹ - "യാ ച ഖോ അയം, ആനന്ദ, കഥാ അഭിസല്ലേഖികാ ചേതോവിനീവരണസപ്പായാ ഏകന്തനിബ്ബിദായ വിരാഗായ നിരോധായ ഉപസമായ അഭിഞ്ഞായ സമ്ബോധായ നിബ്ബാനായ സംവത്തതി. സേയ്യഥിദം, അപ്പിച്ഛകഥാ"തി (മ॰ നി॰ ൩.൧൮൯, ൧൯൨) വിത്ഥാരോ. ഏവം ഇമേ പഞ്ച ഗുണാ പരിപൂരാ ദസ കഥാവത്ഥൂനി പരിപൂരേസ്സന്തി. ദസ കഥാവത്ഥൂനി പരിപൂരാനി തിസ്സോ സിക്ഖാ പരിപൂരേസ്സന്തി.

കഥം? ഏതേസു ഹി അപ്പിച്ഛകഥാ സന്തോസകഥാ അസംസഗ്ഗകഥാ സീലകഥാതി ഇമാ ചതസ്സോ കഥാ അധിസീലസിക്ഖാസങ്ഗഹിതായേവ . പവിവേകകഥാ വീരിയാരമ്ഭകഥാ സമാധികഥാതി ഇമാ തിസ്സോ അധിചിത്തസിക്ഖസങ്ഗഹിതാ . പഞ്ഞാകഥാ വിമുത്തികഥാ വിമുത്തിഞാണദസ്സനകഥാതി ഇമാ തിസ്സോ അധിപഞ്ഞാസിക്ഖാസങ്ഗഹിതാതി. ഏവം ദസ കഥാവത്ഥൂനി പരിപൂരാനി തിസ്സോ സിക്ഖാ പരിപൂരേസ്സന്തി. തിസ്സോ സിക്ഖാ പരിപൂരാ പഞ്ച അസേക്ഖധമ്മക്ഖന്ധേ പരിപൂരേസ്സന്തി.

കഥം? പരിപൂരാ ഹി അധിസീലസിക്ഖാ അസേക്ഖോ സീലക്ഖന്ധോയേവ ഹോതി, അധിചിത്തസിക്ഖാ അസേക്ഖോ സമാധിക്ഖന്ധോ, അധിപഞ്ഞാസിക്ഖാ അസേക്ഖാ പഞ്ഞാ-വിമുത്തി-വിമുത്തിഞാണദസ്സനക്ഖന്ധാ ഏവാതി ഏവം തിസ്സോ സിക്ഖാ പരിപൂരാ പഞ്ച അസേക്ഖധമ്മക്ഖന്ധേ പരിപൂരേസ്സന്തി. പഞ്ച ധമ്മക്ഖന്ധാ പരിപൂരാ അമതം നിബ്ബാനം പരിപൂരേസ്സന്തി. സേയ്യഥാപി ഉപരിപബ്ബതേ പാവുസ്സകോ മഹാമേഘോ അഭിവുട്ഠോ പബ്ബതകന്ദരസരസാഖാ പരിപൂരേതി. താ പരിപൂരാ കുസോബ്ഭേ, കുസോബ്ഭാ മഹാസോബ്ഭേ, മഹാസോബ്ഭാ കുന്നദിയോ, കുന്നദിയോ മഹാനദിയോ, മഹാനദിയോ മഹാസമുദ്ദസാഗരം പരിപൂരേന്തി; ഏവമേവ തസ്സ ഭിക്ഖുനോ ഇമേ പഞ്ച ഗുണാ പരിപൂരാ ദസ കഥാവത്ഥുനി ആദിം കത്വാ യാവ അമതം നിബ്ബാനം പരിപൂരേസ്സന്തി. ഏവമയം ഭിക്ഖു ധമ്മദായാദപടിപദം പടിപന്നോ പരമധമ്മദായാദം ലഭതീതി ഏതമത്ഥം സമ്പസ്സമാനോ ഭഗവാ "തം കിസ്സ ഹേതു തഞ്ഹി തസ്സ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖുനോ"തിആദിമാഹ.

ഏവം തസ്സ ഭിക്ഖുനോ പുജ്ജതരപാസംസതരഭാവം കാരണേന സാധേത്വാ ഇദാനി തേ ഭിക്ഖൂ തഥത്തായ സന്നിയോജേന്തോ **തസ്മാ തിഹ മേ ഭിക്ഖവേ**തിആദിമാഹ. കിം വുത്തം ഹോതി, യസ്മാ യോ തം പിണ്ഡപാതം ഭുഞ്ജിത്വാ സമണധമ്മം കരേയ്യ, സോ ഇമേഹി പഞ്ചഹി മൂലഗുണേഹി പരിബാഹിരോ. യോ പന അഭുഞ്ജിത്വാ കരേയ്യ, സോ ഇമേസം ഭാഗീ ഹോതി - "തസ്മാ തിഹ മേ, ഭിക്ഖവേ...പേ॰... നോ ആമിസദായാദാ"തി.

ഇദമവോച ഭഗവാതി ഇദം നിദാനപരിയോസാനതോ പഭുതി യാവ നോ ആമിസദായാദാതി സുത്തപ്പദേസം ഭഗവാ അവോച. **ഇദം വത്വാന സുഗതോ**തി ഇദഞ്ച സുത്തപ്പദേസം വത്വാവ സോഭനായ പടിപദായ ഗതത്താ **സുഗതോ**തി സങ്ഖം പത്തോയേവ ഭഗവാ. **ഉട്ഠായാസനാ വിഹാരം പാവിസീ** പഞ്ഞത്തവരബുദ്ധാസനതോ ഉട്ഠഹിത്വാ വിഹാരം അത്തനോ മഹാഗന്ധകുടിം പാവിസി അസമ്ഭിന്നായ ഏവ പരിസായ. കസ്മാ ധമ്മഥോമനത്ഥം.

ബുദ്ധാ കിര അപരിനിട്ഠിതായ ദേസനായ വിഹാരം പവിസന്താ ദ്വീഹി കാരണേഹി പവിസന്തി പുഗ്ഗലഥോമനത്ഥം വാ ധമ്മഥോമനത്ഥം വാ. പുഗ്ഗലഥോമനത്ഥം പവിസന്തോ ഏവം ചിന്തേസി - "ഇമം മയാ സംഖിത്തേന ഉദ്ദേസം ഉദ്ദിട്ഠം, വിത്ഥാരേന അവിഭത്തം, ധമ്മപടിഗ്ഗാഹകാ ഭിക്ഖൂ ഉഗ്ഗഹേത്വാ ആനന്ദം വാ കച്ചാനം വാ ഉപസങ്കമിത്വാ പുച്ഛിസ്സന്തി, തേ മയ്ഹം ഞാണേന സംസന്ദേത്വാ കഥേസ്സന്തി, തതോ ധമ്മപടിഗ്ഗാഹകാ പുന മം പുച്ഛിസ്സന്തി, തേസം അഹം സുകഥിതം, ഭിക്ഖവേ, ആനന്ദേന സുകഥിതം കച്ചാനേന, മം ചേപി തുമ്ഹേ ഏതമത്ഥം പുച്ഛേയ്യാഥ, അഹമ്പി നം ഏവമേവ ബ്യാകരേയ്യന്തി ഏവം തേ പുഗ്ഗലേ ഥോമേസ്സാമി, തതോ തേസു ഗാരവം ജനേത്വാ ഭിക്ഖൂ ഉപസങ്കമിസ്സന്തി, തേപി ഭിക്ഖൂ അത്ഥേ ച ധമ്മേ ച നിയോജേസ്സന്തി, തേ തേഹി നിയോജിതാ തിസ്സോ സിക്ഖാ പരിപൂരേന്താ ദുക്ഖസ്സന്തം കരിസ്സന്തീ"തി.

ധമ്മഥോമനത്ഥം പവിസന്തോ ഏവം ചിന്തേസി, യഥാ ഇധേവ ചിന്തേസി - "മയി വിഹാരം പവിട്ഠേ തമേവ ആമിസദായാദം ഗരഹന്തോ ധമ്മദായാദഞ്ച ഥോമേന്തോ ഇമിസ്സംയേവ പരിസതി നിസിന്നോ സാരിപുത്തോ ധമ്മം ദേസേസ്സതി, ഏവം ദ്വിന്നമ്പി അമ്ഹാകം ഏകജ്ഝാസയായ മതിയാ ദേസിതാ അയം ദേസനാ അഗ്ഗാ ച ഗരുകാ ച ഭവിസ്സതി പാസാണച്ഛത്തസദിസാ. ചതുരോഘനിത്ഥരണട്ഠേന തിത്ഥേ ഠപിതാ നാവാ വിയ മഗ്ഗഗമനട്ഠേന ചതുയുത്തആജഞ്ഞരഥോ വിയ ച ഭവിസ്സതി. യഥാ ച 'ഏവം കരോന്തസ്സ അയം ദണ്ഡോ'തി പരിസതി ആണം ഠപേത്വാ ഉട്ഠായാസനാ പാസാദം ആരുള്ഹേ രാജിനി തത്ഥേവ നിസിന്നോ സേനാപതി തം രഞ്ഞാ ഠപിതം ആണം പവത്തേതി; ഏവമ്പി മയാ ഠപിതം ദേസനം ഇമിസ്സംയേവ പരിസതി നിസിന്നോ സാരിപുത്തോ ഥോമേത്വാ ദേസേസ്സതി, ഏവം ദ്വിന്നമ്പി അമ്ഹാകം മതിയാ ദേസിതാ അയം ദേസനാ ബലവതരാ മജ്ഝന്ഹികസൂരിയോ വിയ പജ്ജലിസ്സതീ"തി. ഏവമിധ ധമ്മഥോമനത്ഥം ഉട്ഠായാസനാ വിഹാരം പാവിസി.

ഈദിസേസു ച ഠാനേസു ഭഗവാ നിസിന്നാസനേയേവ അന്തരഹിതോ ചിത്തഗതിയാ വിഹാരം പവിസതീതി വേദിതബ്ബോ. യദി ഹി കായഗതിയാ ഗച്ഛേയ്യ, സബ്ബാ പരിസാ ഭഗവന്തം പരിവാരേത്വാ ഗച്ഛേയ്യ, സാ ഏകവാരം ഭിന്നാ പുന ദുസ്സന്നിപാതാ ഭവേയ്യാതി ഭഗവാ ചിത്തഗതിയാ ഏവ പാവിസി.

൩൧. ഏവം പവിട്ഠേ പന ഭഗവതി ഭഗവതോ അധിപ്പായാനുരൂപം തം ധമ്മം ഥോമേതുകാമോ **തത്ര ഖോ ആയസ്മാ സാരിപുത്തോ...പേ॰...ഏതദവോച**. തത്ഥ **ആയസ്മാ**തി പിയവചനമേതം. **സാരിപുത്തോ**തി തസ്സ ഥേരസ്സ നാമം, തഞ്ച ഖോ മാതിതോ, ന പിതിതോ. രൂപസാരിയാ ഹി ബ്രാഹ്മണിയാ സോ പുത്തോ, തസ്മാ സാരിപുത്തോതി വുച്ചതി. **അചിരപക്കന്തസ്സാ**തി പക്കന്തസ്സ സതോ നചിരേന. **ആവുസോ, ഭിക്ഖവേ**തി ഏത്ഥ പന ബുദ്ധാ ഭഗവന്തോ സാവകേ ആലപന്താ ഭിക്ഖവേതി ആലപന്തി. സാവകാ പന ബുദ്ധേഹി സദിസാ മാ ഹോമാതി ആവുസോതി പഠമം വത്വാ പച്ഛാ ഭിക്ഖവേതി ഭണന്തി. ബുദ്ധേഹി ച ആലപിതോ ഭിക്ഖുസങ്ഘോ ഭദന്തേതി പടിവചനം ദേതി, സാവകേഹി ആവുസോതി.

കിത്താവതാ നു ഖോ, ആവുസോതി ഏത്ഥ **കിത്താവതാ**തി പരിച്ഛേദവചനം, കിത്തകേനാതി വുത്തം ഹോതി. **നു**കാരോ പുച്ഛായം. **ഖോ**കാരോ നിപാതമത്തം. **സത്ഥു പവിവിത്തസ്സ വിഹരതോ**തി, തീഹി വിവേകേഹി കായചിത്തഉപധിവിവേകേഹി സത്ഥുനോ വിഹരന്തസ്സ. **വിവേകം നാനുസിക്ഖന്തീ**തി തിണ്ണം വിവേകാനം അഞ്ഞതരമ്പി നാനുസിക്ഖന്തി, ആമിസദായാദാവ ഹോന്തീതി ഇമമത്ഥം ആയസ്മാ സാരിപുത്തോ ഭിക്ഖൂ പുച്ഛി. ഏസ നയോ സുക്കപക്ഖേപി.

ഏവം വുത്തേ തമത്ഥം സോതുകാമാ ഭിക്ഖൂ **ദൂരതോപി ഖോ**തിആദിമാഹംസു. തത്ഥ **ദൂരതോപീ**തി തിരോരട്ഠതോപി തിരോജനപദതോപി അനേകയോജനഗണനതോപീതി വുത്തം ഹോതി. **സന്തികേ**തി സമീപേ. **അഞ്ഞാതു**ന്തി ജാനിതും ബുജ്ഝിതും. **ആയസ്മന്തംയേവ സാരിപുത്തം പടിഭാതൂ**തി ആയസ്മതോയേവ സാരിപുത്തസ്സ ഭാഗോ ഹോതു, ആയസ്മാ പന സാരിപുത്തോ അത്തനോ ഭാഗം കത്വാ വിഭജതൂതി വുത്തം ഹോതി. ആയസ്മതോ ഹി ഭാഗോ യദിദം അത്ഥക്ഖാനം, അമ്ഹാകം പന സവനം ഭാഗോതി അയമേത്ഥ അധിപ്പായോ, ഏവം സദ്ദലക്ഖണേന സമേതി. കേചി പന ഭണന്തി "പടിഭാതൂതി ദിസ്സതൂ"തി. അപരേ "ഉപട്ഠാതൂ"തി. **ധാരേസ്സന്തീ**തി ഉഗ്ഗഹേസ്സന്തി പരിയാപുണിസ്സന്തി. തതോ നേസം കഥേതുകാമോ ഥേരോ **തേന ഹീ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **തേനാ**തി കാരണവചനം. **ഹി**കാരോ നിപാതോ. യസ്മാ സോതുകാമാത്ഥ, യസ്മാ ച മയ്ഹം ഭാരം ആരോപയിത്ഥ, തസ്മാ സുണാഥാതി വുത്തം ഹോതി. തേപി ഭിക്ഖൂ ഥേരസ്സ വചനം സമ്പടിച്ഛിംസു, തേനാഹ "ഏവമാവുസോതി...പേ॰...പച്ചസ്സോസു"ന്തി.

അഥ നേസം, ആമിസദായാദം ഗരഹന്തേന ഭഗവതാ "തുമ്ഹേപി തേന ആദിയാ ഭവേയ്യാഥാ"തി ഏകേനേവാകാരേന വുത്തമത്ഥം തീഹി ആകാരേഹി ദസ്സേന്തോ ആയസ്മാ സാരിപുത്തോ ഏതദവോച - "ഇധാവുസോ , സത്ഥു പവിവിത്തസ്സ വിഹരതോ...പേ•... ഏത്താവതാ ഖോ, ആവുസോ, സത്ഥു പവിവിത്തസ്സ വിഹരതോ സാവകാ വിവേകം നാനുസിക്ഖന്തീ"തി.

ഏത്താവതാ യഞ്ച ഭഗവാ ആമിസദായാദപടിപദം ഗരഹന്തോ "തുമ്ഹേപി തേന ആദിയാ ഭവേയ്യാഥാ"തി ആഹ, യഞ്ച അത്തനാ പുച്ഛം പുച്ഛി "കിത്താവതാ നു ഖോ...പേ•... നാനുസിക്ഖന്തീ"തി, തസ്സ വിത്ഥാരതോ അത്ഥോ സുവിഭത്തോ ഹോതി. സോ ച ഖോ ഭഗവതോ ആദിയഭാവം അനാമസിത്വാവ. ഭഗവതോയേവ ഹി യുത്തം സാവകേ അനുഗ്ഗണ്ഹന്തസ്സ "അഹമ്പി തേന ആദിയോ ഭവിസ്സാമീ"തി വത്തും, ന സാവകാനം. ഏസ നയോ സുക്കപക്ഖേപി, അയം താവേത്ഥ അനുസന്ധിക്കമയോജനാ.

അയം പനത്ഥവണ്ണനാ **ഇധാ**തി ഇമസ്മിം സാസനേ, **സത്ഥു പവിവിത്തസ്സാ**തി സത്ഥുനോ തീഹി വിവേകേഹി അച്ചന്തപവിവിത്തസ്സ. **വിവേകം നാനുസിക്ഖന്തീ**തി കായവിവേകം നാനുസിക്ഖന്തി, ന പരിപൂരേന്തീതി വുത്തം ഹോതി. യദി പന തിവിധം വിവേകം സന്ധായ വദേയ്യ, പുച്ഛായ അവിസേസോ സിയാ. ബ്യാകരണപക്ഖോ ഹി അയം. തസ്മാ ഇമിനാ പദേന കായവിവേകം, "യേസഞ്ച ധമ്മാന"ന്തിആദിനാ ചിത്തവിവേകം, "ബാഹുലികാ"തിആദിനാ ഉപധിവിവേകഞ്ച ദസ്സേതീതി ഏവമേത്ഥ സങ്ഖേപതോ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

യേസഞ്ച ധമ്മാനന്തി ലോഭാദയോ സന്ധായാഹ, യേ പരതോ "തത്രാവുസോ ലോഭോ ച പാപകോ"തിആദിനാ നയേന വക്ഖതി. **നപ്പജഹന്തീ**തി ന പരിച്ചജന്തി, ചിത്തവിവേകം ന പരിപൂരേന്തീതി വുത്തം ഹോതി. **ബാഹുലികാ**തി ചീവരാദിബാഹുല്ലായ പടിപന്നാ. സാസനം സിഥിലം ഗണ്ഹന്തീതി **സാഥലികാ. ഓക്കമനേ പുബ്ബങ്ഗമാ**തി ഏത്ഥ **ഓക്കമനം** വുച്ചന്തി അവഗമനട്ഠേന പഞ്ച നീവരണാനി, തേന പഞ്ചനീവരണപുബ്ബങ്ഗമാതി വുത്തം ഹോതി. **പവിവേകേ**തി ഉപധിവിവേകേ നിബ്ബാനേ. **നിക്ഖിത്തധുരാ**തി ഓരോപിതധുരാ, തദധിഗമായ ആരമ്ഭമ്പി അകുരുമാനാതി, ഏത്താവതാ ഉപധിവിവേകം ന പരിപൂരേന്തീതി വുത്തം ഹോതി.

ഏത്താവതാ അനിയമേനേവ വത്വാ ഇദാനി ദേസനം നിയമേന്തോ "തത്രാവുസോ"തിആദിമാഹ. കസ്മാ? സാവകാ "തീഹി ഠാനേഹീ"തി ഏവഞ്ഹി അനിയമേത്വാവ വുച്ചമാനേ "കമ്പി മഞ്ഞേ ഭണതി , ന അമ്ഹേ"തി ഉദാസിനാപി ഹോന്തി. "ഥേരാ നവാ മജ്ഝിമാ"തി ഏവം പന നിയമേത്വാ വുച്ചമാനേ അമ്ഹേ ഭണതീതി ആദരം കരോന്തി . യഥാ രഞ്ഞാ "അമച്ചേഹി നഗരവീഥിയോ സോധേതബ്ബാ"തി വുത്തേപി "കേന നു ഖോ സോധേതബ്ബാ"തി മഞ്ഞമാനാ ന സോധേന്തി, അത്തനോ അത്തനോ ഘരദ്വാരം സോധേതബ്ബന്തി പന ഭേരിയാ നിക്ഖന്തായ സബ്ബേ മുഹുത്തേന സോധേന്തി ച അലങ്കരോന്തി ച, ഏവംസമ്പദമിദം വേദിതബ്ബം.

തത്ഥ **തത്രാ**തി തേസു സാവകേസു. **ഥേരാ**തി ദസവസ്സേ ഉപാദായ വുച്ചന്തി. **തീഹി ഠാനേഹീ**തി തീഹി കാരണേഹി. അയഞ്ഹി ഠാനസദ്ദോ ഇസ്സരിയട്ഠിതിഖണകാരണേസു ദിസ്സതി. "കിം പനായസ്മാ ദേവാനമിന്ദോ കമ്മം കത്വാ ഇമം ഠാനം പത്തോ"തിആദീസു ഹി ഇസ്സരിയേ ദിസ്സതി. "ഠാനകുസലോ ഹോതി അക്ഖണവേധീ"തിആദീസു ഠിതിയം. "ഠാനസോവേതം തഥാഗതം പടിഭാതീ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൨.൮൭) ഖണേ. "ഠാനഞ്ച ഠാനതോ അട്ഠാനഞ്ച അട്ഠാനതോ"തിആദീസു (വിഭ॰ ൮൦൯; മ॰ നി॰ ൩.൧൩൧) കാരണേ. ഇധ പന കാരണേയേവ. കാരണഞ്ഹി യസ്മാ തത്ഥ ഫലം തിട്ഠതി തദായത്തവുത്തിഭാവേന, തസ്മാ ഠാനന്തി വുച്ചതി.

ഇമിനാ പഠമേന ഠാനേന ഥേരാ ഭിക്ഖൂ ഗാരയ്ഹാതി ഏത്ഥ **ഗാരയ്ഹാ**തി ഗരഹിതബ്ബാ. **ഥേരാ** നാമ സമാനാ അരഞ്ഞവനപത്ഥാനി പന്താനി സേനാസനാനി ന ഉപേന്തി, ഗാമന്തസേനാസനം ന മുഞ്ചന്തി, സങ്ഗണികാരാമതം വഡ്ഢേന്താ വിഹരന്തി, കായവിവേകമ്പി ന പരിപൂരേന്തി, നവമജ്ഝിമകാലേ കീദിസാ അഹേസുന്തി ഏവം നിന്ദിതബ്ബാ ഹോന്തി, ഇമം നിന്ദം ആവുസോ ലഭന്തീതി ദസ്സേതി. **ദുതിയേന ഠാനേനാ**തി ഏത്ഥാപി ഇമേ നാമ ആവുസോ ഥേരാപി സമാനാ യേസം ധമ്മാനം സത്ഥാ പഹാനമാഹ, തേ ലോഭാദിധമ്മേ ന ജഹന്തി, അച്ഛരാസങ്ഘാതമത്തമ്പി ഏകമന്തം നിസീദിത്വാ ചിത്തേകഗ്ഗതം ന ലഭന്തി, നവമജ്ഝിമകാലേ കീദിസാ അഹേസുന്തി ഏവം നിന്ദിതബ്ബാ ഹോന്തി, ഇമം നിന്ദം ആവുസോ ലഭന്തീതി ദസ്സേതീതി ഏവം യോജനാ കാതബ്ബാ. **തതിയേന ഠാനേനാ**തി ഏത്ഥാപി ഇമേ നാമാവുസോ, ഥേരാപി സമാനാ ഇതരീതരേന ന യാപേന്തി, ചീവരപത്തസേനാസനപൂതികായമണ്ഡനാനുയോഗമനുയുത്താ വിഹരന്തി ഉപധിവിവേകം അപൂരയമാനാ, നവമജ്ഝിമകാലേ കീദിസാ അഹേസുന്തി ഏവം നിന്ദിതബ്ബാ ഹോന്തി, ഇമം നിന്ദം, ആവുസോ, ലഭന്തീതി ദസ്സേതീതി ഏവം യോജനാ വേദിതബ്ബാ. ഏസ നയോ മജ്ഝിമനവവാരേസു.

അയം പന വിസേസോ. **മജ്ഝിമാ**തി പഞ്ചവസ്സേ ഉപാദായ യാവ നവ വസ്സാ വുച്ചന്തി. **നവാ**തി ഊനപഞ്ചവസ്സാ വുച്ചന്തി. യഥാ ച തത്ഥ നവമജ്ഝിമകാലേ കീദിസാ അഹേസുന്തി വുത്തം, ഏവമിധ നവകാലേ കീദിസാ അഹേസും, ഥേരകാലേ കീദിസാ ഭവിസ്സന്തി, മജ്ഝിമഥേരകാലേ കീദിസാ ഭവിസ്സന്തീതി വത്വാ യോജേതബ്ബം.

൩൨. ഇമസ്മിഞ്ച കണ്ഹപക്ഖേ വുത്തപച്ചനീകനയേന സുക്കപക്ഖേ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. അയം പനേത്ഥ സങ്ഖേപോ. ഇമേ വത ഥേരാപി സമാനാ യോജനപരമ്പരായ അരഞ്ഞവനപത്ഥാനി പന്താനി സേനാസനാനി സേവന്തി, ഗാമന്തസേനാസനം ഉപഗന്തും യുത്തകാലേപി ന ഉപഗച്ഛന്തി, ഏവം ജിണ്ണസരീരാപി ആരദ്ധവീരിയാ പച്ചയദായകാനം പസാദം ജനേന്തി, നവമജ്ഝിമകാലേ കീദിസാ അഹേസുന്തി ഇമിനാ പഠമേന ഠാനേന ഥേരാ പാസംസാ ഭവന്തി, പസംസം ലഭന്തി. ലോഭാദയോ പഹായ ചിത്തവിവേകം പൂരേന്തി, അയമ്പി മഹാഥേരോ സദ്ധിവിഹാരികഅന്തേവാസികപരിവാരിതോ ഹുത്വാ നിസീദിതും യുത്തകാലേപി ഈദിസേപി വയേ വത്തമാനേ ഭത്തകിച്ചം കത്വാ പവിട്ഠോ സായം നിക്ഖമതി, സായം പവിട്ഠോ പാതോ നിക്ഖമതി, കസിണപരികമ്മം കരോതി, സമാപത്തിയോ നിബ്ബത്തേതി, മഗ്ഗഫലാനി അധിഗച്ഛതി, സബ്ബഥാപി ചിത്തവിവേകം പൂരേതീതി ഇമിനാ ദുതിയേന ഠാനേന ഥേരാ ഭിക്ഖൂ പാസംസാ ഭവന്തി, പസംസം ലഭന്തി. യസ്മിം കാലേ ഥേരസ്സ പട്ടദുകൂലകോസേയ്യാദീനി സുഖസമ്ഫസ്സാനി ലഹുചീവരാദീനി യുത്താനി, തസ്മിമ്പി നാമ കാലേ അയം മഹാഥേരോ പംസുകൂലാനി ധാരേതി, അസിഥിലം സാസനം ഗഹേത്വാ വിഗതനീവരണോ ഫലസമാപത്തിം അപ്പേത്വാ ഉപധിവിവേകം പരിപൂരയമാനോ വിഹരതി, നവമജ്ഝിമകാലേ കീദിസോ അഹോസീതി ഇമിനാ തതിയേന ഠാനേന ഥേരാ പാസംസാ ഭവന്തി, പസംസം ലഭന്തീതി. ഏസ നയോ മജ്ഝിമനവവാരേസു.

൩൩. **തത്രാവുസോതി** കോ അനുസന്ധി, ഏവം നവഹാകാരേഹി ആമിസദായാദപടിപദം ഗരഹന്തോ, നവഹി ധമ്മദായാദപടിപദം ഥോമേന്തോ, അട്ഠാരസഹാകാരേഹി ദേസനം നിട്ഠാപേത്വാ, യേ തേ "യേസഞ്ച ധമ്മാനം സത്ഥാ പഹാനമാഹ, തേ ച ധമ്മേ ന പജഹന്തീ"തി ഏവം പഹാതബ്ബധമ്മാ വുത്താ. തേ സരൂപതോ "ഇമേ തേ"തി ദസ്സേതുമിദം "തത്രാവുസോ, ലോഭോ ചാ"തിആദിമാഹ, അയം അനുസന്ധി.

അപിച ഹേട്ഠാ പരിയായേനേവ ധമ്മോ കഥിതോ. ആമിസം പന പരിയായേനപി നിപ്പരിയായേനപി കഥിതം. ഇദാനി നിപ്പരിയായധമ്മം ലോകുത്തരമഗ്ഗം കഥേതുമിദമാഹ. അയം പേത്ഥ അനുസന്ധി.

തത്ഥ **തത്രാതി** അതീതദേസനാനിദസ്സനം, "സത്ഥു പവിവിത്തസ്സ വിഹരതോ സാവകാ വിവേകം നാനുസിക്ഖന്തീ"തിആദിനാ നയേന വുത്തദേസനായന്തി വുത്തം ഹോതി. **ലോഭോ ച പാപകോ, ദോസോ ച പാപകോതി** ഇമേ ദ്വേ ധമ്മാ പാപകാ ലാമകാ, ഇമേ പഹാതബ്ബാതി ദസ്സേതി. തത്ഥ ലുബ്ഭനലക്ഖണോ **ലോഭോ**. ദുസ്സനലക്ഖണോ **ദോസോ**. തേസു ലോഭോ ആമിസദായാദസ്സ പച്ചയാനം ലാഭേ ഹോതി, ദോസോ അലാഭേ. ലോഭേന അലദ്ധം പത്ഥേതി, ദോസേന അലഭന്തോ വിഘാതവാ ഹോതി. ലോഭോ ച ദേയ്യധമ്മേ ഹോതി, ദോസോ അദായകേ വാ അമനുഞ്ഞദായകേ വാ. ലോഭേന നവതണ്ഹാമൂലകേ ധമ്മേ പരിപൂരേതി, ദോസേന പഞ്ച മച്ഛരിയാനി.

ഇദാനി തേസം പഹാനൂപായം ദസ്സേന്തോ **ലോഭസ്സ ച പഹാനായാ**തിആദിമാഹ. തസ്സത്ഥോ, തസ്സ പന പാപകസ്സ ലോഭസ്സ ച ദോസസ്സ ച പഹാനായ. **അത്ഥി മജ്ഝിമാ പടിപദാതി** മഗ്ഗം സന്ധായ ഇദം വുത്തം. മഗ്ഗോ ഹി ലോഭോ ഏകോ അന്തോ, ദോസോ ഏകോ അന്തോതി ഏതേ ദ്വേ അന്തേ ന ഉപേതി, ന ഉപഗച്ഛതി, വിമുത്തോ ഏതേഹി അന്തേഹി, തസ്മാ "മജ്ഝിമാ പടിപദാ"തി വുച്ചതി. ഏതേസം മജ്ഝേ ഭവത്താ **"മജ്ഝിമാ,** പടിപജ്ജിതബ്ബതോ ച **പടിപദാതി**. തഥാ കാമസുഖല്ലികാനുയോഗോ ഏകോ അന്തോ, അത്തകിലമഥാനുയോഗോ ഏകോ അന്തോ, സസ്സതം ഏകോ അന്തോ, ഉച്ഛേദോ ഏകോ അന്തോതി പുരിമനയേനേവ വിത്ഥാരേതബ്ബം.

ചക്ഖുകരണീതിആദീഹി പന തമേവ പടിപദം ഥോമേതി. സാ ഹി സച്ചാനം ദസ്സനായ സംവത്തതി ദസ്സനപരിണായകട്ഠേനാതി **ചക്ഖുകരണീ**. സച്ചാനം ഞാണായ സംവത്തതി വിദിതകരണട്ഠേനാതി **ഞാണകരണീ**. രാഗാദീനഞ്ച വൂപസമനതോ **ഉപസമായ സംവത്തതി**. ചതുന്നമ്പി സച്ചാനം അഭിഞ്ഞേയ്യഭാവദസ്സനതോ **അഭിഞ്ഞായ സംവത്തതി. സമ്ബോധാതി** മഗ്ഗോ, തസ്സത്ഥായ സംവത്തനതോ **സമ്ബോധായ സംവത്തതി**. മഗ്ഗോയേവ ഹി മഗ്ഗത്ഥായ സംവത്തതി മഗ്ഗേന കാതബ്ബകിച്ചകരണതോ. **നിബ്ബാനം** നാമ അപ്പച്ചയം തസ്സ പന സച്ഛികിരിയായ പച്ചക്ഖകമ്മായ സംവത്തനതോ **നിബ്ബാനായ സംവത്തതീ**തി വുച്ചതി. അയമേത്ഥ സാരോ. ഇതോ അഞ്ഞഥാ വണ്ണനാ പപഞ്ചാ.

ഇദാനി തം മജ്ഝിമം പടിപദം സരൂപതോ ദസ്സേതുകാമോ "കതമാ ച സാ"തി പുച്ഛിത്വാ "അയമേവാ"തിആദിനാ നയേന വിസ്സജ്ജേതി.

തത്ഥ **അയമേവാതി** അവധാരണവചനം, അഞ്ഞമഗ്ഗപ്പടിസേധനത്ഥം, ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധബുദ്ധസാവകാനം സാധാരണഭാവദസ്സനത്ഥഞ്ച. വുത്തഞ്ചേതം "ഏസേവ മഗ്ഗോ നത്ഥഞ്ഞോ ദസ്സനസ്സ വിസുദ്ധിയാ"തി (ധ॰ പ॰ ൨൭൪). സ്വായം കിലേസാനം ആരകത്താപി **അരിയോ**. അരിപഹാനായ സംവത്തതീതിപി അരിയേന ദേസിതോതിപി അരിയഭാവപ്പടിലാഭായ സംവത്തതീതിപി അരിയോ. അട്ഠഹി അങ്ഗേഹി ഉപേതത്താ **അട്ഠങ്ഗികോ,** ന ച അങ്ഗവിനിമുത്തോ പഞ്ചങ്ഗികതൂരിയാദീനി വിയ. കിലേസേ മാരേന്തോ ഗച്ഛതി, മഗ്ഗതി വാ നിബ്ബാനം, മഗ്ഗീയതി വാ നിബ്ബാനത്ഥികേഹി, ഗമ്മതി വാ തേഹി പടിപജ്ജീയതീതി **മഗ്ഗോ. സേയ്യഥിദന്തി** നിപാതോ, തസ്സ കതമോ സോ ഇതി ചേതി അത്ഥോ, കതമാനി വാ താനി അട്ഠങ്ഗാനീതി. ഏകമേകഞ്ഹി അങ്ഗം മഗ്ഗോയേവ. യഥാഹ "സമ്മാദിട്ഠി മഗ്ഗോ ചേവ ഹേതു ചാ"തി (ധ॰ സ॰ ൱൩൯). പോരാണാപി ഭണന്തി - "ദസ്സനമഗ്ഗോ സമ്മാദിട്ഠി, അഭിനിരോപനമഗ്ഗോ സമ്മാസങ്കപ്പോ...പേ॰... അവിക്ഖേപമഗ്ഗോ സമ്മാസമാധീ"തി.

സമ്മാദിട്ഠാദീസു ചേതേസു സമ്മാ ദസ്സനലക്ഖണാ **സമ്മാദിട്ഠി**. സമ്മാ അഭിനിരോപനലക്ഖണോ **സമ്മാസങ്കപ്പോ**. സമ്മാ പരിഗ്ഗഹലക്ഖണാ **സമ്മാവാചാ**. സമ്മാ സമുട്ഠാനലക്ഖണോ **സമ്മാകമ്മന്തോ**. സമ്മാ വോദാനലക്ഖണോ **സമ്മാആജീവോ**. സമ്മാ പഗ്ഗഹലക്ഖണോ **സമ്മാവായാമോ**. സമ്മാ ഉപട്ഠാനലക്ഖണാ **സമ്മാസതി**. സമ്മാ സമാധാനലക്ഖണോ **സമ്മാസമാധി**. നിബ്ബചനമ്പി നേസം സമ്മാ പസ്സതീതി **സമ്മാദിട്ഠീ**തി ഏതേനേവ നയേന വേദിതബ്ബം.

തത്ഥ സമ്മാദിട്ഠി ഉപ്പജ്ജമാനാ മിച്ഛാദിട്ഠിം തപ്പച്ചനീയകിലേസേ ച അവിജ്ജഞ്ച പജഹതി, നിബ്ബാനഞ്ച ആരമ്മണം കരോതി, സമ്പയുത്തധമ്മേ ച പസ്സതി, തേ ച ഖോ അസമ്മോഹതോ, നോ ആരമ്മണതോ, തസ്മാ "സമ്മാദിട്ഠീ"തി വുച്ചതി.

സമ്മാസങ്കപ്പോ മിച്ഛാസങ്കപ്പം തപ്പച്ചനീയകിലേസേ ച പജഹതി, നിബ്ബാനഞ്ച ആരമ്മണം കരോതി, സമ്പയുത്തധമ്മേ ച സമ്മാ അഭിനിരോപേതി, തസ്മാ "സമ്മാസങ്കപ്പോ"തി വുച്ചതി.

സമ്മാവാചാ മിച്ഛാവാചം തപ്പച്ചനീയകിലേസേ ച പജഹതി, നിബ്ബാനഞ്ച ആരമ്മണം കരോതി, സമ്പയുത്തധമ്മേ ച സമ്മാ പരിഗ്ഗണ്ഹാതി, തസ്മാ "സമ്മാവാചാ"തി വുച്ചതി.

സമ്മാകമ്മന്തോ മിച്ഛാകമ്മന്തം തപ്പച്ചനീയകിലേസേ ച പജഹതി, നിബ്ബാനഞ്ച ആരമ്മണം കരോതി, സമ്പയുത്തധമ്മേ ച സമ്മാ സമുട്ഠാപേതി, തസ്മാ "സമ്മാകമ്മന്തോ"തി വുച്ചതി.

സമ്മാആജീവോ മിച്ഛാആജീവം തപ്പച്ചനീയകിലേസേ ച പജഹതി, നിബ്ബാനഞ്ച ആരമ്മണം കരോതി, സമ്പയുത്തധമ്മേ ച സമ്മാ വോദാപേതി, തസ്മാ "സമ്മാആജീവോ"തി വുച്ചതി.

സമ്മാവായാമോ മിച്ഛാവായാമം തപ്പച്ചനീയകിലേസേ ച കോസജ്ജഞ്ച പജഹതി, നിബ്ബാനഞ്ച ആരമ്മണം കരോതി, സമ്പയുത്തധമ്മേ ച സമ്മാ പഗ്ഗണ്ഹാതി, തസ്മാ "സമ്മാവായാമോ"തി വുച്ചതി.

സമ്മാസതി മിച്ഛാസതിം തപ്പച്ചനീയകിലേസേ ച പജഹതി, നിബ്ബാനഞ്ച ആരമ്മണം കരോതി, സമ്പയുത്തധമ്മേ ച സമ്മാ ഉപട്ഠാപേതി, തസ്മാ "സമ്മാസതീ"തി വുച്ചതി.

സമ്മാസമാധി മിച്ഛാസമാധിം തപ്പച്ചനീയകിലേസേ ച ഉദ്ധച്ചഞ്ച പജഹതി, നിബ്ബാനഞ്ച ആരമ്മണം കരോതി, സമ്പയുത്തധമ്മേ ച സമ്മാ സമാധിയതി, തസ്മാ "സമ്മാസമാധീ"തി വുച്ചതി.

ഇദാനി **അയം ഖോ സാ, ആവുസോതി** തമേവ പടിപദം നിഗമേന്തോ ആഹ. തസ്സത്ഥോ, യ്വായം ചത്താരോപി ലോകുത്തരമഗ്ഗേ ഏകതോ കത്വാ കഥിതോ "അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ", അയം ഖോ സാ, ആവുസോ...പേ॰... നിബ്ബാനായ സംവത്തതീതി.

ഏവം പഹാതബ്ബധമ്മേസു ലോഭദോസേ തപ്പഹാനുപായഞ്ച ദസ്സേത്വാ ഇദാനി അഞ്ഞേപി പഹാതബ്ബധമ്മേ തേസം പഹാനുപായഞ്ച ദസ്സേന്തോ **തത്രാവുസോ, കോധോ ചാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ കുജ്ഝനലക്ഖണോ **കോധോ,** ചണ്ഡിക്കലക്ഖണോ വാ, ആഘാതകരണരസോ, ദുസ്സനപച്ചുപട്ഠാനോ. ഉപനന്ധനലക്ഖണോ **ഉപനാഹോ,** വേര അപ്പടിനിസ്സജ്ജനരസോ, കോധാനുപബന്ധഭാവപച്ചുപട്ഠാനോ. വുത്തഞ്ചേതം - "പുബ്ബകാലേ കോധോ, അപരകാലേ ഉപനാഹോ"തിആദി (വിഭ॰ ൮൯൧).

പരഗുണമക്ഖനലക്ഖണോ **മക്ഖോ,** തേസം വിനാസനരസോ, തദവച്ഛാദനപച്ചുപട്ഠാനോ. യുഗഗ്ഗാഹലക്ഖണോ **പളാസോ,** പരഗുണേഹി അത്തനോ ഗുണാനം സമീകരണരസോ, പരേസം ഗുണപ്പമാണേന ഉപട്ഠാനപച്ചുപട്ഠാനോ.

പരസമ്പത്തിഖീയനലക്ഖണാ **ഇസ്സാ,** തസ്സാ അക്ഖമനലക്ഖണാ വാ, തത്ഥ അനഭിരതിരസാ, തതോ വിമുഖഭാവപച്ചുപട്ഠാനാ. അത്തനോ സമ്പത്തിനിഗൂഹനലക്ഖണം **മച്ഛേരം,** അത്തനോ സമ്പത്തിയാ പരേഹി സാധാരണഭാവഅസുഖായനരസം, സങ്കോചനപച്ചുപട്ഠാനം.

കതപാപപടിച്ഛാദനലക്ഖണാ **മായാ,** തസ്സ നിഗൂഹനരസാ, തദാവരണപച്ചുപട്ഠാനാ. അത്തനോ അവിജ്ജമാനഗുണപകാസനലക്ഖണം **സാഠേയ്യം,** തേസം സമുദാഹരണരസം, സരീരാകാരേഹിപി തേസം വിഭൂതകരണപച്ചുപട്ഠാനം.

ചിത്തസ്സ ഉദ്ധുമാതഭാവലക്ഖണോ **ഥമ്ഭോ,** അപ്പതിസ്സയവുത്തിരസോ, അമദ്ദവതാപച്ചുപട്ഠാനോ. കരണുത്തരിയലക്ഖണോ **സാരമ്ഭോ,** വിപച്ചനീകതാരസോ, അഗാരവപച്ചുപട്ഠാനോ.

ഉണ്ണതിലക്ഖണോ **മാനോ,** അഹംകാരരസോ, ഉദ്ധുമാതഭാവപച്ചുപട്ഠാനോ. അബ്ഭുണ്ണതിലക്ഖണോ **അതിമാനോ,** അതിവിയ അഹങ്കാരരസോ. അച്ചുദ്ധുമാതഭാവപച്ചുപട്ഠാനോ.

മത്തഭാവലക്ഖണോ **മദോ,** മദഗ്ഗാഹണരസോ, ഉമ്മാദപച്ചുപട്ഠാനോ. പഞ്ചസു കാമഗുണേസു ചിത്തവോസ്സഗ്ഗലക്ഖണോ **പമാദോ,** വോസ്സഗ്ഗാനുപ്പദാനരസോ, സതിവിപ്പവാസപച്ചുപട്ഠാനോതി ഏവം ഇമേസം ധമ്മാനം ലക്ഖണാദീനി വേദിതബ്ബാനി. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ, വിത്ഥാരോ പന "തത്ഥ കതമോ കോധോ"തിആദിനാ **വിഭങ്ഗേ** (വിഭ॰ ൮൯൧) വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ.

വിസേസതോ ചേത്ഥ ആമിസദായാദോ അത്തനാ അലഭന്തോ അഞ്ഞസ്സ ലാഭിനോ കുജ്ഝതി, തസ്സ സകിം ഉപ്പന്നോ കോധോ **കോധോയേവ**, തതുത്തരി **ഉപനാഹോ**. സോ ഏവം കുദ്ധോ ഉപനയ്ഹന്തോ ച സന്തേപി അഞ്ഞസ്സ ലാഭിനോ ഗുണേ മക്ഖേതി, അഹമ്പി താദിസോതി ച യുഗഗ്ഗാഹം ഗണ്ഹാതി, അയമസ്സ മക്ഖോ ച പളാസോ ച, ഏവം മക്ഖീ പളാസീ തസ്സ ലാഭസക്കാരാദീസു കിം ഇമസ്സ ഇമിനാതി ഇസ്സതി പദുസ്സതി, അയമസ്സ **ഇസ്സാ**. സചേ പനസ്സ കാചി സമ്പത്തി ഹോതി, തസ്സാ തേന സാധാരണഭാവം ന സഹതി, ഇദമസ്സ **മച്ഛേരം**. ലാഭഹേതു ഖോ പന അത്തനോ സന്തേപി ദോസേ പടിച്ഛാദേതി, അയമസ്സ **മായാ**. അസന്തേപി ഗുണേ പകാസേതി. ഇദമസ്സ **സാഠേയ്യം**. സോ ഏവം പടിപന്നോ സചേ യഥാധിപ്പായം ലാഭം ലഭതി, തേന ഥദ്ധോ ഹോതി അമുദുചിത്തോ, നയിദം ഏവം കാതബ്ബന്തി ഓവദിതും അസക്കുണേയ്യോ, അയമസ്സ **ഥമ്ഭോ**. സചേ പന നം കോചി കിഞ്ചി വദതി "നയിദം ഏവം കാതബ്ബ"ന്തി, തേന സാരദ്ധചിത്തോ ഹോതി ഭാകുടികമുഖോ "കോ മേ ത്വ"ന്തി പസയ്ഹ ഭാണീ, അയമസ്സ **സാരമ്ഭോ**. തതോ ഥമ്ഭേന "അഹമേവ സേയ്യോ"തി അത്താനം മഞ്ഞന്തോ മാനീ ഹോതി. സാരമ്ഭേന "കേ ഇമേ"തി പരേ അതിമഞ്ഞന്തോ അതിമാനീ, അയമസ്സ **മാനോ** ച **അതിമാനോ** ച. സോ തേഹി മാനാതിമാനേഹി ജാതിമദാദിഅനേകരൂപം മദം ജനേതി. മത്തോ സമാനോ കാമഗുണാദിഭേദേസു വത്ഥൂസു പമജ്ജതി, അയമസ്സ **മദോ** ച **പമാദോ** ചാതി.

ഏവം ആമിസദായാദോ അപരിമുത്തോ ഹോതി ഇമേഹി പാപകേഹി ധമ്മേഹി അഞ്ഞേഹി ച ഏവരൂപേഹി. ഏവം താവേത്ഥ പഹാതബ്ബധമ്മാ വേദിതബ്ബാ. പഹാനുപായോ പാഠതോ ച അത്ഥതോ ച സബ്ബത്ഥ നിബ്ബിസേസോയേവ.

ഞാണപരിചയപാടവത്ഥം പനേത്ഥ അയം ഭേദോ ച കമോ ച ഭാവനാനയോ ച വേദിതബ്ബോ. തത്ഥ **ഭേദോ** താവ, അയഞ്ഹി മജ്ഝിമാ പടിപദാ കദാചി അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ ഹോതി, കദാചി സത്തങ്ഗികോ. അയഞ്ഹി ലോകുത്തരപഠമജ്ഝാനവസേന ഉപ്പജ്ജമാനോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ ഹോതി, അവസേസജ്ഝാനവസേന സത്തങ്ഗികോ. ഉക്കട്ഠനിദ്ദേസതോ പനിധ അട്ഠങ്ഗികോതി വുത്തോ. ഇതോ പരഞ്ഹി മഗ്ഗങ്ഗം നത്ഥി. ഏവം താവേത്ഥ ഭേദോ വേദിതബ്ബോ.

യസ്മാ പന സബ്ബകുസലാനം സമ്മാദിട്ഠി സേട്ഠാ, യഥാഹ "പഞ്ഞാ ഹി സേട്ഠാ കുസലാ വദന്തീ"തി (ജാ॰ ൨.൧൭.൮൧). കുസലവാരേ ച പുബ്ബങ്ഗമാ, യഥാഹ "കഥഞ്ച, ഭിക്ഖവേ, സമ്മാദിട്ഠി പുബ്ബങ്ഗമാ ഹോതി, സമ്മാദിട്ഠിം സമ്മാദിട്ഠീതി പജാനാതി, മിച്ഛാദിട്ഠിം മിച്ഛാദിട്ഠീതി പജാനാതീ"തി (മ॰ നി॰ ൩.൧൩൬) വിത്ഥാരോ. യഥാ ചാഹ "വിജ്ജാ ച ഖോ, ഭിക്ഖവേ, പുബ്ബങ്ഗമാ കുസലാനം ധമ്മാനം സമാപത്തിയാ"തി. തപ്പഭവാഭിനിബ്ബത്താനി സേസങ്ഗാനി, യഥാഹ "സമ്മാദിട്ഠിസ്സ സമ്മാസങ്കപ്പോ പഹോതി...പേ॰... സമ്മാസതിസ്സ സമ്മാസമാധി പഹോതീ"തി (മ॰ നി॰ ൩.൧൪൧). തസ്മാ ഇമിനാ കമേന ഏതാനി അങ്ഗാനി വുത്താനീതി ഏവമേത്ഥ **കമോ** വേദിതബ്ബോ.

ഭാവനാനയോതി കോചി സമഥപുബ്ബങ്ഗമം വിപസ്സനം ഭാവേതി, കോചി വിപസ്സനാപുബ്ബങ്ഗമം സമഥം. കഥം? ഇധേകച്ചോ പഠമം ഉപചാരസമാധിം വാ അപ്പനാസമാധിം വാ ഉപ്പാദേതി, അയം സമഥോ; സോ തഞ്ച തംസമ്പയുത്തേ ച ധമ്മേ അനിച്ചാദീഹി വിപസ്സതി, അയം വിപസ്സനാ. ഇതി പഠമം സമഥോ, പച്ഛാ വിപസ്സനാ. തേന വുച്ചതി "സമഥപുബ്ബങ്ഗമം വിപസ്സനം ഭാവേതീ"തി. തസ്സ സമഥപുബ്ബങ്ഗമം വിപസ്സനം ഭാവയതോ മഗ്ഗോ സഞ്ജായതി, സോ തം മഗ്ഗം ആസേവതി ഭാവേതി ബഹുലീകരോതി, തസ്സ തം മഗ്ഗം ആസേവതോ ഭാവയതോ ബഹുലീകരോതോ സംയോജനാനി പഹീയന്തി, അനുസയാ ബ്യന്തീഹോന്തി, ഏവം സമഥപുബ്ബങ്ഗമം വിപസ്സനം ഭാവേതി.

ഇധ പനേകച്ചോ വുത്തപ്പകാരം സമഥം അനുപ്പാദേത്വാവ പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധേ അനിച്ചാദീഹി വിപസ്സതി, അയം വിപസ്സനാ. തസ്സ വിപസ്സനാപാരിപൂരിയാ തത്ഥ ജാതാനം ധമ്മാനം വോസ്സഗ്ഗാരമ്മണതോ ഉപ്പജ്ജതി ചിത്തസ്സ ഏകഗ്ഗതാ, അയം സമഥോ. ഇതി പഠമം വിപസ്സനാ പച്ഛാ സമഥോ. തേന വുച്ചതി "വിപസ്സനാപുബ്ബങ്ഗമം സമഥം ഭാവേതീ"തി. തസ്സ വിപസ്സനാപുബ്ബങ്ഗമം സമഥം ഭാവയതോ മഗ്ഗോ സഞ്ജായതി, സോ തം മഗ്ഗം ആസേവതി...പേ॰... ബഹുലീകരോതി, തസ്സ തം മഗ്ഗം ആസേവതോ...പേ॰... അനുസയാ ബ്യന്തീഹോന്തി (അ॰ നി॰ ൪.൧൭൦; പടി॰ മ॰ ൨.൧), ഏവം വിപസ്സനാപുബ്ബങ്ഗമം സമഥം ഭാവേതി.

സമഥപുബ്ബങ്ഗമം പന വിപസ്സനം ഭാവയതോപി വിപസ്സനാപുബ്ബങ്ഗമം സമഥം ഭാവയതോപി ലോകുത്തരമഗ്ഗക്ഖണേ സമഥവിപസ്സനാ യുഗനദ്ധാവ ഹോന്തി. ഏവമേത്ഥ ഭാവനാനയോ വേദിതബ്ബോതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

ധമ്മദായാദസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪. ഭയഭേരവസുത്തവണ്ണനാ

൩൪. ഏവം മേ സുതന്തി ഭയഭേരവസുത്തം. തത്രായം അപുബ്ബപദവണ്ണനാ - **അഥാ**തി അവിച്ഛേദനത്ഥേ നിപാതോ. **ഖോ**തി അവധാരണത്ഥേ, ഭഗവതോ സാവത്ഥിയം വിഹാരേ അവിച്ഛിന്നേയേവാതി വുത്തം ഹോതി. **ജാണുസ്സോണീ**തി നേതം തസ്സ മാതാപിതൂഹി കതനാമം, അപിച ഖോ ഠാനന്തരപടിലാഭലദ്ധം. ജാണുസ്സോണിട്ഠാനം കിര നാമേതം പുരോഹിതട്ഠാനം, തം തസ്സ രഞ്ഞാ ദിന്നം, തസ്മാ "ജാനുസ്സോണീ"തി

വുച്ചതി. ബ്രഹ്മം അണതീതി **ബ്രാഹ്മണോ,** മന്തേ സജ്ഝായതീതി അത്ഥോ. ഇദമേവ ഹി ജാതിബ്രാഹ്മണാനം നിരുത്തിവചനം. അരിയാ പന ബാഹിതപാപത്താ **ബ്രാഹ്മണാ**തി വുച്ചന്തി.

യേന ഭഗവാ തേനുപസങ്കമീതി യേനാതി ഭുമ്മത്ഥേ കരണവചനം, തസ്മാ യത്ഥ ഭഗവാ, തത്ഥ ഉപസങ്കമീതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. യേന വാ കാരണേന ഭഗവാ ദേവമനുസ്സേഹി ഉപസങ്കമിതബ്ബോ, തേന കാരണേന ഉപസങ്കമീതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. കേന ച കാരണേന ഭഗവാ ഉപസങ്കമിതബ്ബോ? നാനപ്പകാരഗുണവിസേസാധിഗമാധിപ്പായേന, സാദുഫലൂപഭോഗാധിപ്പായേന ദിജഗണേഹി നിച്ചഫലിതമഹാരുക്ഖോ വിയ.

ഉപസങ്കമീതി ച ഗതോതി വുത്തം ഹോതി. **ഉപസങ്കമിത്വാ**തി ഉപസങ്കമനപരിയോസാനദീപനം. അഥ വാ ഏവം ഗതോ തതോ ആസന്നതരം ഠാനം ഭഗവതോ സമീപസങ്ഖാതം ഗന്ത്വാതിപി വുത്തം ഹോതി. **ഭഗവതാ സദ്ധിം സമ്മോദീ**തി യഥാ ഖമനീയാദീനി പുച്ഛന്തോ ഭഗവാ തേന, ഏവം സോപി ഭഗവതാ സദ്ധിം സമപ്പവത്തമോദോ അഹോസി, സീതോദകം വിയ ഉണ്ഹോദകേന സമ്മോദിതം ഏകീഭാവം അഗമാസി. യായ ച "കച്ചി തേ, ഭോ ഗോതമ, ഖമനീയം, കച്ചി യാപനീയം, കച്ചി ഭോതോ ഗോതമസ്സ ഗോതമസാവകാനഞ്ച അപ്പാബാധം അപ്പാതങ്കം ലഹുട്ഠാനം ബലം ഫാസുവിഹാരോ"തിആദികായ കഥായ സമ്മോദി, തം പീതിപാമോജ്ജസങ്ഖാതസമ്മോദജനനതോ സമ്മോദിതും യുത്തഭാവതോ ച **സമ്മോദനീയം,** അത്ഥബ്യഞ്ജനമധുരതായ സുചിരമ്പി കാലം സാരേതും നിരന്തരം പവത്തേതും അരഹരൂപതോ സരിതബ്ബഭാവതോ ച **സാരാണീയം**. സുയ്യമാനസുഖതോ ച സമ്മോദനീയം, അനുസ്സരിയമാനസുഖതോ ച സാരണീയം. തഥാ ബ്യഞ്ജനപരിസുദ്ധതായ സമ്മോദനീയം, അത്ഥപരിസുദ്ധതായ സാരണീയന്തി ഏവം അനേകേഹി പരിയായേഹി സമ്മോദനീയം കഥം സാരണീയം വീതിസാരേത്വാ പരിയോസാപേത്വാ നിട്ഠാപേത്വാ യേനത്ഥേന ആഗതോ, തം പുച്ഛിതുകാമോ ഏകമന്തം നിസീദി.

ഏകമന്തന്തി ഭാവനപുംസകനിദ്ദേസോ, "വിസമം ചന്ദിമസൂരിയാ പരിവത്തന്തീ"തിആദീസു (അം॰ നി॰ ൪.൭൦) വിയ. തസ്മാ യഥാ നിസിന്നോ ഏകമന്തം നിസിന്നോ ഹോതി, തഥാ നിസീദീതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. ഭുമ്മത്ഥേ വാ ഏതം ഉപയോഗവചനം. **നിസീദീ**തി ഉപാവിസി. പണ്ഡിതാ ഹി പുരിസാ ഗരുട്ഠാനിയം ഉപസങ്കമിത്വാ ആസനകുസലതായ ഏകമന്തം നിസീദന്തി, അയഞ്ച നേസം അഞ്ഞതരോ, തസ്മാ ഏകമന്തം നിസീദി.

കഥം നിസിന്നോ പന ഏകമന്തം നിസിന്നോ ഹോതീതി. ഛ നിസജ്ജദോസേ വജ്ജേത്വാ. സേയ്യഥിദം, അതിദൂരം അച്ചാസന്നം ഉപരിവാതം ഉന്നതപദേസം അതിസമ്മുഖം അതിപച്ഛാതി. അതിദൂരേ നിസിന്നോ ഹി സചേ കഥേതുകാമോ ഹോതി, ഉച്ചാസദ്ദേന കഥേതബ്ബം ഹോതി. അച്ചാസന്നേ നിസിന്നോ സങ്ഘട്ടനം കരോതി. ഉപരിവാതേ നിസിന്നോ സരീരഗന്ധേന ബാധതി. ഉന്നതപ്പദേസേ നിസിന്നോ അഗാരവം പകാസേതി. അതിസമ്മുഖാ നിസിന്നോ സചേ ദട്ഠുകാമോ ഹോതി, ചക്ഖുനാ ചക്ഖും ആഹച്ച ദട്ഠബ്ബം ഹോതി. അതിപച്ഛാ നിസിന്നോ സചേ ദട്ഠുകാമോ ഹോതി, ഗീവം പസാരേത്വാ ദട്ഠബ്ബം ഹോതി. തസ്മാ അയമ്പി ഏതേ ഛ നിസജ്ജദോസേ വജ്ജേത്വാ നിസീദി, തേന വുത്തം "ഏകമന്തം നിസീദീ"തി.

യേമേതി യേ ഇമേ. **കുലപുത്താ**തി ദുവിധാ കുലപുത്താ ജാതികുലപുത്താ ആചാരകുലപുത്താ. തത്ഥ "തേന ഖോ പന സമയേന രട്ഠപാലോ നാമ കുലപുത്തോ തസ്മിംയേവ ഥുല്ലകോട്ഠികേ അഗ്ഗകുലസ്സ പുത്തോ"തി (മ॰ നി॰ ൨.൨൯൮) ഏവം ആഗതാ ഉച്ചാകുലപ്പസുതാ **ജാതികുലപുത്താ** നാമ. "യേ തേ കുലപുത്താ സദ്ധാ അഗാരസ്മാ അനഗാരിയം പബ്ബജിതാ"തി (മ॰ നി॰ ൩.൭൫) ഏവം ആഗതാ പന യത്ഥ കത്ഥചി കുലേ പസുതാപി ആചാരസമ്പന്നാ **ആചാരകുലപുത്താ** നാമ. ഇധ പന ദ്വീഹിപി കാരണേഹി കുലപുത്തായേവ.

സദ്ധാതി സദ്ധായ. **അഗാരസ്മാ**തി അഗാരതോ. **അനഗാരിയ**ന്തി പബ്ബജ്ജം ഭിക്ഖുഭാവഞ്ച. പബ്ബജ്ജാപി ഹി നത്ഥേത്ഥ അഗാരിയന്തി **അനഗാരിയാ,** അഗാരസ്സ ഹിതം കസിഗോരക്ഖാദികമ്മമേത്ഥ നത്ഥീതി അത്ഥോ. ഭിക്ഖുപി നത്ഥേതസ്സ അഗാരന്തി അനഗാരോ, അനഗാരസ്സ ഭാവോ അനഗാരിയം. **പബ്ബജിതാ**തി ഉപഗതാ, ഏവം സബ്ബഥാപി അനഗാരിയസങ്ഖാതം പബ്ബജ്ജം ഭിക്ഖുഭാവം വാ ഉപഗതാതി വുത്തം ഹോതി. **പുബ്ബങ്ഗമോ**തി പുരതോ ഗാമീ നായകോ. **ബഹുകാരോ**തി ഹിതകിരിയായ ബഹൂപകാരോ. **ഭവം തേസം ഗോതമോ സമാദപേതാ**തി തേ കുലപുത്തേ ഭവം ഗോതമോ അധിസീലാദീനി ഗാഹേതാ സിക്ഖാപേതാ. **സാ ജനതാ**തി സോ ജനസമൂഹോ. **ദിട്ഠാനുഗതിം ആപജ്ജതീ**തി ദസ്സനാനുഗതിം പടിപജ്ജതി, യന്ദിട്ഠികോ ഭവം ഗോതമോ യംഖന്തികോ യംരുചികോ, തേപി തന്ദിട്ഠികാ ഹോന്തി തംഖന്തികാ തംരുചികാതി അത്ഥോ.

കസ്മാ പനായം ഏവമാഹാതി? ഏസ കിര പുബ്ബേ അനേകേ കുലപുത്തേ അഗാരമജ്ഝേ വസന്തേ ദേവപുത്തേ വിയ പഞ്ചഹി കാമഗുണേഹി പരിചാരിയമാനേ അന്തോ ച ബഹി ച സുസംവിഹിതാരക്ഖേ ദിസ്വാ, തേ അപരേന സമയേന ഭഗവതോ മധുരരസം ധമ്മദേസനം സുത്വാ സദ്ധായ ഘരാ നിക്ഖമ്മ പബ്ബജിത്വാ ഘാസച്ഛാദനപരമതായ സന്തുട്ഠേ ആരഞ്ഞകേസു സേനാസനേസു കേനചി അരക്ഖിയമാനേപി അനുസ്സങ്കിതാപരിസങ്കിതേ ഹട്ഠപഹട്ഠേ ഉദഗ്ഗുദഗ്ഗേ അദ്ദസ, ദിസ്വാ ച ഇമേസം കുലപുത്താനം "അയം ഫാസുവിഹാരോ കം നിസ്സായ ഉപ്പന്നോ"തി ചിന്തേന്തോ "സമണം ഗോതമ"ന്തി ഭഗവതി പസാദം അലത്ഥ. സോ തം പസാദം നിവേദേതും ഭഗവതോ സന്തികം ആഗതോ, തസ്മാ ഏവമാഹ.

അഥസ്സ ഭഗവാ തം വചനം സമ്പടിച്ഛന്തോ അബ്ഭനുമോദന്തോ ച **ഏവമേതം ബ്രാഹ്മണാ**തിആദിമാഹ. വചനസമ്പടിച്ഛനാനുമോദനത്ഥോയേവ ഹി ഏത്ഥ അയം **ഏവ**ന്തി നിപാതോ. **മമം ഉദ്ദിസ്സാ**തി മം ഉദ്ദിസ്സ. **സദ്ധാ**തി സദ്ധായേവ. ന ഇണട്ഠാ ന ഭയട്ടാതിആദീനി സന്ധായാഹ. ഈദിസാനംയേവ ഹി ഭഗവാ പുബ്ബങ്ഗമോ, ന ഇതരേസം. **ദുരഭിസമ്ഭവാനി ഹീ**തി സമ്ഭവിതും ദുക്ഖാനി ദുസ്സഹാനി, ന സക്കാ അപ്പേസക്ഖേഹി അജ്ഝോഗാഹിതുന്തി വുത്തം ഹോതി. **അരഞ്ഞവനപത്ഥാനീ**തി അരഞ്ഞാനി ച വനപത്ഥാനി ച. തത്ഥ കിഞ്ചാപി അഭിധമ്മേ നിപ്പരിയായേന, "നിക്ഖമിത്വാ ബഹി ഇന്ദഖിലാ സബ്ബമേതം അരഞ്ഞ"ന്തി വുത്തം, തഥാപി യന്തം "പഞ്ചധനുസതികം പച്ഛിമ"ന്തി ആരഞ്ഞികങ്ഗനിപ്ഫാദകം സേനാസനം വുത്തം, തദേവ അധിപ്പേതന്തി വേദിതബ്ബം.

വനപത്ഥന്തി ഗാമന്തം അതിക്കമിത്വാ മനുസ്സാനം അനുപചാരട്ഠാനം, യത്ഥ ന കസീയതി ന വപീയതി. വുത്തമ്പി ചേതം "വനപത്ഥന്തി ദൂരാനമേതം സേനാസനാനം അധിവചനം, വനപത്ഥന്തി വനസണ്ഡാനമേതം സേനാസനാനം, വനപത്ഥന്തി ഭിംസനകാനമേതം, വനപത്ഥന്തി സലോമഹംസാനമേതം, വനപത്ഥന്തി പരിയന്താനമേതം, വനപത്ഥന്തി ന മനുസ്സൂപചാരാനമേതം സേനാസനാനം അധിവചന"ന്തി. ഏത്ഥ ച **പരിയന്താന**ന്തി ഇമമേകം പരിയായം ഠപേത്വാ സേസപരിയായേഹി വനപത്ഥാനി വേദിതബ്ബാനീ. **പന്താനീ**തി പരിയന്താനി അതിദൂരാനി. **ദുക്കരം പവിവേക**ന്തി കായവിവേകം ദുക്കരം. **ദുരഭിരമ**ന്തി അഭിരമിതും ന സുഖം. **ഏകത്തേ**തി ഏകീഭാവേ. കിം ദസ്സേതി? കായവിവേകേ കതേപി തത്ഥ ചിത്തം അഭിരമാപേതും ദുക്കരം. ദ്വയംദ്വയാരാമോ ഹി അയം ലോകോതി. ഹരന്തി **മഞ്ഞേ**തി ഹരന്തി വിയ ഘസന്തി വിയ. **മനോ**തി മനം. **സമാധിം അലഭമാനസ്സാ**തി ഉപചാരസമാധിം വാ അപ്പനാസമാധിം വാ അലഭന്തസ്സ. കിം ദസ്സേതി? ഈദിസസ്സ ഭിക്ഖുനോ തിണപണ്ണമിഗാദിസദ്ദേഹി വിവിധേഹി ച ഭിംസനകേഹി വനാനി ചിത്തം വിക്ഖിപന്തി മഞ്ഞേതി, സബ്ബം ബ്രാഹ്മണോ സദ്ധാപബ്ബജിതാനം കുലപുത്താനം അരഞ്ഞവാസേ (വിഭം ഠെൻ) വിമ്ഹിതോ ആഹ.

കായകമ്മന്തവാരകഥാ

൩൭. അഥസ്സ ഭഗവാ പുരിമനയേനേവ "ഏവമേതം ബ്രാഹ്മണാ"തിആദീഹി തം തം വചനം സമ്പടിച്ഛിത്വാ അബ്ഭനുമോദിത്വാ ച യസ്മാ സോളസസു ഠാനേസു ആരമ്മണപരിഗ്ഗഹരഹിതാനംയേവ താദിസാനി സേനാസനാനി ദുരഭിസമ്ഭവാനി, ന തേസു ആരമ്മണപരിഗ്ഗാഹയുത്താനം, അത്തനാ ച ബോധിസത്തോ സമാനോ താദിസോ അഹോസി, തസ്മാ അത്തനോ താദിസാനം സേനാസനാനം ദുരഭിസമ്ഭവതം ദസ്സേതും, **മയ്ഹമ്പി ഖോ**തിആദിമാഹ.

തത്ഥ **പുബ്ബേവ സമ്ബോധാ**തി സമ്ബോധതോ പുബ്ബേവ, അരിയമഗ്ഗപ്പത്തിതോ അപരഭാഗേയേവാതി വുത്തം ഹോതി. **അനഭിസമ്ബുദ്ധസ്സാ**തി അപ്പടിവിദ്ധചതുസച്ചസ്സ. **ബോധിസത്തസ്സേവ സതോ**തി ബുജ്ഝനകസത്തസ്സേവ സമ്മാസമ്ബോധിം അധിഗന്തും അരഹസത്തസ്സേവ സതോ, ബോധിയാ വാ സത്തസ്സേവ ലഗ്ഗസ്സേവ സതോ. ദീപങ്കരസ്സ ഹി ഭഗവതോ പാദമൂലേ അട്ഠധമ്മസമോധാനേന അഭിനീഹാരസമിദ്ധിതോ പഭുതി തഥാഗതോ ബോധിയാ സത്തോ ലഗ്ഗോ "പത്തബ്ബാ മയാ ഏസാ"തി തദധിഗമായ പരക്കമം അമുഞ്ചന്തോയേവ ആഗതോ, തസ്മാ **ബോധിസത്തോ**തി വുച്ചതി. **തസ്സ മയ്ഹ**ന്തി തസ്സ ഏവം ബോധിസത്തസ്സേവ സതോ മയ്ഹം. **യേ ഖോ കേചി സമണാ വാ ബ്രാഹ്മണാ വാ**തി യേ കേചി പബ്ബജ്ജൂപഗതാ വാ ഭോവാദിനോ വാ.

അപരിസുദ്ധകായകമ്മന്താതി അപരിസുദ്ധേന പാണാതിപാതാദിനാ കായകമ്മന്തേന സമന്നാഗതാ. **അപരിസുദ്ധകായകമ്മന്തസന്ദോസഹേതൂ**തി അപരിസുദ്ധസ്സ കായകമ്മന്തസങ്ഖാതസ്സ അത്തനോ ദോസസ്സ ഹേതു, അപരിസുദ്ധകായകമ്മന്തകാരണാതി വുത്തം ഹോതി. **ഹവേ**തി ഏകംസവചനേ നിപാതോ. **അകുസല**ന്തി സാവജ്ജം അക്ഖേമഞ്ച. **ഭയഭേരവ**ന്തി ഭയഞ്ച ഭേരവഞ്ച. ചിത്തുത്രാസസ്സ ച ഭയാനകാരമ്മണസ്സ ചേതം അധിവചനം. തത്ര **ഭയം** സാവജ്ജട്ഠേന അകുസലം, **ഭേരവം** അക്ഖേമട്ഠേനാതി വേദിതബ്ബം. **അവ്ഹായന്തീ**തി പക്കോസന്തി. കഥം? തേ ഹി പാണാതിപാതാദീനി കത്വാ "മയം അയുത്തമകമ്ഹാ, സചേ നോ തേ ജാനേയ്യും, യേസം അപരജ്ഝിമ്ഹാ, ഇദാനി അനുബന്ധിത്വാ അനയബ്യസനം ആപാദേയ്യു"ന്തി അരഞ്ഞം പവിസിത്വാ ഗച്ഛന്തരേ വാ ഗുമ്ബന്തരേ വാ നിസീദന്തി. തേ "അപ്പമത്തകമ്പി തിണസദ്ദം വാ പണ്ണസദ്ദം വാ സുത്വാ, ഇദാനിമ്ഹാ നട്ഠാ"തി തസന്തി വിത്തസന്തി, ആഗന്ത്വാ പരേഹി പരിവാരിതാ വിയ ബദ്ധാ വധിതാ വിയ ച ഹോന്തി. ഏവം തം ഭയഭേരവം അത്തനി സമാരോപനട്ഠേന അവ്ഹായന്തി പക്കോസന്തി.

ന ഖോ പനാഹം...പേ॰... പടിസേവാമീതി അഹം ഖോ പന അപരിസുദ്ധകായകമ്മന്തോ ഹുത്വാ അരഞ്ഞവനപത്ഥാനി പന്താനി സേനാസനാനി ന പടിസേവാമി. **യേ ഹി വോ**തി ഏത്ഥ **വോ**തി നിപാതമത്തം. **അരിയാ** വുച്ചന്തി ബുദ്ധാ ച ബുദ്ധസാവകാ ച. **പരിസുദ്ധകായകമ്മന്താ**തി ഈദിസാ ഹുത്വാ. **തേസമഹം അഞ്ഞതരോ**തി തേസം അഹമ്പി ഏകോ അഞ്ഞതരോ. ബോധിസത്തോ ഹി ഗഹട്ഠോപി പബ്ബജിതോപി പരിസുദ്ധകായകമ്മന്തോവ ഹോതി. **ഭിയ്യോ**തി അതിരേകത്ഥേ നിപാതോ. **പല്ലോമ**ന്തി പന്നലോമതം, ഖേമം സോത്ഥിഭാവന്തി അത്ഥോ. **ആപാദി**ന്തി ആപജ്ജിം, അതിരേകം സോത്ഥിഭാവം അതിരേകേന വാ സോത്ഥിഭാവമാപജ്ജിന്തി വുത്തം ഹോതി. **അരഞ്ഞേ വിഹാരായാ**തി അരഞ്ഞേ വിഹാരത്ഥായ.

കായകമ്മന്തവാരകഥാ നിട്ഠിതാ.

വചീകമ്മന്തവാരാദിവണ്ണനാ

൩൬. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ. അയം പന വിസേസോ, വചീകമ്മന്തവാരേ താവ **അപരിസുദ്ധവചീകമ്മന്താ**തി അപരിസുദ്ധേന മുസാവാദാദിനാ വചീകമ്മന്തേന സമന്നാഗതാ. തേ കഥം ഭയഭേരവം അവ്ഹായന്തി? തേ മുസാവാദേന പരസ്സ അത്ഥം ഭഞ്ജിത്വാ, പിസുണവാചായ മിത്തഭേദം കത്വാ ഫരുസവാചായ പരേസം പരിസമജ്ഝേ മമ്മാനി തുദിത്വാ നിരത്ഥകവാചായ പരസത്താനം കമ്മന്തേ നാസേത്വാ "മയം അയുത്തമകമ്ഹാ, സചേ നോ തേ ജാനേയ്യും, യേസം അപരജ്ഝിമ്ഹാ, ഇദാനി അനുബന്ധിത്വാ അനയബ്യസനം പാപേയ്യു"ന്തി അരഞ്ഞം പവിസിത്വാ ഗച്ഛന്തരേ വാ ഗുമ്ബന്തരേ വാ നിസീദന്തി. തേ "അപ്പമത്തകമ്പി തിണസദ്ദം വാ പണ്ണസദ്ദം വാ സുത്വാ ഇദാനിമ്ഹാ നട്ഠാ"തി തസന്തി വിത്തസന്തി ആഗന്ത്വാ പരേഹി പരിവാരിതാ വിയ ബദ്ധാ വധിതാ വിയ ച ഹോന്തി. ഏവം തം ഭയഭേരവം അത്തനി സമാരോപനട്ഠേന അവ്ഹായന്തി, പക്കോസന്തി.

മനോകമ്മന്തവാരേ **അപരിസുദ്ധമനോകമ്മന്താ**തി അപരിസുദ്ധേന അഭിജ്ഝാദിനാ മനോകമ്മന്തേന സമന്നാഗതാ. തേ കഥം ഭയഭേരവം അവ്ഹായന്തി? തേ പരേസം രക്ഖിതഗോപിതേസു ഭണ്ഡേസു അഭിജ്ഝാവിസമലോഭം ഉപ്പാദേത്വാ പരസ്സ കുജ്ഝിത്വാ പരസത്തേ മിച്ഛാദസ്സനം ഗാഹാപേത്വാ മയം അയുത്തമകമ്ഹാ...പേ॰... അത്തനി സമാരോപനട്ഠേന അവ്ഹായന്തി പക്കോസന്തി.

ആജീവവാരേ **അപരിസുദ്ധാജീവാ**തി അപരിസുദ്ധേന വേജ്ജകമ്മദൂതകമ്മവഡ്ഢിപയോഗാദിനാ ഏകവീസതിഅനേസനഭേദേന ആജീവേന സമന്നാഗതാ. തേ കഥം ഭയഭേരവം അവ്ഹായന്തി? തേ ഏവം ജീവികം കപ്പേത്വാ സുണന്തി - "സാസനസോധകാ കിര തേപിടകാ ഭിക്ഖൂ സാസനം സോധേതും നിക്ഖന്താ, അജ്ജ വാ സ്വേ വാ ഇധാഗമിസ്സന്തീ"തി അരഞ്ഞം പവിസിത്വാ ഗച്ഛന്തരേ വാ...പേ॰... തസന്തി വിത്തസന്തി. തേ ഹി ആഗന്ത്വാ പരിവാരേത്വാ ഗഹിതാ വിയ ഓദാതവത്ഥനിവാസിതാ വിയ ച ഹോന്തീതി. സേസം താദിസമേവ.

൩൭. ഇതോ പരം **അഭിജ്ഝാലൂ**തിആദീസു കിഞ്ചാപി അഭിജ്ഝാബ്യാപാദാ മനോകമ്മന്തേന സങ്ഗഹിതാ തഥാപി നീവരണവസേന പുന വുത്താതി വേദിതബ്ബാ. തത്ഥ **അഭിജ്ഝാലൂ**തി പരഭണ്ഡാദിഅഭിജ്ഝായനസീലാ. **കാമേസു തിബ്ബസാരാഗാ**തി വത്ഥുകാമേസു ബഹലകിലേസരാഗാ, തേ കഥം ഭയഭേരവം അവ്ഹായന്തി? തേ അവവത്ഥിതാരമ്മണാ ഹോന്തി, തേസം അവവത്ഥിതാരമ്മണാനം അരഞ്ഞേ വിഹരന്താനം ദിവാ ദിട്ഠം രത്തിം ഭയഭേരവം ഹുത്വാ ഉപട്ഠാതി - "തേ ആകുലചിത്താ അപ്പമത്തകേനപി തസന്തി വിത്തസന്തി, രജ്ജും വാ ലതം വാ ദിസ്വാ സപ്പസഞ്ഞിനോ ഹോന്തി, ഖാണും ദിസ്വാ യക്ഖസഞ്ഞിനോ, ഥലം വാ പബ്ബതം വാ ദിസ്വാ ഹത്ഥിസഞ്ഞിനോ സപ്പാദീഹി അനയബ്യസനം ആപാദിതാ വിയ ഹോന്തീ"തി. സേസം താദിസമേവ.

൩൮. **ബ്യാപന്നചിത്താ**തി പകതിഭാവവിജഹനേന വിപന്നചിത്താ. കിലേസാനുഗതഞ്ഹി ചിത്തം പകതിഭാവം വിജഹതി, പുരാണഭത്തബ്യഞ്ജനം വിയ പൂതികം ഹോതി. **പദുട്ഠമനസങ്കപ്പാ**തി പദുട്ഠചിത്തസങ്കപ്പാ, അഭദ്രകേന പരേസം അനത്ഥജനകേന ചിത്തസങ്കപ്പേന സമന്നാഗതാതി വുത്തം ഹോതി. തേ കഥം ഭയഭേരവം അവ്ഹായന്തി? ഭയഭേരവാവ്ഹായനം ഇതോ പഭുതി അഭിജ്ഝാലുവാരേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. യത്ഥ പന വിസേസോ ഭവിസ്സതി, തത്ഥ വക്ഖാമ. **ന ഖോ പനാഹം ബ്യാപന്നചിത്തോ**തി ഏത്ഥ പന മേത്തചിത്തോ അഹം ഹിതചിത്തോതി ദസ്സേതി, ഈദിസാ ഹി ബോധിസത്താ ഹോന്തി. ഏവം സബ്ബത്ഥ വുത്തദോസപടിപക്ഖവസേന ബോധിസത്തസ്സ ഗുണാ വണ്ണേതബ്ബാ.

൩൯. **ഥിനമിദ്ധപരിയുട്ഠിതാ**തി ചിത്തഗേലഞ്ഞഭൂതേന ഥിനേന സേസനാമകായഗേലഞ്ഞഭൂതേന മിദ്ധേന ച പരിയുട്ഠിതാ, അഭിഭൂതാ ഗഹിതാതി വുത്തം ഹോതി. തേ നിദ്ദാബഹുലാ ഹോന്തി.

൪൦. **ഉദ്ധതാ**തി ഉദ്ധച്ചപകതികാ വിപ്ഫന്ദമാനചിത്താ, ഉദ്ധച്ചേന ഹി ഏകാരമ്മണേ ചിത്തം വിപ്ഫന്ദതി ധജയട്ഠിയം വാതേന പടാകാ വിയ. **അവൂപസന്തചിത്താ**തി അനിബ്ബുതചിത്താ, ഇധ കുക്കുച്ചം ഗഹേതും വട്ടതി.

൪൧. **കങ്ഖീ വിചികിച്ഛീ**തി ഏത്ഥ ഏകമേവിദം പഞ്ചമം നീവരണം. കിം നു ഖോ ഇദന്തി ആരമ്മണം കങ്ഖനതോ കങ്ഖാ, ഇദമേവിദന്തി നിച്ഛേതും അസമത്ഥഭാവതോ വിചികിച്ഛാതി വുച്ചതി, തേന സമന്നാഗതാ സമണബ്രാഹ്മണാ "കങ്ഖീ വിചികിച്ഛീ"തി വുത്താ.

൪൨. **അത്തുക്കംസനകാ പരവമ്ഭീ**തി യേ അത്താനം ഉക്കംസേന്തി ഉക്ഖിപന്തി, ഉച്ചേ ഠാനേ ഠപേന്തി, പരഞ്ച വമ്ഭേന്തി ഗരഹന്തി നിന്ദന്തി, നീചേ ഠാനേ ഠപേന്തി, തേസമേതം അധിവചനം. തേ കഥം ഭയഭേരവം അവ്ഹായന്തി? തേ പരേഹി "അസുകോ ച കിര അസുകോ ച അത്താനം ഉക്കംസേന്തി, അമ്ഹേ ഗരഹന്തി, ദാസേ വിയ കരോന്തി, ഗണ്ഹഥ നേ"തി അനുബദ്ധാ പലായിത്വാ അരഞ്ഞം പവിസിത്വാ ഗച്ഛന്തരേ വാ ഗുമ്ബന്തരേ വാതി കായകമ്മന്തസദിസം വിത്ഥാരേതബ്ബം.

൪൩. **ഛമ്ഭീ**തി കായഥമ്ഭനലോമഹംസനകരേന ഥമ്ഭേന സമന്നാഗതാ. **ഭീരുകജാതികാ**തി ഭീരുകപകതികാ, ഗാമദാരകാ വിയ ഭയബഹുലാ അസൂരാ കാതരാതി വുത്തം ഹോതി.

൪൪. ലാഭസക്കാരസിലോകന്തി എത്ഥ ലബ്ഭതീതി **ലാഭോ,** ചതുന്നം പച്ചയാനമേതം അധിവചനം. **സക്കാരോ**തി സുന്ദരകാരോ, പച്ചയാ എവ ഹി പണീതപണീതാ സുന്ദരസുന്ദരാ ച അഭിസങ്ഖരിത്വാ കതാ സക്കാരാതി വുച്ചന്തി. യാ ച പരേഹി അത്തനോ ഗാരവകിരിയാ പുപ്ഫാദീഹി വാ പൂജാ. **സിലോകോ**തി വണ്ണഭണനം എതം , ലാഭഞ്ച സക്കാരഞ്ച സിലോകഞ്ച **ലാഭസക്കാരസിലോകം. നികാമയമാനാ**തി പത്ഥയമാനാ. ഭയഭേരവാവ്ഹായനം അഭിജ്ഝാലുവാരസദിസമേവ. തദത്ഥദീപകം പനേത്ഥ പിയഗാമികവത്ഥും കഥേന്തി -

ഏകോ കിര പിയഗാമികോ നാമ ഭിക്ഖു സമാദിന്നധുതങ്ഗാനം ഭിക്ഖൂനം ലാഭം ദിസ്വാ "അഹമ്പി ധുതങ്ഗം സമാദിയിത്വാ ലാഭം ഉപ്പാദേമീ"തി ചിന്തേത്വാ സോസാനികങ്ഗം സമാദായ സുസാനേ വസതി. അഥേകദിവസം ഏകോ കമ്മമുത്തോ ജരഗ്ഗവോ ദിവാ ഗോചരേ ചരിത്വാ രത്തിം തസ്മിം സുസാനേ പുപ്ഫഗുമ്ബേ സീസം കത്വാ രോമന്ഥയമാനോ അട്ഠാസി. പിയഗാമികോ രത്തിം ചങ്കമനാ നിക്ഖന്തോ തസ്സ ഹനുസദ്ദം സുത്വാ ചിന്തേസി "അദ്ധാ മം ലാഭഗിദ്ധോ ഏസ സുസാനേ വസതീതി ഞത്വാ ദേവരാജാ വിഹേഠേതും ആഗതോ"തി, സോ ജരഗ്ഗവസ്സ പുരതോ അഞ്ജലിം പഗ്ഗഹേത്വാ "സപ്പുരിസ ദേവരാജ അജ്ജ മേ ഏകരത്തിം ഖമ, സ്വേ പട്ഠായ ന ഏവം കരിസ്സാമീ"തി നമസ്സമാനോ സബ്ബരത്തിം യാചന്തോ അട്ഠാസി. തതോ സൂരിയേ ഉട്ഠിതേ തം ദിസ്വാ കത്തരയട്ഠിയാ പഹരിത്വാ പലാപേസി "സബ്ബരത്തിം മം ഭിംസാപേസീ"തി.

൪൯. കുസീതാതി കോസജ്ജാനുഗതാ. **ഹീനവീരിയാ**തി ഹീനാ വീരിയേന വിരഹിതാ വിയുത്താ, നിബ്ബീരിയാതി വുത്തം ഹോതി. തത്ഥ കുസീതാ കായികവീരിയാരമ്ഭവിരഹിതാ ഹോന്തി, ഹീനവീരിയാ ചേതസികവീരിയാരമ്ഭവിരഹിതാ. തേ ആരമ്മണവവത്ഥാനമത്തമ്പി കാതും ന സക്കോന്തി. തേസം അവവത്ഥിതാരമ്മണാനന്തി സബ്ബം പുബ്ബസദിസമേവ.

൪൬. മുട്ഠസ്സതീതി നട്ഠസ്സതീ. **അസമ്പജാനാ**തി പഞ്ഞാരഹിതാ, ഇമസ്സ ച പടിപക്ഖേ "ഉപട്ഠിതസ്സതീഹമസ്മീ"തി വചനതോ സതിഭാജനിയമേവേതം. പഞ്ഞാ പനേത്ഥ സതിദുബ്ബല്യദീപനത്ഥം വുത്താ. ദുവിധാ ഹി സതി പഞ്ഞാസമ്പയുത്താ പഞ്ഞാവിപ്പയുത്താ ച. തത്ഥ പഞ്ഞാസമ്പയുത്താ ബലവതീ, വിപ്പയുത്താ ദുബ്ബലാ, തസ്മാ യദാപി തേസം സതി ഹോതി, തദാപി അസമ്പജാനന്താ മുട്ഠസ്സതീയേവ തേ, ദുബ്ബലായ സതിയാ സതികിച്ചാഭാവതോതി ഏതമത്ഥം ദീപേതും "അസമ്പജാനാ"തി വുത്തം. തേ ഏവം മുട്ഠസ്സതീ അസമ്പജാനാ ആരമ്മണവവത്ഥാനമത്തമ്പി കാതും ന സക്കോന്തീതി സബ്ബം പുബ്ബസദിസമേവ.

൪൭. അസമാഹിതാതി ഉപചാരപ്പനാസമാധിവിരഹിതാ. **വിബ്ഭന്തചിത്താ**തി ഉബ്ഭന്തചിത്താ. സമാധിവിരഹേന ലദ്ധോകാസേന ഉദ്ധച്ചേന തേസം സമാധിവിരഹാനം ചിത്തം നാനാരമ്മണേസു പരിബ്ഭമതി, വനമക്കടോ വിയ വനസാഖാസു ഉദ്ധച്ചേന ഏകാരമ്മണേ വിപ്ഫന്ദതി. പുബ്ബേ വുത്തനയേനേന തേ ഏവം അസമാഹിതാ വിബ്ഭന്തചിത്താ ആരമ്മണവവത്ഥാനമത്തമ്പി കാതും ന സക്കോന്തീതി സബ്ബം പുബ്ബസദിസമേവ.

൪൮. ദുപ്പഞ്ഞാതി നിപ്പഞ്ഞാനമേതം അധിവചനം. പഞ്ഞാ പന ദുട്ഠാ നാമ നത്ഥി. **ഏളമൂഗാ**തി ഏലമുഖാ, ഖ-കാരസ്സ ഗ-കാരോ കതോ. ലാലമുഖാതി വുത്തം ഹോതി. ദുപ്പഞ്ഞാനഞ്ഹി കഥേന്താനം ലാലാ മുഖതോ ഗലതി, ലാലാ ച ഏലാതി വുച്ചതി. യഥാഹ "പസ്സേലമൂഗം ഉരഗം ദുജ്ജിവ്ഹ"ന്തി. തസ്മാ തേ "ഏളമൂഗാ"തി വുച്ചന്തി. "ഏലമുഖാ"തിപി പാഠോ. "ഏലമുഗാ"തി കേചി പഠന്തി, അപരേ "ഏലമുകാ"തിപി, സബ്ബത്ഥ "ഏലമുഖാ"തി അത്ഥോ. തേ കഥം ഭയഭേരവം അവ്ഹായന്തി? തേ ദുപ്പഞ്ഞാ ഏളമൂഗാ ആരമ്മണവവത്ഥാനമത്തമ്പി കാതും ന സക്കോന്തി. തേസം അവവത്ഥിതാരമ്മണാനം അരഞ്ഞേ വിഹരന്താനം ദിവാ ദിട്ഠം രത്തിം ഭയഭേരവം ഹുത്വാ ഉപട്ഠാതി "തേ ആകുലചിത്താ അപ്പമത്തകേനപി തസന്തി വിത്തസന്തി, രജ്ജും വാ ലതം വാ ദിസ്വാ സപ്പസഞ്ഞിനോ ഹോന്തി, ഖാണും ദിസ്വാ യക്ഖസഞ്ഞിനോ, ഥലം വാ പബ്ബതം വാ ദിസ്വാ ഹത്ഥിസഞ്ഞിനോ സപ്പാദീഹി അനയവ്യസനം ആപാദിതാ വിയ ഹോന്തീ"തി. ഏവം തം ഭയഭേരവം അത്തനി സമാരോപനട്ഠേന അവ്ഹായന്തി പക്കോസന്തി. **പഞ്ഞാസമ്പന്നോഹമസ്മീ**തി ഏത്ഥ **പഞ്ഞാസമ്പന്നോ**തി പഞ്ഞായ സമ്പന്നോ സമന്നാഗതോ, നോ ച ഖോ വിപസ്സനാപഞ്ഞായ, ന മഗ്ഗപഞ്ഞായ, അപിച ഖോ പന ഇമേസു സോളസസു ഠാനേസു ആരമ്മണവവത്ഥാനപഞ്ഞായാതി അത്ഥോ. സേസം സബ്ബത്ഥ വുത്തനയമേവാതി.

വചീകമ്മന്തവാരാദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

സോളസട്ഠാനാരമ്മണപരിഗ്ഗഹോ നിട്ഠിതോ.

ഭയഭേരവസേനാസനാദിവണ്ണനാ

൪൯. തസ്സ മയ്ഹന്തി കോ അനുസന്ധി? ബോധിസത്തോ കിര ഇമാനി സോളസാരമ്മണാനി പരിഗ്ഗണ്ഹന്തോ ച ഭയഭേരവം അദിസ്വാ ഭയഭേരവം നാമ ഏവരൂപാസു രത്തീസു ഏവരൂപേ സേനാസനേ ച പഞ്ഞായതി, ഹന്ദ നം തഥാപി ഗവേസിസ്സാമീതി ഭയഭേരവഗവേസനമകാസി, ഏതമത്ഥം ഭഗവാ ഇദാനി ബ്രാഹ്മണസ്സ ദസ്സേന്തോ **തസ്സ മയ്ഹ**ന്തിആദിമാഹ.

തത്ഥ **യാ താ**തി ഉഭയമേതം രത്തിനംയേവ ഉദ്ദേസനിദ്ദേസവചനം. **അഭിഞ്ഞാതാ**തി എത്ഥ **അഭീ**തി ലക്ഖണത്ഥേ ഉപസഗ്ഗോ. തസ്മാ അഭിഞ്ഞാതാതി ചന്ദപാരിപൂരിയാ ചന്ദപരിക്ഖയേനാതി ഏവമാദീഹി ലക്ഖണേഹി ഞാതാതി വേദിതബ്ബാ. **അഭിലക്ഖിതാ**തി എത്ഥ ഉപസഗ്ഗമത്തമേവ, തസ്മാ അഭിലക്ഖിതാതി ലക്ഖണിയാ ഇച്ചേവ അത്ഥോ, ഉപോസഥസമാദാനധമ്മസ്സവനപൂജാസക്കാരാദികരണത്ഥം ലക്ഖേതബ്ബാ സല്ലക്ഖേതബ്ബാ ഉപലക്ഖേതബ്ബാതി വുത്തം ഹോതി.

ചാതുദ്ദസീതി പക്ഖസ്സ പഠമദിവസതോ പഭുതി ചതുദ്ദസന്നം പൂരണീ ഏകാ രത്തി. ഏവം **പഞ്ചദസീ അട്ഠമീ** ച. **പക്ഖസ്സാ**തി സുക്കപക്ഖസ്സ കണ്ഹപക്ഖസ്സ ച. ഏതാ തിസ്സോ തിസ്സോ കത്വാ ഛ രത്തിയോ, തസ്മാ സബ്ബത്ഥ പക്ഖവചനം യോജേതബ്ബം "പക്ഖസ്സ ചാതുദ്ദസീ പക്ഖസ്സ പഞ്ചദസീ പക്ഖസ്സ അട്ഠമീ"തി. അഥ പഞ്ചമീ കസ്മാ ന ഗഹിതാതി? അസബ്ബകാലികത്താ. ബുദ്ധേ കിര ഭഗവതി അനുപ്പന്നേപി ഉപ്പജ്ജിത്വാ അപരിനിബ്ബുതേപി പഞ്ചമീ അനഭിലക്ഖിതായേവ, പരിനിബ്ബുതേ പന ധമ്മസങ്ഗാഹകത്ഥേരാ ചിന്തേസും "ധമ്മസ്സവനം ചിരേന ഹോതീ"തി. തതോ സമ്മന്നിത്വാ പഞ്ചമീതി ധമ്മസ്സവനദിവസം ഠപേസും, തതോ പഭുതി സാ അഭിലക്ഖിതാ ജാതാ, ഏവം അസബ്ബകാലികത്താ എത്ഥ ന ഗഹിതാതി.

തഥാരൂപാസൂതി തഥാവിധാസു. **ആരാമചേതിയാനീ**തി പുപ്ഫാരാമഫലാരാമാദയോ ആരാമാ ഏവ ആരാമചേതിയാനി. ചിത്തീകതട്ഠേന ഹി **ചേതിയാനീ**തി വുച്ചന്തി, പൂജനീയട്ഠേനാതി വുത്തം ഹോതി. **വനചേതിയാനീ**തി ബലിഹരണവനസണ്ഡസുഭഗവനദേവസാലവനാദീനി വനാനിയേവ വനചേതിയാനി. **രുക്ഖചേതിയാനീ**തി ഗാമനിഗമാദിദ്വാരേസു പൂജനീയരുക്ഖായേവ രുക്ഖചേതിയാനി. ലോകിയാ ഹി ദിബ്ബാധിവത്ഥാതി വാ മഞ്ഞമാനാ തേസുയേവ വാ ദിബ്ബസഞ്ഞിനോ ഹുത്വാ ആരാമവനരുക്ഖേ ചിത്തീകരോന്തി , പൂജേന്തി, തേന തേ സബ്ബേപി **ചേതിയാനീ**തി വുച്ചന്തി. **ഭിംസനകാനീ**തി ഭയജനകാനി, പസ്സതോപി സുണതോപി ഭയം ജനേന്തി. **സലോമഹംസാനീ**തി സഹേവ ലോമഹംസേന വത്തന്തി, പവിസമാനസ്സേവ ലോമഹംസജനനതോ. **അപ്പേവ നാമ പസ്സേയ്യ**ന്തി അപി നാമ തം ഭയഭേരവം പസ്സേയ്യമേവ. **അപരേന സമയേനാ**തി, "ഏതദഹോസി യംനൂനാഹ"ന്തി ഏവം ചിന്തിതകാലതോ പട്ഠായ അഞ്ഞേന കാലേന.

തത്ഥ ച മേ ബ്രാഹ്മണ വിഹരതോതി തഥാരൂപേസു സേനാസനേസു യം യം മനുസ്സാനം ആയാചനഉപഹാരകരണാരഹം യക്ഖട്ഠാനം പുപ്ഫധൂപമംസരുഹിരവസാമേദപിഹകപപ്ഫാസസുരാമേരയാദീഹി ഓകിണ്ണകിലിന്നധരണിതലം ഏകനിപാതം വിയ യക്ഖരക്ഖസപിസാചാനം, യം ദിവാപി പസ്സന്താനം ഹദയം മഞ്ഞേ ഫലതി, തം ഠാനം സന്ധായാഹ "തത്ഥ ച മേ, ബ്രാഹ്മണ, വിഹരതോ"തി. **മഗോ വാ ആഗച്ഛതീ**തി സിങ്ഗാനി വാ ഖുരാനി വാ കോട്ടേന്തോ ഗോകണ്ണഖഗ്ഗദീപിവരാഹാദിഭേദോ മഗോ വാ ആഗച്ഛതി, സബ്ബചതുപ്പദാനഞ്ഹി ഇധ **മഗോ**തി നാമം. കത്ഥചി പന കാളസിങ്ഗാലോപി വുച്ചതി. യഥാഹ -

"ഉസഭസ്സേവ തേ ഖന്ധോ, സീഹസ്സേവ വിജമ്ഭിതം;
മഗരാജ നമോ ത്യത്ഥു, അപി കിഞ്ചി ലഭാമസേ"തി. (ജാ॰ ൧.൩.൧൩൩);

മോരോ വാ കട്ഠം പാതേതീതി മോരോ വാ സുക്ഖകട്ഠം രുക്ഖതോ ചാലേത്വാ പാതേതി. മോരഗ്ഗഹണേന ച ഇധ സബ്ബപക്ഖിഗ്ഗഹണം അധിപ്പേതം, തേന യോ കോചി പക്ഖീതി വുത്തം ഹോതി. അഥ വാ മോരോ വാതി വാ സദ്ദേന അഞ്ഞോ വാ കോചി പക്ഖീതി. ഏസ നയോ പുരിമേ മഗഗ്ഗഹണേപി. **വാതോ വാ പണ്ണകസടം ഏരേതീ**തി വാതോ വാ പണ്ണകചവരം ഘട്ടേതി. **ഏതം നൂന തം ഭയഭേരവം ആഗച്ഛതീ**തി യമേതം ആഗച്ഛതി, തം ഭയഭേരവം നൂനാതി. ഇതോ പഭുതി ച ആരമ്മണമേവ ഭയഭേരവന്തി വേദിതബ്ബം. പരിത്തസ്സ ച അധിമത്തസ്സ ച ഭയസ്സ ആരമ്മണത്താ സുഖാരമ്മണം രൂപം സുഖമിവ. **കിം നു ഖോ അഹം അഞ്ഞദത്ഥു ഭയപടികങ്ഖീ വിഹരാമീ**തി അഹം ഖോ കിം കാരണം ഏകംസേനേവ ഭയം ആകങ്ഖമാനോ ഇച്ഛമാനോ ഹുത്വാ വിഹരാമി.

യഥാഭൂതം യഥാഭൂതസ്സാതി യേന യേന ഇരിയാപഥേന ഭൂതസ്സ ഭവിതസ്സ സതോ വത്തമാനസ്സ സമങ്ഗീഭൂതസ്സ വാ. **മേ**തി മമ സന്തികേ. **തഥാഭൂതം തഥാഭൂതോ വാ**തി തേന തേനേവ ഇരിയാപഥേന ഭൂതോ ഭവിതോ സന്തോ വത്തമാനോ സമങ്ഗീഭൂതോ വാതി അത്ഥോ. **സോ ഖോ അഹം...പേ॰... പടിവിനേമീ**തി ബോധിസത്തസ്സ കിര ചങ്കമന്തസ്സ തസ്മിം മഗസിങ്ഗഖുരസദ്ദാദിഭേദേ ഭയഭേരവാരമ്മണേ ആഗതേ നേവ മഹാസത്തോ തിട്ഠതി, ന നിസീദതി ന സയതി, അഥ ഖോ ചങ്കമന്തോവ പരിവീമംസന്തോ പരിവിചിനന്തോ ഭയഭേരവം ന പസ്സതി, മഗസിങ്ഗഖുരസദ്ദാദിമത്തമേവ ചേതം ഹോതി, സോ തം ഞത്വാ ഇദം നാമേതം, ന ഭയഭേരവന്തി തതോ തിട്ഠതി വാ നിസീദതി വാ സയതി വാ. ഏതമത്ഥം ദസ്സേന്തോ "സോ ഖോ അഹ"ന്തിആദിമാഹ. ഏസ നയോ സബ്ബേപേയ്യാലേസു. ഇതോ പരഞ്ച ഇരിയാപഥപടിപാടിയാ അവത്വാ ആസന്നപടിപാടിയാ ഇരിയാപഥാ വുത്താതി വേദിതബ്ബാ, ചങ്കമന്തസ്സ ഹി ഭയഭേരവേ ആഗതേ ന ഠിതോ ന നിസിന്നോ ന നിപന്നോ ഠിതസ്സാപി ആഗതേ ന ചങ്കമീതി ഏവം തസ്സ ആസന്നപടിപാടിയാ വുത്താതി.

ഭയഭേരവസേനാസനാദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

അസമ്മോഹവിഹാരവണ്ണനാ

൧൦. ഏവം ഭിംസനകേസുപി ഠാനേസു അത്തനോ ഭയഭേരവാഭാവം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി ഥായീനം സമ്മോഹട്ഠാനേസു അത്തനോ അസമ്മോഹവിഹാരം ദസ്സേതും **സന്തി ഖോ പന, ബ്രാഹ്മണാ**തിആദിമാഹ.

തത്ഥ **സന്തീ**തി അത്ഥി സംവിജ്ജന്തി ഉപലബ്ഭന്തി. **രത്തിംയേവ സമാന**ന്തി രത്തിംയേവ സന്തം, **ദിവാതി സഞ്ജാനന്തീ**തി "ദിവസോ അയ"ന്തി സഞ്ജാനന്തി. **ദിവായേവ സമാന**ന്തി ദിവസംയേവ സന്തം. **രത്തീതി സഞ്ജാനന്തീ**തി "രത്തി അയ"ന്തി സഞ്ജാനന്തി. കസ്മാ പനേതേ ഏവംസഞ്ഞിനോ ഹോന്തീതി. വുട്ഠാനകോസല്ലാഭാവതോ വാ സകുണരുതതോ വാ. കഥം? ഇധേകച്ചോ ഓദാതകസിണലാഭീ ദിവാ പരികമ്മം കത്വാ ദിവാ സമാപന്നോ ദിവായേവ വുട്ഠഹാമീതി മനസികാരം ഉപ്പാദേതി, നോ ച ഖോ അദ്ധാനപരിച്ഛേദേ കുസലോ ഹോതി. സോ ദിവസം അതിക്കമിത്വാ രത്തിഭാഗേ വുട്ഠാതി. ഓദാതകസിണഫരണവസേന ചസ്സ വിസദം ഹോതി വിഭൂതം സുവിഭൂതം. സോ, ദിവാ വുട്ഠഹാമീതി ഉപ്പാദിതമനസികാരതായ ഓദാതകസിണഫരണവിസദവിഭൂതതായ ച രത്തിംയേവ സമാനം ദിവാതി സഞ്ജാനാതി. ഇധ പനേകച്ചോ നീലകസിണലാഭീ രത്തിം പരികമ്മം കത്വാ രത്തിം സമാപന്നോ രത്തിംയേവ വുട്ഠഹാമീതി മനസികാരം ഉപ്പാദേതി, നോ ച ഖോ അദ്ധാനപരിച്ഛേദേ കുസലോ ഹോതി. സോ രത്തിം അതിക്കമിത്വാ ദിവസഭാഗേ വുട്ഠാതി. നീലകസിണഫരണവസേന ചസ്സ അവിസദം ഹോതി അവിഭൂതം. സോ രത്തിം വുട്ഠഹാമീതി ഉപ്പാദിതമനസികാരതായ നീലകസിണഫരണാവിസദാവിഭൂതതായ ച ദിവായേവ സമാനം രത്തീതി സഞ്ജാനാതി. ഏവം താവ വുട്ഠാനകോസല്ലാഭാവതോ ഏവംസഞ്ഞിനോ ഹോന്തി.

സകുണരുതതോ പന ഇധേകച്ചോ അന്തോസേനാസനേ നിസിന്നോ ഹോതി. അഥ ദിവാ രവനകസകുണാ കാകാദയോ ചന്ദാലോകേന ദിവാതി മഞ്ഞമാനാ രത്തിം രവന്തി, അഞ്ഞേഹി വാ കാരണേഹി. സോ തേസം സദ്ദം സുത്വാ രത്തിംയേവ സമാനം ദിവാതി സഞ്ജാനാതി. ഇധ പനേകച്ചോ പബ്ബതന്തരേ ഗമ്ഭീരായ ഘനവനപ്പടിച്ഛന്നായ ഗിരിഗുഹായ സത്താഹവദ്ദലികായ വത്തമാനായ അന്തരഹിതസൂരിയാലോകേ കാലേ നിസിന്നോ ഹോതി. അഥ രത്തിം രവനകസകുണാ ഉലൂകാദയോ മജ്ഝന്ഹികസമയേപി തത്ഥ തത്ഥ സമന്ധകാരേ നിലീനാ രത്തിസഞ്ഞായ വാ അഞ്ഞേഹി വാ കാരണേഹി രവന്തി. സോ തേസം സദ്ദം സുത്വാ ദിവായേവ സമാനം രത്തീതി സഞ്ജാനാതി. ഏവം സകുണരുതതോ ഏവംസഞ്ഞിനോ ഹോന്തീതി. **ഇദമഹ**ന്തി ഇദം അഹം ഏവം സഞ്ജാനനം . **സമ്മോഹവിഹാരസ്മിം വദാമീ**തി സമ്മോഹവിഹാരപരിയാപന്നം അന്തോഗധം, സമ്മോഹവിഹാരാനം അഞ്ഞതരം വദാമീതി വുത്തം ഹോതി.

അഹം ഖോ പന ബ്രാഹ്മണ...പേ॰... സഞ്ജാനാമീതി പാകടോ ബോധിസത്തസ്സ രത്തിന്ദിവപരിച്ഛേദോ സത്താഹവദ്ദലേപി ചന്ദിമസൂരിയേസു അദിസ്സമാനേസുപി ജാനാതിയേവ "ഏത്തകം പുരേഭത്തകാലോ ഗതോ, ഏത്തകം പച്ഛാഭത്തകാലോ, ഏത്തകം പഠമയാമോ, ഏത്തകം മജ്ഝിമയാമോ, ഏത്തകം പച്ഛിമയാമോ"തി, തസ്മാ ഏവമാഹ. അനച്ഛരിയഞ്ചേതം യം പൂരിതപാരമീ ബോധിസത്തോ ഏവം ജാനാതി. പദേസഞാണേ ഠിതാനം സാവകാനമ്പി ഹി രത്തിന്ദിവപരിച്ഛേദോ പാകടോ ഹോതി.

കല്യാണിയമഹാവിഹാരേ കിര ഗോദത്തത്ഥേരോ ദ്വങ്ഗുലകാലേ ഭത്തം ഗഹേത്വാ അങ്ഗുലകാലേ ഭുഞ്ജതി. സൂരിയേ അദിസ്സമാനേപി പാതോയേവ സേനാസനം പവിസിത്വാ തായ വേലായ നിക്ഖമതി. ഏകദിവസം ആരാമികാ "സ്വേ ഥേരസ്സ നിക്ഖമനകാലേ പസ്സാമാ"തി ഭത്തം സമ്പാദേത്വാ കാലത്ഥമ്ഭമൂലേ നിസീദിംസു. ഥേരോ ദ്വങ്ഗുലകാലേയേവ നിക്ഖമതി. തതോ പഭുതി കിര സൂരിയേ അദിസ്സമാനേപി ഥേരസ്സ നിക്ഖമനസഞ്ഞായ ഏവ ഭേരിം ആകോടേന്തി.

അജഗരവിഹാരേപി കാളദേവത്ഥേരോ അന്തോവസ്സേ യാമഗണ്ഡികം പഹരതി, ആചിണ്ണമേതം ഥേരസ്സ. ന ച യാമയന്തനാളികം പയോജേതി, അഞ്ഞേ ഭിക്ഖൂ പയോജേന്തി. അഥ നിക്ഖന്തേ പഠമേ യാമേ ഥേരേ മുഗ്ഗരം ഗഹേത്വാ ഠിതമത്തേയേവ ഏകം ദ്വേ വാരേ പഹരന്തേയേവ വാ യാമയന്തം പതതി, ഏവം തീസു യാമേസു സമണധമ്മം കത്വാ ഥേരോ പാതോയേവ ഗാമം പവിസിത്വാ പിണ്ഡപാതം ആദായ വിഹാരം ആഗന്ത്വാ ഭോജനവേലായ പത്തം ഗഹേത്വാ ദിവാ വിഹാരട്ഠാനം ഗന്ത്വാ സമണധമ്മം കരോതി. ഭിക്ഖൂ കാലത്ഥമ്ഭം ദിസ്വാ ഥേരസ്സ അദിസ്വാ ആഗമനത്ഥായ പേസേന്തി. സോ ഭിക്ഖു ഥേരം ദിവാ വിഹാരട്ഠാനാ നിക്ഖമന്തമേവ വാ അന്തരാമഗ്ഗേ വാ പസ്സതി. ഏവം പദേസഞാണേ ഠിതാനം സാവകാനമ്പി രത്തിന്ദിവപരിച്ഛേദോ പാകടോ ഹോതി, കിമങ്ഗം പന ബോധിസത്താനന്തി.

യം ഖോ തം ബ്രാഹ്മണ...പേ॰... വദേയ്യാതി ഏത്ഥ പന "യം ഖോ തം, ബ്രാഹ്മണ, അസമ്മോഹധമ്മോ സത്തോ ലോകേ ഉപ്പന്നോ...പേ॰... സുഖായ ദേവമനുസ്സാന"ന്തി വചനം വദമാനോ കോചി സമ്മാ വദേയ്യ, സമ്മാ വദമാനോ സിയാ, ന വിതഥവാദീ അസ്സ. മമേവ തം വചനം വദമാനോ സമ്മാ വദേയ്യ, സമ്മാ വദമാനോ സിയാ, ന വിതഥവാദീ അസ്സാതി ഏവം പദസമ്ബന്ധോ വേദിതബ്ബോ.

തത്ഥ **അസമ്മോഹധമ്മോ**തി അസമ്മോഹസഭാവോ. **ലോകേ**തി മനുസ്സലോകേ. **ബഹുജനഹിതായാ**തി ബഹുജനസ്സ ഹിതത്ഥായ, പഞ്ഞാസമ്പത്തിയാ ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികഹിതൂപദേസകോതി. **ബഹുജനസുഖായാ**തി ബഹുജനസ്സ സുഖത്ഥായ, ചാഗസമ്പത്തിയാ ഉപകരണസുഖസ്സ ദായകോതി. **ലോകാനുകമ്പായാ**തി ലോകസ്സ അനുകമ്പത്ഥായ, മേത്താകരുണാസമ്പത്തിയാ മാതാപിതരോ വിയ ലോകസ്സ രക്ഖിതാ ഗോപയിതാതി. **അത്ഥായ ഹിതായ സുഖായ ദേവമനുസ്സാന**ന്തി ഇധ ദേവമനുസ്സഗ്ഗഹണേന ച ഭബ്ബപുഗ്ഗലവേനേയ്യസത്തേയേവ ഗഹേത്വാ തേസം നിബ്ബാനമഗ്ഗഫലാധിഗമായ അത്തനോ ഉപ്പത്തിം ദസ്സേതീതി

വേദിതബ്ബോ. **അത്ഥായാ**തി ഹി വുത്തേ പരമത്ഥത്ഥായ നിബ്ബാനായാതി വുത്തം ഹോതി. **ഹിതായാ**തി വുത്തേ തം സമ്പാപകമഗ്ഗത്ഥായാതി വുത്തം ഹോതി, നിബ്ബാനസമ്പാപകമഗ്ഗതോ ഹി ഉത്തരി ഹിതം നാമ നത്ഥി. **സുഖായാ**തി വുത്തേ ഫലസമാപത്തിസുഖത്ഥായാതി വുത്തം ഹോതി, തതോ ഉത്തരി സുഖാഭാവതോ. വുത്തഞ്ചേതം "അയം സമാധി പച്ചുപ്പന്നസുഖോ ചേവ ആയതിഞ്ച സുഖവിപാകോ"തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൫൫; അ॰ നി॰ ൫.൨൭; വിഭ॰ ൮൦൪).

അസമ്മോഹവിഹാരവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

പുബ്ബഭാഗപടിപദാദിവണ്ണനാ

൫൫. ഏവം ഭഗവാ ബുദ്ധഗുണപടിലാഭാവസാനം അത്തനോ അസമ്മോഹവിഹാരം ബ്രാഹ്മണസ്സ ദസ്സേത്വാ ഇദാനി യായ പടിപദായ തം കോടിപ്പത്തം അസമ്മോഹവിഹാരം അധിഗതോ, തം പുബ്ബഭാഗതോ പഭുതി ദസ്സേതും **ആരദ്ധം ഖോ പന മേ ബ്രാഹ്മണാ**തിആദിമാഹ.

കേചി പനാഹു "ഇമം അസമ്മോഹവിഹാരം സുത്വാ ബ്രാഹ്മണസ്സ ചിത്തമേവം ഉപ്പന്നം 'കായ നു ഖോ പടിപദായ ഇമം പത്തോ'തി, തസ്സ ചിത്തമഞ്ഞായ ഇമായാഹം പടിപദായ ഇമം ഉത്തമം അസമ്മോഹവിഹാരം പത്തോതി ദസ്സേന്തോ ഏവമാഹാ"തി.

തത്ഥ **ആരദ്ധം ഖോ പന മേ, ബ്രാഹ്മണ, വീരിയം അഹോസീ**തി, ബ്രാഹ്മണ, ന മയാ അയം ഉത്തമോ അസമ്മോഹവിഹാരോ കുസീതേന മുട്ഠസ്സതിനാ സാരദ്ധകായേന വിക്ഖിത്തചിത്തേന വാ അധിഗതോ, അപിച ഖോ തദധിഗമായ ആരദ്ധം ഖോ പന മേ വീരിയം അഹോസി, ബോധിമണ്ഡേ നിസിന്നേന മയാ ചതുരങ്ഗവീരിയം ആരദ്ധം അഹോസി, പഗ്ഗഹിതം അസിഥിലപ്പവത്തിതന്തി വുത്തം ഹോതി. ആരദ്ധത്തായേവ ച മേതം **അസല്ലീനം** അഹോസി.

ഉപട്ഠിതാ സതി അസമ്മുട്ഠാതി ന കേവലഞ്ച വീരിയമേവ, സതിപി മേ ആരമ്മണാഭിമുഖീഭാവേന ഉപട്ഠിതാ അഹോസി. ഉപട്ഠിതത്തായേവ ച അസമ്മുട്ഠാ. **പസ്സദ്ധോ കായോ**തി കായചിത്തപ്പസ്സദ്ധിസമ്ഭവേന കായോപി മേ പസ്സദ്ധോ അഹോസി. തത്ഥ യസ്മാ നാമകായേ പസ്സദ്ധേ രൂപകായോപി പസ്സദ്ധോയേവ ഹോതി, തസ്മാ നാമകായോ രൂപകായോതി അവിസേസേത്വാവ പസ്സദ്ധോ കായോതി വുത്തം. **അസാരദ്ധോ**തി സോ ച ഖോ പസ്സദ്ധത്തായേവ അസാരദ്ധോ, വിഗതദരഥോതി വുത്തം ഹോതി. **സമാഹിതം ചിത്തം ഏകഗ്ഗ**ന്തി ചിത്തമ്പി മേ സമ്മാ ആഹിതം സുട്ഠു ഠപിതം അപ്പിതം വിയ അഹോസി. സമാഹിതത്താ ഏവ ച ഏകഗ്ഗം അചലം നിപ്ഫന്ദനന്തി, ഏത്താവതാ ഝാനസ്സ പുബ്ബഭാഗപടിപദാ കഥിതാ ഹോതി.

ഇദാനി ഇമായ പടിപദായ അധിഗതം പഠമജ്ഝാനം ആദിം കത്വാ വിജ്ജാത്തയപരിയോസാനം വിസേസം ദസ്സേന്തോ **സോ ഖോ അഹ**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **വിവിച്ചേവ കാമേഹി…പേ॰… ചതുത്ഥജ്ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹാസി**ന്തി ഏത്ഥ താവ യം വത്തബ്ബം സിയാ, തം സബ്ബം വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ പഥവീകസിണകഥായം വുത്തം. കേവലഞ്ഹി തത്ഥ "ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതീ"തി ആഗതം, ഇധ "വിഹാസി"ന്തി, അയമേവ വിസേസോ. കിം കത്വാ പന ഭഗവാ ഇമാനി ഝാനാനി ഉപസമ്പജ്ജ വിഹാസീതി, കമ്മട്ഠാനം ഭാവേത്വാ. കതരം? ആനാപാനസ്സതികമ്മട്ഠാനം.

ഇമാനി ച പന ചത്താരി ഝാനാനി കേസഞ്ചി ചിത്തേകഗ്ഗതത്ഥാനി ഹോന്തി, കേസഞ്ചി വിപസ്സനാപാദകാനി, കേസഞ്ചി അഭിഞ്ഞാപാദകാനി, കേസഞ്ചി നിരോധപാദകാനി, കേസഞ്ചി ഭവോക്കമനത്ഥാനി. തത്ഥ ഖീണാസവാനം ചിത്തേകഗ്ഗതത്ഥാനി ഹോന്തി. തേ ഹി സമാപജ്ജിത്വാ ഏകഗ്ഗചിത്താ സുഖം ദിവസം വിഹരിസ്സാമാതി ഇച്ചേവം കസിണപരികമ്മം കത്വാ അട്ഠ സമാപത്തിയോ നിബ്ബത്തേന്തി. സേക്ഖപുഥുജ്ജനാനം സമാപത്തിതോ വുട്ഠായ സമാഹിതേന ചിത്തേന വിപസ്സിസ്സാമാതി നിബ്ബത്തേന്താനം വിപസ്സനാപാദകാനി ഹോന്തി. യേ പന അട്ഠ സമാപത്തിയോ നിബ്ബത്തേത്വാ അഭിഞ്ഞാപാദകജ്ഝാനം സമാപജ്ജിത്വാ സമാപത്തിതോ വുട്ഠായ "ഏകോപി ഹുത്വാ ബഹുധാ ഹോതീ"തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൩൮; പടി॰ മ॰ ൧.൧൦൨) വുത്തനയാ അഭിഞ്ഞായോ പത്ഥേന്താ നിബ്ബത്തേന്തി, തേസം അഭിഞ്ഞാപാദകാനി ഹോന്തി. യേ പന അട്ഠ സമാപത്തിയോ നിബ്ബത്തേത്വാ നിരോധസമാപത്തിം സമാപജ്ജിത്വാ സത്താഹം അചിത്താ ഹുത്വാ ദിട്ഠേവ ധമ്മേ നിരോധം നിബ്ബാനം പത്വാ സുഖം വിഹരിസ്സാമാതി നിബ്ബത്തേന്തി, തേസം നിരോധപാദകാനി ഹോന്തി. യേ പന അട്ഠ സമാപത്തിയോ നിബ്ബത്തേത്വാ അപരിഹീനജ്ഝാനാ ബ്രഹ്മലോകേ ഉപ്പജ്ജിസ്സാമാതി നിബ്ബത്തേന്തി, തേസം ഭവോക്കമനത്ഥാനി ഹോന്തി.

ഭഗവതാ പനിദം ചതുത്ഥജ്ഝാനം ബോധിരുക്ഖമൂലേ നിബ്ബത്തിതം, തം തസ്സ വിപസ്സനാപാദകഞ്ചേവ അഹോസി അഭിഞ്ഞാപാദകഞ്ച സബ്ബകിച്ചസാധകഞ്ച, സബ്ബലോകിയലോകുത്തരഗുണദായകന്തി വേദിതബ്ബം.

പുബ്ബഭാഗപടിപദാദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

പുബ്ബേനിവാസകഥാവണ്ണനാ

൨൫. യേസഞ്ച ഗുണാനം ദായകം അഹോസി, തേസം ഏകദേസം ദസ്സേന്തോ **സോ ഏവം സമാഹിതേ ചിത്തേ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ ദ്വിന്നം വിജ്ജാനം അനുപദവണ്ണനാ ചേവ ഭാവനാനയോ ച വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വിത്ഥാരിതോ. കേവലഞ്ഹി തത്ഥ "സോ ഏവം സമാഹിതേ ചിത്തേ...പേ॰... അഭിനിന്നാമേതീ"തി വുത്തം, ഇധ "അഭിനിന്നാമേസി"ന്തി. **അയം ഖോ മേ ബ്രാഹ്മണാ**തി അയഞ്ച അപ്പനാവാരോ തത്ഥ അനാഗതോതി അയമേവ വിസേസോ. തത്ഥ **സോ**തി സോ അഹം. **അഭിനിന്നാമേസി**ന്തി അഭിനീഹരിം. അഭിനിന്നാമേസിന്തി ച വചനതോ **സോ**തി ഏത്ഥ സോ അഹന്തി ഏവമത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

യസ്മാ ചിദം ഭഗവതോ വസേന പുബ്ബേനിവാസാനുസ്സതിഞ്ഞാണം ആഗതം, തസ്മാ "സോ തതോ ചുതോ ഇധൂപപന്നോ"തി ഏത്ഥ ഏവം യോജനാ വേദിതബ്ബാ. ഏത്ഥ ഹി **സോ തതോ ചുതോ**തി പടിനിവത്തന്തസ്സ പച്ചവേക്ഖണം. തസ്മാ **ഇധൂപപന്നോ**തി ഇമിസ്സാ ഇധൂപപത്തിയാ അനന്തരം. **അമുത്ര ഉദപാദി**ന്തി തുസിതഭവനം സന്ധായാഹാതി വേദിതബ്ബോ. **തത്രാപാസിം ഏവംനാമോ**തി തത്രാപി തുസിതഭവനേ സേതകേതു നാമ ദേവപുത്തോ അഹോസിം. **ഏവംഗോത്തോ**തി താഹി ദേവതാഹി സദ്ധിം ഏകഗോത്തോ. **ഏവംവണ്ണോ**തി സുവണ്ണവണ്ണോ. **ഏവമാഹാരോ**തി ദിബ്ബസുധാഹാരോ. **ഏവംസുഖദുക്ഖപ്പടിസംവേദീ**തി ഏവം ദിബ്ബസുഖപടിസംവേദീ. ദുക്ഖം പന സങ്ഖാരദുക്ഖമത്തമേവ . **ഏവമായുപരിയന്തോ**തി ഏവം സത്തപഞ്ഞാസവസ്സകോടിസട്ഠിവസ്സസതസഹസ്സായുപരിയന്തോ. **സോ തതോ ചുതോ**തി സോ അഹം തതോ തുസിതഭവനതോ ചുതോ. **ഇധൂപപന്നോ**തി ഇധ മഹാമായായ ദേവിയാ കുച്ഛിമ്ഹി നിബ്ബത്തോ.

അയം ഖോ മേ ബ്രാഹ്മണാതിആദീസു **മേ**തി മയാ. **വിജ്ജാ**തി വിദിതകരണട്ഠേന വിജ്ജാ. കിം വിദിതം കരോതി? പുബ്ബേനിവാസം. **അവിജ്ജാ**തി തസ്സേവ പുബ്ബേനിവാസസ്സ അവിദിതകരണട്ഠേന തപ്പടിച്ഛാദകോ മോഹോ വുച്ചതി. **തമോ**തി സ്വേവ മോഹോ പടിച്ഛാദകട്ഠേന "തമോ"തി വുച്ചതി. **ആലോകോ**തി സായേവ വിജ്ജാ ഓഭാസകരണട്ഠേന "ആലോകോ"തി വുച്ചതി. ഏത്ഥ ച വിജ്ജാ അധിഗതാതി അയം അത്ഥോ, സേസം പസംസാവചനം. യോജനാ പനേത്ഥ അയം ഖോ മേ വിജ്ജാ അധിഗതാ, തസ്സ മേ അധിഗതവിജ്ജസ്സ അവിജ്ജാ വിഹതാ, വിനട്ഠാതി അത്ഥോ. കസ്മാ? യസ്മാ വിജ്ജാ ഉപ്പന്നാ. ഏസ നയോ ഇതരസ്മിമ്പി പദദ്വയേ.

യഥാ തന്തി ഏത്ഥ **യഥാ**തി ഓപമ്മേ. **ത**ന്തി നിപാതോ. സതിയാ അവിപ്പവാസേന **അപ്പമത്തസ്സ**. വീരിയാതാപേന **ആതാപിനോ**. കായേ ച ജീവിതേ ച അനപേക്ഖതായ **പഹിതത്തസ്സ,** പേസിതത്തസ്സാതി അത്ഥോ. ഇദം വുത്തം ഹോതി "യഥാ അപ്പമത്തസ്സ ആതാപിനോ പഹിതത്തസ്സ വിഹരതോ അവിജ്ജാ വിഹഞ്ഞേയ്യ, വിജ്ജാ ഉപ്പജ്ജേയ്യ. തമോ വിഹഞ്ഞേയ്യ, ആലോകോ ഉപ്പജ്ജേയ്യ. ഏവമേവ മമ അവിജ്ജാ വിഹതാ, വിജ്ജാ ഉപ്പന്നാ. തമോ വിഹതോ, ആലോകോ ഉപ്പന്നോ. ഏതസ്സ മേ പധാനാനുയോഗസ്സ അനുരൂപമേവ ഫലം ലദ്ധ"ന്തി.

പുബ്ബേനിവാസകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ദിബ്ബചക്ഖുഞാണകഥാവണ്ണനാ

൩൧. ചുതൂപപാതകഥായം യസ്മാ ഇധ ഭഗവതോ വസേന പാളി ആഗതാ, തസ്മാ "പസ്സാമി പജാനാമീ"തി വുത്തം, അയം വിസേസോ. സേസം വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വുത്തസദിസമേവ.

ഏത്ഥ പന **വിജ്ജാ**തി ദിബ്ബചക്ഖുഞാണവിജ്ജാ. **അവിജ്ജാ**തി സത്താനം ചുതിപടിസന്ധിപടിച്ഛാദികാ അവിജ്ജാ. സേസം വുത്തനയമേവാതി. യസ്മാ ച പൂരിതപാരമീനം മഹാസത്താനം പരികമ്മകിച്ചം നാമ നത്ഥി. തേ ഹി ചിത്തേ അഭിനിന്നാമിതമത്തേയേവ അനേകവിഹിതം പുബ്ബേനിവാസം അനുസ്സരന്തി, ദിബ്ബേന ചക്ഖുനാ സത്തേ പസ്സന്തി. തസ്മാ യോ തത്ഥ പരികമ്മം ആദിം കത്വാ ഭാവനാനയോ വുത്തോ, ന തേന ഇധ അത്ഥോതി.

ദിബ്ബചക്ഖുഞാണകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ആസവക്ഖയഞാണകഥാവണ്ണനാ

൩൪. തതിയവിജ്ജായ **സോ ഏവം സമാഹിതേ ചിത്തേ**തി വിപസ്സനാപാദകം ചതുത്ഥജ്ഝാനചിത്തം വേദിതബ്ബം. **ആസവാനം ഖയഞാണായാ**തി അരഹത്തമഗ്ഗഞാണത്ഥായ. അരഹത്തമഗ്ഗോ ഹി ആസവവിനാസനതോ ആസവാനം ഖയോതി വുച്ചതി, തത്ര ചേതം ഞാണം, തപ്പരിയാപന്നത്താതി. **ചിത്തം അഭിനിന്നാമേസി**ന്തി വിപസ്സനാചിത്തം അഭിനീഹരിം. **സോ ഇദം ദുക്ഖ**ന്തി ഏവമാദീസു "ഏത്തകം ദുക്ഖം, ന ഇതോ ഭിയ്യോ"തി സബ്ബമ്പി ദുക്ഖസച്ചം സരസലക്ഖണപടിവേധേന യഥാഭൂതം അബ്ഭഞ്ഞാസിം ജാനിം പടിവിജ്ഝിം. തസ്സ ച ദുക്ഖസ്സ നിബ്ബത്തികം തണ്ഹം **അയം ദുക്ഖസമുദയോ**തി. തദുഭയമ്പി യം ഠാനം പത്വാ നിരുജ്ഝതി, തം തേസം അപ്പവത്തിം നിബ്ബാനം **അയം ദുക്ഖനിരോധോ**തി. തസ്സ സമ്പാപകം അരിയമഗ്ഗം **അയം ദുക്ഖനിരോധഗാമിനീ പടിപദാ**തി സരസലക്ഖണപടിവേധേന യഥാഭൂതം അബ്ഭഞ്ഞാസിം ജാനിം പടിവിജ്ഝിന്തി ഏവമത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

ഏവം സരൂപതോ സച്ചാനി ദസ്സേത്വാ ഇദാനി കിലേസവസേന പരിയായതോ ദസ്സേന്തോ **ഇമേ ആസവാ**തിആദിമാഹ. **തസ്സ മേ ഏവം ജാനതോ ഏവം പസ്സതോ**തി തസ്സ മയ്ഹം ഏവം ജാനന്തസ്സ ഏവം പസ്സന്തസ്സ. സഹ വിപസ്സനായ കോടിപ്പത്തം മഗ്ഗം കഥേതി. **കാമാസവാ**തി കാമാസവതോ. **വിമുച്ചിത്ഥാ**തി

ഇമിനാ ഫലക്ഖണം ദസ്സേതി, മഗ്ഗക്ഖണേ ഹി ചിത്തം വിമുച്ചതി, ഫലക്ഖണേ വിമുത്തം ഹോതി. **വിമുത്തസ്മിം വിമുത്തമിതി ഞാണ**ന്തി ഇമിനാ പച്ചവേക്ഖണഞാണം ദസ്സേതി. **ഖീണാ ജാതീ**തിആദീഹി തസ്സ ഭൂമിം, തേന ഹി ഞാണേന ഭഗവാ പച്ചവേക്ഖന്തോ "ഖീണാ ജാതീ"തിആദീനി അബ്ഭഞ്ഞാസി. കതമാ പന ഭഗവതോ ജാതി ഖീണാ, കഥഞ്ച നം അബ്ഭഞ്ഞാസീതി? ന താവസ്സ അതീതാ ജാതി ഖീണാ, പുബ്ബേവ ഖീണത്താ, ന അനാഗതാ, അനാഗതേ വായാമാഭാവതോ, ന പച്ചുപ്പന്നാ, വിജ്ജമാനത്താ. യാ പന മഗ്ഗസ്സ അഭാവിതത്താ ഉപ്പജ്ജേയ്യ ഏകചതുപഞ്ചവോകാരഭവേസു ഏകചതുപഞ്ചക്ഖന്ധഭേദാ ജാതി, സാ മഗ്ഗസ്സ ഭാവിതത്താ അനുപ്പാദധമ്മതം ആപജ്ജനേന ഖീണാ, തം സോ മഗ്ഗഭാവനായ പഹീനകിലേസേ പച്ചവേക്ഖിത്വാ "കിലേസാഭാവേ വിജ്ജമാനമ്പി കമ്മം ആയതിം അപ്പടിസന്ധികം ഹോതീ"തി ജാനന്തോ അബ്ഭഞ്ഞാസി.

വുസിതന്തി വുത്ഥം പരിവുത്ഥം, കതം ചരിതം നിട്ഠിതന്തി അത്ഥോ. **ബ്രഹ്മചരിയ**ന്തി മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയം, പുഥുജ്ജനകല്യാണകേന ഹി സദ്ധിം സത്തസേക്ഖാ ബ്രഹ്മചരിയവാസം വസന്തി നാമ, ഖീണാസവോ വുത്ഥവാസോ. തസ്മാ ഭഗവാ അത്തനോ ബ്രഹ്മചരിയവാസം പച്ചവേക്ഖന്തോ "വുസിതം ബ്രഹ്മചരിയ"ന്തി അബ്ഭഞ്ഞാസി. **കതം കരണീയ**ന്തി ചതൂസു സച്ചേസു ചതൂഹി മഗ്ഗേഹി പരിഞ്ഞാപഹാനസച്ഛികിരിയാഭാവനാവസേന സോളസവിധമ്പി കിച്ചം നിട്ഠാപിതന്തി അത്ഥോ. പുഥുജ്ജനകല്യാണകാദയോ ഹി തം കിച്ചം കരോന്തി, ഖീണാസവോ കതകരണീയോ. തസ്മാ ഭഗവാ അത്തനോ കരണീയം പച്ചവേക്ഖന്തോ "കതം കരണീയ"ന്തി അബ്ഭഞ്ഞാസി.

നാപരം ഇത്ഥത്തായാതി ഇദാനി പുന ഇത്ഥഭാവായ ഏവംസോളസകിച്ചഭാവായ, കിലേസക്ഖയായ വാ മഗ്ഗഭാവനാകിച്ചം മേ നത്ഥീതി അബ്ഭഞ്ഞാസി. അഥ വാ **ഇത്ഥത്തായാ**തി ഇത്ഥഭാവതോ ഇമസ്മാ ഏവംപകാരാ ഇദാനി വത്തമാനക്ഖന്ധസന്താനാ അപരം ഖന്ധസന്താനം മയ്ഹം നത്ഥി. ഇമേ പന പഞ്ചക്ഖന്ധാ പരിഞ്ഞാതാ തിട്ഠന്തി ഛിന്നമൂലകാ രുക്ഖാ വിയ. തേ ചരിമകവിഞ്ഞാണനിരോധേന അനുപാദാനോ വിയ ജാതവേദോ നിബ്ബായിസ്സന്തീതി അബ്ഭഞ്ഞാസി.

ഇദാനി ഏവം പച്ചവേക്ഖണഞാണപരിഗ്ഗഹിതം ആസവാനം ഖയഞാണാധിഗമം ബ്രാഹ്മണസ്സ ദസ്സേന്തോ, **അയം ഖോ മേ ബ്രാഹ്മണാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **വിജ്ജാ**തി അരഹത്തമഗ്ഗഞാണവിജ്ജാ. **അവിജ്ജാ**തി ചതുസച്ചപടിച്ഛാദികാ അവിജ്ജാ. സേസം വുത്തനയമേവ. ഏത്താവതാ ച പുബ്ബേനിവാസഞാണേന അതീതംസഞാണം, ദിബ്ബചക്ഖുനാ പച്ചുപ്പന്നാനാഗതംസഞാണം, ആസവക്ഖയേന സകലലോകിയലോകുത്തരഗുണന്തി ഏവം തീഹി വിജ്ജാഹി സബ്ബേപി സബ്ബഞ്ഞുഗുണേ സങ്ഗഹേത്വാ പകാസേന്തോ അത്തനോ അസമ്മോഹവിഹാരം ബ്രാഹ്മണസ്സ ദസ്സേസി.

ആസവക്ഖയഞാണകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

അരഞ്ഞവാസകാരണവണ്ണനാ

൪൯. ഏവം വുത്തേ കിര ബ്രാഹ്മണോ ചിന്തേസി - "സമണോ ഗോതമോ സബ്ബഞ്ഞുതം പടിജാനാതി, അജ്ജാപി ച അരഞ്ഞവാസം ന വിജഹതി, അത്ഥി നു ഖ്വസ്സ അഞ്ഞമ്പി കിഞ്ചി കരണീയ"ന്തി. അഥസ്സ ഭഗവാ അജ്ഝാസയം വിദിത്വാ ഇമിനാ അജ്ഝാസയാനുസന്ധിനാ, **സിയാ ഖോ പന തേ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സിയാ ഖോ പന തേ, ബ്രാഹ്മണ, ഏവമസ്സാ**തി, ബ്രാഹ്മണ, കദാചി തുയ്ഹം ഏവം ഭവേയ്യ. **ന ഖോ പനേതം ബ്രാഹ്മണ ഏവം ദട്ഠബ്ബ**ന്തി ഏതം ഖോ പന, ബ്രാഹ്മണ, തയാ മയ്ഹം പന്തസേനാസനപടിസേവനം അവീതരാഗാദിതായാതി ഏവം ന ദട്ഠബ്ബം. ഏവം പന്തസേനാസനപടിസേവനേ അകാരണം പടിക്ഖിപിത്വാ കാരണം ദസ്സേന്തോ **ദ്വേ ഖോ അഹ**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ അത്ഥോയേവ അത്ഥവസോ. തസ്മാ **ദ്വേ ഖോ അഹം, ബ്രാഹ്മണ, അത്ഥവസേ**തി അഹം ഖോ, ബ്രാഹ്മണ, ദ്വേ അത്ഥേ ദ്വേ കാരണാനി സമ്പസ്സമാനോതി വുത്തം ഹോതി. **അത്തനോ ച ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാര**ന്തി ഏത്ഥ **ദിട്ഠധമ്മോ** നാമ അയം പച്ചക്ഖോ അത്തഭാവോ. **സുഖവിഹാരോ** നാമ ചതുന്നമ്പി ഇരിയാപഥവിഹാരാനം ഫാസുതാ, ഏകകസ്സ ഹി അരഞ്ഞേ അന്തമസോ ഉച്ചാരപസ്സാവകിച്ചം ഉപാദായ സബ്ബേവ ഇരിയാപഥാ ഫാസുകാ ഹോന്തി, തസ്മാ ദിട്ഠധമ്മസ്സ സുഖവിഹാരന്തി അയമത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **പച്ഛിമഞ്ച ജനതം അനുകമ്പമാനോ**തി കഥം അരഞ്ഞവാസേന പച്ഛിമാ ജനതാ അനുകമ്പിതാ ഹോതി? സദ്ധാപബ്ബജിതാ ഹി കുലപുത്താ ഭഗവതോ അരഞ്ഞവാസം ദിസ്വാ ഭഗവാപി നാമ അരഞ്ഞസേനാസനാനി ന മുഞ്ചതി, യസ്സ നേവത്ഥി പരിഞ്ഞാതബ്ബം ന പഹാതബ്ബം ന ഭാവേതബ്ബം ന സച്ഛികാതബ്ബം, കിമങ്ഗം പന മയന്തി ചിന്തേത്വാ തത്ഥ വസിതബ്ബമേവ മഞ്ഞിസ്സന്തി. ഏവം ഖിപ്പമേവ ദുക്ഖസ്സന്തകരാ ഭവിസ്സന്തി. ഏവം പച്ഛിമാ ജനതാ അനുകമ്പിതാ ഹോതി. ഏതമത്ഥം ദസ്സേന്തോ ആഹ "പച്ഛിമഞ്ച ജനതം അനുകമ്പമാനോ"തി.

അരഞ്ഞവാസകാരണവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ദേസനാനുമോദനാവണ്ണനാ

൫൦. തം സുത്വാ അത്തമനോ ബ്രാഹ്മണോ **അനുകമ്പിതരൂപാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അനുകമ്പിതരൂപാ**തി അനുകമ്പിതജാതികാ അനുകമ്പിതസഭാവാ. **ജനതാ**തി ജനസമൂഹോ. **യഥാ തം അരഹതാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധേനാ**തി യഥാ അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ അനുകമ്പേയ്യ, തഥേവ അനുകമ്പിതരൂപാതി.

ഏവഞ്ച പന വത്വാ പുന തം ഭഗവതോ ധമ്മദേസനം അബ്ഭനുമോദമാനോ ഭഗവന്തം ഏതദവോച **അഭിക്കന്തം, ഭോ ഗോതമ, അഭിക്കന്തം, ഭോ ഗോതമാ**തി. തത്ഥായം അഭിക്കന്തസദ്ദോ ഖയസുന്ദരാഭിരൂപഅബ്ഭനുമോദനേസു ദിസ്സതി. "അഭിക്കന്താ, ഭന്തേ, രത്തി, നിക്ഖന്തോ പഠമോ യാമോ, ചിരനിസിന്നോ ഭിക്ഖുസങ്ഘോ"തിആദീസു (ചൂളവ॰ ൩൮൩; അ॰ നി॰ ൮.൨൦) ഹി ഖയേ ദിസ്സതി. "അയം ഇമേസം ചതുന്നം പുഗ്ഗലാനം അഭിക്കന്തതരോ ച പണീതതരോ ചാ"തിആദീസു (അ॰ നി॰ ൪.൱൦) സുന്ദരേ.

"കോ മേ വന്ദതി പാദാനി, ഇദ്ധിയാ യസസാ ജലം;
അഭിക്കന്തേന വണ്ണേന, സബ്ബാ ഓഭാസയം ദിസാ"തി. -

ആദീസു (വി॰ വ॰ ൮൫൭) അഭിരൂപേ. "അഭിക്കന്തം, ഭന്തേ"തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൫൦; പാരാ॰ ൧൫) അബ്ഭനുമോദനേ . ഇധാപി അബ്ഭനുമോദനേയേവ. യസ്മാ ച അബ്ഭനുമോദനേ, തസ്മാ സാധു സാധു ഭോ, ഗോതമാതി വുത്തം ഹോതീതി വേദിതബ്ബം.

"ഭയേ കോധേ പസംസായം, തുരിതേ കോതൂഹലച്ഛരേ;
ഹാസേ സോകേ പസാദേ ച, കരേ ആമേഡിതം ബുധോ"തി. -

ഇമിനാ ച ലക്ഖണേന ഇധ പസാദവസേന പസംസാവസേന ചായം ദ്വിക്ഖത്തും വുത്തോതി വേദിതബ്ബോ. അഥ വാ **അഭിക്കന്ത**ന്തി അഭികന്തം. അതിഇട്ഠം അതിമനാപം, അതിസുന്ദരന്തി വുത്തം ഹോതി.

തത്ഥ ഏകേന അഭിക്കന്തസദ്ദേന ദേസനം ഥോമേതി, ഏകേന അത്തനോ പസാദം. അയഞ്ഹേത്ഥ അധിപ്പായോ - അഭിക്കന്തം, ഭോ ഗോതമ, യദിദം ഭോതോ ഗോതമസ്സ ധമ്മദേസനാ, അഭിക്കന്തം യദിദം ഭോതോ ഗോതമസ്സ ധമ്മദേസനം ആഗമ്മ മമ പസാദോതി. ഭഗവതോയേവ വാ വചനം ദ്വേ ദ്വേ അത്ഥേ സന്ധായ ഥോമേതി - ഭോതോ ഗോതമസ്സ വചനം അഭിക്കന്തം ദോസനാസനതോ, അഭിക്കന്തം ഗുണാധിഗമനതോ, തഥാ സദ്ധാജനനതോ, പഞ്ഞാജനനതോ, സാത്ഥതോ, സബ്യഞ്ജനതോ, ഉത്താനപദതോ, ഗമ്ഭീരത്ഥതോ, കണ്ണസുഖതോ, ഹദയങ്ഗമതോ, അനത്തുക്കംസനതോ, അപരവമ്ഭനതോ, കരുണാസീതലതോ, പഞ്ഞാവദാതതോ, ആപാഥരമണീയതോ, വിമദ്ദക്ഖമതോ, സുയ്യമാനസുഖതോ, വീമംസീയമാനഹിതതോതി ഏവമാദീഹി യോജേതബ്ബം.

തതോ പരമ്പി ചതൂഹി ഉപമാഹി ദേസനംയേവ ഥോമേതി. തത്ഥ **നിക്കുജ്ജിത**ന്തി അധോമുഖഠപിതം, ഹേട്ഠാമുഖജാതം വാ. **ഉക്കുജ്ജേയ്യാ**തി ഉപരി മുഖം കരേയ്യ. **പടിച്ഛന്ന**ന്തി തിണപണ്ണാദിച്ഛാദിതം. **വിവരേയ്യാ**തി ഉഗ്ഘാടേയ്യ. **മൂള്ഹസ്സാ**തി ദിസാമൂള്ഹസ്സ. **മഗ്ഗം ആചിക്ഖേയ്യാ**തി ഹത്ഥേ ഗഹേത്വാ "ഏസ മഗ്ഗോ"തി വദേയ്യ. **അന്ധകാരേ**തി കാളപക്ഖചാതുദ്ദസീഅഡ്ഢരത്തഘനവനസണ്ഡമേഘപടലേഹി ചതുരങ്ഗേ തമേ, അയം താവ അനുത്താനപദത്ഥോ.

അയം പന അധിപ്പായയോജനാ - യഥാ കോചി നിക്കുജ്ജിതം ഉക്കുജ്ജേയ്യ, ഏവം സദ്ധമ്മവിമുഖം അസദ്ധമ്മേ പതിതം മം അസദ്ധമ്മാ വുട്ഠാപേന്തേന, യഥാ പടിച്ഛന്നം വിവരേയ്യ . ഏവം കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ സാസനന്തരധാനതോ പഭുതി മിച്ഛാദിട്ഠിഗഹനപടിച്ഛന്നം സാസനം വിവരന്തേന, യഥാ മൂള്ഹസ്സ മഗ്ഗം ആചിക്ഖേയ്യ, ഏവം കുമ്മഗ്ഗമിച്ഛാമഗ്ഗപ്പടിപന്നസ്സ മേ സഗ്ഗമോക്ഖമഗ്ഗം ആചിക്ഖന്തേന, യഥാ അന്ധകാരേ തേലപജ്ജോതം ധാരേയ്യ, ഏവം മോഹന്ധകാരേ നിമുഗ്ഗസ്സ മേ ബുദ്ധാദിരതനരൂപാനി അപസ്സതോ തപ്പടിച്ഛാദകമോഹന്ധകാരവിദ്ധംസകദേസനാപജ്ജോതധാരണേന മയ്ഹം ഭോതാ ഗോതമേന ഏതേഹി പരിയായേഹി പകാസിതത്താ അനേകപരിയായേന ധമ്മോ പകാസിതോതി.

ദേസനാനുമോദനാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

പസന്നാകാരവണ്ണനാ

ഏവം ദേസനം ഥോമേത്വാ ഇമായ ദേസനായ രതനത്തയപസന്നചിത്തോ പസന്നാകാരം കരോന്തോ **ഏസാഹ**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഏസാഹ**ന്തി ഏസോ അഹം. **ഭവന്തം ഗോതമം സരണം ഗച്ഛാമീ**തി ഭവം മേ ഗോതമോ സരണം പരായണം, അഘസ്സ താതാ , ഹിതസ്സ ച വിധാതാതി ഇമിനാ അധിപ്പായേന ഭവന്തം ഗോതമം ഗച്ഛാമി, ഭജാമി, സേവാമി, പയിരുപാസാമി, ഏവം വാ ജാനാമി, ബുജ്ഝാമീതി. യേസഞ്ഹി ധാതൂനം ഗതിഅത്ഥോ, ബുദ്ധിപി തേസം അത്ഥോ. തസ്മാ ഗച്ഛാമീതി ഇമസ്സ ജാനാമി, ബുജ്ഝാമീതി അയമത്ഥോ വുത്തോ. **ധമ്മഞ്ച ഭിക്ഖുസങ്ഘഞ്ചാ**തി ഏത്ഥ പന അധിഗതമഗ്ഗേ സച്ഛികതനിരോധേ യഥാനുസിട്ഠം പടിപജ്ജമാനേ ച അപായേസു അപതമാനേ ധാരേതീതി **ധമ്മോ,** സോ അത്ഥതോ അരിയമഗ്ഗോ ചേവ നിബ്ബാനഞ്ച. വുത്തഞ്ഹേതം - "യാവതാ, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മാ സങ്ഖതാ, അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ തേസം അഗ്ഗമക്ഖായതീ"തി (അ॰ നി॰ ൪.൩൪) വിത്ഥാരോ. ന കേവലഞ്ച അരിയമഗ്ഗോ ചേവ നിബ്ബാനഞ്ച, അപിച ഖോ അരിയഫലേഹി സദ്ധിം പരിയത്തിധമ്മോപി. വുത്തഞ്ഹേതം ഛത്തമാണവകവിമാനേ -

"രാഗവിരാഗമനേജമസോകം, ധമ്മമസങ്ഖതമപ്പടികൂലം;
മധുരമിമം പഗുണം സുവിഭത്തം, ധമ്മമിമം സരണത്ഥമുപേഹീ"തി. (വി॰ വ॰ ൮൮൭);

ഏത്ഥ **രാഗവിരാഗോതി** മഗ്ഗോ കഥിതോ. **അനേജമസോകന്തി** ഫലം. **ധമ്മമസങ്ഖതന്തി** നിബ്ബാനം. **അപ്പടികൂലം മധുരമിമം പഗുണം സുവിഭത്തന്തി** പിടകത്തയേന വിഭത്താ സബ്ബധമ്മക്ഖന്ധാതി. ദിട്ഠിസീലസങ്ഘാതേന സംഹതോതി **സങ്ഘോ,** സോ അത്ഥതോ അട്ഠ അരിയപുഗ്ഗലസമൂഹോ. വുത്തഞ്ഹേതം തസ്മിംയേവ വിമാനേ.

"യത്ഥ ച ദിന്നമഹപ്ഫലമാഹു, ചതൂസു സുചീസു പുരിസയുഗേസു;
അട്ഠ ച പുഗ്ഗല ധമ്മദസാ തേ, സങ്ഘമിമം സരണത്ഥമുപേഹീ"തി. (വി॰ വ॰ ൮൮൮);

ഭിക്ഖൂനം സങ്ഘോ **ഭിക്ഖുസങ്ഘോ**. ഏത്താവതാ ബ്രാഹ്മണോ തീണി സരണഗമനാനി പടിവേദേസി.

പസന്നാകാരവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

സരണഗമനകഥാവണ്ണനാ

ഇദാനി തേസു സരണഗമനേസു കോസല്ലത്ഥം സരണം, സരണഗമനം. യോ ച സരണം ഗച്ഛതി, സരണഗമനപ്പഭേദോ , സരണഗമനസ്സ ഫലം, സംകിലേസോ, ഭേദോതി അയം വിധി വേദിതബ്ബോ. സേയ്യഥിദം - പദത്ഥതോ താവ ഹിംസതീതി **സരണം,** സരണഗതാനം തേനേവ സരണഗമനേന ഭയം സന്താസം ദുക്ഖം ദുഗ്ഗതിപരികിലേസം ഹനതി വിനാസേതീതി അത്ഥോ, രതനത്തയസ്സേവേതം അധിവചനം.

അഥ വാ ഹിതേ പവത്തനേന അഹിതാ ച നിവത്തനേന സത്താനം ഭയം ഹിംസതി ബുദ്ധോ. ഭവകന്താരാ ഉത്താരണേന അസ്സാസദാനേന ച ധമ്മോ. അപ്പകാനമ്പി കാരാനം വിപുലഫലപടിലാഭകരണേന സങ്ഘോ. തസ്മാ ഇമിനാപി പരിയായേന രതനത്തയം സരണം. തപ്പസാദതഗ്ഗരുതാഹി വിഹതകിലേസോ തപ്പരായണതാകാരപ്പവത്തോ ചിത്തുപ്പാദോ സരണഗമനം. തംസമങ്ഗിസത്തോ സരണം ഗച്ഛതി, വുത്തപ്പകാരേന ചിത്തുപ്പാദേന ഏതാനി മേ തീണി സരണാനി സരണം, ഏതാനി പരായണന്തി ഏവം ഉപേതീതി അത്ഥോ. ഏവം താവ **സരണം സരണഗമനം യോ ച സരണം ഗച്ഛതീ**തി ഇദം തയം വേദിതബ്ബം.

സരണഗമനപ്പഭേദേ പന ദുവിധം സരണഗമനം ലോകുത്തരം ലോകിയഞ്ച. തത്ഥ ലോകുത്തരം ദിട്ഠസച്ചാനം മഗ്ഗക്ഖണേ സരണഗമനുപക്കിലേസസമുച്ഛേദേന ആരമ്മണതോ നിബ്ബാനാരമ്മണം ഹുത്വാ കിച്ചതോ സകലേപി രതനത്തയേ ഇജ്ഝതി. ലോകിയം പുഥുജ്ജനാനം സരണഗമനുപക്കിലേസവിക്ഖമ്ഭനേന ആരമ്മണതോ ബുദ്ധാദിഗുണാരമ്മണം ഹുത്വാ ഇജ്ഝതി, തം അത്ഥതോ ബുദ്ധാദീസു വത്ഥൂസു സദ്ധാപടിലാഭോ, സദ്ധാമൂലികാ ച സമ്മാദിട്ഠി ദസസു പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥൂസു ദിട്ഠിജുകമ്മന്തി വുച്ചതി.

തയിദം ചതുധാ പവത്തതി അത്തസന്നിയ്യാതനേന തപ്പരായണതായ സിസ്സഭാവൂപഗമനേന പണിപാതേനാതി. തത്ഥ **അത്തസന്നിയ്യാതനം** നാമ "അജ്ജ ആദിം കത്വാ അഹം അത്താനം ബുദ്ധസ്സ നിയ്യാതേമി, ധമ്മസ്സ, സങ്ഘസ്സാ"തി ഏവം ബുദ്ധാദീനം അത്തപരിച്ചജനം. **തപ്പരായണതാ** നാമ "അജ്ജ ആദിം കത്വാ അഹം ബുദ്ധപരായണോ, ധമ്മപരായണോ, സങ്ഘപരായണോ ഇതി മം ധാരേഥാ"തി ഏവം തപ്പരായണഭാവോ. **സിസ്സഭാവൂപഗമനം** നാമ "അജ്ജ ആദിം കത്വാ അഹം ബുദ്ധസ്സ അന്തേവാസികോ, ധമ്മസ്സ, സങ്ഘസ്സാതി മം ധാരേഥാ"തി ഏവം സിസ്സഭാവൂപഗമോ. **പണിപാതോ** നാമ "അജ്ജ ആദിം കത്വാ അഹം അഭിവാദനപച്ചുട്ഠാനഅഞ്ജലികമ്മസാമീചികമ്മം ബുദ്ധാദീനംയേവ തിണ്ണം വത്ഥൂനം കരോമി, ഇതി മം ധാരേഥാ"തി ഏവം ബുദ്ധാദീസു പരമനിപച്ചകാരോ. ഇമേസഞ്ഹി ചതുന്നം ആകാരാനം അഞ്ഞതരമ്പി കരോന്തേന ഗഹിതംയേവ ഹോതി സരണഗമനം.

അപിച ഭഗവതോ അത്താനം പരിച്ചജാമി, ധമ്മസ്സ, സങ്ഘസ്സ അത്താനം പരിച്ചജാമി. ജീവിതം പരിച്ചജാമി, പരിച്ചത്തോയേവ മേ അത്താ, പരിച്ചത്തംയേവ മേ ജീവിതം, ജീവിതപരിയന്തികം ബുദ്ധം സരണം ഗച്ഛാമി, ബുദ്ധോ മേ സരണം ലേണം താണന്തി ഏവമ്പി അത്തസന്നിയ്യാതനം വേദിതബ്ബം. "സത്ഥാരഞ്ച വതാഹം പസ്സേയ്യം ഭഗവന്തമേവ പസ്സേയ്യം, സുഗതഞ്ച വതാഹം പസ്സേയ്യം ഭഗവന്തമേവ പസ്സേയ്യം, സമ്മാസമ്ബുദ്ധഞ്ച വതാഹം പസ്സേയ്യം ഭഗവന്തമേവ പസ്സേയ്യ"ന്തി (സം॰ നി॰ ൨.൧൫൪) ഏവമ്പി മഹാകസ്സപസ്സ സരണഗമനം വിയ സിസ്സഭാവൂപഗമനം ദട്ഠബ്ബം.

"സോ അഹം വിചരിസ്സാമി, ഗാമാ ഗാമം പുരാ പുരം;
നമസ്സമാനോ സമ്ബുദ്ധം, ധമ്മസ്സ ച സുധമ്മത"ന്തി. (സു॰ നി॰ ൧൯൪; സം॰ നി॰ ൧.൨൪൬) -

ഏവമ്പി ആളവകാദീനം സരണഗമനം വിയ തപ്പരായണതാ വേദിതബ്ബാ. "അഥ ഖോ ബ്രഹ്മായു ബ്രാഹ്മണോ ഉട്ഠായാസനാ ഏകംസം ഉത്തരാസങ്ഗം കരിത്വാ ഭഗവതോ പാദേസു സിരസാ നിപതിത്വാ ഭഗവതോ പാദാനി മുഖേന ച പരിചുമ്ബതി, പാണീഹി ച പരിസമ്ബാഹതി, നാമഞ്ച സാവേതി ബ്രഹ്മായു അഹം, ഭോ ഗോതമ, ബ്രാഹ്മണോ, ബ്രഹ്മായു അഹം, ഭോ ഗോതമ, ബ്രാഹ്മണോ"തി (മ॰ നി॰ ൨.൩൯൪) ഏവമ്പി പണിപാതോ ദട്ഠബ്ബോ.

സോ പനേസ ഞാതിഭയാചരിയദക്ഖിണേയ്യവസേന ചതുബ്ബിധോ ഹോതി. തത്ഥ ദക്ഖിണേയ്യപണിപാതേന സരണഗമനം ഹോതി, ന ഇതരേഹി. സേട്ഠവസേനേവ ഹി സരണം ഗയ്ഹതി, സേട്ഠവസേന ഭിജ്ജതി, തസ്മാ യോ സാകിയോ വാ കോലിയോ വാ "ബുദ്ധോ അമ്ഹാകം ഞാതകോ"തി

വന്ദതി, അഗ്ഗഹിതമേവ ഹോതി സരണം. യോ വാ “സമണോ ഗോതമോ രാജപൂജിതോ മഹാനുഭാവോ, അവന്ദിയമാനോ അനത്ഥമ്പി കരേയ്യാ”തി ഭയേന വന്ദതി, അഗ്ഗഹിതമേവ ഹോതി സരണം. യോ വാ ബോധിസത്തകാലേ ഭഗവതോ സന്തികേ കിഞ്ചി ഉഗ്ഗഹിതം സരമാനോ ബുദ്ധകാലേ വാ -

“ഏകേന ഭോഗേ ഭുഞ്ജേയ്യ, ദ്വീഹി കമ്മം പയോജയേ;
ചതുത്ഥഞ്ച നിധാപേയ്യ, ആപദാസു ഭവിസ്സതീ”തി. (ദീ॰ നി॰ ൩.൨൬൫) -

ഏവരൂപം അനുസാസനിം ഉഗ്ഗഹേത്വാ “ആചരിയോ മേ”തി വന്ദതി, അഗ്ഗഹിതമേവ ഹോതി സരണം. യോ പന “അയം ലോകേ അഗ്ഗദക്ഖിണേയ്യോ”തി വന്ദതി, തേനേവ ഗഹിതം ഹോതി സരണം.

ഏവം ഗഹിതസരണസ്സ ച ഉപാസകസ്സ വാ ഉപാസികായ വാ അഞ്ഞതിത്ഥിയേസു പബ്ബജിതമ്പി ഞാതിം “ഞാതകോ മേ അയ”ന്തി വന്ദതോ സരണഗമനം ന ഭിജ്ജതി, പഗേവ അപബ്ബജിതം. തഥാ രാജാനം ഭയവസേന വന്ദതോ, സോ ഹി രട്ഠപൂജിതത്താ അവന്ദിയമാനോ അനത്ഥമ്പി കരേയ്യാതി. തഥാ യംകിഞ്ചി സിപ്പം സിക്ഖാപകം തിത്ഥിയം “ആചരിയോ മേ അയ”ന്തി വന്ദതോപി ന ഭിജ്ജതീതി ഏവം സരണഗമനപ്പഭേദോ വേദിതബ്ബോ.

ഏത്ഥ ച ലോകുത്തരസ്സ സരണഗമനസ്സ ചത്താരി സാമഞ്ഞഫലാനി വിപാകഫലം, സബ്ബദുക്ഖക്ഖയോ ആനിസംസഫലം. വുത്തഞ്ഹേതം -

“യോ ച ബുദ്ധഞ്ച ധമ്മഞ്ച, സങ്ഘഞ്ച സരണം ഗതോ;
ചത്താരി അരിയസച്ചാനി, സമ്മപ്പഞ്ഞായ പസ്സതി.

ദുക്ഖം ദുക്ഖസമുപ്പാദം, ദുക്ഖസ്സ ച അതിക്കമം;
അരിയഞ്ചട്ഠങ്ഗികം മഗ്ഗം, ദുക്ഖൂപസമഗാമിനം.

ഏതം ഖോ സരണം ഖേമം, ഏതം സരണമുത്തമം;
ഏതം സരണമാഗമ്മ, സബ്ബദുക്ഖാ പമുച്ചതീ”തി. (ധ॰ പ॰ ൧൯൦-൧൯൨);

അപിച നിച്ചതോ അനുപഗമനാദിവസേന പേതസ്സ ആനിസംസഫലം വേദിതബ്ബം. വുത്തഞ്ഹേതം, “അട്ഠാനമേതം, ഭിക്ഖവേ, അനവകാസോ, യം ദിട്ഠിസമ്പന്നോ പുഗ്ഗലോ കഞ്ചി സങ്ഖാരം നിച്ചതോ ഉപഗച്ഛേയ്യ, സുഖതോ ഉപഗച്ഛേയ്യ, കഞ്ചി ധമ്മം അത്തതോ ഉപഗച്ഛേയ്യ, മാതരം ജീവിതാ വോരോപേയ്യ, പിതരം അരഹന്തം ജീവിതാ വോരോപേയ്യ, ദുട്ഠചിത്തോ തഥാഗതസ്സ ലോഹിതം ഉപ്പാദേയ്യ, സങ്ഘം ഭിന്ദേയ്യ, അഞ്ഞം സത്ഥാരം ഉദ്ദിസേയ്യ, നേതം ഠാനം വിജ്ജതീ”തി (മ॰ നി॰ ൩.൧൨൭; അ॰ നി॰ ൧.൨൬൮-൨൭൬).

ലോകിയസ്സ പന സരണഗമനസ്സ ഭവസമ്പദാപി ഭോഗസമ്പദാപി ഫലമേവ. വുത്തഞ്ഹേതം -

“യേകേചി ബുദ്ധം സരണം ഗതാസേ,
ന തേ ഗമിസ്സന്തി അപായഭൂമിം;
പഹായ മാനുസം ദേഹം,
ദേവകായം പരിപൂരേസ്സന്തീ”തി. (സം॰ നി॰ ൧.൩൭);

അപരമ്പി വുത്തം “അഥ ഖോ സക്കോ ദേവാനമിന്ദോ അസീതിയാ ദേവതാസഹസ്സേഹി സദ്ധിം യേനായസ്മാ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനോ, തേനുപസങ്കമി…പേ॰… ഏകമന്തം ഠിതം ഖോ സക്കം ദേവാനമിന്ദം ആയസ്മാ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനോ ഏതദവോച ‘സാധു ഖോ ദേവാനമിന്ദ ബുദ്ധം സരണഗമനം ഹോതി, ബുദ്ധം സരണഗമനഹേതു ഖോ ദേവാനമിന്ദ ഏവമിധേകച്ചേ സത്താ കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ സുഗതിം സഗ്ഗം ലോകം ഉപപജ്ജന്തീ’തി. തേ അഞ്ഞേ ദേവേ ദസഹി ഠാനേഹി അധിഗണ്ഹന്തി ദിബ്ബേന ആയുനാ ദിബ്ബേന വണ്ണേന സുഖേന യസേന ആധിപതേയ്യേന ദിബ്ബേഹി രൂപേഹി സദ്ദേഹി ഗന്ധേഹി രസേഹി ഫോട്ഠബ്ബേഹീ”തി (സം॰ നി॰ ४.३४१). ഏസ നയോ ധമ്മേ സങ്ഘേ ച. അപിച വേലാമസുത്താദിവസേനാപി (അ॰ നി॰ ൯.൨൦) സരണഗമനസ്സ ഫലവിസേസോ വേദിതബ്ബോ. ഏവം സരണഗമനഫലം വേദിതബ്ബം.

തത്ഥ ലോകിയസരണഗമനം തീസു വത്ഥൂസു അഞ്ഞാണസംസയമിച്ഛാഞാണാദീഹി സംകിലിസ്സതി, ന മഹാജുതികം ഹോതി, ന മഹാവിപ്ഫാരം. ലോകുത്തരസ്സ നത്ഥി സംകിലേസോ. ലോകിയസ്സ ച സരണഗമനസ്സ ദുവിധോ ഭേദോ സാവജ്ജോ അനവജ്ജോ ച. തത്ഥ സാവജ്ജോ അഞ്ഞസത്ഥാരാദീസു അത്തസന്നിയ്യാതനാദീഹി ഹോതി, സോ അനിട്ഠഫലോ. അനവജ്ജോ കാലം കിരിയായ, സോ അവിപാകത്താ അഫലോ. ലോകുത്തരസ്സ പന നേവത്ഥി ഭേദോ. ഭവന്തരേപി ഹി അരിയസാവകോ അഞ്ഞസത്ഥാരം ന ഉദ്ദിസതീതി ഏവം സരണഗമനസ്സ സംകിലേസോ ച ഭേദോ ച വേദിതബ്ബോതി. **ഉപാസകം മം ഭവം ഗോതമോ ധാരേതൂ**തി മം ഭവം ഗോതമോ “ഉപാസകോ അയ”ന്തി ഏവം ധാരേതു, ജാനാതൂതി അത്ഥോ.

സരണഗമനകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഉപാസകവിധികഥാവണ്ണനാ

ഉപാസകവിധികോസല്ലത്ഥം പനേത്ഥ കോ ഉപാസകോ, കസ്മാ ഉപാസകോതി വുച്ചതി, കിമസ്സ സീലം, കോ ആജീവോ, കാ വിപത്തി, കാ സമ്പത്തീതി ഇദം പകിണ്ണകം വേദിതബ്ബം.

തത്ഥ **കോ ഉപാസകോ**തി യോ കോചി തിസരണഗതോ ഗഹട്ഠോ. വുത്തഞ്ഹേതം - "യതോ ഖോ മഹാനാമ ഉപാസകോ ബുദ്ധം സരണം ഗതോ ഹോതി, ധമ്മം സരണം ഗതോ ഹോതി, സങ്ഘം സരണം ഗതോ ഹോതി. എത്താവതാ ഖോ മഹാനാമ ഉപാസകോ ഹോതീ"തി (സം॰ നി॰ ൫.൧൦൩൩).

കസ്മാ ഉപാസകോതി രതനത്തയസ്സ ഉപാസനതോ. സോ ഹി ബുദ്ധം ഉപാസതീതി ഉപാസകോ. ധമ്മം, സങ്ഘം ഉപാസതീതി ഉപാസകോ.

കിമസ്സ സീലന്തി പഞ്ച വേരമണിയോ. യഥാഹ "യതോ ഖോ മഹാനാമ ഉപാസകോ പാണാതിപാതാ പടിവിരതോ ഹോതി അദിന്നാദാനാ , കാമേസു മിച്ഛാചാരാ, മുസാവാദാ, സുരാമേരയമജ്ജപമാദട്ഠാനാ പടിവിരതോ ഹോതി. എത്താവതാ ഖോ മഹാനാമ ഉപാസകോ സീലവാ ഹോതീ"തി (സം॰ നി॰ ൫.൧൦൩൩).

കോ ആജീവോതി പഞ്ച മിച്ഛാവണിജ്ജാ പഹായ ധമ്മേന സമേന ജീവിതകപ്പനം. വുത്തഞ്ഹേതം "പഞ്ചിമാ, ഭിക്ഖവേ, വണിജ്ജാ ഉപാസകേന അകരണീയാ. കതമാ പഞ്ച? സത്ഥവണിജ്ജാ, സത്തവണിജ്ജാ, മംസവണിജ്ജാ, മജ്ജവണിജ്ജാ, വിസവണിജ്ജാ. ഇമാ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, പഞ്ച വണിജ്ജാ ഉപാസകേന അകരണീയാ"തി (അം॰ നി॰ ൫.൧൭൭).

കാ വിപത്തീതി യാ തസ്സേവ സീലസ്സ ച ആജീവസ്സ ച വിപത്തി, അയമസ്സ വിപത്തി. അപിച യായ എസ ചണ്ഡാലോ ചേവ ഹോതി മലഞ്ച പതികുട്ഠോ ച. സാപിസ്സ വിപത്തീതി വേദിതബ്ബാ. തേ ച അത്ഥതോ അസ്സദ്ധിയാദയോ പഞ്ച ധമ്മാ ഹോന്തി. യഥാഹ "പഞ്ചഹി, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മേഹി സമന്നാഗതോ ഉപാസകോ ഉപാസകചണ്ഡാലോ ച ഹോതി ഉപാസകമലഞ്ച ഉപാസകപതികുട്ഠോ ച. കതമേഹി പഞ്ചഹി? അസ്സദ്ധോ ഹോതി, ദുസ്സീലോ ഹോതി, കോതൂഹലമങ്ഗലികോ ഹോതി, മങ്ഗലം പച്ചേതി നോ കമ്മം, ഇതോ ച ബഹിദ്ധാ ദക്ഖിണേയ്യം പരിയേസതി തത്ഥ ച പുബ്ബകാരം കരോതീ"തി (അം॰ നി॰ ൫.൧൭൫).

കാ സമ്പത്തീതി യാ ചസ്സ സീലസമ്പദാ ച ആജീവസമ്പദാ ച, സാ സമ്പത്തി. യേ ചസ്സ രതനഭാവാദികരാ സദ്ധാദയോ പഞ്ച ധമ്മാ. യഥാഹ "പഞ്ചഹി, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മേഹി സമന്നാഗതോ ഉപാസകോ ഉപാസകരതനഞ്ച ഹോതി ഉപാസകപദുമഞ്ച ഉപാസകപുണ്ഡരീകഞ്ച. കതമേഹി പഞ്ചഹി? സദ്ധോ ഹോതി, സീലവാ ഹോതി, ന കോതൂഹലമങ്ഗലികോ ഹോതി, കമ്മം പച്ചേതി നോ മങ്ഗലം, ന ഇതോ ബഹിദ്ധാ ദക്ഖിണേയ്യം ഗവേസതി, ഇധ ച പുബ്ബകാരം കരോതീ"തി (അം॰ നി॰ ൫.൧൭൫).

അജ്ജതഗ്ഗേതി എത്ഥ അയം **അഗ്ഗ**സദ്ദോ ആദികോടികോട്ഠാസസേട്ഠേസു ദിസ്സതി. "അജ്ജതഗ്ഗേ, സമ്മ ദോവാരിക, ആവരാമി ദ്വാരം നിഗണ്ഠാനം നിഗണ്ഠീന"ന്തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൨.൭൦) ഹി ആദിമ്ഹി ദിസ്സതി. "തേനേവ അങ്ഗുലഗ്ഗേന തം അങ്ഗുലഗ്ഗം പരാമസേയ്യ, (കഥാ॰ ൪൪൧) ഉച്ഛഗ്ഗം വേളഗ്ഗ"ന്തിആദീസു കോടിയം. "അമ്ബിലഗ്ഗം വാ മധുരഗ്ഗം വാ തിത്തകഗ്ഗം വാ (സം॰ നി॰ ൫.൩൭൪), അനുജാനാമി, ഭിക്ഖവേ, വിഹാരഗ്ഗേന വാ പരിവേണഗ്ഗേന വാ ഭാജേതു"ന്തിആദീസു (ചൂളവ॰ ൩൧൮) കോട്ഠാസേ. "യാവതാ, ഭിക്ഖവേ, സത്താ അപദാ വാ...പേ॰... തഥാഗതോ തേസം അഗ്ഗമക്ഖായതീ"തിആദീസു (അം॰ നി॰ ൪.൩൪) സേട്ഠേ. ഇധ പനായം ആദിമ്ഹി ദട്ഠബ്ബോ. തസ്മാ **അജ്ജതഗ്ഗേ**തി അജ്ജതം ആദിം കത്വാ, എവമേത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **അജ്ജത**ന്തി അജ്ജഭാവം. അജ്ജദഗ്ഗേതി വാ പാഠോ, ദ-കാരോ പദസന്ധികരോ, അജ്ജ അഗ്ഗം കത്വാതി അത്ഥോ.

പാണുപേതന്തി പാണേഹി ഉപേതം, യാവ മേ ജീവിതം പവത്തതി, താവ ഉപേതം. അനഞ്ഞസത്ഥുകം തീഹി സരണഗമനേഹി സരണം ഗതം ഉപാസകം കപ്പിയകാരകം മം ഭവം ഗോതമോ ധാരേതു ജാനാതു. അഹഞ്ഹി സചേപി മേ തിഖിണേന അസിനാ സീസം ഛിന്ദേയ്യ, നേവ ബുദ്ധം "ന ബുദ്ധോ"തി വാ ധമ്മം "ന ധമ്മോ"തി വാ, സങ്ഘം "ന സങ്ഘോ"തി വാ വദേയ്യന്തി. എവം അത്തസന്നിയ്യാതനേന സരണം ഗന്ത്വാ ചതൂഹി ച പച്ചയേഹി പവാരേത്വാ ഉട്ഠായാസനാ ഭഗവന്തം അഭിവാദേത്വാ തിക്ഖത്തും പദക്ഖിണം കത്വാ പക്കാമീതി.

ഉപാസകവിധികഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

ഭയഭേരവസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൫. അനങ്ഗണസുത്തവണ്ണനാ

൭൭. ഏവം മേ സുതം…പേ॰… ആയസ്മാ സാരിപുത്തോതി അനങ്ഗണസുത്തം. തത്രായം അനുത്താനപദവണ്ണനാ - യഥാ ചേത്ഥ, ഏവം സബ്ബസുത്തേസു. തസ്മാ ഇതോ പരം ഏത്തകമ്പി അവത്വാ അപുബ്ബപദവണ്ണനംയേവ കരിസ്സാമ.

ചത്താരോതി ഗണനപരിച്ഛേദോ. **പുഗ്ഗലാ**തി സത്താ നരാ പോസാ. ഏത്താവതാ ച പുഗ്ഗലവാദീ മഹാഥേരോതി ന ഗഹേതബ്ബം, അയഞ്ഹി ആയസ്മാ ബുദ്ധപുത്താനം സേട്ഠോ, സോ ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ ദേസനം അവിലോമേന്തോയേവ ദേസേതി.

സമ്മുതിപരമത്ഥദേസനാകഥാവണ്ണനാ

ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ ദുവിധാ ദേസനാ സമ്മുതിദേസനാ, പരമത്ഥദേസനാ ചാതി. തത്ഥ പുഗ്ഗലോ സത്തോ ഇത്ഥീ പുരിസോ ഖത്തിയോ ബ്രാഹ്മണോ ദേവോ മാരോതി ഏവരൂപാ **സമ്മുതിദേസനാ**. അനിച്ചം ദുക്ഖം അനത്താ, ഖന്ധാ ധാതൂ ആയതനാനി സതിപട്ഠാനാതി ഏവരൂപാ **പരമത്ഥദേസനാ**.

തത്ഥ ഭഗവാ യേ സമ്മുതിവസേന ദേസനം സുത്വാ അത്ഥം പടിവിജ്ഝിത്വാ മോഹം പഹായ വിസേസം അധിഗന്തും സമത്ഥാ, തേസം സമ്മുതിദേസനം ദേസേതി. യേ പന പരമത്ഥവസേന ദേസനം സുത്വാ അത്ഥം പടിവിജ്ഝിത്വാ മോഹം പഹായ വിസേസമധിഗന്തും സമത്ഥാ, തേസം പരമത്ഥദേസനം ദേസേതി. തത്ഥായം ഉപമാ, യഥാ ഹി ദേസഭാസാകുസലോ തിണ്ണം വേദാനം അത്ഥസംവണ്ണനകോ ആചരിയോ യേ ദമിളഭാസായ വുത്തേ അത്ഥം ജാനന്തി, തേസം ദമിളഭാസായ ആചിക്ഖതി. യേ അന്ധകഭാസാദീസു അഞ്ഞതരായ, തേസം തായ തായ ഭാസായ. ഏവം തേ മാണവകാ ഛേകം ബ്യത്തം ആചരിയമാഗമ്മ ഖിപ്പമേവ സിപ്പം ഉഗ്ഗണ്ഹന്തി. തത്ഥ ആചരിയോ വിയ ബുദ്ധോ ഭഗവാ. തയോ വേദാ വിയ കഥേതബ്ബഭാവേന ഠിതാനി തീണി പിടകാനി. ദേസഭാസാകോസല്ലമിവ സമ്മുതിപരമത്ഥകോസല്ലം. നാനാദേസഭാസാ മാണവകാ വിയ സമ്മുതിപരമത്ഥദേസനാപടിവിജ്ഝനസമത്ഥാ വേനേയ്യസത്താ. ആചരിയസ്സ ദമിളഭാസാദിആചിക്ഖനം വിയ ഭഗവതോ സമ്മുതിപരമത്ഥവസേന ദേസനാ വേദിതബ്ബാ. ആഹ ചേത്ഥ -

> "ദുവേ സച്ചാനി അക്ഖാസി, സമ്ബുദ്ധോ വദതം വരോ;
> സമ്മുതിം പരമത്ഥഞ്ച, തതിയം നൂപലബ്ഭതി.
>
> സങ്കേതവചനം സച്ചം, ലോകസമ്മുതികാരണാ;
> പരമത്ഥവചനം സച്ചം, ധമ്മാനം ഭൂതകാരണാ.
>
> തസ്മാ വോഹാരകുസലസ്സ, ലോകനാഥസ്സ സത്ഥുനോ;
> സമ്മുതിം വോഹരന്തസ്സ, മുസാവാദോ ന ജായതീ"തി.

അപിച അട്ഠഹി കാരണേഹി ഭഗവാ പുഗ്ഗലകഥം കഥേതി - ഹിരോത്തപ്പദീപനത്ഥം, കമ്മസ്സകതാദീപനത്ഥം, പച്ചത്തപുരിസകാരദീപനത്ഥം, ആനന്തരിയദീപനത്ഥം, ബ്രഹ്മവിഹാരദീപനത്ഥം, പുബ്ബേനിവാസദീപനത്ഥം, ദക്ഖിണാവിസുദ്ധിദീപനത്ഥം, ലോകസമ്മുതിയാ അപ്പഹാനത്ഥഞ്ചാതി. "ഖന്ധധാതുആയതനാനി ഹിരീയന്തി ഓത്തപ്പന്തീ"തി ഹി വുത്തേ മഹാജനോ ന ജാനാതി, സമ്മോഹമാപജ്ജതി, പടിസത്തു ഹോതി "കിമിദം ഖന്ധധാതുആയതനാനി ഹിരീയന്തി ഓത്തപ്പന്തി നാമാ"തി. "ഇത്ഥീ ഹിരീയതി ഓത്തപ്പതി പുരിസോ ഖത്തിയോ ബ്രാഹ്മണോ ദേവോ മാരോ"തി വുത്തേ പന ജാനാതി, ന സമ്മോഹമാപജ്ജതി, ന പടിസത്തു ഹോതി. തസ്മാ ഭഗവാ **ഹിരോത്തപ്പദീപനത്ഥം** പുഗ്ഗലകഥം കഥേതി.

"ഖന്ധാ കമ്മസ്സകാ ധാതുയോ ആയതനാനീ"തി വുത്തേപി ഏസേവ നയോ. തസ്മാ ഭഗവാ **കമ്മസ്സകതാദീപനത്ഥം** പുഗ്ഗലകഥം കഥേതി.

"വേളുവനാദയോ മഹാവിഹാരാ ഖന്ധേഹി കാരാപിതാ ധാതൂഹി ആയതനേഹീ"തി വുത്തേപി ഏസേവ നയോ. തസ്മാ ഭഗവാ **പച്ചത്തപുരിസകാരദീപനത്ഥം** പുഗ്ഗലകഥം കഥേതി.

"ഖന്ധാ മാതരം ജീവിതാ വോരോപേന്തി പിതരം അരഹന്തം രുഹിരുപ്പാദകമ്മം കരോന്തി, സങ്ഘഭേദകമ്മം കരോന്തി, ധാതുയോ ആയതനാനീ"തി വുത്തേപി ഏസേവ നയോ. തസ്മാ ഭഗവാ **ആനന്തരിയദീപനത്ഥം** പുഗ്ഗലകഥം കഥേതി. "ഖന്ധാ മേത്തായന്തി ധാതുയോ ആയതനാനീ"തി വുത്തേപി ഏസേവ നയോ. തസ്മാ ഭഗവാ **ബ്രഹ്മവിഹാരദീപനത്ഥം** പുഗ്ഗലകഥം കഥേതി.

"ഖന്ധാ പുബ്ബേനിവാസമനുസ്സരന്തി ധാതുയോ ആയതനാനീ"തി വുത്തേപി ഏസേവ നയോ. തസ്മാ ഭഗവാ **പുബ്ബേനിവാസദീപനത്ഥം** പുഗ്ഗലകഥം കഥേതി. "ഖന്ധാ ദാനം പടിഗ്ഗണ്ഹന്തി ധാതുയോ ആയതനാനീ"തി വുത്തേപി മഹാജനോ ന ജാനാതി, സമ്മോഹമാപജ്ജതി, പടിസത്തു ഹോതി "കിമിദം ഖന്ധധാതുആയതനാനി പടിഗ്ഗണ്ഹന്തി നാമാ"തി. "പുഗ്ഗലാ പടിഗ്ഗണ്ഹന്തി സീലവന്തോ കല്യാണധമ്മാ"തി വുത്തേ പന ജാനാതി, ന സമ്മോഹമാപജ്ജതി, ന പടിസത്തു ഹോതി. തസ്മാ ഭഗവാ **ദക്ഖിണാവിസുദ്ധിദീപനത്ഥം** പുഗ്ഗലകഥം കഥേതി.

ലോകസമ്മുതിഞ്ച ബുദ്ധാ ഭഗവന്തോ നപ്പജഹന്തി, ലോകസമഞ്ഞായ ലോകനിരുത്തിയം ലോകാഭിലാപേ ഠിതായേവ ധമ്മം ദേസേന്തി. തസ്മാ ഭഗവാ **ലോകസമ്മുതിയാ അപ്പഹാനത്ഥമ്പി** പുഗ്ഗലകഥം കഥേതി. തസ്മാ അയമ്പി ആയസ്മാ ലോകവോഹാരകുസലതായ ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ ദേസനം അവിലോമേന്തോ ലോകസമ്മുതിയം ഠത്വാവ **ചത്താരോമേ, ആവുസോ, പുഗ്ഗലാ**തി ആഹ. തസ്മാ ഏത്ഥ പരമത്ഥവസേന അഗ്ഗഹേത്വാ സമ്മുതിവസേനേവ പുഗ്ഗലോ വേദിതബ്ബോ.

സന്തോ സംവിജ്ജമാനാതി ലോകസങ്കേതവസേന അത്ഥി ഉപലബ്ഭമാനാ. **ലോകസ്മി**ന്തി സത്തലോകേ. **സാങ്ഗണോവ സമാനോ**തിആദീസു പന **അങ്ഗണ**ന്തി കത്ഥചി കിലേസാ വുച്ചന്തി. യഥാഹ "തത്ഥ കതമാനി തീണി അങ്ഗണാനി? രാഗോ അങ്ഗണം, ദോസോ അങ്ഗണം, മോഹോ അങ്ഗണ"ന്തി (വിഭ॰ ൻ൨൪). കത്ഥചി യംകിഞ്ചി മലം വാ പങ്കോ വാ, യഥാഹ "തസ്സേവ രജസ്സ വാ അങ്ഗണസ്സ വാ പഹാനായ വായമതീ"തി. കത്ഥചി തഥാരൂപോ ഭൂമിഭാഗോ, സോ ബോധിയങ്ഗണം ചേതിയങ്ഗണന്തിആദീനം വസേന വേദിതബ്ബോ. ഇധ പന നാനപ്പകാരാ തിബ്ബകിലേസാ "അങ്ഗണ"ന്തി അധിപ്പേതാ. തഥാ ഹി വക്ഖതി "പാപകാനം ഖോ ഏതം, ആവുസോ, അകുസലാനം ഇച്ഛാവചരാനം അധിവചനം, യദിദം അങ്ഗണ"ന്തി (മ॰ നി॰ ൧.൬൦). സഹ അങ്ഗണേന **സാങ്ഗണോ**.

സാങ്ഗണോവ സമാനോതി സകിലേസോയേവ സന്തോ . **അത്ഥി മേ അജ്ഝത്തം അങ്ഗണന്തി യഥാഭൂതം നപ്പജാനാതീ**തി മയ്ഹം അത്തനോ ചിത്തസന്താനേ കിലേസോ അത്ഥീതിപി ന ജാനാതി. "ഇമേ കിലേസാ നാമ കക്ഖളാ വാളാ ജഹിതബ്ബാ ന ഗഹിതബ്ബാ വിസദുട്ഠസല്ലസദിസാ"തി ഏവം യാഥാവസരസതോപി ന ജാനാതി. യോ അത്ഥീതി ച ജാനാതി, ഏവഞ്ച ജാനാതി. സോ "അത്ഥി മേ അജ്ഝത്തം അങ്ഗണന്തി യഥാഭൂതം പജാനാതീ"തി വുച്ചതി. യസ്സ പന ന ച മഗ്ഗേന സമൂഹതാ കിലേസാ, ന ച ഉപ്പജ്ജന്തി യേന വാ തേന വാ വാരിതത്താ, അയമിധ അനങ്ഗണോതി അധിപ്പേതോ. **നത്ഥി മേ അജ്ഝത്തം അങ്ഗണന്തി യഥാഭൂതം നപ്പജാനാതീ**തി "മയ്ഹം കിലേസാ യേന വാ തേന വാ വാരിതത്താ നത്ഥി, ന മഗ്ഗേന സമൂഹതത്താ"തി ന ജാനാതി, "തേ ഉപ്പജ്ജമാനാ മഹാഅനത്ഥം കരിസ്സന്തി കക്ഖളാ വാളാ വിസദുട്ഠസല്ലസദിസാ"തി ഏവം യാഥാവസരസതോപി ന ജാനാതി. യോ പന "ഇമിനാ കാരണേന നത്ഥീ"തി ച ജാനാതി, ഏവഞ്ച ജാനാതി, സോ "നത്ഥി മേ അജ്ഝത്തം അങ്ഗണന്തി യഥാഭൂതം പജാനാതീ"തി വുച്ചതി . **തത്രാ**തി തേസു ചതൂസു പുഗ്ഗലേസു, തേസു വാ ദ്വീസു സാങ്ഗണേസു, **യ്വായ**ന്തി യോ അയം, യായന്തിപി പാഠോ.

൫൮. കോ നു ഖോ, ആവുസോ, സാരിപുത്ത, ഹേതു കോ പച്ചയോതി ഉഭയേനാപി കാരണമേവ പുച്ഛതി. **യേനിമേസ**ന്തി യേന ഹേതുനാ യേന പച്ചയേന ഇമേസം ദ്വിന്നം ഏകോ സേട്ഠപുരിസോ ഏകോ ഹീനപുരിസോതി അക്ഖായതി, സോ കോ ഹേതു കോ പച്ചയോതി ഏവമേത്ഥ സമ്ബന്ധോ വേദിതബ്ബോ. തത്ഥ കിഞ്ചാപി "നപ്പജാനാതി പജാനാതീ"തി ഏവം വുത്തം, പജാനനാ നപ്പജാനനാതി ഇദമേവ ഉഭയം ഹേതു ചേവ പച്ചയോ ച.

൫൯. ഥേരോ പന അത്തനോ വിചിത്രപടിഭാനതായ തം പാകടതരം കത്വാ ദസ്സേതും പുന **തത്രാവുസോ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **തസ്സേതം പാടികങ്ഖ**ന്തി തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഏതം പാടികങ്ഖിതബ്ബം. ഇദമേവ ഏസ പാപുണിസ്സതി, ന അഞ്ഞന്തി ഇച്ഛിതബ്ബം, അവസ്സം ഭാവീതി വുത്തം ഹോതി. "ന ഛന്ദം ജനേസ്സതീ"തിആദിനാ നയേന വുത്തം അഛന്ദജനനാദിം സന്ധായാഹ.

തത്ഥ ച **ന ഛന്ദം ജനേസ്സതീ**തി അപ്പജാനന്തോ തസ്സ അങ്ഗണസ്സ പഹാനത്ഥം കത്തുകമ്യതാഛന്ദം ന ജനേസ്സതി. **ന വായമിസ്സതീ**തി തതോ ബലവതരം വായാമം ന കരിസ്സതി, **ന വീരിയം ആരഭിസ്സതീ**തി ഥാമഗതവീരിയം പന നേവ ആരഭിസ്സതി, ന പവത്തേസ്സതീതി വുത്തം ഹോതി. **സാങ്ഗണോ**തി ഇമേഹി രാഗാദീഹി അങ്ഗണേഹി സാങ്ഗണോ. **സംകിലിട്ഠചിത്തോ**തി തേഹിയേവ സുട്ഠുതരം കിലിട്ഠചിത്തോ മലീനചിത്തോ വിബാധിതചിത്തോ ഉപതാപിതചിത്തോ ച ഹുത്വാ. **കാലം കരിസ്സതീ**തി മരിസ്സതി.

സേയ്യഥാപീതി യഥാ നാമ. **കംസപാതീ**തി കംസലോഹഭാജനം. **ആഭതാ**തി ആനീതാ. **ആപണാ വാ കമ്മാരകുലാ വാ**തി ആപണതോ വാ കംസപാതികാരകാനം കമ്മാരാനം ഘരതോ വാ. **രജേനാ**തി ആഗന്തുകരജേന പംസുആദിനാ. **മലേനാ**തി തത്ഥേവ ഉട്ഠിതേന ലോഹമലേന. **പരിയോനദ്ധാ**തി സഞ്ഛന്നാ. **ന ചേവ പരിഭുഞ്ജേയ്യു**ന്തി ഉദകഖാദനീയപക്ഖിപനാദീഹി പരിഭോഗം ന കരേയ്യും. **ന ച പരിയോദപേയ്യു**ന്തി ധോവനഘംസനാദീഹി ന പരിസുദ്ധം കാരാപേയ്യും. **രജാപഥേ**തി രജപഥേ. അയമേവ വാ പാഠോ, രജസ്സ ആഗമനട്ഠാനേ വാ വുട്ഠാനുട്ഠാനേ വാ ഹേട്ഠാമഞ്ചേ വാ ഥുസകോട്ഠകേ വാ ഭാജനന്തരേ വാ, യത്ഥ രജേന ഓകിരീയതീതി അത്ഥോ. **സംകിലിട്ഠതരാ അസ്സ മലഗ്ഗഹിതാ**തി ഏത്ഥ രജാപഥേ നിക്ഖിപനേന സംകിലിട്ഠതരാ, അപരിഭോഗാപരിയോദപനേഹി മലഗ്ഗഹിതതരാതി വുത്തം ഹോതി, പടിപുച്ഛാവചനഞ്ചേതം. തേനസ്സ ഏവമത്ഥോ വേദിതബ്ബോ, ആവുസോ, സാ കംസപാതി ഏവം കരീയമാനാ അപരേന കാലേന സംകിലിട്ഠതരാ ച മലഗ്ഗഹിതതരാ ച മത്തികപാതീതി വാ കംസപാതീതി വാ ഇതിപി ദുജ്ജാനാ ഭവേയ്യ നു ഖോ നോതി, ഥേരോ തം പടിജാനന്തോ ആഹ "ഏവമാവുസോ"തി. പുന ധമ്മസേനാപതി ഓപമ്മം സമ്പടിപാദേന്തോ, **ഏവമേവ ഖോ**തിആദിമാഹ. തത്ഥേവം ഓപമ്മസംസന്ദനാ വേദിതബ്ബാ - കിലിട്ഠകംസപാതിസദിസോ സാങ്ഗണോ പുഗ്ഗലോ. സംകിലിട്ഠകംസപാതിയാ നപരിഭുഞ്ജനമാദിം കത്വാ രജാപഥനിക്ഖേപോ വിയ തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ പബ്ബജ്ജം ലഭമാനസ്സ വേജ്ജകമ്മാദീസു പസുതപുഗ്ഗലസന്തികേ പബ്ബജ്ജാപടിലാഭോ. സംകിലിട്ഠകംസപാതിയാ പുന സംകിലിട്ഠതരഭാവോ വിയ തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ അനുക്കമേന ആചരിയുപജ്ഝായാനം അനുസിക്ഖതോ

വേജ്ജകമ്മാദികരണം, ഏത്ഥ ഠിതസ്സ സാങ്ഗണകാലകിരിയാ. അഥ വാ അനുക്കമേന ദുക്കടദുബ്ഭാസിതവീതിക്കമനം, ഏത്ഥ ഠിതസ്സ സാങ്ഗണകാലകിരിയാ. അഥ വാ അനുക്കമേന പാചിത്തിയഥുല്ലച്ചയവീതിക്കമനം, സങ്ഘാദിസേസവീതിക്കമനം, പാരാജികവീതിക്കമനം, മാതുഘാതാദിആനന്തരിയകരണം, ഏത്ഥ ഠിതസ്സ സാങ്ഗണകാലകിരിയാതി.

സംകിലിട്ഠചിത്തോ കാലം കരിസ്സതീതി ഏത്ഥ ച അകുസലചിത്തേന കാലം കരിസ്സതീതി ന ഏവമത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. സബ്ബസത്താ ഹി പകതിചിത്തേന ഭവങ്ഗചിത്തേനേവ കാലം കരോന്തി. അയം പന അവിസോധേത്വാ ചിത്തസന്താനം കാലം കരിസ്സതീതി ഏതമത്ഥം സന്ധായ ഏവം വുത്തോതി വേദിതബ്ബോ.

ദുതിയവാരേ **പരിയോദപേയ്യു**ന്തി ധോവനഘംസനസണ്ഹഛാരികാപരിമജ്ജനാദീഹി പരിസുദ്ധം ആദാസമണ്ഡലസദിസം കരേയ്യും. **ന ച നം രജാപഥേ**തി പുബ്ബേ വുത്തപ്പകാരേ ഠാനേ അനിക്ഖിപിത്വാ കരണ്ഡമഞ്ജൂസാദീസു വാ ഠപേയ്യും, പലിവേഠേത്വാ വാ നാഗദന്തേ ലഗേയ്യും. സേസം വുത്തനയാനുസാരേനേവ ഗഹേതബ്ബം.

ഉപമാസംസന്ദനാ ചേത്ഥ ഏവം വേദിതബ്ബാ - കിലിട്ഠകംസപാതിസദിസോ സാങ്ഗണോ ഭബ്ബപുഗ്ഗലോ. കിലിട്ഠകംസപാതിയാ പരിഭുഞ്ജനമാദിം കത്വാ സുദ്ധട്ഠാനേ ഠപനം വിയ തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ പബ്ബജ്ജം ലഭമാനസ്സ പേസലഭിക്ഖൂനം സന്തികേ പബ്ബജ്ജാപടിലാഭോ. യേ ഓവദന്തി അനുസാസന്തി അപ്പമത്തകമ്പി പമാദം ദിസ്വാ ദണ്ഡകമ്മം കത്വാ പുനപ്പുനം സിക്ഖാപേന്തി, സംകിലിട്ഠകംസപാതിയാ അപരകാലേ പരിസുദ്ധപരിയോദാതഭാവോ വിയ തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ആചരിയുപജ്ഝായാനം അനുസിക്ഖതോ അനുക്കമേന സമ്മാവത്തപടിപത്തി, ഏത്ഥ ഠിതസ്സ അനങ്ഗണകാലകിരിയാ. അഥ വാ അനുക്കമേന പരിസുദ്ധേ സീലേ പതിട്ഠായ അത്തനോ അനുരൂപം ബുദ്ധവചനം ഉഗ്ഗണ്ഹിത്വാ ധുതങ്ഗാനി സമാദായ അത്തനോ അനുകൂലകമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ ഗാമന്തസേനാസനവാസം മുഞ്ചിത്വാ പന്തസേനാസനവാസോ, ഏത്ഥ ഠിതസ്സ അനങ്ഗണകാലകിരിയാ. അഥ വാ അനുക്കമേന കസിണപരികമ്മം കത്വാ അട്ഠസമാപത്തിനിബ്ബത്തനേന കിലേസവിക്ഖമ്ഭനം, വിപസ്സനാപാദകജ്ഝാനാ വുട്ഠായ വിപസ്സനായ കിലേസാനം തദങ്ഗനിവാരണം, സോതാപത്തിഫലാധിഗമോ...പേ॰... അരഹത്തസച്ഛികിരിയാതി ഏത്ഥ ഠിതസ്സ അച്ചന്തം അനങ്ഗണകാലകിരിയാ ഏവ.

തതിയവാരേ **സുഭനിമിത്ത**ന്തി രാഗട്ഠാനിയം ഇട്ഠാരമ്മണം. **മനസി കരിസ്സതീ**തി തസ്മിം വിപന്നസ്സതി തം നിമിത്തം ആവജ്ജിസ്സതി. **തസ്സ സുഭനിമിത്തസ്സ മനസികാരാ**തി തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ സുഭനിമിത്തമനസികാരകാരണാ. **അനുദ്ധംസേസ്സതീ**തി ഹിംസിസ്സതി അധിഭവിസ്സതി. രാഗോ ഹി ഉപ്പജ്ജന്തോ കുസലവാരം പച്ഛിന്ദിത്വാ സയമേവ അകുസലജവനം ഹുത്വാ തിട്ഠന്തോ കുസലചിത്തം അനുദ്ധംസേതീതി വേദിതബ്ബോ. സേസം വുത്തനയാനുസാരേനേവ ഗഹേതബ്ബം.

ഓപമ്മസംസന്ദനാ പനേത്ഥ ഏവം വേദിതബ്ബാ - പരിസുദ്ധകംസപാതിസദിസോ പകതിയാ അപ്പകിലേസോ അനങ്ഗണപുഗ്ഗലോ. പരിസുദ്ധകംസപാതിയാ നപരിഭുഞ്ജനം ആദിം കത്വാ രജാപഥേ നിക്ഖേപോ വിയ തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ പബ്ബജ്ജം ലഭമാനസ്സാതി ഇതോ പരം സബ്ബം പഠമവാരസദിസമേവ.

ചതുത്ഥവാരേ **സുഭനിമിത്തം ന മനസി കരിസ്സതീ**തി തസ്മിം സതിവിരഹാഭാവതോ തം നിമിത്തം നാവജ്ജിസ്സതി, സേസം ദുതിയവാരാനുസാരേന വേദിതബ്ബം. ''അയം ഖോ, ആവുസോ''തിആദി ''കോ നു ഖോ, ആവുസോ''തിആദിമ്ഹി വുത്തനയമേവ.

൬൦. ഇദാനി തം അങ്ഗണം നാനപ്പകാരതോ പാകടം കാരാപേതുകാമേനായസ്മതാ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനേന ''അങ്ഗണം അങ്ഗണ''ന്തിആദിനാ നയേന പുട്ഠോ തം ബ്യാകരോന്തോ **പാപകാനം ഖോ ഏതം, ആവുസോ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഇച്ഛാവചരാന**ന്തി ഇച്ഛായ അവചരാനം, ഇച്ഛാവസേന ഓതിണ്ണാനം പവത്താനം നാനപ്പകാരാനം കോപഅപ്പച്ചയാനന്തി അത്ഥോ. **യം ഇധേകച്ചസ്സാ**തി യേന ഇധേകച്ചസ്സ ഏവം ഇച്ഛാ ഉപ്പജ്ജേയ്യ, തം ഠാനം തം കാരണം വിജ്ജതി അത്ഥി, ഉപലബ്ഭതീതി വുത്തം ഹോതി. **ആപന്നോ അസ്സ**ന്തി ആപന്നോ ഭവേയ്യം. **ന ച മം ഭിക്ഖൂ ജാനേയ്യു**ന്തി ഭിക്ഖൂ ച മം ന ജാനേയ്യും. കിം പനേത്ഥ ഠാനം, ലാഭത്ഥികതാ. ലാഭത്ഥികോ ഹി ഭിക്ഖു പകതിയാപി ച കതപുഞ്ഞോ മനുസ്സേഹി സക്കതോ ഗരുകതോ ഏവം ചിന്തേതി ''ആപത്തിം ആപന്നം ഭിക്ഖും ഥേരാ ഞത്വാ മജ്ഝിമാനം ആരോചേന്തി, തേ നവകാനം, നവകാ വിഹാരേ വിഘാസാദാദീനം, തേ ഓവാദം ആഗതാനം ഭിക്ഖുനീനം, ഏവം കമേന ചതസ്സോ പരിസാ ജാനന്തി. ഏവമസ്സ ലാഭന്തരായോ ഹോതി. അഹോ വതാഹം ആപത്തിഞ്ച വത ആപന്നോ അസ്സം, ന ച മം ഭിക്ഖൂ ജാനേയ്യു''ന്തി.

യം തം ഭിക്ഖും ഭിക്ഖൂ ജാനേയ്യുന്തി യേന കാരണേന തം ഭിക്ഖും അഞ്ഞേ ഭിക്ഖൂ ജാനേയ്യും, തം കാരണം വിജ്ജതി ഖോ പന അത്ഥിയേവ, നോ നത്ഥി. ഥേരാ ഹി ഞത്വാ മജ്ഝിമാനം ആരോചേന്തി. ഏവം സോ പുബ്ബേ വുത്തനയേന ചതൂസു പരിസാസു പാകടോ ഹോതി. ഏവം പാകടോ ച അയസാഭിഭൂതോ ഗാമസതമ്പി പവിസിത്വാ ഉമ്മാരസതേസു ഠാനേസു ഉഞ്ഛരിത്വാ യഥാധോതേന പത്തേന നിക്ഖമതി. തതോ **ജാനന്തി മം ഭിക്ഖൂ ആപത്തിം ആപന്നോ**തി തേഹി ചമ്ഹി ഏവം നാസിതോതി ചിന്തേത്വാ, **ഇതി സോ കുപിതോ ഹോതി അപ്പതീതോ** സോ ഇമിനാ കാരണേന കുപിതോ ചേവ ഹോതി കോധാഭിഭൂതോ അപ്പതീതോ ച ദോമനസ്സാഭിഭൂതോ.

യോ ചേവ ഖോ , **ആവുസോ, കോപോ യോ ച അപ്പച്ചയോ ഉഭയമേതം അങ്ഗണന്തി**, ആവുസോ, യോ ചായം സങ്ഖാരക്ഖന്ധസങ്ഗഹിതോ കോപോ, യോ ച വേദനാക്ഖന്ധസങ്ഗഹിതോ അപ്പച്ചയോ, ഏതം ഉഭയം അങ്ഗണന്തി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. ഇദഞ്ച താദിസാനം പുഗ്ഗലാനം വസേന വുത്തം. ലോഭോ പന ഇമസ്സ അങ്ഗണസ്സ പുബ്ബഭാഗവസേന, മോഹോ സമ്പയോഗവസേനാപി ഗഹിതോയേവ ഹോതി.

അനുരഹോ മന്തി പുരിമസദിസമേവ ഭിക്ഖും ഗഹേത്വാ വിഹാരപച്ചന്തേ സേനാസനം പവേസേത്വാ ദ്വാരം ഥകേത്വാ ചോദേന്തേ ഇച്ഛതി. **ഠാനം ഖോ പനേത**ന്തി ഏതം കാരണം വിജ്ജതി, യം തം ഭിക്ഖും ചതുപരിസമജ്ഝേ ആനേത്വാ ബ്യത്താ വിനീതാ "തയാ അസുകമ്ഹി നാമ ഠാനേ വേജ്ജകമ്മം കത"ന്തിആദിനാ നയേന ചോദേയ്യും. സോ ചതൂസു പരിസാസു പാകടോ ഹോതി. ഏവം പാകടോ ച അയസാഭിഭൂതോതി സബ്ബം പുരിമസദിസമേവ.

സപ്പടിപുഗ്ഗലോതി സമാനോ പുഗ്ഗലോ. **സമാനോ**തി സാപത്തികോ. **പടിപുഗ്ഗലോ**തി ചോദകോ. അയം സാപത്തികേനേവ ചോദനം ഇച്ഛതി, ത്വമ്പി ഇമഞ്ചിമഞ്ച ആപത്തിം ആപന്നോ, തം താവ പടികരോഹി പച്ഛാ മം ചോദേസ്സസീതി വത്തും സക്കാതി മഞ്ഞമാനോ. അപിച ജാതിആദീഹിപി സമാനോ പുഗ്ഗലോ സപ്പടിപുഗ്ഗലോ. അയഞ്ഹി അത്തനോ ജാതിയാ കുലേന ബാഹുസച്ചേന ബ്യത്തതായ ധുതങ്ഗേനാതി ഏവമാദീഹിപി സമാനേനേവ ചോദനം ഇച്ഛതി, താദിസേന വുത്തം നാതിദുക്ഖം ഹോതീതി മഞ്ഞമാനോ. **അപ്പടിപുഗ്ഗലോ**തി ഏത്ഥ അയുത്തോ പടിപുഗ്ഗലോ അപ്പടിപുഗ്ഗലോ. ഇമേഹി ആപത്താദീഹി അസദിസത്താ പടിസത്തു പടിസല്ലോ ചോദകോ ഭവിതും അയുത്തോതി വുത്തം ഹോതി. **ഇതി സോ കുപിതോ**തി ഇതി സോ ഇമായ അപ്പടിപുഗ്ഗലചോദനായ ഏവം കുപിതോ ഹോതി.

ചതുത്ഥവാരേ **അഹോ വതാ**തി "അഹോ വത രേ അമ്ഹാകം പണ്ഡിതകാ, അഹോ വത രേ അമ്ഹാകം ബഹുസ്സുതകാ തേവിജ്ജകാ"തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൬൧) ഗരഹായം ദിസ്സതി. "അഹോ വത മം ദഹരംയേവ സമാനം രജ്ജേ അഭിസിഞ്ചേയ്യു"ന്തി (മഹാവ॰ ൫൭) പത്ഥനായം. ഇധ പത്ഥനായമേവ. **പടിപുച്ഛിത്വാ പടിപുച്ഛിത്വാ**തി പുനപ്പുനം പുച്ഛിത്വാ. അയം ഭിക്ഖു ലാഭത്ഥികോ ഭഗവതോ അത്താനം പടിപുച്ഛിതബ്ബം ഇച്ഛതി, തഞ്ച ഖോ അനുമതിപുച്ഛായ, നോ മഗ്ഗം വാ ഫലം വാ വിപസ്സനം വാ അന്തരം കത്വാ. അയഞ്ഹി പസ്സതി ഭഗവന്തം സാരിപുത്താദയോ മഹാഥേരേ "തം കിം മഞ്ഞസി, സാരിപുത്ത, മോഗ്ഗല്ലാന, കസ്സപ , രാഹുല ചക്ഖും നിച്ചം വാ അനിച്ചം വാ"തി ഏവം പരിസമജ്ഝേ പടിപുച്ഛിത്വാ പടിപുച്ഛിത്വാ ധമ്മം ദേസേന്തം, മനുസ്സേ ച "തേസ പണ്ഡിതാ ഥേരാ സത്ഥു ചിത്തം ആരാധേന്തീ"തി വണ്ണം ഭണന്തേ, ലാഭസക്കാരഞ്ച ഉപഹരന്തേ. തസ്മാ തം ലാഭസക്കാരം ഇച്ഛന്തോ ഏവം ചിന്തേത്വാ നിഖണിത്വാ ഠപിതഖാണു വിയ ഭഗവതോ പുരതോവ ഹോതി.

ഇതി സോ കുപിതോതി അഥ ഭഗവാ തം അമനസികരിത്വാവ അഞ്ഞം ഥേരം പടിപുച്ഛിത്വാ ധമ്മം ദേസേതി , തേന സോ കുപിതോ ഹോതി ഭഗവതോ ച ഥേരസ്സ ച. കഥം ഭഗവതോ കുപ്പതി? "അഹം പബ്ബജിതകാലതോ പഭുതി ഗന്ധകുടിപരിവേണതോ ബഹിനിക്ഖമനം ന ജാനാമി, സബ്ബകാലം ഛായാവ ന വിജഹാമി, മം നാമ പുച്ഛിത്വാ ധമ്മദേസനാമത്തമ്പി നത്ഥി. തംമുഹുത്തം ദിട്ഠമത്തകമേവ ഥേരം പുച്ഛിത്വാ ധമ്മം ദേസേതീ"തി ഏവം ഭഗവതോ കുപ്പതി. കഥം ഥേരസ്സ കുപ്പതി? "അയം മഹല്ലകത്ഥേരോ ഭഗവതോ പുരതോ ഖാണു വിയ നിസീദതി, കദാ നു ഖോ ഇമം ധമ്മകമ്മികാ അഭബ്ബട്ഠാനം പാപേത്വാ നീഹരിസ്സന്തി, അയഞ്ഹി യദി ഇമസ്മിം വിഹാരേ ന ഭവേയ്യ, അവസ്സം ഭഗവാ മയാ സദ്ധിം സല്ലപേയ്യാ"തി ഏവം ഥേരസ്സ കുപ്പതി.

പുരക്ഖത്വാ പുരക്ഖത്വാതി പുരതോ പുരതോ കത്വാ, സമ്പരിവാരേത്വാതി വുത്തം ഹോതി. അയമ്പി ലാഭത്ഥികോയേവ, അയഞ്ഹി പസ്സതി ബഹുസ്സുതേ ഭിക്ഖൂ മഹാപരിവാരേന ഗാമം പവിസന്തേ, ചേതിയം വന്ദന്തേ, തേസഞ്ച തം സമ്പത്തിം ദിസ്വാ ഉപാസകേ പസന്നേ പസന്നാകാരം കരോന്തേ. തസ്മാ ഏവം ഇച്ഛതി. **കുപിതോ**തി അയമ്പി ദ്വീസു ഠാനേസു കുപ്പതി ഭിക്ഖൂനം ഥേരസ്സ ച. കഥം ഭിക്ഖൂനം? "ഇമേ യദേവ മയ്ഹം ഉപ്പജ്ജതി ചീവരം വാ പിണ്ഡപാതോ വാ, തം ഗഹേത്വാ പരിഭുഞ്ജന്തി, മയ്ഹം പന പത്തചീവരം ഗഹേത്വാ പിട്ഠിതോ ആഗച്ഛന്തോപി നത്ഥീ"തി ഏവം ഭിക്ഖൂനം കുപ്പതി. കഥം ഥേരസ്സ? "ഏസോ മഹല്ലകത്ഥേരോ തേസു തേസു ഠാനേസു സയമേവ പഞ്ഞായതി, കുദാസ്സു നാമ നം ധമ്മകമ്മികാ നിക്കഡ്ഢിസ്സന്തി, ഇമസ്മിം അസതി അവസ്സം മംയേവ പരിവാരേസ്സന്തീ"തി.

ഭത്തഗ്ഗേതി ഭോജനട്ഠാനേ. **അഗ്ഗാസന**ന്തി സങ്ഘത്ഥേരാസനം. **അഗ്ഗോദക**ന്തി ദക്ഖിണോദകം. **അഗ്ഗപിണ്ഡ**ന്തി സങ്ഘത്ഥേരപിണ്ഡം. സബ്ബത്ഥ വാ **അഗ്ഗ**ന്തി പണീതാധിവചനമേതം. തത്ഥ **അഹമേവ ലഭേയ്യ**ന്തി ഇച്ഛാ നാതിമഹാസാവജ്ജാ. **ന അഞ്ഞോ ഭിക്ഖു ലഭേയ്യാ**തി പന അതിമഹാസാവജ്ജാ . അയമ്പി ലാഭത്ഥികോ പാസാദികോ ഹോതി ചീവരധാരണാദീഹി, കദാചി പബ്ബജതി, കദാചി വിബ്ഭമതി. തേന സോ പുബ്ബേ ലദ്ധപുബ്ബം ആസനാദിം പച്ഛാ അലഭന്തോ ഏവം ചിന്തേസി. **ന സോ ഭിക്ഖു ലഭേയ്യാ**തി ന സോ ഭിക്ഖു ഥേരാനം അഗ്ഗാസനാദീസു തദനുസാരേന മജ്ഝിമാനം അഞ്ഞേസഞ്ച നവാനം കദാചി യം വാ തം വാ സബ്ബനിഹീനം ആസനാദിം ലഭതി. **കുപിതോ**തി അയമ്പി ദ്വീസു ഠാനേസു കുപ്പതി മനുസ്സാനഞ്ച ഥേരാനഞ്ച. കഥം മനുസ്സാനം? "ഇമേ മങ്ഗലാദീസു മം നിസ്സായ ഭിക്ഖൂ ലഭന്തി, ഏതേ, 'ഭന്തേ, ഏത്തകേ ഭിക്ഖൂ ഗഹേത്വാ അമ്ഹാകം അനുകമ്പം കരോഥാ'തി വദന്തി, ഇദാനി തംമുഹുത്തം ദിട്ഠമത്തകം മഹല്ലകത്ഥേരം ഗഹേത്വാ ഗതാ, ഹോതു ഇദാനി, നേസം കിച്ചേ ഉപ്പന്നേ ജാനിസ്സാമീ"തി

ഏവം മനുസ്സാനം കുപ്പതി. കഥം ഥേരാനം? “ഇമേ നാമ യദി ന ഭവേയ്യും, മംയേവ മനുസ്സാ നിമന്തേയ്യു”ന്തി ഏവം ഥേരാനം കുപ്പതി.

അനുമോദേയ്യന്തി അനുമോദനം കരേയ്യം. അയമ്പി ലാഭത്ഥികോ യം വാ തം വാ ഖണ്ഡാനുമോദനം ജാനാതി, “സോ അനുമോദനട്ഠാനേ ബഹൂ മാതുഗാമാ ആഗച്ഛന്തി, താ മം സഞ്ജാനിത്വാ തതോ പഭുതി ഥാലകഭിക്ഖം ദസ്സന്തീ”തി പത്ഥേന്തോ ഏവം ചിന്തേസി. ഠാനന്തി ബഹുസ്സുതാനം അനുമോദനാ ഭാരോ, തേന ബഹുസ്സുതോ അനുമോദേയ്യാതി വുത്തം ഹോതി. **കുപിതോ**തി അയമ്പി തീസു ഠാനേസു കുപ്പതി മനുസ്സാനം ഥേരസ്സ ധമ്മകഥികസ്സ ച. കഥം മനുസ്സാനം? “ഇമേ പുബ്ബേ മംയേവ ഉപസങ്കമിത്വാ യാചന്തി ‘അമ്ഹാകം നാഗത്ഥേരോ അമ്ഹാകം സുമനത്ഥേരോ അനുമോദതൂ’തി, അജ്ജ പന നാവോചു”ന്തി ഏവം മനുസ്സാനം കുപ്പതി. കഥം ഥേരസ്സ? “അയം സങ്ഘത്ഥേരോ ‘തുമ്ഹാകം കുലുപകം നാഗത്ഥേരം സുമനത്ഥേരം ഉപസങ്കമഥ, അയം അനുമോദിസ്സതീ’തി ന ഭണതീ”തി ഏവം ഥേരസ്സ കുപ്പതി. കഥം ധമ്മകഥികസ്സ? “ഥേരേന വുത്തമത്തേയേവ പഹാരം ലദ്ധകുക്കുടോ വിയ തുരിതതുരിതം വസ്സതി, ഇമം നാമ നിക്കഡ്ഢന്താ നത്ഥി, ഇമസ്മിഞ്ഹി അസതി അഹമേവ അനുമോദേയ്യ”ന്തി ഏവം ധമ്മകഥികസ്സ കുപ്പതി.

ആരാമഗതാനന്തി വിഹാരേ സന്നിപതിതാനം. അയമ്പി ലാഭത്ഥികോ യം വാ തം വാ ഖണ്ഡധമ്മകഥം ജാനാതി, സോ പസ്സതി താദിസേസു ഠാനേസു ദ്വിയോജനതിയോജനതോ സന്നിപതിത്വാ ഭിക്ഖൂ സബ്ബരത്തികാനി ധമ്മസ്സവനാനി സുണന്തേ, തുട്ഠചിത്തേ ച ദഹരേ വാ സാമണേരേ വാ സാധു സാധൂതി മഹാസദ്ദേന സാധുകാരം ദേന്തേ, തതോ ദുതിയദിവസേ അന്തോഗാമഗതേ ഭിക്ഖൂ ഉപാസകാ പുച്ഛന്തി “കേ, ഭന്തേ, ധമ്മം കഥേസു”ന്തി. തേ ഭണന്തി “അസുകോ ച അസുകോ ചാ”തി. തം സുത്വാ പസന്നാ മനുസ്സാ ധമ്മകഥികാനം മഹാസക്കാരം കരോന്തി. സോ തം ഇച്ഛമാനോ ഏവം ചിന്തേസി. ഠാനന്തി ബഹുസ്സുതാനം വിനിച്ഛയകുസലാനം ധമ്മദേസനാ ഭാരോ, തേന ബഹുസ്സുതോ ദേസേയ്യാതി വുത്തം ഹോതി. **കുപിതോ**തി ചതുപ്പദികം ഗാഥമ്പി വത്തും ഓകാസം അലഭമാനോ കുപിതോ ഹോതി അത്തനോ മന്ദഭാവസ്സ “അഹഞ്ഹി മന്ദോ ദുപ്പഞ്ഞോ കുതോ ലഭിസ്സാമി ദേസേതു”ന്തി.

ഭിക്ഖുനീനന്തി ഓവാദത്ഥം വാ ഉദ്ദേസത്ഥം വാ പരിപുച്ഛത്ഥം വാ പൂജാകരണത്ഥം വാ ആരാമം ആഗന്ത്വാ സന്നിപതിതഭിക്ഖുനീനം. അയമ്പി ലാഭത്ഥികോ, തസ്സേവം ഹോതി ഇമാ മഹാകുലാ പബ്ബജിതാ ഭിക്ഖുനിയോ, താസു കുലേസു പവിസേത്വാ നിസിന്നാസു മനുസ്സാ പുച്ഛിസ്സന്തി “കസ്സ സന്തികേ ഓവാദം വാ ഉദ്ദേസം വാ പരിപുച്ഛം വാ ഗണ്ഹഥാ”തി. തതോ വക്ഖന്തി “അസുകോ നാമ അയ്യോ ബഹുസ്സുതോ, തസ്സ ദേഥ കരോഥാ”തി, തേനസ്സ ഏവം ഇച്ഛാ ഉപ്പജ്ജതി. ഠാനന്തി ഓവാദാദയോ നാമ ബഹുസ്സുതാനം ഭാരോ, തേന ബഹുസ്സുതോ ദേസേയ്യാതി വുത്തം ഹോതി. **കുപിതോ**തി അയമ്പി ദ്വീസു ഠാനേസു കുപ്പതി, താസഞ്ച ഭിക്ഖുനീനം “ഇമാ പുബ്ബേ മം നിസ്സായ ഉപോസഥപ്പവാരണാദീനി ലഭന്തി, താ ഇദാനി തംമുഹുത്തം ദിട്ഠമത്തകമഹല്ലകത്ഥേരസ്സ സന്തികം ഗതാ”തി. ധമ്മകഥികസ്സ ച “ഏസ ഇമാസം സഹസാ ഓവാദം അദാസിയേവാ”തി.

ഉപാസകാനന്തി, ആരാമഗതാനം ഉപാസകാനം. നിസ്സട്ഠകമ്മന്താ നാമ മഹാഉപാസകാ ഹോന്തി, തേ പുത്തഭാതുകാനം കമ്മം നിയ്യാതേത്വാ ധമ്മം സുണന്താ വിചരന്തി, അയം തേസം ദേസേതും ഇച്ഛതി, കിം കാരണാ? ഇമേ പസീദിത്വാ ഉപാസികാനമ്പി ആരോചേസ്സന്തി, തതോ സദ്ധിം ഉപാസികാഹി മയ്ഹമേവ ലാഭസക്കാരം ഉപഹരിസ്സന്തീതി. ഠാനം ബഹുസ്സുതേനേവ യോജേതബ്ബം. **കുപിതോ**തി അയമ്പി ദ്വീസു ഠാനേസു കുപ്പതി, ഉപാസകാനഞ്ച “ഇമേ അഞ്ഞത്ഥ സുണന്തി, അമ്ഹാകം കുലുപകസ്സ സന്തികേ സുണാമാതി നാഗച്ഛന്തി, ഹോതു ഇദാനി, തേസം ഉപ്പന്നേ കിച്ചേ ജാനിസ്സാമീ”തി ധമ്മകഥികസ്സ ച, “അയമേതേസം ദേസേതീ”തി.

ഉപാസികാനന്തി ആരാമഗതാനം. **ഉപാസികാ** നാമ ആസനപൂജാദികരണത്ഥം വാ ഉപോസഥദിവസേ വാ ധമ്മസ്സവനത്ഥം സന്നിപതിതാ. സേസം ഉപാസകവാരേ വുത്തനയമേവ.

സക്കരേയ്യുന്തി സക്കച്ചഞ്ച കരേയ്യും, സുന്ദരഞ്ച കരേയ്യും. ഇമിനാ അത്തനി കാരം കരീയമാനം സക്കച്ചം കതഞ്ച സുന്ദരഞ്ച പത്ഥേതി. **ഗരും കരേയ്യു**ന്തി ഭാരിയം കരേയ്യും. ഇമിനാ ഭിക്ഖൂഹി അത്താനം ഗരുട്ഠാനേ ഠപീയമാനം പത്ഥേതി. **മാനേയ്യു**ന്തി പിയായേയ്യും. **പൂജേയ്യു**ന്തി ഏവം സക്കരോന്താ ഗരും കരോന്താ മാനേന്താ പച്ചയേഹി പൂജേയ്യുന്തി പച്ചയപൂജം പത്ഥേതി. **ഠാന**ന്തി “പിയോ ഗരു ഭാവനിയോ”തി വുത്തപ്പകാരോ ബഹുസ്സുതോ ച സീലവാ ച ഏതം വിധിം അരഹതി തേന ഭിക്ഖൂ ഏവരൂപം ഏവം കരേയ്യുന്തി വുത്തം ഹോതി. **കുപിതോ**തി അയമ്പി ദ്വീസു ഠാനേസു കുപ്പതി ഭിക്ഖൂനഞ്ച “ഇമേ ഏതം സക്കരോന്തീ”തി ഥേരസ്സ ച “ഇമസ്മിം അസതി മംയേവ സക്കരേയ്യു”ന്തി. ഏസ നയോ ഇതോ പരേസു തീസു വാരേസു.

പണീതാനം ചീവരാനന്തി പട്ടദുകൂലപട്ടുണ്ണകോസേയ്യാദീനം മഹഗ്ഘസുഖുമസുഖസമ്ഫസ്സാനം ചീവരാനം. ഇധാപി **അഹമേവ ലാഭീ അസ്സ**ന്തി ഇച്ഛാ നാതിമഹാസാവജ്ജാ. **ന അഞ്ഞോ ഭിക്ഖു ലാഭീ അസ്സാ**തി പന മഹാസാവജ്ജാ.

പണീതാനം പിണ്ഡപാതാനന്തി സപ്പിതേലമധുസക്കരാദിപൂരിതാനം സേട്ഠപിണ്ഡപാതാനം. **പണീതാനം സേനാസനാന**ന്തി അനേകസതസഹസ്സഗ്ഘനകാനം മഞ്ചപീഠാദീനം പണീതാനം.
ഗിലാനപ്പച്ചയഭേസജ്ജപരിക്ഖാരാനന്തി സപ്പിതേലമധുഫാണിതാദീനം ഉത്തമഭേസജ്ജാനം. സബ്ബത്ഥാപി ഠാനം

ബഹുസ്സുതേഹി പുഞ്ഞവന്തേഹി ച യോജേതബ്ബം. **കുപിതോതി** സബ്ബത്ഥാപി ദ്വീസു ഠാനേസു കുപ്പതി, മനുസ്സാനഞ്ച "ഇമേസം നാമ പരിചിതഭാവോപി നത്ഥി, ദീഘരത്തം ഏകതോ വസന്തസ്സ പംസുകൂലത്ഥായ വാ പിണ്ഡപാതത്ഥായ വാ സപ്പിതേലാദികാരണാ വാ ഘരപടിപാടിയാ ചരന്തസ്സാപി മേ ഏകദിവസമ്പി കിഞ്ചി പണീതം പച്ചയം ന ദേന്തി. ആഗന്തുകം മഹല്ലകം പന ദിസ്വാവ യം ഇച്ഛതി, തം ദേന്തീ"തി, ഥേരസ്സ ച "അയമ്പി മഹല്ലകോ ഇമേസം അത്താനം ദസ്സേന്തോയേവ ചരതി, കുദാസ്സു നാമ നം ധമ്മകമ്മികാ നിക്കഡ്ഢേയ്യും, ഏവം ഇമസ്മിം അസതി അഹമേവ ലാഭീ അസ്സ"ന്തി.

ഇമേസം ഖോ, ഏതം ആവുസോതി ഇമേസം ഹേട്ഠാ ഏകൂനവീസതിവാരേഹി വുത്താനം ഇച്ഛാവചരാനം.

൩൯. ദിസ്സന്തി ചേവ സൂയന്തി ചാതി ന ഇച്ഛാവചരാ ചക്ഖുനാ ദിസ്സന്തി, ന സോതേന സൂയന്തി, മനോവിഞ്ഞാണവിസയത്താ. അപ്പഹീനഇച്ഛാവചരസ്സ പന പുഗ്ഗലസ്സ ഇച്ഛാവചരവസേന പവത്തകായകമ്മം ദിസ്വാ ദിട്ഠാ വിയ വചീകമ്മം സുത്വാ സുതാ വിയ ച ഹോന്തി, തേന വുത്തം "ദിസ്സന്തി ചേവ സൂയന്തി ചാ"തി. പച്ചക്ഖകാലേ ദിസ്സന്തി, "അസുകോ കിര ഭിക്ഖു ഈദിസോ"തി തിരോക്ഖകാലേ സൂയന്തി. **കിഞ്ചാപീ**തി അനുഗ്ഗഹഗരഹവചനം. തേന ആരഞ്ഞികത്തം അനുഗ്ഗണ്ഹാതി, ഇച്ഛാവചരാനം അപ്പഹാനം ഗരഹതി.

തത്രായം യോജനാ, കിഞ്ചാപി സോ ഭിക്ഖു ഗാമന്തസേനാസനം പടിക്ഖിപിത്വാ ആരഞ്ഞികോ ഹോതി, അന്തേ പന്തസേനാസനേ വസതി, ഇമേ ചസ്സ ഏത്തകാ ഇച്ഛാവചരാ അപ്പഹീനാ. കിഞ്ചാപി സോ അതിരേകലാഭം പടിക്ഖിപിത്വാ പിണ്ഡപാതികോ ഹോതി. കിഞ്ചാപി സോ ലോലുപ്പചാരം വജ്ജേത്വാ സപദാനചാരീ ഹോതി. കിഞ്ചാപി സോ ഗഹപതിചീവരം പടിക്ഖിപിത്വാ പംസുകൂലികോ ഹോതി.

ലൂഖചീവരധരോതി ഏത്ഥ പന **ലൂഖ**ന്തി സത്ഥലൂഖം സുത്തലൂഖം രജനലൂഖന്തി തീഹി കാരണേഹി ലൂഖം വേദിതബ്ബം. തത്ഥ സത്ഥേന ഖണ്ഡാഖണ്ഡികം ഛിന്നം **സത്ഥലൂഖം** നാമ, തം അഗ്ഘേന പരിഹായതി, ഥൂലദീഘസുത്തകേന സിബ്ബിതം **സുത്തലൂഖം** നാമ, തം ഫസ്സേന പരിഹായതി ഖരസമ്ഫസ്സം ഹോതി. രജനേന രത്തം **രജനലൂഖം** നാമ, തം വണ്ണേന പരിഹായതി ദുബ്ബണ്ണം ഹോതി. കിഞ്ചാപി സോ ഭിക്ഖു ഏവം സത്ഥലൂഖസുത്തലൂഖരജനലൂഖചീവരധരോ ഹോതി, ഇമേ ചസ്സ ഏത്തകാ ഇച്ഛാവചരാ അപ്പഹീനാ ദിസ്സന്തി ചേവ സൂയന്തി ച, അഥ ഖോ നം വിഞ്ഞൂ സബ്രഹ്മചാരീ നേവ സക്കരോന്തി...പേ०... ന പൂജേന്തീതി. **തം കിസ്സ ഹേതൂ**തി ഏത്ഥ **ത**ന്തി നിപാതമത്തം, **കിസ്സ ഹേതൂ**തി കിം കാരണാ. **തേ ഹി തസ്സ... പേ०... സൂയന്തി** ച യസ്മാ തസ്സ തേ പാപകാ സൂയന്തി ചാതി വുത്തം ഹോതി. ഇമേസം ഇച്ഛാവചരാനം അപ്പഹീനത്താതി അയമേത്ഥ അധിപ്പായോ.

ഇദാനി തമത്ഥം ഉപമായ പാകടം കരോന്തോ **സേയ്യഥാപീ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **കുണപ**ന്തി മതകളേവരം. അഹിസ്സ കുണപം **അഹികുണപം**. ഏവം ഇതരാനി. അതിപടികൂലജിഗുച്ഛനീയഭാവതോ ചേത്ഥ ഇമാനേവ തീണി വുത്താനീതി വേദിതബ്ബാനി. അഞ്ഞേസഞ്ഹി സസസൂകരാദീനം കുണപം മനുസ്സാ കടുകഭണ്ഡാദീഹി അഭിസങ്ഖരിത്വാ പരിഭുഞ്ജന്തിപി. ഇമേസം പന കുണപം അഭിനവമ്പി ജിഗുച്ഛന്തിയേവ, കോ പന വാദോ കാലാതിക്കമേന പൂതിഭൂതേ. **രചയിത്വാ**തി വഡ്ഢേത്വാ, പരിപൂരേത്വാതി അത്ഥോ, കുണപം ഗഹേത്വാ കംസപാതിയം പക്ഖിപിത്വാതി വുത്തം ഹോതി. **അഞ്ഞിസ്സാ**തി അപരായ. **പടികുജ്ജിത്വാ**തി പിദഹിത്വാ . **അന്തരാപണ**ന്തി ആപണാനമന്തരേ മഹാജനസംകിണ്ണം രച്ഛാമുഖം. **പടിപജ്ജേയ്യു**ന്തി ഗച്ഛേയ്യും. **ജഞ്ഞജഞ്ഞം വിയാ**തി ചോക്ഖചോക്ഖം വിയ മനാപമനാപം വിയ. അപിച വധുകാപണ്ണാകാരം വിയാതി വുത്തം ഹോതി. **വധുകാ**തി ജനേത്തി വുച്ചതി, തസ്സാ നീയമാനം പണ്ണാകാരം ജഞ്ഞം, ഉഭയത്ഥാപി ആദരവസേന വാ പസംസാവസേന വാ പുനരുത്തം. "ജഞ്ഞജഞ്ഞം ബ്യാ"തിപി പാഠോ.

അപാപുരിത്വാതി വിവരിത്വാ. **തസ്സ സഹ ദസ്സനേന അമനാപതാ ച സണ്ഠഹേയ്യാ**തി തസ്സ കുണപസ്സ ദസ്സനേന സഹേവ തസ്സ ജനസ്സ അമനാപതാ തിട്ഠേയ്യ. **അമനാപതാ**തി ച "അമനാപമിദ"ന്തി ഉപ്പന്നചിത്തചേതസികാനമേതം അധിവചനം. ഏസ നയോ **പടികുല്യജേഗുച്ഛതാസു. ജിഘച്ഛിതാനമ്പീ**തി ഛാതാനമ്പി. **ന ഭോത്തുകമ്യതാ അസ്സാ**തി ഭുഞ്ജിതുകാമതാ ന ഭവേയ്യ. **പഗേവ സുഹിതാന**ന്തി ധാതാനം പന പഠമതരമേവ ഭുഞ്ജിതുകാമതാ ന ഭവേയ്യാതി വുത്തം ഹോതി.

തത്രായം ഉപമാസംസന്ദനാ - പരിസുദ്ധകംസപാതിസദിസം ഇമസ്സ പബ്ബജ്ജാലിങ്ഗം, കുണപരചനം വിയ ഇച്ഛാവചരാനം അപ്പഹാനം, അപരകംസപാതിയാ പടികുജ്ജനം വിയ ആരഞ്ഞികങ്ഗാദീഹി ഇച്ഛാവചരപ്പടിച്ഛാദനം, കംസപാതിം വിവരിത്വാ കുണപദസ്സനേന ജനസ്സ അമനാപതാ വിയ ആരഞ്ഞികങ്ഗാദീനി അനാദിയിത്വാ ഇച്ഛാവചരദസ്സനേന സബ്രഹ്മചാരീനം അസക്കാരകരണാദിതാതി.

൪൦. സുക്കപക്ഖേ പന, **കിഞ്ചാപീ**തി അനുഗ്ഗഹപസംസാവചനം, തേന ആരഞ്ഞികത്തം അനുഗ്ഗണ്ഹാതി, ഇച്ഛാവചരപ്പഹാനം പസംസതി. **നേമന്തനികോ**തി നിമന്തനപടിഗ്ഗാഹകോ. **വിചിതകാളക**ന്തി വിചിനിത്വാ അപനീതകാളകം. **അനേകസൂപം അനേകബ്യഞ്ജന**ന്തി ഏത്ഥ **സൂപോ** നാമ ഹത്ഥഹാരിയോ വുച്ചതി. **ബ്യഞ്ജന**ന്തി ഉത്തരിഭങ്ഗം, തേന മച്ഛമംസമുഗ്ഗസൂപാദീഹി അനേകസൂപം, നാനപ്പകാരമംസാദിബ്യഞ്ജനേഹി അനേകബ്യഞ്ജനന്തി വുത്തം ഹോതി. സേസം വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

ഉപമാസംസന്ദനേ ച സാലിവരഭത്തരചനം വിയ ഇച്ഛാവചരപ്പഹാനം, അപരകംസപാതിയാ പടികുജ്ഝനം വിയ അപ്പിച്ഛതാസമുട്ഠാനേഹി ഗാമന്തവിഹാരാദീഹി ഇച്ഛാവചരപ്പഹാനപ്പടിച്ഛാദകം, കംസപാതിം വിവരിത്വാ സാലിവരഭത്തദസ്സനേന ജനസ്സ മനാപതാ വിയ ഗാമന്തവിഹാരാദീനി അനാദിയിത്വാ ഇച്ഛാവചരപ്പഹാനദസ്സനേന സബ്രഹ്മചാരീനം സക്കാരകരണാദിതാ വേദിതബ്ബാ.

൬൩. ഉപമാ മം, ആവുസോ സാരിപുത്ത, പടിഭാതീതി മയ്ഹം, ആവുസോ സാരിപുത്ത, ഉപമാ ഉപട്ഠാതി. ഏകം ഉപമം വത്തുകാമോ അഹന്തി അധിപ്പായോ. **പടിഭാതു ത**ന്തി തുയ്ഹം പടിഭാതു ഉപട്ഠാതു, വദ ത്വന്തി അധിപ്പായോ. **ഏകമിദാഹ**ന്തി ഏത്ഥ **ഇദാ**തി നിപാതമത്തം, ഏകസ്മിം സമയേ അഹന്തി വുത്തം ഹോതി, ഭുമ്മത്ഥേ ഉപയോഗവചനം. **രാജഗഹേ വിഹരാമി ഗിരിബ്ബജേ**തി, **രാജഗഹ**ന്തി തസ്സ നഗരസ്സ നാമം. സമന്തതോ പന ഗിരിപരിക്ഖേപേന വജോ വിയ സണ്ഠിതത്താ **ഗിരിബ്ബജ**ന്തി വുച്ചതി. തസ്മിം നഗരേ വിഹരാമി, തം നിസ്സായ അഹം വിഹരാമീതി വുത്തം ഹോതി. **അഥ ഖ്വാഹ**ന്തി അഥ ഖോ അഹം. ഏത്ഥ ച **അഥാ**തി അഞ്ഞാധികാരവചനാരമ്ഭേ നിപാതോ. **ഖോ**തി പദപൂരണമത്തേ. **പുബ്ബണ്ഹസമയ**ന്തി ദിവസസ്സ പുബ്ബഭാഗസമയം. പുബ്ബണ്ഹസമയേതി അത്ഥോ, പുബ്ബണ്ഹേ വാ സമയം പുബ്ബണ്ഹസമയം, പുബ്ബണ്ഹേ ഏകം ഖണന്തി വുത്തം ഹോതി, ഏവം അച്ചന്തസംയോഗേ ഉപയോഗവചനം ലബ്ഭതി. **നിവാസേത്വാ**തി പരിദഹിത്വാ, വിഹാരനിവാസനപരിവത്തനവസേനേതം വേദിതബ്ബം. ഗാമപ്പവേസനത്ഥായ വാ സണ്ഠപേത്വാ നിവാസനവസേന, ന ഹി സോ തതോ പുബ്ബേ അനിവത്ഥോ അഹോസി.

പത്തചീവരമാദായാതി പത്തം ഹത്ഥേന ചീവരം കായേന ആദിയിത്വാ. **പിണ്ഡായാ**തി പിണ്ഡപാതത്ഥായ. **സമീതീ**തി തസ്സ നാമം. **യാനകാരപുത്തോ**തി രഥകാരപുത്തോ. **പണ്ഡുപുത്തോ**തി പണ്ഡുസ്സ പുത്തോ. **ആജീവകോ**തി നഗ്ഗസമണകോ. **പുരാണയാനകാരപുത്തോ**തി പോരാണയാനകാരകുലസ്സ പുത്തോ. **പച്ചുപട്ഠിതോ**തി ഉപഗന്ത്വാ ഠിതോ. **വങ്കം** നാമ ഏകതോ കുടിലം. **ജിമ്ഹം** നാമ സപ്പഗതമഗ്ഗസദിസം. **ദോസ**ന്തി ഫേഗ്ഗുവിസമഗണ്ഠികാദി. **യഥാ യഥാ**തി കാലത്ഥേ നിപാതോ, യദാ യദാ യസ്മിം തസ്മിം കാലേതി വുത്തം ഹോതി. **തഥാ തഥാ**തി അയമ്പി കാലത്ഥോയേവ, തസ്മിം തസ്മിം കാലേതി വുത്തം ഹോതി. സോ അത്തനോ സുത്താനുലോമേന ചിന്തേസി, ഇതരോ തേന ചിന്തിതക്ഖണേ ചിന്തിതട്ഠാനമേവ തച്ഛതി. **അത്തമനോ**തി സകമനോ തുട്ഠമനോ പീതിസോമനസ്സേഹി ഗഹിതമനോ. **അത്തമനവാചം നിച്ഛാരേസീ**തി അത്തമനതായ വാചം , അത്തമനഭാവസ്സ വാ യുത്തം വാചം നിച്ഛാരേസി ഉദീരയി, പബ്യാഹരീതി വുത്തം ഹോതി. **ഹദയാ ഹദയം മഞ്ഞേ അഞ്ഞായാ**തി ചിത്തേന ചിത്തം ജാനിത്വാ വിയ.

അസ്സദ്ധാതി ബുദ്ധധമ്മസങ്ഘേസു സദ്ധാവിരഹിതാ. **ജീവികത്ഥാ**തി ഇണഭയാദീഹി പീളിതാ ബഹി ജീവിതും അസക്കോന്താ ഇധ ജീവികത്ഥികാ ഹുത്വാ. **ന സദ്ധാ**തി ന സദ്ധായ. **സഠാ മായാവിനോ**തി മായാസാഠേയ്യേഹി യുത്താ. **കേതബിനോ**തി സിക്ഖിതകേരാടികാ, നിപ്ഫന്നഥാമഗതസാഠേയ്യാതി വുത്തം ഹോതി. സാഠേയ്യഞ്ഹി അഭൂതഗുണദസ്സനതോ അഭൂതഭണ്ഡഗുണദസ്സനസമം കത്വാ "കേരാടിയ"ന്തി വുച്ചതി. **ഉന്നളാ**തി ഉഗ്ഗതനളാ, ഉട്ഠിതതുച്ഛമാനാതി വുത്തം ഹോതി . **ചപലാ**തി പത്തചീവരമണ്ഡനാദിനാ ചാപല്ലേന യുത്താ. **മുഖരാ**തി മുഖഖരാ, ഖരവചനാതി വുത്തം ഹോതി, **വികിണ്ണവാചാ**തി അസംയതവചനാ, ദിവസമ്പി നിരത്ഥകവചനപ്പലാപിനോ. **ഇന്ദ്രിയേസു അഗുത്തദ്വാരാ**തി ഛസു ഇന്ദ്രിയേസു അസംവുതകമ്മദ്വാരാ. **ഭോജനേ അമത്തഞ്ഞുനോ**തി ഭോജനേ യാ മത്താ ജാനിതബ്ബാ പരിയേസനപടിഗ്ഗഹണപരിഭോഗേസു യുത്തതാ, തസ്സാ അജാനനകാ. **ജാഗരിയം അനനുയുത്താ**തി ജാഗരേ അനനുയുത്താ. **സാമഞ്ഞേ അനപേക്ഖവന്തോ**തി സമണധമ്മേ നിരപേക്ഖാ, ധമ്മാനുധമ്മപ്പടിപത്തിരഹിതാതി അത്ഥോ. **സിക്ഖായ ന തിബ്ബഗാരവാ**തി സിക്ഖാപദേസു ബഹുലഗാരവാ ന ഹോന്തി, ആപത്തിവീതിക്കമബഹുലാ വാ. **ബാഹുലികാ**തിആദി ധമ്മദായാദേ വുത്തം, **കുസീതാ**തിആദി ഭയഭേരവേ. **ധമ്മപരിയായേനാ**തി ധമ്മദേസനായ.

സദ്ധാ അഗാരസ്മാതി പകതിയാപി സദ്ധാ, പബ്ബജിതാപി സദ്ധായ അഗാരസ്മാ അനഗാരിയം പബ്ബജിതാ. **പിവന്തി മഞ്ഞേ ഘസന്തി മഞ്ഞേ**തി പിവന്തി വിയ ഘസന്തി വിയ. അത്തമനവാചം നിച്ഛാരേന്താ വചസാ പിവന്തി വിയ, അബ്ഭനുമോദന്താ മനസാ ഘസന്തി വിയ. **സാധു വത**ാതി സുന്ദരം വത . **സബ്രഹ്മചാരീ**തി രസ്സമ്പി വട്ടതി ദീഘമ്പി. രസ്സേ സതി സാരിപുത്തസ്സ ഉപരി ഹോതി, ദീഘേ സതി സബ്രഹ്മചാരീനം. യദാ സാരിപുത്തസ്സ ഉപരി ഹോതി, തദാ സബ്രഹ്മചാരീ സാരിപുത്തോ അമ്ഹേ അകുസലാ വുട്ഠാപേത്വാതി അത്ഥോ. യദാ സബ്രഹ്മചാരീനം, തദാ സബ്രഹ്മചാരയോ അകുസലാ വുട്ഠാപേത്വാതി അത്ഥോ. **ദഹരോ**തി തരുണോ. **യുവാ**തി യോബ്ബനഭാവേ ഠിതോ. **മണ്ഡനകജാതികോ**തി അലങ്കാരകസഭാവോ. തത്ഥ കോചി തരുണോപി യുവാ ന ഹോതി യഥാ അതിതരുണോ, കോചി യുവാപി മണ്ഡനകജാതികോ ന ഹോതി യഥാ ഉപസന്തസഭാവോ, ആലസിയബ്യസനാദീഹി വാ അഭിഭൂതോ, ഇധ പന ദഹരോ ചേവ യുവാ ച മണ്ഡനകജാതികോ ച അധിപ്പേതോ, തസ്മാ ഏവമാഹ. **ഉപ്പലാ**ദീനി ലോകസമ്മതത്താ വുത്താനി. **ഇതിഹ തേ**തി ഏവം തേ. **ഉഭോ മഹാനാഗാ**തി ദ്വേപി മഹാനാഗാ, ദ്വേപി ഹി ഏതേ അഗ്ഗസാവകാ "മഹാനാഗാ"തി വുച്ചന്തി. തത്രായം വചനത്ഥോ, ഛന്ദാദീഹി ന ഗച്ഛന്തീതി **നാഗാ,** തേന തേന മഗ്ഗേന പഹീനേ കിലേസേ ന ആഗച്ഛന്തീതി **നാഗാ,** നാനപ്പകാരകം ആഗും ന കരോന്തീതി **നാഗാ,** അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ. വിത്ഥാരോ പന മഹാനിദ്ദേസേ (മഹാനി॰ ൮൦) വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ. അപിച -

"ആഗും ന കരോതി കിഞ്ചി ലോകേ,

സബ്ബസംയോഗേ വിസജ്ജ ബന്ധനാനി;
സബ്ബത്ഥ ന സജ്ജതീ വിമുത്തോ,
നാഗോ താദി പവുച്ചതേ തഥത്താ''തി. (സു॰ നി॰ ൫൨൭; മഹാനി॰ ൮൦);

ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. മഹന്താ നാഗാ **മഹാനാഗാ,** അഞ്ഞേഹി ഖീണാസവനാഗേഹി പുജ്ജതരാ ച പാസംസതരാ ചാതി അത്ഥോ. **അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സാ**തി അഞ്ഞോ അഞ്ഞസ്സ. **സമനുമോദിംസൂ**തി സമം അനുമോദിംസു. തത്ഥ ഇമായ ഉപമായ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനോ അനുമോദി, പടിഭാതു തം ആവുസോതി ധമ്മസേനാപതി. തേന വുത്തം ''അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ സുഭാസിതം സമനുമോദിംസൂ''തി.

സമ്മുതിപരമത്ഥദേസനാകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

അനങ്ഗണസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൬. ആകങ്ഖേയ്യസുത്തവണ്ണനാ

൬൪. ഏവം മേ സുതന്തി ആകങ്ഖേയ്യസുത്തം. തത്ഥ **സമ്പന്നസീലാ**തി തിവിധം സമ്പന്നം പരിപുണ്ണസമങ്ഗിമധുരവസേന. തത്ഥ -

''സമ്പന്നം സാലികേദാരം, സുവാ ഭുഞ്ജന്തി കോസിയ;
പടിവേദേമി തേ ബ്രഹ്മേ, ന നം വാരേതുമുസ്സഹേ''തി. (ജാ॰ ൧.൧൪.൧);

ഇദം **പരിപുണ്ണസമ്പന്നം** നാമ. ''ഇമിനാ പാതിമോക്ഖസംവരേന ഉപേതോ ഹോതി സമുപേതോ ഉപാഗതോ സമുപാഗതോ ഉപപന്നോ സമ്പന്നോ സമന്നാഗതോ''തി (വിഭ॰ ൫൧൧) ഇദം **സമങ്ഗിസമ്പന്നം** നാമ. ''ഇമിസ്സാ, ഭന്തേ, മഹാപഥവിയാ ഹേട്ഠിമതലം സമ്പന്നം, സേയ്യഥാപി ഖുദ്ദമധും അനേളകം, ഏവമസ്സാദ''ന്തി (പാരാ॰ ൧൭) ഇദം **മധുരസമ്പന്നം** നാമ. ഇധ പന പരിപുണ്ണസമ്പന്നമ്പി സമങ്ഗിസമ്പന്നമ്പി വട്ടതി. തസ്മാ സമ്പന്നസീലാതി പരിപുണ്ണസീലാ ഹുത്വാതിപി സീലസമങ്ഗിനോ ഹുത്വാതിപി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ വേദിബ്ബോ. **സീല**ന്തി കേനട്ഠേന സീലം? സീലനട്ഠേന **സീലം**. തസ്സ വിത്ഥാരകഥാ **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** വുത്താ.

തത്ഥ ''പരിപുണ്ണസീലാ''തി ഇമിനാ അത്ഥേന ഖേത്തദോസവിഗമേന ഖേത്തപാരിപൂരീ വിയ സീലദോസവിഗമേന സീലപാരിപൂരീ വുത്താ ഹോതി. യഥാ ഹി ഖേത്തം ബീജഖണ്ഡം വപ്പഖണ്ഡം ഉദകഖണ്ഡം ഊസഖണ്ഡന്തി ചതുദോസസമന്നാഗതം അപരിപൂരം ഹോതി.

തത്ഥ **ബീജഖണ്ഡം** നാമ യത്ഥ അന്തരന്തരാ ബീജാനി ഖണ്ഡാനി വാ പൂതീനി വാ ഹോന്തി, താനി യത്ഥ വപന്തി, തത്ഥ സസ്സം ന ഉട്ഠേതി, ഖേത്തം ഖണ്ഡം ഹോതി. **വപ്പഖണ്ഡം** നാമ യത്ഥ അകുസലോ ബീജാനി വപന്തോ അന്തരന്തരാ നിപാതേതി. ഏവഞ്ഹി സബ്ബത്ഥ സസ്സം ന ഉട്ഠേതി, ഖേത്തം ഖണ്ഡം ഹോതി. **ഉദകഖണ്ഡം** നാമ യത്ഥ കത്ഥചി ഉദകം അതിബഹു വാ ന വാ ഹോതി, തത്രാപി ഹി സസ്സാനി ന ഉട്ഠേന്തി, ഖേത്തം ഖണ്ഡം ഹോതി. **ഊസഖണ്ഡം** നാമ യത്ഥ കസ്സകോ കിസ്മിഞ്ചി പദേസേ നങ്ഗലേന ഭൂമിം ചത്താരോ പഞ്ച വാരേ കസന്തോ അതിഗമ്ഭീരം കരോതി, തതോ ഊസം ഉപ്പജ്ജതി, തത്രാപി ഹി സസ്സം ന ഉട്ഠേതി, ഖേത്തം ഖണ്ഡം ഹോതി, താദിസഞ്ച ഖേത്തം ന മഹപ്ഫലം ഹോതി ന മഹാനിസംസം, തത്രാപി ഹി ബഹുമ്പി വപിത്വാ അപ്പം ലഭതി. ഇമേസം പന ചതുന്നം ദോസാനം വിഗമാ ഖേത്തം പരിപുണ്ണം ഹോതി. താദിസഞ്ച ഖേത്തം മഹപ്ഫലം ഹോതി മഹാനിസംസം. ഏവമേവ ഖണ്ഡം ഛിദ്ദം സബലം കമ്മാസന്തി ചതുദോസസമന്നാഗതം സീലം അപരിപൂരം ഹോതി. താദിസഞ്ച സീലം ന മഹപ്ഫലം ഹോതി, ന മഹാനിസംസം. ഇമേസം പന ചതുന്നം ദോസാനം വിഗമാ സീലഖേത്തം പരിപുണ്ണം ഹോതി, താദിസഞ്ച സീലം മഹപ്ഫലം ഹോതി മഹാനിസംസം.

''സീലസമങ്ഗിനോ''തി ഇമിനാ പനത്ഥേന സീലേന സമങ്ഗിഭൂതാ സമോധാനം ഗതാ സമന്നാഗതാ ഹുത്വാ വിഹരഥാതി ഇദമേവ വുത്തം ഹോതി. തത്ഥ ദ്വീഹി കാരണേഹി സമ്പന്നസീലതാ ഹോതി സീലവിപത്തിയാ ച ആദീനവദസ്സനേന സീലസമ്പത്തിയാ ച ആനിസംസദസ്സനേന. തദുഭയമ്പി **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** വിത്ഥാരിതം.

തത്ഥ ''സമ്പന്നസീലാ''തി ഏത്താവതാ കിര ഭഗവാ ചതുപാരിസുദ്ധിസീലം ഉദ്ദിസിത്വാ ''പാതിമോക്ഖസംവരസംവുതാ''തി ഇമിനാ തത്ഥ ജേട്ഠകസീലം വിത്ഥാരേത്വാ ദസ്സേസീതി ദീപവിഹാരവാസീ സുമനത്ഥേരോ ആഹ. അന്തേവാസികോ പനസ്സ **തേപിടകചൂളനാഗത്ഥേരോ** ആഹ - ഉഭയത്ഥാപി പാതിമോക്ഖസംവരോ ഭഗവതാ വുത്തോ, പാതിമോക്ഖസംവരോയേവ ഹി സീലം. ഇതരാനി പന തീണി സീലന്തി വുത്തട്ഠാനം നാമ അത്ഥീതി അനനുജാനന്തോ വത്വാ ആഹ - ''ഇന്ദ്രിയസംവരോ നാമ ഛദ്വാരരക്ഖാമത്തകമേവ, ആജീവപാരിസുദ്ധി ധമ്മേന സമേന പച്ചയുപ്പത്തിമത്തകം, പച്ചയനിസ്സിതം പടിലദ്ധപച്ചയേ ഇദമത്ഥന്തി പച്ചവേക്ഖിത്വാ പരിഭുഞ്ജനമത്തകം. നിപ്പരിയായേന പാതിമോക്ഖസംവരോവ സീലം. യസ്സ സോ ഭിന്നോ, അയം ഛിന്നസീസോ വിയ പുരിസോ ഹത്ഥപാദേ സേസാനി രക്ഖിസ്സതീതി ന വത്തബ്ബോ. യസ്സ പന സോ അരോഗോ, അയം

അച്ഛിന്നസീസോ വിയ പുരിസോ ജീവിതം സേസാനി പുന പാകതികാനി കത്വാ രക്ഖിതും സക്കോതി. തസ്മാ 'സമ്പന്നസീലാ'തി ഇമിനാ പാതിമോക്ഖസംവരം ഉദ്ദിസിത്വാ 'സമ്പന്നപാതിമോക്ഖാ'തി തസ്സേവ വേവചനം വത്വാ തം വിത്ഥാരേത്വാ ദസ്സേന്തോ 'പാതിമോക്ഖസംവരസംവുതാ'തിആദിമാഹാ"തി.

തത്ഥ **പാതിമോക്ഖസംവരസംവുതാ**തി പാതിമോക്ഖസംവരേന സമന്നാഗതാ. **ആചാരഗോചരസമ്പന്നാ**തി ആചാരേന ച ഗോചരേന ച സമ്പന്നാ. **അണുമത്തേസൂ**തി അപ്പമത്തകേസു. **വജ്ജേസൂ**തി അകുസലധമ്മേസു. **ഭയദസ്സാവീ**തി ഭയദസ്സിനോ. **സമാദായാ**തി സമ്മാ ആദിയിത്വാ. **സിക്ഖഥ സിക്ഖാപദേസൂ**തി സിക്ഖാപദേസു തം തം സിക്ഖാപദം സമാദിയിത്വാ സിക്ഖഥ. അപിച **സമാദായ സിക്ഖഥ സിക്ഖാപദേസൂ**തി യംകിഞ്ചി സിക്ഖാകോട്ഠാസേസു സിക്ഖിതബ്ബം കായികം വാചസികഞ്ച, തം സബ്ബം സമാദായ സിക്ഖഥാതി അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ, വിത്ഥാരതോ പന സബ്ബാനേതാനി പാതിമോക്ഖസംവരാദീനി പദാനി **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** വുത്താനി.

൬൫. ആകങ്ഖേയ്യ ചേതി ഇദം കസ്മാ ആരദ്ധം? സീലാനിസംസദസ്സനത്ഥം. സചേപി അചിരപബ്ബജിതാനം വാ ദുപ്പഞ്ഞാനം വാ ഏവമസ്സ "ഭഗവാ സീലം പൂരേഥാതി വദതി, കോ നു ഖോ സീലപൂരണേ ആനിസംസോ, കോ വിസേസോ, കാ വഡ്ഢീ"തി? തേസം സത്തരസ ആനിസംസേ ദസ്സേതും ഏവമാഹ. അപ്പേവ നാമ ഏതം സബ്രഹ്മചാരീനം പിയമനാപതാദിആസവക്ഖയപരിയോസാനം ആനിസംസം സുത്വാപി സീലം പരിപൂരേയ്യുന്തി. വിസകണ്ടകവാണിജോ വിയ. **വിസകണ്ടകവാണിജോ** നാമ ഗുളവാണിജോ വുച്ചതി.

സോ കിര ഗുളഫാണിതഖണ്ഡസക്ഖരാദീനി സകടേനാദായ പച്ചന്തഗാമം ഗന്ത്വാ "വിസകണ്ടകം ഗണ്ഹഥ, വിസകണ്ടകം ഗണ്ഹഥാ"തി ഉഗ്ഘോസേസി. തം സുത്വാ ഗാമികാ "വിസം നാമ കക്ഖളം, യോ നം ഖാദതി, സോ മരതി, കണ്ടകമ്പി വിജ്ഝിത്വാ മാരേതി, ഉഭോപേതേ കക്ഖളാ, കോ ഏത്ഥ ആനിസംസോ"തി ഗേഹദ്വാരാനി ഥകേസും, ദാരകേ ച പലാപേസും. തം ദിസ്വാ വാണിജോ "അവോഹാരകുസലാ ഇമേ ഗാമികാ, ഹന്ദ നേ ഉപായേന ഗണ്ഹാപേമീ"തി "അതിമധുരം ഗണ്ഹഥ, അതിസാദും ഗണ്ഹഥ, ഗുളം ഫാണിതം സക്ഖരം സമഗ്ഘം ലബ്ഭതി, കൂടമാസകകൂടകഹാപണാദീഹിപി ലബ്ഭതീ"തി ഉഗ്ഘോസേസി. തം സുത്വാ ഗാമികാ ഹട്ഠതുട്ഠാ ആഗന്ത്വാ ബഹുമ്പി മൂലം ദത്വാ ഗഹേസും. തത്ഥ വാണിജസ്സ "വിസകണ്ടകം ഗണ്ഹഥാ"തി ഉഗ്ഘോസനം വിയ ഭഗവതോ "സമ്പന്നസീലാ, ഭിക്ഖവേ, വിഹരഥ…പേ… സമാദായ സിക്ഖഥ സിക്ഖാപദേസൂ"തി വചനം. "ഉഭോപേതേ കക്ഖളാ, കോ ഏത്ഥ ആനിസംസോ"തി ഗാമികാനം ചിന്തനം വിയ ഭഗവാ "സമ്പന്നസീലാ വിഹരഥാ"തി ആഹ, "സീലഞ്ച നാമേതം കക്ഖളം ഫരുസം ഖിഡ്ഡാദിപച്ചനീകം, കോ നു ഖോ സമ്പന്നസീലാനം ആനിസംസോ"തി ഭിക്ഖൂനം ചിന്തനം. അഥ തസ്സ വാണിജസ്സ "അതിമധുരം ഗണ്ഹഥാ"തിആദിവചനം വിയ ഭഗവതോ പിയമനാപതാദിആസവക്ഖയപരിയോസാനം സത്തരസആനിസംസപ്പകാസനത്ഥം "ആകങ്ഖേയ്യ ചേ"തിആദിവചനം വേദിതബ്ബം.

തത്ഥ **ആകങ്ഖേയ്യ ചേ**തി യദി ആകങ്ഖേയ്യ യദി ഇച്ഛേയ്യ. **പിയോ ച അസ്സ**ന്തി പിയചക്ഖൂഹി സമ്പസ്സിതബ്ബോ, സിനേഹുപ്പത്തിയാ പദട്ഠാനഭൂതോ ഭവേയ്യന്തി വുത്തം ഹോതി. **മനാപോ**തി തേസം മനവഡ്ഢനകോ, തേസം വാ മനേന പത്തബ്ബോ, മേത്തചിത്തേന ഫരിതബ്ബോതി വുത്തം ഹോതി. **ഗരൂ**തി തേസം ഗരുട്ഠാനിയോ പാസാണച്ഛത്തസദിസോ. **ഭാവനീയോ**തി "അദ്ധാ അയമായസ്മാ ജാനം ജാനാതി പസ്സം പസ്സതീ"തി ഏവം സമ്ഭാവനീയോ. **സീലേസ്വേവസ്സ പരിപൂരകാരീ**തി ചതുപാരിസുദ്ധിസീലേസുയേവ പരിപൂരകാരീ അസ്സ, അനൂനേന പരിപൂരിതാകാരേന സമന്നാഗതോ ഭവേയ്യാതി വുത്തം ഹോതി. **അജ്ഝത്തം ചേതോസമഥമനുയുത്തോ**തി അത്തനോ ചിത്തസമഥേ യുത്തോ, ഏത്ഥ ഹി അജ്ഝത്തന്തി വാ അത്തനോതി വാ ഏതം ഏകത്ഥം, ബ്യഞ്ജനമേവ നാനം. ഭുമ്മത്ഥേ പനേതം സമഥന്തി ഉപയോഗവചനം. അനൂതി ഇമിനാ ഉപസഗ്ഗേന യോഗേ സിദ്ധം. **അനിരാകതജ്ഝാനോ**തി ബഹി അനീഹടജ്ഝാനോ, അവിനാസിതജ്ഝാനോ വാ, നീഹരണവിനാസത്ഥഞ്ഹി ഇദം നിരാകരണം നാമ. ഥമ്ഭം നിരംകത്വാ നിവാതവുത്തിതിആദീസു ചസ്സ പയോഗോ ദട്ഠബ്ബോ.

വിപസ്സനായ സമന്നാഗതോതി സത്തവിധായ അനുപസ്സനായ യുത്തോ, സത്തവിധാ **അനുപസ്സനാ** നാമ അനിച്ചാനുപസ്സനാ ദുക്ഖാനുപസ്സനാ അനത്താനുപസ്സനാ നിബ്ബിദാനുപസ്സനാ വിരാഗാനുപസ്സനാ നിരോധാനുപസ്സനാ പടിനിസ്സഗ്ഗാനുപസ്സനാതി. താ **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** വിത്ഥാരിതാ. **ബ്രൂഹേതാ സുഞ്ഞാഗാരാന**ന്തി വഡ്ഢേതാ സുഞ്ഞാഗാരാനം, ഏത്ഥ ച സമഥവിപസ്സനാവസേന കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ രത്തിന്ദിവം സുഞ്ഞാഗാരം പവിസിത്വാ നിസീദമാനോ ഭിക്ഖു "ബ്രൂഹേതാ സുഞ്ഞാഗാരാന"ന്തി വേദിതബ്ബോ. ഏകഭൂമകാദിപാസാദേ കുരുമാനോപി പന നേവ സുഞ്ഞാഗാരാനം ബ്രൂഹേതാതി ദട്ഠബ്ബോതി.

ഏത്താവതാ ച യഥാ തണ്ഹാവിചരിതദേസനാ പഠമം തണ്ഹാവസേന ആരദ്ധാപി തണ്ഹാപദട്ഠാനത്താ മാനദിട്ഠീനം മാനദിട്ഠിയോ ഓസരിത്വാ കമേന പപഞ്ചത്തയദേസനാ ജാതാ, ഏവമയം ദേസനാ പഠമം അധിസീലസിക്ഖാവസേന ആരദ്ധാപി സീലപദട്ഠാനത്താ സമഥവിപസ്സനാനം സമഥവിപസ്സനായോ ഓസരിത്വാ കമേന സിക്ഖത്തയദേസനാ ജാതാതി വേദിതബ്ബാ.

ഏത്ഥ ഹി "സീലേസ്വേവസ്സ പരിപൂരകാരീ"തി ഏത്താവതാ അധിസീലസിക്ഖാ വുത്താ. "അജ്ഝത്തം ചേതോസമഥമനുയുത്തോ അനിരാകതജ്ഝാനോ"തി ഏത്താവതാ അധിചിത്തസിക്ഖാ, "വിപസ്സനായ

സമന്നാഗതോ"തി ഏത്താവതാ അധിപഞ്ഞാസിക്ഖാ, "ബ്രൂഹേതാ സുഞ്ഞാഗാരാന"ന്തി ഇമിനാ പന സമഥവസേന സുഞ്ഞാഗാരവഡ്ഢനേ അധിചിത്തസിക്ഖാ, വിപസ്സനാവസേന അധിപഞ്ഞാസിക്ഖാതി ഏവം ദ്വേപി സിക്ഖാ സങ്ഗഹേത്വാ വുത്താ. ഏത്ഥ ച "അജ്ഝത്തം ചേതോസമഥമനുയുത്തോ അനിരാകതജ്ഝാനോ"തി ഇമേഹി പദേഹി സീലാനുരക്ഖികാ ഏവ ചിത്തേകഗ്ഗതാ കഥിതാ. "വിപസ്സനായാ"തി ഇമിനാ പദേന സീലാനുരക്ഖികോ സങ്ഖാരപരിഗ്ഗഹോ.

കഥം ചിത്തേകഗ്ഗതാ സീലമനുരക്ഖതി? യസ്സ ഹി ചിത്തേകഗ്ഗതാ നത്ഥി, സോ ബ്യാധിമ്ഹി ഉപ്പന്നേ വിഹഞ്ഞതി, സോ ബ്യാധിവിഹതോ വിക്ഖിത്തചിത്തോ സീലം വിനാസേത്വാപി ബ്യാധിവൂപസമം കത്താ ഹോതി. യസ്സ പന ചിത്തേകഗ്ഗതാ അത്ഥി, സോ തം ബ്യാധിദുക്ഖം വിക്ഖമ്ഭേത്വാ സമാപത്തിം സമാപജ്ജതി, സമാപന്നക്ഖണേ ദുക്ഖം ദൂരാപകതം ഹോതി, ബലവതരസുഖമുപ്പജ്ജതി. ഏവം ചിത്തേകഗ്ഗതാ സീലം അനുരക്ഖതി.

കഥം സങ്ഖാരപരിഗ്ഗഹോ സീലമനുരക്ഖതി? യസ്സ ഹി സങ്ഖാരപരിഗ്ഗഹോ നത്ഥി, തസ്സ "മമ രൂപം മമ വിഞ്ഞാണ"ന്തി അത്തഭാവേ ബലവമമത്തം ഹോതി, സോ തഥാരൂപേസു ദുബ്ഭിക്ഖബ്യാധിഭയാദീസു സമ്പത്തേസു സീലം വിനാസേത്വാപി അത്തഭാവം പോസേതാ ഹോതി. യസ്സ പന സങ്ഖാരപരിഗ്ഗഹോ അത്ഥി, തസ്സ അത്തഭാവേ ബലവമമത്തം വാ സിനേഹോ വാ ന ഹോതി, സോ തഥാരൂപേസു ദുബ്ഭിക്ഖബ്യാധിഭയാദീസു സമ്പത്തേസു സചേപിസ്സ അന്താനി ബഹി നിക്ഖമന്തി, സചേപി ഉസ്സുസ്സതി വിസുസ്സതി, ഖണ്ഡാഖണ്ഡികോ വാ ഹോതി സതധാപി സഹസ്സധാപി, നേവ സീലം വിനാസേത്വാ അത്തഭാവം പോസേതാ ഹോതി. ഏവം സങ്ഖാരപരിഗ്ഗഹോ സീലമനുരക്ഖതി. "ബ്രൂഹേതാ സുഞ്ഞാഗാരാന"ന്തി ഇമിനാ പന തസ്സേവ ഉഭയസ്സ ബ്രൂഹനാ വഡ്ഢനാ സാതച്ചകിരിയാ ദസ്സിതാ.

ഏവം ഭഗവാ യസ്മാ "സബ്രഹ്മചാരീനം പിയോ ചസ്സം മനാപോ ച ഗരു ച ഭാവനീയോ ചാ"തി ഇമേ ചത്താരോ ധമ്മേ ആകങ്ഖന്തേന നത്ഥഞ്ഞം കിഞ്ചി കാതബ്ബം, അഞ്ഞദത്ഥു സീലാദിഗുണസമന്നാഗതേന ഭവിതബ്ബം, ഇദിസോ ഹി സബ്രഹ്മചാരീനം പിയോ ഹോതി മനാപോ ഗരു ഭാവനീയോ. വുത്തമ്പി ഹേതം -

> "സീലദസ്സനസമ്പന്നം , ധമ്മട്ഠം സച്ചവാദിനം;
> അത്തനോ കമ്മ കുബ്ബാനം, തം ജനോ കുരുതേ പിയ"ന്തി. (ധ॰ പ॰ ൨൧൭);

തസ്മാ "ആകങ്ഖേയ്യ ചേ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു സബ്രഹ്മചാരീനം പിയോ ചസ്സം മനാപോ ച ഗരു ച ഭാവനീയോ ചാതി സീലേസ്വേവസ്സ പരിപൂരകാരീ...പേ॰... സുഞ്ഞാഗാരാന"ന്തി വത്വാ ഇദാനി യസ്മാ പച്ചയലാഭാദിം പത്ഥയന്തേനാപി ഇദമേവ കരണീയം, ന അഞ്ഞം കിഞ്ചി, തസ്മാ "ആകങ്ഖേയ്യ ചേ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു ലാഭീ അസ്സ"ന്തിആദിമാഹ. ന ചേത്ഥ ഭഗവാ ലാഭനിമിത്തം സീലാദിപരിപൂരണം കഥേതീതി വേദിതബ്ബോ. ഭഗവാ ഹി ഘാസേസനം ഛിന്നകഥോ ന വാചം പയുത്തം ഭണേതി, ഏവം സാവകേ ഓവദതി, സോ കഥം ലാഭനിമിത്തം സീലാദിപരിപൂരണം കഥേസ്സതി, പുഗ്ഗലജ്ഝാസയവസേന പനേതം വുത്തം. യേസഞ്ഹി ഏവം അജ്ഝാസയോ ഭവേയ്യ "സചേ മയം ചതൂഹി പച്ചയേഹി ന കിലമേയ്യാമ, സീലാദിം പൂരേതും സക്കുണേയ്യാമാ"തി, തേസം അജ്ഝാസയവസേന ഭഗവാ ഏവമാഹ. അപിച രസാനിസംസോ ഏസ സീലസ്സ, യദിദം ചത്താരോ പച്ചയാ നാമ. തഥാ ഹി പണ്ഡിതമനുസ്സാ കോട്ഠാദീസു ഠപിതം നീഹരിത്വാ പുത്താദീനമ്പി അദത്വാ അത്തനാപി അപരിഭുഞ്ജിത്വാ സീലവന്താനം ദേന്തീതി സീലസ്സ സരസാനിസംസദസ്സനത്ഥം പേതം വുത്തം.

തതിയവാരേ **യേസാഹന്തി** യേസം അഹം. **തേസം തേ കാരാതി** തേസം ദേവാനം വാ മനുസ്സാനം വാ തേ മയി കതാ പച്ചയദാനകാരാ. ദേവാപി ഹി സീലാദിഗുണയുത്താനം പച്ചയേ ദേന്തി, ന കേവലം മനുസ്സായേവ, സക്കോ വിയ ആയസ്മതോ മഹാകസ്സപസ്സ. **മഹപ്ഫലാ മഹാനിസംസാതി** ഉഭയമേതം അത്ഥതോ ഏകം, ബ്യഞ്ജനമേവ നാനം. മഹന്തം വാ ലോകിയസുഖം ഫലന്തീതി **മഹപ്ഫലാ** . മഹതോ ലോകുത്തരസുഖസ്സ ച പച്ചയാ ഹോന്തീതി **മഹാനിസംസാ**. സീലാദിഗുണയുത്തസ്സ ഹി കടച്ഛുഭിക്ഖാപി പഞ്ചരതനമത്തായ ഭൂമിയാ പണ്ണസാലാപി കത്വാ ദിന്നാ അനേകാനി കപ്പസഹസ്സാനി ദുഗ്ഗതിവിനിപാതതോ രക്ഖതി, പരിയോസാനേ ച അമതായ പരിനിബ്ബാനധാതുയാപച്ചയോ ഹോതി. "ഖീരോദനം അഹമദാസി"ന്തിആദീനി (വി॰ വ॰ ൪൧൩) ചേത്ഥ വത്ഥൂനി, സകലമേവ വാ **പേതവത്ഥു വിമാനവത്ഥു** ച സാധകം. തസ്മാ പച്ചയദായകേഹി അത്തനി കതാനം കാരാനം മഹപ്ഫലതം ഇച്ഛന്തേനാപി സീലാദിഗുണയുത്തേനേവ ഭവിതബ്ബന്തി ദസ്സേതി.

ചതുത്ഥവാരേ **ഞാതീതി** സസ്സുസസുരപക്ഖികാ. **സാലോഹിതാതി** ഏകലോഹിതസമ്ബദ്ധാ പിതിപിതാമഹാദയോ . **പേതാതി** പേച്ചഭാവം ഗതാ. **കാലങ്കതാതി** മതാ. **തേസം തന്തി** തേസം തം മയി പസന്നചിത്തതം വാ പസന്നേന ചിത്തേന അനുസ്സരണം വാ. യസ്സ ഹി ഭിക്ഖുനോ കാലങ്കതോ പിതാ വാ മാതാ വാ "അമ്ഹാകം ഞാതകോ ഥേരോ സീലവാ കല്യാണധമ്മോ"തി പസന്നചിത്തോ ഹുത്വാ തം ഭിക്ഖും അനുസ്സരതി, തസ്സ സോ ചിത്തപ്പസാദോപി തം അനുസ്സരണമത്തമ്പി മഹപ്ഫലം മഹാനിസംസമേവ ഹോതി, അനേകാനി കപ്പസതസഹസ്സാനി ദുഗ്ഗതിതോ വാരേതും അന്തേ ച അമതം പാപേതും സമത്ഥമേവ ഹോതി. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ "യേ തേ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖൂ സീലസമ്പന്നാ സമാധിസമ്പന്നാ പഞ്ഞാ, വിമുത്തി, വിമുത്തിഞാണദസ്സനസമ്പന്നാ, ദസ്സനംപാഹം, ഭിക്ഖവേ, തേസം ഭിക്ഖൂനം ബഹുകാരം വദാമി. സവനം, അനുസ്സതിം, അനുപബ്ബജ്ജം, ഉപസങ്കമനം,

പയിരുപാസനംപാഹം, ഭിക്ഖവേ, തേസം ഭിക്ഖൂനം ബഹുകാരം വദാമീ"തി (ഇതിവു॰ ൧൦൪). തസ്മാ ഞാതിസാലോഹിതാനം അത്തനി ചിത്തപ്പസാദസ്സ അനുസ്സതിയാ ച മഹപ്ഫലതം ഇച്ഛന്തേനാപി സീലാദിഗുണയുത്തേനേവ, ഭവിതബ്ബന്തി ദസ്സേതി.

൬൬. പഞ്ചമവാരേ **അരതിരതിസഹോ അസ്സ**ന്തി അരതിയാ രതിയാ ച സഹോ അഭിഭവിതാ അജ്ഝോത്ഥരിതാ ഭവേയ്യം. ഏത്ഥ ച **അരതീ**തി അധികുസലേസു ധമ്മേസു പന്തസേനാസനേസു ച ഉക്കണ്ഠാ. **രതീ**തി പഞ്ചകാമഗുണരതി. **ന ച മം അരതി സഹേയ്യാ**തി മഞ്ച അരതി ന അഭിഭവേയ്യ ന മദ്ദേയ്യ ന അജ്ഝോത്ഥരേയ്യ. **ഉപ്പന്ന**ന്തി ജാതം നിബ്ബത്തം. സീലാദിഗുണയുത്തോ ഹി അരതിഞ്ച രതിഞ്ച സഹതി അജ്ഝോത്ഥരതി മദ്ദിത്വാ തിട്ഠതി. തസ്മാ ഈദിസം അത്താനം ഇച്ഛന്തേനാപി സീലാദിഗുണയുത്തേനേവ ഭവിതബ്ബന്തി ദസ്സേതി.

ഛട്ഠവാരേ **ഭയം** ചിത്തുത്രാസോപി ആരമ്മണമ്പി. **ഭേരവം** ആരമ്മണമേവ. സേസം പഞ്ചമവാരേ വുത്തനയമേവ. സീലാദിഗുണയുത്തോ ഹി ഭയഭേരവം സഹതി അജ്ഝോത്ഥരതി മദ്ദിത്വാ തിട്ഠതി അരിയകോടിയവാസീമഹാദത്തത്ഥേരോ വിയ.

ഥേരോ കിര മഗ്ഗം പടിപന്നോ അഞ്ഞതരം പാസാദികം അരഞ്ഞം ദിസ്വാ "ഇധേവജ്ജ സമണധമ്മം കത്വാ ഗമിസ്സാമീ"തി മഗ്ഗാ ഓക്കമ്മ അഞ്ഞതരസ്മിം രുക്ഖമൂലേ സങ്ഘാടിം പഞ്ഞപേത്വാ പല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാ നിസീദി. രുക്ഖദേവതായ ദാരകാ ഥേരസ്സ സീലതേജേന സകഭാവേന സണ്ഠാതും അസക്കോന്താ വിസ്സരമകംസു. ദേവതാപി രുക്ഖം ചാലേസി. ഥേരോ അചലോവ നിസീദി. സാ ദേവതാ ധൂമായി, പജ്ജലി, നേവ സക്ഖി ഥേരം ചാലേതും, തതോ ഉപാസകവണ്ണേനാഗന്ത്വാ വന്ദിത്വാ അട്ഠാസി. "കോ ഏസോ"തി വുത്താ "അഹം, ഭന്തേ, ഏതസ്മിം രുക്ഖേ അധിവത്ഥാ ദേവതാ"തി അവോച. ത്വം ഏതേ വികാരേ അകാസീതി. ആമ ഭന്തേതി. കസ്മാതി ച വുത്താ ആഹ - "തുമ്ഹാകം, ഭന്തേ , സീലതേജേന ദാരകാ സകഭാവേന സണ്ഠാതും അസക്കോന്താ വിസ്സരമകംസു, സാഹം തുമ്ഹേ പലാപേതും ഏവമകാസി"ന്തി. ഥേരോ ആഹ - "അഥ കസ്മാ ഇധ, ഭന്തേ, മാ വസഥ, മയ്ഹം അഫാസൂതി പടികച്ചേവ നാവചാസി. ഇദാനി പന മാ കിഞ്ചി അവച, അരിയകോടിയമഹാദത്തോ അമനുസ്സഭയേന ഗതോതി വചനതോ ലജ്ജാമി, തേനാഹം ഇധേവ വസിസ്സം, ത്വം പന അജ്ജേകദിവസം യത്ഥ കത്ഥചി വസാഹീ"തി. ഏവം സീലാദിഗുണയുത്തോ ഭയഭേരവസഹോ ഹോതി. തസ്മാ ഈദിസമത്താനം ഇച്ഛന്തേനാപി സീലാദിഗുണയുത്തേനേവ ഭവിതബ്ബന്തി ദസ്സേതി.

സത്തമവാരേ **ആഭിചേതസികാന**ന്തി **അഭിചേതോ**തി അഭിക്കന്തം വിസുദ്ധചിത്തം വുച്ചതി, അധിചിത്തം വാ, അഭിചേതസി ജാതാനി ആഭിചേതസികാനി, അഭിചേതോ സന്നിസ്സിതാനീതി വാ ആഭിചേതസികാനി. **ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരാന**ന്തി ദിട്ഠധമ്മേ സുഖവിഹാരാനം. **ദിട്ഠധമ്മോ**തി പച്ചക്ഖോ അത്തഭാവോ വുച്ചതി, തത്ഥ സുഖവിഹാരഭൂതാനന്തി അത്ഥോ, രൂപാവചരജ്ഝാനാനമേതം അധിവചനം. താനി ഹി അപ്പേത്വാ നിസിന്നാ ഝായിനോ ഇമസ്മിംയേവ അത്തഭാവേ അസംകിലിട്ഠം നേക്ഖമ്മസുഖം വിന്ദന്തി, തസ്മാ "ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരാനീ"തി വുച്ചന്തി. **നികാമലാഭീ**തി നികാമേന ലാഭീ അത്തനോ ഇച്ഛാവസേന ലാഭീ, ഇച്ഛിതിച്ഛിതക്ഖണേ സമാപജ്ജിതും സമത്ഥോതി വുത്തം ഹോതി. **അകിച്ഛലാഭീ**തി സുഖേനേവ പച്ചനീകധമ്മേ വിക്ഖമ്ഭേത്വാ സമാപജ്ജിതും സമത്ഥോതി വുത്തം ഹോതി. **അകസിരലാഭീ**തി അകസിരാനം വിപുലാനം ലാഭീ, യഥാപരിച്ഛേദേയേവ വുട്ഠാതും സമത്ഥോതി വുത്തം ഹോതി. ഏകച്ചോ ഹി ലാഭീയേവ ഹോതി, ന പന സക്കോതി ഇച്ഛിതിച്ഛിതക്ഖണേ സമാപജ്ജിതും. ഏകച്ചോ സക്കോതി തഥാ സമാപജ്ജിതും, പാരിബന്ധികേ പന കിച്ഛേന വിക്ഖമ്ഭേതി. ഏകച്ചോ തഥാ സമാപജ്ജതി, പാരിബന്ധികേ ച അകിച്ഛേനേവ വിക്ഖമ്ഭേതി, ന സക്കോതി നാളികായന്തം വിയ യഥാപരിച്ഛേദേയേവ ച വുട്ഠാതും. യോ പന ഇമം തിവിധമ്പി സമ്പദം ഇച്ഛതി, സോപി സീലേസ്വേവസ്സ പരിപൂരകാരീതി.

ഏവം അഭിഞ്ഞാപാദകേ ഝാനേ വുത്തേ കിഞ്ചാപി അഭിഞ്ഞാനം വാരോ ആഗതോ, അഥ ഖോ നം ഭഗവാ അഗ്ഗഹേത്വാവ യസ്മാ ന കേവലം അഭിഞ്ഞാപാദകജ്ഝാനാനി ച അഭിഞ്ഞായോയേവ ച സീലാനം ആനിസംസോ, അപിച ഖോ ചത്താരി ആരുപ്പഝാനാനിപി തയോ ച ഹേട്ഠിമാ അരിയമഗ്ഗാ, തസ്മാ തം സബ്ബം പരിയാദിയിത്വാ ദസ്സേതും **ആകങ്ഖേയ്യ ചേ...പേ॰... യേ തേ സന്താ**തി ഏവമാദിമാഹ.

തത്ഥ **സന്താ**തി അങ്ഗസന്തതായ ചേവ ആരമ്മണസന്തതായ ച. **വിമോക്ഖാ**തി പച്ചനീകധമ്മേഹി വിമുത്തത്താ ആരമ്മണേ ച അധിമുത്തത്താ. **അതിക്കമ്മ രൂപേ**തി രൂപാവചരജ്ഝാനേ അതിക്കമിത്വാ, യേ തേ വിമോക്ഖാ അതിക്കമ്മ രൂപേ സന്താതി പദസമ്ബന്ധോ, ഇതരഥാ ഹി അതിക്കമ്മ രൂപേ കിം കരോതീതി ന പഞ്ഞായേയ്യും. **ആരുപ്പാ**തി ആരമ്മണതോ ച വിപാകതോ ച രൂപവിരഹിതാ. **കായേന ഫുസിത്വാ**തി നാമകായേന ഫുസിത്വാ പാപുണിത്വാ, അധിഗന്ത്വാതി വുത്തം ഹോതി. സേസം വുത്താനമേവ. ഇദം വുത്തം ഹോതി "യോപി ഭിക്ഖു ഇമേ വിമോക്ഖേ ഫുസിത്വാ വിഹരിതുകാമോ, സോപി സീലേസ്വേവസ്സ പരിപൂരകാരീ"തി.

൬൭. നവമവാരേ **തിണ്ണം സംയോജനാന**ന്തി സക്കായദിട്ഠിവിചികിച്ഛാസീലബ്ബതപരാമാസസങ്ഖാതാനം തിണ്ണം ബന്ധനാനം. താനി ഹി സംയോജേന്തി ഖന്ധഗതിഭവാദീഹി ഖന്ധഗതിഭവാദയോ, കമ്മം വാ ഫലേന, തസ്മാ **സംയോജനാനീ**തി വുച്ചന്തി, ബന്ധനാനീതി അത്ഥോ. **പരിക്ഖയാ**തി പരിക്ഖയേന. **സോതാപന്നോ**തി സോതം ആപന്നോ. സോതോതി ച മഗ്ഗസ്സേതം അധിവചനം. **സോതാപന്നോ**തി തംസമങ്ഗിപുഗ്ഗലസ്സ. യഥാഹ "സോതോ സോതോതി ഹിദം, സാരിപുത്ത, വുച്ചതി. കതമോ നു ഖോ,

സാരിപുത്ത, സോതോതി? അയമേവ ഹി, ഭന്തേ, അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ. സേയ്യഥിദം, സമ്മാദിട്ഠി...പേ॰... സമ്മാസമാധീതി. സോതാപന്നോ സോതാപന്നോതി ഹിദം, സാരിപുത്ത, വുച്ചതി. കതമോ നു ഖോ, സാരിപുത്ത, സോതാപന്നോതി? യോ ഹി, ഭന്തേ, ഇമിനാ അട്ഠങ്ഗികേന മഗ്ഗേന സമന്നാഗതോ, അയം വുച്ചതി സോതാപന്നോ, യോയം ആയസ്മാ ഏവംനാമോ ഏവംഗോത്തോ"തി. ഇധ പന മഗ്ഗേന ഫലസ്സ നാമം ദിന്നം, തസ്മാ ഫലട്ഠോ "സോതാപന്നോ"തി വേദിതബ്ബോ. **അവിനിപാതധമ്മോ**തി വിനിപാതേതീതി വിനിപാതോ, നാസ്സ വിനിപാതോ ധമ്മോതി അവിനിപാതധമ്മോ, ന അത്താനം അപായേ വിനിപാതസഭാവോതി വുത്തം ഹോതി. കസ്മാ? യേ ധമ്മാ അപായഗമനിയാ, തേസം പഹീനത്താ. സമ്ബോധി പരം അയനം ഗതി അസ്സാതി **സമ്ബോധിപരായണോ,** ഉപരിമഗ്ഗത്തയം അവസ്സം സമ്പാപകോതി അത്ഥോ. കസ്മാ? പടിലദ്ധപഠമമഗ്ഗത്താ. **സീലേസ്വേവാ**തി ഈദിസോ ഹോതുകാമോപി സീലേസ്വേവസ്സ പരിപൂരണാരീതി.

ദസമവാരേ പഠമമഗ്ഗേന പരിക്ഖീണാനിപി തീണി സംയോജനാനി സകദാഗാമിമഗ്ഗസ്സ വണ്ണഭണനത്ഥം വുത്താനി. **രാഗദോസമോഹാനം തനുത്താ**തി ഏതേസം തനുഭാവേന, തനുത്തകരണേനാതി വുത്തം ഹോതി. തത്ഥ ദ്വീഹി കാരണേഹി തനുത്തം വേദിതബ്ബം അധിച്ചുപ്പത്തിയാ ച പരിയുട്ഠാനമന്ദതായ ച. സകദാഗാമിസ്സ ഹി വട്ടാനുസാരിമഹാജനസ്സേവ കിലേസാ അഭിണ്ഹം ന ഉപ്പജ്ജന്തി, കദാചി കരഹചി ഉപ്പജ്ജന്തി വിരളാകാരാ ഹുത്വാ, വിരളവാപിതേ ഖേത്തേ അങ്കുരാ വിയ. ഉപ്പജ്ജമാനാപി ച വട്ടാനുസാരിമഹാജനസ്സേവ മദ്ദന്താ ഫരന്താ ഛാദേന്താ അന്ധകാരം കരോന്താ ന ഉപ്പജ്ജന്തി, മന്ദമന്ദാ ഉപ്പജ്ജന്തി തനുകാകാരാ ഹുത്വാ, അബ്ഭപടലമിവ മക്ഖികാപത്തമിവ ച.

തത്ഥ കേചി ഥേരാ ഭണന്തി "സകദാഗാമിസ്സ കിലേസാ കിഞ്ചാപി ചിരേന ഉപ്പജ്ജന്തി, ബഹലാവ ഉപ്പജ്ജന്തി, തഥാ ഹിസ്സ പുത്താ ച ധീതരോ ച ദിസ്സന്തീ"തി, ഏതം പന അപ്പമാണം. പുത്തധീതരോ ഹി അങ്ഗപച്ചങ്ഗപരാമസനമത്തേനപി ഹോന്തീതി. ദ്വീഹിയേവ കാരണേഹിസ്സ കിലേസാനം തനുത്തം വേദിതബ്ബം അധിച്ചുപ്പത്തിയാ ച പരിയുട്ഠാനമന്ദതായ ചാതി.

സകദാഗാമീതി സകിം ആഗമനധമ്മോ. **സകിദേവ ഇമം ലോകം ആഗന്ത്വാ**തി ഏകവാരംയേവ ഇമം മനുസ്സലോകം പടിസന്ധിവസേന ആഗന്ത്വാ. യോപി ഹി ഇധ സകദാഗാമിമഗ്ഗം ഭാവേത്വാ ഇധേവ പരിനിബ്ബാതി, സോപി ഇധ ന ഗഹിതോ. യോപി ഇധ മഗ്ഗം ഭാവേത്വാ ദേവേസു ഉപപജ്ജിത്വാ തത്ഥേവ പരിനിബ്ബാതി. യോപി ദേവലോകേ മഗ്ഗം ഭാവേത്വാ തത്ഥേവ പരിനിബ്ബാതി. യോപി ദേവലോകേ മഗ്ഗം ഭാവേത്വാ ഇധേവ മനുസ്സലോകേ നിബ്ബത്തിത്വാ പരിനിബ്ബാതി. യോ പന ഇധ മഗ്ഗം ഭാവേത്വാ ദേവലോകേ നിബ്ബത്തോ, തത്ഥ യാവതായുകം ഠത്വാ പുന ഇധേവ ഉപപജ്ജിത്വാ പരിനിബ്ബാതി, അയമിധ ഗഹിതോതി വേദിതബ്ബോ. **ദുക്ഖസ്സന്തം കരേയ്യ**ന്തി വട്ടദുക്ഖസ്സ പരിച്ഛേദം കരേയ്യം. **സീലേസ്വേവാ**തി ഈദിസോ ഹോതുകാമോപി സീലേസ്വേവസ്സ പരിപൂരകാരീതി.

ഏകാദസമവാരേ **പഞ്ചന്ന**ന്തി ഗണനപരിച്ഛേദോ. **ഓരമ്ഭാഗിയാന**ന്തി ഓരം വുച്ചതി ഹേട്ഠാ, ഹേട്ഠാഭാഗിയാനന്തി അത്ഥോ, കാമാവചരലോകേ ഉപ്പത്തിപച്ചയാനന്തി അധിപ്പായോ. **സംയോജനാന**ന്തി ബന്ധനാനം, താനി കാമരാഗബ്യാപാദസംയോജനേഹി സദ്ധിം പുബ്ബേ വുത്തസംയോജനാനേവ വേദിതബ്ബാനി. യസ്സ ഹി ഏതാനി അപ്പഹീനാനി, സോ കിഞ്ചാപി ഭവഗ്ഗേ ഉപ്പന്നോ ഹോതി, അഥ ഖോ ആയുപരിക്ഖയാ കാമാവചരേ നിബ്ബത്തതിയേവ, ഗിലിതബലിസമച്ഛൂപമോ സ്വായം പുഗ്ഗലോ ദീഘസുത്തകേന പാദേ ബദ്ധവിഹങ്ഗൂപമോ ചാതി വേദിതബ്ബോ. പുബ്ബേ വുത്താനമ്പി ചേത്ഥ വചനം വണ്ണഭണനത്ഥമേവാതി വേദിതബ്ബം. **ഓപപാതികോ**തി സേസയോനിപടിക്ഖേപവചനമേതം. **തത്ഥപരിനിബ്ബായീ**തി തത്ഥേവ ബ്രഹ്മലോകേ പരിനിബ്ബായീ. **അനാവത്തിധമ്മോ തസ്മാ ലോകാ**തി തതോ ബ്രഹ്മലോകാ പടിസന്ധിവസേന പുന അനാവത്തിസഭാവോ. **സീലേസ്വേവാ**തി ഈദിസോ ഹോതുകാമോപി സീലേസ്വേവസ്സ പരിപൂരകാരീതി.

൬൫. ഏവം അനാഗാമിമഗ്ഗേ വുത്തേ കിഞ്ചാപി ചതുത്ഥമഗ്ഗസ്സ വാരോ ആഗതോ, അഥ ഖോ നം ഭഗവാ അഗ്ഗഹേത്വാവ യസ്മാ ന കേവലാ ആസവക്ഖയാഭിഞ്ഞാ ഏവ സീലാനം ആനിസംസോ, അപിച ഖോ ലോകിയപഞ്ചാഭിഞ്ഞായോപി, തസ്മാ താപി ദസ്സേതും, യസ്മാ ച ആസവക്ഖയേ കഥിതേ ദേസനാ നിട്ഠിതാ ഹോതി, ഏവഞ്ച സതി ഇമേസം ഗുണാനം അകഥിതത്താ അയം കഥാ മുണ്ഡാഭിഞ്ഞാകഥാ നാമ ഭവേയ്യ, തസ്മാ ച അഭിഞ്ഞാപാരിപൂരിം കത്വാ ദസ്സേതുമ്പി, യസ്മാ ച അനാഗാമിമഗ്ഗേ ഠിതസ്സ സുഖേന ഇദ്ധിവികുപ്പനാ ഇജ്ഝതി, സമാധിപരിബന്ധാനം കാമരാഗബ്യാപാദാനം സമൂഹതത്താ, അനാഗാമീ ഹി സീലേസു ച സമാധിമ്ഹി ച പരിപൂരകാരീ, തസ്മാ യുത്തട്ഠാനേയേവ ലോകിയാഭിഞ്ഞായോ ദസ്സേതുമ്പി "ആകങ്ഖേയ്യ ചേ...പേ॰... അനേകവിഹിത"ന്തി ഏവമാദിമാഹാതി അയമനുസന്ധി.

തത്ഥ "അനേകവിഹിതം ഇദ്ധിവിധ"ന്തിആദിനാ നയേന ആഗതാനം പഞ്ചന്നമ്പി ലോകിയാഭിഞ്ഞാനം പാളിവണ്ണനാ സദ്ധിം ഭാവനാനയേന **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** വുത്താ.

൬൯. ഛട്ഠാഭിഞ്ഞായ **ആസവാനം ഖയാ**തി അരഹത്തമഗ്ഗേന സബ്ബകിലേസാനം ഖയാ. **അനാസവ**ന്തി ആസവവിരഹിതം. **ചേതോവിമുത്തിം പഞ്ഞാവിമുത്തി**ന്തി ഏത്ഥ ചേതോവചനേന അരഹത്തഫലസമ്പയുത്തോവ സമാധി, പഞ്ഞാവചനേന തംസമ്പയുത്താ പഞ്ഞാവ വുത്താ. തത്ഥ ച സമാധി രാഗതോ വിമുത്തത്താ **ചേതോവിമുത്തി,** പഞ്ഞാ അവിജ്ജായ വിമുത്തത്താ **പഞ്ഞാവിമുത്തീ**തി വേദിതബ്ബാ. വുത്തഞ്ചേതം ഭഗവതാ "യോ ഹിസ്സ, ഭിക്ഖവേ, സമാധി, തദസ്സ സമാധിന്ദ്രിയം. യാ ഹിസ്സ,

ഭിക്ഖവേ, പഞ്ഞാ, തദസ്സ പഞ്ഞിന്ദ്രിയം. ഇതി ഖോ, ഭിക്ഖവേ , രാഗവിരാഗാ ചേതോവിമുത്തി, അവിജ്ജാവിരാഗാ പഞ്ഞാവിമുത്തീ"തി, അപിചേത്ഥ സമഥഫലം **ചേതോവിമുത്തി,** വിപസ്സനാഫലം **പഞ്ഞാവിമുത്തീ**തി വേദിതബ്ബാ.

ദിട്ഠേവ ധമ്മേതി ഇമസ്മിംയേവ അത്തഭാവേ. **സയം അഭിഞ്ഞാ സച്ഛികത്വാ**തി അത്തനോയേവ പഞ്ഞായ പച്ചക്ഖം കത്വാ, അപരപച്ചയേന ഞത്വാതി അത്ഥോ. **ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരേയ്യ**ന്തി പാപുണിത്വാ സമ്പാദേത്വാ വിഹരേയ്യം. **സീലേസ്വേവാ**തി ഏവം സബ്ബാസവേ നിദ്ധുനിത്വാ ചേതോവിമുത്തിം പഞ്ഞാവിമുത്തിം അധിഗന്തുകാമോപി സീലേസ്വേവസ്സ പരിപൂരകാരീതി.

ഏവം ഭഗവാ സീലാനിസംസകഥം യാവ അരഹത്താ കഥേത്വാ ഇദാനി സബ്ബമ്പി തം സീലാനിസംസം സമ്പിണ്ഡേത്വാ ദസ്സേന്തോ നിഗമനം ആഹ "സമ്പന്നസീലാ, ഭിക്ഖവേ…പേ॰… ഇദമേതം പടിച്ച വുത്ത"ന്തി. തസ്സായം സങ്ഖേപത്ഥോ, "സമ്പന്നസീലാ, ഭിക്ഖവേ, വിഹരഥ…പേ॰… സമാദായ സിക്ഖഥ സിക്ഖാപദേസൂ"തി ഇതി യം തം മയാ പുബ്ബേ ഏവം വുത്തം, ഇദം സബ്ബമ്പി സമ്പന്നസീലോ ഭിക്ഖു സബ്രഹ്മചാരീനം പിയോ ഹോതി മനാപോ, ഗരു ഭാവനീയോ പച്ചയാനം ലാഭീ, പച്ചയദായകാനം മഹപ്ഫലകരോ, പുബ്ബഞാതീനം അനുസ്സരണചേതനായ ഫലമഹത്തകരോ, അരതിരതിസഹോ, ഭയഭേരവസഹോ, രൂപാവചരജ്ഝാനാനം അരൂപാവചരജ്ഝാനാനഞ്ച ലാഭീ, ഹേട്ഠിമാനി തീണി സാമഞ്ഞഫലാനി പഞ്ച ലോകിയാഭിഞ്ഞാ ആസവക്ഖയഞാണന്തി ച ഇമേ ച ഗുണേ സയം അഭിഞ്ഞാ സച്ഛികത്വാ ഹോതി, ഏതം പടിച്ച ഇദം സന്ധായ വുത്തന്തി. ഇദമവോച ഭഗവാ, അത്തമനാ തേ ഭിക്ഖു ഭഗവതോ ഭാസിതം അഭിനന്ദുന്തി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

ആകങ്ഖേയ്യസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. വത്ഥസുത്തവണ്ണനാ

൭൦. ഏവം മേ സുതന്തി വത്ഥസുത്തം. തത്ഥ **സേയ്യഥാപി, ഭിക്ഖവേ, വത്ഥ**ന്തി ഉപമാവചനമേവേതം. ഉപമം കരോന്തോ ച ഭഗവാ കത്ഥചി പഠമംയേവ ഉപമം ദസ്സേത്വാ പച്ഛാ അത്ഥം ദസ്സേതി, കത്ഥചി പഠമമത്ഥം ദസ്സേത്വാ പച്ഛാ ഉപമം, കത്ഥചി ഉപമായ അത്ഥം പരിവാരേത്വാ ദസ്സേതി, കത്ഥചി അത്ഥേന ഉപമം.

തഥാ ഹേസ - "സേയ്യഥാപിസ്സു, ഭിക്ഖവേ, ദ്വേ അഗാരാ സദ്വാരാ, തത്ഥ ചക്ഖുമാ പുരിസോ മജ്ഝേ ഠിതോ പസ്സേയ്യാ"തി (മ॰ നി॰ ൩.൨൬൯) സകലമ്പി ദേവദൂതസുത്തം ഉപമം പഠമം ദസ്സേത്വാ പച്ഛാ അത്ഥം ദസ്സേന്തോ ആഹ. "തിരോകുട്ടം തിരോപാകാരം തിരോപബ്ബതം അസജ്ജമാനോ ഗച്ഛതി, സേയ്യഥാപി ആകാസേ"തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൩൮; പടി॰ മ॰ ൧.൧൦൨) പന നയേന സകലമ്പി ഇദ്ധിവിധമത്ഥം പഠമം ദസ്സേത്വാ പച്ഛാ ഉപമം ദസ്സേന്തോ ആഹ. "സേയ്യഥാപി ബ്രാഹ്മണപുരിസോ സാരത്ഥികോ സാരഗവേസീ"തിആദിനാവ (മ॰ നി॰ ൧.൩൧൪) നയേന സകലമ്പി ചൂളസാരോപമസുത്തം ഉപമായ അത്ഥം പരിവാരേത്വാ ദസ്സേന്തോ ആഹ. "ഇധ പന, ഭിക്ഖവേ, ഏകച്ചേ കുലപുത്താ ധമ്മം പരിയാപുണന്തി സുത്തം…പേ॰… സേയ്യഥാപി, ഭിക്ഖവേ, പുരിസോ അലഗദ്ദത്ഥികോ"തിആദിനാ (മ॰ നി॰ ൧.൨൩൮) നയേന സകലമ്പി അലഗദ്ദസുത്തം മഹാസാരോപമസുത്തന്തി ഏവമാദീനി സുത്താനി അത്ഥേന ഉപമം പരിവാരേത്വാ ദസ്സേന്തോ ആഹ.

സ്വായം ഇധ പഠമം ഉപമം ദസ്സേത്വാ പച്ഛാ അത്ഥം ദസ്സേതി. കസ്മാ പനേവം ഭഗവാ ദസ്സേതീതി? പുഗ്ഗലജ്ഝാസയേന വാ ദേസനാവിലാസേന വാ. യേ ഹി പുഗ്ഗലാ പഠമം ഉപമം ദസ്സേത്വാ വുച്ചമാനമത്ഥം സുഖേന പടിവിജ്ഝന്തി, തേസം പഠമം ഉപമം ദസ്സേതി. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ. യസ്സാ ച ധമ്മധാതുയാ സുപ്പടിവിദ്ധത്താ ദേസനാവിലാസം പത്തോ ഹോതി, തസ്സാ സുപ്പടിവിദ്ധാ. തസ്മാ ഏസ ദേസനാവിലാസപ്പത്തോ ധമ്മിസ്സരോ ധമ്മരാജാ, സോ യഥാ യഥാ ഇച്ഛതി, തഥാ തഥാ ധമ്മം ദേസേതീതി ഏവം ഇമിനാ പുഗ്ഗലജ്ഝാസയേന വാ ദേസനാവിലാസേന വാ ഏവം ദസ്സേതീതി വേദിതബ്ബോ.

തത്ഥ **വത്ഥ**ന്തി പകതിപരിസുദ്ധം വത്ഥം. **സംകിലിട്ഠം മലഗ്ഗഹിത**ന്തി ആഗന്തുകേന പംസുരജാദിനാ സംകിലേസേന സംകിലിട്ഠം, സേദജല്ലികാദിനാ മലേന ഗഹിതത്താ മലഗ്ഗഹിതം. **രങ്ഗജാതേ**തി ഏത്ഥ രങ്ഗമേവ രങ്ഗജാതം. **ഉപസംഹരേയ്യാ**തി ഉപനാമേയ്യ. **യദി നീലകായാ**തി നീലകായ വാ, നീലകത്ഥായ വാതി വുത്തം ഹോതി. ഏവം സബ്ബത്ഥ. രജകോ ഹി നീലകത്ഥായ ഉപസംഹരന്തോ കംസനീലപലാസനീലാദികേ നീലരങ്ഗേ ഉപസംഹരതി. പീതകത്ഥായ ഉപസംഹരന്തോ കണികാരപുപ്ഫസദിസേ പീതകരങ്ഗേ. ലോഹിതകത്ഥായ ഉപസംഹരന്തോ ബന്ധുജീവകപുപ്ഫസദിസേ ലോഹിതകരങ്ഗേ. മഞ്ജിട്ഠകത്ഥായ ഉപസംഹരന്തോ കണവീരപുപ്ഫസദിസേ മന്ദരത്തരങ്ഗേ. തേന വുത്തം "യദി നീലകായ…പേ॰… യദി മഞ്ജിട്ഠകായാ"തി.

ദുരത്തവണ്ണമേവസ്സാതി ദുട്ഠു രഞ്ജിതവണ്ണമേവ അസ്സ. **അപരിസുദ്ധവണ്ണമേവസ്സാ**തി നീലവണ്ണോപിസ്സ പരിസുദ്ധോ ന ഭവേയ്യ, സേസവണ്ണോപി. താദിസഞ്ഹി വത്ഥം നീലകുമ്ഭിയാ പക്ഖിത്തമ്പി സുനീലം ന ഹോതി, സേസകുമ്ഭീസു പക്ഖിത്തമ്പി പീതകാദിവണ്ണം ന ഹോതി, മിലാതനീല കുരണ്ഡ-കണികാര-ബന്ധുജീവക-കണവീരപുപ്ഫവണ്ണമേവ ഹോതി. **തം കിസ്സ ഹേതൂ**തി തം വത്ഥം കിസ്സ ഹേതു കിം

കാരണാ ഈദിസം ഹോതി, തസ്മിം വാ വത്ഥേ രങ്ഗജാതം കിസ്സ ഹേതു ഈദിസം ദുരത്തവണ്ണം അപരിസുദ്ധവണ്ണം ഹോതീതി? യസ്മാ പനസ്സ വത്ഥസ്സ സംകിലിട്ഠഭാവോയേവേത്ഥ കാരണം, ന അഞ്ഞം കിഞ്ചി, തസ്മാ "അപരിസുദ്ധത്താ, ഭിക്ഖവേ, വത്ഥസ്സാ"തി ആഹ.

ഏവമേവ ഖോതി ഉപമാസമ്പടിപാദനം. **ചിത്തേ സംകിലിട്ഠേ**തി ചിത്തമ്ഹി സംകിലിട്ഠമ്ഹി. കസ്മാ പന ഭഗവാ സംകിലിട്ഠവത്ഥേന ഓപമ്മം അകാസീതി ചേ, വായാമമഹപ്ഫലദസ്സനത്ഥം. യഥാ ഹി ആഗന്തുകേഹി മലേഹി സംകിലിട്ഠം വത്ഥം പകതിയാ പണ്ഡരത്താ പുന ധോവിയമാനം പണ്ഡരം ഹോതി, ന തത്ഥ ജാതികാളകേ വിയ ഏളകലോമേ വായാമോ നിപ്ഫലോ ഹോതി, ഏവം ചിത്തമ്പി ആഗന്തുകേഹി കിലേസേഹി സംകിലിട്ഠം. പകതിയാ പന തം സകലേപി പടിസന്ധിഭവങ്ഗവാരേ പണ്ഡരമേവ. യഥാഹ - "പഭസ്സരമിദം, ഭിക്ഖവേ, ചിത്തം, തഞ്ച ഖോ ആഗന്തുകേഹി ഉപക്കിലേസേഹി ഉപക്കിലിട്ഠ"ന്തി (അം നി॰ ൧.൫൧). തം വിസോധിയമാനം സക്കാ പഭസ്സരതരം കാതും, ന തത്ഥ വായാമോ നിപ്ഫലോതി ഏവം വായാമമഹപ്ഫലദസ്സനത്ഥം സംകിലിട്ഠവത്ഥേന ഓപമ്മം അകാസീതി വേദിതബ്ബോ.

ദുഗ്ഗതി പാടികങ്ഖാതി ഈദിസേ ചിത്തേ ദുഗ്ഗതി പാടികങ്ഖിതബ്ബാ, ദുഗ്ഗതിം ഏവ ഏസ പാപുണിസ്സതി , നാഞ്ഞന്തി ഏവം ദുഗ്ഗതി ഇച്ഛിതബ്ബാ, അവസ്സം ഭാവീതി വുത്തം ഹോതി. സാ ചായം ദുഗ്ഗതി നാമ പടിപത്തിദുഗ്ഗതി, ഗതിദുഗ്ഗതീതി ദുവിധാ ഹോതി. പടിപത്തിദുഗ്ഗതിപി അഗാരിയപടിപത്തിദുഗ്ഗതി, അനഗാരിയപടിപത്തിദുഗ്ഗതീതി ദുവിധാ ഹോതി.

അഗാരിയോ ഹി സംകിലിട്ഠചിത്തോ പാണമ്പി ഹനതി, അദിന്നമ്പി ആദിയതി, സകലേപി ദസ അകുസലകമ്മപഥേ പൂരേതി, അയമസ്സ **അഗാരിയപടിപത്തിദുഗ്ഗതി**. സോ തത്ഥ ഠിതോ കായസ്സ ഭേദാ നിരയമ്പി ഗച്ഛതി, തിരച്ഛാനയോനിമ്പി, പേത്തിവിസയമ്പി ഗച്ഛതി, അയമസ്സ **ഗതിദുഗ്ഗതി**.

അനഗാരിയോപി ഇമസ്മിം സാസനേ പബ്ബജിതോ സംകിലിട്ഠചിത്തോ ദൂതേയ്യപഹിണഗമനം ഗച്ഛതി, വേജ്ജകമ്മം കരോതി, സങ്ഘഭേദായ ചേതിയഭേദായ പരക്കമതി, വേളുദാനാദീഹി ജീവികം കപ്പേതി, സകലമ്പി അനാചാരം അഗോചരഞ്ച പരിപൂരേതി, അയമസ്സ **അനഗാരിയപടിപത്തിദുഗ്ഗതി.**സോ തത്ഥ ഠിതോ കായസ്സ ഭേദാ നിരയമ്പി ഗച്ഛതി, തിരച്ഛാനയോനിമ്പി, പേത്തിവിസയമ്പി ഗച്ഛതി സമണയക്ഖോ നാമ ഹോതി സമണപേതോ, ആദിത്തേഹി സങ്ഘാടിആദീഹി സമ്പജ്ജലിതകായോ അട്ടസ്സരം കരോന്തോ വിചരതി, അയമസ്സ **ഗതിദുഗ്ഗതി**.

സേയ്യഥാപീതി സുക്കപക്ഖം ദസ്സേതുമാരദ്ധോ, തസ്സത്ഥോ കണ്ഹപക്ഖേ വുത്തപച്ചനീകേനേവ വേദിതബ്ബോ. ഏത്ഥാപി ച സുഗതി നാമ പടിപത്തിസുഗതി ഗതിസുഗതീതി ദുവിധാ ഹോതി. പടിപത്തിസുഗതിപി അഗാരിയപടിപത്തിസുഗതി അനഗാരിയപടിപത്തിസുഗതീതി ദുവിധാ ഹോതി. അഗാരിയോ ഹി പരിസുദ്ധചിത്തോ പാണാതിപാതാപി വിരമതി, അദിന്നാദാനാപി, സകലേപി ദസ കുസലകമ്മപഥേ പരിപൂരേതി, അയമസ്സ **അഗാരിയപടിപത്തിസുഗതി**. സോ തത്ഥ ഠിതോ കായസ്സ ഭേദാ മനുസ്സമഹന്തതമ്പി ദേവമഹന്തതമ്പി ഉപപജ്ജതി, അയമസ്സ **ഗതിസുഗതി**.

അനഗാരിയോപി ഇമസ്മിം സാസനേ പബ്ബജിത്വാ പരിസുദ്ധചിത്തോ ചതുപാരിസുദ്ധിസീലം സോധേതി, തേരസ ധുതങ്ഗാനി സമാദിയതി, അട്ഠതിംസാരമ്മണേസു അത്തനോ അനുകൂലകമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ പന്തസേനാസനേ പടിസേവമാനോ കസിണപരികമ്മം കത്വാ ഝാനസമാപത്തിയോ നിബ്ബത്തേതി, സോതാപത്തിമഗ്ഗം ഭാവേതി...പേ॰... അനാഗാമിമഗ്ഗം ഭാവേതി, അയമസ്സ **അനഗാരിയപടിപത്തിസുഗതി**. സോ തത്ഥ ഠിതോ കായസ്സ ഭേദാ മനുസ്സലോകേ വാ തീസു മഹാകുലേസു, ഛസു വാ കാമാവചരദേവേസു, ദസസു വാ ബ്രഹ്മഭവനേസു , പഞ്ചസു വാ സുദ്ധാവാസേസു, ചതൂസു വാ ആരുപ്പേസു ഉപപജ്ജതി, അയമസ്സ **ഗതിസുഗതീ**തി.

൭൧. ഏവം സംകിലിട്ഠേ ചിത്തേ ദുഗ്ഗതി പാടികങ്ഖാ, അസംകിലിട്ഠേ ച സുഗതീതി വത്വാ ഇദാനി യേഹി ഉപക്കിലേസേഹി ചിത്തം സംകിലിട്ഠം ഹോതി, തേ ദസ്സേന്തോ **കതമേ ച, ഭിക്ഖവേ, ചിത്തസ്സ ഉപക്കിലേസാ ? അഭിജ്ഝാ വിസമലോഭോ**തിആദിമാഹ.

തത്ഥ സകഭണ്ഡേ ഛന്ദരാഗോ **അഭിജ്ഝാ,** പരഭണ്ഡേ **വിസമലോഭോ**. അഥ വാ സകഭണ്ഡേ വാ പരഭണ്ഡേ വാ ഹോതു, യുത്തപത്തട്ഠാനേ ഛന്ദരാഗോ അഭിജ്ഝാ, അയുത്താപത്തട്ഠാനേ വിസമലോഭോ. ഥേരോ പനാഹ "കിസ്സ വിനിബ്ഭോഗം കരോഥ, യുത്തേ വാ അയുത്തേ വാ ഹോതു, 'രാഗോ വിസമം ദോസോ വിസമം മോഹോ വിസമ'ന്തി (വിഭ॰ ൯൨൪) വചനതോ ന കോചി ലോഭോ അവിസമോ നാമ, തസ്മാ ലോഭോയേവ അഭിജ്ഝായനട്ഠേന അഭിജ്ഝാ, വിസമട്ഠേന വിസമം, ഏകത്ഥമേതം ബ്യഞ്ജനമേവ നാന"ന്തി. സോ പനേസ അഭിജ്ഝാവിസമലോഭോ ഉപ്പജ്ജിത്വാ ചിത്തം ദൂസേതി, ഓഭാസിതും ന ദേതി. തസ്മാ "ചിത്തസ്സ ഉപക്കിലേസോ"തി വുച്ചതി.

യഥാ ചേസ, ഏവം നവവിധആഘാതവത്ഥുസമ്ഭവോ **ബ്യാപാദോ**. ദസവിധആഘാതവത്ഥുസമ്ഭവോ **കോധോ**. പുനപ്പുനം ചിത്തപരിയോനന്ധനോ **ഉപനാഹോ**. അഗാരിയസ്സ വാ അനഗാരിയസ്സ വാ സുകതകരണവിനാസനോ **മക്ഖോ**. അഗാരിയോപി ഹി കേനചി അനുകമ്പകേന ദലിദ്ദോ സമാനോ ഉച്ചേ ഠാനേ ഠപിതോ, അപരേന സമയേന "കിം തയാ മയ്ഹം കത"ന്തി തസ്സ സുകതകരണം വിനാസേതി. അനഗാരിയോപി സാമണേരകാലതോ പഭുതി ആചരിയേന വാ ഉപജ്ഝായേന വാ ചതൂഹി പച്ചയേഹി ഉദ്ദേസപരിപുച്ഛാഹി ച അനുഗ്ഗഹേത്വാ ധമ്മകഥാനയപകരണകോസല്ലാദീനി സിക്ഖാപിതോ, അപരേന

സമയേന രാജരാജമഹാമത്താദീഹി സക്കതോ ഗരുകതോ ആചരിയുപജ്ഝായേസു അചിത്തീകതോ ചരമാനോ “അയം അമ്ഹേഹി ദഹരകാലേ ഏവം അനുഗ്ഗഹിതോ സംവഡ്ഢിതോ ച, അഥ പനിദാനി നിസ്സിനേഹോ ജാതോ”തി വുച്ചമാനോ “കിം മയ്ഹം തുമ്ഹേഹി കത”ന്തി തേസം സുകതകരണം വിനാസേതി, തസ്സ സോ സുകതകരണവിനാസനോ മക്ഖോ ഉപ്പജ്ജിത്വാ ചിത്തം ദൂസേതി, ഓഭാസിതും ന ദേതി. തസ്മാ “ചിത്തസ്സ ഉപക്കിലേസോ”തി വുച്ചതി.

യഥാ ചായം, ഏവം ബഹുസ്സുതേപി പുഗ്ഗലേ അജ്ഝോത്ഥരിത്വാ “ഈദിസസ്സ ചേവ ബഹുസ്സുതസ്സ അനിയതാ ഗതി, തവ വാ മമ വാ കോ വിസേസോ”തിആദിനാ നയേന ഉപ്പജ്ജമാനോ യുഗഗ്ഗാഹഗാഹീ **പളാസോ**. പരേസം സക്കാരാദീനി ഖീയനാ **ഇസ്സാ**. അത്തനോ സമ്പത്തിയാ പരേഹി സാധാരണഭാവം അസഹമാനം **മച്ഛരിയം**. വഞ്ചനികചരിയഭൂതാ **മായാ**. കേരാടികഭാവേന ഉപ്പജ്ജമാനം **സാഠേയ്യം**. കേരാടികോ ഹി ആയതനമച്ഛോ വിയ ഹോതി. **ആയതനമച്ഛോ** നാമ കിര മച്ഛാനം നങ്ഗുട്ഠം ദസ്സേതി സപ്പാനം സീസം , “തുമ്ഹേഹി സദിസോ അഹ”ന്തി ജാനാപേതും. ഏവമേവ കേരാടികോ പുഗ്ഗലോ യം യം സുത്തന്തികം വാ ആഭിധമ്മികം വാ ഉപസങ്കമതി, തം തം ഏവം വദതി “അഹം തുമ്ഹാകം ബദ്ധചരോ, തുമ്ഹേ മയ്ഹം അനുകമ്പകാ, നാഹം തുമ്ഹേ മുഞ്ചാമീ”തി “ഏവമേതേ ‘സഗാരവോ അയം അമ്ഹേസു സപ്പതിസ്സോ’തി മഞ്ഞിസ്സന്തീ”തി. തസ്സേതം കേരാടികഭാവേന ഉപ്പജ്ജമാനം സാഠേയ്യം ഉപ്പജ്ജിത്വാ ചിത്തം ദൂസേതി, ഓഭാസിതും ന ദേതി. തസ്മാ “ചിത്തസ്സ ഉപക്കിലേസോ”തി വുച്ചതി.

യഥാ ചേതം, ഏവം വാതഭരിതഭസ്തസദിസഥദ്ധഭാവപഗ്ഗഹിതസിരഅനിവാതവുത്തികാരകരണോ **ഥമ്ഭോ**. തദുത്തരികരണോ **സാരമ്ഭോ**. സോ ദുവിധേന ലബ്ഭതി അകുസലവസേന ചേവ കുസലവസേന ച. തത്ഥ അഗാരിയസ്സ പരേന കതം അലങ്കാരാദിം ദിസ്വാ തദ്ദിഗുണകരണേന ഉപ്പജ്ജമാനോ, അനഗാരിയസ്സ ച യത്തകം യത്തകം പരോ പരിയാപുണാതി വാ കഥേതി വാ, മാനവസേന തദ്ദിഗുണതദ്ദിഗുണകരണേന ഉപ്പജ്ജമാനോ അകുസലോ. അഗാരിയസ്സ പന പരം ഏകം സലാകഭത്തം ദേന്തം ദിസ്വാ അത്തനാ ദ്വേ വാ തീണി വാ ദാതുകാമതായ ഉപ്പജ്ജമാനോ, അനഗാരിയസ്സ ച പരേന ഏകനികായേ ഗഹിതേ മാനം അനിസ്സായ കേവലം തം ദിസ്വാ അത്തനാ ആലസിയം അഭിഭുയ്യ ദ്വേ നികായേ ഗഹേതുകാമതായ ഉപ്പജ്ജമാനോ കുസലോ. ഇധ പന അകുസലോ അധിപ്പേതോ. അയഞ്ഹി ഉപ്പജ്ജിത്വാ ചിത്തം ദൂസേതി, ഓഭാസിതും ന ദേതി. തസ്മാ “ചിത്തസ്സ ഉപക്കിലേസോ”തി വുച്ചതി.

യഥാ ചായം, ഏവം ജാതിആദീനി നിസ്സായ ചിത്തസ്സ ഉണ്ണതിവസേന പവത്തമാനോ **മാനോ,** അച്ചുണ്ണതിവസേന **അതിമാനോ,** മദഗ്ഗഹണാകാരോ **മദോ,** കാമഗുണേസു ചിത്തവോസ്സഗ്ഗവസേന ഉപ്പജ്ജമാനോ **പമാദോ** ഉപ്പജ്ജിത്വാ ചിത്തം ദൂസേതി, ഓഭാസിതും ന ദേതി. തസ്മാ “ചിത്തസ്സ ഉപക്കിലേസോ”തി വുച്ചതി.

കസ്മാ പന ഭഗവാ ഉപക്കിലേസം ദസ്സേന്തോ ലോഭമാദിം കത്വാ ദസ്സേതീതി? തസ്സ പഠമുപ്പത്തിതോ. സബ്ബസത്താനഞ്ഹി യത്ഥ കത്ഥചി ഉപപന്നാനം അന്തമസോ സുദ്ധാവാസഭൂമിയമ്പി സബ്ബപഠമം ഭവനികന്തിവസേന ലോഭോ ഉപ്പജ്ജതി, തതോ അത്തനോ അത്തനോ അനുരൂപപച്ചയം പടിച്ച യഥാസമ്ഭവം ഇതരേ, ന ച ഏതേ സോളസേവ ചിത്തസ്സ ഉപക്കിലേസാ, ഏതേന പന നയേന സബ്ബേപി കിലേസാ ഗഹിതായേവ ഹോന്തീതി വേദിതബ്ബാ.

൭൨. ഏത്താവതാ സംകിലേസം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി വോദാനം ദസ്സേന്തോ **സ ഖോ സോ, ഭിക്ഖവേ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഇതി വിദിത്വാ**തി ഏവം ജാനിത്വാ. **പജഹതീ**തി സമുച്ഛേദപ്പഹാനവസേന അരിയമഗ്ഗേന പജഹതി. തത്ഥ കിലേസപടിപാടിയാ മഗ്ഗപടിപാടിയാതി ദ്വിധാ പഹാനം വേദിതബ്ബം. കിലേസപടിപാടിയാ താവ അഭിജ്ഝാവിസമലോഭോ ഥമ്ഭോ സാരമ്ഭോ മാനോ അതിമാനോ മദോതി ഇമേ ഛ കിലേസാ അരഹത്തമഗ്ഗേന പഹീയന്തി. ബ്യാപാദോ കോധോ ഉപനാഹോ പമാദോതി ഇമേ ചത്താരോ കിലേസാ അനാഗാമിമഗ്ഗേന പഹീയന്തി. മക്ഖോ പളാസോ ഇസ്സാ മച്ഛരിയം മായാ സാഠേയ്യന്തി ഇമേ ഛ സോതാപത്തിമഗ്ഗേന പഹീയന്തീതി. മഗ്ഗപടിപാടിയാ പന, സോതാപത്തിമഗ്ഗേന മക്ഖോ പളാസോ ഇസ്സാ മച്ഛരിയം മായാ സാഠേയ്യന്തി ഇമേ ഛ പഹീയന്തി. അനാഗാമിമഗ്ഗേന ബ്യാപാദോ കോധോ ഉപനാഹോ പമാദോതി ഇമേ ചത്താരോ. അരഹത്തമഗ്ഗേന അഭിജ്ഝാവിസമലോഭോ ഥമ്ഭോ സാരമ്ഭോ മാനോ അതിമാനോ മദോതി ഇമേ ഛ പഹീയന്തീതി.

ഇമസ്മിം പന ഠാനേ ഇമേ കിലേസാ സോതാപത്തിമഗ്ഗവജ്ഝാ വാ ഹോന്തു, സേസമഗ്ഗവജ്ഝാ വാ, അഥ ഖോ അനാഗാമിമഗ്ഗേനേവ പഹാനം സന്ധായ “അഭിജ്ഝാവിസമലോഭം ചിത്തസ്സ ഉപക്കിലേസം പജഹതീ”തിആദിമാഹാതി വേദിതബ്ബോ. അയമേത്ഥ പവേണിമഗ്ഗാഗതോ സമ്ഭവോ, സോ ച ഉപരി ചതുത്ഥമഗ്ഗസ്സേവ നിദ്ദിട്ഠത്താ യുജ്ജതി, തതിയമഗ്ഗേന പഹീനാവസേസാനഞ്ഹി വിസമലോഭാദീനം തേന പഹാനം ഹോതി, സേസാനം ഇമിനാവ. യേപി ഹി സോതാപത്തിമഗ്ഗേന പഹീയന്തി, തേപി തംസമുട്ഠാപകചിത്താനം അപ്പഹീനത്താ അനാഗാമിമഗ്ഗേനേവ സുപ്പഹീനാ ഹോന്തീതി. കേചി പന പഠമമഗ്ഗേന ചേത്ഥ പഹാനം വണ്ണയന്തി, തം പുബ്ബാപരേന ന സന്ധിയതി. കേചി വിക്ഖമ്ഭനപ്പഹാനമ്പി, തം തേസം ഇച്ഛാമത്തമേവ.

൭൩. **യതോ ഖോ, ഭിക്ഖവേ**തി ഏത്ഥ **യതോ**തി യമ്ഹി കാലേ. **പഹീനോ ഹോതീ**തി അനാഗാമിമഗ്ഗക്ഖണേ പഹാനം സന്ധായേവാഹ.

൭൮. **സോ ബുദ്ധേ അവേച്ചപ്പസാദേനാ**തി ഏത്ഥ "യതോ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, അഭിജ്ഝാവിസമലോഭോ പഹീനോ ഹോതി, സോ ബുദ്ധേ അവേച്ചപ്പസാദേന സമന്നാഗതോ ഹോതീ"തി ഏവം ഏകമേകേന പദേന യോജേതബ്ബം. ഇമസ്സ ഹി ഭിക്ഖുനോ അനാഗാമിമഗ്ഗേന ലോകുത്തരപ്പസാദോ ആഗതോ, അഥസ്സ അപരേന സമയേന ബുദ്ധഗുണേ ധമ്മഗുണേ സങ്ഘഗുണേ ച അനുസ്സരതോ ലോകിയോ ഉപ്പജ്ജതി, തമസ്സ സമ്ബന്ധി ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകം പസാദം ദസ്സേന്തോ ഭഗവാ "ബുദ്ധേ അവേച്ചപ്പസാദേനാ"തിആദിമാഹ.

തത്ഥ **അവേച്ചപ്പസാദേനാ**തി ബുദ്ധധമ്മസങ്ഘഗുണാനം യാഥാവതോ ഞാതത്താ അചലേന അച്ചുതേന പസാദേന. ഇദാനി യഥാ തസ്സ ഭിക്ഖുനോ അനുസ്സരതോ സോ അവേച്ചപ്പസാദോ ഉപ്പന്നോ, തം വിധിം ദസ്സേന്തോ "ഇതിപി സോ ഭഗവാ"തിആദിനാ നയേന തീണി അനുസ്സതിട്ഠാനാനി വിത്ഥാരേസി. തേസം അത്ഥവണ്ണനാ സബ്ബാകാരേന **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** അനുസ്സതികഥായം വുത്താ.

൭൯. ഏവമസ്സ ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകം പസാദം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി കിലേസപ്പഹാനം അവേച്ചപ്പസാദസമന്നാഗതഞ്ച പച്ചവേക്ഖതോ ഉപ്പജ്ജമാനം സോമനസ്സാദിആനിസംസം ദസ്സേന്തോ **യഥോധി ഖോ പനസ്സാ**തിആദിമാഹ. അനാഗാമിസ്സ ഹി പച്ഛന്തേ വുട്ഠിതം ചോരുപദ്ദവം വൂപസമേത്വാ തം പച്ചവേക്ഖതോ മഹാനഗരേ വസന്തസ്സ രഞ്ഞോ വിയ ഇമേ ചിമേ ച മമ കിലേസാ പഹീനാതി അത്തനോ കിലേസപ്പഹാനം പച്ചവേക്ഖതോ ബലവസോമനസ്സം ഉപ്പജ്ജതി. തം ദസ്സേന്തോ ഭഗവാ "യഥോധി ഖോ പനസ്സാ"തിആദിമാഹ.

തസ്സത്ഥോ - യ്വായം അനാഗാമീ ഭിക്ഖു ഏവം "ബുദ്ധേ അവേച്ചപ്പസാദേന സമന്നാഗതോ ഹോതി... പേ॰... ധമ്മേ...പേ॰... സങ്ഘേ...പേ॰... അനുത്തരം പുഞ്ഞക്ഖേത്തം ലോകസ്സാ"തി, തസ്സ യഥോധി ഖോ ചത്തം ഹോതി പടിനിസ്സട്ഠം, സകസകഓധിവസേന ചത്തമേവ ഹോതി, തം തം കിലേസജാതം വന്തം മുത്തം പഹീനം പടിനിസ്സട്ഠം. **സകസകഓധിവസേനാ**തി ദ്വേ ഓധീ കിലേസോധി ച മഗ്ഗോധി ച. തത്ഥ കിലേസോധിവസേനാപി യേ കിലേസാ യം മഗ്ഗവജ്ഝാ, തേ അഞ്ഞമഗ്ഗവജ്ഝേഹി അമിസ്സാ ഹുത്വാ സകേനേവ ഓധിനാ പഹീനാ. മഗ്ഗോധിവസേനാപി യേ കിലേസാ യേന മഗ്ഗേന പഹാതബ്ബാ, തേന തേയേവ പഹീനാ ഹോന്തി. ഏവം സകസകഓധിവസേന തം തം കിലേസജാതം ചത്തമേവ ഹോതി പടിനിസ്സട്ഠം, തം പച്ചവേക്ഖിത്വാ ച ലദ്ധസോമനസ്സോ തതുത്തരിപി സോ "ബുദ്ധേ അവേച്ചപ്പസാദേന സമന്നാഗതോമ്ഹീ"തി ലഭതി അത്ഥവേദന്തി സമ്ബന്ധോ.

യതോധി **ഖോതി**പി പാഠോ. തസ്സ വസേന അയമത്ഥോ, അസ്സ ഭിക്ഖുനോ യതോധി ഖോ പന ചത്തം ഹോതി പടിനിസ്സട്ഠം. തത്ഥ **യതോ**തി കാരണവചനം, യസ്മാതി വുത്തം ഹോതി. **ഓധീ**തി ഹേട്ഠാ തയോ മഗ്ഗാ വുച്ചന്തി. കസ്മാ? തേ ഹി ഓധിം കത്വാ കോട്ഠാസം കത്വാ ഉപരിമഗ്ഗേന പഹാതബ്ബകിലേസേ ഠപേത്വാ പജഹന്തി, തസ്മാ **ഓധീ**തി വുച്ചന്തി. അരഹത്തമഗ്ഗോ പന കിഞ്ചി കിലേസം അനവസേസേത്വാ പജഹതി, തസ്മാ **അനോധീ**തി വുച്ചതി. ഇമസ്സ ച ഭിക്ഖുനോ ഹേട്ഠാമഗ്ഗത്തയേന ചത്തം. തേന വുത്തം "യതോധി ഖോ പനസ്സ ചത്തം ഹോതീ"തി. തത്ഥ **ഖോ പനാ**തി നിപാതമത്തം. അയം പന പിണ്ഡത്ഥോ. യസ്മാ അസ്സ ഓധി ചത്തം ഹോതി പടിനിസ്സട്ഠം, തസ്മാ തം പച്ചവേക്ഖിത്വാ ച ലദ്ധസോമനസ്സോ തതുത്തരിപി സോ "ബുദ്ധേ അവേച്ചപ്പസാദേന സമന്നാഗതോമ്ഹീ"തി ലഭതി അത്ഥവേദന്തി യഥാപാളി നേതബ്ബം.

തത്ഥ **ചത്ത**ന്തി ഇദം സകഭാവപരിച്ചജനവസേന വുത്തം. **വന്ത**ന്തി ഇദം പന അനാദിയനഭാവദസ്സനവസേന. **മുത്ത**ന്തി ഇദം സന്തതിതോ വിനിമോചനവസേന. **പഹീന**ന്തി ഇദം മുത്തസ്സാപി ക്വചി അനവട്ഠാനദസ്സനവസേന. **പടിനിസ്സട്ഠ**ന്തി ഇദം പുബ്ബേ ആദിന്നപുബ്ബസ്സ പടിനിസ്സഗ്ഗദസ്സനവസേന പടിമുഖം വാ നിസ്സട്ഠഭാവദസ്സനവസേന ഭാവനാബലേന അഭിഭുയ്യ നിസ്സട്ഠഭാവദസ്സനവസേനാതി വുത്തം ഹോതി. **ലഭതി അത്ഥവേദം ലഭതി ധമ്മവേദ**ന്തി ഏത്ഥ ബുദ്ധാദീസു അവേച്ചപ്പസാദോയേവ അരണീയതോ **അത്ഥോ,** ഉപഗന്തബ്ബതോതി വുത്തം ഹോതി. ധാരണതോ **ധമ്മോ,** വിനിപതിതും അപ്പദാനതോതി വുത്തം ഹോതി. **വേദോ**തി ഗന്ഥോപി ഞാണമ്പി സോമനസ്സമ്പി. "തിണ്ണം വേദാനം പാരഗൂ"തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൫൬) ഹി ഗന്ഥോ "വേദോ"തി വുച്ചതി. "യം ബ്രാഹ്മണം വേദഗുമാഭിജഞ്ഞാ, അകിഞ്ചനം കാമഭവേ അസത്ത"ന്തിആദീസു (സു॰ നി॰ ൧൦൬൫) ഞാണം. "യേ വേദജാതാ വിചരന്തി ലോകേ"തിആദീസു സോമനസ്സം. ഇധ പന സോമനസ്സഞ്ച സോമനസ്സസമ്പയുത്തഞാണഞ്ച അധിപ്പേതം, തസ്മാ "ലഭതി അത്ഥവേദം ലഭതി ധമ്മവേദന്തി അവേച്ചപ്പസാദാരമ്മണസോമനസ്സഞ്ച സോമനസ്സമയഞാണഞ്ച ലഭതീ"തി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

അഥ വാ **അത്ഥവേദ**ന്തി അവേച്ചപ്പസാദം പച്ചവേക്ഖതോ ഉപ്പന്നം വുത്തപ്പകാരമേവ വേദം. **ധമ്മ**വേദന്തി അവേച്ചപ്പസാദസ്സ ഹേതും ഓധിസോ കിലേസപ്പഹാനം പച്ചവേക്ഖതോ ഉപ്പന്നം വുത്തപ്പകാരമേവ വേദന്തി ഏവമ്പി ഏത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. വുത്തഞ്ഹേതം "ഹേതുമ്ഹി ഞാണം ധമ്മപടിസമ്ഭിദാ, ഹേതുഫലേ ഞാണം അത്ഥപടിസമ്ഭിദാ"തി (വിഭ॰ ൭൨൦-൭൨൧). **ധമ്മൂപസംഹിതം പാമോജ്ജ**ന്തി തമേവ അത്ഥഞ്ച ധമ്മഞ്ച അത്ഥധമ്മാനിസംസഭൂതം വേദഞ്ച പച്ചവേക്ഖതോ ഉപ്പന്നം പാമോജ്ജം. തഞ്ഹി അനവജ്ജലക്ഖണേന പച്ചവേക്ഖണാകാരപ്പവത്തേന ധമ്മേന **ഉപസഞ്ഹിത**ന്തി വുച്ചതി. **പമുദിതസ്സ പീതി ജായതീ**തി ഇമിനാ പാമോജ്ജേന പമുദിതസ്സ നിരാമിസാ പീതി ജായതി. **പീതിമനസ്സാ**തി തായ പീതിയാ പീണിതമനസ്സ. **കായോ പസ്സമ്ഭതീ**തി കായോപി പസ്സദ്ധോ ഹോതി വൂപസന്തദരഥോ. **പസ്സദ്ധകായോ സുഖ**ന്തി ഏവം വൂപസന്തകായദരഥോ ചേതസികം സുഖം പടിസംവേദേതി. **ചിത്തം സമാധിയതീ**തി ചിത്തം സമ്മാ ആധിയതി അപ്പിതം വിയ അചലം തിട്ഠതി.

൭൩. ഏവമസ്സ കിലേസപ്പഹാനം അവേച്ചപ്പസാദസമന്നാഗതം പച്ചവേക്ഖതോ ഉപ്പജ്ജമാനം സോമനസ്സാദിആനിസംസം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി "യഥോധി ഖോ പന മേ"തി വാരേന തസ്സ പച്ചവേക്ഖണായ പവത്താകാരം പകാസേത്വാ തസ്സേവ അനാഗാമിമഗ്ഗാനുഭാവസൂചകം ഫലം ദസ്സേന്തോ **സ ഖോ സോ, ഭിക്ഖവേ**തിആദിമാഹ.

തത്ഥ **ഏവംസീലോ**തി തസ്സ അനാഗാമിമഗ്ഗസമ്പയുത്തം സീലക്ഖന്ധം ദസ്സേതി. **ഏവംധമ്മോ ഏവംപഞ്ഞോ**തി തംസമ്പയുത്തമേവ സമാധിക്ഖന്ധം പഞ്ഞാക്ഖന്ധഞ്ച ദസ്സേതി. **സാലീന**ന്തി ലോഹിതസാലിഗന്ധസാലിആദീനം അനേകരൂപാനം. **പിണ്ഡപാത**ന്തി ഓദനം. **വിചിതകാളക**ന്തി അപനീതകാളകം. **നേവസ്സ തം ഹോതി അന്തരായായാ**തി തസ്സ ഏവംവിധസ്സ ഭിക്ഖുനോ തം വുത്തപ്പകാരപിണ്ഡപാതഭോജനം മഗ്ഗസ്സ വാ ഫലസ്സ വാ നേവ അന്തരായായ ഹോതി, പടിലദ്ധഗുണസ്സ ഹി തം കിമന്തരായം കരിസ്സതി? യോപിസ്സ അപ്പടിലദ്ധോ ചതുത്ഥമഗ്ഗോ ച ഫലം ച തപ്പടിലാഭായ വിപസ്സനം ആരഭതോപി നേവസ്സ തം ഹോതി അന്തരായായ, അന്തരായം കാതും അസമത്ഥമേവ ഹോതി. കസ്മാ? വുത്തപ്പകാരസീലധമ്മപഞ്ഞാസങ്ഗഹേന മഗ്ഗേന വിസുദ്ധചിത്തത്താ.

യസ്മാ ചേത്ഥ ഏതദേവ കാരണം, തസ്മാ തദനുരൂപം ഉപമം ദസ്സേന്തോ **സേയ്യഥാപീ**തിആദിമാഹ.

തത്ഥ **അച്ഛ**ന്തി വിപ്പസന്നം. **പരിസുദ്ധം** മലവിഗമേന. **പരിയോദാതം** പഭസ്സരതായ. **ഉക്കാമുഖ**ന്തി സുവണ്ണകാരാനം മൂസാമുഖം. സുവണ്ണകാരാനം മൂസാ ഹി ഇധ **ഉക്കാ,** അഞ്ഞത്ഥ പന ദീപികാദയോപി വുച്ചന്തി. "ഉക്കാസു ധാരീയമാനാസൂ"തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൧൫൯) ഹി ആഗതട്ഠാനേ ദീപികാ "ഉക്കാ"തി വുച്ചതി. "ഉക്കം ബന്ധേയ്യ, ഉക്കം ബന്ധിത്വാ ഉക്കാമുഖം ആലിമ്പേയ്യാ"തി (മ॰ നി॰ ൩.൩൬൦) ആഗതട്ഠാനേ അങ്ഗാരകപല്ലം. "കമ്മാരാനം യഥാ ഉക്കാ, അന്തോ ഝായതി നോ ബഹീ"തി (ജാ॰ ൨.൨൨.൩൯൦) ആഗതട്ഠാനേ കമ്മാരുദ്ധനം. "ഏവംവിപാകോ ഉക്കാപാതോ ഭവിസ്സതീ"തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൮) ആഗതട്ഠാനേ വാതവേഗോ "ഉക്കാ"തി വുച്ചതി. ഇമസ്മിം പന ഠാനേ അഞ്ഞേസു ച ഏവരൂപേസു "സണ്ഡാസേന ജാതരൂപം ഗഹേത്വാ ഉക്കാമുഖേ പക്ഖിപതീ"തി ആഗതട്ഠാനേസു സുവണ്ണകാരാനം മൂസാ "ഉക്കാ"തി വേദിതബ്ബാ.

തത്രായം ഉപമാസംസന്ദനാ - സംകിലിട്ഠവത്ഥം വിയ ഹി സംകിലിട്ഠജാതരൂപം വിയ ച ഇമസ്സ ഭിക്ഖുനോ പുഥുജ്ജനകാലേ കാമരാഗാദിമലാനുഗതം ചിത്തം ദട്ഠബ്ബം. അച്ഛോദകം വിയ ഉക്കാമുഖം വിയ ച അനാഗാമിമഗ്ഗോ. തം ഉദകം ഉക്കാമുഖഞ്ച ആഗമ്മ വത്ഥസുവണ്ണാനം പരിസുദ്ധതാ വിയ തസ്സ ഭിക്ഖുനോ വുത്തപ്പകാരസീലധമ്മപഞ്ഞാസങ്ഗഹം അനാഗാമിമഗ്ഗം ആഗമ്മ വിസുദ്ധചിത്തതാതി.

൭൭. **സോ മേത്താസഹഗതേന ചേതസാ**തി യഥാനുസന്ധിവസേന ദേസനാ ആഗതാ. തയോ ഹി അനുസന്ധീ പുച്ഛാനുസന്ധി അജ്ഝാസയാനുസന്ധി യഥാനുസന്ധീതി. തത്ഥ "ഏവം വുത്തേ അഞ്ഞതരോ ഭിക്ഖു ഭഗവന്തം ഏതദവോച 'സിയാ നു ഖോ, ഭന്തേ, ബഹിദ്ധാ അസതി പരിതസ്സനാ'തി? 'സിയാ ഭിക്ഖൂ'തി ഭഗവാ അവോചാ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൨൪൨). ഏവം പുച്ഛന്താനം വിസ്സജ്ജിതസുത്തവസേന **പുച്ഛാനുസന്ധി** വേദിതബ്ബോ. "സിയാ ഖോ പന തേ ബ്രാഹ്മണ ഏവമസ്സ, അജ്ജാപി നൂന സമണോ ഗോതമോ അവീതരാഗോ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൫൨) ഏവം പരേസം അജ്ഝാസയം വിദിത്വാ വുത്തസ്സ സുത്തസ്സ വസേന **അജ്ഝാസയാനുസന്ധി** വേദിതബ്ബോ. യേന പന ധമ്മേന ആദിമ്ഹി ദേസനാ ഉട്ഠിതാ, തസ്സ ധമ്മസ്സ അനുരൂപധമ്മവസേന വാ പടിപക്ഖവസേന വാ യേസു സുത്തേസു ഉപരി ദേസനാ ആഗച്ഛതി, തേസം വസേന **യഥാനുസന്ധി** വേദിതബ്ബോ . സേയ്യഥിദം, ആകങ്ഖേയ്യസുത്തേ ഹേട്ഠാ സീലേന ദേസനാ ഉട്ഠിതാ, ഉപരി ഛ അഭിഞ്ഞാ ആഗതാ. കകചൂപമേ ഹേട്ഠാ അക്ഖന്തിയാ ഉട്ഠിതാ, ഉപരി കകചൂപമോവാദോ ആഗതോ. അലഗദ്ദേ ഹേട്ഠാ ദിട്ഠിപരിദീപനേന ഉട്ഠിതാ, ഉപരി തിപരിവട്ടസുഞ്ഞതാപകാസനാ ആഗതാ, ചൂളഅസ്സപുരേ ഹേട്ഠാ കിലേസപരിദീപനേന ഉട്ഠിതാ, ഉപരി ബ്രഹ്മവിഹാരാ ആഗതാ. കോസമ്ബിയസുത്തേ ഹേട്ഠാ ഭണ്ഡനേന ഉട്ഠിതാ, ഉപരി സാരണീയധമ്മാ ആഗതാ. ഇമസ്മിമ്പി വത്ഥസുത്തേ ഹേട്ഠാ കിലേസപരിദീപനേന ഉട്ഠിതാ, ഉപരി ബ്രഹ്മവിഹാരാ ആഗതാ. തേന വുത്തം "യഥാനുസന്ധിവസേന ദേസനാ ആഗതാ"തി. ബ്രഹ്മവിഹാരേസു പന അനുപദവണ്ണനാ ച ഭാവനാനയോ ച സബ്ബോ സബ്ബാകാരേന വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വുത്തോ.

൭൮. ഏവം ഭഗവാ അഭിജ്ഝാദീനം ഉപക്കിലേസാനം പടിപക്ഖഭൂതം സബ്ബസോ ച കാമരാഗബ്യാപാദപ്പഹാനേന വിഹതപച്ചത്ഥികത്താ ലദ്ധപദട്ഠാനം തസ്സ അനാഗാമിനോ ബ്രഹ്മവിഹാരഭാവനം ദസ്സേത്വാ ഇദാനിസ്സ അരഹത്തായ വിപസ്സനം ദസ്സേത്വാ അരഹത്തപ്പത്തിം ദസ്സേതും **സോ അത്ഥി ഇദ**ന്തിആദിമാഹ.

തസ്സത്ഥോ - സോ അനാഗാമീ ഏവം ഭാവിതബ്രഹ്മവിഹാരോ ഏതേസം ബ്രഹ്മവിഹാരാനം യതോ കുതോചി വുട്ഠായ തേ ഏവ ബ്രഹ്മവിഹാരധമ്മേ നാമവസേന തേസം നിസ്സയം ഹദയവത്ഥും വത്ഥുനിസ്സയാനി ഭൂതാനീതി ഇമിനാ നയേന ഭൂതുപാദായധമ്മേ രൂപവസേന ച വവത്ഥപേത്വാ **അത്ഥി ഇദ**ന്തി പജാനാതി, ഏത്താവതാനേന ദുക്ഖസച്ചവവത്ഥാനം കതം ഹോതി. തതോ തസ്സ ദുക്ഖസ്സ സമുദയം പടിവിജ്ഝന്തോ **അത്ഥി ഹീന**ന്തി പജാനാതി, ഏത്താവതാനേന സമുദയസച്ചവവത്ഥാനം കതം ഹോതി. തതോ തസ്സ പഹാനുപായം വിചിനന്തോ **അത്ഥി പണീത**ന്തി പജാനാതി, ഏത്താവതാനേന മഗ്ഗസച്ചവവത്ഥാനം കതം ഹോതി. തതോ തേന മഗ്ഗേന അധിഗന്തബ്ബട്ഠാനം വിചിനന്തോ **അത്ഥി ഉത്തരി ഇമസ്സ സഞ്ഞാഗതസ്സ നിസ്സരണ**ന്തി പജാനാതി, ഇമസ്സ മയാ അധിഗതസ്സ ബ്രഹ്മവിഹാരസഞ്ഞാഗതസ്സ ഉത്തരി

നിസ്സരണം നിബ്ബാനം അത്ഥീതി ഏവം പജാനാതീതി അധിപ്പായോ, ഏത്താവതാനേന നിരോധസച്ചവവത്ഥാനം കതം ഹോതി. **തസ്സ ഏവം ജാനതോ ഏവം പസ്സതോ**തി തസ്സ വിപസ്സനാപഞ്ഞായ ഏവം ചതൂഹി ആകാരേഹി ചത്താരി സച്ചാനി ജാനതോ, മഗ്ഗപഞ്ഞായ ഏവം പസ്സതോ, ഭയഭേരവേ വുത്തനയേനേവ കാമാസവാപി ചിത്തം വിമുച്ചതി...പേ॰... ഇത്ഥത്തായാതി പജാനാതീതി.

ഏവം യാവ അരഹത്താ ദേസനം പാപേത്വാ ഇദാനി യസ്മാ തസ്സം പരിസതി ന്ഹാനസുദ്ധികോ ബ്രാഹ്മണോ നിസിന്നോ, സോ ഏവം ന്ഹാനസുദ്ധിയാ വണ്ണം വുച്ചമാനം സുത്വാ പബ്ബജിത്വാ അരഹത്തം പാപുണിസ്സതീതി ഭഗവതാ വിദിതോ, തസ്മാ തസ്സ ചോദനത്ഥായ "അയം വുച്ചതി, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു സിനാതോ അന്തരേന സിനാനേനാ"തി ഇമം പാടിയേക്കം അനുസന്ധിമാഹ. തത്ഥ **അന്തരേന സിനാനേനാ**തി അബ്ഭന്തരേന കിലേസവുട്ഠാനസിനാനേന.

൭൯. സുന്ദരികഭാരദ്വാജോതി ഭാരദ്വാജോ നാമ സോ ബ്രാഹ്മണോ അത്തനോ ഗോത്തവസേന, സുന്ദരികായ പന നദിയാ സിനാതസ്സ പാപപ്പഹാനം ഹോതീതി അയമസ്സ ദിട്ഠി, തസ്മാ "സുന്ദരികഭാരദ്വാജോ"തി വുച്ചതി. സോ തം ഭഗവതോ വചനം സുത്വാ ചിന്തേസി "മയം സിനാനസുദ്ധിം വണ്ണേമ, സമണോപി ഗോതമോ തഥേവ വണ്ണേതി, സമാനച്ഛന്ദോ ദാനി ഏസ അമ്ഹേഹീ"തി. അഥ ഭഗവന്തം ബാഹുകം നദിം ഗന്ത്വാ തം തത്ഥ പാപം പവാഹേത്വാ ആഗതം വിയ മഞ്ഞമാനോ ആഹ "ഗച്ഛതി പന ഭവം ഗോതമോ ബാഹുകം നദിം സിനായിതു"ന്തി? ഭഗവാ തസ്സ ഗച്ഛാമീതി വാ ന ഗച്ഛാമീതി വാ അവത്വായേവ ബ്രാഹ്മണസ്സ ദിട്ഠിസമുഗ്ഘാതം കത്തുകാമോ "കിം ബ്രാഹ്മണ ബാഹുകായ നദിയാ , കിം ബാഹുകാ നദീ കരിസ്സതീ"തി ആഹ. തസ്സത്ഥോ കിം പയോജനം ബാഹുകായ, കിം സാ കരിസ്സതി? അസമത്ഥാ സാ കസ്സചി അത്ഥായ, കിം തത്ഥ ഗമിസ്സാമീതി?

അഥ ബ്രാഹ്മണോ തം പസംസന്തോ **ലോക്ഖസമ്മതാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ലോക്ഖസമ്മതാ**തി ലൂഖഭാവസമ്മതാ, **ലൂഖഭാവ**ന്തി ചോക്ഖഭാവം, വിസുദ്ധിഭാവം ദേതീതി ഏവം സമ്മതാതി വുത്തം ഹോതി. **ലോക്യസമ്മതാ**തിപി പാഠോ. തസ്സത്ഥോ, സേട്ഠം ലോകം ഗമയതീതി ഏവം സമ്മതാതി. **പുഞ്ഞസമ്മതാ**തി പുഞ്ഞന്തി സമ്മതാ. **പവാഹേതീ**തി ഗമയതി വിസോധേതി. **ഗാഥാഹി അജ്ഝഭാസീ**തി ഗാഥാഹി അഭാസി. ഗാഥാ ച വുച്ചമാനാ തദത്ഥദീപനത്ഥമേവ വാ ഗാഥാരുചികാനം വുച്ചതി, വിസേസത്ഥദീപനത്ഥം വാ. ഇധ പനേതാ ഉഭയത്ഥദീപനത്ഥം വുത്താതി വേദിതബ്ബാ.

ബാഹുകന്തി ഇദമേവ ഹി ഏത്ഥ വചനം തദത്ഥദീപകം, സേസാനി വിസേസത്ഥദീപകാനി. യഥേവ ഹി ബാഹുകം, ഏവം അധികക്കാദീനിപി ലോകോ ഗച്ഛതി ന്ഹാനേന പാപം പവാഹേതും. തത്ഥ യേ തേസം ഠാനാനം ആസന്നാ ഹോന്തി, തേ ദിവസസ്സ തിക്ഖത്തും ന്ഹായന്തി. യേ ദൂരാ, തേ യഥാക്കമം ദ്വിക്ഖത്തും സകിം ഏകദിവസന്തരം, ഏവം യാവ സംവച്ഛരന്തരം ന്ഹായന്തി. യേ പന സബ്ബഥാപി ഗന്തും ന സക്കോന്തി, തേ ഘടേഹിപി തതോ ഉദകം ആഹരാപേത്വാ ന്ഹായന്തി. സബ്ബഞ്ചേതം നിരത്ഥകം, തസ്മാ ഇമം വിസേസത്ഥം ദീപേതും **അധികക്കാദീനിപീ**തി ആഹ.

തത്ഥ **അധികക്ക**ന്തി ന്ഹാനസമ്ഭാരവസേന ലദ്ധവോഹാരം ഏകം തിത്ഥം വുച്ചതി. **ഗയാ**തിപി മണ്ഡലവാപിസണ്ഠാനം തിത്ഥമേവ വുച്ചതി. **പയാഗാ**തി ഏതമ്പി ഗങ്ഗായ ഏകം തിത്ഥമേവ മഹാപനാദസ്സ രഞ്ഞോ ഗങ്ഗായം നിമുഗ്ഗപാസാദസ്സ സോപാനസമ്മുഖട്ഠാനം, ബാഹുകാ സുന്ദരികാ സരസ്സതീ ബാഹുമതീതി ഇമാ പന ചതസ്സോ നദിയോ. **ബാലോ**തി ദുപ്പഞ്ഞോ. **പക്ഖന്ദോ**തി പവിസന്തോ. **ന സുജ്ഝതീ**തി കിലേസസുദ്ധിം ന പാപുണാതി, കേവലം രജോജല്ലമേവ പവാഹേതി.

കിം സുന്ദരികാ കരിസ്സതീതി സുന്ദരികാ കിലേസവിസോധനേ കിം കരിസ്സതി? ന കിഞ്ചി കാതും സമത്ഥാതി അധിപ്പായോ. ഏസ നയോ **പയാഗബാഹുകാസു**. ഇമേഹി ച തീഹി പദേഹി വുത്തേഹി ഇതരാനിപി ചത്താരി ലക്ഖണാഹാരനയേന വുത്താനേവ ഹോന്തി, തസ്മാ യഥേവ സുന്ദരികാ പയാഗാ ബാഹുകാ ന കിഞ്ചി കരോന്തി, തഥാ അധികക്കാദയോപീതി വേദിതബ്ബാ.

വേരിന്തി പാണാതിപാതാദിപഞ്ചവേരസമന്നാഗതം. **കതകിബ്ബിസ**ന്തി കതലുദ്ദകമ്മം. **ന ഹി നം സോധയേ**തി സുന്ദരികാ വാ പയാഗാ വാ ബാഹുകാ വാ ന സോധയേ, ന സോധേതീതി വുത്തം ഹോതി. **പാപകമ്മിന**ന്തി പാപകേഹി വേരകിബ്ബിസകമ്മേഹി യുത്തം, ലാമകകമ്മേ യുത്തം വാ വേരകിബ്ബിസഭാവം അപ്പത്തേഹി ഖുദ്ദകേഹിപി പാപേഹി യുത്തന്തി വുത്തം ഹോതി.

സുദ്ധസ്സാതി നിക്കിലേസസ്സ. **സദാ ഫഗ്ഗൂ**തി നിച്ചമ്പി ഫഗ്ഗുനീനക്ഖത്തമേവ. ഫഗ്ഗുനമാസേ കിര "ഉത്തരഫഗ്ഗുനദിവസേ യോ ന്ഹായതി, സോ സംവച്ഛരം കതപാപം സോധേതീ"തി ഏവം ദിട്ഠികോ സോ ബ്രാഹ്മണോ, തേനസ്സ ഭഗവാ തം ദിട്ഠിം പടിഹനന്തോ ആഹ "സുദ്ധസ്സ വേ സദാ ഫഗ്ഗൂ"തി. നിക്കിലേസസ്സ നിച്ചം ഫഗ്ഗുനീനക്ഖത്തം, ഇതരോ കിം സുജ്ഝതീതി? **ഉപോസഥോ സദാ**തി സുദ്ധസ്സ ച ചാതുദ്ദസപന്നരസാദീസു ഉപോസഥങ്ഗാനി അസമാദിയതോപി നിച്ചമേവ ഉപോസഥോ. **സുദ്ധസ്സ സുചികമ്മസ്സാ**തി നിക്കിലേസതായ സുദ്ധസ്സ സുചീഹി ച കായകമ്മാദീഹി സമന്നാഗതസ്സ. **സദാ സമ്പജ്ജതേ വത**ന്തി ഈദിസസ്സ ച കുസലൂപസഞ്ഹിതം വതസമാദാനമ്പി നിച്ചം സമ്പന്നമേവ ഹോതീതി. **ഇധേവ സിനാഹീ**തി ഇമസ്മിംയേവ മമ സാസനേ സിനാഹി. കിം വുത്തം ഹോതി? "സചേ അജ്ഝത്തികകിലേസമലപ്പവാഹനം ഇച്ഛസി, ഇധേവ മമ സാസനേ അട്ഠങ്ഗികമഗ്ഗസലിലേന സിനാഹി, അഞ്ഞത്ര ഹി ഇദം നത്ഥീ"തി.

ഇദാനിസ്സ സപ്പായദേസനാവസേന തീസുപി ദ്വാരേസു സുദ്ധിം ദസ്സേന്തോ **സബ്ബഭൂതേസു കരോഹി ഖേമതന്തി**ആദിമാഹ. തത്ഥ **ഖേമതന്തി** അഭയം ഹിതഭാവം, മേത്തന്തി വുത്തം ഹോതി. ഏതേനസ്സ മനോദ്വാരസുദ്ധി ദസ്സിതാ ഹോതി.

സചേ മുസാ ന ഭണസീതി ഏതേനസ്സ വചീദ്വാരസുദ്ധി. **സചേ പാണം ന ഹിംസസി സചേ അദിന്നം നാദിയസീതി** ഏതേഹി കായദ്വാരസുദ്ധി. **സദ്ദഹാനോ അമച്ഛരീതി** ഏതേഹി പന നം ഏവം പരിസുദ്ധദ്വാരം സദ്ധാസമ്പദായ ചാഗസമ്പദായ ച നിയോജേസി. **കിം കാഹസി ഗയം ഗന്ത്വാ, ഉദപാനോപി തേ ഗയാതി** അയം പന ഉപഡ്ഢഗാഥാ, സചേ സബ്ബഭൂതേസു ഖേമതം കരിസ്സസി, മുസാ ന ഭണിസ്സസി, പാണം ന ഹനിസ്സസി, അദിന്നം നാദിയിസ്സസി, സദ്ധഹാനോ അമച്ഛരീ ഭവിസ്സസി, കിം കാഹസി ഗയം ഗന്ത്വാ ഉദപാനോപി തേ ഗയാ , ഗയായപി ഹി തേ ന്ഹായന്തസ്സ ഉദപാനേപി ഇമായ ഏവ പടിപത്തിയാ കിലേസസുദ്ധി, സരീരമലസുദ്ധി പന ഉഭയത്ഥ സമാതി ഏവം യോജേതബ്ബം. യസ്മാ ച ലോകേ ഗയാ സമ്മതതരാ, തസ്മാ തസ്സ ഭഗവാ “ഗച്ഛതി പന ഭവം ഗോതമോ ബാഹുക”ന്തി പുട്ഠോപി “കിം കാഹസി ബാഹുകം ഗന്ത്വാ”തി അവത്വാ “കിം കാഹസി ഗയം ഗന്ത്വാ”തി ആഹാതി വേദിതബ്ബോ.

൮൦. ഏവം വുത്തേതി ഏവമാദി ഭയഭേരവേ വുത്തത്താ പാകടമേവ. **ഏകോ വൂപകട്ഠോതി**ആദീസു പന **ഏകോ** കായവിവേകേന . **വൂപകട്ഠോ** ചിത്തവിവേകേന. **അപ്പമത്തോ** കമ്മട്ഠാനേ സതി അവിജഹനേന. **ആതാപീ** കായികചേതസികവീരിയസങ്ഖാതേന ആതാപേന. **പഹിതത്തോ** കായേ ച ജീവിതേ ച അനപേക്ഖതായ. **വിഹരന്തോ** അഞ്ഞതരഇരിയാപഥവിഹാരേന. **നചിരസ്സേവാതി** പബ്ബജ്ജം ഉപാദായ വുച്ചതി. **കുലപുത്താതി** ദുവിധാ കുലപുത്താ ജാതികുലപുത്താ ച ആചാരകുലപുത്താ ച, അയം പന ഉഭയഥാപി കുലപുത്തോ. **അഗാരസ്മാതി** ഘരാ. അഗാരസ്സ ഹിതം **അഗാരിയം,** കസിഗോരക്ഖാദികുടുമ്ബപോസനകമ്മം വുച്ചതി, നത്ഥി ഏത്ഥ അഗാരിയന്തി **അനഗാരിയം,** പബ്ബജ്ജായേതം അധിവചനം. **പബ്ബജന്തീതി** ഉപഗച്ഛന്തി ഉപസങ്കമന്തി. **തദനുത്തരന്തി** തം അനുത്തരം. **ബ്രഹ്മചരിയപരിയോസാനന്തി** മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയസ്സ പരിയോസാനം, അരഹത്തഫലന്തി വുത്തം ഹോതി. തസ്സ ഹി അത്ഥായ കുലപുത്താ പബ്ബജന്തി. **ദിട്ഠേവ ധമ്മേതി** തസ്മിംയേവ അത്തഭാവേ. **സയം അഭിഞ്ഞാ സച്ഛികത്വാതി** അത്തനായേവ പഞ്ഞായ പച്ചക്ഖം കത്വാ, അപരപ്പച്ചയം കത്വാതി അത്ഥോ. **ഉപസമ്പജ്ജ വിഹാസീതി** പാപുണിത്വാ സമ്പാദേത്വാ വിഹാസീതി, ഏവം വിഹരന്തോ ച ഖീണാ ജാതി...പേ॰... അബ്ഭഞ്ഞാസി. ഏതേനസ്സ പച്ചവേക്ഖണഭൂമിം ദസ്സേതി.

കതമാ പനസ്സ ജാതി ഖീണാ? കഥഞ്ച നം അബ്ഭഞ്ഞാസീതി? വുച്ചതേ, കാമഞ്ചേതം ഭയഭേരവേപി വുത്തം, തഥാപി നം ഇധ പഠമപുരിസവസേന യോജനാനയസ്സ ദസ്സനത്ഥം പുന സങ്ഖേപതോ ഭണാമ. ന താവസ്സ അതീതാ ജാതി ഖീണാ, പുബ്ബേവ ഖീണത്താ. ന അനാഗതാ, തത്ഥ വായാമാഭാവതോ. ന പച്ചുപ്പന്നാ, വിജ്ജമാനത്താ. മഗ്ഗസ്സ പന അഭാവിതത്താ യാ ഉപ്പജ്ജേയ്യ ഏകചതുപഞ്ചവോകാരഭവേസു ഏകചതുപഞ്ചക്ഖന്ധപ്പഭേദാ ജാതി, സാ മഗ്ഗസ്സ ഭാവിതത്താ അനുപ്പാദധമ്മതം ആപജ്ജനേന ഖീണാ, തം സോ മഗ്ഗഭാവനായ പഹീനകിലേസേ പച്ചവേക്ഖിത്വാ കിലേസാഭാവേ വിജ്ജമാനമ്പി കമ്മം ആയതിം അപ്പടിസന്ധികം ഹോതീതി ജാനന്തോ ജാനാതി.

വുസിതന്തി വുത്ഥം പരിവുത്ഥം, കതം ചരിതം നിട്ഠാപിതന്തി അത്ഥോ. **ബ്രഹ്മചരിയന്തി** മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയം. **കതം കരണീയന്തി** ചതൂസു സച്ചേസു ചതൂഹി മഗ്ഗേഹി പരിഞ്ഞാപഹാനസച്ഛികിരിയഭാവനാവസേന സോളസവിധമ്പി കിച്ചം നിട്ഠാപിതന്തി അത്ഥോ. **നാപരം ഇത്ഥത്തായാതി** ഇദാനി പുനഇത്ഥഭാവായ ഏവംസോളസകിച്ചഭാവായ, കിലേസക്ഖയായ വാ മഗ്ഗഭാവനാ നത്ഥീതി. അഥ വാ, **ഇത്ഥത്തായാതി** ഇത്ഥഭാവതോ ഇമസ്മാ ഏവംപകാരാ ഇദാനി വത്തമാനക്ഖന്ധസന്താനാ അപരം ഖന്ധസന്താനം നത്ഥി. ഇമേ പന പഞ്ചക്ഖന്ധാ പരിഞ്ഞാതാ തിട്ഠന്തി, ഛിന്നമൂലകോ രുക്ഖോ വിയാതി അബ്ഭഞ്ഞാസി. **അഞ്ഞതരോതി** ഏകോ. **അരഹതന്തി** അരഹന്താനം, ഭഗവതോ സാവകാനം അരഹതം അബ്ഭന്തരോ അഹോസീതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

വത്ഥസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮. സല്ലേഖസുത്തവണ്ണനാ

൮൧. ഏവം മേ സുതന്തി സല്ലേഖസുത്തം. തത്ഥ **മഹാചുന്ദോതി** തസ്സ ഥേരസ്സ നാമം. **സായന്ഹസമയന്തി** സായന്ഹകാലേ. **പടിസല്ലാനാ വുട്ഠിതോതി** ഏത്ഥ **പടിസല്ലാനന്തി** തേഹി തേഹി സത്തസങ്ഖാരേഹി പടിനിവത്തിത്വാ സല്ലാനം നിലീയനം, ഏകീഭാവോ പവിവേകോതി വുത്തം ഹോതി. യോ തതോ വുട്ഠിതോ, സോ പടിസല്ലാനാ വുട്ഠിതോ നാമ ഹോതി. അയം പന യസ്മാ പടിസല്ലാനാനം ഉത്തമതോ ഫലസമാപത്തിതോ വുട്ഠാസി, തസ്മാ “പടിസല്ലാനാ വുട്ഠിതോ”തി വുത്തോ. **ഭഗവന്തം അഭിവാദേത്വാതി** സമദസനഖുജ്ജലവിഭൂസിതേന സിരസാ ഭഗവന്തം സക്കച്ചം വന്ദിത്വാ, അഭിവാദാപേത്വാ വാ “സുഖീ ഭവ, ചുന്ദാ”തി ഏവം വചീഭേദം കാരാപേത്വാ, ഭഗവാ പന കിര വന്ദിതോ സമാനോ സുവണ്ണദുന്ദുഭിസദിസം ഗീവം പഗ്ഗയ്ഹ കണ്ണസുഖം പേമനിയം അമതാഭിസേകസദിസം ബ്രഹ്മഘോസം നിച്ഛാരേന്തോ “സുഖീ ഹോഹീ”തി തസ്സ തസ്സ നാമം ഗഹേത്വാ വദതി, ഏതം ആചിണ്ണം തഥാഗതാനം. തത്രിദം സാധകസുത്തം, “സക്കോ, ഭന്തേ, ദേവാനമിന്ദോ സാമച്ചോ സപരിജനോ ഭഗവതോ പാദേ സിരസാ വന്ദതീതി, സുഖീ

ഹോതു പഞ്ചസിഖ സക്കോ ദേവാനമിന്ദോ സാമച്ചോ സപരിജനോ, സുഖകാമാ ഹി ദേവാ മനുസ്സാ അസുരാ നാഗാ ഗന്ധബ്ബാ, യേ ചഞ്ഞേ സന്തി പുഥുകായാ”തി. ഏവഞ്ച പന തഥാഗതാ ഏവരൂപേ മഹേസക്ഖേ യക്ഖേ അഭിവദന്തീതി.

യാ ഇമാതി ഇദാനി വത്തബ്ബാഭിമുഖം കരോന്തോ വിയ ആഹ. **അനേകവിഹിതാ**തി നാനപ്പകാരാ. **ദിട്ഠിയോ**തി മിച്ഛാദിട്ഠിയോ . **ലോകേ ഉപ്പജ്ജന്തീ**തി സത്തേസു പാതുഭവന്തി. **അത്തവാദപ്പടിസംയുത്താ**തി “രൂപം അത്തതോ സമനുപസ്സതീ”തിആദിനയപ്പവത്തേന അത്തവാദേന പടിസംയുത്താ, താ വീസതി ഭവന്തി. **ലോകവാദപ്പടിസംയുത്താ**തി “സസ്സതോ അത്താ ച ലോകോ ചാ”തിആദിനയപ്പവത്തേന ലോകവാദേന പടിസംയുത്താ, താ അട്ഠ ഹോന്തി സസ്സതോ, അസസ്സതോ, സസ്സതോ ച അസസ്സതോ ച, നേവ സസ്സതോ നാസസ്സതോ, അന്തവാ, അനന്തവാ, അന്തവാ ച അനന്തവാ ച, നേവന്തവാ നാനന്തവാ അത്താ ച ലോകോ ചാതി ഏവം പവത്തത്താ.

ആദിമേവാതിആദീസു അയമത്ഥോ കിം നു ഖോ ഭന്തേ ആദിമേവ മനസികരോന്തസ്സ അപ്പത്വാപി സോതാപത്തിമഗ്ഗം വിപസ്സനാമിസ്സകപഠമമനസികാരമേവ മനസികരോന്തസ്സ ഭിക്ഖുനോ ഏവമേതാസം ഏത്തകേനേവ ഉപായേന ഏതാസം ദിട്ഠീനം പഹാനഞ്ച പടിനിസ്സഗ്ഗോ ച ഹോതീതി. ഇദഞ്ച ഥേരോ അത്തനാ അനധിമാനികോപി സമാനോ അധിമാനികാനം അധിമാനപ്പഹാനത്ഥം അധിമാനികോ വിയ ഹുത്വാ പുച്ഛതീതി വേദിതബ്ബോ. അപരേ പനാഹു “ഥേരസ്സ അന്തേവാസികാ ആദിമനസികാരേനേവ ദിട്ഠീനം സമുച്ഛേദപ്പഹാനം ഹോതീതി ഏവംസഞ്ഞിനോപി, സമാപത്തിവിഹാരാ സല്ലേഖവിഹാരാതി ഏവംസഞ്ഞിനോപി അത്ഥി. സോ തേസം അത്ഥായ ഭഗവന്തം പുച്ഛതീ”തി.

൮൨. അഥസ്സ ഭഗവാ താസം ദിട്ഠീനം പഹാനൂപായം ദസ്സേന്തോ **യാ ഇമാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ യത്ഥ ചേതാ ദിട്ഠിയോ ഉപ്പജ്ജന്തീതിആദി പഞ്ചക്ഖന്ധേ സന്ധായ വുത്തം. ഏതേസു ഹി ഏതാ ദിട്ഠിയോ ഉപ്പജ്ജന്തി. യഥാഹ “രൂപേ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, സതി രൂപം അഭിനിവിസ്സ ഏവം ദിട്ഠി ഉപ്പജ്ജതി, സോ അത്താ സോ ലോകോ സോ പേച്ച ഭവിസ്സാമി നിച്ചോ ധുവോ സസ്സതോ അവിപരിണാമധമ്മോ”തി (സം॰ നി॰ ൩.൧൫൨) വിത്ഥാരോ. ആരമ്മണവസേന പന ഏകവചനം കത്വാ **യത്ഥ ചാ**തി ആഹ, യസ്മിം ആരമ്മണേ ഉപ്പജ്ജന്തീതി വുത്തം ഹോതി. ഏത്ഥ ച **ഉപ്പജ്ജന്തി അനുസേന്തി സമുദാചരന്തീ**തി ഇമേസം ഏവം നാനാകരണം വേദിതബ്ബം. ജാതിവസേന ഹി അജാതാ ജായമാനാ **ഉപ്പജ്ജന്തീ**തി വുച്ചന്തി. പുനപ്പുനം ആസേവിതാ ഥാമഗതാ അപ്പടിവിനീതാ **അനുസേന്തീ**തി. കായവചീദ്വാരം സമ്പത്താ **സമുദാചരന്തീ**തി, ഇദമേതേസം നാനാകരണം. **തം നേതം മമാ**തിആദീസു തം പഞ്ചക്ഖന്ധപ്പഭേദം ആരമ്മണമേതം മയ്ഹം ന ഹോതി, അഹമ്പി ഏസോ ന അസ്മി, ഏസോ മേ അത്താപി ന ഹോതീതി ഏവമേതം യഥാഭൂതം സമ്മപ്പഞ്ഞായ പസ്സതോതി ഏവം താവ പദത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

യസ്മാ പന ഏത്ഥ ഏതം മമാതി തണ്ഹാഗാഹോ, തഞ്ച ഗണ്ഹന്തോ അട്ഠസതതണ്ഹാവിചരിതപ്പഭേദം തണ്ഹാപപഞ്ചം ഗണ്ഹാതി. ഏസോഹമസ്മീതി മാനഗാഹോ, തഞ്ച ഗണ്ഹന്തോ നവപ്പഭേദം മാനപപഞ്ചം ഗണ്ഹാതി. ഏസോ മേ അത്താതി ദിട്ഠിഗാഹോ, തഞ്ച ഗണ്ഹന്തോ ദ്വാസട്ഠിദിട്ഠിഗതപ്പഭേദം ദിട്ഠിപപഞ്ചം ഗണ്ഹാതി. തസ്മാ **നേതം മമാ**തി വദന്തോ ഭഗവാ യഥാവുത്തപ്പഭേദം തണ്ഹാപപഞ്ചം പടിക്ഖിപതി. **നേസോഹമസ്മീ**തി മാനപപഞ്ചം. **ന മേസോ അത്താ**തി ദിട്ഠിപപഞ്ചം. ദിട്ഠേകട്ഠായേവ ചേത്ഥ തണ്ഹാമാനാ വേദിതബ്ബാ. **ഏവമേത**ന്തി ഏവം “നേതം മമാ”തിആദിനാ ആകാരേന ഏതം ഖന്ധപഞ്ചകം. **യഥാഭൂത**ന്തി യഥാ സഭാവം, യഥാ അത്ഥീതി വുത്തം ഹോതി. ഖന്ധപഞ്ചകഞ്ഹി ഏതേനേവ ആകാരേന അത്ഥി. മമന്തിആദിനാ പന ഗയ്ഹമാനമ്പി തേനാകാരേന നേവത്ഥീതി അധിപ്പായോ. **സമ്മപ്പഞ്ഞായ പസ്സതോ**തി സോതാപത്തിമഗ്ഗപഞ്ഞാപരിയോസാനായ വിപസ്സനാപഞ്ഞായ സുട്ഠു പസ്സന്തസ്സ. **ഏവമേതാസ**ന്തി ഏതേന ഉപായേന ഏതാസം. **പഹാനം പടിനിസ്സഗ്ഗോ**തി ഉഭയമ്പേതം സമുച്ഛേദപ്പഹാനസ്സേവാധിവചനം.

ഏവം ഭഗവാ ആദിമനസികാരേനേവ ദിട്ഠീനം പഹാനം ഹോതി നു ഖോ നോതി ആയസ്മതാ മഹാചുന്ദേന അധിമാനികാനം വസേന പഞ്ഹം പുട്ഠോ സോതാപത്തിമഗ്ഗേന ദിട്ഠിപ്പഹാനം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി സയമേവ അധിമാനികാനം ഝാനം വിഭജന്തോ **ഠാനം ഖോ പനേത**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അധിമാനികാ** നാമ യേസം അപ്പത്തേ പത്തസഞ്ഞായ അധിമാനോ ഉപ്പജ്ജതി, സ്വായം ഉപ്പജ്ജമാനോ നേവ ലോകവട്ടാനുസാരീനം ബാലപുഥുജ്ജനാനം ഉപ്പജ്ജതി, ന അരിയസാവകാനം. ന ഹി സോതാപന്നസ്സ “സകദാഗാമീ അഹ”ന്തി അധിമാനോ ഉപ്പജ്ജതി, ന സകദാഗാമിസ്സ “അനാഗാമീ അഹ”ന്തി, ന അനാഗാമിനോ “അരഹാ അഹ”ന്തി, കാരകസ്സേവ പന സമഥവസേന വാ വിപസ്സനാവസേന വാ വിക്ഖമ്ഭിതകിലേസസ്സ നിച്ചം യുത്തപയുത്തസ്സ ആരദ്ധവിപസ്സകസ്സ ഉപ്പജ്ജതി. തസ്സ ഹി സമഥവിക്ഖമ്ഭിതാനം വാ വിപസ്സനാവിക്ഖമ്ഭിതാനം വാ കിലേസാനം സമുദാചാരം അപസ്സതോ “സോതാപന്നോ അഹന്തി വാ, സകദാഗാമീ, അനാഗാമീ , അരഹാ അഹ”ന്തി വാ അധിമാനോ ഉപ്പജ്ജതി, തലങ്ഗരതിസ്സപബ്ബതവാസിധമ്മദിന്നത്ഥേരേന ഓവാദിയമാനഥേരാനം വിയ.

ഥേരസ്സ കിര അചിരൂപസമ്പന്നസ്സേവ ഓവാദേ ഠത്വാ ബഹൂ ഭിക്ഖൂ വിസേസം അധിഗച്ഛിംസു. തം പവത്തിം സുത്വാ തിസ്സമഹാവിഹാരവാസീ ഭിക്ഖുസങ്ഘോ “ന അട്ഠാനനിയോജകോ ഥേരോതി ഥേരം ആനേഥാ”തി സമ്ബഹുലേ ഭിക്ഖൂ പാഹേസി. തേ ഗന്ത്വാ, “ആവുസോ, ധമ്മദിന്ന ഭിക്ഖുസങ്ഘോ തം പക്കോസാപേതീ”തി ആഹംസു. സോ ആഹ “കിം പന തുമ്ഹേ, ഭന്തേ, അത്താനം ഗവേസഥ പര”ന്തി? അത്താനം സപ്പുരിസാതി, സോ തേസം കമ്മട്ഠാനമദാസി, സബ്ബേവ അരഹത്തം പാപുണിംസു.

ഭിക്ഖുസങ്ഘോ പുന അഞ്ഞേ ഭിക്ഖൂ പാഹേസി, ഏവം യാവതതിയം പഹിതാ സബ്ബേപി തഥേവ അരഹത്തം പത്വാ വിഹരിംസു.

തതോ സങ്ഘോ ഗതഗതാ നാഗച്ഛന്തീതി അഞ്ഞതരം വുഡ്ഢപബ്ബജിതം പാഹേസി. സോ ഗന്ത്വാ ച, "ഭന്തേ, ധമ്മദിന്ന തിക്ഖത്തും തിസ്സമഹാവിഹാരവാസീ ഭിക്ഖുസങ്ഘോ തുയ്ഹം സന്തികേ പേസേസി, ത്വം നാമ സങ്ഘസ്സ ആണം ഗരും ന കരോസി, നാഗച്ഛസീ"തി ആഹ. ഥേരോ കിമേതന്തി പണ്ണസാലം അപ്പവിസിത്വാവ പത്തചീവരം ഗാഹാപേത്വാ താവദേവ നിക്ഖമി, സോ അന്തരാമഗ്ഗേ ഹങ്കനവിഹാരം പാവിസി. തത്ഥ ചേകോ മഹാഥേരോ സട്ഠിവസ്സാതീതോ അധിമാനേന അരഹത്തം പടിജാനാതി. ഥേരോ തം ഉപസങ്കമിത്വാ വന്ദിത്വാ പടിസന്ഥാരം കത്വാ അധിഗമം പുച്ഛി. ഥേരോ ആഹ "ആമ ധമ്മദിന്ന, യം പബ്ബജിതേന കാതബ്ബം, ചിരകതം തം മയാ, അതീതസട്ഠിവസ്സോമ്ഹി ഏതരഹീ"തി. കിം, ഭന്തേ, ഇദ്ധിമ്പി വളഞ്ജേഥാതി. ആമ ധമ്മദിന്നാതി. സാധു വത, ഭന്തേ, ഹത്ഥിം തുമ്ഹാകം പടിമുഖം ആഗച്ഛന്തം മാപേഥാതി. സാധാവുസോതി ഥേരോ സബ്ബസേതം സത്തപ്പതിട്ഠം തിധാപഭിന്നം നങ്ഗുട്ഠം ബീജയമാനം സോണ്ഡം മുഖേ പക്ഖിപിത്വാ ദ്വീഹി ദന്തേഹി വിജ്ഝിതുകാമം വിയ പടിമുഖം ആഗച്ഛന്തം മഹാഹത്ഥിം മാപേസി. സോ തം അത്തനായേവ മാപിതം ഹത്ഥിം ദിസ്വാ ഭീതോ പലായിതും ആരഭി. തദാവ അത്താനം "നാഹം അരഹാ"തി ഞത്വാ ധമ്മദിന്നസ്സ പാദമൂലേ ഉക്കുടികം നിസീദിത്വാ "പതിട്ഠാ മേ ഹോഹി, ആവുസോ"തി ആഹ. ധമ്മദിന്നോ "മാ, ഭന്തേ, സോചി, മാ അനത്തമനോ അഹോസി, കാരകാനംയേവ അധിമാനോ ഉപ്പജ്ജതീ"തി ഥേരം സമസ്സാസേത്വാ കമ്മട്ഠാനമദാസി. ഥേരോ തസ്സോവാദേ ഠത്വാ അരഹത്തം പാപുണി.

ചിത്തലപബ്ബതേപി താദിസോവ ഥേരോ വസതി. ധമ്മദിന്നോ തമ്പി ഉപസങ്കമിത്വാ തഥേവ പുച്ഛി. സോപി തഥേവ ബ്യാകാസി. തതോ നം ധമ്മദിന്നോ കിം, ഭന്തേ, ഇദ്ധിമ്പി വളഞ്ജേഥാതി ആഹ. ആമാവുസോതി. സാധു വത, ഭന്തേ, ഏകം പോക്ഖരണിം മാപേഥാതി. ഥേരോ മാപേസി. ഏത്ഥ, ഭന്തേ, പദുമഗുമ്ബം മാപേഥാതി. തമ്പി മാപേസി. പദുമഗുമ്ബേ മഹാപദുമം മാപേഥാതി. തമ്പി മാപേസി. ഏതസ്മിം പദുമഗുമ്ബേ ഠത്വാ മധുരസ്സരേന ഗായന്തം നച്ചന്തഞ്ച ഏകം ഇത്ഥിവിഗ്ഗഹം മാപേഥാതി. തമ്പി മാപേസി. സോ ഏതം, ഭന്തേ, പുനപ്പുനം ഉപനിജ്ഝായഥാതി വത്വാ സയം പാസാദം പാവിസി. ഥേരസ്സ തം ഉപനിജ്ഝായതോ സട്ഠിവസ്സാനി വിക്ഖമ്ഭിതകിലേസാ ചലിംസു, സോ തദാ അത്താനം ഞത്വാ പുരിമത്ഥേരോ വിയ ധമ്മദിന്നത്ഥേരസ്സ സന്തികേ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി.

ധമ്മദിന്നോപി അനുപുബ്ബേന തിസ്സമഹാവിഹാരം അഗമാസി. തസ്മിഞ്ച സമയേ ഥേരാ ചേതിയങ്ഗണം സമ്മജ്ജിത്വാ ബുദ്ധാരമ്മണം പീതിം ഉപ്പാദേത്വാ നിസിന്നാ ഹോന്തി, ഏതം കിര തേസം വത്തം. തേന നേസം ഏകോപി "ഇധ പത്തചീവരം ഠപേഹീ"തി ധമ്മദിന്നം വത്താ പുച്ഛിതാപി നാഹോസി. ധമ്മദിന്നോ ഏസോ ഭവേയ്യാതി ഞത്വാ പന പഞ്ഹം പുച്ഛിംസു. സോ പുച്ഛിതപഞ്ഹേ തിണ്ഹേന അസിനാ കുമുദനാളകലാപം വിയ ഛിന്ദിത്വാ പാദങ്ഗുലിയാ മഹാപഥവിം പഹരി. ഭന്തേ അയം അചേതനാ മഹാപഥവീപി ധമ്മദിന്നസ്സ ഗുണം ജാനാതി. തുമ്ഹേ പന ന ജാനിത്ഥാതി ച വത്വാ ഇമം ഗാഥമാഹ -

"അചേതനായം പഥവീ, വിജാനാതി ഗുണാഗുണം;
സചേതനാഥ ഖോ ഭന്തേ, ന ജാനാഥ ഗുണാഗുണ"ന്തി.

താവദേവ ച ആകാസേ അബ്ഭുഗ്ഗന്ത്വാ തലങ്ഗരതിസ്സപബ്ബതമേവ അഗമാസി. ഏവം കാരകസ്സേവ അധിമാനോ ഉപ്പജ്ജതി. തസ്മാ ഭഗവാ താദിസാനം ഭിക്ഖൂനം വസേന ഝാനം വിഭജന്തോ **ഠാനം ഖോ പനേതന്തി**ആദിമാഹ.

തസ്സത്ഥോ, അത്ഥേതം കാരണം, നോ നത്ഥി. യേന ഇധേകച്ചോ ഭിക്ഖു ബാഹിരപരിബ്ബാജകേഹി സാധാരണം വിവിച്ചേവ കാമേഹി...പേ... പഠമം ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരേയ്യ, യം പന **തസ്സ ഏവമസ്സ സല്ലേഖേന വിഹരാമീ**തി, യം പടിപത്തിവിധാനം കിലേസേ സംലിഖതി, തേനാഹം വിഹരാമീതി, തം ന യുജ്ജതി, ന ഹി അധിമാനികസ്സ ഭിക്ഖുനോ ഝാനം സല്ലേഖോ വാ സല്ലേഖപടിപദാ വാ ഹോതി. കസ്മാ? അവിപസ്സനാപാദകത്താ. ന ഹി സോ ഝാനം സമാപജ്ജിത്വാ തതോ വുട്ഠായ സങ്ഖാരേ സമ്മസതി, ഝാനം പനസ്സ ചിത്തേകഗ്ഗമത്തം കരോതി, ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരോ ഹോതി. തസ്മാ തമത്ഥം ദസ്സേന്തോ ഭഗവാ "ന ഖോ പനേതേ, ചുന്ദ, അരിയസ്സ വിനയേ സല്ലേഖാ വുച്ചന്തി, ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരാ ഏതേ അരിയസ്സ വിനയേ വുച്ചന്തീ"തി ആഹ.

തത്ഥ **ഏതേതി** ഝാനധമ്മവസേന ബഹുവചനം വേദിതബ്ബം, ഏതേ പഠമജ്ഝാനധമ്മാതി വുത്തം ഹോതി. സമാപത്തിവസേന വാ, ഏകമ്പി ഹി പഠമജ്ഝാനം പുനപ്പുനം സമാപത്തിവസേന പവത്തത്താ ബഹുത്തം ഗച്ഛതി. ആരമ്മണവസേന വാ, ഏകമ്പി ഹി പഠമജ്ഝാനം പഥവീകസിണാദീസു പവത്തിവസേന ബഹുത്തം ഗച്ഛതീതി. ഏസ നയോ ദുതിയതതിയചതുത്ഥജ്ഝാനേസു. ആരുപ്പജ്ഝാനേസു പന ആരമ്മണഭേദാഭാവതോ പുരിമകാരണദ്വയവസേനേവ ബഹുവചനം വേദിതബ്ബം.

യസ്മാ ചേതേസം അങ്ഗാനിപി സന്താനി ആരമ്മണാനിപി, നിബ്ബുതാനി ചേവ സുഖുമാനി ചാതി വുത്തം ഹോതി, തസ്മാ താനി **സന്താ ഏതേ വിഹാരാ**തി ഏവം വുത്താനീതി വേദിതബ്ബാനി. അയം താവ തേസം ചതുന്നമ്പി സാധാരണാ വണ്ണനാ. വിസേസവണ്ണനാ പന "സബ്ബസോ രൂപസഞ്ഞാന"ന്തിആദിപദാനുസാരതോ വത്തബ്ബാ സിയാ. സാ **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** സബ്ബാകാരേന വുത്തായേവ.

വുന. ഏവം യസ്മാ അധിമാനികസ്സ ഭിക്ഖുനോ ഝാനവിഹാരോ അവിപസ്സനാപാദകത്താ സല്ലേഖവിഹാരോ ന ഹോതി, ന ഹി സോ ഝാനം സമാപജ്ജിത്വാ തതോ വുട്ഠായ സങ്ഖാരേ സമ്മസതി, ചിത്തേകഗ്ഗകരോ ദിട്ഠധമ്മേ സുഖവിഹാരോ പനസ്സ ഹോതി, തസ്മാ തമത്ഥം ദസ്സേന്തോ രൂപജ്ഝാനാനി ച അരൂപജ്ഝാനാനി ച വിഭജിത്വാ ഇദാനി ച യത്ഥ സല്ലേഖോ കാതബ്ബോ ചതുചത്താലീസായ ആകാരേഹി, തഞ്ച വത്ഥും തഞ്ച സല്ലേഖം ദസ്സേന്തോ **ഇധ ഖോ പന വോ**തിആദിമാഹ.

കസ്മാ പന "അട്ഠഹി സമാപത്തീഹി അവിഹിംസാദയോ സല്ലേഖാ"തി വുത്താ? ലോകുത്തരപാദകത്താ. ബാഹിരകാനഞ്ഹി അട്ഠ സമാപത്തിയോ വട്ടപാദകായേവ. സാസനേ സരണഗമനമ്പി ലോകുത്തരപാദകം, പഗേവ അവിഹിംസാദയോ. ഇമിനായേവ ച സുത്തേന വേദിതബ്ബം "യഥാ ബാഹിരകസ്സ അട്ഠസമാപത്തിലാഭിനോ പഞ്ചാഭിഞ്ഞസ്സാപി ദിന്നദാനതോ സാസനേ തിസരണഗതസ്സ ദിന്നദാനം മഹപ്ഫലതരം ഹോതീ"തി. ഇദഞ്ഹി സന്ധായ ദക്ഖിണാവിസുദ്ധിസുത്തേ "ബാഹിരകേ കാമേസു വീതരാഗേ ദാനം ദത്വാ കോടിസതസഹസ്സഗുണാ പാടികങ്ഖിതബ്ബാ. സോതാപത്തിഫലസച്ഛികിരിയായ പടിപന്നേ ദാനം ദത്വാ അസങ്ഖേയ്യാ അപ്പമേയ്യാ ദക്ഖിണാ പാടികങ്ഖിതബ്ബാ, കോ പന വാദോ സോതാപന്നേ"തി വുത്തം (മ॰ നി॰ ൩.൩൭൯). സരണഗമനതോ പട്ഠായ ഹി തത്ഥ സോതാപത്തിഫലസച്ഛികിരിയായ പടിപന്നോ അധിപ്പേതോതി, അയം താവേത്ഥ പാളിയോജനാ.

അനുപദവണ്ണനായം പന **ഇധാ**തി വിഹിംസാദിവത്ഥുദീപനമേതം. **ഖോ പനാ**തി നിപാതമത്തം. **വോ**തി കരണത്ഥേ സാമിവചനം, അയം പന സങ്ഖേപത്ഥോ, യദേതം "പരേ വിഹിംസകാ ഭവിസ്സന്തീ"തിആദിനാ നയേന വിഹിംസാദിവത്ഥും വദാമ. ഇധ, ചുന്ദ, തുമ്ഹേഹി സല്ലേഖോ കാതബ്ബോതി.

ഏവം സങ്ഖേപതോ വത്വാ ഇദാനി വിത്ഥാരേന്തോ "പരേ വിഹിംസകാ ഭവിസ്സന്തി, മയമേത്ഥ അവിഹിംസകാ ഭവിസ്സാമാതി സല്ലേഖോ കരണീയോ"തിആദിമാഹ.

തത്ഥ **പരേ**തി യേ കേചി ഇമം സല്ലേഖമനനുയുത്താ. **വിഹിംസകാ ഭവിസ്സന്തീ**തി പാണിനാ വാ ലേഡ്ഡുനാ വാതിആദീഹി സത്താനം വിഹേസകാ ഭവിസ്സന്തി. **മയമേത്ഥ അവിഹിംസകാ ഭവിസ്സാമാ**തി മയം പന യത്ഥേവ വത്ഥുസ്മിം പരേ ഏവം വിഹിംസകാ ഭവിസ്സന്തി, ഏത്ഥേവ അവിഹിംസകാ ഭവിസ്സാമ, അവിഹിംസം ഉപ്പാദേത്വാ വിഹരിസ്സാമ. **ഇതി സല്ലേഖോ കരണീയോ**തി ഏവം തുമ്ഹേഹി സല്ലേഖോ കാതബ്ബോ . **സല്ലേഖോ**തി ച ഇധ അവിഹിംസാവ വേദിതബ്ബാ. അവിഹിംസാ ഹി വിഹിംസം സല്ലേഖതി, തം ഛിന്ദതി, തസ്മാ **സല്ലേഖോ**തി വുച്ചതി. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ. അയം പന വിസേസോ. **പരേ മിച്ഛാദിട്ഠീ**തി ഏത്ഥ കമ്മപഥാനം അന്തമിച്ഛാദിട്ഠിഞ്ച മിച്ഛത്താനം ആദിമിച്ഛാദിട്ഠിഞ്ച മിസ്സേത്വാ ദിട്ഠി വുത്താതി വേദിതബ്ബാ. തഥാ **മയമേത്ഥ സമ്മാദിട്ഠീ**തി വുത്തട്ഠാനേ സമ്മാദിട്ഠി. ഏത്ഥ ച കമ്മപഥകഥാ വിത്ഥാരതോ സമ്മാദിട്ഠിസുത്തേ ആവി ഭവിസ്സതി. മിച്ഛത്തേസു മിച്ഛാദിട്ഠിആദയോ ദ്വേധാവിതക്കേ.

അയം പനേത്ഥ സങ്ഖേപോ, പാണം അതിപാതേന്തീതി **പാണാതിപാതീ** പാണഘാതകാതി അത്ഥോ. അദിന്നം ആദിയന്തീതി **അദിന്നാദായീ,** പരസ്സ ഹാരിനോതി അത്ഥോ. അബ്രഹ്മം ഹീനം ലാമകധമ്മം ചരന്തീതി **അബ്രഹ്മചാരീ,** മേഥുനധമ്മപ്പടിസേവകാതി അത്ഥോ. ബ്രഹ്മം സേട്ഠം പടിപദം ചരന്തീതി **ബ്രഹ്മചാരീ,** മേഥുനാ പടിവിരതാതി അത്ഥോ. ഏത്ഥ ച ബ്രഹ്മചരിയം സല്ലേഖോതി വേദിതബ്ബം. ബ്രഹ്മചരിയഞ്ഹി അബ്രഹ്മചരിയം സല്ലേഖതി. മുസാ വദന്തീതി **മുസാവാദീ,** പരേസം അത്ഥഭഞ്ജനകം തുച്ഛം അലികം വാചം ഭാസിതാരോതി അത്ഥോ. പിസുണാ വാചാ ഏതേസന്തി **പിസുണവാചാ**. പരേസം മമ്മച്ഛേദികാ ഫരുസാ വാചാ ഏതേസന്തി **ഫരുസവാചാ**. സമ്ഫം നിരത്ഥകവചനം പലപന്തീതി **സമ്ഫപ്പലാപീ**. അഭിജ്ഝായന്തീതി **അഭിജ്ഝാലൂ,** പരഭണ്ഡലുബ്ഭനസീലാതി അത്ഥോ. ബ്യാപന്നം പൂതിഭൂതം ചിത്തമേതേസന്തി **ബ്യാപന്നചിത്താ**. മിച്ഛാ പാപികാ വിഞ്ഞുഗരഹിതാ ഏതേസം ദിട്ഠീതി **മിച്ഛാദിട്ഠീ,** കമ്മപഥപരിയാപന്നായ നത്ഥി ദിന്നന്തിആദിവത്ഥുകായ, മിച്ഛത്തപരിയാപന്നായ അനിയ്യാനികദിട്ഠിയാ ച സമന്നാഗതാതി അത്ഥോ. സമ്മാ സോഭനാ വിഞ്ഞുപ്പസത്ഥാ ഏതേസം ദിട്ഠീതി **സമ്മാദിട്ഠീ,** കമ്മപഥപരിയാപന്നായ അത്ഥി ദിന്നന്തിആദികായ കമ്മസ്സകതാദിട്ഠിയാ, സമ്മത്തപരിയാപന്നായ മഗ്ഗദിട്ഠിയാ ച സമന്നാഗതാതി അത്ഥോ.

മിച്ഛാസങ്കപ്പാതി അയാഥാവഅനിയ്യാനികഅകുസലസങ്കപ്പാ. ഏസ നയോ **മിച്ഛാവാചാ**തിആദീസു. അയം പന വിസേസോ, മിച്ഛാസങ്കപ്പാദയോ വിയ ഹി **മിച്ഛാസതി** നാമ പാടിഏക്കോ കോചി ധമ്മോ നത്ഥി, അതീതം പന ചിന്തയതോ പവത്താനം ചതുന്നമ്പി അകുസലക്ഖന്ധാനമേതം അധിവചനം. യമ്പി വുത്തം ഭഗവതാ - "അത്ഥേസാ, ഭിക്ഖവേ, അനുസ്സതി, നേസാ നത്ഥീതി വദാമി, പുത്തലാഭം വാ, ഭിക്ഖവേ, അനുസ്സരതോ, ധനലാഭം വാ, ഭിക്ഖവേ, അനുസ്സരതോ, യസലാഭം വാ, ഭിക്ഖവേ, അനുസ്സരതോ"തി, തമ്പി തം തം ചിന്തേന്തസ്സ സതിപതിരൂപകേന ഉപ്പത്തിം സന്ധായ വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം . **മിച്ഛാഞാണീ**തി ഏത്ഥ ച **മിച്ഛാഞാണ**ന്തി പാപകിരിയാസു ഉപായചിന്താവസേന പാപം കത്വാ "സുകതം മയാ"തി പച്ചവേക്ഖണാകാരേന ച ഉപ്പന്നോ മോഹോ വേദിതബ്ബോ, തേന സമന്നാഗതാ പുഗ്ഗലാ **മിച്ഛാഞാണീ. സമ്മാഞാണീ**തി ഏത്ഥ പന ഏകൂനവീസതിഭേദം പച്ചവേക്ഖണാഞാണം "സമ്മാഞാണ"ന്തി വുച്ചതി, തേന സമന്നാഗതാ പുഗ്ഗലാ **സമ്മാഞാണീ. മിച്ഛാവിമുത്തീ**തി അവിമുത്തായേവ സമാനാ "വിമുത്താ മയ"ന്തി ഏവംസഞ്ഞിനോ, അവിമുത്തിയം വാ വിമുത്തിസഞ്ഞിനോ. തത്രായം വചനത്ഥോ, മിച്ഛാ പാപികാ വിപരീതാ വിമുത്തി ഏതേസം അത്ഥീതി **മിച്ഛാവിമുത്തീ**. മിച്ഛാവിമുത്തീതി ച യഥാവുത്തേനാകാരേന പവത്താനം അകുസലക്ഖന്ധാനമേതം അധിവചനം. ഫലസമ്പയുത്താനി പന സമ്മാദിട്ഠിആദീനി

അട്ഠങ്ഗാനി ഠപേത്വാ സേസധമ്മാ **സമ്മാവിമുത്തീ**തി വേദിതബ്ബാ. സാ ച മിച്ഛാവിമുത്തിം സല്ലിഖിത്വാ ഠിതത്താ **സല്ലേഖോ**തി വേദിതബ്ബാ. തത്ഥ നിയോജേന്തോ ആഹ "മയമേത്ഥ സമ്മാവിമുത്തീ ഭവിസ്സാമാതി സല്ലേഖോ കരണീയോ"തി.

ഇതോ പരാനി തീണി നീവരണവസേന വുത്താനി. **അഭിജ്ഝാലൂ ബ്യാപന്നചിത്താ**തി ഏവം കമ്മപഥേസു വുത്തത്താ പനേത്ഥ പഠമാനി ദ്വേ നീവരണാനി ന വുത്താനീതി വേദിതബ്ബാനി. തത്ഥ ഥിനമിദ്ധേന പരിയുട്ഠിതാ അഭിഭൂതാതി **ഥിനമിദ്ധപരിയുട്ഠിതാ**. ഉദ്ധച്ചേന സമന്നാഗതാതി **ഉദ്ധതാ**. വിചിനന്താ കിച്ഛന്തി ന സക്കോന്തി സന്നിട്ഠാനം കാതുന്തി **വിചികിച്ഛീ. കോധനാ**തിആദീനി ദസ ചിത്തസ്സ ഉപക്കിലേസവസേന വുത്താനി. തത്ഥ കോധാദീസു യം വത്തബ്ബം സിയാ, തം സബ്ബം ധമ്മദായാദവത്ഥസുത്തേസു വുത്തം. അയം പനേത്ഥ വചനത്ഥോ - **കോധനാ**തി കുജ്ഝനസീലാ. **ഉപനാഹീ**തി ഉപനാഹനസീലാ, ഉപനാഹോ വാ ഏതേസം അത്ഥീതി **ഉപനാഹീ**. തഥാ **മക്ഖീ പലാസീ** ച. ഇസ്സന്തീതി **ഇസ്സുകീ**. മച്ഛരായന്തീതി **മച്ഛരീ,** മച്ഛേരം വാ ഏതേസം അത്ഥീതി മച്ഛരീ. സഠയന്തീതി **സഠാ,** ന സമ്മാ ഭാസന്തീതി വുത്തം ഹോതി, കേരാടികയുത്താനമേതം അധിവചനം. മായാ ഏതേസം അത്ഥീതി **മായാവീ**. ഥമ്ഭസമങ്ഗിതായ **ഥദ്ധാ**. അതിമാനയോഗേന **അതിമാനീ**. വുത്തപച്ചനീകനയേന സുക്കപക്ഖോ വേദിതബ്ബോ.

ദുബ്ബചാതി വത്തും ദുക്ഖാ കിഞ്ചി വുച്ചമാനാ ന സഹന്തി. തബ്ബിപരീതാ **സുവചാ**. ദേവദത്താദിസദിസാ പാപകാ മിത്താ ഏതേസന്തി **പാപമിത്താ**. ബുദ്ധാ വാ സാരിപുത്താദിസദിസാ വാ കല്യാണാ മിത്താ ഏതേസന്തി **കല്യാണമിത്താ**. കായദുച്ചരിതാദീസു ചിത്തവോസ്സഗ്ഗവസേന **പമത്താ**. വിപരീതാ **അപ്പമത്താ**തി വേദിതബ്ബാ. ഇമാനി തീണി പകിണ്ണകവസേന വുത്താനി. **അസ്സദ്ധാ**തിആദീനി സത്ത അസദ്ധമ്മവസേന. തത്ഥ തീസു വത്ഥൂസു സദ്ധാ ഏതേസം നത്ഥീതി **അസ്സദ്ധാ**. സുക്കപക്ഖേ സദ്ദഹന്തീതി **സദ്ധാ,** സദ്ധാ വാ ഏതേസം അത്ഥീതിപി സദ്ധാ. നത്ഥി ഏതേസം ഹിരീതി **അഹിരികാ,** അകുസലസമാപത്തിയാ അജിഗുച്ഛമാനാനമേതം അധിവചനം. ഹിരീ ഏതേസം മനേ, ഹിരിയാ വാ യുത്തമനാതി **ഹിരിമനാ**. ന ഓത്തപ്പന്തീതി **അനോത്തപ്പീ,** അകുസലസമാപത്തിയാ ന ഭായന്തീതി വുത്തം ഹോതി. തബ്ബിപരീതാ **ഓത്തപ്പീ**. അപ്പം സുതമേതേസന്തി **അപ്പസ്സുതാ, അപ്പ**ന്തി ച ഥോകന്തി ന ഗഹേതബ്ബം, നത്ഥീതി ഗഹേതബ്ബം. "അപ്പസ്സുതാ"തി ഹി നിസ്സുതാ സുതവിരഹിതാ വുച്ചന്തി. ബഹു സുതമേതേസന്തി **ബഹുസ്സുതാ,** തഥാഗതഭാസിതം ഏകമ്പി ഗാഥം യാഥാവതോ ഞത്വാ അനുരൂപപടിപന്നാനമേതം അധിവചനം. കുച്ഛിതാ സീദന്തീതി **കുസീതാ,** ഹീനവീരിയാനമേതം അധിവചനം. ആരദ്ധം വീരിയമേതേസന്തി **ആരദ്ധവീരിയാ,** സമ്മപ്പധാനയുത്താനമേതം അധിവചനം, മുട്ഠാ സതി ഏതേസന്തി **മുട്ഠസ്സതീ,** നട്ഠസ്സതീതി വുത്തം ഹോതി. ഉപട്ഠിതാ സതി ഏതേസന്തി **ഉപട്ഠിതസ്സതീ,** നിച്ചം ആരമ്മണാഭിമുഖപ്പവത്തസതീനമേതം അധിവചനം. ദുട്ഠാ പഞ്ഞാ ഏതേസന്തി **ദുപ്പഞ്ഞാ,** നട്ഠപഞ്ഞാതി വുത്തം ഹോതി. പഞ്ഞായ സമ്പന്നാതി **പഞ്ഞാസമ്പന്നാ, പഞ്ഞാ**തി ച ഇധ വിപസ്സനാപഞ്ഞാ വേദിതബ്ബാ. വിപസ്സനാസമ്ഭാരോ ഹി പരിപൂരോ ഇമസ്മിം ഠാനേ ആഗതോ, തസ്മാ വിപസ്സനാപഞ്ഞാവ അയന്തി പോരാണാനം ആണാ.

ഇദാനി ഏകമേവ ലോകുത്തരഗുണാനം അന്തരായകരം അനിയ്യാനികദിട്ഠിം തീഹാകാരേഹി ദസ്സേന്തോ **സന്ദിട്ഠിപരാമാസീ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ സന്ദിട്ഠിം പരാമസന്തീതി **സന്ദിട്ഠിപരാമാസീ**. ആധാനം ഗണ്ഹന്തീതി **ആധാനഗ്ഗാഹീ, ആധാന**ന്തി ദള്ഹം വുച്ചതി, ദള്ഹഗ്ഗാഹീതി അത്ഥോ. യുത്തകാരണം ദിസ്വാവ ലദ്ധിം പടിനിസ്സജ്ജന്തീതി **പടിനിസ്സഗ്ഗീ,** ദുക്ഖേന കിച്ഛേന കസിരേന ബഹുമ്പി കാരണം ദസ്സേത്വാ ന സക്കാ പടിനിസ്സഗ്ഗം കാതുന്തി **ദുപ്പടിനിസ്സഗ്ഗീ,** യേ അത്തനോ ഉപ്പന്നം ദിട്ഠിം ഇദമേവ സച്ചന്തി ദള്ഹം ഗണ്ഹിത്വാ അപി ബുദ്ധാദീഹി കാരണം ദസ്സേത്വാ വുച്ചമാനാ ന പടിനിസ്സജ്ജന്തി, തേസമേതം അധിവചനം. താദിസാ ഹി പുഗ്ഗലാ യം യദേവ ധമ്മം വാ അധമ്മം വാ ഗണ്ഹന്തി, തം സബ്ബം "ഏവം അമ്ഹാകം ആചരിയേഹി കഥിതം, ഏവം അമ്ഹേഹി സുത"ന്തി കുമ്മോവ അങ്ഗാനി സകേ കപാലേ അന്തോയേവ സമോദഹന്തി, കുമ്ഭീലഗ്ഗാഹം ഗണ്ഹന്തി ന വിസ്സജ്ജന്തി. വുത്തവിപരിയായേന സുക്കപക്ഖോ വേദിതബ്ബോ.

൮൪. ഏവം ചതുചത്താലീസായ ആകാരേഹി സല്ലേഖം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി തസ്മിം സല്ലേഖേ ചിത്തുപ്പാദസ്സാപി ബഹൂപകാരതം ദസ്സേതും **ചിത്തുപ്പാദമ്പി ഖോ അഹ**ന്തിആദിമാഹ.

തസ്സത്ഥോ , അഹം, ചുന്ദ, കുസലേസു ധമ്മേസു ചിത്തുപ്പാദമ്പി ബഹൂപകാരം വദാമി, യാ പനേതാ കായേന ച വാചായ ച അനുവിധിയനാ, യഥാ പഠമം ചിത്തം ഉപ്പന്നം, തഥേവ തേസം ധമ്മാനം കായേന കരണം, വാചായ ച "കരോഥാ"തി ആണാപനം വാ, ഉഗ്ഗഹപരിപുച്ഛാദീനി വാ, തത്ഥ വാദോയേവ കോ, ഏകന്തബഹൂപകാരായേവ ഹി താ അനുവിധിയനാതി ദസ്സേതി. കസ്മാ പനേത്ഥ ചിത്തുപ്പാദോപി ബഹൂപകാരോതി? ഏകന്തഹിതസുഖാവഹത്താ അനുവിധിയനാനം ഹേതുത്താ ച.

"ദാനം ദസ്സാമീ"തി ഹി ചിത്തുപ്പാദോ സയമ്പി ഏകന്തഹിതസുഖാവഹോ അനുവിധിയനാനമ്പി ഹേതു, ഏവഞ്ഹി ഉപ്പന്നചിത്തത്തായേവ ദുതിയദിവസേ മഹാവീഥിം പിദഹിത്വാ മഹാമണ്ഡപം കത്വാ ഭിക്ഖുസതസ്സ വാ ഭിക്ഖുസഹസ്സസ്സ വാ ദാനം ദേതി, "ഭിക്ഖുസങ്ഘം നിമന്തേഥ പൂജേഥ പരിവിസഥാ"തി പരിജനേ ആണാപേതി. ഏവം "സങ്ഘസ്സ ചീവരം സേനാസനം ഭേസജ്ജം ദസ്സാമീ"തി ചിത്തുപ്പാദോ സയമ്പി ഏകന്തഹിതസുഖാവഹോ അനുവിധിയനാനമ്പി ഹേതു, ഏവം ഉപ്പന്നചിത്തത്തായേവ ഹി ചീവരാദീനി അഭിസങ്ഖരോതി ദേതി ദാപേതി ച. ഏസ നയോ സരണഗമനാദീസു.

“സരണം ഗച്ഛാമീ”തി ഹി ചിത്തം ഉപ്പാദേത്വാവ പച്ഛാ കായേന വാ വാചായ വാ സരണം ഗണ്ഹാതി. തഥാ “പഞ്ചങ്ഗം അട്ഠങ്ഗം ദസങ്ഗം വാ സീലം സമാദിയിസ്സാമീ”തി ചിത്തം ഉപ്പാദേത്വാ കായേന വാ വാചായ വാ സമാദിയതി, “പബ്ബജിത്വാ ചതൂസു സീലേസു പതിട്ഠഹിസ്സാമീ”തി ച ചിത്തം ഉപ്പാദേത്വാ കായേന വാചായ ച പൂരേതബ്ബം സീലം പൂരേതി. “ബുദ്ധവചനം ഉഗ്ഗഹേസ്സാമീ”തി ചിത്തം ഉപ്പാദേത്വാവ ഏകം വാ നികായം ദ്വേ വാ തയോ വാ ചത്താരോ വാ പഞ്ച വാ നികായേ വാചായ ഉഗ്ഗണ്ഹാതി. ഏവം ധുതങ്ഗസമാദാന-കമ്മട്ഠാനുഗ്ഗഹ-കസിണപരികമ്മ-ഝാനസമാപത്തിവിപസ്സനാമഗ്ഗഫല-പച്ചേകബോധി-സമ്മാസമ്ബോധിവസേന നേതബ്ബം.

“ബുദ്ധോ ഭവിസ്സാമീ”തി ഹി ചിത്തുപ്പാദോ സയമ്പി ഏകന്തഹിതസുഖാവഹോ അനുവിധിയനാനമ്പി ഹേതു, ഏവഞ്ഹി ഉപ്പന്നചിത്തത്തായേവ അപരേന സമയേന കപ്പസതസഹസ്സാധികാനി ചത്താരി അസങ്ഖേയ്യാനി കായേന വാചായ ച പാരമിയോ പൂരേത്വാ സദേവകം ലോകം താരേന്തോ വിചരതി. ഏവം സബ്ബത്ഥ ചിത്തുപ്പാദോപി ബഹൂപകാരോ. കായവാചാഹി പന അനുവിധിയനാ അതിബഹൂപകാരായേവാതി വേദിതബ്ബാ.

ഏവം കുസലേസു ധമ്മേസു ചിത്തുപ്പാദസ്സാപി ബഹൂപകാരതം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി തത്ഥ നിയോജേന്തോ “തസ്മാ തിഹ ചുന്ദാ”തിആദിമാഹ. തം അത്ഥതോ പാകടമേവ.

൮൮. ഏവം ചതുചത്താലീസായ ആകാരേഹി ദസ്സിതേ സല്ലേഖേ ചിത്തുപ്പാദസ്സാപി ബഹൂപകാരതം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി തസ്സേവ സല്ലേഖസ്സ ഹിതാധിഗമായ മഗ്ഗഭാവം ദസ്സേന്തോ **സേയ്യഥാപീ**തിആദിമാഹ.

തസ്സത്ഥോ , യഥാ നാമ, ചുന്ദ, ഖാണുകണ്ടകപാസാണാദീഹി വിസമോ മഗ്ഗോ ഭവേയ്യ, തസ്സ പരിക്കമനായ പരിവജ്ജനത്ഥായ അഞ്ഞോ സുപരികമ്മകതോ വിയ ഭൂമിഭാഗോ സമോ മഗ്ഗോ ഭവേയ്യ, യഥാ ച രുക്ഖമൂലപാസാണപപാതകുമ്ഭീലമകരാദി പരിബ്യാകുലം വിസമം തിത്ഥമസ്സ, തസ്സ പരിക്കമനായ പരിവജ്ജനത്ഥായ അഞ്ഞം അവിസമം അനുപുബ്ബഗമ്ഭീരം സോപാനഫലകസദിസം തിത്ഥം ഭവേയ്യ, യം പടിപന്നോ സുഖേനേവ തം നദിം വാ തളാകം വാ അജ്ഝോഗാഹേത്വാ ന്ഹായേയ്യ വാ ഉത്തരേയ്യ വാ, ഏവമേവ ഖോ, ചുന്ദ, വിസമമഗ്ഗവിസമതിത്ഥസദിസായ വിഹിംസായ സമന്നാഗതസ്സ വിഹിംസകപുഗ്ഗലസ്സ സമമഗ്ഗസമതിത്ഥസദിസാ അവിഹിംസാ ഹോതി പരിക്കമനായ. യഥേവ ഹി വിസമമഗ്ഗതിത്ഥപരിവജ്ജനത്ഥായ സമോ മഗ്ഗോ ച തിത്ഥഞ്ച പടിയത്തം, ഏവം വിഹിംസാപരിവജ്ജനത്ഥായ അവിഹിംസാ പടിയത്താ, യം പടിപന്നോ സുഖേനേവ മനുസ്സഗതിം വാ ദേവഗതിം വാ അജ്ഝോഗാഹേത്വാ സമ്പത്തിം വാ അനുഭവേയ്യ ഉത്തരേയ്യ വാ ലോകാ. ഏതേനേവ ഉപായേന സബ്ബപദാനി യോജേതബ്ബാനി.

൮൯. ഏവം തസ്സേവ ഹിതാധിഗമായ മഗ്ഗഭാവം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി ഉപരിഭാഗങ്ഗമനീയതം ദസ്സേന്തോ, **സേയ്യഥാപീ**തിആദിമാഹ.

തസ്സത്ഥോ, യഥാ നാമ, ചുന്ദ, യേ കേചി അകുസലാ ധമ്മാ പടിസന്ധിയാ ജനകാ വാ അജനകാ വാ, ദിന്നായപി പടിസന്ധിയാ വിപാകജനകാ വാ അജനകാ വാ, സബ്ബേ തേ ജാതിവസേന അധോഭാഗങ്ഗമനീയാതി ഏവംനാമാവ ഹോന്തി, വിപാകകാലേ അനിട്ഠാകന്തവിപാകത്താ. യഥാ ച യേ കേചി കുസലാ ധമ്മാ പടിസന്ധിയാ ജനകാ വാ അജനകാ വാ ദിന്നായപി പടിസന്ധിയാ വിപാകജനകാ വാ അജനകാ വാ, സബ്ബേ തേ ജാതിവസേന ഉപരിഭാഗങ്ഗമനീയാതി ഏവംനാമാവ ഹോന്തി, വിപാകകാലേ ഇട്ഠകന്തവിപാകത്താ, ഏവമേവ ഖോ, ചുന്ദ, വിഹിംസകസ്സ…പേ॰… ഉപരിഭാഗായാതി. തത്രായം ഓപമ്മസംസന്ദനാ - യഥാ സബ്ബേ അകുസലാ അധോഭാഗങ്ഗമനീയാ, ഏവം വിഹിംസകസ്സ ഏകാ വിഹിംസാപി. യഥാ ച സബ്ബേ കുസലാ ഉപരിഭാഗങ്ഗമനീയാ, ഏവം അവിഹിംസകസ്സ ഏകാ അവിഹിംസാപി. ഏതേനേവ ഉപായേന അകുസലം അകുസലേന കുസലഞ്ച കുസലേന ഉപമേതബ്ബം, അയം കിരേത്ഥ അധിപ്പായോതി.

൯൦. ഏവം തസ്സേവ സല്ലേഖസ്സ ഉപരിഭാഗങ്ഗമനീയതം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി പരിനിബ്ബാപനേ സമത്ഥഭാവം ദസ്സേതും **സോ വത ചുന്ദാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സോതി** വുത്തപ്പകാരപുഗ്ഗലനിദ്ദേസോ. തസ്സ യോതി ഇമം ഉദ്ദേസവചനം ആഹരിത്വാ യോ അത്തനാ പലിപപലിപന്നോ, സോ വത, ചുന്ദ, പരം പലിപപലിപന്നം ഉദ്ധരിസ്സതീതി ഏവം സബ്ബപദേസു സമ്ബന്ധോ വേദിതബ്ബോ. **പലിപപലിപന്നോതി** ഗമ്ഭീരകദ്ദമേ നിമുഗ്ഗോ വുച്ചതി, നോ ച ഖോ അരിയസ്സ വിനയേ. അരിയസ്സ പന വിനയേ **പലിപന്തി** പഞ്ച കാമഗുണാ വുച്ചന്തി. **പലിപന്നോതി** തത്ഥ നിമുഗ്ഗോ ബാലപുഥുജ്ജനോ, തസ്മാ ഏവമേത്ഥ അത്ഥയോജനാ വേദിതബ്ബാ. യഥാ, ചുന്ദ, കോചി പുരിസോ യാവ നാസികഗ്ഗാ ഗമ്ഭീരേ കദ്ദമേ നിമുഗ്ഗോ അപരം തഥേവ നിമുഗ്ഗം ഹത്ഥേ വാ സീസേ വാ ഗഹേത്വാ ഉദ്ധരിസ്സതീതി നേതം ഠാനം വിജ്ജതി, ന ഹി തം കാരണമത്ഥി, യേന സോ തം ഉദ്ധരിത്വാ ഥലേ പതിട്ഠപേയ്യ, ഏവമേവ യോ അത്തനാ പഞ്ചകാമഗുണപലിപേ പലിപന്നോ, സോ വത പരം തഥേവ പലിപപലിപന്നം ഉദ്ധരിസ്സതീതി നേതം ഠാനം വിജ്ജതി.

തത്ഥ സിയാ അയുത്തമേതം, പുഥുജ്ജനാനമ്പി ഭിക്ഖുഭിക്ഖുനീഉപാസകഉപാസികാനം ധമ്മദേസനം സുത്വാ ഹോന്തിയേവ ധമ്മം അഭിസമേതാരോ, തസ്മാ പലിപപലിപന്നോ ഉദ്ധരതീതി, തം ന തഥാ ദട്ഠബ്ബം. ഭഗവായേവ ഹി തത്ഥ ഉദ്ധരതി, പസംസാമത്തമേവ പന ധമ്മകഥികാ ലഭന്തി രഞ്ഞാ

പഹിതലേഖവാചകോ വിയ. യഥാ ഹി രഞ്ഞോ പച്ചന്തജനപദേ പഹിതം ലേഖം തത്ഥ മനുസ്സാ ലേഖം വാചേതും അജാനന്താ യോ വാചേതും ജാനാതി, തേന വാചാപേത്വാ തമത്ഥം സുത്വാ "രഞ്ഞോ ആണാ"തി ആദരേന സമ്പാദേന്തി, ന ച നേസം ഹോതി "ലേഖവാചകസ്സ അയം ആണാ"തി. ലേഖവാചകോ പന "വിസ്സട്ഠായ വാചായ വാചേസി അനേലഗളായാ"തി പസംസാമത്തമേവ ലഭതി, ഏവമേവ കിഞ്ചാപി സാരിപുത്തപഭുതയോ ധമ്മകഥികാ ധമ്മം ദേസേന്തി, അഥ ഖോ ലിഖിതപണ്ണവാചകോ വിയ തേ ഹോന്തി. ഭഗവതോയേവ പന സാ ധമ്മദേസനാ രഞ്ഞോ ആണാ വിയ. യേ ച തം സുത്വാ ധമ്മം അഭിസമേന്തി, തേ ഭഗവായേവ ഉദ്ധരതീതി വേദിതബ്ബാ. ധമ്മകഥികാ പന "വിസ്സട്ഠായ വാചായ ധമ്മം ദേസേന്തി അനേലഗളായാ"തി പസംസാമത്തമേവ ലഭന്തീതി. തസ്മാ യുത്തമേവേതന്തി. വുത്തവിപരിയായേന സുക്കപക്ഖോ വേദിതബ്ബോ.

അദന്തോ അവിനീതോ അപരിനിബ്ബുതോതി ഏത്ഥ പന അനിബ്ബിസതായ **അദന്തോ**. അസിക്ഖിതവിനയതായ **അവിനീതോ**. അനിബ്ബുതകിലേസതായ **അപരിനിബ്ബുതോതി** വേദിതബ്ബോ. സോ താദിസോ പരം ദമേസ്സതി, നിബ്ബിസം കരിസ്സതി , വിനേസ്സതി വാ തിസ്സോ സിക്ഖാ സിക്ഖാപേസ്സതി, പരിനിബ്ബാപേസ്സതി വാ തസ്സ കിലേസേ നിബ്ബാപേസ്സതീതി നേതം ഠാനം വിജ്ജതി. വുത്തവിപരിയായേന സുക്കപക്ഖോ വേദിതബ്ബോ.

ഏവമേവ ഖോ, ചുന്ദ, വിഹിംസകസ്സ...പേ॰... പരിനിബ്ബാനായാതി ഏത്ഥ പന ഏവമത്ഥോ വേദിതബ്ബോ - യഥാ ഹി അത്തനാ അപലിപപലിപന്നോ പരം പലിപപലിപന്നം ഉദ്ധരിസ്സതി, ദന്തോ ദമേസ്സതി, വിനീതോ വിനേസ്സതി, പരിനിബ്ബുതോ പരിനിബ്ബാപേസ്സതീതി ഠാനമേതം വിജ്ജതീതി. കിം പന തന്തി? അപലിപപലിപന്നത്തം, ദന്തത്തം വിനീതത്തം പരിനിബ്ബുതത്തഞ്ച, ഏവമേവ ഖോ, ചുന്ദ, വിഹിംസകസ്സ പുരിസപുഗ്ഗലസ്സ അവിഹിംസാ ഹോതി പരിനിബ്ബാനായ. കിം വുത്തം ഹോതി? യോ അത്തനാ അവിഹിംസകോ, തസ്സ യാ അവിഹിംസാ, അയം യാ ഏസാ വിഹിംസകസ്സ പരസ്സ വിഹിംസാ, തസ്സാ പരിനിബ്ബാനായ ഹോതി, അത്തനാ ഹി അവിഹിംസകോ പരസ്സ വിഹിംസാചേതനം നിബ്ബാപേസ്സതീതി ഠാനമേതം വിജ്ജതി. കിം പന തന്തി? അവിഹിംസകത്തമേവ. യഞ്ഹി യേന അത്തനാ അധിഗതം ഹോതി, സോ പരം തദത്ഥായ സമാദപേതും സക്കോതീതി.

അഥ വാ യഥാ അത്തനാ അപലിപന്നോ ദന്തോ വിനീതോ പരിനിബ്ബുതോ പരം പലിപപലിപന്നം അദന്തം അവിനീതം അപരിനിബ്ബുതഞ്ച ഉദ്ധരിസ്സതി ദമേസ്സതി വിനേസ്സതി പരിനിബ്ബാപേസ്സതീതി ഠാനമേതം വിജ്ജതി, ഏവമേവ വിഹിംസകസ്സ പുരിസപുഗ്ഗലസ്സ വിഹിംസാപഹാനായ മഗ്ഗം ഭാവയതോ ഉപ്പന്നാ അവിഹിംസാ ഹോതി പരിനിബ്ബാനായ. പരിനിബ്ബുതോ വിയ ഹി അപരിനിബ്ബുതം അവിഹിംസാചേതനാവ വിഹിംസാചേതനം പരിനിബ്ബാപേതും സമത്ഥാ. ഏതമത്ഥം ദസ്സേന്തോ "ഏവമേവ ഖോ, ചുന്ദാ"തിആദിമാഹാതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. യഥാ ചേത്ഥ, ഏവം സബ്ബപദേസു. അതിവിത്ഥാരഭയേന പന അനുപദയോജനാ ന കതാതി.

വുവ്വ. ഏവം തസ്സ പരിനിബ്ബാപനേ സമത്ഥഭാവം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി തം ദേസനം നിഗമേത്വാ ധമ്മപടിപത്തിയം നിയോജേതും **ഇതി ഖോ, ചുന്ദാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സല്ലേഖപരിയായോ**തി സല്ലേഖകാരണം. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ ഏത്ഥ അവിഹിംസാദയോ ഏവ വിഹിംസാദീനം സല്ലേഖനതോ സല്ലേഖകാരണം . തേസം വസേന ചിത്തസ്സ ഉപ്പാദേതബ്ബതോ ചിത്തുപാദകാരണം, വിഹിംസാദി, പരിക്കമനസ്സ ഹേതുതോ പരിക്കമനകാരണം, ഉപരിഭാഗനിപ്ഫാദനതോ ഉപരിഭാഗകാരണം , വിഹിംസാദീനം പരിനിബ്ബാപനതോ പരിനിബ്ബാനകാരണന്തി വേദിതബ്ബാ. **ഹിതേസിനാ**തി ഹിതം ഏസന്തേന. **അനുകമ്പകേനാ**തി അനുകമ്പമാനേന. **അനുകമ്പം ഉപാദായാ**തി അനുകമ്പം ചിത്തേന പരിഗ്ഗഹേത്വാ, പരിച്ചാതിപി വുത്തം ഹോതി. **കതം വോ തം മയാ**തി തം മയാ ഇമേ പഞ്ച പരിയായേ ദസ്സേന്തേന തുമ്ഹാകം കതം. ഏത്തകമേവ ഹി അനുകമ്പകസ്സ സത്ഥു കിച്ചം, യദിദം അവിപരീതധമ്മദേസനാ. ഇതോ പരം പന പടിപത്തി നാമ സാവകാനം കിച്ചം. തേനാഹ **ഏതാനി, ചുന്ദ, രുക്ഖമൂലാനി...പേ॰... അമ്ഹാകം അനുസാസനീ**തി.

തത്ഥ ച **രുക്ഖമൂലാനീ**തി ഇമിനാ രുക്ഖമൂലസേനാസനം ദസ്സേതി. **സുഞ്ഞാഗാരാനീ**തി ഇമിനാ ജനവിവിത്തട്ഠാനം. ഉഭയേനാപി ച യോഗാനുരൂപസേനാസനമാചിക്ഖതി, ദായജ്ജം നിയ്യാതേതി. **ഝായഥാ**തി ആരമ്മണൂപനിജ്ഝാനേന അട്ഠതിംസാരമ്മണാനി, ലക്ഖണൂപനിജ്ഝാനേന ച അനിച്ചാദിതോ ഖന്ധായതനാദീനി ഉപനിജ്ഝായഥ, സമഥഞ്ച വിപസ്സനഞ്ച വഡ്ഢേഥാതി വുത്തം ഹോതി. **മാ പമാദത്ഥാ**തി മാ പമജ്ജിത്ഥ. **മാ പച്ഛാ വിപ്പടിസാരിനോ അഹുവത്ഥാ**തി യേ ഹി പുബ്ബേ ദഹരകാലേ, ആരോഗ്യകാലേ, സത്തസപ്പായാദിസമ്പത്തികാലേ, സത്ഥു സമ്മുഖീഭാവകാലേ ച യോനിസോമനസികാരവിരഹിതാ രത്തിന്ദിവം മങ്ഗുലഭത്താ ഹുത്വാ സേയ്യസുഖം മിദ്ധസുഖമനുഭോന്താ പമജ്ജന്തി, തേ പച്ഛാ ജരാകാലേ, രോഗകാലേ, മരണകാലേ, വിപത്തികാലേ, സത്ഥു പരിനിബ്ബുതകാലേ ച തം പുബ്ബേ പമാദവിഹാരം അനുസ്സരന്താ, സപ്പടിസന്ധികാലകിരിയഞ്ച ഭാരിയം സമ്പസ്സമാനാ വിപ്പടിസാരിനോ ഹോന്തി, തുമ്ഹേ പന താദിസാ മാ അഹുവത്ഥാതി ഏതമത്ഥം ദസ്സേന്തോ ആഹ "മാ പച്ഛാ വിപ്പടിസാരിനോ അഹുവത്ഥാ"തി. **അയം വോ അമ്ഹാകം അനുസാസനീ**തി അയം അമ്ഹാകം സന്തികാ "ഝായഥ മാ പമാദത്ഥാ"തി തുമ്ഹാകം അനുസാസനീ, ഓവാദോതി വുത്തം ഹോതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

സല്ലേഖസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. സമ്മാദിട്ഠിസുത്തവണ്ണനാ

൮൯. **ഏവം മേ സുത**ന്തി സമ്മാദിട്ഠിസുത്തം. തത്ഥ "സമ്മാദിട്ഠി സമ്മാദിട്ഠീതി, ആവുസോ, വുച്ചതി, കിത്താവതാ നു ഖോ, ആവുസോ"തി വാ "കതമം പനാവുസോ , അകുസല"ന്തി വാ ഏവം യത്തകാ ഥേരേന പുച്ഛാ വുത്താ, സബ്ബാ കഥേതുകമ്യതാ പുച്ഛാ ഏവ.

തത്ഥ യസ്മാ ജാനന്താപി സമ്മാദിട്ഠീതി വദന്തി അജാനന്താപി ബാഹിരകാപി സാസനികാപി അനുസ്സവാദിവസേനാപി അത്തപച്ചക്ഖേനാപി, തസ്മാ തം ബഹൂനം വചനം ഉപാദായ ദ്വിക്ഖത്തും ആമസന്തോ "സമ്മാദിട്ഠി സമ്മാദിട്ഠീതി, ആവുസോ, വുച്ചതീ"തി ആഹ. അയഞ്ഹി ഏത്ഥ അധിപ്പായോ, അപരേഹിപി സമ്മാദിട്ഠീതി വുച്ചതി, അഥാപരേഹിപി സമ്മാദിട്ഠീതി വുച്ചതി, സ്വായം ഏവം വുച്ചമാനോ അത്ഥഞ്ച ലക്ഖണഞ്ച ഉപാദായ കിത്താവതാ നു ഖോ, ആവുസോ, അരിയസാവകോ സമ്മാദിട്ഠി ഹോതീതി. തത്ഥ **സമ്മാദിട്ഠീ**തി സോഭനായ പസത്ഥായ ച ദിട്ഠിയാ സമന്നാഗതോ. യദാ പന ധമ്മേയേവ അയം സമ്മാദിട്ഠിസദ്ദോ വത്തതി, തദാസ്സ സോഭനാ പസത്ഥാ ച ദിട്ഠി **സമ്മാദിട്ഠീ**തി ഏവമത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

സാ ചായം സമ്മാദിട്ഠി ദുവിധാ ഹോതി ലോകിയാ ലോകുത്തരാതി. തത്ഥ കമ്മസ്സകതാഞാണം സച്ചാനുലോമികഞാണഞ്ച ലോകിയാ സമ്മാദിട്ഠി, സങ്ഖേപതോ വാ സബ്ബാപി സാസവാ പഞ്ഞാ. അരിയമഗ്ഗഫലസമ്പയുത്താ പഞ്ഞാ ലോകുത്തരാ സമ്മാദിട്ഠി. പുഗ്ഗലോ പന തിവിധോ ഹോതി പുഥുജ്ജനോ സേക്ഖോ അസേക്ഖോ ച. തത്ഥ പുഥുജ്ജനോ ദുവിധോ ഹോതി ബാഹിരകോ സാസനികോ ച. തത്ഥ ബാഹിരകോ കമ്മവാദീ കമ്മസ്സകതാദിട്ഠിയാ സമ്മാദിട്ഠി ഹോതി, നോ സച്ചാനുലോമികായ അത്തദിട്ഠിപരാമാസകത്താ. സാസനികോ ദ്വീഹിപി. സേക്ഖോ നിയതായ സമ്മാദിട്ഠിയാ സമ്മാദിട്ഠി. അസേക്ഖോ അസേക്ഖായ. ഇധ പന നിയതായ നിയ്യാനികായ ലോകുത്തരകുസലസമ്മാദിട്ഠിയാ സമന്നാഗതോ "സമ്മാദിട്ഠീ"തി അധിപ്പേതോ. തേനേവാഹ "ഉജുഗതാസ്സ ദിട്ഠി ധമ്മേ അവേച്ചപ്പസാദേന സമന്നാഗതോ ആഗതോ ഇമം സദ്ധമ്മ"ന്തി, ലോകുത്തരകുസലസമ്മാദിട്ഠിയേവ ഹി അന്തദ്വയമനുപഗമ്മ ഉജുഭാവേന ഗതത്താ , കായവങ്കാദീനി ച സബ്ബവങ്കാനി സമുച്ഛിന്ദിത്വാ ഗതത്താ ഉജുഗതാ ഹോതി, തായേവ ച ദിട്ഠിയാ സമന്നാഗതോ നവപ്പകാരേപി ലോകുത്തരധമ്മേ അവേച്ചപ്പസാദേന അചലപ്പസാദേന സമന്നാഗതോ ഹോതി, സബ്ബദിട്ഠിഗഹനാനി ച വിനിബ്ബേഠേന്തോ സബ്ബകിലേസേ പജഹന്തോ ജാതിസംസാരാ നിക്ഖമന്തോ പടിപത്തിം പരിനിട്ഠപേന്തോ അരിയേന മഗ്ഗേന ആഗതോ ഇമം സമ്ബുദ്ധപ്പവേദിതം അമതോഗധം നിബ്ബാനസങ്ഖാതം **സദ്ധമ്മ**ന്തി വുച്ചതി.

യതോ ഖോതി കാലപരിച്ഛേദവചനമേതം, യസ്മിം കാലേതി വുത്തം ഹോതി. **അകുസലഞ്ച പജാനാതീ**തി ദസാകുസലകമ്മപഥസങ്ഖാതം അകുസലഞ്ച പജാനാതി, നിരോധാരമ്മണായ പജാനനായ കിച്ചവസേന "ഇദം ദുക്ഖ"ന്തി പടിവിജ്ഝന്തോ അകുസലം പജാനാതി. **അകുസലമൂലഞ്ച പജാനാതീ**തി തസ്സ മൂലപച്ചയഭൂതം അകുസലമൂലഞ്ച പജാനാതി, തേനേവ പകാരേന "അയം ദുക്ഖസമുദയോ"തി പടിവിജ്ഝന്തോ. ഏസ നയോ **കുസലഞ്ച കുസലമൂലഞ്ചാ**തി ഏത്ഥാപി. യഥാ ചേത്ഥ, ഏവം ഇതോ പരേസു സബ്ബവാരേസു കിച്ചവസേനേവ വത്ഥുപജാനനാ വേദിതബ്ബാ. **ഏത്താവതാപീ**തി ഏത്തകേന ഇമിനാ അകുസലാദിപ്പജാനനേനാപി. **സമ്മാദിട്ഠി ഹോതീ**തി വുത്തപ്പകാരായ ലോകുത്തരസമ്മാദിട്ഠിയാ സമന്നാഗതോ ഹോതി. **ഉജുഗതാസ്സ...പേ॰... ഇമം സദ്ധമ്മ**ന്തി ഏത്താവതാ സംഖിത്തദേസനാ നിട്ഠിതാ ഹോതി. ദേസനായേവ ചേസാ സംഖിത്താ, തേസം പന ഭിക്ഖൂനം വിത്ഥാരവസേനേവ സമ്മാമനസികാരപ്പടിവേധോ വേദിതബ്ബോ.

ദുതിയവാരേ പന ദേസനാപി വിത്ഥാരേന മനസികാരപ്പടിവേധോപി വിത്ഥാരേനേവ വുത്തോതി വേദിതബ്ബോ. തത്ഥ "സംഖിത്തദേസനായ ദ്വേ ഹേട്ഠിമമഗ്ഗാ, വിത്ഥാരദേസനായ ദ്വേ ഉപരിമമഗ്ഗാ കഥിതാ"തി ഭിക്ഖൂ ആഹംസു വിത്ഥാരദേസനാവസാനേ "സബ്ബസോ രാഗാനുസയം പഹായാ"തിആദിവചനം സമ്പസ്സമാനാ. ഥേരോ പനാഹ "സംഖിത്തദേസനായപി ചത്താരോ മഗ്ഗാ രാസിതോ കഥിതാ, വിത്ഥാരദേസനായപീ"തി. യാ ചായം ഇധ സംഖിത്തവിത്ഥാരദേസനാസു വിചാരണാ ആവികതാ, സാ സബ്ബവാരേസു ഇധ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാ. അപുബ്ബാനുത്താനപദവണ്ണനാമത്തമേവ ഹി ഇതോ പരം കരിസ്സാമ.

അകുസലകമ്മപഥവണ്ണനാ

തത്ഥ പഠമവാരസ്സ താവ വിത്ഥാരദേസനായ "പാണാതിപാതോ ഖോ, ആവുസോ, അകുസല"ന്തിആദീസു അകോസല്ലപ്പവത്തിയാ അകുസലം വേദിതബ്ബം, പരതോ വത്തബ്ബകുസലപ്പടിപക്ഖതോ വാ. തം ലക്ഖണതോ സാവജ്ജദുക്ഖവിപാകം സംകിലിട്ഠം വാ. അയം താവേത്ഥ സാധാരണപദവണ്ണനാ.

അസാധാരണേസു പന പാണസ്സ അതിപാതോ **പാണാതിപാതോ,** പാണവധോ പാണഘാതോതി വുത്തം ഹോതി. **പാണോ**തി ചേത്ഥ വോഹാരതോ സത്തോ, പരമത്ഥതോ ജീവിതിന്ദ്രിയം. തസ്മിം പന പാണേ പാണസഞ്ഞിനോ ജീവിതിന്ദ്രിയുപച്ഛേദകഉപക്കമസമുട്ഠാപികാ കായവചീദ്വാരാനം അഞ്ഞതരദ്വാരപ്പവത്താ വധകചേതനാ പാണാതിപാതോ. സോ ഗുണവിരഹിതേസു തിരച്ഛാനഗതാദീസു പാണേസു ഖുദ്ദകേ പാണേ അപ്പസാവജ്ജോ, മഹാസരീരേ മഹാസാവജ്ജോ. കസ്മാ? പയോഗമഹന്തതായ. പയോഗസമത്തേപി

വത്ഥുമഹന്തതായ. ഗുണവന്തേസു മനുസ്സാദീസു അപ്പഗുണേ പാണേ അപ്പസാവജ്ജോ, മഹാഗുണേ മഹാസാവജ്ജോ. സരീരഗുണാനം പന സമഭാവേ സതി കിലേസാനം ഉപക്കമാനഞ്ച മുദുതായ അപ്പസാവജ്ജോ, തിബ്ബതായ മഹാസാവജ്ജോതി വേദിതബ്ബോ. തസ്സ പഞ്ച സമ്ഭാരാ ഹോന്തി പാണോ, പാണസഞ്ഞിതാ, വധകചിത്തം, ഉപക്കമോ, തേന മരണന്തി. ഛ പയോഗാ സാഹത്ഥികോ, ആണത്തികോ, നിസ്സഗ്ഗിയോ, ഥാവരോ, വിജ്ജാമയോ, ഇദ്ധിമയോതി. ഇമസ്മിം പനേത്ഥ വിത്ഥാരീയമാനേ അതിപപഞ്ചോ ഹോതി, തസ്മാ നം ന വിത്ഥാരയാമ, അഞ്ഞഞ്ച ഏവരൂപം. അത്ഥികേഹി പന **സമന്തപാസാദികം വിനയട്ഠകഥം** (പാരാ॰ അട്ഠ॰ ൨.൧൭൨) ഓലോകേത്വാ ഗഹേതബ്ബോ.

അദിന്നസ്സ ആദാനം **അദിന്നാദാനം,** പരസ്സ ഹരണം ഥേയ്യം, ചോരികാതി വുത്തം ഹോതി. തത്ഥ **അദിന്ന**ന്തി പരപരിഗ്ഗഹിതം, യത്ഥ പരോ യഥാകാമകാരിതം ആപജ്ജന്തോ അദണ്ഡാരഹോ അനുപവജ്ജോ ച ഹോതി. തസ്മിം പന പരപരിഗ്ഗഹിതേ പരപരിഗ്ഗഹിതസഞ്ഞിനോ തദാദായകഉപക്കമസമുട്ഠാപികാ ഥേയ്യചേതനാ അദിന്നാദാനം. തം ഹീനേ പരസന്തകേ അപ്പസാവജ്ജം , പണീതേ മഹാസാവജ്ജം. കസ്മാ? വത്ഥുപണീതതായ. വത്ഥുസമത്തേ സതി ഗുണാധികാനം സന്തകേ വത്ഥുസ്മിം മഹാസാവജ്ജം. തം തം ഗുണാധികം ഉപാദായ തതോ തതോ ഹീനഗുണസ്സ സന്തകേ വത്ഥുസ്മിം അപ്പസാവജ്ജം. തസ്സ പഞ്ച സമ്ഭാരാ ഹോന്തി പരപരിഗ്ഗഹിതം, പരപരിഗ്ഗഹിതസഞ്ഞിതാ, ഥേയ്യചിത്തം, ഉപക്കമോ, തേന ഹരണന്തി. ഛ പയോഗാ സാഹത്ഥികാദയോവ. തേ ച ഖോ യഥാനുരൂപം ഥേയ്യാവഹാരോ, പസയ്ഹാവഹാരോ, പടിച്ഛന്നാവഹാരോ, പരികപ്പാവഹാരോ, കുസാവഹാരോതി ഇമേസം അവഹാരാനം വസേന പവത്താതി അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ. വിത്ഥാരോ പന **സമന്തപാസാദികായം** (പാരാ॰ അട്ഠ॰ ൧.൯൨) വുത്തോ.

കാമേസുമിച്ഛാചാരോതി ഏത്ഥ പന **കാമേസൂ**തി മേഥുനസമാചാരേസു. **മിച്ഛാചാരോ**തി ഏകന്തനിന്ദിതോ ലാമകാചാരോ. ലക്ഖണതോ പന അസദ്ധമ്മാധിപ്പായേന കായദ്വാരപ്പവത്താ അഗമനീയട്ഠാനവീതിക്കമചേതനാ കാമേസുമിച്ഛാചാരോ.

തത്ഥ **അഗമനീയട്ഠാനം** നാമ പുരിസാനം താവ മാതുരക്ഖിതാ, പിതുരക്ഖിതാ, മാതാപിതുരക്ഖിതാ, ഭാതുരക്ഖിതാ, ഭഗിനിരക്ഖിതാ, ഞാതിരക്ഖിതാ, ഗോത്തരക്ഖിതാ, ധമ്മരക്ഖിതാ, സാരക്ഖാ, സപരിദണ്ഡാതി മാതുരക്ഖിതാദയോ ദസ ; ധനക്കീതാ, ഛന്ദവാസിനീ, ഭോഗവാസിനീ, പടവാസിനീ, ഓദപത്തകിനീ, ഓഭടചുമ്ബടാ, ദാസീ ച ഭരിയാ ച, കമ്മകാരീ ച ഭരിയാ ച, ധജാഹതാ, മുഹുത്തികാതി ഏതാ ച ധനക്കീതാദയോ ദസാതി **വീസതി ഇത്ഥിയോ**. ഇത്ഥീസു പന ദ്വിന്നം സാരക്ഖാസപരിദണ്ഡാനം, ദസന്നഞ്ച ധനക്കീതാദീനന്തി ദ്വാദസന്നം ഇത്ഥീനം അഞ്ഞേ പുരിസാ, ഇദം **അഗമനീയട്ഠാനം** നാമ. സോ പനേസ മിച്ഛാചാരോ സീലാദിഗുണരഹിതേ അഗമനീയട്ഠാനേ അപ്പസാവജ്ജോ, സീലാദിഗുണസമ്പന്നേ മഹാസാവജ്ജോ. തസ്സ ചത്താരോ സമ്ഭാരാ അഗമനീയവത്ഥു, തസ്മിം സേവനചിത്തം, സേവനപയോഗോ, മഗ്ഗേനമഗ്ഗപ്പടിപത്തിഅധിവാസനന്തി. ഏകോ പയോഗോ സാഹത്ഥികോ ഏവ.

മുസാതി വിസംവാദനപുരേക്ഖാരസ്സ അത്ഥഭഞ്ജകോ വചീപയോഗോ കായപയോഗോ വാ. വിസംവാദനാധിപ്പായേന പനസ്സ പരവിസംവാദനകകായവചീപയോഗസമുട്ഠാപികാ ചേതനാ **മുസാവാദോ**. അപരോ നയോ **മുസാ**തി അഭൂതം അതച്ഛം വത്ഥു. **വാദോ**തി തസ്സ ഭൂതതോ തച്ഛതോ വിഞ്ഞാപനം. ലക്ഖണതോ പന അതഥം വത്ഥും തഥതോ പരം വിഞ്ഞാപേതുകാമസ്സ തഥാവിഞ്ഞത്തിസമുട്ഠാപികാ ചേതനാ മുസാവാദോ. സോ യമത്ഥം ഭഞ്ജതി, തസ്സ അപ്പതായ അപ്പസാവജ്ജോ, മഹന്തതായ മഹാസാവജ്ജോ. അപിച ഗഹട്ഠാനം അത്തനോ സന്തകം അദാതുകാമതായ നത്ഥീതിആദിനയപ്പവത്തോ അപ്പസാവജ്ജോ, സക്ഖിനാ ഹുത്വാ അത്ഥഭഞ്ജനത്ഥം വുത്തോ മഹാസാവജ്ജോ. പബ്ബജിതാനം അപ്പകമ്പി തേലം വാ സപ്പിം വാ ലഭിത്വാ ഹസാധിപ്പായേന "അജ്ജ ഗാമേ തേലം നദീമഞ്ഞേ സന്ദതീ"തി പുരാണകഥാനയേന പവത്തോ അപ്പസാവജ്ജോ, അദിട്ഠംയേവ പന ദിട്ഠന്തിആദിനാ നയേന വദന്താനം മഹാസാവജ്ജോ. തസ്സ ചത്താരോ സമ്ഭാരാ ഹോന്തി അതഥം വത്ഥു, വിസംവാദനചിത്തം, തജ്ജോ വായാമോ, പരസ്സ തദത്ഥവിജാനനന്തി. ഏകോ പയോഗോ സാഹത്ഥികോവ. സോ കായേന വാ കായപ്പടിബദ്ധേന വാ വാചായ വാ വിസംവാദകകിരിയാകരണേ ദട്ഠബ്ബോ. തായ ചേ കിരിയായ പരോ തമത്ഥം ജാനാതി, അയം കിരിയാസമുട്ഠാപികചേതനാക്ഖണേയേവ മുസാവാദകമ്മുനാ ബജ്ഝതി.

പിസുണാ വാചാതിആദീസു യായ വാചായ യസ്സ തം വാചം ഭാസതി, തസ്സ ഹദയേ അത്തനോ പിയഭാവം പരസ്സ ച സുഞ്ഞഭാവം കരോതി, സാ **പിസുണാ വാചാ**. യായ പന അത്താനമ്പി പരമ്പി ഫരുസമ്പി കരോതി, സാ വാചാ സയമ്പി ഫരുസാ നേവ കണ്ണസുഖാ ന ഹദയസുഖാ വാ, അയം **ഫരുസാ വാചാ**. യേന സമ്ഫം പലപതി നിരത്ഥകം, സോ **സമ്ഫപ്പലാപോ**. തേസം മൂലഭൂതാ ചേതനാപി പിസുണാവാചാദിനാമമേവ ലഭതി, സാ ഏവ ച ഇധ അധിപ്പേതാതി. തത്ഥ സംകിലിട്ഠചിത്തസ്സ പരേസം വാ ഭേദായ അത്തനോ പിയകമ്യതായ വാ കായവചീപയോഗസമുട്ഠാപികാ ചേതനാ പിസുണാ വാചാ. സാ യസ്സ ഭേദം കരോതി, തസ്സ അപ്പഗുണതായ അപ്പസാവജ്ജാ, മഹാഗുണതായ മഹാസാവജ്ജാ. തസ്സാ ചത്താരോ സമ്ഭാരാ ഭിന്ദിതബ്ബോ പരോ, "ഇതി ഇമേ നാനാ ഭവിസ്സന്തി വിനാ ഭവിസ്സന്തീ"തി ഭേദപുരേക്ഖാരതാ വാ, "അഹം പിയോ ഭവിസ്സാമി വിസ്സാസികോ"തി പിയകമ്യതാ വാ, തജ്ജോ വായാമോ, തസ്സ തദത്ഥവിജാനനന്തി.

പരസ്സ മമ്മച്ഛേദകകായവചീപയോഗസമുട്ഠാപികാ ഏകന്തഫരുസാ ചേതനാ ഫരുസാ വാചാ. തസ്സ ആവിഭാവത്ഥമിദം വത്ഥു - ഏകോ കിര ദാരകോ മാതുവചനം അനാദിയിത്വാ അരഞ്ഞം ഗച്ഛതി, തം

മാതാ നിവത്തേതും അസക്കോന്തീ “ചണ്ഡാ തം മഹിംസീ അനുബന്ധതൂ”തി അക്കോസി. അഥസ്സ തഥേവ അരഞ്ഞേ മഹിംസീ ഉട്ഠാസി. ദാരകോ “യം മമ മാതാ മുഖേന കഥേസി തം മാ ഹോതു, യം ചിത്തേന ചിന്തേസി തം ഹോതൂ”തി സച്ചകിരിയമകാസി. മഹിംസീ തത്ഥേവ ബദ്ധാ വിയ അട്ഠാസി. ഏവം മമ്മച്ഛേദകോപി പയോഗോ ചിത്തസണ്ഹതായ ഫരുസാ വാചാ ന ഹോതി. മാതാപിതരോ ഹി കദാചി പുത്തകേ ഏവമ്പി വദന്തി “ചോരാ വോ ഖണ്ഡാഖണ്ഡികം കരോന്തൂ”തി, ഉപ്പലപത്തമ്പി ച നേസം ഉപരി പതന്തം ന ഇച്ഛന്തി. ആചരിയുപജ്ഝായാ ച കദാചി നിസ്സിതകേ ഏവം വദന്തി “കിം ഇമേ അഹിരികാ അനോത്തപ്പിനോ ചരന്തി നിദ്ധമഥ നേ”തി. അഥ ഖോ നേസം ആഗമാധിഗമസമ്പത്തിം ഇച്ഛന്തി. യഥാ ച ചിത്തസണ്ഹതായ ഫരുസാ വാചാ ന ഹോതി, ഏവം വചനസണ്ഹതായ അഫരുസാ വാചാപി ന ഹോതി. ന ഹി മാരാപേതുകാമസ്സ “ഇമം സുഖം സയാപേഥാ”തി വചനം അഫരുസാ വാചാ ഹോതി. ചിത്തഫരുസതായ പനേസാ ഫരുസാ വാചാവ. സാ യം സന്ധായ പവത്തിതാ, തസ്സ അപ്പഗുണതായ അപ്പസാവജ്ജാ, മഹാഗുണതായ മഹാസാവജ്ജാ. തസ്സാ തയോ സമ്ഭാരാ അക്കോസിതബ്ബോ പരോ, കുപിതചിത്തം, അക്കോസനാതി.

അനത്ഥവിഞ്ഞാപകകായവചീപയോഗസമുട്ഠാപികാ അകുസലചേതനാ **സമ്ഫപ്പലാപോ**. സോ ആസേവനമന്ദതായ അപ്പസാവജ്ജോ, ആസേവനമഹന്തതായ മഹാസാവജ്ജോ. തസ്സ ദ്വേ സമ്ഭാരാ ഭാരതയുദ്ധസീതാഹരണാദിനിരത്ഥകകഥാപുരേക്ഖാരതാ, തഥാരൂപീകഥാകഥനന്തി.

അഭിജ്ഝായതീതി **അഭിജ്ഝാ,** പരഭണ്ഡാഭിമുഖീ ഹുത്വാ തന്നിന്നതായ പവത്തതീതി അത്ഥോ. സാ “അഹോ വത ഇദം മമസ്സാ”തി ഏവം പരഭണ്ഡാഭിജ്ഝായനലക്ഖണാ. അദിന്നാദാനം വിയ അപ്പസാവജ്ജാ ച മഹാസാവജ്ജാ ച. തസ്സാ ദ്വേ സമ്ഭാരാ പരഭണ്ഡം, അത്തനോ പരിണാമനഞ്ച. പരഭണ്ഡവത്ഥുകേ ഹി ലോഭേ ഉപ്പന്നേപി ന താവ കമ്മപഥഭേദോ ഹോതി, യാവ “അഹോ വതീദം മമസ്സാ”തി അത്തനോ ന പരിണാമേതി.

ഹിതസുഖം ബ്യാപാദയതീതി **ബ്യാപാദോ**. സോ പരവിനാസായ മനോപദോസലക്ഖണോ , ഫരുസാ വാചാ വിയ അപ്പസാവജ്ജോ മഹാസാവജ്ജോ ച. തസ്സ ദ്വേ സമ്ഭാരാ പരസത്തോ ച, തസ്സ ച വിനാസചിന്താ. പരസത്തവത്ഥുകേ ഹി കോധേ ഉപ്പന്നേപി ന താവ കമ്മപഥഭേദോ ഹോതി, യാവ “അഹോ വതായം ഉച്ഛിജ്ജേയ്യ വിനസ്സേയ്യാ”തി തസ്സ വിനാസം ന ചിന്തേതി.

യഥാഭുച്ചഗഹണാഭാവേന മിച്ഛാ പസ്സതീതി **മിച്ഛാദിട്ഠി**. സാ “നത്ഥി ദിന്ന”ന്തിആദിനാ നയേന വിപരീതദസ്സനലക്ഖണാ. സമ്ഫപ്പലാപോ വിയ അപ്പസാവജ്ജാ മഹാസാവജ്ജാ ച. അപിച അനിയതാ അപ്പസാവജ്ജാ, നിയതാ മഹാസാവജ്ജാ. തസ്സാ ദ്വേ സമ്ഭാരാ വത്ഥുനോ ച ഗഹിതാകാരവിപരീതതാ, യഥാ ച തം ഗണ്ഹാതി, തഥാഭാവേന തസ്സുപട്ഠാനന്തി.

ഇമേസം പന ദസന്നം അകുസലകമ്മപഥാനം ധമ്മതോ കോട്ഠാസതോ ആരമ്മണതോ വേദനാതോ മൂലതോതി പഞ്ചഹാകാരേഹി വിനിച്ഛയോ വേദിതബ്ബോ.

തത്ഥ **ധമ്മതോ**തി ഏതേസു ഹി പടിപാടിയാ സത്ത, ചേതനാധമ്മാവ ഹോന്തി, അഭിജ്ഝാദയോ തയോ ചേതനാസമ്പയുത്താ.

കോട്ഠാസതോതി പടിപാടിയാ സത്ത, മിച്ഛാദിട്ഠി ചാതി ഇമേ അട്ഠ കമ്മപഥാ ഏവ ഹോന്തി, നോ മൂലാനി. അഭിജ്ഝാബ്യാപാദാ കമ്മപഥാ ചേവ മൂലാനി ച. അഭിജ്ഝാ ഹി മൂലം പത്വാ ലോഭോ അകുസലമൂലം ഹോതി. ബ്യാപാദോ ദോസോ അകുസലമൂലം.

ആരമ്മണതോതി പാണാതിപാതോ ജീവിതിന്ദ്രിയാരമ്മണതോ സങ്ഖാരാരമ്മണോ ഹോതി. അദിന്നാദാനം സത്താരമ്മണം വാ സങ്ഖാരാരമ്മണം വാ. മിച്ഛാചാരോ ഫോട്ഠബ്ബവസേന സങ്ഖാരാരമ്മണോ. സത്താരമ്മണോതിപി ഏകേ. മുസാവാദോ സത്താരമ്മണോ വാ സങ്ഖാരാരമ്മണോ വാ. തഥാ പിസുണാ വാചാ. ഫരുസാ വാചാ സത്താരമ്മണാവ. സമ്ഫപ്പലാപോ ദിട്ഠസുതമുതവിഞ്ഞാതവസേന സത്താരമ്മണോ വാ സങ്ഖാരാരമ്മണോ വാ, തഥാ അഭിജ്ഝാ. ബ്യാപാദോ സത്താരമ്മണോവ. മിച്ഛാദിട്ഠി തേഭൂമകധമ്മവസേന സങ്ഖാരാരമ്മണാ.

വേദനാതോതി പാണാതിപാതോ ദുക്ഖവേദനോ ഹോതി. കിഞ്ചാപി ഹി രാജാനോ ചോരം ദിസ്വാ ഹസമാനാപി “ഗച്ഛഥ നം ഘാതേഥാ”തി വദന്തി, സന്നിട്ഠാപകചേതനാ പന നേസം ദുക്ഖസമ്പയുത്താവ ഹോതി. അദിന്നാദാനം തിവേദനം. മിച്ഛാചാരോ സുഖമജ്ഝത്തവസേന ദ്വിവേദനോ, സന്നിട്ഠാപകചിത്തേ പന മജ്ഝത്തവേദനോ ന ഹോതി. മുസാവാദോ തിവേദനോ, തഥാ പിസുണാ വാചാ. ഫരുസാ വാചാ ദുക്ഖവേദനാവ. സമ്ഫപ്പലാപോ തിവേദനോ . അഭിജ്ഝാ സുഖമജ്ഝത്തവസേന ദ്വിവേദനാ, തഥാ മിച്ഛാദിട്ഠി. ബ്യാപാദോ ദുക്ഖവേദനോ.

മൂലതോതി പാണാതിപാതോ ദോസമോഹവസേന ദ്വിമൂലകോ ഹോതി. അദിന്നാദാനം ദോസമോഹവസേന വാ ലോഭമോഹവസേന വാ. മിച്ഛാചാരോ ലോഭമോഹവസേന. മുസാവാദോ ദോസമോഹവസേന വാ ലോഭമോഹവസേന വാ, തഥാ പിസുണാ വാചാ സമ്ഫപ്പലാപോ ച. ഫരുസാ വാചാ ദോസമോഹവസേന. അഭിജ്ഝാ മോഹവസേന ഏകമൂലാ, തഥാ ബ്യാപാദോ. മിച്ഛാദിട്ഠി ലോഭമോഹവസേന ദ്വിമൂലാതി.

ലോഭോ അകുസലമൂലന്തിആദീസു ലുബ്ഭതീതി **ലോഭോ**. ദുസ്സതീതി **ദോസോ**. മുയ്ഹതീതി **മോഹോ**. തേസു ലോഭോ സയഞ്ച അകുസലോ സാവജ്ജദുക്ഖവിപാകട്ഠേന, ഇമേസഞ്ച പാണാതിപാതാദീനം അകുസലാനം കേസഞ്ചി സമ്പയുത്തപ്പഭാവകട്ഠേന കേസഞ്ചി ഉപനിസ്സയപച്ചയട്ഠേന മൂലന്തി **അകുസലമൂലം**. വുത്തമ്പി ചേതം "രത്തോ ഖോ ആവുസോ രാഗേന അഭിഭൂതോ പരിയാദിന്നചിത്തോ പാണമ്പി ഹനതീ"തിആദി. ദോസമോഹാനം അകുസലമൂലഭാവേപി ഏസേവ നയോ.

അകുസലകമ്മപഥവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

കുസലകമ്മപഥവണ്ണനാ

പാണാതിപാതാ വേരമണീ കുസലന്തിആദീസു **പാണാതിപാതാ**ദയോ വുത്തത്ഥാ ഏവ. വേരം മണതീതി **വേരമണീ,** വേരം പജഹതീതി അത്ഥോ. വിരമതി വാ ഏതായ കരണഭൂതായ, വികാരസ്സ വേകാരം കത്വാപി **വേരമണീ**. അയം താവേത്ഥ ബ്യഞ്ജനതോ വണ്ണനാ. അത്ഥതോ പന **വേരമണീ**തി കുസലചിത്തസമ്പയുത്താ വിരതി. യാ "പാണാതിപാതാ വിരമന്തസ്സ, യാ തസ്മിം സമയേ പാണാതിപാതാ ആരതി വിരതീ"തി ഏവം വുത്താ കുസലചിത്തസമ്പയുത്താ വിരതി, സാ ഭേദതോ തിവിധോ ഹോതി സമ്പത്തവിരതി സമാദാനവിരതി സമുച്ഛേദവിരതീതി. തത്ഥ അസമാദിന്നസിക്ഖാപദാനം അത്തനോ ജാതിവയബാഹുസച്ചാദീനി പച്ചവേക്ഖിത്വാ "അയുത്തം അമ്ഹാകം ഏവരൂപം കാതു"ന്തി സമ്പത്തവത്ഥും അവീതിക്കമന്താനം ഉപ്പജ്ജമാനാ വിരതി **സമ്പത്തവിരതീ**തി വേദിതബ്ബാ സീഹളദീപേ **ചക്കനഉപാസകസ്സ** വിയ.

തസ്സ കിര ദഹരകാലേയേവ മാതുയാ രോഗോ ഉപ്പജ്ജി. വേജ്ജേന ച "അല്ലസസമംസം ലദ്ധും വട്ടതീ"തി വുത്തം. തതോ ചക്കനസ്സ ഭാതാ "ഗച്ഛ താത ഖേത്തം ആഹിണ്ഡാഹീ"തി ചക്കനം പേസേസി. സോ തത്ഥ ഗതോ. തസ്മിഞ്ച സമയേ ഏകോ സസോ തരുണസസ്സം ഖാദിതും ആഗതോ ഹോതി, സോ തം ദിസ്വാ വേഗേന ധാവേന്തോ വല്ലിയാ ബദ്ധോ "കിരി കിരീ"തി സദ്ദമകാസി. ചക്കനോ തേന സദ്ദേന ഗന്ത്വാ തം ഗഹേത്വാ ചിന്തേസി "മാതു ഭേസജ്ജം കരോമീ"തി. പുന ചിന്തേസി "ന മേതം പതിരൂപം, യ്വാഹം മാതു ജീവിതകാരണാ പരം ജീവിതാ വോരോപേയ്യ"ന്തി. അഥ നം "ഗച്ഛ അരഞ്ഞേ സസേഹി സദ്ധിം തിണോദകം പരിഭുഞ്ജാ"തി മുഞ്ചി. ഭാതരാ ച "കിം താത സസോ ലദ്ധോ"തി പുച്ഛിതോ തം പവത്തിം ആചിക്ഖി. തതോ നം ഭാതാ പരിഭാസി. സോ മാതുസന്തികം ഗന്ത്വാ "യതോഹം ജാതോ, നാഭിജാനാമി സഞ്ചിച്ച പാണം ജീവിതാ വോരോപേതാ"തി സച്ചം വത്വാ അധിട്ഠാസി. താവദേവസ്സ മാതാ അരോഗാ അഹോസി.

സമാദിന്നസിക്ഖാപദാനം പന സിക്ഖാപദസമാദാനേ ച തതുത്തരി ച അത്തനോ ജീവിതമ്പി പരിച്ചജിത്വാ വത്ഥും അവീതിക്കമന്താനം ഉപ്പജ്ജമാനാ വിരതി **സമാദാനവിരതീ**തി വേദിതബ്ബാ ഉത്തരവഡ്ഢമാനപബ്ബതവാസീഉപാസകസ്സ വിയ.

സോ കിര **അമ്ബരിയവിഹാരവാസീപിങ്ഗലബുദ്ധരക്ഖിതത്ഥേരസ്സ** സന്തികേ സിക്ഖാപദാനി ഗഹേത്വാ ഖേത്തം കസ്സതി. അഥസ്സ ഗോണോ നട്ഠോ, സോ തം ഗവേസന്തോ ഉത്തരവഡ്ഢമാനപബ്ബതം ആരുഹി, തത്ര നം മഹാസപ്പോ അഗ്ഗഹേസി. സോ ചിന്തേസി "ഇമായസ്സ തിഖിണവാസിയാ സീസം ഛിന്ദാമീ"തി. പുന ചിന്തേസി "ന മേതം പതിരൂപം, യ്വാഹം ഭാവനീയസ്സ ഗരുനോ സന്തികേ സിക്ഖാപദം ഗഹേത്വാ ഭിന്ദേയ്യ"ന്തി. ഏവം യാവതതിയം ചിന്തേത്വാ "ജീവിതം പരിച്ചജാമി, ന സിക്ഖാപദ"ന്തി അംസേ ഠപിതം തിഖിണദണ്ഡവാസിം അരഞ്ഞേ ഛഡ്ഡേസി. താവദേവ നം മഹാവാളോ മുഞ്ചിത്വാ അഗമാസീതി.

അരിയമഗ്ഗസമ്പയുത്താ പന വിരതി **സമുച്ഛേദവിരതീ**തി വേദിതബ്ബാ. യസ്സാ ഉപ്പത്തിതോ പഭുതി "പാണം ഘാതേസ്സാമീ"തി അരിയപുഗ്ഗലാനം ചിത്തമ്പി ന ഉപ്പജ്ജതീതി. സാ പനായം വിരതി കോസല്ലപ്പവത്തിയാ **കുസല**ന്തി വുത്താ. കുച്ഛിതസയനതോ വാ കുസന്തി ലദ്ധവോഹാരം ദുസ്സീല്യം ലുനാതീതിപി **കുസലം**. കതമഞ്ചാവുസോ കുസലന്തി ഇമസ്സ പന പഞ്ഹസ്സ അനനുരൂപത്താ കുസലാതി ന വുത്താ.

യഥാ ച അകുസലാനം, ഏവം ഇമേസമ്പി കുസലകമ്മപഥാനം ധമ്മതോ കോട്ഠാസതോ ആരമ്മണതോ വേദനാതോ മൂലതോതി പഞ്ചഹാകാരേഹി വിനിച്ഛയോ വേദിതബ്ബോ.

തത്ഥ **ധമ്മതോ**തി ഏതേസു ഹി പടിപാടിയാ സത്ത ചേതനാപി വട്ടന്തി, വിരതിയോപി. അന്തേ തയോ ചേതനാസമ്പയുത്താവ.

കോട്ഠാസതോതി പടിപാടിയാ സത്ത കമ്മപഥാ ഏവ, നോ മൂലാനി. അന്തേ തയോ കമ്മപഥാ ചേവ മൂലാനി ച. അനഭിജ്ഝാ ഹി മൂലം പത്വാ അലോഭോ കുസലമൂലം ഹോതി. അബ്യാപാദോ അദോസോ കുസലമൂലം. സമ്മാദിട്ഠി അമോഹോ കുസലമൂലം.

ആരമ്മണതോതി പാണാതിപാതാദീനം ആരമ്മണാനേവ ഏതേസം ആരമ്മണാനി, വീതിക്കമിതബ്ബതോയേവ ഹി വേരമണീ നാമ ഹോതി. യഥാ പന നിബ്ബാനാരമ്മണോ അരിയമഗ്ഗോ കിലേസേ പജഹതി, ഏവം ജീവിതിന്ദ്രിയാദിആരമ്മണാപേതേ കമ്മപഥാ പാണാതിപാതാദീനി ദുസ്സീല്യാനി പജഹന്തീതി വേദിതബ്ബാ.

വേദനാതോതി സബ്ബേ സുഖവേദനാ വാ ഹോന്തി, മജ്ഝത്തവേദനാ വാ. കുസലം പത്വാ ഹി ദുക്ഖവേദനാ നാമ നത്ഥി.

മൂലതോതി പടിപാടിയാ സത്ത കമ്മപഥാ ഞാണസമ്പയുത്തചിത്തേന വിരമന്തസ്സ അലോഭഅദോസഅമോഹവസേന തിമൂലാ ഹോന്തി. ഞാണവിപ്പയുത്തചിത്തേന വിരമന്തസ്സ ദ്വിമൂലാ. അനഭിജ്ഝാ ഞാണസമ്പയുത്തചിത്തേന വിരമന്തസ്സ ദ്വിമൂലാ. ഞാണവിപ്പയുത്തചിത്തേന ഏകമൂലാ. അലോഭോ പന അത്തനാവ അത്തനോ മൂലം ന ഹോതി, അബ്യാപാദേപി ഏസേവ നയോ. സമ്മാദിട്ഠി അലോഭാദോസവസേന ദ്വിമൂലാവാതി.

അലോഭോ കുസലമൂലന്തിആദീസു ന ലോഭോതി **അലോഭോ,** ലോഭപടിപക്ഖസ്സ ധമ്മസ്സേതം അധിവചനം. അദോസാമോഹേസുപി ഏസേവ നയോ. തേസു അലോഭോ സയഞ്ച കുസലം, ഇമേസഞ്ച പാണാതിപാതാ വേരമണീആദീനം കുസലാനം കേസഞ്ചി സമ്പയുത്തപ്പഭാവകട്ഠേന കേസഞ്ചി ഉപനിസ്സയപച്ചയട്ഠേന മൂലന്തി **കുസലമൂലം**. അദോസാമോഹാനമ്പി കുസലമൂലഭാവേ ഏസേവ നയോ.

ഇദാനി സബ്ബമ്പി തം സങ്ഖേപേന ച വിത്ഥാരേന ച ദേസിതമത്ഥം നിഗമേന്തോ **യതോ ഖോ ആവുസോ**തിആദിഅപ്പനാവാരമാഹ. തത്ഥ **ഏവം അകുസലം പജാനാതീ**തി ഏവം യഥാനിദ്ദിട്ഠദസാകുസലകമ്മപഥവസേന അകുസലം പജാനാതി. **ഏവം അകുസലമൂല**ന്തിആദീസുപി ഏസേവ നയോ. ഏത്താവതാ ഏകേന നയേന ചതുസച്ചകമ്മട്ഠാനികസ്സ യാവ അരഹത്താ നിയ്യാനം കഥിതം ഹോതി. കഥം? ഏത്ഥ ഹി ഠപേത്വാ അഭിജ്ഝം ദസ അകുസലകമ്മപഥാ ച കുസലകമ്മപഥാ ച ദുക്ഖസച്ചം. അഭിജ്ഝാ ച ലോഭോ അകുസലമൂലഞ്ചാതി ഇമേ ദ്വേ ധമ്മാ നിപ്പരിയായേന സമുദയസച്ചം. പരിയായേന പന സബ്ബേപി കമ്മപഥാ ദുക്ഖസച്ചം. സബ്ബാനി കുസലാകുസലമൂലാനി സമുദയസച്ചം. ഉഭിന്നം അപ്പവത്തി നിരോധസച്ചം . ദുക്ഖം പരിജാനന്തോ സമുദയം പജഹമാനോ നിരോധം പജാനന്തോ അരിയമഗ്ഗോ മഗ്ഗസച്ചന്തി ഇതി ദ്വേ സച്ചാനി സരൂപേന വുത്താനി, ദ്വേ ആവത്തഹാരവസേന വേദിതബ്ബാനി.

സോ സബ്ബസോ രാഗാനുസയം പഹായാതി സോ ഏവം അകുസലാദീനി പജാനന്തോ സബ്ബാകാരേന രാഗാനുസയം പജഹിത്വാ. **പടിഘാനുസയം പടിവിനോദേത്വാ**തി പടിഘാനുസയഞ്ച സബ്ബാകാരേനേവ നീഹരിത്വാതി വുത്തം ഹോതി. ഏത്താവതാ അനാഗാമിമഗ്ഗോ കഥിതോ. **അസ്മീതി ദിട്ഠിമാനാനുസയം സമൂഹനിത്വാ**തി പഞ്ചസു ഖന്ധേസു കഞ്ചി ധമ്മം അനവകാരീകരിത്വാ "അസ്മീ"തി ഇമിനാ സമൂഹഗ്ഗഹണാകാരേന പവത്തം ദിട്ഠിമാനാനുസയം സമുഗ്ഘാടേത്വാ.

തത്ഥ **ദിട്ഠിമാനാനുസയ**ന്തി ദിട്ഠിസദിസം മാനാനുസയന്തി വുത്തം ഹോതി. അയഞ്ഹി മാനാനുസയോ അസ്മീതി പവത്തത്താ ദിട്ഠിസദിസോ ഹോതി, തസ്മാ ഏവം വുത്തോ . ഇമഞ്ച അസ്മിമാനം വിത്ഥാരതോ വിഞ്ഞാതുകാമേന ഖന്ധിയവഗ്ഗേ ഖേമകസുത്തം (സം॰ നി॰ ൩.൮൯) ഓലോകേതബ്ബന്തി.

അവിജ്ജം പഹായാതി വട്ടമൂലം അവിജ്ജം പജഹിത്വാ. **വിജ്ജം ഉപ്പാദേത്വാ**തി തസ്സാ അവിജ്ജായ സമുഗ്ഘാടികം അരഹത്തമഗ്ഗവിജ്ജം ഉപ്പാദേത്വാ. ഏത്താവതാ അരഹത്തമഗ്ഗോ കഥിതോ. **ദിട്ഠേവ ധമ്മേ ദുക്ഖസ്സന്തകരോ ഹോതീ**തി അസ്മിംയേവ അത്തഭാവേ വട്ടദുക്ഖസ്സ പരിച്ഛേദകരോ ഹോതി. **ഏത്താവതാപി ഖോ, ആവുസോ**തി ദേസനം നിയ്യാതേതി, ഇമായ കമ്മപഥദേസനായ വുത്തമനസികാരപ്പടിവേധവസേനപീതി വുത്തം ഹോതി. സേസം വുത്തനയമേവ. ഏവം അനാഗാമിമഗ്ഗഅരഹത്തമഗ്ഗേഹി ദേസനം നിട്ഠപേസീതി.

കുസലകമ്മപഥവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ആഹാരവാരവണ്ണനാ

൯൦. സാധാവുസോതി ഖോ...പേ॰... ആഗതോ ഇമം സദ്ധമ്മന്തി ഏവം ആയസ്മതോ സാരിപുത്തസ്സ കുസലാകുസലമുഖേന ചതുസച്ചദേസനം സുത്വാ തം ആയസ്മതോ സാരിപുത്തസ്സ ഭാസിതം "സാധാവുസോ"തി ഇമിനാ വചനേന തേ ഭിക്ഖൂ അഭിനന്ദിത്വാ ഇമസ്സേവ വചനസ്സ സമുട്ഠാപകേന ചിത്തേന അനുമോദിത്വാ വചസാ സമ്പടിച്ഛിത്വാ ചേതസാ സമ്പിയായിത്വാതി വുത്തം ഹോതി. ഇദാനി യസ്മാ ഥേരോ നാനപ്പകാരേന ചതുസച്ചദേസനം ദേസേതും പടിബലോ, യഥാഹ "സാരിപുത്തോ, ഭിക്ഖവേ, പഹോതി ചത്താരി അരിയസച്ചാനി വിത്ഥാരേന ആചിക്ഖിതും ദേസേതു"ന്തി യസ്മാ വാ ഉത്തരിമ്പി ദേസേതുകാമോവ ഹുത്വാ "ഏത്താവതാപി ഖോ"തി അവച, തസ്മാ അപരേനപി നയേന സച്ചദേസനം സോതുകാമാ തേ ഭിക്ഖൂ ആയസ്മന്തം സാരിപുത്തം ഉത്തരിം പഞ്ഹം അപുച്ഛിംസു. തേന സയമേവ പുച്ഛിത്വാ വിസ്സജ്ജിതപഞ്ഹതോ ഉത്തരിം സിയാ ഖോ പനാവുസോ, അഞ്ഞോപി പരിയായോ ഭവേയ്യ അഞ്ഞമ്പി കാരണന്തി ഇമിനാ നയേന അഞ്ഞം അതിരേകം പഞ്ഹം പുച്ഛിംസു, പുരിമപഞ്ഹസ്സ വാ ഉപരിഭാഗേ പുച്ഛിംസൂതി വുത്തം ഹോതി. അഥ നേസം ബ്യാകരമാനോ ഥേരോ **സിയാ, ആവുസോ**തിആദിമാഹ. തത്ഥായം അനുത്താനപദവണ്ണനാ, **ആഹാര**ന്തി പച്ചയം. പച്ചയോ ഹി ആഹരതി അത്തനോ ഫലം, തസ്മാ "ആഹാരോ"തി വുച്ചതി.

ഭൂതാനം വാ സത്താനന്തിആദീസു **ഭൂതാ**തി സഞ്ജാതാ, നിബ്ബത്താ. **സമ്ഭവേസീന**ന്തി യേ സമ്ഭവം ജാതിം നിബ്ബത്തിം ഏസന്തി ഗവേസന്തി. തത്ഥ ചതൂസു യോനീസു അണ്ഡജജലാബുജാ സത്താ യാവ

അണ്ഡകോസം വത്ഥികോസഞ്ച ന ഭിന്ദന്തി, താവ **സമ്ഭവേസിനോ** നാമ. അണ്ഡകോസം വത്ഥികോസഞ്ച ഭിന്ദിത്വാ ബഹി നിക്ഖന്താ **ഭൂതാ** നാമ. സംസേദജാ ഓപപാതികാ ച പഠമചിത്തക്ഖണേ സമ്ഭവേസിനോ നാമ. ദുതിയചിത്തക്ഖണതോ പഭുതി ഭൂതാ നാമ. യേന യേന വാ ഇരിയാപഥേന ജായന്തി, യാവ തേ തതോ അഞ്ഞം ന പാപുണന്തി, താവ സമ്ഭവേസിനോ നാമ. തതോ പരം ഭൂതാ നാമ.

അഥ വാ **ഭൂതാ**തി ജാതാ അഭിനിബ്ബത്താ, യേ ഭൂതായേവ ന പുന ഭവിസ്സന്തീതി സങ്ഖ്യം ഗച്ഛന്തി, തേസം ഖീണാസവാനമേതം അധിവചനം. സമ്ഭവമേസന്തീതി **സമ്ഭവേസിനോ**. അപ്പഹീനഭവസംയോജനത്താ ആയതിമ്പി സമ്ഭവം ഏസന്താനം സേക്ഖപുഥുജ്ജനാനമേതം അധിവചനം. ഏവം സബ്ബഥാപി ഇമേഹി ദ്വീഹി പദേഹി സബ്ബസത്തേ പരിയാദിയതി. **വാ**സദ്ദോ ചേത്ഥ സമ്പിണ്ഡനത്ഥോ, തസ്മാ ഭൂതാനഞ്ച സമ്ഭവേസീനഞ്ചാതി അയമത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

ഠിതിയാതി ഠിതത്ഥം. **അനുഗ്ഗഹായാ**തി അനുഗ്ഗഹത്ഥം ഉപകാരത്ഥം. വചനഭേദോ ചേസ, അത്ഥോ പന ദ്വിന്നമ്പി പദാനം ഏകോയേവ. അഥ വാ **ഠിതിയാ**തി തസ്സ തസ്സ സത്തസ്സ ഉപ്പന്നധമ്മാനം അനുപ്പബന്ധവസേന അവിച്ഛേദായ. **അനുഗ്ഗഹായാ**തി അനുപ്പന്നാനം ഉപ്പാദായ. ഉഭോപി ചേതാനി ഭൂതാനം ഠിതിയാ ചേവ അനുഗ്ഗഹായ ച. സമ്ഭവേസീനം വാ ഠിതിയാ ചേവ അനുഗ്ഗഹായ ചാതി ഏവം ഉഭയത്ഥ ദട്ഠബ്ബാനി. **കബളീകാരോ ആഹാരോ**തി കബളം കത്വാ അജ്ഝോഹരിതബ്ബതോ കബളീകാരോ ആഹാരോ, ഓദനകുമ്മാസാദിവത്ഥുകായ ഓജായേതം അധിവചനം. **ഓളാരികോ വാ സുഖുമോ വാ**തി വത്ഥുഓളാരികതായ ഓളാരികോ, വത്ഥുസുഖുമതായ സുഖുമോ. സഭാവേന പന സുഖുമരൂപപരിയാപന്നത്താ കബളീകാരോ ആഹാരോ സുഖുമോവ ഹോതി. സാപി ചസ്സ വത്ഥുതോ ഓളാരികതാ സുഖുമതാ ച ഉപാദായുപാദായ വേദിതബ്ബാ.

കുമ്ഭീലാനഞ്ഹി ആഹാരം ഉപാദായ മോരാനം ആഹാരോ സുഖുമോ. കുമ്ഭീലാ കിര പാസാണേ ഗിലന്തി. തേ ച നേസം കുച്ഛിപ്പത്താവ വിലീയന്തി. മോരാ സപ്പവിച്ഛികാദിപാണേ ഖാദന്തി. മോരാനം പന ആഹാരം ഉപാദായ തരച്ഛാനം ആഹാരോ സുഖുമോ. തേ കിര തിവസ്സഛഡ്ഡിതാനി വിസാണാനി ചേവ അട്ഠീനി ച ഖാദന്തി. താനി ച നേസം ഖേളേന തേമിതമത്തേനേവ കന്ദമൂലം വിയ മുദുകാനി ഹോന്തി. തരച്ഛാനമ്പി ആഹാരം ഉപാദായ ഹത്ഥീനം ആഹാരോ സുഖുമോ. തേപി നാനാരുക്ഖസാഖായോ ഖാദന്തി. ഹത്ഥീനം ആഹാരതോ ഗവയഗോകണ്ണമിഗാദീനം ആഹാരോ സുഖുമോ. തേ കിര നിസ്സാരാനി നാനാരുക്ഖപണ്ണാദീനി ഖാദന്തി. തേസമ്പി ആഹാരതോ ഗുന്നം ആഹാരോ സുഖുമോ. തേ അല്ലസുക്ഖതിണാനി ഖാദന്തി. തേസം ആഹാരതോ സസാനം ആഹാരോ സുഖുമോ. സസാനം ആഹാരതോ സകുണാനം ആഹാരോ സുഖുമോ. സകുണാനം ആഹാരതോ പച്ചന്തവാസീനം ആഹാരോ സുഖുമോ. പച്ചന്തവാസീനം ആഹാരതോ ഗാമഭോജകാനം ആഹാരോ സുഖുമോ. ഗാമഭോജകാനം ആഹാരതോ രാജരാജമഹാമത്താനം ആഹാരോ സുഖുമോ. തേസമ്പി ആഹാരതോ ചക്കവത്തിനോ ആഹാരോ സുഖുമോ. ചക്കവത്തിനോ ആഹാരതോ ഭുമ്മദേവാനം ആഹാരോ സുഖുമോ. ഭുമ്മദേവാനം ആഹാരതോ ചാതുമഹാരാജികാനം ആഹാരോ സുഖുമോ. ഏവം യാവ പരനിമ്മിതവസവത്തീനം ആഹാരോ വിത്ഥാരേതബ്ബോ, തേസം ആഹാരോ സുഖുമോത്വേവ നിട്ഠം പത്തോ.

ഏത്ഥ ച ഓളാരികേ വത്ഥുസ്മിം ഓജാ പരിത്താ ഹോതി ദുബ്ബലാ, സുഖുമേ ബലവതീ. തഥാ ഹി ഏകപത്തപൂരമ്പി യാഗും പീവതോ മുഹുത്തേനേവ ജിഘച്ഛിതോ ഹോതി, യംകിഞ്ചിദേവ ഖാദിതുകാമോ. സപ്പിം പന പസടമത്തം പിവിത്വാ ദിവസം അഭോത്തുകാമോ ഹോതി. തത്ഥ വത്ഥു പരിസ്സമം വിനോദേതി, ന പന സക്കോതി പാലേതും. ഓജാ പാലേതി, ന സക്കോതി പരിസ്സമം വിനോദേതും. ദ്വേ പന ഏകതോ ഹുത്വാ പരിസ്സമഞ്ചേവ വിനോദേന്തി പാലേന്തി ചാതി.

ഫസ്സോ ദുതിയോതി ചക്ഖുസമ്ഫസ്സാദി ഛബ്ബിധോപി ഫസ്സോ. ഏതേസു ചതൂസു ആഹാരേസു ദുതിയോ ആഹാരോതി വേദിതബ്ബോ. ദേസനാനയോ ഏവ ചേസ. തസ്മാ ഇമിനാ നാമ കാരണേന ദുതിയോ വാ തതിയോ വാതി ഇദമേത്ഥ ന ഗവേസിതബ്ബം. **മനോസഞ്ചേതനാ**തി ചേതനാ ഏവ വുച്ചതി. **വിഞ്ഞാണ**ന്തി യംകിഞ്ചി ചിത്തം.

ഏത്ഥാഹ, യദി പച്ചയട്ഠോ ആഹാരട്ഠോ, അഥ കസ്മാ അഞ്ഞേസുപി സത്താനം പച്ചയേസു വിജ്ജമാനേസു ഇമേയേവ ചത്താരോ വുത്താതി? വുച്ചതേ, അജ്ഝത്തികസന്തതിയാ വിസേസപച്ചയത്താ. വിസേസപച്ചയോ ഹി കബളീകാരാഹാരഭക്ഖാനം സത്താനം രൂപകായസ്സ കബളീകാരോ ആഹാരോ. നാമകായേ വേദനായ ഫസ്സോ, വിഞ്ഞാണസ്സ മനോസഞ്ചേതനാ, നാമരൂപസ്സ വിഞ്ഞാണം. യഥാഹ -

> "സേയ്യഥാപി, ഭിക്ഖവേ, അയം കായോ ആഹാരട്ഠിതികോ, ആഹാരം പടിച്ച തിട്ഠതി, അനാഹാരോ നോ തിട്ഠതി. തഥാ ഫസ്സപച്ചയാ വേദനാ, സങ്ഖാരപച്ചയാ വിഞ്ഞാണം, വിഞ്ഞാണപച്ചയാ നാമരൂപ"ന്തി.

കോ പനേത്ഥ ആഹാരോ, കിം ആഹരതീതി? കബളീകാരാഹാരോ ഓജട്ഠമകരൂപാനി ആഹരതി. ഫസ്സാഹാരോ തിസ്സോ വേദനാ, മനോസഞ്ചേതനാഹാരോ തയോ ഭവേ, വിഞ്ഞാണാഹാരോ പടിസന്ധിനാമരൂപന്തി.

കഥം? കബളീകാരാഹാരോ താവ മുഖേ ഠപിതമത്തോയേവ അട്ഠ രൂപാനി സമുട്ഠാപേതി. ദന്തവിചുണ്ണിതം പന അജ്ഝോഹരിയമാനം ഏകേകം സിത്ഥം അട്ഠട്ഠ രൂപാനി സമുട്ഠാപേതിയേവ.

ഏവം ഓജട്ഠമകരൂപാനി ആഹരതി.

ഫസ്സാഹാരോ പന സുഖവേദനിയോ ഫസ്സോ ഉപ്പജ്ജമാനോ സുഖവേദനം ആഹരതി, തഥാ ദുക്ഖവേദനിയോ ദുക്ഖം, അദുക്ഖമസുഖവേദനിയോ അദുക്ഖമസുഖന്തി ഏവം സബ്ബഥാപി ഫസ്സാഹാരോ തിസ്സോ വേദനാ ആഹരതി.

മനോസഞ്ചേതനാഹാരോ കാമഭവൂപഗം കമ്മം കാമഭവം ആഹരതി, രൂപാരൂപഭവൂപഗാനി തം തം ഭവം. ഏവം സബ്ബഥാപി മനോസഞ്ചേതനാഹാരോ തയോ ഭവേ ആഹരതി.

വിഞ്ഞാണാഹാരോ പന യേ ച പടിസന്ധിക്ഖണേ തംസമ്പയുത്തകാ തയോ ഖന്ധാ, യാനി ച തിസന്തതിവസേന തിംസരൂപാനി ഉപ്പജ്ജന്തി, സഹജാതാദിപച്ചയനയേന താനി ആഹരതീതി വുച്ചതി. ഏവം വിഞ്ഞാണാഹാരോ പടിസന്ധിനാമരൂപം ആഹരതീതി.

ഏത്ഥ ച മനോസഞ്ചേതനാഹാരോ തയോ ഭവേ ആഹരതീതി സാസവാ കുസലാകുസലചേതനാവ വുത്താ. വിഞ്ഞാണം പടിസന്ധിനാമരൂപം ആഹരതീതി പടിസന്ധിവിഞ്ഞാണമേവ വുത്തം . അവിസേസേന പന തംസമ്പയുത്തതംസമുട്ഠാനധമ്മാനം ആഹരണതോ പേതേ **ആഹാരാ**തി വേദിതബ്ബാ.

ഏതേസു ചതൂസു ആഹാരേസു കബളീകാരാഹാരോ ഉപത്ഥമ്ഭേന്തോ ആഹാരകിച്ചം സാധേതി. ഫസ്സോ ഫുസന്തോയേവ, മനോസഞ്ചേതനാ ആയൂഹമാനാവ. വിഞ്ഞാണം വിജാനന്തമേവ.

കഥം? കബളീകാരാഹാരോ ഹി ഉപത്ഥമ്ഭേന്തോയേവ കായട്ഠപനേന സത്താനം ഠിതിയാ ഹോതി. കമ്മജനിതോപി ഹി അയം കായോ കബളീകാരാഹാരേന ഉപത്ഥമ്ഭിതോ ദസപി വസ്സാനി വസ്സസതമ്പി യാവ ആയുപരിമാണം തിട്ഠതി. യഥാ കിം? യഥാ മാതുയാ ജനിതോപി ദാരകോ ധാതിയാ ഥഞ്ഞാദീനി പായേത്വാ പോസിയമാനോവ ചിരം തിട്ഠതി, യഥാ ചുപത്ഥമ്ഭേന ഉപത്ഥമ്ഭിതഗേഹം. വുത്തമ്പി ചേതം -

> ''യഥാ മഹാരാജ ഗേഹേ പതന്തേ അഞ്ഞേന ദാരുനാ ഉപത്ഥമ്ഭേന്തി, അഞ്ഞേന ദാരുനാ ഉപത്ഥമ്ഭിതം സന്തം ഏവം തം ഗേഹം ന പതതി, ഏവമേവ ഖോ മഹാരാജ അയം കായോ ആഹാരട്ഠിതികോ, ആഹാരം പടിച്ച തിട്ഠതീ''തി.

ഏവം കബളീകാരോ ആഹാരോ ഉപത്ഥമ്ഭേന്തോ ആഹാരകിച്ചം സാധേതി. ഏവം സാധേന്തോപി ച കബളീകാരോ ആഹാരോ ദ്വിന്നം രൂപസന്തതീനം പച്ചയോ ഹോതി ആഹാരസമുട്ഠാനസ്സ ച ഉപാദിന്നസ്സ ച. കമ്മജാനം അനുപാലകോ ഹുത്വാ പച്ചയോ ഹോതി. ആഹാരസമുട്ഠാനാനം ജനകോ ഹുത്വാ പച്ചയോ ഹോതി.

ഫസ്സോ പന സുഖാദിവത്ഥുഭൂതം ആരമ്മണം ഫുസന്തോയേവ സുഖാദിവേദനാപവത്തനേന സത്താനം ഠിതിയാ ഹോതി. മനോസഞ്ചേതനാ കുസലാകുസലകമ്മവസേന ആയൂഹമാനായേവ ഭവമൂലനിപ്ഫാദനതോ സത്താനം ഠിതിയാ ഹോതി. വിഞ്ഞാണം വിജാനന്തമേവ നാമരൂപപ്പവത്തനേന സത്താനം ഠിതിയാ ഹോതി.

ഏവം ഉപത്ഥമ്ഭനാദിവസേന ആഹാരകിച്ചം സാധയമാനേസു പനേതേസു ചത്താരി ഭയാനി ദട്ഠബ്ബാനി. സേയ്യഥിദം, കബളീകാരാഹാരേ നികന്തിയേവ ഭയം, ഫസ്സേ ഉപഗമനമേവ, മനോസഞ്ചേതനായ ആയൂഹനമേവ, വിഞ്ഞാണേ അഭിനിപാതോയേവ ഭയന്തി. കിം കാരണാ? കബളീകാരാഹാരേ ഹി നികന്തിം കത്വാ സീതാദീനം പുരേക്ഖതാ സത്താ ആഹാരത്ഥായ മുദ്ദാഗണനാദികമ്മാനി കരോന്താ അനപ്പകം ദുക്ഖം നിഗച്ഛന്തി. ഏകച്ചേ ച ഇമസ്മിം സാസനേ പബ്ബജിത്വാപി വേജ്ജകമ്മാദികായ അനേസനായ ആഹാരം പരിയേസന്താ ദിട്ഠേപി ധമ്മേ ഗാരയ്ഹാ ഹോന്തി. സമ്പരായേപി തസ്സ സങ്ഘാടിപി ആദിത്താ സമ്പജ്ജലിതാതിആദിനാ ലക്ഖണസംയുത്തേ വുത്തനയേന സമണപേതാ ഹോന്തി. ഇമിനാവ താവ കാരണേന കബളീകാരാഹാരേ നികന്തിയേവ ഭയന്തി വേദിതബ്ബാ.

ഫസ്സം ഉപഗച്ഛന്താപി ഫസ്സസ്സാദിനോ പരേസം രക്ഖിതഗോപിതേസു ദാരാദീസു ഭണ്ഡേസു അപരജ്ഝന്തി. തേ സഹ ഭണ്ഡേന ഭണ്ഡസാമികാ ഗഹേത്വാ ഖണ്ഡാഖണ്ഡികം വാ ഛിന്ദിത്വാ സങ്കാരകൂടേസു ഛഡ്ഡേന്തി. രഞ്ഞോ വാ നിയ്യാതേന്തി. തതോ നേ രാജാ വിവിധാ കമ്മകാരണാ കാരാപേതി. കായസ്സ ച ഭേദാ ദുഗ്ഗതി നേസം പാടികങ്ഖാ ഹോതി. ഇതി ഫസ്സസ്സാദമൂലകം ദിട്ഠധമ്മികമ്പി സമ്പരായികമ്പി ഭയം സബ്ബമാഗതമേവ ഹോതി. ഇമിനാ കാരണേന ഫസ്സാഹാരേ ഉപഗമനമേവ ഭയന്തി വേദിതബ്ബം.

കുസലാകുസലകമ്മായൂഹനേനേവ പന തമ്മൂലകം തീസു ഭവേസു ഭയം സബ്ബമാഗതംയേവ ഹോതി. ഇമിനാ കാരണേന മനോസഞ്ചേതനാഹാരേ ആയൂഹനമേവ ഭയന്തി വേദിതബ്ബം.

പടിസന്ധിവിഞ്ഞാണഞ്ച യസ്മിം യസ്മിം ഠാനേ അഭിനിപതതി, തസ്മിം തസ്മിം ഠാനേ പടിസന്ധിനാമരൂപം ഗഹേത്വാവ നിബ്ബത്തതി, തസ്മിഞ്ച നിബ്ബത്തേ സബ്ബഭയാനി നിബ്ബത്താനിയേവ

ഹോന്തി, തമ്മൂലകത്താതി, ഇമിനാ കാരണേന വിഞ്ഞാണാഹാരേ അഭിനിപാതോയേവ ഭയന്തി വേദിതബ്ബോ.

ഏവം സഭയേസു പന ഇമേസു ആഹാരേസു സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ കബളീകാരാഹാരേ നികന്തിപരിയാദാനത്ഥം "സേയ്യഥാപി, ഭിക്ഖവേ, ദ്വേ ജായമ്പതികാ"തിആദിനാ (സം॰ നി॰ ൨.൬൩) നയേന **പുത്തമംസൂപമം** ദേസേസി. ഫസ്സാഹാരേ നികന്തിപരിയാദാനത്ഥം "സേയ്യഥാപി, ഭിക്ഖവേ, ഗാവീ നിച്ചമ്മാ"തിആദിനാ നയേന **നിച്ചമ്മഗാവൂപമം** ദേസേസി. മനോസഞ്ചേതനാഹാരേ നികന്തിപരിയാദാനത്ഥം "സേയ്യഥാപി, ഭിക്ഖവേ, അങ്ഗാരകാസൂ"തിആദിനാ നയേന **അങ്ഗാരകാസൂപമം** ദേസേസി. വിഞ്ഞാണാഹാരേ നികന്തിപരിയാദാനത്ഥം "സേയ്യഥാപി, ഭിക്ഖവേ, ചോരം ആഗുചാരി"ന്തിആദിനാ നയേന **സത്തിസതാഹതൂപമം** ദേസേസി.

തത്രായം ഭൂതമത്ഥം കത്വാ സങ്ഖേപതോ അത്ഥയോജനാ, ദ്വേ കിര ജായമ്പതികാ പുത്തം ഗഹേത്വാ പരിത്തേന പാഥേയ്യേന യോജനസതികം കന്താരമഗ്ഗം പടിപജ്ജിംസു. തേസം പഞ്ഞാസ യോജനാനി ഗന്ത്വാ പാഥേയ്യം നിട്ഠാസി. തേ ഖുപ്പിപാസാതുരാ വിരളച്ഛായായം നിസീദിംസു. തതോ പുരിസോ ഭരിയം ആഹ "ഭദ്ദേ ഇതോ സമന്താ പഞ്ഞാസ യോജനാനി ഗാമോ വാ നിഗമോ വാ നത്ഥി, തസ്മാ യം തം പുരിസേന കാതബ്ബം ബഹുമ്പി കസിഗോരക്ഖാദികമ്മം, ന ദാനി സക്കാ തം മയാ കാതും, ഏഹി മം മാരേത്വാ ഉപഡ്ഢമംസം ഖാദിത്വാ ഉപഡ്ഢം പാഥേയ്യം കത്വാ പുത്തേന സദ്ധിം കന്താരം നിത്ഥരാഹീ"തി. സാപി ആഹ "സാമി മയാ ദാനി യം തം ഇത്ഥിയാ കാതബ്ബം ബഹുമ്പി സുത്തകന്തനാദികമ്മം, തം കാതും ന സക്കാ, ഏഹി മം മാരേത്വാ ഉപഡ്ഢമംസം ഖാദിത്വാ ഉപഡ്ഢം പാഥേയ്യം കത്വാ പുത്തേന സദ്ധിം കന്താരം നിത്ഥരാഹീ"തി. തതോ സോ തം ആഹ "ഭദ്ദേ മാതുഗാമമരണേന ദ്വിന്നം മരണം പഞ്ഞായതി. ന ഹി മന്ദോ കുമാരോ മാതരം വിനാ ജീവിതും സക്കോതി. യദി പന മയം ജീവാമ, പുന ദാരകം ലഭേയ്യാമ, ഹന്ദ ദാനി പുത്തകം മാരേത്വാ മംസം ഗഹേത്വാ കന്താരം നിത്ഥരാമാ"തി.

തതോ മാതാ പുത്തമാഹ "താത പിതു സന്തികം ഗച്ഛാഹീ"തി. സോ അഗമാസി. അഥസ്സ പിതാ "മയാ പുത്തകം പോസേസ്സാമീതി കസിഗോരക്ഖാദീഹി അനപ്പകം ദുക്ഖമനുഭൂതം, ന സക്കോമി പുത്തം മാരേതും, ത്വംയേവ തവ പുത്തകം മാരേഹീ"തി വത്വാ "താത മാതുസന്തികമേവ ഗച്ഛാഹീ"തി ആഹ. സോ അഗമാസി. അഥസ്സ മാതാപി "മയാ പുത്തം പത്ഥേന്തിയാ ഗോവതകുക്കുരവതദേവതായാചനാദീഹിപി താവ അനപ്പകം ദുക്ഖം അനുഭൂതം, കോ പന വാദോ കുച്ഛിനാ പരിഹരന്തിയാ? ന സക്കാഹം പുത്തം മാരേതു"ന്തി വത്വാ "താത പിതുസന്തികംയേവ ഗച്ഛാഹീ"തി ആഹ. ഏവം സോ ദ്വിന്നം അന്തരാ ഗച്ഛന്തോയേവ മതോ. തേ തം ദിസ്വാ പരിദേവിത്വാ പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ മംസാനി ഗഹേത്വാ ഖാദന്താ പക്കമിംസു. തേസം സോ പുത്തമംസാഹാരോ നവഹി കാരണേഹി പടികുലത്താ നേവ ദവായ ഹോതി, ന മദായ ന മണ്ഡനായ ന വിഭൂസനായ, കേവലം കന്താരനിത്ഥരണത്ഥായേവ ഹോതി.

കതമേഹി നവഹി കാരണേഹി പടികൂലോതി ചേ? സജാതിമംസതായ ഞാതിമംസതായ പുത്തമംസതായ പിയപുത്തമംസതായ തരുണമംസതായ ആമകമംസതായ അഗോരസമംസതായ അലോണതായ അധൂപിതതായാതി. തസ്മാ യോ ഭിക്ഖു കബളീകാരാഹാരം ഏവം പുത്തമംസസദിസം പസ്സതി , സോ തത്ഥ നികന്തിം പരിയാദിയതി. അയം താവ **പുത്തമംസൂപമായം** അത്ഥയോജനാ.

നിച്ചമ്മഗാവൂപമായം പന യഥാ സാ ഗാവീ ഗീവതോ യാവ ഖുരാ, താവ ചമ്മം ഉദ്ദാലേത്വാ മുത്താ യം യദേവ നിസ്സായ തിട്ഠതി, തത്ഥ പാണകേഹി ഖജ്ജമാനാ ദുക്ഖസ്സേവാധികരണം ഹോതി, ഏവം ഫസ്സോപി യം യദേവ വത്ഥും ആരമ്മണം വാ നിസ്സായ തിട്ഠതി, തംതംവത്ഥാരമ്മണസമ്ഭവസ്സ വേദയിതദുക്ഖസ്സ അധികരണമേവ ഹോതി. തസ്മാ യോ ഭിക്ഖു ഫസ്സാഹാരം ഏവം നിച്ചമ്മഗാവിസദിസം പസ്സതി , സോ തത്ഥ നികന്തിം പരിയാദിയതി, അയം **നിച്ചമ്മഗാവൂപമായം** അത്ഥയോജനാ.

അങ്ഗാരകാസൂപമായം പന യഥാ സാ അങ്ഗാരകാസു, ഏവം മഹാപരിളാഹട്ഠേന തയോ ഭവാ. യഥാ നാനാബാഹാസു ഗഹേത്വാ തത്ഥ ഉപകഡ്ഢകാ ദ്വേ പുരിസാ, ഏവം ഭവേസു ഉപകഡ്ഢനട്ഠേന മനോസഞ്ചേതനാ. തസ്മാ യോ ഭിക്ഖു മനോസഞ്ചേതനാഹാരം ഏവം അങ്ഗാരകാസൂപകഡ്ഢകപുരിസസദിസം പസ്സതി, സോ തത്ഥ നികന്തിം പരിയാദിയതി, അയം **അങ്ഗാരകാസൂപമായം** അത്ഥയോജനാ.

സത്തിസതാഹതൂപമായം പന യേന സോ പുരിസോ പുബ്ബണ്ഹസമയേ സത്തിസതേന ഹഞ്ഞതി, തമസ്സ സരീരേ വണമുഖസതം കത്വാ അന്തരാ അട്ഠത്വാ വിനിവിജ്ഝിത്വാ അപരഭാഗേയേവ പതതി, ഏവം ഇതരാനി ദ്വേ സത്തിസതാനി, ഏവമസ്സ പതിതോകാസേ അപതിത്വാ അപതിത്വാ ഗതാഹി സത്തീഹി സബ്ബസരീരം ഛിദ്ദാവഛിദ്ദമേവ ഹോതി, തസ്സ ഏകവണമുഖേപി ഉപ്പന്നസ്സ ദുക്ഖസ്സ പമാണം നത്ഥി, കോ പന വാദോ തീസു വണമുഖസതേസു? തത്ഥ സത്തിനിപാതകാലോ വിയ പടിസന്ധിവിഞ്ഞാണനിബ്ബത്തകാലോ. വണമുഖജനനം വിയ ഖന്ധജനനം. വണമുഖേസു ദുക്ഖവേദനുപ്പാദോ വിയ ജാതേസു ഖന്ധേസു വട്ടമൂലകനാനാവിധദുക്ഖുപ്പാദോ. അപരോ നയോ, ആഗുചാരീ പുരിസോ വിയ പടിസന്ധിവിഞ്ഞാണം. തസ്സ സത്തിഘാതേഹി ഉപ്പന്നവണമുഖാനി വിയ വിഞ്ഞാണപച്ചയാ നാമരൂപം. വണമുഖപച്ചയാ തസ്സ പുരിസസ്സ കക്ഖളദുക്ഖുപ്പാദോ വിയ നാമരൂപപച്ചയാ വിഞ്ഞാണസ്സ

ദ്വത്തിംസകമ്മകാരണഅട്ഠനവുതിരോഗാദിവസേന നാനപ്പകാരകദുക്ഖുപ്പാദോ ദട്ഠബ്ബോ. തസ്മാ യോ ഭിക്ഖു വിഞ്ഞാണാഹാരം ഏവം സത്തിസതാഹതസദിസം പസ്സതി. സോ തത്ഥ നികന്തിം പരിയാദിയതി, അയം **സത്തിസതാഹതൂപമായം** അത്ഥയോജനാ.

സോ ഏവം ഇമേസു ആഹാരേസു നികന്തിം പരിയാദിയന്തോ ചത്താരോപി ആഹാരേ പരിജാനാതി, യേസു പരിഞ്ഞാതേസു സബ്ബമ്പി പരിഞ്ഞാതം വത്ഥു പരിഞ്ഞാതമേവ ഹോതി. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ –

"കബളീകാരേ, ഭിക്ഖവേ, ആഹാരേ പരിഞ്ഞാതേ പഞ്ചകാമഗുണികോ രാഗോ പരിഞ്ഞാതോ ഹോതി. പഞ്ചകാമഗുണികേ രാഗേ പരിഞ്ഞാതേ നത്ഥി തം സംയോജനം, യേന സംയോജനേന സംയുത്തോ അരിയസാവകോ പുന ഇമം ലോകം ആഗച്ഛേയ്യ. ഫസ്സേ, ഭിക്ഖവേ, ആഹാരേ പരിഞ്ഞാതേ തിസ്സോ വേദനാ പരിഞ്ഞാതാ ഹോന്തി. തീസു വേദനാസു പരിഞ്ഞാതാസു അരിയസാവകസ്സ നത്ഥി കിഞ്ചി ഉത്തരികരണീയന്തി വദാമി. മനോസഞ്ചേതനായ, ഭിക്ഖവേ, ആഹാരേ പരിഞ്ഞാതേ തിസ്സോ തണ്ഹാ പരിഞ്ഞാതാ ഹോന്തി. തീസു തണ്ഹാസു പരിഞ്ഞാതാസു അരിയസാവകസ്സ നത്ഥി കിഞ്ചി ഉത്തരികരണീയന്തി വദാമി. വിഞ്ഞാണേ, ഭിക്ഖവേ, ആഹാരേ പരിഞ്ഞാതേ നാമരൂപം പരിഞ്ഞാതം ഹോതി. നാമരൂപേ പരിഞ്ഞാതേ അരിയസാവകസ്സ നത്ഥി കിഞ്ചി ഉത്തരികരണീയന്തി വദാമീ"തി (സം॰ നി॰ ൨.൬൩).

തണ്ഹാസമുദയാ ആഹാരസമുദയോതി പുരിമതണ്ഹാസമുദയാ പടിസന്ധികാനം ആഹാരാനം സമുദയോ നിബ്ബത്തോ ഹോതീതി അത്ഥോ. കഥം? പടിസന്ധിക്ഖണേ ഹി തിസന്തതിവസേന ഉപ്പന്നസമതിംസരൂപബ്ഭന്തരേ ജാതാ ഓജാ അത്ഥി. അയം തണ്ഹാപച്ചയാ നിബ്ബത്തോ ഉപാദിന്നകകബളീകാരാഹാരോ. പടിസന്ധിചിത്തസമ്പയുത്താ പന ഫസ്സചേതനാ സയഞ്ച ചിത്തം വിഞ്ഞാണന്തി ഇമേ തണ്ഹാപച്ചയാ നിബ്ബത്താ ഉപാദിന്നകഫസ്സമനോസഞ്ചേതനാ വിഞ്ഞാണാഹാരാതി. ഏവം താവ പുരിമതണ്ഹാസമുദയാ പടിസന്ധികാനം ആഹാരാനം സമുദയോ വേദിതബ്ബോ. യസ്മാ പനിധ ഉപാദിന്നകാപി അനുപാദിന്നകാപി ആഹാരാ മിസ്സേത്വാ കഥിതാ, തസ്മാ അനുപാദിന്നകാനമ്പി ഏവം തണ്ഹാസമുദയാ ആഹാരസമുദയോ വേദിതബ്ബോ . അട്ഠലോഭസഹഗതചിത്തസമുട്ഠിതേസു ഹി രൂപേസു ഓജാ അത്ഥി, അയം സഹജാതതണ്ഹാപച്ചയാ നിബ്ബത്തോ അനുപാദിന്നകകബളീകാരാഹാരോ. ലോഭസഹഗതചിത്തസമ്പയുത്താ പന ഫസ്സചേതനാ സയഞ്ച ചിത്തം വിഞ്ഞാണന്തി ഇമേ തണ്ഹാപച്ചയാ നിബ്ബത്താ അനുപാദിന്നകഫസ്സമനോസഞ്ചേതനാ വിഞ്ഞാണാഹാരാതി.

തണ്ഹാനിരോധാ ആഹാരനിരോധോതി ഇമിസ്സാ ഉപാദിന്നകാനഞ്ച അനുപാദിന്നകാനഞ്ച ആഹാരാനം പച്ചയഭൂതായ തണ്ഹായ നിരോധേന ആഹാരനിരോധോ പഞ്ഞായതി. സേസം വുത്തനയമേവ. അയം പന വിസേസോ, ഇധ ചത്താരിപി സച്ചാനി സരൂപേനേവ വുത്താനി. യഥാ ച ഇധ, ഏവം ഇതോ ഉത്തരിമ്പി സബ്ബവാരേസൂതി. തസ്മാ സബ്ബത്ഥ അസമ്മുയ്ഹന്തേന സച്ചാനി ഉദ്ധരിതബ്ബാനി. സബ്ബവാരേസു ച "ഏത്താവതാപി ഖോ ആവുസോ"തി ഇദം ദേസനാനിയ്യാതനം തത്ഥ തത്ഥ ദേസിതധമ്മവസേന യോജേതബ്ബം. തസ്സ ഇധ താവ അയം യോജനാ **ഏത്താവതാപീ**തി ഇമായ ആഹാരദേസനായ വുത്തമനസികാരപ്പടിവേധവസേനാപീതി വുത്തം ഹോതി. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥാപി.

ആഹാരവാരവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

സച്ചവാരവണ്ണനാ

൯൧. ഇദാനി "സാധാവുസോ"തി പുരിമനയേനേവ ഥേരസ്സ ഭാസിതം അഭിനന്ദിത്വാ അനുമോദിത്വാ തേ ഭിക്ഖൂ ഉത്തരിമ്പി പഞ്ഹം പുച്ഛിംസു. ഥേരോ ച നേസം അഞ്ഞേനപി പരിയായേന ബ്യാകാസി. ഏസ നയോ ഇതോ പരേസുപി സബ്ബവാരേസു. തസ്മാ ഇതോ പരം ഏവരൂപാനി വചനാനി അനാമസിത്വാ യേന യേന പരിയായേന ബ്യാകരോതി, തസ്സ തസ്സേവ അത്ഥം വണ്ണയിസ്സാമ. ഇമസ്സ പന വാരസ്സ സങ്ഖേപദേസനായം **ദുക്ഖഞ്ച പജാനാതീ**തി ഏത്ഥ **ദുക്ഖ**ന്തി ദുക്ഖസച്ചം. വിത്ഥാരദേസനായം പന യം വത്തബ്ബം സിയാ, തം സബ്ബം **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** സച്ചനിദ്ദേസേ വുത്തമേവാതി.

സച്ചവാരവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ജരാമരണവാരവണ്ണനാ

൯൭. ഇതോ പരം പടിച്ചസമുപ്പാദവസേന ദേസനാ ഹോതി. തത്ഥ ജരാമരണവാരേ താവ **തേസം തേസ**ന്തി അയം സങ്ഖേപതോ അനേകേസം സത്താനം സാധാരണനിദ്ദേസോതി ഞാതബ്ബോ. യാ ദേവദത്തസ്സ ജരാ, യാ സോമദത്തസ്സ ജരാതി ഏവഞ്ഹി ദിവസമ്പി കഥേന്തസ്സ നേവ സത്താ പരിയാദാനം ഗച്ഛന്തി. ഇമേഹി പന ദ്വീഹി പദേഹി ന കോചി സത്തോ അപരിയാദിന്നോ ഹോതി. തസ്മാ വുത്തം "അയം സങ്ഖേപതോ അനേകേസം സത്താനം സാധാരണനിദ്ദേസോ"തി.

തമ്ഹി തമ്ഹീതി അയം ഗതിജാതിവസേന അനേകേസം നികായാനം സാധാരണനിദ്ദേസോ. **സത്തനികായേ**തി സാധാരണനിദ്ദേസേന നിദ്ദിട്ഠസ്സ സരൂപനിദസ്സനം. **ജരാ ജീരണതാ**തിആദീസു പന **ജരാ**തി സഭാവനിദ്ദേസോ. **ജീരണതാ**തി ആകാരനിദ്ദേസോ. **ഖണ്ഡിച്ച**ന്തിആദയോ കാലാതിക്കമേ കിച്ചനിദ്ദേസാ.

പച്ഛിമാ ദ്വേ പകതിനിദ്ദേസാ. അയഞ്ഹി **ജരാ**തി ഇമിനാ പദേന സഭാവതോ ദീപിതാ, തേനസ്സായം സഭാവനിദ്ദേസോ. **ജീരണതാ**തി ഇമിനാ ആകാരതോ. തേനസ്സായം ആകാരനിദ്ദേസോ. **ഖണ്ഡിച്ച**ന്തി ഇമിനാ കാലാതിക്കമേ ദന്തനഖാനം ഖണ്ഡിതഭാവകരണകിച്ചതോ. **പാലിച്ച**ന്തി ഇമിനാ കേസലോമാനം പലിതഭാവകരണകിച്ചതോ. **വലിത്തചതാ**തി ഇമിനാ മംസം മിലാപേത്വാ തചേ വലിത്തഭാവകരണകിച്ചതോ ദീപിതാ. തേനസ്സാ ഇമേ **ഖണ്ഡിച്ച**ന്തിആദയോ തയോ കാലാതിക്കമേ കിച്ചനിദ്ദേസാ. തേഹി ഇമേസം വികാരാനം ദസ്സനവസേന പാകടീഭൂതാ പാകടജരാ ദസ്സിതാ. യഥേവ ഹി ഉദകസ്സ വാ അഗ്ഗിനോ വാ വാതസ്സ വാ തിണരുക്ഖാദീനം സമ്ഭഗ്ഗപലിഭഗ്ഗതായ വാ ഝാമതായ വാ ഗതമഗ്ഗോ പാകടോ ഹോതി, ന ച സോ ഗതമഗ്ഗോ താനേവ ഉദകാദീനി, ഏവമേവ ജരായ ദന്താദീസു ഖണ്ഡിച്ചാദിവസേന ഗതമഗ്ഗോ പാകടോ, ചക്ഖും ഉമ്മീലേത്വാപി ഗയ്ഹതി. ന ച ഖണ്ഡിച്ചാദീനേവ ജരാ, ന ഹി ജരാ ചക്ഖുവിഞ്ഞേയ്യാ ഹോതി.

ആയുനോ സംഹാനി ഇന്ദ്രിയാനം പരിപാകോതി ഇമേഹി പന പദേഹി കാലാതിക്കമേയേവ അഭിബ്യത്തതായ ആയുക്ഖയചക്ഖാദിഇന്ദ്രിയപരിപാകസഞ്ഞിതായ പകതിയാ ദീപിതാ. തേനസ്സിമേ പച്ഛിമാ ദ്വേ പകതിനിദ്ദേസാതി വേദിതബ്ബാ.

തത്ഥ യസ്മാ ജരം പത്തസ്സ ആയു ഹായതി, തസ്മാ ജരാ "ആയുനോ സംഹാനീ"തി ഫലൂപചാരേന വുത്താ . യസ്മാ ച ദഹരകാലേ സുപ്പസന്നാനി സുഖുമമ്പി അത്തനോ വിസയം സുഖേനേവ ഗണ്ഹനസമത്ഥാനി ചക്ഖാദീനി ഇന്ദ്രിയാനി ജരം പത്തസ്സ പരിപക്കാനി ആലുളിതാനി അവിസദാനി ഓളാരികമ്പി അത്തനോ വിസയം ഗഹേതും അസമത്ഥാനി ഹോന്തി, തസ്മാ "ഇന്ദ്രിയാനം പരിപാകോ"തിപി ഫലൂപചാരേനേവ വുത്താ. സാ പനായം ഏവം നിദ്ദിട്ഠാ സബ്ബാപി ജരാ പാകടാ പടിച്ഛന്നാതി ദുവിധാ ഹോതി.

തത്ഥ ദന്താദീസു ഖണ്ഡഭാവാദിദസ്സനതോ രൂപധമ്മേസു ജരാ **പാകടജരാ** നാമ. അരൂപധമ്മേസു പന താദിസസ്സ വികാരസ്സ അദസ്സനതോ **പടിച്ഛന്നജരാ** നാമ. തത്ഥ യ്വായം ഖണ്ഡാദിഭാവോ ദിസ്സതി, സോ താദിസാനം ദന്താദീനം സുവിഞ്ഞേയ്യത്താ വണ്ണോയേവ, തം ചക്ഖുനാ ദിസ്വാ മനോദ്വാരേന ചിന്തേത്വാ "ഇമേ ദന്താ ജരായ പഹടാ"തി ജരം ജാനാതി ഉദകട്ഠാനേ ബദ്ധാനി ഗോസീസാദീനി ഓലോകേത്വാ ഹേട്ഠാ ഉദകസ്സ അത്ഥിഭാവം ജാനനം വിയ. പുന അവീചി സവീചീതി ഏവമ്പി ദുവിധാ ഹോതി. തത്ഥ മണികനകരജതപവാളസൂരിയാദീനം മന്ദദസകാദീസു പാണീനം വിയ പുപ്ഫഫലപല്ലവാദീസു ച അപാണീനം വിയ അന്തരന്തരാ വണ്ണവിസേസാദീനം ദുവിഞ്ഞേയ്യത്താ ജരാ **അവീചിജരാ** നാമ, നിരന്തരജരാതി അത്ഥോ. തതോ അഞ്ഞേസു പന യഥാവുത്തേസു അന്തരന്തരാ വണ്ണവിസേസാദീനം സുവിഞ്ഞേയ്യത്താ ജരാ **സവീചിജരാ** നാമാതി വേദിതബ്ബാ.

ഇതോ പരം, **തേസം തേസ**ന്തിആദി വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. **ചുതി ചവനതാ**തിആദീസു പന **ചുതീ**തി ചവനകവസേന വുച്ചതി, ഏകചതുപഞ്ചക്ഖന്ധാനം സാമഞ്ഞവചനമേതം. **ചവനതാ**തി ഭാവവചനേന ലക്ഖണനിദസ്സനം. **ഭേദോ**തി ചുതിക്ഖന്ധാനം ഭങ്ഗുപ്പത്തിപരിദീപനം. **അന്തരധാന**ന്തി ഘടസ്സേവ ഭിന്നസ്സ ഭിന്നാനം ചുതിക്ഖന്ധാനം യേന കേനചി പരിയായേന ഠാനാഭാവപരിദീപനം. **മച്ചു മരണ**ന്തി മച്ചുസങ്ഖാതം മരണം. തേന **സമുച്ഛേദമരണാ**ദീനി നിസേധേതി. **കാലോ** നാമ അന്തകോ, തസ്സ കിരിയാതി **കാലകിരിയാ**. ഏതേന ലോകസമ്മുതിയാ മരണം ദീപേതി.

ഇദാനി പരമത്ഥേന ദീപേതും, **ഖന്ധാനം ഭേദോ**തിആദിമാഹ. പരമത്ഥേന ഹി ഖന്ധായേവ ഭിജ്ജന്തി, ന സത്തോ നാമ കോചി മരതി. ഖന്ധേസു പന ഭിജ്ജമാനേസു സത്തോ മരതി, ഭിന്നേസു മതോതി വോഹാരോ ഹോതി.

ഏത്ഥ ച ചതുവോകാരവസേന ഖന്ധാനം ഭേദോ, ഏകവോകാരവസേന കളേവരസ്സ നിക്ഖേപോ. ചതുവോകാരവസേന വാ ഖന്ധാനം ഭേദോ, സേസദ്വയവസേന കളേവരസ്സ നിക്ഖേപോ വേദിതബ്ബോ. കസ്മാ? ഭവദ്വയേപി രൂപകായസങ്ഖാതസ്സ കളേവരസ്സ സമ്ഭവതോ. അഥ വാ യസ്മാ ച ചാതുമഹാരാജികാദീസു ഖന്ധാ ഭിജ്ജന്തേവ, ന കിഞ്ചി നിക്ഖിപന്തി, തസ്മാ തേസം വസേന ഖന്ധാനം ഭേദോ, മനുസ്സാദീസു കളേവരസ്സ നിക്ഖേപോ. ഏത്ഥ ച കളേവരസ്സ നിക്ഖേപകാരണതോ മരണം കളേവരസ്സ നിക്ഖേപോതി വുത്തന്തി ഏവമത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

ഇതി അയഞ്ച ജരാ ഇദഞ്ച മരണം. ഇദം വുച്ചതാവുസോതി ഇദം ഉഭയമ്പി ഏകതോ കത്വാ ജരാമരണന്തി കഥിയതി. സേസം വുത്തനയമേവാതി.

ജരാമരണവാരവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ജാതിവാരവണ്ണനാ

൯൩. ജാതിവാരേ **ജാതി സഞ്ജാതീ**തിആദീസു ജായനട്ഠേന **ജാതി,** സാ അപരിപുണ്ണായതനവസേന യുത്താ. സഞ്ജായനട്ഠേന **സഞ്ജാതി,** സാ പരിപുണ്ണായതനവസേന യുത്താ. ഓക്കമനട്ഠേന **ഓക്കന്തി,** സാ അണ്ഡജജലാബുജവസേന യുത്താ. തേ ഹി അണ്ഡകോസഞ്ച വത്ഥികോസഞ്ച ഓക്കമന്താ പവിസന്താ വിയ പടിസന്ധിം ഗണ്ഹന്തി. അഭിനിബ്ബത്തനട്ഠേന **അഭിനിബ്ബത്തി,** സാ സംസേദജഓപപാതികവസേന യുത്താ, തേ ഹി പാകടായേവ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തന്തി. അയം താവ വോഹാരദേസനാ.

ഇദാനി പരമത്ഥദേസനാ ഹോതി. ഖന്ധായേവ ഹി പരമത്ഥതോ പാതുഭവന്തി, ന സത്തോ. തത്ഥ ച **ഖന്ധാന**ന്തി ഏകവോകാരഭവേ ഏകസ്സ ചതുവോകാരഭവേ ചതുന്നം പഞ്ചവോകാരഭവേ പഞ്ചന്നമ്പി ഗഹണം വേദിതബ്ബം. **പാതുഭാവോ**തി ഉപ്പത്തി. **ആയതനാന**ന്തി ഏത്ഥ തത്ര തത്ര ഉപ്പജ്ജമാനായതനവസേനേവ സങ്ഗഹോ വേദിതബ്ബോ. **പടിലാഭോ**തി സന്തതിയം പാതുഭാവോയേവ. പാതുഭവന്താനേവ ഹി താനി പടിലദ്ധാനി നാമ ഹോന്തി. **അയം വുച്ചതാവുസോ ജാതീ**തി ഇമിനാ പദേന വോഹാരതോ പരമത്ഥതോ ച ദേസിതായ ജാതിയാ നിഗമനം കരോതീതി. **ഭവസമുദയാ**തി ഏത്ഥ പന ജാതിയാ പച്ചയഭൂതോ കമ്മഭവോ വേദിതബ്ബോ. സേസം വുത്തനയമേവാതി.

ജാതിവാരവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഭവവാരവണ്ണനാ

൯൮. ഭവവാരേ **കാമഭവോ**തി കമ്മഭവോ ച ഉപപത്തിഭവോ ച. തത്ഥ **കമ്മഭവോ** നാമ കാമഭവൂപഗം കമ്മമേവ. തഞ്ഹി ഉപപത്തിഭവസ്സ കാരണത്താ ''സുഖോ ബുദ്ധാനമുപ്പാദോ (ധ॰ പ॰ ൧൯൪) ദുക്ഖോ പാപസ്സ ഉച്ചയോ''തിആദീനി (ധ॰ പ॰ ൧൧൭) വിയ ഫലവോഹാരേന ഭവോതി വുത്തം. **ഉപപത്തിഭവോ** നാമ തേന കമ്മേന നിബ്ബത്തം ഉപാദിന്നഖന്ധപഞ്ചകം. തഞ്ഹി തത്ഥ ഭവതീതി കത്വാ **ഭവോ**തി വുത്തം. ഏവം സബ്ബഥാപി ഇദം കമ്മഞ്ച ഉപപത്തി ച ഉഭയമ്പേതമിധ ''കാമഭവോ''തി വുത്തം. ഏസ നയോ **രൂപാരൂപഭവേസു. ഉപാദാനസമുദയാ**തി ഏത്ഥ പന ഉപാദാനം കുസലകമ്മഭവസ്സ ഉപനിസ്സയവസേനേവ പച്ചയോ ഹോതി. അകുസലകമ്മഭവസ്സ ഉപനിസ്സയവസേനപി സഹജാതാദിവസേനപി. ഉപപത്തിഭവസ്സ പന സബ്ബസ്സാപി ഉപനിസ്സയവസേനേവ. സേസം വുത്തനയമേവാതി.

ഭവവാരവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഉപാദാനവാരവണ്ണനാ

൯൯. ഉപാദാനവാരേ **കാമുപാദാന**ന്തിആദീസു വത്ഥുകാമം ഉപാദിയതി ഏതേന, സയം വാ തം ഉപാദിയതീതി **കാമുപാദാനം**. കാമോ ച സോ ഉപാദാനഞ്ചാതി വാ കാമുപാദാനം. **ഉപാദാന**ന്തി ദള്ഹഗ്ഗഹണം വുച്ചതി. ദള്ഹത്ഥോ ഹി ഏത്ഥ ഉപസദ്ദോ, ''ഉപായാസ ഉപകട്ഠാ''തിആദീസു വിയ പഞ്ചകാമഗുണികരാഗസ്സേതം അധിവചനം. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ. വിത്ഥാരതോ പനേതം ''തത്ഥ കതമം കാമുപാദാനം, യോ കാമേസു കാമച്ഛന്ദോ''തി (ധ॰ സ॰ ൧൨൨൦; വിഭ॰ ൯൩൮) വുത്തനയേന വേദിതബ്ബം.

തഥാ ദിട്ഠി ച സാ ഉപാദാനഞ്ചാതി **ദിട്ഠുപാദാനം**. അഥ വാ ദിട്ഠിം ഉപാദിയതി, ഉപാദിയന്തി വാ ഏതേന ദിട്ഠിന്തി ദിട്ഠുപാദാനം. ഉപാദിയതി ഹി പുരിമദിട്ഠിം ഉത്തരദിട്ഠി. ഉപാദിയന്തി ച തായ ദിട്ഠിം. യഥാഹ ''സസ്സതോ അത്താ ച ലോകോ ച, ഇദമേവ സച്ചം മോഘമഞ്ഞ''ന്തിആദി (മ॰ നി॰ ൩.൨൭), സീലബ്ബതുപാദാനഅത്തവാദുപാദാനവജ്ജസ്സ സബ്ബദിട്ഠിഗതസ്സേതം അധിവചനം. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ. വിത്ഥാരതോ പനേതം ''തത്ഥ കതമം ദിട്ഠുപാദാനം നത്ഥി ദിന്ന''ന്തി (ധ॰ സ॰ ൧൨൨൧; വിഭ॰ ൯൩൮) വുത്തനയേന വേദിതബ്ബം.

തഥാ സീലബ്ബതം ഉപാദിയന്തി ഏതേന, സയം വാ തം ഉപാദിയതി, സീലബ്ബതഞ്ച തം ഉപാദാനഞ്ചാതി വാ **സീലബ്ബതുപാദാനം**. ഗോസീലഗോവതാദീനി ഹി ഏവം സുദ്ധീതി അഭിനിവേസതോ സയമേവ ഉപാദാനാനി അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ. വിത്ഥാരതോ പനേതം ''തത്ഥ കതമം സീലബ്ബതുപാദാനം, ഇതോ ബഹിദ്ധാ സമണബ്രാഹ്മണാനം സീലേന സുദ്ധീ''തി വുത്തനയേന വേദിതബ്ബം.

ഇദാനി വദന്തി ഏതേനാതി **വാദോ**. ഉപാദിയന്തി ഏതേനാതി **ഉപാദാനം**. കിം വദന്തി, ഉപാദിയന്തി വാ? അത്താനം. അത്തനോ വാദുപാദാനം **അത്തവാദുപാദാനം**. അത്തവാദമത്തമേവ വാ അത്താതി ഉപാദിയതി ഏതേനാതി അത്തവാദുപാദാനം, വീസതിവത്ഥുകായ സക്കായദിട്ഠിയാ ഏതം അധിവചനം. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ. വിത്ഥാരതോ പനേതം ''തത്ഥ കതമം അത്തവാദുപാദാനം, ഇധ അസ്സുതവാ പുഥുജ്ജനോ അരിയാനം അദസ്സാവീ''തി (ധ॰ സ॰ ൧൨൨൩) വുത്തനയേന വേദിതബ്ബം.

തണ്ഹാസമുദയാതി ഏത്ഥ തണ്ഹാ കാമുപാദാനസ്സ ഉപനിസ്സയവസേന അനന്തരസമനന്തരനത്ഥിവിഗതാസേവനവസേന വാ പച്ചയോ. അവസേസാനം പന സഹജാതാദിവസേനാപി. സേസം വുത്തനയമേവാതി.

ഉപാദാനവാരവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

തണ്ഹാവാരവണ്ണനാ

൧൦൦. തണ്ഹാവാരേ **രൂപതണ്ഹാ...പേ॰... ധമ്മതണ്ഹാ**തി ഏവം ചക്ഖുദ്വാരാദീസു ജവനവീഥിയം പവത്തായ തണ്ഹായ ''സേട്ഠിപുത്തോ ബ്രാഹ്മണപുത്തോ''തി ഏവമാദീസു പിതിതോ നാമം വിയ പിതിസദിസാരമ്മണതോ നാമം. ഏത്ഥ ച രൂപാരമ്മണാ തണ്ഹാ, രൂപേ തണ്ഹാതി **രൂപതണ്ഹാ**. സാ കാമരാഗഭാവേന രൂപം അസ്സാദേന്തീ പവത്തമാനാ **കാമതണ്ഹാ**. സസ്സതദിട്ഠിസഹഗതരാഗഭാവേന രൂപം

നിച്ചം ധുവം സസ്സതന്തി ഏവം അസ്സാദേന്തീ പവത്തമാനാ **ഭവതണ്ഹാ**. ഉച്ഛേദദിട്ഠിസഹഗതരാഗഭാവേന രൂപം ഉച്ഛിജ്ജതി വിനസ്സതി പേച്ച ന ഭവിസ്സതീതി ഏവം അസ്സാദേന്തീ പവത്തമാനാ **വിഭവതണ്ഹാ**തി ഏവം തിവിധാ ഹോതി. യഥാ ച രൂപതണ്ഹാ, തഥാ സദ്ദതണ്ഹാദയോപീതി ഏതാനി അട്ഠാരസ തണ്ഹാവിചരിതാനി ഹോന്തി. താനി അജ്ഝത്തരൂപാദീസു അട്ഠാരസ, ബഹിദ്ധാരൂപാദീസു അട്ഠാരസാതി ഛത്തിംസ. ഇതി അതീതാനി ഛത്തിംസ, അനാഗതാനി ഛത്തിംസ, പച്ചുപ്പന്നാനി ഛത്തിംസാതി അട്ഠസതം. "അജ്ഝത്തികസ്സുപാദായ 'അസ്മീ'തി ഹോതി , 'ഇത്ഥസ്മീ'തി ഹോതീ"തി (വിഭ॰ ൯൭൩-൯൭൪) വാ ഏവമാദീനാ അജ്ഝത്തികരൂപാദിനിസ്സിതാനി അട്ഠാരസ, "ബാഹിരസ്സുപാദായ 'ഇമിനാ അസ്മീ'തി ഹോതി, 'ഇമിനാ ഇത്ഥസ്മീ'തി ഹോതീ"തി വാ (വിഭ॰ ൯൭൫) ഏവമാദിനാ ബാഹിരരൂപാദിനിസ്സിതാനി അട്ഠാരസാതി ഛത്തിംസ. ഇതി അതീതാനി ഛത്തിംസ, അനാഗതാനി ഛത്തിംസ, പച്ചുപ്പന്നാനി ഛത്തിംസാതി ഏവമ്പി **അട്ഠസതതണ്ഹാവിചരിതാനി** ഹോന്തി. പുന സങ്ഗഹേ കരീയമാനേ രൂപാദീസു ആരമ്മണേസു ഛളേവ തണ്ഹാകായാ തിസ്സോയേവ കാമതണ്ഹാദയോ ഹോന്തീതി ഏവം -

> നിദ്ദേസത്ഥേന നിദ്ദേസ-വിത്ഥാരാ വിത്ഥാരസ്സ ച;
> പുന സങ്ഗഹതോ തണ്ഹാ, വിഞ്ഞാതബ്ബാ വിഭാവിനാതി.

വേദനാസമുദയാതി ഏത്ഥ പന **വേദനാ**തി വിപാകവേദനാ അധിപ്പേതാ. സാ കഥം ഛസു ദ്വാരേസു തണ്ഹായ പച്ചയോ ഹോതീതി ചേ? അസ്സാദനീയതോ. സുഖായ ഹി വേദനായ അസ്സാദനേന സത്താ വേദനം മമായന്താ വേദനായ തണ്ഹം ഉപ്പാദേത്വാ വേദനാരാഗരത്താ ഹുത്വാ ചക്ഖുദ്വാരേ ഇട്ഠമേവ രൂപം പത്ഥേന്തി, ലദ്ധാ ച നം അസ്സാദേന്തി, ആരമ്മണദായകാനഞ്ച ചിത്തകാരാദീനം സക്കാരം കരോന്തി. തഥാ സോതദ്വാരാദീസു ഇട്ഠേ ച സദ്ദാദയോ പത്ഥേന്തി, ലദ്ധാ ച നേ അസ്സാദേന്തി, ആരമ്മണദായകാനഞ്ച വീണാവാദക-ഗന്ധികസൂദ-തന്തവായ-നാനാവിധസിപ്പസന്ദസ്സകാദീനം സക്കാരം കരോന്തി. യഥാ കിം? യഥാ പുത്തസിനേഹേന പുത്തം മമായന്താ ധാതിയാ സക്കാരം കരോന്തി, സപ്പായസപ്പിഖീരാദീനിയേവ നം പായേന്തി ചേവ ഭോജേന്തി ച. സേസം വുത്തനയമേവ.

തണ്ഹാവാരവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

വേദനാവാരവണ്ണനാ

൯൭. വേദനാവാരേ **വേദനാകായാ**തി വേദനാസമൂഹാ. **ചക്ഖുസമ്ഫസ്സജാ വേദനാ...പേ॰... മനോസമ്ഫസ്സജാ വേദനാ**തി ഏതം "ചക്ഖുസമ്ഫസ്സജാ വേദനാ അത്ഥി കുസലാ, അത്ഥി അകുസലാ, അത്ഥി അബ്യാകതാ"തി (വിഭ॰ ൩൪) ഏവം വിഭങ്ഗേ ആഗതത്താ ചക്ഖുദ്വാരാദീസു പവത്താനം കുസലാകുസലാബ്യാകതവേദനാനം "സാരിപുത്തോ, മന്താണിപുത്തോ"തി ഏവമാദീസു മാതിതോ നാമം വിയ മാതിസദിസവത്ഥുതോ നാമം. വചനത്ഥോ പനേത്ഥ ചക്ഖുസമ്ഫസ്സഹേതു ജാതാ വേദനാ **ചക്ഖുസമ്ഫസ്സജാ വേദനാ**തി. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ. അയം താവേത്ഥ സബ്ബസങ്ഗാഹികകഥാ . വിപാകവസേന പന ചക്ഖുദ്വാരേ ദ്വേ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാനി, ദ്വേ മനോധാതുയോ, തിസ്സോ മനോവിഞ്ഞാണധാതുയോതി ഏതാഹി സമ്പയുത്തവസേന വേദനാ വേദിതബ്ബാ. ഏസ നയോ സോതദ്വാരാദീസു. മനോദ്വാരേ മനോവിഞ്ഞാണധാതുസമ്പയുത്താവ.

ഫസ്സസമുദയാതി ഏത്ഥ പന പഞ്ചദ്വാരേ പഞ്ചവത്ഥുകവേദനാനം സഹജാതചക്ഖുസമ്ഫസ്സാദിസമുദയാ സമുദയോ ഹോതി. അവസേസാനം ചക്ഖുസമ്ഫസ്സാദയോ ഉപനിസ്സയാദിവസേന പച്ചയാ. മനോദ്വാരേ തദാരമ്മണവേദനാനം അദ്വാരികാനഞ്ച പടിസന്ധിഭവങ്ഗചുതിവേദനാനം സഹജാതമനോസമ്ഫസ്സസമുദയാ സമുദയോ ഹോതീതി വേദിതബ്ബോ. സേസം വുത്തനയമേവ.

വേദനാവാരവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഫസ്സവാരവണ്ണനാ

൯൮. ഫസ്സവാരേ **ചക്ഖുസമ്ഫസ്സോ**തി ചക്ഖുമ്ഹി സമ്ഫസ്സോ. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ. **ചക്ഖുസമ്ഫസ്സോ...പേ॰... കായസമ്ഫസ്സോ**തി ഏത്താവതാ ച കുസലാകുസലവിപാകാ പഞ്ചവത്ഥുകാ ദസ സമ്ഫസ്സാ വുത്താ ഹോന്തി. **മനോസമ്ഫസ്സോ**തി ഇമിനാ സേസാ ബാവീസതി ലോകിയവിപാകമനസമ്പയുത്തഫസ്സാ. **സളായതനസമുദയാ**തി ഛന്നം ചക്ഖാദീനം ആയതനാനം സമുദയേന ഇമസ്സ ഛബ്ബിധസ്സാപി സമ്ഫസ്സസ്സ സമുദയോ ഹോതീതി വേദിതബ്ബോ. സേസം വുത്തനയമേവാതി.

ഫസ്സവാരവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

സളായതനവാരവണ്ണനാ

൯൯. സളായതനവാരേ **ചക്ഖായതന**ന്തിആദീസു യം വത്തബ്ബം, തം സബ്ബം **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** ഖന്ധനിദ്ദേസേ ചേവ ആയതനനിദ്ദേസേ ച വുത്തനയമേവ. **നാമരൂപസമുദയാ**തി ഏത്ഥ പന യം നാമം യഞ്ച രൂപം, യഞ്ച നാമരൂപം യസ്സ ആയതനസ്സ പച്ചയോ ഹോതി, തസ്സ വസേന **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** പടിച്ചസമുപ്പാദനിദ്ദേസേ വുത്തനയേന നാമരൂപസമുദയാ സളായതനസമുദയോ വേദിതബ്ബോ. സേസം വുത്തപ്പകാരമേവാതി.

സളായതനവാരവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നാമരൂപവാരവണ്ണനാ

൧൦൦. നാമരൂപവാരേ നമനലക്ഖണം **നാമം**. രുപ്പനലക്ഖണം **രൂപം**. വിത്ഥാരവാരേ പനസ്സ **വേദനാ**തി വേദനാക്ഖന്ധോ. **സഞ്ഞാ**തി സഞ്ഞാക്ഖന്ധോ. **ചേതനാ ഫസ്സോ മനസികാരോ**തി സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ വേദിതബ്ബോ. കാമഞ്ച അഞ്ഞേപി സങ്ഖാരക്ഖന്ധസങ്ഗഹിതാ ധമ്മാ സന്തി, ഇമേ പന തയോ സബ്ബദുബ്ബലേസുപി ചിത്തേസു സന്തി. തസ്മാ ഏതേസംയേവ വസേനേത്ഥ സങ്ഖാരക്ഖന്ധോപി ദസ്സിതോ. **ചത്താരി ച മഹാഭൂതാനീ**തി ഏത്ഥ **ചത്താരീ**തി ഗണനപരിച്ഛേദോ. **മഹാഭൂതാനീ**തി പഥവീആപതേജവായാനമേതം അധിവചനം. യേന പന കാരണേന താനി മഹാഭൂതാനീതി വുച്ചന്തി, യോ ചേത്ഥ അഞ്ഞോ വിനിച്ഛയനയോ, സോ സബ്ബോ **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** രൂപക്ഖന്ധനിദ്ദേസേ വുത്തോ.

ചതുന്നഞ്ച മഹാഭൂതാനം ഉപാദായാതി ഏത്ഥ പന **ചതുന്ന**ന്തി ഉപയോഗത്ഥേ സാമിവചനം, ചത്താരി ച മഹാഭൂതാനീതി വുത്തം ഹോതി. **ഉപാദായാ**തി ഉപാദിയിത്വാ, ഗഹേത്വാതി അത്ഥോ. നിസ്സായാതിപി ഏകേ. വത്തമാനന്തി അയഞ്ചേത്ഥ പാഠസേസോ. സമൂഹത്ഥേ വാ ഏതം സാമിവചനം. തേന ചതുന്നഞ്ച മഹാഭൂതാനം സമൂഹം ഉപാദായ പവത്തമാനം രൂപന്തി അയമത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ഏവം സബ്ബത്ഥാപി യാനി ചത്താരി പഥവീആദീനി മഹാഭൂതാനി, യഞ്ച ചതുന്നം മഹാഭൂതാനം ഉപാദായ വത്തമാനം ചക്ഖായതനാദിഭേദേന അഭിധമ്മപാളിയമേവ വുത്തം തേവീസതിവിധം രൂപം, തം സബ്ബമ്പി "രൂപ"ന്തി വേദിതബ്ബം. **വിഞ്ഞാണസമുദയാ**തി ഏത്ഥ പന യം വിഞ്ഞാണം യസ്സ നാമസ്സ യസ്സ ച രൂപസ്സ യസ്സ ച നാമരൂപസ്സ പച്ചയോ ഹോതി, തസ്സ വസേന **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** പടിച്ചസമുപ്പാദനിദ്ദേസേ വുത്തനയേനേവ വിഞ്ഞാണസമുദയാ നാമരൂപസമുദയോ വേദിതബ്ബോ. സേസം വുത്തനയമേവാതി.

നാമരൂപവാരവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

വിഞ്ഞാണവാരവണ്ണനാ

൧൦൧. വിഞ്ഞാണവാരേ **ചക്ഖുവിഞ്ഞാണ**ന്തി ചക്ഖുമ്ഹി വിഞ്ഞാണം, ചക്ഖുതോ വാ ജാതം വിഞ്ഞാണന്തി **ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം**. ഏവം **സോതഘാനജിവ്ഹാകായവിഞ്ഞാണാനി**. ഇതരം പന മനോയേവ വിഞ്ഞാണന്തി **മനോവിഞ്ഞാണം**. ദ്വിപഞ്ചവിഞ്ഞാണവജ്ജസ്സ തേഭൂമകവിപാകചിത്തസ്സേതം അധിവചനം. **സങ്ഖാരസമുദയാ**തി ഏത്ഥ പന യോ സങ്ഖാരോ യസ്സ വിഞ്ഞാണസ്സ പച്ചയോ ഹോതി, തസ്സ വസേന സങ്ഖാരസമുദയാ വിഞ്ഞാണസമുദയോ വേദിതബ്ബോ. സേസം വുത്തനയമേവാതി.

വിഞ്ഞാണവാരവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

സങ്ഖാരവാരവണ്ണനാ

൧൦൨. സങ്ഖാരവാരേ അഭിസങ്ഖരണലക്ഖണോ **സങ്ഖാരോ**. വിത്ഥാരവാരേ പനസ്സ **കായസങ്ഖാരോ**തി കായതോ പവത്തസങ്ഖാരോ, കായദ്വാരേ ചോപനവസേന പവത്താനം കാമാവചരകുസലതോ അട്ഠന്നം, അകുസലതോ ദ്വാദസന്നന്തി വീസതിയാ കായസഞ്ചേതനാനമേതം അധിവചനം. **വചീസങ്ഖാരോ**തി വചിതോ പവത്തസങ്ഖാരോ, വചീദ്വാരേ വചനഭേദവസേന പവത്താനം വീസതിയാ ഏവ വചീസഞ്ചേതനാനമേതം അധിവചനം. **ചിത്തസങ്ഖാരോ**തി ചിത്തതോ പവത്തസങ്ഖാരോ, കായവചീദ്വാരേ ചോപനം അകത്വാ രഹോ നിസീദിത്വാ ചിന്തയന്തസ്സ പവത്താനം ലോകിയകുസലാകുസലവസേന ഏകൂനതിംസമനോസഞ്ചേതനാനമേതം അധിവചനം. **അവിജ്ജാസമുദയാ**തി ഏത്ഥ പന കുസലാനം ഉപനിസ്സയവസേന അകുസലാനം സഹജാതാദിവസേനാപി അവിജ്ജാപച്ചയോ ഹോതീതി വേദിതബ്ബാ. സേസം വുത്തനയമേവാതി.

സങ്ഖാരവാരവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

അവിജ്ജാവാരവണ്ണനാ

൧൦൩. അവിജ്ജാവാരേ **ദുക്ഖേ അഞ്ഞാണ**ന്തി ദുക്ഖസച്ചേ അഞ്ഞാണം, മോഹസ്സേതം അധിവചനം. ഏസ നയോ **സമുദയേ അഞ്ഞാണ**ന്തിആദീസു. തത്ഥ ചതൂഹി കാരണേഹി ദുക്ഖേ അഞ്ഞാണം വേദിതബ്ബം അന്തോഗധതോ വത്ഥുതോ ആരമ്മണതോ പടിച്ഛാദനതോ ച. തഥാ ഹി തം ദുക്ഖസച്ചപരിയാപന്നത്താ ദുക്ഖേ അന്തോഗധം, ദുക്ഖസച്ചഞ്ചസ്സ നിസ്സയപച്ചയഭാവേന വത്ഥു, ആരമ്മണപച്ചയഭാവേന ആരമ്മണം, ദുക്ഖസച്ചഞ്ച ഏതം പടിച്ഛാദേതി, തസ്സ യാഥാവലക്ഖണപ്പടിവേധനിവാരണേന, ഞാണപ്പവത്തിയാ ചേത്ഥ അപ്പദാനേന.

സമുദയേ അഞ്ഞാണം തീഹി കാരണേഹി വേദിതബ്ബം വത്ഥുതോ ആരമ്മണതോ പടിച്ഛാദനതോ ച. നിരോധേ പടിപദായഞ്ച അഞ്ഞാണം ഏകേനേവ കാരണേന വേദിതബ്ബം പടിച്ഛാദനതോ. നിരോധപടിപദായ ഹി പടിച്ഛാദകമേവ അഞ്ഞാണം തേസം യാഥാവലക്ഖണപ്പടിവേധനിവാരണേന, തേസു ച ഞാണപ്പവത്തിയാ അപ്പദാനേന. ന പന തത്ഥ അന്തോഗധം, തസ്മിം സച്ചദ്വയേ അപരിയാപന്നത്താ. ന തസ്സ തം സച്ചദ്വയം വത്ഥു, അസഹജാതത്താ. നാരമ്മണം, തദാരബ്ഭ അപ്പവത്തനതോ. പച്ഛിമഞ്ഹി

സച്ചദ്വയം ഗമ്ഭീരത്താ ദുദ്ദസം, ന ചേത്ഥ അന്ധഭൂതം അഞ്ഞാണം പവത്തതി. പുരിമം പന വഞ്ചനിയട്ഠേന സഭാവലക്ഖണസ്സ ദുദ്ദസത്താ ഗമ്ഭീരം, തത്ഥ വിപല്ലാസഗ്ഗാഹവസേന പവത്തതി.

അപിച **ദുക്ഖേ**തി ഏത്താവതാ സങ്ഗഹതോ വത്ഥുതോ ആരമ്മണതോ കിച്ചതോ ച അവിജ്ജാ ദീപിതാ. **ദുക്ഖസമുദയേ**തി ഏത്താവതാ വത്ഥുതോ ആരമ്മണതോ കിച്ചതോ ച. **ദുക്ഖനിരോധേ ദുക്ഖനിരോധഗാമിനിയാ പടിപദായാ**തി ഏത്താവതാ കിച്ചതോ. അവിസേസതോ പന **അഞ്ഞാണ**ന്തി ഏതേന സഭാവതോ നിദ്ദിട്ഠാതി ഞാതബ്ബാ. **ആസവസമുദയാ**തി ഏത്ഥ പന കാമാസവഭവാസവാ സഹജാതാദിവസേന അവിജ്ജായ പച്ചയാ ഹോന്തി. അവിജ്ജാസവോ ഉപനിസ്സയവസേനേവ. പുബ്ബുപ്പന്നാ ചേത്ഥ അവിജ്ജാ അവിജ്ജാസവോതി വേദിതബ്ബാ. സാ അപരാപരുപ്പന്നായ അവിജ്ജായ ഉപനിസ്സയപച്ചയോ ഹോതി. സേസം വുത്തനയമേവാതി.

അവിജ്ജാവാരവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ആസവവാരവണ്ണനാ

൭൦. ആസവവാരേ **അവിജ്ജാസമുദയാ**തി ഏത്ഥ അവിജ്ജാ കാമാസവഭവാസവാനം സഹജാതാദിവസേന പച്ചയോ ഹോതി. അവിജ്ജാസവസ്സ ഉപനിസ്സയവസേനേവ. അപരാപരുപ്പന്നാ ചേത്ഥ അവിജ്ജാ അവിജ്ജാസവോതി വേദിതബ്ബാ. പുബ്ബുപ്പന്നാ അവിജ്ജായേവസ്സ അപരാപരുപ്പന്നസ്സ അവിജ്ജാസവസ്സ ഉപനിസ്സയപച്ചയോ ഹോതി. സേസം വുത്തനയമേവാതി. അയം വാരോ യാ ഏസാ പടിച്ചസമുപ്പാദപദേസു ജേട്ഠികാ അവിജ്ജാ, തസ്സാപി പച്ചയദസ്സനവസേന വുത്തോ. ഏവം വുത്തേന വാരേന സംസാരസ്സ അനമതഗ്ഗതാ സാധിതാ ഹോതി. കഥം? ആസവസമുദയേന ഹി അവിജ്ജാസമുദയോ. അവിജ്ജാസമുദയേനാപി ആസവസമുദയോ. ഏവം ആസവാ അവിജ്ജായ അവിജ്ജാപി ആസവാനം പച്ചയോതി കത്വാ പുബ്ബകോടി ന പഞ്ഞായതി അവിജ്ജായ, തസ്സാ അപഞ്ഞായനതോ സംസാരസ്സ അനമതഗ്ഗതാ സിദ്ധാ ഹോതീതി.

ഏവം സബ്ബേപിമേ ഇമസ്മിം സുത്തേ കമ്മപഥവാരോ ആഹാരവാരോ ദുക്ഖവാരോ ജരാ-മരണ-ജാതി-ഭവ-ഉപാദാന-തണ്ഹാ-വേദനാ-ഫസ്സ-സളായതന-നാമരൂപ- വിഞ്ഞാണ-സങ്ഖാര-അവിജ്ജാ-ആസവവാരോതി **സോളസവാരാ** വുത്താ.

തേസു ഏകേകസ്സ വാരസ്സ സങ്ഖേപവിത്ഥാരവസേന ദ്വിധാ വിഭത്താ ദ്വത്തിംസട്ഠാനാനി ഹോന്തി. ഇതി ഇമസ്മിം സുത്തേ ഇമേസു ദ്വത്തിംസട്ഠാനേസു ചത്താരി സച്ചാനി കഥിതാനി. ഏതേസംയേവ വിത്ഥാരവസേന വുത്തേസു സോളസസു ഠാനേസു അരഹത്തം കഥിതം. ഥേരസ്സ പന മതേന ദ്വത്തിംസായപി ഠാനേസു ചത്താരി സച്ചാനി ചത്താരോ ച മഗ്ഗാ കഥിതാതി. ഇതി സകലേപി പഞ്ചമഹാനികായസങ്ഗഹിതേ ബുദ്ധവചനേ നത്ഥി തം സുത്തം, യത്ഥ ദ്വത്തിംസക്ഖത്തും ചത്താരി സച്ചാനി ദ്വത്തിംസക്ഖത്തുഞ്ച അരഹത്തം പകാസിതം അഞ്ഞത്ര ഇമമ്ഹാ സമ്മാദിട്ഠിസുത്താതി.

ഇദമവോചായസ്മാ സാരിപുത്തോതി ഇദം ദ്വത്തിംസായ ചതുസച്ചപരിയായേഹി ദ്വത്തിംസായ അരഹത്തപരിയായേഹീതി ചതുസട്ഠിയാ കാരണേഹി അലങ്കരിത്വാ സമ്മാദിട്ഠിസുത്തം ആയസ്മാ സാരിപുത്തോ അവോച, അത്തമനാ തേ ഭിക്ഖൂ ആയസ്മതോ സാരിപുത്തസ്സ ഭാസിതം അഭിനന്ദുന്തി.

ആസവവാരവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

സമ്മാദിട്ഠിസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦. സതിപട്ഠാനസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൬. ഏവം **മേ സുത**ന്തി സതിപട്ഠാനസുത്തം. തത്ഥ **കുരൂസു വിഹരതീ**തി കുരുനാമകാ ജാനപദിനോ രാജകുമാരാ, തേസം നിവാസോ ഏകോപി ജനപദോ രുള്ഹീസദ്ദേന **കുരൂ**തി വുച്ചതി, തസ്മിം കുരൂസു ജനപദേ. അട്ഠകഥാചരിയാ പനാഹു - മന്ധാതുകാലേ തീസു ദീപേസു മനുസ്സാ ജമ്ബുദീപോ നാമ ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധമഹാസാവകചക്കവത്തിപഭുതീനം ഉത്തമപുരിസാനം ഉപ്പത്തിഭൂമി ഉത്തമദീപോ അതിരമണീയോതി സുത്വാ രഞ്ഞാ മന്ധാതുചക്കവത്തിനാ ചക്കരതനം പുരക്ഖത്വാ ചത്താരോ ദീപേ അനുസംയായന്തേന സദ്ധിം ആഗമംസു. തതോ രാജാ പരിണായകരതനം പുച്ഛി -

''അത്ഥി നു ഖോ മനുസ്സലോകതോ രമണീയതരം ഠാന''ന്തി?

''കസ്മാ ദേവ ഏവം ഭണസി?

''കിം ന പസ്സസി ചന്ദിമസൂരിയാനം ആനുഭാവം?

''നനു ഏതേസം ഠാനം ഇതോ രമണീയതര''ന്തി?

രാജാ ചക്കരതനം പുരക്ഖത്വാ തത്ഥ അഗമാസി. ചത്താരോ മഹാരാജാനോ "മന്ധാതുമഹാരാജാ ആഗതോ"തി സുത്വാവ "മഹിദ്ധികോ മഹാനുഭാവോ രാജാ ന സക്കാ യുദ്ധേന പടിബാഹിതു"ന്തി സകരജ്ജം നിയ്യാതേസും. സോ തം ഗഹേത്വാ പുന പുച്ഛി - "അത്ഥി നു ഖോ ഇതോ രമണീയതരം ഠാന"ന്തി. അഥസ്സ താവതിംസഭവനം കഥയിംസു - "താവതിംസഭവനം, ദേവ, രമണീയതരം, തത്ഥ സക്കസ്സ ദേവരഞ്ഞോ ഇമേ ചത്താരോ മഹാരാജാനോ പരിചാരകാ ദോവാരികഭൂമിയം തിട്ഠന്തി. സക്കോ ദേവരാജാ മഹിദ്ധികോ മഹാനുഭാവോ. തസ്സിമാനി പന ഉപഭോഗട്ഠാനാനി, യോജനസഹസ്സുബ്ബേധോ വേജയന്തപാസാദോ, പഞ്ചയോജനസതുബ്ബേധാ സുധമ്മാ ദേവസഭാ, ദിയഡ്ഢയോജനസതികോ വേജയന്തരഥോ, തഥാ ഏരാവണോ ഹത്ഥീ, ദിബ്ബരുക്ഖസഹസ്സപടിമണ്ഡിതം നന്ദനവനം ചിത്തലതാവനം ഫാരുസകവനം മിസ്സകവനം . യോജനസതുബ്ബേധോ പാരിച്ഛത്തകോ കോവിളാരോ, തസ്സ ഹേട്ഠാ സട്ഠിയോജനായാമാ പണ്ണാസയോജനവിത്ഥതാ പഞ്ചദസയോജനുബ്ബേധാ ജയസുമനപുപ്ഫവണ്ണാ പണ്ഡുകമ്ബലസിലാ, യസ്സാ മുദുതായ സക്കസ്സ നിസീദതോ ഉപഡ്ഢകായോ അനുപവിസതീ"തി.

തം സുത്വാ രാജാ തത്ഥ ഗന്തുകാമോ ചക്കരതനം അബ്ഭുക്കിരി . തം ആകാസേ പതിട്ഠാസി സദ്ധിം ചതുരങ്ഗിനിയാ സേനായ. അഥ ദ്വിന്നം ദേവലോകാനം വേമജ്ഝതോ ചക്കരതനം ഓതരിത്വാ പഥവിയം പതിട്ഠാസി സദ്ധിം പരിണായകരതനപ്പമുഖായ ചതുരങ്ഗിനിയാ സേനായ. രാജാ ഏകകോവ താവതിംസഭവനം അഗമാസി. സക്കോ "മന്ധാതാ ആഗതോ"തി സുത്വാവ തസ്സ പച്ചുഗ്ഗമനം കത്വാ - "സ്വാഗതം തേ, മഹാരാജ, സകം തേ, മഹാരാജ. അനുസാസ, മഹാരാജാ"തി വത്വാ സദ്ധിം നാടകേഹി രജ്ജം ദ്വേഭാഗേ കത്വാ ഏകം ഭാഗമദാസി. രഞ്ഞോ താവതിംസഭവനേ പതിട്ഠിതമത്തസ്സേവ മനുസ്സഭാവോ വിഗച്ഛി, ദേവഭാവോ പാതുരഹോസി.

തസ്സ കിര സക്കേന സദ്ധിം പണ്ഡുകമ്ബലസിലായം നിസിന്നസ്സ അക്ഖിനിമിസമത്തേന നാനത്തം പഞ്ഞായതി. തം അസല്ലക്ഖേന്താ ദേവാ സക്കസ്സ ച തസ്സ ച നാനത്തേ മുയ്ഹന്തി. സോ തത്ഥ ദിബ്ബസമ്പത്തിം അനുഭവമാനോ യാവ ഛത്തിംസ സക്കാ ഉപ്പജ്ജിത്വാ ചുതാ, താവ രജ്ജം കാരേത്വാ അതിത്തോയേവ കാമേഹി തതോ ചവിത്വാ അത്തനോ ഉയ്യാനേ പതിട്ഠിതോ വാതാതപേന ഫുട്ഠഗത്തോ കാലമകാസി.

ചക്കരതനേ പന പഥവിയം പതിട്ഠിതേ പരിണായകരതനം സുവണ്ണപട്ടേ മന്ധാതുഉപാഹനം ലിഖാപേത്വാ ഇദം മന്ധാതുരജ്ജന്തി രജ്ജമനുസാസി. തേപി തീഹി ദീപേഹി ആഗതമനുസ്സാ പുന ഗന്തും അസക്കോന്താ പരിണായകരതനം ഉപസങ്കമിത്വാ "ദേവ മയം രഞ്ഞോ ആനുഭാവേന ആഗതാ, ഇദാനി ഗന്തും ന സക്കോമ, വസനട്ഠാനം നോ ദേഹീ"തി യാചിംസു. സോ തേസം ഏകേകം ജനപദമദാസി. തത്ഥ പുബ്ബവിദേഹതോ ആഗതമനുസ്സേഹി ആവസിതപദേസോ തായേവ പുരിമസഞ്ഞായ **വിദേഹരട്ഠ**ന്തി നാമം ലഭി. അപരഗോയാനതോ ആഗതമനുസ്സേഹി ആവസിതപദേസോ **അപരന്തജനപദോ**തി നാമം ലഭി. ഉത്തരകുരുതോ ആഗതമനുസ്സേഹി ആവസിതപദേസോ **കുരുരട്ഠ**ന്തി നാമം ലഭീതി . ബഹുകേ പന ഗാമനിഗമാദയോ ഉപാദായ ബഹുവചനേന വോഹരീയതി. തേന വുത്തം **"കുരൂസു വിഹരതീ"**തി.

കമ്മാസധമ്മം നാമ കുരൂനം നിഗമോതി. **കമ്മാസധമ്മ**ന്തി ഏത്ഥ കേചി ധ-കാരസ്സ ദ-കാരേന അത്ഥം വണ്ണയന്തി. കമ്മാസോ ഏത്ഥ ദമിതോതി **കമ്മാസദമ്മോ. കമ്മാസോ**തി കമ്മാസപാദോ പോരിസാദോ വുച്ചതി. തസ്സ കിര പാദേ ഖാണുകേന വിദ്ധട്ഠാനേ വണോ രുഹന്തോ ചിത്തദാരുസദിസോ ഹുത്വാ രുഹി, തസ്മാ **കമ്മാസപാദോ**തി പഞ്ഞായിത്ഥ . സോ ച തസ്മിം ഓകാസേ ദമിതോ പോരിസാദഭാവതോ പടിസേധിതോ. കേന? മഹാസത്തേന. കതരസ്മിം ജാതകേതി? **മഹാസുതസോമജാതകേ**തി ഏകേ. ഇമേ പന ഥേരാ **ജയദ്ദിസജാതകേ**തി വദന്തി. തദാ ഹി മഹാസത്തേന കമ്മാസപാദോ ദമിതോ. യഥാഹ -

"പുത്തോ യദാ ഹോമി ജയദ്ദിസസ്സ,
പഞ്ചാലരട്ഠാധിപതിസ്സ അത്രജോ;
ചജിത്വാന പാണം പിതരം പമോചയിം,
കമ്മാസപാദമ്പി ചഹം പസാദയി"ന്തി.

കേചി പന ധ-കാരേനേവ അത്ഥം വണ്ണയന്തി. കുരുരട്ഠവാസീനം കിര കുരുവത്തധമ്മോ തസ്മിം കമ്മാസോ ജാതോ, തസ്മാ തം ഠാനം കമ്മാസോ ഏത്ഥ ധമ്മോ ജാതോതി **കമ്മാസധമ്മ**ന്തി വുച്ചതി. തത്ഥ നിവിട്ഠനിഗമസ്സാപി ഏതദേവ നാമം. ഭുമ്മവചനേന കസ്മാ ന വുത്തന്തി? അവസനോകാസതോ. ഭഗവതോ കിര തസ്മിം നിഗമേ വസനോകാസോ കോചി വിഹാരോ നാഹോസി. നിഗമതോ പന അപക്കമ്മ അഞ്ഞതരസ്മിം ഉദകസമ്പന്നേ രമണീയേ ഭൂമിഭാഗേ മഹാവനസണ്ഡോ അഹോസി. തത്ഥ ഭഗവാ വിഹാസി. തം നിഗമം ഗോചരഗാമം കത്വാ, തസ്മാ ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ "കുരൂസു വിഹരതി കമ്മാസധമ്മം നാമ കുരൂനം നിഗമോ, തം ഗോചരഗാമം കത്വാ"തി.

ഉദ്ദേസവാരകഥാവണ്ണനാ

ഏകായനോ അയം, ഭിക്ഖവേ, മഗ്ഗോതി. കസ്മാ ഭഗവാ ഇദം സുത്തമഭാസി? കുരുരട്ഠവാസീനം ഗമ്ഭീരദേസനാപടിഗ്ഗഹണസമത്ഥതായ. കുരുരട്ഠവാസിനോ കിര ഭിക്ഖൂ ഭിക്ഖുനിയോ ഉപാസകാ ഉപാസികായോ ഉതുപച്ചയാദിസമ്പന്നത്താ തസ്സ രട്ഠസ്സ സപ്പായഉതുപച്ചയസേവനേന നിച്ചം കല്ലസരീരാ കല്ലചിത്താ ച ഹോന്തി. തേ ചിത്തസരീരകല്ലതായ അനുഗ്ഗഹിതപഞ്ഞാബലാ ഗമ്ഭീരകഥം പരിഗ്ഗഹേതും

സമത്ഥാ ഹോന്തി. തേന തേസം ഭഗവാ ഇമം ഗമ്ഭീരദേസനാപടിഗ്ഗഹണസമത്ഥതം സമ്പസ്സന്തോ ഏകവീസതിയാ ഠാനേസു കമ്മട്ഠാനം അരഹത്തേ പക്ഖിപിത്വാ ഇദം ഗമ്ഭീരത്ഥം സതിപട്ഠാനസുത്തം അഭാസി. യഥാ ഹി പുരിസോ സുവണ്ണചങ്കോടകം ലഭിത്വാ തത്ഥ നാനാപുപ്ഫാനി പക്ഖിപേയ്യ, സുവണ്ണമഞ്ജൂസം വാ പന ലഭിത്വാ സത്തരതനാനി പക്ഖിപേയ്യ, ഏവം ഭഗവാ കുരുരട്ഠവാസിപരിസം ലഭിത്വാ ഗമ്ഭീരദേസനം ദേസേസി. തേനേവേത്ഥ അഞ്ഞാനിപി ഗമ്ഭീരത്ഥാനി ദീഘനികായേ **മഹാനിദാനം മഹാസതിപട്ഠാനം** ഇമസ്മിം മജ്ഝിമനികായേ **സാരോപമം രുക്ഖൂപമം രട്ഠപാലം മാഗണ്ഡിയം ആനേഞ്ജസപ്പായന്**തി അഞ്ഞാനിപി സുത്താനി ദേസേസി.

അപിച തസ്മിം ജനപദേ ചതസ്സോ പരിസാ പകതിയാവ സതിപട്ഠാനഭാവനാനുയോഗമനുയുത്താ വിഹരന്തി, അന്തമസോ ദാസകമ്മകരപരിജനാപി സതിപട്ഠാനപ്പടിസംയുത്തമേവ കഥം കഥേന്തി. ഉദകതിത്ഥസുത്തകന്തനട്ഠാനാദീസുപി നിരത്ഥകകഥാ നാമ ന പവത്തതി. സചേ കാചി ഇത്ഥീ "അമ്മ ത്വം കതരം സതിപട്ഠാനഭാവനം മനസികരോസീ"തി പുച്ഛിതാ "ന കിഞ്ചീ"തി വദതി. തം ഗരഹന്തി "ധിരത്ഥു തവ ജീവിതം, ജീവമാനാപി ത്വം മതസദിസാ"തി. അഥ നം "മാ ദാനി പുന ഏവമകാസീ"തി ഓവദിത്വാ അഞ്ഞതരം സതിപട്ഠാനം ഉഗ്ഗണ്ഹാപേന്തി. യാ പന "അഹം അസുകം സതിപട്ഠാനം മനസികരോമീ"തി വദതി. തസ്സാ "സാധു സാധൂ"തി സാധുകാരം ദത്വാ "തവ ജീവിതം സുജീവിതം, ത്വം നാമ മനുസ്സത്തം പത്താ, തവത്ഥായ സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ഉപ്പന്നോ"തിആദീഹി പസംസന്തി. ന കേവലഞ്ചേത്ഥ മനുസ്സജാതിയായേവ സതിപട്ഠാനമനസികാരയുത്താ, തേ നിസ്സായ വിഹരന്താ തിരച്ഛാനഗതാപി. തത്രിദം വത്ഥു - ഏകോ കിര നടകോ സുവപോതകം ഗഹേത്വാ സിക്ഖാപേന്തോ വിചരതി. സോ ഭിക്ഖുനുപസ്സയം ഉപനിസ്സായ വസിത്വാ ഗമനകാലേ സുവപോതകം പമുസ്സിത്വാ ഗതോ. തം സാമണേരിയോ ഗഹേത്വാ പടിജഗ്ഗിംസു. ബുദ്ധരക്ഖിതോതിസ്സ നാമം അകംസു. തം ഏകദിവസം പുരതോ നിസിന്നം ദിസ്വാ മഹാഥേരീ ആഹ - "ബുദ്ധരക്ഖിതാ"തി?

കിം അയ്യേതി.

അത്ഥി കോചി തവ മനസികാരോതി?

നത്ഥി അയ്യേതി.

ആവുസോ , പബ്ബജിതാനം സന്തികേ വസന്തേന നാമ വിസ്സട്ഠഅത്തഭാവേന ഭവിതും ന വട്ടതി, കോചിദേവ മനസികാരോ ഇച്ഛിതബ്ബോ, ത്വം പന അഞ്ഞം ന സക്ഖിസ്സസി "അട്ഠി അട്ഠീ"തി സജ്ഝായം കരോഹീതി. സോ ഥേരിയാ ഓവാദേ ഠത്വാ "അട്ഠി അട്ഠീ"തി സജ്ഝായന്തോ ചരതി.

തം ഏകദിവസം പാതോവ തോരണഗ്ഗേ നിസീദിത്വാ ബാലാതപം തപമാനം ഏകോ സകുണോ നഖപഞ്ജരേന അഗ്ഗഹേസി. സോ "കിരി കിരീ"തി സദ്ദമകാസി. സാമണേരിയോ സുത്വാ "അയ്യേ ബുദ്ധരക്ഖിതോ സകുണേന ഗഹിതോ, മോചേമ ന"ന്തി ലേഡ്ഡുആദീനി ഗഹേത്വാ അനുബന്ധിത്വാ മോചേസും. തം ആനേത്വാ പുരതോ ഠപിതം ഥേരീ ആഹ -

"ബുദ്ധരക്ഖിത, സകുണേന ഗഹിതകാലേ കിം ചിന്തേസീ"തി?

ന അയ്യേ അഞ്ഞം ചിന്തേസിം, "അട്ഠിപുഞ്ജോവ അട്ഠിപുഞ്ജം ഗഹേത്വാ ഗച്ഛതി, കതരസ്മിമ്പി ഠാനേ വിപ്പകിരിസ്സതീ"തി ഏവം അയ്യേ അട്ഠിപുഞ്ജമേവ ചിന്തേസിന്തി.

സാധു സാധു, ബുദ്ധരക്ഖിത, അനാഗതേ ഭവക്ഖയസ്സ തേ പച്ചയോ ഭവിസ്സതീതി. ഏവം തത്ഥ തിരച്ഛാനഗതാപി സതിപട്ഠാനമനസികാരയുത്താ, തസ്മാ നേസം ഭഗവാ സതിപട്ഠാനബുദ്ധിമേവ ജനേന്തോ ഇദം സുത്തം അഭാസി.

തത്ഥ **ഏകായനോ**തി ഏകമഗ്ഗോ. മഗ്ഗസ്സ ഹി -

"മഗ്ഗോ പന്ഥോ പഥോ പജ്ജോ, അഞ്ജസം വടുമായനം;
നാവാ ഉത്തരസേതൂ ച, കുല്ലോ ച ഭിസിസങ്കമോ"തി. (ചൂളനി॰ ൧൦൧) -

ബഹൂനി നാമാനി. സ്വായം ഇധ അയനനാമേന വുത്തോ. തസ്മാ **ഏകായനോ അയം, ഭിക്ഖവേ, മഗ്ഗോ**തി ഏത്ഥ ഏകമഗ്ഗോ അയം, ഭിക്ഖവേ, മഗ്ഗോ, ന ദ്വേധാപഥഭൂതോതി ഏവമത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. അഥ വാ ഏകേന അയിതബ്ബോതി ഏകായനോ. **ഏകേനാ**തി ഗണസങ്ഗണികം പഹായ വൂപകട്ഠേന പവിവിത്തചിത്തേന. **അയിതബ്ബോ**തി പടിപജ്ജിതബ്ബോ. അയന്തി വാ ഏതേനാതി **അയനോ,** സംസാരതോ നിബ്ബാനം ഗച്ഛന്തീതി അത്ഥോ . ഏകസ്സ അയനോ **ഏകായനോ, ഏകസ്സാ**തി സേട്ഠസ്സ. സബ്ബസത്താനം സേട്ഠോ ച ഭഗവാ, തസ്മാ ഭഗവതോതി വുത്തം ഹോതി. കിഞ്ചാപി ഹി തേന അഞ്ഞേപി അയന്തി, ഏവം സന്തേപി ഭഗവതോവ സോ അയനോ തേന ഉപ്പാദിതത്താ. യഥാഹ "സോ ഹി, ബ്രാഹ്മണ, ഭഗവാ അനുപ്പന്നസ്സ മഗ്ഗസ്സ ഉപ്പാദേതാ"തിആദി (മ॰ നി॰ ൩.൭൯). അയതീതി വാ **അയനോ,** ഗച്ഛതി പവത്തതീതി അത്ഥോ. ഏകസ്മിം അയനോതി **ഏകായനോ,** ഇമസ്മിംയേവ ധമ്മവിനയേ പവത്തതി, ന അഞ്ഞത്രാതി വുത്തം ഹോതി. യഥാഹ "ഇമസ്മിം ഖോ, സുഭദ്ദ, ധമ്മവിനയേ അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ ഉപലബ്ഭതീ"തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൧൪). ദേസനാഭേദോയേവ ഹേസോ, അത്ഥോ പനേകോ. അപിച ഏകം

അയതീതി ഏകായനോ. പുബ്ബഭാഗേ നാനാമുഖഭാവനാനയപ്പവത്തോപി അപരഭാഗേ ഏകം നിബ്ബാനമേവ ഗച്ഛതീതി വുത്തം ഹോതി. യഥാഹ ബ്രഹ്മാ സഹമ്പതി -

"ഏകായനം ജാതിഖയന്തദസ്സീ,
മഗ്ഗം പജാനാതി ഹിതാനുകമ്പീ;
ഏതേന മഗ്ഗേന തരിംസു പുബ്ബേ,
തരിസ്സന്തി യേ ച തരന്തി ഓഘ"ന്തി. (സം॰ നി॰ ൫.൪൦൯);

കേചി പന "ന പാരം ദിഗുണം യന്തീ"തി ഗാഥാനയേന യസ്മാ ഏകവാരം നിബ്ബാനം ഗച്ഛതി. തസ്മാ "ഏകായനോ"തി വദന്തി, തം ന യുജ്ജതി. ഇമസ്സ ഹി അത്ഥസ്സ സകിം അയനോതി ഇമിനാ ബ്യഞ്ജനേന ഭവിതബ്ബം. യദി പന ഏകം അയനമസ്സ ഏകാ ഗതി പവത്തീതി ഏവമത്ഥം യോജേത്വാ വുച്ചേയ്യ, ബ്യഞ്ജനം യുജ്ജേയ്യ, അത്ഥോ പന ഉഭയഥാപി ന യുജ്ജതി. കസ്മാ? ഇധ പുബ്ബഭാഗമഗ്ഗസ്സ അധിപ്പേതത്താ. കായാദിചതുആരമ്മണപ്പവത്തോ ഹി പുബ്ബഭാഗസതിപട്ഠാനമഗ്ഗോ ഇധ അധിപ്പേതോ, ന ലോകുത്തരോ. സോ ച അനേകവാരമ്പി അയതി, അനേകഞ്ചസ്സ അയനം ഹോതി.

പുബ്ബേപി ച ഇമസ്മിം പദേ മഹാഥേരാനം സാകച്ഛാ അഹോസിയേവ. തിപിടകചൂളനാഗത്ഥേരോ "പുബ്ബഭാഗസതിപട്ഠാനമഗ്ഗോ"തി ആഹ. ആചരിയോ പനസ്സ തിപിടകചൂളസുമത്ഥേരോ "മിസ്സകമഗ്ഗോ"തി ആഹ. പുബ്ബഭാഗോ ഭന്തേതി. മിസ്സകോ ആവുസോതി. ആചരിയേ പുനപ്പുനം ഭണന്തേ അപ്പടിബാഹിത്വാ തുണ്ഹീ അഹോസി. പഞ്ഹം അവിനിച്ഛിനിത്വാവ ഉട്ഠഹിംസു. അഥാചരിയത്ഥേരോ ന്ഹാനകോട്ഠകം ഗച്ഛന്തോ "മയാ മിസ്സകമഗ്ഗോ കഥിതോ, ചൂളനാഗോ പുബ്ബഭാഗോതി ആദായ വോഹരതി , കോ നു ഖോ ഏത്ഥ നിച്ഛയോ"തി സുത്തന്തം ആദിതോ പട്ഠായ പരിവത്തേന്തോ "യോ ഹി കോചി, ഭിക്ഖവേ, ഇമേ ചത്താരോ സതിപട്ഠാനേ ഏവം ഭാവേയ്യ സത്ത വസ്സാനീ"തി ഇമസ്മിം ഠാനേ സല്ലക്ഖേസി, ലോകുത്തരമഗ്ഗോ ഉപ്പജ്ജിത്വാ സത്ത വസ്സാനി തിട്ഠമാനോ നാമ നത്ഥി, മയാ വുത്തോ മിസ്സകമഗ്ഗോ ന ലബ്ഭതി, ചൂളനാഗേന ദിട്ഠോ പുബ്ബഭാഗമഗ്ഗോവ ലബ്ഭതീതി ഞത്വാ അട്ഠമിയം ധമ്മസ്സവനേ സങ്ഘുട്ഠേ അഗമാസി.

പോരാണകത്ഥേരാ കിര പിയധമ്മസ്സവനാ ഹോന്തി. സദ്ദം സുത്വാവ "അഹം പഠമം, അഹം പഠമ"ന്തി ഏകപ്പഹാരേനേവ ഓസരന്തി. തസ്മിഞ്ച ദിവസേ ചൂളനാഗത്ഥേരസ്സ വാരോ. തേന ധമ്മാസനേ നിസീദിത്വാ വീജനിം ഗഹേത്വാ പുബ്ബഗാഥാസു വുത്താസു ഥേരസ്സ ആസനപിട്ഠിയം ഠിതസ്സ ഏതദഹോസി "രഹോ നിസീദിത്വാ ന വക്ഖാമീ"തി. പോരാണകത്ഥേരാ ഹി അനുസൂയകാ ഹോന്തി, ന അത്തനോ രുചിമേവ ഉച്ഛുഭാരം വിയ ഏവം ഉക്ഖിപിത്വാ വിചരന്തി, കാരണമേവ ഗണ്ഹന്തി, അകാരണം വിസ്സജ്ജേന്തി. തസ്മാ ഥേരോ "ആവുസോ ചൂളനാഗാ"തി ആഹ. സോ ആചരിയസ്സ വിയ സദ്ദോതി ധമ്മം ഠപേത്വാ "കിം ഭന്തേ"തി ആഹ. ആവുസോ ചൂളനാഗ മയാ വുത്തോ മിസ്സകമഗ്ഗോ ന ലബ്ഭതി, തയാ വുത്തോ പുബ്ബഭാഗസതിപട്ഠാനമഗ്ഗോവ ലബ്ഭതീതി.

ഥേരോ ചിന്തേസി "അമ്ഹാകം ആചരിയോ സബ്ബപരിയത്തികോ തേപിടകോ സുതബുദ്ധോ, ഏവരൂപസ്സപി നാമ ഭിക്ഖുനോ അയം പഞ്ഹോ ആലുളേതി, അനാഗതേ മമ ഭാതികാ ഇമം പഞ്ഹം ആലുളേസ്സന്തീതി സുത്തം ഗഹേത്വാ ഇമം പഞ്ഹം നിച്ചലം കരിസ്സാമീ"തി പടിസമ്ഭിദാമഗ്ഗതോ "ഏകായനമഗ്ഗോ വുച്ചതി പുബ്ബഭാഗസതിപട്ഠാനമഗ്ഗോ -

"മഗ്ഗാനട്ഠങ്ഗികോ സേട്ഠോ, സച്ചാനം ചതുരോ പദാ;
വിരാഗോ സേട്ഠോ ധമ്മാനം, ദ്വിപദാനഞ്ച ചക്ഖുമാ.

ഏസേവ മഗ്ഗോ നത്ഥഞ്ഞോ, ദസ്സനസ്സ വിസുദ്ധിയാ;
ഏതഞ്ഹി തുമ്ഹേ പടിപജ്ജഥ, മാരസേനപ്പമദ്ദനം;
ഏതഞ്ഹി തുമ്ഹേ പടിപന്നാ, ദുക്ഖസ്സന്തം കരിസ്സഥാ"തി. (ധ॰ പ॰ ൨൭൩-൨൭൪) -

സുത്തം ആഹരിത്വാ ഠപേസി.

മഗ്ഗോതി കേനട്ഠേന മഗ്ഗോ? നിബ്ബാനഗമനട്ഠേന നിബ്ബാനത്ഥികേഹി മഗ്ഗനിയട്ഠേന ച. **സത്താനം വിസുദ്ധിയാ**തി രാഗാദീഹി മലേഹി അഭിജ്ഝാവിസമലോഭാദീഹി ച ഉപക്കിലേസേഹി കിലിട്ഠചിത്താനം സത്താനം വിസുദ്ധത്ഥായ. തഥാ ഹി ഇമിനാവ മഗ്ഗേന ഇതോ സതസഹസ്സകപ്പാധികാനം ചതുന്നം അസങ്ഖ്യേയ്യാനം ഉപരി ഏകസ്മിഞ്ഞേവ കപ്പേ നിബ്ബത്തേ തണ്ഹങ്കരമേധങ്കരസരണങ്കരദീപങ്കരനാമകേ ബുദ്ധേ ആദിം കത്വാ സക്യമുനിപരിയോസാനാ അനേകേ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ അനേകസതാ പച്ചേകബുദ്ധാ ഗണനപഥം വീതിവത്താ അരിയസാവകാ ചാതി ഇമേ സത്താ സബ്ബേ ചിത്തമലം പവാഹേത്വാ പരമവിസുദ്ധിം പത്താ. രൂപമലവസേന പന സംകിലേസവോദാനപഞ്ഞത്തിയേവ നത്ഥി. തഥാ ഹി -

രൂപേന സംകിലിട്ഠേന, സംകിലിസ്സന്തി മാണവാ;
രൂപേ സുദ്ധേ വിസുജ്ഝന്തി, അനക്ഖാതം മഹേസിനാ.

ചിത്തേന സംകിലിട്ഠേന, സംകിലിസ്സന്തി മാണവാ;
ചിത്തേ സുദ്ധേ വിസുജ്ഝന്തി, ഇതി വുത്തം മഹേസിനാ.

യഥാഹ “ചിത്തസംകിലേസാ, ഭിക്ഖവേ, സത്താ സംകിലിസ്സന്തി, ചിത്തവോദാനാ വിസുജ്ഝന്തീ”തി (സം॰ നി॰ ൩.൧൦൦). തഞ്ച ചിത്തവോദാനം ഇമിനാ സതിപട്ഠാനമഗ്ഗേന ഹോതി. തേനാഹ “സത്താനം വിസുദ്ധിയാ”തി.

സോകപരിദേവാനം സമതിക്കമായാതി സോകസ്സ ച പരിദേവസ്സ ച സമതിക്കമായ, പഹാനായാതി അത്ഥോ. അയഞ്ഹി മഗ്ഗോ ഭാവിതോ **സന്തതിമഹാമത്താ**ദീനം വിയ സോകസമതിക്കമായ, **പടാചാരാ**ദീനം വിയ ച പരിദേവസമതിക്കമായ ച സംവത്തതി. തേനാഹ “സോകപരിദേവാനം സമതിക്കമായാ”തി. കിഞ്ചാപി ഹി സന്തതിമഹാമത്തോ -

“യം പുബ്ബേ തം വിസോധേഹി, പച്ഛാ തേ മാഹു കിഞ്ചനം;
മജ്ഝേ ചേ നോ ഗഹേസ്സസി, ഉപസന്തോ ചരിസ്സസീ”തി. (സു॰ നി॰ ൯൪൫);

ഇമം ഗാഥം സുത്വാ സഹ പടിസമ്ഭിദാഹി അരഹത്തം പത്തോ.

പടാചാരാ -

“ന സന്തി പുത്താ താണായ, ന പിതാ നാപി ബന്ധവാ;
അന്തകേനാധിപന്നസ്സ, നത്ഥി ഞാതീസു താണതാ”തി. (ധ॰ പ॰ ൨൮൮);

ഇമം ഗാഥം സുത്വാ സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠിതാ. യസ്മാ പന കായവേദനാചിത്തധമ്മേസു കഞ്ചി ധമ്മം അനാമസിത്വാ ഭാവനാ നാമ നത്ഥി, തസ്മാ തേപി ഇമിനാവ മഗ്ഗേന സോകപരിദേവേ സമതിക്കന്താതി വേദിതബ്ബാ.

ദുക്ഖദോമനസ്സാനം അത്ഥങ്ഗമായാതി കായികദുക്ഖസ്സ ച ചേതസികദോമനസ്സസ്സ ചാതി ഇമേസം ദ്വിന്നം അത്ഥങ്ഗമായ, നിരോധായാതി അത്ഥോ. അയഞ്ഹി മഗ്ഗോ ഭാവിതോ തിസ്സത്ഥേരാദീനം വിയ ദുക്ഖസ്സ, സക്കാദീനം വിയ ച ദോമനസ്സസ്സ അത്ഥങ്ഗമായ സംവത്തതി.

തത്രായം അത്ഥദീപനാ - സാവത്ഥിയം കിര **തിസ്സോ** നാമ കുടുമ്ബികപുത്തോ ചത്താലീസ ഹിരഞ്ഞകോടിയോ പഹായ പബ്ബജിത്വാ അഗാമകേ അരഞ്ഞേ വിഹരതി. തസ്സ കനിട്ഠഭാതുഭരിയാ “ഗച്ഛഥ നം ജീവിതാ വോരോപേഥാ”തി പഞ്ചസതേ ചോരേ പേസേസി. തേ ഗന്ത്വാ ഥേരം പരിവാരേത്വാ നിസീദിംസു. ഥേരോ ആഹ “കസ്മാ ആഗതത്ഥ ഉപാസകാ”തി? തം ജീവിതാ വോരോപേസ്സാമാതി. പാടിഭോഗം മേ ഉപാസകാ ഗഹേത്വാ അജ്ജേകരത്തിം ജീവിതം ദേഥാതി. കോ തേ, സമണ, ഇമസ്മിം ഠാനേ പാടിഭോഗോ ഭവിസ്സതീതി? ഥേരോ മഹന്തം പാസാണം ഗഹേത്വാ ദ്വേ ഊരുട്ഠീനി ഭിന്ദിത്വാ “വട്ടതി ഉപാസകാ പാടിഭോഗോ”തി ആഹ. തേ അപക്കമിത്വാ ചങ്കമനസീസേ അഗ്ഗിം കത്വാ നിപജ്ജിംസു. ഥേരസ്സ വേദനം വിക്ഖമ്ഭേത്വാ സീലം പച്ചവേക്ഖതോ പരിസുദ്ധം സീലം നിസ്സായ പീതിപാമോജ്ജം ഉപ്പജ്ജി . തതോ അനുക്കമേന വിപസ്സനം വഡ്ഢേന്തോ തിയാമരത്തിം സമണധമ്മം കത്വാ അരുണുഗ്ഗമനേ അരഹത്തം പത്തോ ഇമം ഉദാനം ഉദാനേസി -

“ഉഭോ പാദാനി ഭിന്ദിത്വാ, സഞ്ഞപേസ്സാമി വോ അഹം;
അട്ടിയാമി ഹരായാമി, സരാഗമരണം അഹം.

ഏവാഹം ചിന്തയിത്വാന, യഥാഭൂതം വിപസ്സിസം;
സമ്പത്തേ അരുണുഗ്ഗമ്ഹി, അരഹത്തമപാപുണി”ന്തി.

അപരേപി തിംസ ഭിക്ഖൂ ഭഗവതോ സന്തികേ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ അരഞ്ഞവിഹാരേ വസ്സം ഉപഗന്ത്വാ “ആവുസോ, തിയാമരത്തിം സമണധമ്മോവ കാതബ്ബോ, ന അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ സന്തികം ആഗന്തബ്ബ”ന്തി വത്വാ വിഹരിംസു. തേസം സമണധമ്മം കത്വാ പച്ചൂസസമയേ പചലായന്താനം ഏകോ ബ്യഗ്ഘോ ആഗന്ത്വാ ഏകേകം ഭിക്ഖും ഗഹേത്വാ ഗച്ഛതി. ന കോചി “മം ബ്യഗ്ഘോ ഗണ്ഹീ”തി വാചമ്പി നിച്ഛാരേസി. ഏവം പഞ്ചസു ദസസു ഭിക്ഖൂസു ഖാദിതേസു ഉപോസഥദിവസേ “ഇതരേ, ആവുസോ, കുഹി”ന്തി പുച്ഛിത്വാ ഞത്വാ ച “ഇദാനി ഗഹിതേന, ഗഹിതോമ്ഹീതി വത്തബ്ബ”ന്തി വത്വാ വിഹരിംസു.

അഥ അഞ്ഞതരം ദഹരഭിക്ഖും പുരിമനയേനേവ ബ്യഗ്ഘോ ഗണ്ഹി. സോ “ബ്യഗ്ഘോ, ഭന്തേ”തി ആഹ. ഭിക്ഖൂ കത്തരദണ്ഡേ ച ഉക്കായോ ച ഗഹേത്വാ മോചേസ്സാമാതി അനുബന്ധിംസു. ബ്യഗ്ഘോ ഭിക്ഖൂനം അഗതിം ഛിന്നതടട്ഠാനം ആരുയ്ഹ തം ഭിക്ഖും പാദങ്ഗുട്ഠകതോ പട്ഠായ ഖാദിതും ആരഭി. ഇതരേപി “ഇദാനി , സപ്പുരിസ, അമ്ഹേഹി കത്തബ്ബം നത്ഥി, ഭിക്ഖൂനം വിസേസോ നാമ ഏവരൂപേ ഠാനേ പഞ്ഞായതീ”തി ആഹംസു. സോ ബ്യഗ്ഘമുഖേ നിപന്നോവ തം വേദനം വിക്ഖമ്ഭേത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേന്തോ യാവ ഗോപ്ഫകാ ഖാദിതസമയേ സോതാപന്നോ ഹുത്വാ, യാവ ജണ്ണുകാ ഖാദിതസമയേ സകദാഗാമീ, യാവ നാഭിയാ ഖാദിതസമയേ അനാഗാമീ ഹുത്വാ, ഹദയരൂപേ അഖാദിതേയേവ സഹ പടിസമ്ഭിദാഹി അരഹത്തം പത്വാ ഇമം ഉദാനം ഉദാനേസി -

“സീലവാ വതസമ്പന്നോ, പഞ്ഞവാ സുസമാഹിതോ;

മുഹുത്തം പമാദമന്വായ, ബ്യഗ്ഘേനോരുദ്ധമാനസോ.

പഞ്ജരസ്മിം ഗഹേത്വാന, സിലായ ഉപരീകതോ;
കാമം ഖാദതു മം ബ്യഗ്ഘോ, ഭക്ഖോ കായോ അമിത്താനം;
പടിലദ്ധേ കമ്മട്ഠാനേ, മരണം ഹേഹിതി ഭദ്ദക”ന്തി.

അപരോപി പീതമല്ലത്ഥേരോ നാമ ഗിഹികാലേ തീസു രജ്ജേസു പടാകം ഗഹേത്വാ **തമ്ബപണ്ണിദീപം** ആഗമ്മ രാജാനം ദിസ്വാ രഞ്ഞാ കതാനുഗ്ഗഹോ ഏകദിവസം കിലഞ്ജകാപണസാലദ്വാരേന ഗച്ഛന്തോ “രൂപം, ഭിക്ഖവേ, ന തുമ്ഹാകം, തം പജഹഥ, തം വോ പഹീനം ദീഘരത്തം ഹിതായ സുഖായ ഭവിസ്സതീ”തി (സം॰ നി॰ ൩.൩൩-൩൪) നതുമ്ഹാകവഗ്ഗം സുത്വാ ചിന്തേസി “നേവ കിര രൂപം അത്തനോ, ന വേദനാ”തി. സോ തംയേവ അങ്കുസം കത്വാ നിക്ഖമിത്വാ മഹാവിഹാരം ഗന്ത്വാ പബ്ബജ്ജം യാചിത്വാ പബ്ബജിതോ ഉപസമ്പന്നോ ദ്വേമാതികാ പഗുണം കത്വാ തിംസ ഭിക്ഖൂ ഗഹേത്വാ ഗബലവാലിയഅങ്ഗണം ഗന്ത്വാ സമണധമ്മമകാസി. പാദേസു അവഹന്തേസു ജണ്ണുകേഹി ചങ്കമതി. തമേനം രത്തിം ഏകോ മിഗലുദ്ദകോ മിഗോതി മഞ്ഞമാനോ സത്തിയാ പഹരി. സത്തി വിനിവിജ്ഝിത്വാ ഗതാ. സോ തം സത്തിം ഹരാപേത്വാ പഹാരമുഖാനി തിണവട്ടിയാ പൂരാപേത്വാ പാസാണപിട്ഠിയം അത്താനം നിസീദാപേത്വാ ഓകാസം കാരേത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ സഹ പടിസമ്ഭിദാഹി അരഹത്തം പത്വാ ഉക്കാസിതസദ്ദേന ആഗതാനം ഭിക്ഖൂനം ബ്യാകരിത്വാ ഇമം ഉദാനം ഉദാനേസി -

“ഭാസിതം ബുദ്ധസേട്ഠസ്സ, സബ്ബലോകഗ്ഗവാദിനോ;
ന തുമ്ഹാകമിദം രൂപം, തം ജഹേയ്യാഥ ഭിക്ഖവോ.

അനിച്ചാ വത സങ്ഖാരാ, ഉപ്പാദവയധമ്മിനോ;
ഉപ്പജ്ജിത്വാ നിരുജ്ഝന്തി, തേസം വൂപസമോ സുഖോ”തി.

അഥ നം ഭിക്ഖൂ ആഹംസു “സചേ, ഭന്തേ, സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ അരോഗോ അഭവിസ്സാ, അദ്ധാ തേ മുദ്ധമത്ഥകേ ഹത്ഥം പസാരേത്വാ സീസം പരാമസേയ്യാ”തി. ഏത്താവതാ അയം മഗ്ഗോ തിസ്സത്ഥേരാദീനം വിയ ദുക്ഖസ്സ അത്ഥങ്ഗമായ സംവത്തതി.

സക്കോ പന ദേവാനമിന്ദോ അത്തനോ പഞ്ചവിധം പുബ്ബനിമിത്തം ദിസ്വാ മരണഭയസന്തജ്ജിതോ ദോമനസ്സജാതോ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ പഞ്ഹം പുച്ഛി. സോ ഉപേക്ഖാപഞ്ഹവിസ്സജ്ജനാവസാനേ അസീതിസഹസ്സാഹി ദേവതാഹി സദ്ധിം സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠാസി. സാ ചസ്സ ഉപപത്തി പുന പാകതികാവ അഹോസി.

സുബ്രഹ്മാപി ദേവപുത്തോ അച്ഛരാസഹസ്സപരിവാരോ സഗ്ഗസമ്പത്തിം അനുഭോതി, തത്ഥ പഞ്ചസതാ അച്ഛരായോ രുക്ഖതോ പുപ്ഫാനി ഓചിനന്തിയോ ചവിത്വാ നിരയേ ഉപപന്നാ. സോ “കിം ഇമാ ചിരായന്തീ”തി ഉപധാരേന്തോ താസം നിരയേ നിബ്ബത്തഭാവം ദിസ്വാ “കിത്തകം നു ഖോ മമ ആയൂ”തി ഉപപരിക്ഖന്തോ അത്തനോപി ആയുപരിക്ഖയം വിദിത്വാ തത്ഥേവ നിരയേ നിബ്ബത്തനഭാവം ദിസ്വാ ഭീതോ അതിവിയ ദോമനസ്സജാതോ ഹുത്വാ “ഇമം മേ ദോമനസ്സം സത്ഥാ വിനയിസ്സതി ന അഞ്ഞോ”തി അവസേസാ പഞ്ചസതാ അച്ഛരായോ ഗഹേത്വാ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ പഞ്ഹം പുച്ഛി -

“നിച്ചം ഉത്രസ്തമിദം ചിത്തം, നിച്ചം ഉബ്ബിഗ്ഗിദം മനോ;
അനുപ്പന്നേസു കിച്ഛേസു, അഥോ ഉപ്പതിതേസു ച;
സചേ അത്ഥി അനുത്രസ്തം, തം മേ അക്ഖാഹി പുച്ഛിതോ”തി. (സം॰ നി॰ ൧.൯൮);

തതോ നം ഭഗവാ ആഹ -

“നാഞ്ഞത്ര ബോജ്ഝാ തപസാ, നാഞ്ഞത്രിന്ദ്രിയസംവരാ;
നാഞ്ഞത്ര സബ്ബനിസ്സഗ്ഗാ, സോത്ഥിം പസ്സാമി പാണിന”ന്തി. (സം॰ നി॰ ൧.൯൮);

സോ ദേസനാപരിയോസാനേ പഞ്ചഹി അച്ഛരാസതേഹി സദ്ധിം സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠായ തം സമ്പത്തിം ഥാവരം കത്വാ ദേവലോകമേവ അഗമാസീതി . ഏവമയം മഗ്ഗോ ഭാവിതോ സക്കാദീനം വിയ ദോമനസ്സസ്സ അത്ഥങ്ഗമായ സംവത്തതീതി വേദിതബ്ബോ.

ഞായസ്സ അധിഗമായാതി ഞായോ വുച്ചതി അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ, തസ്സ അധിഗമായ, പത്തിയാതി വുത്തം ഹോതി. അയഞ്ഹി പുബ്ബഭാഗേ ലോകിയോ സതിപട്ഠാനമഗ്ഗോ ഭാവിതോ ലോകുത്തരസ്സ മഗ്ഗസ്സ അധിഗമായ സംവത്തതി. തേനാഹ “ഞായസ്സ അധിഗമായാ”തി. **നിബ്ബാനസ്സ സച്ഛികിരിയായാ**തി തണ്ഹാവാനവിരഹിതത്താ നിബ്ബാനന്തി ലദ്ധനാമസ്സ അമതസ്സ സച്ഛികിരിയായ, അത്തപച്ചക്ഖതായാതി വുത്തം ഹോതി. അയഞ്ഹി മഗ്ഗോ ഭാവിതോ അനുപുബ്ബേന നിബ്ബാനസച്ഛികിരിയം സാധേതി. തേനാഹ “നിബ്ബാനസ്സ സച്ഛികിരിയായാ”തി.

തത്ഥ കിഞ്ചാപി “സത്താനം വിസുദ്ധിയാ”തി വുത്തേ സോകസമതിക്കമാദീനി അത്ഥതോ സിദ്ധാനേവ ഹോന്തി, ഠപേത്വാ പന സാസനയുത്തികോവിദേ അഞ്ഞേസം ന പാകടാനി, ന ച ഭഗവാ പഠമം

സാസനയുത്തികോവിദം ജനം കത്വാ പച്ഛാ ധമ്മം ദേസേതി. തേന തേനേവ പന സുത്തേന തം തം അത്ഥം ഞാപേതി. തസ്മാ ഇധ യം യം അത്ഥം ഏകായനമഗ്ഗോ സാധേതി, തം തം പാകടം കത്വാ ദസ്സേന്തോ "സോകപരിദേവാനം സമതിക്കമായാ"തിആദിമാഹ. യസ്മാ വാ യാ സത്താനം വിസുദ്ധി ഏകായനമഗ്ഗേന സംവത്തതി, സാ സോകപരിദേവാനം സമതിക്കമേന ഹോതി, സോകപരിദേവാനം സമതിക്കമോ ദുക്ഖദോമനസ്സാനം അത്ഥങ്ഗമേന, ദുക്ഖദോമനസ്സാനം അത്ഥങ്ഗമോ ഞായസ്സാധിഗമേന, ഞായസ്സാധിഗമോ നിബ്ബാനസ്സ സച്ഛികിരിയായ. തസ്മാ ഇമമ്പി കമം ദസ്സേന്തോ "സത്താനം വിസുദ്ധിയാ"തി വത്വാ "സോകപരിദേവാനം സമതിക്കമായാ"തിആദിമാഹ.

അപിച വണ്ണഭണനമേതം ഏകായനമഗ്ഗസ്സ. യഥേവ ഹി ഭഗവാ "ധമ്മം വോ, ഭിക്ഖവേ, ദേസേസ്സാമി ആദികല്യാണം മജ്ഝേകല്യാണം പരിയോസാനകല്യാണം സാത്ഥം സബ്യഞ്ജനം കേവലപരിപുണ്ണം പരിസുദ്ധം ബ്രഹ്മചരിയം പകാസേസ്സാമി, യദിദം ഛഛക്കാനീ"തി (മ॰ നി॰ ന.ർ൨൦) ഛഛക്കദേസനായ അട്ഠഹി പദേഹി വണ്ണം അഭാസി, യഥാ ച അരിയവംസദേസനായ "ചത്താരോമേ, ഭിക്ഖവേ, അരിയവംസാ അഗ്ഗഞ്ഞാ രത്തഞ്ഞാ വംസഞ്ഞാ പോരാണാ അസംകിണ്ണാ അസംകിണ്ണപുബ്ബാ ന സംകീയന്തി, ന സംകീയിസ്സന്തി, അപ്പടികുട്ഠാ സമണേഹി ബ്രാഹ്മണേഹി വിഞ്ഞൂഹീ"തി (അ॰ നി॰ ർ.൨൮) നവഹി പദേഹി വണ്ണം അഭാസി, ഏവം ഇമസ്സപി ഏകായനമഗ്ഗസ്സ സത്താനം വിസുദ്ധിയാതിആദീഹി സത്തഹി പദേഹി വണ്ണം അഭാസി.

കസ്മാ ഇതി ചേ? തേസം ഭിക്ഖൂനം ഉസ്സാഹജനനത്ഥം. വണ്ണഭാസനഞ്ഹി സുത്വാ തേ ഭിക്ഖൂ "അയം കിര മഗ്ഗോ ഹദയസന്താപഭൂതം സോകം, വാചാവിപ്പലാപഭൂതം പരിദേവം, കായികഅസാതഭൂതം ദുക്ഖം, ചേതസികഅസാതഭൂതം ദോമനസ്സന്തി ചത്താരോ ഉപദ്ദവേ ഹനതി, വിസുദ്ധിം ഞായം നിബ്ബാനന്തി തയോ വിസേസേ ആവഹതീ"തി ഉസ്സാഹജാതാ ഇമം ധമ്മദേസനം ഉഗ്ഗഹേതബ്ബം പരിയാപുണിതബ്ബം ധാരേതബ്ബം വാചേതബ്ബം, ഇമഞ്ച മഗ്ഗം ഭാവേതബ്ബം മഞ്ഞിസ്സന്തി. ഇതി തേസം ഭിക്ഖൂനം ഉസ്സാഹജനനത്ഥം വണ്ണം അഭാസി, കമ്ബലവാണിജാദയോ കമ്ബലാദീനം വണ്ണം വിയ.

യഥാ ഹി സതസഹസ്സഗ്ഘനികപണ്ഡുകമ്ബലവാണിജേന കമ്ബലം ഗണ്ഹഥാതി ഉഗ്ഘോസിതേപി അസുകകമ്ബലോതി ന താവ മനുസ്സാ ജാനന്തി. കേസകമ്ബലവാലകമ്ബലാദയോപി ഹി ദുഗ്ഗന്ധാ ഖരസമ്ഫസ്സാ കമ്ബലാത്വേവ വുച്ചന്തി. യദാ പന തേന ഗന്ധാരകോ രത്തകമ്ബലോ സുഖുമോ ഉജ്ജലോ സുഖസമ്ഫസ്സോതി ഉഗ്ഘോസിതം ഹോതി, തദാ യേ പഹോന്തി, തേ ഗണ്ഹന്തി. യേ ന പഹോന്തി, തേപി ദസ്സനകാമാ ഹോന്തി, ഏവമേവം "ഏകായനോ അയം, ഭിക്ഖവേ, മഗ്ഗോ"തി വുത്തേപി അസുകമഗ്ഗോതി ന താവ പാകടോ ഹോതി. നാനപ്പകാരകാ ഹി അനിയ്യാനമഗ്ഗാപി മഗ്ഗാത്വേവ വുച്ചന്തി. "സത്താനം വിസുദ്ധിയാ"തിആദിമ്ഹി പന വുത്തേ "അയം കിര മഗ്ഗോ ചത്താരോ ഉപദ്ദവേ ഹനതി, തയോ വിസേസേ ആവഹതീ"തി ഉസ്സാഹജാതാ ഇമം ധമ്മദേസനം ഉഗ്ഗഹേതബ്ബം പരിയാപുണിതബ്ബം ധാരേതബ്ബം വാചേതബ്ബം, ഇമഞ്ച മഗ്ഗം ഭാവേതബ്ബം മഞ്ഞിസ്സന്തീതി വണ്ണം ഭാസന്തോ "സത്താനം വിസുദ്ധിയാ"തിആദിമാഹ. യഥാ ച സതസഹസ്സഗ്ഘനികപണ്ഡുകമ്ബലവാണിജോപമാ, ഏവം രത്തജമ്ബുനദസുവണ്ണഉദകപ്പസാദകമണിരതനസുവിസുദ്ധമുത്താരതനധോതപവാളാദിവാണിജൂപമാദയോപേത്ഥ ആഹരിതബ്ബാ.

യദിദന്തി നിപാതോ, യേ ഇമേതി അയമസ്സ അത്ഥോ. **ചത്താരോ**തി ഗണനപരിച്ഛേദോ, തേന ന തതോ ഹേട്ഠാ ന ഉദ്ധന്തി സതിപട്ഠാനപരിച്ഛേദം ദീപേതി. **സതിപട്ഠാനാ**തി തയോ സതിപട്ഠാനാ സതിഗോചരോപി, തിധാ പടിപന്നേസു സാവകേസു സത്ഥുനോ പടിഘാനുനയവീതിവത്തതാപി, സതിപി. "ചതുന്നം , ഭിക്ഖവേ, സതിപട്ഠാനാനം സമുദയഞ്ച അത്ഥങ്ഗമഞ്ച ദേസേസ്സാമി, തം സുണാഥ...പേ॰.... കോ ച, ഭിക്ഖവേ, കായസ്സ സമുദയോ? ആഹാരസമുദയാ കായസമുദയോ"തിആദീസു (സം॰ നി॰ ന.ർ൦൮) ഹി സതിഗോചരോ **സതിപട്ഠാന**ന്തി വുച്ചതി. തഥാ "കായോ പട്ഠാനം, നോ സതി. സതി പട്ഠാനഞ്ചേവ സതി ചാ"തിആദീസുപി (പടി॰ മ॰ ന.ന൩). തസ്സത്ഥോ - പതിട്ഠാതി അസ്മിന്തി പട്ഠാനം. കാ പതിട്ഠാതി? സതി. സതിയാ പട്ഠാനം **സതിപട്ഠാനം**. പധാനട്ഠാനന്തി വാ പട്ഠാനം. സതിയാ പട്ഠാനം സതിപട്ഠാനം, ഹത്ഥിട്ഠാനഅസ്സട്ഠാനാദീനി വിയ. "തയോ സതിപട്ഠാനാ, യദരിയോ സേവതി, യദരിയോ സേവമാനോ സത്ഥാ ഗണമനുസാസിതുമരഹതീ"തി (മ॰ നി॰ ന.ന൧൧) ഏത്ഥാപി തിധാ പടിപന്നേസു സാവകേസു സത്ഥുനോ പടിഘാനുനയവീതിവത്തതാ "സതിപട്ഠാന"ന്തി വുത്താ. തസ്സത്ഥോ - പട്ഠപേതബ്ബതോ പട്ഠാനം, പവത്തയിതബ്ബതോതി അത്ഥോ. കേന പട്ഠപേതബ്ബതോതി? സതിയാ. സതിയാ പട്ഠാനം സതിപട്ഠാനന്തി. "ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ ഭാവിതാ ബഹുലീകതാ സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗേ പരിപൂരേന്തീ"തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൫.ൻ൮൯) പന സതിയേവ "സതിപട്ഠാന"ന്തി വുച്ചതി. തസ്സത്ഥോ - പതിട്ഠാതീതി പട്ഠാനം, ഉപട്ഠാതി ഓക്കന്തിത്വാ പക്ഖന്ദിത്വാ പവത്തതീതി അത്ഥോ. സതിയേവ പട്ഠാനം സതിപട്ഠാനം. അഥ വാ സരണട്ഠേന സതി, ഉപട്ഠാനട്ഠേന പട്ഠാനം. ഇതി സതി ച സാ പട്ഠാനഞ്ചാതിപി സതിപട്ഠാനം. ഇദമിധ അധിപ്പേതം.

യദി ഏവം, കസ്മാ "സതിപട്ഠാനാ"തി ബഹുവചനം? സതിബഹുത്താ. ആരമ്മണഭേദേന ഹി ബഹുകാ ഏതാ സതിയോ. അഥ മഗ്ഗോതി കസ്മാ ഏകവചനം? മഗ്ഗട്ഠേന ഏകത്താ. ചതസ്സോപി ഹി ഏതാ സതിയോ മഗ്ഗട്ഠേന ഏകത്തം ഗച്ഛന്തി. വുത്തഞ്ഹേതം "മഗ്ഗോതി കേനട്ഠേന മഗ്ഗോ? നിബ്ബാനഗമനട്ഠേന, നിബ്ബാനത്ഥികേഹി മഗ്ഗനീയട്ഠേന ചാ"തി. ചതസ്സോപി ചേതാ അപരഭാഗേ കായാദീസു ആരമ്മണേസു കിച്ചം സാധയമാനാ നിബ്ബാനം ഗച്ഛന്തി. ആദിതോ പട്ഠായ ച നിബ്ബാനത്ഥികേഹി മഗ്ഗീയന്തി, തസ്മാ ചതസ്സോപി ഏകോ മഗ്ഗോതി വുച്ചന്തി . ഏവഞ്ച സതി വചനാനുസന്ധിനാ സാനുസന്ധികാവ

ദേസനാ ഹോതി, “മാരസേനപ്പമദ്ദനം വോ, ഭിക്ഖവേ, മഗ്ഗം ദേസേസ്സാമി, തം സുണാഥ...പേ॰... കതമോ ച, ഭിക്ഖവേ, മാരസേനപ്പമദ്ദനോ മഗ്ഗോ? യദിദം സത്തബോജ്ഝങ്ഗാ”തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൫.൨൨൪) വിയ ഹി യഥാ മാരസേനപ്പമദ്ദനോതി ച സത്തബോജ്ഝങ്ഗാതി ച അത്ഥതോ ഏകം, ബ്യഞ്ജനമേവേത്ഥ നാനം. ഏവം ഏകായനമഗ്ഗോതി ച ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാതി ച അത്ഥതോ ഏകം, ബ്യഞ്ജനമേവേത്ഥ നാനം. തസ്മാ മഗ്ഗട്ഠേന ഏകത്താ ഏകവചനം, ആരമ്മണഭേദേന സതിബഹുത്താ ബഹുവചനം വേദിതബ്ബം.

കസ്മാ പന ഭഗവതാ ചത്താരോവ സതിപട്ഠാനാ വുത്താ അനൂനാ അനധികാതി? വേനേയ്യഹിതത്താ . തണ്ഹാചരിതദിട്ഠിചരിതസമഥയാനികവിപസ്സനായാനികേസു ഹി മന്ദതിക്ഖവസേന ദ്വേധാ ദ്വേധാ പവത്തേസു വേനേയ്യേസു മന്ദസ്സ തണ്ഹാചരിതസ്സ ഓളാരികം കായാനുപസ്സനാസതിപട്ഠാനം **വിസുദ്ധിമഗ്ഗോ,** തിക്ഖസ്സ സുഖുമം വേദനാനുപസ്സനം സതിപട്ഠാനം. ദിട്ഠിചരിതസ്സാപി മന്ദസ്സ നാതിപ്പഭേദഗതം ചിത്താനുപസ്സനാസതിപട്ഠാനം വിസുദ്ധിമഗ്ഗോ, തിക്ഖസ്സ അതിപ്പഭേദഗതം ധമ്മാനുപസ്സനാസതിപട്ഠാനം. സമഥയാനികസ്സ ച മന്ദസ്സ അകിച്ഛേന അധിഗന്തബ്ബനിമിത്തം പഠമം സതിപട്ഠാനം വിസുദ്ധിമഗ്ഗോ, തിക്ഖസ്സ ഓളാരികാരമ്മണേ അസണ്ഠഹനതോ ദുതിയം. വിപസ്സനായാനികസ്സപി മന്ദസ്സ നാതിപ്പഭേദഗതാരമ്മണം തതിയം, തിക്ഖസ്സ അതിപ്പഭേദഗതാരമ്മണം ചതുത്ഥം. ഇതി ചത്താരോവ വുത്താ അനൂനാ അനധികാതി.

സുഭസുഖനിച്ചഅത്തഭാവവിപല്ലാസപഹാനത്ഥം വാ. കായോ ഹി അസുഭോ, തത്ഥ ച സുഭവിപല്ലാസവിപല്ലത്ഥാ സത്താ, തേസം തത്ഥ അസുഭഭാവദസ്സനേന തസ്സ വിപല്ലാസസ്സ പഹാനത്ഥം പഠമം സതിപട്ഠാനം വുത്തം. സുഖം നിച്ചം അത്താതി ഗഹിതേസുപി ച വേദനാദീസു വേദനാ ദുക്ഖാ, ചിത്തം അനിച്ചം, ധമ്മാ അനത്താ, തേസു ച സുഖനിച്ചഅത്തവിപല്ലാസവിപല്ലത്ഥാ സത്താ, തേസം തത്ഥ ദുക്ഖാദിഭാവദസ്സനേന തേസം വിപല്ലാസാനം പഹാനത്ഥം സേസാനി തീണി വുത്താനീതി ഏവം സുഭസുഖനിച്ചഅത്തഭാവവിപല്ലാസപഹാനത്ഥം വാ ചത്താരോവ വുത്താ അനൂനാ അനധികാതി വേദിതബ്ബാ.

ന കേവലഞ്ച വിപല്ലാസപഹാനത്ഥമേവ, അഥ ഖോ ചതുരോഘയോഗാസവഗന്ഥഉപാദാനഅഗതിപഹാനത്ഥമ്പി ചതുബ്ബിധാഹാരപരിഞ്ഞത്ഥഞ്ച ചത്താരോവ വുത്താതി വേദിതബ്ബാ. അയം താവ പകരണനയോ.

അട്ഠകഥായം പന സരണവസേന ചേവ ഏകത്തസമോസരണവസേന ച ഏകമേവ സതിപട്ഠാനം ആരമ്മണവസേന ചത്താരോതി ഏതദേവ വുത്തം. യഥാ ഹി ചതുദ്വാരേ നഗരേ പാചീനതോ ആഗച്ഛന്താ പാചീനദിസായ ഉട്ഠാനകം ഭണ്ഡം ഗഹേത്വാ പാചീനദ്വാരേന നഗരമേവ പവിസന്തി, ദക്ഖിണതോ പച്ഛിമതോ ഉത്തരതോ ആഗച്ഛന്താ ഉത്തരദിസായ ഉട്ഠാനകം ഭണ്ഡം ഗഹേത്വാ ഉത്തരദ്വാരേന നഗരമേവ പവിസന്തി, ഏവംസമ്പദമിദം വേദിതബ്ബം. നഗരം വിയ ഹി നിബ്ബാനമഹാനഗരം . ദ്വാരം വിയ അട്ഠങ്ഗികോ ലോകുത്തരമഗ്ഗോ. പാചീനദിസാദയോ വിയ കായാദയോ.

യഥാ പാചീനതോ ആഗച്ഛന്താ പാചീനദിസായ ഉട്ഠാനകം ഭണ്ഡം ഗഹേത്വാ പാചീനദ്വാരേന നഗരമേവ പവിസന്തി, ഏവം കായാനുപസ്സനാമുഖേന ആഗച്ഛന്താ ചുദ്ദസവിധേന കായാനുപസ്സനം ഭാവേത്വാ കായാനുപസ്സനാഭാവനാനുഭാവനിബ്ബത്തേന അരിയമഗ്ഗേന ഏകം നിബ്ബാനമേവ ഓസരന്തി.

യഥാ ദക്ഖിണതോ ആഗച്ഛന്താ ദക്ഖിണദിസായ ഉട്ഠാനകം ഭണ്ഡം ഗഹേത്വാ ദക്ഖിണദ്വാരേന നഗരമേവ പവിസന്തി, ഏവം വേദനാനുപസ്സനാമുഖേന ആഗച്ഛന്താ നവവിധേന വേദനാനുപസ്സനം ഭാവേത്വാ വേദനാനുപസ്സനാഭാവനാനുഭാവനിബ്ബത്തേന അരിയമഗ്ഗേന ഏകം നിബ്ബാനമേവ ഓസരന്തി.

യഥാ പച്ഛിമതോ ആഗച്ഛന്താ പച്ഛിമദിസായ ഉട്ഠാനകം ഭണ്ഡം ഗഹേത്വാ പച്ഛിമദ്വാരേന നഗരമേവ പവിസന്തി, ഏവം ചിത്താനുപസ്സനാമുഖേന ആഗച്ഛന്താ സോളസവിധേന ചിത്താനുപസ്സനം ഭാവേത്വാ ചിത്താനുപസ്സനാഭാവനാനുഭാവനിബ്ബത്തേന അരിയമഗ്ഗേന ഏകം നിബ്ബാനമേവ ഓസരന്തി.

യഥാ ഉത്തരതോ ആഗച്ഛന്താ ഉത്തരദിസായ ഉട്ഠാനകം ഭണ്ഡം ഗഹേത്വാ ഉത്തരദ്വാരേന നഗരമേവ പവിസന്തി, ഏവം ധമ്മാനുപസ്സനാമുഖേന ആഗച്ഛന്താ പഞ്ചവിധേന ധമ്മാനുപസ്സനം ഭാവേത്വാ ധമ്മാനുപസ്സനാഭാവനാനുഭാവനിബ്ബത്തേന അരിയമഗ്ഗേന ഏകം നിബ്ബാനമേവ ഓസരന്തി.

ഏവം സരണവസേന ചേവ ഏകത്തസമോസരണവസേന ച ഏകമേവ സതിപട്ഠാനം ആരമ്മണവസേന ചത്താരോവ വുത്താതി വേദിതബ്ബാ.

കതമേ ചത്താരോതി കഥേതുകമ്യതാ പുച്ഛാ. **ഇധാതി** ഇമസ്മിം സാസനേ. **ഭിക്ഖവേതി** ധമ്മപടിഗ്ഗാഹകപുഗ്ഗലാലപനമേതം. **ഭിക്ഖൂതി** പടിപത്തിസമ്പാദകപുഗ്ഗലനിദസ്സനമേതം. അഞ്ഞേപി ച ദേവമനുസ്സാ പടിപത്തിം സമ്പാദേന്തിയേവ, സേട്ഠത്താ പന പടിപത്തിയാ ഭിക്ഖുഭാവദസ്സനതോ ച, “ഭിക്ഖൂ”തി ആഹ. ഭഗവതോ ഹി അനുസാസനിം സമ്പടിച്ഛന്തേസു ഭിക്ഖു സേട്ഠോ, സബ്ബപ്പകാരായ അനുസാസനിയാ ഭാജനഭാവതോ, തസ്മാ സേട്ഠത്താ “ഭിക്ഖൂ”തി ആഹ. തസ്മിം ഗഹിതേ പന സേസാ ഗഹിതാവ ഹോന്തി രാജഗമനാദീസു രാജഗ്ഗഹണേന സേസപരിസാ വിയ. യോ ച ഇമം പടിപത്തിം പടിപജ്ജതി, സോ ഭിക്ഖു നാമ ഹോതീതി പടിപത്തിയാ ഭിക്ഖുഭാവദസ്സനതോപി “ഭിക്ഖൂ”തി ആഹ . പടിപന്നകോ ഹി ദേവോ വാ ഹോതു മനുസ്സോ വാ, “ഭിക്ഖൂ”തി സങ്ഖം ഗച്ഛതിയേവ. യഥാഹ -

“അലങ്കതോ ചേപി സമം ചരേയ്യ,
സന്തോ ദന്തോ നിയതോ ബ്രഹ്മചാരീ;
സബ്ബേസു ഭൂതേസു നിധായ ദണ്ഡം,
സോ ബ്രാഹ്മണോ സോ സമണോ സ ഭിക്ഖൂ”തി. (ധ॰ പ॰ ൧൪൨);

കായേതി രൂപകായേ. രൂപകായോ ഹി ഇധ അങ്ഗപച്ചങ്ഗാനം കേസാദീനഞ്ച ധമ്മാനം സമൂഹട്ഠേന ഹത്ഥികായരഥകായാദയോ വിയ കായോതി അധിപ്പേതോ. യഥാ ച സമൂഹട്ഠേന, ഏവം കുച്ഛിതാനം ആയട്ഠേന. കുച്ഛിതാനഞ്ഹി പരമജേഗുച്ഛാനം സോ ആയോതിപി **കായോ**. **ആയോ**തി ഉപ്പത്തിദേസോ. തത്രായം വചനത്ഥോ, ആയന്തി തതോതി ആയോ. കേ ആയന്തി? കുച്ഛിതാ കേസാദയോ. ഇതി കുച്ഛിതാനം ആയോതി **കായോ**. കായാനുപസ്സീതി കായമനുപസ്സനസീലോ, കായം വാ അനുപസ്സമാനോ.

“കായേ”തി ച വത്വാപി പുന “കായാനുപസ്സീ”തി ദുതിയം കായഗ്ഗഹണം അസമ്മിസ്സതോ വവത്ഥാനഘനവിനിബ്ഭോഗാദിദസ്സനത്ഥം കതന്തി വേദിതബ്ബം. തേന ന കായേ വേദനാനുപസ്സീ വാ, ചിത്തധമ്മാനുപസ്സീ വാ, അഥ ഖോ കായാനുപസ്സീയേവാതി കായസങ്ഖാതേ വത്ഥുസ്മിം കായാനുപസ്സനാകാരസ്സേവ ദസ്സനേന അസമ്മിസ്സതോ വവത്ഥാനം ദസ്സിതം ഹോതി. തഥാ ന കായേ അങ്ഗപച്ചങ്ഗവിമുത്തഏകധമ്മാനുപസ്സീ, നാപി കേസലോമാദിവിനിമുത്തഇത്ഥിപുരിസാനുപസ്സീ. യോപി ചേത്ഥ കേസലോമാദികോ ഭൂതുപാദായസമൂഹസങ്ഖാതോ കായോ , തത്ഥപി ന ഭൂതുപാദായവിനിമുത്തഏകധമ്മാനുപസ്സീ, അഥ ഖോ രഥസമ്ഭാരാനുപസ്സകോ വിയ അങ്ഗപച്ചങ്ഗസമൂഹാനുപസ്സീ, നഗരാവയവാനുപസ്സകോ വിയ കേസലോമാദിസമൂഹാനുപസ്സീ, കദലിക്ഖന്ധപത്തവട്ടിവിനിബ്ഭുജനകോ വിയ രിത്തമുട്ഠിവിനിവേഠകോ വിയ ച ഭൂതുപാദായസമൂഹാനുപസ്സീയേവാതി നാനപ്പകാരതോ സമൂഹവസേനേവ കായസങ്ഖാതസ്സ വത്ഥുനോ ദസ്സനേന ഘനവിനിബ്ഭോഗോ ദസ്സിതോ ഹോതി. ന ഹേത്ഥ യഥാവുത്തസമൂഹവിനിമുത്തോ കായോ വാ ഇത്ഥീ വാ പുരിസോ വാ അഞ്ഞോ വാ കോചി ധമ്മോ ദിസ്സതി , യഥാവുത്തധമ്മസമൂഹമത്തേയേവ പന തഥാ തഥാ സത്താ മിച്ഛാഭിനിവേസം കരോന്തി. തേനാഹു പോരാണാ -

“യം പസ്സതി ന തം ദിട്ഠം, യം ദിട്ഠം തം ന പസ്സതി;
അപസ്സം ബജ്ഝതേ മൂള്ഹോ, ബജ്ഝമാനോ ന മുച്ചതീ”തി. -

ഘനവിനിബ്ഭോഗാദിദസ്സനത്ഥന്തി വുത്തം. ആദിസദ്ദേന ചേത്ഥ അയമ്പി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ - അയഞ്ഹി ഏകസ്മിം കായേ കായാനുപസ്സീയേവ, ന അഞ്ഞധമ്മാനുപസ്സീ. കിം വുത്തം ഹോതി? യഥാ അനുദകഭൂതായപി മരീചിയാ ഉദകാനുപസ്സിനോ ഹോന്തി, ന ഏവം അനിച്ചദുക്ഖാനത്തഅസുഭഭൂതേയേവ ഇമസ്മിം കായേ നിച്ചസുഖഅത്തസുഭഭാവാനുപസ്സീ, അഥ ഖോ കായാനുപസ്സീ അനിച്ചദുക്ഖാനത്തഅസുഭാകാരസമൂഹാനുപസ്സീയേവാതി. അഥ വാ യ്വായം പരതോ “ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു അരഞ്ഞഗതോ വാ...പേ॰... സോ സതോവ അസ്സസതീ”തിആദിനാ നയേന അസ്സാസപസ്സാസാദിചുണ്ണികജാതഅട്ഠികപരിയോസാനോ കായോ വുത്തോ, യോ ച “ഇധേകച്ചോ പഥവികായം അനിച്ചതോ അനുപസ്സതി ആപോകായം തേജോകായം വായോകായം കേസകായം ലോമകായം ഛവികായം ചമ്മകായം മംസകായം രുഹിരകായം നഹാരുകായം അട്ഠികായം അട്ഠിമിഞ്ജകായ”ന്തി പടിസമ്ഭിദായം (പടി॰ മ॰ ൩.൩൫) കായോ വുത്തോ, തസ്സ സബ്ബസ്സ ഇമസ്മിംയേവ കായേ അനുപസ്സനതോ “കായേ കായാനുപസ്സീ”തി ഏവമ്പി അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

അഥ വാ കായേ അഹന്തി വാ മമന്തി വാ ഏവം ഗഹേതബ്ബസ്സ യസ്സ കസ്സചി അനനുപസ്സനതോ തസ്സ തസ്സേവ പന കേസാലോമാദികസ്സ നാനാധമ്മസമൂഹസ്സ അനുപസ്സനതോ കായേ കേസാദിധമ്മസമൂഹസങ്ഖാതകായാനുപസ്സീതി ഏവമത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. അപിച “ഇമസ്മിം കായേ അനിച്ചതോ അനുപസ്സതി, നോ നിച്ചതോ”തിആദിനാ നയേന പടിസമ്ഭിദായം ആഗതനയസ്സ സബ്ബസ്സേവ അനിച്ചലക്ഖണാദിനോ ആകാരസമൂഹസങ്ഖാതസ്സ കായസ്സാനുപസ്സനതോപി “കായേ കായാനുപസ്സീ”തി ഏവമ്പി അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

തഥാ ഹി അയം കായേ കായാനുപസ്സനാപടിപദം പടിപന്നോ ഭിക്ഖു ഇമം കായം അനിച്ചാനുപസ്സനാദീനം സത്തന്നം അനുപസ്സനാനം വസേന അനിച്ചതോ അനുപസ്സതി, നോ നിച്ചതോ. ദുക്ഖതോ അനുപസ്സതി, നോ സുഖതോ. അനത്തതോ അനുപസ്സതി, നോ അത്തതോ. നിബ്ബിന്ദതി, നോ നന്ദതി. വിരജ്ജതി, നോ രജ്ജതി. നിരോധേതി, നോ സമുദേതി. പടിനിസ്സജ്ജതി, നോ ആദിയതി. സോ തം അനിച്ചതോ അനുപസ്സന്തോ നിച്ചസഞ്ഞം പജഹതി, ദുക്ഖതോ അനുപസ്സന്തോ സുഖസഞ്ഞം പജഹതി, അനത്തതോ അനുപസ്സന്തോ അത്തസഞ്ഞം പജഹതി, നിബ്ബിന്ദന്തോ നന്ദിം പജഹതി, വിരജ്ജന്തോ രാഗം പജഹതി, നിരോധേന്തോ സമുദയം പജഹതി, പടിനിസ്സജ്ജന്തോ ആദാനം പജഹതീതി വേദിതബ്ബോ.

വിഹരതീതി ഇരിയതി. **ആതാപീ**തി തീസു ഭവേസു കിലേസേ ആതാപേതീതി ആതാപോ, വീരിയസ്സേതം നാമം. ആതാപോ അസ്സ അത്ഥീതി **ആതാപീ. സമ്പജാനോ**തി സമ്പജഞ്ഞസങ്ഖാതേന ഞാണേന സമന്നാഗതോ. **സതിമാ**തി കായപരിഗ്ഗാഹികായ സതിയാ സമന്നാഗതോ. അയം പന യസ്മാ സതിയാ ആരമ്മണം പരിഗ്ഗഹേത്വാ പഞ്ഞായ അനുപസ്സതി, ന ഹി സതിവിരഹിതസ്സ അനുപസ്സനാ നാമ അത്ഥി. തേനേവാഹ “സതിഞ്ച ഖ്വാഹം, ഭിക്ഖവേ, സബ്ബത്ഥികം വദാമീ”തി (സം॰ നി॰ ൫.൨൩൪). തസ്മാ ഏത്ഥ “കായേ കായാനുപസ്സീ വിഹരതീ”തി ഏത്താവതാ കായാനുപസ്സനാസതിപട്ഠാനകമ്മട്ഠാനം വുത്തം

ഹോതി. അഥ വാ യസ്മാ അനാതാപിനോ അന്തോസങ്ഖേപോ അന്തരായകരോ ഹോതി, അസമ്പജാനോ ഉപായപരിഗ്ഗഹേ അനുപായപരിവജ്ജനേ ച സമ്മുയ്ഹതി, മുട്ഠസ്സതി ഉപായാപരിച്ചാഗേ അനുപായാപരിഗ്ഗഹേ ച അസമത്ഥോ ഹോതി, തേനസ്സ തം കമ്മട്ഠാനം ന സമ്പജ്ജതി, തസ്മാ യേസം ധമ്മാനം ആനുഭാവേന തം സമ്പജ്ജതി. തേസം ദസ്സനത്ഥം "ആതാപീ സമ്പജാനോ സതിമാതി ഇദം വുത്ത"ന്തി വേദിതബ്ബം.

ഇതി കായാനുപസ്സനാസതിപട്ഠാനം സമ്പയോഗങ്ഗഞ്ചസ്സ ദസ്സേത്വാ ഇദാനി പഹാനങ്ഗം ദസ്സേതും **വിനേയ്യ ലോകേ അഭിജ്ഝാദോമനസ്സ**ന്തി വുത്തം. തത്ഥ **വിനേയ്യാ**തി തദങ്ഗവിനയേന വാ വിക്ഖമ്ഭനവിനയേന വാ വിനയിത്വാ. **ലോകേ**തി തസ്മിംയേവ കായേ. കായോ ഹി ഇധ ലുജ്ജനപലുജ്ജനട്ഠേന ലോകോതി അധിപ്പേതോ. യസ്മാ പനസ്സ ന കായമത്തേയേവ അഭിജ്ഝാദോമനസ്സം പഹീയതി, വേദനാദീസുപി പഹീയതിയേവ, തസ്മാ "പഞ്ചപി ഉപാദാനക്ഖന്ധാ ലോകോ"തി **വിഭങ്ഗേ** (വിഭ॰ ൩൬൨) വുത്തം. ലോകസങ്ഖാതത്താ വാ തേസം ധമ്മാനം അത്ഥുദ്ധാരനയേനേതം വുത്തം. യം പനാഹ "തത്ഥ കതമോ ലോകോ? സ്വേവ കായോ ലോകോ"തി. അയമേവേത്ഥ അത്ഥോ, തസ്മിം ലോകേ അഭിജ്ഝാദോമനസ്സം വിനേയ്യാതി ഏവം സമ്ബന്ധോ ദട്ഠബ്ബോ. യസ്മാ പനേത്ഥ അഭിജ്ഝാഗഹണേന കാമച്ഛന്ദോ , ദോമനസ്സഗ്ഗഹണേന ബ്യാപാദോ സങ്ഗഹം ഗച്ഛതി, തസ്മാ നീവരണപരിയാപന്നബലവധമ്മദ്വയദസ്സനേന നീവരണപ്പഹാനം വുത്തം ഹോതീതി വേദിതബ്ബം.

വിസേസേന ചേത്ഥ അഭിജ്ഝാവിനയേന കായസമ്പത്തിമൂലകസ്സ അനുരോധസ്സ, ദോമനസ്സവിനയേന പന കായവിപത്തിമൂലകസ്സ വിരോധസ്സ, അഭിജ്ഝാവിനയേന ച കായേ അഭിരതിയാ, ദോമനസ്സവിനയേന കായഭാവനായ അനഭിരതിയാ, അഭിജ്ഝാവിനയേന കായേ അഭൂതാനം സുഭസുഖഭാവാദീനം പക്ഖേപസ്സ, ദോമനസ്സവിനയേന ച കായേ ഭൂതാനം അസുഭാസുഖഭാവാദീനം അപനയനസ്സ ച പഹാനം വുത്തം. തേന യോഗാവചരസ്സ യോഗാനുഭാവോ യോഗസമത്ഥതാ ച ദീപിതാ ഹോതി. യോഗാനുഭാവോ ഹി ഏസ, യദിദം അനുരോധവിരോധവിപ്പമുത്തോ അരതിരതിസഹോ അഭൂതപക്ഖേപഭൂതാപനയനവിരഹിതോ ച ഹോതി. അനുരോധവിരോധവിപ്പമുത്തോ ചേസ അരതിരതിസഹോ അഭൂതം അപക്ഖിപന്തോ ഭൂതഞ്ച അനപനേന്തോ യോഗസമത്ഥോ ഹോതീതി.

അപരോ നയോ "കായേ കായാനുപസ്സീ"തി ഏത്ഥ അനുപസ്സനായ കമ്മട്ഠാനം വുത്തം. "വിഹരതീ"തി ഏത്ഥ വുത്തവിഹാരേന കമ്മട്ഠാനികസ്സ കായപരിഹരണം. "ആതാപീ"തിആദീസു ആതാപേന സമ്മപ്പധാനം, സതിസമ്പജഞ്ഞേന സബ്ബത്ഥികകമ്മട്ഠാനം, കമ്മട്ഠാനപരിഹരണൂപായോ വാ, സതിയാ വാ കായാനുപസ്സനാവസേന പടിലദ്ധസമഥോ, സമ്പജഞ്ഞേന വിപസ്സനാ, അഭിജ്ഝാദോമനസ്സവിനയേന ഭാവനാഫലം വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം.

വിഭങ്ഗേ പന **"അനുപസ്സീ"**തി തത്ഥ കതമാ അനുപസ്സനാ? യാ പഞ്ഞാ പജാനനാ...പേ॰... സമ്മാദിട്ഠി. അയം വുച്ചതി അനുപസ്സനാ. ഇമായ അനുപസ്സനായ ഉപേതോ ഹോതി സമുപേതോ ഉപാഗതോ സമുപാഗതോ ഉപപന്നോ സമ്പന്നോ സമന്നാഗതോ. തേന വുച്ചതി അനുപസ്സീതി.

വിഹരതീതി ഇരിയതി വത്തതി പാലേതി യപേതി യാപേതി ചരതി വിഹരതി. തേന വുച്ചതി വിഹരതീതി.

ആതാപീതി തത്ഥ കതമോ ആതാപോ? യോ ചേതസികോ വീരിയാരമ്ഭോ...പേ॰... സമ്മാവായാമോ. അയം വുച്ചതി ആതാപോ. ഇമിനാ ആതാപേന ഉപേതോ ഹോതി...പേ॰... സമന്നാഗതോ. തേന വുച്ചതി ആതാപീതി.

സമ്പജാനോതി തത്ഥ കതമം സമ്പജഞ്ഞം? യാ പഞ്ഞാ പജാനനാ...പേ॰... സമ്മാദിട്ഠി. ഇദം വുച്ചതി സമ്പജഞ്ഞം. ഇമിനാ സമ്പജഞ്ഞേന ഉപേതോ ഹോതി...പേ॰... സമന്നാഗതോ. തേന വുച്ചതി സമ്പജാനോതി.

സതിമാതി തത്ഥ കതമാ സതി? യാ സതി അനുസ്സതി...പേ॰... സമ്മാസതി. അയം വുച്ചതി സതി. ഇമായ സതിയാ ഉപേതോ ഹോതി...പേ॰... സമന്നാഗതോ. തേന വുച്ചതി സതിമാതി.

വിനേയ്യ ലോകേ അഭിജ്ഝാദോമനസ്സന്തി തത്ഥ കതമോ ലോകോ? സ്വേവ കായോ ലോകോ, പഞ്ചപി ഉപാദാനക്ഖന്ധാ ലോകോ. അയം വുച്ചതി ലോകോ. തത്ഥ കതമാ അഭിജ്ഝാ? യോ രാഗോ സാരാഗോ അനുനയോ അനുരോധോ നന്ദീ നന്ദീരാഗോ ചിത്തസ്സ സാരാഗോ, അയം വുച്ചതി അഭിജ്ഝാ. തത്ഥ കതമം ദോമനസ്സം? യം ചേതസികം അസാതം, ചേതസികം ദുക്ഖം, ചേതോസമ്ഫസ്സജം അസാതം...പേ॰... ദുക്ഖാ വേദനാ. ഇദം വുച്ചതി ദോമനസ്സം. ഇതി അയഞ്ച അഭിജ്ഝാ ഇദഞ്ച ദോമനസ്സം ഇമമ്ഹി ലോകേ വിനീതാ ഹോന്തി പടിവിനീതാ സന്താ വൂപസന്താ സമിതാ വൂപസമിതാ അത്ഥങ്ഗതാ അബ്ഭത്ഥങ്ഗതാ അപ്പിതാ ബ്യപ്പിതാ സോസിതാ വിസോസിതാ ബ്യന്തീകതാ, തേന വുച്ചതി വിനേയ്യ ലോകേ അഭിജ്ഝാദോമനസ്സന്തി (വിഭ॰ ൩൬൫) ഏവമേതേസം പദാനമത്ഥോ വുത്തോ. തേന സഹ അയം അട്ഠകഥാനയോ യഥാ സംസന്ദതി, ഏവം വേദിതബ്ബോ. അയം താവ കായാനുപസ്സനാസതിപട്ഠാനുദ്ദേസസ്സ അത്ഥവണ്ണനാ.

വേദനാസു... ചിത്തേ... ധമ്മേസു ധമ്മാനുപസ്സീ വിഹരതി...പേ... വിനേയ്യ ലോകേ അഭിജ്ഝാദോമനസ്സന്തി ഏത്ഥ പന **വേദനാനുപസ്സീ**തി ഏവമാദീസു വേദനാദീനം പുന വചനേ പയോജനം കായാനുപസ്സനായം വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. **വേദനാസു വേദനാനുപസ്സീ, ചിത്തേ ചിത്താനുപസ്സീ, ധമ്മേസു ധമ്മാനുപസ്സീ**തി ഏത്ഥ പന **വേദനാ**തി തിസ്സോ വേദനാ, താ ച ലോകിയാ ഏവ. ചിത്തമ്പി ലോകിയം, തഥാ ധമ്മാ. തേസം വിഭാഗോ നിദ്ദേസവാരേ പാകടോ ഭവിസ്സതി. കേവലം പനിധ യഥാ വേദനാ അനുപസ്സിതബ്ബാ, തഥാ അനുപസ്സന്തോ **വേദനാസു വേദനാനുപസ്സീ**തി വേദിതബ്ബോ. ഏസ നയോ ചിത്തധമ്മേസുപി. കഥഞ്ച വേദനാ അനുപസ്സിതബ്ബാതി? സുഖാ താവ വേദനാ ദുക്ഖതോ, ദുക്ഖാ സല്ലതോ, അദുക്ഖമസുഖാ അനിച്ചതോ. യഥാഹ -

"യോ സുഖം ദുക്ഖതോ അദ്ദ, ദുക്ഖമദ്ദക്ഖി സല്ലതോ;
അദുക്ഖമസുഖം സന്തം, അദക്ഖി നം അനിച്ചതോ;
സ വേ സമ്മദ്ദസോ ഭിക്ഖു, ഉപസന്തോ ചരിസ്സതീ"തി. (സം॰ നി॰ ൪.൨൫൩);

സബ്ബാ ഏവ ചേതാ ദുക്ഖാതിപി അനുപസ്സിതബ്ബാ. വുത്തഞ്ഹേതം "യംകിഞ്ചി വേദയിതം, സബ്ബം തം ദുക്ഖസ്മിന്തി വദാമീ"തി (സം॰ നി॰ ൪.൨൫൯). സുഖദുക്ഖതോപി ച അനുപസ്സിതബ്ബാ. യഥാഹ "സുഖാ വേദനാ ഠിതിസുഖാ വിപരിണാമദുക്ഖാ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൪൬൫) സബ്ബം വിത്ഥാരേതബ്ബം. അപിച അനിച്ചാദിസത്താനുപസ്സനാവസേനപി അനുപസ്സിതബ്ബാ. സേസം നിദ്ദേസവാരേയേവ പാകടം ഭവിസ്സതി. ചിത്തധമ്മേസുപി ചിത്തം താവ ആരമ്മണാധിപതിസഹജാതഭൂമികമ്മവിപാകകിരിയാദിനാനത്തഭേദാനം അനിച്ചാദിസത്താനുപസ്സനാനം നിദ്ദേസവാരേ ആഗതസരാഗാദിഭേദാനഞ്ച വസേന അനുപസ്സിതബ്ബം. ധമ്മാ സലക്ഖണസാമഞ്ഞലക്ഖണാനം സുഞ്ഞതധമ്മസ്സ അനിച്ചാദിസത്താനുപസ്സനാനം നിദ്ദേസവാരേ ആഗതസന്താസന്താദിഭേദാനഞ്ച വസേന അനുപസ്സിതബ്ബാ. സേസം വുത്തനയമേവ. കാമഞ്ചേത്ഥ യസ്സ കായസങ്ഖാതേ ലോകേ അഭിജ്ഝാദോമനസ്സം പഹീനം, തസ്സ വേദനാദിലോകേസുപി തം പഹീനമേവ. നാനാപുഗ്ഗലവസേന പന നാനാചിത്തക്ഖണികസതിപട്ഠാനഭാവനാവസേന ച സബ്ബത്ഥ വുത്തം. യതോ വാ ഏകത്ഥ പഹീനം സേസേസുപി പഹീനം ഹോതി. തേനേവസ്സ തത്ഥ പഹാനദസ്സനത്ഥമ്പി ഏവം വുത്തന്തി വേദിതബ്ബന്തി.

ഉദ്ദേസവാരകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

കായാനുപസ്സനാആനാപാനപബ്ബവണ്ണനാ

൧൦൭. ഇദാനി സേയ്യഥാപി നാമ ഛേകോ വിലീവകാരകോ ഥൂലകിലഞ്ജസണ്ഹകിലഞ്ജചങ്കോടകപേളാപുടാദീനി ഉപകരണാനി കത്തുകാമോ ഏകം മഹാവേണും ലഭിത്വാ ചതുധാ ഭിന്ദിത്വാ തതോ ഏകേകം വേണുഖണ്ഡം ഗഹേത്വാ ഫാലേത്വാ തം തം ഉപകരണം കരേയ്യ, ഏവമേവ ഭഗവാ സതിപട്ഠാനദേസനായ സത്താനം അനേകപ്പകാരവിസേസാധിഗമം കത്തുകാമോ ഏകമേവ സമ്മാസതിം "ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ. കതമേ ചത്താരോ? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു കായേ കായാനുപസ്സീ വിഹരതീ"തിആദിനാ നയേന ആരമ്മണവസേന ചതുധാ ഭിന്ദിത്വാ തതോ ഏകേകം സതിപട്ഠാനം ഗഹേത്വാ വിഭജന്തോ "കഥഞ്ച ഭിക്ഖവേ"തിആദിനാ നയേന നിദ്ദേസവാരം വത്തുമാരദ്ധോ.

തത്ഥ **കഥഞ്ചാ**തിആദി വിത്ഥാരേതുകമ്യതാ പുച്ഛാ. അയം പനേത്ഥ സങ്ഖേപത്ഥോ - ഭിക്ഖവേ, കേന ച പകാരേന ഭിക്ഖു കായേ കായാനുപസ്സീ വിഹരതീതി? ഏസ നയോ സബ്ബപുച്ഛാവാരേസു. **ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖൂ**തി, ഭിക്ഖവേ, ഇമസ്മിം സാസനേ ഭിക്ഖു. അയഞ്ഹേത്ഥ ഇധ-സദ്ദോ സബ്ബപ്പകാരകായാനുപസ്സനാനിബ്ബത്തകസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ സന്നിസ്സയഭൂതസാസനപരിദീപനോ അഞ്ഞസാസനസ്സ തഥാഭാവപടിസേധനോ ച. വുത്തഞ്ഹേതം "ഇധേവ, ഭിക്ഖവേ, സമണോ...പേ... സുഞ്ഞാ പരപ്പവാദാ സമണേഭി അഞ്ഞേഹീ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൧൩൯). തേന വുത്തം "ഇമസ്മിം സാസനേ ഭിക്ഖൂ"തി.

"അരഞ്ഞഗതോ വാ...പേ... സുഞ്ഞാഗാരഗതോ വാ"തി ഇദമസ്സ സതിപട്ഠാനഭാവനാനുരൂപസേനാസനപരിഗ്ഗഹപരിദീപനം. ഇമസ്സ ഹി ഭിക്ഖുനോ ദീഘരത്തം രൂപാദീസു ആരമ്മണേസു അനുവിസടം ചിത്തം കമ്മട്ഠാനവീഥിം ഓതരിതും ന ഇച്ഛതി, കൂടഗോണയുത്തരഥോ വിയ ഉപ്പഥമേവ ധാവതി, തസ്മാ സേയ്യഥാപി നാമ ഗോപോ കൂടധേനുയാ സബ്ബം ഖീരം പിവിത്വാ വഡ്ഢിതം കൂടവച്ഛം ദമേതുകാമോ ധേനുതോ അപനേത്വാ ഏകമന്തേ മഹന്തം ഥമ്ഭം നിഖണിത്വാ തത്ഥ യോത്തേന ബന്ധേയ്യ. അഥസ്സ സോ വച്ഛോ ഇതോ ചിതോ ച വിപ്ഫന്ദിത്വാ പലായിതും അസക്കോന്തോ തമേവ ഥമ്ഭം ഉപനിസീദേയ്യ വാ ഉപനിപജ്ജേയ്യ വാ, ഏവമേവ ഇമിനാപി ഭിക്ഖുനാ ദീഘരത്തം രൂപാരമ്മണാദിരസപാനവഡ്ഢിതം ദുട്ഠചിത്തം ദമേതുകാമേന രൂപാദിആരമ്മണതോ അപനേത്വാ അരഞ്ഞം വാ രുക്ഖമൂലം വാ സുഞ്ഞാഗാരം വാ പവേസേത്വാ തത്ഥ സതിപട്ഠാനാരമ്മണത്ഥമ്ഭേ സതിയോത്തേന ബന്ധിതബ്ബം. ഏവമസ്സ തം ചിത്തം ഇതോ ചിതോ ച വിപ്ഫന്ദിത്വാപി പുബ്ബേ ആചിണ്ണാരമ്മണം അലഭമാനം സതിയോത്തം ഛിന്ദിത്വാ പലായിതും അസക്കോന്തം തമേവാരമ്മണം ഉപചാരപ്പനാവസേന ഉപനിസീദതി ചേവ ഉപനിപജ്ജതി ച. തേനാഹു പോരാണാ -

"യഥാ ഥമ്ഭേ നിബന്ധേയ്യ, വച്ഛം ദമം നരോ ഇധ;
ബന്ധേയ്യേവം സകം ചിത്തം, സതിയാരമ്മണേ ദള്ഹ"ന്തി.

ഏവമസ്സ തം സേനാസനം ഭാവനാനുരൂപം ഹോതി. തേന വുത്തം “ഇദമസ്സ സതിപട്ഠാനഭാവനാനുരൂപസേനാസനപരിഗ്ഗഹപരിദീപന”ന്തി.

അപിച യസ്മാ ഇദം കായാനുപസ്സനായ മുദ്ധഭൂതം സബ്ബബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധബുദ്ധസാവകാനം വിസേസാധിഗമദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരപദട്ഠാനം ആനാപാനസ്സതികമ്മട്ഠാനം ഇത്ഥിപുരിസഹത്ഥിഅസ്സാദിസദ്ദസമാകുലം ഗാമന്തം അപരിച്ചജിത്വാ ന സുകരം സമ്പാദേതും, സദ്ദകണ്ടകത്താ ഝാനസ്സ. അഗാമകേ പന അരഞ്ഞേ സുകരം യോഗാവചരേന ഇദം കമ്മട്ഠാനം പരിഗ്ഗഹേത്വാ ആനാപാനചതുത്ഥജ്ഝാനം നിബ്ബത്തേത്വാ തദേവ ഝാനം പാദകം കത്വാ സങ്ഖാരേ സമ്മസിത്വാ അഗ്ഗഫലം അരഹത്തം പാപുണിതും. തസ്മാസ്സ അനുരൂപസേനാസനം ദസ്സേന്തോ ഭഗവാ “അരഞ്ഞഗതോ വാ”തിആദിമാഹ.

വത്ഥുവിജ്ജാചരിയോ വിയ ഹി ഭഗവാ. സോ യഥാ വത്ഥുവിജ്ജാചരിയോ നഗരഭൂമിം പസ്സിത്വാ സുട്ഠു ഉപപരിക്ഖിത്വാ “ഏത്ഥ നഗരം മാപേഥാ”തി ഉപദിസതി, സോത്ഥിനാ ച നഗരേ നിട്ഠിതേ രാജകുലതോ മഹാസക്കാരം ലഭതി, ഏവമേവ യോഗാവചരസ്സ അനുരൂപം സേനാസനം ഉപപരിക്ഖിത്വാ “ഏത്ഥ കമ്മട്ഠാനം അനുയുഞ്ജിതബ്ബ”ന്തി ഉപദിസതി. തതോ തത്ഥ കമ്മട്ഠാനം അനുയുഞ്ജന്തേന യോഗിനാ അനുക്കമേന അരഹത്തേ പത്തേ “സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ വത സോ ഭഗവാ”തി മഹന്തം സക്കാരം ലഭതി.

അയം പന ഭിക്ഖു ദീപിസദിസോതി വുച്ചതി. യഥാ ഹി മഹാദീപിരാജാ അരഞ്ഞേ തിണഗഹനം വാ വനഗഹനം വാ പബ്ബതഗഹനം വാ നിസ്സായ നിലീയിത്വാ വനമഹിംസഗോകണ്ണസൂകരാദയോ മിഗേ ഗണ്ഹാതി, ഏവമേവ അയം അരഞ്ഞാദീസു കമ്മട്ഠാനം അനുയുഞ്ജന്തോ ഭിക്ഖു യഥാക്കമേന ചത്താരോ മഗ്ഗേ ചേവ ചത്താരി അരിയഫലാനി ച ഗണ്ഹാതി. തേനാഹു പോരാണാ -

> “യഥാപി ദീപികോ നാമ, നിലീയിത്വാ ഗണ്ഹതീ മിഗേ;
> തഥേവായം ബുദ്ധപുത്തോ, യുത്തയോഗോ വിപസ്സകോ;
> അരഞ്ഞം പവിസിത്വാന, ഗണ്ഹാതി ഫലമുത്തമ”ന്തി.

തേനസ്സ പരക്കമജവയോഗ്ഗഭൂമിം അരഞ്ഞസേനാസനം ദസ്സേന്തോ ഭഗവാ “അരഞ്ഞഗതോ വാ”തിആദിമാഹ. ഇതോ പരം ഇമസ്മിം താവ ആനാപാനപബ്ബേ യം വത്തബ്ബം സിയാ, തം **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** വുത്തമേവ.

തസ്സ പന ഇമേസം “ദീഘം വാ അസ്സസന്തോ ദീഘം അസ്സസാമീതി പജാനാതി…പേ… പസ്സമ്ഭയം കായസങ്ഖാരം പസ്സസിസ്സാമീതി സിക്ഖതീ”തി ഏവം വുത്താനം അസ്സാസപസ്സാസാനം വസേന സിക്ഖതോ അസ്സാസപസ്സാസനിമിത്തേ ചത്താരി ഝാനാനി ഉപ്പജ്ജന്തി. സോ ഝാനാ വുട്ഠഹിത്വാ അസ്സാസപസ്സാസേ വാ പരിഗ്ഗണ്ഹാതി ഝാനങ്ഗാനി വാ. തത്ഥ അസ്സാസപസ്സാസകമ്മികോ “ഇമേ അസ്സാസപസ്സാസാ കിം നിസ്സിതാ, വത്ഥും നിസ്സിതാ, വത്ഥു നാമ കരജകായോ, കരജകായോ നാമ ചത്താരി മഹാഭൂതാനി ഉപാദാരൂപഞ്ചാ”തി ഏവം രൂപം പരിഗ്ഗണ്ഹാതി, തതോ തദാരമ്മണേ ഫസ്സപഞ്ചമകേ നാമന്തി ഏവം നാമരൂപം പരിഗ്ഗഹേത്വാ തസ്സ പച്ചയം പരിയേസന്തോ അവിജ്ജാദിപടിച്ചസമുപ്പാദം ദിസ്വാ “പച്ചയപച്ചയുപ്പന്നധമ്മമത്തമേവേതം, അഞ്ഞോ സത്തോ വാ പുഗ്ഗലോ വാ നത്ഥീ”തി വിതിണ്ണകങ്ഖോ സപ്പച്ചയനാമരൂപേ തിലക്ഖണം ആരോപേത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേന്തോ അനുക്കമേന അരഹത്തം പാപുണാതി. ഇദം ഏകസ്സ ഭിക്ഖുനോ യാവ അരഹത്താ നിയ്യാനമുഖം.

ഝാനകമ്മികോപി “ഇമാനി ഝാനങ്ഗാനി കിം നിസ്സിതാനി, വത്ഥും നിസ്സിതാനി. വത്ഥു നാമ കരജകായോതി ഝാനങ്ഗാനി നാമം, കരജകായോ രൂപ”ന്തി നാമരൂപം വവത്ഥപേത്വാ തസ്സ പച്ചയം പരിയേസന്തോ അവിജ്ജാദിപച്ചയാകാരം ദിസ്വാ “പച്ചയപച്ചയുപ്പന്നധമ്മമത്തമേവേതം, അഞ്ഞോ സത്തോ വാ പുഗ്ഗലോ വാ നത്ഥീ”തി വിതിണ്ണകങ്ഖോ സപ്പച്ചയനാമരൂപേ തിലക്ഖണം ആരോപേത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേന്തോ അനുക്കമേന അരഹത്തം പാപുണാതി, ഇദം ഏകസ്സ ഭിക്ഖുനോ യാവ അരഹത്താ നിയ്യാനമുഖം.

ഇതി അജ്ഝത്തം വാതി ഏവം അത്തനോ വാ അസ്സാസപസ്സാസകായേ കായാനുപസ്സീ വിഹരതി. **ബഹിദ്ധാ വാ**തി പരസ്സ വാ അസ്സാസപസ്സാസകായേ. **അജ്ഝത്തബഹിദ്ധാ വാ**തി കാലേന അത്തനോ, കാലേന പരസ്സ അസ്സാസപസ്സാസകായേ. ഏതേനസ്സ പഗുണകമ്മട്ഠാനം അട്ഠപേത്വാ അപരാപരം സഞ്ചരണകാലോ കഥിതോ. ഏകസ്മിം കാലേ പനിദം ഉഭയം ന ലബ്ഭതി.

സമുദയധമ്മാനുപസ്സീ വാതി യഥാ നാമ കമ്മാരഭസ്തഞ്ച ഗഗ്ഗരനാളിഞ്ച തജ്ജഞ്ച വായാമം പടിച്ച വാതോ അപരാപരം സഞ്ചരതി, ഏവം ഭിക്ഖുനോ കരജകായഞ്ച നാസാപുടഞ്ച ചിത്തഞ്ച പടിച്ച അസ്സാസപസ്സാസകായോ അപരാപരം സഞ്ചരതി. കായാദയോ ധമ്മാ സമുദയധമ്മാ, തേ പസ്സന്തോ “സമുദയധമ്മാനുപസ്സീ വാ കായസ്മിം വിഹരതീ”തി വുച്ചതി. **വയധമ്മാനുപസ്സീ വാ**തി യഥാ ഭസ്തായ അപനീതായ ഗഗ്ഗരനാളിയാ ഭിന്നായ തജ്ജേ ച വായാമേ അസതി സോ വാതോ നപ്പവത്തതി , ഏവമേവ കായേ ഭിന്നേ നാസാപുടേ വിദ്ധസ്തേ ചിത്തേ ച നിരുദ്ധേ അസ്സാസപസ്സാസകായോ നാമ നപ്പവത്തതീതി കായാദിനിരോധാ അസ്സാസപസ്സാസനിരോധോതി ഏവം പസ്സന്തോ “വയധമ്മാനുപസ്സീ വാ കായസ്മിം വിഹരതീ”തി വുച്ചതി. **സമുദയവയധമ്മാനുപസ്സീ വാ**തി കാലേന സമുദയം, കാലേന വയം അനുപസ്സന്തോ.

അത്ഥി കായോതി വാ പനസ്സാതി കായോവ അത്ഥി, ന സത്തോ, ന പുഗ്ഗലോ, ന ഇത്ഥീ, ന പുരിസോ, ന അത്താ, ന അത്തനിയം, നാഹം, ന മമ, ന കോചി, ന കസ്സചീതി ഏവമസ്സ സതി പച്ചുപട്ഠിതാ ഹോതി.

യാവദേവാതി പയോജനപരിച്ഛേദവവത്ഥാപനമേതം. ഇദം വുത്തം ഹോതി - യാ സതി പച്ചുപട്ഠിതാ ഹോതി, സാ ന അഞ്ഞത്ഥായ. അഥ ഖോ യാവദേവ ഞാണമത്തായ അപരാപരം ഉത്തരുത്തരി ഞാണപമാണത്ഥായ ചേവ സതിപമാണത്ഥായ ച, സതിസമ്പജഞ്ഞാനം വുഡ്ഢത്ഥായാതി അത്ഥോ. **അനിസ്സിതോ ച വിഹരതീ**തി തണ്ഹാനിസ്സയദിട്ഠിനിസ്സയാനം വസേന അനിസ്സിതോ വിഹരതി. **ന ച കിഞ്ചി ലോകേ ഉപാദിയതീ**തി ലോകസ്മിം കിഞ്ചി രൂപം വാ...പേ॰... വിഞ്ഞാണം വാ "അയം മേ അത്താ വാ അത്തനിയം വാ"തി ന ഗണ്ഹാതി. **ഏവമ്പീ**തി ഉപരിഅത്ഥം ഉപാദായ സമ്പിണ്ഡനത്ഥോ പികാരോ. ഇമിനാ പന പദേന ഭഗവാ ആനാപാനപബ്ബദേസനം നിയ്യാതേത്വാ ദസ്സേതി.

തത്ഥ അസ്സാസപസ്സാസപരിഗ്ഗാഹികാ സതി ദുക്ഖസച്ചം, തസ്സാ സമുട്ഠാപികാ പുരിമതണ്ഹാ സമുദയസച്ചം, ഉഭിന്നം അപ്പവത്തി നിരോധസച്ചം, ദുക്ഖപരിജാനനോ സമുദയപജഹനോ നിരോധാരമ്മണോ അരിയമഗ്ഗോ മഗ്ഗസച്ചം. ഏവം ചതുസച്ചവസേന ഉസ്സക്കിത്വാ നിബ്ബുതിം പാപുണാതീതി ഇദമേകസ്സ അസ്സാസപസ്സാസവസേന അഭിനിവിട്ഠസ്സ ഭിക്ഖുനോ യാവ അരഹത്താ നിയ്യാനമുഖന്തി.

ആനാപാനപബ്ബവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഇരിയാപഥപബ്ബവണ്ണനാ

൧൦൫. ഏവം അസ്സാസപസ്സാസവസേന കായാനുപസ്സനം വിഭജിത്വാ ഇദാനി ഇരിയാപഥവസേന വിഭജിതും **പുന ചപരന്തി**ആദിമാഹ. തത്ഥ കാമം സോണസിങ്ഗാലാദയോപി ഗച്ഛന്താ "ഗച്ഛാമാ"തി ജാനന്തി. ന പനേതം ഏവരൂപം ജാനനം സന്ധായ വുത്തം. ഏവരൂപഞ്ഹി ജാനനം സത്തൂപലദ്ധിം ന പജഹതി , അത്തസഞ്ഞം ന ഉഗ്ഘാടേതി , കമ്മട്ഠാനം വാ സതിപട്ഠാനഭാവനാ വാ ന ഹോതി. ഇമസ്സ പന ഭിക്ഖുനോ ജാനനം സത്തൂപലദ്ധിം പജഹതി, അത്തസഞ്ഞം ഉഗ്ഘാടേതി, കമ്മട്ഠാനഞ്ചേവ സതിപട്ഠാനഭാവനാ ച ഹോതി. ഇദഞ്ഹി "കോ ഗച്ഛതി, കസ്സ ഗമനം, കിം കാരണാ ഗച്ഛതീ"തി ഏവം സമ്പജാനനം സന്ധായ വുത്തം. ഠാനാദീസുപി ഏസേവ നയോ.

തത്ഥ **കോ ഗച്ഛതീ**തി ന കോചി സത്തോ വാ പുഗ്ഗലോ വാ ഗച്ഛതി. **കസ്സ ഗമന**ന്തി ന കസ്സചി സത്തസ്സ വാ പുഗ്ഗലസ്സ വാ ഗമനം. **കിം കാരണാ ഗച്ഛതീ**തി ചിത്തകിരിയവായോധാതുവിപ്ഫാരേന ഗച്ഛതി. തസ്മാ ഏസ ഏവം പജാനാതി "ഗച്ഛാമീ"തി ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി, തം വായം ജനേതി, വായോ വിഞ്ഞത്തിം ജനേതി, ചിത്തകിരിയവായോധാതുവിപ്ഫാരേന സകലകായസ്സ പുരതോ അഭിനീഹാരോ ഗമനന്തി വുച്ചതി. ഠാനാദീസുപി ഏസേവ നയോ.

തത്രാപി ഹി "തിട്ഠാമീ"തി ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി, തം വായം ജനേതി, വായോ വിഞ്ഞത്തിം ജനേതി, ചിത്തകിരിയവായോധാതുവിപ്ഫാരേന സകലകായസ്സ കോടിതോ പട്ഠായ ഉസ്സിതഭാവോ ഠാനന്തി വുച്ചതി. "നിസീദാമീ"തി ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി, തം വായം ജനേതി, വായോ വിഞ്ഞത്തിം ജനേതി, ചിത്തകിരിയവായോധാതുവിപ്ഫാരേന ഹേട്ഠിമകായസ്സ സമിഞ്ജനം ഉപരിമകായസ്സ ഉസ്സിതഭാവോ നിസജ്ജാതി വുച്ചതി. "സയാമീ"തി ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി, തം വായം ജനേതി, വായോ വിഞ്ഞത്തിം ജനേതി, ചിത്തകിരിയവായോധാതുവിപ്ഫാരേന സകലസരീരസ്സ തിരിയതോ പസാരണം സയനന്തി വുച്ചതീതി.

തസ്സ ഏവം പജാനതോ ഏവം ഹോതി "സത്തോ ഗച്ഛതി സത്തോ തിട്ഠതീ"തി വുച്ചതി. അത്ഥി പന കോചി സത്തോ ഗച്ഛന്തോ വാ ഠിതോ വാ നത്ഥി. യഥാ പന "സകടം ഗച്ഛതി സകടം തിട്ഠതീ"തി വുച്ചതി, ന ച കിഞ്ചി സകടം നാമ ഗച്ഛന്തം വാ തിട്ഠന്തം വാ അത്ഥി. ചത്താരോ പന ഗോണേ യോജേത്വാ ഛേകമ്ഹി സാരഥിമ്ഹി പാജേന്തേ "സകടം ഗച്ഛതി സകടം തിട്ഠതീ"തി വോഹാരമത്തമേവ ഹോതി, ഏവമേവ അജാനനട്ഠേന സകടം വിയ കായോ. ഗോണാ വിയ ചിത്തജവാതാ. സാരഥി വിയ ചിത്തം. ഗച്ഛാമി തിട്ഠാമീതി ചിത്തേ ഉപ്പന്നേ വായോധാതു വിഞ്ഞത്തിം ജനയമാനാ ഉപ്പജ്ജതി, ചിത്തകിരിയവായോധാതുവിപ്ഫാരേന ഗമനാദീനി പവത്തന്തി. തതോ "സത്തോ ഗച്ഛതി, സത്തോ തിട്ഠതി, അഹം ഗച്ഛാമി, അഹം തിട്ഠാമീ"തി വോഹാരമത്തം ഹോതീതി. തേനാഹ -

"നാവാ മാലുതവേഗേന, ജിയാവേഗേന തേജനം;
യഥാ യാതി തഥാ കായോ, യാതി വാതാഹതോ അയം.

യന്തം സുത്തവസേനേവ, ചിത്തസുത്തവസേനിദം;
പയുത്തം കായയന്തമ്പി, യാതി ഠാതി നിസീദതി.

കോ നാമ ഏത്ഥ സോ സത്തോ, യോ വിനാ ഹേതുപച്ചയേ;
അത്തനോ ആനുഭാവേന, തിട്ഠേ വാ യദി വാ വജേ"തി.

തസ്മാ ഏവം ഹേതുപച്ചയവസേനേവ പവത്താനി ഗമനാദീനി സല്ലക്ഖേന്തോ ഏസ ഗച്ഛന്തോ വാ ഗച്ഛാമീതി പജാനാതി, ഠിതോ വാ, നിസിന്നോ വാ, സയാനോ വാ സയാനോമ്ഹീതി പജാനാതീതി വേദിതബ്ബോ.

യഥാ യഥാ വാ പനസ്സ കായോ പണിഹിതോ ഹോതി, തഥാ തഥാ നം പജാനാതീതി സബ്ബസങ്ഗാഹികവചനമേതം. ഇദം വുത്തം ഹോതി - യേന യേന വാ ആകാരേന തസ്സ കായോ ഠിതോ ഹോതി, തേന തേന നം പജാനാതി. ഗമനാകാരേന ഠിതം ഗച്ഛതീതി പജാനാതി. ഠാനനിസജ്ജാസയനാകാരേന ഠിതം സയാനോതി പജാനാതീതി.

ഇതി അജ്ഝത്തം വാതി ഏവം അത്തനോ വാ ചതുഇരിയാപഥപരിഗ്ഗണ്ഹനേന കായേ കായാനുപസ്സീ വിഹരതി. **ബഹിദ്ധാ വാ**തി പരസ്സ വാ ചതുഇരിയാപഥപരിഗ്ഗണ്ഹനേന. **അജ്ഝത്തബഹിദ്ധാ വാ**തി കാലേന അത്തനോ, കാലേന പരസ്സ ചതുഇരിയാപഥപരിഗ്ഗണ്ഹനേന കായേ കായാനുപസ്സീ വിഹരതി. **സമുദയധമ്മാനുപസ്സീ വാ**തിആദീസു പന "അവിജ്ജാസമുദയാ രൂപസമുദയോ"തിആദിനാ (പടി॰ മ॰ ൧.൪൯) നയേന പഞ്ചഹാകാരേഹി രൂപക്ഖന്ധസ്സ സമുദയോ ച വയോ ച നീഹരിതബ്ബോ. തഞ്ഹി സന്ധായ ഇധ "സമുദയധമ്മാനുപസ്സീ വാ"തിആദി വുത്തം. **അത്ഥി കായോതി വാ പനസ്സാ**തിആദി വുത്തസദിസമേവ.

ഇധ പന ചതുഇരിയാപഥപരിഗ്ഗാഹികാ സതി ദുക്ഖസച്ചം, തസ്സാ സമുട്ഠാപികാ പുരിമതണ്ഹാ സമുദയസച്ചം , ഉഭിന്നം അപ്പവത്തി നിരോധസച്ചം, ദുക്ഖപരിജാനനോ സമുദയപജഹനോ നിരോധാരമ്മണോ അരിയമഗ്ഗോ മഗ്ഗസച്ചം. ഏവം ചതുസച്ചവസേന ഉസ്സക്കിത്വാ നിബ്ബുതിം പാപുണാതീതി ഇദമേകസ്സ ചതുഇരിയാപഥപരിഗ്ഗാഹകസ്സ ഭിക്ഖുനോ യാവ അരഹത്താ നിയ്യാനമുഖന്തി.

ഇരിയാപഥപബ്ബവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ചതുസമ്പജഞ്ഞപബ്ബവണ്ണനാ

൧൭൬. ഏവം ഇരിയാപഥവസേന കായാനുപസ്സനം വിഭജിത്വാ ഇദാനി ചതുസമ്പജഞ്ഞവസേന വിഭജിതും **പുന ചപരന്തി**ആദിമാഹ. തത്ഥ **അഭിക്കന്തേ പടിക്കന്തേ**തി ഏത്ഥ താവ **അഭിക്കന്തം** വുച്ചതി ഗമനം. **പടിക്കന്തം** നിവത്തനം. തദുഭയമ്പി ചതൂസു ഇരിയാപഥേസു ലബ്ഭതി. ഗമനേ താവ പുരതോ കായം അഭിഹരന്തോ **അഭിക്കമതി** നാമ. പടിനിവത്തേന്തോ **പടിക്കമതി** നാമ. ഠാനേപി ഠിതകോവ കായം പുരതോ ഓനാമേന്തോ അഭിക്കമതി നാമ. പച്ഛതോ അപനാമേന്തോ പടിക്കമതി നാമ. നിസജ്ജായപി നിസിന്നകോവ ആസനസ്സ പുരിമഅങ്ഗാഭിമുഖോ സംസരന്തോ അഭിക്കമതി നാമ. പച്ഛിമഅങ്ഗപ്പദേസം പച്ഛാ സംസരന്തോ പടിക്കമതി നാമ. നിപജ്ജായപി ഏസേവ നയോ.

സമ്പജാനകാരീ ഹോതീതി സമ്പജഞ്ഞേന സബ്ബകിച്ചകാരീ, സമ്പജഞ്ഞമേവ വാ കാരീ. സോ ഹി അഭിക്കന്താദീസു സമ്പജഞ്ഞം കരോതേവ, ന കത്ഥചി സമ്പജഞ്ഞവിരഹിതോ ഹോതി. തത്ഥ സാത്ഥകസമ്പജഞ്ഞം സപ്പായസമ്പജഞ്ഞം ഗോചരസമ്പജഞ്ഞം അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞന്തി ചതുബ്ബിധം സമ്പജഞ്ഞം. തത്ഥ അഭിക്കമനചിത്തേ ഉപ്പന്നേ ചിത്തവസേനേവ അഗന്ത്വാ "കിം നു മേ ഏത്ഥ ഗതേന അത്ഥോ അത്ഥി നത്ഥീ"തി അത്ഥാനത്ഥം പരിഗ്ഗണ്ഹിത്വാ അത്ഥപരിഗ്ഗഹണം **സാത്ഥകസമ്പജഞ്ഞം**. തത്ഥ ച അത്ഥോതി ചേതിയദസ്സനബോധിദസ്സനസങ്ഘദസ്സനഥേരദസ്സനഅസുഭദസ്സനാദിവസേന ധമ്മതോ വഡ്ഢി. ചേതിയം വാ ബോധിം വാ ദിസ്വാപി ഹി ബുദ്ധാരമ്മണം സങ്ഘദസ്സനേന സങ്ഘാരമ്മണം പീതിം ഉപ്പാദേത്വാ തദേവ ഖയവയതോ സമ്മസന്തോ അരഹത്തം പാപുണാതി. ഥേരേ ദിസ്വാ തേസം ഓവാദേ പതിട്ഠായ അസുഭം ദിസ്വാ തത്ഥ പഠമജ്ഝാനം ഉപ്പാദേത്വാ തദേവ ഖയവയതോ സമ്മസന്തോ അരഹത്തം പാപുണാതി. തസ്മാ ഏതേസം ദസ്സനം സാത്ഥകം. കേചി പന "ആമിസതോപി വഡ്ഢി അത്ഥോയേവ, തം നിസ്സായ ബ്രഹ്മചരിയാനുഗ്ഗഹായ പടിപന്നത്താ"തി വദന്തി.

തസ്മിം പന ഗമനേ സപ്പായാസപ്പായം പരിഗ്ഗണ്ഹിത്വാ സപ്പായപരിഗ്ഗഹണം **സപ്പായസമ്പജഞ്ഞം**. സേയ്യഥിദം, ചേതിയദസ്സനം താവ സാത്ഥകം. സചേ പന ചേതിയസ്സ മഹാപൂജായ ദസദ്വാദസയോജനന്തരേ പരിസാ സന്നിപതന്തി. അത്തനോ വിഭവാനുരൂപം ഇത്ഥിയോപി പുരിസാപി അലങ്കതപ്പടിയത്താ ചിത്തകമ്മരൂപകാനി വിയ സഞ്ചരന്തി. തത്ര ചസ്സ ഇട്ഠേ ആരമ്മണേ ലോഭോ, അനിട്ഠേ പടിഘോ, അസമപേക്ഖനേ മോഹോ ഉപ്പജ്ജതി, കായസംസഗ്ഗാപത്തിം വാ ആപജ്ജതി, ജീവിതബ്രഹ്മചരിയാനം വാ അന്തരായോ ഹോതി, ഏവം തം ഠാനം അസപ്പായം ഹോതി. വുത്തപ്പകാരഅന്തരായാഭാവേ സപ്പായം. ബോധിദസ്സനേപി ഏസേവ നയോ. സങ്ഘദസ്സനമ്പി സാത്ഥം. സചേ പന അന്തോഗാമേ മഹാമണ്ഡപം കാരേത്വാ സബ്ബരത്തിം ധമ്മസ്സവനം കാരേന്തേസു മനുസ്സേസു വുത്തപ്പകാരേനേവ ജനസന്നിപാതോ ചേവ അന്തരായോ ച ഹോതി, ഏവം തം ഠാനം അസപ്പായം. അന്തരായാഭാവേ സപ്പായം. മഹാപരിസപരിവാരാനം ഥേരാനം ദസ്സനേപി ഏസേവ നയോ.

അസുഭദസ്സനമ്പി സാത്ഥം. തദത്ഥദീപനത്ഥഞ്ച ഇദം വത്ഥു - ഏകോ കിര ദഹരഭിക്ഖു സാമണേരം ഗഹേത്വാ ദന്തകട്ഠത്ഥായ ഗതോ. സാമണേരോ മഗ്ഗാ ഓക്കമിത്വാ പുരതോ ഗച്ഛന്തോ അസുഭം ദിസ്വാ പഠമജ്ഝാനം നിബ്ബത്തേത്വാ തദേവ പാദകം കത്വാ സങ്ഖാരേ സമ്മസന്തോ തീണി ഫലാനി സച്ഛികത്വാ ഉപരിമഗ്ഗത്ഥായ കമ്മട്ഠാനം പരിഗ്ഗഹേത്വാ അട്ഠാസി. ദഹരോ തം അപസ്സന്തോ "സാമണേരാ"തി പക്കോസി. സോ "മയാ പബ്ബജിതദിവസതോ പട്ഠായ ഭിക്ഖുനാ സദ്ധിം ദ്വേ കഥാ നാമ ന കഥിതപുബ്ബാ. അഞ്ഞസ്മിമ്പി ദിവസേ ഉപരിവിസേസം നിബ്ബത്തേസ്സാമീ"തി ചിന്തേത്വാ "കിം, ഭന്തേ"തി പടിവചനം അദാസി. ഏഹീതി ച വുത്തേ ഏകവചനേനേവ ആഗന്ത്വാ "ഭന്തേ, ഇമിനാ താവ മഗ്ഗേന ഗന്ത്വാ മയാ ഠിതോകാസേ മുഹുത്തം പുരത്ഥാഭിമുഖോ ഠത്വാ ഓലോകേഥാ"തി ആഹ. സോ തഥാ കത്വാ തേന പത്തവിസേസമേവ പാപുണി. ഏവം ഏകം അസുഭം ദ്വിന്നം ജനാനം അത്ഥായ ജായതി. ഏവം സാത്ഥമ്പി

പനേതം പുരിസസ്സ മാതുഗാമാസുഭം അസപ്പായം. മാതുഗാമസ്സ ച പുരിസാസുഭം സഭാഗമേവ സപ്പായന്തി ഏവം സപ്പായപരിഗ്ഗഹണം **സപ്പായസമ്പജഞ്ഞം** നാമ.

ഏവം പരിഗ്ഗഹിതസാത്ഥസപ്പായസ്സ പന അട്ഠതിംസായ കമ്മട്ഠാനേസു അത്തനോ ചിത്തരുചിതകമ്മട്ഠാനസങ്ഖാതം ഗോചരം ഉഗ്ഗഹേത്വാ ഭിക്ഖാചാരഗോചരേ തം ഗഹേത്വാ ഗമനം **ഗോചരസമ്പജഞ്ഞം** നാമ. തസ്സാവിഭാവത്ഥം ഇദം ചതുക്കം വേദിതബ്ബം. ഇധേകച്ചോ ഭിക്ഖു ഹരതി ന പച്ചാഹരതി , ഏകച്ചോ ന ഹരതി പച്ചാഹരതി , ഏകച്ചോ നേവ ഹരതി ന പച്ചാഹരതി, ഏകച്ചോ ഹരതി ച പച്ചാഹരതി ച.

തത്ഥ യോ ഭിക്ഖു ദിവസം ചങ്കമേന നിസജ്ജായ ആവരണിയേഹി ധമ്മേഹി ചിത്തം പരിസോധേത്വാ തഥാ രത്തിയാ പഠമം യാമം മജ്ഝിമേ യാമേ സേയ്യം കപ്പേത്വാ പച്ഛിമയാമേപി നിസജ്ജാചങ്കമേഹി വീതിനാമേത്വാ പഗേവ ചേതിയങ്ഗണബോധിയങ്ഗണവത്തം കത്വാ ബോധിരുക്ഖേ ഉദകം അഭിസിഞ്ചിത്വാ പാനീയം പരിഭോജനീയം പച്ചുപട്ഠപേത്വാ ആചരിയുപജ്ഝായവത്താദീനി സബ്ബാനി ഖന്ധകവത്താനി സമാദായ വത്തതി. സോ സരീരപരികമ്മം കത്വാ സേനാസനം പവിസിത്വാ ദ്വേ തയോ പല്ലങ്കേ ഉസുമം ഗാഹാപേന്തോ കമ്മട്ഠാനം അനുയുഞ്ജിത്വാ ഭിക്ഖാചാരവേലായ ഉട്ഠഹിത്വാ കമ്മട്ഠാനസീസേനേവ പത്തചീവരമാദായ സേനാസനതോ നിക്ഖമിത്വാ കമ്മട്ഠാനം മനസികരോന്തോവ ചേതിയങ്ഗണം ഗന്ത്വാ സചേ ബുദ്ധാനുസ്സതികമ്മട്ഠാനം ഹോതി, തം അവിസ്സജ്ജേത്വാവ ചേതിയങ്ഗണം പവിസതി. അഞ്ഞം ചേ കമ്മട്ഠാനം ഹോതി, സോപാനപാദമൂലേ ഠത്വാ ഹത്ഥേന ഗഹിതഭണ്ഡം വിയ തം ഠപേത്വാ ബുദ്ധാരമ്മണം പീതിം ഗഹേത്വാ ചേതിയങ്ഗണം ആരുയ്ഹ മഹന്തം ചേതിയം ചേ, തിക്ഖത്തും പദക്ഖിണം കത്വാ ചതൂസു ഠാനേസു വന്ദിതബ്ബം. ഖുദ്ദകം ചേതിയം ചേ, തഥേവ പദക്ഖിണം കത്വാ അട്ഠസു ഠാനേസു വന്ദിതബ്ബം. ചേതിയം വന്ദിത്വാ ബോധിയങ്ഗണം പത്തേനാപി ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ സമ്മുഖാ വിയ നിപച്ചകാരം ദസ്സേത്വാ ബോധി വന്ദിതബ്ബോ. സോ ഏവം ചേതിയഞ്ച ബോധിഞ്ച വന്ദിത്വാ പടിസാമിതട്ഠാനം ഗന്ത്വാ പടിസാമിതഭണ്ഡകം ഹത്ഥേന ഗണ്ഹന്തോ വിയ നിക്ഖിത്തകമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ ഗാമസമീപേ കമ്മട്ഠാനസീസേനേവ ചീവരം പാരുപിത്വാ ഗാമം പിണ്ഡായ പവിസതി.

അഥ നം മനുസ്സാ ദിസ്വാ "അയ്യോ നോ ആഗതോ"തി പച്ചുഗ്ഗന്ത്വാ പത്തം ഗഹേത്വാ ആസനസാലായം വാ ഗേഹേ വാ നിസീദാപേത്വാ യാഗും ദത്വാ യാവ ഭത്തം ന നിട്ഠാതി, താവ പാദേ ധോവിത്വാ തേലേന മക്ഖേത്വാ പുരതോ നിസീദിത്വാ പഞ്ഹം വാ പുച്ഛന്തി, ധമ്മം വാ സോതുകാമാ ഹോന്തി. സചേപി ന കഥാപേന്തി, ജനസങ്ഗഹത്ഥം ധമ്മകഥാ നാമ കാതബ്ബായേവാതി അട്ഠകഥാചരിയാ വദന്തി. ധമ്മകഥാ ഹി കമ്മട്ഠാനവിനിമുത്താ നാമ നത്ഥി . തസ്മാ കമ്മട്ഠാനസീസേനേവ ധമ്മം കഥേത്വാ കമ്മട്ഠാനസീസേനേവ ആഹാരം പരിഭുഞ്ജിത്വാ അനുമോദനം കത്വാ നിവത്തിയമാനേഹിപി മനുസ്സേഹി അനുഗതോവ ഗാമതോ നിക്ഖമിത്വാ തത്ഥേവ നിവത്തേത്വാ മഗ്ഗം പടിപജ്ജതി. അഥ നം പുരേതരം നിക്ഖമിത്വാ ബഹിഗാമേ കതഭത്തകിച്ചാ സാമണേരദഹരഭിക്ഖൂ ദിസ്വാ പച്ചുഗ്ഗന്ത്വാ പത്തചീവരമസ്സ ഗണ്ഹന്തി.

പോരാണാ ഭിക്ഖൂ കിര "ന അമ്ഹാകം ഉപജ്ഝായോ ആചരിയോ"തി മുഖം ഉല്ലോകേത്വാ വത്തം കരോന്തി. സമ്പത്തപരിച്ഛേദേനേവ കരോന്തി. തേ തം പുച്ഛന്തി "ഭന്തേ, ഏതേ മനുസ്സാ തുമ്ഹാകം കിം ഹോന്തി മാതുപക്ഖതോ സമ്ബന്ധാ പിതിപക്ഖതോ"തി. കിം ദിസ്വാ പുച്ഛഥാതി. തുമ്ഹേസു ഏതേസം പേമം ബഹുമാനന്തി. ആവുസോ, യം മാതാപിതൂഹിപി ദുക്കരം, തം ഏതേ അമ്ഹാകം കരോന്തി, പത്തചീവരമ്പി നോ ഏതേസം സന്തകമേവ, ഏതേസം ആനുഭാവേന നേവ ഭയേ ഭയം, ന ഛാതകേ ഛാതകം ജാനാമ, ഏദിസാ നാമ അമ്ഹാകം ഉപകാരിനോ നത്ഥീതി തേസം ഗുണേ കഥേന്തോ ഗച്ഛതി, അയം വുച്ചതി **ഹരതി ന പച്ചാഹരതീ**തി.

യസ്സ പന പഗേവ വുത്തപ്പകാരം വത്തപടിപത്തിം കരോന്തസ്സ കമ്മജതേജോ പജ്ജലതി, അനുപാദിന്നകം മുഞ്ചിത്വാ ഉപാദിന്നകം ഗണ്ഹാതി, സരീരതോ സേദാ മുച്ചന്തി, കമ്മട്ഠാനവീഥിം നാരോഹതി, സോ പഗേവ പത്തചീവരമാദായ വേഗസാവ ചേതിയം വന്ദിത്വാ ഗോരൂപാനം നിക്ഖമനവേലായമേവ ഗാമം യാഗുഭിക്ഖായ പവിസിത്വാ യാഗും ലഭിത്വാ ആസനസാലം ഗന്ത്വാ പിവതി. അഥസ്സ ദ്വത്തിക്ഖത്തും അജ്ഝോഹരണമത്തേനേവ കമ്മജതേജോ ഉപാദിന്നകം മുഞ്ചിത്വാ അനുപാദിന്നകം ഗണ്ഹാതി. ഘടസതേന ന്ഹാതോ വിയ തേജോധാതുപരിളാഹനിബ്ബാപനം പത്വാ കമ്മട്ഠാനസീസേന യാഗും പരിഭുഞ്ജിത്വാ പത്തഞ്ച മുഖഞ്ച ധോവിത്വാ അന്തരാഭത്തേ കമ്മട്ഠാനം മനസികത്വാ അവസേസട്ഠാനേ പിണ്ഡായ ചരിത്വാ കമ്മട്ഠാനസീസേന ആഹാരം പരിഭുഞ്ജിത്വാ തതോ പട്ഠായ പോങ്ഖാനുപോങ്ഖം ഉപട്ഠഹമാനം കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാവ ആഗച്ഛതി, അയം വുച്ചതി **ന ഹരതി പച്ചാഹരതീ**തി. ഏദിസാ ച ഭിക്ഖൂ യാഗും പിവിത്വാ വിപസ്സനം ആരഭിത്വാ ബുദ്ധസാസനേ അരഹത്തം പത്താ നാമ ഗണനപഥം വീതിവത്താ, സീഹളദീപേയേവ തേസു തേസു ഗാമേസു ആസനസാലായം ന തം ആസനം അത്ഥി, യത്ഥ യാഗും പിവിത്വാ അരഹത്തപ്പത്തഭിക്ഖൂ നത്ഥീതി.

യോ പന പമാദവിഹാരീ ഹോതി നിക്ഖിത്തധുരോ, സബ്ബവത്താനി ഭിന്ദിത്വാ പഞ്ചവിധചേതോഖിലവിനിബന്ധചിത്തോ വിഹരന്തോ "കമ്മട്ഠാനം നാമ അത്ഥീ"തിപി സഞ്ഞം അകത്വാ ഗാമം പിണ്ഡായ പവിസിത്വാ അനനുലോമികേന ഗിഹിസംസഗ്ഗേന സംസട്ഠോ ചരിത്വാ ച ഭുഞ്ജിത്വാ ച തുച്ഛോ നിക്ഖമതി, അയം വുച്ചതി **നേവ ഹരതി ന പച്ചാഹരതീ**തി.

യോ പനായം ഹരതി ച പച്ചാഹരതി ചാതി വുത്തോ, സോ ഗതപച്ചാഗതികവത്തവസേന വേദിതബ്ബോ. അത്തകാമാ ഹി കുലപുത്താ സാസനേ പബ്ബജിത്വാ ദസപി വീസമ്പി തിംസമ്പി ചത്താലീസമ്പി പഞ്ഞാസമ്പി സതമ്പി ഏകതോ വസന്താ കതികവത്തം കത്വാ വിഹരന്തി, ആവുസോ, തുമ്ഹേ ന ഇണട്ഠാ ന ഭയട്ടാ ന ജീവികാപകതാ പബ്ബജിതാ, ദുക്ഖാ മുച്ചിതുകാമാ പനേത്ഥ പബ്ബജിതാ, തസ്മാ ഗമനേ ഉപ്പന്നകിലേസം ഗമനേയേവ നിഗ്ഗണ്ഹഥ, ഠാനേ, നിസജ്ജായം, സയനേ ഉപ്പന്നകിലേസം സയനേയേവ നിഗ്ഗണ്ഹഥാതി. തേ ഏവം കതികവത്തം കത്വാ ഭിക്ഖാചാരം ഗച്ഛന്താ അഡ്ഢഉസഭഉസഭഅഡ്ഢഗാവുതഗാവുതന്തരേസു പാസാണാ ഹോന്തി. തായ സഞ്ഞായ കമ്മട്ഠാനം മനസികരോന്താവ ഗച്ഛന്തി. സചേ കസ്സചി ഗമനേ കിലേസോ ഉപ്പജ്ജതി, തത്ഥേവ നം നിഗ്ഗണ്ഹാതി. തഥാ അസക്കോന്തോ തിട്ഠതി. അഥസ്സ പച്ഛതോ ആഗച്ഛന്തോപി തിട്ഠതി. സോ "അയം ഭിക്ഖു തുയ്ഹം ഉപ്പന്നവിതക്കം ജാനാതി, അനനുച്ഛവികം തേ ഏത"ന്തി അത്താനം പടിചോദേത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ തത്ഥേവ അരിയഭൂമിം ഓക്കമതി. തഥാ അസക്കോന്തോ നിസീദതി. അഥസ്സ പച്ഛതോ ആഗച്ഛന്തോപി നിസീദതീതി സോയേവ നയോ. അരിയഭൂമിം ഓക്കമിതും അസക്കോന്തോപി തം കിലേസം വിക്ഖമ്ഭേത്വാ കമ്മട്ഠാനം മനസികരോന്തോവ ഗച്ഛതി. ന കമ്മട്ഠാനവിപ്പയുത്തേന ചിത്തേന പാദം ഉദ്ധരതി. ഉദ്ധരതി ചേ, പടിനിവത്തേത്വാ പുരിമപദേസംയേവ ഏതി ആളിന്ദകവാസീ മഹാഫുസ്സദേവത്ഥേരോ വിയ.

സോ കിര ഏകൂനവീസതിവസ്സാനി ഗതപച്ചാഗതികവത്തം പൂരേന്തോ ഏവ വിഹാസി. മനുസ്സാപി സുദം അന്തരാമഗ്ഗേ കസന്താ ച വപന്താ ച മദ്ദന്താ ച കമ്മാനി ച കരോന്താ ഥേരം തഥാഗച്ഛന്തം ദിസ്വാ "അയം ഥേരോ പുനപ്പുനം നിവത്തിത്വാ ഗച്ഛതി. കിം നു ഖോ മഗ്ഗമൂള്ഹോ ഉദാഹു കിഞ്ചി പമുട്ഠോ"തി സമുല്ലപന്തി. സോ തം അനാദിയിത്വാ കമ്മട്ഠാനയുത്തചിത്തേനേവ സമണധമ്മം കരോന്തോ വീസതിവസ്സബ്ഭന്തരേ അരഹത്തം പാപുണി. അരഹത്തപ്പത്തദിവസേയേവസ്സ ചങ്കമനകോടിയം അധിവത്ഥാ ദേവതാ അങ്ഗുലീഹി ദീപം ഉജ്ജാലേത്വാ അട്ഠാസി. ചത്താരോപി മഹാരാജാനോ സക്കോ ച ദേവാനമിന്ദോ ബ്രഹ്മാ ച സഹമ്പതി ഉപട്ഠാനം അഗമംസു. തഞ്ച ഓഭാസം ദിസ്വാ വനവാസീമഹാതിസ്സത്ഥേരോ തം ദുതിയദിവസേ പുച്ഛി "രത്തിഭാഗേ ആയസ്മതോ സന്തികേ ഓഭാസോ അഹോസി, കിം സോ ഓഭാസോ"തി . ഥേരോ വിക്ഖേപം കരോന്തോ "ഓഭാസോ നാമ ദീപോഭാസോപി ഹോതി മണിഓഭാസോപീ"തി ഏവമാദിമാഹ. തതോ പടിച്ഛാദേഥ തുമ്ഹേതി നിബദ്ധോ ആമാതി പടിജാനിത്വാ ആരോചേസി കാലവല്ലിമണ്ഡപവാസീ മഹാനാഗത്ഥേരോ വിയ ച.

സോപി കിര ഗതപച്ചാഗതികവത്തം പൂരേന്തോ പഠമം താവ ഭഗവതോ മഹാപധാനം പൂജേസ്സാമീതി സത്ത വസ്സാനി ഠാനചങ്കമനമേവ അധിട്ഠാസി. പുന സോളസ വസ്സാനി ഗതപച്ചാഗതികവത്തം പൂരേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. സോ കമ്മട്ഠാനയുത്തേനേവ ചിത്തേന പാദം ഉദ്ധരന്തോ വിയുത്തേന ഉദ്ധതേ പടിനിവത്തന്തോ ഗാമസ്സ സമീപം ഗന്ത്വാ "ഗാവീ നു പബ്ബജിതോ നൂ"തി ആസങ്കനീയപദേസേ ഠത്വാ ചീവരം പാരുപിത്വാ കച്ഛകന്തരതോ ഉദകേന പത്തം ധോവിത്വാ ഉദകഗണ്ഡൂസം കരോതി. കിം കാരണാ? മാ മേ ഭിക്ഖം ദാതും വന്ദിതും വാ ആഗതേ മനുസ്സേ ദീഘായുകാ ഹോഥാതി വചനമത്തേനാപി കമ്മട്ഠാനവിക്ഖേപോ അഹോസീതി. അജ്ജ, ഭന്തേ, കതിമീതി ദിവസം വാ ഭിക്ഖുഗണനം വാ പഞ്ഹം വാ പുച്ഛിതോ പന ഉദകം ഗിലിത്വാ ആരോചേസി. സചേ ദിവസാദിപുച്ഛകാ ന ഹോന്തി, നിക്ഖമനവേലായ ഗാമദ്വാരേ നിട്ഠുഭിത്വാവ യാതി കലമ്ബതിത്ഥവിഹാരേ വസ്സൂപഗതപഞ്ഞാസഭിക്ഖൂ വിയ.

തേ കിര ആസാള്ഹീപുണ്ണമായം കതികവത്തം അകംസു "അരഹത്തം അപ്പത്വാ അഞ്ഞമഞ്ഞം ന ആലപിസ്സാമാ"തി. ഗാമഞ്ച പിണ്ഡായ പവിസന്താ ഉദകഗണ്ഡൂസം കത്വാ പവിസിംസു. ദിവസാദീസു പുച്ഛിതേസു വുത്തനയേനേവ പടിപജ്ജിംസു. തത്ഥ മനുസ്സാ നിട്ഠുഭനം ദിസ്വാ ജാനിംസു, "അജ്ജേകോ ആഗതോ, അജ്ജ ദ്വേ"തി. ഏവഞ്ച ചിന്തേസും "കിം നു ഖോ ഏതേ അമ്ഹേഹിയേവ സദ്ധിം ന സല്ലപന്തി, ഉദാഹു അഞ്ഞമഞ്ഞമ്പി, യദി അഞ്ഞമഞ്ഞം ന സല്ലപന്തി, അദ്ധാ വിവാദജാതാ ഭവിസ്സന്തി, ഏഥ നേ അഞ്ഞമഞ്ഞം ഖമാപേസ്സാമാ"തി സബ്ബേ വിഹാരം ഗന്ത്വാ പഞ്ഞാസായ ഭിക്ഖുസു ദ്വേപി ഭിക്ഖൂ ഏകോകാസേ നാദ്ദസംസു. തതോ യോ തേസു ചക്ഖുമാ പുരിസോ, സോ ആഹ "ന ഭോ കലഹകാരകാനം ഓകാസോ ഈദിസോ ഹോതി, സുസമ്മട്ഠം ചേതിയങ്ഗണം ബോധിയങ്ഗണം, സുനിക്ഖിത്താ സമ്മജ്ജനിയോ, സൂപട്ഠപിതം പാനീയം പരിഭോജനീയ"ന്തി. തേ തതോവ നിവത്താ, തേപി ഭിക്ഖൂ അന്തോതേമാസേയേവ അരഹത്തം പത്വാ മഹാപവാരണായ വിസുദ്ധിപവാരണം പവാരേസും.

ഏവം കാലവല്ലിമണ്ഡപവാസീ മഹാനാഗത്ഥേരോ വിയ കലമ്ബതിത്ഥവിഹാരേ വസ്സൂപഗതഭിക്ഖൂ വിയ ച കമ്മട്ഠാനയുത്തേനേവ ചിത്തേന പാദം ഉദ്ധരന്തോ ഗാമസമീപം പത്വാ ഉദകഗണ്ഡൂസം കത്വാ വീഥിയോ സല്ലക്ഖേത്വാ യത്ഥ സുരാസോണ്ഡധുത്താദയോ കലഹകാരകാ ചണ്ഡഹത്ഥിഅസ്സാദയോ വാ നത്ഥി, തം വീഥിം പടിപജ്ജതി. തത്ഥ ച പിണ്ഡായ ചരമാനോ ന തുരിതതുരിതോ വിയ ജവേന ഗച്ഛതി. ന ഹി ജവേന പിണ്ഡപാതിയധുതങ്ഗം നാമ കിഞ്ചി അത്ഥി. വിസമഭൂമിഭാഗപ്പത്തം പന ഉദകസകടം വിയ നിച്ചലോ ഹുത്വാ ഗച്ഛതി. അനുഘരം പവിട്ഠോ ച തം ദാതുകാമം വാ അദാതുകാമം വാ സല്ലക്ഖേതും തദനുരൂപം കാലം ആഗമേന്തോ ഭിക്ഖം ഗഹേത്വാ അന്തോഗാമേ വാ ബഹിഗാമേ വാ വിഹാരമേവ വാ ആഗന്ത്വാ യഥാഫാസുകേ പതിരൂപേ ഓകാസേ നിസീദിത്വാ കമ്മട്ഠാനം മനസികരോന്തോ ആഹാരേ പടികൂലസഞ്ഞം ഉപട്ഠാപേത്വാ അക്ഖബ്ഭഞ്ജനവണലേപനപുത്തമംസൂപമാവസേന നം പച്ചവേക്ഖന്തോ അട്ഠങ്ഗസമന്നാഗതം ആഹാരം ആഹാരേതി, നേവ ദവായ ന മദായ ന മണ്ഡനായ ന വിഭൂസനായ. ഭുത്താവീ ച ഉദകകിച്ചം കത്വാ

മുഹുത്തം ഭത്തകിലമഥം പടിപ്പസ്സമ്ഭേത്വാ യഥാ പുരേഭത്തം, ഏവം പച്ഛാഭത്തം. യഥാ പുരിമയാമം, ഏവം പച്ഛിമയാമഞ്ച കമ്മട്ഠാനമേവ മനസി കരോതി, അയം വുച്ചതി **ഹരതി ച പച്ചാഹരതി ചാ**തി.

ഇദം പന ഹരണപച്ചാഹരണസങ്ഖാതം ഗതപച്ചാഗതികവത്തം പൂരേന്തോ യദി ഉപനിസ്സയസമ്പന്നോ ഹോതി. പഠമവയേ ഏവ അരഹത്തം പാപുണാതി. നോ ചേ പഠമവയേ പാപുണാതി, അഥ മജ്ഝിമവയേ. നോ ചേ മജ്ഝിമവയേ പാപുണാതി, അഥ പച്ഛിമവയേ. നോ ചേ പച്ഛിമവയേ പാപുണാതി, അഥ മരണസമയേ. നോ ചേ മരണസമയേ പാപുണാതി, അഥ ദേവപുത്തോ ഹുത്വാ. നോ ചേ ദേവപുത്തോ ഹുത്വാ പാപുണാതി, അനുപ്പന്നേ ബുദ്ധേ നിബ്ബത്തോ പച്ചേകബോധിം സച്ഛികരോതി. നോ ചേ പച്ചേകബോധിം സച്ഛികരോതി, അഥ ബുദ്ധാനം സമ്മുഖീഭാവേ ഖിപ്പാഭിഞ്ഞോ വാ ഹോതി സേയ്യഥാപി ഥേരോ ബാഹിയോ ദാരുചീരിയോ, മഹാപഞ്ഞോ വാ സേയ്യഥാപി ഥേരോ സാരിപുത്തോ, മഹിദ്ധികോ വാ സേയ്യഥാപി ഥേരോ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനോ, ധുതങ്ഗധരോ വാ സേയ്യഥാപി ഥേരോ മഹാകസ്സപോ, ദിബ്ബചക്ഖുകോ വാ സേയ്യഥാപി ഥേരോ അനുരുദ്ധോ, വിനയധരോ വാ സേയ്യഥാപി ഥേരോ ഉപാലി, ധമ്മകഥികോ വാ സേയ്യഥാപി ഥേരോ പുണ്ണോ മന്താണിപുത്തോ, ആരഞ്ഞികോ വാ സേയ്യഥാപി ഥേരോ രേവതോ, ബഹുസ്സുതോ വാ സേയ്യഥാപി ഥേരോ ആനന്ദോ, സിക്ഖാകാമോ വാ സേയ്യഥാപി ഥേരോ രാഹുലോ ബുദ്ധപുത്തോതി. ഇതി ഇമസ്മിം ചതുക്കേ യ്വായം ഹരതി ച പച്ചാഹരതി ച, തസ്സ **ഗോചരസമ്പജഞ്ഞം** സിഖാപത്തം ഹോതി.

അഭിക്കമാദീസു പന അസമ്മുയ്ഹനം **അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞം**. തം ഏവം വേദിതബ്ബം - ഇധ ഭിക്ഖു അഭിക്കമന്തോ വാ പടിക്കമന്തോ വാ യഥാ അന്ധപുഥുജ്ജനാ അഭിക്കമാദീസു "അത്താ അഭിക്കമതി, അത്തനാ അഭിക്കമോ നിബ്ബത്തിതോ"തി വാ "അഹം അഭിക്കമാമി, മയാ അഭിക്കമോ നിബ്ബത്തിതോ"തി വാ സമ്മുയ്ഹന്തി. തഥാ അസമ്മുയ്ഹന്തോ "അഭിക്കമാമീ"തി ചിത്തേ ഉപ്പജ്ജമാനേ തേനേവ ചിത്തേന സദ്ധിം ചിത്തസമുട്ഠാനാ വായോധാതു വിഞ്ഞത്തിം ജനയമാനാ ഉപ്പജ്ജതി, ഇതി ചിത്തകിരിയവായോധാതുവിപ്ഫാരവസേന അയം കായസമ്മതോ അട്ഠിസങ്ഘാതോ അഭിക്കമതി, തസ്സേവം അഭിക്കമതോ ഏകേകപാദുദ്ധരണേ പഥവീധാതു ആപോധാതൂതി ദ്വേ ധാതുയോ ഓമത്താ ഹോന്തി മന്ദാ, ഇതരാ ദ്വേ അധിമത്താ ഹോന്തി ബലവതിയോ, തഥാ അതിഹരണവീതിഹരണേസു. വോസ്സജ്ജനേ തേജോവായോധാതുയോ ഓമത്താ ഹോന്തി മന്ദാ, ഇതരാ ദ്വേ അധിമത്താ ഹോന്തി ബലവതിയോ. തഥാ സന്നിക്ഖേപനസന്നിരുമ്ഭനേസു. തത്ഥ ഉദ്ധരണേ പവത്താ രൂപാരൂപധമ്മാ അതിഹരണം ന പാപുണന്തി. തഥാ അതിഹരണേ പവത്താ വീതിഹരണം, വീതിഹരണേ പവത്താ വോസ്സജ്ജനം, വോസ്സജ്ജനേ പവത്താ സന്നിക്ഖേപനം, സന്നിക്ഖേപനേ പവത്താ സന്നിരുമ്ഭനം ന പാപുണന്തി. തത്ഥ തത്ഥേവ പബ്ബം പബ്ബം സന്ധി സന്ധി ഓധി ഓധി ഹുത്വാ തത്തകപാലേ പക്ഖിത്തതിലാനി വിയ പടപടായന്താ ഭിജ്ജന്തി. തത്ഥ കോ ഏകോ അഭിക്കമതി? കസ്സ വാ ഏകസ്സ അഭിക്കമനം? പരമത്ഥതോ ഹി ധാതൂനംയേവ ഗമനം, ധാതൂനം ഠാനം, ധാതൂനം നിസജ്ജനം, ധാതൂനം സയനം, തസ്മിം തസ്മിഞ്ഹി കോട്ഠാസേ സദ്ധിം രൂപേന -

> അഞ്ഞം ഉപ്പജ്ജതേ ചിത്തം, അഞ്ഞം ചിത്തം നിരുജ്ഝതി;
> അവീചിമനുസമ്ബന്ധോ, നദീസോതോവ വത്തതീതി.
>
> ഏവം അഭിക്കമാദീസു അസമ്മുയ്ഹനം **അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞം** നാമാതി;
> നിട്ഠിതോ അഭിക്കന്തേ പടിക്കന്തേ സമ്പജാനകാരീ ഹോതീതി പദസ്സ അത്ഥോ;

ആലോകിതേ വിലോകിതേതി ഏത്ഥ പന **ആലോകിതം** നാമ പുരതോ പേക്ഖനം. **വിലോകിതം** നാമ അനുദിസാപേക്ഖനം. അഞ്ഞാനിപി ഹേട്ഠാ ഉപരി പച്ഛതോ പേക്ഖനവസേന ഓലോകിതഉല്ലോകിതാപലോകിതാനി നാമ ഹോന്തി, താനി ഇധ ന ഗഹിതാനി. സാരുപ്പവസേന പന ഇമാനേവ ദ്വേ ഗഹിതാനി, ഇമിനാ വാ മുഖേന സബ്ബാനിപി താനി ഗഹിതാനേവാതി.

തത്ഥ "ആലോകേസ്സാമീ"തി ചിത്തേ ഉപ്പന്നേ ചിത്തവസേനേവ അനോലോകേത്വാ അത്ഥപരിഗ്ഗഹണം സാത്ഥകസമ്പജഞ്ഞം. തം ആയസ്മന്തം നന്ദം കായസക്ഖിം കത്വാ വേദിതബ്ബം. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ - "സചേ, ഭിക്ഖവേ, നന്ദസ്സ പുരത്ഥിമാ ദിസാ ആലോകേതബ്ബാ ഹോതി, സബ്ബം ചേതസാ സമന്നാഹരിത്വാ നന്ദോ പുരത്ഥിമം ദിസം ആലോകേതി, ഏവം മേ പുരത്ഥിമം ദിസം ആലോകയതോ ന അഭിജ്ഝാദോമനസ്സാ പാപകാ അകുസലാ ധമ്മാ അന്വാസ്സവേയ്യുന്തി ഇതി സോ തത്ഥ സമ്പജാനോ ഹോതി, സചേ, ഭിക്ഖവേ, നന്ദസ്സ പച്ഛിമാ ദിസാ, ഉത്തരാ ദിസാ, ദക്ഖിണാ ദിസാ, ഉദ്ധം, അധോ, അനുദിസാ ആലോകേതബ്ബാ ഹോതി, സബ്ബം ചേതസോ സമന്നാഹരിത്വാ നന്ദോ അനുദിസം ആലോകേതി. ഏവം മേ അനുദിസം ആലോകയതോ...പേ॰... സമ്പജാനോ ഹോതീ"തി (അം॰ നി॰ വ്യ.ൻ).

അപിച ഇധാപി പുബ്ബേ വുത്തചേതിയദസ്സനാദിവസേനേവ സാത്ഥകതാ ച സപ്പായതാ ച വേദിതബ്ബാ. കമ്മട്ഠാനസ്സ പന അവിജഹനമേവ ഗോചരസമ്പജഞ്ഞം. തസ്മാ ഖന്ധധാതുആയതനകമ്മട്ഠാനികേഹി അത്തനോ കമ്മട്ഠാനവസേനേവ, കസിണാദികമ്മട്ഠാനികേഹി വാ പന കമ്മട്ഠാനസീസേനേവ ആലോകനവിലോകനം കാതബ്ബം. അബ്ഭന്തരേ അത്താ നാമ ആലോകേതാ വാ വിലോകേതാ വാ നത്ഥി, ആലോകേസ്സാമീതി പന ചിത്തേ ഉപ്പജ്ജമാനേ തേനേവ ചിത്തേന സദ്ധിം ചിത്തസമുട്ഠാനാ വായോധാതു വിഞ്ഞത്തിം ജനയമാനാ ഉപ്പജ്ജതി. ഇതി ചിത്തകിരിയവായോധാതുവിപ്ഫാരവസേനേവ ഹേട്ഠിമം അക്ഖിദലം അധോ സീദതി, ഉപരിമം ഉദ്ധം ലങ്ഘേതി, കോചി യന്തകേന വിവരന്തോ നാമ നത്ഥി,

തതോ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം ദസ്സനകിച്ചം സാധേന്തം ഉപ്പജ്ജതീതി. ഏവം സമ്പജാനനം പനേത്ഥ **അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞം** നാമ.

അപിച മൂലപരിഞ്ഞാആഗന്തുകതാവകാലികഭാവവസേനപേത്ഥ അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞം വേദിതബ്ബം. മൂലപരിഞ്ഞാവസേന താവ -

> ഭവങ്ഗാവജ്ജനഞ്ചേവ, ദസ്സനം സമ്പടിച്ഛനം;
> സന്തീരണം വോട്ഠബ്ബനം, ജവനം ഭവതി സത്തമം.

തത്ഥ ഭവങ്ഗം ഉപപത്തിഭവസ്സ അങ്ഗകിച്ചം സാധയമാനം പവത്തതി, തം ആവട്ടേത്വാ കിരിയമനോധാതു ആവജ്ജനകിച്ചം സാധയമാനാ, തന്നിരോധാ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം ദസ്സനകിച്ചം സാധയമാനം , തന്നിരോധാ വിപാകമനോധാതു സമ്പടിച്ഛനകിച്ചം സാധയമാനാ, തന്നിരോധാ വിപാകമനോവിഞ്ഞാണധാതു സന്തീരണകിച്ചം സാധയമാനാ, തന്നിരോധാ കിരിയമനോവിഞ്ഞാണധാതു വോട്ഠബ്ബപനകിച്ചം സാധയമാനാ, തന്നിരോധാ സത്തക്ഖത്തും ജവനം ജവതി. തത്ഥ പഠമജവനേപി "അയം ഇത്ഥീ, അയം പുരിസോ"തി രജ്ജനദുസ്സനമുയ്ഹനവസേന ആലോകിതവിലോകിതം ന ഹോതി. ദുതിയജവനേപി...പേ०... സത്തമജവനേപി. ഏതേസു പന യുദ്ധമണ്ഡലേ യോധേസു വിയ ഹേട്ഠുപരിയവസേന ഭിജ്ജിത്വാ പതിതേസു "അയം ഇത്ഥീ, അയം പുരിസോ"തി രജ്ജനാദിവസേന ആലോകിതവിലോകിതം ഹോതി. ഏവം താവേത്ഥ മൂലപരിഞ്ഞാവസേന അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞം വേദിതബ്ബം.

ചക്ഖുദ്വാരേ പന രൂപേ ആപാഥഗതേ ഭവങ്ഗചലനതോ ഉദ്ധം സകകിച്ചം നിപ്ഫാദനവസേന ആവജ്ജനാദീസു ഉപ്പജ്ജിത്വാ നിരുദ്ധേസു അവസാനേ ജവനം ഉപ്പജ്ജതി. തം പുബ്ബേ ഉപ്പന്നാനം ആവജ്ജനാദീനം ഗേഹഭൂതേ ചക്ഖുദ്വാരേ ആഗന്തുകപുരിസോ വിയ ഹോതി. തസ്സ യഥാ പരഗേഹേ കിഞ്ചി യാചിതും പവിട്ഠസ്സ ആഗന്തുകപുരിസസ്സ ഗേഹസാമികേസു തുണ്ഹീമാസിനേസു ആണാകരണം ന യുത്തം. ഏവം ആവജ്ജനാദീനം ഗേഹഭൂതേ ചക്ഖുദ്വാരേ ആവജ്ജനാദീസുപി അരജ്ജന്തേസു അദുസ്സന്തേസു അമുയ്ഹന്തേസു ച രജ്ജനദുസ്സനമുയ്ഹനം അയുത്തന്തി ഏവം ആഗന്തുകഭാവവസേന അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞം വേദിതബ്ബം.

യാനി പന താനി ചക്ഖുദ്വാരേ വോട്ഠബ്ബപനപരിയോസാനാനി ചിത്താനി ഉപ്പജ്ജന്തി, താനി സദ്ധിം സമ്പയുത്തധമ്മേഹി തത്ഥ തത്ഥേവ ഭിജ്ജന്തി, അഞ്ഞമഞ്ഞം ന പസ്സന്തീതി ഇത്തരാനി താവകാലികാനി ഹോന്തി. തത്ഥ യഥാ ഏകസ്മിം ഘരേ സബ്ബേസു മാനുസകേസു മതേസു അവസേസസ്സ ഏകസ്സ തങ്ഖണേഞ്ഞേവ മരണധമ്മസ്സ ന യുത്താ നച്ചഗീതാദീസു അഭിരതി നാമ, ഏവമേവ ഏകദ്വാരേ സസമ്പയുത്തേസു ആവജ്ജനാദീസു തത്ഥ തത്ഥേവ മതേസു അവസേസസ്സ തങ്ഖണേഞ്ഞേവ മരണധമ്മസ്സ ജവനസ്സാപി രജ്ജനദുസ്സനമുയ്ഹനവസേന അഭിരതി നാമ ന യുത്താതി ഏവം താവകാലികഭാവവസേന അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞം വേദിതബ്ബം.

അപിച ഖന്ധായതനധാതുപച്ചയപച്ചവേക്ഖണവസേനപേതം വേദിതബ്ബം. ഏത്ഥ ഹി ചക്ഖു ചേവ രൂപഞ്ച രൂപക്ഖന്ധോ, ദസ്സനം വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ, തംസമ്പയുത്താ വേദനാ വേദനാക്ഖന്ധോ, സഞ്ഞാ സഞ്ഞാക്ഖന്ധോ, ഫസ്സാദികാ സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ. ഏവമേതേസം പഞ്ചന്നം ഖന്ധാനം സമവായേ ആലോകനവിലോകനം പഞ്ഞായതി. തത്ഥ കോ ഏകോ ആലോകേതി, കോ വിലോകേതി? തഥാ ചക്ഖു ചക്ഖായതനം, രൂപം രൂപായതനം, ദസ്സനം മനായതനം, വേദനാദയോ സമ്പയുത്തധമ്മാ ധമ്മായതനം. ഏവമേതേസം ചതുന്നം ആയതനാനം സമവായേ ആലോകനവിലോകനം പഞ്ഞായതി. തത്ഥ കോ ഏകോ ആലോകേതി, കോ വിലോകേതി? തഥാ ചക്ഖു ചക്ഖുധാതു, രൂപം രൂപധാതു, ദസ്സനം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണധാതു, തംസമ്പയുത്താ വേദനാദയോ ധമ്മധാതു. ഏവമേതാസം ചതുന്നം ധാതൂനം സമവായേ ആലോകനവിലോകനം പഞ്ഞായതി. തത്ഥ കോ ഏകോ ആലോകേതി, കോ വിലോകേതി? തഥാ ചക്ഖു നിസ്സയപച്ചയോ, രൂപം ആരമ്മണപച്ചയോ, ആവജ്ജനം അനന്തരസമനന്തരൂപനിസ്സയനത്ഥിവിഗതപച്ചയോ, ആലോകോ ഉപനിസ്സയപച്ചയോ വേദനാദയോ സഹജാതപച്ചയോ. ഏവമേതേസം പച്ചയാനം സമവായേ ആലോകനവിലോകനം പഞ്ഞായതി. തത്ഥ കോ ഏകോ ആലോകേതി, കോ വിലോകേതീതി? ഏവമേത്ഥ ഖന്ധായതനധാതുപച്ചയപച്ചവേക്ഖണവസേനപി അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞം വേദിതബ്ബം.

സമിഞ്ജിതേ പസാരിതേതി പബ്ബാനം സമിഞ്ജനപസാരണേ. തത്ഥ ചിത്തവസേനേവ സമിഞ്ജനപസാരണം അകത്വാ ഹത്ഥപാദാനം സമിഞ്ജനപസാരണപച്ചയാ അത്ഥാനത്ഥം പരിഗ്ഗഹേത്വാ അത്ഥപരിഗ്ഗഹണം സാത്ഥകസമ്പജഞ്ഞം. തത്ഥ ഹത്ഥപാദേ അതിചിരം സമിഞ്ജേത്വാ പസാരേത്വാ ഏവ വാ ഠിതസ്സ ഖണേ ഖണേ വേദനാ ഉപ്പജ്ജന്തി, ചിത്തം ഏകഗ്ഗം ന ലഭതി, കമ്മട്ഠാനം പരിപതതി, വിസേസം നാധിഗച്ഛതി. കാലേ സമിഞ്ജേന്തസ്സ കാലേ പസാരേന്തസ്സ പന താ വേദനാ ന ഉപ്പജ്ജന്തി, ചിത്തം ഏകഗ്ഗം ഹോതി, കമ്മട്ഠാനം ഫാതിം ഗച്ഛതി, വിസേസമധിഗച്ഛതീതി ഏവം അത്ഥാനത്ഥപരിഗ്ഗഹണം വേദിതബ്ബം.

അത്ഥേ പന സതിപി സപ്പായാസപ്പായം പരിഗ്ഗണ്ഹിത്വാ സപ്പായപരിഗ്ഗഹണം സപ്പായസമ്പജഞ്ഞം. തത്രായം നയോ - മഹാചേതിയങ്ഗണേ കിര ദഹരഭിക്ഖൂ സജ്ഝായം ഗണ്ഹന്തി. തേസം പിട്ഠിപസ്സേ

ദഹരഭിക്ഖുനിയോ ധമ്മം സുണന്തി. തത്രേകോ ദഹരോ ഹത്ഥം പസാരേന്തോ കായസംസഗ്ഗം പത്വാ തേനേവ കാരണേന ഗിഹീ ജാതോ. അപരോപി ഭിക്ഖു പാദം പസാരേന്തോ അഗ്ഗിമ്ഹി പസാരേസി, അട്ഠിം ആഹച്ച പാദോ ഝായി. അപരോ വമ്മികേ പസാരേസി, സോ ആസീവിസേന ദട്ഠോ. അപരോ ചീവരകുടിദണ്ഡകേ പസാരേസി, തം മണിസപ്പോ ഡംസി. തസ്മാ ഏവരൂപേ അസപ്പായേ അപസാരേത്വാ സപ്പായേ പസാരേതബ്ബം. ഇദമേത്ഥ സപ്പായസമ്പജഞ്ഞം.

ഗോചരസമ്പജഞ്ഞം പന മഹാഥേരവത്ഥുനാ ദീപേതബ്ബം - മഹാഥേരോ കിര ദിവാട്ഠാനേ നിസിന്നോ അന്തേവാസികേഹി സദ്ധിം കഥയമാനോ സഹസാ ഹത്ഥം സമിഞ്ജേത്വാ പുന യഥാഠാനേ ഠപേത്വാ സണികം സമിഞ്ജേസി. തം അന്തേവാസികാ പുച്ഛിംസു "കസ്മാ ഭന്തേ സഹസാ ഹത്ഥം സമിഞ്ജേത്വാ പുന യഥാഠാനേ ഠപേത്വാ സണികം സമിഞ്ജയിത്ഥാ"തി. യതോ പട്ഠായാഹം, ആവുസോ, കമ്മട്ഠാനം മനസികാതും ആരദ്ധോ, ന മേ കമ്മട്ഠാനം മുഞ്ചിത്വാ ഹത്ഥോ സമിഞ്ജിതപുബ്ബോ, ഇദാനി പന തുമ്ഹേഹി സദ്ധിം കഥയമാനേന കമ്മട്ഠാനം മുഞ്ചിത്വാ സമിഞ്ജിതോ, തസ്മാ പുന യഥാഠാനേ ഠപേത്വാ സമിഞ്ജേസിന്തി. സാധു, ഭന്തേ, ഭിക്ഖുനാ നാമ ഏവരൂപേന ഭവിതബ്ബന്തി. ഏവമേത്ഥാപി കമ്മട്ഠാനാവിജഹനമേവ ഗോചരസമ്പജഞ്ഞന്തി വേദിതബ്ബം.

അബ്ഭന്തരേ അത്താ നാമ കോചി സമിഞ്ജേന്തോ വാ പസാരേന്തോ വാ നത്ഥി. വുത്തപ്പകാരചിത്തകിരിയവായോധാതുവിപ്ഫാരേന പന സുത്തകഡ്ഢനവസേന ദാരുയന്തസ്സ ഹത്ഥപാദലളനം വിയ സമിഞ്ജനപസാരണം ഹോതീതി ഏവം പരിജാനനം പനേത്ഥ അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞന്തി വേദിതബ്ബം.

സങ്ഘാടിപത്തചീവരധാരണേതി ഏത്ഥ സങ്ഘാടിചീവരാനം നിവാസനപാരുപനവസേന പത്തസ്സ ഭിക്ഖാപടിഗ്ഗഹണാദിവസേന പരിഭോഗോ ധാരണം നാമ. തത്ഥ സങ്ഘാടിചീവരധാരണേ താവ നിവാസേത്വാ പാരുപിത്വാ ച പിണ്ഡായ ചരതോ ആമിസലാഭോ "സീതസ്സ പടിഘാതായാ"തിആദിനാ നയേന ഭഗവതാ വുത്തപ്പകാരോയേവ ച അത്ഥോ അത്ഥോ നാമ. തസ്സ വസേന സാത്ഥകസമ്പജഞ്ഞം വേദിതബ്ബം.

ഉണ്ഹപകതികസ്സ പന ദുബ്ബലസ്സ ച ചീവരം സുഖുമം സപ്പായം. സീതാലുകസ്സ ഘനം ദുപട്ടം. വിപരീതം അസപ്പായം. യസ്സ കസ്സചി ജിണ്ണം അസപ്പായമേവ. അഗ്ഗളാദിദാനേ ഹിസ്സ തം പലിബോധകരം ഹോതി. തഥാ പട്ടുണ്ണദുകൂലാദിഭേദം ലോഭനീയചീവരം. താദിസഞ്ഹി അരഞ്ഞേ ഏകകസ്സ നിവാസന്തരായകരം ജീവിതന്തരായകരം വാപി ഹോതി. നിപ്പരിയായേന പന യം നിമിത്തകമ്മാദിമിച്ഛാജീവവസേന ഉപ്പന്നം, യഞ്ചസ്സ സേവമാനസ്സ അകുസലാ ധമ്മാ അഭിവഡ്ഢന്തി, കുസലാ ധമ്മാ പരിഹായന്തി, തം അസപ്പായം. വിപരീതം സപ്പായം . തസ്സ വസേനേത്ഥ സപ്പായസമ്പജഞ്ഞം, കമ്മട്ഠാനാവിജഹനവസേനേവ ച ഗോചരസമ്പജഞ്ഞം വേദിതബ്ബം.

അബ്ഭന്തരേ അത്താ നാമ കോചി ചീവരം പാരുപന്തോ നത്ഥി. വുത്തപ്പകാരചിത്തകിരിയവായോധാതുവിപ്ഫാരേനേവ പന ചീവരപാരുപനം ഹോതി. തത്ഥ ചീവരമ്പി അചേതനം, കായോപി അചേതനോ. ചീവരം ന ജാനാതി "മയാ കായോ പാരുതോ"തി. കായോപി ന ജാനാതി "അഹം ചീവരേന പാരുതോ"തി, ധാതുയോവ ധാതുസമൂഹം പടിച്ഛാദേന്തി പടപിലോതികായ പോത്ഥകരൂപപടിച്ഛാദനേ വിയ. തസ്മാ നേവ സുന്ദരം ചീവരം ലഭിത്വാ സോമനസ്സം കാതബ്ബം, ന അസുന്ദരം ലഭിത്വാ ദോമനസ്സം. നാഗവമ്മികചേതിയരുക്ഖാദീസു ഹി കേചി മാലാഗന്ധധൂമവത്ഥാദീഹി സക്കാരം കരോന്തി, കേചി ഗൂഥമുത്തകദ്ദമദണ്ഡസത്ഥപ്പഹാരാദീഹി അസക്കാരം, ന തേ നാഗവമ്മികരുക്ഖാദയോ സോമനസ്സം വാ ദോമനസ്സം വാ കരോന്തി; ഏവമേവ നേവ സുന്ദരം ചീവരം ലഭിത്വാ സോമനസ്സം കാതബ്ബം, ന അസുന്ദരം ലഭിത്വാ ദോമനസ്സന്തി ഏവം പവത്തപടിസങ്ഖാനവസേന പനേത്ഥ അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞം വേദിതബ്ബം.

പത്തധാരണേപി പത്തം സഹസാവ അഗ്ഗഹേത്വാ ഇമം ഗഹേത്വാ പിണ്ഡായ ചരമാനോ ഭിക്ഖം ലഭിസ്സാമീതി ഏവം പത്തഗഹണപച്ചയാ പടിലഭിതബ്ബഅത്ഥവസേന സാത്ഥകസമ്പജഞ്ഞം വേദിതബ്ബം.

കിസദുബ്ബലസരീരസ്സ പന ഗരു പത്തോ അസപ്പായോ. യസ്സ കസ്സചി ചതുപഞ്ചഗണ്ഠികാഹതോ ദുബ്ബിസോധനീയോ അസപ്പായോവ. ദുദ്ധോതപത്തോ ഹി ന വട്ടതി, തം ധോവന്തസ്സേവ ചസ്സ പലിബോധോ ഹോതി. മണിവണ്ണപത്തോ പന ലോഭനീയോ ചീവരേ വുത്തനയേനേവ അസപ്പായോ. നിമിത്തകമ്മാദിവസേന ലദ്ധോ പന യഞ്ചസ്സ സേവമാനസ്സ അകുസലാ ധമ്മാ അഭിവഡ്ഢന്തി, കുസലാ ധമ്മാ പരിഹായന്തി, അയം ഏകന്തഅസപ്പായോവ. വിപരീതോ സപ്പായോ. തസ്സ വസേനേത്ഥ സപ്പായസമ്പജഞ്ഞം, കമ്മട്ഠാനാവിജഹനവസേനേവ ച ഗോചരസമ്പജഞ്ഞം വേദിതബ്ബം.

അബ്ഭന്തരേ അത്താ നാമ കോചി പത്തം ഗണ്ഹന്തോ നത്ഥി. വുത്തപ്പകാരചിത്തകിരിയവായോധാതുവിപ്ഫാരേനേവ പന പത്തഗ്ഗഹണം നാമ ഹോതി. തത്ഥ പത്തോപി അചേതനോ, ഹത്ഥാപി അചേതനാ. പത്തോ ന ജാനാതി "അഹം ഹത്ഥേഹി ഗഹിതോ"തി. ഹത്ഥാപി ന ജാനന്തി "പത്തോ അമ്ഹേഹി ഗഹിതോ"തി. ധാതുയോവ ധാതുസമൂഹം ഗണ്ഹന്തി സണ്ഡാസേന അഗ്ഗിവണ്ണപത്തഗ്ഗഹണേ വിയാതി ഏവം പവത്തപടിസങ്ഖാനവസേനേത്ഥ അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞം വേദിതബ്ബം.

അപിച യഥാ ഛിന്നഹത്ഥപാദേ വണമുഖേഹി പഗ്ഘരിതപുബ്ബലോഹിതകിമികുലേ നീലമക്ഖികസമ്പരികിണ്ണേ അനാഥസാലായം നിപന്നേ അനാഥമനുസ്സേ ദിസ്വാ ദയാലുകാ പുരിസാ തേസം വണപട്ടചോളകാനി ചേവ കപാലാദീഹി ച ഭേസജ്ജാനി ഉപനാമേന്തി. തത്ഥ ചോളകാനിപി കേസഞ്ചി സണ്ഹാനി, കേസഞ്ചി ഥൂലാനി പാപുണന്തി. ഭേസജ്ജകപാലകാനിപി കേസഞ്ചി സുസണ്ഠാനാനി, കേസഞ്ചി ദുസ്സണ്ഠാനാനി പാപുണന്തി, ന തേ തത്ഥ സുമനാ വാ ദുമ്മനാ വാ ഹോന്തി. വണപ്പടിച്ഛാദനമത്തേനേവ ഹി ചോളകേന ഭേസജ്ജപടിഗ്ഗഹണമത്തേനേവ ച കപാലകേന തേസമത്ഥോ, ഏവമേവ യോ ഭിക്ഖു വണചോളകം വിയ ചീവരം, ഭേസജ്ജകപാലകം വിയ പത്തം, കപാലേ ഭേസജ്ജമിവ ച പത്തേ ലദ്ധം ഭിക്ഖം സല്ലക്ഖേതി. അയം സങ്ഘാടിപത്തചീവരധാരണേ അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞേന ഉത്തമസമ്പജാനകാരീതി വേദിതബ്ബോ.

അസിതാദീസു **അസിതേ**തി പിണ്ഡപാതഭോജനേ. **പീതേ**തി യാഗുആദിപാനേ. **ഖായിതേ**തി പിട്ഠഖജ്ജകാദിഖാദനേ. **സായിതേ**തി മധുഫാണിതാദിസായനേ. തത്ഥ "നേവ ദവായാ"തിആദിനാ നയേന വുത്തോ അട്ഠവിധോപി അത്ഥോ അത്ഥോ നാമ. തസ്സ വസേന സാത്ഥകസമ്പജഞ്ഞം വേദിതബ്ബം. ലൂഖപണീതതിത്തമധുരാദീസു പന യേന ഭോജനേന യസ്സ അഫാസു ഹോതി, തം തസ്സ അസപ്പായം. യം പന നിമിത്തകമ്മാദിവസേന പടിലദ്ധം, യഞ്ചസ്സ ഭുഞ്ജതോ അകുസലാ ധമ്മാ അഭിവഡ്ഢന്തി, കുസലാ ധമ്മാ പരിഹായന്തി, തം ഏകന്തഅസപ്പായമേവ. വിപരീതം സപ്പായം. തസ്സ വസേനേത്ഥ സപ്പായസമ്പജഞ്ഞം, കമ്മട്ഠാനാവിജഹനവസേനേവ ച ഗോചരസമ്പജഞ്ഞം വേദിതബ്ബം.

അബ്ഭന്തരേ അത്താ നാമ കോചി ഭുഞ്ജകോ നത്ഥി, വുത്തപ്പകാരചിത്തകിരിയവായോധാതുവിപ്ഫാരവസേനേവ പന പത്തപടിഗ്ഗഹണം നാമ ഹോതി. ചിത്തകിരിയവായോധാതുവിപ്ഫാരേനേവ ഹത്ഥസ്സ പത്തേ ഓതാരണം നാമ ഹോതി. ചിത്തകിരിയവായോധാതുവിപ്ഫാരേനേവ ആലോപകരണം ആലോപഉദ്ധരണം മുഖവിവരണഞ്ച ഹോതി. ന കോചി കുഞ്ചികായ യന്തകേന ച ഹനുകട്ഠിനി വിവരതി, ചിത്തകിരിയവായോധാതുവിപ്ഫാരേനേവ ആലോപസ്സ മുഖേ ഠപനം, ഉപരിദന്താനം മുസലകിച്ചസാധനം, ഹേട്ഠാദന്താനം ഉദുക്ഖലകിച്ചസാധനം, ജിവ്ഹായ ഹത്ഥകിച്ചസാധനഞ്ച ഹോതി.

ഇതി തം തത്ഥ അഗ്ഗജിവ്ഹായ തനുകഖേളോ മൂലജിവ്ഹായ ബഹലഖേളോ മക്ഖേതി. തം ഹേട്ഠാദന്തഉദുക്ഖലേ ജിവ്ഹാഹത്ഥപരിവത്തിതം ഖേളഉദകതേമിതം ഉപരിദന്തമുസലസഞ്ചുണ്ണിതം കോചി കടച്ഛുനാ വാ ദബ്ബിയാ വാ അന്തോപവേസേന്തോ നാമ നത്ഥി, വായോധാതുയാവ പവിസതി. പവിട്ഠം പവിട്ഠം കോചി പലാലസന്ഥരം കത്വാ ധാരേന്തോ നാമ നത്ഥി, വായോധാതുവസേനേവ തിട്ഠതി. ഠിതം ഠിതം കോചി ഉദ്ധനം കത്വാ അഗ്ഗിം ജാലേത്വാ പചന്തോ നാമ നത്ഥി, തേജോധാതുയാവ പച്ചതി. പക്കം പക്കം കോചി ദണ്ഡേന വാ യട്ഠിയാ വാ ബഹി നീഹാരകോ നാമ നത്ഥി, വായോധാതുയേവ നീഹരതി.

ഇതി വായോധാതു അതിഹരതി ച വീതിഹരതി ച ധാരേതി ച പരിവത്തേതി ച സഞ്ചുണ്ണേതി വിസോസേതി ച നീഹരതി ച. പഥവീധാതു ധാരേതി ച പരിവത്തേതി ച സഞ്ചുണ്ണേതി ച വിസോസേതി ച. ആപോധാതു സിനേഹേതി ച അല്ലത്തഞ്ച അനുപാലേതി. തേജോധാതു അന്തോപവിട്ഠം പരിപാചേതി. ആകാസധാതു അഞ്ജസോ ഹോതി. വിഞ്ഞാണധാതു തത്ഥ തത്ഥ സമ്മാപയോഗമന്വായ ആഭുജതീതി ഏവംപവത്തപടിസങ്ഖാനവസേനേത്ഥ അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞം വേദിതബ്ബം.

അപിച ഗമനതോ പരിയേസനതോ പരിഭോഗതോ ആസയതോ നിധാനതോ അപരിപക്കതോ പരിപക്കതോ ഫലതോ നിസ്സന്ദതോ സമ്മക്ഖണതോതി ഏവം ദസവിധപടികൂലഭാവപച്ചവേക്ഖണതോപേത്ഥ അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞം വേദിതബ്ബം. വിത്ഥാരകഥാ പനേത്ഥ **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** ആഹാരപടികൂലസഞ്ഞാനിദ്ദേസതോ ഗഹേതബ്ബാ.

ഉച്ചാരപസ്സാവകമ്മേതി ഉച്ചാരസ്സ ച പസ്സാവസ്സ ച കരണേ. തത്ഥ പത്തകാലേ ഉച്ചാരപസ്സാവം അകരോന്തസ്സ സകലസരീരതോ സേദാ മുച്ചന്തി, അക്ഖീനി ഭമന്തി, ചിത്തം ന ഏകഗ്ഗം ഹോതി, അഞ്ഞേ ച രോഗാ ഉപ്പജ്ജന്തി. കരോന്തസ്സ പന സബ്ബം തം ന ഹോതീതി അയമേത്ഥ അത്ഥോ. തസ്സ വസേന സാത്ഥകസമ്പജഞ്ഞം വേദിതബ്ബം. അട്ഠാനേ ഉച്ചാരപസ്സാവം കരോന്തസ്സ പന ആപത്തി ഹോതി, അയസോ വഡ്ഢതി, ജീവിതന്തരായോ ഹോതി. പതിരൂപേ ഠാനേ കരോന്തസ്സ സബ്ബം തം ന ഹോതീതി ഇദമേത്ഥ സപ്പായം. തസ്സ വസേന സപ്പായസമ്പജഞ്ഞം, കമ്മട്ഠാനാവിജഹനവസേനേവ ച ഗോചരസമ്പജഞ്ഞം വേദിതബ്ബം.

അബ്ഭന്തരേ അത്താ നാമ കോചി ഉച്ചാരപസ്സാവം കരോന്തോ നത്ഥി. ചിത്തകിരിയവായോധാതുവിപ്ഫാരേനേവ പന ഉച്ചാരപസ്സാവകമ്മം ഹോതി. യഥാ പന പക്കേ ഗണ്ഡേ ഗണ്ഡഭേദേന പുബ്ബലോഹിതം അകാമതായ നിക്ഖമതി, യഥാ ച അതിഭരിതാ ഉദകഭാജനാ ഉദകം അകാമതായ നിക്ഖമതി, ഏവം പക്കാസയമുത്തവത്ഥീസു സന്നിചിതാ ഉച്ചാരപസ്സാവാ വായുവേഗസമുപ്പീളിതാ അകാമതായപി നിക്ഖമന്തി. സോ പനായം ഏവം നിക്ഖമന്തോ ഉച്ചാരപസ്സാവോ നേവ തസ്സ ഭിക്ഖുനോ അത്തനോ ഹോതി, ന പരസ്സ. കേവലം സരീരനിസ്സന്ദോവ ഹോതി. യഥാ കിം? യഥാ ഉദകതുമ്ബതോ പുരാണഉദകം ഛഡ്ഡേന്തസ്സ നേവ തം അത്തനോ ഹോതി, ന പരേസം. കേവലം പടിജഗ്ഗനമത്തമേവ ഹോതി. ഏവംപവത്തപടിസങ്ഖാനവസേനേത്ഥ അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞം വേദിതബ്ബം.

ഗതാദീസു **ഗതേ**തി ഗമനേ. **ഠിതേ**തി ഠാനേ. **നിസിന്നേ**തി നിസജ്ജായ. **സുത്തേ**തി സയനേ. **ജാഗരിതേ**തി ജാഗരണേ. **ഭാസിതേ**തി കഥനേ. **തുണ്ഹീഭാവേ**തി അകഥനേ. "ഗച്ഛന്തോ വാ ഗച്ഛാമീതി പജാനാതി, ഠിതോ വാ ഠിതോമ്ഹീതി പജാനാതി, നിസിന്നോ വാ നിസിന്നോമ്ഹീതി പജാനാതി, സയാനോ വാ സയാനോമ്ഹീതി പജാനാതീ"തി ഇമസ്മിഞ്ഹി ഠാനേ അദ്ധാനഇരിയാപഥാ കഥിതാ. "അഭിക്കന്തേ പടിക്കന്തേ ആലോകിതേ വിലോകിതേ സമിഞ്ജിതേ പസാരിതേ"തി ഇമസ്മിം മജ്ഝിമാ. "ഗതേ ഠിതേ നിസിന്നേ സുത്തേ ജാഗരിതേ"തി ഇധ പന ഖുദ്ദകചുണ്ണികഇരിയാപഥാ കഥിതാ. തസ്മാ ഏതേസുപി വുത്തനയേനേവ സമ്പജാനകാരിതാ വേദിതബ്ബാ.

തിപിടകമഹാസീവത്ഥേരോ പനാഹ - യോ ചിരം ഗന്ത്വാ വാ ചങ്കമിത്വാ വാ അപരഭാഗേ ഠിതോ ഇതി പടിസഞ്ചിക്ഖതി "ചങ്കമനകാലേ പവത്താ രൂപാരൂപധമ്മാ ഏത്ഥേവ നിരുദ്ധാ"തി, അയം **ഗതേ സമ്പജാനകാരീ** നാമ. യോ സജ്ഝായം വാ കരോന്തോ പഞ്ഹം വാ വിസ്സജ്ജേന്തോ കമ്മട്ഠാനം വാ മനസികരോന്തോ ചിരം ഠത്വാ അപരഭാഗേ നിസിന്നോ ഇതി പടിസഞ്ചിക്ഖതി "ഠിതകാലേ പവത്താ രൂപാരൂപധമ്മാ ഏത്ഥേവ നിരുദ്ധാ"തി, അയം **ഠിതേ സമ്പജാനകാരീ** നാമ. യോ സജ്ഝായാദികരണവസേനേവ ചിരം നിസീദിത്വാ അപരഭാഗേ നിപന്നോ ഇതി പടിസഞ്ചിക്ഖതി "നിസിന്നകാലേ പവത്താ രൂപാരൂപധമ്മാ ഏത്ഥേവ നിരുദ്ധാ"തി, അയം **നിസിന്നേ സമ്പജാനകാരീ** നാമ. യോ പന നിപന്നകോ സജ്ഝായം വാ കരോന്തോ കമ്മട്ഠാനം വാ മനസികരോന്തോ നിദ്ദം ഓക്കമിത്വാ അപരഭാഗേ വുട്ഠായ ഇതി പടിസഞ്ചിക്ഖതി "സയനകാലേ പവത്താ രൂപാരൂപധമ്മാ ഏത്ഥേവ നിരുദ്ധാ"തി, അയം **സുത്തേ ജാഗരിതേ ച സമ്പജാനകാരീ** നാമ. കിരിയമയചിത്താനഞ്ഹി അപ്പവത്തം സുത്തം നാമ, പവത്തം ജാഗരിതം നാമാതി. യോ പന ഭാസമാനോ "അയം സദ്ദോ നാമ ഓട്ഠേ ച പടിച്ച ദന്തേ ച ജിവ്ഹഞ്ച താലുഞ്ച പടിച്ച ചിത്തസ്സ തദനുരൂപം പയോഗം പടിച്ച ജായതീ"തി സതോ സമ്പജാനോ ഭാസതി, ചിരം വാ പന കാലം സജ്ഝായം വാ കത്വാ ധമ്മം വാ കഥേത്വാ കമ്മട്ഠാനം വാ പരിവത്തേത്വാ പഞ്ഹം വാ വിസ്സജ്ജേത്വാ അപരഭാഗേ തുണ്ഹീഭൂതോ ഇതി പടിസഞ്ചിക്ഖതി "ഭാസിതകാലേ ഉപ്പന്നാ രൂപാരൂപധമ്മാ ഏത്ഥേവ നിരുദ്ധാ"തി, അയം **ഭാസിതേ സമ്പജാനകാരീ** നാമ. യോ തുണ്ഹീഭൂതോ ചിരം ധമ്മം വാ കമ്മട്ഠാനം വാ മനസികത്വാ അപരഭാഗേ ഇതി പടിസഞ്ചിക്ഖതി "തുണ്ഹീഭൂതകാലേ പവത്താ രൂപാരൂപധമ്മാ ഏത്ഥേവ നിരുദ്ധാ, ഉപാദാരൂപപവത്തിയാ സതി **ഭാസതി** നാമ, അസതി **തുണ്ഹീ ഭവതി** നാമാ"തി, അയം **തുണ്ഹീഭാവേ സമ്പജാനകാരീ** നാമാതി.

തയിദം മഹാസീവത്ഥേരേന വുത്തം അസമ്മോഹധുരം ഇമസ്മിം **സതിപട്ഠാനസുത്തേ** അധിപ്പേതം. **സാമഞ്ഞഫലേ** പന സബ്ബമ്പി ചതുബ്ബിധം സമ്പജഞ്ഞം ലബ്ഭതി. തസ്മാ വിസേസതോ ഏത്ഥ അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞസ്സേവ വസേന സമ്പജാനകാരിതാ വേദിതബ്ബാ. സമ്പജാനകാരീ സമ്പജാനകാരീതി ച സബ്ബപദേസു സതിസമ്പയുത്തസ്സേവ സമ്പജഞ്ഞസ്സ വസേനത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **വിഭങ്ഗപ്പകരണേ** പന, "സതോ സമ്പജാനോ അഭിക്കമതി, സതോ സമ്പജാനോ പടിക്കമതീ"തി (വിഭം॰ ൫൨൩) ഏവമേതാനി പദാനി വിഭത്താനേവ.

ഇതി അജ്ഝത്തം വാതി ഏവം ചതുസമ്പജഞ്ഞപരിഗ്ഗഹണേന അത്തനോ വാ കായേ, പരസ്സ വാ കായേ, കാലേന വാ അത്തനോ, കാലേന വാ പരസ്സ കായേ കായാനുപസ്സീ വിഹരതി. ഇധ **സമുദയവയധമ്മാനുപസ്സീ**തിആദീസു രൂപക്ഖന്ധസ്സേവ സമുദയോ ച വയോ ച നീഹരിതബ്ബോ. സേസം വുത്തസദിസമേവ.

ഇധ ചതുസമ്പജഞ്ഞപരിഗ്ഗാഹികാ സതി ദുക്ഖസച്ചം, തസ്സാ സമുട്ഠാപികാ പുരിമതണ്ഹാ സമുദയസച്ചം, ഉഭിന്നം അപ്പവത്തി നിരോധസച്ചം, വുത്തപ്പകാരോ അരിയമഗ്ഗോ മഗ്ഗസച്ചം. ഏവം ചതുസച്ചവസേന ഉസ്സക്കിത്വാ നിബ്ബുതിം പാപുണാതീതി ഇദമേകസ്സ ചതുസമ്പജഞ്ഞപരിഗ്ഗാഹകസ്സ ഭിക്ഖുനോ വസേന യാവ അരഹത്താ നിയ്യാനമുഖന്തി.

ചതുസമ്പജഞ്ഞപബ്ബവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

പടികൂലമനസികാരപബ്ബവണ്ണനാ

൧൧൦. ഏവം ചതുസമ്പജഞ്ഞവസേന കായാനുപസ്സനം വിഭജിത്വാ ഇദാനി പടികൂലമനസികാരവസേന വിഭജിതും **പുന ചപരന്തി**ആദിമാഹ. തത്ഥ **ഇമമേവ കായന്തി**ആദീസു യം വത്തബ്ബം സിയാ, തം സബ്ബം സബ്ബാകാരേന വിത്ഥാരതോ **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** കായഗതാസതികമ്മട്ഠാനേ വുത്തം. **ഉഭതോമുഖാ**തി ഹേട്ഠാ ച ഉപരി ചാതി ദ്വീഹി മുഖേഹി യുത്താ. **നാനാവിഹിതസ്സാ**തി നാനാവിധസ്സ.

ഇദം പനേത്ഥ ഓപമ്മസംസന്ദനം - ഉഭതോമുഖാ പുതോളി വിയ ഹി ചാതുമഹാഭൂതികോ കായോ, തത്ഥ മിസ്സേത്വാ പക്ഖിത്തനാനാവിധധഞ്ഞം വിയ കേസാദയോ ദ്വത്തിംസാകാരാ, ചക്ഖുമാ പുരിസോ വിയ യോഗാവചരോ, തസ്സ തം പുതോളിം മുഞ്ചിത്വാ പച്ചവേക്ഖതോ നാനാവിധധഞ്ഞസ്സ പാകടകാലോ വിയ യോഗിനോ ദ്വത്തിംസാകാരസ്സ വിഭൂതാകാരോ വേദിതബ്ബോ.

ഇതി അജ്ഝത്തം വാതി ഏവം കേസാദിപരിഗ്ഗഹണേന അത്തനോ വാ കായേ, പരസ്സ വാ കായേ, കാലേന വാ അത്തനോ, കാലേന വാ പരസ്സ കായേ കായാനുപസ്സീ വിഹരതി, ഇതോ പരം വുത്തനയമേവ. കേവലഞ്ഹി ഇധ ദ്വത്തിംസാകാരപരിഗ്ഗാഹികാ സതി ദുക്ഖസച്ചന്തി ഏവം യോജനം കത്വാ നിയ്യാനമുഖം വേദിതബ്ബം. സേസം പുരിമസദിസമേവാതി.

പടികൂലമനസികാരപബ്ബവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ധാതുമനസികാരപബ്ബവണ്ണനാ

൧൧൧. ഏവം പടികൂലമനസികാരവസേന കായാനുപസ്സനം വിഭജിത്വാ ഇദാനി ധാതുമനസികാരവസേന വിഭജിതും **പുന ചപരന്തി**ആദിമാഹ. തത്രായം ഓപമ്മസംസന്ദനേന സദ്ധിം അത്ഥവണ്ണനാ - യഥാ കോചി ഗോഘാതകോ വാ തസ്സേവ വാ ഭത്തവേതനഭതോ അന്തേവാസികോ ഗാവിം വധിത്വാ വിനിവിജ്ഝിത്വാ ചതസ്സോ ദിസാ ഗതാനം മഹാപഥാനം വേമജ്ഝട്ഠാനസങ്ഖാതേ ചതുമഹാപഥേ കോട്ഠാസം കോട്ഠാസം കത്വാ നിസിന്നോ അസ്സ, ഏവമേവ ഭിക്ഖു ചതുന്നം ഇരിയാപഥാനം യേന കേനചി ആകാരേന ഠിതത്താ യഥാഠിതം, യഥാഠിതത്താ ച യഥാപണിഹിതം കായം - ''അത്ഥി ഇമസ്മിം കായേ പഥവീധാതു...പേ०... വായോധാതൂ''തി ഏവം പച്ചവേക്ഖതി.

കിം വുത്തം ഹോതി - യഥാ ഗോഘാതകസ്സ ഗാവിം പോസേന്തസ്സാപി ആഘാതനം ആഹരന്തസ്സാപി ആഹരിത്വാ തത്ഥ ബന്ധിത്വാ ഠപേന്തസ്സാപി വധേന്തസ്സാപി വധിതം മതം പസ്സന്തസ്സാപി താവദേവ ഗാവീതി സഞ്ഞാ ന അന്തരധായതി, യാവ നം പദാലേത്വാ ബിലസോ ന വിഭജതി. വിഭജിത്വാ നിസിന്നസ്സ പന ഗാവീതി സഞ്ഞാ അന്തരധായതി, മംസസഞ്ഞാ പവത്തതി, നാസ്സ ഏവം ഹോതി ''അഹം ഗാവിം വിക്കിണാമി, ഇമേ ഗാവിം ഹരന്തീ''തി. അഥ ഖ്വസ്സ ''അഹം മംസം വിക്കിണാമി, ഇമേ മംസം ഹരന്തി''ച്ചേവ ഹോതി, ഏവമേവ ഇമസ്സാപി ഭിക്ഖുനോ പുബ്ബേ ബാലപുഥുജ്ജനകാലേ ഗിഹിഭൂതസ്സാപി പബ്ബജിതസ്സാപി താവദേവ സത്തോതി വാ പുഗ്ഗലോതി വാ സഞ്ഞാ ന അന്തരധായതി, യാവ ഇമമേവ കായം യഥാഠിതം യഥാപണിഹിതം ഘനവിനിബ്ഭോഗം കത്വാ ധാതുസോ ന പച്ചവേക്ഖതി. ധാതുസോ പച്ചവേക്ഖതോ പനസ്സ സത്തസഞ്ഞാ അന്തരധായതി, ധാതുവസേനേവ ചിത്തം സന്തിട്ഠതി. തേനാഹ ഭഗവാ - ''ഇമമേവ കായം യഥാഠിതം യഥാപണിഹിതം ധാതുസോ പച്ചവേക്ഖതി, അത്ഥി ഇമസ്മിം കായേ പഥവീധാതു ആപോധാതു തേജോധാതു വായോധാതൂതി. സേയ്യഥാപി, ഭിക്ഖവേ, ദക്ഖോ ഗോഘാതകോ വാ...പേ०... വായോധാതൂ''തി.

ഗോഘാതകോ വിയ ഹി യോഗീ, ഗാവീതി സഞ്ഞാ വിയ സത്തസഞ്ഞാ, ചതുമഹാപഥോ വിയ ചതുഇരിയാപഥോ, ബിലസോ വിഭജിത്വാ നിസിന്നഭാവോ വിയ ധാതുസോ പച്ചവേക്ഖണന്തി അയമേത്ഥ പാളിവണ്ണനാ, കമ്മട്ഠാനകഥാ പന **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** വിത്ഥാരിതാ.

ഇതി അജ്ഝത്തം വാതി ഏവം ചതുധാതുപരിഗ്ഗഹണേന അത്തനോ വാ കായേ, പരസ്സ വാ കായേ, കാലേന വാ അത്തനോ, കാലേന വാ പരസ്സ കായേ കായാനുപസ്സീ വിഹരതി. ഇതോ പരം വുത്തനയമേവ. കേവലഞ്ഹി ഇധ ചതുധാതുപരിഗ്ഗാഹികാ സതി ദുക്ഖസച്ചന്തി ഏവം യോജനം കത്വാ നിയ്യാനമുഖം വേദിതബ്ബം. സേസം പുരിമസദിസമേവാതി.

ധാതുമനസികാരപബ്ബവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നവസിവഥികപബ്ബവണ്ണനാ

൧൧൨. ഏവം ധാതുമനസികാരവസേന കായാനുപസ്സനം വിഭജിത്വാ ഇദാനി നവഹി സിവഥികപബ്ബേഹി വിഭജിതും, **പുന ചപരന്തി**ആദിമാഹ. തത്ഥ **സേയ്യഥാപി പസ്സേയ്യാ**തി യഥാ പസ്സേയ്യ. **സരീരന്തി** മതസരീരം. **സിവഥികായ ഛഡ്ഡിതന്തി** സുസാനേ അപവിദ്ധം. ഏകാഹം മതസ്സ അസ്സാതി **ഏകാഹമതം**. ദ്വീഹം മതസ്സ അസ്സാതി **ദ്വീഹമതം**. തീഹം മതസ്സ അസ്സാതി **തീഹമതം**. ഭസ്താ വിയ വായുനാ ഉദ്ധം ജീവിതപരിയാദാനാ യഥാനുക്കമം സമുഗ്ഗതേന സൂനഭാവേന ഉദ്ധുമാതത്താ **ഉദ്ധുമാതകം**. വിനീലം വുച്ചതി വിപരിഭിന്നവണ്ണം. വിനീലമേവ **വിനീലകം**. പടികൂലത്താ വാ കുച്ഛിതം വിനീലന്തി **വിനീലകം**. മംസുസ്സദട്ഠാനേസു രത്തവണ്ണസ്സ പുബ്ബസന്നിചയട്ഠാനേസു സേതവണ്ണസ്സ യേഭുയ്യേന ച നീലവണ്ണസ്സ നീലട്ഠാനേസു നീലസാടകപാരുതസ്സേവ ഛവസരീരസ്സേതം അധിവചനം. പരിഭിന്നട്ഠാനേഹി നവഹി വാ വണമുഖേഹി വിസന്ദമാനം പുബ്ബം വിപുബ്ബം. വിപുബ്ബമേവ **വിപുബ്ബകം,** പടികൂലത്താ വാ കുച്ഛിതം വിപുബ്ബന്തി **വിപുബ്ബകം**. വിപുബ്ബകം ജാതം തഥാഭാവം ഗതന്തി **വിപുബ്ബകജാതം**.

സോ ഇമമേവ കായന്തി സോ ഭിക്ഖു ഇമം അത്തനോ കായം തേന കായേന സദ്ധിം ഞാണേന ഉപസംഹരതി ഉപനേതി. കഥം? അയമ്പി ഖോ കായോ ഏവംധമ്മോ ഏവംഭാവീ ഏവംഅനതീതോതി. ഇദം വുത്തം ഹോതി - ആയു, ഉസ്മാ, വിഞ്ഞാണന്തി ഇമേസം തിണ്ണം ധമ്മാനം അത്ഥിതായ അയം കായോ ഠാനഗമനാദിഖമോ ഹോതി ഇമേസം പന വിഗമാ അയമ്പി ഏവംധമ്മോ ഏവംപൂതികസഭാവോയേവ, **ഏവംഭാവീ** ഏവംഉദ്ധുമാതാദിഭേദോ ഭവിസ്സതി, **ഏവംഅനതീതോ** ഏവംഉദ്ധുമാതാദിഭാവം അനതിക്കന്തോതി.

ഇതി അജ്ഝത്തം വാതി ഏവം ഉദ്ധുമാതാദിപരിഗ്ഗഹണേന അത്തനോ വാ കായേ, പരസ്സ വാ കായേ, കാലേന വാ അത്തനോ, കാലേന വാ പരസ്സ കായേ കായാനുപസ്സീ വിഹരതി.

ഖജ്ജമാനന്തി ഉദരാദീസു നിസീദിത്വാ ഉദരമംസഓട്ഠമംസഅക്ഖികൂടാദീനി ലുഞ്ചിത്വാ ലുഞ്ചിത്വാ ഖാദിയമാനം. **സമംസലോഹിതന്തി** സേസാവസേസമംസലോഹിതയുത്തം. **നിമംസലോഹിതമക്ഖിതന്തി** മംസേ ഖീണേപി ലോഹിതം ന സുസ്സതി, തം സന്ധായ വുത്തം ''നിമംസലോഹിതമക്ഖിത''ന്തി.

അഞ്ഞേനാതി അഞ്ഞേന ദിസാഭാഗേന. **ഹത്ഥട്ഠികന്തി** ചതുസട്ഠിഭേദമ്പി ഹത്ഥട്ഠികം പാടിയേക്കം വിപ്പകിണ്ണം. **പാദട്ഠികാദീസുപി** ഏസേവ നയോ. **തേരോവസ്സികാനീതി** അതിക്കന്തസംവച്ഛരാനി. **പൂതീനീതി** അബ്ഭോകാസേ ഠിതാനി വാതാതപവുട്ഠിസമ്ഫസ്സേന തേരോവസ്സികാനേവ പൂതീനി ഹോന്തി. അന്തോഭൂമിഗതാനി പന ചിരതരം തിട്ഠന്തി. **ചുണ്ണകജാതാനീ**തി ചുണ്ണം ചുണ്ണം ഹുത്വാ വിപ്പകിണ്ണാനി. സബ്ബത്ഥ സോ ഇമമേവാതി വുത്തനയേന ഖജ്ജമാനാദീനം വസേന യോജനാ കാതബ്ബാ.

ഇതി അജ്ഝത്തം വാതി ഏവം ഖജ്ജമാനാദിപരിഗ്ഗഹണേന യാവ ചുണ്ണകഭാവാ അത്തനോ വാ കായേ, പരസ്സ വാ കായേ, കാലേന വാ അത്തനോ, കാലേന വാ പരസ്സ കായേ കായാനുപസ്സീ വിഹരതി.

ഇധ പന ഠത്വാ നവസിവഥികാ സമോധാനേതബ്ബാ. "ഏകാഹമതം വാ"തിആദിനാ നയേന വുത്താ സബ്ബാപി ഏകാ, "കാകേഹി വാ ഖജ്ജമാന"ന്തിആദികാ ഏകാ, "അട്ഠികസങ്ഖലികം സമംസലോഹിതം ന്ഹാരുസമ്ബന്ധ"ന്തി ഏകാ, "നിമംസലോഹിതമക്ഖിതം ന്ഹാരുസമ്ബന്ധ"ന്തി ഏകാ, "അപഗതമംസലോഹിതം ന്ഹാരുസമ്ബന്ധ"ന്തി ഏകാ, "അട്ഠികാനി അപഗതസമ്ബന്ധാനീ"തിആദികാ ഏകാ, "അട്ഠികാനി സേതാനി സങ്ഖവണ്ണപടിഭാഗാനീ"തി ഏകാ, "പുഞ്ജകിതാനി തേരോവസ്സികാനീ"തി ഏകാ, "പൂതീനി ചുണ്ണകജാതാനീ"തി ഏകാ.

ഏവം ഖോ, ഭിക്ഖവേതി ഇദം നവസിവഥികാ ദസ്സേത്വാ കായാനുപസ്സനം നിട്ഠപേന്തോ ആഹ. തത്ഥ നവസിവഥികപരിഗ്ഗാഹികാ സതി ദുക്ഖസച്ചം, തസ്സാ സമുട്ഠാപികാ പുരിമതണ്ഹാ സമുദയസച്ചം, ഉഭിന്നം അപ്പവത്തി നിരോധസച്ചം, ദുക്ഖപരിജാനനോ സമുദയപജഹനോ നിരോധാരമ്മണോ അരിയമഗ്ഗോ മഗ്ഗസച്ചം. ഏവം ചതുസച്ചവസേനേവ ഉസ്സക്കിത്വാ നിബ്ബുതിം പാപുണാതീതി ഇദം നവസിവഥികപരിഗ്ഗാഹകാനം ഭിക്ഖൂനം യാവ അരഹത്താ നിയ്യാനമുഖന്തി.

നവസിവഥികപബ്ബവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഏത്താവതാ ച ആനാപാനപബ്ബം ഇരിയാപഥപബ്ബം ചതുസമ്പജഞ്ഞപബ്ബം പടികൂലമനസികാരപബ്ബം ധാതുമനസികാരപബ്ബം നവസിവഥികപബ്ബാനീതി ചുദ്ദസപബ്ബാ കായാനുപസ്സനാ നിട്ഠിതാ ഹോതി.

തത്ഥ ആനാപാനപബ്ബം പടികൂലമനസികാരപബ്ബന്തി ഇമാനേവ ദ്വേ അപ്പനാകമ്മട്ഠാനാനി. സിവഥികാനം പന ആദീനവാനുപസ്സനാവസേന വുത്തത്താ സേസാനി ദ്വാദസാപി ഉപചാരകമ്മട്ഠാനാനേവാതി.

കായാനുപസ്സനാ നിട്ഠിതാ.

വേദനാനുപസ്സനാവണ്ണനാ

൩൮൦. ഏവം ഭഗവാ ചുദ്ദസവിധേന കായാനുപസ്സനാസതിപട്ഠാനം കഥേത്വാ ഇദാനി നവവിധേന വേദനാനുപസ്സനം കഥേതും **കഥഞ്ച, ഭിക്ഖവേ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സുഖം വേദന**ന്തി കായികം വാ ചേതസികം വാ സുഖം വേദനം വേദയമാനോ "അഹം സുഖം വേദനം വേദയാമീ"തി പജാനാതീതി അത്ഥോ. തത്ഥ കാമം ഉത്താനസേയ്യകാപി ദാരകാ ഥഞ്ഞപിവനാദികാലേ സുഖം വേദയമാനാ "സുഖം വേദയാമാ"തി പജാനന്തി, ന പനേതം ഏവരൂപം ജാനനം സന്ധായ വുത്തം. ഏവരൂപം ജാനനം ഹി സത്തൂപലദ്ധിം ന ജഹതി, സത്തസഞ്ഞം ന ഉഗ്ഘാടേതി, കമ്മട്ഠാനം വാ സതിപട്ഠാനഭാവനാ വാ ന ഹോതി. ഇമസ്സ പന ഭിക്ഖുനോ ജാനനം സത്തൂപലദ്ധിം ജഹതി , സത്തസഞ്ഞം ഉഗ്ഘാടേതി, കമ്മട്ഠാനം ചേവ സതിപട്ഠാനഭാവനാ ച ഹോതി. ഇദഞ്ഹി "കോ വേദയതി, കസ്സ വേദനാ, കിം കാരണാ വേദനാ"തി ഏവം സമ്പജാനവേദിയനം സന്ധായ വുത്തം.

തത്ഥ **കോ വേദയതീ**തി ന കോചി സത്തോ വാ പുഗ്ഗലോ വാ വേദയതി. **കസ്സ വേദനാ**തി ന കസ്സചി സത്തസ്സ വാ പുഗ്ഗലസ്സ വാ വേദനാ. **കിം കാരണാ വേദനാ**തി വത്ഥുആരമ്മണാവ പനസ്സ വേദനാ. തസ്മാ ഏസ ഏവം പജാനാതി - "തം തം സുഖാദീനം വത്ഥും ആരമ്മണം കത്വാ വേദനാവ വേദയതി. തം പന വേദനാപവത്തിം ഉപാദായ 'അഹം വേദയാമീ'തി വോഹാരമത്തം ഹോതീ"തി. ഏവം വേദനാവ വത്ഥും ആരമ്മണം കത്വാ വേദനാവ വേദയതീതി സല്ലക്ഖേന്തോ ഏസ "സുഖം വേദനം വേദയാമീ"തി പജാനാതീതി വേദിതബ്ബോ. ചിത്തലപബ്ബതേ അഞ്ഞതരോ ഥേരോ വിയ. ഥേരോ കിര അഫാസുകകാലേ ബലവവേദനായ നിത്ഥുനന്തോ അപരാപരം പരിവത്തതി. തമേകോ ദഹരോ ആഹ "കതരം വോ, ഭന്തേ, ഠാനം രുജ്ജതീ"തി. ആവുസോ, പാടിയേക്കം രുജ്ജനട്ഠാനം നാമ നത്ഥി, വത്ഥും ആരമ്മണം കത്വാ വേദനാവ വേദയതീതി. ഏവം ജാനനകാലതോ പട്ഠായ അധിവാസേതും വട്ടതി നോ, ഭന്തേതി. അധിവാസേമി ആവുസോതി. അധിവാസനാ, ഭന്തേ, സേയ്യാതി. ഥേരോ അധിവാസേസി. തതോ വാതോ യാവ ഹദയാ ഫാലേസി, മഞ്ചകേ അന്താനി രാസികതാനി അഹേസും. ഥേരോ ദഹരസ്സ ദസ്സേസി "വട്ടതാവുസോ, ഏത്തകാ അധിവാസനാ"തി. ദഹരോ തുണ്ഹീ അഹോസി. ഥേരോ വീരിയസമതം യോജേത്വാ സഹ പടിസമ്ഭിദാഹി അരഹത്തം പാപുണിത്വാ സമസീസീ ഹുത്വാ പരിനിബ്ബായി.

യഥാ ച സുഖം, ഏവം ദുക്ഖം...പേ... നിരാമിസം അദുക്ഖമസുഖം വേദനം വേദയമാനോ "നിരാമിസം അദുക്ഖമസുഖം വേദനം വേദയാമീ"തി പജാനാതി. ഇതി ഭഗവാ രൂപകമ്മട്ഠാനം കഥേത്വാ അരൂപകമ്മട്ഠാനം കഥേന്തോ വേദനാവസേന കഥേസി. ദുവിധഞ്ഹി കമ്മട്ഠാനം രൂപകമ്മട്ഠാനഞ്ച

അരൂപകമ്മട്ഠാനഞ്ച. രൂപപരിഗ്ഗഹോ അരൂപപരിഗ്ഗഹോതിപി ഏതദേവ വുച്ചതി. തത്ഥ ഭഗവാ രൂപകമ്മട്ഠാനം കഥേന്തോ സങ്ഖേപമനസികാരവസേന വാ വിത്ഥാരമനസികാരവസേന വാ ചതുധാതുവവത്ഥാനം കഥേസി. തദുഭയമ്പി സബ്ബാകാരതോ **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** ദസ്സിതമേവ.

അരൂപകമ്മട്ഠാനം പന കഥേന്തോ യേഭുയ്യേന വേദനാവസേന കഥേതി. തിവിധോ ഹി അരൂപകമ്മട്ഠാനേ അഭിനിവേസോ ഫസ്സവസേന വേദനാവസേന ചിത്തവസേനാതി. കഥം? ഏകച്ചസ്സ ഹി സംഖിത്തേന വാ വിത്ഥാരേന വാ പരിഗ്ഗഹിതേ രൂപകമ്മട്ഠാനേ തസ്മിം ആരമ്മണേ ചിത്തചേതസികാനം പഠമാഭിനിപാതോ തം ആരമ്മണം ഫുസന്തോ ഉപ്പജ്ജമാനോ ഫസ്സോ പാകടോ ഹോതി. ഏകച്ചസ്സ തം ആരമ്മണം അനുഭവന്തീ ഉപ്പജ്ജമാനാ വേദനാ പാകടാ ഹോതി. ഏകച്ചസ്സ തം ആരമ്മണം പരിഗ്ഗഹേത്വാ വിജാനന്തം ഉപ്പജ്ജമാനം വിഞ്ഞാണം പാകടം ഹോതി. തത്ഥ യസ്സ ഫസ്സോ പാകടോ ഹോതി, സോപി "ന കേവലം ഫസ്സോവ ഉപ്പജ്ജതി, തേന സദ്ധിം തദേവ ആരമ്മണം അനുഭവമാനാ വേദനാപി ഉപ്പജ്ജതി, സഞ്ജാനനമാനാ സഞ്ഞാപി, ചേതയമാനാ ചേതനാപി, വിജാനനമാനം വിഞ്ഞാണമ്പി ഉപ്പജ്ജതീ"തി ഫസ്സപഞ്ചമകേയേവ പരിഗ്ഗണ്ഹാതി. യസ്സ വേദനാ പാകടാ ഹോതി. സോ "ന കേവലം വേദനാവ ഉപ്പജ്ജതി, തായ സദ്ധിം തദേവാരമ്മണം ഫുസമാനോ ഫസ്സോപി ഉപ്പജ്ജതി, സഞ്ജാനനമാനാ സഞ്ഞാപി, ചേതയമാനാ ചേതനാപി, വിജാനനമാനം വിഞ്ഞാണമ്പി ഉപ്പജ്ജതീ"തി ഫസ്സപഞ്ചമകേയേവ പരിഗ്ഗണ്ഹാതി. യസ്സ വിഞ്ഞാണം പാകടം ഹോതി, സോ "ന കേവലം വിഞ്ഞാണമേവ ഉപ്പജ്ജതി, തേന സദ്ധിം തദേവാരമ്മണം ഫുസമാനോ ഫസ്സോപി ഉപ്പജ്ജതി, അനുഭവമാനാ വേദനാപി, സഞ്ജാനനമാനാ സഞ്ഞാപി, ചേതയമാനാ ചേതനാപി ഉപ്പജ്ജതീ"തി ഫസ്സപഞ്ചമകേയേവ പരിഗ്ഗണ്ഹാതി.

സോ "ഇമേ ഫസ്സപഞ്ചമകാ ധമ്മാ കിം നിസ്സിതാ"തി ഉപധാരേന്തോ "വത്ഥും നിസ്സിതാ"തി പജാനാതി. വത്ഥു നാമ കരജകായോ, യം സന്ധായ വുത്തം "ഇദഞ്ച മേ വിഞ്ഞാണം ഏത്ഥ സിതം ഏത്ഥ പടിബദ്ധ"ന്തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൩൪,൨൩൮; മ॰ നി॰ ൨.൨൫൨). സോ അത്ഥതോ ഭൂതാനി ചേവ ഉപാദാരൂപാനി ച. ഏവമേത്ഥ "വത്ഥു രൂപം, ഫസ്സപഞ്ചമകാ നാമ"ന്തി നാമരൂപമത്തമേവ പസ്സതി. രൂപം ചേത്ഥ രൂപക്ഖന്ധോ, നാമം ചത്താരോ അരൂപിനോ ഖന്ധാതി പഞ്ചക്ഖന്ധമത്തം ഹോതി. നാമരൂപവിനിമുത്താ ഹി പഞ്ചക്ഖന്ധാ, പഞ്ചക്ഖന്ധവിനിമുത്തഞ്ച നാമരൂപം നത്ഥി.

സോ "ഇമേ പഞ്ചക്ഖന്ധാ കിം ഹേതുകാ"തി ഉപപരിക്ഖന്തോ "അവിജ്ജാദിഹേതുകാ"തി പസ്സതി. തതോ പച്ചയോ ചേവ പച്ചയുപ്പന്നഞ്ച ഇദം, അഞ്ഞോ സത്തോ വാ പുഗ്ഗലോ വാ നത്ഥി, സുദ്ധസങ്ഖാരപുഞ്ജമത്തമേവാതി സപ്പച്ചയനാമരൂപവസേന തിലക്ഖണം ആരോപേത്വാ വിപസ്സനാപടിപാടിയാ "അനിച്ചം ദുക്ഖം അനത്താ"തി സമ്മസന്തോ വിചരതി.

സോ "അജ്ജ അജ്ജാ"തി പടിവേധം ആകങ്ഖമാനോ തഥാരൂപേ ദിവസേ ഉതുസപ്പായ പുഗ്ഗലസപ്പായ ഭോജനസപ്പായ ധമ്മസ്സവനസപ്പായം ലഭിത്വാ ഏകപല്ലങ്കേന നിസിന്നോ വിപസ്സനം മത്ഥകം പാപേത്വാ അരഹത്തേ പതിട്ഠാതി. ഏവം ഇമേസമ്പി തിണ്ണം ജനാനം യാവ അരഹത്താ കമ്മട്ഠാനം കഥിതം ഹോതി.

ഇധ പന ഭഗവാ അരൂപകമ്മട്ഠാനം കഥേന്തോ വേദനാവസേന കഥേസി. ഫസ്സവസേന വാ ഹി വിഞ്ഞാണവസേന വാ കഥിയമാനം ന പാകടം ഹോതി, അന്ധകാരം വിയ ഖായതി. വേദനാവസേന പന പാകടം ഹോതി. കസ്മാ? വേദനാനം ഉപ്പത്തിപാകടതായ. സുഖദുക്ഖവേദനാനഞ്ഹി ഉപ്പത്തി പാകടാ. യദാ സുഖം ഉപ്പജ്ജതി, സകലസരീരം ഖോഭേന്തം മദ്ദന്തം ഫരമാനം അഭിസന്ദയമാനം സതധോതം സപ്പിം ഖാദാപയന്തം വിയ സതപാകതേലം മക്ഖയമാനം വിയ ഘടസഹസ്സേന പരിളാഹം നിബ്ബാപയമാനം വിയ "അഹോ സുഖം അഹോ സുഖ"ന്തി വാചം നിച്ഛാരയമാനമേവ ഉപ്പജ്ജതി. യദാ ദുക്ഖം ഉപ്പജ്ജതി, സകലസരീരം ഖോഭേന്തം മദ്ദന്തം ഫരമാനം അഭിസന്ദയമാനം തത്തഫാലം പവേസേന്തം വിയ വിലീനതമ്ബലോഹേന ആസിഞ്ചന്തം വിയ സുക്ഖതിണവനപ്പതിമ്ഹി അരഞ്ഞേ ദാരുഉക്കാകലാപം ഖിപമാനം വിയ "അഹോ ദുക്ഖം അഹോ ദുക്ഖ"ന്തി വിപ്പലാപയമാനമേവ ഉപ്പജ്ജതി. ഇതി സുഖദുക്ഖവേദനാനം ഉപ്പത്തി പാകടാ ഹോതി.

അദുക്ഖമസുഖാ പന ദുദ്ദീപനാ അന്ധകാരാവ അവിഭൂതാ. സാ സുഖദുക്ഖാനം അപഗമേ സാതാസാതപ്പടിക്ഖേപവസേന മജ്ഝത്താകാരഭൂതാ അദുക്ഖമസുഖാ വേദനാതി നയതോ ഗണ്ഹന്തസ്സ പാകടാ ഹോതി. യഥാ കിം? യഥാ അന്തരാ പിട്ഠിപാസാണം ആരോഹിത്വാ പലാതസ്സ മിഗസ്സ അനുപഥം ഗച്ഛന്തോ മിഗലുദ്ദകോ പിട്ഠിപാസാണസ്സ ഓരഭാഗേപി പരഭാഗേപി പദം ദിസ്വാ മജ്ഝേ അപസ്സന്തോപി "ഇതോ ആരുള്ഹോ, ഇതോ ഓരുള്ഹോ, മജ്ഝേ പിട്ഠിപാസാണേ ഇമിനാ പദേസേന ഗതോ ഭവിസ്സതീ"തി നയതോ ജാനാതി, ഏവം ആരുള്ഹട്ഠാനേ പദം വിയ ഹി സുഖവേദനായ ഉപ്പത്തി പാകടാ ഹോതി. ഓരുള്ഹട്ഠാനേ പദം വിയ ദുക്ഖവേദനായ ഉപ്പത്തി പാകടാ ഹോതി. "ഇതോ ആരുയ്ഹ ഇതോ ഓരുയ്ഹ മജ്ഝേ ഏവം ഗതോ"തി നയതോ ഗഹണം വിയ സുഖദുക്ഖാനം അപഗമേ സാതാസാതപ്പടിക്ഖേപവസേന മജ്ഝത്താകാരഭൂതാ അദുക്ഖമസുഖാ വേദനാതി നയതോ ഗണ്ഹന്തസ്സ പാകടാ ഹോതി. ഏവം ഭഗവാ പഠമം രൂപകമ്മട്ഠാനം കഥേത്വാ പച്ഛാ അരൂപകമ്മട്ഠാനം വേദനാവസേന നിബ്ബത്തേത്വാവ ദസ്സേസി.

ന കേവലഞ്ച ഇധേവ ഏവം ദസ്സേസി, ചൂളതണ്ഹാസങ്ഖയേ, മഹാതണ്ഹാസങ്ഖയേ, ചൂളവേദല്ലേ, മഹാവേദല്ലേ, രട്ഠപാലസുത്തേ, മാഗണ്ഡിയസുത്തേ, ധാതുവിഭങ്ഗേ, ആനേഞ്ജസപ്പായേ, **ദീഘനികായമ്ഹി**

മഹാനിദാനേ, സക്കപഞ്ഹേ, മഹാസതിപട്ഠാനേ, **സംയുത്തമ്ഹി** ചൂളനിദാനസുത്തേ, രുക്ഖോപമേ, പരിവീമംസനസുത്തേ, സകലേ വേദനാസംയുത്തേതി ഏവം അനേകേസു സുത്തേസു പഠമം രൂപകമ്മട്ഠാനം കഥേത്വാ പച്ഛാ അരൂപകമ്മട്ഠാനം വേദനാവസേന നിബ്ബത്തേത്വാ ദസ്സേസി. യഥാ ച തേസു, ഏവം ഇമസ്മിമ്പി സതിപട്ഠാനസുത്തേ പഠമം രൂപകമ്മട്ഠാനം കഥേത്വാ പച്ഛാ അരൂപകമ്മട്ഠാനം വേദനാവസേന നിബ്ബത്തേത്വാ ദസ്സേസി.

തത്ഥ **സുഖം വേദനന്തി**ആദീസു അയം അപരോപി പജാനനപരിയായോ - **സുഖം വേദനം വേദയാമീതി പജാനാതീ**തി സുഖവേദനാക്ഖണേ ദുക്ഖായ വേദനായ അഭാവതോ സുഖം വേദനം വേദയമാനോ "സുഖം വേദനം വേദയാമീ"തി പജാനാതി. തേന യാ പുബ്ബേ അനുഭൂതപുബ്ബാ ദുക്ഖാ വേദനാ, തസ്സാ ഇദാനി അഭാവതോ ഇമിസ്സാ ച സുഖായ വേദനായ ഇതോ പഠമം അഭാവതോ വേദനാ നാമ അനിച്ചാ അധുവാ വിപരിണാമധമ്മാ, ഇതിഹ തത്ഥ സമ്പജാനോ ഹോതി.

വുത്തമ്പി ചേതം ഭഗവതാ -

"യസ്മിം അഗ്ഗിവേസ്സന സമയേ സുഖം വേദനം വേദേതി, നേവ തസ്മിം സമയേ ദുക്ഖം വേദനം വേദേതി, ന അദുക്ഖമസുഖം വേദനം വേദേതി, സുഖംയേവ തസ്മിം സമയേ വേദനം വേദേതി, യസ്മിം അഗ്ഗിവേസ്സന സമയേ ദുക്ഖം...പേ... അദുക്ഖമസുഖം വേദനം വേദേതി, നേവ തസ്മിം സമയേ സുഖം വേദനം വേദേതി, ന ദുക്ഖം വേദനം വേദേതി, അദുക്ഖമസുഖഞ്ഞേവ തസ്മിം സമയേ വേദനം വേദേതി. സുഖാപി ഖോ അഗ്ഗിവേസ്സന വേദനാ അനിച്ചാ സങ്ഖതാ പടിച്ചസമുപ്പന്നാ ഖയധമ്മാ വയധമ്മാ വിരാഗധമ്മാ നിരോധധമ്മാ. ദുക്ഖാപി ഖോ...പേ... അദുക്ഖമസുഖാപി ഖോ അഗ്ഗിവേസ്സന വേദനാ അനിച്ചാ...പേ... നിരോധധമ്മാ. ഏവം പസ്സം അഗ്ഗിവേസ്സന സുതവാ അരിയസാവകോ സുഖായപി വേദനായ ദുക്ഖായപി വേദനായ അദുക്ഖമസുഖായപി വേദനായ നിബ്ബിന്ദതി, നിബ്ബിന്ദം വിരജ്ജതി, വിരാഗാ വിമുച്ചതി, വിമുത്തസ്മിം വിമുത്തമിതി ഞാണം ഹോതി. 'ഖീണാ ജാതി, വുസിതം ബ്രഹ്മചരിയം, കതം കരണീയം, നാപരം ഇത്ഥത്തായാ'തി പജാനാതീ"തി (മ॰ നി॰ ൨.൨൦൫).

സാമിസം വാ സുഖന്തിആദീസു **സാമിസാ സുഖാ** നാമ പഞ്ചകാമഗുണാമിസനിസ്സിതാ ഛ ഗേഹസിതസോമനസ്സവേദനാ. **നിരാമിസാ സുഖാ** നാമ ഛ നേക്ഖമ്മസിതസോമനസ്സവേദനാ. **സാമിസാ ദുക്ഖാ** നാമ ഛ ഗേഹസിതദോമനസ്സവേദനാ. **നിരാമിസാ ദുക്ഖാ** നാമ ഛ നേക്ഖമ്മസിതദോമനസ്സവേദനാ. **സാമിസാ അദുക്ഖമസുഖാ** നാമ ഛ ഗേഹസിതഉപേക്ഖാ വേദനാ. **നിരാമിസാ അദുക്ഖമസുഖാ** നാമ ഛ നേക്ഖമ്മസിതഉപേക്ഖാ വേദനാ. താസം വിഭാഗോ ഉപരിപണ്ണാസകേ പാളിയം ആഗതോയേവ.

ഇതി അജ്ഝത്തം വാതി ഏവം സുഖവേദനാദിപരിഗ്ഗഹണേന അത്തനോ വാ വേദനാസു, പരസ്സ വാ വേദനാസു, കാലേന വാ അത്തനോ, കാലേന വാ പരസ്സ വേദനാസു വേദനാനുപസ്സീ വിഹരതി. **സമുദയവയധമ്മാനുപസ്സീ വാ**തി ഏത്ഥ പന "അവിജ്ജാസമുദയാ വേദനാസമുദയോ"തിആദീഹി (പടി॰ മ॰ ൧.൪൦) പഞ്ചഹി പഞ്ചഹി ആകാരേഹി വേദനാനം സമുദയഞ്ച വയഞ്ച പസ്സന്തോ സമുദയധമ്മാനുപസ്സീ വാ വേദനാസു വിഹരതി, വയധമ്മാനുപസ്സീ വാ വേദനാസു വിഹരതി, കാലേന സമുദയധമ്മാനുപസ്സീ വാ, കാലേന വയധമ്മാനുപസ്സീ വാ വേദനാസു വിഹരതീതി വേദിതബ്ബോ. ഇതോ പരം കായാനുപസ്സനായം വുത്തനയമേവ.

കേവലഞ്ഹി ഇധ വേദനാപരിഗ്ഗാഹികാ സതി ദുക്ഖസച്ചന്തി ഏവം യോജനം കത്വാ വേദനാപരിഗ്ഗാഹകസ്സ ഭിക്ഖുനോ നിയ്യാനമുഖം വേദിതബ്ബം. സേസം താദിസമേവാതി.

വേദനാനുപസ്സനാ നിട്ഠിതാ.

ചിത്താനുപസ്സനാവണ്ണനാ

൧൧൮. ഏവം നവവിധേന വേദനാനുപസ്സനാസതിപട്ഠാനം കഥേത്വാ ഇദാനി സോളസവിധേന ചിത്താനുപസ്സനം കഥേതും **കഥഞ്ച, ഭിക്ഖവേ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സരാഗന്തി** അട്ഠവിധം ലോഭസഹഗതം. **വീതരാഗന്തി** ലോകിയകുസലാബ്യാകതം. ഇദം പന യസ്മാ സമ്മസനം ന ധമ്മസമോധാനം, തസ്മാ ഇധ ഏകപദേപി ലോകുത്തരം ന ലബ്ഭതി. സേസാനി ചത്താരി അകുസലചിത്താനി നേവ പുരിമപദം, ന പച്ഛിമപദം ഭജന്തി. **സദോസന്തി** ദുവിധം ദോസസഹഗതം . **വീതദോസന്തി** ലോകിയകുസലാബ്യാകതം. സേസാനി ദസാകുസലചിത്താനി നേവ പുരിമം പദം, ന പച്ഛിമം പദം ഭജന്തി. **സമോഹന്തി** വിചികിച്ഛാസഹഗതഞ്ചേവ ഉദ്ധച്ചസഹഗതഞ്ചാതി ദുവിധം. യസ്മാ പന മോഹോ സബ്ബാകുസലേസു ഉപ്പജ്ജതി, തസ്മാ താനിപി ഇധ വട്ടന്തിയേവ. ഇമസ്മിംയേവ ഹി ദുകേ ദ്വാദസാകുസലചിത്താനി പരിയാദിണ്ണാനീതി. **വീതമോഹന്തി** ലോകിയകുസലാബ്യാകതം. **സംഖിത്തന്തി** ഥിനമിദ്ധാനുപതിതം, ഏതഞ്ഹി സംകുടിതചിത്തം നാമ. **വിക്ഖിത്തന്തി** ഉദ്ധച്ചസഹഗതം, ഏതഞ്ഹി പസടചിത്തം നാമ.

മഹഗ്ഗതന്തി രൂപാരൂപാവചരം. **അമഹഗ്ഗതന്തി** കാമാവചരം. **സഉത്തരന്തി** കാമാവചരം. **അനുത്തരന്തി** രൂപാവചരഞ്ച അരൂപാവചരഞ്ച. തത്രാപി സഉത്തരം രൂപാവചരം, അനുത്തരം അരൂപാവചരമേവ. **സമാഹിതന്തി** യസ്സ അപ്പനാസമാധി ഉപചാരസമാധി വാ അത്ഥി. **അസമാഹിതന്തി**

ഉഭയസമാധിവിരഹിതം. **വിമുത്തന്തി** തദങ്ഗവിക്ഖമ്ഭനവിമുത്തീഹി വിമുത്തം. **അവിമുത്തന്തി** ഉഭയവിമുത്തിവിരഹിതം, സമുച്ഛേദപടിപ്പസ്സദ്ധിനിസ്സരണവിമുത്തീനം പന ഇധ ഓകാസോവ നത്ഥി.

ഇതി അജ്ഝത്തം വാതി ഏവം സരാഗാദിപരിഗ്ഗഹണേന യസ്മിം യസ്മിം ഖണേ യം യം ചിത്തം പവത്തതി, തം തം സല്ലക്ഖേന്തോ അത്തനോ വാ ചിത്തേ, പരസ്സ വാ ചിത്തേ, കാലേന വാ അത്തനോ, കാലേന വാ പരസ്സ ചിത്തേ ചിത്താനുപസ്സീ വിഹരതി. **സമുദയവയധമ്മാനുപസ്സീ**തി ഏത്ഥ പന "അവിജ്ജാസമുദയാ വിഞ്ഞാണസമുദയോ"തി (പടി॰ മ॰ ൧.൫൦) ഏവം പഞ്ചഹി പഞ്ചഹി ആകാരേഹി വിഞ്ഞാണസ്സ സമുദയോ ച വയോ ച നീഹരിതബ്ബോ. ഇതോ പരം വുത്തനയമേവ.

കേവലഞ്ഹി ഇധ ചിത്തപരിഗ്ഗാഹികാ സതി ദുക്ഖസച്ചന്തി ഏവം യോജനം കത്വാ ചിത്തപരിഗ്ഗാഹകസ്സ ഭിക്ഖുനോ നിയ്യാനമുഖം വേദിതബ്ബം. സേസം താദിസമേവാതി.

ചിത്താനുപസ്സനാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ധമ്മാനുപസ്സനാ നീവരണപബ്ബവണ്ണനാ

൧൧൫. ഏവം സോളസവിധേന ചിത്താനുപസ്സനാസതിപട്ഠാനം കഥേത്വാ ഇദാനി പഞ്ചവിധേന ധമ്മാനുപസ്സനം കഥേതും **കഥഞ്ച, ഭിക്ഖവേ**തിആദിമാഹ. അപിച ഭഗവതാ കായാനുപസ്സനായ സുദ്ധരൂപപരിഗ്ഗഹോ കഥിതോ, വേദനാചിത്താനുപസ്സനാഹി സുദ്ധഅരൂപപരിഗ്ഗഹോ. ഇദാനി രൂപാരൂപമിസ്സകപരിഗ്ഗഹം കഥേതും "കഥഞ്ച, ഭിക്ഖവേ"തിആദിമാഹ . കായാനുപസ്സനായ വാ രൂപക്ഖന്ധപരിഗ്ഗഹോവ കഥിതോ, വേദനാനുപസ്സനായ വേദനാക്ഖന്ധപരിഗ്ഗഹോവ, ചിത്താനുപസ്സനായ വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധപരിഗ്ഗഹോവാതി ഇദാനി സഞ്ഞാസങ്ഖാരക്ഖന്ധപരിഗ്ഗഹമ്പി കഥേതും "കഥഞ്ച, ഭിക്ഖവേ"തിആദിമാഹ.

തത്ഥ **സന്തന്തി** അഭിണ്ഹസമുദാചാരവസേന സംവിജ്ജമാനം. **അസന്തന്തി** അസമുദാചാരവസേന വാ പഹീനത്താ വാ അവിജ്ജമാനം. **യഥാ ചാ**തി യേന കാരണേന കാമച്ഛന്ദസ്സ ഉപ്പാദോ ഹോതി. **തഞ്ച പജാനാതീ**തി തഞ്ച കാരണം പജാനാതി. ഇമിനാ നയേന സബ്ബപദേസു അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

തത്ഥ സുഭനിമിത്തേ അയോനിസോമനസികാരേന കാമച്ഛന്ദസ്സ ഉപ്പാദോ ഹോതി. സുഭനിമിത്തം നാമ സുഭമ്പി സുഭനിമിത്തം, സുഭാരമ്മണമ്പി സുഭനിമിത്തം. **അയോനിസോമനസികാരോ** നാമ അനുപായമനസികാരോ ഉപ്പഥമനസികാരോ അനിച്ചേ നിച്ചന്തി വാ ദുക്ഖേ സുഖന്തി വാ അനത്തനി അത്താതി വാ അസുഭേ സുഭന്തി വാ മനസികാരോ, തം തത്ഥ ബഹുലം പവത്തയതോ കാമച്ഛന്ദോ ഉപ്പജ്ജതി. തേനാഹ ഭഗവാ - "അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, സുഭനിമിത്തം, തത്ഥ അയോനിസോമനസികാരബഹുലീകാരോ , അയമാഹാരോ അനുപ്പന്നസ്സ വാ കാമച്ഛന്ദസ്സ ഉപ്പാദായ ഉപ്പന്നസ്സ വാ കാമച്ഛന്ദസ്സ ഭിയ്യോഭാവായ വേപുല്ലായാ"തി (സം॰ നി॰ ൫.൨൩൨).

അസുഭനിമിത്തേ പന യോനിസോമനസികാരേനസ്സ പഹാനം ഹോതി. **അസുഭനിമിത്തം** നാമ അസുഭമ്പി അസുഭാരമ്മണമ്പി. **യോനിസോമനസികാരോ** നാമ ഉപായമനസികാരോ പഥമനസികാരോ അനിച്ചേ അനിച്ചന്തി വാ ദുക്ഖേ ദുക്ഖന്തി വാ അനത്തനി അനത്താതി വാ അസുഭേ അസുഭന്തി വാ മനസികാരോ, തം തത്ഥ ബഹുലം പവത്തയതോ കാമച്ഛന്ദോ പഹീയതി. തേനാഹ ഭഗവാ - "അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, അസുഭനിമിത്തം, തത്ഥ യോനിസോമനസികാരബഹുലീകാരോ, അയമനാഹാരോ അനുപ്പന്നസ്സ വാ കാമച്ഛന്ദസ്സ അനുപ്പാദായ ഉപ്പന്നസ്സ വാ കാമച്ഛന്ദസ്സ പഹാനായാ"തി (സം॰ നി॰ ൫.൨൩൨).

അപിച ഛ ധമ്മാ കാമച്ഛന്ദസ്സ പഹാനായ സംവത്തന്തി അസുഭനിമിത്തസ്സ ഉഗ്ഗഹോ അസുഭഭാവനാനുയോഗോ ഇന്ദ്രിയേസു ഗുത്തദ്വാരതാ ഭോജനേ മത്തഞ്ഞുതാ കല്യാണമിത്തതാ സപ്പായകഥാതി. ദസവിധഞ്ഹി അസുഭനിമിത്തം ഉഗ്ഗണ്ഹന്തസ്സാപി കാമച്ഛന്ദോ പഹീയതി, ഭാവേന്തസ്സാപി, ഇന്ദ്രിയേസു പിഹിതദ്വാരസ്സാപി, ചതുന്നം പഞ്ചന്നം ആലോപാനം ഓകാസേ സതി ഉദകം പിവിത്വാ യാപനസീലതായ ഭോജനേ മത്തഞ്ഞുനോപി. തേനേതം വുത്തം -

"ചത്താരോ പഞ്ച ആലോപേ, അഭുത്വാ ഉദകം പിവേ;
അലം ഫാസുവിഹാരായ, പഹിതത്തസ്സ ഭിക്ഖുനോ"തി. (ഥേരഗാ॰ ൯൮൩);

അസുഭകമ്മികതിസ്സത്ഥേരസദിസേ അസുഭഭാവനാരതേ കല്യാണമിത്തേ സേവന്തസ്സാപി കാമച്ഛന്ദോ പഹീയതി, ഠാനനിസജ്ജാദീസു ദസഅസുഭനിസ്സിതസപ്പായകഥായപി പഹീയതി. തേന വുത്തം "ഛ ധമ്മാ കാമച്ഛന്ദസ്സ പഹാനായ സംവത്തന്തീ"തി. ഇമേഹി പന ഛഹി ധമ്മേഹി പഹീനസ്സ കാമച്ഛന്ദസ്സ അരഹത്തമഗ്ഗേന ആയതിം അനുപ്പാദോ ഹോതീതി പജാനാതി.

പടിഘനിമിത്തേ അയോനിസോമനസികാരേന പന ബ്യാപാദസ്സ ഉപ്പാദോ ഹോതി. തത്ഥ പടിഘമ്പി പടിഘനിമിത്തം, പടിഘാരമ്മണമ്പി പടിഘനിമിത്തം. അയോനിസോമനസികാരോ സബ്ബത്ഥ ഏകലക്ഖണോവ. തം തസ്മിം നിമിത്തേ ബഹുലം പവത്തയതോ ബ്യാപാദോ ഉപ്പജ്ജതി. തേനാഹ ഭഗവാ - "അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, പടിഘനിമിത്തം, തത്ഥ അയോനിസോമനസികാരബഹുലീകാരോ,

അയമാഹാരോ അനുപ്പന്നസ്സ വാ ബ്യാപാദസ്സ ഉപ്പാദായ ഉപ്പന്നസ്സ വാ ബ്യാപാദസ്സ ഭിയ്യോഭാവായ വേപുല്ലായാ"തി (സം॰ നി॰ ൫.൨൩൨).

മേത്തായ പന ചേതോവിമുത്തിയാ യോനിസോമനസികാരേനസ്സ പഹാനം ഹോതി. തത്ഥ തത്ഥ "മേത്താ"തി വുത്തേ അപ്പനാപി ഉപചാരോപി വട്ടതി. "ചേതോവിമുത്തീ"തി അപ്പനാവ. യോനിസോമനസികാരോ വുത്തലക്ഖണോവ. തം തത്ഥ ബഹുലം പവത്തയതോ ബ്യാപാദോ പഹീയതി. തേനാഹ ഭഗവാ - "അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, മേത്താ ചേതോവിമുത്തി, തത്ഥ യോനിസോമനസികാരബഹുലീകാരോ, അയമനാഹാരോ അനുപ്പന്നസ്സ വാ ബ്യാപാദസ്സ അനുപ്പാദായ ഉപ്പന്നസ്സ വാ ബ്യാപാദസ്സ പഹാനായാ"തി (സം॰ നി॰ ൫.൨൩൨).

അപിച ഛ ധമ്മാ ബ്യാപാദസ്സ പഹാനായ സംവത്തന്തി മേത്താനിമിത്തസ്സ ഉഗ്ഗഹോ മേത്താഭാവനാനുയോഗോ കമ്മസ്സകതാപച്ചവേക്ഖണാ പടിസങ്ഖാനബഹുതാ കല്യാണമിത്തതാ സപ്പായകഥാതി. ഓധിസകഅനോധിസകദിസാഫരണാനഞ്ഹി അഞ്ഞതരവസേന മേത്തം ഉഗ്ഗണ്ഹന്തസ്സാപി ബ്യാപാദോ പഹീയതി, ഓധിസോ അനോധിസോ ദിസാഫരണവസേന മേത്തം ഭാവേന്തസ്സാപി. "ത്വം ഏതസ്സ കുദ്ധോ കിം കരിസ്സസി, കിമസ്സ സീലാദീനി നാസേതും സക്ഖിസ്സസി, നനു ത്വം അത്തനോ കമ്മേന ആഗന്ത്വാ അത്തനോ കമ്മേനേവ ഗമിസ്സസി, പരസ്സ കുജ്ഝനം നാമ വീതച്ചിതങ്ഗാര-തത്തഅയസലാക-ഗൂഥാദീനി ഗഹേത്വാ പരം പഹരിതുകാമതാസദിസം ഹോതി. ഏസോപി തവ കുദ്ധോ കിം കരിസ്സതി, കിം തേ സീലാദീനി വിനാസേതും സക്ഖിസ്സതി, ഏസ അത്തനോ കമ്മേനേവ ആഗന്ത്വാ അത്തനോ കമ്മേന ഗമിസ്സതി, അപ്പടിച്ഛിതപഹേണകം വിയ പടിവാതം ഖിത്തരജോമുട്ഠി വിയ ച ഏതസ്സേവേസ കോധോ മത്ഥകേ പതിസ്സതീ"തി ഏവം അത്തനോ ച പരസ്സ ച കമ്മസ്സകതം പച്ചവേക്ഖതോപി, ഉഭയകമ്മസ്സകതം പച്ചവേക്ഖിത്വാ പടിസങ്ഖാനേ ഠിതസ്സാപി, അസ്സഗുത്തത്ഥേരസദിസേ മേത്താഭാവനാരതേ കല്യാണമിത്തേ സേവന്തസ്സാപി ബ്യാപാദോ പഹീയതി. ഠാനനിസജ്ജാദീസു മേത്താനിസ്സിതസപ്പായകഥായപി പഹീയതി. തേന വുത്തം "ഛ ധമ്മാ ബ്യാപാദസ്സ പഹാനായ സംവത്തന്തീ"തി. ഇമേഹി പന ഛഹി ധമ്മേഹി പഹീനസ്സ ബ്യാപാദസ്സ അനാഗാമിമഗ്ഗേന ആയതിം അനുപ്പാദോ ഹോതീതി പജാനാതി.

അരതിആദീസു അയോനിസോമനസികാരേന ഥിനമിദ്ധസ്സ ഉപ്പാദോ ഹോതി. **അരതി** നാമ ഉക്കണ്ഠിതാ. **തന്ദീ** നാമ കായാലസിയതാ. **വിജമ്ഭിതാ** നാമ കായവിനാമനാ. **ഭത്തസമ്മദോ** നാമ ഭത്തമുച്ഛാ ഭത്തപരിളാഹോ. **ചേതസോ ലീനത്തം** നാമ ചിത്തസ്സ ലീനാകാരോ. ഇമേസു അരതിആദീസു അയോനിസോമനസികാരം ബഹുലം പവത്തയതോ ഥിനമിദ്ധം ഉപ്പജ്ജതി. തേനാഹ - "അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, അരതി തന്ദീ വിജമ്ഭിതാ ഭത്തസമ്മദോ ചേതസോ ലീനത്തം, തത്ഥ അയോനിസോമനസികാരബഹുലീകാരോ, അയമാഹാരോ അനുപ്പന്നസ്സ വാ ഥിനമിദ്ധസ്സ ഉപ്പാദായ ഉപ്പന്നസ്സ വാ ഥിനമിദ്ധസ്സ ഭിയ്യോഭാവായ വേപുല്ലായാ"തി (സം॰ നി॰ ൫.൨൩൨).

ആരമ്ഭധാതുആദീസു പന യോനിസോമനസികാരേനസ്സ പഹാനം ഹോതി. **ആരമ്ഭധാതു** നാമ പഠമാരമ്ഭവീരിയം. **നിക്കമധാതു** നാമ കോസജ്ജതോ നിക്ഖന്തതായ തതോ ബലവതരം. **പരക്കമധാതു** നാമ പരം പരം ഠാനം അക്കമനതോ തതോപി ബലവതരം. ഇമസ്മിം തിപ്പഭേദേ വീരിയേ യോനിസോമനസികാരം ബഹുലം പവത്തയതോ ഥിനമിദ്ധം പഹീയതി. തേനാഹ - "അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, ആരമ്ഭധാതു നിക്കമധാതു പരക്കമധാതു, തത്ഥ യോനിസോമനസികാരബഹുലീകാരോ, അയമാഹാരോ അനുപ്പന്നസ്സ വാ ഥിനമിദ്ധസ്സ അനുപ്പാദായ ഉപ്പന്നസ്സ വാ ഥിനമിദ്ധസ്സ പഹാനായാ"തി (സം॰ നി॰ ൫.൨൩൨).

അപിച ഛ ധമ്മാ ഥിനമിദ്ധസ്സ പഹാനായ സംവത്തന്തി, അതിഭോജനേ നിമിത്തഗ്ഗാഹോ ഇരിയാപഥസമ്പരിവത്തനതാ ആലോകസഞ്ഞാമനസികാരോ അബ്ഭോകാസവാസോ കല്യാണമിത്തതാ സപ്പായകഥാതി. ആഹരഹത്ഥകതത്രവട്ടകഅലംസാടകകാകമാസകഭുത്തവമിതകഭോജനം ഭുഞ്ജിത്വാ രത്തിട്ഠാനേ ദിവാട്ഠാനേ നിസിന്നസ്സ ഹി സമണധമ്മം കരോതോ ഥിനമിദ്ധം മഹാഹത്ഥീ വിയ ഓത്ഥരന്തം ആഗച്ഛതി. ചതുപഞ്ചആലോപഓകാസം പന ഠപേത്വാ പാനീയം പിവിത്വാ യാപനസീലസ്സ ഭിക്ഖുനോ തം ന ഹോതീതി ഏവം അതിഭോജനേ നിമിത്തം ഗണ്ഹന്തസ്സാപി ഥിനമിദ്ധം പഹീയതി. യസ്മിം ഇരിയാപഥേ ഥിനമിദ്ധം ഓക്കമതി, തതോ അഞ്ഞം പരിവത്തേന്തസ്സാപി, രത്തിം ചന്ദാലോകദീപാലോകഉക്കാലോകേ ദിവാ സൂരിയാലോകം മനസികരോന്തസ്സാപി, അബ്ഭോകാസേ വസന്തസ്സാപി, മഹാകസ്സപത്ഥേരസദിസേ പഹീനഥിനമിദ്ധേ കല്യാണമിത്തേ സേവന്തസ്സാപി ഥിനമിദ്ധം പഹീയതി. ഠാനനിസജ്ജാദീസു ധുതങ്ഗനിസ്സിതസപ്പായകഥായപി പഹീയതി. തേന വുത്തം "ഛ ധമ്മാ ഥിനമിദ്ധസ്സ പഹാനായ സംവത്തന്തീ"തി . ഇമേഹി പന ഛഹി ധമ്മേഹി പഹീനസ്സ ഥിനമിദ്ധസ്സ അരഹത്തമഗ്ഗേന ആയതിം അനുപ്പാദോ ഹോതീതി പജാനാതി.

ചേതസോ അവൂപസമേ അയോനിസോമനസികാരേന ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചസ്സ ഉപ്പാദോ ഹോതി. **അവൂപസമോ** നാമ അവൂപസന്താകാരോ. ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചമേവേതം അത്ഥതോ. തത്ഥ അയോനിസോമനസികാരം ബഹുലം പവത്തയതോ ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചം ഉപ്പജ്ജതി. തേനാഹ "അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, ചേതസോ അവൂപസമോ, തത്ഥ അയോനിസോമനസികാരബഹുലീകാരോ, അയമാഹാരോ അനുപ്പന്നസ്സ വാ ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചസ്സ ഉപ്പാദായ ഉപ്പന്നസ്സ വാ ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചസ്സ ഭിയ്യോഭാവായ വേപുല്ലായാ"തി (സം॰ നി॰ ൫.൨൩൨).

സമാധിസങ്ഖാതേ പന ചേതസോ വൂപസമേ യോനിസോമനസികാരേനസ്സ പഹാനം ഹോതി. തേനാഹ - "അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, ചേതസോ വൂപസമോ, തത്ഥ യോനിസോമനസികാരബഹുലീകാരോ, അയമാഹാരോ അനുപ്പന്നസ്സ വാ ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചസ്സ അനുപ്പാദായ ഉപ്പന്നസ്സ വാ ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചസ്സ പഹാനായാ"തി (സം॰ നി॰ ൫.൨൩൨).

അപിച ഛ ധമ്മാ ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചസ്സ പഹാനായ സംവത്തന്തി ബഹുസ്സുതതാ പരിപുച്ഛകതാ വിനയേ പകതഞ്ഞുതാ വുദ്ധസേവിതാ കല്യാണമിത്തതാ സപ്പായകഥാതി. ബാഹുസച്ചേനപി ഹി ഏകം വാ ദ്വേ വാ തയോ വാ ചത്താരോ വാ പഞ്ച വാ നികായേ പാളിവസേന ച അത്ഥവസേന ച ഉഗ്ഗണ്ഹന്തസ്സാപി ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചം പഹീയതി. കപ്പിയാകപ്പിയപരിപുച്ഛാബഹുലസ്സാപി, വിനയപഞ്ഞത്തിയം ചിണ്ണവസിഭാവതായ പകതഞ്ഞുനോപി, വുദ്ധേ മഹല്ലകത്ഥേരേ ഉപസങ്കമന്തസ്സാപി, ഉപാലിത്ഥേരസദിസേ വിനയധരേ കല്യാണമിത്തേ സേവന്തസ്സാപി ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചം പഹീയതി. ഠാനനിസജ്ജാദീസു കപ്പിയാകപ്പിയനിസ്സിതസപ്പായകഥായപി പഹീയതി. തേന വുത്തം - "ഛ ധമ്മാ ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചസ്സ പഹാനായ സംവത്തന്തീ"തി. ഇമേഹി പന ഛഹി ധമ്മേഹി പഹീനേ ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചേ ഉദ്ധച്ചസ്സ അരഹത്തമഗ്ഗേന കുക്കുച്ചസ്സ അനാഗാമിമഗ്ഗേന ആയതിം അനുപ്പാദോ ഹോതീതി പജാനാതി.

വിചികിച്ഛാട്ഠാനീയേസു ധമ്മേസു അയോനിസോമനസികാരേന വിചികിച്ഛായ ഉപ്പാദോ ഹോതി. **വിചികിച്ഛാട്ഠാനീയാ** ധമ്മാ നാമ പുനപ്പുനം വിചികിച്ഛായ കാരണത്താ വിചികിച്ഛാവ. തത്ഥ അയോനിസോമനസികാരം ബഹുലം പവത്തയതോ വിചികിച്ഛാ ഉപ്പജ്ജതി. തേനാഹ - "അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, വിചികിച്ഛാട്ഠാനീയാ ധമ്മാ , തത്ഥ അയോനിസോമനസികാരബഹുലീകാരോ, അയമാഹാരോ അനുപ്പന്നായ വാ വിചികിച്ഛായ ഉപ്പാദായ ഉപ്പന്നായ വാ വിചികിച്ഛായ ഭിയ്യോഭാവായ വേപുല്ലായാ"തി (സം॰ നി॰ ൫.൨൩൨).

കുസലാദീസു ധമ്മേസു യോനിസോമനസികാരേന പനസ്സാ പഹാനം ഹോതി. തേനാഹ - "അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, കുസലാകുസലാ ധമ്മാ സാവജ്ജാനവജ്ജാ ധമ്മാ സേവിതബ്ബാസേവിതബ്ബാ ധമ്മാ ഹീനപ്പണീതാ ധമ്മാ കണ്ഹസുക്കസപ്പടിഭാഗാ ധമ്മാ, തത്ഥ യോനിസോമനസികാരബഹുലീകാരോ , അയമാഹാരോ അനുപ്പന്നായ വാ വിചികിച്ഛായ അനുപ്പാദായ ഉപ്പന്നായ വാ വിചികിച്ഛായ പഹാനായാ"തി (സം॰ നി॰ ൫.൨൩൨).

അപിച ഛ ധമ്മാ വിചികിച്ഛായ പഹാനായ സംവത്തന്തി ബഹുസ്സുതതാ പരിപുച്ഛകതാ വിനയേ പകതഞ്ഞുതാ അധിമോക്ഖബഹുലതാ കല്യാണമിത്തതാ സപ്പായകഥാതി. ബാഹുസച്ചേനപി ഹി ഏകം വാ...പേ॰... പഞ്ച വാ നികായേ പാളിവസേന അത്ഥവസേന ച ഉഗ്ഗണ്ഹന്തസ്സാപി വിചികിച്ഛാ പഹീയതി. തീണി രതനാനി ആരബ്ഭ പരിപുച്ഛാബഹുലസ്സാപി, വിനയേ ചിണ്ണവസിഭാവസ്സാപി, തീസു രതനേസു ഓകപ്പനിയസദ്ധാസങ്ഖാതഅധിമോക്ഖബഹുലസ്സാപി, സദ്ധാധിമുത്തേ വക്കലിത്ഥേരസദിസേ കല്യാണമിത്തേ സേവന്തസ്സാപി വിചികിച്ഛാ പഹീയതി. ഠാനനിസജ്ജാദീസു തിണ്ണം രതനാനം ഗുണനിസ്സിതസപ്പായകഥായപി പഹീയതി. തേന വുത്തം - "ഛ ധമ്മാ വിചികിച്ഛായ പഹാനായ സംവത്തന്തീ"തി. ഇമേഹി പന ഛഹി ധമ്മേഹി പഹീനായ വിചികിച്ഛായ സോതാപത്തിമഗ്ഗേന ആയതിം അനുപ്പാദോ ഹോതീതി പജാനാതി.

ഇതി അജ്ഝത്തം വാതി ഏവം പഞ്ചനീവരണപരിഗ്ഗഹണേന അത്തനോ വാ ധമ്മേസു, പരസ്സ വാ ധമ്മേസു, കാലേന വാ അത്തനോ, കാലേന വാ പരസ്സ ധമ്മേസു ധമ്മാനുപസ്സീ വിഹരതി. സമുദയവയാ പനേത്ഥ സുഭനിമിത്ത അസുഭനിമിത്താദീസു അയോനിസോമനസികാരയോനിസോമനസികാരവസേന പഞ്ചസു നീവരണേസു വുത്തനയേന നീഹരിതബ്ബാ. ഇതോ പരം വുത്തനയമേവ.

കേവലഞ്ഹി ഇധ നീവരണപരിഗ്ഗാഹികാ സതി ദുക്ഖസച്ചന്തി ഏവം യോജനം കത്വാ നീവരണപരിഗ്ഗാഹകസ്സ ഭിക്ഖുനോ നിയ്യാനമുഖം വേദിതബ്ബം. സേസം താദിസമേവാതി.

നീവരണപബ്ബവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഖന്ധപബ്ബവണ്ണനാ

൩൮൩. ഏവം പഞ്ചനീവരണവസേന ധമ്മാനുപസ്സനം വിഭജിത്വാ ഇദാനി പഞ്ചക്ഖന്ധവസേന വിഭജിതും **പുന ചപരന്തി**ആദിമാഹ. തത്ഥ **പഞ്ചസു ഉപാദാനക്ഖന്ധേസൂ**തി ഉപാദാനസ്സ ഖന്ധാ ഉപാദാനക്ഖന്ധാ, ഉപാദാനസ്സ പച്ചയഭൂതാ ധമ്മപുഞ്ജാ ധമ്മരാസയോതി അത്ഥോ. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ . വിത്ഥാരതോ പന ഖന്ധകഥാ **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** വുത്താ. **ഇതി രൂപ**ന്തി "ഇദം രൂപം, ഏത്തകം രൂപം, ന ഇതോ പരം രൂപം അത്ഥീ"തി സഭാവതോ രൂപം പജാനാതി. **വേദനാദീസു**പി ഏസേവ നയോ. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ. വിത്ഥാരേന പന രൂപാദീനി **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** ഖന്ധകഥായമേവ വുത്താനി. **ഇതി രൂപസ്സ സമുദയോ**തി ഏവം അവിജ്ജാസമുദയാദിവസേന പഞ്ചഹാകാരേഹി രൂപസ്സ സമുദയോ. **ഇതി രൂപസ്സ അത്ഥങ്ഗമോ**തി ഏവം അവിജ്ജാനിരോധാദിവസേന പഞ്ചഹാകാരേഹി രൂപസ്സ അത്ഥങ്ഗമോ, വേദനാദീസുപി ഏസേവ നയോ. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ. വിത്ഥാരോ പന **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** ഉദയബ്ബയഞാണകഥായം വുത്തോ.

ഇതി അജ്ഝത്തം വാതി ഏവം പഞ്ചക്ഖന്ധപരിഗ്ഗഹണേന അത്തനോ വാ ധമ്മേസു, പരസ്സ വാ ധമ്മേസു, കാലേന വാ അത്തനോ, കാലേന വാ പരസ്സ ധമ്മേസു ധമ്മാനുപസ്സീ വിഹരതി. സമുദയവയാ പനേത്ഥ "അവിജ്ജാസമുദയാ രൂപസമുദയോ"തിആദീനം (പടി॰ മ॰ ൧.൫൦) പഞ്ചസു ഖന്ധേസു വുത്താനം പഞ്ഞാസായ ലക്ഖണാനം വസേന നീഹരിതബ്ബാ. ഇതോ പരം വുത്തനയമേവ.

കേവലഞ്ഹി ഇധ ഖന്ധപരിഗ്ഗാഹികാ സതി ദുക്ഖസച്ചന്തി ഏവം യോജനം കത്വാ ഖന്ധപരിഗ്ഗാഹകസ്സ ഭിക്ഖുനോ നിയ്യാനമുഖം വേദിതബ്ബം. സേസം താദിസമേവാതി.

ഖന്ധപബ്ബവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ആയതനപബ്ബവണ്ണനാ

൧൩൭. ഏവം പഞ്ചക്ഖന്ധവസേന ധമ്മാനുപസ്സനം വിഭജിത്വാ ഇദാനി ആയതനവസേന വിഭജിതും **പുന ചപരന്തി**ആദിമാഹ. തത്ഥ **ഛസു അജ്ഝത്തികബാഹിരേസു ആയതനേസൂതി** ചക്ഖു സോതം ഘാനം ജിവ്ഹാ കായോ മനോതി ഇമേസു ഛസു അജ്ഝത്തികേസു രൂപം സദ്ദോ ഗന്ധോ രസോ ഫോട്ഠബ്ബോ ധമ്മാതി ഇമേസു ഛസു ബാഹിരേസു. **ചക്ഖും ച പജാനാതീതി** ചക്ഖുപസാദം യാഥാവസരസലക്ഖണവസേന പജാനാതി. **രൂപേ ച പജാനാതീതി** ബഹിദ്ധാ ചതുസമുട്ഠാനികരൂപഞ്ച യാഥാവസരസലക്ഖണവസേന പജാനാതി. **യഞ്ച തദുഭയം പടിച്ച ഉപ്പജ്ജതി സംയോജനന്തി** യഞ്ച തം ചക്ഖും ചേവ രൂപേ ചാതി ഉഭയം പടിച്ച കാമരാഗസംയോജനം പടിഘ-മാന-ദിട്ഠി-വിചികിച്ഛാ-സീലബ്ബതപരാമാസ-ഭവരാഗ-ഇസ്സാ-മച്ഛരിയാവിജ്ജാസംയോജനന്തി ദസവിധം സംയോജനം ഉപ്പജ്ജതി, തഞ്ച യാഥാവസരസലക്ഖണവസേന പജാനാതി.

കഥം പനേതം ഉപ്പജ്ജതീതി? ചക്ഖുദ്വാരേ താവ ആപാഥഗതം ഇട്ഠാരമ്മണം കാമസ്സാദവസേന അസ്സാദയതോ അഭിനന്ദതോ കാമരാഗസംയോജനം ഉപ്പജ്ജതി. അനിട്ഠാരമ്മണേ കുജ്ഝതോ പടിഘസംയോജനം ഉപ്പജ്ജതി. "ഠപേത്വാ മം ന കോചി അഞ്ഞോ ഏതം ആരമ്മണം വിഭാവേതും സമത്ഥോ അത്ഥീ"തി മഞ്ഞതോ മാനസംയോജനം ഉപ്പജ്ജതി. "ഏതം രൂപാരമ്മണം നിച്ചം ധുവ"ന്തി ഗണ്ഹതോ ദിട്ഠിസംയോജനം ഉപ്പജ്ജതി. "ഏതം രൂപാരമ്മണം സത്തോ നു ഖോ, സത്തസ്സ നു ഖോ"തി വിചികിച്ഛതോ വിചികിച്ഛാസംയോജനം ഉപ്പജ്ജതി. "സമ്പത്തിഭവേ വത നോ ഇദം സുലഭം ജാത"ന്തി ഭവം പത്ഥേന്തസ്സ ഭവരാഗസംയോജനം ഉപ്പജ്ജതി. "ആയതിമ്പി ഏവരൂപം സീലബ്ബതം സമാദിയിത്വാ സക്കാ ലദ്ധു"ന്തി സീലബ്ബതം സമാദിയന്തസ്സ സീലബ്ബതപരാമാസസംയോജനം ഉപ്പജ്ജതി. "അഹോ വത ഏതം രൂപാരമ്മണം അഞ്ഞേ ന ലഭേയ്യു"ന്തി ഉസൂയതോ ഇസ്സാസംയോജനം ഉപ്പജ്ജതി. അത്തനാ ലദ്ധം രൂപാരമ്മണം അഞ്ഞസ്സ മച്ഛരായതോ മച്ഛരിയസംയോജനം ഉപ്പജ്ജതി. സബ്ബേഹേവ സഹജാതഅഞ്ഞാണവസേന അവിജ്ജാസംയോജനം ഉപ്പജ്ജതി.

യഥാ ച അനുപ്പന്നസ്സാതി യേന കാരണേന അസമുദാചാരവസേന അനുപ്പന്നസ്സ തസ്സ ദസവിധസ്സാപി സംയോജനസ്സ ഉപ്പാദോ ഹോതി, തഞ്ച കാരണം പജാനാതി. **യഥാ ച ഉപ്പന്നസ്സാതി** അപ്പഹീനട്ഠേന പന സമുദാചാരവസേന വാ ഉപ്പന്നസ്സ തസ്സ ദസവിധസ്സാപി സംയോജനസ്സ യേന കാരണേന പഹാനം ഹോതി, തഞ്ച കാരണം പജാനാതി. **യഥാ ച പഹീനസ്സാതി** തദങ്ഗവിക്ഖമ്ഭനപ്പഹാനവസേന പഹീനസ്സാപി തസ്സ ദസവിധസ്സ സംയോജനസ്സ യേന കാരണേന ആയതിം അനുപ്പാദോ ഹോതി, തഞ്ച പജാനാതി. കേന കാരണേന പനസ്സ ആയതിം അനുപ്പാദോ ഹോതി? ദിട്ഠിവിചികിച്ഛാസീലബ്ബതപരാമാസഇസ്സാമച്ഛരിയഭേദസ്സ താവ പഞ്ചവിധസ്സ സംയോജനസ്സ സോതാപത്തിമഗ്ഗേന ആയതിം അനുപ്പാദോ ഹോതി. കാമരാഗപടിഘസംയോജനദ്വയസ്സ ഓളാരികസ്സ സകദാഗാമിമഗ്ഗേന, അണുസഹഗതസ്സ അനാഗാമിമഗ്ഗേന, മാനഭവരാഗാവിജ്ജാസംയോജനത്തയസ്സ അരഹത്തമഗ്ഗേന ആയതിം അനുപ്പാദോ ഹോതി.

സോതഞ്ച പജാനാതി സദ്ദേ ചാ തിആദീസുപി ഏസേവ നയോ. അപിചേത്ഥ ആയതനകഥാ വിത്ഥാരതോ **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** ആയതനനിദ്ദേസേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാ.

ഇതി അജ്ഝത്തം വാതി ഏവം അജ്ഝത്തികായതനപരിഗ്ഗഹണേന അത്തനോ വാ ധമ്മേസു, ബാഹിരായതനപരിഗ്ഗഹണേന പരസ്സ വാ ധമ്മേസു, കാലേന വാ അത്തനോ, കാലേന വാ പരസ്സ ധമ്മേസു ധമ്മാനുപസ്സീ വിഹരതി. സമുദയവയാ പനേത്ഥ "അവിജ്ജാസമുദയാ ചക്ഖുസമുദയോ"തി രൂപായതനസ്സ രൂപക്ഖന്ധേ, അരൂപായതനേസു മനായതനസ്സ വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധേ, ധമ്മായതനസ്സ സേസക്ഖന്ധേസു വുത്തനയേന നീഹരിതബ്ബാ. ലോകുത്തരധമ്മാ ന ഗഹേതബ്ബാ. ഇതോ പരം വുത്തനയമേവ.

കേവലഞ്ഹി ഇധ ആയതനപരിഗ്ഗാഹികാ സതി ദുക്ഖസച്ചന്തി ഏവം യോജനം കത്വാ ആയതനപരിഗ്ഗാഹകസ്സ ഭിക്ഖുനോ നിയ്യാനമുഖം വേദിതബ്ബം. സേസം താദിസമേവാതി.

ആയതനപബ്ബവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ബോജ്ഝങ്ഗപബ്ബവണ്ണനാ

൧൩൮. ഏവം ഛ അജ്ഝത്തികബാഹിരായതനവസേന ധമ്മാനുപസ്സനം വിഭജിത്വാ ഇദാനി ബോജ്ഝങ്ഗവസേന വിഭജിതും **പുന ചപരന്തി** ആദിമാഹ. തത്ഥ **ബോജ്ഝങ്ഗേസൂതി** ബുജ്ഝനകസത്തസ്സ

അങ്ഗേസു. **സന്തന്തി** പടിലാഭവസേന സംവിജ്ജമാനം. **സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗന്തി** സതിസങ്ഖാതം സമ്ബോജ്ഝങ്ഗം. ഏത്ഥ ഹി സമ്ബുജ്ഝതി ആരദ്ധവിപസ്സകതോ പട്ഠായ യോഗാവചരോതി സമ്ബോധി, യായ വാ സോ സതിആദികായ സത്തധമ്മസാമഗ്ഗിയാ സമ്ബുജ്ഝതി കിലേസനിദ്ദാതോ ഉട്ഠാതി, സച്ചാനി വാ പടിവിജ്ഝതി, സാ ധമ്മസാമഗ്ഗീ സമ്ബോധി. തസ്സ സമ്ബോധിസ്സ, തസ്സാ വാ സമ്ബോധിയാ അങ്ഗന്തി **സമ്ബോജ്ഝങ്ഗം**. തേന വുത്തം "സതിസങ്ഖാതം സമ്ബോജ്ഝങ്ഗ"ന്തി. സേസസമ്ബോജ്ഝങ്ഗേസുപി ഇമിനാവ നയേന വചനത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

അസന്തന്തി അപ്പടിലാഭവസേന അവിജ്ജമാനം. **യഥാ ച അനുപ്പന്നസ്സാതിആദീസു** പന സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ താവ - "അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗട്ഠാനീയാ ധമ്മാ, തത്ഥ യോനിസോമനസികാരബഹുലീകാരോ, അയമാഹാരോ അനുപ്പന്നസ്സ വാ സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഉപ്പാദായ, ഉപ്പന്നസ്സ വാ സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഭിയ്യോഭാവായ വേപുല്ലായ ഭാവനായ പാരിപൂരിയാ സംവത്തതീ"തി (സം॰ നി॰ ൫.൧൮൩) ഏവം ഉപ്പാദോ ഹോതി . തത്ഥ സതിയേവ സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗട്ഠാനീയാ ധമ്മാ. യോനിസോമനസികാരോ വുത്തലക്ഖണോയേവ, തം തത്ഥ ബഹുലം പവത്തയതോ സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ ഉപ്പജ്ജതി.

അപിച ചത്താരോ ധമ്മാ സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഉപ്പാദായ സംവത്തന്തി സതിസമ്പജഞ്ഞം മുട്ഠസ്സതിപുഗ്ഗലപരിവജ്ജനതാ ഉപട്ഠിതസ്സതിപുഗ്ഗലസേവനതാ തദധിമുത്തതാതി. അഭിക്കന്താദീസു ഹി സത്തസു ഠാനേസു സതിസമ്പജഞ്ഞേന ഭത്തനിക്ഖിത്തകാകസദിസേ മുട്ഠസ്സതിപുഗ്ഗലേ പരിവജ്ജനേന തിസ്സദത്തത്ഥേരഅഭയത്ഥേരസദിസേ ഉപട്ഠിതസ്സതിപുഗ്ഗലേ സേവനേന ഠാനനിസജ്ജാദീസു സതിസമുട്ഠാപനത്ഥം നിന്നപോണപബ്ഭാരചിത്തതായ ച സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ ഉപ്പജ്ജതി. ഏവം ചതൂഹി കാരണേഹി ഉപ്പന്നസ്സ പനസ്സ അരഹത്തമഗ്ഗേന ഭാവനാപാരിപൂരീ ഹോതീതി പജാനാതി.

ധമ്മവിചയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ പന - "അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, കുസലാകുസലാ ധമ്മാ...പേ॰... കണ്ഹസുക്കസപ്പടിഭാഗാ ധമ്മാ, തത്ഥ യോനിസോമനസികാരബഹുലീകാരോ, അയമാഹാരോ അനുപ്പന്നസ്സ വാ ധമ്മവിചയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഉപ്പാദായ, ഉപ്പന്നസ്സ വാ ധമ്മവിചയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഭിയ്യോഭാവായ വേപുല്ലായ ഭാവനായ പാരിപൂരിയാ സംവത്തതീ"തി (സം॰ നി॰ ൫.൨൩൨) ഏവം ഉപ്പാദോ ഹോതി.

അപിച സത്ത ധമ്മാ ധമ്മവിചയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഉപ്പാദായ സംവത്തന്തി പരിപുച്ഛകതാ വത്ഥുവിസദകിരിയാ ഇന്ദ്രിയസമത്തപടിപാദനാ ദുപ്പഞ്ഞപുഗ്ഗലപരിവജ്ജനാ പഞ്ഞവന്തപുഗ്ഗലസേവനാ ഗമ്ഭീരഞാണചരിയപച്ചവേക്ഖണാ തദധിമുത്തതാതി. തത്ഥ **പരിപുച്ഛകതാതി** ഖന്ധധാതുആയതനഇന്ദ്രിയബലബോജ്ഝങ്ഗമഗ്ഗങ്ഗഝാനങ്ഗസമഥവിപസ്സനാനം അത്ഥസന്നിസ്സിതപരിപുച്ഛാബഹുലതാ.

വത്ഥുവിസദകിരിയാതി അജ്ഝത്തികബാഹിരാനം വത്ഥൂനം വിസദഭാവകരണം. യദാ ഹിസ്സ കേസനഖലോമാ അതിദീഘാ ഹോന്തി, സരീരം വാ ഉസ്സന്നദോസഞ്ചേവ സേദമലമക്ഖിതഞ്ച, തദാ അജ്ഝത്തികം വത്ഥു അവിസദം ഹോതി അപരിസുദ്ധം . യദാ പന ചീവരം ജിണ്ണം കിലിട്ഠം ദുഗ്ഗന്ധം ഹോതി, സേനാസനം വാ ഉക്ലാപം, തദാ ബാഹിരം വത്ഥു അവിസദം ഹോതി അപരിസുദ്ധം. തസ്മാ കേസാദിച്ഛേദാപനേന ഉദ്ധംവിരേചനഅധോവിരേചനാദീഹി സരീരസല്ലഹുകഭാവകരണേന ഉച്ഛാദനന്ഹാപനേന ച അജ്ഝത്തികം വത്ഥു വിസദം കാതബ്ബം.

സൂചികമ്മധോവനരജനപരിഭണ്ഡകരണാദീഹി ബാഹിരം വത്ഥു വിസദം കാതബ്ബം. ഏതസ്മിഞ്ഹി അജ്ഝത്തികബാഹിരേ വത്ഥുസ്മിം അവിസദേ ഉപ്പന്നേസു ചിത്തചേതസികേസു ഞാണമ്പി അപരിസുദ്ധം ഹോതി, അപരിസുദ്ധാനി ദീപകപല്ലകവട്ടിതേലാനി നിസ്സായ ഉപ്പന്നദീപസിഖായ ഓഭാസോ വിയ. വിസദേ പന അജ്ഝത്തികബാഹിരേ വത്ഥുമ്ഹി ഉപ്പന്നേസു ചിത്തചേതസികേസു ഞാണമ്പി വിസദം ഹോതി, പരിസുദ്ധാനി ദീപകപല്ലകവട്ടിതേലാനി നിസ്സായ ഉപ്പന്നദീപസിഖായ ഓഭാസോ വിയ. തേന വുത്തം - "വത്ഥുവിസദകിരിയാ ധമ്മവിചയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഉപ്പാദായ സംവത്തതീ"തി.

ഇന്ദ്രിയസമത്തപടിപാദനാ നാമ സദ്ധാദീനം ഇന്ദ്രിയാനം സമഭാവകരണം. സചേ ഹിസ്സ സദ്ധിന്ദ്രിയം ബലവം ഹോതി, ഇതരാനി മന്ദാനി. തതോ വീരിയിന്ദ്രിയം പഗ്ഗഹകിച്ചം, സതിന്ദ്രിയം ഉപട്ഠാനകിച്ചം, സമാധിന്ദ്രിയം അവിക്ഖേപകിച്ചം, പഞ്ഞിന്ദ്രിയം ദസ്സനകിച്ചം കാതും ന സക്കോതി. തസ്മാ തം ധമ്മസഭാവപച്ചവേക്ഖണേന വാ യഥാ വാ മനസികരോതോ ബലവം ജാതം, തഥാ അമനസികാരേന ഹാപേതബ്ബം. വക്കലിത്ഥേരസ്സ വത്ഥു ചേത്ഥ നിദസ്സനം. സചേ പന വീരിയിന്ദ്രിയം ബലവം ഹോതി, അഥ നേവ സദ്ധിന്ദ്രിയം അധിമോക്ഖകിച്ചം കാതും സക്കോതി, ന ഇതരാനി ഇതരകിച്ചഭേദം. തസ്മാ തം പസ്സദ്ധാദിഭാവനായ ഹാപേതബ്ബം. തത്രാപി സോണത്ഥേരസ്സ വത്ഥു ദസ്സേതബ്ബം. ഏവം സേസേസുപി ഏകസ്സ ബലവഭാവേ സതി ഇതരേസം അത്തനോ കിച്ചേസു അസമത്ഥതാ വേദിതബ്ബാ.

വിസേസതോ പനേത്ഥ സദ്ധാപഞ്ഞാനം സമാധിവീരിയാനം ച സമതം പസംസന്തി. ബലവസദ്ധോ ഹി മന്ദപഞ്ഞോ മുധാപസന്നോ ഹോതി, അവത്ഥുസ്മിം പസീദതി. ബലവപഞ്ഞോ മന്ദസദ്ധോ കേരാടികപക്ഖം ഭജതി. ഭേസജ്ജസമുട്ഠിതോ വിയ രോഗോ അതേകിച്ഛോ ഹോതി. ചിത്തുപ്പാദമത്തേനേവ കുസലം ഹോതീതി അതിധാവിത്വാ ദാനാദീനി അകരോന്തോ നിരയേ ഉപ്പജ്ജതി. ഉഭിന്നം സമതായ

വത്ഥുസ്മിംയേവ പസീദതി . ബലവസമാധിം പന മന്ദവീരിയം സമാധിസ്സ കോസജ്ജപക്ഖത്താ കോസജ്ജം അധിഭവതി. ബലവവീരിയം മന്ദസമാധിം വീരിയസ്സ ഉദ്ധച്ചപക്ഖത്താ ഉദ്ധച്ചം അധിഭവതി . സമാധി പന വീരിയേന സംയോജിതോ കോസജ്ജേ പതിതും ന ലഭതി. വീരിയം സമാധിനാ സംയോജിതം ഉദ്ധച്ചേ പതിതും ന ലഭതി. തസ്മാ തദുഭയം സമം കാതബ്ബം. ഉഭയസമതായ ഹി അപ്പനാ ഹോതി.

അപിച സമാധികമ്മികസ്സ ബലവതീപി സദ്ധാ വട്ടതി. ഏവം സദ്ദഹന്തോ ഓകപ്പേന്തോ അപ്പനം പാപുണിസ്സതി. സമാധിപഞ്ഞാസു പന സമാധികമ്മികസ്സ ഏകഗ്ഗതാ ബലവതീ വട്ടതി, ഏവഞ്ഹി സോ അപ്പനം പാപുണാതി. വിപസ്സനാകമ്മികസ്സ പഞ്ഞാ ബലവതീ വട്ടതി, ഏവഞ്ഹി സോ ലക്ഖണപ്പടിവേധം പാപുണാതി. ഉഭിന്നം പന സമതായപി അപ്പനാ ഹോതിയേവ. സതി പന സബ്ബത്ഥ ബലവതീ വട്ടതി. സതി ഹി ചിത്തം ഉദ്ധച്ചപക്ഖികാനം സദ്ധാവീരിയപഞ്ഞാനം വസേന ഉദ്ധച്ചപാതതോ, കോസജ്ജപക്ഖികേന ച സമാധിനാ കോസജ്ജപാതതോ രക്ഖതി. തസ്മാ സാ ലോണധൂപനം വിയ സബ്ബബ്യഞ്ജനേസു സബ്ബകമ്മികഅമച്ചോ വിയ ച സബ്ബരാജകിച്ചേസു സബ്ബത്ഥ ഇച്ഛിതബ്ബാ. തേനാഹ - "സതി ച പന സബ്ബത്ഥികാ വുത്താ ഭഗവതാ. കിം കാരണാ? ചിത്തഞ്ഹി സതി പടിസരണം, ആരക്ഖപച്ചുപട്ഠാനാ ച സതി, ന ച വിനാ സതിയാ ചിത്തസ്സ പഗ്ഗഹനിഗ്ഗഹോ ഹോതീ"തി.

ദുപ്പഞ്ഞപുഗ്ഗലപരിവജ്ജനാ നാമ ഖന്ധാദിഭേദേ അനോഗാള്ഹപഞ്ഞാനം ദുമ്മേധപുഗ്ഗലാനം ആരകാവ പരിവജ്ജനം. **പഞ്ഞവന്തപുഗ്ഗലസേവനാ** നാമ സമപഞ്ഞാസലക്ഖണപരിഗ്ഗാഹികായ ഉദയബ്ബയപഞ്ഞായ സമന്നാഗതപുഗ്ഗലസേവനാ. **ഗമ്ഭീരഞാണചരിയപച്ചവേക്ഖണാ** നാമ ഗമ്ഭീരേസു ഖന്ധാദീസു പവത്തായ ഗമ്ഭീരപഞ്ഞായ പഭേദപച്ചവേക്ഖണാ. **തദധിമുത്തതാ** നാമ ഠാനനിസജ്ജാദീസു ധമ്മവിചയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസമുട്ഠാപനത്ഥം നിന്നപോണപബ്ഭാരചിത്തതാ. ഏവം ഉപ്പന്നസ്സ പനസ്സ അരഹത്തമഗ്ഗേന ഭാവനാപാരിപൂരീ ഹോതീതി പജാനാതി.

വീരിയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ - "അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, ആരബ്ഭധാതു നിക്കമധാതു പരക്കമധാതു, തത്ഥ യോനിസോ മനസികാരബഹുലീകാരോ, അയമാഹാരോ അനുപ്പന്നസ്സ വാ വീരിയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഉപ്പാദായ, ഉപ്പന്നസ്സ വാ വീരിയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഭിയ്യോഭാവായ വേപുല്ലായ ഭാവനായ പാരിപൂരിയാ സംവത്തതീ"തി (സം॰ നി॰ ൫.൨൩൨) ഏവം ഉപ്പാദോ ഹോതി.

അപിച ഏകാദസ ധമ്മാ വീരിയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഉപ്പാദായ സംവത്തന്തി അപായഭയപച്ചവേക്ഖണതാ ആനിസംസദസ്സാവിതാ ഗമനവീഥിപച്ചവേക്ഖണതാ പിണ്ഡപാതാപചായനതാ ദായജ്ജമഹത്തപച്ചവേക്ഖണതാ സത്ഥുമഹത്തപച്ചവേക്ഖണതാ ജാതിമഹത്തപച്ചവേക്ഖണതാ സബ്രഹ്മചാരിമഹത്തപച്ചവേക്ഖണതാ കുസീതപുഗ്ഗലപരിവജ്ജനതാ ആരദ്ധവീരിയപുഗ്ഗലസേവനതാ തദധിമുത്തതാതി.

തത്ഥ നിരയേസു പഞ്ചവിധബന്ധനകമ്മകാരണതോ പട്ഠായ മഹാദുക്ഖം അനുഭവനകാലേപി, തിരച്ഛാനയോനിയം ജാലക്ഖിപകുമീനാദീഹി ഗഹിതകാലേപി, പാജനകണ്ടകാദിപ്പഹാരതുന്നസ്സ പന സകടവാഹനാദികാലേപി, പേത്തിവിസയേ അനേകാനിപി വസ്സസഹസ്സാനി ഏകം ബുദ്ധന്തരമ്പി ഖുപ്പിപാസാഹി ആതുരിതകാലേപി, കാലകഞ്ജികഅസുരേസു സട്ഠിഹത്ഥഅസീതിഹത്ഥപ്പമാണേന അട്ഠിചമ്മമത്തേനേവ അത്തഭാവേന വാതാതപാദിദുക്ഖാനുഭവനകാലേപി ന സക്കാ വീരിയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗം ഉപ്പാദേതും. അയമേവ തേ ഭിക്ഖു കാലോ വീരിയകരണായാതി ഏവം അപായഭയം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സാപി വീരിയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ ഉപ്പജ്ജതി.

"ന സക്കാ കുസീതേന നവലോകുത്തരധമ്മം ലദ്ധും, ആരദ്ധവീരിയേനേവ സക്കാ അയമാനിസംസോ വീരിയസ്സാ"തി ഏവം ആനിസംസദസ്സാവിനോപി ഉപ്പജ്ജതി. "സബ്ബബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധമഹാസാവകേഹി തേ ഗതമഗ്ഗോ ഗന്തബ്ബോ, സോ ച ന സക്കാ കുസീതേന ഗന്തു"ന്തി ഏവം ഗമനവീഥിം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സാപി ഉപ്പജ്ജതി. "യേ തം പിണ്ഡപാതാദീഹി ഉപട്ഠഹന്തി, ഇമേ തേ മനുസ്സാ നേവ ഞാതകാ, ന ദാസകമ്മകരാ, നാപി 'തം നിസ്സായ ജീവിസ്സാമാ'തി തേ പണീതാനി പിണ്ഡപാതാദീനി ദേന്തി, അഥ ഖോ അത്തനോ കാരാനം മഹപ്ഫലതം പച്ചാസീസമാനാ ദേന്തി, സത്ഥാരാപി 'അയം ഇമേ പച്ചയേ പരിഭുഞ്ജിത്വാ കായദള്ഹീബഹുലോ സുഖം വിഹരിസ്സതീ'തി ന ഏവം സമ്പസ്സതാ തുയ്ഹം പച്ചയാ അനുഞ്ഞാതാ, അഥ ഖോ 'അയം ഇമേ പരിഭുഞ്ജമാനോ സമണധമ്മം കത്വാ വട്ടദുക്ഖതോ മുച്ചിസ്സതീ'തി തേ പച്ചയാ അനുഞ്ഞാതാ, സോ ദാനി ത്വം കുസീതോ വിഹരന്തോ ന തം പിണ്ഡം അപചായിസ്സസി, ആരദ്ധവീരിയസ്സേവ ഹി പിണ്ഡപാതാപചായനം നാമ ഹോതീ"തി ഏവം പിണ്ഡപാതാപചായനം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സാപി ഉപ്പജ്ജതി മഹാമിത്തത്ഥേരസ്സ വിയ.

ഥേരോ കിര കസ്സകലേണേ നാമ പടിവസതി. തസ്സ ച ഗോചരഗാമേ ഏകാ മഹാഉപാസികാ ഥേരം പുത്തം കത്വാ പടിജഗ്ഗതി. സാ ഏകദിവസം അരഞ്ഞം ഗച്ഛന്തീ ധീതരം ആഹ - "അമ്മ അസുകസ്മിം ഠാനേ പുരാണതണ്ഡുലാ, അസുകസ്മിം ഖീരം, അസുകസ്മിം സപ്പി, അസുകസ്മിം ഫാണിതം, തവ ഭാതികസ്സ അയ്യമിത്തസ്സ ആഗതകാലേ ഭത്തം പചിത്വാ ഖീരസപ്പിഫാണിതേഹി സദ്ധിം ദേഹി, ത്വം ച ഭുഞ്ജേയ്യാസി, അഹം പന ഹിയ്യോ പക്കം പാരിവാസികഭത്തം കഞ്ജികേന ഭുത്താമ്ഹീ"തി. ദിവാ കിം ഭുഞ്ജിസ്സസി അമ്മാതി? സാകപണ്ണം പക്ഖിപിത്വാ കണതണ്ഡുലേഹി അമ്ബിലയാഗും പചിത്വാ ഠപേഹി അമ്മാതി.

ഥേരോ ചീവരം പാരുപിത്വാ പത്തം നീഹരന്തോവ തം സദ്ദം സുത്വാ അത്താനം ഓവദി - "മഹാഉപാസികാ കിര കഞ്ജിയേന പാരിവാസികഭത്തം ഭുഞ്ജി, ദിവാപി കണപണ്ണമ്ബിലയാഗും ഭുഞ്ജിസ്സതി, തുയ്ഹം അത്ഥായ പന പുരാണതണ്ഡുലാദീനി ആചിക്ഖതി, തം നിസ്സായ ഖോ പനേസാ നേവ ഖേത്തം ന വത്ഥും ന ഭത്തം ന വത്ഥം പച്ചാസീസതി, തിസ്സോ പന സമ്പത്തിയോ പത്ഥയമാനാ ദേതി, ത്വം ഏതിസ്സാ താ സമ്പത്തിയോ ദാതും സക്ഖിസ്സസി ന സക്ഖിസ്സസീതി, അയം ഖോ പന പിണ്ഡപാതോ തയാ സരാഗേന സദോസേന സമോഹേന ന സക്കാ ഗണ്ഹിതുന്തി പത്തം ഥവികായ പക്ഖിപിത്വാ ഗണ്ഠികം മുഞ്ചിത്വാ നിവത്തിത്വാ കസ്സകലേണമേവ ഗന്ത്വാ പത്തം ഹേട്ഠാമഞ്ചേ ചീവരം ചീവരവംസേ ഠപേത്വാ അരഹത്തം അപാപുണിത്വാ ന നിക്ഖമിസ്സാമീ"തി വീരിയം അധിട്ഠഹിത്വാ നിസീദി. ദീഘരത്തം അപ്പമത്തോ ഹുത്വാ നിവുത്ഥഭിക്ഖു വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ പുരേഭത്തമേവ അരഹത്തം പത്വാ വികസിതം വിയ പദുമം മഹാഖീണാസവോ സിതം കരോന്തോവ നിക്ഖമി. ലേണദ്വാരേ രുക്ഖമ്ഹി അധിവത്ഥാ ദേവതാ -

> "നമോ തേ പുരിസാജഞ്ഞ, നമോ തേ പുരിസുത്തമ;
> യസ്സ തേ ആസവാ ഖീണാ, ദക്ഖിണേയ്യോസി മാരിസാ"തി. -

ഏവം ഉദാനം ഉദാനേത്വാ "ഭന്തേ, പിണ്ഡായ പവിട്ഠാനം തുമ്ഹാദിസാനം അരഹന്താനം ഭിക്ഖം ദത്വാ മഹല്ലകിത്ഥിയോ ദുക്ഖാ മുച്ചിസ്സന്തീ"തി ആഹ.

ഥേരോ ഉട്ഠഹിത്വാ ദ്വാരം വിവരിത്വാ കാലം ഓലോകേന്തോ പാതോയേവാതി ഞത്വാ പത്തചീവരമാദായ ഗാമം പാവിസി. ദാരികാപി ഭത്തം സമ്പാദേത്വാ "ഇദാനി മേ ഭാതാ ആഗമിസ്സതി , ഇദാനി ആഗമിസ്സതീ"തി ദ്വാരം ഓലോകയമാനാ നിസീദി. സാ ഥേരേ ഘരദ്വാരം സമ്പത്തേ പത്തം ഗഹേത്വാ സപ്പിഫാണിതയോജിതസ്സ ഖീരപിണ്ഡപാതസ്സ പൂരേത്വാ ഹത്ഥേ ഠപേസി. ഥേരോ "സുഖം ഹോതൂ"തി അനുമോദനം കത്വാ പക്കാമി. സാപി തം ഓലോകയമാനാവ അട്ഠാസി. ഥേരസ്സ ഹി തദാ അതിവിയ പരിസുദ്ധോ ഛവിവണ്ണോ അഹോസി, വിപ്പസന്നാനി ഇന്ദ്രിയാനി, മുഖം ബന്ധനാ പമുത്തതാലപക്കം വിയ അതിവിയ വിരോചിത്ഥ. മഹാഉപാസികാ അരഞ്ഞാ ആഗന്ത്വാ "കിം അമ്മ, ഭാതികോ തേ ആഗതോ"തി പുച്ഛി. സാ സബ്ബം തം പവത്തിം ആരോചേസി. സാ ഉപാസികാ "അജ്ജ മേ പുത്തസ്സ പബ്ബജിതകിച്ചം മത്ഥകം പത്ത"ന്തി ഞത്വാ "അഭിരമതി തേ അമ്മ ഭാതാ ബുദ്ധസാസനേ ന ഉക്കണ്ഠതീ"തി ആഹ.

"മഹന്തം ഖോ പനേതം സത്ഥു ദായജ്ജം, യദിദം സത്തഅരിയധനം നാമ, തം ന സക്കാ കുസീതേന ഗഹേതും. യഥാ ഹി വിപ്പടിപന്നം പുത്തം മാതാപിതരോ 'അയം അമ്ഹാകം അപുത്തോ'തി പരിബാഹിരം കരോന്തി, സോ തേസം അച്ചയേന ദായജ്ജം ന ലഭതി, ഏവം കുസീതോപി ഇദം അരിയധനദായജ്ജം ന ലഭതി, ആരദ്ധവീരിയോവ ലഭതീ"തി ദായജ്ജമഹത്തതം പച്ചവേക്ഖതോപി ഉപ്പജ്ജതി. "മഹാ ഖോ പന തേ സത്ഥാ, സത്ഥുനോ ഹി മാതുകുച്ഛിസ്മിം പടിസന്ധിഗ്ഗഹണകാലേപി അഭിനിക്ഖമനേപി അഭിസമ്ബോധിയമ്പി ധമ്മചക്കപ്പവത്തനയമകപാടിഹാരിയദേവോരോഹണ- ആയുസങ്ഖാരവോസ്സജ്ജനേസുപി പരിനിബ്ബാനകാലേപി ദസസഹസ്സിലോകധാതു കമ്പിത്ഥ, യുത്തം നു തേ ഏവരൂപസ്സ സത്ഥുനോ സാസനേ 'പബ്ബജിത്വാ കുസീതേന ഭവിതു'"ന്തി ഏവം സത്ഥുമഹത്തം പച്ചവേക്ഖതോപി ഉപ്പജ്ജതി.

ജാതിയാപി - "ത്വം ഇദാനി ന ലാമകജാതികോ, അസമ്ഭിന്നായ മഹാസമ്മതപവേണിയാ ആഗതോ, ഉക്കാകരാജവംസേ ജാതോസി, സുദ്ധോധനമഹാരാജസ്സ മഹാമായാദേവിയാ ച നത്താ, രാഹുലഭദ്ദസ്സ കനിട്ഠോ, തയാ നാമ ഏവരൂപേന ജിനപുത്തേന ഹുത്വാ ന യുത്തം കുസീതേന വിഹരിതു"ന്തി ഏവം ജാതിമഹത്തം പച്ചവേക്ഖതോപി ഉപ്പജ്ജതി. "സാരിപുത്തമോഗ്ഗല്ലാനാ ചേവ അസീതി ച മഹാസാവകാ വീരിയേനേവ ലോകുത്തരധമ്മം പടിവിജ്ഝിംസു, ത്വം ഏതേസം സബ്രഹ്മചാരീനം മഗ്ഗം പടിപജ്ജിസ്സസി ന പടിപജ്ജിസ്സസീ"തി ഏവം സബ്രഹ്മചാരിമഹത്തം പച്ചവേക്ഖതോപി ഉപ്പജ്ജതി. കുച്ഛിം പൂരേത്വാ ഠിതഅജഗരസദിസേ വിസ്സട്ഠകായികചേതസികവീരിയേ കുസീതപുഗ്ഗലേ പരിവജ്ജന്തസ്സാപി, ആരദ്ധവീരിയേ പഹിതത്തേ പുഗ്ഗലേ സേവന്തസ്സാപി, ഠാനനിസജ്ജാദീസു വീരിയുപ്പാദനത്ഥം നിന്നപോണപബ്ഭാരചിത്തസ്സാപി ഉപ്പജ്ജതി. ഏവം ഉപ്പന്നസ്സ പനസ്സ അരഹത്തമഗ്ഗേന ഭാവനാപാരിപൂരീ ഹോതീതി പജാനാതി.

പീതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ - "അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, പീതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗട്ഠാനീയാ ധമ്മാ, തത്ഥ യോനിസോമനസികാരബഹുലീകാരോ, അയമാഹാരോ അനുപ്പന്നസ്സ വാ പീതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഉപ്പാദായ, ഉപ്പന്നസ്സ വാ പീതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഭിയ്യോഭാവായ വേപുല്ലായ ഭാവനായ പാരിപൂരിയാ സംവത്തതീ"തി (സം॰ നി॰ ൫.൨൩൨) ഏവം ഉപ്പാദോ ഹോതി. തത്ഥ പീതിയേവ പീതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗട്ഠാനീയാ ധമ്മാ നാമ, തസ്സ ഉപ്പാദകമനസികാരോ യോനിസോമനസികാരോ നാമ.

അപിച ഏകാദസ ധമ്മാ പീതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഉപ്പാദായ സംവത്തന്തി ബുദ്ധാനുസ്സതി ധമ്മസങ്ഘസീലചാഗദേവതാനുസ്സതി ഉപസമാനുസ്സതി ലൂഖപുഗ്ഗലപരിവജ്ജനതാ സിനിദ്ധപുഗ്ഗലസേവനതാ പസാദനീയസുത്തന്തപച്ചവേക്ഖണതാ തദധിമുത്തതാതി.

ബുദ്ധഗുണേ അനുസ്സരന്തസ്സാപി ഹി യാവ ഉപചാരാ സകലസരീരം ഫരമാനോ പീതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ ഉപ്പജ്ജതി. ധമ്മസങ്ഘഗുണേ അനുസ്സരന്തസ്സാപി, ദീഘരത്തം അഖണ്ഡം കത്വാ രക്ഖിതം ചതുപാരിസുദ്ധിസീലം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സാപി, ഗിഹിനോ ദസസീലപഞ്ചസീലം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സാപി, ദുബ്ഭിക്ഖഭയാദീസു പണീതം ഭോജനം സബ്രഹ്മചാരീനം ദത്വാ "ഏവം നാമ അദമ്ഹാ"തി ചാഗം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സാപി, ഗിഹിനോപി ഏവരൂപേ കാലേ സീലവന്താനം ദിന്നദാനം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സാപി, യേഹി ഗുണേഹി സമന്നാഗതാ ദേവതാ ദേവത്തം പത്താ, തഥാരൂപാനം ഗുണാനം അത്തനി അത്ഥിതം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സാപി, "സമാപത്തിയാ വിക്ഖമ്ഭിതാ കിലേസാ സട്ഠിപി, സത്തതിപി വസ്സാനി ന സമുദാചരന്തീ"തി പച്ചവേക്ഖന്തസ്സാപി, ചേതിയദസ്സനബോധിദസ്സനഥേരദസ്സനേസു അസക്കച്ചകിരിയായ സംസൂചിതലൂഖഭാവേ ബുദ്ധാദീസു പസാദസിനേഹാഭാവേന ഗദ്രഭപിട്ഠേ രജസദിസേ ലൂഖപുഗ്ഗലേ പരിവജ്ജന്തസ്സാപി, ബുദ്ധാദീസു പസാദബഹുലേ മുദുചിത്തേ സിനിദ്ധപുഗ്ഗലേ സേവന്തസ്സാപി, രതനത്തയഗുണപരിദീപകേ പസാദനീയേ സുത്തന്തേ പച്ചവേക്ഖന്തസ്സാപി, ഠാനനിസജ്ജാദീസു പീതിഉപ്പാദനത്ഥം നിന്നപോണപബ്ഭാരചിത്തസ്സാപി ഉപ്പജ്ജതി. ഏവം ഉപ്പന്നസ്സ പനസ്സ അരഹത്തമഗ്ഗേന ഭാവനാപാരിപൂരീ ഹോതീതി പജാനാതി.

പസ്സദ്ധിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ - "അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, കായപസ്സദ്ധി ചിത്തപസ്സദ്ധി, തത്ഥ യോനിസോമനസികാരബഹുലീകാരോ, അയമാഹാരോ അനുപ്പന്നസ്സ വാ പസ്സദ്ധിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഉപ്പാദായ, ഉപ്പന്നസ്സ വാ പസ്സദ്ധിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഭിയ്യോഭാവായ വേപുല്ലായ ഭാവനായ പാരിപൂരിയാ സംവത്തതീ"തി ഏവം ഉപ്പാദോ ഹോതി.

അപിച സത്ത ധമ്മാ പസ്സദ്ധിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഉപ്പാദായ സംവത്തന്തി പണീതഭോജനസേവനതാ ഉതുസുഖസേവനതാ ഇരിയാപഥസുഖസേവനതാ മജ്ഝത്തപയോഗതാ സാരദ്ധകായപുഗ്ഗലപരിവജ്ജനതാ പസ്സദ്ധകായപുഗ്ഗലസേവനതാ തദധിമുത്തതാതി.

പണീതഞ്ഹി സിനിദ്ധം സപ്പായഭോജനം ഭുഞ്ജന്തസ്സാപി, സീതുണ്ഹേസു ഉതൂസു ഠാനാദീസു ഇരിയാപഥേസു സപ്പായം ഉതും ച ഇരിയാപഥം ച സേവന്തസ്സാപി പസ്സദ്ധി ഉപ്പജ്ജതി. യോ പന മഹാപുരിസജാതികോ സബ്ബഉതുഇരിയാപഥക്ഖമോവ ഹോതി, ന തം സന്ധായേതം വുത്തം. യസ്സ സഭാഗവിസഭാഗതാ അത്ഥി, തസ്സേവ വിസഭാഗേ ഉതുഇരിയാപഥേ വജ്ജേത്വാ സഭാഗേ സേവന്തസ്സാപി ഉപ്പജ്ജതി. മജ്ഝത്തപയോഗോ വുച്ചതി അത്തനോ ച പരസ്സ ച കമ്മസ്സകതാപച്ചവേക്ഖണാ, ഇമിനാ മജ്ഝത്തപയോഗേന ഉപ്പജ്ജതി. യോ ലേഡ്ഡുദണ്ഡാദീഹി പരം വിഹേഠയമാനോവ വിചരതി. ഏവരൂപം സാരദ്ധകായം പുഗ്ഗലം പരിവജ്ജന്തസ്സാപി, സംയതപാദപാണിം പസ്സദ്ധകായം പുഗ്ഗലം സേവന്തസ്സാപി, ഠാനനിസജ്ജാദീസു പസ്സദ്ധിഉപ്പാദനത്ഥായ നിന്നപോണപബ്ഭാരചിത്തസ്സാപി ഉപ്പജ്ജതി. ഏവം ഉപ്പന്നസ്സ പനസ്സ അരഹത്തമഗ്ഗേന ഭാവനാപാരിപൂരീ ഹോതീതി പജാനാതി.

സമാധിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ - "അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, സമഥനിമിത്തം അബ്യഗ്ഗനിമിത്തം, തത്ഥ യോനിസോമനസികാരബഹുലീകാരോ, അയമാഹാരോ അനുപ്പന്നസ്സ വാ സമാധിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഉപ്പാദായ, ഉപ്പന്നസ്സ വാ സമാധിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഭിയ്യോഭാവായ വേപുല്ലായ ഭാവനായ പാരിപൂരിയാ സംവത്തതീ"തി (സം॰ നി॰ ൫.൨൩൨) ഏവം ഉപ്പാദോ ഹോതി. തത്ഥ സമഥോവ സമഥനിമിത്തം, അവിക്ഖേപട്ഠേന ച അബ്യഗ്ഗനിമിത്തന്തി.

അപിച ഏകാദസ ധമ്മാ സമാധിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഉപ്പാദായ സംവത്തന്തി വത്ഥുവിസദകിരിയതാ ഇന്ദ്രിയസമത്തപടിപാദനതാ നിമിത്തകുസലതാ സമയേ ചിത്തസ്സ പഗ്ഗഹണതാ സമയേ ചിത്തസ്സ നിഗ്ഗഹണതാ സമയേ സമ്പഹംസനതാ സമയേ അജ്ഝുപേക്ഖനതാ അസമാഹിതപുഗ്ഗലപരിവജ്ജനതാ സമാഹിതപുഗ്ഗലസേവനതാ ഝാനവിമോക്ഖപച്ചവേക്ഖണതാ തദധിമുത്തതാതി. തത്ഥ **വത്ഥുവിസദകിരിയതാ ച ഇന്ദ്രിയസമത്തപടിപാദനതാ** ച വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാ.

നിമിത്തകുസലതാ നാമ കസിണനിമിത്തസ്സ ഉഗ്ഗഹണകുസലതാ. **സമയേ ചിത്തസ്സ പഗ്ഗഹണതാ**തി യസ്മിം സമയേ അതിസിഥിലവീരിയതാദീഹി ലീനം ചിത്തം ഹോതി, തസ്മിം സമയേ ധമ്മവിചയവീരിയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസമുട്ഠാപനേന തസ്സ പഗ്ഗഹണം. **സമയേ ചിത്തസ്സ നിഗ്ഗഹണതാ**തി യസ്മിം സമയേ അച്ചാരദ്ധവീരിയതാദീഹി ഉദ്ധതം ചിത്തം ഹോതി, തസ്മിം സമയേ പസ്സദ്ധിസമാധിഉപേക്ഖാസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസമുട്ഠാപനേന തസ്സ നിഗ്ഗഹണം. **സമയേ സമ്പഹംസനതാ**തി യസ്മിം സമയേ ചിത്തം പഞ്ഞാപയോഗമന്ദതായ വാ ഉപസമസുഖാനധിഗമേന വാ നിരസ്സാദം ഹോതി, തസ്മിം സമയേ അട്ഠസംവേഗവത്ഥുപച്ചവേക്ഖണേന സംവേജേതി. അട്ഠ സംവേഗവത്ഥൂനി നാമ ജാതിജരാബ്യാധിമരണാനി ചത്താരി, അപായദുക്ഖം പഞ്ചമം, അതീതേ വട്ടമൂലകം ദുക്ഖം, അനാഗതേ വട്ടമൂലകം ദുക്ഖം, പച്ചുപ്പന്നേ ആഹാരപരിയേട്ഠിമൂലകം ദുക്ഖന്തി. രതനത്തയഗുണാനുസ്സരണേന ച പസാദം ജനേതി. അയം വുച്ചതി "സമയേ സമ്പഹംസനതാ"തി.

സമയേ അജ്ഝുപേക്ഖനതാ നാമ യസ്മിം സമയേ സമ്മാപടിപത്തിം ആഗമ്മ അലീനം അനുദ്ധതം അനിരസ്സാദം ആരമ്മണേ സമപ്പവത്തം സമഥവീഥിപടിപന്നം ചിത്തം ഹോതി, തദാസ്സ പഗ്ഗഹനിഗ്ഗഹസമ്പഹംസനേസു ന ബ്യാപാരം ആപജ്ജതി സാരഥി വിയ സമപ്പവത്തേസു. അസ്സേസു. അയം വുച്ചതി "സമയേ അജ്ഝുപേക്ഖനതാ"തി. **അസമാഹിതപുഗ്ഗലപരിവജ്ജനതാ** നാമ ഉപചാരം വാ അപ്പനം വാ അപ്പത്താനം വിക്ഖിത്തചിത്താനം പുഗ്ഗലാനം ആരകാ പരിവജ്ജനം. **സമാഹിതപുഗ്ഗലസേവനതാ** നാമ

ഉപചാരേന വാ അപ്പനായ വാ സമാഹിതചിത്താനം സേവനാ ഭജനാ പയിരുപാസനാ. **തദധിമുത്തതാ** നാമ ഠാനനിസജ്ജാദീസു സമാധിഉപ്പാദനത്ഥംയേവ നിന്നപോണപബ്ഭാരചിത്തതാ. ഏവഞ്ഹി പടിപജ്ജതോ ഏസ ഉപ്പജ്ജതി. ഏവം ഉപ്പന്നസ്സ പനസ്സ അരഹത്തമഗ്ഗേന ഭാവനാപാരിപൂരീ ഹോതീതി പജാനാതി.

ഉപേക്ഖാസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ - "അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, ഉപേക്ഖാസമ്ബോജ്ഝങ്ഗട്ഠാനീയാ ധമ്മാ, തത്ഥ യോനിസോമനസികാരബഹുലീകാരോ, അയമാഹാരോ അനുപ്പന്നസ്സ വാ ഉപേക്ഖാസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഉപ്പാദായ, ഉപ്പന്നസ്സ വാ ഉപേക്ഖാസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഭിയ്യോഭാവായ വേപുല്ലായ ഭാവനായ പാരിപൂരിയാ സംവത്തതീ"തി (സം॰ നി॰ ൫.൨൩൨) ഏവം ഉപ്പാദോ ഹോതി. തത്ഥ ഉപേക്ഖായേവ ഉപേക്ഖാസമ്ബോജ്ഝങ്ഗട്ഠാനീയാ ധമ്മാ നാമ.

അപിച പഞ്ച ധമ്മാ ഉപേക്ഖാസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഉപ്പാദായ സംവത്തന്തി സത്തമജ്ഝത്തതാ സങ്ഖാരമജ്ഝത്തതാ സത്തസങ്ഖാരകേലായനപുഗ്ഗലപരിവജ്ജനതാ സത്തസങ്ഖാരമജ്ഝത്തപുഗ്ഗലസേവനതാ തദധിമുത്തതാതി.

തത്ഥ ദ്വീഹാകാരേഹി സത്തമജ്ഝത്തതം സമുട്ഠാപേതി - "ത്വം അത്തനോ കമ്മേന ആഗന്ത്വാ അത്തനോ കമ്മേന ഗമിസ്സസി, ഏസോപി അത്തനോ കമ്മേന ആഗന്ത്വാ അത്തനോ കമ്മേന ഗമിസ്സതി, ത്വം കം കേലായസീ"തി ഏവം കമ്മസ്സകതാപച്ചവേക്ഖണേന ച, "പരമത്ഥതോ സത്തോയേവ നത്ഥി, സോ ത്വം കം കേലായസീ"തി ഏവം നിസ്സത്തപച്ചവേക്ഖണേന ച. ദ്വീഹേവാകാരേഹി സങ്ഖാരമജ്ഝത്തതം സമുട്ഠാപേതി - "ഇദം ചീവരം അനുപുബ്ബേന വണ്ണവികാരം ചേവ ജിണ്ണഭാവം ച ഉപഗന്ത്വാ പാദപുഞ്ഛനചോളകം ഹുത്വാ യട്ഠികോടിയാ ഛഡ്ഡനീയം ഭവിസ്സതി, സചേ പനസ്സ സാമികോ ഭവേയ്യ, നാസ്സ ഏവം വിനസ്സിതും ദദേയ്യാ"തി ഏവം അസാമികഭാവം പച്ചവേക്ഖണേന, "അനദ്ധനിയം ഇദം താവകാലിക"ന്തി ഏവം താവകാലികതാപച്ചവേക്ഖണേന ച. യഥാ ച ചീവരേ, ഏവം പത്താദീസുപി യോജനാ കാതബ്ബാ.

സത്തസങ്ഖാരകേലായനപുഗ്ഗലപരിവജ്ജനതാതി ഏത്ഥ യോ പുഗ്ഗലോ ഗിഹി വാ അത്തനോ പുത്തധീതാദികേ, പബ്ബജിതോ വാ അത്തനോ അന്തേവാസികസമാനുപജ്ഝായകാദികേ മമായതി, സഹത്ഥേനേവ നേസം കേസച്ഛേദനസൂചികമ്മചീവരധോവനരജനപത്തപചനാദീനി കരോതി, മുഹുത്തമ്പി അപസ്സന്തോ "അസുകോ സാമണേരോ കുഹിം, അസുകോ ദഹരോ കുഹി"ന്തി ഭന്തമിഗോ വിയ ഇതോ ചിതോ ച ആലോകേതി , അഞ്ഞേന കേസച്ഛേദനാദീനം അത്ഥായ "മുഹുത്തം താവ അസുകം പേസേഥാ"തി യാചീയമാനോപി "അമ്ഹേപി തം അത്തനോ കമ്മം ന കാരേമ, തുമ്ഹേ തം ഗഹേത്വാ കിലമേസ്സഥാ"തി ന ദേതി. അയം **സത്തകേലായനോ** നാമ. യോ പന പത്തചീവരഥാലകകത്തരയട്ഠിആദീനി മമായതി, അഞ്ഞസ്സ ഹത്ഥേന പരാമസിതുമ്പി ന ദേതി, താവകാലികം യാചിതോ "മയമ്പി ഇദം മമായന്താ ന പരിഭുഞ്ജാമ, തുമ്ഹാകം കിം ദസ്സാമാ"തി വദതി. അയം **സങ്ഖാരകേലായനോ** നാമ. യോ പന തേസു ദ്വീസുപി വത്ഥൂസു മജ്ഝത്തോ ഉദാസിനോ. അയം **സത്തസങ്ഖാരമജ്ഝത്തോ** നാമ. ഇതി അയം ഉപേക്ഖാസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ ഏവരൂപം സത്തസങ്ഖാരകേലായനം പുഗ്ഗലം ആരകാ പരിവജ്ജന്തസ്സാപി, സത്തസങ്ഖാരമജ്ഝത്തപുഗ്ഗലം സേവന്തസ്സാപി, ഠാനനിസജ്ജാദീസു തദുപ്പാദനത്ഥം നിന്നപോണപബ്ഭാരചിത്തസ്സാപി ഉപ്പജ്ജതി. ഏവം ഉപ്പന്നസ്സ പനസ്സ അരഹത്തമഗ്ഗേന ഭാവനാപാരിപൂരീ ഹോതീതി പജാനാതി.

ഇതി അജ്ഝത്തം വാതി ഏവം അത്തനോ വാ സത്ത സമ്ബോജ്ഝങ്ഗേ പരിഗ്ഗണ്ഹിത്വാ, പരസ്സ വാ, കാലേന വാ അത്തനോ, കാലേന വാ പരസ്സ ബോജ്ഝങ്ഗേ പരിഗ്ഗണ്ഹിത്വാ ധമ്മേസു ധമ്മാനുപസ്സീ വിഹരതി. സമുദയവയാ പനേത്ഥ ബോജ്ഝങ്ഗാനം നിബ്ബത്തിനിരോധവസേന വേദിതബ്ബാ. ഇതോ പരം വുത്തനയമേവ.

കേവലഞ്ഹി ഇധ ബോജ്ഝങ്ഗപരിഗ്ഗാഹികാ സതി ദുക്ഖസച്ചന്തി ഏവം യോജനം കത്വാ ബോജ്ഝങ്ഗപരിഗ്ഗാഹകസ്സ ഭിക്ഖുനോ നിയ്യാനമുഖം വേദിതബ്ബം. സേസം താദിസമേവാതി.

ബോജ്ഝങ്ഗപബ്ബവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ചതുസച്ചപബ്ബവണ്ണനാ

൧൧൯. ഏവം സത്തബോജ്ഝങ്ഗവസേന ധമ്മാനുപസ്സനം വിഭജിത്വാ ഇദാനി ചതുസച്ചവസേന വിഭജിതും **പുന ചപര**ന്തിആദിമാഹ.

തത്ഥ **ഇദം ദുക്ഖന്തി യഥാഭൂതം പജാനാതീ**തി ഠപേത്വാ തണ്ഹം തേഭൂമകേ ധമ്മേ "ഇദം ദുക്ഖ"ന്തി യഥാസഭാവതോ പജാനാതി, തസ്സേവ ഖോ പന ദുക്ഖസ്സ ജനികം സമുട്ഠാപികം പുരിമതണ്ഹം "അയം ദുക്ഖസമുദയോ"തി, ഉഭിന്നം അപ്പവത്തിം നിബ്ബാനം "അയം ദുക്ഖനിരോധോ"തി, ദുക്ഖപരിജാനനം സമുദയപജഹനം നിരോധസച്ഛികരണം അരിയമഗ്ഗം "അയം ദുക്ഖനിരോധഗാമിനീ പടിപദാ"തി യഥാസഭാവതോ പജാനാതീതി അത്ഥോ. അവസേസാ അരിയസച്ചകഥാ **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** വിത്ഥാരിതായേവ.

ഇതി അജ്ഝത്തം വാതി ഏവം അത്തനോ വാ ചത്താരി സച്ചാനി പരിഗ്ഗണ്ഹിത്വാ, പരസ്സ വാ, കാലേന വാ അത്തനോ, കാലേന വാ പരസ്സ ചത്താരി സച്ചാനി പരിഗ്ഗണ്ഹിത്വാ ധമ്മേസു ധമ്മാനുപസ്സീ

വിഹരതി. സമുദയവയാ പനേത്ഥ ചതുന്നം സച്ചാനം യഥാസമ്ഭവതോ ഉപ്പത്തിനിവത്തിവസേന വേദിതബ്ബാ. ഇതോ പരം വുത്തനയമേവ.

കേവലഞ്ഹി ഇധ ചതുസച്ചപരിഗ്ഗാഹികാ സതി ദുക്ഖസച്ചന്തി ഏവം യോജനം കത്വാ സച്ചപരിഗ്ഗാഹകസ്സ ഭിക്ഖുനോ നിയ്യാനമുഖം വേദിതബ്ബം. സേസം താദിസമേവാതി.

ചതുസച്ചപബ്ബവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഏത്താവതാ ആനാപാനം ചതുഇരിയാപഥം ചതുസമ്പജഞ്ഞം ദ്വത്തിംസാകാരം ചതുധാതുവവത്ഥാനം നവസിവഥികാ വേദനാനുപസ്സനാ ചിത്താനുപസ്സനാ നീവരണപരിഗ്ഗഹോ ഖന്ധപരിഗ്ഗഹോ ആയതനപരിഗ്ഗഹോ ബോജ്ഝങ്ഗപരിഗ്ഗഹോ സച്ചപരിഗ്ഗഹോതി ഏകവീസതി കമ്മട്ഠാനാനി വുത്താനി. തേസു ആനാപാനം ദ്വത്തിംസാകാരോ നവസിവഥികാതി ഏകാദസ അപ്പനാകമ്മട്ഠാനാനി ഹോന്തി. ദീഘഭാണകമഹാസീവത്ഥേരോ പന "നവസിവഥികാ ആദീനവാനുപസ്സനാവസേന വുത്താ"തി ആഹ. തസ്മാ തസ്സ മതേന ദ്വേയേവ അപ്പനാകമ്മട്ഠാനാനി, സേസാനി ഉപചാരകമ്മട്ഠാനാനി. കിം പനേതേസു സബ്ബേസു അഭിനിവേസോ ജായതീതി? ന ജായതി. ഇരിയാപഥസമ്പജഞ്ഞനീവരണബോജ്ഝങ്ഗേസു ഹി അഭിനിവേസോ ന ജായതി, സേസേസു ജായതീതി. മഹാസീവത്ഥേരോ പനാഹ - "ഏതേസുപി അഭിനിവേസോ ജായതി, അയഞ്ഹി അത്ഥി നു ഖോ മേ ചത്താരോ ഇരിയാപഥാ, ഉദാഹു നത്ഥി, അത്ഥി നു ഖോ മേ ചതുസമ്പജഞ്ഞം, ഉദാഹു നത്ഥി, അത്ഥി നു ഖോ മേ പഞ്ചനീവരണാ, ഉദാഹു നത്ഥി, അത്ഥി നു ഖോ മേ സത്തബോജ്ഝങ്ഗാ, ഉദാഹു നത്ഥീതി ഏവം പരിഗ്ഗണ്ഹാതി, തസ്മാ സബ്ബത്ഥ അഭിനിവേസോ ജായതീ"തി.

൧൩൭. യോ ഹി കോചി, ഭിക്ഖവേതി യോ ഹി കോചി ഭിക്ഖു വാ ഭിക്ഖുനീ വാ ഉപാസകോ വാ ഉപാസികാ വാ. **ഏവം ഭാവേയ്യാ**തി ആദിതോ പട്ഠായ വുത്തേന ഭാവനാനുക്കമേന ഭാവേയ്യ. **പാടികങ്ഖ**ന്തി പടികങ്ഖിതബ്ബം, അവസ്സം ഭാവീതി അത്ഥോ. **അഞ്ഞാ**തി അരഹത്തം. **സതി വാ ഉപാദിസേസേ**തി ഉപാദാനസേസേ വാ സതി അപരിക്ഖീണേ. **അനാഗാമിതാ**തി അനാഗാമിഭാവോ.

ഏവം സത്തന്നം വസ്സാനം വസേന സാസനസ്സ നിയ്യാനികഭാവം ദസ്സേത്വാ പുന തതോ അപ്പതരേപി കാലേ ദസ്സേന്തോ "തിട്ഠന്തു, ഭിക്ഖവേ"തിആദിമാഹ. സബ്ബമ്പി ചേതം മജ്ഝിമസ്സേവ നേയ്യപുഗ്ഗലസ്സ വസേന വുത്തം. തിക്ഖപഞ്ഞം പന സന്ധായ - "പാതോ അനുസിട്ഠോ സായം വിസേസം അധിഗമിസ്സതി, സായം അനുസിട്ഠോ പാതോ വിസേസം അധിഗമിസ്സതീ"തി (മ॰ നി॰ ൨.൩൪൫) വുത്തം.

ഇതി ഭഗവാ "ഏവംനിയ്യാനികം, ഭിക്ഖവേ, മമ സാസന"ന്തി ദസ്സേത്വാ ഏകവീസതിയാപി ഠാനേസു അരഹത്തനികൂടേന ദേസിതം ദേസനം നിയ്യാതേന്തോ "ഏകായനോ അയം, ഭിക്ഖവേ, മഗ്ഗോ...പേ॰... ഇതി യം തം വുത്തം, ഇദമേതം പടിച്ച വുത്ത"ന്തി ആഹ. സേസം ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

സതിപട്ഠാനസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

പഠമവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

૨. സീഹനാദവഗ്ഗോ

൧. ചൂളസീഹനാദസുത്തവണ്ണനാ

൧൩൯. ഏവം മേ സുതന്തി ചൂളസീഹനാദസുത്തം. യസ്മാ പനസ്സ അത്ഥുപ്പത്തികോ നിക്ഖേപോ, തസ്മാ തം ദസ്സേത്വാ ചസ്സ അനുപുബ്ബപദവണ്ണനം കരിസ്സാമ. കതരായ പനിദം അത്ഥുപ്പത്തിയാ നിക്ഖിത്തന്തി? ലാഭസക്കാരപച്ചയാ തിത്ഥിയപരിദേവിതേ. ഭഗവതോ കിര ധമ്മദായാദസുത്തേ വുത്തനയേന മഹാലാഭസക്കാരോ ഉപ്പജ്ജി. ചതുപ്പമാണികോ ഹി അയം ലോകസന്നിവാസോ, രൂപപ്പമാണോ രൂപപ്പസന്നോ, ഘോസപ്പമാണോ ഘോസപ്പസന്നോ, ലൂഖപ്പമാണോ ലൂഖപ്പസന്നോ, ധമ്മപ്പമാണോ ധമ്മപ്പസന്നോതി ഇമേസം പുഗ്ഗലാനം വസേന ചതുധാ ഠിതോ.

തേസം ഇദം നാനാകരണം - കതമോ ച പുഗ്ഗലോ രൂപപ്പമാണോ രൂപപ്പസന്നോ? ഇധേകച്ചോ പുഗ്ഗലോ ആരോഹം വാ പസ്സിത്വാ പരിണാഹം വാ പസ്സിത്വാ സണ്ഠാനം വാ പസ്സിത്വാ പാരിപൂരിം വാ പസ്സിത്വാ തത്ഥ പമാണം ഗഹേത്വാ പസാദം ജനേതി, അയം വുച്ചതി പുഗ്ഗലോ രൂപപ്പമാണോ രൂപപ്പസന്നോ.

കതമോ ച പുഗ്ഗലോ ഘോസപ്പമാണോ ഘോസപ്പസന്നോ? ഇധേകച്ചോ പുഗ്ഗലോ പരവണ്ണനായ പരഥോമനായ പരപസംസനായ പരവണ്ണഹാരികായ, തത്ഥ പമാണം ഗഹേത്വാ പസാദം ജനേതി, അയം വുച്ചതി പുഗ്ഗലോ ഘോസപ്പമാണോ ഘോസപ്പസന്നോ.

കതമോ ച പുഗ്ഗലോ ലൂഖപ്പമാണോ ലൂഖപ്പസന്നോ? ഇധേകച്ചോ പുഗ്ഗലോ ചീവരലൂഖം വാ പസ്സിത്വാ പത്തലൂഖം വാ പസ്സിത്വാ, സേനാസനലൂഖം വാ പസ്സിത്വാ വിവിധം വാ ദുക്കരകാരികം പസ്സിത്വാ തത്ഥ പമാണം ഗഹേത്വാ പസാദം ജനേതി, അയം വുച്ചതി പുഗ്ഗലോ ലൂഖപ്പമാണോ ലൂഖപ്പസന്നോ.

കതമോ ച പുഗ്ഗലോ ധമ്മപ്പമാണോ ധമ്മപ്പസന്നോ? ഇധേകച്ചോ പുഗ്ഗലോ സീലം വാ പസ്സിത്വാ സമാധിം വാ പസ്സിത്വാ പഞ്ഞം വാ പസ്സിത്വാ തത്ഥ പമാണം ഗഹേത്വാ പസാദം ജനേതി, അയം വുച്ചതി പുഗ്ഗലോ ധമ്മപ്പമാണോ ധമ്മപ്പസന്നോതി.

ഇമേസു ചതൂസു പുഗ്ഗലേസു രൂപപ്പമാണോപി ഭഗവതോ ആരോഹപരിണാഹസണ്ഠാനപാരിപൂരിവണ്ണപോക്ഖരതം, അസീതിഅനുബ്യഞ്ജനപ്പടിമണ്ഡിതത്താ നാനാരതനവിചിത്തമിവ സുവണ്ണമഹാപടം, ദ്വത്തിംസമഹാപുരിസലക്ഖണസമാകിണ്ണതായ താരാഗണസമുജ്ജലം വിയ ഗഗനതലം സബ്ബഫാലിഫുല്ലം വിയ ച യോജനസതുബ്ബേധം പാരിച്ഛത്തകം അട്ഠാരസരതനുബ്ബേധം ബ്യാമപ്പഭാപരിക്ഖേപം സസ്സിരികം അനോപമസരീരം ദിസ്വാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധേയേവ പസീദതി.

ഘോസപ്പമാണോപി, ഭഗവതാ കപ്പസതസഹസ്സാധികാനി ചത്താരി അസങ്ഖ്യേയ്യാനി ദസ പാരമിയോ ദസ ഉപപാരമിയോ ദസ

പരമത്ഥപാരമിയോ പൂരിതാ അങ്ഗപരിച്ചാഗോ പുത്തദാരപരിച്ചാഗോ, രജ്ജപരിച്ചാഗോ അത്തപരിച്ചാഗോ നയനപരിച്ചാഗോ ച കതോതിആദിനാ നയേന പവത്തം ഘോസം സുത്വാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധേയേവ പസീദതി.

ലൂഖപ്പമാണോപി ഭഗവതോ ചീവരലൂഖം ദിസ്വാ "സചേ ഭഗവാ അഗാരം അജ്ഝാവസിസ്സ, കാസികവത്ഥമേവ അധാരയിസ്സ. പബ്ബജിത്വാ പനാനേന സാണപംസുകൂലചീവരേന സന്തുസ്സമാനേന ഭാരിയം കത"ന്തി സമ്മാസമ്ബുദ്ധേയേവ പസീദതി. പത്തലൂഖമ്പി ദിസ്വാ - "ഇമിനാ അഗാരം അജ്ഝാവസന്തേന രത്തവരസുവണ്ണഭാജനേസു ചക്കവത്തിഭോജനാരഹം സുഗന്ധസാലിഭോജനം പരിഭുത്തം, പബ്ബജിത്വാ പന പാസാണമയം പത്തം ആദായ ഉച്ചനീചകുലദ്വാരേസു സപദാനം പിണ്ഡായ ചരിത്വാ ലദ്ധപിണ്ഡിയാലോപേന സന്തുസ്സമാനോ ഭാരിയം കരോതീ"തി സമ്മാസമ്ബുദ്ധേയേവ പസീദതി. സേനാസനലൂഖം ദിസ്വാപി - "അയം അഗാരം അജ്ഝാവസന്തോ തിണ്ണം ഉതൂനം അനുച്ഛവികേസു തീസു പാസാദേസു തിവിധനാടകപരിവാരോ ദിബ്ബസമ്പത്തിം വിയ രജ്ജസിരിം അനുഭവിത്വാ ഇദാനി പബ്ബജ്ജൂപഗതോ രുക്ഖമൂലസേനാസനാദീസു ദാരുഫലകസിലാപട്ടപീഠമഞ്ചകാദീഹി സന്തുസ്സമാനോ ഭാരിയം കരോതീ"തി സമ്മാസമ്ബുദ്ധേയേവ പസീദതി. ദുക്കരകാരികമസ്സ ദിസ്വാപി - "ഛബ്ബസ്സാനി നാമ മുഗ്ഗയൂസകുലത്ഥയൂസഹരേണുയൂസാദീനം പസടമത്തേന യാപേസ്സതി, അപ്പാണകം ഝാനം ഝായിസ്സതി, സരീരേ ച ജീവിതേ ച അനപേക്ഖോ വിഹരിസ്സതി, അഹോ ദുക്കരകാരകോ ഭഗവാ"തി സമ്മാസമ്ബുദ്ധേയേവ പസീദതി.

ധമ്മപ്പമാണോപി ഭഗവതോ സീലഗുണം സമാധിഗുണം പഞ്ഞാഗുണം ഝാനവിമോക്ഖസമാധിസമാപത്തിസമ്പദം അഭിഞ്ഞാപാരിപൂരിം യമകപാടിഹാരിയം ദേവോരോഹണം പാഥികപുത്തദമനാദീനി ച അനേകാനി അച്ഛരിയാനി ദിസ്വാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധേയേവ പസീദതി, തേ ഏവം പസന്നാ ഭഗവതോ മഹന്തം ലാഭസക്കാരം അഭിഹരന്തി. തിത്ഥിയാനം പന **ബാവേരുജാതകേ** കാകസ്സ വിയ ലാഭസക്കാരോ പരിഹായിത്ഥ. യഥാഹ -

"അദസ്സനേന മോരസ്സ, സിഖിനോ മഞ്ജുഭാണിനോ;
കാകം തത്ഥ അപൂജേസും, മംസേന ച ഫലേന ച.

യദാ ച സരസമ്പന്നോ, മോരോ ബാവേരുമാഗമാ;
അഥ ലാഭോ ച സക്കാരോ, വായസസ്സ അഹായഥ.

യാവ നുപ്പജ്ജതി ബുദ്ധോ, ധമ്മരാജാ പഭങ്കരോ;
താവ അഞ്ഞേ അപൂജേസും, പുഥൂ സമണബ്രാഹ്മണേ.

യദാ ച സരസമ്പന്നോ, ബുദ്ധോ ധമ്മമദേസയി;
അഥ ലാഭോ ച സക്കാരോ, തിത്ഥിയാനം അഹായഥാ"തി. (ജാ॰ ൧.൪.൧൫൩-൧൫൬);

തേ ഏവം പഹീനലാഭസക്കാരാ രത്തിം ഏകദ്വങ്ഗുലമത്തം ഓഭാസേത്വാപി സൂരിയുഗ്ഗമനേ ഖജ്ജോപനകാ വിയ ഹതപ്പഭാ അഹേസും.

യഥാ ഹി ഖജ്ജോപനകാ, കാളപക്ഖമ്ഹി രത്തിയാ;
നിദസ്സയന്തി ഓഭാസം, ഏതേസം വിസയോ ഹി സോ.

യദാ ച രസ്മിസമ്പന്നോ, അബ്ഭുദേതി പഭങ്കരോ;
അഥ ഖജ്ജുപസങ്ഘാനം, പഭാ അന്തരധായതി.

ഏവം ഖജ്ജുപസദിസാ, തിത്ഥിയാപി പുഥൂ ഇധ;
കാളപക്ഖൂപമേ ലോകേ, ദീപയന്തി സകം ഗുണം.

യദാ ച ബുദ്ധോ ലോകസ്മിം, ഉദേതി അമിതപ്പഭോ;
നിപ്പഭാ തിത്ഥിയാ ഹോന്തി, സൂരിയേ ഖജ്ജുപകാ യഥാതി.

തേ ഏവം നിപ്പഭാ ഹുത്വാ കച്ഛുപിളകാദീഹി കിണ്ണസരീരാ പരമപാരിജുഞ്ഞപത്താ യേന ബുദ്ധോ യേന ധമ്മോ യേന സങ്ഘോ യേന ച മഹാജനസ്സ സന്നിപാതോ, തേന തേന ഗന്ത്വാ അന്തരവീഥിയമ്പി സിങ്ഘാടകേപി ചതുക്കേപി സഭായമ്പി ഠത്വാ പരിദേവന്തി -

"കിം ഭോ സമണോയേവ ഗോതമോ സമണോ, മയം അസ്സമണാ; സമണസ്സേവ ഗോതമസ്സ സാവകാ സമണാ, അമ്ഹാകം സാവകാ അസ്സമണാ? സമണസ്സേവ ഗോതമസ്സ സാവകാനഞ്ചസ്സ ദിന്നം മഹപ്ഫലം, ന അമ്ഹാകം, സാവകാനഞ്ച നോ ദിന്നം മഹപ്ഫലം? നനു സമണോപി ഗോതമോ സമണോ, മയമ്പി സമണാ. സമണസ്സപി ഗോതമസ്സ സാവകാ സമണാ, അമ്ഹാകമ്പി സാവകാ സമണാ. സമണസ്സപി ഗോതമസ്സ സാവകാനഞ്ചസ്സ ദിന്നം മഹപ്ഫലം, അമ്ഹാകമ്പി സാവകാനഞ്ച നോ ദിന്നം മഹപ്ഫലഞ്ചേവ? സമണസ്സപി ഗോതമസ്സ സാവകാനഞ്ചസ്സ ദേഥ കരോഥ, അമ്ഹാകമ്പി സാവകാനഞ്ച നോ ദേഥ സക്കരോഥ? നനു സമണോ ഗോതമോ പുരിമാനി ദിവസാനി ഉപ്പന്നോ, മയം പന ലോകേ ഉപ്പജ്ജമാനേയേവ ഉപ്പന്നാ"തി.

ഏവം നാനപ്പകാരം വിരവന്തി. അഥ ഭിക്ഖൂ ഭിക്ഖുനിയോ ഉപാസകാ ഉപാസികായോതി ചതസ്സോ പരിസാ തേസം സദ്ദം സുത്വാ ഭഗവതോ ആരോചേസും "തിത്ഥിയാ ഭന്തേ ഇദഞ്ചിദഞ്ച കഥേന്തീ"തി . തം സുത്വാ ഭഗവാ - "മാ തുമ്ഹേ, ഭിക്ഖവേ, തിത്ഥിയാനം വചനേന 'അഞ്ഞത്ര സമണോ അത്ഥീ'തി സഞ്ഞിനോ അഹുവത്ഥാ"തി വത്വാ അഞ്ഞതിത്ഥിയേസു സമണഭാവം പടിസേധേന്തോ ഇധേവ ച അനുജാനന്തോ ഇമിസ്സാ അത്ഥുപ്പത്തിയാ **ഇധേവ, ഭിക്ഖവേ, സമണോ**തി ഇദം സുത്തം അഭാസി.

തത്ഥ **ഇധേവാ**തി ഇമസ്മിംയേവ സാസനേ. അയം പന നിയമോ സേസപദേസുപി വേദിതബ്ബോ. ദുതിയാദയോപി ഹി സമണാ ഇധേവ, ന അഞ്ഞത്ഥ. **സമണോ**തി സോതാപന്നോ. തേനേവാഹ - "കതമോ ച, ഭിക്ഖവേ, പഠമോ സമണോ? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു തിണ്ണം സംയോജനാനം പരിക്ഖയാ സോതാപന്നോ ഹോതി അവിനിപാതധമ്മോ നിയതോ സമ്ബോധിപരായണോ, അയം, ഭിക്ഖവേ, പഠമോ സമണോ"തി (അം നിം ൪.൨൪൧).

ദുതിയോതി സകദാഗാമീ. തേനേവാഹ - ‘‘കതമോ ച? ഭിക്ഖവേ, ദുതിയോ സമണോ. ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു തിണ്ണം സംയോജനാനം പരിക്ഖയാ രാഗദോസമോഹാനം തനുത്താ സകദാഗാമീ ഹോതി, സകിദേവ ഇമം ലോകം ആഗന്ത്വാ ദുക്ഖസ്സന്തം കരോതി. അയം, ഭിക്ഖവേ, ദുതിയോ സമണോ’’തി.

തതിയോതി അനാഗാമീ. തേനേവാഹ - ‘‘കതമോ ച, ഭിക്ഖവേ, തതിയോ സമണോ? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു പഞ്ചന്നം ഓരമ്ഭാഗിയാനം സംയോജനാനം പരിക്ഖയാ ഓപപാതികോ ഹോതി തത്ഥ പരിനിബ്ബായീ അനാവത്തിധമ്മോ തസ്മാ ലോകാ. അയം, ഭിക്ഖവേ, തതിയോ സമണോ’’തി.

ചതുത്ഥോതി അരഹാ. തേനേവാഹ - ‘‘കതമോ ച, ഭിക്ഖവേ, ചതുത്ഥോ സമണോ? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു ആസവാനം ഖയാ അനാസവം ചേതോവിമുത്തിം പഞ്ഞാവിമുത്തിം ദിട്ഠേവ ധമ്മേ സയം അഭിഞ്ഞാ സച്ഛികത്വാ ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി. അയം, ഭിക്ഖവേ, ചതുത്ഥോ സമണോ’’തി (അം॰ നി॰ ൪.൨൪൧). ഇതി ഇമസ്മിം ഠാനേ ചത്താരോ ഫലട്ഠകസമണാവ അധിപ്പേതാ.

സുഞ്ഞാതി രിത്താ തുച്ഛാ. **പരപ്പവാദാ**തി ചത്താരോ സസ്സതവാദാ, ചത്താരോ ഏകച്ചസസ്സതികാ, ചത്താരോ അന്താനന്തികാ, ചത്താരോ അമരാവിക്ഖേപികാ, ദ്വേ അധിച്ചസമുപ്പന്നികാ, സോളസ സഞ്ഞീവാദാ, അട്ഠ അസഞ്ഞീവാദാ, അട്ഠ നേവസഞ്ഞീനാസഞ്ഞീവാദാ, സത്ത ഉച്ഛേദവാദാ, പഞ്ച ദിട്ഠധമ്മനിബ്ബാനവാദാതി ഇമേ സബ്ബേപി **ബ്രഹ്മജാലേ** ആഗതാ ദ്വാസട്ഠി ദിട്ഠിയോ. ഇതോ ബാഹിരാനം പരേസം വാദാ **പരപ്പവാദാ** നാമ. തേ സബ്ബേപി ഇമേഹി ചതൂഹി ഫലട്ഠകസമണേഹി സുഞ്ഞാ, ന ഹി തേ ഏത്ഥ സന്തി. ന കേവലഞ്ച ഏതേഹേവ സുഞ്ഞാ, ചതൂഹി പന മഗ്ഗട്ഠകസമണേഹിപി ചതുന്നം മഗ്ഗാനം അത്ഥായ ആരദ്ധവിപസ്സകേഹിപീതി ദ്വാദസഹിപി സമണേഹി സുഞ്ഞാ ഏവ. ഇമമേവ അത്ഥം സന്ധായ ഭഗവതാ **മഹാപരിനിബ്ബാനേ** വുത്തം -

‘‘ഏകൂനതിംസോ വയസാ സുഭദ്ദ,
യം പബ്ബജിം കിം കുസലാനുഏസീ;
വസ്സാനി പഞ്ഞാസ സമാധികാനി,
യതോ അഹം പബ്ബജിതോ സുഭദ്ദ;
ഞായസ്സ ധമ്മസ്സ പദേസവത്തീ,
ഇതോ ബഹിദ്ധാ സമണോപി നത്ഥി.

‘‘ദുതിയോപി സമണോ നത്ഥി, തതിയോപി സമണോ നത്ഥി, ചതുത്ഥോപി സമണോ നത്ഥി. സുഞ്ഞാ പരപ്പവാദാ സമണേഭി അഞ്ഞേഹീ’’തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൧൪).

ഏത്ഥ ഹി പദേസവത്തീതി ആരദ്ധവിപസ്സകോ അധിപ്പേതോ. തസ്മാ സോതാപത്തിമഗ്ഗസ്സ ആരദ്ധവിപസ്സകം മഗ്ഗട്ഠം ഫലട്ഠന്തി തയോപി ഏകതോ കത്വാ സമണോപി നത്ഥീതി ആഹ. സകദാഗാമിമഗ്ഗസ്സ ആരദ്ധവിപസ്സകം മഗ്ഗട്ഠം ഫലട്ഠന്തി തയോപി ഏകതോ കത്വാ ദുതിയോപി സമണോ നത്ഥീതി ആഹ. ഇതരേസുപി ദ്വീസു ഏസേവ നയോ.

കസ്മാ പനേതേ അഞ്ഞത്ഥ നത്ഥീതി? അഖേത്തതായ. യഥാ ഹി ന ആരഗ്ഗേ സാസപോ തിട്ഠതി, ന ഉദകപിട്ഠേ അഗ്ഗി ജലതി, ന പിട്ഠിപാസാണേ ബീജാനി രുഹന്തി, ഏവമേവ ബാഹിരേസു തിത്ഥായതനേസു ന ഇമേ സമണാ ഉപ്പജ്ജന്തി, ഇമസ്മിംയേവ പന സാസനേ ഉപ്പജ്ജന്തി. കസ്മാ? ഖേത്തതായ. തേസം അഖേത്തതാ ച ഖേത്തതാ ച അരിയമഗ്ഗസ്സ അഭാവതോ ച ഭാവതോ ച വേദിതബ്ബാ. തേനാഹ ഭഗവാ -

“യസ്മിം ഖോ, സുഭദ്ദ, ധമ്മവിനയേ അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ ന ഉപലബ്ഭതി, സമണോപി തത്ഥ ന ഉപലബ്ഭതി, ദുതിയോപി തത്ഥ സമണോ ന ഉപലബ്ഭതി, തതിയോപി തത്ഥ സമണോ ന ഉപലബ്ഭതി, ചതുത്ഥോപി തത്ഥ സമണോ ന ഉപലബ്ഭതി. യസ്മിഞ്ച ഖോ, സുഭദ്ദ, ധമ്മവിനയേ അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ ഉപലബ്ഭതി, സമണോപി തത്ഥ ഉപലബ്ഭതി, ദുതിയോപി തത്ഥ...പേ.... ചതുത്ഥോപി തത്ഥ സമണോ ഉപലബ്ഭതി. ഇമസ്മിം ഖോ, സുഭദ്ദ, ധമ്മവിനയേ അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ ഉപലബ്ഭതി, ഇധേവ, സുഭദ്ദ, സമണോ, ഇധ ദുതിയോ സമണോ, ഇധ തതിയോ സമണോ, ഇധ ചതുത്ഥോ സമണോ, സുഞ്ഞാ പരപ്പവാദാ സമണേഭി അഞ്ഞേഹീ”തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൧൪).

ഏവം യസ്മാ തിത്ഥായതനം അഖേത്തം, സാസനം ഖേത്തം, തസ്മാ യഥാ സുരത്തഹത്ഥപാദോ സൂരകേസരകോ സീഹോ മിഗരാജാ ന സുസാനേ വാ സങ്കാരകൂടേ വാ പടിവസതി, തിയോജനസഹസ്സവിത്ഥതം പന ഹിമവന്തം അജ്ഝോഗാഹേത്വാ മണിഗുഹായംയേവ പടിവസതി. യഥാ ച ഛദ്ദന്തോ നാഗരാജാ ന ഗോചരിയഹത്ഥികുലാദീസു നവസു നാഗകുലേസു ഉപ്പജ്ജതി, ഛദ്ദന്തകുലേയേവ ഉപ്പജ്ജതി. യഥാ ച വലാഹകോ അസ്സരാജാ ന ഗദ്രഭകുലേ വാ ഘോടകകുലേ വാ ഉപ്പജ്ജതി, സിന്ധുയാ തീരേ പന സിന്ധവകുലേയേവ ഉപ്പജ്ജതി. യഥാ ച സബ്ബകാമദദം മനോഹരം മണിരതനം ന സങ്കാരകൂടേ വാ പംസുപബ്ബതാദീസു വാ ഉപ്പജ്ജതി, വേപുല്ലപബ്ബതബ്ഭന്തരേയേവ ഉപ്പജ്ജതി. യഥാ ച തിമിരപിങ്ഗലോ മച്ഛരാജാ ന ഖുദ്ദകപോക്ഖരണീസു ഉപ്പജ്ജതി, ചതുരാസീതിയോജനസഹസ്സഗമ്ഭീരേ മഹാസമുദ്ദേയേവ ഉപ്പജ്ജതി. യഥാ ച ദിയഡ്ഢയോജനസതികോ സുപണ്ണരാജാ ന ഗാമദ്വാരേ ഏരണ്ഡവനാദീസു പടിവസതി, മഹാസമുദ്ദം പന അജ്ഝോഗാഹേത്വാ സിമ്ബലിദഹവനേയേവ പടിവസതി. യഥാ ച ധതരട്ഠോ സുവണ്ണഹംസോ ന ഗാമദ്വാരേ ആവാടകാദീസു പടിവസതി, നവുതിഹംസസഹസ്സപരിവാരോ ഹുത്വാ ചിത്തകൂടപബ്ബതേയേവ പടിവസതി. യഥാ ച ചതുദ്ദീപിസ്സരോ ചക്കവത്തിരാജാ ന നീചകുലേ ഉപ്പജ്ജതി, അസമ്ഭിന്നജാതിഖത്തിയകുലേയേവ പന ഉപ്പജ്ജതി. ഏവമേവ ഇമേസു സമണേസു ഏകസമണോപി ന അഞ്ഞതിത്ഥായതനേ ഉപ്പജ്ജതി, അരിയമഗ്ഗപരിക്ഖിത്തേ പന ബുദ്ധസാസനേയേവ ഉപ്പജ്ജതി. തേനാഹ ഭഗവാ “ഇധേവ, ഭിക്ഖവേ, സമണോ...പേ.... സുഞ്ഞാ പരപ്പവാദാ സമണേഹി സമണേഭി അഞ്ഞേഹീ”തി.

സമ്മാ സീഹനാദം നദഥാതി ഏത്ഥ **സമ്മാ**തി ഹേതുനാ നയേന കാരണേന. **സീഹനാദ**ന്തി സേട്ഠനാദം അഭീതനാദം അപ്പടിനാദം. ഇമേസഞ്ഹി ചതുന്നം സമണാനം ഇധേവ അത്ഥിതായ അയം നാദോ സേട്ഠനാദോ നാമ ഹോതി ഉത്തമനാദോ. “ഇമേ സമണാ ഇധേവ അത്ഥീ”തി വദന്തസ്സ അഞ്ഞതോ ഭയം വാ ആസങ്കാ വാ നത്ഥീതി അഭീതനാദോ നാമ ഹോതി. “അമ്ഹാകമ്പി

സാസനേ ഇമേ സമണാ അത്ഥീ"തി പൂരണാദീസു ഏകസ്സാപി ഉട്ഠഹിത്വാ വത്തും അസമത്ഥതായ അയം നാദോ അപ്പടിനാദോ നാമ ഹോതി. തേന വുത്തം "സീഹനാദന്തി സേട്ഠനാദം അഭീതനാദം അപ്പടിനാദ"ന്തി.

ഛ൪൦. ഠാനം ഖോ പനേതം വിജ്ജതീതി ഇദം ഖോ പന കാരണം വിജ്ജതി. യം **അഞ്ഞതിത്ഥിയാ**തി യേന കാരണേന അഞ്ഞതിത്ഥിയാ. ഏത്ഥ ച തിത്ഥം ജാനിതബ്ബം, തിത്ഥകരോ ജാനിതബ്ബോ തിത്ഥിയാ ജാനിതബ്ബാ, തിത്ഥിയസാവകാ ജാനിതബ്ബാ. **തിത്ഥം**നാമ ദ്വാസട്ഠി ദിട്ഠിയോ. ഏത്ഥ ഹി സത്താ തരന്തി ഉപ്പലവന്തി ഉമ്മുജ്ജനിമുജ്ജം കരോന്തി, തസ്മാ തിത്ഥന്തി വുച്ചന്തി. താസം ദിട്ഠീനം ഉപ്പാദേതാ **തിത്ഥകരോ** നാമ. തസ്സ ലദ്ധിം ഗഹേത്വാ പബ്ബജിതാ **തിത്ഥിയാ** നാമ. തേസം പച്ചയദായകാ **തിത്ഥിയസാവകാ**തി വേദിതബ്ബാ. **പരിബ്ബാജകാ**തി ഗിഹിബന്ധനം പഹായ പബ്ബജ്ജൂപഗതാ. **അസ്സാസോ**തി അവസ്സയോ പതിട്ഠാ ഉപത്ഥമ്ഭോ. **ബല**ന്തി ഥാമോ. **യേന തുമ്ഹേ**തി യേന അസ്സാസേന വാ ബലേന വാ ഏവം വദേഥ.

അത്ഥി ഖോ നോ, ആവുസോ, തേന ഭഗവതാ ജാനതാ പസ്സതാ അരഹതാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധേനാതി ഏത്ഥ അയം സങ്ഖേപത്ഥോ - യോ സോ ഭഗവാ സമതിംസ പാരമിയോ പൂരേത്വാ സബ്ബകിലേസേ ഭഞ്ജിത്വാ അനുത്തരം സമ്മാസമ്ബോധിം അഭിസമ്ബുദ്ധോ, തേന ഭഗവതാ തേസം തേസം സത്താനം ആസയാനുസയം **ജാനതാ,** ഹത്ഥതലേ ഠപിതം ആമലകം വിയ സബ്ബം ഞേയ്യധമ്മം **പസ്സതാ**. അപിച പുബ്ബേനിവാസാദീഹി ജാനതാ, ദിബ്ബേന ചക്ഖുനാ പസ്സതാ. തീഹി വിജ്ജാഹി ഛഹി വാ പന അഭിഞ്ഞാഹി ജാനതാ, സബ്ബത്ഥ അപ്പടിഹതേന സമന്തചക്ഖുനാ പസ്സതാ. സബ്ബധമ്മജാനനസമത്ഥായ പഞ്ഞായ ജാനതാ, സബ്ബസത്താനം ചക്ഖുവിസയാതീതാനി തിരോകുട്ടാദിഗതാനി വാപി രൂപാനി അതിവിസുദ്ധേന മംസചക്ഖുനാ പസ്സതാ. അത്തഹിതസാധികായ സമാധിപദട്ഠാനായ പടിവേധപഞ്ഞായ ജാനതാ, പരഹിതസാധികായ കരുണാപദട്ഠാനായ ദേസനാപഞ്ഞായ പസ്സതാ. അരീനം ഹതത്താ പച്ചയാദീനം അരഹത്താ ച **അരഹതാ,** സമ്മാ സാമഞ്ച സച്ചാനം ബുദ്ധത്താ **സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന**. അന്തരായികധമ്മേ വാ ജാനതാ, നിയ്യാനികധമ്മേ പസ്സതാ. കിലേസാരീനം ഹതത്താ അരഹതാ, സമ്മാ സാമം സബ്ബധമ്മാനം ബുദ്ധത്താ സമ്മാസമ്ബുദ്ധേനാതി, ഏവം ചതുവേസാരജ്ജവസേന ചതൂഹി ആകാരേഹി ഥോമിതേന ചത്താരോ ധമ്മാ അക്ഖാതാ, യേ മയം അത്തനി സമ്പസ്സമാനാ ഏവം വദേമ, ന രാജരാജമഹാമത്താദീനം ഉപത്ഥമ്ഭം കായബലന്തി.

സത്ഥരി പസാദോതി "ഇതിപി സോ ഭഗവാ"തിആദിനാ നയേന ബുദ്ധഗുണേ അനുസ്സരന്താനം ഉപ്പന്നപ്പസാദോ. **ധമ്മേ പസാദോ**തി "സ്വാക്ഖാതോ ഭഗവതാ ധമ്മോ"തിആദിനാ നയേന ധമ്മഗുണേ അനുസ്സരന്താനം ഉപ്പന്നപ്പസാദോ. **സീലേസു പരിപൂരകാരിതാ**തി അരിയകന്തേസു സീലേസു പരിപൂരകാരിതാ. അരിയകന്തസീലാനി നാമ **പഞ്ചസീലാനി**. താനി ഹി ഭവന്തരഗതോപി അരിയസാവകോ അത്തനോ അരിയസാവകഭാവം അജാനന്തോപി ന വീതിക്കമതി. സചേപി ഹി നം കോചി വദേയ്യ - "ഇമം സകലം ചക്കവത്തിരജ്ജം സമ്പടിച്ഛിത്വാ ഖുദ്ദകമക്ഖികം ജീവിതാ വോരോപേഹീ"തി, അട്ഠാനമേതം, യം സോ തസ്സ വചനം കരേയ്യ. ഏവം അരിയാനം സീലാനി കന്താനി പിയാനി മനാപാനി. താനി സന്ധായ വുത്തം "സീലേസു പരിപൂരകാരിതാ"തി.

സഹധമ്മികാ ഖോ പനാതി ഭിക്ഖു ഭിക്ഖുനീ സിക്ഖമാനാ സാമണേരോ സാമണേരി ഉപാസകോ ഉപാസികാതി ഏതേ സത്ത **സഹധമ്മചാരിനോ.** ഏതേസു ഹി ഭിക്ഖു ഭിക്ഖൂഹി സദ്ധിം സഹധമ്മം ചരതി സമാനസിക്ഖതായ. തഥാ ഭിക്ഖുനീ ഭിക്ഖുനീഹി...പേ... ഉപാസികാ ഉപാസികാഹി, സോതാപന്നോ സോതാപന്നേഹി, സകദാഗാമീ...പേ... അനാഗാമീഹി സഹധമ്മം ചരതി. തസ്മാ സബ്ബേപേതേ **സഹധമ്മികാ**തി വുച്ചന്തി. അപിചേത്ഥ അരിയസാവകായേവ അധിപ്പേതാ. തേസഞ്ഹി ഭവന്തരേപി മഗ്ഗദസ്സനമ്ഹി വിവാദോ നത്ഥി, തസ്മാ തേ അച്ചന്തം ഏകധമ്മചാരിതായ സഹധമ്മികാ. ഇമിനാ, "സുപ്പടിപന്നോ ഭഗവതോ സാവകസങ്ഘോ"തിആദിനാ നയേന സങ്ഘം അനുസ്സരന്താനം ഉപ്പന്നപ്പസാദോ കഥിതോ. ഏത്താവതാ ചത്താരി സോതാപന്നസ്സ അങ്ഗാനി കഥിതാനി ഹോന്തി.

ഇമേ ഖോ നോ, ആവുസോതി, ആവുസോ, ഇമേ ചത്താരോ ധമ്മാ തേന ഭഗവതാ അമ്ഹാകം അസ്സാസോ ചേവ ബലഞ്ചാതി അക്ഖാതാ, യേ മയം അത്തനി സമ്പസ്സമാനാ ഏവം വദേമ.

൧൪൧. **യോ അമ്ഹാകം സത്ഥാ**തി ഇമിനാ പൂരണകസ്സപാദികേ ഛ സത്ഥാരോ അപദിസന്തി. യഥാ പന ഇദാനി സാസനേ ആചരിയുപജ്ഝായാദീസു "അമ്ഹാകം ആചരിയോ, അമ്ഹാകം ഉപജ്ഝായോ"തി ഗേഹസിതപേമം ഹോതി. ഏവരൂപം പേമം സന്ധായ "സത്ഥരി പസാദോ"തി വദന്തി. ഥേരോ പനാഹ - "യസ്മാ സത്ഥാ നാമ ന ഏകസ്സ, ന ദ്വിന്നം ഹോതി, സദേവകസ്സ ലോകസ്സ ഏകോവ സത്ഥാ, തസ്മാ തിത്ഥിയാ 'അമ്ഹാകം സത്ഥാ' തി ഏകപദേനേവ സത്ഥാരം വിസും കത്വാ ഇമിനാവ പദേന വിരുദ്ധാ പരാജിതാ"തി. **ധമ്മേ പസാദോ**തി ഇദം പന യഥാ ഇദാനി സാസനേ "അമ്ഹാകം **ദീഘനികായോ** അമ്ഹാകം **മജ്ഝിമനികായോ**"തി മമായന്തി, ഏവം അത്തനോ അത്തനോ പരിയത്തിധമ്മേ ഗേഹസിതപേമം സന്ധായ വദന്തി. **സീലേസൂ**തി അജസീലഗോസീലമേണ്ഡകസീലകുക്കുരസീലാദീസു. **ഇധ നോ ആവുസോ**തി ഏത്ഥ **ഇധാ**തി പസാദം സന്ധായ വദന്തി. **കോ അധിപ്പയാസോ**തി കോ അധികപ്പയോഗോ. **യദിദ**ന്തി യമിദം തുമ്ഹാകഞ്ചേവ അമ്ഹാകഞ്ച നാനാകരണം വദേയ്യാഥ. തം കിം നാമ? തുമ്ഹാകമ്പി ഹി ചതൂസു ഠാനേസു പസാദോ, അമ്ഹാകമ്പി. നനു ഏതസ്മിം പസാദേ തുമ്ഹേ ച അമ്ഹേ ച ദ്വേധാ ഭിന്നസുവണ്ണം വിയ ഏകസദിസാതി വാചായ സമധുരാ ഹുത്വാ അട്ഠംസു.

അഥ നേസം തം സമധുരതം ഭിന്ദന്തോ ഭഗവാ **ഏവം വാദിനോ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഏകാ നിട്ഠാ**തി യാ തസ്സ പസാദസ്സ പരിയോസാനഭൂതാ നിട്ഠാ, കിം സാ ഏകാ, ഉദാഹു പുഥൂതി ഏവം പുച്ഛഥാതി വദതി. യസ്മാ പന തസ്മിം തസ്മിം സമയേ നിട്ഠം അപഞ്ഞപേന്തോ നാമ നത്ഥി, ബ്രാഹ്മണാനഞ്ഹി ബ്രഹ്മലോകോ നിട്ഠാ, മഹാതാപസാനം ആഭസ്സരാ, പരിബ്ബാജകാനം സുഭകിണ്ഹാ, ആജീവകാനം "അനന്തമാനസോ"തി ഏവം പരികപ്പിതോ അസഞ്ഞീഭവോ . ഇമസ്മിം സാസനേ പന അരഹത്തം നിട്ഠാ. സബ്ബേവ ചേതേ അരഹത്തമേവ നിട്ഠാതി വദന്തി. ദിട്ഠിവസേന പന ബ്രഹ്മലോകാദീനി പഞ്ഞപേന്തി. തസ്മാ അത്തനോ അത്തനോ ലദ്ധിവസേന ഏകമേവ നിട്ഠം പഞ്ഞപേന്തി, തം ദസ്സേതും ഭഗവാ **സമ്മാ ബ്യാകരമാനാ**തിആദിമാഹ.

ഇദാനി ഭിക്ഖൂനമ്പി ഏകാ നിട്ഠാ, തിത്ഥിയാനമ്പി ഏകാ നിട്ഠാതി ദീസു അട്ടകാരകേസു വിയ ഠിതേസു ഭഗവാ അനുയോഗവത്തം ദസ്സേന്തോ **സാ പനാവുസോ, നിട്ഠാ സരാഗസ്സ, ഉദാഹു വീതരാഗസ്സാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ യസ്മാ രാഗരത്താദീനം നിട്ഠാ നാമ നത്ഥി. യദി സിയാ, സോണസിങ്ഗാലാദീനമ്പി സിയാതി ഇമം ദോസം പസ്സന്താനം തിത്ഥിയാനം "വീതരാഗസ്സ ആവുസോ സാ നിട്ഠാ"തിആദിനാ നയേന ബ്യാകരണം ദസ്സിതം.

തത്ഥ **വിദ്ദസുനോ**തി പണ്ഡിതസ്സ. **അനുരുദ്ധപടിവിരുദ്ധസ്സാ**തി രാഗേന അനുരുദ്ധസ്സ കോധേന പടിവിരുദ്ധസ്സ. **പപഞ്ചാരാമസ്സ പപഞ്ചരതിനോ**തി ഏത്ഥ ആരമന്തി ഏത്ഥാതി ആരാമോ. പപഞ്ചോ ആരാമോ അസ്സാതി **പപഞ്ചാരാമോ.** പപഞ്ചേ രതി അസ്സാതി **പപഞ്ചരതി. പപഞ്ചോ**തി ച മത്തപമത്താകാരഭാവേന പവത്താനം തണ്ഹാദിട്ഠിമാനാനമേതം അധിവചനം. ഇധ പന തണ്ഹാദിട്ഠിയോവ അധിപ്പേതാ. **സരാഗസ്സാ**തിആദീസു പഞ്ചസു ഠാനേസു ഏകോവ കിലേസോ ആഗതോ. തസ്സ ആകാരതോ നാനത്തം വേദിതബ്ബം. **സരാഗസ്സാ**തി ഹി വുത്തട്ഠാനേ പഞ്ചകാമഗുണികരാഗവസേന ഗഹിതോ. **സതണ്ഹസ്സാ**തി ഭവതണ്ഹാവസേന. **സഉപാദാനസ്സാ**തി ഗഹണവസേന. **അനുരുദ്ധപടിവിരുദ്ധസ്സാ**തി യുഗളവസേന. **പപഞ്ചാരാമസ്സാ**തി പപഞ്ചുപ്പത്തിദസ്സനവസേന. **സരാഗസ്സാ**തി വാ ഏത്ഥ അകുസലമൂലവസേന ഗഹിതോ. **സതണ്ഹസ്സാ**തി ഏത്ഥ തണ്ഹാപച്ചയാ ഉപാദാനദസ്സനവസേന. സേസം പുരിമസദിസമേവ. ഥേരോ പനാഹ "കസ്മാ ഏവം വിഭജംസേഥ? ഏകോയേവ ഹി അയം ലോഭോ രജ്ജനവസേന **രാഗോ**തി വുത്തോ. തണ്ഹാകരണവസേന **തണ്ഹാ**. ഗഹണട്ഠേന **ഉപാദാനം**. യുഗളവസേന **അനുരോധപടിവിരോധോ**. പപഞ്ചുപ്പത്തിദസ്സനട്ഠേന **പപഞ്ചോ"**തി.

൧൪൨. ഇദാനി ഇമേസം കിലേസാനം മൂലഭൂതം ദിട്ഠിവാദം ദസ്സേന്തോ **ദ്വേമാ, ഭിക്ഖവേ, ദിട്ഠിയോ**തിആദിമാഹ.

തത്ഥ **ഭവദിട്ഠീ**തി സസ്സതദിട്ഠി. **വിഭവദിട്ഠീ**തി ഉച്ഛേദദിട്ഠി. **ഭവദിട്ഠിം അല്ലീനാ**തി തണ്ഹാദിട്ഠിവസേന സസ്സതദിട്ഠിം അല്ലീനാ. **ഉപഗതാ**തി തണ്ഹാദിട്ഠിവസേനേവ ഉപഗതാ. **അജ്ഝോസിതാ**തി തണ്ഹാദിട്ഠിവസേനേവ അനുപവിട്ഠാ. **വിഭവദിട്ഠിയാ തേ പടിവിരുദ്ധാ**തി തേ സബ്ബേ ഉച്ഛേദവാദീഹി സദ്ധിം - "തുമ്ഹേ അന്ധബാലാ ന ജാനാഥ, സസ്സതോ അയം ലോകോ, നായം ലോകോ ഉച്ഛിജ്ജതീ"തി പടിവിരുദ്ധാ നിച്ചം കലഹഭണ്ഡനപസുതാ വിഹരന്തി. ദുതിയവാരേപി ഏസേവ നയോ.

സമുദയഞ്ചാതിആദീസു ദ്വേ ദിട്ഠീനം സമുദയാ ഖണികസമുദയോ പച്ചയസമുദയോ ച. **ഖണികസമുദയോ** ദിട്ഠീനം നിബ്ബത്തി. **പച്ചയസമുദയോ** അട്ഠ ഠാനാനി. സേയ്യഥിദം, ഖന്ധാപി ദിട്ഠിട്ഠാനം, അവിജ്ജാപി, ഫസ്സോപി, സഞ്ഞാപി, വിതക്കോപി, അയോനിസോമനസികാരോപി, പാപമിത്തോപി, പരതോഘോസോപി ദിട്ഠിട്ഠാനം. "ഖന്ധാ ഹേതു ഖന്ധാ പച്ചയോ ദിട്ഠീനം ഉപാദായ സമുട്ഠാനട്ഠേന. ഏവം ഖന്ധാപി ദിട്ഠിട്ഠാനം. അവിജ്ജാ... ഫസ്സോ... സഞ്ഞാ... വിതക്കോ... അയോനിസോമനസികാരോ... പാപമിത്തോ... പരതോഘോസോ ഹേതു, പരതോഘോസോ പച്ചയോ ദിട്ഠീനം ഉപാദായ സമുട്ഠാനട്ഠേന. ഏവം പരതോഘോസോപി ദിട്ഠിട്ഠാനം" (പടി॰ മ॰ ൧.൧൨൪). അത്ഥങ്ഗമാപി ദ്വേയേവ ഖണികത്ഥങ്ഗമോ പച്ചയത്ഥങ്ഗമോ ച. **ഖണികത്ഥങ്ഗമോ** നാമ ഖയോ വയോ ഭേദോ പരിഭേദോ അനിച്ചതാ

അന്തരധാനം. **പച്ചയത്ഥങ്ഗമോ** നാമ സോതാപത്തിമഗ്ഗോ. സോതാപത്തിമഗ്ഗോ ഹി ദിട്ഠിട്ഠാനസമുഗ്ഘാതോതി വുത്തോ.

അസ്സാദന്തി ദിട്ഠിമൂലകം ആനിസംസം. യം സന്ധായ വുത്തം - ''യംദിട്ഠികോ സത്ഥാ ഹോതി, തംദിട്ഠികാ സാവകാ ഹോന്തി. യംദിട്ഠികാ സത്ഥാരം സാവകാ സക്കരോന്തി, ഗരും കരോന്തി, മാനേന്തി, പൂജേന്തി, ലഭന്തി തതോനിദാനം ചീവരപിണ്ഡപാതസേനാസനഗിലാനപച്ചയഭേസജ്ജപരിക്ഖാരം. അയം, ഭിക്ഖവേ, ദിട്ഠിയാ ദിട്ഠധമ്മികോ ആനിസംസോ''തി. **ആദീനവന്തി** ദിട്ഠിഗ്ഗഹണമൂലകം ഉപദ്ദവം. സോ വഗ്ഗുലിവതം ഉക്കുടികപ്പധാനം കണ്ടകാപസ്സയതാ പഞ്ചാതപതപ്പനം സാനുപപാതപതനം കേസമസ്സുലുഞ്ചനം അപ്പോണകം ഝാനന്തിആദിനം വസേനം വേദിതബ്ബോ. **നിസ്സരണന്തി** ദിട്ഠീനം നിസ്സരണം നാമ നിബ്ബാനം. **യഥാഭൂതം നപ്പജാനന്തീ**തി യേ ഏതം സബ്ബം യഥാസഭാവം ന ജാനന്തി. **ന പരിമുച്ചന്തി ദുക്ഖസ്മാ**തി സകലവട്ടദുക്ഖതോ ന പരിമുച്ചന്തി. ഇമിനാ ഏതേസം നിട്ഠാ നാമ നത്ഥീതി ദസ്സേതി. **പരിമുച്ചന്തി ദുക്ഖസ്മാ**തി സകലവട്ടദുക്ഖതോ പരിമുച്ചന്തി. ഇമിനാ ഏതേസം നിട്ഠാ നാമ അത്ഥീതി ഥിന്നം അട്ടകാരകാനം അട്ടം ഛിന്ദന്തോ വിയ സാസനസ്മിംയേവ നിട്ഠായ അത്ഥിതം പതിട്ഠപേതി.

൧൪൩. ഇദാനി ദിട്ഠിച്ഛേദനം ദസ്സേന്തോ **ചത്താരിമാനി, ഭിക്ഖവേ, ഉപാദാനാനീ**തിആദിമാഹ. തേസം വിത്ഥാരകഥാ **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** വുത്തായേവ.

സബ്ബുപാദാനപരിഞ്ഞാവാദാ പടിജാനമാനാതി മയം സബ്ബേസം ഉപാദാനാനം പരിഞ്ഞം സമതിക്കമം വദാമാതി ഏവം പടിജാനമാനാ. **ന സമ്മാ സബ്ബുപാദാനപരിഞ്ഞന്തി** സബ്ബേസം ഉപാദാനാനം സമതിക്കമം സമ്മാ ന പഞ്ഞപേന്തി. കേചി കാമുപാദാനമത്തസ്സ പരിഞ്ഞം പഞ്ഞപേന്തി. കേചി ദിട്ഠുപാദാനമത്തസ്സ പഞ്ഞപേന്തി, കേചി സീലബ്ബതുപാദാനസ്സാപി. അത്തവാദുപാദാനസ്സ പന പരിഞ്ഞം പഞ്ഞപേന്തോ നാമ നത്ഥി. തേസം പന ഭേദം ദസ്സേന്തോ **കാമുപാദാനസ്സ പരിഞ്ഞം പഞ്ഞപേന്തീ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ സബ്ബേപി കാമുപാദാനസ്സ പരിഞ്ഞം പഞ്ഞപേന്തിയേവ, ഛന്നവുതി പാസണ്ഡാപി ഹി ''കാമാ ഖോ പബ്ബജിതേന ന സേവിതബ്ബാ''തി വത്ഥുപടിസേവനം കാമം കപ്പതീതി ന പഞ്ഞപേന്തി, അകപ്പിയമേവ കത്വാ പഞ്ഞപേന്തി. യേ പന സേവന്തി, തേ ഥേയ്യേന സേവന്തി. തേന വുത്തം ''കാമുപാദാനസ്സ പരിഞ്ഞം പഞ്ഞപേന്തീ''തി.

യസ്മാ ''നത്ഥി ദിന്ന''ന്തിആദീനി ഗഹേത്വാ ചരന്തി. ''സീലേന സുദ്ധി വതേന സുദ്ധി, ഭാവനായ സുദ്ധീ''തി ഗണ്ഹന്തി, അത്തുപലദ്ധിം ന പജഹന്തി, തസ്മാ ന ദിട്ഠുപാദാനസ്സ, ന സീലബ്ബതുപാദാനസ്സ , ന അത്തവാദുപാദാനസ്സ പരിഞ്ഞം പഞ്ഞപേന്തി. **തം കിസ്സ ഹേതൂ**തി തം അപഞ്ഞാപനം ഏതേസം കിസ്സ ഹേതു, കിം കാരണാ? **ഇമാനി ഹി തേ ഭോന്തോ**തി യസ്മാ തേ ഭോന്തോ ഇമാനി തീണി കാരണാനി യഥാസഭാവതോ ന ജാനന്തീതി അത്ഥോ. യേ പനേത്ഥ ദ്വിന്നം പരിഞ്ഞാനം പഞ്ഞാപനകാരണം ദിട്ഠിഞ്ചേവ സീലബ്ബതഞ്ച ''ഏതം പഹാതബ്ബ''ന്തി യഥാസഭാവതോ ജാനന്തി. തേ സന്ധായ പരതോ ദ്വേ വാരാ വുത്താ. തത്ഥ യേ ''അത്ഥി ദിന്ന''ന്തിആദീനി ഗണ്ഹന്തി, തേ ദിട്ഠുപാദാനസ്സ പരിഞ്ഞം പഞ്ഞപേന്തി. യേ പന ''ന സീലേന സുദ്ധി, ന വതേന സുദ്ധി, ന ഭാവനായ സുദ്ധീ''തി ഗണ്ഹന്തി, തേ സീലബ്ബതുപാദാനസ്സ പരിഞ്ഞം പഞ്ഞപേന്തി. അത്തവാദുപാദാനസ്സ പരിഞ്ഞം പന ഏകോപി പഞ്ഞപേതും ന

സക്കോതി. അട്ഠസമാപത്തിലാഭിനോപി ഹി ചന്ദിമസൂരിയേ പാണിനാ പരിമജ്ജിത്വാ ചരമാനാപി ച തിത്ഥിയാ തിസ്സോ പരിഞ്ഞാ പഞ്ഞപേന്തി. അത്തവാദം മുഞ്ചിതും ന സക്കോന്തി. തസ്മാ പുനപ്പുനം വട്ടസ്മിംയേവ പതന്തി. പഥവിജിഗുച്ഛനസസകോ വിയ ഹി ഏതേ.

തത്ഥായം അത്ഥസല്ലാപികാ ഉപമാ - പഥവീ കിര സസകം ആഹ - ''ഭോ സസകാ''തി. സസകോ ആഹ - ''കോ ഏസോ''തി. ''കസ്മാ മമേവ ഉപരി സബ്ബഇരിയാപഥേ കപ്പേന്തോ ഉച്ചാരപസ്സാവം കരോന്തോ മം ന ജാനാസീ''തി. ''സുട്ഠു തയാ അഹം ദിട്ഠോ, മയാ അക്കന്തട്ഠാനമ്പി അങ്ഗുലഗ്ഗേഹി ഫുട്ഠട്ഠാനം വിയ ഹോതി, വിസ്സട്ഠഉദകം അപ്പമത്തകം, കരീസം കതകഫലമത്തം. ഹത്ഥിഅസ്സാദീഹി പന അക്കന്തട്ഠാനമ്പി മഹന്തം, പസ്സാവോപി നേസം ഘടമത്തോ ഹോതി, ഉച്ചാരോപി പച്ഛിമത്തോ ഹോതി, അലം മയ്ഹം തയാ''തി ഉപ്പതിത്വാ അഞ്ഞസ്മിം ഠാനേ പതിതോ. തതോ നം പഥവീ ആഹ - ''അരേ ദൂരം ഗതോപി നനു മയ്ഹം ഉപരിയേവ പതിതോസീ''തി. സോ പുന തം ജിഗുച്ഛന്തോ ഉപ്പതിത്വാ അഞ്ഞത്ഥ പതിതോ, ഏവം വസ്സസഹസ്സമ്പി ഉപ്പതിത്വാ പതമാനോ സസകോ പഥവിം മുഞ്ചിതും ന സക്കോതി. ഏവമേവം തിത്ഥിയാ സബ്ബൂപാദാനപരിഞ്ഞം പഞ്ഞപേന്തോപി കാമുപാദാനാദീനം തിണ്ണംയേവ സമതിക്കമം പഞ്ഞപേന്തി. അത്തവാദം പന മുഞ്ചിതും ന സക്കോന്തി, അസക്കോന്താ പുനപ്പുനം വട്ടസ്മിംയേവ പതന്തീതി.

ഏവം യം തിത്ഥിയാ സമതിക്കമിതും ന സക്കോന്തി, തസ്സ വസേന ദിട്ഠിച്ഛേദവാദം വത്വാ ഇദാനി പസാദപച്ഛേദവാദം ദസ്സേന്തോ **ഏവരൂപേ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മവിനയേ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ധമ്മവിനയേ**തി ധമ്മേ ചേവ വിനയേ ച, ഉഭയേനപി അനിയ്യാനികസാസനം ദസ്സേതി. ''യോ സത്ഥരി പസാദോ സോ ന സമ്മഗ്ഗതോ''തി അനിയ്യാനികസാസനമ്ഹി ഹി സത്ഥാ കാലം കത്വാ സീഹോപി ഹോതി, ബ്യഗ്ഘോപി ഹോതി, ദീപിപി അച്ഛോപി തരച്ഛോപി. സാവകാ പനസ്സ മിഗാപി സൂകരാപി പസദാപി ഹോന്തി, സോ ''ഇമേ മയ്ഹം പുബ്ബേ ഉപട്ഠാകാ പച്ചയദായകാ''തി ഖന്തിം വാ മേത്തം വാ അനുദ്ദയം വാ അകത്വാ തേസം ഉപരി പതിത്വാ ലോഹിതം പിവതി, ഥൂലഥൂലമംസാനിപി ഖാദതി. സത്ഥാ വാ പന ബിളാരോ ഹോതി, സാവകാ കുക്കുടാ വാ മൂസികാ വാ. അഥ നേ വുത്തനയേനേവ അനുകമ്പം അകത്വാ ഖാദതി. അഥ വാ സത്ഥാ നിരയപാലോ ഹോതി, സാവകാ നേരയികസത്താ. സോ ''ഇമേ മയ്ഹം പുബ്ബേ ഉപട്ഠാകാ പച്ചയദായകാ''തി അനുകമ്പം അകത്വാ വിവിധാ കമ്മകാരണാ കരോതി, ആദിത്തേപി രഥേ യോജേതി, അങ്ഗാരപബ്ബതമ്പി ആരോപേതി, ലോഹകുമ്ഭിയമ്പി ഖിപതി , അനേകേഹിപി ദുക്ഖധമ്മേഹി സമ്പയോജേതി. സാവകാ വാ പന കാലം കത്വാ സീഹാദയോ ഹോന്തി, സത്ഥാ മിഗാദീസു അഞ്ഞതരോ. തേ ''ഇമം മയം പുബ്ബേ ചതൂഹി പച്ചയേഹി ഉപട്ഠഹിമ്ഹാ, സത്ഥാ നോ അയ''ന്തി തസ്മിം ഖന്തിം വാ മേത്തം വാ അനുദ്ദയം വാ അകത്വാ വുത്തനയേനേവ അനയബ്യസനം പാപേന്തി. ഏവം അനിയ്യാനികസാസനേ യോ സത്ഥരി പസാദോ, സോ ന സമ്മഗ്ഗതോ ഹോതി, കഞ്ചി കാലം ഗന്ത്വാപി പച്ഛാ വിനസ്സതിയേവ.

യോ ധമ്മേ പസാദോതി അനിയ്യാനികസാസനസ്മിഞ്ഹി ധമ്മേ പസാദോ നാമ, ഉഗ്ഗഹിതപരിയാപുട - ധാരിതവാചിത്തമത്തകേ തന്തിധമ്മേ പസാദോ ഹോതി, വട്ടമോക്ഖോ പനേത്ഥ നത്ഥി. തസ്മാ യോ ഏത്ഥ പസാദോ, സോ

പുനപ്പുനം വട്ടമേവ ഗമ്ഭീരം കരോതീതി സാസനസ്മിം അസമ്മഗ്ഗതോ അസഭാവതോ അക്ഖായതി.

യാ സീലേസു പരിപൂരകാരിതാതി യാപി ച അനിയ്യാനികസാസനേ അജസീലാദീനം വസേന പരിപൂരകാരിതാ, സാപി യസ്മാ വട്ടമോക്ഖം ഭവനിസ്സരണം ന സമ്പാപേതി, സമ്പജ്ജമാനാ പന തിരച്ഛാനയോനിം ആവഹതി, വിപച്ചമാനാ നിരയം, തസ്മാ സാ ന സമ്മഗ്ഗതാ അക്ഖായതി. **യാ സഹധമ്മികേസൂ**തി അനിയ്യാനികസാസനസ്മിഞ്ഹി യേ സഹധമ്മികാ, തേസു യസ്മാ ഏകച്ചേ കാലം കത്വാ സീഹാദയോപി ഹോന്തി, ഏകച്ചേ മിഗാദയോ, തത്ഥ സീഹാദിഭൂതാ "ഇമേ അമ്ഹാകം സഹധമ്മികാ അഹേസു"ന്തി മിഗാദിഭൂതേസു ഖന്തിആദീനി അകത്വാ പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ നേസം മഹാദുക്ഖം ഉപ്പാദേന്തി. തസ്മാ ഏത്ഥ സഹധമ്മികേസു പിയമനാപതാപി അസമ്മഗ്ഗതാ അക്ഖായതി.

ഇദം പന സബ്ബമ്പി കാരണഭേദം ഏകതോ കത്വാ ദസ്സേന്തോ ഭഗവാ **തം കിസ്സ ഹേതു? ഏവഞ്ഹേതം , ഭിക്ഖവേ, ഹോതീ**തിആദിമാഹ. തത്രായം സംഖേപത്ഥോ - ഏവഞ്ഹേതം, ഭിക്ഖവേ, ഹോതി, യം മയാ വുത്തം "യോ സത്ഥരി പസാദോ സോ ന സമ്മഗ്ഗതോ അക്ഖായതീ"തിആദി, തം ഏവമേവ ഹോതി. കസ്മാ? യസ്മാ തേ പസാദാദയോ ദുരക്ഖാതേ ധമ്മവിനയേ ...പേ... അസമ്മാസമ്ബുദ്ധപ്പവേദിതേതി, ഏത്ഥ ഹി **യഥാ ത**ന്തി കാരണത്ഥേ നിപാതോ. തത്ഥ **ദുരക്ഖാതേ**തി ദുക്കഥിതേ, ദുക്ഖഥിതത്തായേവ **ദുപ്പവേദിതേ**. സോ പനേസ യസ്മാ മഗ്ഗഫലത്ഥായ ന നിയ്യാതി, തസ്മാ **അനിയ്യാനികോ**. രാഗാദീനം ഉപസമായ അസംവത്തനതോ **അനുപസമസംവത്തനികോ**. ന സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന സബ്ബഞ്ഞുനാ പവേദിതോതി **അസമ്മാസമ്ബുദ്ധപ്പവേദിതോ**. തസ്മിം **അനിയ്യാനികേ അനുപസമസംവത്തനികേ അസമ്മാസമ്ബുദ്ധപ്പവേദിതേ**. ഏത്താവതാ ഭഗവാ തിത്ഥിയേസു പസാദോ സുരാപീതസിങ്ഗാലേ പസാദോ വിയ നിരത്ഥകോതി ദസ്സേതി.

ഏകോ കിര കാളസിങ്ഗാലോ രത്തിം നഗരം പവിട്ഠോ സുരാജല്ലികം ഖാദിത്വാ പുന്നാഗവനേ നിപജ്ജിത്വാ നിദ്ദായന്തോ സൂരിയുഗ്ഗമനേ പബുജ്ഝിത്വാ ചിന്തേസി "ഇമസ്മിം കാലേ ന സക്കാ ഗന്തും, ബഹൂ അമ്ഹാകം വേരിനോ, ഏകം വഞ്ചേതും വട്ടതീ"തി. സോ ഏകം ബ്രാഹ്മണം ഗച്ഛന്തം ദിസ്വാ ഇമം വഞ്ചേസ്സാമീതി "അയ്യ ബ്രാഹ്മണാ"തി ആഹ. കോ ഏസോ ബ്രാഹ്മണം പക്കോസതീതി. "അഹം, സാമീ, ഇതോ താവ ഏഹീതി. കിം ഭോതി? മം ബഹിഗാമം നേഹി, അഹം തേ ദ്വേ കഹാപണസതാനി ദസ്സാമീതി. സോപി നയിസ്സാമീതി തം പാദേസു ഗണ്ഹി. അരേ ബാല ബ്രാഹ്മണ, ന മയ്ഹം കഹാപണാ ഛഡ്ഡിതകാ അത്ഥി, ദുല്ലഭാ കഹാപണാ, സാധുകം മം ഗണ്ഹാഹീതി. കഥം ഭോ ഗണ്ഹാമീതി? ഉത്തരാസങ്ഗേന ഗണ്ഠികം കത്വാ അംസേ ലഗ്ഗേത്വാ ഗണ്ഹാഹീതി. ബ്രാഹ്മണോ തം തഥാ ഗഹേത്വാ ദക്ഖിണദ്വാരസമീപട്ഠാനം ഗന്ത്വാ ഏത്ഥ ഓതാരേമീതി പുച്ഛി. കതരട്ഠാനം നാമ ഏതന്തി? മഹാദ്വാരം ഏതന്തി. അരേ ബാല, ബ്രാഹ്മണ, കിം തവ ഞാതകാ അന്തരദ്വാരേ കഹാപണം ഠപേന്തി, പരതോ മം ഹരാ"തി. സോ പുനപ്പുനം ഥോകം ഥോകം ഗന്ത്വാ "ഏത്ഥ ഓതാരേമി ഏത്ഥ ഓതാരേമീ"തി പുച്ഛിത്വാ തേന തജ്ജിതോ ഖേമട്ഠാനം ഗന്ത്വാ തത്ഥ ഓതാരേഹീതി വുത്തോ ഓതാരേത്വാ സാടകം ഗണ്ഹി. കാളസിങ്ഗാലോ ആഹ "അഹം തേ ദ്വേ

കഹാപണസതാനി ദസ്സാമീതി അവോചം. മയ്ഹം പന കഹാപണാ ബഹൂ, ന ദ്വേ കഹാപണസതാനേവ, യാവ അഹം കഹാപണേ ആഹരാമി, താവ ത്വം സൂരിയം ഓലോകേന്തോ തിട്ഠാ''തി വത്വാ ഥോകം ഗന്ത്വാ നിവത്തേത്വാ പുന ബ്രാഹ്മണം ആഹ ''അയ്യ ബ്രാഹ്മണ മാ ഇതോ ഓലോകേഹി, സൂരിയമേവ ഓലോകേന്തോ തിട്ഠാ''തി. ഏവഞ്ച പന വത്വാ കേതകവനം പവിസിത്വാ യഥാരുചിം പക്കന്തോ. ബ്രാഹ്മണസ്സപി സൂരിയം ഓലോകേന്തസ്സേവ നലാടതോ ചേവ കച്ഛേഹി ച സേദാ മുച്ചിംസു. അഥ നം രുക്ഖദേവതാ ആഹ -

> ''സദ്ദഹാസി സിങ്ഗാലസ്സ, സുരാപീതസ്സ ബ്രാഹ്മണ;
> സിപ്പികാനം സതം നത്ഥി, കുതോ കംസസതാ ദുവേ''തി. (ജാ॰ ൧.൧.൧൧൩);

ഏവം യഥാ കാളസിങ്ഗാലേ പസാദോ നിരത്ഥകോ, ഏവം തിത്ഥിയേസുപീതി.

൧൪൭. അനിയ്യാനികസാസനേ പസാദസ്സ നിരത്ഥകഭാവം ദസ്സേത്വാ നിയ്യാനികസാസനേ തസ്സ സാത്ഥകതം ദസ്സേതും **തഥാഗതോ ച ഖോ, ഭിക്ഖവേ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **കാമുപാദാനസ്സ പരിഞ്ഞം പഞ്ഞപേതീ**തി അരഹത്തമഗ്ഗേന കാമുപാദാനസ്സ പഹാനപരിഞ്ഞം സമതിക്കമം പഞ്ഞപേതി, ഇതരേസം തിണ്ണം ഉപാദാനാനം സോതാപത്തിമഗ്ഗേന പരിഞ്ഞം പഞ്ഞപേതി. **ഏവരൂപേ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മവിനയേ**തി, ഭിക്ഖവേ, ഏവരൂപേ ധമ്മേ ച വിനയേ ച. ഉഭയേനപി നിയ്യാനികസാസനം ദസ്സേതി. **സത്ഥരി പസാദോ**തി ഏവരൂപേ സാസനേ യോ സത്ഥരി പസാദോ, സോ സമ്മഗ്ഗതോ അക്ഖായതി, ഭവദുക്ഖനിസ്സരണായ സംവത്തതി.

തത്രിമാനി വത്ഥൂനി - ഭഗവാ കിര വേദിയകപബ്ബതേ ഇന്ദസാലഗുഹായം പടിവസതി. അഥേകോ ഉലൂകസകുണോ ഭഗവതി ഗാമം പിണ്ഡായ പവിസന്തേ ഉപഡ്ഢമഗ്ഗം അനുഗച്ഛതി, നിക്ഖമന്തേ ഉപഡ്ഢമഗ്ഗം പച്ചുഗ്ഗമനം കരോതി. സോ ഏകദിവസം സമ്മാസമ്ബുദ്ധം സായന്ഹസമയേ ഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവുതം നിസിന്നം പബ്ബതാ ഓരുയ്ഹ വന്ദിത്വാ പക്ഖേ പണാമേത്വാ അഞ്ജലിം പഗ്ഗയ്ഹ സീസം ഹേട്ഠാ കത്വാ ദസബലം നമസ്സമാനോ അട്ഠാസി. ഭഗവാ തം ഓലോകേത്വാ സിതം പാത്വാകാസി. ആനന്ദത്ഥേരോ ''കോ നു ഖോ, ഭന്തേ, ഹേതു കോ പച്ചയോ സിതസ്സ പാതുകമ്മായാ''തി പുച്ഛി. ''പസ്സാനന്ദ, ഇമം ഉലൂകസകുണം, അയം മയി ച ഭിക്ഖുസങ്ഘേ ച ചിത്തം പസാദേത്വാ സതസഹസ്സകപ്പേ ദേവേസു ച മനുസ്സേസു ച സംസരിത്വാ സോമനസ്സോ നാമ പച്ചേകബുദ്ധോ ഭവിസ്സതീ''തി ആഹ -

> ഉലൂകമണ്ഡലക്ഖിക, വേദിയകേ ചിരദീഘവാസിക;
> സുഖിതോസി ത്വം അയ്യ കോസിയ, കാലുട്ഠിതം പസ്സസി ബുദ്ധവരം.
>
> മയി ചിത്തം പസാദേത്വാ, ഭിക്ഖുസങ്ഘേ അനുത്തരേ;
> കപ്പാനം സതസഹസ്സാനി, ദുഗ്ഗതേസോ ന ഗച്ഛതി.
>
> ദേവലോകാ ചവിത്വാന, കുസലമൂലേന ചോദിതോ;
> ഭവിസ്സതി അനന്തഞാണോ, സോമനസ്സോതി വിസ്സുതോതി.

അഞ്ഞാനിപി ചേത്ഥ രാജഗഹനഗരേ സുമനമാലാകാരവത്ഥു മഹാഭേരിവാദകവത്ഥു മോരജികവത്ഥു വീണാവാദകവത്ഥു സങ്ഖധമകവത്ഥൂതി ഏവമാദീനി വത്ഥൂനി വിത്ഥാരേതബ്ബാനി. ഏവം നിയ്യാനികസാസനേ സത്ഥരി പസാദോ സമ്മഗ്ഗതോ ഹോതി.

ധമ്മേ പസാദോതി നിയ്യാനികസാസനമ്ഹി ധമ്മേ പസാദോ സമ്മഗ്ഗതോ ഹോതി. സരമത്തേ നിമിത്തം ഗഹേത്വാ സുണന്താനം തിരച്ഛാനഗതാനമ്പി സമ്പത്തിദായകോ ഹോതി, പരമത്ഥേ കിം പന വത്തബ്ബം. അയമത്ഥോ മണ്ഡൂകദേവപുത്താദീനം വത്ഥുവസേന വേദിതബ്ബോ.

സീലേസു പരിപൂരകാരിതാതി നിയ്യാനികസാസനമ്ഹി സീലേസു പരിപൂരകാരിതാപി സമ്മഗ്ഗതാ ഹോതി, സഗ്ഗമോക്ഖസമ്പത്തിം ആവഹതി. തത്ഥ ഛത്തമാണവകവത്ഥുസാമണേരവത്ഥുആദീനി ദീപേതബ്ബാനി.

സഹധമ്മികേസൂതി നിയ്യാനികസാസനേ സഹധമ്മികേസു പിയമനാപതാപി സമ്മഗ്ഗതാ ഹോതി, മഹാസമ്പത്തിം ആവഹതി. അയമത്ഥോ **വിമാനപേതവത്ഥൂഹി** ദീപേതബ്ബോ. വുത്തഞ്ഹേതം -

‘‘ഖീരോദനമഹമദാസിം, ഭിക്ഖുനോ പിണ്ഡായ ചരന്തസ്സ...പേ॰...

ഫാണിതം...പേ॰... ഉച്ഛുഖണ്ഡികം... തിമ്ബരുസകം... കക്കാരികം...

ഏളാലുകം... വല്ലിപക്കം... ഫാരുസകം... ഹത്ഥപതാകം...

സാകമുട്ഠിം ... പുപ്ഫകമുട്ഠിം... മൂലകം... നിമ്ബമുട്ഠിം...

അമ്ബികഞ്ജികം... ദോണിനിമ്മജ്ജനിം... കായബന്ധനം...

അംസബദ്ധകം... ആയോഗപട്ടം... വിധൂപനം... താലവണ്ടം...

മോരഹത്ഥം... ഛത്തം... ഉപാഹനം... പൂവം മോദകം...

സക്ഖലികം അഹമദാസിം, ഭിക്ഖുനോ പിണ്ഡായ ചരന്തസ്സ...പേ॰...

തസ്സാ മേ പസ്സ വിമാനം, അച്ഛരാ കാമവണ്ണിനീഹമസ്മീ’’തി (വി॰ വ॰ ൪൦൩).

തം കിസ്സ ഹേതൂതിആദി വുത്തനയാനുസാരേനേവ യോജേത്വാ വേദിതബ്ബം.

൧൪൫. ഇദാനി യേസം ഉപാദാനാനം തിത്ഥിയാ ന സമ്മാ പരിഞ്ഞം പഞ്ഞപേന്തി, തഥാഗതോ പഞ്ഞപേതി, തേസം പച്ചയം ദസ്സേതും **ഇമേ ച, ഭിക്ഖവേതിആദിമാഹ.** തത്ഥ **കിംനിദാനാതിആദീസു** നിദാനാദീനി സബ്ബാനേവ കാരണവേവചനാനി. കാരണഞ്ഹി യസ്മാ ഫലം നിദേതി ഹന്ദ, നം ഗണ്ഹഥാതി അപ്പേതി വിയ, തസ്മാ **നിദാനന്തി** വുച്ചതി. യസ്മാ തം തതോ ജായതി സമുദേതി പഭവതി, തസ്മാ **സമുദയോ, ജാതി, പഭവോതി** വുച്ചതി. അയം പനേത്ഥ പദത്ഥോ - കിം നിദാനം ഏതേസന്തി **കിംനിദാനാ**. കോ സമുദയോ ഏതേസന്തി **കിംസമുദയാ**. കാ ജാതി ഏതേസന്തി **കിംജാതികാ**. കോ

പഭവോ ഏതേസന്തി **കിംപഭവാ**. യസ്മാ പന തേസം തണ്ഹാ യഥാവുത്തേന അത്ഥേന നിദാനഞ്ചേവ സമുദയോ ച ജാതി ച പഭവോ ച, തസ്മാ ‘‘തണ്ഹാനിദാനാ’’തിആദിമാഹ. ഏവം സബ്ബപദേസു അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. യസ്മാ പന ഭഗവാ ന കേവലം ഉപാദാനസ്സേവ പച്ചയം ജാനാതി, ഉപാദാനസ്സ പച്ചയഭൂതായ തണ്ഹായപി, തണ്ഹാദിപച്ചയാനം വേദനാദീനമ്പി പച്ചയം ജാനാതിയേവ, തസ്മാ **തണ്ഹാ ചായം, ഭിക്ഖവേ**തിആദിമാഹ.

യതോ ച ഖോതി യസ്മിം കാലേ. **അവിജ്ജാ പഹീനാ ഹോതീ**തി വട്ടമൂലികാ അവിജ്ജാ അനുപ്പാദനിരോധേന പഹീനാ ഹോതി. **വിജ്ജാ ഉപ്പന്നാ**തി അരഹത്തമഗ്ഗവിജ്ജാ ഉപ്പന്നാ. **സോ അവിജ്ജാവിരാഗാ വിജ്ജുപ്പാദാ**തി. സോ ഭിക്ഖു അവിജ്ജായ ച പഹീനത്താ വിജ്ജായ ച ഉപ്പന്നത്താ. **നേവ കാമുപാദാനം ഉപാദിയതീ**തി നേവ കാമുപാദാനം ഗണ്ഹാതി ന ഉപേതി, ന സേസാനി ഉപാദാനാനി. **അനുപാദിയം ന പരിതസ്സതീ**തി ഏവം കിഞ്ചി ഉപാദാനം അഗ്ഗണ്ഹന്തോ തണ്ഹാപരിതസ്സനായ ന പരിതസ്സതി. **അപരിതസ്സ**ന്തി അപരിതസ്സന്തോ തണ്ഹം അനുപ്പാദേന്തോ. **പച്ചത്തംയേവ പരിനിബ്ബായതീ**തി സയമേവ കിലേസപരിനിബ്ബാനേന പരിനിബ്ബായതി. ഏവമസ്സ ആസവക്ഖയം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി ഖീണാസവസ്സ ഭിക്ഖുനോ പച്ചവേക്ഖണം ദസ്സേന്തോ **ഖീണാ ജാതീ**തിആദിമാഹ. തം വുത്തത്ഥമേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

ചൂളസീഹനാദസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. മഹാസീഹനാദസുത്തവണ്ണനാ

വേസാലിനഗരവണ്ണനാ

൧൪൬. ഏവം മേ സുതന്തി മഹാസീഹനാദസുത്തം. തത്ഥ **വേസാലിയ**ന്തി ഏവംനാമകേ നഗരേ. തം കിര അപരാപരം വിസാലീഭൂതതായ ‘‘വേസാലീ’’തി സങ്ഖം ഗതം. തത്രായം അനുപുബ്ബകഥാ - ബാരാണസിരഞ്ഞോ കിര അഗ്ഗമഹേസിയാ കുച്ഛിമ്ഹി ഗബ്ഭോ സണ്ഠാസി. സാ ഞത്വാ രഞ്ഞോ നിവേദേസി. രാജാ ഗബ്ഭപരിഹാരം അദാസി. സാ സമ്മാ പരിഹരീയമാനാ ഗബ്ഭപരിപാകകാലേ വിജായനഘരം പാവിസി. പുഞ്ഞവന്തീനം പച്ചൂസസമയേ ഗബ്ഭവുട്ഠാനം ഹോതി, സാ ച താസം അഞ്ഞതരാ, തേന പച്ചൂസസമയേ അലത്തകപടലബന്ധുജീവകപുപ്ഫസദിസം മംസപേസിം വിജായി. തതോ ‘‘അഞ്ഞാ ദേവിയോ സുവണ്ണബിമ്ബസദിസേ പുത്തേ വിജായന്തി, അഗ്ഗമഹേസീ മംസപേസിന്തി രഞ്ഞോ പുരതോ മമ അവണ്ണോ ഉപ്പജ്ജേയ്യാ’’തി ചിന്തേത്വാ തേന അവണ്ണഭയേന തം മംസപേസിം ഏകസ്മിം ഭാജനേ പക്ഖിപിത്വാ പടികുജ്ജിത്വാ രാജമുദ്ദികായ ലഞ്ഛേത്വാ ഗങ്ഗായ സോതേ പക്ഖിപാപേസി. മനുസ്സേഹി ഛഡ്ഡിതമത്തേ ദേവതാ ആരക്ഖം സംവിദഹിംസു. സുവണ്ണപട്ടകഞ്ചേത്ഥ ജാതിഹിങ്ഗുലകേന ‘‘ബാരാണസിരഞ്ഞോ അഗ്ഗമഹേസിയാ പജാ’’തി ലിഖിത്വാ ബന്ധിംസു. തതോ തം ഭാജനം ഊമിഭയാദീഹി അനുപദ്ദുതം ഗങ്ഗാസോതേന പായാസി.

തേന ച സമയേന അഞ്ഞതരോ താപസോ ഗോപാലകകുലം നിസ്സായ ഗങ്ഗാതീരേ വിഹരതി. സോ പാതോവ ഗങ്ഗം ഓതിണ്ണോ തം ഭാജനം

ആഗച്ഛന്തം ദിസ്വാ പംസുകൂലസഞ്ഞായ അഗ്ഗഹേസി. അഥേത്ഥ തം അക്ഖരപട്ടികം രാജമുദ്ദികാലഞ്ഛനം ച ദിസ്വാ മുഞ്ചിത്വാ തം മംസപേസിം അദ്ദസ, ദിസ്വാനസ്സ ഏതദഹോസി "സിയാ ഗബ്ഭോ, തഥാ ഹിസ്സ ദുഗ്ഗന്ധപൂതികഭാവോ നത്ഥീ"തി. അസ്സമം നേത്വാ സുദ്ധേ ഓകാസേ ഠപേസി. അഥ അഡ്ഢമാസച്ചയേന ദ്വേ മംസപേസിയോ അഹേസും. താപസോ ദിസ്വാ സാധുതരം ഠപേസി. തതോ പുന അഡ്ഢമാസച്ചയേന ഏകമേകിസ്സാ മംസപേസിയാ ഹത്ഥപാദസീസാനമത്ഥായ പഞ്ച പഞ്ച പിളകാ ഉട്ഠഹിംസു. അഥ തതോ അഡ്ഢമാസച്ചയേന ഏകാ മംസപേസി സുവണ്ണബിമ്ബസദിസോ ദാരകോ, ഏകാ ദാരികാ അഹോസി.

തേസു താപസസ്സ പുത്തസിനേഹോ ഉപ്പജ്ജി, അങ്ഗുട്ഠകതോ ചസ്സ ഖീരം നിബ്ബത്തി. തതോ പഭുതി ച ഖീരഭത്തം അലഭിത്ഥ, സോ ഭത്തം ഭുഞ്ജിത്വാ ഖീരം ദാരകാനം മുഖേ ആസിഞ്ചതി. തേസം ഉദരം യം യം പവിസതി, തം തം സബ്ബം മണിഭാജനഗതം വിയ ദിസ്സതി, ഏവം നിച്ഛവീ അഹേസും. അപരേ ആഹു "സിബ്ബേത്വാ ഠപിതാ വിയ നേസം അഞ്ഞമഞ്ഞം ലീനാ ഛവി അഹോസീ"തി. ഏവം തേ നിച്ഛവിതായ വാ ലീനച്ഛവിതായ വാ **ലിച്ഛവീ**തി പഞ്ഞായിംസു.

താപസോ ദാരകേ പോസേന്തോ ഉസ്സൂരേ ഗാമം സിക്ഖായ പവിസതി, അതിദിവാ പടിക്കമതി. തസ്സ തം ബ്യാപാരം ഞത്വാ ഗോപാലകാ ആഹംസു - "ഭന്തേ, പബ്ബജിതാനം ദാരകപോസനം പലിബോധോ, അമ്ഹാകം ദാരകേ ദേഥ, മയം പോസേസ്സാമ, തുമ്ഹേ അത്തനോ കമ്മം കരോഥാ"തി. താപസോ സാധൂതി പടിസ്സുണി. ഗോപാലകാ ദുതിയദിവസേ മഗ്ഗം സമം കത്വാ പുപ്ഫേഹി ഓകിരിത്വാ ധജപടാകാ ഉസ്സാപേത്വാ തൂരിയേഹി വജ്ജമാനേഹി അസ്സമം ആഗതാ. താപസോ - "മഹാപുഞ്ഞാ ദാരകാ അപ്പമാദേന വഡ്ഢേഥ, വഡ്ഢേത്വാ ച അഞ്ഞമഞ്ഞം ആവാഹവിവാഹം കരോഥ, പഞ്ചഗോരസേന രാജാനം തോസേത്വാ ഭൂമിഭാഗം ഗഹേത്വാ നഗരം മാപേഥ, തത്ഥ കുമാരം അഭിസിഞ്ചഥാ"തി വത്വാ ദാരകേ അദാസി. തേ സാധൂതി പടിസ്സുണിത്വാ ദാരകേ നേത്വാ പോസേസും.

ദാരകാ വുദ്ധിമന്വായ കീളന്താ വിവാദട്ഠാനേസു അഞ്ഞേ ഗോപാലകദാരകേ ഹത്ഥേനപി പാദേനപി പഹരന്തി. തേ രോദന്തി. "കിസ്സ രോദഥാ"തി ച മാതാപിതൂഹി വുത്താ "ഇമേ നിമ്മാതാപിതികാ താപസപോസിതാ അമ്ഹേ അതിപഹരന്തീ"തി വദന്തി. തതോ തേസം മാതാപിതരോ "ഇമേ ദാരകാ അഞ്ഞേ ദാരകേ വിനാസേന്തി ദുക്ഖാപേന്തി, ന ഇമേ സങ്ഗഹേതബ്ബാ, വജ്ജേതബ്ബാ ഇമേ"തി ആഹംസു. തതോ പഭുതി കിര സോ പദേസോ **വജ്ജീ**തി വുച്ചതി യോജനസതികോ പരിമാണേന. അഥ തം പദേസം ഗോപാലകാ രാജാനം തോസേത്വാ അഗ്ഗഹേസും. തത്ഥ ച നഗരം മാപേത്വാ സോളസവസ്സുദ്ദേസികം കുമാരം അഭിസിഞ്ചിത്വാ രാജാനം അകംസു. തായ ചസ്സ ദാരികായ സദ്ധിം വിവാഹം കത്വാ കതികം അകംസു "ബാഹിരകദാരികാ ന ആനേതബ്ബാ, ഇതോ ദാരികാ ന കസ്സചി ദാതബ്ബാ"തി. തേസം പഠമസംവാസേന ദ്വേ ദാരകാ ജാതാ ധീതാ ച പുത്തോ ച. ഏവം സോളസക്ഖത്തും ദ്വേ ദ്വേ ജാതാ. തതോ തേസം ദാരകാനം യഥാക്കമം വഡ്ഢന്താനം ആരാമുയ്യാനനിവാസട്ഠാനപരിവാരസമ്പത്തിം ഗഹേതും അപ്പഹോന്താ നഗരം തിക്ഖത്തും ഗാവുതന്തരേന ഗാവുതന്തരേന

പരിക്ഖിപിംസു . തസ്സ പുനപ്പുനം വിസാലീകതത്താ വേസാലീത്വേവ നാമം ജാതം. തേന വുത്തം "വേസാലിയന്തി ഏവം നാമകേ നഗരേ"തി.

൦൧ **ബഹിനഗരേ**തി നഗരസ്സ ബഹി, ന അമ്ബപാലിവനം വിയ അന്തോനഗരസ്മിം. അയം പന ജീവകമ്ബവനം വിയ നഗരസ്സ ബഹിദ്ധാ വനസണ്ഡോ. തേന വുത്തം "ബഹിനഗരേ"തി. **അപരപുരേ**തി പുരസ്സ അപരേ, പച്ഛിമദിസായന്തി അത്ഥോ. **വനസണ്ഡേ**തി സോ കിര വനസണ്ഡോ നഗരസ്സ പച്ഛിമദിസായം ഗാവുതമത്തേ ഠാനേ. തത്ഥ മനുസ്സാ ഭഗവതോ ഗന്ധകുടിം കത്വാ തം പരിവാരേത്വാ ഭിക്ഖൂനം രത്തിട്ഠാനദിവാട്ഠാനചങ്കമലേണകുടിമണ്ഡപാദീനി പതിട്ഠപേസും, ഭഗവാ തത്ഥ വിഹരതി. തേന വുത്തം "അപരപുരേ വനസണ്ഡേ"തി. **സുനക്ഖത്തോ**തി തസ്സ നാമം. ലിച്ഛവീനം പന പുത്തത്താ **ലിച്ഛവിപുത്തോ**തി വുത്തോ. **അചിരപക്കന്തോ**തി വിബ്ഭമിത്വാ ഗിഹിഭാവൂപഗമനേന അധുനാപക്കന്തോ. **പരിസതീ**തി പരിസമജ്ഝേ. **ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മാ**തി ഏത്ഥ **മനുസ്സധമ്മാ** നാമ ദസകുസലകമ്മപഥാ. തേ പടിസേധേതും ന സക്കോതി. കസ്മാ? ഉപാരമ്ഭഭയാ. വേസാലിയഞ്ഹി ബഹൂ മനുസ്സാ രതനത്തയേ പസന്നാ ബുദ്ധമാമകാ ധമ്മമാമകാ സങ്ഘമാമകാ. തേ ദസകുസലകമ്മപഥമത്തമ്പി നത്ഥി സമണസ്സ ഗോതമസ്സാതി വുത്തേ ത്വം കഥ ഭഗവന്തം പാണം ഹനന്തം അദ്ദസ, കഥ അദിന്നം ആദിയന്തന്തിആദീനി വത്വാ അത്തനോ പമാണം ന ജാനാസി? കിം ദന്താ മേ അത്ഥീതി പാസാണസക്ഖരാ ഖാദസി, അഹിനങ്ഗുട്ഠേ ഗണ്ഹിതും വായമസി, കകചദന്തേസു പുപ്ഫാവളികം കീളിതും ഇച്ഛസി? മുഖതോ തേ ദന്തേ പാതേസ്സാമാതി വദേയ്യും. സോ തേസം ഉപാരമ്ഭഭയാ ഏവം വത്തും ന സക്കോതി.

വേസാലിനഗരവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മാദിവണ്ണനാ

തതോ ഉത്തരിം പന വിസേസാധിഗമം പടിസേധേന്തോ **ഉത്തരി മനുസ്സധമ്മാ അലമരിയഞാണദസ്സനവിസേസോ**തി ആഹ.

തത്ഥ അലമരിയം ഞാതുന്തി **അലമരിയോ,** അരിയഭാവായ സമത്ഥോതി വുത്തം ഹോതി. ഞാണദസ്സനമേവ **ഞാണദസ്സനവിസേസോ**. അലമരിയോ ച സോ ഞാണദസ്സനവിസേസോ ചാതി **അലമരിയഞാണദസ്സനവിസേസോ**. ഞാണദസ്സനന്തി ദിബ്ബചക്ഖുപി വിപസ്സനാപി മഗ്ഗോപി ഫലമ്പി പച്ചവേക്ഖണഞാണമ്പി സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണമ്പി വുച്ചതി. "അപ്പമത്തോ സമാനോ ഞാണദസ്സനം ആരാധേതീ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൩൧൧) ഹി ഏത്ഥ ദിബ്ബചക്ഖു ഞാണദസ്സനം നാമ. "ഞാണദസ്സനായ ചിത്തം അഭിനീഹരതി അഭിനിന്നാമേതീ"തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൩൫) ഏത്ഥ വിപസ്സനാഞാണം. "അഭബ്ബാ തേ ഞാണദസ്സനായ അനുത്തരായ സമ്ബോധായാ"തി (അം॰ നി॰ ৪.൧൯൬) ഏത്ഥ മഗ്ഗോ. "അയമഞ്ഞോ ഉത്തരി മനുസ്സധമ്മാ അലമരിയഞാണദസ്സനവിസേസോ അധിഗതോ ഫാസു വിഹാരോ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൩൨൮) ഏത്ഥ ഫലം. "ഞാണഞ്ച പന മേ ദസ്സനം ഉദപാദി, അകുപ്പാ മേ ചേതോവിമുത്തി, അയമന്തിമാ ജാതി, നത്ഥി ദാനി പുനബ്ഭവോ"തി (മഹാവ॰ ൧൬) ഏത്ഥ പച്ചവേക്ഖണഞാണം. "ഞാണഞ്ച പന മേ ദസ്സനം ഉദപാദി സത്താഹകാലങ്കതോ ആളാരോ

കാളാമോ"തി (മ॰ നി॰ വ.ന്ധർ) ഏത്ഥ സമ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം. ഇധ പന ലോകുത്തരമഗ്ഗോ അധിപ്പേതോ. തഞ്ഹി സോ ഭഗവതോ പടിസേധേതി.

തക്കപരിയാഹതന്തി ഇമിനാ ആചരിയം പടിബാഹതി. ഏവം കിരസ്സ അഹോസി - സമണേന ഗോതമേന ആചരിയേ ഉപസങ്കമിത്വാ സുഖുമം ധമ്മന്തരം ഗഹിതം നാമ നത്ഥി, തക്കപരിയാഹതം പന തക്കേത്വാ ഏവം ഭവിസ്സതി ഏവം ഭവിസ്സതീതി തക്കപരിയാഹതം ധമ്മം ദേസേതീതി. **വീമംസാനുചരിത**ന്തി ഇമിനാ ചസ്സ ലോകിയപഞ്ഞം അനുജാനാതി. സമണോ ഗോതമോ പഞ്ഞവാ, സോ തം പഞ്ഞാസങ്ഖാതം ഇന്ദവജിരൂപമം വീമംസം ഏവം വട്ടിസ്സതി, ഏവം വട്ടിസ്സതീതി ഇതോ ചിതോ ച അനുചരാപേത്വാ വീമംസായ അനുചരിതം ധമ്മം ദേസേതി. **സയംപടിഭാന**ന്തി ഇമിനാസ്സ ധമ്മേസു പച്ചക്ഖഭാവം പടിബാഹതി. ഏവം ഹിസ്സ അഹോസി - സമണസ്സ ഗോതമസ്സ സുഖുമം ധമ്മന്തരം വിപസ്സനാ വാ മഗ്ഗോ വാ ഫലം വാ പച്ചവേക്ഖണാ വാ നത്ഥി, അയം പന ലദ്ധപരിസോ, രാജാനം ചക്കവത്തിം വിയ നം ചത്താരോ വണ്ണാ പരിവാരേന്തി, സുഫുസിതം പനസ്സ ദന്താവരണം, മുദുകാ ജിവ്ഹാ, മധുരോ സരോ, അനേലഗളാ വാചാ, സോ യം യദേവസ്സ ഉപട്ഠാതി, തം തം ഗഹേത്വാ സയംപടിഭാനം കഥേന്തോ മഹാജനം രഞ്ജേതീതി.

യസ്സ ച ഖ്വാസ്സ അത്ഥായ ധമ്മോ ദേസിതോതി യസ്സ ച ഖോ അത്ഥായ അസ്സ ധമ്മോ ദേസിതോ. സേയ്യഥിദം, രാഗപടിഘാതത്ഥായ അസുഭകമ്മട്ഠാനം, ദോസപ്പടിഘാതത്ഥായ മേത്താഭാവനാ, മോഹപടിഘാതത്ഥായ പഞ്ച ധമ്മാ, വിതക്കൂപച്ഛേദായ ആനാപാനസ്സതി.

സോ നിയ്യാതി തക്കരസ്സ സമ്മാ ദുക്ഖക്ഖയായാതി സോ ധമ്മോ യോ തം യഥാദേസിതം കരോതി, തസ്സ തക്കരസ്സ സമ്മാ ഹേതുനാ നയേന കാരണേന വട്ടദുക്ഖക്ഖയായ നിയ്യാതി ഗച്ഛതി തമത്ഥം സാധേതീതി ദീപേതി . ഇദം പനേസ ന അത്തനോ അജ്ഝാസയേന വദതി. ബുദ്ധാനഞ്ഹി ധമ്മോ അനിയ്യാനികോതി ഏവമേവം പവേദേയ്യ, ന പന സക്കോതി വത്തും. കസ്മാ? ഉപാരമ്ഭഭയാ. വേസാലിയഞ്ഹി ബഹൂ സോതാപന്ന-സകദാഗാമി-അനാഗാമിഉപാസകാ. തേ ഏവം വദേയ്യും "സുനക്ഖത്ത ത്വം ഭഗവതാ ദേസിതധമ്മോ അനിയ്യാനികോതി വദസി, യദി അയം ധമ്മോ അനിയ്യാനികോ, ഇമസ്മിം നഗരേ ഇമേ കസ്മാ ഏത്തകാ സോതാപന്നാ ജാതാ, ഏത്തകാ സകദാഗാമീ, ഏത്തകാ അനാഗാമീതി പുബ്ബേ വുത്തനയേന ഉപാരമ്ഭം കരേയ്യു"ന്തി. സോ ഇമിനാ ഉപാരമ്ഭഭയേന അനിയ്യാനികോതി വത്തും അസക്കോന്തോ അജ്ജുനേന വിസ്സട്ഠകണ്ഡം വിയ അസ്സ ധമ്മോ അമോഘോ നിയ്യാതി, അബ്ഭന്തരേ പനസ്സ കിഞ്ചി നത്ഥീതി വദതി.

അസ്സോസി ഖോതി വേസാലിയം ബ്രാഹ്മണകുലസേട്ഠികുലാദീസു തത്ഥ തത്ഥ പരിസമജ്ഝേ ഏവം ഭാസമാനസ്സ തം വചനം സുണി, ന പന പടിസേധേസി. കസ്മാ? കാരുഞ്ഞതായ. ഏവം കിരസ്സ അഹോസി അയം കുദ്ധോ ഝായമാനം വേളുവനം വിയ പക്ഖിത്തലോണം ഉദ്ധനം വിയ ച കോധവസേന പടപടായതി, മയാ പടിബാഹിതോ പന മയിപി ആഘാതം ബന്ധിസ്സതി, ഏവമസ്സ തഥാഗതേ ച മയി ചാതി ദ്വീസു ജനേസു ആഘാതോ അതിഭാരിയോ ഭവിസ്സതീതി കാരുഞ്ഞതായ ന പടിസേധേസി. അപി ചസ്സ ഏവം അഹോസി, ബുദ്ധാനം അവണ്ണകഥനം നാമ പുണ്ണചന്ദേ ദോസാരോപനസദിസം, കോ ഇമസ്സ കഥം ഗണ്ഹിസ്സതി? സയമേവ ഖേളേ പച്ഛിന്നേ മുഖേ സുക്ഖേ ഓരമിസ്സതീതി

ഇമിനാ കാരണേന ന പടിസേധേസി. **പിണ്ഡപാതപടിക്കന്തോ**തി പിണ്ഡപാതപരിയേസനതോ അപഗതോ.

൧൪൭. കോധനോതി ചണ്ഡോ ഫരുസോ. **മോഘപുരിസോ**തി തുച്ഛപുരിസോ. യസ്സ ഹി തസ്മിം അത്തഭാവേ മഗ്ഗഫലാനം ഉപനിസ്സയോ നത്ഥി, തം ബുദ്ധാ "മോഘപുരിസോ"തി വദന്തി. ഉപനിസ്സയേ സതിപി തസ്മിം ഖണേ മഗ്ഗേ വാ ഫലേ വാ അസതി "മോഘപുരിസോ"തി വദന്തിയേവ. ഇമസ്സ പന തസ്മിം അത്തഭാവേ മഗ്ഗഫലാനം ഉപനിസ്സയോ സമുച്ഛിന്നോയേവ, തേന തം "മോഘപുരിസോ"തി ആഹ. **കോധാ ച പനസ്സ ഏസാ വാചാ ഭാസിതാ**തി ഏസാ ച പനസ്സ വാചാ കോധേന ഭാസിതാ.

കസ്മാ പനേസ ഭഗവതോ കുദ്ധോതി? അയഞ്ഹി പുബ്ബേ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ ദിബ്ബചക്ഖുപരികമ്മം പുച്ഛി. അഥസ്സ ഭഗവാ കഥേസി. സോ ദിബ്ബചക്ഖും നിബ്ബത്തേത്വാ ആലോകം വഡ്ഢേത്വാ ദേവലോകേ ഓലോകേന്തോ നന്ദനവനചിത്തലതാവനഫാരുസകവനമിസ്സകവനേസു ദിബ്ബസമ്പത്തിം അനുഭവമാനേ ദേവപുത്തേ ച ദേവധീതരോ ച ദിസ്വാ ഏതേസം ഏവരൂപായ അത്തഭാവസമ്പത്തിയാ ഠിതാനം കീവമധുരോ നു ഖോ സദ്ദോ ഭവിസ്സതീതി സദ്ദം സോതുകാമോ ഹുത്വാ ദസബലം ഉപസങ്കമിത്വാ ദിബ്ബസോതധാതുപരികമ്മം പുച്ഛി. ഭഗവാ പനസ്സ ദിബ്ബസോതധാതുയാ ഉപനിസ്സയോ നത്ഥീതി ഞത്വാ പരികമ്മം ന കഥേസി. ന ഹി ബുദ്ധാ ഉപനിസ്സയവിരഹിത തസ്സ പരികമ്മം കഥേന്തി. സോ ഭഗവതി ആഘാതം ബന്ധിത്വാ ചിന്തേസി "അഹം സമണം ഗോതമം പഠമം ദിബ്ബചക്ഖുപരികമ്മം പുച്ഛിം, സോ 'മയ്ഹം തം സമ്പജ്ജതു വാ മാ വാ സമ്പജ്ജതൂ'തി കഥേസി. അഹം പന പച്ചത്തപുരിസകാരേന തം നിബ്ബത്തേത്വാ ദിബ്ബസോതധാതുപരികമ്മം പുച്ഛിം, തം മേ ന കഥേസി. അദ്ധാസ്സ ഏവം ഹോതി 'അയം രാജപബ്ബജിതോ ദിബ്ബചക്ഖുഞാണം നിബ്ബത്തേത്വാ ദിബ്ബസോതധാതുഞാണം നിബ്ബത്തേത്വാ ചേതോപരിയഞാണം നിബ്ബത്തേത്വാ ആസവാനം ഖയഞാണം നിബ്ബത്തേത്വാ മയാ സമസമോ ഭവിസ്സതീ'തി ഇസ്സാമച്ഛരിയവസേന മയ്ഹം ന കഥേതീ"തി. ഭിയ്യോസോ ആഘാതം ബന്ധിത്വാ കാസായാനി ഛഡ്ഡേത്വാ ഗിഹിഭാവം പത്വാപി ന തുണ്ഹീഭൂതോ വിചരതി. ദസബലം പന അസതാ തുച്ഛേന അബ്ഭാചിക്ഖന്തോ വിചരതി. തേനാഹ ഭഗവാ "കോധാ ച പനസ്സ ഏസാ വാചാ ഭാസിതാ"തി.

വണ്ണോ ഹേസോ, സാരിപുത്താതി, സാരിപുത്ത, തഥാഗതേന സതസഹസ്സകപ്പാധികാനി ചത്താരി അസങ്ഖ്യേയ്യാനി പാരമിയോ പൂരേന്തേന ഏതദത്ഥമേവ വായാമോ കതോ "ദേസനാധമ്മോ മേ നിയ്യാനികോ ഭവിസ്സതീ"തി. തസ്മാ യോ ഏവം വദേയ്യ, സോ വണ്ണംയേവ തഥാഗതസ്സ ഭാസതി. വണ്ണോ ഹേസോ, സാരിപുത്ത, തഥാഗതസ്സ ഗുണോ ഏസോ തഥാഗതസ്സ, ന അഗുണോതി ദസ്സേതി.

അയമ്പി ഹി നാമ സാരിപുത്താതിആദിനാ കിം ദസ്സേതി? സുനക്ഖത്തേന പടിസിദ്ധസ്സ ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മസ്സ അത്തനി അത്ഥിതം ദസ്സേതി. ഭഗവാ കിര അയം, സാരിപുത്ത, സുനക്ഖത്തോ മോഘപുരിസോ നത്ഥി തഥാഗതസ്സ ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മോതി വദതി. മയ്ഹഞ്ച സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം നാമ അത്ഥി, ഇദ്ധിവിധഞാണം നാമ അത്ഥി, ദിബ്ബസോതധാതുഞാണം നാമ അത്ഥി, ചേതോപരിയഞാണം നാമ അത്ഥി, ദസബലഞാണം നാമ അത്ഥി,

ചതുവേസാരജ്ജഞാണം നാമ അത്ഥി, അട്ഠസു പരിസാസു അകമ്പനഞാണം നാമ അത്ഥി, ചതുയോനിപരിച്ഛേദകഞാണം നാമ അത്ഥി, പഞ്ചഗതിപരിച്ഛേദകഞാണം നാമ അത്ഥി, സബ്ബേപി ചേതേ ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മായേവ. ഏവരൂപേസു ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മേസു ഏകസ്സാപി വിജാനനസമത്ഥം ധമ്മന്വയമത്തമ്പി നാമ ഏതസ്സ മോഘപുരിസസ്സ ന ഭവിസ്സതീതി ഏതമത്ഥം ദസ്സേതും **അയമ്പി ഹി നാമ സാരിപുത്താ**തിആദിനാ നയേന ഇമം ദേസനം ആരഭി. തത്ഥ അന്വേതീതി **അന്വയോ,** ജാനാതി , അനുബുജ്ഝതീതി അത്ഥോ. ധമ്മസ്സ അന്വയോ **ധമ്മന്വയോ,** തം തം സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണാദിധമ്മം ജാനനപഞ്ഞായേതം അധിവചനം. ''ഇതിപി സോ ഭഗവാ''തിആദീഹി ഏവരൂപമ്പി നാമ മയ്ഹം സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസങ്ഖാതം ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മം വിജ്ജമാനമേവ അത്ഥീതി ജാനിതും തസ്സ മോഘപുരിസസ്സ ധമ്മന്വയോപി ന ഭവിസ്സതീതി ദസ്സേതി. ഇദ്ധിവിധഞാണാദീസുപി ഏവം യോജനാ വേദിതബ്ബാ.

ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മാദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ദസബലഞാണാദിവണ്ണനാ

൧൪൮. ഏത്ഥ ച കിഞ്ചാപി ചേതോപരിയഞാണാനന്തരം തിസ്സോ വിജ്ജാ വത്തബ്ബാ സിയും, യസ്മാ പന താസു വുത്താസു ഉപരി ദസബലഞാണം ന പരിപൂരതി, തസ്മാ താ അവത്വാ തഥാഗതസ്സ ദസബലഞാണം പരിപൂരം കത്വാ ദസ്സേന്തോ **ദസ ഖോ പനിമാനി സാരിപുത്താ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **തഥാഗതബലാനീ**തി അഞ്ഞേഹി അസാധാരണാനി തഥാഗതസ്സേവ ബലാനി. യഥാ വാ പുബ്ബബുദ്ധാനം ബലാനി പുഞ്ഞുസ്സയസമ്പത്തിയാ ആഗതാനി, തഥാ ആഗതബലാനീതിപി അത്ഥോ. തത്ഥ ദുവിധം തഥാഗതബലം കായബലഞ്ച ഞാണബലഞ്ച. തേസു കായബലം ഹത്ഥികുലാനുസാരേന വേദിതബ്ബം. വുത്തഞ്ഹേതം പോരാണേഹി -

''കാലാവകഞ്ച ഗങ്ഗേയ്യം, പണ്ഡരം തമ്ബപിങ്ഗലം;
ഗന്ധമങ്ഗലഹേമഞ്ച, ഉപോസഥഛദ്ദന്തിമേ ദസാ''തി.

ഇമാനി ഹി ദസ ഹത്ഥികുലാനി. തത്ഥ കാലാവകന്തി പകതിഹത്ഥികുലം ദട്ഠബ്ബം. യം ദസന്നം പുരിസാനം കായബലം, തം ഏകസ്സ കാലാവകഹത്ഥിനോ. യം ദസന്നം കാലാവകാനം ബലം, തം ഏകസ്സ ഗങ്ഗേയ്യസ്സ. യം ദസന്നം ഗങ്ഗേയ്യാനം, തം ഏകസ്സ പണ്ഡരസ്സ. യം ദസന്നം പണ്ഡരാനം, തം ഏകസ്സ തമ്ബസ്സ. യം ദസന്നം തമ്ബാനം, തം ഏകസ്സ പിങ്ഗലസ്സ. യം ദസന്നം പിങ്ഗലാനം, തം ഏകസ്സ ഗന്ധഹത്ഥിനോ. യം ദസന്നം ഗന്ധഹത്ഥീനം, തം ഏകസ്സ മങ്ഗലസ്സ. യം ദസന്നം മങ്ഗലാനം, തം ഏകസ്സ ഹേമവതസ്സ. യം ദസന്നം ഹേമവതാനം, തം ഏകസ്സ ഉപോസഥസ്സ. യം ദസന്നം ഉപോസഥാനം, തം ഏകസ്സ ഛദ്ദന്തസ്സ. യം ദസന്നം ഛദ്ദന്താനം തം ഏകസ്സ തഥാഗതസ്സ. നാരായനസങ്ഘാതബലന്തിപി ഇദമേവ വുച്ചതി . തദേതം പകതിഹത്ഥിഗണനായ ഹത്ഥീനം കോടിസഹസ്സാനം പുരിസഗണനായ ദസന്നം പുരിസകോടിസഹസ്സാനം ബലം ഹോതി. ഇദം താവ തഥാഗതസ്സ **കായബലം**.

ഞാണബലം പന പാളിയം താവ ആഗതമേവ. ദസബലഞാണം, ചതുവേസാരജ്ജഞാണം, അട്ഠസു പരിസാസു അകമ്പനഞാണം,

ചതുയോനിപരിച്ഛേദകഞാണം, പഞ്ചഗതിപരിച്ഛേദകഞാണം. സംയുത്തകേ (സം॰ നി॰ ൫.൬൮) ആഗതാനി തേസത്തതി ഞാണാനി സത്തസത്തതി ഞാണാനീതി ഏവം അഞ്ഞാനിപി അനേകാനി ഞാണസഹസ്സാനി, ഏതം **ഞാണബലം** നാമ. ഇധാപി ഞാണബലമേവ അധിപ്പേതം. ഞാണഞ്ഹി അകമ്പിയട്ഠേന ഉപത്ഥമ്ഭനട്ഠേന ച **ബല**ന്തി വുത്തം.

യേഹി ബലേഹി സമന്നാഗതോതി യേഹി ദസഹി ഞാണബലേഹി ഉപേതോ സമുപേതോ. **ആസഭം ഠാന**ന്തി സേട്ഠട്ഠാനം ഉത്തമട്ഠാനം. ആസഭാ വാ പുബ്ബബുദ്ധാ, തേസം ഠാനന്തി അത്ഥോ. അപിച ഗവസതജേട്ഠകോ ഉസഭോ, ഗവസഹസ്സജേട്ഠകോ വസഭോ. വജസതജേട്ഠകോ വാ ഉസഭോ, വജസഹസ്സജേട്ഠകോ വസഭോ. സബ്ബഗവസേട്ഠോ സബ്ബപരിസ്സയസഹോ സേതോ പാസാദികോ മഹാഭാരവഹോ അസനിസതസദ്ദേഹിപി അകമ്പനിയോ നിസഭോ, സോ ഇധ ഉസഭോതി അധിപ്പേതോ. ഇദമ്പി ഹി തസ്സ പരിയായവചനം. ഉസഭസ്സ ഇദന്തി **ആസഭം. ഠാന**ന്തി ചതൂഹി പാദേഹി പഥവിം ഉപ്പീളേത്വാ അചലട്ഠാനം. ഇദം പന ആസഭം വിയാതി ആസഭം. യഥേവ ഹി നിസഭസങ്ഖാതോ ഉസഭോ ഉസഭബലേന സമന്നാഗതോ ചതൂഹി പാദേഹി പഥവിം ഉപ്പീളേത്വാ അചലട്ഠാനേന തിട്ഠതി, ഏവം തഥാഗതോപി ദസഹി തഥാഗതബലേഹി സമന്നാഗതോ ചതൂഹി വേസാരജ്ജപാദേഹി അട്ഠപരിസപഥവിം ഉപ്പീളേത്വാ സദേവകേ ലോകേ കേനചി പച്ചത്ഥികേന പച്ചാമിത്തേന അകമ്പിയോ അചലട്ഠാനേന തിട്ഠതി. ഏവം തിട്ഠമാനോവ തം ആസഭം ഠാനം പടിജാനാതി, ഉപഗച്ഛതി ന പച്ചക്ഖാതി അത്തനി ആരോപേതി. തേന വുത്തം ''ആസഭം ഠാനം പടിജാനാതീ''തി.

പരിസാസൂതി അട്ഠസു പരിസാസു. **സീഹനാദം നദതീ**തി സേട്ഠനാദം അഭീതനാദം നദതി, സീഹനാദസദിസം വാ നാദം നദതി. അയമത്ഥോ സീഹനാദസുത്തേന ദീപേതബ്ബോ. യഥാ വാ സീഹോ സഹനതോ ഹനനതോ ച സീഹോതി വുച്ചതി, ഏവം തഥാഗതോ ലോകധമ്മാനം സഹനതോ പരപ്പവാദാനഞ്ച ഹനനതോ സീഹോതി വുച്ചതി. ഏവം വുത്തസ്സ സീഹസ്സ നാദം സീഹനാദം. തത്ഥ യഥാ സീഹോ സീഹബലേന സമന്നാഗതോ സബ്ബത്ഥ വിസാരദോ വിഗതലോമഹംസോ സീഹനാദം നദതി, ഏവം തഥാഗതസീഹോപി തഥാഗതബലേഹി സമന്നാഗതോ അട്ഠസു പരിസാസു വിസാരദോ വിഗതലോമഹംസോ ഇതി രൂപന്തിആദിനാ നയേന നാനാവിധദേസനാവിലാസസമ്പന്നം സീഹനാദം നദതി. തേന വുത്തം ''പരിസാസു സീഹനാദം നദതീ''തി. **ബ്രഹ്മചക്കം പവത്തേതീ**തി ഏത്ഥ **ബ്രഹ്മ**ന്തി സേട്ഠം ഉത്തമം വിസിട്ഠം. ചക്ക-സദ്ദോ പനായം -

സമ്പത്തിയം ലക്ഖണേ ച, രഥങ്ഗേ ഇരിയാപഥേ;
ദാനേ രതനധമ്മൂര-ചക്കാദീസു ച ദിസ്സതി;
ധമ്മചക്കേ ഇധ മതോ, തഞ്ച ദ്വേധാ വിഭാവയേ.

''ചത്താരിമാനി, ഭിക്ഖവേ, ചക്കാനി, യേഹി സമന്നാഗതാനം ദേവമനുസ്സാന''ന്തിആദീസു (അ॰ നി॰ ൪.൩൧) ഹി അയം സമ്പത്തിയം ദിസ്സതി. ''പാദതലേസു ചക്കാനി ജാതാനീ''തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൫) ഏത്ഥ ലക്ഖണേ. ''ചക്കംവ വഹതോ പദ''ന്തി (ധ॰ പ॰ ൧) ഏത്ഥ രഥങ്ഗേ. ''ചതുചക്കം നവദ്വാര''ന്തി (സം॰ നി॰ ൧.൨൯) ഏത്ഥ ഇരിയാപഥേ. ''ദദം ഭുഞ്ജ മാ ച

പമാദോ, ചക്കം പവത്തയ സബ്ബപാണിന''ന്തി (ജാ॰ ൧.൭.൧൪൯) ഏത്ഥ ദാനേ. ''ദിബ്ബം ചക്കരതനം പാതുരഹോസീ''തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൪൩) ഏത്ഥ രതനചക്കേ. ''മയാ പവത്തിതം ചക്ക''ന്തി (സു॰ നി॰ ൫൬൨) ഏത്ഥ ധമ്മചക്കേ. ''ഇച്ഛാഹതസ്സ പോസസ്സ, ചക്കം ഭമതി മത്ഥകേ''തി (ജാ॰ ൧.൧.൧൦൪; ൧.൫.൧൦൩) ഏത്ഥ ഉരചക്കേ. ''ഖുരപരിയന്തേന ചേപി ചക്കേനാ''തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൧൬൬) ഏത്ഥ പഹരണചക്കേ. ''അസനിവിചക്ക''ന്തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൬൧; സം॰ നി॰ ൨.൧൬൨) ഏത്ഥ അസനിമണ്ഡലേ. ഇധ പനായം ധമ്മചക്കേ അധിപ്പേതോ.

തം പന ധമ്മചക്കം ദുവിധം ഹോതി പടിവേധഞാണഞ്ചേവ ദേസനാഞാണഞ്ച. തത്ഥ പഞ്ഞാപഭാവിതം അത്തനോ അരിയബലാവഹം പടിവേധഞാണം. കരുണാപഭാവിതം സാവകാനം അരിയബലാവഹം ദേസനാഞാണം. തത്ഥ പടിവേധഞാണം ഉപ്പജ്ജമാനം ഉപ്പന്നന്തി ദുവിധം. തഞ്ഹി അഭിനിക്ഖമനതോ യാവ അരഹത്തമഗ്ഗാ ഉപ്പജ്ജമാനം, ഫലക്ഖണേ ഉപ്പന്നം നാമ. തുസിതഭവനതോ വാ യാവ മഹാബോധിപല്ലങ്കേ അരഹത്തമഗ്ഗാ ഉപ്പജ്ജമാനം, ഫലക്ഖണേ ഉപ്പന്നം നാമ. ദീപങ്കരദസബലതോ പട്ഠായ വാ യാവ അരഹത്തമഗ്ഗാ ഉപ്പജ്ജമാനം, ഫലക്ഖണേ ഉപ്പന്നം നാമ. ദേസനാഞാണമ്പി പവത്തമാനം പവത്തന്തി ദുവിധം. തഞ്ഹി യാവ അഞ്ഞാതകോണ്ഡഞ്ഞസ്സ സോതാപത്തിമഗ്ഗാ പവത്തമാനം, ഫലക്ഖണേ പവത്തം നാമ. തേസു പടിവേധഞാണം ലോകുത്തരം, ദേസനാഞാണം ലോകിയം. ഉഭയമ്പി പനേതം അഞ്ഞേഹി അസാധാരണം, ബുദ്ധാനംയേവ ഓരസഞാണം.

ഇദാനി യേഹി ബലേഹി സമന്നാഗതോ തഥാഗതോ ആസഭം ഠാനം പടിജാനാതി, യാനി ആദിതോവ ''ദസ ഖോ പനിമാനി, സാരിപുത്ത, തഥാഗതസ്സ തഥാഗതബലാനീ''തി നിക്ഖിത്താനി, താനി വിത്ഥാരതോ ദസ്സേതും **കതമാനി ദസ? ഇധ, സാരിപുത്ത, തഥാഗതോ ഠാനഞ്ച ഠാനതോ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഠാനഞ്ച ഠാനതോ**തി കാരണഞ്ച കാരണതോ. കാരണഞ്ഹി യസ്മാ തത്ഥ ഫലം തിട്ഠതി തദായത്തവുത്തിയായ ഉപ്പജ്ജതി ചേവ പവത്തതി ച, തസ്മാ ഠാനന്തി വുച്ചതി. തം ഭഗവാ ''യേ യേ ധമ്മാ യേസം യേസം ധമ്മാനം ഹേതൂ പച്ചയാ ഉപ്പാദായ, തം തം ഠാനം. യേ യേ ധമ്മാ യേസം യേസം ധമ്മാനം ന ഹേതൂ ന പച്ചയാ ഉപ്പാദായ, തം തം അട്ഠാന''ന്തി പജാനന്തോ ഠാനഞ്ച ഠാനതോ അട്ഠാനഞ്ച അട്ഠാനതോ യഥാഭൂതം പജാനാതി. അഭിധമ്മേ പനേതം, ''തത്ഥ കതമം തഥാഗതസ്സ ഠാനഞ്ച ഠാനതോ അട്ഠാനഞ്ച അട്ഠാനതോ യഥാഭൂതം ഞാണ''ന്തിആദിനാ (വിഭ॰ ൮൦൯) നയേന വിത്ഥാരിതമേവ. **യമ്പീ**തി യേന ഞാണേന. **ഇദമ്പി, സാരിപുത്ത, തഥാഗതസ്സാ**തി ഇദമ്പി ഠാനാട്ഠാനഞാണം തഥാഗതസ്സ തഥാഗതബലം നാമ ഹോതീതി അത്ഥോ. ഏവം സബ്ബപദേസു യോജനാ വേദിതബ്ബാ.

കമ്മസമാദാനാനന്തി സമാദിയിത്വാ കതാനം കുസലാകുസലകമ്മാനം, കമ്മമേവ വാ കമ്മസമാദാനം. **ഠാനസോ ഹേതുസോ**തി പച്ചയതോ ചേവ ഹേതുതോ ച. തത്ഥ ഗതിഉപധികാലപയോഗാ വിപാകസ്സ ഠാനം. കമ്മം ഹേതു. ഇമസ്സ പന ഞാണസ്സ വിത്ഥാരകഥാ ''അത്ഥേകച്ചാനി പാപകാനി കമ്മസമാദാനാനി ഗതിസമ്പത്തിപടിബാള്ഹാനി ന വിപച്ചന്തീ''തിആദിനാ (വിഭ॰ ൮൧൦) നയേന **അഭിധമ്മേ** ആഗതായേവ.

സബ്ബത്ഥഗാമിനിന്തി സബ്ബഗതിഗാമിനിം അഗതിഗാമിനിഞ്ച. **പടിപദ**ന്തി മഗ്ഗം. **യഥാഭൂതം പജാനാതീ**തി ബഹൂസുപി മനുസ്സേസു ഏകമേവ പാണം ഘാതേന്തേസു ഇമസ്സ ചേതനാ നിരയഗാമിനീ ഭവിസ്സതി, ഇമസ്സ ചേതനാ തിരച്ഛാനയോനിഗാമിനീതി ഇമിനാ നയേന ഏകവത്ഥുസ്മിമ്പി കുസലാകുസലചേതനാസങ്ഖാതാനം പടിപത്തീനം അവിപരീതതോ സഭാവം ജാനാതി. ഇമസ്സ ച ഞാണസ്സ വിത്ഥാരകഥാ "തത്ഥ കതമം തഥാഗതസ്സ സബ്ബത്ഥഗാമിനിം പടിപദം യഥാഭൂതം ഞാണം? ഇധ തഥാഗതോ അയം മഗ്ഗോ അയം പടിപദാ നിരയഗാമീതി പജാനാതീ"തിആദിനാ (വിഭ॰ ൮൧൧) നയേന **അഭിധമ്മേ** ആഗതായേവ.

അനേകധാതുന്തി ചക്ഖുധാതുആദീഹി കാമധാതുആദീഹി വാ ധാതൂഹി ബഹുധാതും. **നാനാധാതു**ന്തി താസംയേവ ധാതൂനം വിലക്ഖണതായ നാനപ്പകാരധാതും. **ലോക**ന്തി ഖന്ധായതനധാതുലോകം. **യഥാഭൂതം പജാനാതീ**തി താസം താസം ധാതൂനം അവിപരീതതോ സഭാവം പടിവിജ്ഝതി. ഇദമ്പി ഞാണം "തത്ഥ കതമം തഥാഗതസ്സ അനേകധാതുനാനാധാതുലോകം യഥാഭൂതം ഞാണം, ഇധ തഥാഗതോ ഖന്ധനാനത്തം പജാനാതീ"തിആദിനാ നയേന **അഭിധമ്മേ** വിത്ഥാരിതമേവ.

നാനാധിമുത്തികതന്തി ഹീനാദീഹി അധിമുത്തീഹി നാനാധിമുത്തികഭാവം. ഇദമ്പി ഞാണം, "തത്ഥ കതമം തഥാഗതസ്സ സത്താനം നാനാധിമുത്തികതം യഥാഭൂതം ഞാണം, ഇധ തഥാഗതോ പജാനാതി സന്തി സത്താ ഹീനാധിമുത്തികാ"തി ആദിനാ നയേന **അഭിധമ്മേ** വിത്ഥാരിതമേവ.

പരസത്താനന്തി പധാനസത്താനം. **പരപുഗ്ഗലാന**ന്തി തതോ പരേസം ഹീനസത്താനം. ഏകത്ഥമേവ വാ ഏതം പദദ്വയം. വേനേയ്യവസേന പന ദ്വേധാ വുത്തം. **ഇന്ദ്രിയപരോപരിയത്ത**ന്തി സദ്ധാദീനം ഇന്ദ്രിയാനം പരഭാവം അപരഭാവഞ്ച, വുദ്ധിഞ്ച ഹാനിഞ്ചാതി അത്ഥോ. ഇമസ്സപി ഞാണസ്സ വിത്ഥാരകഥാ - "തത്ഥ കതമം തഥാഗതസ്സ പരസത്താനം പരപുഗ്ഗലാനം ഇന്ദ്രിയപരോപരിയത്തം യഥാഭൂതം ഞാണം, ഇധ തഥാഗതോ സത്താനം ആസയം പജാനാതി അനുസയം പജാനാതീ"തിആദിനാ (വിഭ॰ ൮൧൪) നയേന **അഭിധമ്മേ** ആഗതായേവ.

ഝാനവിമോക്ഖസമാധിസമാപത്തീനന്തി പഠമാദീനം ചതുന്നം ഝാനാനം രൂപീ രൂപാനി പസ്സതീതിആദീനം അട്ഠന്നം വിമോക്ഖാനം സവിതക്കസവിചാരാദീനം തിണ്ണം സമാധീനം പഠമജ്ഝാനസമാപത്തിആദീനഞ്ച നവന്നം അനുപുബ്ബസമാപത്തീനം. **സംകിലേസ**ന്തി ഹാനഭാഗിയധമ്മം. **വോദാന**ന്തി വിസേസഭാഗിയധമ്മം. **വുട്ഠാന**ന്തി "വോദാനമ്പി വുട്ഠാനം. തമ്ഹാ തമ്ഹാ സമാധിമ്ഹാ വുട്ഠാനമ്പി വുട്ഠാന"ന്തി (വിഭ॰ ൮൨൮) ഏവം വുത്തപഗുണജ്ഝാനഞ്ചേവ ഭവങ്ഗഫലസമാപത്തിയോ ച. ഹേട്ഠിമം ഹേട്ഠിമഞ്ഹി പഗുണജ്ഝാനം ഉപരിമസ്സ ഉപരിമസ്സ പദട്ഠാനം ഹോതി. തസ്മാ "വോദാനമ്പി വുട്ഠാന"ന്തി വുത്തം. ഭവങ്ഗേന പന സബ്ബജ്ഝാനേഹി വുട്ഠാനം ഹോതി. ഫലസമാപത്തിയാ നിരോധസമാപത്തിതോ വുട്ഠാനം ഹോതി. തം സന്ധായ "തമ്ഹാ തമ്ഹാ സമാധിമ്ഹാ വുട്ഠാനമ്പി വുട്ഠാന"ന്തി വുത്തം. ഇദമ്പി ഞാണം "തത്ഥ കതമം തഥാഗതസ്സ ഝാനവിമോക്ഖസമാധിസമാപത്തീനം സംകിലേസം വോദാനം വുട്ഠാനം യഥാഭൂതം ഞാണം, ഝായീതി ചത്താരോ ഝായീ, അത്ഥേകച്ചോ ഝായീ

സമ്പത്തിംയേവ സമാനം വിപത്തീതി പച്ചേതീ”തിആദിനാ (വിഭം᳚ വ്വ-വ്വ) നയേന **അഭിധമ്മേ** വിത്ഥാരിതം. സത്തന്നം ഞാണാനം വിത്ഥാരകഥാവിനിച്ഛയോ സമ്മോഹവിനോദനിയം **വിഭങ്ഗട്ഠകഥായം** വുത്തോ. പുബ്ബേനിവാസാനുസ്സതിദിബ്ബചക്ഖുഞാണകഥാ **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** വിത്ഥാരിതാ. ആസവക്ഖയകഥാ ഭയഭേരവേ.

൧൪൯. ഇമാനി ഖോ സാരിപുത്താതി യാനി പുബ്ബേ “ദസ ഖോ പനിമാനി, സാരിപുത്ത, തഥാഗതസ്സ തഥാഗതബലാനീ”തി അവോചം, ഇമാനി താനീതി അപ്പനം കരോതി. തത്ഥ പരവാദീകഥാ ഹോതി - **ദസബലഞാണം** നാമ പാടിയേക്കം നത്ഥി, സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസ്സേവായം പഭേദോതി. തം ന തഥാ ദട്ഠബ്ബം. അഞ്ഞമേവ ഹി ദസബലഞാണം, അഞ്ഞം സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം. ദസബലഞാണഞ്ഹി സകസകകിച്ചമേവ ജാനാതി. സബ്ബഞ്ഞുതഞാണം തമ്പി തതോ അവസേസമ്പി പജാനാതി. ദസബലഞാണേസു ഹി പഠമം കാരണാകാരണമേവ ജാനാതി. ദുതിയം കമ്മന്തരവിപാകന്തരമേവ. തതിയം കമ്മപരിച്ഛേദമേവ. ചതുത്ഥം ധാതുനാനത്തകാരണമേവ. പഞ്ചമം സത്താനം അജ്ഝാസയാധിമുത്തിമേവ. ഛട്ഠം ഇന്ദ്രിയാനം തിക്ഖമുദുഭാവമേവ. സത്തമം ഝാനാദീഹി സദ്ധിം തേസം സംകിലേസാദിമേവ. അട്ഠമം പുബ്ബേനിവുത്ഥഖന്ധസന്തതിമേവ. നവമം സത്താനം ചുതിപടിസന്ധിമേവ. ദസമം സച്ചപരിച്ഛേദമേവ. സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം പന ഏതേഹി ജാനിതബ്ബഞ്ച തതോ ഉത്തരിഞ്ച പജാനാതി. ഏതേസം പന കിച്ചം ന സബ്ബം കരോതി. തഞ്ഹി ഝാനം ഹുത്വാ അപ്പേതും ന സക്കോതി, ഇദ്ധി ഹുത്വാ വികുബ്ബിതും ന സക്കോതി, മഗ്ഗോ ഹുത്വാ കിലേസേ ഖേപേതും ന സക്കോതി. അപിച പരവാദീ ഏവം പുച്ഛിതബ്ബോ - “ദസബലഞാണം നാമ ഏതം സവിതക്കസവിചാരം അവിതക്കവിചാരമത്തം അവിതക്കഅവിചാരം കാമാവചരം രൂപാവചരം അരൂപാവചരം ലോകിയം ലോകുത്തര”ന്തി? ജാനന്തോ പടിപാടിയാ സത്ത ഞാണാനി സവിതക്കസവിചാരാനീതി വക്ഖതി. തതോ പരാനി ദ്വേ അവിതക്കഅവിചാരാനീതി വക്ഖതി. ആസവക്ഖയഞാണം സിയാ സവിതക്കസവിചാരം, സിയാ അവിതക്കവിചാരമത്തം, സിയാ അവിതക്കഅവിചാരന്തി വക്ഖതി. തഥാ പടിപാടിയാ സത്ത കാമാവചരാനി, തതോ പരാനി ദ്വേ രൂപാവചരാനി, അവസാനേ ഏകം ലോകുത്തരന്തി വക്ഖതി, സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം പന സവിതക്കസവിചാരമേവ കാമാവചരമേവ ലോകിയമേവാതി വക്ഖതി.

ഏവമേത്ഥ അനുപദവണ്ണനം കത്വാ ഇദാനി യസ്മാ തഥാഗതോ പഠമംയേവ ഠാനാട്ഠാനഞാണേന വേനേയ്യസത്താനം ആസവക്ഖയാധിഗമസ്സ ചേവ അനധിഗമസ്സ ച ഠാനാട്ഠാനഭൂതം കിലേസാവരണാഭാവം പസ്സതി, ലോകിയസമ്മാദിട്ഠിട്ഠാനദസ്സനതോ നിയതമിച്ഛാദിട്ഠിട്ഠാനാഭാവദസ്സനതോ ച. അഥ നേസം കമ്മവിപാകഞാണേന വിപാകാവരണാഭാവം പസ്സതി, തിഹേതുകപടിസന്ധിദസ്സനതോ. സബ്ബത്ഥഗാമിനീപടിപദാഞാണേന കമ്മാവരണാഭാവം പസ്സതി, അനന്തരിയകമ്മാഭാവദസ്സനതോ. ഏവം അനാവരണാനം അനേകധാതുനാനാധാതുഞാണേന അനുകൂലധമ്മദേസനത്ഥം ചരിയവിസേസം പസ്സതി, ധാതുവേമത്തദസ്സനതോ. അഥ നേസം നാനാധിമുത്തികതാഞാണേന അധിമുത്തിം പസ്സതി, പയോഗം അനാദിയിത്വാപി അധിമുത്തിവസേന ധമ്മദേസനത്ഥം. അഥേവം ദിട്ഠാധിമുത്തീനം യഥാസത്തി യഥാബലം ധമ്മം ദേസേതും ഇന്ദ്രിയപരോപരിയത്തഞാണേന

ഇന്ദ്രിയപരോപരിയത്തം പസ്സതി, സദ്ധാദീനം തിക്ഖമുദുഭാവദസ്സനതോ. ഏവം പരിഞ്ഞാതിന്ദ്രിയപരോപരിയത്താ പന തേ സചേ ദൂരേ ഹോന്തി, പഠമജ്ഝാനാദീസു വസീഭൂതത്താ ഇദ്ധിവിസേസേന തേ ഖിപ്പം ഉപഗച്ഛതി. ഉപഗന്ത്വാ ച നേസം പുബ്ബേനിവാസാനുസ്സതിഞാണേന പുബ്ബജാതിഭാവനം, ദിബ്ബചക്ഖുഞാണാനുഭാവതോ പത്തബ്ബേന ചേതോപരിയഞാണേന സമ്പതി ചിത്തവിസേസം പസ്സന്തോ ആസവക്ഖയഞാണാനുഭാവേന ആസവക്ഖയഗാമിനിയാ പടിപദായ വിഗതസമ്മോഹത്താ ആസവക്ഖയായ ധമ്മം ദേസേതി. തസ്മാ ഇമിനാ അനുക്കമേന ഇമാനി ദസബലാനി വുത്താനീതി വേദിതബ്ബാനി.

തം, സാരിപുത്ത, വാചം അപ്പഹായാതിആദീസു പുന ഏവരൂപിം വാചം ന വക്ഖാമീതി വദന്തോ തം വാചം പജഹതി നാമ. പുന ഏവരൂപം ചിത്തം ന ഉപ്പാദേസ്സാമീതി ചിന്തേന്തോ ചിത്തം പജഹതി നാമ. പുന ഏവരൂപം ദിട്ഠിം ന ഗണ്ഹിസ്സാമീതി പജഹന്തോ ദിട്ഠിം പടിനിസ്സജ്ജതി നാമ, തഥാ അകരോന്തോ നേവ പജഹതി, ന പടിനിസ്സജ്ജതി. **സോ യഥാഭതം നിക്ഖിത്തോ ഏവം നിരയേ**തി യഥാ നിരയപാലേഹി ആഹരിത്വാ നിരയേ ഠപിതോ, ഏവം നിരയേ ഠപിതോയേവാതി വേദിതബ്ബോ.

ഇദാനിസ്സ അത്ഥസാധകം ഉപമം ദസ്സേന്തോ **സേയ്യഥാപീ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സീലസമ്പന്നോ**തിആദീസു ലോകിയലോകുത്തരാ സീലസമാധിപഞ്ഞാ വേദിതബ്ബാ. ലോകുത്തരവസേനേവ വിനിവത്തേതുമ്പി വട്ടതി. അയഞ്ഹി സമ്മാവാചാകമ്മന്താജീവേഹി സീലസമ്പന്നോ, സമ്മാവായാമസതിസമാധീഹി സമാധിസമ്പന്നോ, സമ്മാദിട്ഠിസങ്കപ്പേഹി പഞ്ഞാസമ്പന്നോ, സോ ഏവം സീലാദിസമ്പന്നോ ഭിക്ഖു യഥാ ദിട്ഠേവ ധമ്മേ ഇമസ്മിംയേവ അത്തഭാവേ അഞ്ഞം ആരാധേതി അരഹത്തം പാപുണാതി, ഏവംസമ്പദമിദം, സാരിപുത്ത, വദാമി ഇമമ്പി കാരണം ഏവരൂപമേവ . യഥാ ഹി മഗ്ഗാനന്തരം അവിരജ്ഝിത്വാവ ഫലം നിബ്ബത്തതി, ഏവമേവ ഇമസ്സാപി പുഗ്ഗലസ്സ ചുതിഅനന്തരം അവിരജ്ഝിത്വാവ നിരയേ പടിസന്ധി ഹോതീതി ദസ്സേതി. സകലസ്മിഞ്ഹി ബുദ്ധവചനേ ഇമായ ഉപമായ ഗാള്ഹതരം കത്വാ വുത്തഉപമാ നാമ നത്ഥി.

൧൫൦. വേസാരജ്ജാനീതി ഏത്ഥ സാരജ്ജപടിപക്ഖോ വേസാരജ്ജം, ചതൂസു ഠാനേസു സാരജ്ജാഭാവം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ ഉപ്പന്നസോമനസ്സമയഞാണസ്സേതം നാമം. **സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ തേ പടിജാനതോ**തി അഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ, സബ്ബേ ധമ്മാ മയാ അഭിസമ്ബുദ്ധാതി ഏവം പടിജാനതോ തവ. **അനഭിസമ്ബുദ്ധാ**തി ഇമേ നാമ ധമ്മാ തയാ അനഭിസമ്ബുദ്ധാ. **തത്ര വത**ാതി തേസു വത അനഭിസമ്ബുദ്ധാതി ഏവം ദസ്സിതധമ്മേസു. **സഹധമ്മേനാ**തി സഹേതുനാ സകാരണേന വചനേന സുനക്ഖത്തോ വിയ വിപ്പലപന്തോ അപ്പമാണം. **നിമിത്തമേതം**തി ഏത്ഥ പുഗ്ഗലോപി ധമ്മോപി നിമിത്തന്തി അധിപ്പേതോ. തം പുഗ്ഗലം ന പസ്സാമി, യോ മം പടിചോദേസ്സതി, തം ധമ്മം ന പസ്സാമി, യം ദസ്സേത്വാ അയം നാമ ധമ്മോ തയാ അനഭിസമ്ബുദ്ധോതി മം പടിചോദേസ്സതീതി അയമേത്ഥ അത്ഥോ. **ഖേമപ്പത്തോ**തി ഖേമം പത്തോ, സേസപദദ്വയം ഇമസ്സേവ വേവചനം. സബ്ബഞ്ഹേതം വേസാരജ്ജഞാണമേവ സന്ധായ വുത്തം. ദസബലസ്സ ഹി അയം നാമ ധമ്മോ തയാ അനഭിസമ്ബുദ്ധോതി ചോദകം പുഗ്ഗലം വാ ചോദനാകാരണം അനഭിസമ്ബുദ്ധധമ്മം വാ അപസ്സതോ സഭാവബുദ്ധോയേവ വാ സമാനോ

അഹം ബുദ്ധോസ്മീതി വദാമീതി പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ ബലവതരം സോമനസ്സം ഉപ്പജ്ജതി. തേന സമ്പയുത്തം ഞാണം **വേസാരജ്ജം** നാമ. തം സന്ധായ ''ഖേമപ്പത്തോ''തിആദിമാഹ. ഏവം സബ്ബത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

അന്തരായികാ ധമ്മാതി ഏത്ഥ പന അന്തരായം കരോന്തീതി **അന്തരായികാ,** തേ അത്ഥതോ സഞ്ചിച്ച വീതിക്കന്താ സത്ത ആപത്തിക്ഖന്ധാ. സഞ്ചിച്ച വീതിക്കന്തഞ്ഹി അന്തമസോ ദുക്കട-ദുബ്ഭാസിതമ്പി മഗ്ഗഫലാനം അന്തരായം കരോതി. ഇധ പന മേഥുനധമ്മോ അധിപ്പേതോ. മേഥുനം സേവതോ ഹി യസ്സ കസ്സചി നിസ്സംസയമേവ മഗ്ഗഫലാനം അന്തരായോ ഹോതി. **യസ്സ ഖോ പന തേസു അത്ഥായാ**തി രാഗക്ഖയാദീസു യസ്സ അത്ഥായ. **ധമ്മോ ദേസിതോ**തി അസുഭഭാവനാദിധമ്മോ കഥിതോ . **തത്ര വത മ**ന്തി തസ്മിം അനിയ്യാനികധമ്മേ മം. സേസം വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

ദസബലഞാണാദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

അട്ഠപരിസവണ്ണനാ

൧൫൧. ''അട്ഠ ഖോ ഇമാ സാരിപുത്താ''തി ഇദം കസ്മാ ആരദ്ധം? വേസാരജ്ജഞാണസ്സ ബലദസ്സനത്ഥം. യഥാ ഹി ബ്യത്തം പരിസം അജ്ഝോഗാഹേത്വാ വിഞ്ഞൂനം ചിത്തം ആരാധനസമത്ഥായ കഥായ ധമ്മകഥികസ്സ ഛേകഭാവോ പഞ്ഞായതി, ഏവം ഇമാ അട്ഠ പരിസാ പത്വാ വേസാരജ്ജഞാണസ്സ വേസാരജ്ജഭാവോ സക്കാ ഞാതുന്തി വേസാരജ്ജഞാണസ്സ ബലം ദസ്സേന്തോ, **അട്ഠ ഖോ ഇമാ സാരിപുത്താ**തിആദിമാഹ.

തത്ഥ **ഖത്തിയപരിസാ**തി ഖത്തിയാനം സന്നിപതിത്വാ നിസിന്നട്ഠാനം, ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ. മാരകായികാനം പന സന്നിപതിത്വാ നിസിന്നട്ഠാനം മാരപരിസാ വേദിതബ്ബാ, ന മാരാനം. സബ്ബാപി ചേതാ പരിസാ ഉഗ്ഗട്ഠാനദസ്സനവസേന ഗഹിതാ. മനുസ്സാ ഹി ''ഏത്ഥ രാജാ നിസിന്നോ''തി പകതിവചനമ്പി വത്തും ന സക്കോന്തി, കച്ഛേഹി സേദാ മുച്ചന്തി. ഏവം ഉഗ്ഗാ ഖത്തിയപരിസാ. ബ്രാഹ്മണാ തീസു വേദേസു കുസലാ ഹോന്തി, ഗഹപതയോ നാനാവോഹാരേസു ചേവ അക്ഖരചിന്തായ ച. സമണാ സകവാദപരവാദേസു കുസലാ ഹോന്തി. തേസം മജ്ഝേ ധമ്മകഥാകഥനം നാമ അതിവിയ ഭാരോ. അമനുസ്സാപി ഉഗ്ഗാ ഹോന്തി. അമനുസ്സോതി ഹി വുത്തമത്തേപി മനുസ്സാനം സകലസരീരം സങ്കമ്പതി, തേസം രൂപം വാ ദിസ്വാ സദ്ദം വാ സുത്വാ സത്താ വിസഞ്ഞിനോ ഹോന്തി. ഏവം അമനുസ്സപരിസാ ഉഗ്ഗാ. താസുപി ധമ്മകഥാകഥനം നാമ അതിവിയ ഭാരോ. ഇതി ഉഗ്ഗട്ഠാനദസ്സനവസേന താ ഗഹിതാതി വേദിതബ്ബാ.

അജ്ഝോഗാഹതീതി അനുപവിസതി. **അനേകസതം ഖത്തിയപരിസ**ന്തി ബിമ്ബിസാരസമാഗമ ഞാതിസമാഗമ ലിച്ഛവീസമാഗമസദിസം. അഞ്ഞേസുപി ചക്കവാളേസു ലബ്ഭതിയേവ. കിം പന ഭഗവാ അഞ്ഞാനി ചക്കവാളാനിപി ഗച്ഛതീതി? ആമ ഗച്ഛതി. കീദിസോ ഹുത്വാ? യാദിസാ തേ, താദിസോയേവ. തേനേവാഹ ''അഭിജാനാമി ഖോ പനാഹം, ആനന്ദ, അനേകസതം ഖത്തിയപരിസം ഉപസങ്കമിത്വാ, തത്ഥ യാദിസകോ തേസം വണ്ണോ ഹോതി, താദിസകോ മയ്ഹം വണ്ണോ ഹോതി. യാദിസകോ തേസം സരോ ഹോതി, താദിസകോ മയ്ഹം സരോ ഹോതി. ധമ്മിയാ കഥായ സന്ദസ്സേമി സമാദപേമി

സമുത്തേജേമി സമ്പഹംസേമി. ഭാസമാനഞ്ച മം ന ജാനന്തി ‘കോ നു ഖോ അയം ഭാസതി ദേവോ വാ മനുസ്സോ വാ’തി. ധമ്മിയാ കഥായ സന്ദസ്സേത്വാ സമാദപേത്വാ സമുത്തേജേത്വാ സമ്പഹംസേത്വാ അന്തരധായാമി . അന്തരഹിതഞ്ച മം ന ജാനന്തി ‘കോ നു ഖോ അയം അന്തരഹിതോ ദേവോ വാ മനുസ്സോ വാ’”തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൧൭൨).

ഖത്തിയാ കേയൂരങ്ഗദമാലാഗന്ധാദിവിഭൂസിതാ നാനാവിരാഗവസനാ ആമുക്കമണികുണ്ഡലാ മോളിധരാ ഹോന്തി. കിം ഭഗവാപി ഏവം അത്താനം മണ്ഡേതി? തേ ച ഓദാതാപി ഹോന്തി കാളാപി മംഗുലച്ഛവീപി. കിം സത്ഥാപി ഏവരൂപോ ഹോതീതി? സത്ഥാ അത്തനോ പബ്ബജിതവസേനേവ ഗച്ഛതി, തേസം പന താദിസോ ഹുത്വാ ഉപട്ഠാതി, ഗന്ത്വാ രാജാസനേ നിസിന്നം അത്താനം ദസ്സേതി, തേസം “അജ്ജ അമ്ഹാകം രാജാ അതിവിയ വിരോചതീ”തി ഹോതി. തേ ച ഭിന്നസ്സരാപി ഹോന്തി ഗഗ്ഗസ്സരാപി കാകസ്സരാപി. സത്ഥാ ബ്രഹ്മസ്സരേനേവ ധമ്മം കഥേതി. താദിസകോ മയ്ഹം സരോ ഹോതീതി ഇദം പന ഭാസന്തരം സന്ധായ കഥിതം. മനുസ്സാനം പന തം സുത്വാ “അജ്ജ രാജാ മധുരേന സരേന കഥേതീ”തി ഹോതി. കഥേത്വാ പക്കന്തേ ച ഭഗവതി പുന രാജാനം ആഗതം ദിസ്വാ “കോ നു ഖോ അയ”ന്തി വീമംസാ ഉപ്പജ്ജതി.

ഇദം വുത്തം ഹോതി - കോ നു ഖോ അയം ഇമസ്മിം ഠാനേ ഇദാനേവ മാഗധഭാസായ സീഹളഭാസായ മധുരേന സരേന കഥേന്തോ അന്തരഹിതോ, കിം ദേവോ, ഉദാഹു മനുസ്സോതി? കിമത്ഥം പനേവം അജാനന്താനം ധമ്മം ദേസേതീതി? വാസനത്ഥായ. ഏവം സുതോപി ഹി ധമ്മോ അനാഗതേ പച്ചയോ ഹോതിയേവാതി അനാഗതം പടിച്ച ദേസേതീതി.

സന്നിസിന്നപുബ്ബന്തി സങ്ഗമ്മ നിസിന്നപുബ്ബം. **സല്ലപിതപുബ്ബ**ന്തി ആലാപസല്ലാപോ കതപുബ്ബോ. **സാകച്ഛാ**തി ധമ്മസാകച്ഛാപി സമാപജ്ജിതപുബ്ബാ. **അനേകസതം ബ്രാഹ്മണപരിസ**ന്തിആദീനമ്പി സോണദണ്ഡസമാഗമാദിവസേന ചേവ അഞ്ഞചക്കവാളവസേന ച സമ്ഭവോ വേദിതബ്ബോ.

അട്ഠപരിസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ചതുയോനിവണ്ണനാ

൧൫൨. ചതസ്സോ ഖോ ഇമാ, സാരിപുത്ത, യോനിയോതി ഏത്ഥ **യോനീ**തി ഖന്ധകോട്ഠാസസ്സപി കാരണസ്സപി പസ്സാവമഗ്ഗസ്സപി നാമം. “ചതസ്സോ നാഗയോനിയോ ചതസ്സോ സുപണ്ണയോനിയോ”തി (സം॰ നി॰ ૩.૩൪൨, ૩൫൨) ഏത്ഥ ഹി ഖന്ധകോട്ഠാസോ യോനി നാമ. “യോനി ഹേസാ ഭൂമിജ ഫലസ്സ അധിഗമായാ”തി (മ॰ നി॰ ൩.൨൨൬) ഏത്ഥ കാരണം. “ന ചാഹം ബ്രാഹ്മണം ബ്രൂമി, യോനിജം മത്തിസമ്ഭവ”ന്തി (മ॰ നി॰ ൨.൪൫൭; ധ॰ പ॰ ൩൯൬) ഏത്ഥ പസ്സാവമഗ്ഗോ. ഇധ പന ഖന്ധകോട്ഠാസോ യോനീതി അധിപ്പേതോ. തത്ഥ അണ്ഡേ ജാതാ **അണ്ഡജാ**. ജലാബുമ്ഹി ജാതാ **ജലാബുജാ**. സംസേദേ ജാതാ **സംസേദജാ**. വിനാ ഏതേഹി കാരണേഹി ഉപ്പതിത്വാ വിയ നിബ്ബത്താ അഭിനിബ്ബത്താതി **ഓപപാതികാ. അഭിനിബ്ഭിജ്ജ ജായന്തീ**തി ഭിന്ദിത്വാ നിക്ഖമനവസേന ജായന്തി. **പൂതികുണപേ വാ**തിആദീഹി അനിട്ഠട്ഠാനാനേവ

ദസ്സിതാനി. ഇട്ഠേസുപി സപ്പിതേലമധുഫാണിതാദീസു സത്താ ജായന്തി ഏവ. **ദേവാ**തിആദീസു ചാതുമഹാരാജികതോ പട്ഠായ ഉപരിദേവാ ഓപപാതികാവ ഹോന്തി. ഭൂമദേവാ പന ചതുയോനികാ. **ഏകച്ചേ ച മനുസ്സാ**തി മനുസ്സേസു കേചി ദേവാ വിയ ഓപപാതികാ ച ഹോന്തി. യേഭുയ്യേന പനേതേ ജലാബുജാവ, അണ്ഡജാപി ഏത്ഥ കോന്തപുത്താ ദ്വേഭാതിയത്ഥേരാ വിയ, സംസേദജാപി പദുമഗബ്ഭേ നിബ്ബത്തപോക്ഖരസാതിബ്രാഹ്മണപദുമവതിദേവീആദയോ വിയ, ഏവം വിനിപാതികേസു നിജ്ഝാമതണ്ഹികപേതാ നേരയികാ വിയ ഓപപാതികായേവ, അവസേസാ ചതുയോനികാപി ഹോന്തി. യഥാ തേ ഏവം യക്ഖാപി സബ്ബചതുപ്പദപക്ഖിജാതിദീഘജാതിആദയോപി സബ്ബേ ചതുയോനികായേവ.

ചതുയോനിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

പഞ്ചഗതിവണ്ണനാ

൧൫൩. **പഞ്ച ഖോ ഇമാ, സാരിപുത്ത, ഗതിയോ**തി ഏത്ഥ സുകതദുക്കടകമ്മവസേന ഗന്തബ്ബാതി ഗതിയോ. അപിച ഗതിഗതി നിബ്ബത്തിഗതി അജ്ഝാസയഗതി വിഭവഗതി നിപ്ഫത്തിഗതീതി ബഹുവിധാ ഗതി നാമ. തത്ഥ ‘‘തം ഗതിം പേച്ച ഗച്ഛാമീ’’തി (അ॰ നി॰ ൪.൧൮൪) ച, ‘‘യസ്സ ഗതിം ന ജാനന്തി, ദേവാ ഗന്ധബ്ബമാനുസാ’’തി (ധ॰ പ॰ ൪൨൦) ച അയം **ഗതിഗതി** നാമ. ‘‘ഇമേസം ഖോ അഹം ഭിക്ഖൂനം സീലവന്താനം നേവ ജാനാമി ഗതിം വാ അഗതിം വാ’’തി (മ॰ നി॰ ൧.൫൦൮) അയം **നിബ്ബത്തിഗതി** നാമ. ‘‘ഏവമ്പി ഖോ തേ അഹം ബ്രഹ്മേ ഗതിം ച പജാനാമി ജുതിഞ്ച പജാനാമീ’’തി (മ॰ നി॰ ൧.൫൦൩) അയം **അജ്ഝാസയഗതി** നാമ. ‘‘വിഭവോ ഗതി ധമ്മാനം, നിബ്ബാനം അരഹതോ ഗതീ’’തി (പരി॰ ൩൩൯) അയം **വിഭവഗതി** നാമ. ‘‘ദ്വേയേവ ഗതിയോ ഭവന്തി അനഞ്ഞാ’’തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൫൮; ൩.൧൯൮) അയം **നിപ്ഫത്തിഗതി** നാമ. താസു ഇധ ഗതിഗതി അധിപ്പേതാ.

നിരയോതിആദീസു നിരതിഅത്ഥേന നിരസ്സാദട്ഠേന **നിരയോ**. തിരിയം അഞ്ചിതാതി **തിരച്ഛാനാ**. തേസം യോനി **തിരച്ഛാനയോനി**. പേച്ചഭാവം പത്താനം വിസയോതി **പേത്തിവിസയോ**. മനസോ ഉസ്സന്നത്താ **മനുസ്സാ**. പഞ്ചഹി കാമഗുണേഹി അത്തനോ അത്തനോ ആനുഭാവേഹി ച ദിബ്ബന്തീതി **ദേവാ. നിരയഞ്ചാഹം, സാരിപുത്താ**തിആദീസു നിരയോതി സദ്ധിം ഓകാസേന ഖന്ധാ. **തിരച്ഛാനയോനിം ചാ**തിആദീസുപി ഏസേവ നയോ. **മഗ്ഗം പടിപദ**ന്തി ഉഭയേനാപി വുത്തഗതിസംവത്തനിക കമ്മമേവ ദസ്സേതി. **യഥാ ച പടിപന്നോ**തി യേന മഗ്ഗേന യായ പടിപദായ പടിപന്നോതി ഉഭയമ്പി ഏകതോ കത്വാ നിദ്ദിസതി. **അപായ**ന്തിആദീസു വഡ്ഢിസങ്ഖാതാ സുഖസങ്ഖാതാ വാ അയാ അപേതത്താ **അപായോ**. ദുക്ഖസ്സ ഗതി പടിസരണന്തി **ദുഗ്ഗതി**. ദുക്കടകാരിനോ ഏത്ഥ വിനിപതന്തീതി **വിനിപാതോ. നിബ്ബാനഞ്ചാഹ**ന്തി ഇദം പന ന കേവലം ഗതിഗതിമേവ, ഗതിനിസ്സരണം നിബ്ബാനമ്പി ജാനാമീതി ദസ്സനത്ഥമാഹ. ഇധ **മഗ്ഗോ പടിപദാ**തി ഉഭയേനാപി അരിയമഗ്ഗോവ വുത്തോ.

പഞ്ചഗതിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഞാണപ്പവത്താകാരവണ്ണനാ

൧൫൪. ഇദാനി യഥാവുത്തേസു സത്തസു ഠാനേസു അട്ഠസു ഠാനേസു അത്തനോ ഞാണപ്പവത്താകാരം ദസ്സേന്തോ **ഇധാഹം, സാരിപുത്താ**തിആദിമാഹ.

തത്ഥ **ഏകന്തദുക്ഖാ**തി നിച്ചദുക്ഖാ നിരന്തരദുക്ഖാ. **തിബ്ബാ**തി ബഹലാ. **കടുകാ**തി ഖരാ. **സേയ്യഥാപീ**തിആദീനി ഓപമ്മദസ്സനത്ഥം വുത്താനി. തത്ഥ **കാസൂ**തി ആവാടോപി വുച്ചതി രാസിപി.

> ''കിന്നു സന്തരമാനോവ, കാസും ഖണസി സാരഥി;
> പുട്ഠോ മേ സമ്മ അക്ഖാഹി, കിം കാസുയാ കരിസ്സസീ''തി. (ജാ॰ ൨.൨൨.൩) -

ഏത്ഥ ഹി ആവാടോ കാസു നാമ.

> ''അങ്ഗാരകാസും അപരേ ഫുനന്തി, നരാ രുദന്താ പരിദഡ്ഢഗത്താ''തി. (ജാ॰ ൨.൨൨.൪൬൨) -

ഏത്ഥ രാസി. ഇധ പന ആവാടോ അധിപ്പേതോ. തേനേവാഹ ''സാധികപോരിസാ''തി. തത്ഥ സാധികം പോരിസം പമാണം അസ്സാതി **സാധികപോരിസാ,** അതിരേകപഞ്ചരതനാതി അത്ഥോ. **വീതച്ചികാനം വീതധൂമാന**ന്തി ഏതം പരിളാഹസ്സ ബലവഭാവദീപനത്ഥം വുത്തം, അച്ചിയാ വാ സതി ധൂമേ വാ സതി, വാതോ സമുട്ഠാതി, തേന പരിളാഹോ ന ബലവാ ഹോതി. **ഘമ്മപരേതോ**തി ഘമ്മാനുഗതോ . **തസിതോ**തി ജാതതണ്ഹോ. **പിപാസിതോ**തി ഉദകം പാതുകാമോ. **ഏകായനേന മഗ്ഗേനാ**തി ഏകപഥേനേവ മഗ്ഗേന, അനുക്കമനിയേന ഉഭോസു പസ്സേസു നിരന്തരകണ്ടകരുക്ഖഗഹനേന. **പണിധായാ**തി അങ്ഗാരകാസുയം പത്ഥനാ നാമ നത്ഥി, അങ്ഗാരകാസും ആരബ്ഭ പന ഇരിയാപഥസ്സ ഠപിതത്താ ഏവം വുത്തം.

ഏവമേവ ഖോതി ഏത്ഥ ഇദം ഓപമ്മസംസന്ദനം - അങ്ഗാരകാസു വിയ ഹി നിരയോ ദട്ഠബ്ബോ. അങ്ഗാരകാസുമഗ്ഗോ വിയ നിരയൂപഗം കമ്മം. മഗ്ഗാരുള്ഹോ വിയ കമ്മസമങ്ഗീ പുഗ്ഗലോ. ചക്ഖുമാ പുരിസോ വിയ ദിബ്ബചക്ഖുകോ ഭഗവാ. യഥാ സോ പുരിസോ മഗ്ഗാരുള്ഹം ദിസ്വാ വിജാനാതി ''അയം ഇമിനാ മഗ്ഗേന ഗന്ത്വാ അങ്ഗാരകാസുയം പതിസ്സതീ''തി, ഏവമേവം ഭഗവാ പാണാതിപാതാദീസു യംകിഞ്ചി കമ്മം ആയൂഹന്തം ഏവം ജാനാതി ''അയം ഇമം കമ്മം കത്വാ നിരയേ നിബ്ബത്തിസ്സതീ''തി. യഥാ സോ പുരിസോ അപരഭാഗേ തം അങ്ഗാരകാസുയാ പതിതം പസ്സതി, ഏവമേവ ഭഗവാ അപരഭാഗേ ''സോ പുരിസോ തം കമ്മം കത്വാ കുഹിം നിബ്ബത്തോ''തി ആലോകം വഡ്ഢേത്വാ ദിബ്ബചക്ഖുനാ ഓലോകേന്തോ നിരയേ നിബ്ബത്തം പസ്സതി പഞ്ചവിധബന്ധനാദിമഹാദുക്ഖം അനുഭവന്തം. തത്ഥ കിഞ്ചാപി തസ്സ കമ്മായൂഹനകാലേ അഞ്ഞോ വണ്ണോ, നിരയേ നിബ്ബത്തസ്സ അഞ്ഞോ. അഥാപി ''സോ സത്തോ തം കമ്മം കത്വാ കത്ഥ നിബ്ബത്തോ''തി ഓലോകേന്തസ്സ അനേകസഹസ്സാനം സത്താനം മജ്ഝേ ഠിതോപി ''അയം സോ''തി സോയേവ സത്തോ ആപാഥം ആഗച്ഛതി, ''ദിബ്ബചക്ഖുബലം നാമ ഏത''ന്തി വദന്തി.

ദുതിയഉപമായം യസ്മാ അങ്ഗാരകാസുയം വിയ ഗൂഥകൂപേ പരിളാഹോ നത്ഥി, തസ്മാ ''ഏകന്തദുക്ഖാ''തി അവത്വാ ''ദുക്ഖാ''തിആദിമാഹ. ഏത്ഥാപി പുരിമനയേനേവ ഓപമ്മസംസന്ദനം വേദിതബ്ബം . ഇമമ്പി ഹി പുഗ്ഗലം ഭഗവാ

ഹത്ഥിയോനിആദീസു യത്ഥ കത്ഥചി നിബ്ബത്തം വധബന്ധനആകഡ്ഢനവികഡ്ഢനാദീഹി മഹാദുക്ഖം അനുഭവമാനം പസ്സതിയേവ.

തതിയഉപമായം **തനുപത്തപലാസോ**തി ന അബ്ഭപടലം വിയ തനുപണ്ണോ, വിരളപണ്ണത്തം പനസ്സ സന്ധായ ഇദം വുത്തം. **കബരച്ഛായോ**തി വിരളച്ഛായോ. **ദുക്ഖബഹുലാ**തി പേത്തിവിസയസ്മിഞ്ഹി ദുക്ഖമേവ ബഹുലം, സുഖം പരിത്തം കദാചി അനുഭവിതബ്ബം ഹോതി, തസ്മാ ഏവമാഹ. ഏത്ഥാപി പുരിമനയേനേവ ഓപമ്മസംസന്ദനം വേദിതബ്ബം.

ചതുത്ഥഉപമായം **ബഹലപത്തപലാസോ**തി നിരന്തരപണ്ണോ പത്തസഞ്ഛന്നോ. **സന്തച്ഛായോ**തി പാസാണച്ഛത്തം വിയ ഘനച്ഛായോ. **സുഖബഹുലാ വേദനാ**തി മനുസ്സലോകേ ഖത്തിയകുലാദീസു സുഖബഹുലാ വേദനാ വേദയിതബ്ബാ ഹോതി, താ വേദയമാനം നിപന്നം വാ നിസിന്നം വാ പസ്സാമീതി ദസ്സേതി. ഇധാപി ഓപമ്മസംസന്ദനം പുരിമനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

പഞ്ചമഉപമായം **പാസാദോ**തി ദീഘപാസാദോ. **ഉല്ലിത്താവലിത്ത**ന്തി അന്തോ ചേവ ഉല്ലിത്തം ബഹി ച അവലിത്തം. **ഫുസിതഗ്ഗള**ന്തി ദ്വാരബാഹാഹി സദ്ധിം സുപിഹിതകവാടം. **ഗോനകത്ഥതോ**തി ചതുരങ്ഗുലാധികലോമേന കാളകോജവേന അത്ഥതോ. **പടികത്ഥതോ**തി ഉണ്ണാമയേന സേതഅത്ഥരണേന അത്ഥതോ. **പടലികത്ഥതോ**തി ഘനപുപ്ഫകേന ഉണ്ണാമയഅത്ഥരണേന അത്ഥതോ. **കദലിമിഗപവരപച്ചത്ഥരണോ**തി കദലിമിഗചമ്മമയേന ഉത്തമപച്ചത്ഥരണേന അത്ഥതോ. തം കിര പച്ചത്ഥരണം സേതവത്ഥസ്സ ഉപരി കദലിമിഗചമ്മം അത്ഥരിത്വാ സിബ്ബേത്വാ കരോന്തി. **സഉത്തരച്ഛദോ**തി സഹ ഉത്തരച്ഛദേന, ഉത്തരിബദ്ധേന രത്തവിതാനേന സദ്ധിന്തി അത്ഥോ. **ഉഭതോലോഹിതകൂപധാനോ**തി സീസൂപധാനഞ്ച പാദൂപധാനഞ്ചാതി പല്ലങ്കസ്സ ഉഭതോ ഠപിതലോഹിതകൂപധാനോ. ഇധാപി ഉപമാസംസന്ദനം പുരിമനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

അയം പനേത്ഥ അപരഭാഗയോജനാ, യഥാ സോ പുരിസോ മഗ്ഗാരുള്ഹമേവ ജാനാതി "അയം ഏതേന മഗ്ഗേന ഗന്ത്വാ പാസാദം ആരുയ്ഹ കൂടാഗാരം പവിസിത്വാ പല്ലങ്കേ നിസീദിസ്സതി വാ നിപജ്ജിസ്സതി വാ"തി, ഏവമേവം ഭഗവാ ദാനാദീസു പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥൂസു യംകിഞ്ചി കുസലകമ്മം ആയൂഹന്തംയേവ പുഗ്ഗലം ദിസ്വാ "അയം ഇമം കത്വാ ദേവലോകേ നിബ്ബത്തിസ്സതീ"തി ജാനാതി. യഥാ സോ പുരിസോ അപരഭാഗേ തം പാസാദം ആരുയ്ഹ കൂടാഗാരം പവിസിത്വാ പല്ലങ്കേ നിസിന്നം വാ നിപന്നം വാ ഏകന്തസുഖം നിരന്തരസുഖം വേദനം വേദയമാനം പസ്സതി, ഏവമേവം ഭഗവാ അപരഭാഗേ "സോ തം കല്യാണം കത്വാ കുഹിം നിബ്ബത്തോ"തി ആലോകം വഡ്ഢേത്വാ ദിബ്ബചക്ഖുനാ ഓലോകേന്തോ ദേവലോകേ നിബ്ബത്തം പസ്സതി, നന്ദനവനാദീസു അച്ഛരാസങ്ഘപരിവുതം ദിബ്ബസമ്പത്തിം അനുഭവമാനം.

ഞാണപ്പവത്താകാരവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ആസവക്ഖയവാരവണ്ണനാ

ആസവക്ഖയവാരേ "ദിബ്ബേന ചക്ഖുനാ"തി അവത്വാ "തമേനം പസ്സാമീ"തി വുത്തം. തം കസ്മാതി ചേ? നിയമാഭാവാ. ഇമഞ്ഹി പുഗ്ഗലം ദിബ്ബചക്ഖുനാപി പസ്സിസ്സതി, ചേതോപരിയഞാണേനാപി ജാനിസ്സതി, സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേനപി ജാനിസ്സതിയേവ. **ഏകന്തസുഖാ വേദനാ**തി ഇദം കിഞ്ചാപി ദേവലോകസുഖേന സദ്ധിം ബ്യഞ്ജനതോ ഏകം, അത്ഥതോ പന നാനാ ഹോതി. ദേവലോകസുഖഞ്ഹി രാഗപരിളാഹാദീനം അത്ഥിതായ ന ഏകന്തേനേവ സുഖം. നിബ്ബാനസുഖം പന സബ്ബപരിളാഹാനം വൂപസമായ സബ്ബാകാരേന ഏകന്തസുഖം. ഉപമായമ്പി "യഥാ പാസാദേ ഏകന്തസുഖാ"തി വുത്തം. തം മഗ്ഗപരിളാഹസ്സ അവൂപസന്തതായ ഛാതജ്ഝത്തതായ പിപാസാഭിഭൂതതായ ച ന ഏകന്തമേവ സുഖം. വനസണ്ഡേ പന പോക്ഖരണിയം ഓരുയ്ഹ രജോജല്ലസ്സ പവാഹിതത്താ മഗ്ഗദരഥസ്സ വൂപസന്തതായ ഭിസമൂലഖാദനേന ചേവ മധുരോദകപാനേന ച ഖുപ്പിപാസാനം വിനീതതായ ഉദകസാടകം പരിവത്തേത്വാ മട്ഠദുകൂലം നിവാസേത്വാ തണ്ഡുലത്ഥവികം ഉസ്സീസകേ കത്വാ ഉദകസാടകം പീളേത്വാ ഹദയേ ഠപേത്വാ മന്ദമന്ദേന ച വാതേന ബീജയമാനസ്സ നിപന്നത്താ സബ്ബാകാരേന ഏകന്തസുഖം ഹോതി.

ഏവമേവ ഖോതി ഏത്ഥ ഇദം ഓപമ്മസംസന്ദനം - പോക്ഖരണീ വിയ ഹി അരിയമഗ്ഗോ ദട്ഠബ്ബോ. പോക്ഖരണിമഗ്ഗോ വിയ പുബ്ബഭാഗപടിപദാ. മഗ്ഗാരുള്ഹോ വിയ പടിപദാസമങ്ഗീപുഗ്ഗലോ. ചക്ഖുമാ പുരിസോ വിയ ദിബ്ബചക്ഖു ഭഗവാ. വനസണ്ഡോ വിയ നിബ്ബാനം. യഥാ സോ പുരിസോ മഗ്ഗാരുള്ഹം ദിസ്വാവ ജാനാതി "അയം ഇമിനാ മഗ്ഗേന ഗന്ത്വാ പോക്ഖരണിയം ന്ഹത്വാ രമണീയേ വനസണ്ഡേ രുക്ഖമൂലേ നിസീദിസ്സതി വാ നിപജ്ജിസ്സതി വാ"തി, ഏവമേവം ഭഗവാ പടിപദം പൂരേന്തമേവ നാമരൂപം പരിച്ഛിന്ദന്തമേവ പച്ചയപരിഗ്ഗഹം കരോന്തമേവ ലക്ഖണാരമ്മണായ വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തമേവ ജാനാതി "അയം ഇമം പടിപദം പൂരേത്വാ സബ്ബആസവേ ഖേപേത്വാ അനാസവം ചേതോവിമുത്തിം പഞ്ഞാവിമുത്തിന്തി ഏവം വുത്തം ഫലസമാപത്തിം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരിസ്സതീ"തി. യഥാ സോ പുരിസോ അപരഭാഗേ തായം പോക്ഖരണിയം ന്ഹത്വാ വനസണ്ഡം പവിസിത്വാ നിസിന്നം വാ നിപന്നം വാ ഏകന്തസുഖം വേദനം വേദയമാനം പസ്സതി, ഏവമേവ ഭഗവാ അപരഭാഗേ തം പുഗ്ഗലം പടിപദം പൂരേത്വാ മഗ്ഗം ഭാവേത്വാ ഫലം സച്ഛികത്വാ നിരോധസയനവരഗതം നിബ്ബാനാരമ്മണം ഫലസമാപത്തിം അപ്പേത്വാ ഏകന്തസുഖം വേദനം വേദയമാനം പസ്സതി.

ആസവക്ഖയവാരവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ദുക്കരകാരികാദിസുദ്ധിവണ്ണനാ

൧൫൫. "അഭിജാനാമി ഖോ പനാഹം, സാരിപുത്ത, ചതുരങ്ഗസമന്നാഗത"ന്തി ഇദം കസ്മാ ആരദ്ധം? പാടിയേക്കം അനുസന്ധിവസേന ആരദ്ധം. അയം കിര സുനക്ഖത്തോ ദുക്കരകാരികായ സുദ്ധി ഹോതീതി ഏവം ലദ്ധികോ. അഥസ്സ ഭഗവാ മയാ ഏകസ്മിം അത്തഭാവേ ഠത്വാ ചതുരങ്ഗസമന്നാഗതം ദുക്കരം കതം, ദുക്കരകാരകോ നാമ മയാ സദിസോ നത്ഥി. ദുക്കരകാരേന സുദ്ധിയാ സതി അഹമേവ സുദ്ധോ ഭവേയ്യന്തി ദസ്സേതും ഇമം ദേസനം ആരഭി. അപിച അയം സുനക്ഖത്തോ ദുക്കരകാരികായ പസന്നോ, സോ ചസ്സ പസന്നഭാവോ, "അദ്ദസാ ഖോ, ഭഗ്ഗവ, സുനക്ഖത്തോ ലിച്ഛവിപുത്തോ അചേലം

കോരക്ഖത്തിയം ചതുക്കുണ്ഡികം ഛമാനികിണ്ണം ഭക്ഖസം മുഖേന ഖാദന്തം മുഖേന ഭുഞ്ജന്തം. ദിസ്വാനസ്സ ഏതദഹോസി ‘സാധു രൂപോ വത, ഭോ, അയം സമണോ ചതുക്കുണ്ഡികോ ഛമാനികിണ്ണം ഭക്ഖസം മുഖേനേവ ഖാദതി, മുഖേനേവ ഭുഞ്ജതീ’’’തി ഏവമാദിനാ **പാഥികസുത്തേ** (ദീ॰ നി॰ ൩.൭) ആഗതനയേന വേദിതബ്ബോ.

അഥ ഭഗവാ അയം ദുക്കരകാരികായ പസന്നോ, മയാ ച ഏതസ്മിം അത്തഭാവേ ഠത്വാ ചതുരങ്ഗസമന്നാഗതം ദുക്കരം കതം, ദുക്കരകാരേ പസീദന്തേനാപി അനേന മയി പസീദിതബ്ബം സിയാ, സോപിസ്സ പസാദോ മയി നത്ഥീതി ദസ്സേന്തോ ഇമം ദേസനം ആരഭി.

തത്ര **ബ്രഹ്മചരിയ**ന്തി ദാനമ്പി വേയ്യാവച്ചമ്പി സിക്ഖാപദമ്പി ബ്രഹ്മവിഹാരാപി ധമ്മദേസനാപി മേഥുനവിരതിപി സദാരസന്തോസോപി ഉപോസഥോപി അരിയമഗ്ഗോപി സകലസാസനമ്പി അജ്ഝാസയോപി വീരിയമ്പി വുച്ചതി.

‘‘കിം തേ വതം കിം പന ബ്രഹ്മചരിയം,
കിസ്സ സുചിണ്ണസ്സ അയം വിപാകോ;
ഇദ്ധീ ജുതീ ബലവീരിയൂപപത്തി,
ഇദഞ്ച തേ നാഗ മഹാവിമാനം.

അഹഞ്ച ഭരിയാ ച മനുസ്സലോകേ,
സദ്ധാ ഉഭോ ദാനപതീ അഹുമ്ഹാ;
ഓപാനഭൂതം മേ ഘരം തദാസി,
സന്തപ്പിതാ സമണബ്രാഹ്മണാ ച.

തം മേ വതം തം പന ബ്രഹ്മചരിയം,
തസ്സ സുചിണ്ണസ്സ അയം വിപാകോ;
ഇദ്ധീ ജുതീ ബലവീരിയൂപപത്തി,
ഇദഞ്ച മേ ധീര മഹാവിമാന’’ന്തി. (ജാ॰ ൨.൨൨.൧൫൯൨, ൧൫൯൩, ൧൫൯൬) -

ഇമസ്മിഞ്ഹി പുണ്ണകജാതകേ ദാനം ബ്രഹ്മചരിയന്തി വുത്തം.

‘‘കേന പാണി കാമദദോ, കേന പാണി മധുസ്സവോ;
കേന തേ ബ്രഹ്മചരിയേന, പുഞ്ഞം പാണിമ്ഹി ഇജ്ഝതി.

തേന പാണി കാമദദോ, തേന പാണി മധുസ്സവോ;
തേന മേ ബ്രഹ്മചരിയേന, പുഞ്ഞം പാണിമ്ഹി ഇജ്ഝതീ’’തി. (പേ॰ വ॰ ൨൭൫) -

ഇമസ്മിം അങ്കുരപേതവത്ഥുസ്മിം വേയ്യാവച്ചം ബ്രഹ്മചരിയന്തി വുത്തം. ‘‘ഏവം ഖോ തം, ഭിക്ഖവേ, തിത്തിരിയം നാമ ബ്രഹ്മചരിയം അഹോസീ’’തി (ചൂളവ॰ ൩൧൧) ഇമസ്മിം തിത്തിരജാതകേ പഞ്ചസിക്ഖാപദം ബ്രഹ്മചരിയന്തി വുത്തം. ‘‘തം ഖോ പന മേ പഞ്ചസിഖ ബ്രഹ്മചരിയം നേവ നിബ്ബിദായ ന വിരാഗായ ന നിരോധായ, യാവദേവ ബ്രഹ്മലോകൂപപത്തിയാ’’തി (ദീ॰ നി॰

൨.൩൨൯) ഇമസ്മിം **മഹാഗോവിന്ദസുത്തേ** ബ്രഹ്മവിഹാരാ ബ്രഹ്മചരിയന്തി വുത്തം. ‘‘ഏകസ്മിം ബ്രഹ്മചരിയസ്മിം, സഹസ്സം മച്ചുഹായിന’’ന്തി (സം॰ നി॰ ൧.൧൮൪) ഏത്ഥ ധമ്മദേസനാ ബ്രഹ്മചരിയന്തി വുത്താ. ‘‘പരേ അബ്രഹ്മചാരീ ഭവിസ്സന്തി, മയമേത്ഥ ബ്രഹ്മചാരീ ഭവിസ്സാമാ’’തി (മ॰ നി॰ ൧.൮൩) സല്ലേഖസുത്തേ മേഥുനവിരതി ബ്രഹ്മചരിയന്തി വുത്താ.

> ‘‘മയഞ്ച ഭരിയാ നാതിക്കമാമ,
> അമ്ഹേ ച ഭരിയാ നാതിക്കമന്തി;
> അഞ്ഞത്ര താഹി ബ്രഹ്മചരിയം ചരാമ,
> തസ്മാ ഹി അമ്ഹം ദഹരാ ന മീയരേ’’തി. (ജാ॰ ൧.൧൦.൯൭) -

മഹാധമ്മപാലജാതകേ സദാരസന്തോസോ ബ്രഹ്മചരിയന്തി വുത്തോ.

> ‘‘ഹീനേന ബ്രഹ്മചരിയേന, ഖത്തിയേ ഉപപജ്ജതി;
> മജ്ഝിമേന ച ദേവത്തം, ഉത്തമേന വിസുജ്ഝതീ’’തി. (ജാ॰ ൨.൨൨.൭൮) -

ഏവം നിമിജാതകേ അത്തദമനവസേന കതോ അട്ഠങ്ഗികോ ഉപോസഥോ ബ്രഹ്മചരിയന്തി വുത്തോ. ‘‘ഇദം ഖോ പന മേ, പഞ്ചസിഖ, ബ്രഹ്മചരിയം ഏകന്തനിബ്ബിദായ വിരാഗായ...പേ॰... അയമേവ അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ’’തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൨൯) **മഹാഗോവിന്ദസുത്ത**സ്മിഞ്ഞേവ അരിയമഗ്ഗോ ബ്രഹ്മചരിയന്തി വുത്തോ. ‘‘തയിദം ബ്രഹ്മചരിയം ഇദ്ധഞ്ചേവ ഫീതഞ്ച വിത്ഥാരികം ബാഹുജഞ്ഞം പുഥുഭൂതം യാവ ദേവമനുസ്സേഹി സുപ്പകാസിത’’ന്തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൧൭൪) പാസാദികസുത്തേ സിക്ഖത്തയസങ്ഗഹം സാസനം ബ്രഹ്മചരിയന്തി വുത്തം.

> ‘‘അപി അതരമാനാനം, ഫലാസാവ സമിജ്ഝതി;
> വിപക്കബ്രഹ്മചരിയോസ്മി, ഏവം ജാനാഹി ഗാമണീ’’തി. (ജാ॰ ൧.൧.൮)
> -

ഏത്ഥ അജ്ഝാസയോ ബ്രഹ്മചരിയന്തി വുത്തോ. ഇധ പന വീരിയം **ബ്രഹ്മചരിയ**ന്തി അധിപ്പേതം. വീരിയബ്രഹ്മചരിയസ്സ ഹി ഇദമേവ സുത്തം. തദേതം ഏകസ്മിം അത്തഭാവേ ചതുബ്ബിധസ്സ ദുക്കരസ്സ കതത്താ ചതുരങ്ഗസമന്നാഗതന്തി വുത്തം.

തപസ്സീ സുദം ഹോമീതി **സുദ**ന്തി നിപാതമത്തം, തപനിസ്സിതകോ ഹോമീതി അത്ഥോ. **പരമതപസ്സീ**തി പരമോ തപസ്സീ, തപനിസ്സിതകാനം ഉത്തമോ. **ലൂഖോ സുദം ഹോമീ**തി ലൂഖോ ഹോമി. **ജേഗുച്ഛീ**തി പാപജേഗുച്ഛികോ. **പവിവിത്തോ സുദം ഹോമീ**തി പവിവിത്തോ അഹം ഹോമി. **തത്രാസ്സു മേ ഇദം, സാരിപുത്താ**തി തത്ര ചതുരങ്ഗേ ബ്രഹ്മചരിയേ ഇദം മമ തപസ്സിതായ ഹോതി, തപനിസ്സിതകഭാവേ മയ്ഹം ഇദം അചേലകാദിതപസ്സിതകത്തം ഹോതീതി ദസ്സേതി.

തത്ഥ **അചേലകോ**തി നിച്ചേലോ നഗ്ഗോ. **മുത്താചാരോ**തി വിസട്ഠാചാരോ, ഉച്ചാരകമ്മാദീസു ലോകിയകുലപുത്താചാരേന വിരഹിതോ, ഠിതകോവ ഉച്ചാരം കരോമി, പസ്സാവം കരോമി, ഖാദാമി ഭുഞ്ജാമി ച. **ഹത്ഥാപലേഖനോ**തി ഹത്ഥേ പിണ്ഡമ്ഹി ഠിതേ ജിവ്ഹായ ഹത്ഥം

അപലിഖാമി, ഉച്ചാരം വാ കത്വാ ഹത്ഥസ്മിഞ്ഞേവ ദണ്ഡകസഞ്ഞീ ഹുത്വാ ഹത്ഥേന അപലിഖാമീതി ദസ്സേതി. തേ കിര ദണ്ഡകം സത്തോതി പഞ്ഞപേന്തി, തസ്മാ തേസം പടിപദം പൂരേന്തോ ഏവമകാസി. ഭിക്ഖാഗഹണത്ഥം ഏഹി ഭദ്ദന്തേതി വുത്തോ ന ഏതീതി **ന ഏഹിഭദ്ദന്തികോ**. തേന ഹി തിട്ഠ ഭദ്ദന്തേതി വുത്തോപി ന തിട്ഠതീതി **ന തിട്ഠഭദ്ദന്തികോ**. തദുഭയമ്പി തിത്ഥിയാ ഏവം ഏതസ്സ വചനം കതം ഭവിസ്സതീതി ന കരോന്തി. അഹമ്പി ഏവം അകാസിന്തി ദസ്സേതി. **അഭിഹട**ന്തി പുരേതരം ഗഹേത്വാ ആഹടം ഭിക്ഖം. **ഉദ്ദിസ്സകത**ന്തി ഇദം തുമ്ഹേ ഉദ്ദിസ്സ കതന്തി ഏവം ആരോചിതഭിക്ഖം. **ന നിമന്തന**ന്തി അസുകം നാമ കുലം വാ വീഥിം വാ ഗാമം വാ പവിസേയ്യാഥാതി ഏവം നിമന്തിതഭിക്ഖമ്പി ന സാദിയാമി ന ഗണ്ഹാമി.

ന കുമ്ഭിമുഖാതി കുമ്ഭിതോ ഉദ്ധരിത്വാ ദിയ്യമാനം ഭിക്ഖം ന ഗണ്ഹാമി. **ന കളോപിമുഖാ**തി കളോപീതി ഉക്ഖലി വാ പച്ഛി വാ. തതോപി ന ഗണ്ഹാമി. കസ്മാ? കുമ്ഭികളോപിയോ മം നിസ്സായ കടച്ഛുനാ പഹാരം ലഭന്തീതി. **ന ഏളകമന്തര**ന്തി ഉമ്മാരം അന്തരം കത്വാ ദിയ്യമാനം ന ഗണ്ഹാമി. കസ്മാ? അയം മം നിസ്സായ അന്തരകരണം ലഭതീതി. ദണ്ഡമുസലേസുപി ഏസേവ നയോ. **ന ദ്വിന്ന**ന്തി ദ്വീസു ഭുഞ്ജമാനേസു ഏകസ്മിം ഉട്ഠായ ദേന്തേ ന ഗണ്ഹാമി. കസ്മാ? കബളന്തരായോ ഹോതീതി. **ന ഗബ്ഭിനിയാ**തിആദീസു പന ഗബ്ഭിനിയാ കുച്ഛിയം ദാരകോ കിലമതി, പായന്തിയാ ദാരകസ്സ ഖീരന്തരായോ ഹോതി, പുരിസന്തരഗതായ രതിഅന്തരായോ ഹോതീതി ന ഗണ്ഹാമി. **ന സംകിത്തീസൂ**തി സംകിത്തേത്വാ കതഭത്തേസു. ദുബ്ഭിക്ഖസമയേ കിര അചേലകസാവകാ അചേലകാനം അത്ഥായ തതോ തതോ തണ്ഡുലാദീനി സമാദപേത്വാ ഭത്തം പചന്തി. ഉക്കട്ഠാചേലകോ തതോപി ന പടിഗ്ഗണ്ഹാതി.

ന യത്ഥ സാതി യത്ഥ സുനഖോ പിണ്ഡം ലഭിസ്സാമീതി ഉപട്ഠിതോ ഹോതി, തത്ഥ തസ്സ അദത്വാ ആഹടം ന ഗണ്ഹാമി. കസ്മാ? ഏതസ്സ പിണ്ഡന്തരായോ ഹോതീതി. **സണ്ഡസണ്ഡചാരിനീ**തി സമൂഹസമൂഹചാരിനീ, സചേ ഹി അചേലകം ദിസ്വാ ഇമസ്സ ഭിക്ഖം ദസ്സാമാതി മാനുസകാ ഭത്തഗേഹം പവിസന്തി. തേസു ച പവിസന്തേസു കളോപിമുഖാദീസു നിലീനാ മക്ഖികാ ഉപ്പതിത്വാ സണ്ഡസണ്ഡാ ചരന്തി. തതോ ആഹടം ഭിക്ഖം ന ഗണ്ഹാമി. കസ്മാ? മം നിസ്സായ മക്ഖികാനം ഗോചരന്തരായോ ജാതോതി, അഹമ്പി തഥാ അകാസിം. **ന ഥുസോദക**ന്തി സബ്ബസസ്സസമ്ഭാരേഹി കതം ലോണസോവീരകം. ഏത്ഥ ച സുരാപാനമേവ സാവജ്ജം, അയം പന സബ്ബേസുപി സാവജ്ജസഞ്ഞീ.

ഏകാഗാരികോതി യോ ഏകസ്മിഞ്ഞേവ ഗേഹേ ഭിക്ഖം ലഭിത്വാ നിവത്തതി. **ഏകാലോപികോ**തി യോ ഏകേനേവ ആലോപേന യാപേതി. **ദ്വാഗാരികാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ. **ഏകിസ്സാപി ദത്തിയാ**തി ഏകായ ദത്തിയാ. **ദത്തി** നാമ ഏകാ ഖുദ്ദകപാതി ഹോതി, യത്ഥ അഗ്ഗഭിക്ഖം പക്ഖിപിത്വാ ഠപേന്തി. **ഏകാഹിക**ന്തി ഏകദിവസന്തരികം. **അദ്ധമാസിക**ന്തി അദ്ധമാസന്തരികം. **പരിയായഭത്തഭോജന**ന്തി വാരഭത്തഭോജനം. ഏകാഹവാരേന ദ്വീഹവാരേന സത്താഹവാരേന അഡ്ഢമാസവാരേനാതി ഏവം ദിവസവാരേന ആഭതം ഭത്തഭോജനം.

സാകഭക്ഖോതി അല്ലസാകഭക്ഖോ. **സാമാകഭക്ഖോ**തി സാമാകതണ്ഡുലഭക്ഖോ. **നീവാരാ**ദീസു **നീവാരാ** നാമ താവ അരഞ്ഞേ സയംജാതവീഹിജാതി. **ദദ്ദുല**ന്തി ചമ്മകാരേഹി ചമ്മം ലിഖിത്വാ ഛഡ്ഡിതകസടം.

ഹടം വുച്ചതി സിലേസോപി സേവാലോപി കണികാരാദിരുക്ഖനിയ്യാസോപി. **കണ**ന്തി കുണ്ഡകം . **ആചാമോ**തി ഭത്തഉക്ഖലികായ ലഗ്ഗോ ഝാമഓദനോ, തം ഛഡ്ഡിതട്ഠാനേ ഗഹേത്വാ ഖാദതി. "ഓദനകഞ്ജിയ"ന്തിപി വദന്തി. **പിഞ്ഞാകാ**ദയോ പാകടാ ഏവ. **പവത്തഫലഭോജീ**തി പതിതഫലഭോജീ.

സാണാനീതി സാണവാകചോളാനി. **മസാണാനീ**തി മിസ്സകചോളാനി. **ഛവദുസ്സാനീ**തി മതസരീരതോ ഛഡ്ഡിതവത്ഥാനി. ഏരകതിണാദീനി വാ ഗന്ഥേത്വാ കതനിവാസനാനി. **പംസുകൂലാനീ**തി പഥവിയം ഛഡ്ഡിതനന്തകാനി. **തിരിതാനീ**തി രുക്ഖത്തചവത്ഥാനി. **അജിന**ന്തി അജിനമിഗചമ്മം. **അജിനക്ഖിപ**ന്തി തദേവ മജ്ഝേ ഫാലിതം. സഖുരകന്തിപി വദന്തി. **കുസചീര**ന്തി കുസതിണം ഗന്ഥേത്വാ കതചീരം. **വാകചീരഫലകചീരേസുപി** ഏസേവ നയോ. **കേസകമ്ബല**ന്തി മനുസ്സകേസേഹി കതകമ്ബലം. യം സന്ധായ വുത്തം "യാനി കാനിചി, ഭിക്ഖവേ, തന്താവുതാനം വത്ഥാനം, കേസകമ്ബലോ തേസം പടികുട്ഠോ അക്ഖായതി. കേസകമ്ബലോ, ഭിക്ഖവേ, സീതേ സീതോ, ഉണ്ഹേ ഉണ്ഹോ, ദുബ്ബണ്ണോ ദുഗ്ഗന്ധോ ദുക്ഖസമ്ഫസോ"തി (അം॰ നി॰ ൩.൧൩൮). **വാലകമ്ബല**ന്തി അസ്സവാലാദീഹി കതകമ്ബലം. **ഉലൂകപക്ഖക**ന്തി ഉലൂകപത്താനി ഗന്ഥേത്വാ കതനിവാസനം. **ഉബ്ഭട്ഠകോ**തി ഉദ്ധം ഠിതകോ. **ഉക്കുടികപ്പധാനമനുയുത്തോ**തി ഉക്കുടികവീരിയം അനുയുത്തോ, ഗച്ഛന്തോപി ഉക്കുടികോവ ഹുത്വാ ഉപ്പതിത്വാ ഉപ്പതിത്വാ ഗച്ഛതി. **കണ്ടകാപസ്സയികോ**തി അയകണ്ടകേ വാ പകതികണ്ടകേ വാ ഭൂമിയം കോട്ടേത്വാ തത്ഥ ചമ്മം അത്ഥരിത്വാ ഠാനചങ്കമാദീനി കരോമീതി ദസ്സേതി. **സേയ്യ**ന്തി സയന്തോപി തത്ഥേവ സേയ്യം കപ്പേമി. സായം തതിയമസ്സാതി **സായതതിയകം**. പാതോ മജ്ഝന്ഹികേ സായന്തി ദിവസസ്സ തിക്ഖത്തും പാപം പവാഹേസ്സാമീതി ഉദകോരോഹനാനുയോഗം അനുയുത്തോ വിഹരാമീതി ദസ്സേതി.

൧൫൫. നേകവസ്സഗണികന്തി നേകവസ്സഗണസഞ്ജാതം. **രജോജല്ല**ന്തി രജമലം, ഇദം അത്തനോ രജോജല്ലകവതസമാദാനകാലം സന്ധായ വദതി. **ജേഗുച്ഛിസ്മി**ന്തി പാപജിഗുച്ഛനഭാവേ. **യാവ ഉദകബിന്ദുമ്ഹിപീ**തി യാവ ഉദകഥേവകേപി മമ ദയാ പച്ചുപട്ഠിതാ ഹോതി, കോ പന വാദോ അഞ്ഞേസു സക്ഖരകഠലദണ്ഡകവാലികാദീസു. തേ കിര ഉദകബിന്ദും ച ഏതേ ച സക്ഖരകഠലാദയോ ഖുദ്ദകപാണാതി പഞ്ഞപേന്തി. തേനാഹ "യാവ ഉദകബിന്ദുമ്ഹിപി മേ ദയാ പച്ചുപട്ഠിതാ ഹോതീ"തി. ഉദകബിന്ദുമ്പി ന ഹനാമി ന വിനാസേമി, കിം കാരണാ. **മാഹം ഖുദ്ദകേ പാണേ വിസമഗതേ സങ്ഘാതം ആപാദേസി**ന്തി. നിന്നഥലതിണഗ്ഗരുക്ഖസാഖാദീസു വിസമട്ഠാനേ ഗതേ ഉദകബിന്ദുസങ്ഖാതേ ഖുദ്ദകപാണേ സങ്ഘാതം വധം മാ ആപാദേസിന്തി. ഏതമത്ഥം "സതോവ അഭിക്കമാമീ"തി ദസ്സേതി. അചേലകേസു കിര ഭൂമിം അക്കന്തകാലതോ പഭുതി സീലവാ നാമ നത്ഥി. ഭിക്ഖാചാരം ഗച്ഛന്താപി ദുസ്സീലാവ ഹുത്വാ ഗച്ഛന്തി, ഉപട്ഠാകാനം ഗേഹേ ഭുഞ്ജന്താപി ദുസ്സീലാവ ഹുത്വാ ഭുഞ്ജന്തി. ആഗച്ഛന്താപി ദുസ്സീലാവ ഹുത്വാ ആഗച്ഛന്തി. യദാ പന മോരപിഞ്ഛേന ഫലകം സമ്മജ്ജിത്വാ സീലം അധിട്ഠായ നിസീദന്തി, തദാ സീലവന്താ നാമ ഹോന്തി.

വനകമ്മികന്തി കന്ദമൂലഫലാഫലാദീനം അത്ഥായ വനേ വിചരന്തം. **വനേന വന**ന്തി വനതോ വനം, ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ. **സംപതാമീ**തി ഗച്ഛാമി. **ആരഞ്ഞകോ**തി അരഞ്ഞേ ജാതവുദ്ധോ, ഇദം അത്തനോ ആജീവകകാലം

സന്ധായ വദതി. ബോധിസത്തോ കിര പാസണ്ഡപരിഗ്ഗണ്ഹണത്ഥായ തം പബ്ബജ്ജം പബ്ബജി, നിരത്ഥകഭാവം പന ഞത്വാപി ന ഉപ്പബ്ബജ്ജിതോ, ബോധിസത്താ ഹി യം യം ഠാനം ഉപേന്തി, തതോ അനിവത്തിതധമ്മാ ഹോന്തി, പബ്ബജിത്വാ പന മാ മം കോചി അദ്ദസാതി തതോവ അരഞ്ഞം പവിട്ഠോ. തേനേവാഹ "മാ മം തേ അദ്ദസംസു അഹഞ്ച മാ തേ അദ്ദസ"ന്തി.

ഗോട്ഠാതി ഗോവജാ. **പട്ഠിതഗാവോതി** നിക്ഖന്തഗാവോ. **തത്ഥ ചതുക്കുണ്ഡികോതി** വനന്തേയേവ ഠിതോ ഗോപാലകാനം ഗാവീഹി സദ്ധിം അപഗതഭാവം ദിസ്വാ ദ്വേ ഹത്ഥേ ദ്വേ ച ജണ്ണുകാനി ഭൂമിയം ഠപേത്വാ ഏവം ചതുക്കുണ്ഡികോ ഉപസങ്കമിത്വാതി അത്ഥോ. **താനി സുദം ആഹാരേമീതി** മഹല്ലകവച്ഛകാനം ഗോമയാനി കസടാനി നിരോജാനി ഹോന്തി, തസ്മാ താനി വജ്ജേത്വാ യാനി തരുണവച്ഛകാനം ഖീരപാനേനേവ വഡ്ഢന്താനം സഓജാനി ഗോമയാനി താനി കുച്ഛിപൂരം ഖാദിത്വാ പുന വനസണ്ഡമേവ പവിസതി. തം സന്ധായാഹ "താനി സുദം ആഹാരേമീ"തി. **യാവകീവഞ്ച മേതി** യത്തകം കാലം മമ സകം മുത്തകരീസം അപരിക്ഖീണം ഹോതി. യാവ മേ ദ്വാരവളഞ്ജോ പവത്തിത്ഥ, താവ തദേവ ആഹാരേമീതി അത്ഥോ. കാലേ പന ഗച്ഛന്തേ ഗച്ഛന്തേ പരിക്ഖീണമംസലോഹിതോ ഉപച്ഛിന്നദ്വാരവളഞ്ജോ വച്ഛകാനം ഗോമയാനി ആഹാരേമി. **മഹാവികടഭോജനസ്മിന്തി** മഹന്തേ വികടഭോജനേ, അപകതിഭോജനേതി അത്ഥോ.

൧൫൭. **തത്രാസ്സുദം, സാരിപുത്ത, ഭിംസനകസ്സ വനസണ്ഡസ്സ ഭിംസനകതസ്മിം ഹോതീതി. തത്രാതി** പുരിമവചനാപേക്ഖനം. **സുദന്തി** പദപൂരണമത്തേ നിപാതോ. **സാരിപുത്താതി** ആലപനം. അയം പനേത്ഥ അത്ഥയോജനാ - **തത്രാതി** യം വുത്തം അഞ്ഞതരം ഭിംസനകം വനസണ്ഡന്തി, തത്ര യോ സോ ഭിംസനകോ വനസണ്ഡോ വുത്തോ, തസ്സ ഭിംസനകസ്സ വനസണ്ഡസ്സ ഭിംസനകതസ്മിം ഹോതി, ഭിംസനകകിരിയായ ഹോതീതി അത്ഥോ. കിം ഹോതി? ഇദം ഹോതി, യോ കോചി അവീതരാഗോ...പേ॰... ലോമാനി ഹംസന്തീതി.

അഥ വാ **തത്രാതി** സാമിഅത്ഥേ ഭുമ്മം. സു ഇതി നിപാതോ. കിം സു നാമ തേ ഭോന്തോ സമണബ്രാഹ്മണാതിആദീസു വിയ. **ഇദന്തി** അധിപ്പേതമത്ഥം പച്ചക്ഖം വിയ കത്വാ ദസ്സനവചനം. **സുദന്തി** സു ഇദം, സന്ധിവസേന ഇകാരലോപോ വേദിതബ്ബോ. ചക്ഖുന്ദ്രിയം ഇത്ഥിന്ദ്രിയം അനഞ്ഞാതഞ്ഞസ്സാമീതിന്ദ്രിയം കിം സൂധവിത്തന്തിആദീസു വിയ. അയം പനേത്ഥ അത്ഥയോജനാ, തസ്സ, സാരിപുത്ത, ഭിംസനകസ്സ വനസണ്ഡസ്സ ഭിംസനകതസ്മിം ഇദംസു ഹോതീതി. **ഭിംസനകതസ്മിന്തി** ഭിംസനകഭാവേതി അത്ഥോ. ഏകസ്സ തകാരസ്സ ലോപോ ദട്ഠബ്ബോ. "ഭിംസനകത്തസ്മി"ന്തിയേവ വാ പാഠോ , ഭിംസനകതായ ഇതി വാ വത്തബ്ബേ ലിങ്ഗവിപല്ലാസോ കതോ, നിമിത്തത്ഥേ ചേതം ഭുമ്മവചനം. തസ്മാ ഏവം സമ്ബന്ധോ വേദിതബ്ബോ, ഭിംസനകഭാവേ ഇദംസു ഹോതി, ഭിംസനകഭാവനിമിത്തം ഭിംസനകഭാവഹേതു, ഭിംസനകഭാവപച്ചയാ ഇദംസു ഹോതി. യോ കോചി അവീതരാഗോ തം വനസണ്ഡം പവിസതി. യേഭുയ്യേന ലോമാനി ഹംസന്തി ബഹുതരാനി ലോമാനി ഹംസന്തി, ഉദ്ധം മുഖാനി സൂചിസദിസാനി കണ്ടകസദിസാനി ച ഹുത്വാ തിട്ഠന്തി, അപ്പാനി ന ഹംസന്തി, ബഹുതരാനം വാ സത്താനം ഹംസന്തി, അപ്പകാനം അതിസൂരപുരിസാനം ന ഹംസന്തീതി.

അന്തരട്ഠകാതി മാഘമാസസ്സ അവസാനേ ചതസ്സോ, ഫഗ്ഗുണമാസസ്സ ആദിമ്ഹി ചതസ്സോതി ഏവം ഉഭിന്നം അന്തരേ അട്ഠരത്തി. **അബ്ഭോകാസേ**തി മഹാസത്തോ ഹിമപാതസമയേ രത്തിം അബ്ഭോകാസേ വിഹരതി, അഥസ്സ ലോമകൂപേസു ആവുതമുത്താ വിയ ഹിമബിന്ദൂനി തിട്ഠന്തി, സരീരം സേതദുകൂലപാരുതം വിയ ഹോതി. **ദിവാ വനസണ്ഡേ**തി ദിവാ ഹിമബിന്ദൂസു സൂരിയാതപസമ്ഫസ്സേന വിഗതേസു അസ്സാസോപി ഭവേയ്യ, അയം പന സൂരിയേ ഉഗ്ഗച്ഛന്തേയേവ വനസണ്ഡം പവിസതി, തത്രാപിസ്സ സൂരിയാതപേന പഗ്ഘരന്തം ഹിമം സരീരേയേവ പതതി. **ദിവാ അബ്ഭോകാസേ വിഹരാമി രത്തിം വനസണ്ഡേ**തി ഗിമ്ഹകാലേ കിരേസ ദിവാ അബ്ഭോകാസേ വിഹാസി, തേനസ്സ കച്ഛേഹി സേദധാരാ മുച്ചിംസു, രത്തിം അസ്സാസോ ഭവേയ്യ, അയം പന സൂരിയേ അത്ഥം ഗച്ഛന്തേയേവ വനസണ്ഡം പവിസതി. അഥസ്സ ദിവാ ഗഹിതഉസ്മേ വനസണ്ഡേ അങ്ഗാരകാസുയം പക്ഖിത്തോ വിയ അത്തഭാവോ പരിദയ്ഹിത്ഥ. **അനച്ഛരിയാ**തി അനുഅച്ഛരിയാ. **പടിഭാസീ**തി ഉപട്ഠാസി.

സോതത്തോതി ദിവാ ആതപേന രത്തിം വനഉസ്മായ സുതത്തോ. **സോസിന്നോ**തി രത്തിം ഹിമേന ദിവാ ഹിമോദകേന സുട്ഠു തിന്തോ. **ഭിംസനകേ**തി ഭയജനകേ. **നഗ്ഗോ**തി നിച്ചേലോ. നിവാസനപാരുപനേ ഹി സതി സീതം വാ ഉണ്ഹം വാ ന അതിബാധേയ്യ, തമ്പി മേ നത്ഥീതി ദസ്സേതി. **ന ചഗ്ഗിമാസിനോ**തി അഗ്ഗിമ്പി ന ഉപഗതോ. **ഏസനാപസുതോ**തി സുദ്ധിഏസനത്ഥായ പസുതോ, പയുത്തോ. **മുനീ**തി, തദാ അത്താനം മുനീതി കത്വാ കഥേതി.

ഛവട്ഠികാനീതി ഉപഡ്ഢദഡ്ഢാനി അട്ഠീനി. **ഉപധായാ**തി യഥാ സീസൂപധാനഞ്ച പാദൂപധാനഞ്ച പഞ്ഞായതി, ഏവം സന്ഥരിത്വാ തത്ഥ സേയ്യം കപ്പേമീതി ദസ്സേതി. **ഗാമണ്ഡലാ**തി ഗോപാലദാരകാ. തേ കിര ബോധിസത്തസ്സ സന്തികം ഗന്ത്വാ, സുമേധ, ത്വം ഇമസ്മിം ഠാനേ കസ്മാ നിസിന്നോ, കഥേഹീതി വദന്തി. ബോധിസത്തോ അധോമുഖോ നിസീദതി, ന കഥേതി. അഥ നം തേ അകഥേതും ന ദസ്സാമാതി പരിവാരേത്വാ **ഓട്ഠുഭന്തി** സരീരേ ഖേളം പാതേന്തി. ബോധിസത്തോ ഏവമ്പി ന കഥേതി. അഥ നം ത്വം ന കഥേസീതി **ഓമുത്തേന്തി** പസ്സാവമസ്സ ഉപരി വിസ്സജ്ജേന്തി. ബോധിസത്തോ ഏവമ്പി ന കഥേതിയേവ. തതോ നം കഥേഹി കഥേഹീതി പംസുകേന ഓകിരന്തി. ബോധിസത്തോ ഏവമ്പി ന കഥേതിയേവ. അഥസ്സ ന കഥേസീതി ദണ്ഡകസലാകാ ഗഹേത്വാ കണ്ണസോതേസു പവേസേന്തി. ബോധിസത്തോ ദുക്ഖാ തിബ്ബാ കടുകാ വേദനാ അധിവാസേന്തോ കസ്സചി കിഞ്ചി ന കരിസ്സാമീതി മതകോ വിയ അച്ഛതി. തേനാഹ "ന ഖോ പനാഹം, സാരിപുത്ത, അഭിജാനാമി തേസു പാപകം ചിത്തം ഉപ്പാദേതാ"തി. ന മയാ തേസു പാപകം ചിത്തമ്പി ഉപ്പാദിതന്തി അത്ഥോ. **ഉപേക്ഖാവിഹാരസ്മിം ഹോതീ**തി ഉപേക്ഖാവിഹാരോ ഹോതി. വിഹാരോ ഏവ ഹി വിഹാരസ്മിന്തി വുത്തോ. തേനേവ ച "ഇദംസു മേ"തി ഏത്ഥാപി അയംസു മേതി ഏവം അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ഇമിനാ നയേന അഞ്ഞാനിപി ഏവരൂപാനി പദാനി വേദിതബ്ബാനി. ഇമിനാ ഇതോ ഏകനവുതികപ്പേ പൂരിതം ഉപേക്ഖാവിഹാരം ദസ്സേതി. യം സന്ധായാഹ -

> "സുഖപത്തോ ന രജ്ജാമി, ദുക്ഖേ ന ഹോമി ദുമ്മനോ;
> സബ്ബത്ഥ തുലിതോ ഹോമി, ഏസാ മേ ഉപേക്ഖാപാരമീ"തി.

ദുക്കരകാരികാദിസുദ്ധിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ആഹാരസുദ്ധിവണ്ണനാ

൧൫൮. **ആഹാരേന സുദ്ധീ**തി കോലാദിനാ ഏകച്ചേന പരിത്തകആഹാരേന സക്കാ സുജ്ഝിതുന്തി ഏവംദിട്ഠിനോ ഹോന്തി. **ഏവമാഹംസൂ**തി ഏവം വദന്തി. **കോലേഹീ**തി പദരേഹി. **കോലോദക**ന്തി കോലാനി മദ്ദിത്വാ കതപാനകം. **കോലവികതി**ന്തി കോലസാളവകോലപൂവകോലഗുളാദികോലവികാരം. **ഏതപരമോ**തി ഏതം പമാണം പരമം അസ്സാതി ഏതപരമോ. തദാ ഏകനവുതികപ്പമത്ഥകേ പന ന ബേലുവപക്കതാലപക്കപമാണോ കോലോ ഹോതി, യം ഏതരഹി കോലസ്സ പമാണം, ഏത്തകോവ ഹോതീതി അത്ഥോ.

൧൫൯. **അധിമത്തകസിമാന**ന്തി അതിവിയ കിസഭാവം. **ആസീതികപബ്ബാനി വാ കാളപബ്ബാനി വാ**തി യഥാ ആസീതികവല്ലിയാ വാ കാളവല്ലിയാ വാ സന്ധിട്ഠാനേസു മിലായിത്വാ മജ്ഝേ ഉന്നതുന്നതാനി ഹോന്തി, ഏവം മയ്ഹം അങ്ഗപച്ചങ്ഗാനി ഹോന്തീതി ദസ്സേതി. **ഓട്ഠപദ**ന്തി യഥാ ഓട്ഠസ്സ പദം മജ്ഝേ ഗമ്ഭീരം ഹോതി, ഏവമേവം ബോധിസത്തസ്സ മിലാതേ മംസലോഹിതേ വച്ചദ്വാരസ്സ അന്തോപവിട്ഠത്താ ആനിസദം മജ്ഝേ ഗമ്ഭീരം ഹോതി. അഥസ്സ ഭൂമിയം നിസിന്നട്ഠാനം സരപോങ്ഖേന അക്കന്തം വിയ മജ്ഝേ ഉന്നതം ഹോതി. **വട്ടനാവളീ**തി യഥാ രജ്ജുയാ ആവുനിത്വാ കതാ വട്ടനാവളീ വട്ടനാനം അന്തരന്തരാ നിന്നാ ഹോതി, വട്ടനട്ഠാനേസു ഉന്നതാ, ഏവം പിട്ഠികണ്ടകോ ഉന്നതാവനതോ ഹോതി, **ജരസാലായ ഗോപാനസിയോ**തി ജിണ്ണസാലായ ഗോപാനസിയോ, താ വംസതോ മുച്ചിത്വാ മണ്ഡലേ പതിട്ഠഹന്തി, മണ്ഡലതോ മുച്ചിത്വാ ഭൂമിയന്തി; ഏവം ഏകാ ഉപരി ഹോതി, ഏകാ ഹേട്ഠാതി ഓലുഗ്ഗവിലുഗ്ഗാ ഭവന്തി. ബോധിസത്തസ്സ പന ന ഏവം ഫാസുളിയോ, തസ്സ ഹി ലോഹിതേ ഛിന്നേ മംസേ മിലാതേ ഫാസുളന്തരേഹി ചമ്മാനി ഹേട്ഠാ ഓതിണ്ണാനി, തം സന്ധായേതം വുത്തം.

ഓക്ഖായികാതി ഹേട്ഠാ അനുപവിട്ഠാ. തസ്സ കിര ലോഹിതേ ഛിന്നേ മംസേ മിലാതേ അക്ഖിആവാടകാ മത്ഥലുങ്ഗം ആഹച്ച അട്ഠംസു, തേനസ്സ ഏവരൂപാ അക്ഖിതാരകാ അഹേസും. **ആമകച്ഛിന്നോ**തി അതിതരുണകാലേ ഛിന്നോ, സോ ഹി വാതാതപേന സംഫുസതി ചേവ മിലായതി ച. **യാവസ്സു മേ, സാരിപുത്താ**തി, സാരിപുത്ത, മയ്ഹം ഉദരച്ഛവി യാവ പിട്ഠികണ്ടകം അല്ലീനാ ഹോതി. അഥ വാ യാവസ്സു മേ, സാരിപുത്ത, ഭാരിയഭാരിയാ അഹോസി ദുക്കരകാരികാ, മയ്ഹം ഉദരച്ഛവി യാവ പിട്ഠികണ്ടകം അല്ലീനാ അഹോസീതി ഏവമേത്ഥ സമ്ബന്ധോ വേദിതബ്ബോ. **പിട്ഠികണ്ടകംയേവ പരിഗ്ഗണ്ഹാമീ**തി സഹഉദരച്ഛവിം ഗണ്ഹാമി. **ഉദരച്ഛവിംയേവ പരിഗ്ഗണ്ഹാമീ**തി സഹപിട്ഠികണ്ടകം ഗണ്ഹാമി. **അവകുജ്ജോ പപതാമീ**തി തസ്സ ഹി ഉച്ചാരപസ്സാവത്ഥായ നിസിന്നസ്സ പസ്സാവോ നേവ നിക്ഖമതി, വച്ചം പന ഏകം ദ്വേ കടകട്ഠിമത്തം നിക്ഖമതി. ബലവദുക്ഖം ഉപ്പാദേതി. സരീരതോ സേദാ മുച്ചന്തി, തത്ഥേവ അവകുജ്ജോ ഭൂമിയം പതതി. തേനാഹ ''അവകുജ്ജോ പപതാമീ''തി. **തമേവ കായ**ന്തി തം ഏകനവുതികപ്പമത്ഥകേ കായം. മഹാസച്ചകസുത്തേ പന പച്ഛിമഭവികകായം സന്ധായ ഇമമേവ കായന്തി ആഹ. **പൂതിമൂലാനീ**തി മംസേ വാ ലോഹിതേ വാ സതി തിട്ഠന്തി. തസ്സ പന അഭാവേ ചമ്മഖണ്ഡേ ലോമാനി വിയ ഹത്ഥേയേവ ലഗ്ഗന്തി, തം സന്ധായാഹ ''പൂതിമൂലാനി ലോമാനി കായസ്മാ പതന്തീ''തി.

അലമരിയഞാണദസ്സനവിസേസന്തി അരിയഭാവം കാതും സമത്ഥം ലോകുത്തരമഗ്ഗം. **ഇമിസ്സായേവ അരിയായ പഞ്ഞായാ**തി വിപസ്സനാപഞ്ഞായ അനധിഗമാ. **യായം അരിയാ**തി യാ അയം മഗ്ഗപഞ്ഞാ അധിഗതാ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - യഥാ ഏതരഹി വിപസ്സനാപഞ്ഞായ അധിഗതത്താ മഗ്ഗപഞ്ഞാ അധിഗതാ, ഏവം ഏകനവുതികപ്പമത്ഥകേ വിപസ്സനാപഞ്ഞായ അനധിഗതത്താ ലോകുത്തരമഗ്ഗപഞ്ഞം നാധിഗതോസ്മീതി, മജ്ഝിമഭാണകത്ഥേരാ പനാഹു, ഇമിസ്സായേവാതി വുത്തപഞ്ഞാപി യായം അരിയാതി വുത്തപഞ്ഞാപി മഗ്ഗപഞ്ഞായേവ. അഥ നേ ഭിക്ഖൂ ആഹംസു "ഏവം സന്തേ മഗ്ഗസ്സ അനധിഗതത്താ മഗ്ഗം നാധിഗതോസ്മീതി ഇദം വുത്തം ഹോതി, ഭന്തേ"തി. ആവുസോ, കിഞ്ചാപി ദീപേതും ന സക്കോമി, ദ്വേപി പന മഗ്ഗപഞ്ഞായേവാതി, ഏതദേവ ചേത്ഥ യുത്തം. ഇതരഥാ ഹി യാ അയന്തി നിദ്ദേസോ അനനുരൂപോ സിയാ.

ആഹാരസുദ്ധിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

സംസാരസുദ്ധിആദിവണ്ണനാ

൧൬൦. **സംസാരേന സുദ്ധീ**തി ബഹുകം സംസരിത്വാ സുജ്ഝന്തീതി വദന്തി. **ഉപപത്തിയാ സുദ്ധീ**തി ബഹുകം ഉപപജ്ജിത്വാ സുജ്ഝന്തീതി വദന്തി. **ആവാസേന സുദ്ധീ**തി ബഹൂസു ഠാനേസു വസിത്വാ സുജ്ഝന്തീതി വദന്തി. തീസുപി ഠാനേസു സംസരണകവസേന **സംസാരോ**. ഉപപജ്ജനകവസേന **ഉപപത്തി**. വസനകവസേന **ആവാസോ**തി ഖന്ധായേവ വുത്താ. **യഞ്ഞേനാ**തി ബഹുയാഗേ യജിത്വാ സുജ്ഝന്തീതി വദന്തി. **മുദ്ധാവസിത്തേനാ**തി തീഹി സങ്ഖേഹി ഖത്തിയാഭിസേകേന മുദ്ധനി അഭിസിത്തേന. **അഗ്ഗിപാരിചരിയായാ**തി ബഹുഅഗ്ഗിപരിചരണേന സുജ്ഝന്തീതി വദന്തി.

൧൬൧. **ദഹരോ**തി തരുണോ. **യുവാ**തി യോബ്ബനേന സമന്നാഗതോ. **സുസുകാളകേസോ**തി സുട്ഠു കാളകേസോ. **ഭദ്രേന യോബ്ബനേന സമന്നാഗതോ**തി ഇമിനാസ്സ യേന യോബ്ബനേന സമന്നാഗതോ യുവാ, തം യോബ്ബനം ഭദ്ദം ലദ്ധകന്തി ദസ്സേതി. പഠമേന വയസാതി പഠമവയോ നാമ തേത്തിംസ വസ്സാനി, തേന സമന്നാഗതോതി അത്ഥോ, **പഞ്ഞാവേയ്യത്തിയേനാ**തി പഞ്ഞാവേയ്യത്തിഭാവേന. **ജിണ്ണോ**തി ജരാജിണ്ണോ. **വുഡ്ഢോ**തി വഡ്ഢിത്വാ ഠിതഅങ്ഗപച്ചങ്ഗോ. **മഹല്ലകോ**തി ജാതിമഹല്ലകോ. **അദ്ധഗതോ**തി ബഹുഅദ്ധാനം ഗതോ ചിരകാലാതിക്കന്തോ. **വയോ അനുപ്പത്തോ**തി വസ്സസതസ്സ തതിയകോട്ഠാസം പച്ഛിമവയം അനുപ്പത്തോ. **ആസീതികോ മേ വയോ വത്തതീ**തി ഇദം കിര സുത്തം ഭഗവാ പരിനിബ്ബാനസംവച്ഛരേ കഥേസി. തസ്മാ ഏവമാഹ. **പരമായാ**തി ഉത്തമായ. **സതിയാ**തിആദീസു പദസതമ്പി പദസഹസ്സമ്പി വദന്തസ്സേവ ഗഹണസമത്ഥതാ **സതി** നാമ. തദേവ ആധാരണഉപനിബന്ധനസമത്ഥതാ **ഗതി** നാമ. ഏവം ഗഹിതം ധാരിതം സജ്ഝായം കാതും സമത്ഥവീരിയം **ധിതി** നാമ. തസ്സ അത്ഥഞ്ച കാരണഞ്ച ദസ്സനസമത്ഥതാ **പഞ്ഞാവേയ്യത്തിയം** നാമ.

ദള്ഹധമ്മാ ധനുഗ്ഗഹോതി ദള്ഹം ധനും ഗഹേത്വാ ഠിതോ ഇസ്സാസോ. **ദള്ഹധനു** നാമ ദ്വിസഹസ്സഥാമം വുച്ചതി, ദ്വിസഹസ്സഥാമം നാമ യസ്സ ആരോപിതസ്സ ജിയാബദ്ധോ ലോഹസീസാദീനം ഭാരോ ദണ്ഡേ ഗഹേത്വാ യാവ കണ്ഡപ്പമാണാ ഉക്ഖിത്തസ്സ പഥവിതോ മുച്ചതി. **സിക്ഖിതോ**തി ദസ ദ്വാദസ

വസ്സാനി ആചരിയകുലേ ഉഗ്ഗഹിതസിപ്പോ. **കതഹത്ഥോ**തി കോചി സിപ്പമേവ ഉഗ്ഗണ്ഹാതി. കതഹത്ഥോ ന ഹോതി, അയം പന കതഹത്ഥോ ചിണ്ണവസീഭാവോ. **കതൂപാസനോ**തി രാജകുലാദീസു ദസ്സിതസിപ്പോ. **ലഹുകേന അസനേനാ**തി അന്തോ സുസിരം കത്വാ തൂലാദീനി പൂരേത്വാ കതലാഖാപരികമ്മേന സല്ലഹുകകണ്ഡേന. ഏവം കതഞ്ഹി ഏകഉസഭഗാമീ ദ്വേ ഉസഭാനി ഗച്ഛതി, അട്ഠഉസഭഗാമീ സോളസഉസഭാനി ഗച്ഛതി. **അപ്പകസിരേനാ**തി നിദുക്ഖേന. **അതിപാതേയ്യാ**തി അതിക്കമേയ്യ. **ഏവം അധിമത്തസതിമന്തോ**തി യഥാ സോ ധനുഗ്ഗഹോ തം വിദത്ഥിചതുരങ്ഗുലഛായം സീഘം ഏവ അതിക്കമേതി, ഏവം പദസതമ്പി പദസഹസ്സമ്പി ഉഗ്ഗഹേതും ഉപധാരേതും സജ്ഝായിതും അത്ഥകാരണാനി ച ഉപപരിക്ഖിതും സമത്ഥാതി അത്ഥോ. **അഞ്ഞത്ര അസിതപീതഖായിതസായിതാ**തി അസിതപീതാദീനി ഹി ഭഗവതാപി കാതബ്ബാനി ഹോന്തി, ഭിക്ഖൂഹിപി. തസ്മാ തേസം കരണമത്തകാലം ഠപേത്വാതി ദസ്സേതി.

അപരിയാദിന്നായേവാതി അപരിക്ഖീണായേവ. സചേ ഹി ഏകോ ഭിക്ഖു കായാനുപസ്സനം പുച്ഛതി, അഞ്ഞോ വേദനാനുപസ്സനം, അഞ്ഞോ ചിത്താനുപസ്സനം, അഞ്ഞോ ധമ്മാനുപസ്സനം. ഇമിനാ പുട്ഠം അഹം പുച്ഛിസ്സാമീതി ഏകോ ഏകം ന ഓലോകേതി. ഏവം സന്തേപി തേസം വാരോ പഞ്ഞായതി. ഏവം ബുദ്ധാനം പന വാരോ ന പഞ്ഞായതി, വിദത്ഥിചതുരങ്ഗുലഛായം അതിക്കമതോ പുരേതരംയേവ ഭഗവാ ചുദ്ദസവിധേന കായാനുപസ്സനം, നവവിധേന വേദനാനുപസ്സനം, സോളസവിധേന ചിത്താനുപസ്സനം, പഞ്ചവിധേന ധമ്മാനുപസ്സനം കഥേതി. തിട്ഠന്തു വാ താവ ഏതേ ചത്താരോ. സചേ ഹി അഞ്ഞേ ചത്താരോ സമ്മപ്പധാനേസു, അഞ്ഞേ ഇദ്ധിപാദേസു, അഞ്ഞേ പഞ്ച ഇന്ദ്രിയേസു, അഞ്ഞേ പഞ്ച ബലേസു, അഞ്ഞേ സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗേസു, അഞ്ഞേ അട്ഠ മഗ്ഗങ്ഗേസു പഞ്ഹം പുച്ഛേയ്യും, തമ്പി ഭഗവാ കഥേയ്യ. തിട്ഠന്തു വാ ഏതേ അട്ഠ. സചേ അഞ്ഞേ സത്തതിംസ ജനാ ബോധിപക്ഖിയേസു പഞ്ഹം പുച്ഛേയ്യും, തമ്പി ഭഗവാ താവദേവ കഥേയ്യ. കസ്മാ? യാവതാ ഹി ലോകിയമഹാജനാ ഏകം പദം കഥേന്തി. താവ ആനന്ദത്ഥേരോ അട്ഠ പദാനി കഥേതി. ആനന്ദത്ഥേരേ പന ഏകം പദം കഥേന്തേയേവ ഭഗവാ സോളസപദാനി കഥേതി. കസ്മാ? ഭഗവതോ ഹി ജിവ്ഹാ മുദുകാ ദന്താവരണം സുഫുസിതം വചനം അഗലിതം ഭവങ്ഗപരിവാസോ ലഹുകോ. തേനാഹ ''അപരിയാദിന്നായേവസ്സ, സാരിപുത്ത, തഥാഗതസ്സ ധമ്മദേസനാ''തി.

തത്ഥ **ധമ്മദസേനാ**തി തന്തിഠപനാ. **ധമ്മപദബ്യഞ്ജന**ന്തി പാളിയാ പദബ്യഞ്ജനം, തസ്സ തസ്സ അത്ഥസ്സ ബ്യഞ്ജനകം അക്ഖരം. **പഞ്ഹപടിഭാന**ന്തി പഞ്ഹബ്യാകരണം. ഇമിനാ കിം ദസ്സേതി? തഥാഗതോ പുബ്ബേ ദഹരകാലേ അക്ഖരാനി സമ്പിണ്ഡേത്വാ പദം വത്തും സക്കോതി, പദാനി സമ്പിണ്ഡേത്വാ ഗാഥം വത്തും സക്കോതി, ചതുഅക്ഖരേഹി വാ അട്ഠഅക്ഖരേഹി വാ സോളസഅക്ഖരേഹി വാ പദേഹി യുത്തായ ഗാഥായ അത്ഥം വത്തും സക്കോതി. ഇദാനി പന മഹല്ലകകാലേ അക്ഖരാനി സമ്പിണ്ഡേത്വാ പദം വാ, പദാനി സമ്പിണ്ഡേത്വാ ഗാഥം വാ, ഗാഥായ അത്ഥം വാ വത്തും ന സക്കോതീതി ഏവം നത്ഥി. ദഹരകാലേ ച മഹല്ലകകാലേ ച സബ്ബമേതം തഥാഗതസ്സ അപരിയാദിന്നമേവാതി ഇമം ദസ്സേതി. **മഞ്ചകേന ചേപി മ**ന്തി ഇദം ബുദ്ധബലദീപനത്ഥമേവ പരികപ്പേത്വാ ആഹ. ദസബലം പന മഞ്ചകേ

ആരോപേത്വാ ഗാമനിഗമരാജധാനിയോ പരിഹരണകാലോ നാമ നത്ഥി. തഥാഗതാ ഹി പഞ്ചമേ ആയുകോട്ഠാസേ ഖണ്ഡിച്ചാദീഹി അനഭിഭൂതാ സുവണ്ണവണ്ണസരീരസ്സ വേവണ്ണിയേ അനനുപ്പത്തേ ദേവമനുസ്സാനം പിയമനാപകാലേയേവ പരിനിബ്ബായന്തി.

൧൬൨. **നാഗസമാലോ**തി തസ്സ ഥേരസ്സ നാമം. പഠമബോധിയഞ്ഹി വീസതിവസ്സബ്ഭന്തരേ ഉപവാനനാഗിതമേഘിയത്ഥേരാ വിയ അയമ്പി ഭഗവതോ ഉപട്ഠാകോ അഹോസി. **ബീജയമാനോ**തി മന്ദമന്ദേന താലവണ്ടവാതേന ഭഗവതോ ഉതുസുഖം സമുട്ഠാപയമാനോ. **ഏതദവോചാ**തി സകലസുത്തന്തം സുത്വാ ഭഗവതോ പുബ്ബചരിതം ദുക്കരകാരകം ആഗമ്മ പസന്നോ ഏതം "അച്ഛരിയം ഭന്തേ"തിആദിവചനം അവോച. തത്ഥ അച്ഛരം പഹരിതും യുത്തന്തി **അച്ഛരിയം**. അഭൂതപുബ്ബം ഭൂതന്തി **അബ്ഭുതം**. ഉഭയേനപി അത്തനോ വിമ്ഹയമേവ ദീപേതി. **കോ നാമോ അയം ഭന്തേ**തി ഇദം ഭദ്ദകോ വതായം ധമ്മപരിയായോ, ഹന്ദസ്സ ഭഗവന്തം ആയാചിത്വാ നാമം ഗണ്ഹാപേമീതി അധിപ്പായേന ആഹ. അഥസ്സ ഭഗവാ നാമം ഗണ്ഹന്തോ **തസ്മാ തിഹ ത്വ**ന്തിആദിമാഹ. തസ്സത്ഥോ, യസ്മാ ഇദം സുത്തം സുത്വാ തവ ലോമാനി ഹട്ഠാനി, തസ്മാ തിഹ ത്വം , നാഗസമാല, ഇമം ധമ്മപരിയായം "ലോമഹംസന പരിയായോ"ത്വേവ നം ധാരേഹീതി.

സംസാരസുദ്ധിആദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

മഹാസീഹനാദസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. മഹാദുക്ഖക്ഖന്ധസുത്തവണ്ണനാ

൧൬൩. **ഏവം മേ സുത**ന്തി മഹാദുക്ഖക്ഖന്ധസുത്തം. തത്ഥ വിനയപരിയായേന തയോ ജനാ സമ്ബഹുലാതി വുച്ചന്തി, തതോ പരം സങ്ഘോ. സുത്തന്തപരിയായേന തയോ തയോ ഏവ, തതോ ഉദ്ധം സമ്ബഹുലാതി വുച്ചന്തി. ഇധ സുത്തന്തപരിയായേന സമ്ബഹുലാതി വേദിതബ്ബാ. **പിണ്ഡായ പാവിസിംസൂ**തി പവിട്ഠാ, തേ പന ന താവ പവിട്ഠാ, പവിസിസ്സാമാതി നിക്ഖന്തത്താ പന പവിസിംസൂതി വുത്താ. യഥാ ഗാമം ഗമിസ്സാമീതി നിക്ഖന്തപുരിസോ തം ഗാമം അപ്പത്തോപി "കുഹിം ഇത്ഥന്നാമോ"തി വുത്തേ "ഗാമം ഗതോ"തി വുച്ചതി, ഏവം. **പരിബ്ബാജകാനം ആരാമോ**തി ജേതവനതോ അവിദൂരേ അഞ്ഞതിത്ഥിയാനം പരിബ്ബാജകാനം ആരാമോ അത്ഥി, തം സന്ധായ ഏവമാഹംസു. **സമണോ, ആവുസോ**തി, ആവുസോ, തുമ്ഹാകം സത്ഥാ സമണോ ഗോതമോ. **കാമാനം പരിഞ്ഞ**ന്തി കാമാനം പഹാനം സമതിക്കമം പഞ്ഞപേതി. രൂപവേദനാസുപി ഏസേവ നയോ.

തത്ഥ തിത്ഥിയാ സകസമയം ജാനന്താ കാമാനം പരിഞ്ഞം പഞ്ഞപേയ്യും പഠമജ്ഝാനം വദമാനാ, രൂപാനം പരിഞ്ഞം പഞ്ഞപേയ്യും അരൂപഭവം വദമാനാ, വേദനാനം പരിഞ്ഞം പഞ്ഞപേയ്യും അസഞ്ഞഭവം വദമാനാ. തേ പന "ഇദം നാമ പഠമജ്ഝാനം അയം രൂപഭവോ അയം അരൂപഭവോ"തിപി ന ജാനന്തി. തേ പഞ്ഞപേതും അസക്കോന്താപി കേവലം "പഞ്ഞപേമ

പഞ്ഞപേമാ''തി വദന്തി. തഥാഗതോ കാമാനം പരിഞ്ഞം അനാഗാമിമഗ്ഗേന പഞ്ഞപേതി, രൂപവേദനാനം അരഹത്തമഗ്ഗേന . തേ ഏവം മഹന്തേ വിസേസേ വിജ്ജമാനേപി **ഇധ നോ, ആവുസോ, കോ വിസേസോ**തിആദിമാഹംസു.

തത്ഥ **ഇധാ**തി ഇമസ്മിം പഞ്ഞാപനേ. **ധമ്മദേസനായ വാ ധമ്മദേസന**ന്തി യദിദം സമണസ്സ വാ ഗോതമസ്സ ധമ്മദേസനായ സദ്ധിം അമ്ഹാകം ധമ്മദേസനം, അമ്ഹാകം വാ ധമ്മദേസനായ സദ്ധിം സമണസ്സ ഗോതമസ്സ ധമ്മദേസനം ആരബ്ഭ നാനാകരണം വുച്ചേഥ, തം കിന്നാമാതി വദന്തി. ദുതിയപദേപി ഏസേവ നയോ . ഇതി വേമജ്ഝേ ഭിന്നസുവണ്ണം വിയ സാസനേന സദ്ധിം അത്തനോ ലദ്ധിവചനമത്തേന സമധുരം ഠപയിംസു. **നേവ അഭിനന്ദിംസൂ**തി ഏവമേതന്തി ന സമ്പടിച്ഛിംസു. **നപ്പടിക്കോസിംസൂ**തി നയിദം ഏവന്തി നപ്പടിസേധേസും. കസ്മാ? തേ കിര തിത്ഥിയാ നാമ അന്ധസദിസാ, ജാനിത്വാ വാ അജാനിത്വാ വാ കഥേയ്യുന്തി നാഭിനന്ദിംസു, പരിഞ്ഞന്തി വചനേന ഈസകം സാസനഗന്ധോ അത്ഥീതി നപ്പടിക്കോസിംസു. ജനപദവാസിനോ വാ തേ സകസമയപരസമയേസു ന സുട്ഠു കുസലാതിപി ഉഭയം നാകംസു.

൧൬൭. ന ചേവ സമ്പായിസ്സന്തീതി സമ്പാദേത്വാ കഥേതും ന സക്ഖിസ്സന്തി. **ഉത്തരിഞ്ച വിഘാത**ന്തി അസമ്പായനതോ ഉത്തരിമ്പി ദുക്ഖം ആപജ്ജിസ്സന്തി. സമ്പാദേത്വാ കഥേതും അസക്കോന്താനം നാമ ഹി ദുക്ഖം ഉപ്പജ്ജതി. **യഥാ തം, ഭിക്ഖവേ, അവിസയസ്മി**ന്തി ഏത്ഥ **യഥാ**തി കാരണവചനം, **ത**ന്തി നിപാതമത്തം. യസ്മാ അവിസയേ പഞ്ഹോ പുച്ഛിതോ ഹോതീതി അത്ഥോ. **സദേവകേ**തി സഹ ദേവേഹി സദേവകേ. **സമാരകാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ. ഏവം തീണി ഠാനാനി ലോകേ പക്ഖിപിത്വാ ദ്വേ പജായാതി പഞ്ചഹിപി സത്തലോകമേവ പരിയാദിയിത്വാ ഏതസ്മിം സദേവകാദിഭേദേ ലോകേ തം ദേവം വാ മനുസ്സം വാ ന പസ്സാമീതി ദീപേതി. **ഇതോ വാ പന സുത്വാ**തി ഇതോ വാ പന മമ സാസനതോ സുത്വാ അതഥാഗതോപി അതഥാഗതസാവകോപി ആരാധേയ്യ പരിതോസേയ്യ. അഞ്ഞഥാ ആരാധനം നാമ നത്ഥീതി ദസ്സേതി.

൧൬൮. ഇദാനി അത്തനോ തേസം പഞ്ഹാനം വേയ്യാകരണേന ചിത്താരാധനം ദസ്സേന്തോ **കോ ച, ഭിക്ഖവേ**തിആദിമാഹ. **കാമഗുണാ**തി കാമയിതബ്ബട്ഠേന **കാമാ**. ബന്ധനട്ഠേന **ഗുണാ**. ''അനുജാനാമി, ഭിക്ഖവേ, അഹതാനം വത്ഥാനം ദിഗുണം സങ്ഘാടി''ന്തി (മഹാവ॰ ൩൪൮) ഏത്ഥ ഹി പടലട്ഠോ ഗുണട്ഠോ. ''അച്ചേന്തി കാലാ തരയന്തി രത്തിയോ, വയോഗുണാ അനുപുബ്ബം ജഹന്തീ''തി (സം॰ നി॰ ൧.൪) ഏത്ഥ രാസട്ഠോ ഗുണട്ഠോ. ''സതഗുണാ ദക്ഖിണാ പാടികങ്ഖിതബ്ബാ''തി (മ॰ നി॰ ൩.൩൭൯) ഏത്ഥ ആനിസംസട്ഠോ ഗുണട്ഠോ. ''അന്തം അന്തഗുണം (ഖു॰ പാ॰ ൩ ദ്വത്തിംസാകാരേ; ദീ॰ നി॰ ൨.൩൭൭) കയിരാ മാലാഗുണേ ബഹൂ''തി (ധ॰ പ॰ ൫൩) ഏത്ഥ ബന്ധനട്ഠോ ഗുണട്ഠോ. ഇധാപി ഏസേവ അധിപ്പേതോ, തേന വുത്തം ''ബന്ധനട്ഠേന ഗുണാ''തി. **ചക്ഖുവിഞ്ഞേയ്യാ**തി ചക്ഖുവിഞ്ഞാണേന പസ്സിതബ്ബാ. ഏതേനുപായേന **സോതവിഞ്ഞേയ്യാ**ദീസുപി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **ഇട്ഠാ**തി പരിയിട്ഠാ വാ ഹോന്തു മാ വാ, ഇട്ഠാരമ്മണഭൂതാതി അത്ഥോ. **കന്താ**തി കമനീയാ. **മനാപാ**തി മനവഡ്ഢനകാ. **പിയരൂപാ**തി പിയജാതികാ.

കാമൂപസംഹിതാതി ആരമ്മണം കത്വാ ഉപ്പജ്ജമാനേന കാമേന ഉപസംഹിതാ. **രജനീയാ**തി രജ്ജനിയാ, രാഗുപ്പത്തികാരണഭൂതാതി അത്ഥോ.

൧൬൭. **യദി മുദ്ദായാ**തിആദീസു **മുദ്ദാ**തി അങ്ഗുലിപബ്ബേസു സഞ്ഞം ഠപേത്വാ ഹത്ഥമുദ്ദാ. **ഗണനാ**തി അച്ഛിദ്ദഗണനാ. **സങ്ഖാന**ന്തി പിണ്ഡഗണനാ. യായ ഖേത്തം ഓലോകേത്വാ ഇധ എത്തകാ വീഹീ ഭവിസ്സന്തി , രുക്ഖം ഓലോകേത്വാ ഇധ എത്തകാനി ഫലാനി ഭവിസ്സന്തി, ആകാസം ഓലോകേത്വാ ഇമേ ആകാസേ സകുണാ എത്തകാ നാമ ഭവിസ്സന്തീതി ജാനന്തി.

കസീതി കസികമ്മം. **വണിജ്ജാ**തി ജങ്ഘവണിജ്ജഥലവണിജ്ജാദിവണിപ്പഥോ. **ഗോരക്ഖ**ന്തി അത്തനോ വാ പരേസം വാ ഗാവോ രക്ഖിത്വാ പഞ്ചഗോരസവിക്കയേന ജീവനകമ്മം. **ഇസ്സത്ഥോ** വുച്ചതി ആവുധം ഗഹേത്വാ ഉപട്ഠാനകമ്മം. **രാജപോരിസ**ന്തി ആവുധേന രാജകമ്മം കത്വാ ഉപട്ഠാനം. **സിപ്പഞ്ഞതര**ന്തി ഗഹിതാവസേസം ഹത്ഥിഅസ്സസിപ്പാദി. **സീതസ്സ പുരക്ഖതോ**തി ലക്ഖം വിയ സരസ്സ സീതസ്സ പുരതോ, സീതേന ബാധിയമാനോതി അത്ഥോ. ഉണ്ഹേപി ഏസേവ നയോ. **ഡംസാദീ**സു **ഡംസാ**തി പിങ്ഗലമക്ഖികാ. **മകസാ**തി സബ്ബമക്ഖികാ, **സരീസപാ**തി യേ കേചി സരിത്വാ ഗച്ഛന്തി. **രിസ്സമാനോ**തി രുപ്പമാനോ, ഘട്ടിയമാനോ. **മീയമാനോ**തി മരമാനോ. **അയം, ഭിക്ഖവേ**തി, ഭിക്ഖവേ, അയം മുദ്ദാദീഹി ജീവികകപ്പനം ആഗമ്മ സീതാദിപച്ചയോ ആബാധോ. **കാമാനം ആദീനവോ**തി കാമേസു ഉപദ്ദവോ, ഉപസ്സഗ്ഗോതി അത്ഥോ. **സന്ദിട്ഠികോ**തി പച്ചക്ഖോ സാമം പസ്സിതബ്ബോ. **ദുക്ഖക്ഖന്ധോ**തി ദുക്ഖരാസി. **കാമഹേതൂ**തിആദീസു പച്ചയട്ഠേന കാമാ അസ്സ ഹേതൂതി കാമഹേതു. മൂലട്ഠേന കാമാ നിദാനമസ്സാതി **കാമനിദാനോ**. ലിങ്ഗവിപല്ലാസേന പന കാമനിദാനന്തി വുത്തോ. കാരണട്ഠേന കാമാ അധികരണം അസ്സാതി **കാമാധികരണോ**. ലിങ്ഗവിപല്ലാസേനേവ പന കാമാധികരണന്തി വുത്തോ. **കാമാനമേവ ഹേതൂ**തി ഇദം നിയമവചനം, കാമപച്ചയാ ഉപ്പജ്ജതിയേവാതി അത്ഥോ.

ഉട്ഠഹതോതി ആജീവസമുട്ഠാപകവീരിയേന ഉട്ഠഹന്തസ്സ. **ഘടതോ**തി തം വീരിയം പുബ്ബേനാപരം ഘടേന്തസ്സ. **വായമതോ**തി വായാമം പരക്കമം പയോഗം കരോന്തസ്സ. **നാഭിനിപ്ഫജ്ജന്തീ**തി ന നിപ്ഫജ്ജന്തി, ഹത്ഥം നാഭിരുഹന്തി. **സോചതീ**തി ചിത്തേ ഉപ്പന്നബലവസോകേന സോചതി. **കിലമതീ**തി കായേ ഉപ്പന്നദുക്ഖേന കിലമതി. **പരിദേവതീ**തി വാചായ പരിദേവതി. **ഉരത്താളി**ന്തി ഉരം താളേത്വാ. **കന്ദതീ**തി രോദതി. **സമ്മോഹം ആപജ്ജതീ**തി വിസഞ്ഞീ വിയ സമ്മൂള്ഹോ ഹോതി. **മോഘ**ന്തി തുച്ഛം. **അഫലോ**തി നിപ്ഫലോ. **ആരക്ഖാധികരണ**ന്തി ആരക്ഖകാരണാ. **കിന്തീ**തി കേന നു ഖോ ഉപായേന. **യമ്പി മേ**തി യമ്പി മയ്ഹം കസികമ്മാദീനി കത്വാ ഉപ്പാദിതം ധനം അഹോസി. **തമ്പി നോ നത്ഥീ**തി തമ്പി അമ്ഹാകം ഇദാനി നത്ഥി.

൧൬൮. **പുന ചപരം, ഭിക്ഖവേ, കാമഹേതൂ**തിആദിനാപി കാരണം ദസ്സേത്വാവ ആദീനവം ദീപേതി. തത്ഥ **കാമഹേതൂ**തി കാമപച്ചയാ രാജാനോപി രാജൂഹി വിവദന്തി. **കാമനിദാന**ന്തി ഭാവനപുംസകം, കാമേ നിദാനം കത്വാ വിവദന്തീതി അത്ഥോ. **കാമാധികരണ**ന്തിപി ഭാവനപുംസകമേവ, കാമേ അധികരണം കത്വാ വിവദന്തീതി അത്ഥോ. **കാമാനമേവ ഹേതൂ**തി ഗാമനിഗമനഗരസേനാപതിപുരോഹിതട്ഠാനന്തരാദീനം കാമാനമേവ ഹേതു

വിവദന്തീതി അഥോ. **ഉപക്കമന്തീ**തി പഹരന്തി. **അസിചമ്മ**ന്തി അസിഞ്ചേവ ഖേടകഫലകാദീനി ച. **ധനുകലാപം സന്നയ്ഹിത്വാ**തി ധനും ഗഹേത്വാ സരകലാപം സന്നയ്ഹിത്വാ. **ഉഭതോബ്യൂള്ഹ**ന്തി ഉഭതോ രാസിഭൂതം. **പക്ഖന്ദന്തീ**തി പവിസന്തി. **ഉസൂസൂ**തി കണ്ഡേസു. **വിജ്ജോതലന്തേസൂ**തി വിപരിവത്തന്തേസു. **തേ തത്ഥാ**തി തേ തസ്മിം സങ്ഗാമേ.

അദ്ദാവലേപനാ ഉപകാരിയോതി ചേത്ഥ മനുസ്സാ പാകാരപാദം അസ്സഖുരസണ്ഠാനേന ഇട്ഠകാഹി ചിനിത്വാ ഉപരി സുധായ ലിമ്പന്തി. ഏവം കതാ പാകാരപാദാ ഉപകാരിയോതി വുച്ചന്തി. താ തിന്തേന കലലേന സിത്താ അദ്ദാവലേപനാ നാമ ഹോന്തി. **പക്ഖന്ദന്തീ**തി താസം ഹേട്ഠാ തിഖിണഅയസൂലാദീഹി വിജ്ഝീയമാനാപി പാകാരസ്സ പിച്ഛിലഭാവേന ആരോഹിതും അസക്കോന്താപി ഉപധാവന്തിയേവ. **ഛകണകായാ**തി കുഥിതഗോമയേന. **അഭിവഗ്ഗേനാ**തി സതദന്തേന. തം അട്ഠദന്താകാരേന കത്വാ "നഗരദ്വാരം ഭിന്ദിത്വാ പവിസിസ്സാമാ"തി ആഗതേ ഉപരിദ്വാരേ ഠിതാ തസ്സ ബന്ധനയോത്താനി ഛിന്ദിത്വാ തേന അഭിവഗ്ഗേന ഓമദ്ദന്തി.

ഏന്റൻ. സന്ധിമ്പി ഛിന്ദന്തീതി ഘരസന്ധിമ്പി ഛിന്ദന്തി. **നില്ലോപ**ന്തി ഗാമേ പഹരിത്വാ മഹാവിലോപം കരോന്തി. **ഏകാഗാരിക**ന്തി പണ്ണാസമത്താപി സട്ഠിമത്താപി പരിവാരേത്വാ ജീവഗ്ഗാഹം ഗഹേത്വാ ആഹരാപേന്തി. **പരിപന്ഥേപി തിട്ഠന്തീ**തി പന്ഥദൂഹനകമ്മം കരോന്തി. **അഡ്ഢദണ്ഡകേഹീ**തി മുഗ്ഗരേഹി പഹാരസാധനത്ഥം വാ ചതുഹത്ഥദണ്ഡം ദ്വേധാ ഛേത്വാ ഗഹിതദണ്ഡകേഹി. **ബിലങ്ഗഥാലിക**ന്തി കഞ്ജിയഉക്ഖലികമ്മകാരണം, തം കരോന്താ സീസകപാലം ഉപ്പാടേത്വാ തത്തം അയോഗുളം സണ്ഡാസേന ഗഹേത്വാ തത്ഥ പക്ഖിപന്തി, തേന മത്ഥലുങ്ഗം പക്കുഥിത്വാ ഉപരി ഉത്തരതി. **സങ്ഖമുണ്ഡിക**ന്തി സങ്ഖമുണ്ഡകമ്മകാരണം, തം കരോന്താ ഉത്തരോട്ഠഉഭതോകണ്ണചൂളികഗളവാടപരിച്ഛേദേന ചമ്മം ഛിന്ദിത്വാ സബ്ബകേസേ ഏകതോ ഗണ്ഠിം കത്വാ ദണ്ഡകേന വല്ലിത്വാ ഉപ്പാടേന്തി, സഹ കേസേഹി ചമ്മം ഉട്ഠഹതി. തതോ സീസകടാഹം ഥൂലസക്ഖരാഹി ഘംസിത്വാ ധോവന്താ സങ്ഖവണ്ണം കരോന്തി.

രാഹുമുഖന്തി രാഹുമുഖകമ്മകാരണം, തം കരോന്താ സങ്കുനാ മുഖം വിവരിത്വാ അന്തോമുഖേ ദീപം ജാലേന്തി . കണ്ണചൂളികാഹി വാ പട്ഠായ മുഖം നിഖാദനേന ഖണന്തി. ലോഹിതം പഗ്ഘരിത്വാ മുഖം പൂരേതി. **ജോതിമാലിക**ന്തി സകലസരീരം തേലപിലോതികായ വേഠേത്വാ ആലിമ്പന്തി. **ഹത്ഥപജ്ജോതിക**ന്തി ഹത്ഥേ തേലപിലോതികായ വേഠേത്വാ ദീപം വിയ ജാലേന്തി. **ഏരകവത്തിക**ന്തി ഏരകവത്തകമ്മകാരണം, തം കരോന്താ ഗീവതോ പട്ഠായ ചമ്മബദ്ധേ കന്തിത്വാ ഗോപ്ഫകേ ഠപേന്തി. അഥ നം യോത്തേഹി ബന്ധിത്വാ കഡ്ഢന്തി. സോ അത്തനോ ചമ്മബദ്ധേ അക്കമിത്വാ അക്കമിത്വാ പതതി. **ചീരകവാസിക**ന്തി ചീരകവാസികകമ്മകാരണം, തം കരോന്താ തഥേവ ചമ്മബദ്ധേ കന്തിത്വാ കടിയം ഠപേന്തി. കടിതോ പട്ഠായ കന്തിത്വാ ഗോപ്ഫകേസു ഠപേന്തി. ഉപരിമേഹി ഹേട്ഠിമസരീരം ചീരകനിവാസനനിവത്ഥം വിയ ഹോതി. **ഏണേയ്യക**ന്തി ഏണേയ്യകകമ്മകാരണം. തം കരോന്താ ഉഭോസു കപ്പരേസു ച ജാണൂസു ച അയവലയാനി ദത്വാ അയസൂലാനി കോട്ടേന്തി. സോ ചതൂഹി അയസൂലേഹി ഭൂമിയം പതിട്ഠഹതി. അഥ നം പരിവാരേത്വാ അഗ്ഗിം കരോന്തി. "ഏണേയ്യകോ ജോതിപരിഗ്ഗഹോ യഥാ"തി ആഗതട്ഠാനേപി ഇദമേവ വുത്തം. തം കാലേന കാലം സൂലാനി

അപനേത്വാ ചതൂഹി അട്ഠികോടീഹിയേവ ഠപേന്തി. ഏവരൂപാ കാരണാ നാമ നത്ഥി.

ബളിസമംസികന്തി ഉഭതോമുഖേഹി ബളിസേഹി പഹരിത്വാ ചമ്മമംസന്ഹാരൂനി ഉപ്പാടേന്തി. **കഹാപണിക**ന്തി സകലസരീരം തിണ്ഹാഹി വാസീഹി കോടിതോ പട്ഠായ കഹാപണമത്തം കഹാപണമത്തം പാതേന്താ കോട്ടേന്തി. **ഖാരാപതച്ഛിക**ന്തി സരീരം തത്ഥ തത്ഥ ആവുധേഹി പഹരിത്വാ കോച്ഛേഹി ഖാരം ഘംസന്തി. ചമ്മസംസന്ഹാരൂനി പഗ്ഘരിത്വാ സവന്തി. അട്ഠികസങ്ഖലികാവ തിട്ഠതി. **പലിഘപരിവത്തിക**ന്തി ഏകേന പസ്സേന നിപജ്ജാപേത്വാ കണ്ണച്ഛിദ്ദേ അയസൂലം കോട്ടേത്വാ പഥവിയാ ഏകാബദ്ധം കരോന്തി. അഥ നം പാദേ ഗഹേത്വാ ആവിജ്ഝന്തി. **പലാലപീഠക**ന്തി ഛേകോ കാരണികോ ഛവിചമ്മം അച്ഛിന്ദിത്വാ നിസദപോതേഹി അട്ഠീനി ഭിന്ദിത്വാ കേസേസു ഗഹേത്വാ ഉക്ഖിപന്തി. മംസരാസിയേവ ഹോതി, അഥ നം കേസേഹേവ പരിയോനന്ധിത്വാ ഗണ്ഹന്തി. പലാലവട്ടിം വിയ കത്വാ പന വേഠേന്തി. **സുനഖേഹി**പീതി കതിപയാനി ദിവസാനി ആഹാരം അദത്വാ ഛാതകേഹി സുനഖേഹി ഖാദാപേന്തി. തേ മുഹുത്തേന അട്ഠിസങ്ഖലികമേവ കരോന്തി. **സമ്പരായികോ**തി സമ്പരായേ ദുതിയത്തഭാവേ വിപാകോതി അത്ഥോ.

൧൭൦. ഛന്ദരാഗവിനയോ ഛന്ദരാഗപ്പഹാനന്തി നിബ്ബാനം. നിബ്ബാനഞ്ഹി ആഗമ്മ കാമേസു ഛന്ദരാഗോ വിനീയതി ചേവ പഹീയതി ച, തസ്മാ നിബ്ബാനം ഛന്ദരാഗവിനയോ ഛന്ദരാഗപ്പഹാനന്തി ച വുത്തം. **സാമം വാ കാമേ പരിജാനിസ്സന്തീ**തി സയം വാ തേ കാമേ തീഹി പരിഞ്ഞാഹി പരിജാനിസ്സന്തി. **തഥത്തായാ**തി തഥഭാവായ. **യഥാപടിപന്നോ**തി യായ പടിപദായ പടിപന്നോ.

൧൭൧. ഖത്തിയകഞ്ഞാ വാതിആദി അപരിത്തേന വിപുലേന കുസലേന ഗഹിതപടിസന്ധികം വത്ഥാലങ്കാരാദീനി ലഭനട്ഠാനേ നിബ്ബത്തം ദസ്സേതും വുത്തം. **പന്നരസവസ്സുദ്ദേസികാ**തി പന്നരസവസ്സവയാ. ദുതിയപദേപി ഏസേവ നയോ. വയപദേസം കസ്മാ ഗണ്ഹാതി? വണ്ണസമ്പത്തിദസ്സനത്ഥം. മാതുഗാമസ്സ ഹി ദുഗ്ഗതകുലേ നിബ്ബത്തസ്സാപി ഏതസ്മിം കാലേ ഥോകം ഥോകം വണ്ണായതനം പസീദതി. പുരിസാനം പന വീസതിവസ്സകാലേ പഞ്ചവീസതിവസ്സകാലേ പസന്നം ഹോതി. **നാതിദീഘാ**തിആദീഹി ഛദോസവിരഹിതം സരീരസമ്പത്തിം ദീപേതി. **വണ്ണനിഭാ**തി വണ്ണോയേവ.

ജിണ്ണന്തി ജരാജിണ്ണം. **ഗോപാനസിവങ്ക**ന്തി ഗോപാനസീ വിയ വങ്കം. **ഭോഗ്ഗ**ന്തി ഭഗ്ഗം, ഇമിനാപിസ്സ വങ്കഭാവമേവ ദീപേതി. **ദണ്ഡപരായണ**ന്തി ദണ്ഡപടിസരണം ദണ്ഡദുതിയം. **പവേധമാന**ന്തി കമ്പമാനം. **ആതുര**ന്തി ജരാതുരം. **ഖണ്ഡദന്ത**ന്തി ജിണ്ണഭാവേന ഖണ്ഡിതദന്തം. **പലിതകേസ**ന്തി പണ്ഡരകേസം. **വിലൂന**ന്തി ലുഞ്ചിത്വാ ഗഹിതകേസം വിയ ഖല്ലാടം. **ഖലിതസിര**ന്തി മഹാഖല്ലാടസീസം. **വലിന**ന്തി സഞ്ജാതവലിം. **തിലകാഹതഗത്ത**ന്തി സേതകാളതിലകേഹി വികിണ്ണസരീരം. **ആബാധിക**ന്തി ബ്യാധികം. **ദുക്ഖിത**ന്തി ദുക്ഖപത്തം.

ബാള്ഹഗിലാനന്തി അധിമത്തഗിലാനം. **സിവഥികായ ഛഡ്ഡിത**ന്തി ആമകസുസാനേ പാതിതം. സേസമേത്ഥ സതിപട്ഠാനേ വുത്തമേവ. ഇധാപി നിബ്ബാനംയേവ ഛന്ദരാഗവിനയോ.

൧൭൩. നേവ തസ്മിം സമയേ അത്തബ്യാബാധായാതി തസ്മിം സമയേ അത്തനോപി ദുക്ഖത്ഥായ ന ചേതേതി. **അബ്യാബജ്ഝംയേവാതി** നിദ്ദുക്ഖമേവ .

൧൭൪. യം, ഭിക്ഖവേ, വേദനാ അനിച്ചാതി, ഭിക്ഖവേ, യസ്മാ വേദനാ അനിച്ചാ, തസ്മാ അയം അനിച്ചാദിആകാരോവ വേദനായ ആദീനവോതി അത്ഥോ, നിസ്സരണം വുത്തപ്പകാരമേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

മഹാദുക്ഖക്ഖന്ധസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪. ചൂളദുക്ഖക്ഖന്ധസുത്തവണ്ണനാ

൧൭൫. ഏവം മേ സുതന്തി ചൂളദുക്ഖക്ഖന്ധസുത്തം. തത്ഥ **സക്കേസൂ**തി ഏവംനാമകേ ജനപദേ. സോ ഹി ജനപദോ സക്യാനം രാജകുമാരാനം വസനട്ഠാനത്താ സക്യാത്വേവ സങ്ഖ്യം ഗതോ. സക്യാനം പന ഉപ്പത്തി അമ്ബട്ഠസുത്തേ ആഗതാവ. **കപിലവത്ഥുസ്മി**ന്തി ഏവംനാമകേ നഗരേ. തഞ്ഹി കപിലസ്സ ഇസിനോ നിവാസട്ഠാനേ കതത്താ കപിലവത്ഥൂതി വുത്തം, തം ഗോചരഗാമം കത്വാ. **നിഗ്രോധാരാമേതി നിഗ്രോധോ** നാമ സക്കോ, സോ ഞാതിസമാഗമകാലേ കപിലവത്ഥും ആഗതേ ഭഗവതി അത്തനോ ആരാമേ വിഹാരം കാരേത്വാ ഭഗവതോ നിയ്യാതേസി, തസ്മിം വിഹരതീതി അത്ഥോ. **മഹാനാമോതി** അനുരുദ്ധത്ഥേരസ്സ ഭാതാ ഭഗവതോ ചൂളപിതുപുത്തോ. സുദ്ധോദനോ സുക്കോദനോ സക്കോദനോ ധോതോദനോ അമിതോദനോതി ഇമേ പഞ്ച ജനാ ഭാതരോ. **അമിതാ** നാമ ദേവീ തേസം ഭഗിനീ. തിസ്സത്ഥേരോ തസ്സാ പുത്തോ. തഥാഗതോ ച നന്ദത്ഥേരോ ച സുദ്ധോദനസ്സ പുത്താ, മഹാനാമോ ച അനുരുദ്ധത്ഥേരോ ച സുക്കോദനസ്സ. ആനന്ദത്ഥേരോ അമിതോദനസ്സ, സോ ഭഗവതോ കനിട്ഠോ. മഹാനാമോ മഹല്ലകതരോ സകദാഗാമീ അരിയസാവകോ.

ദീഘരത്തന്തി മയ്ഹം സകദാഗാമിഫലുപ്പത്തിതോ പട്ഠായ ചിരരത്തം ജാനാമീതി ദസ്സേതി. **ലോഭധമ്മാ**തി ലോഭസങ്ഖാതാ ധമ്മാ, നാനപ്പകാരകം ലോഭംയേവ സന്ധായ വദതി. ഇതരേസുപി ദ്വീസു ഏസേവ നയോ. **പരിയാദായ തിട്ഠന്തീ**തി ഖേപേത്വാ തിട്ഠന്തി. ഇദഞ്ഹി പരിയാദാനം നാമ ''സബ്ബം ഹത്ഥികായം പരിയാദിയിത്വാ സബ്ബം അസ്സകായം സബ്ബം രഥകായം സബ്ബം പത്തികായം പരിയാദിയിത്വാ ജീവന്തംയേവ നം ഓസജ്ജേയ്യ''ന്തി (സം॰ നി॰ ൧.൧൨൬) ഏത്ഥ ഗഹണേ ആഗതം. ''അനിച്ചസഞ്ഞാ, ഭിക്ഖവേ, ഭാവിതാ ബഹുലീകതാ സബ്ബം കാമരാഗം പരിയാദിയതീ''തി (സം॰ നി॰ ൩.൧൦൨) ഏത്ഥ ഖേപനേ. ഇധാപി ഖേപനേ അധിപ്പേതം. തേന വുത്തം ''പരിയാദിയിത്വാതി ഖേപേത്വാ''തി.

യേന മേ ഏകദാ ലോഭധമ്മാപീതി യേന മയ്ഹം ഏകേകസ്മിം കാലേ ലോഭധമ്മാപി ചിത്തം പരിയാദായ തിട്ഠന്തീതി പുച്ഛതി. അയം കിര രാജാ ''സകദാഗാമിമഗ്ഗേന ലോഭദോസമോഹാ നിരവസേസാ പഹീയന്തീ''തി സഞ്ഞീ അഹോസി, അയം ''അപ്പഹീനം മേ അത്ഥീ''തിപി ജാനാതി, അപ്പഹീനകം ഉപാദായ പഹീനകമ്പി പുന പച്ഛതോവാവത്തതീതി സഞ്ഞീ ഹോതി. അരിയസാവകസ്സ ഏവം സന്ദേഹോ ഉപ്പജ്ജതീതി? ആമ ഉപ്പജ്ജതി. കസ്മാ?

പണ്ണത്തിയാ അകോവിദത്താ. “അയം കിലേസോ അസുകമഗ്ഗവജ്ഝോ”തി ഇമിസ്സാ പണ്ണത്തിയാ അകോവിദസ്സ ഹി അരിയസാവകസ്സപി ഏവം ഹോതി. കിം തസ്സ പച്ചവേക്ഖണാ നത്ഥീതി? അത്ഥി. സാ പന ന സബ്ബേസം പരിപുണ്ണാ ഹോതി. ഏകോ ഹി പഹീനകിലേസമേവ പച്ചവേക്ഖതി. ഏകോ അവസിട്ഠകിലേസമേവ, ഏകോ മഗ്ഗമേവ, ഏകോ ഫലമേവ, ഏകോ നിബ്ബാനമേവ. ഇമാസു പന പഞ്ചസു പച്ചവേക്ഖണാസു ഏകം വാ ദ്വേ വാ നോ ലദ്ധും ന വട്ടതി. ഇതി യസ്സ പച്ചവേക്ഖണാ ന പരിപുണ്ണാ, തസ്സ മഗ്ഗവജ്ഝകിലേസപണ്ണത്തിയം അകോവിദത്താ ഏവം ഹോതി.

൧൭൬. **സോ ഏവ ഖോ തേ**തി സോയേവ ലോഭോ ദോസോ മോഹോ ച തവ സന്താനേ അപ്പഹീനോ, ത്വം പന പഹീനസഞ്ഞീ അഹോസീതി ദസ്സേതി. **സോ ച ഹി തേ**തി സോ തുയ്ഹം ലോഭദോസമോഹധമ്മോ. **കാമേ**തി ദുവിധേ കാമേ. **ന പരിഭുഞ്ജേയ്യാസീ**തി മയം വിയ പബ്ബജേയ്യാസീതി ദസ്സേതി.

൧൭൭. **അപ്പസ്സാദാ**തി പരിത്തസുഖാ. **ബഹുദുക്ഖാ**തി ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികദുക്ഖമേവേത്ഥ ബഹുകം. **ബഹുപായാസാ**തി ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികോ ഉപായാസകിലേസോയേവേത്ഥ ബഹു. **ആദീനവോ**തി ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികോ ഉപദ്ദവോ. **ഏത്ഥ ഭിയ്യോ**തി ഏതേസു കാമേസു അയം ആദീനവോയേവ ബഹു. അസ്സാദോ പന ഹിമവന്തം ഉപനിധായ സാസപോ വിയ അപ്പോ, പരിത്തകോ. **ഇതി ചേപി മഹാനാമാ**തി മഹാനാമ ഏവം ചേപി അരിയസാവകസ്സ. **യഥാഭൂത**ന്തി യഥാസഭാവം. സമ്മാ നയേന കാരണേന പഞ്ഞായ സുട്ഠു ദിട്ഠം ഹോതീതി ദസ്സേതി. തത്ഥ **പഞ്ഞായാ**തി വിപസ്സനാപഞ്ഞായ, ഹേട്ഠാമഗ്ഗദ്വയഞാണേനാതി അത്ഥോ. **സോ ചാ**തി സോ ഏവ മഗ്ഗദ്വയേന ദിട്ഠകാമാദീനവോ അരിയസാവകോ. **പീതിസുഖ**ന്തി ഇമിനാ സപ്പീതികാനി ദ്വേ ഝാനാനി ദസ്സേതി. **അഞ്ഞം വാ തതോ സന്തതര**ന്തി തതോ ഝാനദ്വയതോ സന്തതരം അഞ്ഞം ഉപരിഝാനദ്വയഞ്ചേവ മഗ്ഗദ്വയഞ്ച. **നേവ താവ അനാവട്ടീ കാമേസു ഹോതീ**തി അഥ ഖോ സോ ദ്വേ മഗ്ഗേ പടിവിജ്ഝിത്വാ ഠിതോപി അരിയസാവകോ ഉപരി ഝാനാനം വാ മഗ്ഗാനം വാ അനധിഗതത്താ നേവ താവ കാമേസു അനാവട്ടീ ഹോതി, അനാവട്ടിനോ അനാഭോഗോ ന ഹോതി. ആവട്ടിനോ സാഭോഗോയേവ ഹോതി. കസ്മാ? ചതൂഹി ഝാനേഹി വിക്ഖമ്ഭനപ്പഹാനസ്സ, ദ്വീഹി മഗ്ഗേഹി സമുച്ഛേദപ്പഹാനസ്സ അഭാവാ.

മയ്ഹമ്പി ഖോതി ന കേവലം തുയ്ഹേവ, അഥ ഖോ മയ്ഹമ്പി. **പുബ്ബേവ സമ്ബോധാ**തി മഗ്ഗസമ്ബോധിതോ പഠമതരമേവ. **പഞ്ഞായ സുദിട്ഠം ഹോതീ**തി ഏത്ഥ ഓരോധനാടകാ പജഹനപഞ്ഞാ അധിപ്പേതാ. **പീതിസുഖം നാജ്ഝഗമ**ന്തി സപ്പീതികാനി ദ്വേ ഝാനാനി ന പടിലഭിം. **അഞ്ഞം വാ തതോ സന്തതര**ന്തി ഇധ ഉപരി ഝാനദ്വയം ചേവ ചത്താരോ ച മഗ്ഗാ അധിപ്പേതാ. **പച്ചഞ്ഞാസി**ന്തി പടിഅഞ്ഞാസിം.

൧൭൯. **ഏകമിദാഹം മഹാനാമ സമയ**ന്തി കസ്മാ ആരദ്ധം? അയം പാടിയേക്കോ അനുസന്ധി. ഹേട്ഠാ കാമാനം അസ്സാദോപി ആദീനവോപി കഥിതോ , നിസ്സരണം ന കഥിതം, തം കഥേതും അയം ദേസനാ ആരദ്ധാ. കാമസുഖല്ലികാനുയോഗോ ഹി ഏകോ അന്തോ അത്തകിലമഥാനുയോഗോ ഏകോതി ഇമേഹി അന്തേഹി മുത്തം മമ സാസനന്തി ഉപരി ഫലസമാപത്തിസീസേന സകലസാസനം ദസ്സേതുമ്പി അയം ദേസനാ ആരദ്ധാ.

ഗിജ്ഝകൂടേ പബ്ബതേതി തസ്സ പബ്ബതസ്സ ഗിജ്ഝസദിസം കൂടം അത്ഥി, തസ്മാ **ഗിജ്ഝകൂടോ**തി വുച്ചതി. ഗിജ്ഝാ വാ തസ്സ കൂടേസു നിവസന്തീതിപി ഗിജ്ഝകൂടോതി വുച്ചതി. **ഇസിഗിലിപസ്സേ**തി ഇസിഗിലിപബ്ബതസ്സ പസ്സേ. **കാളസിലായ**ന്തി കാളവണ്ണേ പിട്ഠിപാസാണേ. **ഉബ്ഭട്ഠകാ ഹോന്തീ**തി ഉദ്ധംയേവ ഠിതകാ ഹോന്തി അനിസിന്നാ. **ഓപക്കമികാ**തി ഉബ്ഭട്ഠകാദിനാ അത്തനോ ഉപക്കമേന നിബ്ബത്തിതാ. **നിഗണ്ഠോ, ആവുസോ**തി അഞ്ഞം കാരണം വത്തും അസക്കോന്താ നിഗണ്ഠസ്സ ഉപരി പക്ഖിപിംസു. **സബ്ബഞ്ഞൂ സബ്ബദസ്സാവീ**തി സോ അമ്ഹാകം സത്ഥാ അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നം സബ്ബം ജാനാതി പസ്സതീതി ദസ്സേതി. **അപരിസേസം ഞാണദസ്സനം പടിജാനാതീ**തി സോ അമ്ഹാകം സത്ഥാ അപരിസേസം ധമ്മം ജാനന്തോ അപരിസേസസങ്ഖാതം ഞാണദസ്സനം പടിജാനാതി, പടിജാനന്തോ ച ഏവം പടിജാനാതി ''ചരതോ ച മേ തിട്ഠതോ ച…പേ॰… പച്ചുപട്ഠിത''ന്തി. തത്ഥ **സതത**ന്തി നിച്ചം. **സമിത**ന്തി തസ്സേവ വേവചനം.

൧൮൨. **കിം പന തുമ്ഹേ, ആവുസോ, നിഗണ്ഠാ ജാനാഥ ഏത്തകം വാ ദുക്ഖം നിജ്ജിണ്ണ**ന്തി ഇദം ഭഗവാ പുരിസോ നാമ യം കരോതി, തം ജാനാതി. വീസതികഹാപണേ ഇണം ഗഹേത്വാ ദസ ദത്വാ ''ദസ മേ ദിന്നാ ദസ അവസിട്ഠാ''തി ജാനാതി, തേപി ദത്വാ ''സബ്ബം ദിന്ന''ന്തി ജാനാതി. ഖേത്തസ്സ തതിയഭാഗം ലായിത്വാ ''ഏകോ ഭാഗോ ലായിതോ, ദ്വേ അവസിട്ഠാ''തി ജാനാതി. പുന ഏകം ലായിത്വാ ''ദ്വേ ലായിതാ, ഏകോ അവസിട്ഠോ''തി ജാനാതി. തസ്മിമ്പി ലായിതേ ''സബ്ബം നിട്ഠിത''ന്തി ജാനാതി, ഏവം സബ്ബകിച്ചേസു കതഞ്ച അകതഞ്ച ജാനാതി, തുമ്ഹേഹിപി തഥാ ഞാതബ്ബം സിയാതി ദസ്സേതി. **അകുസലാനം ധമ്മാനം പഹാന**ന്തി ഇമിനാ അകുസലം പഹായ കുസലം ഭാവേത്വാ സുദ്ധന്തം പത്തോ നിഗണ്ഠോ നാമ തുമ്ഹാകം സാസനേ അത്ഥീതി പുച്ഛതി.

ഏവം സന്തേതി തുമ്ഹാകം ഏവം അജാനനഭാവേ സതി. **ലുദ്ദാ**തി ലുദ്ദാചാരാ. **ലോഹിതപാണിനോ**തി പാണേ ജീവിതാ വോരോപേന്താ ലോഹിതേന മക്ഖിതപാണിനോ. പാണം ഹി ഹനന്തസ്സപി യസ്സ ലോഹിതേന പാണി ന മക്ഖിയതി , സോപി ലോഹിതപാണീത്വേവ വുച്ചതി. **കുരൂരകമ്മന്താ**തി ദാരുണകമ്മാ. മാതരി പിതരി ധമ്മികസമണബ്രാഹ്മണാദീസു ച കതാപരാധാ. മാഗവികാദയോ വാ കക്ഖളകമ്മാ.

ന ഖോ, ആവുസോ, ഗോതമാതി ഇദം നിഗണ്ഠാ ''അയം അമ്ഹാകം വാദേ ദോസം ദേതി, മയമ്പിസ്സ ദോസം ആരോപേമാ''തി മഞ്ഞമാനാ ആരഭിംസു. തസ്സത്ഥോ, ''ആവുസോ, ഗോതമ യഥാ തുമ്ഹേ പണീതചീവരാനി ധാരേന്താ സാലിമംസോദനം ഭുഞ്ജന്താ ദേവവിമാനവണ്ണായ ഗന്ധകുടിയാ വസമാനാ സുഖേന സുഖം അധിഗച്ഛഥ, ന ഏവം സുഖേന സുഖം അധിഗന്തബ്ബം. യഥാ പന മയം ഉക്കുടികപ്പധാനാദീഹി നാനപ്പകാരണം ദുക്ഖം അനുഭവാമ, ഏവം ദുക്ഖേന സുഖം അധിഗന്തബ്ബ''ന്തി. **സുഖേന ച ഹാവുസോ**തി ഇദം സചേ സുഖേന ച സുഖം അധിഗന്തബ്ബം സിയാ. രാജാ അധിഗച്ഛേയ്യാതി ദസ്സനത്ഥം വുത്തം . തത്ഥ **മാഗധോ**തി മഗധരട്ഠസ്സ ഇസ്സരോ. **സേനിയോ**തി തസ്സ നാമം. **ബിമ്ബീ**തി അത്തഭാവസ്സ നാമം. സോ തസ്സ സാരഭൂതോ ദസ്സനീയോ പാസാദികോ അത്തഭാവസമിദ്ധിയാ **ബിമ്ബിസാരോ**തി വുച്ചതി. **സുഖവിഹാരിതരോ**തി ഇദം തേ നിഗണ്ഠാ രഞ്ഞോ തീസു പാസാദേസു

തിവിധവയേഹി നാടകേഹി സദ്ധിം സമ്പത്തിഅനുഭവനം സന്ധായ വദന്തി. **അദ്ധാ**തി ഏകംസേന. **സഹസാ അപ്പടിസങ്ഖാ**തി സാഹസം കത്വാ, അപ്പച്ചവേക്ഖിത്വാവ യഥാ രത്തോ രാഗവസേന ദുട്ഠോ ദോസവസേന മൂള്ഹോ മോഹവസേന ഭാസതി, ഏവമേവം വാചാ ഭാസിതാതി ദസ്സേതി.

തത്ഥ പടിപുച്ഛിസ്സാമീതി തസ്മിം അത്ഥേ പുച്ഛിസ്സാമി. **യഥാ വോ ഖമേയ്യാ**തി യഥാ തുമ്ഹാകം രുച്ചേയ്യ. **പഹോതീ**തി സക്കോതി.

അനിഞ്ജമാനോതി അചലമാനോ. **ഏകന്തസുഖം പടിസംവേദീ**തി നിരന്തരസുഖം പടിസംവേദീ. ''അഹം ഖോ , ആവുസോ, നിഗണ്ഠാ പഹോമി... പേ॰... ഏകന്തസുഖം പടിസംവേദീ''തി ഇദം അത്തനോ ഫലസമാപത്തിസുഖം ദസ്സേന്തോ ആഹ. ഏത്ഥ ച കഥാപതിട്ഠാപനത്ഥം രാജവാരേ സത്ത ആദിം കത്വാ പുച്ഛാ കതാ. സത്ത രത്തിന്ദിവാനി നപ്പഹോതീതി ഹി വുത്തേ ഛ പഞ്ച ചത്താരീതി സുഖം പുച്ഛിതും ഹോതി. സുദ്ധവാരേ പന സത്താതി വുത്തേ പുന ഛ പഞ്ച ചത്താരീതി വുച്ചമാനം അനച്ഛരിയം ഹോതി, തസ്മാ ഏകം ആദിം കത്വാ ദേസനാ കതാ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

ചൂളദുക്ഖക്ഖന്ധസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൫. അനുമാനസുത്തവണ്ണനാ

൧൮൧. **ഏവം മേ സുത**ന്തി അനുമാനസുത്തം. തത്ഥ **ഭഗ്ഗേസൂ**തി ഏവംനാമകേ ജനപദേ, വചനത്ഥോ പനേത്ഥ വുത്താനുസാരേനേവ വേദിതബ്ബോ. **സുസുമാരഗിരേ**തി ഏവംനാമകേ നഗരേ. തസ്സ കിര നഗരസ്സ വത്ഥുപരിഗ്ഗഹദിവസേ അവിദൂരേ ഉദകരഹദേ സുംസുമാരോ സദ്ദമകാസി, ഗിരം നിച്ഛാരേസി. അഥ നഗരേ നിട്ഠിതേ **സുംസുമാരഗിരം** ത്വേവസ്സ നാമം അകംസു. **ഭേസകളാവനേ**തി ഭേസകളാനാമകേ വനേ. ''ഭേസഗളാവനേ''തിപി പാഠോ. **മിഗദായേ**തി തം വനം മിഗപക്ഖീനം അഭയദിന്നട്ഠാനേ ജാതം, തസ്മാ **മിഗദായോ**തി വുച്ചതി.

പവാരേതീതി ഇച്ഛാപേതി. **വദന്തൂ**തി ഓവാദാനുസാസനിവസേന വദന്തു, അനുസാസന്തൂതി അത്ഥോ. **വചനീയോമ്ഹീ**തി അഹം തുമ്ഹേഹി വത്തബ്ബോ, അനുസാസിതബ്ബോ ഓവദിതബ്ബോതി അത്ഥോ. **സോ ച ഹോതി ദുബ്ബചോ**തി സോ ച ദുക്ഖേന വത്തബ്ബോ ഹോതി, വുത്തോ ന സഹതി. **ദോവചസ്സകരണേഹീ**തി ദുബ്ബചഭാവകാരകേഹി ഉപരി ആഗതേഹി സോളസഹി ധമ്മേഹി. **അപ്പദക്ഖിണഗ്ഗാഹീ അനുസാസനി**ന്തി യോ ഹി വുച്ചമാനോ തുമ്ഹേ മം കസ്മാ വദഥ, അഹം അത്തനോ കപ്പിയാകപ്പിയം സാവജ്ജാനവജ്ജം അത്ഥാനത്ഥം ജാനാമീതി വദതി. അയം അനുസാസനിം പദക്ഖിണതോ ന ഗണ്ഹാതി, വാമതോ ഗണ്ഹാതി, തസ്മാ **അപ്പദക്ഖിണഗ്ഗാഹീ**തി വുച്ചതി.

പാപികാനം ഇച്ഛാനന്തി ലാമകാനം അസന്തസമ്ഭവനപത്ഥനാനം. **പടിപ്ഫരതീ**തി പടിവിരുദ്ധോ, പച്ചനീകോ ഹുത്വാ തിട്ഠതി, **അപസാദേതീ**തി കിം നു ഖോ തുയ്ഹം ബാലസ്സ അബ്യത്തസ്സ ഭണിതേന, ത്വമ്പി നാമ ഭണിതബ്ബം

മഞ്ഞിസ്സസീതി ഏവം ഘട്ടേതി. **പച്ചാരോപേതീ**തി, ത്വമ്പി ഖോസി ഇത്ഥന്നാമം ആപത്തിം ആപന്നോ, തം താവ പടികരോഹീതി ഏവം പടിആരോപേതി.

അഞ്ഞേനഞ്ഞം പടിചരതീതി അഞ്ഞേന കാരണേന വചനേന വാ അഞ്ഞം കാരണം വചനം വാ പടിച്ഛാദേതി. "ആപത്തിം ആപന്നോസീ"തി വുത്തേ "കോ ആപന്നോ, കിം ആപന്നോ, കിസ്മിം ആപന്നോ, കം ഭണഥ, കിം ഭണഥാ"തി വാ വദതി. "ഏവരൂപം കിഞ്ചി തയാ ദിട്ഠ"ന്തി വുത്തേ "ന സുണാമീ"തി സോതം വാ ഉപനേതി. **ബഹിദ്ധാ കഥം അപനാമേതീ**തി "ഇത്ഥന്നാമം ആപത്തിം ആപന്നോസീ"തി പുട്ഠോ "പാടലിപുത്തം ഗതോമ്ഹീ"തി വത്വാ പുന "ന തവ പാടലിപുത്തഗമനം പുച്ഛാമ, ആപത്തിം പുച്ഛാമാ"തി വുത്തേ "തതോ രാജഗേഹം ഗതോമ്ഹീ"തി, രാജഗേഹം വാ യാഹി ബ്രാഹ്മണഗേഹം വാ, ആപത്തിം ആപന്നോസീതി. തത്ഥ മേ സൂകരമംസം ലദ്ധന്തിആദീനി വദന്തോ കഥം ബഹിദ്ധാ വിക്ഖിപതി.

അപദാനേതി അത്തനോ ചരിയായ. **ന സമ്പായതീ**തി, ആവുസോ, ത്വം കുഹിം വസസി, കം നിസ്സായ വസസീതി വാ, യം ത്വം വദേസി "മയാ ഏസ ആപത്തിം ആപജ്ജന്തോ ദിട്ഠോ"തി. ത്വം തസ്മിം സമയേ കിം കരോസി, അയം കിം കരോതി, കത്ഥ വാ ത്വം അച്ഛസി കത്ഥ വാ അയന്തിആദിനാ നയേന ചരിയം പുട്ഠോ സമ്പാദേത്വാ കഥേതും ന സക്കോതി.

൧൮൫. തത്രാവുസോതി , ആവുസോ, തേസു സോളസസു ധമ്മേസു. **അത്തനാവ അത്താനം ഏവം അനുമിനിതബ്ബ**ന്തി ഏവം അത്തനാവ അത്താ അനുമേതബ്ബോ തുലേതബ്ബോ തീരേതബ്ബോ.

൧൮൬. പച്ചവേക്ഖിതബ്ബന്തി പച്ചവേക്ഖിതബ്ബോ. **അഹോരത്താനുസിക്ഖിനാ**തി ദിവാപി രത്തിമ്പി സിക്ഖന്തേന, രത്തിഞ്ച ദിവാ ച കുസലേസു ധമ്മേസു സിക്ഖന്തേന പീതിപാമോജ്ജമേവ ഉപ്പാദേതബ്ബന്തി അത്ഥോ.

അച്ഛേ വാ ഉദകപത്തേതി പസന്നേ വാ ഉദകഭാജനേ. **മുഖനിമിത്ത**ന്തി മുഖപടിബിമ്ബം. **രജ**ന്തി ആഗന്തുകരജം. **അങ്ഗണ**ന്തി തത്ഥ ജാതകം തിലകം വാ പിളകം വാ. **സബ്ബേപിമേ പാപകേ അകുസലേ ധമ്മേ പഹീനേ**തി ഇമിനാ സബ്ബപ്പഹാനം കഥേസി. കഥം? ഏത്തകാ അകുസലാ ധമ്മാ പബ്ബജിതസ്സ നാനുച്ഛവികാതി പടിസങ്ഖാനം ഉപ്പാദയതോ ഹി **പടിസങ്ഖാനപ്പഹാനം**കഥിതം ഹോതി. സീലം പദട്ഠാനം കത്വാ കസിണപരികമ്മം ആരഭിത്വാ അട്ഠ സമാപത്തിയോ നിബ്ബത്തേന്തസ്സ **വിക്ഖമ്ഭനപ്പഹാനം** കഥിതം. സമാപത്തിം പദട്ഠാനം കത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേന്തസ്സ **തദങ്ഗപ്പഹാനം** കഥിതം. വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ മഗ്ഗം ഭാവേന്തസ്സ **സമുച്ഛേദപ്പഹാനം** കഥിതം. ഫലേ ആഗതേ **പടിപ്പസ്സദ്ധിപ്പഹാനം,** നിബ്ബാനേ ആഗതേ **നിസ്സരണപ്പഹാന**ന്തി ഏവം ഇമസ്മിം സുത്തേ സബ്ബപ്പഹാനം കഥിതംവ ഹോതി.

ഇദഞ്ഹി സുത്തം **ഭിക്ഖുപാതിമോക്ഖം** നാമാതി പോരാണാ വദന്തി. ഇദം ദിവസസ്സ തിക്ഖത്തും പച്ചവേക്ഖിതബ്ബം. പാതോ ഏവ വസനട്ഠാനം പവിസിത്വാ നിസിന്നേന "ഇമേ ഏത്തകാ കിലേസാ അത്ഥി നു ഖോ മയ്ഹം നത്ഥീ"തി പച്ചവേക്ഖിതബ്ബാ. സചേ അത്ഥീതി പസ്സതി, തേസം പഹാനായ വായമിതബ്ബം. നോ ചേ പസ്സതി, സുപബ്ബജിതോസ്മീതി അത്തമനേന ഭവിതബ്ബം.

ഭത്തകിച്ചം കത്വാ രത്തിട്ഠാനേ വാ ദിവാട്ഠാനേ വാ നിസീദിത്വാപി പച്ചവേക്ഖിതബ്ബം. സായം വസനട്ഠാനേ നിസീദിത്വാപി പച്ചവേക്ഖിതബ്ബം. തിക്ഖത്തും അസക്കോന്തേന ദ്വേ വാരേ പച്ചവേക്ഖിതബ്ബം. ദ്വേ വാരേ അസക്കോന്തേന പന അവസ്സം ഏകവാരം പച്ചവേക്ഖിതബ്ബം, അപ്പച്ചവേക്ഖിതും ന വട്ടതീതി വദന്തി. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

അനുമാനസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൬. ചേതോഖിലസുത്തവണ്ണനാ

൧൮൫. ഏവം മേ സുതന്തി ചേതോഖിലസുത്തം. തത്ഥ **ചേതോഖിലാ**തി ചിത്തസ്സ ഥദ്ധഭാവാ കചവരഭാവാ ഖാണുകഭാവാ. **ചേതസോ വിനിബന്ധാ**തി ചിത്തം ബന്ധിത്വാ മുട്ഠിയം കത്വാ വിയ ഗണ്ഹന്തീതി ചേതസോ വിനിബന്ധാ. **വുഡ്ഢി**ന്തിആദീസു സീലേന വുഡ്ഢിം, മഗ്ഗേന വിരുള്ഹിം, നിബ്ബാനേന വേപുല്ലം. സീലസമാധീഹി വാ വുഡ്ഢിം, വിപസ്സനാമഗ്ഗേഹി വിരുള്ഹിം, ഫലനിബ്ബാനേഹി വേപുല്ലം. **സത്ഥരി കങ്ഖതീ**തി സത്ഥു സരീരേ വാ ഗുണേ വാ കങ്ഖതി. സരീരേ കങ്ഖമാനോ ദ്വത്തിംസവരലക്ഖണപ്പടിമണ്ഡിതം നാമ സരീരം അത്ഥി നു ഖോ നത്ഥീതി കങ്ഖതി, ഗുണേ കങ്ഖമാനോ അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നജാനനസമത്ഥം സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം അത്ഥി നു ഖോ നത്ഥീതി കങ്ഖതി. **വിചികിച്ഛതീ**തി വിചിനന്തോ കിച്ഛതി, ദുക്ഖം ആപജ്ജതി, വിനിച്ഛേതും ന സക്കോതി. **നാധിമുച്ചതീ**തി ഏവമേതന്തി അധിമോക്ഖം ന പടിലഭതി. **ന സമ്പസീദതീ**തി ഗുണേസു ഓതരിത്വാ നിബ്ബിചികിച്ഛഭാവേന പസീദിതും, അനാവിലോ ഭവിതും ന സക്കോതി. **ആതപ്പായാ**തി കിലേസസന്താപകവീരിയകരണത്ഥായ. **അനുയോഗായാ**തി പുനപ്പുനം യോഗായ. **സാതച്ചായാ**തി സതതകിരിയായ **പധാനായാ**തി പദഹനത്ഥായ. **അയം പഠമോ ചേതോഖിലോ**തി അയം സത്ഥരി വിചികിച്ഛാസങ്ഖാതോ പഠമോ ചിത്തസ്സ ഥദ്ധഭാവോ, ഏവമേതസ്സ ഭിക്ഖുനോ അപ്പഹീനോ ഹോതി. **ധമ്മേ**തി പരിയത്തിധമ്മേ ച പടിവേധധമ്മേ ച. പരിയത്തിധമ്മേ കങ്ഖമാനോ, തേപിടകം ബുദ്ധവചനം ചതുരാസീതി ധമ്മക്ഖന്ധസഹസ്സാനീതി വദന്തി, അത്ഥി നു ഖോ ഏതം നത്ഥീതി കങ്ഖതി. പടിവേധധമ്മേ കങ്ഖമാനോ വിപസ്സനാനിസ്സന്ദോ മഗ്ഗോ നാമ, മഗ്ഗനിസ്സന്ദോ ഫലം നാമ, സബ്ബസങ്ഖാരപടിനിസ്സഗ്ഗോ നിബ്ബാനം നാമാതി വദന്തി. തം അത്ഥി നു ഖോ നത്ഥീതി കങ്ഖതി. **സങ്ഘേ കങ്ഖതീ**തി സുപ്പടിപന്നോതിആദീനം പദാനം വസേന ഏവരൂപം പടിപദം പടിപന്നാ ചത്താരോ മഗ്ഗട്ഠാ ചത്താരോ ഫലട്ഠാതി അട്ഠന്നം പുഗ്ഗലാനം സമൂഹഭൂതോ **സങ്ഘോ** നാമ, സോ അത്ഥി നു ഖോ നത്ഥീതി കങ്ഖതി. **സിക്ഖായ കങ്ഖമാനോ** അധിസീലസിക്ഖാ നാമ അധിചിത്തസിക്ഖാ നാമ അധിപഞ്ഞാസിക്ഖാ നാമാതി വദന്തി. സാ അത്ഥി നു ഖോ നത്ഥീതി കങ്ഖതി. **അയം പഞ്ചമോ**തി അയം സബ്രഹ്മചാരീസു കോപസങ്ഖാതോ പഞ്ചമോ ചിത്തസ്സ ഥദ്ധഭാവോ കചവരഭാവോ ഖാണുകഭാവോ.

൧൮൬. വിനിബന്ധേസു **കാമേ**തി വത്ഥുകാമേപി കിലേസകാമേപി. **കായേ**തി അത്തനോ കായേ. **രൂപേ**തി ബഹിദ്ധാ രൂപേ. **യാവദത്ഥ**ന്തി യത്തകം ഇച്ഛതി, തത്തകം. **ഉദരാവദേഹക**ന്തി ഉദരപൂരം. തഞ്ഹി ഉദരം അവദേഹനതോ

ഉദരാവദേഹകന്തി വുച്ചതി. **സേയ്യസുഖ**ന്തി മഞ്ചപീഠസുഖം, ഉതുസുഖം വാ. **പസ്സസുഖ**ന്തി യഥാ സമ്പരിവത്തകം സയന്തസ്സ ദക്ഖിണപസ്സവാമപസ്സാനം സുഖം ഹോതി, ഏവം ഉപ്പന്നസുഖം. **മിദ്ധസുഖ**ന്തി നിദ്ദാസുഖം. **അനുയുത്തോ**തി യുത്തപയുത്തോ വിഹരതി.

പണിധായാതി പത്ഥയിത്വാ. **സീലേനാ**തിആദീസു **സീല**ന്തി ചതുപാരിസുദ്ധിസീലം. **വത**ന്തി വതസമാദാനം. **തപോ**തി തപചരണം. **ബ്രഹ്മചരിയ**ന്തി മേഥുനവിരതി. **ദേവോ വാ ഭവിസ്സാമീ**തി മഹേസക്ഖദേവോ വാ ഭവിസ്സാമി. **ദേവഞ്ഞതരോ വാപി** അപ്പേസക്ഖദേവേസു വാ അഞ്ഞതരോ.

ഛന്ദൻ. ഇദ്ധിപാദേസു ഛന്ദം നിസ്സായ പവത്തോ സമാധി **ഛന്ദസമാധി**. പധാനഭൂതാ സങ്ഖാരാ **പധാനസങ്ഖാരാ. സമന്നാഗത**ന്തി തേഹി ധമ്മേഹി ഉപേതം. ഇദ്ധിയാ പാദം, ഇദ്ധിഭൂതം വാ പാദന്തി **ഇദ്ധിപാദം**. സേസേസുപി ഏസേവ നയോ, അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ. വിത്ഥാരോ പന ഇദ്ധിപാദവിഭങ്ഗേ ആഗതോ യേവ. **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ**പിസ്സ അത്ഥോ ദീപിതോ. ഇതി ഇമേഹി ചതൂഹി ഇദ്ധിപാദേഹി വിക്ഖമ്ഭനപ്പഹാനം കഥിതം. **ഉസ്സോള്ഹീയേവ പഞ്ചമീ**തി ഏത്ഥ **ഉസ്സോള്ഹീ**തി സബ്ബത്ഥ കത്തബ്ബവീരിയം ദസ്സേതി. **ഉസ്സോള്ഹീപന്നരസങ്ഗസമന്നാഗതോ**തി പഞ്ച ചേതോഖിലപ്പഹാനാനി പഞ്ച വിനിബന്ധപ്പഹാനാനി ചത്താരോ ഇദ്ധിപാദാ ഉസ്സോള്ഹീതി ഏവം ഉസ്സോള്ഹിയാ സദ്ധിം പന്നരസഹി അങ്ഗേഹി സമന്നാഗതോ. **ഭബ്ബോ**തി അനുരൂപോ, അനുച്ഛവികോ. **അഭിനിബ്ഭിദായാ**തി ഞാണേന കിലേസഭേദായ. **സമ്ബോധായാ**തി ചതുമഗ്ഗസമ്ബോധായ. **അനുത്തരസ്സാ**തി സേട്ഠസ്സ. **യോഗക്ഖേമസ്സാ**തി ചതൂഹി യോഗേഹി ഖേമസ്സ അരഹത്തസ്സ. **അധിഗമായാ**തി പടിലാഭായ. **സേയ്യഥാ**തി ഓപമ്മത്ഥേ നിപാതോ. **പീ**തി സമ്ഭാവനത്ഥേ. ഉഭയേനപി സേയ്യഥാപി നാമ, ഭിക്ഖവേതി ദസ്സേതി .

കുക്കുടിയാ അണ്ഡാനി അട്ഠ വാ ദസ വാ ദ്വാദസ വാതി ഏത്ഥ പന കിഞ്ചാപി കുക്കുടിയാ വുത്തപ്പകാരതോ ഊനാധികാനിപി അണ്ഡാനി ഹോന്തി, വചനസിലിട്ഠതായ പന ഏവം വുത്തം. ഏവഞ്ഹി ലോകേ സിലിട്ഠം വചനം ഹോതി. **താനസ്സൂ**തി താനി അസ്സു, ഭവേയ്യുന്തി അത്ഥോ. **കുക്കുടിയാ സമ്മാ അധിസയിതാനീ**തി തായ ജനേത്തിയാ കുക്കുടിയാ പക്ഖേ പസാരേത്വാ തേസം ഉപരി സയന്തിയാ സമ്മാ അധിസയിതാനി. **സമ്മാ പരിസേദിതാനീ**തി കാലേന കാലം ഉതും ഗാഹാപേന്തിയാ സുട്ഠു സമന്തതോ സേദിതാനി ഉസ്മീകതാനി. **സമ്മാ പരിഭാവിതാനീ**തി കാലേന കാലം സുട്ഠു സമന്തതോ ഭാവിതാനി, കുക്കുടഗന്ധം ഗാഹാപിതാനീതി അത്ഥോ. **കിഞ്ചാപി തസ്സാ കുക്കുടിയാ**തി തസ്സാ കുക്കുടിയാ ഇമം തിവിധകിരിയാകരണേന അപ്പമാദം കത്വാ കിഞ്ചാപി ന ഏവം ഇച്ഛാ ഉപ്പജ്ജേയ്യ. **അഥ ഖോ ഭബ്ബാവ തേ**തി അഥ ഖോ തേ കുക്കുടപോതകാ വുത്തനയേന സോത്ഥിനാ അഭിനിബ്ഭിജ്ജിതും ഭബ്ബാവ. തേ ഹി യസ്മാ തായ കുക്കുടിയാ ഏവം തീഹാകാരേഹി താനി അണ്ഡാനി പരിപാലീയമാനാനി ന പൂതീനി ഹോന്തി. യോപി നേസം അല്ലസിനേഹോ, സോപി പരിയാദാനം ഗച്ഛതി, കപാലം തനുകം ഹോതി, പാദനഖസിഖാ ച മുഖതുണ്ഡകഞ്ച ഖരം ഹോതി, സയം പരിപാകം ഗച്ഛതി, കപാലസ്സ തനുത്താ ബഹി ആലോകോ അന്തോ പഞ്ഞായതി, തസ്മാ "ചിരം വത മയം സങ്കുടിതഹത്ഥപാദാ സമ്ബാധേ സയിമ്ഹാ, അയഞ്ച ബഹി ആലോകോ ദിസ്സതി, ഏത്ഥ ദാനി നോ സുഖവിഹാരോ ഭവിസ്സതീ"തി നിക്ഖമിതുകാമാ ഹുത്വാ കപാലം പാദേന പഹരന്തി, ഗീവം പസാരേന്തി,

തതോ തം കപാലം ദ്വേധാ ഭിജ്ജതി. അഥ തേ പക്ഖേ വിധുനന്താ തങ്ഖണാനുരൂപം വിരവന്താ നിക്ഖമന്തിയേവ, നിക്ഖമിത്വാ ച ഗാമക്ഖേത്തം ഉപസോഭയമാനാ വിചരന്തി.

ഏവമേവ ഖോതി ഇദം ഓപമ്മസമ്പടിപാദനം. തം ഏവം അത്ഥേന സംസന്ദേത്വാ വേദിതബ്ബം - തസ്സാ കുക്കുടിയാ അണ്ഡേസു തിവിധകിരിയാകരണം വിയ ഹി ഇമസ്സ ഭിക്ഖുനോ ഉസ്സോള്ഹീപന്നരസേഹി അങ്ഗേഹി സമന്നാഗതഭാവോ. കുക്കുടിയാ തിവിധകിരിയാസമ്പാദനേന അണ്ഡാനം അപൂതിഭാവോ വിയ പന്നരസങ്ഗസമന്നാഗതസ്സ ഭിക്ഖുനോ തിവിധാനുപസ്സനാസമ്പാദനേന വിപസ്സനാഞാണസ്സ അപരിഹാനി. തസ്സാ തിവിധകിരിയാകരണേന അണ്ഡാനം അല്ലസിനേഹപരിയാദാനം വിയ തസ്സ ഭിക്ഖുനോ തിവിധാനുപസ്സനാസമ്പാദനേന ഭവത്തയാനുഗതനികന്തിസിനേഹപരിയാദാനം . അണ്ഡകലാപാനം തനുഭാവോ വിയ ഭിക്ഖുനോ അവിജ്ജണ്ഡകോസസ്സ തനുഭാവോ. കുക്കുടപോതകാനം പാദനഖമുതുണ്ഡകാനം ഥദ്ധഖരഭാവോ വിയ ഭിക്ഖുനോ വിപസ്സനാഞാണസ്സ തിക്ഖഖരവിപ്പസന്നസൂരഭാവോ. കുക്കുടപോതകാനം പരിണാമകാലോ വിയ ഭിക്ഖുനോ വിപസ്സനാഞാണസ്സ പരിണാമകാലോ വഡ്ഢിതകാലോ ഗബ്ഭഗ്ഗഹണകാലോ. കുക്കുടപോതകാനം പാദനഖസിഖായ വാ മുഖതുണ്ഡകേന വാ അണ്ഡകോസം പദാലേത്വാ പക്ഖേ പപ്ഫോടേത്വാ സോത്ഥിനാ അഭിനിക്ഖമനകാലോ വിയ തസ്സ ഭിക്ഖുനോ വിപസ്സനാഞാണഗബ്ഭം ഗണ്ഹാപേത്വാ വിചരന്തസ്സ തജ്ജാതികം ഉതുസപ്പായം വാ ഭോജനസപ്പായം വാ പുഗ്ഗലസപ്പായം വാ ധമ്മസ്സവനസപ്പായം വാ ലഭിത്വാ ഏകാസനേ നിസിന്നസ്സേവ വിപസ്സനം വഡ്ഢേന്തസ്സ അനുപുബ്ബാധിഗതേന അരഹത്തമഗ്ഗേന അവിജ്ജണ്ഡകോസം പദാലേത്വാ അഭിഞ്ഞാപക്ഖേ പപ്ഫോടേത്വാ സോത്ഥിനാ അരഹത്തപ്പത്തകാലോ വേദിതബ്ബോ. യഥാ പന കുക്കുടപോതകാനം പരിണതഭാവം ഞത്വാ മാതാപി അണ്ഡകോസം ഭിന്ദതി, ഏവം തഥാരൂപസ്സ ഭിക്ഖുനോ ഞാണപരിപാകം ഞത്വാ സത്ഥാപി -

> "ഉച്ഛിന്ദ സിനേഹമത്തനോ, കുമുദം സാരദികംവ പാണിനാ;
> സന്തിമഗ്ഗമേവ ബ്രൂഹയ, നിബ്ബാനം സുഗതേന ദേസിത"ന്തി. (ധ॰ പ॰ ൨൮൫) -

ആദിനാ നയേന ഓഭാസം ഫരിത്വാ ഗാഥായ അവിജ്ജണ്ഡകോസം പഹരതി, സോ ഗാഥാപരിയോസാനേ അവിജ്ജാണ്ഡകോസം ഭിന്ദിത്വാ അരഹത്തം പാപുണാതി. തതോ പട്ഠായ യഥാ തേ കുക്കുടപോതകാ ഗാമക്ഖേത്തം ഉപസോഭയമാനാ തത്ഥ തത്ഥ വിചരന്തി, ഏവം അയമ്പി മഹാഖീണാസവോ നിബ്ബാനരമ്മണം ഫലസമാപത്തിം അപ്പേത്വാ സങ്ഘാരാമം ഉപസോഭയമാനോ വിചരതി.

ഇതി ഇമസ്മിം സുത്തേ ചത്താരി പഹാനാനി കഥിതാനി. കഥം? ചേതോഖിലാനഞ്ഹി ചേതോവിനിബന്ധാനം പഹാനേന **പടിസങ്ഖാനപ്പഹാനം** കഥിതം, ഇദ്ധിപാദേഹി **വിക്ഖമ്ഭനപ്പഹാനം** കഥിത, മഗ്ഗേ ആഗതേ **സമുച്ഛേദപ്പഹാനം** കഥിതം, ഫലേ ആഗതേ **പടിപ്പസ്സദ്ധിപ്പഹാനം** കഥിതം. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

ചേതോഖിലസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. വനപത്ഥപരിയായസുത്തവണ്ണനാ

൧൯൰. **ഏവം മേ സുത**ന്തി വനപത്ഥപരിയായം. തത്ഥ **വനപത്ഥപരിയായ**ന്തി വനപത്ഥകാരണം, വനപത്ഥദേസനം വാ.

൧൯൧. **വനപത്ഥം ഉപനിസ്സായ വിഹരതീ**തി മനുസ്സൂപചാരാതിക്കന്തം വനസണ്ഡസേനാസനം നിസ്സായ സമണധമ്മം കരോന്തോ വിഹരതി. **അനുപട്ഠിതാ**തിആദീസു പുബ്ബേ അനുപട്ഠിതാ സതി തം ഉപനിസ്സായ വിഹരതോപി ന ഉപട്ഠാതി, പുബ്ബേ അസമാഹിതം ചിത്തം ന സമാധിയതി, പുബ്ബേ അപരിക്ഖീണാ ആസവാ ന പരിക്ഖയം ഗച്ഛന്തി, പുബ്ബേ അനനുപ്പത്തം അനുത്തരം യോഗക്ഖേമസങ്ഖാതം അരഹത്തഞ്ച ന പാപുണാതീതി അത്ഥോ. **ജീവിതപരിക്ഖാരാ**തി ജീവിതസമ്ഭാരാ. **സമുദാനേതബ്ബാ**തി സമാഹരിതബ്ബാ. **കസിരേന സമുദാഗച്ഛന്തീ**തി ദുക്ഖേന ഉപ്പജ്ജന്തി. **രത്തിഭാഗം വാ ദിവസഭാഗം വാ**തി രത്തികോട്ഠാസേ വാ ദിവസകോട്ഠാസേ വാ. ഏത്ഥ ച രത്തിഭാഗേ പടിസഞ്ചിക്ഖമാനേന ഞത്വാ രത്തിംയേവ പക്കമിതബ്ബം, രത്തിം ചണ്ഡവാളാദീനം പരിബന്ധേ സതി അരുണുഗ്ഗമനം ആഗമേതബ്ബം. ദിവസഭാഗേ ഞത്വാ ദിവാവ പക്കമിതബ്ബം, ദിവാ പരിബന്ധേ സതി സൂരിയത്ഥങ്ഗമനം ആഗമേതബ്ബം.

൧൯൨. **സങ്ഖാപീ**തി ഏവം സമണധമ്മസ്സ അനിപ്ഫജ്ജനഭാവം ജാനിത്വാ. അനന്തരവാരേ പന സങ്ഖാപീതി ഏവം സമണധമ്മസ്സ നിപ്ഫജ്ജനഭാവം ജാനിത്വാ.

൧൯൪. **യാവജീവ**ന്തി യാവ ജീവിതം പവത്തതി, താവ വത്ഥബ്ബമേവ.

൧൯൫. **സോ പുഗ്ഗലോ**തി പദസ്സ നാനുബന്ധിതബ്ബോതി ഇമിനാ സമ്ബന്ധോ. **അനാപുച്ഛാ**തി ഇധ പന തം പുഗ്ഗലം അനാപുച്ഛാ പക്കമിതബ്ബന്തി അത്ഥോ.

൧൯൭. **സങ്ഖാപീ**തി ഏവം സമണധമ്മസ്സ അനിപ്ഫജ്ജനഭാവം ഞത്വാ സോ പുഗ്ഗലോ നാനുബന്ധിതബ്ബോ, തം ആപുച്ഛാ പക്കമിതബ്ബം.

൧൯൮. **അപി പനുജ്ജമാനേനാപീ**തി അപി നിക്കഡ്ഢീയമാനേനാപി. ഏവരൂപോ ഹി പുഗ്ഗലോ സചേപി ദാരുകലാപസതം വാ ഉദകഘടസതം വാ വാലികമ്ബണസതം വാ ദണ്ഡം ആഹരാപേതി, മാ ഇധ വസീതി നിക്കഡ്ഢാപേതി വാ, തം തം ഖമാപേത്വാ യാവജീവം വത്ഥബ്ബമേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

വനപത്ഥപരിയായസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮. മധുപിണ്ഡികസുത്തവണ്ണനാ

൧൯൯. ഏവം **മേ സുത**ന്തി മധുപിണ്ഡികസുത്തം. തത്ഥ **മഹാവന**ന്തി ഹിമവന്തേന സദ്ധിം ഏകാബദ്ധം അരോപിമം ജാതിവനം, ന യഥാ വേസാലിയം രോപിതാരോപിതമിസ്സകം. **ദിവാവിഹാരായാ**തി ദിവാ

പടിസല്ലാനത്ഥായ. **ബേലുവലട്ഠികായാ**തി തരുണബേലുവരുക്ഖസ്സ. **ദണ്ഡപാണീ**തി ന ജരാദുബ്ബലതായ ദണ്ഡഹത്ഥോ. അയഞ്ഹി തരുണോ പഠമവയേ ഠിതോ, ദണ്ഡചിത്തതായ പന സുവണ്ണദണ്ഡം ഗഹേത്വാ വിചരതി, തസ്മാ **ദണ്ഡപാണീ**തി വുത്തോ. **ജങ്ഘാവിഹാര**ന്തി ജങ്ഘാകിലമഥവിനോദനത്ഥം ജങ്ഘാചാരം. **അനുചങ്കമമാനോ അനുവിചരമാനോ**തി ആരാമദസ്സന-വനദസ്സന-പബ്ബതദസ്സനാദീനം അത്ഥായ ഇതോ ചിതോ ച വിചരമാനോ. അധിച്ചനിക്ഖമനോ കിരേസ കദാചി ദേവ നിക്ഖമിത്വാ ഏവം വിചരതി. **ദണ്ഡമോലുബ്ഭാ**തി ദണ്ഡം ഓലുമ്ഭിത്വാ ഗോപാലകദാരകോ വിയ ദണ്ഡം പുരതോ ഠപേത്വാ ദണ്ഡമത്ഥകേ ദ്വേ ഹത്ഥേ പതിട്ഠാപേത്വാ പിട്ഠിപാണിം ഹനുകേന ഉപ്പീളേത്വാ ഏകമന്തം അട്ഠാസി.

൨൦൦. **കിംവാദീ**തി കിംദിട്ഠികോ. **കിമക്ഖായീ**തി കിം കഥേതി. അയം രാജാ ഭഗവന്തം അവന്ദിത്വാ പടിസന്ഥാരമത്തകമേവ കത്വാ പഞ്ഹം പുച്ഛതി. തമ്പി ന അഞ്ഞാതുകാമതായ, അചിത്തീകാരേന പുച്ഛതി. കസ്മാ? ദേവദത്തസ്സ പക്ഖികോ കിരേസ. ദേവദത്തോ അത്തനോ സന്തികം ആഗച്ഛമാനേ തഥാഗതേ ഭിന്ദതി. സോ കിര ഏവം വദേതി ''സമണോ ഗോതമോ അമ്ഹാകം കുലേന സദ്ധിം വേരീ, ന നോ കുലസ്സ വുദ്ധിം ഇച്ഛതി. ഭഗിനീപി മേ ചക്കവത്തിപരിഭോഗാ, തം പഹായ 'നസ്സതേസാ'തി നിക്ഖമിത്വാ പബ്ബജി. ഭാഗിനേയ്യോപി മേ ചക്കവത്തിബീജന്തി ഞത്വാ അമ്ഹാകം കുലസ്സ വഡ്ഢിയാ അതുസ്സന്തോ 'നസ്സതേത'ന്തി തമ്പി ദഹരകാലേയേവ പബ്ബാജേസി. അഹം പന തേന വിനാ വത്തിതും അസക്കോന്തോ അനുപബ്ബജിതോ. ഏവം പബ്ബജിതമ്പി മം പബ്ബജിതദിവസതോ പട്ഠായ ന ഉജുകേഹി അക്ഖീഹി ഓലോകേതി. പരിസമജ്ഝേ ഭാസന്തോപി മഹാഫരസുനാ പഹരന്തോ വിയ ആപായികോ ദേവദത്തോതിആദീനി ഭാസതീ''തി. ഏവം അയമ്പി രാജാ ദേവദത്തേന ഭിന്നോ, തസ്മാ ഏവമകാസി.

അഥ ഭഗവാ യഥാ അയം രാജാ മയാ പഞ്ഹേ പുച്ഛിതേ ന കഥേതീതി വത്തും ന ലഭതി, യഥാ ച ഭാസിതസ്സ അത്ഥം ന ജാനാതി, ഏവമസ്സ കഥേസ്സാമീതി തസ്സാനുച്ഛവികം കഥേന്തോ **യഥാവാദീ ഖോ**തിആദിമാഹ.

തത്ഥ **ന കേനചി ലോകേ വിഗ്ഗയ്ഹ തിട്ഠതീ**തി ലോകേ കേനചി സദ്ധിം വിഗ്ഗാഹികകഥം ന കരോതി ന വിവദതി. തഥാഗതോ ഹി ലോകേന സദ്ധിം ന വിവദതി; ലോകോ പന തഥാഗതേന സദ്ധിം അനിച്ചന്തി വുത്തേ നിച്ചന്തി വദമാനോ, ദുക്ഖം, അനത്താ, അസുഭന്തി വുത്തേ സുഭന്തി വദമാനോ വിവദതി. തേനേവാഹ ''നാഹം, ഭിക്ഖവേ, ലോകേന വിവദാമി, ലോകോവ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, മയാ വിവദതി, ന, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മവാദീ കേനചി ലോകസ്മിം വിവദതി, അധമ്മവാദീവ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, വിവദതീ''തി (സം॰ നി॰ ൩.൯൪). **യഥാ**തി യേന കാരണേന. **കാമേഹീ**തി വത്ഥുകാമേഹിപി കിലേസകാമേഹിപി. **തം ബ്രാഹ്മണ**ന്തി തം ഖീണാസവം ബ്രാഹ്മണം. **അകഥംകഥി**ന്തി നിബ്ബിചികിച്ഛം. **ഛിന്നകുക്കുച്ച**ന്തി വിപ്പടിസാരകുക്കുച്ചസ്സ ചേവ ഹത്ഥപാദകുക്കുച്ചസ്സ ച ഛിന്നത്താ ഛിന്നകുക്കുച്ചം. **ഭവാഭവേ**തി പുനപ്പുനബ്ഭവേ, ഹീനപണീതേ വാ ഭവേ, പണീതോ ഹി ഭവോ വുദ്ധിപ്പത്തോ അഭവോതി വുച്ചതി. **സഞ്ഞാ**തി കിലേസസഞ്ഞാ. കിലേസായേവ വാ ഇധ സഞ്ഞാനാമേന വുത്താ, തസ്മാ യേന കാരണേന കാമേഹി വിസംയുത്തം വിഹരന്തം തം ലോകേ നിന്നാവാദിം ഖീണാസവബ്രാഹ്മണം

കിലേസസഞ്ഞാ നാനുസേന്തി, തഞ്ച കാരണം അഹം വദാമീതി അയമേത്ഥ അത്ഥോ. ഇതി ഭഗവാ അത്തനോ ഖീണാസവഭാവം ദീപേതി. **നില്ലാളേത്വാ**തി നീഹരിത്വാ കീളാപേത്വാ. **തിവിസാഖ**ന്തി തിസാഖം. **നലാടികന്തി** വലിഭങ്ഗം നലാടേ തിസ്സോ രാജിയോ ദസ്സേന്തോ വലിഭങ്ഗം വുട്ഠാപേത്വാതി അത്ഥോ. **ദണ്ഡമോലുബ്ഭാ**തി ദണ്ഡം ഉപ്പീളേത്വാ. "ദണ്ഡമാലുബ്ഭാ"തിപി പാഠോ, ഗഹേത്വാ പക്കാമീതി അത്ഥോ.

൨൦൩. അഞ്ഞതരോതി നാമേന അപാകടോ ഏകോ ഭിക്ഖു. സോ കിര അനുസന്ധികുസലോ, ഭഗവതാ യഥാ ദണ്ഡപാണീ ന ജാനാതി, തഥാ മയാ കഥിതന്തി വുത്തേ കിന്തി നു ഖോ ഭഗവതാ അവിഞ്ഞേയ്യം കത്വാ പഞ്ഹോ കഥിതോതി അനുസന്ധിം ഗഹേത്വാ ദസബലം യാചിത്വാ ഇമം പഞ്ഹം ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ പാകടം കരിസ്സാമീതി ഉട്ഠായാസനാ ഏകംസം ഉത്തരാസങ്ഗം കരിത്വാ ദസനഖസമുജ്ജലം അഞ്ജലിം പഗ്ഗയ്ഹ **കിംവാദീ പന, ഭന്തേ ഭഗവാ**തിആദിമാഹ.

യതോനിദാനന്തി ഭാവനപുംസകം ഏതം, യേന കാരണേന യസ്മിം കാരണേ സതീതി അത്ഥോ. **പപഞ്ചസഞ്ഞാസങ്ഖാ**തി ഏത്ഥ **സങ്ഖാ**തി കോട്ഠാസോ. **പപഞ്ചസഞ്ഞാ**തി തണ്ഹാമാനദിട്ഠിപപഞ്ചസമ്പയുത്താ സഞ്ഞാ , സഞ്ഞാനാമേന വാ പപഞ്ചായേവ വുത്താ. തസ്മാ പപഞ്ചകോട്ഠാസാതി അയമേത്ഥ അത്ഥോ. **സമുദാചരന്തീ**തി പവത്തന്തി. **ഏത്ഥ ചേ നത്ഥി അഭിനന്ദിതബ്ബ**ന്തി യസ്മിം ദ്വാദസായതനസങ്ഖാതേ കാരണേ സതി പപഞ്ചസഞ്ഞാസങ്ഖാ സമുദാചരന്തി, ഏത്ഥ ഏകായതനമ്പി ചേ അഭിനന്ദിതബ്ബം അഭിവദിതബ്ബം അജ്ഝോസിതബ്ബം നത്ഥീതി അത്ഥോ. തത്ഥ **അഭിനിന്ദിതബ്ബ**ന്തി അഹം മമന്തി അഭിനന്ദിതബ്ബം. **അഭിവദിതബ്ബ**ന്തി അഹം മമാതി വത്തബ്ബം. **അജ്ഝോസിതബ്ബ**ന്തി അജ്ഝോസിത്വാ ഗിലിത്വാ പരിനിട്ഠപേത്വാ ഗഹേതബ്ബയുത്തം. ഏതേനേത്ഥ തണ്ഹാദീനംയേവ അപ്പവത്തിം കഥേതി. **ഏസേവന്തോ**തി അയം അഭിനന്ദനാദീനം നത്ഥിഭാവോവ രാഗാനുസയാദീനം അന്തോ. ഏസേവ നയോ സബ്ബത്ഥ.

ദണ്ഡാദാനാദീസു പന യായ ചേതനായ ദണ്ഡം ആദിയതി, സാ **ദണ്ഡാദാനം**. യായ സത്ഥം ആദിയതി പരാമസതി, സാ **സത്ഥാദാനം**. മത്ഥകപ്പത്തം **കലഹം**. നാനാഗാഹമത്തം **വിഗ്ഗഹം**. നാനാവാദമത്തം **വിവാദം. തുവം തുവ**ന്തി ഏവം പവത്തം തുവം തുവം. പിയസുഞ്ഞകരണം **പേസുഞ്ഞം**. അയഥാസഭാവം മുസാവാദം കരോതി, സാ **മുസാവാദോ**തി വേദിതബ്ബോ. **ഏത്ഥേതേ**തി ഏത്ഥ ദ്വാദസസു ആയതനേസു ഏതേ കിലേസാ. കിലേസാ ഹി ഉപ്പജ്ജമാനാപി ദ്വാദസായതനാനി നിസ്സായ ഉപ്പജ്ജന്തി, നിരുജ്ഝമാനാപി ദ്വാദസസു ആയതനേസുയേവ നിരുജ്ഝന്തി. ഏവം യത്ഥുപ്പന്നാ, തത്ഥേവ നിരുദ്ധാ ഹോന്തി. സ്വായമത്ഥോ സമുദയസച്ചപഞ്ഹേന ദീപേതബ്ബോ -

"സാ ഖോ പനേസാ തണ്ഹാ കത്ഥ ഉപ്പജ്ജമാനാ ഉപ്പജ്ജതി, കത്ഥ നിവിസമാനാ നിവിസതീ"തി വത്വാ - "യം ലോകേ പിയരൂപം സാതരൂപം, ഏത്ഥേസാ തണ്ഹാ ഉപ്പജ്ജമാനാ ഉപ്പജ്ജതി, ഏത്ഥ നിവിസമാനാ നിവിസതി. കിഞ്ച ലോകേ പിയരൂപം സാതരൂപം? ചക്ഖു ലോകേ പിയരൂപം സാതരൂപ"ന്തിആദിനാ (വിഭം ൨൦൩) നയേന ദ്വാദസസുയേവ ആയതനേസു തസ്സാ ഉപ്പത്തി ച നിരോധോ ച വുത്തോ. യഥേവ ച തണ്ഹാ ദ്വാദസസു ആയതനേസു ഉപ്പജ്ജിത്വാ നിബ്ബാനം ആഗമ്മ നിരുദ്ധാപി ആയതനേസു പുന

സമുദാചാരസ്സ അഭാവതോ ആയതനേസുയേവ നിരുദ്ധാതി വുത്താ, ഏവമിമേപി പാപകാ അകുസലാ ധമ്മാ ആയതനേസു നിരുജ്ഝന്തീതി വേദിതബ്ബാ. അഥ വാ യ്വായം അഭിനന്ദനാദീനം അഭാവോവ രാഗാനുസയാദീനം അന്തോതി വുത്തോ. ഏത്ഥേതേ രാഗാനുസയാദീനം അന്തോതി ലദ്ധവോഹാരേ നിബ്ബാനേ പാപകാ അകുസലാ ധമ്മാ അപരിസേസാ നിരുജ്ഝന്തി. യഞ്ഹി യത്ഥ നത്ഥി, തം തത്ഥ നിരുദ്ധം നാമ ഹോതി, സ്വായമത്ഥോ നിരോധപഞ്ഹേന ദീപേതബ്ബോ. വുത്തഞ്ഹേതം "ദുതിയം ഝാനം സമാപന്നസ്സ വിതക്കവിചാരാ വചീസങ്ഖാരാ പടിപ്പസ്സദ്ധാ ഹോന്തീ"തിആദി (പടി॰ മ॰ ൧.൮൩).

൨൦൨. **സത്ഥു ചേവ സംവണ്ണിതോ**തി സത്ഥാരാ ച പസംസിതോ. **വിഞ്ഞൂന**ന്തി ഇദമ്പി കരണത്ഥേ സാമിവചനം, പണ്ഡിതേഹി സബ്രഹ്മചാരീഹി ച സമ്ഭാവിതോതി അത്ഥോ. **പഹോതീ**തി സക്കോതി.

൨൦൩. **അതിക്കമ്മേവ മൂലം അതിക്കമ്മ ഖന്ധ**ന്തി സാരോ നാമ മൂലേ വാ ഖന്ധേ വാ ഭവേയ്യ, തമ്പി അതിക്കമിത്വാതി അത്ഥോ. **ഏവംസമ്പദ**ന്തി ഏവംസമ്പത്തികം, ഈദിസന്തി അത്ഥോ. **അതിസിത്വാ**തി അതിക്കമിത്വാ. **ജാനം ജാനാതീ**തി ജാനിതബ്ബമേവ ജാനാതി. **പസ്സം പസ്സതീ**തി പസ്സിതബ്ബമേവ പസ്സതി. യഥാ വാ ഏകച്ചോ വിപരീതം ഗണ്ഹന്തോ ജാനന്തോപി ന ജാനാതി, പസ്സന്തോപി ന പസ്സതി, ന ഏവം ഭഗവാ. ഭഗവാ പന ജാനന്തോ ജാനാതിയേവ, പസ്സന്തോ പസ്സതിയേവ. സ്വായം ദസ്സനപരിണായകട്ഠേന **ചക്ഖുഭൂതോ**. വിദിതകരണട്ഠേന **ഞാണഭൂതോ**. അവിപരീതസഭാവട്ഠേന പരിയത്തിധമ്മപ്പവത്തനതോ വാ ഹദയേന ചിന്തേത്വാ വാചായ നിച്ഛാരിതധമ്മമയോതി **ധമ്മഭൂതോ**. സേട്ഠട്ഠേന **ബ്രഹ്മഭൂതോ**. അഥ വാ ചക്ഖു വിയ ഭൂതോതി **ചക്ഖുഭൂതോ**തി ഏവമേതേസു പദേസു അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. സ്വായം ധമ്മസ്സ വത്തനതോ **വത്താ**. പവത്താപനതോ **പവത്താ**. അത്ഥം നീഹരിത്വാ ദസ്സനസമത്ഥതായ **അത്ഥസ്സ നിന്നേതാ**. അമതാധിഗമായ പടിപത്തിം ദദാതീതി **അമതസ്സ ദാതാ. അഗരും കത്വാ**തി പുനപ്പുനം ആയാചാപേന്തോപി ഹി ഗരും കരോതി നാമ, അത്തനോ സാവകപാരമീഞാണേ ഠത്വാ സിനേരുപാദതോ വാലുകം ഉദ്ധരമാനോ വിയ ദുബ്ബിഞ്ഞേയ്യം കത്വാ കഥേന്തോപി ഗരും കരോതിയേവ നാമ. ഏവം അകത്വാ അമ്ഹേ പുനപ്പുനം അയാചാപേത്വാ സുവിഞ്ഞേയ്യമ്പി നോ കത്വാ കഥേഹീതി വുത്തം ഹോതി.

൨൦൪. **യം ഖോ നോ ആവുസോ**തി ഏത്ഥ കിഞ്ചാപി "യം ഖോ വോ"തി വത്തബ്ബം സിയാ, തേ പന ഭിക്ഖൂ അത്തനാ സദ്ധിം സങ്ഗണ്ഹന്തോ "യം ഖോ നോ"തി ആഹ. യസ്മാ വാ ഉദ്ദേസോവ തേസം ഉദ്ദിട്ഠോവ. ഭഗവാ പന ഥേരസ്സാപി തേസമ്പി ഭഗവാവ. തസ്മാ ഭഗവാതി പദം സന്ധായപി ഏവമാഹ, യം ഖോ അമ്ഹാകം ഭഗവാ തുമ്ഹാകം സംഖിത്തേന ഉദ്ദേസം ഉദ്ദിസിത്വാതി അത്ഥോ.

ചക്ഖുഞ്ചാവുസോതിആദീസു അയമത്ഥോ, ആവുസോ, നിസ്സയഭാവേന ചക്ഖുപസാദഞ്ച ആരമ്മണഭാവേന ചതുസമുട്ഠാനികരൂപേ ച പടിച്ച ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം നാമ ഉപ്പജ്ജതി. **തിണ്ണം സങ്ഗതി ഫസ്സോ**തി തേസം തിണ്ണം സങ്ഗതിയാ ഫസ്സോ നാമ ഉപ്പജ്ജതി. തം ഫസ്സം പടിച്ച സഹജാതാദിവസേന ഫസ്സപച്ചയാ വേദനാ ഉപ്പജ്ജതി. തായ വേദനായ യം ആരമ്മണം വേദേതി,

തദേവ സഞ്ഞാ സഞ്ജാനാതി, യം സഞ്ഞാ സഞ്ജാനാതി, തദേവ ആരമ്മണം വിതക്കോ വിതക്കേതി. യം വിതക്കോ വിതക്കേതി, തദേവാരമ്മണം പപഞ്ചോ പപഞ്ചേതി. **തതോനിദാന**ന്തി ഏതേഹി ചക്ഖുരൂപാദീഹി കാരണേഹി. **പുരിസം പപഞ്ചസഞ്ഞാസങ്ഖാ സമുദാചരന്തീ**തി തം അപരിഞ്ഞാതകാരണം പുരിസം പപഞ്ചകോട്ഠാസാ അഭിഭവന്തി, തസ്സ പവത്തന്തീതി അത്ഥോ. തത്ഥ ഫസ്സവേദനാസഞ്ഞാ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണേന സഹജാതാ ഹോന്തി. വിതക്കോ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാനന്തരാദീസു സവിതക്കചിത്തേസു ദട്ഠബ്ബോ. പപഞ്ചസങ്ഖാ ജവനേന സഹജാതാ ഹോന്തി. യദി ഏവം കസ്മാ അതീതാനാഗതഗ്ഗഹണം കതന്തി? തഥാ ഉപ്പജ്ജനതോ. യഥേവ ഹി ഏതരഹി ചക്ഖുദ്വാരികോ പപഞ്ചോ ചക്ഖുഞ്ച രൂപേ ച ഫസ്സവേദനാസഞ്ഞാവിതക്കേ ച പടിച്ച ഉപ്പന്നോ, ഏവമേവം അതീതാനാഗതേസുപി ചക്ഖുവിഞ്ഞേയ്യേസു രൂപേസു തസ്സുപ്പത്തിം ദസ്സേന്തോ ഏവമാഹ.

സോതഞ്ചാവുസോതിആദീസുപി ഏസേവ നയോ. ഛട്ഠദ്വാരേ പന **മന**ന്തി ഭവങ്ഗചിത്തം. **ധമ്മേ**തി തേഭൂമകധമ്മാരമ്മണം. **മനോവിഞ്ഞാണ**ന്തി ആവജ്ജനം വാ ജവനം വാ. ആവജ്ജനേ ഗഹിതേ ഫസ്സവേദനാസഞ്ഞാവിതക്കാ ആവജ്ജനസഹജാതാ ഹോന്തി. പപഞ്ചോ ജവനസഹജാതോ. ജവനേ ഗഹിതേ സഹാവജ്ജനകം ഭവങ്ഗ മനോ നാമ ഹോതി, തതോ ഫസ്സാദയോ സബ്ബേപി ജവനേന സഹജാതാവ. മനോദ്വാരേ പന യസ്മാ അതീതാദിഭേദം സബ്ബമ്പി ആരമ്മണം ഹോതി, തസ്മാ **അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നേസൂ**തി ഇദം യുത്തമേവ.

ഇദാനി വട്ടം ദസ്സേന്തോ **സോ വതാവുസോ**തി ദേസനം ആരഭി. **ഫസ്സപഞ്ഞത്തിം പഞ്ഞപേസ്സതീ**തി ഫസ്സോ നാമ ഏകോ ധമ്മോ ഉപ്പജ്ജതീതി ഏവം ഫസ്സപഞ്ഞത്തിം പഞ്ഞപേസ്സതി, ദസ്സേസ്സതീതി അത്ഥോ. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ. ഏവം ഇമസ്മിം സതി ഇദം ഹോതീതി ദ്വാദസായതനവസേന സകലം വട്ടം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി ദ്വാദസായതനപടിക്ഖേപവസേന വിവട്ടം ദസ്സേന്തോ **സോ വതാവുസോ ചക്ഖുസ്മിം അസതീ**തി ദേസനം ആരഭി. തത്ഥ വുത്തനയേനേവ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

ഏവം പഞ്ഹം വിസ്സജ്ജേത്വാ ഇദാനി സാവകേന പഞ്ഹോ കഥിതോതി മാ നിക്കങ്ഖാ അഹുവത്ഥ, അയം ഭഗവാ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണതുലം ഗഹേത്വാ നിസിന്നോ, ഇച്ഛമാനാ തമേവ ഉപസങ്കമിത്വാ നിക്കങ്ഖാ ഹോഥാതി ഉയ്യോജേന്തോ **ആകങ്ഖമാനാ ച പനാ**തിആദിമാഹ.

൨൦൫. **ഇമേഹി ആകാരേഹീ**തി ഇമേഹി കാരണേഹി പപഞ്ചുപ്പത്തിയാ പാടിയേക്കകാരണേഹി ചേവ വട്ടവിവട്ടകാരണേഹി ച. **ഇമേഹി പദേഹീ**തി ഇമേഹി അക്ഖരസമ്പിണ്ഡനേഹി. **ബ്യഞ്ജനേഹീ**തി പാടിയേക്കഅക്ഖരേഹി. **പണ്ഡിതോ**തി പണ്ഡിച്ചേന സമന്നാഗതോ. ചതൂഹി വാ കാരണേഹി പണ്ഡിതോ ധാതുകുസലോ ആയതനകുസലോ പച്ചയാകാരകുസലോ കാരണാകാരണകുസലോതി. **മഹാപഞ്ഞോ**തി മഹന്തേ അത്ഥേ മഹന്തേ ധമ്മേ മഹന്താ നിരുത്തിയോ മഹന്താനി പടിഭാനാനി പരിഗ്ഗഹണസമത്ഥായ മഹാപഞ്ഞായ സമന്നാഗതോ. **യഥാ തം മഹാകച്ചാനേനാ**തി യഥാ മഹാകച്ചാനേന ബ്യാകതം, തം സന്ധായ **ത**ന്തി വുത്തം. യഥാ മഹാകച്ചാനേന ബ്യാകതം, അഹമ്പി തം ഏവമേവം ബ്യാകരേയ്യന്തി അത്ഥോ.

മധുപിണ്ഡികന്തി മഹന്തം ഗുളപൂവം ബദ്ധസത്തുഗുളകം വാ. **അസേചനകന്തി** അസേചിതബ്ബകം. സപ്പിഫാണിതമധുസക്കരാദീസു ഇദം നാമേത്ഥ മന്ദം ഇദം ബഹുകന്തി ന വത്തബ്ബം സമയോജിതരസം. **ചേതസോതി** ചിന്തകജാതികോ. **ദബ്ബജാതികോതി** പണ്ഡിതസഭാവോ. **കോ നാമോ അയന്തി** ഇദം ഥേരോ അതിഭദ്ദകോ അയം ധമ്മപരിയായോ, ദസബലസ്സ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേനേവസ്സ നാമം ഗണ്ഹാപേസ്സാമീതി ചിന്തേത്വാ ആഹ. **തസ്മാതി** യസ്മാ മധുപിണ്ഡികോ വിയ മധുരോ, തസ്മാ മധുപിണ്ഡികപരിയായോത്വേവ നം ധാരേഹീതി വദതി. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

മധുപിണ്ഡികസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. ദ്വേധാവിതക്കസുത്തവണ്ണനാ

൨൦൭. മേ സുതന്തി ദ്വേധാവിതക്കസുത്തം. തത്ഥ **ദ്വിധാ കത്വാ ദ്വിധാ കത്വാതി** ദ്വേ ദ്വേ ഭാഗേ കത്വാ. **കാമവിതക്കോതി** കാമപടിസംയുത്തോ വിതക്കോ. **ബ്യാപാദവിതക്കോതി** ബ്യാപാദപടിസംയുത്തോ വിതക്കോ. **വിഹിംസാവിതക്കോതി** വിഹിംസാപടിസംയുത്തോ വിതക്കോ. **ഏകം ഭാഗന്തി** അജ്ഝത്തം വാ ബഹിദ്ധാ വാ ഓളാരികോ വാ സുഖുമോ വാ സബ്ബോപായം വിതക്കോ അകുസലപക്ഖികോയേവാതി തയോപി കാമബ്യാപാദവിഹിംസാവിതക്കേ ഏകം കോട്ഠാസമകാസിം. കാമേഹി നിസ്സടോ നേക്ഖമ്മപടിസംയുത്തോ വിതക്കോ **നേക്ഖമ്മവിതക്കോ** നാമ, സോ യാവ പഠമജ്ഝാനാ വട്ടതി. അബ്യാപാദപടിസംയുത്തോ വിതക്കോ **അബ്യാപാദവിതക്കോ,** സോ മേത്താപുബ്ബഭാഗതോ പട്ഠായ യാവ പഠമജ്ഝാനാ വട്ടതി. അവിഹിംസാപടിസംയുത്തോ വിതക്കോ **അവിഹിംസാവിതക്കോ,** സോ കരുണാപുബ്ബഭാഗതോ പട്ഠായ യാവ പഠമജ്ഝാനാ വട്ടതി. **ദുതിയം ഭാഗന്തി** സബ്ബോപായം കുസലപക്ഖികോയേവാതി ദുതിയം കോട്ഠാസമകാസിം. ഇമിനാ ബോധിസത്തസ്സ വിതക്കനിഗ്ഗഹണകാലോ കഥിതോ.

ബോധിസത്തസ്സ ഹി ഛബ്ബസ്സാനി പധാനം പദഹന്തസ്സ നേക്ഖമ്മവിതക്കാദയോ പുഞ്ജപുഞ്ജാ മഹാനദിയം ഓഘാ വിയ പവത്തിംസു. സതിസമ്മോസേന പന സഹസാ കാമവിതക്കാദയോ ഉപ്പജ്ജിത്വാ കുസലവാരം പച്ഛിന്ദിത്വാ സയം അകുസലജവനവാരാ ഹുത്വാ തിട്ഠന്തി. തതോ ബോധിസത്തോ ചിന്തേസി - ''മയ്ഹം ഇമേ കാമവിതക്കാദയോ കുസലവാരം പച്ഛിന്ദിത്വാ തിട്ഠന്തി, ഹന്ദാഹം ഇമേ വിതക്കേ ദ്വേ ഭാഗേ കത്വാ വിഹരാമീ''തി കാമവിതക്കാദയോ അകുസലപക്ഖികാതി ഏകം ഭാഗം കരോതി നേക്ഖമ്മവിതക്കാദയോ കുസലപക്ഖികാതി ഏകം. അഥ പുന ചിന്തേസി - ''അകുസലപക്ഖതോ ആഗതം വിതക്കം മന്തേന കണ്ഹസപ്പം ഉപ്പീളേത്വാ ഗണ്ഹന്തോ വിയ അമിത്തം ഗീവായ അക്കമന്തോ വിയ ച നിഗ്ഗഹേസ്സാമി, നാസ്സ വഡ്ഢിതും ദസ്സാമി. കുസലപക്ഖതോ ആഗതം വിതക്കം മേഘസമയേ മേഘം വിയ സുഖേത്തേ സാലകല്യാണിപോതകം വിയ ച സീഘം വഡ്ഢേസ്സാമീ''തി. സോ തഥാ കത്വാ അകുസലവിതക്കേ നിഗ്ഗണ്ഹി,

കുസലവിതക്കേ വഡ്ഢേസി. ഏവം ഇമിനാ ബോധിസത്തസ്സ വിതക്കനിഗ്ഗഹണനകാലോ കഥിതോതി വേദിതബ്ബോ.

൨൦൭. ഇദാനി യഥാസ്സ തേ വിതക്കാ ഉപ്പജ്ജിംസു, യഥാ ച നേ നിഗ്ഗഹേസി, തം ദസ്സേന്തോ **തസ്സ മയ്ഹം, ഭിക്ഖവേ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അപ്പമത്തസ്സാ**തി സതിയാ അവിപ്പവാസേ ഠിതസ്സ. **ആതാപിനോ**തി ആതാപവീരിയവന്തസ്സ. **പഹിതത്തസ്സാ**തി പേസിതചിത്തസ്സ. **ഉപ്പജ്ജതി കാമവിതക്കോ**തി ബോധിസത്തസ്സ ഛബ്ബസ്സാനി പധാനം പദഹതോ രജ്ജസുഖം വാ ആരബ്ഭ, പാസാദേ വാ നാടകാനി വാ ഓരോധേ വാ കിഞ്ചിദേവ വാ സമ്പത്തിം ആരബ്ഭ കാമവിതക്കോ നാമ ന ഉപ്പന്നപുബ്ബോ. ദുക്കരകാരികായ പനസ്സ ആഹാരൂപച്ഛേദേന അധിമത്തകസിമാനം പത്തസ്സ ഏതദഹോസി - "ന സക്കാ ആഹാരൂപച്ഛേദേന വിസേസം നിബ്ബത്തേതും, യംനൂനാഹം ഓളാരികം ആഹാരം ആഹാരേയ്യ"ന്തി. സോ ഉരുവേലം പിണ്ഡായ പാവിസി. മനുസ്സാ - "മഹാപുരിസോ പുബ്ബേ ആഹരിത്വാ ദിന്നമ്പി ന ഗണ്ഹി, അദ്ധാസ്സ ഇദാനി മനോരഥോ മത്ഥകം പത്തോ, തസ്മാ സയമേവ ആഗതോ"തി പണീതപണീതം ആഹാരം ഉപഹരിംസു. ബോധിസത്തസ്സ അത്തഭാവോ നചിരസ്സേവ പാകതികോ അഹോസി. ജരാജിണ്ണത്തഭാവോ ഹി സപ്പായഭോജനം ലഭിത്വാപി പാകതികോ ന ഹോതി. ബോധിസത്തോ പന ദഹരോ. തേനസ്സ സപ്പായഭോജനം ഭുഞ്ജതോ അത്തഭാവോ ന ചിരസ്സേവ പാകതികോ ജാതോ, വിപ്പസന്നാനി ഇന്ദ്രിയാനി, പരിസുദ്ധോ ഛവിവണ്ണോ, സമുഗ്ഗതതാരാഗണം വിയ നഭം പരിപുണ്ണദ്വത്തിംസമഹാപുരിസലക്ഖണപ്പടിമണ്ഡിതസരീരം അഹോസി. സോ തം ഓലോകേത്വാ "താവ കിലന്തോ നാമ അത്തഭാവോ ഏവം പടിപാകതികോ ജാതോ"തി ചിന്തേത്വാ അത്തനോ പഞ്ഞാമഹന്തതായ ഏവം പരിത്തകമ്പി വിതക്കം ഗഹേത്വാ കാമവിതക്കോതി അകാസി.

പണ്ണസാലായ പുരതോ നിസിന്നോ ചമരപസദഗവയരോഹിതമിഗാദികേ മഗഗണേ മനുഞ്ഞസദ്ദരവനേ മോരവനകുക്കുടാദികേ പക്ഖിഗണേ നീലുപ്പലകുമുദകമലാദിസഞ്ഛന്നാനി പല്ലലാനി നാനാകുസുമസഞ്ഛന്നവിടപാ വനരാജിയോ മണിക്ഖന്ധനിമ്മലജലപവാഹഞ്ച നദിം നേരഞ്ജരം പസ്സതി. തസ്സ ഏവം ഹോതി "സോഭനാ വതിമേ മിഗജാതാ പക്ഖിഗണാ പല്ലലാനി വനരാജിയോ നദീ നേരഞ്ജരാ"തി. സോ തമ്പി ഏവം പരിത്തകം വിതക്കം ഗഹേത്വാ കാമവിതക്കമകാസി, തേനാഹ "ഉപ്പജ്ജതി കാമവിതക്കോ"തി.

അത്തബ്യാബാധായപീതി അത്തദുക്ഖായപി. ഏസേവനയോ സബ്ബത്ഥ. കിം പന മഹാസത്തസ്സ ഉഭയദുക്ഖായ സംവത്തനകവിതക്കോ നാമ അത്ഥീതി? നത്ഥി. അപരിഞ്ഞായം ഠിതസ്സ പന വിതക്കോ യാവ ഉഭയബ്യാബാധായ സംവത്തതീതി ഏതാനി തീണി നാമാനി ലഭതി, തസ്മാ ഏവമാഹ. **പഞ്ഞാനിരോധികോ**തി അനുപ്പന്നായ ലോകിയലോകുത്തരായ പഞ്ഞായ ഉപ്പജ്ജിതും ന ദേതി, ലോകിയപഞ്ഞം പന അട്ഠസമാപത്തിപഞ്ചാഭിഞ്ഞാവസേന ഉപ്പന്നമ്പി സമുച്ഛിന്ദിത്വാ ഖിപതീതി **പഞ്ഞാനിരോധികോ. വിഘാതപക്ഖികോ**തി ദുക്ഖകോട്ഠാസികോ. അസങ്ഖതം നിബ്ബാനം നാമ, തം പച്ചക്ഖം കാതും ന ദേതീതി **അനിബ്ബാനസംവത്തനികോ. അബ്ഭത്ഥം ഗച്ഛതീ**തി ഖയം നത്ഥിഭാവം ഗച്ഛതി. ഉദകപുപ്ഫുളകോ വിയ നിരുജ്ഝതി. **പജഹമേവാ**തി പജഹിമേവ. **വിനോദമേവാ**തി നീഹരിമേവ. **ബ്യന്തമേവ നം അകാസി**ന്തി വിഗതന്തം നിസ്സേസം പരിവടുമം പരിച്ഛിന്നമേവ നം അകാസിം.

൨൦൭. ബ്യാപാദവിതക്കോതി ന ബോധിസത്തസ്സ പരൂപഘാതപ്പടിസംയുത്തോ നാമ വിതക്കോ ചിത്തേ ഉപ്പജ്ജതി, അഥസ്സ അതിവസ്സഅച്ചുണ്ഹഅതിസീതാദീനി പന പടിച്ച ചിത്തവിപരിണാമഭാവോ ഹോതി, തം സന്ധായ ''ബ്യാപാദവിതക്കോ''തി ആഹ. **വിഹിംസാവിതക്കോതി** ന മഹാസത്തസ്സ പരേസം ദുക്ഖുപ്പാദനപ്പടിസംയുത്തോ വിതക്കോ ഉപ്പജ്ജതി, ചിത്തേ പന ഉദ്ധതാകാരോ അനേകഗ്ഗതാകാരോ ഹോതി, തം ഗഹേത്വാ വിഹിംസാവിതക്കമകാസി. പണ്ണസാലാദ്വാരേ നിസിന്നോ ഹി സീഹബ്യഗ്ഘാദികേ വാളമിഗേ സൂകരാദയോ ഖുദ്ദമിഗേ വിഹിംസന്തേ പസ്സതി. അഥ ബോധിസത്തോ ഇമസ്മിമ്പി നാമ അകുതോഭയേ അരഞ്ഞേ ഇമേസം തിരച്ഛാനഗതാനം പച്ചത്ഥികാ ഉപ്പജ്ജന്തി, ബലവന്തോ ദുബ്ബലേ ഖാദന്തി, ബലവന്തഖാദിതാ വത്തന്തീതി കാരുഞ്ഞം ഉപ്പാദേതി. അഞ്ഞേപി ബിളാരാദയോ കുക്കുടമൂസികാദീനി ഖാദന്തേ പസ്സതി, ഗാമം പിണ്ഡായ പവിട്ഠോ മനുസ്സേ രാജകമ്മികേഹി ഉപദ്ദുതേ വധബന്ധാദീനി അനുഭവന്തേ അത്തനോ കസിവണിജ്ജാദീനി കമ്മാനി കത്വാ ജീവിതും ന ലഭന്തീതി കാരുഞ്ഞം ഉപ്പാദേതി, തം സന്ധായ ''ഉപ്പജ്ജതി വിഹിംസാവിതക്കോ''തി ആഹ. **തഥാ തഥാ**തി തേന തേന ആകാരേന. ഇദം വുത്തം ഹോതി - കാമവിതക്കാദീസു യം യം വിതക്കേതി, യം യം വിതക്കം പവത്തേതി, തേന തേനേ ചസ്സാകാരേന കാമവിതക്കാദിഭാവോ ചേതസോ ന ഹി ഹോതീതി. **പഹാസി നേക്ഖമ്മവിതക്ക**ന്തി നേക്ഖമ്മവിതക്കം പജഹതി. **ബഹുലമകാസീ**തി ബഹുലം കരോതി. **തസ്സ തം കാമവിതക്കായ ചിത്ത**ന്തി തസ്സ തം ചിത്തം കാമവിതക്കത്ഥായ. യഥാ കാമവിതക്കസമ്പയുത്തം ഹോതി, ഏവമേവം നമതീതി അത്ഥോ. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ.

ഇദാനി അത്ഥദീപികം ഉപമം ദസ്സേന്തോ **സേയ്യഥാപീ** തിആദിമാഹ. തത്ഥ **കിട്ഠസമ്ബാധേ**തി സസ്സസമ്ബാധേ. **ആകോടേയ്യാ**തി ഉജുകം പിട്ഠിയം പഹരേയ്യ. **പടികോടേയ്യാ**തി തിരിയം ഫാസുകാസു പഹരേയ്യ. **സന്നിരുന്ധേയ്യാ**തി ആവരിത്വാ തിട്ഠേയ്യ. **സന്നിവാരേയ്യാ**തി ഇതോ ചിതോ ച ഗന്തും ന ദദേയ്യ . **തതോനിദാന**ന്തി തേന കാരണേന, ഏവം അരക്ഖിതാനം ഗുന്നം പരേസം സസ്സഖാദനകാരണേനാതി അത്ഥോ. ബാലോ ഹി ഗോപാലോകോ ഏവം ഗാവോ അരക്ഖമാനോ ''അയം അമ്ഹാകം ഭത്തവേതനം ഖാദതി, ഉജും ഗാവോ രക്ഖിതുമ്പി ന സക്കോതി, കുലേഹി സദ്ധിം വേരം ഗണ്ഹാപേതീ''തി ഗോസാമികാനമ്പി സന്തികാ വധാദീനി പാപുണാതി, കിട്ഠസാമികാനമ്പി. പണ്ഡിതോ പന ഇമാനി ചത്താരി ഭയാനി സമ്പസ്സന്തോ ഗാവോ സാധുകം രക്ഖതി, തം സന്ധായേതം വുത്തം. **ആദീനവ**ന്തി ഉപദ്ദവം. **ഓകാര**ന്തി ലാമകം, ഖന്ധേസു വാ ഓതാരം. **സംകിലേസ**ന്തി കിലിട്ഠഭാവം. **നേക്ഖമ്മേ**തി നേക്ഖമ്മമ്ഹി. **ആനിസംസ**ന്തി വിസുദ്ധിപക്ഖം. **വോദാനപക്ഖ**ന്തി ഇദം തസ്സേവ വേവചനം, കുസലാനം ധമ്മാനം നേക്ഖമ്മമ്ഹി വിസുദ്ധിപക്ഖം അദ്ദസന്തി അത്ഥോ.

൨൦൮. നേക്ഖമ്മന്തി ച കാമേഹി നിസ്സടം സബ്ബകുസലം, ഏകധമ്മേ സങ്ഗയ്ഹമാനേ നിബ്ബാനമേവ. തത്രിദം ഓപമ്മസംസന്ദനം - കിട്ഠസമ്ബാധം വിയ ഹി രൂപാദിആരമ്മണം, കൂടഗാവോ വിയ കൂടചിത്തം, പണ്ഡിതഗോപാലകോ വിയ ബോധിസത്തോ, ചതുബ്ബിധഭയം വിയ അത്തപരൂഭയബ്യാബാധായ സംവത്തനവിതക്കോ, പണ്ഡിതഗോപാലകസ്സ ചതുബ്ബിധം ഭയം ദിസ്വാ കിട്ഠസമ്ബാധേ അപ്പമാദേന ഗോരക്ഖണം വിയ

ബോധിസത്തസ്സ ഛബ്ബസ്സാനി പധാനം പദഹതോ അത്തബ്യാബാധാദിഭയം ദിസ്വാ രൂപാദീസു ആരമ്മണേസു യഥാ കാമവിതക്കാദയോ ന ഉപ്പജ്ജന്തി, ഏവം ചിത്തരക്ഖണം. **പഞ്ഞാവുദ്ധികോ**തിആദീസു അനുപ്പന്നായ ലോകിയലോകുത്തരപഞ്ഞായ ഉപ്പാദായ, ഉപ്പന്നായ ച വുദ്ധിയാ സംവത്തതീതി **പഞ്ഞാവുദ്ധികോ**. ന ദുക്ഖകോട്ഠാസായ സംവത്തതീതി **അവിഘാതപക്ഖികോ**. നിബ്ബാനധാതുസച്ഛികിരിയായ സംവത്തതീതി **നിബ്ബാനസംവത്തനികോ. രത്തിം ചേപി നം, ഭിക്ഖവേ, അനുവിതക്കേയ്യ**ന്തി സകലരത്തിം ചേപി തം വിതക്കം പവത്തേയ്യം. **തതോനിദാന**ന്തി തംമൂലകം. **ഓഹഞ്ഞേയ്യാ**തി ഉഗ്ഘാതീയേയ്യ, ഉദ്ധച്ചായ സംവത്തേയ്യാതി അത്ഥോ. **ആരാ**തി ദൂരേ. **സമാധിമ്ഹാ**തി ഉപചാരസമാധിതോപി അപ്പനാസമാധിതോപി. **സോ ഖോ അഹം, ഭിക്ഖവേ, അജ്ഝത്തമേവ ചിത്ത**ന്തി സോ അഹം, ഭിക്ഖവേ, മാ മേ ചിത്തം സമാധിമ്ഹാ ദൂരേ ഹോതൂതി അജ്ഝത്തമേവ ചിത്തം സണ്ഠപേമി, ഗോചരജ്ഝത്തേ ഠപേമീതി അത്ഥോ. **സന്നിസാദേമീ**തി തത്ഥേവ ച നം സന്നിസീദാപേമി. **ഏകോദിം കരോമീ**തി ഏകഗ്ഗം കരോമി. **സമാദഹാമീ**തി സമ്മാ ആദഹാമി, സുട്ഠു ആരോപേമീതി അത്ഥോ. **മാ മേ ചിത്തം ഊഹഞ്ഞീ**തി മാ മയ്ഹം ചിത്തം ഉഗ്ഘാതീയിത്ഥ, മാ ഉദ്ധച്ചായ സംവത്തതൂതി അത്ഥോ.

൨൧൮. **ഉപ്പജ്ജതി അബ്യാപാദവിതക്കോ...പേ॰... അവിഹിംസാവിതക്കോ**തി ഏത്ഥ യോ സോ ഇമായ ഹേട്ഠാ വുത്തതരുണവിപസ്സനായ സദ്ധിം ഉപ്പന്നവിതക്കോ കാമപച്ചനീകട്ഠേന **നേക്ഖമ്മവിതക്കോ**തി വുത്തോ. സോയേവ ബ്യാപാദപച്ചനീകട്ഠേന **അബ്യാപാദവിതക്കോ**തി ച വിഹിംസാപച്ചനീകട്ഠേന **അവിഹിംസാവിതക്കോ**തി ച വുത്തോ.

ഏത്താവതാ ബോധിസത്തസ്സ സമാപത്തിം നിസ്സായ വിപസ്സനാപട്ഠപനകാലോ കഥിതോ. യസ്സ ഹി സമാധിപി തരുണോ, വിപസ്സനാപി. തസ്സ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ അതിചിരം നിസിന്നസ്സ കായോ കിലമതി, അന്തോ അഗ്ഗി വിയ ഉട്ഠഹതി, കച്ഛേഹി സേദാ മുച്ചന്തി, മത്ഥകതോ ഉസുമവട്ടി വിയ ഉട്ഠഹതി, ചിത്തം ഹഞ്ഞതി വിഹഞ്ഞതി വിപ്ഫന്ദതി. സോ പുന സമാപത്തിം സമാപജ്ജിത്വാ തം പരിദമേത്വാ മുദുകം കത്വാ സമസ്സാസേത്വാ പുന വിപസ്സനം പട്ഠപേതി. തസ്സ പുന അതിചിരം നിസിന്നസ്സ തഥേവ ഹോതി. സോ പുന സമാപത്തിം സമാപജ്ജിത്വാ തഥേവ കരോതി. വിപസ്സനായ ഹി ബഹൂപകാരാ സമാപത്തി.

യഥാ യോധസ്സ ഫലകകോട്ഠകോ നാമ ബഹൂപകാരോ ഹോതി, സോ തം നിസ്സായ സങ്ഗാമം പവിസതി, തത്ഥ ഹത്ഥീഹിപി അസ്സേഹിപി യോധേഹിപി സദ്ധിം കമ്മം കത്വാ ആവുധേസു വാ ഖീണേസു ഭുഞ്ജിതുകാമതാദിഭാവേ വാ സതി നിവത്തിത്വാ ഫലകകോട്ഠകം പവിസിത്വാ ആവുധാനിപി ഗണ്ഹാതി, വിസ്സമതിപി, ഭുഞ്ജതിപി, പാനീയമ്പി പിവതി, സന്നാഹമ്പി പടിസന്നയ്ഹതി, തം തം കത്വാ പുന സങ്ഗാമം പവിസതി, തത്ഥ കമ്മം കത്വാ പുന ഉച്ചാരാദിപീളിതോ വാ കേനചിദേവ വാ കരണീയേന ഫലകകോട്ഠകം പവിസതി. തത്ഥ സന്ഥമ്ഭിത്വാ പുന സങ്ഗാമം പവിസതി, ഏവം യോധസ്സ ഫലകകോട്ഠകോ വിയ വിപസ്സനായ ബഹൂപകാരാ സമാപത്തി.

സമാപത്തിയാ പന സങ്ഗാമനിത്ഥരണകയോധസ്സ ഫലകകോട്ഠകതോപി വിപസ്സനാ ബഹൂപകാരതരാ. കിഞ്ചാപി ഹി സമാപത്തിം നിസ്സായ വിപസ്സനം

പട്ഠപേതി, വിപസ്സനാ പന ഥാമജാതാ സമാപത്തിമ്പി രക്ഖതി. ഥാമജാതം കരോതി.

യഥാ ഹി ഥലേ നാവമ്പി നാവായ ഭണ്ഡമ്പി സകടഭാരം കരോന്തി. ഉദകം പത്വാ പന സകടമ്പി സകടഭണ്ഡമ്പി യുത്തഗോണേപി നാവാഭാരം കരോന്തി. നാവാ തിരിയം സോതം ഛിന്ദിത്വാ സോത്ഥിനാ സുപട്ടനം ഗച്ഛതി, ഏവമേവം കിഞ്ചാപി സമാപത്തിം നിസ്സായ വിപസ്സനം പട്ഠപേതി, വിപസ്സനാ പന ഥാമജാതാ സമാപത്തിമ്പി രക്ഖതി, ഥാമജാതം കരോതി. ഥലം പത്വാ സകടം വിയ ഹി സമാപത്തി. ഉദകം പത്വാ നാവാ വിയ വിപസ്സനാ. ഇതി ബോധിസത്തസ്സ ഏത്താവതാ സമാപത്തിം നിസ്സായ വിപസ്സനാപട്ഠപനകാലോ കഥിതോതി വേദിതബ്ബോ.

യഞ്ഞദേവാതിആദി കണ്ഹപക്ഖേ വുത്താനുസാരേനേവ വേദിതബ്ബം, ഇധാപി അത്ഥദീപികം ഉപമം ദസ്സേതും **സേയ്യഥാപീ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഗാമന്തസമ്ഭതേസൂ**തി ഗാമന്തം ആഹടേസു. **സതികരണീയമേവ ഹോതീ**തി **ഏതാ ഗാവോ**തി സതിഉപ്പാദനമത്തമേവ കാതബ്ബം ഹോതി. ഇതോ ചിതോ ച ഗന്ത്വാ ആകോടനാദികിച്ചം നത്ഥി. **ഏതേ ധമ്മാ**തി ഏതേ സമഥവിപസ്സനാ ധമ്മാതി സതുപ്പാദനമത്തമേവ കാതബ്ബം ഹോതി. ഇമിനാ ബോധിസത്തസ്സ സമഥവിപസ്സനാനം ഥാമജാതകാലോ കഥിതോ. തദാ കിരസ്സ സമാപത്തിം അപ്പനത്ഥായ നിസിന്നസ്സ അട്ഠ സമാപത്തിയോ ഏകാവജ്ജനേന ആപാഥം ആഗച്ഛന്തി, വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ നിസിന്നോ സത്ത അനുപസ്സനാ ഏകപ്പഹാരേനേവ ആരുള്ഹോ ഹോതി.

൨൧൫. **സേയ്യഥാപീ**തി ഇധ കിം ദസ്സേതി? അയം പാടിയേക്കോ അനുസന്ധി, സത്താനഞ്ഹി ഹിതൂപചാരം അത്തനോ സത്ഥുഭാവസമ്പദഞ്ച ദസ്സേന്തോ ഭഗവാ ഇമം ദേസനം ആരഭി. തത്ഥ **അരഞ്ഞേ**തി അടവിയം. **പവനേ**തി വനസണ്ഡേ. അത്ഥതോ ഹി ഇദം ദ്വയം ഏകമേവ, പഠമസ്സ പന ദുതിയം വേവചനം. **അയോഗക്ഖേമകാമോ**തി ചതൂഹി യോഗേഹി ഖേമം നിബ്ഭയട്ഠാനം അനിച്ഛന്തോ ഭയമേവ ഇച്ഛന്തോ . **സോവത്ഥികോ**തി സുവത്ഥിഭാവാവഹോ. **പീതിഗമനീയോ**തി തുട്ഠിം ഗമനീയോ. ‘‘പീതഗമനീയോ’’തി വാ പാഠോ. **പിദഹേയ്യാ**തി സാഖാദീഹി ഥകേയ്യ. **വിവരേയ്യാ**തി വിസദമുഖം കത്വാ വിവടം കരേയ്യ. **കുമ്മഗ്ഗ**ന്തി ഉദകവനപബ്ബതാദീഹി സന്നിരുദ്ധം അമഗ്ഗം. **ഓദഹേയ്യ ഓകചര**ന്തി തേസം ഓകേ ചരമാനം വിയ ഏകം ദീപകമിഗം ഏകസ്മിം ഠാനേ ഠപേയ്യ. **ഓകചാരിക**ന്തി ദീഘരജ്ജുയാ ബന്ധിതംയേവ മിഗിം.

മിഗലുദ്ദകോ ഹി അരഞ്ഞം മിഗാനം വസനട്ഠാനം ഗന്ത്വാ ‘‘ഇധ വസന്തി, ഇമിനാ മഗ്ഗേന നിക്ഖമന്തി, ഏത്ഥ ചരന്തി, ഏത്ഥ പിവന്തി, ഇമിനാ മഗ്ഗേന പവിസന്തീ’’തി സല്ലക്ഖേത്വാ മഗ്ഗം പിധായ കുമ്മഗ്ഗം വിവരിത്വാ ഓകചരഞ്ച ഓകചാരികഞ്ച ഠപേത്വാ സയം പടിച്ഛന്നട്ഠാനേ സത്തിം ഗഹേത്വാ തിട്ഠതി. അഥ സായന്ഹസമയേ മിഗാ അകുതോഭയേ അരഞ്ഞേ ചരിത്വാ പാനീയം പിവിത്വാ മിഗപോതകേഹി സദ്ധിം കീളമാനാ വസനട്ഠാനസന്തികം ആഗന്ത്വാ ഓകചരഞ്ച ഓകചാരികഞ്ച ദിസ്വാ ‘‘സഹായകാ നോ ആഗതാ ഭവിസ്സന്തീ’’തി നിരാസങ്കാ പവിസന്തി, തേ മഗ്ഗം പിഹിതം ദിസ്വാ ‘‘നായം മഗ്ഗോ, അയം മഗ്ഗോ ഭവിസ്സതീ’’തി കുമ്മഗ്ഗം പടിപജ്ജന്തി. മിഗലുദ്ദകോ ന താവ കിഞ്ചി കരോതി, പവിട്ഠേസു പന സബ്ബപച്ഛിമം സണികം പഹരതി. സോ ഉത്തസതി, തതോ

സബ്ബേ ഉത്തസിത്വാ “ഭയം ഉപ്പന്ന”ന്തി പുരതോ ഓലോകേന്താ ഉദകേന വാ വനേന വാ പബ്ബതേന വാ സന്നിരുദ്ധം മഗ്ഗം ദിസ്വാ ഉഭോഹി പസ്സേഹി അങ്ഗുലിസങ്ഖലികം വിയ ഗഹനവനം പവിസിതും അസക്കോന്താ പവിട്ഠമഗ്ഗേനേവ നിക്ഖമിതും ആരഭന്തി. ലുദ്ദകോ തേസം നിവത്തനഭാവം ഞത്വാ ആദിതോ പട്ഠായ തിംസമ്പി ചത്താലീസമ്പി മിഗേ ഘാതേതി. ഇദം സന്ധായ **ഏവഞ്ഹി സോ, ഭിക്ഖവേ, മഹാമിഗസങ്ഘോ അപരേന സമയേന അനയബ്യസനം ആപജ്ജേയ്യാ**തി വുത്തം.

“നന്ദീരാഗസ്സേതം അധിവചനം, അവിജ്ജായേതം അധിവചന”ന്തി ഏത്ഥ യസ്മാ ഇമേ സത്താ അവിജ്ജായ അഞ്ഞാണാ ഹുത്വാ നന്ദീരാഗേന ആബന്ധിത്വാ രൂപാരമ്മണാദീനി ഉപനീതാ വട്ടദുക്ഖസത്തിയാ ഘാതം ലഭന്തി. തസ്മാ ഭഗവാ ഓകചരം നന്ദീരാഗോതി, ഓകചാരികം അവിജ്ജാതി കത്വാ ദസ്സേസി.

മിഗലുദ്ദകോ ഹി ഏകദാപി തേസം സാഖാഭങ്ഗേന സരീരം പുഞ്ഛിത്വാ മനുസ്സഗന്ധം അപനേത്വാ ഓകചരം ഏകസ്മിം ഠാനേ ഠപേത്വാ ഓകചാരികം സഹ രജ്ജുയാ വിസ്സജ്ജേത്വാ അത്താനം പടിച്ഛാദേത്വാ സത്തിം ആദായ ഓകചരസ്സ സന്തികേ തിട്ഠതി, ഓകചാരികാ മിഗഗണസ്സ ചരണട്ഠാനാഭിമുഖീ ഗച്ഛതി . തം ദിസ്വാ മിഗാ സീസാനി ഉക്ഖിപിത്വാ തിട്ഠന്തി, സാപി സീസം ഉക്ഖിപിത്വാ തിട്ഠതി, തേ “അമ്ഹാകം സമജാതികാ അയ”ന്തി ഗോചരം ഗണ്ഹന്തി. സാപി തിണാനി ഖാദന്തീ വിയ സണികം ഉപഗച്ഛതി. ആരഞ്ഞികോ യൂഥപതിമിഗോ തസ്സാ വാതം ലഭിത്വാ സകഭരിയം വിസ്സജ്ജേത്വാ തദഭിമുഖോ ഹോതി.

സത്താനഞ്ഹി നവനവമേവ പിയം ഹോതി. ഓകചാരികാ ആരഞ്ഞികസ്സ മിഗസ്സ അച്ചാസന്നഭാവം അദത്വാ തദഭിമുഖീവ പച്ഛതോ പടിക്കമിത്വാ ഓകചരസ്സ സന്തികം ഗച്ഛതി, യത്ഥ യത്ഥസ്സാ രജ്ജു ലഗ്ഗതി, തത്ഥ തത്ഥ ഖുരേന പഹരിത്വാ മോചേതി, ആരഞ്ഞികോ മിഗോ ഓകചരം ദിസ്വാ ഓകചാരികായ സമ്മത്തോ ഹുത്വാ ഓകചരേ ഉസൂയം കത്വാ പിട്ഠിം നാമേത്വാ സീസം കമ്പേന്തോ തിട്ഠതി, തസ്മിം ഖണേ സത്തിം ജിവ്ഹായ ലേഹന്തോപി “കിം ഏത”ന്തി ന ജാനാതി, ഓകചരോപി സചസ്സ ഉപരിഭാഗേന തം മിഗം പഹരിതും സുഖം ഹോതി, പിട്ഠിം നാമേതി. സചസ്സ ഹേട്ഠാഭാഗേന പഹരിതും സുഖം ഹോതി, ഹദയം ഉന്നാമേതി. അഥ ലുദ്ദകോ ആരഞ്ഞികം മിഗം സത്തിയാ പഹരിത്വാ തത്ഥേവ ഘാതേത്വാ മംസം ആദായ ഗച്ഛതി. ഏവമേവ യഥാ സോ മിഗോ ഓകചാരികായ സമ്മത്തോ ഓകചരേ ഉസൂയം കത്വാ സത്തിം ജിവ്ഹായ ലേഹന്തോപി കിഞ്ചി ന ജാനാതി, തഥാ ഇമേ സത്താ അവിജ്ജായ സമ്മത്താ അന്ധഭൂതാ കിഞ്ചി അജാനന്താ രൂപാദീസു നന്ദീരാഗം ഉപഗമ്മ വട്ടദുക്ഖസത്തിയാ വധം ലഭന്തീതി ഭഗവാ ഓകചരം നന്ദീരാഗോതി, ഓകചാരികം അവിജ്ജാതി കത്വാ ദസ്സേസി.

ഇതി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, വിവടോ മയാ ഖേമോ മഗ്ഗോതി ഇതി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, മയാ ഇമേസം സത്താനം ഹിതചരണേന സമ്മാസമ്ബോധിം പത്വാ അഹം ബുദ്ധോസ്മീതി തുണ്ഹീഭൂതേന അനിസീദിത്വാ ധമ്മചക്കപ്പവത്തനതോ പട്ഠായ ധമ്മം ദേസേന്തേന വിവടോ ഖേമോ അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ, പിഹിതോ കുമ്മഗ്ഗോ , അഞ്ഞാതകോണ്ഡഞ്ഞാദീനം ഭബ്ബപുഗ്ഗലാനം ഊഹതോ ഓകചരോ നന്ദീരാഗോ ദ്വേധാ ഛേത്വാ പാതിതോ, നാസിതാ ഓകചാരികാ

അവിജ്ജാ സബ്ബേന സബ്ബം സമുഗ്ഘാതിതാതി അത്തനോ ഹിതൂപചാരം ദസ്സേസി. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

ദ്വേധാവിതക്കസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൦. വിതക്കസണ്ഠാനസുത്തവണ്ണനാ

൨൧൬. **ഏവം മേ സുത**ന്തി വിതക്കസണ്ഠാനസുത്തം. തത്ഥ **അധിചിത്തമനുയുത്തേനാ**തി ദസകുസലകമ്മപഥവസേന ഉപ്പന്നം ചിത്തം ചിത്തമേവ, വിപസ്സനാപാദകഅട്ഠസമാപത്തിചിത്തം തതോ ചിത്തതോ അധികം ചിത്തന്തി **അധിചിത്തം. അനുയുത്തേനാ**തി തം അധിചിത്തം അനുയുത്തേന, തത്ഥ യുത്തപ്പയുത്തേനാതി അത്ഥോ.

തത്രായം ഭിക്ഖു പുരേഭത്തം പിണ്ഡായ ചരിത്വാ പച്ഛാഭത്തം പിണ്ഡപാതപ്പടിക്കന്തോ നിസീദനം ആദായ അസുകസ്മിം രുക്ഖമൂലേ വാ വനസണ്ഡേ വാ പബ്ബതപാദേ വാ പബ്ഭാരേ വാ സമണധമ്മം കരിസ്സാമീതി നിക്ഖമന്തോപി, തത്ഥ ഗന്ത്വാ ഹത്ഥേഹി വാ പാദേഹി വാ നിസജ്ജട്ഠാനതോ തിണപണ്ണാനി അപനേന്തോപി അധിചിത്തം അനുയുത്തോയേവ. നിസീദിത്വാ പന ഹത്ഥപാദേ ധോവിത്വാ പല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാ മൂലകമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ വിഹരന്തോപി അധിചിത്തം അനുയുത്തോയേവ.

നിമിത്താനീതി കാരണാനി. **കാലേന കാല**ന്തി സമയേ സമയേ. ന നു ച കമ്മട്ഠാനം നാമ മുഹുത്തമ്പി അഛഡ്ഡേത്വാ നിരന്തരം മനസികാതബ്ബം, കസ്മാ ഭഗവാ ''കാലേന കാല''ന്തി ആഹാതി. പാളിയഞ്ഹി അട്ഠതിംസ കമ്മട്ഠാനാനി വിഭത്താനി, തേസു ഭിക്ഖുനാ അത്തനോ ചിത്തരുചിതം കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ നിസിന്നേന യാവ കോചിദേവ ഉപക്കിലേസോ നുപ്പജ്ജതി, താവ ഇമേസം നിമിത്താനം മനസികാരകിച്ചം നത്ഥി. യദാ പന ഉപ്പജ്ജതി, തദാ ഇമാനി ഗഹേത്വാ ചിത്തേ ഉപ്പന്നം അബ്ബുദം നീഹരിതബ്ബന്തി ദസ്സേന്തോ ഏവമാഹ.

ഛന്ദൂപസംഹിതാതി ഛന്ദസഹഗതാ രാഗസമ്പയുത്താ. ഇമേസം പന തിണ്ണം വിതക്കാനം ഖേത്തഞ്ച ആരമ്മണഞ്ച ജാനിതബ്ബം. തത്ഥ ഛന്ദൂപസഞ്ഹിതാനം അട്ഠ ലോഭസഹഗതചിത്താനി ഖേത്തം, ദോസൂപസഞ്ഹിതാനം ദ്വേ ദോമനസ്സസഹഗതാനി, മോഹൂപസഞ്ഹിതാനം ദ്വാദസപി അകുസലചിത്താനി. വിചികിച്ഛാഉദ്ധച്ചസമ്പയുത്തചിത്താനി പന ദ്വേ ഏതേസം പാടിപുഗ്ഗലികം ഖേത്തം. സബ്ബേസമ്പി സത്താ ചേവ സങ്ഖാരാ ച ആരമ്മണം, ഇട്ഠാനിട്ഠഅസമപേക്ഖിതേസു ഹി സത്തേസു ച സങ്ഖാരേസു ച തേ ഉപ്പജ്ജന്തി . **അഞ്ഞമ്പി നിമിത്തം മനസികാതബ്ബം കുസലൂപസംഹിത**ന്തി തതോ നിമിത്തതോ അഞ്ഞം കുസലനിസ്സിതം നിമിത്തം മനസികാതബ്ബം. തത്ഥ **അഞ്ഞം നിമിത്തം** നാമ ഛന്ദൂപസഞ്ഹിതേ വിതക്കേ സത്തേസു ഉപ്പന്നേ അസുഭഭാവനാ അഞ്ഞം നിമിത്തം നാമ. സങ്ഖാരേസു ഉപ്പന്നേ അനിച്ചമനസികാരോ അഞ്ഞം നിമിത്തം നാമ. ദോസൂപസഞ്ഹിതേ സത്തേസു ഉപ്പന്നേ മേത്താഭാവനാ അഞ്ഞം നിമിത്തം നാമ. സങ്ഖാരേസു ഉപ്പന്നേ ധാതുമനസികാരോ അഞ്ഞം നിമിത്തം നാമ. മോഹൂപസഞ്ഹിതേ യത്ഥ കത്ഥചി ഉപ്പന്നേ പഞ്ചധമ്മൂപനിസ്സയോ അഞ്ഞം നിമിത്തം നാമ.

ഇമസ്സ ഹത്ഥാ വാ സോഭനാ പാദാ വാതിആദിനാ നയേന ഹി സത്തേസു ലോഭേ ഉപ്പന്നേ അസുഭതോ ഉപസംഹരിതബ്ബം. കിമ്ഹി സാരത്തോസി? കേസേസു സാരത്തോസി. ലോമേസു...പേ॰... മുത്തേസു സാരത്തോസി. അയം അത്തഭാവോ നാമ തീഹി അട്ഠിസതേഹി ഉസ്സാപിതോ, നവഹി ന്ഹാരുസതേഹി ആബദ്ധോ, നവഹി മംസപേസിസതേഹി അനുലിത്തോ, അല്ലചമ്മേന പരിയോനദ്ധോ, ഛവിരാഗേന പടിച്ഛന്നോ, നവഹി വണമുഖേഹി നവനവുതിലോമകൂപസഹസ്സേഹി ച അസുചി പഗ്ഘരതി, കുണപപൂരിതോ, ദുഗ്ഗന്ധോ, ജേഗുച്ഛോ, പടികൂലോ, ദ്വത്തിംസകുണപസഞ്ചയോ, നത്ഥേത്ഥ സാരം വാ വരം വാതി ഏവം അസുഭതോ ഉപസംഹരന്തസ്സ സത്തേസു ഉപ്പന്നോ ലോഭോ പഹീയതി, തേനസ്സ അസുഭതോ ഉപസംഹരണം അഞ്ഞം നിമിത്തം നാമ ഹോതി.

പത്തചീവരാദീസു സങ്ഖാരേസു ലോഭേ ഉപ്പന്നേ ദ്വീഹാകാരേഹി സങ്ഖാരമജ്ഝത്തതം സമുട്ഠാപേതീതി സതിപട്ഠാനവണ്ണനായം വുത്തനയേന അസ്സാമികതാവകാലികഭാവവസേന മനസികരോതോ സോ പഹീയതി. തേനസ്സ അനിച്ചതോ മനസികാരോ അഞ്ഞം നിമിത്തം നാമ ഹോതി. സത്തേസു ദോസേ ഉപ്പന്നേ പന ആഘാതവിനയകകചോപമോവാദാദീനം വസേന മേത്താ ഭാവേതബ്ബാ, തം ഭാവയതോ ദോസോ പഹീയതി, തേനസ്സ മേത്താഭാവനാ അഞ്ഞം നിമിത്തം നാമ ഹോതി. ഖാണുകണ്ടകതിണപണ്ണാദീസു പന ദോസേ ഉപ്പന്നേ ത്വം കസ്സ കുപ്പസി, കിം പഥവീധാതുയാ, ഉദാഹു ആപോധാതുയാ, കോ വാ പനായം കുപ്പതി നാമ, കിം പഥവീധാതു ഉദാഹു ആപോധാതൂതിആദിനാ നയേന ധാതുമനസികാരം കരോന്തസ്സ ദോസോ പഹീയതി. തേനസ്സ ധാതുമനസികാരോ അഞ്ഞം നിമിത്തം നാമ ഹോതി.

മോഹേ പന യത്ഥ കത്ഥചി ഉപ്പന്നേ -

"ഗരൂസംവാസോ ഉദ്ദേസോ, ഉദ്ദിട്ഠപരിപുച്ഛനം;
കാലേന ധമ്മസ്സവനം, ഠാനാട്ഠാനവിനിച്ഛയോ;
പഞ്ച ധമ്മൂപനിസ്സായ, മോഹധാതു പഹീയതീ"തി. -

ഇമേ പഞ്ച ധമ്മാ ഉപനിസ്സിതബ്ബാ. ഗരും ഉപനിസ്സായ വിഹരന്തോ ഹി ഭിക്ഖു - "ആചരിയോ ഗാമപ്പവേസനം അനാപുച്ഛന്തസ്സ പത്തകാലേ വത്തം അകരോന്തസ്സ ഘടസതഉദകാഹരണാദിദണ്ഡകമ്മം കരോതീ"തി യത്തപ്പടിയത്തോ ഹോതി, അഥസ്സ മോഹോ പഹീയതി. ഉദ്ദേസം ഗണ്ഹന്തോപി - "ആചരിയോ ഉദ്ദേസകാലേ ഉദ്ദേസം അഗ്ഗണ്ഹന്തസ്സ അസാധുകം സജ്ഝായന്തസ്സ ച ദണ്ഡകമ്മം കരോതീ"തി യത്തപ്പടിയത്തോ ഹോതി, ഏവമ്പിസ്സ മോഹോ പഹീയതി. ഗരുഭാവനീയേ ഭിക്ഖൂ ഉപസംകമിത്വാ "ഇദം ഭന്തേ കഥം ഇമസ്സ കോ അത്ഥോ"തി പരിപുച്ഛന്തോ കംഖം വിനോദേതി, ഏവമ്പിസ്സ മോഹോ പഹീയതി. കാലേന ധമ്മസവനട്ഠാനം ഗന്ത്വാ സക്കച്ചം ധമ്മം സുണന്തസ്സാപി തേസു തേസു ഠാനേസു അത്ഥോ പാകടോ ഹോതി. ഏവമ്പിസ്സ മോഹോ പഹീയതി. ഇദമസ്സ കാരണം, ഇദം ന കാരണന്തി ഠാനാട്ഠാനവിനിച്ഛയേ ഛേകോ ഹോതി, ഏവമ്പിസ്സ മോഹോ പഹീയതി. തേനസ്സ പഞ്ചധമ്മൂപനിസ്സയോ അഞ്ഞം നിമിത്തം നാമ ഹോതി.

അപിച അട്ഠതിംസായ ആരമ്മണേസു യംകിഞ്ചി ഭാവേന്തസ്സാപി ഇമേ വിതക്കാ പഹീയന്തി ഏവ. ഇമാനി പന നിമിത്താനി ഉജുവിപച്ചനീകാനി

പടിപക്ഖഭൂതാനി. ഇമേഹി പഹീനാ രാഗാദയോ സുപ്പഹീനാ ഹോന്തി. യഥാ ഹി അഗ്ഗിം അല്ലകട്ഠേഹിപി പംസൂഹിപി സാഖാദീഹിപി പോഥേത്വാ നിബ്ബാപേന്തിയേവ, ഉദകം പന അഗ്ഗിസ്സ ഉജുവിപച്ചനീകം, തേന നിബ്ബുതോ സുനിബ്ബുതോ ഹോതി, ഏവമിമേഹി നിമിത്തേഹി പഹീനാ രാഗാദയോ സുപ്പഹീനാ ഹോന്തി. തസ്മാ ഏതാനി കഥിതാനീതി വേദിതബ്ബാനി.

കുസലൂപസംഹിതന്തി കുസലനിസ്സിതം കുസലസ്സ പച്ചയഭൂതം. **അജ്ഝത്തമേവാ**തി ഗോചരജ്ഝത്തംയേവ. **പലഗണ്ഡോ**തി വഡ്ഢകീ. **സുഖുമായ ആണിയാ**തി യം ആണിം നീഹരിതുകാമോ ഹോതി, തതോ സുഖുമതരായ സാരദാരുആണിയാ. **ഓളാരികം ആണി**ന്തി ചന്ദഫലകേ വാ സാരഫലകേ വാ ആകോടിതം വിസമാണിം. **അഭിനിഹനേയ്യാ**തി മുഗ്ഗരേന ആകോടേന്തോ ഹനേയ്യ. **അഭിനീഹരേയ്യാ**തി ഏവം അഭിനിഹനന്തോ ഫലകതോ നീഹരേയ്യ. **അഭിനിവസേയ്യാ**തി ഇദാനി ബഹു നിക്ഖന്താതി ഞത്വാ ഹത്ഥേന ചാലേത്വാ നിക്കഡ്ഢേയ്യ . തത്ഥ ഫലകം വിയ ചിത്തം, ഫലകേ വിസമാണീ വിയ അകുസലവിതക്കാ, സുഖുമാണീ വിയ അഞ്ഞം അസുഭഭാവനാദികുസലനിമിത്തം, സുഖുമാണിയാ ഓളാരികാണിനീഹരണം വിയ അസുഭഭാവനാദീഹി കുസലനിമിത്തേഹി തേസം വിതക്കാനം നീഹരണം.

൨൧൭. **അഹികുണപേനാ**തിആദി അതിജേഗുച്ഛപടികൂലകുണപദസ്സനത്ഥം വുത്തം. **കണ്ഠേ ആസത്തേനാ**തി കേനചിദേവ പച്ചത്ഥികേന ആനേത്വാ കണ്ഠേ ബദ്ധേന പടിമുക്കേന. **അട്ടിയേയ്യാ**തി അട്ടോ ദുക്ഖിതോ ഭവേയ്യ. **ഹരായേയ്യാ**തി ലജ്ജേയ്യ. **ജിഗുച്ഛേയ്യാ**തി സഞ്ജാതജിഗുച്ഛോ ഭവേയ്യ.

പഹീയന്തീതി ഏവം ഇമിനാപി കാരണേന ഏതേ അകുസലാ ധമ്മാ സാവജ്ജാ ദുക്ഖവിപാകാതി അത്തനോ പഞ്ഞാബലേന ഉപപരിക്ഖതോ അഹികുണപാദീനി വിയ ജിഗുച്ഛന്തസ്സ പഹീയന്തി. യോ പന അത്തനോ പഞ്ഞാബലേന ഉപപരിക്ഖിതും ന സക്കോതി, തേന ആചരിയം വാ ഉപജ്ഝായം വാ അഞ്ഞതരം വാ ഗരുട്ഠാനിയം സബ്രഹ്മചാരിം സങ്ഘത്ഥേരം വാ ഉപസങ്കമിത്വാ ഘണ്ഡിം പഹരിത്വാ ഭിക്ഖുസങ്ഘമേവ വാ സന്നിപാതേത്വാ ആരോചേതബ്ബം, ബഹുനഞ്ഹി സന്നിപാതേ ഭവിസ്സതേവ ഏകോ പണ്ഡിതമനുസ്സോ, സ്വായം ഏവം ഏതേസു ആദീനവോ ദട്ഠബ്ബോതി കഥേസ്സതി, കായവിച്ഛിന്ദനീയകഥാദീഹി വാ പന തേ വിതക്കേ നിഗ്ഗണ്ഹിസ്സതീതി.

൨൧൮. **അസതിഅമനസികാരോ ആപജ്ജിതബ്ബോ**തി നേവ സോ വിതക്കോ സരിതബ്ബോ ന മനസികാതബ്ബോ, അഞ്ഞവിഹിതകേന ഭവിതബ്ബം. യഥാ ഹി രൂപം അപസ്സിതുകാമോ പുരിസോ അക്ഖീനി നിമീലേയ്യ, ഏവമേവ മൂലകമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ നിസിന്നേന ഭിക്ഖുനാ ചിത്തമ്ഹി വിതക്കേ ഉപ്പന്നേ അഞ്ഞവിഹിതകേന ഭവിതബ്ബം. ഏവമസ്സ സോ വിതക്കോ പഹീയതി, തസ്മിം പഹീനേ പുന കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ നിസീദിതബ്ബം.

സചേ ന പഹീയതി, ഉഗ്ഗഹിതോ ധമ്മകഥാപബന്ധോ ഹോതി, സോ മഹാസദ്ദേന സജ്ഝായിതബ്ബോ. ഏവമ്പി ചേ അഞ്ഞവിഹിതകസ്സ സതോ സോ ന പഹീയതി. ഥവികായ മുട്ഠിപോത്ഥകോ ഹോതി, യത്ഥ ച ബുദ്ധവണ്ണാപി ധമ്മവണ്ണാപി ലിഖിതാ ഹോന്തി, തം നീഹരിത്വാ വാചേന്തേന അഞ്ഞവിഹിതകേന ഭവിതബ്ബം. ഏവമ്പി ചേ ന പഹീയതി, ഥവികതോ

അരണിസഹിതാനി നീഹരിത്വാ "അയം ഉത്തരാരണീ അയം അധരാരണീ"തി ആവജ്ജേന്തേന അഞ്ഞവിഹിതകേന ഭവിതബ്ബം. ഏവമ്പി ചേ ന പഹീയതി, സിപാടികം നീഹരിത്വാ "ഇദം ആരകണ്ടകം നാമ, അയം പിപ്ഫലകോ നാമ, ഇദം നഖച്ഛേദനം നാമ, അയം സൂചി നാമാ"തി പരിക്ഖാരം സമന്നാനേന്തേന അഞ്ഞവിഹിതകേന ഭവിതബ്ബം. ഏവമ്പി ചേ ന പഹീയതി, സൂചിം ഗഹേത്വാ ചീവരേ ജിണ്ണട്ഠാനം സിബ്ബന്തേന അഞ്ഞവിഹിതകേന ഭവിതബ്ബം. ഏവം യാവ ന പഹീയതി, താവ തം തം കുസലകമ്മം കരോന്തേന അഞ്ഞവിഹിതകേന ഭവിതബ്ബം. പഹീനേ പുന മൂലകമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ നിസീദിതബ്ബം, നവകമ്മം പന ന പട്ഠപേതബ്ബം. കസ്മാ? വിതക്കേ പച്ഛിന്നേ കമ്മട്ഠാനമനസികാരസ്സ ഓകാസോ ന ഹോതി.

പോരാണകപണ്ഡിതാ പന നവകമ്മം കത്വാപി വിതക്കം പച്ഛിന്ദിംസു. തത്രിദം വത്ഥു - തിസ്സസാമണേരസ്സ കിര ഉപജ്ഝായോ തിസ്സമഹാവിഹാരേ വസതി. തിസ്സസാമണേരോ "ഭന്തേ ഉക്കണ്ഠിതോമ്ഹീ"തി ആഹ. അഥ നം ഥേരോ "ഇമസ്മിം വിഹാരേ ന്ഹാനഉദകം ദുല്ലഭം, മം ഗഹേത്വാ ചിത്തലപബ്ബതം ഗച്ഛാഹീ"തി ആഹ. സോ തഥാ അകാസി. തത്ഥ നം ഥേരോ ആഹ "അയം വിഹാരോ അച്ഛന്തസങ്ഘികോ, ഏകം പുഗ്ഗലികട്ഠാനം കരോഹീ"തി. സോ സാധു ഭന്തേതി ആദിതോ പട്ഠായ സംയുത്തനികായം പബ്ഭാരസോധനം തേജോധാതുകസിണപരികമ്മന്തി തീണിപി ഏകതോ ആരഭിത്വാ കമ്മട്ഠാനം അപ്പനം പാപേസി, **സംയുത്തനികായം** പരിയോസാപേസി, ലേണകമ്മം നിട്ഠാപേസി, സബ്ബം കത്വാ ഉപജ്ഝായസ്സ സഞ്ഞം അദാസി. ഉപജ്ഝായോ "ദുക്ഖേന തേ സാമണേര കതം, അജ്ജ താവ ത്വംയേവ വസാഹീ"തി ആഹ. സോ തം രത്തിം ലേണേ വസന്തോ ഉതുസപ്പായം ലഭിത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പത്വാ തത്ഥേവ പരിനിബ്ബായി. തസ്സ ധാതുയോ ഗഹേത്വാ ചേതിയം അകംസു. അജ്ജാപി **തിസ്സത്ഥേരചേതിയ**ന്തി പഞ്ഞായതി. ഇദം പബ്ബം അസതിപബ്ബം നാമ.

൨൧൬. ഇമസ്മിം ഠത്വാ വിതക്കേ നിഗ്ഗണ്ഹിതും അസക്കോന്തോ ഇധ ഠത്വാ നിഗ്ഗണ്ഹിസ്സതീതി വിതക്കമൂലഭേദം പബ്ബം ദസ്സേന്തോ പുന **തസ്സ ചേ ഭിക്ഖവേ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **വിതക്കസങ്ഖാരസണ്ഠാനം മനസികാതബ്ബ**ന്തി സങ്ഖരോതീതി **സങ്ഖാരോ,** പച്ചയോ, കാരണം മൂലന്തി അത്ഥോ. സന്തിട്ഠതി ഏത്ഥാതി **സണ്ഠാനം,** വിതക്കസങ്ഖാരസ്സ സണ്ഠാനം **വിതക്കസങ്ഖാരസണ്ഠാനം,** തം മനസികാതബ്ബന്തി. ഇദം വുത്തം ഹോതി, അയം വിതക്കോ കിം ഹേതു കിം പച്ചയാ കിം കാരണാ ഉപ്പന്നോതി വിതക്കാനം മൂലഞ്ച മൂലമൂലഞ്ച മനസികാതബ്ബന്തി. **കിം നു ഖോ അഹം സീഘം ഗച്ഛാമീ**തി കേന നു ഖോ കാരണേന അഹം സീഘം ഗച്ഛാമി? **യംനൂനാഹം സണികം ഗച്ഛേയ്യ**ന്തി കിം മേ ഇമിനാ സീഘഗമനേന, സണികം ഗച്ഛിസ്സാമീതി ചിന്തേസി. **സോ സണികം ഗച്ഛേയ്യാ**തി സോ ഏവം ചിന്തേത്വാ സണികം ഗച്ഛേയ്യ. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ.

തത്ഥ തസ്സ പുരിസസ്സ സീഘഗമനകാലോ വിയ ഇമസ്സ ഭിക്ഖുനോ വിതക്കസമാരുള്ഹകാലോ. തസ്സ സണികഗമനകാലോ വിയ ഇമസ്സ വിതക്കചാരപച്ഛേദനകാലോ. തസ്സ ഠിതകാലോ വിയ ഇമസ്സ വിതക്കചാരേ പച്ഛിന്നേ മൂലകമ്മട്ഠാനം ചിത്തോതരണകാലോ. തസ്സ നിസിന്നകാലോ വിയ ഇമസ്സ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തപ്പത്തകാലോ. തസ്സ നിപന്നകാലോ വിയ ഇമസ്സ നിബ്ബാനാരമ്മണായ ഫലസമാപത്തിയാ ദിവസം

വീതിവത്തനകാലോ. തത്ഥ ഇമേ വിതക്കാ കിം ഹേതുകാ കിം പച്ചയാതി വിതക്കാനം മൂലമൂലം ഗച്ഛന്തസ്സ വിതക്കചാരോ സിഥിലോ ഹോതി. തസ്മിം സിഥിലീഭൂതേ മത്ഥകം ഗച്ഛന്തേ വിതക്കാ സബ്ബസോ നിരുജ്ഝന്തി. അയമത്ഥോ ദുദ്ദുഭജാതകേനപി ദീപേതബ്ബോ -

സസകസ്സ കിര ബേലുവരുക്ഖമൂലേ നിദ്ദായന്തസ്സ ബേലുവപക്കം വണ്ടതോ ഛിജ്ജിത്വാ കണ്ണമൂലേ പതിതം. സോ തസ്സ സദ്ദേന ''പഥവീ ഭിജ്ജതീ''തി സഞ്ഞായ ഉട്ഠഹിത്വാ വേഗേന പലായി. തം ദിസ്വാ പുരതോ അഞ്ഞേപി ചതുപ്പദാ പലായിംസു. തദാ ബോധിസത്തോ സീഹോ ഹോതി. സോ ചിന്തേസി - ''അയം പഥവീ നാമ കപ്പവിനാസേ ഭിജ്ജതി, അന്തരാ പഥവീഭേദോ നാമ നത്ഥി, യംനൂനാഹം മൂലമൂലം ഗന്ത്വാ അനുവിജ്ജേയ്യ''ന്തി. സോ ഹത്ഥിനാഗതോ പട്ഠായ യാവ സസകം പുച്ഛി ''തയാ, താത, പഥവീ ഭിജ്ജമാനാ ദിട്ഠാ''തി. സസോ ''ആമ ദേവാ''തി ആഹ. സീഹോ ''ഏഹി, ഭോ, ദസ്സേഹീ''തി. സസോ ''ന സക്കോമി സാമീ''തി. ''ഏഹി, രേ, മാ ഭായീ''തി സണ്ഹമുദുകേന ഗഹേത്വാ ഗതോ സസോ രുക്ഖസ്സ അവിദൂരേ ഠത്വാ -

''ദുദ്ദുഭായതി ഭദ്ദന്തേ, യസ്മിം ദേസേ വസാമഹം;
അഹമ്പേതം ന ജാനാമി, കിമേതം ദുദ്ദുഭായതീ''തി. (ജാ॰ ൧.൪.൮൫) -

ഗാഥമാഹ. ബോധിസത്തോ ''ത്വം ഏത്ഥേവ തിട്ഠാ''തി രുക്ഖമൂലം ഗന്ത്വാ സസകസ്സ നിപന്നട്ഠാനം അദ്ദസ, ബേലുവപക്കം അദ്ദസ, ഉദ്ധം ഓലോകേത്വാ വണ്ടം അദ്ദസ, ദിസ്വാ ''അയം സസോ ഏത്ഥ നിപന്നോ, നിദ്ദായമാനോ ഇമസ്സ കണ്ണമൂലേ പതിതസ്സ സദ്ദേന 'പഥവീ ഭിജ്ജതീ'തി ഏവംസഞ്ഞീ ഹുത്വാ പലായീ''തി ഞത്വാ തം കാരണം സസം പുച്ഛി. സസോ ''ആമ, ദേവാ''തി ആഹ. ബോധിസത്തോ ഇമം ഗാഥമാഹ -

''ബേലുവ പതിതം സുത്വാ, ദുദ്ദുഭന്തി സസോ ജവി;
സസസ്സ വചനം സുത്വാ, സന്തത്താ മിഗവാഹിനീ''തി. (ജാ॰ ൧.൪.൮൬);

തതോ ബോധിസത്തോ ''മാ ഭായഥാ''തി മിഗഗണേ അസ്സാസേസി. ഏവം വിതക്കാനം മൂലമൂലം ഗച്ഛന്തസ്സ വിതക്കാ പഹീയന്തി.

൨൨൫. ഇമസ്മിം വിതക്കമൂലഭേദപബ്ബേ ഠത്വാ വിതക്കേ നിഗ്ഗണ്ഹിതും അസക്കോന്തേന പന ഏവം നിഗ്ഗണ്ഹിതബ്ബാതി അപരമ്പി കാരണം ദസ്സേന്തോ പുന **തസ്സ ചേ, ഭിക്ഖവേ**തിആദിമാഹ.

ദന്തേഭിദന്തമാധായാതി ഹേട്ഠാദന്തേ ഉപരിദന്തം ഠപേത്വാ. **ചേതസാ ചിത്ത**ന്തി കുസലചിത്തേന അകുസലചിത്തം അഭിനിഗ്ഗണ്ഹിതബ്ബം. **ബലവാ പുരിസോ**തി യഥാ ഥാമസമ്പന്നോ മഹാബലോ പുരിസോ ദുബ്ബലം പുരിസം സീസേ വാ ഗലേ വാ ഖന്ധേ വാ ഗഹേത്വാ അഭിനിഗ്ഗണ്ഹേയ്യ അഭിനിപ്പീളേയ്യ അഭിസന്താപേയ്യ സന്തത്തം കിലന്തം മുച്ഛാപരേതം വിയ കരേയ്യ, ഏവമേവ ഭിക്ഖുനാ വിതക്കേഹി സദ്ധിം പടിമല്ലേന ഹുത്വാ ''കേ ച തുമ്ഹേ കോ ചാഹ''ന്തി അഭിഭവിത്വാ - ''കാമം തചോ ച ന്ഹാരു ച അട്ഠി ച അവസിസ്സതു സരീരേ ഉപസുസ്സതു മംസലോഹിത''ന്തി (അ॰ നി॰ ൨.൫) ഏവം മഹാവീരിയം പഗ്ഗയ്ഹ വിതക്കാ നിഗ്ഗണ്ഹിതബ്ബാതി ദസ്സേന്തോ ഇമ അത്ഥദീപികം ഉപമം ആഹരി.

൨൨൭. യതോ ഖോ, ഭിക്ഖവേതി ഇദം പരിയാദാനഭാജനിയം നാമ, തം ഉത്താനത്ഥമേവ. യഥാ പന സത്ഥാചരിയോ തിരോരട്ഠാ ആഗതം രാജപുത്തം പഞ്ചാവുധസിപ്പം ഉഗ്ഗണ്ഹാപേത്വാ ''ഗച്ഛ, അത്തനോ രട്ഠേ രജ്ജം ഗണ്ഹ. സചേ തേ അന്തരാമഗ്ഗേ ചോരാ ഉട്ഠഹന്തി, ധനുനാ കമ്മം കത്വാ ഗച്ഛ. സചേ തേ ധനു നസ്സതി വാ ഭിജ്ജതി വാ സത്തിയാ അസിനാ''തി ഏവം പഞ്ചഹിപി ആവുധേഹി കത്തബ്ബം ദസ്സേത്വാ ഉയ്യോജേതി. സോ തഥാ കത്വാ സകരട്ഠം ഗന്ത്വാ രജ്ജം ഗഹേത്വാ രജ്ജസിരിം അനുഭോതി. ഏവമേവം ഭഗവാ അധിചിത്തമനുയുത്തം ഭിക്ഖും അരഹത്തഗഹണത്ഥായ ഉയ്യോജേന്തോ - ''സചസ്സ അന്തരാ അകുസലവിതക്കാ ഉപ്പജ്ജന്തി, അഞ്ഞനിമിത്തപബ്ബേ ഠത്വാ തേ നിഗ്ഗണ്ഹിത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പാപുണിസ്സതി. തത്ഥ അസക്കോന്തോ ആദീനവപബ്ബേ ഠത്വാ, തത്രാപി അസക്കോന്തോ അസതിപബ്ബേ ഠത്വാ, തത്രാപി അസക്കോന്തോ വിതക്കമൂലഭേദപബ്ബേ ഠത്വാ, തത്രാപി അസക്കോന്തോ അഭിനിഗ്ഗണ്ഹനപബ്ബേ ഠത്വാ വിതക്കേ നിഗ്ഗണ്ഹിത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പാപുണിസ്സതീ''തി ഇമാനി പഞ്ച പബ്ബാനി ദേസേസി.

വസീ വിതക്കപരിയായപഥേസൂതി വിതക്കചാരപഥേസു ചിണ്ണവസീ പഗുണവസീതി വുച്ചതി. **യം വിതക്കം ആകങ്ഖിസ്സതീ**തി ഇദം അസ്സ വസീഭാവാകാരദസ്സനത്ഥം വുത്തം. അയഞ്ഹി പുബ്ബേ യം വിതക്കം വിതക്കേതുകാമോ ഹോതി, തം ന വിതക്കേതി. യം ന വിതക്കേതുകാമോ ഹോതി, തം വിതക്കേതി. ഇദാനി പന വസീഭൂതത്താ യം വിതക്കം വിതക്കേതുകാമോ ഹോതി, തംയേവ വിതക്കേതി. യം ന വിതക്കേതുകാമോ, ന തം വിതക്കേതി. തേന വുത്തം ''യം വിതക്കം ആകങ്ഖിസ്സതി, തം വിതക്കം വിതക്കേസ്സതി. യം വിതക്കം നാകങ്ഖിസ്സതി, ന തം വിതക്കം വിതക്കേസ്സതീ''തി. **അച്ഛേച്ഛി തണ്ഹ**ന്തിആദി **സബ്ബാസവസുത്തേ** വുത്തമേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

വിതക്കസണ്ഠാനസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ദുതിയവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

മൂലപണ്ണാസട്ഠകഥായ പഠമോ ഭാഗോ നിട്ഠിതോ.

നമോ തസ്സ ഭഗവതോ അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ

മജ്ഝിമനികായേ

മൂലപണ്ണാസ-അട്ഠകഥാ

(ദുതിയോ ഭാഗോ)

൩. ഓപമ്മവഗ്ഗോ

൧. കകചൂപമസുത്തവണ്ണനാ

൨൨൨. **ഏവം മേ സുത**ന്തി കകചൂപമസുത്തം. തത്ഥ **മോളിയഫഗ്ഗുനോ**തി **മോളീ**തി ചൂളാ വുച്ചതി. യഥാഹ -

“ഛേത്വാന മോളിം വരഗന്ധവാസിതം,
വേഹായസം ഉക്ഖിപി സക്യപുങ്ഗവോ;
രതനചങ്കോടവരേന വാസവോ,
സഹസ്സനേത്തോ സിരസാ പടിഗ്ഗഹീ”തി.

സാ തസ്സ ഗിഹികാലേ മഹതീ അഹോസി, തേനസ്സ **മോളിയഫഗ്ഗുനോ**തി സങ്ഖാ ഉദപാദി. പബ്ബജിതമ്പി നം തേനേവ നാമേന സഞ്ജാനന്തി. **അതിവേല**ന്തി വേലം അതിക്കമിത്വാ. തത്ഥ കാലവേലാ, സീമവേലാ, സീലവേലാതി തിവിധാ വേലാ. “തായം വേലായം ഇമം ഉദാനം ഉദാനേസീ”തി (ധമ്മപദേ വഗ്ഗാനമുദ്ദാനം, ഗാഥാനമുദ്ദാനം; മഹാവ॰ ൧-൩) അയം കാലവേലാ നാമ. “ഠിതധമ്മോ വേലം നാതിവത്തതീ”തി (ചൂളവ॰ ൩൮൪; ഉദാ॰ ൪൫; അ॰ നി॰ ൮.൧൯) അയം സീമവേലാ നാമ. “വേലാഅനതിക്കമോ സേതുഘാതോ”തി (ധ॰ സ॰ ൨൯൯-൩൦൧) ച, “വേലാ ചേസാ അവീതിക്കമനട്ഠേനാ”തി ച, അയം സീലവേലാ നാമ. തം തിവിധമ്പി സോ അതിക്കമിയേവ. ഭിക്ഖുനിയോ ഹി ഓവദിതും കാലോ നാമ അത്ഥി, സോ അത്ഥങ്ഗതേപി സൂരിയേ ഓവദന്തോ തം കാലവേലമ്പി അതിക്കമി. ഭിക്ഖുനീനം ഓവാദേ പമാണം നാമ അത്ഥി സീമാ മരിയാദാ. സോ ഉത്തരിഛപ്പഞ്ചവാചാഹി ഓവദന്തോ തം സീമവേലമ്പി അതിക്കമി. കഥേന്തോ പന ദവസഹഗതം കത്വാ ദുട്ഠുല്ലാപത്തിപഹോനകം കഥേതി, ഏവം സീലവേലമ്പി അതിക്കമി.

സംസട്ഠോതി മിസ്സീഭൂതോ സമാനസുഖദുക്ഖോ ഹുത്വാ. **സമ്മുഖാ**തി പുരതോ. **അവണ്ണം ഭാസതീ**തി താ പന പചനകോട്ടനാദീനി കരോന്തിയോ ദിസ്വാ നത്ഥി ഇമാസം അനാപത്തി നാമ, ഇമാ ഭിക്ഖുനിയോ അനാചാരാ ദുബ്ബചാ പഗബ്ഭാതി അഗുണം കഥേതി. **അധികരണമ്പി കരോതീ**തി ഇമേസം ഭിക്ഖൂനം ഇമാ ഭിക്ഖുനിയോ ദിട്ഠകാലതോ പട്ഠായ അക്ഖീനി ദയ്ഹന്തി, ഇമസ്മിം വിഹാരേ പുപ്ഫപൂജാ വാ ആസനധോവനപരിഭണ്ഡകരണാദീനി വാ ഇമാസം വസേന വത്തന്തി. കുലധീതരോ ഏതാ ലജ്ജിനിയോ , തുമ്ഹേ ഇമാ ഇദഞ്ചിദഞ്ച വദഥ, അയം നാമ തുമ്ഹാകം ആപത്തി ഹോതി, വിനയധരാനം സന്തികം ആഗന്ത്വാ വിനിച്ഛയം മേ ദേഥാതി അധികരണം ആകഡ്ഢതി.

മോളിയഫഗ്ഗുനസ്സ അവണ്ണം ഭാസതീതി നത്ഥി ഇമസ്സ ഭിക്ഖുനോ അനാപത്തി നാമ. നിച്ചകാലം ഇമസ്സ പരിവേണദ്വാരം അസുഞ്ഞം ഭിക്ഖുനീഹീതി അഗുണം കഥേതി. **അധികരണമ്പി കരോന്തീ**തി ഇമേസം ഭിക്ഖൂനം മോളിയഫഗ്ഗുനത്ഥേരസ്സ ദിട്ഠകാലതോ പട്ഠായ അക്ഖീനി ദയ്ഹന്തി. ഇമസ്മിം വിഹാരേ അഞ്ഞേസം വസനട്ഠാനം ഓലോകേതുമ്പി ന സക്കാ. വിഹാരം ആഗതഭിക്ഖുനിയോ ഓവാദം വാ പടിസന്ഥാരം വാ ഉദ്ദേസപദം വാ ഥേരമേവ നിസ്സായ ലഭന്തി, കുലപുത്തകോ ലജ്ജീ കുക്കുച്ചകോ, ഏവരൂപം നാമ തുമ്ഹേ ഇദഞ്ചിദഞ്ച വദഥ, ഏഥ വിനയധരാനം സന്തികേ വിനിച്ഛയം ദേഥാതി അധികരണം ആകഡ്ഢന്തി.

സോ ഭിക്ഖു ഭഗവന്തം ഏതദവോചാതി നേവ പിയകമ്യതായ ന ഭേദാധിപ്പായേന, അത്ഥകാമതായ അവോച. ഏകം കിരസ്സ അഹോസി - “ഇമസ്സ ഭിക്ഖുസ്സ ഏവം സംസട്ഠസ്സ വിഹരതോ അയസോ ഉപ്പജ്ജിസ്സതി. സോ സാസനസ്സാപി അവണ്ണോയേവ. അഞ്ഞേന പന കഥിതോ അയം ന ഓരമിസ്സതി, ഭഗവതാ ധമ്മം ദേസേത്വാ ഓവദിതോ

ഓരമിസ്സതീ''തി തസ്സ അത്ഥകാമതായ ഭഗവന്തം ഏതം, ''ആയസ്മാ, ഭന്തേ''തിആദിവചനം അവോച.

൨൨൩. **ആമന്തേഹീ**തി ജാനാപേഹി. **ആമന്തേതീ**തി പക്കോസതി.

൨൨൪. **സദ്ധാ**തി സദ്ധായ. **തസ്മാ**തി യസ്മാ ത്വം കുലപുത്തോ ചേവ സദ്ധാപബ്ബജിതോ ച, യസ്മാ വാ തേ ഏതാഹി സദ്ധിം സംസട്ഠസ്സ വിഹരതോ യേ താ അക്കോസിസ്സന്തി വാ, പഹരിസ്സന്തി വാ, തേസു ദോമനസ്സം ഉപ്പജ്ജിസ്സതി, സംസഗ്ഗേ പഹീനേ നുപ്പജ്ജിസ്സതി, തസ്മാ. **തത്രാ**തി തസ്മിം അവണ്ണഭാസനേ. **ഗേഹസിതാ**തി പഞ്ചകാമഗുണനിസ്സിതാ. **ഛന്ദാ**തി തണ്ഹാഛന്ദാപി പടിഘഛന്ദാപി. **വിപരിണത**ന്തി രത്തമ്പി ചിത്തം വിപരിണതം. ദുട്ഠമ്പി, മൂള്ഹമ്പി ചിത്തം വിപരിണതം. ഇധ പന തണ്ഹാഛന്ദവസേന രത്തമ്പി വട്ടതി, പടിഘഛന്ദവസേന ദുട്ഠമ്പി വട്ടതി. **ഹിതാനുകമ്പീ**തി ഹിതേന അനുകമ്പമാനോ ഹിതേന ഫരമാനോ. **ന ദോസന്തരോ**തി ന ദോസചിത്തോ ഭവിസ്സാമി.

൨൨൫. **അഥ ഖോ ഭഗവാ**തി കസ്മാ ആരഭി? ഫഗ്ഗുനസ്സ കിര ഏത്തകം ഓവാദം സുത്വാപി, ''ഭിക്ഖുനിസംസഗ്ഗതോ ഓരമിസ്സാമി വിരമിസ്സാമീ''തി ചിത്തമ്പി ന ഉപ്പന്നം, ഭഗവതാ പന സദ്ധിം പടാണീ വിയ പടിവിരുദ്ധോ അട്ഠാസി, അഥസ്സ ഭഗവതോ യഥാ നാമ ജിഘച്ഛിതസ്സ ഭോജനേ, പിപാസിതസ്സ പാനീയേ, സീതേന ഫുട്ഠസ്സ ഉണ്ഹേ ദുക്ഖിതസ്സ സുഖേ പത്ഥനാ ഉപ്പജ്ജതി. ഏവമേവ ഇമം ദുബ്ബചം ഭിക്ഖും ദിസ്വാ പഠമബോധിയം സുബ്ബചാ ഭിക്ഖൂ ആപാഥം ആഗമിംസു. അഥ തേസം വണ്ണം കഥേതുകാമോ ഹുത്വാ ഇമം ദേസനം ആരഭി.

തത്ഥ **ആരാധയിംസൂ**തി ഗണ്ഹിംസു പൂരയിംസു. **ഏകം സമയ**ന്തി ഏകസ്മിം സമയേ. **ഏകാസനഭോജന**ന്തി ഏകം പുരേഭത്തഭോജനം. സൂരിയുഗ്ഗമനതോ ഹി യാവ മജ്ഝന്ഹികാ സത്തക്ഖത്തും ഭുത്തഭോജനമ്പി ഇധ ഏകാസനഭോജനന്തേവ അധിപ്പേതം. **അപ്പാബാധത**ന്തി നിരാബാധതം. **അപ്പാതങ്കത**ന്തി നിദ്ദുക്ഖതം. **ലഹുട്ഠാന**ന്തി സരീരസ്സ സല്ലഹുകം ഉട്ഠാനം. **ബല**ന്തി കായബലം. **ഫാസുവിഹാര**ന്തി കായസ്സ സുഖവിഹാരം. ഇമിനാ കിം കഥിതം? ദിവാ വികാലഭോജനം പജഹാപിതകാലോ കഥിതോ. ഭദ്ദാലിസുത്തേ പന രത്തിം വികാലഭോജനം പജഹാപിതകാലോ കഥിതോ. ഇമാനി ഹി ദ്വേ ഭോജനാനി ഭഗവാ ന ഏകപ്പഹാരേന പജഹാപേസി. കസ്മാ? ഇമാനേവ ഹി ദ്വേ ഭോജനാനി വട്ടേ സത്താനം ആചിണ്ണാനി. സന്തി കുലപുത്താ സുഖുമാലാ, തേ ഏകതോ ദ്വേപി ഭോജനാനി പജഹന്താ കിലമന്തി. തസ്മാ ഏകതോ അപജഹാപേത്വാ ഏകസ്മിം കാലേ ദിവാ വികാലഭോജനം, ഏകസ്മിം രത്തിം വികാലഭോജനന്തി വിസും പജഹാപേസി. തേസു ഇധ ദിവാ വികാലഭോജനം പജഹാപിതകാലോ കഥിതോ. തത്ഥ യസ്മാ ബുദ്ധാ ന ഭയം ദസ്സേത്വാ തജ്ജേത്വാ പജഹാപേന്തി, ആനിസംസം പന ദസ്സേത്വാ പജഹാപേന്തി, ഏവഞ്ഹി സത്താ സുഖേന പജഹന്തി. തസ്മാ ആനിസംസം ദസ്സേന്തോ ഇമേ പഞ്ച ഗുണേ ദസ്സേസി. **അനുസാസനീ കരണീയാ**തി പുനപ്പുനം സാസനേ കത്തബ്ബം നാഹോസി. ''ഇദം കരോഥ, ഇദം മാ കരോഥാ''തി സതുപ്പാദകരണീയമത്തമേവ അഹോസി. താവത്തകേനേവ തേ കത്തബ്ബം അകംസു, പഹാതബ്ബം പജഹിംസു, പഠമബോധിയം, ഭിക്ഖവേ, സുബ്ബചാ ഭിക്ഖൂ അഹേസും അസ്സവാ ഓവാദപടികരാതി.

ഇദാനി നേസം സുബ്ബചഭാവദീപികം ഉപമം ആഹരന്തോ **സേയ്യഥാപീ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സുഭൂമിയ**ന്തി സമഭൂമിയം. ''സുഭൂമ്യം സുഖേത്തേ വിഹതഖാണുകേ ബീജാനി പതിട്ഠപേയ്യാ''തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൪൩൮) ഏത്ഥ പന മണ്ഡഭൂമി സുഭൂമീതി ആഗതാ. **ചതുമഹാപഥേ**തി ദ്വിന്നം മഹാമഗ്ഗാനം വിനിവിജ്ഝിത്വാ ഗതട്ഠാനേ. **ആജഞ്ഞരഥോ**തി വിനീതഅസ്സരഥോ. **ഓധസ്തപതോദോ**തി യഥാ രഥം അഭിരുഹിത്വാ ഠിതേന സക്കാ ഹോതി ഗണ്ഹിതും, ഏവം ആലമ്ബനം നിസ്സായ തിരിയതോ ഠപിതപതോദോ. **യോഗ്ഗാചരിയോ**തി അസ്സാചരിയോ. സ്വേവ അസ്സദമ്മേ സാരേതീതി **അസ്സദമ്മസാരഥി.**

യേനിച്ഛകന്തി യേന യേന മഗ്ഗേന ഇച്ഛതി. **യദിച്ഛകന്തി** യം യം ഗതിം ഇച്ഛതി. **സാരേയ്യാ**തി ഉജുകം പുരതോ പേസേയ്യ. **പച്ഛാസാരേയ്യാ**തി പടിനിവത്തേയ്യ.

ഏവമേവ ഖോതി യഥാ ഹി സോ യോഗ്ഗാചരിയോ യേന യേന മഗ്ഗേന ഗമനം ഇച്ഛതി, തം തം അസ്സാ ആരുള്ഹാവ ഹോന്തി. യായ യായ ച ഗതിയാ ഇച്ഛതി, സാ സാ ഗതി ഗഹിതാവ ഹോതി. രഥം പേസേത്വാ അസ്സാ നേവ വാരേതബ്ബാ ന വിജ്ഝിതബ്ബാ ഹോന്തി. കേവലം തേസം സമേ ഭൂമിഭാഗേ ഖുരേസു നിമിത്തം ഠപേത്വാ ഗമനമേവ പസ്സിതബ്ബം ഹോതി. ഏവം മയ്ഹമ്പി തേസു ഭിക്ഖൂസു പുനപ്പുനം വത്തബ്ബം നാഹോസി. ഇദം കരോഥ ഇദം മാ കരോഥാതി സതുപ്പാദനമത്തമേവ കത്തബ്ബം ഹോതി. തേഹിപി താവദേവ കത്തബ്ബം കതമേവ ഹോതി, അകത്തബ്ബം ജഹിതമേവ. **തസ്മാ**തി യസ്മാ സുബ്ബചാ യുത്തയാനപടിഭാഗാ ഹുത്വാ സതുപ്പാദനമത്തേനേവ പജഹിംസു, തസ്മാ തുമ്ഹേപി പജഹഥാതി അത്ഥോ. **ഏലണ്ഡേഹീ**തി ഏലണ്ഡാ കിര സാലദൂസനാ ഹോന്തി, തസ്മാ ഏവമാഹ. **വിസോധേയ്യാ**തി ഏലണ്ഡേ ചേവ അഞ്ഞാ ച വല്ലിയോ ഛിന്ദിത്വാ ബഹി നീഹരണേന സോധേയ്യ. **സുജാതാ**തി സുസണ്ഠിതാ. **സമ്മാ പരിഹരേയ്യാ**തി മരിയാദം ബന്ധിത്വാ ഉദകാസിഞ്ചനേനപി കാലേനകാലം മൂലമൂലേ ഖണനേനപി വല്ലിഗുമ്ബാദിച്ഛേദനേനപി കിപില്ലപൂടകഹരണേനപി മക്കടകജാലസുക്ഖദണ്ഡകഹരണേനപി സമ്മാ വഡ്ഢേത്വാ പോസേയ്യ. **വുദ്ധി**ആദീനി വുത്തത്ഥാനേവ.

൨൨൬. ഇദാനി അക്ഖന്തിയാ ദോസം ദസ്സേന്തോ **ഭൂതപുബ്ബ**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **വേദേഹികാ**തി വിദേഹരട്ഠവാസികസ്സ ധീതാ. അഥ വാ **വേദോ**തി പഞ്ഞാ വുച്ചതി, വേദേന ഈഹതി ഇരിയതീതി **വേദേഹികാ,** പണ്ഡിതാതി അത്ഥോ. **ഗഹപതാനീ**തി ഘരസാമിനീ. **കിത്തിസദ്ദോ**തി കിത്തിഘോസോ. **സോരതാ**തി സോരച്ചേന സമന്നാഗതാ. **നിവാതാ**തി നിവാതവുത്തി. **ഉപസന്താ**തി നിബ്ബുതാ. **ദക്ഖാ**തി ഭത്തപചനസയനത്ഥരണദീപുജ്ജലനാദികമ്മേസു ഛേകാ. **അനലസാ**തി ഉട്ഠാഹികാ, **സുസംവിഹിതകമ്മന്താ**തി സുട്ഠു സംവിഹിതകമ്മന്താ. ഏകാ അനലസാ ഹോതി, യം യം പന ഭാജനം ഗണ്ഹാതി, തം തം ഭിന്ദതി വാ ഛിദ്ദം വാ കരോതി, അയം ന താദിസാതി ദസ്സേതി.

ദിവാ ഉട്ഠാസീതി പാതോവ കത്തബ്ബാനി ധേനുദുഹനാദികമ്മാനി അകത്വാ ഉസ്സൂരേ ഉട്ഠിതാ. **ഹേ ജേ കാളീ**തി അരേ കാളി. **കിം ജേ ദിവാ ഉട്ഠാസീ**തി കിം തേ കിഞ്ചി അഫാസുകം അത്ഥി, കിം ദിവാ ഉട്ഠാസീതി? **നോ വത രേ കിഞ്ചീ**തി അരേ യദി തേ ന കിഞ്ചി അഫാസുകം അത്ഥി, നേവ സീസം രുജ്ഝതി, ന പിട്ഠി, അഥ കസ്മാ പാപി ദാസി ദിവാ ഉട്ഠാസീതി കുപിതാ അനത്തമനാ ഭാകുടിമകാസി. **ദിവാതരം ഉട്ഠാസീ**തി പുനദിവസേ ഉസ്സൂരതരം ഉട്ഠാസി. **അനത്തമനവാച**ന്തി അരേ പാപി ദാസി അത്തനോ പമാണം ന ജാനാസി; കിം അഗ്ഗിം സീതോതി മഞ്ഞസി, ഇദാനി തം സിക്ഖാപേസ്സാമീതിആദീനി വദമാനാ കുപിതവചനം നിച്ഛാരേസി.

പടിവിസകാനന്തി സാമന്തഗേഹവാസീനം. **ഉജ്ഝാപേസീ**തി അവജാനാപേസി. **ചണ്ഡീ**തി അസോരതാ കിബ്ബിസാ. ഇതി യത്തകാ ഗുണാ, തതോ ദിഗുണാ ദോസാ ഉപ്പജ്ജിംസു. ഗുണാ നാമ സണികം സണികം ആഗച്ഛന്തി; ദോസാ ഏകദിവസേനേവ പത്ഥടാ ഹോന്തി. **സോരതസോരതോ**തി അതിവിയ സോരതോ, സോതാപന്നോ നു ഖോ, സകദാഗാമീ അനാഗാമീ അരഹാ നു ഖോതി വത്തബ്ബതം ആപജ്ജതി. **ഫുസന്തീ**തി ഫുസന്താ ഘട്ടേന്താ ആപാഥം ആഗച്ഛന്തി.

അഥ ഭിക്ഖു സോരതോതി വേദിതബ്ബോതി അഥ അധിവാസനക്ഖന്തിയം ഠിതോ ഭിക്ഖു സോരതോതി വേദിതബ്ബോ. **യോ ചീവര…പേ… പരിക്ഖാരഹേതൂ**തി യോ ഏതാനി ചീവരാദീനി പണീതപണീതാനി ലഭന്തോ പാദപരികമ്മപിട്ഠിപരികമ്മാദീനി ഏകവചനേനേവ കരോതി. **അലഭമാനോ**തി യഥാ പുബ്ബേ ലഭതി, ഏവം അലഭന്തോ.

ധമ്മഞ്ഞേവ സക്കരോന്തോതി ധമ്മംയേവ സക്കാരം സുകതകാരം കരോന്തോ. **ഗരും കരോന്തോ**തി ഗരുഭാരിയം കരോന്തോ. **മാനേന്തോ**തി മനേന പിയം കരോന്തോ. **പൂജേന്തോ**തി പച്ചയപൂജായ പൂജേന്തോ. **അപചായമാനോ**തി ധമ്മംയേവ അപചായമാനോ അപചിതിം നീചവുത്തിം ദസ്സേന്തോ.

൨൨൭. ഏവം അക്ഖന്തിയാ ദോസം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി യേ അധിവാസേന്തി, തേ ഏവം അധിവാസേന്തീതി പഞ്ച വചനപഥേ ദസ്സേന്തോ **പഞ്ചിമേ, ഭിക്ഖവേ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **കാലേനാ**തി യുത്തപത്തകാലേന. **ഭൂതേനാ**തി സതാ വിജ്ജമാനേന. **സണ്ഹേനാ**തി സമ്മട്ഠേന . **അത്ഥസഞ്ഹിതേനാ**തി അത്ഥനിസ്സിതേന കാരണനിസ്സിതേന. **അകാലേനാ**തിആദീനി തേസംയേവ പടിപക്ഖവസേന വേദിതബ്ബാനി. **മേത്തചിത്താ**തി ഉപ്പന്നമേത്തചിത്താ ഹുത്വാ. **ദോസന്തരാ**തി ദുട്ഠചിത്താ, അബ്ഭന്തരേ ഉപ്പന്നദോസാ ഹുത്വാ. **തത്രാ**തി തേസു വചനപഥേസു. **ഫരിത്വാ**തി അധിമുച്ചിത്വാ. **തദാരമ്മണഞ്ചാ**തി കഥം തദാരമ്മണം സബ്ബാവന്തം ലോകം കരോതി? പഞ്ച വചനപഥേ ഗഹേത്വാ ആഗതം പുഗ്ഗലം മേത്തചിത്തസ്സ ആരമ്മണം കത്വാ പുന തസ്സേവ മേത്തചിത്തസ്സ അവസേസസത്തേ ആരമ്മണം കരോന്തോ സബ്ബാവന്തം ലോകം തദാരമ്മണം കരോതി നാമ. തത്രായം വചനത്ഥോ. **തദാരമ്മണഞ്ചാ**തി തസ്സേവ മേത്തചിത്തസ്സ ആരമ്മണം കത്വാ. **സബ്ബാവന്ത**ന്തി സബ്ബസത്തവന്തം. **ലോക**ന്തി സത്തലോകം. **വിപുലേനാ**തി അനേകസത്താരമ്മണേന. **മഹഗ്ഗതേനാ**തി മഹഗ്ഗതഭൂമികേന. **അപ്പമാണേനാ**തി സുഭാവിതേന. **അവേരേനാ**തി നിദ്ദോസേന. **അബ്യാബജ്ഝേനാ**തി നിദ്ദുക്ഖേന. **ഫരിത്വാ വിഹരിസ്സാമാ**തി ഏവരൂപേന മേത്താസഹഗതേന ചേതസാ തഞ്ച പുഗ്ഗലം സബ്ബഞ്ച ലോകം തസ്സ ചിത്തസ്സ ആരമ്മണം കത്വാ അധിമുച്ചിത്വാ വിഹരിസ്സാമ.

൨൨൮. ഇദാനി തദത്ഥദീപികം ഉപമം ആഹരന്തോ **സേയ്യഥാപീ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അപഥവി**ന്തി നിപ്പഥവിം കരിസ്സാമീതി അത്ഥോ. **തത്ര തത്രാ**തി തസ്മിം തസ്മിം ഠാനേ. **വികിരേയ്യാ**തി പച്ഛിയാ പംസും ഉദ്ധരിത്വാ ബീജാനി വിയ വികിരേയ്യ. **ഓട്ഠുഭേയ്യാ**തി ഖേളം പാതേയ്യ. **അപഥവിം കരേയ്യാ**തി ഏവം കായേന ച വാചായ ച പയോഗം കത്വാപി സക്കുണേയ്യ അപഥവിം കാതുന്തി? **ഗമ്ഭീരാ**തി ബഹലത്തേന ദ്വിയോജനസതസഹസ്സാനി ചത്താരി ച നഹുതാനി ഗമ്ഭീരാ. **അപ്പമേയ്യാ**തി തിരിയം പന അപരിച്ഛിന്നാ. **ഏവമേവ ഖോ**തി ഏത്ഥ ഇദം ഓപമ്മസംസന്ദനം - പഥവീ വിയ ഹി മേത്തചിത്തം ദട്ഠബ്ബം. കുദാലപിടകം ഗഹേത്വാ ആഗതപുരിസോ വിയ പഞ്ച വചനപഥേ ഗഹേത്വാ ആഗതപുഗ്ഗലോ. യഥാ സോ കുദാലപിടകേന മഹാപഥവിം അപഥവിം കാതും ന സക്കോതി, ഏവം വോ പഞ്ച വചനപഥേ ഗഹേത്വാ ആഗതപുഗ്ഗലോ മേത്തചിത്തസ്സ അഞ്ഞഥത്തം കാതും ന സക്ഖിസ്സതീതി.

൨൨൯. ദുതിയഉപമായം **ഹലിദ്ദി**ന്തി യംകിഞ്ചി പീതകവണ്ണം. **നീല**ന്തി കംസനീലം വാ പലാസനീലം വാ. **അരൂപീ**തി അരൂപോ . നനു ച, ദ്വിന്നം കട്ഠാനം വാ ദ്വിന്നം രുക്ഖാനം വാ ദ്വിന്നം സേയ്യാനം വാ ദ്വിന്നം സേലാനം വാ അന്തരം പരിച്ഛിന്നാകാസരൂപന്തി ആഗതം, കസ്മാ ഇധ **അരൂപീ**തി വുത്തോതി? സനിദസ്സനഭാവപടിക്ഖേപതോ. തേനേവാഹ ''അനിദസ്സനോ''തി. തസ്മിഞ്ഹി രൂപം ലിഖിതും, രൂപപാതുഭാവം ദസ്സേതും ന സക്കാ, തസ്മാ ''അരൂപീ''തി വുത്തോ. **അനിദസ്സനോ**തി ദസ്സനസ്സ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണസ്സ അനാപാഥോ. ഉപമാസംസന്ദനേ പനേത്ഥ ആകാസോ വിയ മേത്തചിത്തം. തുലികപഞ്ചമാ ചത്താരോ രങ്ഗജാതാ വിയ പഞ്ച വചനപഥാ, തുലികപഞ്ചമേ രങ്ഗേ ഗഹേത്വാ ആഗതപുരിസോ വിയ പഞ്ച വചനപഥേ ഗഹേത്വാ ആഗതപുഗ്ഗലോ. യഥാ സോ തുലികപഞ്ചമേഹി രങ്ഗേഹി ആകാസേ രൂപപാതുഭാവം കാതും ന സക്കോതി, ഏവം വോ പഞ്ച വചനപഥേ ഗഹേത്വാ ആഗതപുഗ്ഗലോ മേത്തചിത്തസ്സ അഞ്ഞഥത്തം കത്വാ ദോസുപ്പത്തിം ദസ്സേതും ന സക്ഖിസ്സതീതി.

൨൩൦. തതിയഉപമായം **ആദിത്തന്തി** പജ്ജലിതം. **ഗമ്ഭീരാ അപ്പമേയ്യാതി** ഇമിസ്സാ ഗങ്ഗായ ഗമ്ഭീരട്ഠാനം ഗാവുതമ്പി അത്ഥി, അഡ്ഢയോജനമ്പി, യോജനമ്പി. പുഥുലം പനസ്സാ ഏവരൂപംയേവ, ദീഘതോ പന പഞ്ചയോജനസതാനി. സാ കഥം ഗമ്ഭീരാ അപ്പമേയ്യാതി? ഏതേന പയോഗേന പരിവത്തേത്വാ ഉദ്ധനേ ഉദകം വിയ താപേതും അസക്കുണേയ്യതോ. ഠിതോദകം പന കേനചി ഉപായേന അങ്ഗുലമത്തം വാ അഡ്ഢങ്ഗുലമത്തം വാ ഏവം താപേതും സക്കാ ഭവേയ്യ, അയം പന ന സക്കാ, തസ്മാ ഏവം വുത്തം. ഉപമാസംസന്ദനേ പനേത്ഥ ഗങ്ഗാ വിയ മേത്തചിത്തം, തിണുക്കം ആദായ ആഗതപുരിസോ വിയ പഞ്ച വചനപഥേ ഗഹേത്വാ ആഗതപുഗ്ഗലോ. യഥാ സോ ആദിത്തായ തിണുക്കായ ഗങ്ഗം താപേതും ന സക്കോതി, ഏവം വോ പഞ്ച വചനപഥേ ഗഹേത്വാ ആഗതപുഗ്ഗലോ മേത്തചിത്തസ്സ അഞ്ഞഥത്തം കാതും ന സക്ഖിസ്സതീതി.

൨൩൧. ചതുത്ഥഉപമായം **ബിളാരഭസ്താതി** ബിളാരചമ്മപസിബ്ബകാ. **സുമദ്ദിതാതി** സുട്ഠു മദ്ദിതാ. **സുപരിമദ്ദിതാതി** അന്തോ ച ബഹി ച സമന്തതോ സുപരിമദ്ദിതാ. **തൂലിനീതി** സിമ്ബലിതൂലലതാതൂലസമാനാ. **ഛിന്നസസ്സരാതി** ഛിന്നസസ്സരസദ്ദാ. **ഛിന്നഭബ്ഭരാതി** ഛിന്നഭബ്ഭരസദ്ദാ. ഉപമാസംസന്ദനേ പനേത്ഥ ബിളാരഭസ്താ വിയ മേത്തചിത്തം, കട്ഠകഠലം ആദായ ആഗതപുരിസോ വിയ പഞ്ച വചനപഥേ ഗഹേത്വാ ആഗതപുഗ്ഗലോ. യഥാ സോ കട്ഠേന വാ കഠലേന വാ ബിളാരഭസ്തം സരസരം ഭരഭരം സദ്ദം കാതും ന സക്കോതി, ഏവം വോ പഞ്ച വചനപഥേ ഗഹേത്വാ ആഗതപുഗ്ഗലോ മേത്തചിത്തസ്സ അഞ്ഞഥത്തം കത്വാ ദോസാനുഗതഭാവം കാതും ന സക്ഖിസ്സതീതി.

൨൩൨. ഓചരകാതി അവചരകാ ഹേട്ഠാചരകാ, നീചകമ്മകാരകാതി അത്ഥോ. **യോ മനോ പദൂസേയ്യാതി** യോ ഭിക്ഖു വാ ഭിക്ഖുനീ വാ മനോ പദൂസേയ്യ, തം കകചേന ഓകന്തനം നാധിവാസേയ്യ. **ന മേ സോ തേന സാസനകരോതി** സോ തേന അനധിവാസനേന മയ്ഹം ഓവാദകരോ ന ഹോതി. ആപത്തി പനേത്ഥ നത്ഥി.

൨൩൩. അണും വാ ഥൂലം വാതി അപ്പസാവജ്ജം വാ മഹാസാവജ്ജം വാ. **യം തുമ്ഹേ നാധിവാസേയ്യാഥാതി** യോ തുമ്ഹേഹി അധിവാസേതബ്ബോ ന ഭവേയ്യാതി അത്ഥോ. **നോ ഹേതം, ഭന്തേതി**, ഭന്തേ, അനധിവാസേതബ്ബം നാമ വചനപഥം ന പസ്സാമാതി അധിപ്പായോ. **ദീഘരത്തം ഹിതായ സുഖായാതി** ഇതി ഭഗവാ അരഹത്തേന കൂടം ഗണ്ഹന്തോ യഥാനുസന്ധിനാ ദേസനം നിട്ഠപേസീതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

കകചൂപമസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. അലഗദ്ദൂപമസുത്തവണ്ണനാ

൨൩൪. ഏവം മേ സുതന്തി അലഗദ്ദൂപമസുത്തം. തത്ഥ ഗദ്ധേ ബാധയിംസൂതി ഗദ്ധബാധിനോ, ഗദ്ധബാധിനോ പുബ്ബപുരിസാ അസ്സാതി ഗദ്ധബാധിപുബ്ബോ, തസ്സ **ഗദ്ധബാധിപുബ്ബസ്സ,** ഗിജ്ഝഘാതകകുലപ്പസുതസ്സാതി അത്ഥോ. സഗ്ഗമോക്ഖാനം അന്തരായം കരോന്തീതി **അന്തരായികാ**. തേ കമ്മകിലേസവിപാകഉപവാദആണാവീതിക്കമവസേന പഞ്ചവിധാ. തത്ഥ പഞ്ചാനന്തരിയധമ്മാ കമ്മന്തരായികാ നാമ. തഥാ ഭിക്ഖുനീദൂസകകമ്മം, തം പന മോക്ഖസ്സേവ അന്തരായം കരോതി, ന സഗ്ഗസ്സ. നിയതമിച്ഛാദിട്ഠിധമ്മാ കിലേസന്തരായികാ നാമ. പണ്ഡകതിരച്ഛാനഗതഉഭതോബ്യഞ്ജനകാനം പടിസന്ധിധമ്മാ വിപാകന്തരായികാ നാമ. അരിയൂപവാദധമ്മാ ഉപവാദന്തരായികാ നാമ, തേ പന യാവ അരിയേ ന ഖമാപേന്തി, താവദേവ, ന തതോ പരം. സഞ്ചിച്ച വീതിക്കന്താ സത്ത ആപത്തിക്ഖന്ധാ ആണാവീതിക്കമന്തരായികാ നാമ. തേപി യാവ ഭിക്ഖുഭാവം വാ പടിജാനാതി, ന വുട്ഠാതി വാ, ന ദേസേതി വാ, താവദേവ, ന തതോ പരം.

തത്രായം ഭിക്ഖു ബഹുസ്സുതോ ധമ്മകഥികോ സേസന്തരായികേ ജാനാതി, വിനയേ പന അകോവിദത്താ പണ്ണത്തിവീതിക്കമന്തരായികേ ന ജാനാതി, തസ്മാ രഹോഗതോ ഏവം ചിന്തേസി - ഇമേ ആഗാരികാ പഞ്ച കാമഗുണേ പരിഭുഞ്ജന്താ സോതാപന്നാപി സകദാഗാമിനോപി അനാഗാമിനോപി ഹോന്തി. ഭിക്ഖൂപി മനാപികാനി ചക്ഖുവിഞ്ഞേയ്യാനി രൂപാനി പസ്സന്തി...പേ... കായവിഞ്ഞേയ്യേ ഫോട്ഠബ്ബേ ഫുസന്തി, മുദുകാനി അത്ഥരണപാവുരണാദീനി പരിഭുഞ്ജന്തി, ഏതം സബ്ബം വട്ടതി. കസ്മാ ഇത്ഥീനംയേവ രൂപസദ്ദഗന്ധരസഫോട്ഠബ്ബാ ന വട്ടന്തി? ഏതേപി വട്ടന്തീതി. ഏവം രസേന രസം സംസന്ദേത്വാ സച്ഛന്ദരാഗപരിഭോഗഞ്ച നിച്ഛന്ദരാഗപരിഭോഗഞ്ച ഏകം കത്വാ ഥൂലവാകേഹി സദ്ധിം അതിസുഖുമസുത്തം ഉപനേന്തോ വിയ, സാസപേന സദ്ധിം സിനേരും ഉപസംഹരന്തോ വിയ, പാപകം ദിട്ഠിഗതം ഉപ്പാദേത്വാ, "കിം ഭഗവതാ മഹാസമുദ്ദം ബന്ധന്തേന വിയ മഹതാ ഉസ്സാഹേന പഠമപാരാജികം പഞ്ഞത്തം, നത്ഥി ഏത്ഥ ദോസോ"തി സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേന സദ്ധിം പടിവിരുജ്ഝന്തോ വേസാരജ്ജഞാണം പടിബാഹന്തോ അരിയമഗ്ഗേ ഖാണുകണ്ടകാദീനി പക്ഖിപന്തോ മേഥുനധമ്മേ ദോസോ നത്ഥീതി ജിനസ്സ ആണാചക്കേ പഹാരം അദാസി. തേനാഹ - "തഥാഹം ഭഗവതാ ധമ്മം ദേസിതം ആജാനാമീ"തിആദി.

ഏവം ബ്യാ ഖോതി ഏവം വിയ ഖോ. **സമനുയുഞ്ജന്തീ**തിആദീസു കിം ലദ്ധികോ ത്വം, ലദ്ധിം വദേഹീതി പുച്ഛമാനാ സമനുയുഞ്ജന്തി നാമ. ദിട്ഠിം പതിട്ഠാപേന്താ സമനുഗ്ഗാഹന്തി നാമ. കേന കാരണേന ഏവം വദസീതി കാരണം പുച്ഛന്താ സമനുഭാസന്തി നാമ. **അട്ഠികങ്കലൂപമാ**തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൨.൪൨-൪൮) **അട്ഠികങ്കലൂപമാ** അപ്പസ്സാദട്ഠേന. **മംസപേസൂപമാ** ബഹുസാധാരണട്ഠേന. **തിണുക്കൂപമാ** അനുദഹനട്ഠേന. **അങ്ഗാരകാസൂപമാ** മഹാഭിതാപനട്ഠേന. **സുപിനകൂപമാ** ഇത്തരപച്ചുപട്ഠാനട്ഠേന. **യാചിതകൂപമാ** താവകാലികട്ഠേന. **രുക്ഖഫലൂപമാ** സബ്ബങ്ഗപച്ചങ്ഗപലിഭഞ്ജനട്ഠേന. **അസിസൂനൂപമാ** അധികുട്ടനട്ഠേന. **സത്തിസൂലൂപമാ** വിനിവിജ്ഝനട്ഠേന. **സപ്പസിരൂപമാ** സാസങ്കസപ്പടിഭയട്ഠേന. **ഥാമസാ**തി ദിട്ഠിഥാമേന. **പരാമാസാ**തി ദിട്ഠിപരാമാസേന. **അഭിനിവിസ്സ വോഹരതീ**തി അധിട്ഠഹിത്വാ വോഹരതി ദീപേതി വാ.

൨൩൭. **യതോ ഖോ തേ ഭിക്ഖൂ**തി യദാ തേ ഭിക്ഖൂ. **ഏവം ബ്യാ ഖോ അഹം, ഭന്തേ, ഭഗവതാ**തി ഇദം ഏസ അത്തനോ അജ്ഝാസയേന നത്ഥീതി വത്തുകാമോപി ഭഗവതോ ആനുഭാവേന സമ്പടിച്ഛതി, ബുദ്ധാനം കിര സമ്മുഖാ ദ്വേ കഥാ കഥേതും സമത്ഥോ നാമ നത്ഥി.

൨൩൮. **കസ്സ ഖോ നാമ ത്വം മോഘപുരിസാ**തി ത്വം മോഘപുരിസ കസ്സ ഖത്തിയസ്സ വാ ബ്രാഹ്മണസ്സ വാ വേസ്സസ്സ വാ സുദ്ദസ്സ വാ ഗഹട്ഠസ്സ വാ പബ്ബജിതസ്സ വാ ദേവസ്സ വാ മനുസ്സസ്സ വാ മയാ ഏവം ധമ്മം ദേസിതം ആജാനാസി. **അഥ ഖോ ഭഗവാ ഭിക്ഖൂ ആമന്തേസീ**തി അയം പാടിയേക്കോ അനുസന്ധി. അരിട്ഠോ കിര ചിന്തേസി - "ഭഗവാ മം മോഘപുരിസോതി വദതി, ന ഖോ പന മോഘപുരിസാതി വുത്തമത്തകേന മഗ്ഗഫലാനം ഉപനിസ്സയോ ന ഹോതി. ഉപസേനമ്പി ഹി വങ്ഗന്തപുത്തം, 'അതിലഹും ഖോ ത്വം, മോഘപുരിസ, ബാഹുല്ലായ ആവത്തോ'തി (മഹാവ॰ ൭൫) ഭഗവാ മോഘപുരിസവാദേന ഓവദി. ഥേരോ അപരഭാഗേ ഘടേന്തോ വായമന്തോ ഛ അഭിഞ്ഞാ സച്ഛാകാസി. അഹമ്പി തഥാരൂപം വീരിയം പഗ്ഗണ്ഹിത്വാ മഗ്ഗഫലാനി നിബ്ബത്തേസ്സാമീ"തി. അഥസ്സ ഭഗവാ ബന്ധനാ പവുത്തസ്സ പണ്ഡുപലാസസ്സ വിയ അവിരുള്ഹിഭാവം ദസ്സേന്തോ ഇമം ദേസനം ആരഭി.

ഉസ്മീകതോപീതി , ഭിക്ഖവേ, തുമ്ഹേ കിന്തി മഞ്ഞഥ, അയം അരിട്ഠോ ഏവംലദ്ധികോ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേന പടിവിരുജ്ഝിത്വാ വേസാരജ്ജഞാണം പടിബാഹിത്വാ തഥാഗതസ്സ ആണാചക്കേ പഹാരം ദദമാനോ അപി നു ഇമസ്മിം ധമ്മവിനയേ ഉസ്മീകതോപി? യഥാ നിബ്ബുതേപി മഹന്തേ അഗ്ഗിക്ഖന്ധേ

ഖജ്ജുപനകമത്താപി അഗ്ഗിപപടികാ ഹോതിയേവ, യം നിസ്സായ പുന മഹാഅഗ്ഗിക്ഖന്ധോ ഭവേയ്യ. കിം നു ഖോ ഏവം ഇമസ്സ അപ്പമത്തികാപി ഞാണുസ്മാ അത്ഥി, യം നിസ്സായ വായമന്തോ മഗ്ഗഫലാനി നിബ്ബത്തേയ്യാതി? **നോ ഹേതം, ഭന്തേ**തി, ഭന്തേ, ഏവംലദ്ധികസ്സ കുതോ ഏവരൂപാ ഞാണുസ്മാതി? മഗ്ഗഫലാനം പച്ചയസമത്ഥായ ഞാണുസ്മായ ഉസ്മീകതഭാവം പടിക്ഖിപന്താ വദന്തി. **മങ്കുഭൂതോ**തി നിത്തേജഭൂതോ. **പത്തക്ഖന്ധോ**തി പതിതക്ഖന്ധോ. **അപ്പടിഭാനോ**തി കിഞ്ചി പടിഭാനം അപസ്സന്തോ ഭിന്നപടിഭാനോ ഏവരൂപമ്പി നാമ നിയ്യാനികസാസനം ലഭിത്വാ അവിരുള്ഹിധമ്മോ കിരമ്ഹി സമുഗ്ഘാതിതപച്ചയോ ജാതോതി അത്തനോ അഭബ്ബതം പച്ചവേക്ഖന്തോ പാദങ്ഗുട്ഠകേന ഭൂമിം ഖണമാനോ നിസീദി.

പഞ്ഞായിസ്സസി ഖോതി അയമ്പി പാടിയേക്കോ അനുസന്ധി. അരിട്ഠോ കിര ചിന്തേസി - "ഭഗവാ മയ്ഹം മഗ്ഗഫലാനം ഉപനിസ്സയോ പച്ഛിന്നോതി വദതി, ന ഖോ പന ബുദ്ധാ സഉപനിസ്സയാനംയേവ ധമ്മം ദേസേന്തി, അനുപനിസ്സയാനമ്പി ദേസേന്തി, അഹം സത്ഥു സന്തികാ സുഗതോവാദം ലഭിത്വാ അത്തനോ സമ്പത്തൂപഗം കുസലം കരിസ്സാമീ"തി. അഥസ്സ ഭഗവാ ഓവാദം പടിപസ്സമ്ഭേന്തോ "പഞ്ഞായിസ്സസീ"തിആദിമാഹ. തസ്സത്ഥോ, ത്വംയേവ, മോഘപുരിസ, ഇമിനാ പാപകേന ദിട്ഠിഗതേന നിരയാദീസു പഞ്ഞായിസ്സസി, മമ സന്തികാ തുയ്ഹം സുഗതോവാദോ നാമ നത്ഥി, ന മേ തയാ അത്ഥോ, ഇധാഹം ഭിക്ഖൂ പടിപുച്ഛിസ്സാമീതി.

൨൩൭. അഥ ഖോ ഭഗവാതി അയമ്പി പാടിയേക്കോ അനുസന്ധി. ഇമസ്മിഞ്ഹി ഠാനേ ഭഗവാ പരിസം സോധേതി, അരിട്ഠം ഗണതോ നിസ്സാരേതി. സചേ ഹി പരിസഗതാനം കസ്സചി ഏവം ഭവേയ്യ - "അയം അരിട്ഠോ ഭഗവതാ അകഥിതം കഥേതും കിം സക്ഖിസ്സതി, കച്ചി നു ഖോ പരിസമജ്ഝേ ഭഗവതാ കഥായ സമാരദ്ധായ സഹസാ കഥിത"ന്തി. ഏവം കഥിതം പന ന അരിട്ഠോവ സുണാതി, അഞ്ഞേനപി സുതം ഭവിസ്സതി. അഥാപിസ്സ സിയാ "യഥാ സത്ഥാ അരിട്ഠം നിഗ്ഗണ്ഹാതി, മമ്പി ഏവം നിഗ്ഗണ്ഹേയ്യാതി സുത്വാപി തുണ്ഹീഭാവം ആപജ്ജേയ്യാ"തി. "തം സബ്ബം ന കരിസ്സന്തീ"തി. മയാപി ന കഥിതം, അഞ്ഞേന സുതമ്പി നത്ഥീതി "തുമ്ഹേപിമേ, ഭിക്ഖവേ"തിആദിനാ പരിസായ ലദ്ധിം സോധേതി. പരിസായ പന ലദ്ധിസോധനേനേവ അരിട്ഠോ ഗണതോ നിസ്സാരിതോ നാമ ഹോതി.

ഇദാനി അരിട്ഠസ്സ ലദ്ധിം പകാസേന്തോ **സോ വത, ഭിക്ഖവേ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അഞ്ഞത്രേവ കാമേഹീ**തിആദീസു യോ സോ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു "തേ പടിസേവതോ നാലം അന്തരായായാ"തി ഏവംലദ്ധികോ, സോ വത കിലേസകാമേഹി ചേവ കിലേസകാമസമ്പയുത്തേഹി സഞ്ഞാവിതക്കേഹി ച അഞ്ഞത്ര, ഏതേ ധമ്മേ പഹായ, വിനാ ഏതേഹി ധമ്മേഹി, വത്ഥുകാമേ പടിസേവിസ്സതി, മേഥുനസമാചാരം സമാചരിസ്സതീതി നേതം ഠാനം വിജ്ജതി. ഇദം കാരണം നാമ നത്ഥി, അട്ഠാനമേതം അനവകാസോതി.

൨൩൮. ഏവം ഭഗവാ അയം അരിട്ഠോ യഥാ നാമ രജകോ സുഗന്ധാനിപി ദുഗ്ഗന്ധാനിപി ജിണ്ണാനിപി നവാനിപി സുദ്ധാനിപി അസുദ്ധാനിപി വത്ഥാനി ഏകതോ ഭണ്ഡികം കരോതി, ഏവമേവ ഭിക്ഖൂനം നിച്ഛന്ദരാഗപണീതചീവരാദിപരിഭോഗഞ്ച അനിബദ്ധസീലാനം ഗഹട്ഠാനം അന്തരായകരം സച്ഛന്ദരാഗപരിഭോഗഞ്ച നിബദ്ധസീലാനം ഭിക്ഖൂനം ആവരണകരം സച്ഛന്ദരാഗപരിഭോഗഞ്ച സബ്ബം ഏകസദിസം കരോതീതി അരിട്ഠസ്സ ലദ്ധിം പകാസേത്വാ ഇദാനി ദുഗ്ഗഹിതായ പരിയത്തിയാ ദോസം ദസ്സേന്തോ **ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഏകച്ചേ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **പരിയാപുണന്തീ**തി ഉഗ്ഗണ്ഹന്തി. **സുത്ത**ന്തിആദീസു ഉഭതോവിഭങ്ഗനിദ്ദേസഖന്ധകപരിവാരാ, സുത്തനിപാതേ മങ്ഗലസുത്തരതനസുത്തനാലകസുത്തതുവട്ടകസുത്താനി, അഞ്ഞമ്പി ച സുത്തനാമകം തഥാഗതവചനം **സുത്ത**ന്തി വേദിതബ്ബം. സബ്ബമ്പി സഗാഥകം സുത്തം **ഗേയ്യ**ന്തി വേദിതബ്ബം, വിസേസേന സംയുത്തകേ സകലോപി സഗാഥാവഗ്ഗോ. സകലം അഭിധമ്മപിടകം, നിഗ്ഗാഥകം സുത്തം, യഞ്ച അഞ്ഞമ്പി അട്ഠഹി അങ്ഗേഹി

അസങ്ഗഹിതം ബുദ്ധവചനം, തം **വേയ്യാകരണ**ന്തി വേദിതബ്ബം. ധമ്മപദം, ഥേരഗാഥാ, ഥേരിഗാഥാ, സുത്തനിപാതേ നോസുത്തനാമികാ സുദ്ധികഗാഥാ ച **ഗാഥാ**തി വേദിതബ്ബാ. സോമനസ്സഞാണമയികഗാഥാപടിസംയുത്താ ദ്വേഅസീതിസുത്തന്താ **ഉദാന**ന്തി വേദിതബ്ബാ. "വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ"തിആദിനയപ്പവത്താ (ഇതിവു॰ ൧,൨) ദസുത്തരസതസുത്തന്താ **ഇതിവുത്തക**ന്തി വേദിതബ്ബാ. അപണ്ണകജാതകാദീനി പണ്ണാസാധികാനി പഞ്ചജാതകസതാനി **ജാതക**ന്തി വേദിതബ്ബാനി. "ചത്താരോമേ, ഭിക്ഖവേ, അച്ഛരിയാ അബ്ഭുതാ ധമ്മാ ആനന്ദേ"തിആദിനയപ്പവത്താ (അ॰ നി॰ ൪.൧൨൯) സബ്ബേപി അച്ഛരിയഅബ്ഭുതധമ്മപ്പടിസംയുത്താ സുത്തന്താ **അബ്ഭുതധമ്മ**ന്തി വേദിതബ്ബാ. ചൂളവേദല്ലമഹാവേദല്ലസമ്മാദിട്ഠിസക്കപഞ്ഹസങ്ഖാരഭാജനിയമഹാപുണ്ണമസുത്താദയോ സബ്ബേപി വേദഞ്ച തുട്ഠിഞ്ച ലദ്ധാ ലദ്ധാ പുച്ഛിതസുത്തന്താ **വേദല്ല**ന്തി വേദിതബ്ബാ.

അത്ഥം ന ഉപപരിക്ഖന്തീതി അത്ഥത്ഥം കാരണത്ഥം ന പസ്സന്തി ന പരിഗ്ഗണ്ഹന്തി. **അനുപപരിക്ഖത**ന്തി അനുപപരിക്ഖന്താനം. **ന നിജ്ഝാനം ഖമന്തീ**തി ന ഉപട്ഠഹന്തി ന ആപാഥം ആഗച്ഛന്തി, ഇമസ്മിം ഠാനേ സീലം സമാധി വിപസ്സനാ മഗ്ഗോ ഫലം വട്ടം വിവട്ടം കഥിതന്തി ഏവം ജാനിതും ന സക്കാ ഹോന്തീതി അത്ഥോ. **തേ ഉപാരമ്ഭാനിസംസാ ചേവാ**തി തേ പരേസം വാദേ ദോസാരോപനാനിസംസാ ഹുത്വാ പരിയാപുണന്തീതി അത്ഥോ. **ഇതിവാദപ്പമോക്ഖാനിസംസാ ചാ**തി ഏവം വാദപമോക്ഖാനിസംസാ, പരേഹി സകവാദേ ദോസേ ആരോപിതേ തം ദോസം ഏവം മോചേസ്സാമാതി ഇമിനാവ കാരണേന പരിയാപുണന്തീതി അത്ഥോ. **തഞ്ചസ്സ അത്ഥം നാനുഭോന്തീ**തി യസ്സ ച മഗ്ഗസ്സ വാ ഫലസ്സ വാ അത്ഥായ കുലപുത്താ ധമ്മം പരിയാപുണന്തി, തഞ്ചസ്സ ധമ്മസ്സ അത്ഥം ഏതേ ദുഗ്ഗഹിതഗ്ഗാഹിനോ നാനുഭോന്തി. അപിച പരസ്സ വാദേ ഉപാരമ്ഭം ആരോപേതും അത്തനോ വാദം മോചേതും അസക്കോന്താപി തഞ്ച അത്ഥം നാനുഭോന്തിയേവ.

൨൩൮. **അലഗദ്ദത്ഥികോ**തി ആസിവിസഅത്ഥികോ. **ഗദോ**തി ഹി വിസസ്സ നാമം, തം തസ്സ അലം പരിപുണ്ണം അത്ഥീതി **അലഗദ്ദോ. ഭോഗേ**തി സരീരേ. **ഇധ പന, ഭിക്ഖവേ, ഏകച്ചേ കുലപുത്താ ധമ്മം പരിയാപുണന്തീ**തി നിത്ഥരണപരിയത്തിവസേന ഉഗ്ഗണ്ഹന്തി. തിസ്സോ ഹി പരിയത്തിയോ അലഗദ്ദപരിയത്തി നിത്ഥരണപരിയത്തി ഭണ്ഡാഗാരികപരിയത്തീതി.

തത്ഥ യോ ബുദ്ധവചനം ഉഗ്ഗഹേത്വാ ഏവം ചീവരാദീനി വാ ലഭിസ്സാമി, ചതുപരിസമജ്ഝേ വാ മം ജാനിസ്സന്തീതി ലാഭസക്കാരഹേതു പരിയാപുണാതി, തസ്സ സാ പരിയത്തി **അലഗദ്ദപരിയത്തി** നാമ. ഏവം പരിയാപുണതോ ഹി ബുദ്ധവചനം അപരിയാപുണിത്വാ നിദ്ദോക്കമനം വരതരം.

യോ പന ബുദ്ധവചനം ഉഗ്ഗണ്ഹിത്വാ സീലസ്സ ആഗതട്ഠാനേ സീലം പൂരേത്വാ സമാധിസ്സ ആഗതട്ഠാനേ സമാധിഗബ്ഭം ഗണ്ഹാപേത്വാ വിപസ്സനായ ആഗതട്ഠാനേ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ മഗ്ഗഫലാനം ആഗതട്ഠാനേ മഗ്ഗം ഭാവേസ്സാമി ഫലം സച്ഛികരിസ്സാമീതി ഉഗ്ഗണ്ഹാതി, തസ്സ സാ പരിയത്തി **നിത്ഥരണപരിയത്തി** നാമ ഹോതി.

ഖീണാസവസ്സ പന പരിയത്തി **ഭണ്ഡാഗാരികപരിയത്തി** നാമ. തസ്സ ഹി അപരിഞ്ഞാതം അപ്പഹീനം അഭാവിതം അസച്ഛികതം വാ നത്ഥി. സോ ഹി പരിഞ്ഞാതക്ഖന്ധോ പഹീനകിലേസോ ഭാവിതമഗ്ഗോ സച്ഛികതഫലോ, തസ്മാ ബുദ്ധവചനം പരിയാപുണന്തോ തന്തിധാരകോ പവേണിപാലകോ വംസാനുരക്ഖകോവ ഹുത്വാ ഉഗ്ഗണ്ഹാതി. ഇതിസ്സ സാ പരിയത്തി ഭണ്ഡാഗാരികപരിയത്തി നാമ ഹോതി.

യോ പന പുഥുജ്ജനോ ഛാതഭയാദീസു ഗന്ഥധരേസു ഏകസ്മിം ഠാനേ വസിതും അസക്കോന്തേസു സയം ഭിക്ഖാചാരേന അകിലമമാനോ അതിമധുരം ബുദ്ധവചനം മാ

നസ്സതു, തന്തിം ധാരേസ്സാമി, വംസം ഠപേസ്സാമി, പവേണിം പാലേസ്സാമീതി പരിയാപുണാതി, തസ്സ പരിയത്തി ഭണ്ഡാഗാരികപരിയത്തി ഹോതി, ന ഹോതീതി? ന ഹോതി. കസ്മാ? ന അത്തനോ ഠാനേ ഠത്വാ പരിയാപുതത്താ. പുഥുജ്ജനസ്സ ഹി പരിയത്തി നാമ അലഗദ്ദാ വാ ഹോതി നിത്ഥരണാ വാ, സത്തന്നം സേക്ഖാനം നിത്ഥരണാവ, ഖീണാസവസ്സ ഭണ്ഡാഗാരികപരിയത്തിയേവ. ഇമസ്മിം പന ഠാനേ നിത്ഥരണപരിയത്തി അധിപ്പേതാ.

നിജ്ഝാനം ഖമന്തീതി സീലാദീനം ആഗതട്ഠാനേസു ഇധ സീലം കഥിതം, ഇധ സമാധി, ഇധ വിപസ്സനാ, ഇധ മഗ്ഗോ, ഇധ ഫലം, ഇധ വട്ടം, ഇധ വിവട്ടന്തി ആപാഥം ആഗച്ഛന്തി. **തഞ്ചസ്സ അത്ഥം അനുഭോന്തീ**തി യേസം മഗ്ഗഫലാനം അത്ഥായ പരിയാപുണന്തി. സുഗ്ഗഹിതപരിയത്തിം നിസ്സായ മഗ്ഗം ഭാവേത്വാ ഫലം സച്ഛികരോന്താ തഞ്ചസ്സ ധമ്മസ്സ അത്ഥം അനുഭവന്തി. പരവാദേ ഉപാരമ്ഭം ആരോപേതും സക്കോന്താപി സകവാദേ ആരോപിതം ദോസം ഇച്ഛിതിച്ഛിതട്ഠാനം ഗഹേത്വാ മോചേതും സക്കോന്താപി അനുഭോന്തിയേവ. **ദീഘരത്തം ഹിതായ സുഖായ സംവത്തന്തീ**തി സീലാദീനം ആഗതട്ഠാനേ സീലാദീനി പൂരേന്താനമ്പി, പരേസം വാദേ സഹധമ്മേന ഉപാരമ്ഭം ആരോപേന്താനമ്പി, സകവാദതോ ദോസം ഹരന്താനമ്പി, അരഹത്തം പത്വാ പരിസമജ്ഝേ ധമ്മം ദേസേത്വാ ധമ്മദേസനായ പസന്നേഹി ഉപനീതേ ചത്താരോ പച്ചയേ പരിഭുഞ്ജന്താനമ്പി ദീഘരത്തം ഹിതായ സുഖായ സംവത്തന്തി.

ഏവം സുഗ്ഗഹിതേ ബുദ്ധവചനേ ആനിസംസം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി തത്ഥേവ നിയോജേന്തോ **തസ്മാ തിഹ, ഭിക്ഖവേ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **തസ്മാ**തി യസ്മാ ദുഗ്ഗഹിതപരിയത്തി ദുഗ്ഗഹിതഅലഗദ്ദോ വിയ ദീഘരത്തം അഹിതായ ദുക്ഖായ സംവത്തതി, സുഗ്ഗഹിതപരിയത്തി സുഗ്ഗഹിതഅലഗദ്ദോ വിയ ദീഘരത്തം ഹിതായ സുഖായ സംവത്തതി, തസ്മാതി അത്ഥോ. **തഥാ നം ധാരേയ്യാഥാ**തി തഥേവ നം ധാരേയ്യാഥ, തേനേവ അത്ഥേന ഗണ്ഹേയ്യാഥ. **യേ വാ പനാസ്സു വിയത്താ ഭിക്ഖൂ**തി യേ വാ പന അഞ്ഞേ സാരിപുത്തമോഗ്ഗല്ലാനമഹാകസ്സപമഹാകച്ചാനാദികാ ബ്യത്താ പണ്ഡിതാ ഭിക്ഖൂ അസ്സു, തേ പുച്ഛിതബ്ബാ. അരിട്ഠേന വിയ പന മമ സാസനേ ന കലലം വാ കചവരം വാ പക്ഖിപിതബ്ബം.

൨൪൦. **കുല്ലൂപമ**ന്തി കുല്ലസദിസം. **നിത്ഥരണത്ഥായാ**തി ചതുരോഘനിത്ഥരണത്ഥായ. **ഉദകണ്ണവ**ന്തി യഞ്ഹി ഉദകം ഗമ്ഭീരം ന പുഥുലം. പുഥുലം വാ പന ന ഗമ്ഭീരം, ന തം അണ്ണവോതി വുച്ചതി. യം പന ഗമ്ഭീരഞ്ചേവ പുഥുലഞ്ച, തം അണ്ണവോതി വുച്ചതി. തസ്മാ **മഹന്തം ഉദകണ്ണവ**ന്തി മഹന്തം പുഥുലം ഗമ്ഭീരം ഉദകന്തി അയമേത്ഥ അത്ഥോ. **സാസങ്കം** നാമ യത്ഥ ചോരാനം നിവുത്ഥോകാസോ ദിസ്സതി. ഠിതോകാസോ, നിസിന്നോകാസോ, നിപന്നോകാസോ ദിസ്സതി. **സപ്പടിഭയം** നാമ യത്ഥ ചോരേഹി മനുസ്സാ ഹതാ ദിസ്സന്തി, വിലുത്താ ദിസ്സന്തി, ആകോടിതാ ദിസ്സന്തി. **ഉത്തരസേതൂ**തി ഉദകണ്ണവസ്സ ഉപരി ബദ്ധോ സേതു. **കുല്ലം ബന്ധിത്വാ**തി **കുല്ലോ** നാമ തരണത്ഥായ കലാപം കത്വാ ബദ്ധോ. പത്ഥരിത്വാ ബദ്ധാ പന പദരചാടിആദയോ ഉളുമ്പോതി വുച്ചന്തി. **ഉച്ചാരേത്വാ**തി ഠപേത്വാ. **കിച്ചകാരീ**തി പത്തകാരീ യുത്തകാരീ, പതിരൂപകാരീതി അത്ഥോ. **ധമ്മാപി വോ പഹാതബ്ബാ**തി ഏത്ഥ **ധമ്മാ**തി സമഥവിപസ്സനാ. ഭഗവാ ഹി സമഥേപി ഛന്ദരാഗം പജഹാപേസി, വിപസ്സനായപി. സമഥേ ഛന്ദരാഗം കത്ഥ പജഹാപേസി? ''ഇതി ഖോ, ഉദായി, നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനസ്സപി പഹാനം വദാമി, പസ്സസി നോ ത്വം, ഉദായി, തം സംയോജനം അണും വാ ഥൂലം വാ, യസ്സാഹം നോ പഹാനം വദാമീ''തി (മ॰ നി॰ ൨.൧൬൩) ഏത്ഥ സമഥേ ഛന്ദരാഗം പജഹാപേസി. ''ഇമം ചേ തുമ്ഹേ, ഭിക്ഖവേ, ദിട്ഠിം ഏവം പരിസുദ്ധം ഏവം പരിയോദാതം ന അല്ലീയേഥ ന കേലായേഥ ന ധനായേഥാ''തി (മ॰ നി॰ ൧.൪൦൧) ഏത്ഥ വിപസ്സനായ ഛന്ദരാഗം പജഹാപേസി . ഇധ പന ഉഭയത്ഥ പജഹാപേന്തോ ''ധമ്മാപി വോ പഹാതബ്ബാ, പഗേവ അധമ്മാ''തി ആഹ.

തത്രായം അധിപ്പായോ - ഭിക്ഖവേ, അഹം ഏവരൂപേസു സന്തപ്പണീതേസു ധമ്മേസു ഛന്ദരാഗപ്പഹാനം വദാമി, കിം പന ഇമസ്മിം അസദ്ധമ്മേ ഗാമധമ്മേ വസലധമ്മേ ദുട്ഠുല്ലേ ഓദകന്തികേ, യത്ഥ അയം അരിട്ഠോ മോഘപുരിസോ നിദ്ദോസസഞ്ഞീ പഞ്ചസു കാമഗുണേസു ഛന്ദരാഗം നാലം അന്തരായായാതി വദതി. അരിട്ഠേന വിയ ന തുമ്ഹേഹി മയ്ഹം സാസനേ കലലം വാ കചവരം വാ പക്ഖിപിതബ്ബന്തി ഏവം ഭഗവാ ഇമിനാപി ഓവാദേന അരിട്ഠംയേവ നിഗ്ഗണ്ഹാതി.

വ൪ഫ. ഇദാനി യോ പഞ്ചസു ഖന്ധേസു തിവിധഗ്ഗാഹവസേന അഹം മമന്തി ഗണ്ഹാതി, സോ മയ്ഹം സാസനേ അയം അരിട്ഠോ വിയ കലലം കചവരം പക്ഖിപതീതി ദസ്സേന്തോ **ഛയിമാനി, ഭിക്ഖവേ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ദിട്ഠിട്ഠാനാനീ**തി ദിട്ഠിപി ദിട്ഠിട്ഠാനം, ദിട്ഠിയാ ആരമ്മണമ്പി ദിട്ഠിട്ഠാനം, ദിട്ഠിയാ പച്ചയോപി. **രൂപം ഏതം മമാ**തിആദീസു **ഏതം മമാ**തി തണ്ഹാഗ്ഗാഹോ. **ഏസോഹമസ്മീ**തി മാനഗ്ഗാഹോ. **ഏസോ മേ അത്താ**തി ദിട്ഠിഗ്ഗാഹോ. ഏവം രൂപാരമ്മണാ തണ്ഹാമാനദിട്ഠിയോ കഥിതാ ഹോന്തി. രൂപം പന അത്താതി ന വത്തബ്ബം. വേദനാദീസുപി ഏസേവ നയോ. **ദിട്ഠം** രൂപായതനം, **സുതം** സദ്ദായതനം , **മുതം** ഗന്ധായതനം രസായതനം ഫോട്ഠബ്ബായതനം, തഞ്ഹി പത്വാ ഗഹേതബ്ബതോ **മുത**ന്തി വുത്തം. അവസേസാനി സത്തായതനാനി **വിഞ്ഞാതം** നാമ. **പത്ത**ന്തി പരിയേസിത്വാ വാ അപരിയേസിത്വാ വാ പത്തം. **പരിയേസിത**ന്തി പത്തം വാ അപ്പത്തം വാ പരിയേസിതം. **അനുവിചരിതം മനസാ**തി ചിത്തേന അനുസഞ്ചരിതം. ലോകസ്മിഞ്ഹി പരിയേസിത്വാ പത്തമ്പി അത്ഥി, പരിയേസിത്വാ നോപത്തമ്പി. അപരിയേസിത്വാ പത്തമ്പി അത്ഥി, അപരിയേസിത്വാ നോപത്തമ്പി. തത്ഥ പരിയേസിത്വാ പത്തം പത്തം നാമ. പരിയേസിത്വാ നോപത്തം പരിയേസിതം നാമ. അപരിയേസിത്വാ പത്തഞ്ച, അപരിയേസിത്വാ നോപത്തഞ്ച മനസാനുവിചരിതം നാമ.

അഥ വാ പരിയേസിത്വാ പത്തമ്പി അപരിയേസിത്വാ പത്തമ്പി പത്തട്ഠേന പത്തം നാമ. പരിയേസിത്വാ നോപത്തം പരിയേസിതം നാമ. അപരിയേസിത്വാ നോപത്തം മനസാനുവിചരിതം നാമ. സബ്ബം വാ ഏതം മനസാ അനുവിചരിതത്താ മനസാനുവിചരിതം നാമ. ഇമിനാ വിഞ്ഞാണാരമ്മണാ തണ്ഹാമാനദിട്ഠിയോ കഥിതാ, ദേസനാവിലാസേന ഹേട്ഠാ ദിട്ഠാദിആരമ്മണവസേന വിഞ്ഞാണം ദസ്സിതം . **യമ്പി തം ദിട്ഠിട്ഠാന**ന്തി യമ്പി ഏതം സോ ലോകോതിആദിനാ നയേന പവത്തം ദിട്ഠിട്ഠാനം.

സോ ലോകോ സോ അത്താതി യാ ഏസാ “രൂപം അത്തതോ സമനുപസ്സതീ”തിആദിനാ നയേന പവത്താ ദിട്ഠി ലോകോ ച അത്താ ചാതി ഗണ്ഹാതി, തം സന്ധായ വുത്തം. **സോ പേച്ച ഭവിസ്സാമീ**തി സോ അഹം പരലോകം ഗന്ത്വാ നിച്ചോ ഭവിസ്സാമി, ധുവോ സസ്സതോ അവിപരിണാമധമ്മോ ഭവിസ്സാമി, സിനേരുമഹാപഥവീമഹാസമുദ്ദാദീഹി സസ്സതീഹി സമം തഥേവ ഠസ്സാമി. **തമ്പി ഏതം മമാ**തി തമ്പി ദസ്സനം ഏതം മമ, ഏസോഹമസ്മി, ഏസോ മേ അത്താതി സമനുപസ്സതി. ഇമിനാ ദിട്ഠാരമ്മണാ തണ്ഹാമാനദിട്ഠിയോ കഥിതാ. വിപസ്സനായ പടിവിപസ്സനാകാലേ വിയ പച്ഛിമദിട്ഠിയാ പുരിമദിട്ഠിഗ്ഗഹണകാലേ ഏവം ഹോതി.

സുക്കപക്ഖേ **രൂപം നേതം മമാ**തി രൂപേ തണ്ഹാമാനദിട്ഠിഗ്ഗാഹാ പടിക്ഖിത്താ. വേദനാദീസുപി ഏസേവ നയോ. **സമനുപസ്സതീ**തി ഇമസ്സ പന പദസ്സ തണ്ഹാസമനുപസ്സനാ മാനസമനുപസ്സനാ ദിട്ഠിസമനുപസ്സനാ ഞാണസമനുപസ്സനാതി ചതസ്സോ സമനുപസ്സനാതി അത്ഥോ. താ കണ്ഹപക്ഖേ തിസ്സന്നം സമനുപസ്സനാനം, സുക്കപക്ഖേ ഞാണസമനുപസ്സനായ വസേന വേദിതബ്ബാ. **അസതി ന പരിതസ്സതീ**തി അവിജ്ജമാനേ ഭയപരിതസ്സനായ തണ്ഹാപരിതസ്സനായ വാ ന പരിതസ്സതി. ഇമിനാ ഭഗവാ അജ്ഝത്തക്ഖന്ധവിനാസേ അപരിതസ്സമാനം ഖീണാസവം ദസ്സേന്തോ ദേസനം മത്ഥകം പാപേസി.

൨൪൮. ഏവം വുത്തേ അഞ്ഞതരോ ഭിക്ഖൂതി ഏവം ഭഗവതാ വുത്തേ അഞ്ഞതരോ അനുസന്ധികുസലോ ഭിക്ഖു - "ഭഗവതാ അജ്ഝത്തക്ഖന്ധവിനാസേ അപരിതസ്സന്തം ഖീണാസവം ദസ്സേത്വാ ദേസനാ നിട്ഠാപിതാ, അജ്ഝത്തം അപരിതസ്സന്തേ ഖോ പന സതി അജ്ഝത്തം പരിതസ്സകേന ബഹിദ്ധാ പരിക്ഖാരവിനാസേ പരിതസ്സകേന അപരിതസ്സകേന ചാപി ഭവിതബ്ബം. ഇതി ഇമേഹി ചതൂഹി കാരണേഹി അയം പഞ്ഹോ പുച്ഛിതബ്ബോ"തി ചിന്തേത്വാ ഏകംസം ചീവരം കത്വാ അഞ്ജലിം പഗ്ഗയ്ഹ ഭഗവന്തം ഏതദവോച. **ബഹിദ്ധാ അസതീ**തി ബഹിദ്ധാ പരിക്ഖാരവിനാസേ. **അഹു വത മേ**തി അഹോസി വത മേ ഭദ്ദകം യാനം വാഹനം ഹിരഞ്ഞം സുവണ്ണന്തി അത്ഥോ. **തം വത മേ നത്ഥീ**തി തം വത ഇദാനി മയ്ഹം നത്ഥി, രാജൂഹി വാ ചോരേഹി വാ ഹടം, അഗ്ഗിനാ വാ ദഡ്ഢം, ഉദകേന വാ വുള്ഹം, പരിഭോഗേന വാ ജിണ്ണം. **സിയാ വത മേ**തി ഭവേയ്യ വത മയ്ഹം യാനം വാഹനം ഹിരഞ്ഞം സുവണ്ണം സാലി വീഹി യവോ ഗോധുമോ. **തം വതാഹം ന ലഭാമീ**തി തമഹം അലഭമാനോ തദനുച്ഛവികം കമ്മം അകത്വാ നിസിന്നത്താ ഇദാനി ന ലഭാമീതി സോചതി, അയം അഗാരിയസോചനാ, അനഗാരിയസ്സ പത്തചീവരാദീനം വസേന വേദിതബ്ബാ.

അപരിതസ്സനാവാരേ **ന ഏവം ഹോതീ**തി യേഹി കിലേസേഹി ഏവം ഭവേയ്യ, തേസം പഹീനത്താ ന ഏവം ഹോതി. **ദിട്ഠിട്ഠാനാധിട്ഠാനപരിയുട്ഠാനാഭിനിവേസാനുസയാന**ന്തി ദിട്ഠീനഞ്ച ദിട്ഠിട്ഠാനാനഞ്ച ദിട്ഠാധിട്ഠാനാനഞ്ച ദിട്ഠിപരിയുട്ഠാനാനഞ്ച അഭിനിവേസാനുസയാനഞ്ച. **സബ്ബസങ്ഖാരസമഥായാ**തി നിബ്ബാനത്ഥായ. നിബ്ബാനഞ്ഹി ആഗമ്മ സബ്ബസങ്ഖാരാഇഞ്ജിതാനി, സബ്ബസങ്ഖാരചലനാനി സബ്ബസങ്ഖാരവിപ്ഫന്ദിതാനി സമ്മന്തി വൂപസമ്മന്തി, തസ്മാ തം, "സബ്ബസങ്ഖാരസമഥോ"തി വുച്ചതി. തദേവ ച ആഗമ്മ ഖന്ധൂപധി കിലേസൂപധി അഭിസങ്ഖാരൂപധി, പഞ്ചകാമഗുണൂപധീതി ഇമേ ഉപധയോ പടിനിസ്സജ്ജിയന്തി, തണ്ഹാ ഖീയതി വിരജ്ജതി നിരുജ്ഝതി, തസ്മാ തം, "സബ്ബൂപധിപടിനിസ്സഗ്ഗോ തണ്ഹാക്ഖയോ വിരാഗോ നിരോധോ"തി വുച്ചതി. **നിബ്ബാനായാ**തി അയം പനസ്സ സരൂപനിദ്ദേസോ, ഇതി സബ്ബേഹേവ ഇമേഹി പദേഹി നിബ്ബാനസ്സ സച്ഛികിരിയത്ഥായ ധമ്മം ദേസേന്തസ്സാതി അയമത്ഥോ ദീപിതോ. **തസ്സേവം ഹോതീ**തി തസ്സ ദിട്ഠിഗതികസ്സ **ഉച്ഛിജ്ജിസ്സാമി നാമസ്സു, വിനസ്സിസ്സാമി നാമസ്സു, നാസ്സു നാമ ഭവിസ്സാമീ**തി ഏവം ഹോതി. ദിട്ഠിഗതികസ്സ ഹി തിലക്ഖണം ആരോപേത്വാ സുഞ്ഞതാപടിസംയുത്തം കത്വാ ദേസിയമാനം ധമ്മം സുണന്തസ്സ താസോ ഉപ്പജ്ജതി. വുത്തഞ്ഹേതം - "താസോ ഹേസോ, ഭിക്ഖവേ, അസുതവതോ പുഥുജ്ജനസ്സ നോ ചസ്സം, നോ ച മേ സിയാ"തി (സം॰ നി॰ ൩.൫൫).

൨൪൯. ഏത്താവതാ ബഹിദ്ധാപരിക്ഖാരവിനാസേ തസ്സനകസ്സ ച നോതസ്സനകസ്സ ച അജ്ഝത്തക്ഖന്ധവിനാസേ തസ്സനകസ്സ ച നോതസ്സനകസ്സ ചാതി ഇമേസം വസേന ചതുക്കോടികാ സുഞ്ഞതാ കഥിതാ. ഇദാനി ബഹിദ്ധാ പരിക്ഖാരം പരിഗ്ഗഹം നാമ കത്വാ, വീസതിവത്ഥുകം സക്കായദിട്ഠിം അത്തവാദുപാദാനം നാമ കത്വാ, സക്കായദിട്ഠിപമുഖാ ദ്വാസട്ഠി ദിട്ഠിയോ ദിട്ഠിനിസ്സയം നാമ കത്വാ തികോടികം സുഞ്ഞതം ദസ്സേതും **തം, ഭിക്ഖവേ, പരിഗ്ഗഹ**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **പരിഗ്ഗഹ**ന്തി ബഹിദ്ധാ പരിക്ഖാരം. **പരിഗ്ഗണ്ഹേയ്യാഥാ**തി യഥാ വിഞ്ഞൂ മനുസ്സോ പരിഗ്ഗണ്ഹേയ്യ . **അഹമ്പി ഖോ തം, ഭിക്ഖവേ**തി, ഭിക്ഖവേ, തുമ്ഹേപി ന പസ്സഥ, അഹമ്പി ന പസ്സാമി, ഇതി ഏവരൂപോ പരിഗ്ഗഹോ നത്ഥീതി ദസ്സേതി. ഏവം സബ്ബത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

൨൫൦. ഏവം തികോടികം സുഞ്ഞതം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി അജ്ഝത്തക്ഖന്ധേ അത്താതി ബഹിദ്ധാ പരിക്ഖാരേ അത്തനിയന്തി കത്വാ ദ്വികോടികം ദസ്സേന്തോ **അത്തനി വാ, ഭിക്ഖവേ, സതീ**തിആദിമാഹ . തത്ഥ അയം സങ്ഖേപത്ഥോ, ഭിക്ഖവേ, അത്തനി വാ സതി ഇദം മേ പരിക്ഖാരജാതം അത്തനിയന്തി അസ്സ, അത്തനിയേവ വാ പരിക്ഖാരേ സതി അയം മേ അത്താ ഇമസ്സ പരിക്ഖാരസ്സ സാമീതി, ഏവം

അഹന്തി. സതി മമാതി, മമാതി സതി അഹന്തി യുത്തം ഭവേയ്യ. **സച്ചതോ**തി ഭൂതതോ, **ഥേതതോ**തി തഥതോ ഥിരതോ വാ.

ഇദാനി ഇമേ പഞ്ചക്ഖന്ധേ അനിച്ചം ദുക്ഖം അനത്താതി ഏവം തിപരിവട്ടവസേന അഗ്ഗണ്ഹന്തോ അയം അരിട്ഠോ വിയ മയ്ഹം സാസനേ കലലം കചവരം പക്ഖിപതീതി ദസ്സേന്തോ **തം കിം മഞ്ഞഥ, ഭിക്ഖവേ, രൂപം നിച്ചം വാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അനിച്ചം, ഭന്തേ**തി, ഭന്തേ, യസ്മാ ഹുത്വാ ന ഹോതി, തസ്മാ അനിച്ചം. ഉപ്പാദവയവത്തിതോ വിപരിണാമതാവകാലികനിച്ചപടിക്ഖേപട്ഠേന വാതി ചതൂഹി കാരണേഹി അനിച്ചം. **ദുക്ഖം, ഭന്തേ**തി, ഭന്തേ, പടിപീളനാകാരേന ദുക്ഖം, സന്താപദുക്ഖമദുക്ഖവത്ഥുകസുഖപടിക്ഖേപട്ഠേന വാതി ചതൂഹി കാരണേഹി ദുക്ഖം. **വിപരിണാമധമ്മ**ന്തി ഭവസങ്കന്തിഉപഗമനസഭാവം പകതിഭാവവിജഹനസഭാവം. **കല്ലം നു തം സമനുപസ്സിതും ഏതം മമ, ഏസോഹമസ്മി, ഏസോ മേ അത്താ**തി യുത്തം നു ഖോ തം ഇമേസം തിണ്ണം തണ്ഹാമാനദിട്ഠിഗ്ഗാഹാനം വസേന അഹം മമാതി ഏവം ഗഹേതും. **നോ ഹേതം, ഭന്തേ**തി ഇമിനാ തേ ഭിക്ഖൂ അവസവത്തനാകാരേന രൂപം, ഭന്തേ, അനത്താതി പടിജാനന്തി. സുഞ്ഞഅസ്സാമികഅനിസ്സരഅത്തപടിക്ഖേപട്ഠേന വാതി ചതൂഹി കാരണേഹി അനത്താ.

ഭഗവാ ഹി കത്ഥചി അനിച്ചവസേന അനത്തത്തം ദസ്സേതി, കത്ഥചി ദുക്ഖവസേന, കത്ഥചി ഉഭയവസേന. "ചക്ഖു അത്താതി യോ വദേയ്യ, തം ന ഉപപജ്ജതി, ചക്ഖുസ്സ ഉപ്പാദോപി വയോപി പഞ്ഞായതി. യസ്സ ഖോ പന ഉപ്പാദോപി വയോപി പഞ്ഞായതി, അത്താ മേ ഉപ്പജ്ജതി ച വേതി ചാതി ഇച്ചസ്സ ഏവമാഗതം ഹോതി, തസ്മാ തം ന ഉപപജ്ജതി ചക്ഖു അത്താതി യോ വദേയ്യ, ഇതി ചക്ഖു അനത്താ"തി (മ॰ നി॰ ൩.൪൨൨) ഇമസ്മിഞ്ഹി **ഛഛക്കസുത്തേ** അനിച്ചവസേന അനത്തതം ദസ്സേതി. "രൂപഞ്ച ഹിദം, ഭിക്ഖവേ , അത്താ അഭവിസ്സ, നയിദം രൂപം ആബാധായ സംവത്തേയ്യ, ലബ്ഭേഥ ച രൂപേ 'ഏവം മേ രൂപം ഹോതു, ഏവം മേ രൂപം മാ അഹോസീ'തി. യസ്മാ ച ഖോ, ഭിക്ഖവേ, രൂപം അനത്താ, തസ്മാ രൂപം ആബാധായ സംവത്തതി, ന ച ലബ്ഭതി രൂപേ 'ഏവം മേ രൂപം ഹോതു, ഏവം മേ രൂപം മാ അഹോസീ'"തി (മഹാവ॰ ൨൦; സം॰ നി॰ ൩.൫൯) ഇമസ്മിം **അനത്തലക്ഖണസുത്തേ** ദുക്ഖവസേന അനത്തതം ദസ്സേതി. "രൂപം, ഭിക്ഖവേ, അനിച്ചം, യദനിച്ചം തം ദുക്ഖം, യം ദുക്ഖം തദനത്താ, യദനത്താ തം 'നേതം മമ, നേസോഹമസ്മി, ന മേസോ അത്താ'തി ഏവമേതം യഥാഭൂതം സമ്മപ്പഞ്ഞായ ദട്ഠബ്ബ"ന്തി (സം॰ നി॰ ൩.൭൬) ഇമസ്മിം **അരഹത്തസുത്തേ** ഉഭയവസേന അനത്തതം ദസ്സേതി. കസ്മാ? അനിച്ചം ദുക്ഖഞ്ച പാകടം. അനത്താതി ന പാകടം.

പരിഭോഗഭാജനാദീസു ഹി ഭിന്നേസു അഹോ അനിച്ചന്തി വദന്തി, അഹോ അനത്താതി വത്താ നാമ നത്ഥി. സരീരേ ഗണ്ഡപിളകാദീസു വാ ഉട്ഠിതാസു കണ്ടകേന വാ വിദ്ധാ അഹോ ദുക്ഖന്തി വദന്തി, അഹോ അനത്താതി പന വത്താ നാമ നത്ഥി. കസ്മാ? ഇദഞ്ഹി അനത്തലക്ഖണം നാമ അവിഭൂതം ദുദ്ദസം ദുപ്പഞ്ഞാപനം. തേന തം ഭഗവാ അനിച്ചവസേന വാ ദുക്ഖവസേന വാ ഉഭയവസേന വാ ദസ്സേതി. തയിദം ഇമസ്മിമ്പി തേപരിവട്ടേ അനിച്ചദുക്ഖവസേനേവ ദസ്സിതം. വേദനാദീസുപി ഏസേവ നയോ.

തസ്മാ തിഹ, ഭിക്ഖവേതി, ഭിക്ഖവേ, യസ്മാ ഏതരഹി അഞ്ഞദാപി രൂപം അനിച്ചം ദുക്ഖം അനത്താ, തസ്മാതി അത്ഥോ. **യംകിഞ്ചി രൂപ**ന്തിആദീനി **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** ഖന്ധനിദ്ദേസേ വിത്ഥാരിതാനേവ.

൨൪൭. നിബ്ബിന്ദതീതി ഉക്കണ്ഠതി. ഏത്ഥ ച **നിബ്ബിദാ**തി വുട്ഠാനഗാമിനീവിപസ്സനാ അധിപ്പേതാ. വുട്ഠാനഗാമിനീവിപസ്സനായ ഹി ബഹൂനി നാമാനി. ഏസാ ഹി കത്ഥചി സഞ്ഞഗ്ഗന്തി വുത്താ. കത്ഥചി ധമ്മട്ഠിതിഞാണന്തി. കത്ഥചി

പാരിസുദ്ധിപധാനിയങ്ഗന്തി. കത്ഥചി പടിപദാഞാണദസ്സനവിസുദ്ധീതി . കത്ഥചി തമ്മയതാപരിയാദാനന്തി. കത്ഥചി തീഹി നാമേഹി. കത്ഥചി ദ്വീഹീതി.

തത്ഥ **പോട്ഠപാദസുത്തേ** താവ ''സഞ്ഞാ ഖോ, പോട്ഠപാദ, പഠമം ഉപ്പജ്ജതി, പച്ഛാ ഞാണ''ന്തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൪൧൬) ഏവം **സഞ്ഞഗ്ഗ**ന്തി വുത്താ. **സുസിമസുത്തേ** ''പുബ്ബേ ഖോ, സുസിമ, ധമ്മട്ഠിതിഞാണം , പച്ഛാ നിബ്ബാനേ ഞാണ''ന്തി (സം॰ നി॰ ൨.൭൦) ഏവം **ധമ്മട്ഠിതിഞാണ**ന്തി വുത്താ. **ദസുത്തരസുത്തേ** ''പടിപദാഞാണദസ്സനവിസുദ്ധിപധാനിയങ്ഗ''ന്തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൬൯) ഏവം **പാരിസുദ്ധിപദാനിയങ്ഗ**ന്തി വുത്താ. **രഥവിനീതേ** ''കിം നു ഖോ, ആവുസോ, പടിപദാഞാണദസ്സനവിസുദ്ധത്ഥം ഭഗവതി ബ്രഹ്മചരിയം വുസ്സതീ''തി (മ॰ നി॰ ൧.൨൫൭) ഏവം **പടിപദാഞാണദസ്സനവിസുദ്ധീ**തി വുത്താ. **സളായതനവിഭങ്ഗേ** ''അതമ്മയതം, ഭിക്ഖവേ, നിസ്സായ അതമ്മയതം ആഗമ്മ യായം ഉപേക്ഖാ നാനത്താ നാനത്തസിതാ, തം അഭിനിവജ്ജേത്വാ യായം ഉപേക്ഖാ ഏകത്താ ഏകത്തസിതാ, തം നിസ്സായ തം ആഗമ്മ ഏവമേതിസ്സാ പഹാനം ഹോതി, ഏവമേതിസ്സാ സമതിക്കമോ ഹോതീ''തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൧൦) ഏവം **തമ്മയതാപരിയാദാന**ന്തി വുത്താ. **പടിസമ്ഭിദാമഗ്ഗേ** ''യാ ച മുഞ്ചിതുകമ്യതാ, യാ ച പടിസങ്ഖാനുപസ്സനാ, യാ ച സങ്ഖാരുപേക്ഖാ, ഇമേ ധമ്മാ ഏകത്ഥാ ബ്യഞ്ജനമേവ നാന''ന്തി (പടി॰ മ॰ ൧.൬൪) ഏവം തീഹി നാമേഹി വുത്താ. **പട്ഠാനേ** ''അനുലോമം ഗോത്രഭുസ്സ അനന്തരപച്ചയേന പച്ചയോ, അനുലോമം വോദാനസ്സ അനന്തരപച്ചയേന പച്ചയോ''തി (പട്ഠാ॰ ൧.൧.൪൧൭) ഏവം ദ്വീഹി നാമേഹി വുത്താ. ഇമസ്മിം പന അലഗദ്ദസുത്തേ നിബ്ബിന്ദതീതി നിബ്ബിദാനാമേന ആഗതാ.

നിബ്ബിദാ വിരജ്ജതീതി ഏത്ഥ **വിരാഗോ**തി മഗ്ഗോ **വിരാഗാ വിമുച്ചതീ**തി ഏത്ഥ വിരാഗേന മഗ്ഗേന വിമുച്ചതീതി ഫലം കഥിതം. **വിമുത്തസ്മിം വിമുത്തമിതി ഞാണം ഹോതീ**തി ഇധ പച്ചവേക്ഖണാ കഥിതാ.

ഏവം വിമുത്തചിത്തം മഹാഖീണാസവം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി തസ്സ യഥാഭൂതേഹി പഞ്ചഹി കാരണേഹി നാമം ഗണ്ഹന്തോ **അയം വുച്ചതി, ഭിക്ഖവേ**തിആദിമാഹ. **അവിജ്ജാ**തി വട്ടമൂലികാ അവിജ്ജാ. അയഞ്ഹി ദുരുക്ഖിപനട്ഠേന **പലിഘോ**തി വുച്ചതി. തേനേസ തസ്സ ഉക്ഖിത്തത്താ **ഉക്ഖിത്തപലിഘോ**തി വുത്തോ. **താലാവത്ഥുകതാ**തി സീസച്ഛിന്നതാലോ വിയ കതാ, സമൂലം വാ താലം ഉദ്ധരിത്വാ താലസ്സ വത്ഥു വിയ കതാ, യഥാ തസ്മിം വത്ഥുസ്മിം പുന സോ താലോ ന പഞ്ഞായതി, ഏവം പുന അപഞ്ഞത്തിഭാവം നീതാതി അത്ഥോ. **പോനോബ്ഭവികോ**തി പുനബ്ഭവദായകോ. **ജാതിസംസാരോ**തിആദീസു ജായനവസേന ചേവ സംസരണവസേന ച ഏവം ലദ്ധനാമാനം പുനബ്ഭവഖന്ധാനം പച്ചയോ കമ്മാഭിസങ്ഖാരോ. സോ ഹി പുനപ്പുനം ഉപ്പത്തികരണവസേന പരിക്ഖിപിത്വാ ഠിതത്താ **പരിക്ഖാ**തി വുച്ചതി, തേനേസ തസ്സാ സംകിണ്ണത്താ വികിണ്ണത്താ **സംകിണ്ണപരിക്ഖോ**തി വുത്തോ. **തണ്ഹാ**തി വട്ടമൂലികാ തണ്ഹാ. അയഞ്ഹി ഗമ്ഭീരാനുഗതട്ഠേന **ഏസികാ**തി വുച്ചതി. തേനേസ തസ്സാ അബ്ബൂള്ഹത്താ ലുഞ്ചിത്വാ ഛഡ്ഡിതത്താ **അബ്ബൂള്ഹേസികോ**തി വുത്തോ. **ഓരമ്ഭാഗിയാനീ**തി ഓരം ഭജനകാനി കാമഭവേ ഉപപത്തിപച്ചയാനി. ഏതാനി ഹി കവാടം വിയ നഗരദ്വാരം ചിത്തം പിദഹിത്വാ ഠിതത്താ **അഗ്ഗളാ**തി വുച്ചന്തി. തേനേസ തേസം നിരാകതത്താ ഭിന്നത്താ **നിരഗ്ഗളോ**തി വുത്തോ. **അരിയോ**തി നിക്കിലേസോ പരിസുദ്ധോ. **പന്നദ്ധജോ**തി പതിതമാനദ്ധജോ. **പന്നഭാരോ**തി ഖന്ധഭാരകിലേസഭാരഅഭിസങ്ഖാരഭാരപഞ്ചകാമഗുണഭാരാ പന്നാ ഓരോഹിതാ അസ്സാതി **പന്നഭാരോ**. അപിച ഇധ മാനഭാരസ്സേവ ഓരോപിതത്താ പന്നഭാരോതി അധിപ്പേതോ. **വിസംയുത്തോ**തി ചതൂഹി യോഗേഹി സബ്ബകിലേസേഹി ച വിസംയുത്തോ. ഇധ പന മാനസംയോഗേനേവ വിസംയുത്തത്താ വിസംയുത്തോതി അധിപ്പേതോ. **അസ്മിമാനോ**തി രൂപേ അസ്മീതി മാനോ, വേദനായ… സഞ്ഞായ… സങ്ഖാരേസു… വിഞ്ഞാണേ അസ്മീതി മാനോ.

ഏത്താവതാ ഭഗവതാ മഗ്ഗേന കിലേസേ ഖേപേത്വാ നിരോധസയനവരഗതസ്സ നിബ്ബാനാരമ്മണം ഫലസമാപത്തിം അപ്പേത്വാ വിഹരതോ ഖീണാസവസ്സ കാലോ ദസ്സിതോ. യഥാ ഹി ദ്വേ നഗരാനി ഏകം ചോരനഗരം, ഏകം ഖേമനഗരം. അഥ ഏകസ്സ മഹായോധസ്സ ഏവം ഭവേയ്യ - "യാവിമം ചോരനഗരം തിട്ഠതി, താവ ഖേമനഗരം ഭയതോ ന മുച്ചതി, ചോരനഗരം അനഗരം കരിസ്സാമീ"തി സന്നാഹം കത്വാ ഖഗ്ഗം ഗഹേത്വാ ചോരനഗരം ഉപസങ്കമിത്വാ നഗരദ്വാരേ ഉസ്സാപിതേ ഏസികത്ഥമ്ഭേ ഖഗ്ഗേന ഛിന്ദിത്വാ സദ്വാരബാഹകം കവാടം ഛിന്ദിത്വാ പലിഘം ഉക്ഖിപിത്വാ പാകാരം ഭിന്ദന്തോ പരിക്ഖം സംകിരിത്വാ നഗരസോഭനത്ഥായ ഉസ്സിതേ ധജേ പാതേത്വാ നഗരം അഗ്ഗിനാ ഝാപേത്വാ ഖേമനഗരം പവിസിത്വാ പാസാദം അഭിരുയ്ഹ ഞാതിഗണപരിവുതോ സുരസഭോജനം ഭുഞ്ജേയ്യ, ഏവം ചോരനഗരം വിയ സക്കായോ, ഖേമനഗരം വിയ നിബ്ബാനം, മഹായോധോ വിയ യോഗാവചരോ. തസ്സേവം ഹോതി, "യാവ സക്കായവട്ടം വത്തതി, താവ ദ്വത്തിംസകമ്മകാരണഅട്ഠനവുതിരോഗപഞ്ചവീസതിമഹാഭയേഹി പരിമുച്ചനം നത്ഥീ"തി. സോ മഹായോധോ വിയ സന്നാഹം സീലസന്നാഹം കത്വാ, പഞ്ഞാഖഗ്ഗം ഗഹേത്വാ ഖഗ്ഗേന ഏസികത്ഥമ്ഭേ വിയ അരഹത്തമഗ്ഗേന തണ്ഹേസികം ലുഞ്ചിത്വാ, സോ യോധോ സദ്വാരബാഹകം നഗരകവാടം വിയ പഞ്ചോരമ്ഭാഗിയസംയോജനഗ്ഗളം ഉഗ്ഘാടേത്വാ, സോ യോധോ പലിഘം വിയ, അവിജ്ജാപലിഘം ഉക്ഖിപിത്വാ , സോ യോധോ പാകാരം ഭിന്ദന്തോ പരിക്ഖം വിയ കമ്മാഭിസങ്ഖാരം ഭിന്ദന്തോ ജാതിസംസാരപരിക്ഖം സംകിരിത്വാ, സോ യോധോ നഗരസോഭനത്ഥായ ഉസ്സാപിതേ ധജേ വിയ മാനദ്ധജേ പാതേത്വാ സക്കായനഗരം ഝാപേത്വാ, സോ യോധോ ഖേമനഗരേ ഉപരിപാസാദേ സുരസഭോജനം വിയ കിലേസനിബ്ബാനം നഗരം പവിസിത്വാ അമതനിരോധാരമ്മണം ഫലസമാപത്തിസുഖം അനുഭവമാനോ കാലം വീതിനാമേതി.

൨൪൫. ഇദാനി ഏവം വിമുത്തചിത്തസ്സ ഖീണാസവസ്സ പരേഹി അനധിഗമനീയവിഞ്ഞാണതം ദസ്സേന്തോ **ഏവം വിമുത്തചിത്തം ഖോ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അന്വേസ**ന്തി അന്വേസന്താ ഗവേസന്താ. **ഇദം നിസ്സിത**ന്തി ഇദം നാമ നിസ്സിതം. **തഥാഗതസ്സാ**തി ഏത്ഥ സത്തോപി **തഥാഗതോ**തി അധിപ്പേതോ, ഉത്തമപുഗ്ഗലോ ഖീണാസവോപി. **അനനുവിജ്ജോ**തി അസംവിജ്ജമാനോ വാ അവിന്ദേയ്യോ വാ. തഥാഗതോതി ഹി സത്തേ ഗഹിതേ അസംവിജ്ജമാനോതി അത്ഥോ വട്ടതി, ഖീണാസവേ ഗഹിതേ അവിന്ദേയ്യോതി അത്ഥോ വട്ടതി.

തത്ഥ പുരിമനയേ അയമധിപ്പായോ - ഭിക്ഖവേ, അഹം ദിട്ഠേവ ധമ്മേ ധരമാനകംയേവ ഖീണാസവം തഥാഗതോ സത്തോ പുഗ്ഗലോതി ന പഞ്ഞപേമി. അപ്പടിസന്ധികം പന പരിനിബ്ബുതം ഖീണാസവം സത്തോതി വാ പുഗ്ഗലോതി വാ കിം പഞ്ഞപേസ്സാമി? അനനുവിജ്ജോ തഥാഗതോ. ന ഹി പരമത്ഥതോ സത്തോ നാമ കോചി അത്ഥി, തസ്സ അവിജ്ജമാനസ്സ ഇദം നിസ്സിതം വിഞ്ഞാണന്തി അന്വേസന്താപി കിം അധിഗച്ഛിസ്സന്തി? കഥം പടിലഭിസ്സന്തീതി അത്ഥോ. ദുതിയനയേ അയമധിപ്പായോ - ഭിക്ഖവേ, അഹം ദിട്ഠേവ ധമ്മേ ധരമാനകംയേവ ഖീണാസവം വിഞ്ഞാണവസേന ഇന്ദാദീഹി അവിന്ദിയം വദാമി. ന ഹി സഇന്ദാ ദേവാ സബ്രഹ്മകാ സപജാപതികാ അന്വേസന്താപി ഖീണാസവസ്സ വിപസ്സനാചിത്തം വാ മഗ്ഗചിത്തം വാ ഫലചിത്തം വാ, ഇദം നാമ ആരമ്മണം നിസ്സായ വത്തതീതി ജാനിതും സക്കോന്തി. തേ അപ്പടിസന്ധികസ്സ പരിനിബ്ബുതസ്സ കിം ജാനിസ്സന്തീതി?

അസതാതി അസന്തേന. **തുച്ഛാ**തി തുച്ഛകേന. **മുസാ**തി മുസാവാദേന. **അഭൂതേനാ**തി യം നത്ഥി, തേന. **അബ്ഭാചിക്ഖന്തീ**തി അഭിആചിക്ഖന്തി, അഭിഭവിത്വാ വദന്തി. **വേനയികോ**തി വിനയതി വിനാസേതീതി **വിനയോ,** സോ ഏവ **വേനയികോ,** സത്തവിനാസകോതി അധിപ്പായോ. **യഥാ ചാഹം ന, ഭിക്ഖവേ**തി, ഭിക്ഖവേ, യേന വാകാരേന അഹം ന സത്തവിനാസകോ. **യഥാ ചാഹം ന വദാമീ**തി യേന വാ കാരണേന അഹം സത്തവിനാസം ന പഞ്ഞപേമി . ഇദം വുത്തം ഹോതി - യഥാഹം

ന സത്തവിനാസകോ, യഥാ ച ന സത്തവിനാസം പഞ്ഞപേമി, തഥാ മം തേ ഭോന്തോ സമണബ്രാഹ്മണാ "വേനയികോ സമണോ ഗോതമോ"തി വദന്താ സത്തവിനാസകോ സമണോ ഗോതമോതി ച, "സതോ സത്തസ്സ ഉച്ഛേദം വിനാസം വിഭവം പഞ്ഞപേതീ"തി വദന്താ സത്തവിനാസം പഞ്ഞപേതീതി ച അസതാ തുച്ഛാ മുസാ അഭൂതേന അബ്ഭാചിക്ഖന്തീതി.

പുബ്ബേ ചാതി പുബ്ബേ മഹാബോധിമണ്ഡമ്ഹിയേവ ച. **ഏതരഹി ചാ**തി ഏതരഹി ധമ്മദേസനായഞ്ച. **ദുക്ഖഞ്ചേവ പഞ്ഞപേമി, ദുക്ഖസ്സ ച നിരോധ**ന്തി ധമ്മചക്കം അപ്പവത്തേത്വാ ബോധിമണ്ഡേ വിഹരന്തോപി ധമ്മചക്കപ്പവത്തനതോ പട്ഠായ ധമ്മം ദേസേന്തോപി ചതുസച്ചമേവ പഞ്ഞപേമീതി അത്ഥോ. ഏത്ഥ ഹി ദുക്ഖഗ്ഗഹണേന തസ്സ മൂലഭൂതോ സമുദയോ, നിരോധഗ്ഗഹണേന തംസമ്പാപകോ മഗ്ഗോ ഗഹിതോവ ഹോതീതി വേദിതബ്ബോ. **തത്ര ചേ**തി തസ്മിം ചതുസച്ചപ്പകാസനേ. **പരേ**തി സച്ചാനി ആജാനിതും പടിവിജ്ഝിതും അസമത്ഥപുഗ്ഗലാ. **അക്കോസന്തീ**തി ദസഹി അക്കോസവത്ഥൂഹി അക്കോസന്തി. **പരിഭാസന്തീ**തി വാചായ പരിഭാസന്തി. **രോസേന്തി വിഹേസേന്തീ**തി രോസേസ്സാമ വിഹേസേസ്സാമാതി അധിപ്പായേന ഘട്ടേന്തി ദുക്ഖാപേന്തി. **തത്രാ**തി തേസു അക്കോസാദീസു, തേസു വാ പരപുഗ്ഗലേസു. **ആഘാതോ**തി കോപോ. **അപ്പച്ചയോ**തി ദോമനസ്സം. **അനഭിരദ്ധീ**തി അതുട്ഠി.

തത്ര ചേതി ചതുസച്ചപ്പകാസനേയേവ. **പരേ**തി ചതുസച്ചപ്പകാസനം ആജാനിതും പടിവിജ്ഝിതും സമത്ഥപുഗ്ഗലാ. **ആനന്ദോ**തി ആനന്ദപീതി. **ഉപ്പിലാവിതത്ത**ന്തി ഉപ്പിലാപനപീതി. **തത്ര ചേ**തി ചതുസച്ചപ്പകാസനമ്ഹിയേവ. **തത്രാ**തി സക്കാരാദീസു. **യം ഖോ ഇദം പുബ്ബേ പരിഞ്ഞാത**ന്തി ഇദം ഖന്ധപഞ്ചകം പുബ്ബേ ബോധിമണ്ഡേ തീഹി പരിഞ്ഞാഹി പരിഞ്ഞാതം. **തത്ഥമേ**തി തസ്മിം ഖന്ധപഞ്ചകേ ഇമേ. കിം വുത്തം ഹോതി? തത്രാപി തഥാഗതസ്സ ഇമേ സക്കാരാ മയി കരീയന്തീതി വാ അഹം ഏതേ അനുഭവാമീതി വാ ന ഹോതി. പുബ്ബേ പരിഞ്ഞാതക്ഖന്ധപഞ്ചകംയേവ ഏതേ സക്കാരേ അനുഭോതീതി ഏത്തകമേവ ഹോതീതി. **തസ്മാ**തി യസ്മാ സച്ചാനി പടിവിജ്ഝിതും അസമത്ഥാ തഥാഗതമ്പി അക്കോസന്തി, തസ്മാ. സേസം വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

൨൪൭. **തസ്മാ തിഹ , ഭിക്ഖവേ, യം ന തുമ്ഹാക**ന്തി യസ്മാ അത്തനിയേപി ഛന്ദരാഗപ്പഹാനം ദീഘരത്തം ഹിതായ സുഖായ സംവത്തതി, തസ്മാ യം ന തുമ്ഹാകം, തം പജഹഥാതി അത്ഥോ. **യഥാപച്ചയം വാ കരേയ്യാ**തി യഥാ യഥാ ഇച്ഛേയ്യ തഥാ തഥാ കരേയ്യ. **ന ഹി നോ ഏതം, ഭന്തേ, അത്താ വാ**തി, ഭന്തേ, ഏതം തിണകട്ഠസാഖാപലാസം അമ്ഹാകം നേവ അത്താ ന അമ്ഹാകം രൂപം ന വിഞ്ഞാണന്തി വദന്തി. **അത്തനിയം വാ**തി അമ്ഹാകം ചീവരാദിപരിക്ഖാരോപി ന ഹോതീതി അത്ഥോ. **ഏവമേവ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, യം ന തുമ്ഹാകം തം പജഹഥാ**തി ഭഗവാ, ഖന്ധപഞ്ചകംയേവ ന തുമ്ഹാകന്തി ദസ്സേത്വാ പജഹാപേതി, തഞ്ച ഖോ ന ഉപ്പാടേത്വാ, ലുഞ്ചിത്വാ വാ. ഛന്ദരാഗവിനയേന പനേതം പജഹാപേതി.

൨൪൮. **ഏവം സ്വാക്ഖാതോ**തി ഏത്ഥ തിപരിവട്ടതോ പട്ഠായ യാവ ഇമം ഠാനം ആഹരിതുമ്പി വട്ടതി, പടിലോമേന പേമമത്തകേന സഗ്ഗപരായണതോ പട്ഠായ യാവ ഇമം ഠാനം ആഹരിതുമ്പി വട്ടതി. **സ്വാക്ഖാതോ**തി സുകഥിതോ. സുകഥിതത്താ ഏവ ഉത്താനോ വിവടോ പകാസിതോ. **ഛിന്നപിലോതികോ**തി പിലോതികാ വുച്ചതി ഛിന്നം ഭിന്നം തത്ഥ തത്ഥ സിബ്ബിതം ഗണ്ഠികതം ജിണ്ണം വത്ഥം, തം യസ്സ നത്ഥി, അട്ഠഹത്ഥം വാ നവഹത്ഥം വാ അഹതസാടകം നിവത്ഥോ, സോ ഛിന്നപിലോതികോ നാമ. അയമ്പി ധമ്മോ താദിസോ, ന ഹേത്ഥ കോഹഞ്ഞാദിവസേന ഛിന്നഭിന്നസിബ്ബിതഗണ്ഠികതഭാവോ അത്ഥി. അപിച കചവരോ പിലോതികോതി വുച്ചതി. ഇമസ്മിഞ്ച സാസനേ സമണകചവരം നാമ പതിട്ഠാതും ന ലഭതി. തേനേവാഹ -

“കാരണ്ഡവം നിദ്ധമഥ, കസമ്ബുഞ്ചാപകസ്സഥ;
തതോ പലാപേ വാഹേഥ, അസ്സമണേ സമണമാനിനേ.

നിദ്ധമിത്വാന പാപിച്ഛേ, പാപആചാരഗോചരേ;
സുദ്ധാ സുദ്ധേഹി സംവാസം, കപ്പയവ്ഹോ പതിസ്സതാ;
തതോ സമഗ്ഗാ നിപകാ, ദുക്ഖസ്സന്തം കരിസ്സഥാ”തി. (സു॰ നി॰ ൨൮൩-൨൮൫);

ഇതി സമണകചവരസ്സ ഛിന്നത്താപി അയം ധമ്മോ **ഛിന്നപിലോതികോ നാമ** ഹോതി. **വട്ടം തേസം നത്ഥി പഞ്ഞാപനായാ**തി തേസം വട്ടം അപഞ്ഞത്തിഭാവം ഗതം നിപ്പഞ്ഞത്തികം ജാതം. ഏവരൂപോ മഹാഖീണാസവോ ഏവം സ്വാക്ഖാതേ സാസനേയേവ ഉപ്പജ്ജതി. യഥാ ച ഖീണാസവോ, ഏവം അനാഗാമിആദയോപി.

തത്ഥ **ധമ്മാനുസാരിനോ സദ്ധാനുസാരിനോ**തി ഇമേ ദ്വേ സോതാപത്തിമഗ്ഗട്ഠാ ഹോന്തി. യഥാഹ - “കതമോ ച പുഗ്ഗലോ ധമ്മാനുസാരീ? യസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ സോതാപത്തിഫലസച്ഛികിരിയായ പടിപന്നസ്സ പഞ്ഞിന്ദ്രിയം അധിമത്തം ഹോതി, പഞ്ഞാവാഹിം പഞ്ഞാപുബ്ബങ്ഗമം അരിയമഗ്ഗം ഭാവേതി. അയം വുച്ചതി പുഗ്ഗലോ ധമ്മാനുസാരീ. സോതാപത്തിഫലസച്ഛികിരിയായ പടിപന്നോ പുഗ്ഗലോ ധമ്മാനുസാരീ, ഫലേ ഠിതോ ദിട്ഠിപ്പത്തോ. കതമോ ച പുഗ്ഗലോ സദ്ധാനുസാരീ? യസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ സോതാപത്തിഫലസച്ഛികിരിയായ പടിപന്നസ്സ സദ്ധിന്ദ്രിയം അധിമത്തം ഹോതി, സദ്ധാവാഹിം സദ്ധാപുബ്ബങ്ഗമം അരിയമഗ്ഗം ഭാവേതി. അയം വുച്ചതി പുഗ്ഗലോ സദ്ധാനുസാരീ. സോതാപത്തിഫലസച്ഛികിരിയായ പടിപന്നോ പുഗ്ഗലോ സദ്ധാനുസാരീ, ഫലേ ഠിതോ സദ്ധാവിമുത്തോ”തി (പു॰ പ॰ ൩൨). **യേസം മയി സദ്ധാമത്തം പേമമത്ത**ന്തി ഇമിനാ യേസം അഞ്ഞോ അരിയധമ്മോ നത്ഥി, തഥാഗതേ പന സദ്ധാമത്തം പേമമത്തമേവ ഹോതി. തേ വിപസ്സകപുഗ്ഗലാ അധിപ്പേതാ. വിപസ്സകഭിക്ഖൂനഞ്ഹി ഏവം വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ നിസിന്നാനം ദസബലേ ഏകാ സദ്ധാ ഏകം പേമം ഉപ്പജ്ജതി. തായ സദ്ധായ തേന പേമേന ഹത്ഥേ ഗഹേത്വാ സഗ്ഗേ ഠപിതാ വിയ ഹോന്തി, നിയതഗതികാ കിര ഏതേ. പോരാണകത്ഥേരാ പന ഏവരൂപം ഭിക്ഖും ചൂളസോതാപന്നോതി വദന്തി. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

അലഗദ്ദൂപമസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. വമ്മികസുത്തവണ്ണനാ

൨൪൯. ഏവം മേ സുതന്തി വമ്മികസുത്തം. തത്ഥ **ആയസ്മാ**തി പിയവചനമേതം. **കുമാരകസ്സപോ**തി തസ്സ നാമം. കുമാരകാലേ പബ്ബജിതത്താ പന ഭഗവതാ, “കസ്സപം പക്കോസഥ, ഇദം ഫലം വാ ഖാദനീയം വാ കസ്സപസ്സ ദേഥാ”തി വുത്തേ, കതരസ്സ കസ്സപസ്സാതി കുമാരകസ്സപസ്സാതി ഏവം ഗഹിതനാമത്താ തതോ പട്ഠായ വുഡ്ഢകാലേപി “കുമാരകസ്സപോ” ത്വേവ വുച്ചതി. അപിച രഞ്ഞാ പോസാവനികപുത്തത്താപി തം “കുമാരകസ്സപോ”തി സഞ്ജാനിംസു. അയം പനസ്സ പുബ്ബയോഗതോ പട്ഠായ ആവിഭാവകഥാ -

ഥേരോ കിര പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ കാലേ സേട്ഠിപുത്തോ അഹോസി. അഥേകദിവസം ഭഗവന്തം ചിത്രകഥിം ഏകം അത്തനോ സാവകം ഠാനന്തരേ ഠപേന്തം ദിസ്വാ ഭഗവതോ സത്താഹം ദാനം ദത്വാ, “അഹമ്പി ഭഗവാ അനാഗതേ ഏകസ്സ ബുദ്ധസ്സ അയം ഥേരോ വിയ ചിത്രകഥീ സാവകോ ഭവേയ്യ”ന്തി പത്ഥനം കത്വാ പുഞ്ഞാനി കരോന്തോ കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ സാസനേ പബ്ബജിത്വാ വിസേസം നിബ്ബത്തേതും നാസക്ഖി.

തദാ കിര പരിനിബ്ബുതസ്സ ഭഗവതോ സാസനേ ഓസക്കന്തേ പഞ്ച ഭിക്ഖൂ നിസ്സേണിം ബന്ധിത്വാ പബ്ബതം അഭിരുയ്ഹ സമണധമ്മം അകംസു. സങ്ഘത്ഥേരോ തതിയദിവസേ അരഹത്തം പത്തോ. അനുഥേരോ ചതുത്ഥദിവസേ അനാഗാമീ അഹോസി. ഇതരേ തയോ വിസേസം നിബ്ബത്തേതും അസക്കോന്താ ദേവലോകേ നിബ്ബത്തിംസു. തേസം ഏകം ബുദ്ധന്തരം ദേവേസു ച മനുസ്സേസു ച സമ്പത്തിം അനുഭോന്താനം ഏകോ തക്കസിലായം രാജകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ പുക്കുസാതി നാമ രാജാ ഹുത്വാ ഭഗവന്തം ഉദ്ദിസ്സ പബ്ബജിത്വാ രാജഗഹം ഗച്ഛന്തോ കുമ്ഭകാരസാലായം ഭഗവതോ ധമ്മദേസനം സുത്വാ അനാഗാമിഫലം പത്തോ. ഏകോ ഏകസ്മിം സമുദ്ദപട്ടനേ കുലഘരേ നിബ്ബത്തിത്വാ നാവം ആരുയ്ഹ ഭിന്നനാവോ ദാരുചീരാനി നിവാസേത്വാ ലാഭസമ്പത്തിം പത്തോ, "അഹം അരഹാ"തി ചിത്തം ഉപ്പാദേത്വാ, "ന ത്വം അരഹാ, ഗച്ഛ സത്ഥാരം പഞ്ഹം പുച്ഛാ"തി അത്ഥകാമായ ദേവതായ ചോദിതോ തഥാ കത്വാ അരഹത്തഫലം പത്തോ.

ഏകോ രാജഗഹേ ഏകിസ്സാ കുലദാരികായ കുച്ഛിമ്ഹി ഉപ്പന്നോ. സാ ച പഠമം മാതാപിതരോ യാചിത്വാ പബ്ബജ്ജം അലഭമാനാ കുലഘരം ഗതാ ഗബ്ഭസണ്ഠിതമ്പി അജാനന്തീ സാമികം ആരാധേത്വാ തേന അനുഞ്ഞാതാ ഭിക്ഖുനീസു പബ്ബജിതാ. തസ്സാ ഗബ്ഭിനിനിമിത്തം ദിസ്വാ ഭിക്ഖുനിയോ ദേവദത്തം പുച്ഛിംസു, സോ "അസ്സമണീ"തി ആഹ. ദസബലം പുച്ഛിംസു, സത്ഥാ ഉപാലിത്ഥേരം പടിച്ഛാപേസി. ഥേരോ സാവത്ഥിനഗരവാസീനി കുലാനി വിസാഖഞ്ച ഉപാസികം പക്കോസാപേത്വാ സോധേന്തോ, - "പുരേ ലദ്ധോ ഗബ്ഭോ, പബ്ബജ്ജാ അരോഗാ"തി ആഹ. സത്ഥാ "സുവിനിച്ഛിതം അധികരണ"ന്തി ഥേരസ്സ സാധുകാരം അദാസി. സാ ഭിക്ഖുനീ സുവണ്ണബിമ്ബസദിസം പുത്തം വിജായി, തം ഗഹേത്വാ രാജാ പസേനദി കോസലോ പോസാപേസി. "കസ്സപോ"തി ചസ്സ നാമം കത്വാ അപരഭാഗേ അലങ്കരിത്വാ സത്ഥു സന്തികം നേത്വാ പബ്ബാജേസി. ഇതി രഞ്ഞോ പോസാവനികപുത്തത്താപി തം "കുമാരകസ്സപോ"തി സഞ്ജാനിംസൂതി.

അന്ധവനേതി ഏവംനാമകേ വനേ. തം കിര വനം ദ്വിന്നം ബുദ്ധാനം കാലേ അവിജഹിതനാമം അന്ധവനംത്വേവ പഞ്ഞായതി. തത്രായം പഞ്ഞത്തിവിഭാവനാ - അപ്പായുകബുദ്ധാനഞ്ഹി സരീരധാതു ന ഏകഗ്ഘനാ ഹോതി. അധിട്ഠാനാനുഭാവേന വിപ്പകിരിയതി. തേനേവ അമ്ഹാകമ്പി ഭഗവാ, - "അഹം ന ചിരട്ഠിതികോ, അപ്പകേഹി സത്തേഹി അഹം ദിട്ഠോ, യേഹി ന ദിട്ഠോ, തേവ ബഹുതരാ, തേ മേ ധാതുയോ ആദായ തത്ഥ തത്ഥ പൂജേന്താ സഗ്ഗപരായണാ ഭവിസ്സന്തീ"തി പരിനിബ്ബാനകാലേ, "അത്തനോ സരീരം വിപ്പകിരിയതൂ"തി അധിട്ഠാസി. ദീഘായുകബുദ്ധാനം പന സുവണ്ണക്ഖന്ധോ വിയ ഏകഗ്ഘനം ധാതുസരീരം തിട്ഠതി.

കസ്സപസ്സാപി ഭഗവതോ തഥേവ അട്ഠാസി. തതോ മഹാജനാ സന്നിപതിത്വാ, "ധാതുയോ ഏകഗ്ഘനാ ന സക്കാ വിയോജേതും, കിം കരിസ്സാമാ"തി സമ്മന്തയിത്വാ ഏകഗ്ഘനമേവ ചേതിയം കരിസ്സാമ, കിത്തകം പന ഹോതു തന്തി ആഹംസു. ഏകേ സത്തയോജനിയന്തി ആഹംസു. ഏതം അതിമഹന്തം, അനാഗതേ ജഗ്ഗിതും ന സക്കാ, ഛയോജനം ഹോതു, പഞ്ചയോജനം... ചതുയോജനം... തിയോജനം... ദ്വിയോജനം... ഏകയോജനം ഹോതൂതി സന്നിട്ഠാനം കത്വാ ഇട്ഠകാ കീദിസാ ഹോന്തൂതി ബാഹിരന്തേ ഇട്ഠകാ രത്തസുവണ്ണമയാ ഏകഗ്ഘനാ സതസഹസ്സഗ്ഘനികാ ഹോന്തു, അബ്ഭന്തരിമന്തേ പഞ്ഞാസസഹസ്സഗ്ഘനികാ. ഹരിതാലമനോസിലാഹി മത്തികാകിച്ചം കയിരതു, തേലേന ഉദകകിച്ചന്തി നിട്ഠം ഗന്ത്വാ ചത്താരി മുഖാനി ചതുധാ വിഭജിംസു. രാജാ ഏകം മുഖം ഗണ്ഹി, രാജപുത്തോ പഥവിന്ദരകുമാരോ ഏകം, അമച്ചാനം ജേട്ഠകോ ഹുത്വാ സേനാപതി ഏകം, ജനപദാനം ജേട്ഠകോ ഹുത്വാ സേട്ഠി ഏകം.

തത്ഥ ധനസമ്പന്നതായ രാജാപി സുവണ്ണം നീഹരാപേത്വാ അത്തനാ ഗഹിതമുഖേ കമ്മം ആരഭി, ഉപരാജാപി, സേനാപതിപി. സേട്ഠിനാ ഗഹിതമുഖേ പന കമ്മം ഓലീയതി. തതോ യസോരതോ നാമ ഏകോ ഉപാസകോ തേപിടകോ ഭാണകോ

അനാഗാമീ അരിയസാവകോ, സോ കമ്മം ഓലീയതീതി ഞത്വാ പഞ്ച സകടസതാനി യോജാപേത്വാ ജനപദം ഗന്ത്വാ ''കസ്സപസമ്മാസമ്ബുദ്ധോ വീസതിവസ്സസഹസ്സാനി ഠത്വാ പരിനിബ്ബുതോ. തസ്സ യോജനികം രതനചേതിയം കയിരതി, യോ യം ദാതും ഉസ്സഹതി സുവണ്ണം വാ ഹിരഞ്ഞം വാ സത്തരതനം വാ ഹരിതാലം വാ മനോസിലം വാ, സോ തം ദേതൂ''തി സമാദപേസി. മനുസ്സാ അത്തനോ അത്തനോ ഥാമേന ഹിരഞ്ഞസുവണ്ണാദീനി അദംസു. അസക്കോന്താ തേലതണ്ഡുലാദീനി ദേന്തിയേവ. ഉപാസകോ തേലതണ്ഡുലാദീനി കമ്മകാരാനം ഭത്തവേതനത്ഥം പഹിണാതി, അവസേസേഹി സുവണ്ണം ചേതാപേത്വാ പഹിണാതി, ഏവം സകലജമ്ബുദീപം അചരി.

ചേതിയേ കമ്മം നിട്ഠിതന്തി ചേതിയട്ഠാനതോ പണ്ണം പഹിണിംസു - ''നിട്ഠിതം കമ്മം ആചരിയോ ആഗന്ത്വാ ചേതിയം വന്ദതൂ''തി. സോപി പണ്ണം പഹിണി - ''മയാ സകലജമ്ബുദീപോ സമാദപിതോ, യം അത്ഥി, തം ഗഹേത്വാ കമ്മം നിട്ഠാപേന്തൂ''തി. ദ്വേപി പണ്ണാനി അന്തരാമഗ്ഗേ സമാഗമിംസു. ആചരിയസ്സ പണ്ണതോ പന ചേതിയട്ഠാനതോ പണ്ണം പഠമതരം ആചരിയസ്സ ഹത്ഥം അഗമാസി. സോ പണ്ണം വാചേത്വാ ചേതിയം വന്ദിസ്സാമീതി ഏകകോവ നിക്ഖമി. അന്തരാമഗ്ഗേ അടവിയം പഞ്ച ചോരസതാനി ഉട്ഠഹിംസു. തത്രേകച്ചേ തം ദിസ്വാ ഇമിനാ സകലജമ്ബുദീപതോ ഹിരഞ്ഞസുവണ്ണം സമ്പിണ്ഡിതം, നിധികുമ്ഭീ നോ പവട്ടമാനാ ആഗതാതി അവസേസാനം ആരോചേത്വാ തം അഗ്ഗഹേസും. കസ്മാ താതാ, മം ഗണ്ഹഥാതി? തയാ സകലജമ്ബുദീപതോ സബ്ബം ഹിരഞ്ഞസുവണ്ണം സമ്പിണ്ഡിതം, അമ്ഹാകമ്പി ഥോകം ഥോകം ദേഹീതി. കിം തുമ്ഹേ ന ജാനാഥ, കസ്സപോ ഭഗവാ പരിനിബ്ബുതോ, തസ്സ യോജനികം രതനചേതിയം കയിരതി, തദത്ഥായ മയാ സമാദപിതം, നോ അത്തനോ അത്ഥായ. തം തം ലദ്ധലദ്ധട്ഠാനതോ തത്ഥേവ പേസിതം, മയ്ഹം പന നിവത്ഥസാടകമത്തം ഠപേത്വാ അഞ്ഞം വിത്തം കാകണികമ്പി നത്ഥീതി.

ഏകേ, ''ഏവമേതം വിസ്സജ്ജേഥ ആചരിയ''ന്തി ആഹംസു. ഏകേ, ''അയം രാജപൂജിതോ അമച്ചപൂജിതോ , അമ്ഹേസു കഞ്ചിദേവ നഗരവീഥിയം ദിസ്വാ രാജരാജമഹാമത്താദീനം ആരോചേത്വാ അനയവ്യസനം പാപുണാപേയ്യാ''തി ആഹംസു. ഉപാസകോ, ''താതാ, നാഹം ഏവം കരിസ്സാമീ''തി ആഹ. തഞ്ച ഖോ തേസു കാരുഞ്ഞേന, ന അത്തനോ ജീവിതനികന്തിയാ. അഥ തേസു ഗഹേതബ്ബോ വിസ്സജ്ജേതബ്ബോതി വിവദന്തേസു ഗഹേതബ്ബോതി ലദ്ധികാ ഏവ ബഹുതരാ ഹുത്വാ ജീവിതാ വോരോപയിംസു.

തേസം ബലവഗുണേ അരിയസാവകേ അപരാധേന നിബ്ബുതദീപസിഖാ വിയ അക്ഖീനി അന്തരധായിംസു. തേ, ''കഹം ഭോ ചക്ഖു, കഹം ഭോ ചക്ഖൂ''തി വിപ്പലപന്താ ഏകച്ചേ ഞാതകേഹി ഗേഹം നീതാ. ഏകച്ചേ നോഞാതകാ അനാഥാതി തത്ഥേവ അടവിയം രുക്ഖമൂലേ പണ്ണസാലായം വസിംസു. അടവിം ആഗതമനുസ്സാ കാരുഞ്ഞേന തേസം തണ്ഡുലം വാ പുടഭത്തം വാ പരിബ്ബയം വാ ദേന്തി. ദാരുപണ്ണാദീനം അത്ഥായ ഗന്ത്വാ ആഗതാ മനുസ്സാ കുഹിം ഗതത്ഥാതി വുത്തേ അന്ധവനം ഗതമ്ഹാതി വദന്തി. ഏവം ദ്വിന്നമ്പി ബുദ്ധാനം കാലേ തം വനം അന്ധവനംത്വേവ പഞ്ഞായതി. കസ്സപബുദ്ധകാലേ പനേതം ഛഡ്ഡിതജനപദേ അടവി അഹോസി. അമ്ഹാകം ഭഗവതോ കാലേ സാവത്ഥിയാ അവിദൂരേ ജേതവനസ്സ പിട്ഠിഭാഗേ പവിവേകകാമാനം കുലപുത്താനം വസനട്ഠാനം പധാനഘരം അഹോസി, തത്ഥ ആയസ്മാ കുമാരകസ്സപോ തേന സമയേന സേഖപടിപദം പൂരയമാനോ വിഹരതി. തേന വുത്തം ''അന്ധവനേ വിഹരതീ''തി.

അഞ്ഞതരാ ദേവതാതി നാമഗോത്തവസേന അപാകടാ ഏകാ ദേവതാതി അത്ഥോ. ''അഭിജാനാതി നോ, ഭന്തേ, ഭഗവാ അഹുഞാതഞ്ഞതരസ്സ മഹേസക്ഖസ്സ സംഖിത്തേന തണ്ഹാസങ്ഖയവിമുത്തിം ഭാസിതാ''തി (മ॰ നി॰ ൧.൩൯൨) ഏത്ഥ പന അഭിഞ്ഞാതോ സക്കോപി ദേവരാജാ അഞ്ഞതരോതി വുത്തോ. **ദേവതാ**തി ച ഇദം ദേവാനമ്പി

ദേവധീതാനമ്പി സാധാരണവചനം. ഇമസ്മിം പനത്ഥേ ദേവോ അധിപ്പേതോ. **അഭിക്കന്തായ രത്തിയാ**തി എത്ഥ അഭിക്കന്തസദ്ദോ ഖയസുന്ദരാഭിരൂപഅബ്ഭനുമോദനാദീസു ദിസ്സതി. തത്ഥ - "അഭിക്കന്താ, ഭന്തേ, രത്തി, നിക്ഖന്തോ പഠമോ യാമോ, ചിരനിസിന്നോ ഭിക്ഖുസങ്ഘോ, ഉദ്ദിസതു, ഭന്തേ, ഭഗവാ ഭിക്ഖൂനം പാതിമോക്ഖ"ന്തി എവമാദീസു (അം॰ നി॰ ൮.൨൦) ഖയേ ദിസ്സതി. "അയം ഇമേസം ചതുന്നം പുഗ്ഗലാനം അഭിക്കന്തതരോ ച പണീതതരോ ചാ"തി (അം॰ നി॰ ൪.൧൦൦) എവമാദീസു സുന്ദരേ.

"കോ മേ വന്ദതി പാദാനി, ഇദ്ധിയാ യസസാ ജലം;
അഭിക്കന്തേന വണ്ണേന, സബ്ബാ ഓഭാസയം ദിസാ"തി. (വി॰ വ॰ ൮൫൭) -

എവമാദീസു അഭിരൂപേ. "അഭിക്കന്തം, ഭോ ഗോതമാ"തി എവമാദീസു (പാരാ॰ ൧൫) അബ്ഭനുമോദനേ. ഇധ പന ഖയേ. തേന **അഭിക്കന്തായ രത്തിയാ**തി പരിക്ഖീണായ രത്തിയാതി വുത്തം ഹോതി. തത്ഥായം ദേവപുത്തോ മജ്ഝിമയാമസമനന്തരേ ആഗതോതി വേദിതബ്ബോ. **അഭിക്കന്തവണ്ണാ**തി ഇധ അഭിക്കന്തസദ്ദോ അഭിരൂപേ. വണ്ണസദ്ദോ പന ഛവി-ഥുതി-കുലവഗ്ഗകാരണ-സണ്ഠാനപമാണരൂപായതനാദീസു ദിസ്സതി. തത്ഥ, "സുവണ്ണവണ്ണോസി ഭഗവാ"തി എവമാദീസു ഛവിയാ. "കദാ സഞ്ഞൂള്ഹാ പന തേ ഗഹപതി സമണസ്സ ഗോതമസ്സ വണ്ണാ"തി (മ॰ നി॰ ൨.൭൭) എവമാദീസു ഥുതിയം. "ചത്താരോമേ, ഭോ ഗോതമ, വണ്ണാ"തി എവമാദീസു (ദീ॰ നി॰ ൩.൧൧൫) കുലവഗ്ഗേ. "അഥ കേന നു വണ്ണേന, ഗന്ധഥേനോതി വുച്ചതീ"തി എവമാദീസു (സം॰ നി॰ ൧.൨൩൪) കാരണേ. "മഹന്തം ഹത്ഥിരാജവണ്ണം അഭിനിമ്മിനിത്വാ"തി എവമാദീസു (സം॰ നി॰ ൧.൧൩൮) സണ്ഠാനേ. "തയോ പത്തസ്സ വണ്ണാ"തി എവമാദീസു (പാരാ॰ ൬൦൨) പമാണേ. "വണ്ണോ ഗന്ധോ രസോ ഓജാ"തി എവമാദീസു രൂപായതനേ. സോ ഇധ ഛവിയം ദട്ഠബ്ബോ. തേന **അഭിക്കന്തവണ്ണാ**തി അഭിരൂപഛവിഇട്ഠവണ്ണാ, മനാപവണ്ണാതി വുത്തം ഹോതി. ദേവതാ ഹി മനുസ്സലോകം ആഗച്ഛമാനാ പകതിവണ്ണം പകതിഇദ്ധിം പജഹിത്വാ ഓളാരികം അത്തഭാവം കത്വാ അതിരേകവണ്ണം അതിരേകഇദ്ധിം മാപേത്വാ നടസമജ്ജാദീനി ഗച്ഛന്താ മനുസ്സാ വിയ അഭിസങ്ഖതേന കായേന ആഗച്ഛന്തി. അയമ്പി ദേവപുത്തോ തഥേവ ആഗതോ. തേന വുത്തം "അഭിക്കന്തവണ്ണാ"തി.

കേവലകപ്പന്തി എത്ഥ കേവലസദ്ദോ അനവസേസ-യേഭുയ്യ-അബ്യാമിസ്സാനതിരേകദള്ഹത്ഥ-വിസംയോഗാദിഅനേകത്ഥോ. തഥാ ഹിസ്സ, "കേവലപരിപുണ്ണം പരിസുദ്ധം ബ്രഹ്മചരിയ"ന്തി (പാരാ॰ ൧) എവമാദീസു അനവസേസത്തമത്ഥോ. "കേവലകപ്പാ ച അങ്ഗമഗധാ പഹൂതം ഖാദനീയം ഭോജനീയം ആദായ ഉപസങ്കമിസ്സന്തീ"തി എവമാദീസു യേഭുയ്യതാ. "കേവലസ്സ ദുക്ഖക്ഖന്ധസ്സ സമുദയോ ഹോതീ"തി (വിഭ॰ ൨൨൫) എവമാദീസു അബ്യാമിസ്സതാ. "കേവലം സദ്ധാമത്തകം നൂന അയമായസ്മാ"തി (മഹാവ॰ ൨൪൪) എവമാദീസു അനതിരേകതാ. "ആയസ്മതോ അനുരുദ്ധസ്സ ബാഹിയോ നാമ സദ്ധിവിഹാരികോ കേവലകപ്പം സങ്ഘഭേദായ ഠിതോ"തി (അം॰ നി॰ ൪.൨൪൩) എവമാദീസു ദള്ഹത്ഥതാ . "കേവലീ വുസിതവാ ഉത്തമപുരിസോതി വുച്ചതീ"തി (സം॰ നി॰ ൩.൫൭) എവമാദീസു വിസംയോഗോ. ഇധ പനസ്സ അനവസേസത്തമത്ഥോതി അധിപ്പേതോ.

കപ്പസദ്ദോ പനായം അഭിസദ്ദഹന-വോഹാര-കാല-പഞ്ഞത്തി- ഛേദന-വികപ്പ-ലേസ-സമന്തഭാവാദി-അനേകത്ഥോ. തഥാ ഹിസ്സ, "ഓകപ്പനിയമേതം ഭോതോ ഗോതമസ്സ, യഥാ തം അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സാ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൩൮൭) എവമാദീസു അഭിസദ്ദഹനമത്ഥോ. "അനുജാനാമി, ഭിക്ഖവേ, പഞ്ചഹി സമണകപ്പേഹി ഫലം പരിഭുഞ്ജിതു"ന്തി (ചൂളവ॰ ൨൫൦) എവമാദീസു വോഹാരോ. "യേന സുദം നിച്ചകപ്പം വിഹരാമീ"തി എവമാദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൩൮൭) കാലോ. "ഇച്ചായസ്മാ കപ്പോ"തി (സം॰ നി॰ ൩.൧൦൪) എവമാദീസു പഞ്ഞത്തി. "അലങ്കതാ കപ്പിതകേസമസ്സൂ"തി (സം॰ നി॰

ർ.൩൩൫) ഏവമാദീസു ഛേദനം. “കപ്പതി ദ്വങ്ഗുലകപ്പോ”തി (ചൂളവ॰ ൪൪൬) ഏവമാദീസു വികപ്പോ. “അത്ഥി കപ്പോ നിപജ്ജിതു”ന്തി (അ॰ നി॰ ൮.൮൦) ഏവമാദീസു ലേസോ. “കേവലകപ്പം വേളുവനം ഓഭാസേത്വാ”തി (സം॰ നി॰ ൧.൯൪) ഏവമാദീസു സമന്തഭാവോ. ഇധ പനസ്സ സമന്തഭാവോ അത്ഥോ അധിപ്പേതോ. തസ്മാ **കേവലകപ്പം അന്ധവന**ന്തി ഏത്ഥ അനവസേസം സമന്തതോ അന്ധവനന്തി ഏവമത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

ഓഭാസേത്വാതി വത്ഥാലങ്കാരസരീരസമുട്ഠിതായ ആഭായ ഫരിത്വാ, ചന്ദിമാ വിയ ച സൂരിയോ വിയ ച ഏകോഭാസം ഏകപജ്ജോതം കരിത്വാതി അത്ഥോ. **ഏകമന്തം അട്ഠാസീ**തി ഏകസ്മിം അന്തേ, ഏകസ്മിം ഓകാസേ അട്ഠാസി. **ഏതദവോചാ**തി ഏതം “ഭിക്ഖു ഭിക്ഖൂ”തിആദിവചനമവോച. കസ്മാ പനായം അവന്ദിത്വാ സമണവോഹാരേനേവ കഥേതീതി? സമണസഞ്ഞാസമുദാചാരേനേവ. ഏവം കിരസ്സ അഹോസി - “അയം അന്തരാ കാമാവചരേ വസി. അഹം പന അസ്മി തതോ കാലതോ പട്ഠായ ബ്രഹ്മചാരീ”തി സമണസഞ്ഞാവസ്സ സമുദാചരതി, തസ്മാ അവന്ദിത്വാ സമണവോഹാരേനേവ കഥേതി. പുബ്ബസഹായോ കിരേസോ ദേവപുത്തോ ഥേരസ്സ. കുതോ പട്ഠായാതി? കസ്സപസമ്മാസമ്ബുദ്ധകാലതോ പട്ഠായ. യോ ഹി പുബ്ബേയോഗേ ആഗതേസു പഞ്ചസു സഹായേസു അനുഥേരോ ചതുത്ഥദിവസേ അനാഗാമീ അഹോസീതി വുത്തോ, അയം സോ. തദാ കിര തേസു സങ്ഘത്ഥേരസ്സ അരഹത്തേനേവ സദ്ധിം അഭിഞ്ഞാ ആഗമിംസു. സോ, “മയ്ഹം കിച്ചം മത്ഥകം പത്ത”ന്തി വേഹാസം ഉപ്പതിത്വാ അനോതത്തദഹേ മുഖം ധോവിത്വാ ഉത്തരകുരുതോ പിണ്ഡപാതം ആദായ ആഗന്ത്വാ, “ഇമം, ആവുസോ, പിണ്ഡപാതം ഭുഞ്ജിത്വാ അപ്പമത്താ സമണധമ്മം കരോഥാ”തി ആഹ. ഇതരേ ആഹംസു - “ന, ആവുസോ, അമ്ഹാകം ഏവം കതികാ അത്ഥി - ‘യോ പഠമം വിസേസം നിബ്ബത്തേത്വാ പിണ്ഡപാതം ആഹരതി, തേനാഭതം ഭുഞ്ജിത്വാ സേസേഹി സമണധമ്മോ കാതബ്ബോ’തി. തുമ്ഹേ അത്തനോ ഉപനിസ്സയേന കിച്ചം മത്ഥകം പാപയിത്ഥ. മയമ്പി സചേ നോ ഉപനിസ്സയോ ഭവിസ്സതി, കിച്ചം മത്ഥകം പാപേസ്സാമ. പപഞ്ചോ ഏസ അമ്ഹാകം, ഗച്ഛഥ തുമ്ഹേ”തി. സോ യഥാഫാസുകം ഗന്ത്വാ ആയുപരിയോസാനേ പരിനിബ്ബായി.

പുനദിവസേ അനുഥേരോ അനാഗാമിഫലം സച്ഛാകാസി, തസ്സ അഭിഞ്ഞായോ ആഗമിംസു. സോപി തഥേവ പിണ്ഡപാതം ആഹരിത്വാ തേഹി പടിക്ഖിത്തോ യഥാഫാസുകം ഗന്ത്വാ ആയുപരിയോസാനേ സുദ്ധാവാസേ നിബ്ബത്തി. സോ സുദ്ധാവാസേ ഠത്വാ തേ സഹായേ ഓലോകേന്തോ, ഏകോ തദാവ പരിനിബ്ബുതോ, ഏകോ അധുനാ ഭഗവതോ സന്തികേ അരിയഭൂമിം പത്തോ, ഏകോ ലാഭസക്കാരം നിസ്സായ, “അഹം അരഹാ”തി ചിത്തം ഉപ്പാദേത്വാ സുപ്പാരകപട്ടനേ വസതീതി ദിസ്വാ തം ഉപസങ്കമിത്വാ, “ന ത്വം അരഹാ, ന അരഹത്തമഗ്ഗം പടിപന്നോ, ഗച്ഛ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ ധമ്മം സുണാഹീ”തി ഉയ്യോജേസി. സോപി അന്തരഘരേ ഭഗവന്തം ഓവാദം യാചിത്വാ, “തസ്മാ തിഹ തേ ബാഹിയ ഏവം സിക്ഖിതബ്ബം ദിട്ഠേ ദിട്ഠമത്തം ഹോതൂ”തി (ഉദാ॰ ൧൦) ഭഗവതാ സംഖിത്തേന ഓവദിതോ അരിയഭൂമിം സമ്പാപുണി.

തതോ അഞ്ഞോ ഏകോ അത്ഥി, സോ കുഹിന്തി ഓലോകേന്തോ അന്ധവനേ സേക്ഖപടിപദം പൂരയമാനോ വിഹരതീതി ദിസ്വാ ചിന്തേസി - “സഹായകസ്സ സന്തികേ ഗമിസ്സാമീതി, ഗച്ഛന്തേന പന തുച്ഛഹത്ഥേന അഗന്ത്വാ കിഞ്ചി പണ്ണാകാരം ഗഹേത്വാ ഗന്തും വട്ടതി, സഹായോ ഖോ പന മേ നിരാമിസോ പബ്ബതമത്ഥകേ വസന്തോ മയാ ആകാസേ ഠത്വാ ദിന്നം പിണ്ഡപാതമ്പി അപരിഭുഞ്ജിത്വാ സമണധമ്മം അകാസി, ഇദാനി ആമിസപണ്ണാകാരം കിം ഗണ്ഹിസ്സതി? ധമ്മപണ്ണാകാരം ഗഹേത്വാ ഗമിസ്സാമീ”തി ബ്രഹ്മലോകേ ഠിതോവ രതനാവളിം ഗന്ഥേന്തോ വിയ പന്നരസ പഞ്ഹേ വിഭജിത്വാ തം ധമ്മപണ്ണാകാരം ആദായ ആഗന്ത്വാ സഹായസ്സ അവിദൂരേ ഠത്വാ അത്തനോ സമണസഞ്ഞാസമുദാചാരവസേന തം അനഭിവാദേത്വാവ, “ഭിക്ഖു ഭിക്ഖൂ”തി ആലപിത്വാ **അയം വമ്മികോ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ തുരിതാലപനവസേന ഭിക്ഖു ഭിക്ഖൂതി ആമേഡിതം വേദിതബ്ബം. യഥാ വാ ഏകനേവ തിലകേന നലാടം ന

സോഭതി, തം പരിവാരേത്വാ അഞ്ഞേസുപി ദിന്നേസു ഫുല്ലിതമണ്ഡിതം വിയ സോഭതി, ഏവം ഏകേനേവ പദേന വചനം ന സോഭതി , പരിവാരികപദേന സദ്ധിം ഫുല്ലിതമണ്ഡിതം വിയ സോഭതീതി തം പരിവാരികപദവസേന വചനം ഫുല്ലിതമണ്ഡിതം വിയ കരോന്തോപി ഏവമാഹ.

അയം വമ്മികോതി പുരതോ ഠിതോ വമ്മികോ നാമ നത്ഥി, ദേസനാവസേന പന പുരതോ ഠിതം ദസ്സേന്തോ വിയ **അയ**ന്തി ആഹ. **ലങ്ഗി**ന്തി സത്ഥം ആദായ ഖണന്തോ പലിഘം അദ്ദസ. **ഉക്ഖിപ ലങ്ഗിം അഭിക്ഖണ സുമേധാ**തി താത, പണ്ഡിത, ലങ്ഗീ നാമ രത്തിം ധൂമായതി ദിവാ പജ്ജലതി. ഉക്ഖിപേത പരം പരതോ ഖണാതി. ഏവം സബ്ബപദേസു അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. **ഉദ്ധുമായിക**ന്തി മണ്ഡൂകം. **ചങ്കവാര**ന്തി ഖാരപരിസ്സാവനം. **കുമ്മ**ന്തി കച്ഛപം. **അസിസൂന**ന്തി മംസച്ഛേദകം അസിഞ്ചേവ അധികുട്ടനഞ്ച. **മംസപേസി**ന്തി നിസദപോതപ്പമാണം അല്ലമംസപിണ്ഡം. **നാഗ**ന്തി സുമനപുപ്ഫകലാപസദിസം മഹാഫണം തിവിധസോവത്ഥികപരിക്ഖിത്തം അഹിനാഗം അദ്ദസ. **മാ നാഗം ഘട്ടേസീ**തി ദണ്ഡകകോടിയാ വാ വല്ലികോടിയാ വാ പംസുചുണ്ണം വാ പന ഖിപമാനോ മാ നാഗം ഘട്ടയി. **നമോ കരോഹി നാഗസ്സാ**തി ഉപരിവാതതോ അപഗമ്മ സുദ്ധവത്ഥം നിവാസേത്വാ നാഗസ്സ നമക്കാരം കരോഹി. നാഗേന അധിസയിതം ധനം നാമ യാവ സത്തമാ കുലപരിവട്ടാ ഖാദതോ ന ഖീയതി, നാഗോ തേ അധിസയിതം ധനം ദസ്സതി, തസ്മാ നമോ കരോഹി നാഗസ്സാതി. **ഇതോ വാ പന സുത്വാ**തി യഥാ ദുക്ഖക്ഖന്ധേ ഇതോതി സാസനേ നിസ്സകം, ന തഥാ ഇധ. ഇധ പന ദേവപുത്തേ നിസ്സക്കം, തസ്മാ **ഇതോ വാ പനാ**തി മമ വാ പന സന്തികാ സുത്വാതി അയമേത്ഥ അത്ഥോ.

൨൫൧. **ചാതുമ്മഹാഭൂതികസ്സാ**തി ചതുമഹാഭൂതമയസ്സ. **കായസ്സേതം അധിവചന**ന്തി സരീരസ്സ നാമം. യഥേവ ഹി ബാഹിരകോ വമ്മികോ, വമതീതി വന്തകോതി വന്തുസ്സയോതി വന്തസിനേഹസമ്ബന്ധോതി ചതൂഹി കാരണേഹി **വമ്മികോ**തി വുച്ചതി. സോ ഹി അഹിമങ്ഗുസഉന്ദൂരഘരഗോളികാദയോ നാനപ്പകാരേ പാണകേ വമതീതി വമ്മികോ. ഉപചികാഹി വന്തകോതി വമ്മികോ. ഉപചികാഹി വമിത്വാ മുഖതുണ്ഡകേന ഉക്ഖിത്തപംസുചുണ്ണേന കടിപ്പമാണേനപി പോരിസപ്പമാണേനപി ഉസ്സിതോതി വമ്മികോ. ഉപചികാഹി വന്തഖേളസിനേഹേന ആബദ്ധതായ സത്തസത്താഹം ദേവേ വസ്സന്തേപി ന വിപ്പകിരിയതി, നിദാഘേപി തതോ പംസുമുട്ഠിം ഗഹേത്വാ തസ്മിം മുട്ഠിനാ പീളിയമാനേ സിനേഹോ നിക്ഖമതി, ഏവം വന്തസിനേഹേന സമ്ബദ്ധോതി വമ്മികോ. ഏവമയം കായോപി, "അക്ഖിമ്ഹാ അക്ഖിഗൂഥകോ"തിആദിനാ നയേന നാനപ്പകാരകം അസുചികലിമലം വമതീതി വമ്മികോ. ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധഖീണാസവാ ഇമസ്മിം അത്തഭാവേ നികന്തിപരിയാദാനേന അത്തഭാവം ഛഡ്ഡേത്വാ ഗതാതി അരിയേഹി വന്തകോതിപി വമ്മികോ. യേഹി ചായം തീഹി അട്ഠിസതേഹി ഉസ്സിതോ ന്ഹാരുസമ്ബദ്ധോ മംസാവലേപനോ അല്ലചമ്മപരിയോനദ്ധോ ഛവിരഞ്ജിതോ സത്തേ വഞ്ചേതി, തം സബ്ബം അരിയേഹി വന്തമേവാതി വന്തുസ്സയോതിപി വമ്മികോ. "തണ്ഹാ ജനേതി പുരിസം, ചിത്തമസ്സ വിധാവതീ"തി (സം॰ നി॰ ൧.൫൫) ഏവം തണ്ഹായ ജനിതത്താ അരിയേഹി വന്തേനേവ തണ്ഹാസിനേഹേന സമ്ബദ്ധോ അയന്തി വന്തസിനേഹേന സമ്ബദ്ധോതിപി വമ്മികോ. യഥാ ച വമ്മികസ്സ അന്തോ നാനപ്പകാരാ പാണകാ തത്ഥേവ ജായന്തി, ഉച്ചാരപസ്സാവം കരോന്തി, ഗിലാനാ സയന്തി, മതാ പതന്തി. ഇതി സോ തേസം സൂതിഘരം വച്ചകുടി ഗിലാനസാലാ സുസാനഞ്ച ഹോതി. ഏവം ഖത്തിയമഹാസാലാദീനമ്പി കായോ അയം ഗോപിതരക്ഖിതോ മണ്ഡിതപ്പസാധിതോ മഹാനുഭാവാനം കായോതി അചിന്തേത്വാ ഛവിനിസ്സിതാ പാണാ ചമ്മനിസ്സിതാ പാണാ മംസനിസ്സിതാ പാണാ ന്ഹാരുനിസ്സിതാ പാണാ അട്ഠിനിസ്സിതാ പാണാ അട്ഠിമിഞ്ജനിസ്സിതാ പാണാതി ഏവം കുലഗണനായ അസീതിമത്താനി കിമികുലസഹസ്സാനി അന്തോകായസ്മിംയേവ ജായന്തി, ഉച്ചാരപസ്സാവം കരോന്തി, ഗേലഞ്ഞേന ആതുരിതാനി സയന്തി, മതാനി പതന്തി, ഇതി അയമ്പി തേസം പാണാനം സൂതിഘരം വച്ചകുടി ഗിലാനസാലാ സുസാനഞ്ച ഹോതീതി "വമ്മികോ" ത്വേവ

സങ്ഖം ഗതോ. തേനാഹ ഭഗവാ - ‘‘വമ്മികോതി ഖോ, ഭിക്ഖു, ഇമസ്സ ചാതുമഹാഭൂതികസ്സ കായസ്സേതം അധിവചന’’ന്തി.

മാതാപേത്തികസമ്ഭവസ്സാതി മാതിതോ ച പിതിതോ ച നിബ്ബത്തേന മാതാപേത്തികേന സുക്കസോണിതേന സമ്ഭൂതസ്സ. **ഓദനകുമ്മാസൂപചയസ്സാ**തി ഓദനേന ചേവ കുമ്മാസേന ച ഉപചിതസ്സ വഡ്ഢിതസ്സ.
അനിച്ചുച്ഛാദനപരിമദ്ദനഭേദനവിദ്ധംസനധമ്മസ്സാതി ഏത്ഥ അയം കായോ ഹുത്വാ അഭാവട്ഠേന **അനിച്ചധമ്മോ**. ദുഗ്ഗന്ധവിഘാതത്ഥായ തനുവിലേപനേന **ഉച്ഛാദനധമ്മോ**. അങ്ഗപച്ചങ്ഗാബാധവിനോദനത്ഥായ ഖുദ്ദകസമ്ബാഹനേന **പരിമദ്ദനധമ്മോ**. ദഹരകാലേ വാ ഊരൂസു സയാപേത്വാ ഗബ്ഭവാസേന ദുസ്സണ്ഠിതാനം തേസം തേസം അങ്ഗാനം സണ്ഠാനസമ്പാദനത്ഥം അഞ്ഛനപീളനാദിവസേന പരിമദ്ദനധമ്മോ. ഏവം പരിഹരതോപി ച ഭേദനവിദ്ധംസനധമ്മോ ഭിജ്ജതി ചേവ വികിരതി ച, ഏവം സഭാവോതി അത്ഥോ. തത്ഥ മാതാപേത്തികസമ്ഭവഓദനകുമ്മാസൂപചയഉച്ഛാദനപരിമദ്ദനപദേഹി സമുദയോ കഥിതോ, അനിച്ചഭേദവിദ്ധംസനപദേഹി അത്ഥങ്ഗമോ. ഏവം സത്തഹിപി പദേഹി ചാതുമഹാഭൂതികസ്സ കായസ്സ ഉച്ചാവചഭാവോ വഡ്ഢിപരിഹാനി സമുദയത്ഥങ്ഗമോ കഥിതോതി വേദിതബ്ബോ.

ദിവാ കമ്മന്തേതി ദിവാ കത്തബ്ബകമ്മന്തേ. **ധൂമായനാ**തി ഏത്ഥ അയം ധൂമസദ്ദോ കോധേ തണ്ഹായ വിതക്കേ പഞ്ചസു കാമഗുണേസു ധമ്മദേസനായ പകതിധൂമേതി ഇമേസു അത്ഥേസു വത്തതി. ‘‘കോധോ ധൂമോ ഭസ്മനിമോസവജ്ജ’’ന്തി (സം॰ നി॰ ൧.൧൬൫) ഏത്ഥ ഹി കോധേ വത്തതി. ‘‘ഇച്ഛാധൂമായിതാ സത്താ’’തി ഏത്ഥ തണ്ഹായ. ‘‘തേന ഖോ പന സമയേന അഞ്ഞതരോ ഭിക്ഖു ഭഗവതോ അവിദൂരേ ധൂമായന്തോ നിസിന്നോ ഹോതീ’’തി ഏത്ഥ വിതക്കേ.

> ‘‘പങ്കോ ച കാമാ പലിപോ ച കാമാ,
> ഭയഞ്ച മേതം തിമൂലം പവുത്തം;
> രജോ ച ധൂമോ ച മയാ പകാസിതാ;
> ഹിത്വാ തുവം പബ്ബജ ബ്രഹ്മദത്താ’’തി. (ജാ॰ ൧.൬.൧൦) -

ഏത്ഥ പഞ്ചകാമഗുണേസു. ‘‘ധൂമം കത്താ ഹോതീ’’തി (മ॰ നി॰ ൧.൩൪൯) ഏത്ഥ ധമ്മദേസനായ. ‘‘ധജോ രഥസ്സ പഞ്ഞാണം, ധൂമോ പഞ്ഞാണമഗ്ഗിനോ’’തി (സം॰ നി॰ ൧.൭൨) ഏത്ഥ പകതിധൂമേ. ഇധ പനായം വിതക്കേ അധിപ്പേതോ. തേനാഹ ‘‘അയം രത്തിം ധൂമായനാ’’തി.

തഥാഗതസ്സേതം അധിവചനന്തി തഥാഗതോ ഹി സത്തന്നം ധമ്മാനം ബാഹിതത്താ **ബ്രാഹ്മണോ** നാമ. യഥാഹ - ‘‘സത്തന്നം ഖോ, ഭിക്ഖു, ധമ്മാനം ബാഹിതത്താ ബ്രാഹ്മണോ. കതമേസം സത്തന്നം? രാഗോ ബാഹിതോ ഹോതി, ദോസോ... മോഹോ... മാനോ... സക്കായദിട്ഠി... വിചികിച്ഛാ... സീലബ്ബതപരാമാസോ ബാഹിതോ ഹോതി. ഇമേസം ഭിക്ഖു സത്തന്നം ധമ്മാനം ബാഹിതത്താ ബ്രാഹ്മണോ’’തി (ചൂളനി॰ മേത്തഗൂമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസ ൨൭). **സുമേധോ**തി സുന്ദരപഞ്ഞോ. **സേക്ഖസ്സാ**തി ഏത്ഥ സിക്ഖതീതി സേക്ഖോ. യഥാഹ - ‘‘സിക്ഖതീതി ഖോ, ഭിക്ഖു, തസ്മാ സേക്ഖോതി വുച്ചതി. കിഞ്ച സിക്ഖതി? അധിസീലമ്പി സിക്ഖതി, അധിചിത്തമ്പി സിക്ഖതി, അധിപഞ്ഞമ്പി സിക്ഖതീ’’തി (അം॰ നി॰ ൩.൮൬).

പഞ്ഞായ അധിവചനന്തി ലോകിയലോകുത്തരായ പഞ്ഞായ ഏതം അധിവചനം, ന ആവുധസത്ഥസ്സ. **വീരിയാരമ്ഭസ്സാ**തി കായികചേതസികവീരിയസ്സ. തം പഞ്ഞാഗതികമേവ ഹോതി. ലോകിയായ പഞ്ഞായ ലോകിയം, ലോകുത്തരായ പഞ്ഞായ ലോകുത്തരം. ഏത്ഥ പനായം അത്ഥദീപനാ -

ഏകോ കിര ജാനപദോ ബ്രാഹ്മണോ പാതോവ മാണവകേഹി സദ്ധിം ഗാമതോ നിക്ഖമ്മ ദിവസം അരഞ്ഞേ മന്തേ വാചേത്വാ സായം ഗാമം ആഗച്ഛതി. അന്തരാമഗ്ഗേ ച ഏകോ വമ്മികോ അത്ഥി. സോ രത്തിം ധൂമായതി, ദിവാ പജ്ജലതി. ബ്രാഹ്മണോ അന്തേവാസിം സുമേധം മാണവം ആഹ - "താത, അയം വമ്മികോ രത്തിം ധൂമായതി, ദിവാ പജ്ജലതി, വികാരമസ്സ പസ്സിസ്സാമ, ഭിന്ദിത്വാ നം ചത്താരോ കോട്ഠാസേ കത്വാ ഖിപാഹീ"തി. സോ സാധൂതി കുദാലം ഗഹേത്വാ സമേഹി പാദേഹി പഥവിയം പതിട്ഠായ തഥാ അകാസി. തത്ര ആചരിയബ്രാഹ്മണോ വിയ ഭഗവാ. സുമേധമാണവകോ വിയ സേക്ഖോ ഭിക്ഖു. വമ്മികോ വിയ കായോ. "താത, അയം വമ്മികോ രത്തിം ധൂമായതി, ദിവാ പജ്ജലതി, വികാരമസ്സ പസ്സിസ്സാമ, ഭിന്ദിത്വാ നം ചത്താരോ കോട്ഠാസേ കത്വാ ഖിപാഹീ"തി ബ്രാഹ്മണേന വുത്തകാലോ വിയ, "ഭിക്ഖു ചാതുമഹാഭൂതികം കായം ചത്താരോ കോട്ഠാസേ കത്വാ പരിഗ്ഗണ്ഹാഹീ"തി ഭഗവതാ വുത്തകാലോ. തസ്സ സാധൂതി കുദാലം ഗഹേത്വാ തഥാകരണം വിയ സേക്ഖസ്സ ഭിക്ഖുനോ, "യോ വീസതിയാ കോട്ഠാസേസു ഥദ്ധഭാവോ, അയം പഥവീധാതു. യോ ദ്വാദസസു കോട്ഠാസേസു ആബന്ധനഭാവോ, അയം ആപോധാതു. യോ ചതൂസു കോട്ഠാസേസു പരിപാചനഭാവോ, അയം തേജോധാതു. യോ ഛസു കോട്ഠാസേസു വിത്ഥമ്ഭനഭാവോ, അയം വായോധാതൂ"തി ഏവം ചതുധാതുവവത്ഥാനവസേന കായപരിഗ്ഗഹോ വേദിതബ്ബോ.

ലങ്ഗീതി ഖോ, ഭിക്ഖൂതി കസ്മാ ഭഗവാ അവിജ്ജം ലങ്ഗീതി കത്വാ ദസ്സേസീതി? യഥാ ഹി നഗരസ്സ ദ്വാരം പിധായ പലിഘേ യോജിതേ മഹാജനസ്സ ഗമനം പച്ഛിജ്ജതി, യേ നഗരസ്സ അന്തോ, തേ അന്തോയേവ ഹോന്തി. യേ ബഹി, തേ ബഹിയേവ. ഏവമേവ യസ്സ ഞാണമുഖേ അവിജ്ജാലങ്ഗീ പതതി, തസ്സ നിബ്ബാനസമ്പാപകം ഞാണഗമനം പച്ഛിജ്ജതി, തസ്മാ അവിജ്ജം ലങ്ഗീതി കത്വാ ദസ്സേസി. **പജഹ അവിജ്ജ**ന്തി ഏത്ഥ കമ്മട്ഠാനഉഗ്ഗഹപരിപുച്ഛാവസേന അവിജ്ജാപഹാനം കഥിതം.

ഉദ്ധുമായികാതി ഖോ, ഭിക്ഖൂതി ഏത്ഥ **ഉദ്ധുമായികമണ്ഡൂകോ** നാമ നോ മഹന്തോ, നഖപിട്ഠിപ്പമാണോ ഹോതി, പുരാണപണ്ണന്തരേ വാ ഗച്ഛന്തരേ വാ വല്ലിഅന്തരേ വാ വസതി. സോ ദണ്ഡകോടിയാ വാ വല്ലികോടിയാ വാ പംസുചുണ്ണകേന വാ ഘട്ടിതോ ആയമിത്വാ മഹന്തോ പരിമണ്ഡലോ ബേലുവപക്കപ്പമാണോ ഹുത്വാ ചത്താരോ പാദേ ആകാസഗതേ കത്വാ പച്ഛിന്നഗമനോ ഹുത്വാ അമിത്തവസം യാതി, കാകകുലലാദിഭത്തമേവ ഹോതി. ഏവമേവ അയം കോധോ പഠമം ഉപ്പജ്ജന്തോ ചിത്താവിലമത്തകോവ ഹോതി. തസ്മിം ഖണേ അനിഗ്ഗഹിതോ വഡ്ഢിത്വാ മുഖവികുലനം പാപേതി. തദാ അനിഗ്ഗഹിതോ ഹനുസഞ്ചോപനം പാപേതി. തദാ അനിഗ്ഗഹിതോ ഫരുസവാചാനിച്ഛാരണം പാപേതി. തദാ അനിഗ്ഗഹിതോ ദിസാവിലോകനം പാപേതി. തദാ അനിഗ്ഗഹിതോ ആകഡ്ഢനപരികഡ്ഢനം പാപേതി. തദാ അനിഗ്ഗഹിതോ പാണിനാ ലേഡ്ഡുദണ്ഡസത്ഥപരാമസനം പാപേതി. തദാ അനിഗ്ഗഹിതോ ദണ്ഡസത്ഥാഭിനിപാതം പാപേതി . തദാ അനിഗ്ഗഹിതോ പരഘാതനമ്പി അത്തഘാതനമ്പി പാപേതി. വുത്തമ്പി ഹേതം - "യതോ അയം കോധോ പരം ഘാതേത്വാ അത്താനം ഘാതേതി, ഏത്താവതായം കോധോ പരമുസ്സദഗതോ ഹോതി പരമവേപുല്ലപ്പത്തോ"തി. തത്ഥ യഥാ ഉദ്ധുമായികായ ചതൂസു പാദേസു ആകാസഗതേസു ഗമനം പച്ഛിജ്ജതി, ഉദ്ധുമായികാ അമിത്തവസം ഗന്ത്വാ കാകാദിഭത്തം ഹോതി, ഏവമേവ കോധസമങ്ഗീപുഗ്ഗലോ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ വഡ്ഢേതും ന സക്കോതി, അമിത്തവസം യാതി, സബ്ബേസം മാരാനം യഥാകാമകരണീയോ ഹോതി. തേനാഹ ഭഗവാ - "ഉദ്ധുമായികാതി ഖോ, ഭിക്ഖു, കോധൂപായാസസ്സേതം അധിവചന"ന്തി. തത്ഥ ബലവപ്പത്തോ കോധോവ കോധൂപായാസോ. **പജഹ കോധൂപായാസ**ന്തി ഏത്ഥ പടിസങ്ഖാനപ്പഹാനം കഥിതം.

ദ്വിധാപഥോതി ഏത്ഥ, യഥാ പുരിസോ സധനോ സഭോഗോ കന്താരദ്ധാനമഗ്ഗപ്പടിപന്നോ ദ്വേധാപഥം പത്വാ, "ഇമിനാ നു ഖോ ഗന്തബ്ബം, ഇമിനാ ഗന്തബ്ബ"ന്തി നിച്ഛേതും അസക്കോന്തോ തത്ഥേവ തിട്ഠതി, അഥ നം ചോരാ ഉട്ഠഹിത്വാ

അനയബ്യസനം പാപേന്തി, ഏവമേവ ഖോ മൂലകമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ നിസിന്നോ ഭിക്ഖു ബുദ്ധാദീസു കങ്ഖായ ഉപ്പന്നായ കമ്മട്ഠാനം വഡ്ഢേതും ന സക്കോതി, അഥ നം കിലേസമാരാദയോ സബ്ബേ മാരാ അനയബ്യസനം പാപേന്തി, ഇതി വിചികിച്ഛാ ദ്വേധാപഥസമാ ഹോതി. തേനാഹ ഭഗവാ - “ദ്വിധാപഥോതി ഖോ, ഭിക്ഖു, വിചികിച്ഛായേതം അധിവചന”ന്തി. **പജഹ വിചികിച്ഛ**ന്തി ഏത്ഥ കമ്മട്ഠാനഉഗ്ഗഹപരിപുച്ഛാവസേന വിചികിച്ഛാപഹാനം കഥിതം.

ചങ്ഗവാരന്തി ഏത്ഥ, യഥാ രജകേഹി ഖാരപരിസ്സാവനമ്ഹി ഉദകേ പക്ഖിത്തേ ഏകോ ഉദകഘടോ ദ്വേപി ദസപി വീസതിപി ഘടസതമ്പി പഗ്ഘരതിയേവ, പസടമത്തമ്പി ഉദകം ന തിട്ഠതി, ഏവമേവ നീവരണസമങ്ഗിനോ പുഗ്ഗലസ്സ അബ്ഭന്തരേ കുസലധമ്മോ ന തിട്ഠതി. തേനാഹ ഭഗവാ - “ചങ്ഗവാരന്തി ഖോ, ഭിക്ഖു, പഞ്ചന്നേതം നീവരണാനം അധിവചന”ന്തി. **പജഹ പഞ്ചനീവരണേ**തി ഏത്ഥ വിക്ഖമ്ഭനതദങ്ഗവസേന നീവരണപ്പഹാനം കഥിതം.

കുമ്മോതി ഏത്ഥ, യഥാ കച്ഛപസ്സ ചത്താരോ പാദാ സീസന്തി പഞ്ചേവ അങ്ഗാനി ഹോന്തി, ഏവമേവ സബ്ബേപി സങ്ഖതാ ധമ്മാ ഗയ്ഹമാനാ പഞ്ചേവ ഖന്ധാ ഭവന്തി. തേനാഹ ഭഗവാ - “കുമ്മോതി ഖോ, ഭിക്ഖു, പഞ്ചന്നേതം ഉപാദാനക്ഖന്ധാനം അധിവചന”ന്തി. **പജഹ പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധേ**തി ഏത്ഥ പഞ്ചസു ഖന്ധേസു ഛന്ദരാഗപ്പഹാനം കഥിതം.

അസിസൂനാതി ഏത്ഥ, യഥാ സൂനായ ഉപരി മംസം ഠപേത്വാ അസിനാ കോട്ടേന്തി, ഏവമിമേ സത്താ വത്ഥുകാമത്ഥായ കിലേസകാമേഹി ഘാതയമാനാ വത്ഥുകാമാനം ഉപരി കത്വാ കിലേസകാമേഹി കന്തിതാ കോട്ടിതാ ച ഹോന്തി. തേനാഹ ഭഗവാ - “അസിസൂനാതി ഖോ, ഭിക്ഖു, പഞ്ചന്നേതം കാമഗുണാനം അധിവചന”ന്തി. **പജഹ പഞ്ച കാമഗുണേ**തി ഏത്ഥ പഞ്ചസു കാമഗുണേസു ഛന്ദരാഗപ്പഹാനം കഥിതം.

മംസപേസീതി ഖോ, ഭിക്ഖൂതി ഏത്ഥ അയം **മംസപേസി** നാമ ബഹുജനപത്ഥിതാ ഖത്തിയാദയോ മനുസ്സാപി നം പത്ഥേന്തി കാകാദയോ തിരച്ഛാനാപി. ഇമേ ഹി സത്താ അവിജ്ജായ സമ്മത്താ നന്ദിരാഗം ഉപഗമ്മ വട്ടം വഡ്ഢേന്തി. യഥാ വാ മംസപേസി ഠപിതഠപിതട്ഠാനേ ലഗ്ഗതി, ഏവമിമേ സത്താ നന്ദിരാഗബദ്ധാ വട്ടേ ലഗ്ഗന്തി, ദുക്ഖം പത്വാപി ന ഉക്കണ്ഠന്തി , ഇതി നന്ദിരാഗോ മംസപേസിസദിസോ ഹോതി. തേനാഹ ഭഗവാ - “മംസപേസീതി ഖോ, ഭിക്ഖു, നന്ദിരാഗസ്സേതം അധിവചന”ന്തി. **പജഹ നന്ദീരാഗ**ന്തി ഏത്ഥ ചതുത്ഥമഗ്ഗേന നന്ദീരാഗപ്പഹാനം കഥിതം.

നാഗോതി ഖോ, ഭിക്ഖു, ഖീണാസവസ്സേതം ഭിക്ഖുനോ അധിവചനന്തി ഏത്ഥ യേനത്ഥേന ഖീണാസവോ നാഗോതി വുച്ചതി, സോ അനങ്ഗണസുത്തേ (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൬൨) പകാസിതോ ഏവ. **നമോ കരോഹി നാഗസ്സാ**തി ഖീണാസവസ്സ ബുദ്ധനാഗസ്സ, “ബുദ്ധോ സോ ഭഗവാ ബോധായ ധമ്മം ദേസേതി, ദന്തോ സോ ഭഗവാ ദമഥായ ധമ്മം ദേസേതി, സന്തോ സോ ഭഗവാ സമഥായ ധമ്മം ദേസേതി, തിണ്ണോ സോ ഭഗവാ തരണായ ധമ്മം ദേസേതി, പരിനിബ്ബുതോ സോ ഭഗവാ പരിനിബ്ബാനായ ധമ്മം ദേസേതീ”തി (മ॰ നി॰ ൧.൩൬൧) ഏവം നമക്കാരം കരോഹീതി അയമേത്ഥ അത്ഥോ. ഇതി ഇദം സുത്തം ഥേരസ്സ കമ്മട്ഠാനം അഹോസി. ഥേരോപി ഇദമേവ സുത്തം കമ്മട്ഠാനം കത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പത്തോ. **അയമേതസ്സ അത്ഥോ**തി അയം ഏതസ്സ പഞ്ഹസ്സ അത്ഥോ. ഇതി ഭഗവാ രതനരാസിമ്ഹി മണികൂടം ഗണ്ഹന്തോ വിയ യഥാനുസന്ധിനാവ ദേസനം നിട്ഠപേസീതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

വമ്മികസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪. രഥവിനീതസുത്തവണ്ണനാ

൨൪൨. **ഏവം മേ സുത**ന്തി രഥവിനീതസുത്തം. തത്ഥ **രാജഗഹേ**തി ഏവംനാമകേ നഗരേ, തഞ്ഹി മന്ധാതുമഹാഗോവിന്ദാദീഹി പരിഗ്ഗഹിതത്താ **രാജഗഹ**ന്തി വുച്ചതി. അഞ്ഞേപേത്ഥ പകാരേ വണ്ണയന്തി. കിം തേഹി? നാമമേതം തസ്സ നഗരസ്സ. തം പനേതം ബുദ്ധകാലേ ച ചക്കവത്തികാലേ ച നഗരം ഹോതി, സേസകാലേ സുഞ്ഞം ഹോതി യക്ഖപരിഗ്ഗഹിതം, തേസം വസന്തവനം ഹുത്വാ തിട്ഠതി. **വേളുവനേ കലന്ദകനിവാപേ**തി **വേളുവന**ന്തി തസ്സ ഉയ്യാനസ്സ നാമം, തം കിര വേളൂഹി പരിക്ഖിത്തം അഹോസി അട്ഠാരസഹത്ഥേന ച പാകാരേന, ഗോപുരട്ടാലകയുത്തം നീലോഭാസം മനോരമം, തേന **വേളുവന**ന്തി വുച്ചതി. കലന്ദകാനഞ്ചേത്ഥ നിവാപം അദംസു, തേന **കലന്ദകനിവാപോ**തി വുച്ചതി.

പുബ്ബേ കിര അഞ്ഞതരോ രാജാ തത്ഥ ഉയ്യാനകീളനത്ഥം ആഗതോ സുരാമദേന മത്തോ ദിവാസേയ്യം ഉപഗതോ സുപി. പരിജനോപിസ്സ, "സുത്തോ രാജാ"തി പുപ്ഫഫലാദീഹി പലോഭിയമാനോ ഇതോ ചിതോ ച പക്കാമി, അഥ സുരാഗന്ധേന അഞ്ഞതരസ്മാ സുസിരരുക്ഖാ കണ്ഹസപ്പോ നിക്ഖമിത്വാ രഞ്ഞാഭിമുഖോ ആഗച്ഛതി. തം ദിസ്വാ രുക്ഖദേവതാ, "രഞ്ഞോ ജീവിതം ദമ്മീ"തി കാളകവേസേന ആഗന്ത്വാ കണ്ണമൂലേ സദ്ദമകാസി. രാജാ പടിബുജ്ഝി, കണ്ഹസപ്പോ നിവത്തോ. സോ തം ദിസ്വാ, "ഇമായ മമ ജീവിതം ദിന്ന"ന്തി കാളകാനം തത്ഥ നിവാപം പട്ഠപേസി, അഭയഘോസനഞ്ച ഘോസാപേസി. തസ്മാ തം തതോ പഭുതി **കലന്ദകനിവാപ**ന്തി സങ്ഖ്യം ഗതം. **കലന്ദകാ**തി കാളകാനം നാമം.

ജാതിഭൂമികാതി ജാതിഭൂമിവാസിനോ. തത്ഥ **ജാതിഭൂമീ**തി ജാതട്ഠാനം. തം ഖോ പനേതം നേവ കോസലമഹാരാജാദീനം ന ചങ്കീബ്രാഹ്മണാദീനം ന സക്കസുയാമസന്തുസിതാദീനം ന അസീതിമഹാസാവകാദീനം ന അഞ്ഞേസം സത്താനം ജാതട്ഠാനം "ജാതിഭൂമീ"തി വുച്ചതി. യസ്സ പന ജാതദിവസേ ദസസഹസ്സിലോകധാതു ഏകദ്ധജമാലാവിപ്പകിണ്ണകുസുമവാസചുണ്ണഗന്ധസുഗന്ധാ സബ്ബപാലിഫുല്ലമിവ നന്ദനവനം വിരോചമാനാ പദുമിനിപണ്ണേ ഉദകബിന്ദു വിയ അകമ്പിത്ഥ, ജച്ചന്ധാദീനഞ്ച രൂപദസ്സനാദീനി അനേകാനി പാടിഹാരിയാനി പവത്തിംസു, തസ്സ സബ്ബഞ്ഞുബോധിസത്തസ്സ ജാതട്ഠാനസാകിയജനപദോ കപിലവത്ഥാഹാരോ, സാ "ജാതിഭൂമീ"തി വുച്ചതി.

ധമ്മഗരുഭാവവണ്ണനാ

വസ്സംവുട്ഠാതി തേമാസം വസ്സംവുട്ഠാ പവാരിതപവാരണാ ഹുത്വാ. **ഭഗവാ ഏതദവോചാ**തി "കച്ചി, ഭിക്ഖവേ, ഖമനീയ"ന്തിആദീഹി വചനേഹി ആഗന്തുകപടിസന്ഥാരം കത്വാ ഏതം, "കോ നു ഖോ, ഭിക്ഖവേ"തിആദിവചനമവോച. തേ കിര ഭിക്ഖു, - "കച്ചി, ഭിക്ഖവേ, ഖമനീയം കച്ചി യാപനീയം, കച്ചിത്ഥ അപ്പകിലമഥേന അദ്ധാനം ആഗതാ, ന ച പിണ്ഡകേന കിലമിത്ഥ, കുതോ ച തുമ്ഹേ, ഭിക്ഖവേ, ആഗച്ഛഥാ"തി പടിസന്ഥാരവസേന പുച്ഛിതാ - "ഭഗവാ സാകിയജനപദേ കപിലവത്ഥാഹാരതോ ജാതിഭൂമിതോ ആഗച്ഛാമാ"തി ആഹംസു. അഥ ഭഗവാ നേവ സുദ്ധോദനമഹാരാജസ്സ, ന സക്കോദനസ്സ, ന സുക്കോദനസ്സ, ന ധോതോദനസ്സ, ന അമിതോദനസ്സ, ന അമിത്തായ ദേവിയാ, ന മഹാപജാപതിയാ, ന സകലസ്സ സാകിയമണ്ഡലസ്സ ആരോഗ്യം പുച്ഛി. അഥ ഖോ അത്തനാ ച ദസകഥാവത്ഥുലാഭിം പരഞ്ച തത്ഥ സമാദപേതാരം പടിപത്തിസമ്പന്നം ഭിക്ഖും പുച്ഛന്തോ ഇദം - "കോ നു ഖോ, ഭിക്ഖവേ"തിആദിവചനം അവോച.

കസ്മാ പന ഭഗവാ സുദ്ധോദനാദീനം ആരോഗ്യം അപുച്ഛിത്വാ ഏവരൂപം ഭിക്ഖുമേവ പുച്ഛതി? പിയതായ. ബുദ്ധാനഞ്ഹി പടിപന്നകാ ഭിക്ഖൂ ഭിക്ഖുനിയോ ഉപാസകാ ഉപാസികായോ ച പിയാ ഹോന്തി മനാപാ. കിം കാരണാ? ധമ്മഗരുതായ. ധമ്മഗരുനോ ഹി തഥാഗതാ, സോ ച നേസം ധമ്മഗരുഭാവോ, "ദുക്ഖം ഖോ അഗാരവോ വിഹരതി, അപ്പതിസ്സോ"തി (അം॰ നി॰ ൪.൨൧) ഇമിനാ

അജപാലനിഗ്രോധമൂലേ ഉപ്പന്നജ്ഝാസയേന വേദിതബ്ബോ. ധമ്മഗരുതായേവ ഹി ഭഗവാ മഹാകസ്സപത്ഥേരസ്സ അഭിനിക്ഖമനദിവസേ പച്ചുഗ്ഗമനം കരോന്തോ തിഗാവുതം മഗ്ഗം അഗമാസി. അതിരേകതിയോജനസതം മഗ്ഗം ഗന്ത്വാ ഗങ്ഗാതീരേ ധമ്മം ദേസേത്വാ മഹാകപ്പിനം സപരിസം അരഹത്തേ പതിട്ഠാപേസി. ഏകസ്മിം പച്ഛാഭത്തേ പഞ്ചചത്താലീസയോജനം മഗ്ഗം ഗന്ത്വാ കുമ്ഭകാരസ്സ നിവേസനേ തിയാമരത്തിം ധമ്മകഥം കത്വാ പുക്കുസാതികുലപുത്തം അനാഗാമിഫലേ പതിട്ഠാപേസി. വീസയോജനസതം ഗന്ത്വാ വനവാസിസാമണേരസ്സ അനുഗ്ഗഹം അകാസി. സട്ഠിയോജനമഗ്ഗം ഗന്ത്വാ ഖദിരവനിയത്ഥേരസ്സ ധമ്മം ദേസേസി. അനുരുദ്ധത്ഥേരോ പാചീനവംസദായേ നിസിന്നോ മഹാപുരിസവിതക്കം വിതക്കേതീതി ഞത്വാ തത്ഥ ആകാസേന ഗന്ത്വാ ഥേരസ്സ പുരതോ ഓരുയ്ഹ സാധുകാരമദാസി. കോടികണ്ണസോണത്ഥേരസ്സ ഏകഗന്ധകുടിയം സേനാസനം പഞ്ഞപാപേത്വാ പച്ചൂസകാലേ ധമ്മദേസനം അജ്ഝേസിത്വാ സരഭഞ്ഞപരിയോസാനേ സാധുകാരമദാസി. തിഗാവുതം മഗ്ഗം ഗന്ത്വാ തിണ്ണം കുലപുത്താനം വസനട്ഠാനേ ഗോസിങ്ഗസാലവനേ സാമഗ്ഗിരസാനിസംസം കഥേസി. കസ്സപോപി ഭഗവാ - ''അനാഗാമിഫലേ പതിട്ഠിതോ അരിയസാവകോ അയ''ന്തി വിസ്സാസം ഉപ്പാദേത്വാ ഘടികാരസ്സ കുമ്ഭകാരസ്സ നിവേസനം ഗന്ത്വാ സഹത്ഥാ ആമിസം ഗഹേത്വാ പരിഭുഞ്ജി.

അമ്ഹാകംയേവ ഭഗവാ ഉപകട്ഠായ വസ്സൂപനായികായ ജേതവനതോ ഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവുതോ ചാരികം നിക്ഖമി. കോസലമഹാരാജഅനാഥപിണ്ഡികാദയോ നിവത്തേതും നാസക്ഖിംസു. അനാഥപിണ്ഡികോ ഘരം ആഗന്ത്വാ ദോമനസ്സപ്പത്തോ നിസീദി. അഥ നം പുണ്ണാ നാമ ദാസീ ദോമനസ്സപ്പത്തോസി സാമീതി ആഹ. ''ആമ ജേ, സത്ഥാരം നിവത്തേതും നാസക്ഖിം, അഥ മേ ഇമം തേമാസം ധമ്മം വാ സോതും, യഥാധിപ്പായം വാ ദാനം ദാതും ന ലഭിസ്സാമീ''തി ചിന്താ ഉപ്പന്നാതി. അഹമ്പി സാമി സത്ഥാരം നിവത്തേസ്സാമീതി. സചേ നിവത്തേതും സക്കോസി, ഭുജിസ്സായേവ ത്വന്തി. സാ ഗന്ത്വാ ദസബലസ്സ പാദമൂലേ നിപജ്ജിത്വാ ''നിവത്തഥ ഭഗവാ''തി ആഹ. പുണ്ണേ ത്വം പരപടിബദ്ധജീവികാ കിം മേ കരിസ്സസീതി. ഭഗവാ മയ്ഹം ദേയ്യധമ്മോ നത്ഥീതി തുമ്ഹേപി ജാനാഥ, തുമ്ഹാകം നിവത്തനപച്ചയാ പനാഹം തീസു സരണേസു പഞ്ചസു സീലേസു പതിട്ഠഹിസ്സാമീതി. ഭഗവാ സാധു സാധു പുണ്ണേതി സാധുകാരം കത്വാ നിവത്തേത്വാ ജേതവനമേവ പവിട്ഠോ. അയം കഥാ പാകടാ അഹോസി. സേട്ഠി സുത്വാ പുണ്ണായ കിര ഭഗവാ നിവത്തിതോതി തം ഭുജിസ്സം കത്വാ ധീതുട്ഠാനേ ഠപേസി. സാ പബ്ബജ്ജം യാചിത്വാ പബ്ബജി, പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനം ആരഭി. അഥസ്സാ സത്ഥാ ആരദ്ധവിപസ്സകഭാവം ഞത്വാ ഇമം ഓഭാസഗാഥം വിസ്സജ്ജേസി -

> ''പുണ്ണേ പൂരേസി സദ്ധമ്മം, ചന്ദോ പന്നരസോ യഥാ;
> പരിപുണ്ണായ പഞ്ഞായ, ദുക്ഖസ്സന്തം കരിസ്സസീ''തി. (ഥേരീഗാ॰ ൩);

ഗാഥാപരിയോസാനേ അരഹത്തം പത്വാ അഭിഞ്ഞാതാ സാവികാ അഹോസീതി. ഏവം ധമ്മഗരുനോ തഥാഗതാ.

നന്ദകത്ഥേരേ ഉപട്ഠാനസാലായം ധമ്മം ദേസേന്തേപി ഭഗവാ അനഹാതോവ ഗന്ത്വാ തിയാമരത്തിം ഠിതകോവ ധമ്മകഥം സുത്വാ ദേസനാപരിയോസാനേ സാധുകാരമദാസി. ഥേരോ ആഗന്ത്വാ വന്ദിത്വാ, ''കായ വേലായ, ഭന്തേ, ആഗതത്ഥാ''തി പുച്ഛി. തയാ സുത്തന്തേ ആരദ്ധമത്തേതി. ദുക്കരം കരിത്ഥ, ഭന്തേ, ബുദ്ധസുഖുമാലാ തുമ്ഹേതി. സചേ ത്വം, നന്ദ, കപ്പം ദേസേതും സക്കുണേയ്യാസി, കപ്പമത്തമ്പാഹം ഠിതകോവ സുണേയ്യന്തി ഭഗവാ അവോച. ഏവം ധമ്മഗരുനോ തഥാഗതാ. തേസം ധമ്മഗരുതായ പടിപന്നകാ പിയാ ഹോന്തി, തസ്മാ പടിപന്നകേ പുച്ഛി. പടിപന്നകോ ച നാമ അത്തഹിതായ പടിപന്നോ നോ പരഹിതായ, പരഹിതായ പടിപന്നോ നോ അത്തഹിതായ, നോ അത്തഹിതായ ച പടിപന്നോ നോ പരഹിതായ ച, അത്തഹിതായ ച പടിപന്നോ പരഹിതായ ചാതി ചതുബ്ബിധോ ഹോതി.

തത്ഥ യോ സയം ദസന്നം കഥാവത്ഥൂനം ലാഭീ ഹോതി, പരം തത്ഥ ന ഓവദതി ന അനുസാസതി ആയസ്മാ ബാകുലോ വിയ. അയം അത്തഹിതായ പടിപന്നോ നാമ നോ പരഹിതായ പടിപന്നോ, ഏവരൂപം ഭിക്ഖും ഭഗവാ ന പുച്ഛതി. കസ്മാ? ന മയ്ഹം സാസനസ്സ വഡ്ഢിപക്ഖേ ഠിതോതി.

യോ പന ദസന്നം കഥാവത്ഥൂനം അലാഭീ, പരം തേഹി ഓവദതി തേന കതവത്തസാദിയനത്ഥം ഉപനന്ദോ സക്യപുത്തോ വിയ, അയം പരഹിതായ പടിപന്നോ നാമ നോ അത്തഹിതായ, ഏവരൂപമ്പി ന പുച്ഛതി. കസ്മാ? അസ്സ തണ്ഹാ മഹാപച്ഛി വിയ അപ്പഹീനാതി.

യോ അത്തനാപി ദസന്നം കഥാവത്ഥൂനം അലാഭീ, പരമ്പി തേഹി ന ഓവദതി, ലാളുദായീ വിയ, അയം നേവ അത്തഹിതായ പടിപന്നോ ന പരഹിതായ, ഏവരൂപമ്പി ന പുച്ഛതി. കസ്മാ? അസ്സ അന്തോ കിലേസാ ഫരസുഛേജ്ജാ വിയ മഹന്താതി.

യോ പന സയം ദസന്നം കഥാവത്ഥൂനം ലാഭീ, പരമ്പി തേഹി ഓവദതി, അയം അത്തഹിതായ ചേവ പരഹിതായ ച പടിപന്നോ നാമ സാരിപുത്തമോഗ്ഗല്ലാനമഹാകസ്സപാദയോ അസീതിമഹാഥേരാ വിയ, ഏവരൂപം ഭിക്ഖും പുച്ഛതി. കസ്മാ? മയ്ഹം സാസനസ്സ വുഡ്ഢിപക്ഖേ ഠിതോതി. ഇധാപി ഏവരൂപമേവ പുച്ഛന്തോ - ''കോ നു ഖോ, ഭിക്ഖവേ''തിആദിമാഹ.

ഏവം ഭഗവതാ പുട്ഠാനം പന തേസം ഭിക്ഖൂനം ഭഗവാ അത്തനോ ജാതിഭൂമിയം ഉഭയഹിതായ പടിപന്നം ദസകഥാവത്ഥുലാഭിം ഭിക്ഖും പുച്ഛതി, കോ നു ഖോ തത്ഥ ഏവരൂപോതി ന അഞ്ഞമഞ്ഞം ചിന്തനാ വാ സമന്തനാ വാ അഹോസി. കസ്മാ? ആയസ്മാ ഹി മന്താണിപുത്തോ തസ്മിം ജനപദേ ആകാസമജ്ഝേ ഠിതോ ചന്ദോ വിയ സൂരിയോ വിയ ച പാകടോ പഞ്ഞാതോ. തസ്മാ തേ ഭിക്ഖൂ മേഘസദ്ദം സുത്വാ ഏകജ്ഝം സന്നിപതിതമോരഘടാ വിയ ഘനസജ്ഝായം കാതും, ആരദ്ധഭിക്ഖൂ വിയ ച അത്തനോ ആചരിയം പുണ്ണത്ഥേരം ഭഗവതോ ആരോചേന്താ ഥേരസ്സ ച ഗുണം ഭാസിതും അപ്പഹോന്തേഹി മുഖേഹി ഏകപ്പഹാരേനേവ **പുണ്ണോ നാമ, ഭന്തേ, ആയസ്മാ**തിആദിമാഹംസു. തത്ഥ **പുണ്ണോ**തി തസ്സ ഥേരസ്സ നാമം. മന്താണിയാ പന സോ പുത്തോ, തസ്മാ **മന്താണിപുത്തോ**തി വുച്ചതി. **സമ്ഭാവിതോ**തി ഗുണസമ്ഭാവനായ സമ്ഭാവിതോ.

അപ്പിച്ഛതാദിവണ്ണനാ

അപ്പിച്ഛോതി ഇച്ഛാവിരഹിതോ നിഇച്ഛോ നിത്തണ്ഹോ. ഏത്ഥ ഹി ബ്യഞ്ജനം സാവസേസം വിയ, അത്ഥോ പന നിരവസേസോ. ന ഹി തസ്സ അന്തോ അണുമത്താപി പാപികാ ഇച്ഛാ നാമ അത്ഥി. ഖീണാസവോ ഹേസ സബ്ബസോ പഹീനതണ്ഹോ. അപിചേത്ഥ അത്രിച്ഛതാ പാപിച്ഛതാ മഹിച്ഛതാ അപ്പിച്ഛതാതി അയം ഭേദോ വേദിതബ്ബോ.

തത്ഥ സകലാഭേ അതിത്തസ്സ പരലാഭേ പത്ഥനാ **അത്രിച്ഛതാ** നാമ. തായ സമന്നാഗതസ്സ ഏകഭാജനേ പക്കപൂവോപി അത്തനോ പത്തേ പതിതോ ന സുപക്കോ വിയ ഖുദ്ദകോ വിയ ച ഖായതി. സ്വേവ പരസ്സ പത്തേ പക്ഖിത്തോ സുപക്കോ വിയ മഹന്തോ വിയ ച ഖായതി. അസന്തഗുണസമ്ഭാവനതാ പന പടിഗ്ഗഹണേ ച അമത്തഞ്ഞുതാ **പാപിച്ഛതാ** നാമ, സാ, ''ഇധേകച്ചോ അസ്സദ്ധോ സമാനോ സദ്ധോതി മം ജനോ ജാനാതൂ''തിആദിനാ നയേന അഭിധമ്മേ ആഗതായേവ, തായ സമന്നാഗതോ പുഗ്ഗലോ കോഹഞ്ഞേ പതിട്ഠാതി. സന്തഗുണസമ്ഭാവനാ പന പടിഗ്ഗഹണേ ച അമത്തഞ്ഞുതാ **മഹിച്ഛതാ** നാമ. സാപി, ''ഇധേകച്ചോ സദ്ധോ സമാനോ സദ്ധോതി മം ജനോ ജാനാതൂതി ഇച്ഛതി, സീലവാ സമാനോ സീലവാതി മം ജനോ ജാനാതൂ''തി (വിഭം

വുഢ്ഢേ) ഇമിനാ നയേന ആഗതായേവ, തായ സമന്നാഗതോ പുഗ്ഗലോ ദുസ്സന്തപ്പയോ ഹോതി, വിജാതമാതാപിസ്സ ചിത്തം ഗഹേതും ന സക്കോതി. തേനേതം വുച്ചതി -

> ‘‘അഗ്ഗിക്ഖന്ധോ സമുദ്ദോ ച, മഹിച്ഛോ ചാപി പുഗ്ഗലോ;
> സകടേന പച്ചയം ദേതു, തയോപേതേ അതപ്പയാ’’തി.

സന്തഗുണനിഗൂഹനതാ പന പടിഗ്ഗഹണേ ച മത്തഞ്ഞുതാ **അപ്പിച്ഛതാ** നാമ, തായ സമന്നാഗതോ പുഗ്ഗലോ അത്തനി വിജ്ജമാനമ്പി ഗുണം പടിച്ഛാദേതുകാമതായ, ‘‘സദ്ധോ സമാനോ സദ്ധോതി മം ജനോ ജാനാതൂതി ന ഇച്ഛതി. സീലവാ, പവിവിത്തോ, ബഹുസ്സുതോ, ആരദ്ധവീരിയോ, സമാധിസമ്പന്നോ, പഞ്ഞവാ, ഖീണാസവോ സമാനോ ഖീണാസവോതി മം ജനോ ജാനാതൂ’’തി ന ഇച്ഛതി, സേയ്യഥാപി മജ്ഝന്തികത്ഥേരോ.

ഥേരോ കിര മഹാഖീണാസവോ അഹോസി, പത്തചീവരം പനസ്സ പാദമത്തമേവ അഗ്ഘതി, സോ അസോകസ്സ ധമ്മരഞ്ഞോ വിഹാരമഹദിവസേ സങ്ഘത്ഥേരോ അഹോസി. അഥസ്സ അതിലൂഖഭാവം ദിസ്വാ മനുസ്സാ, ‘‘ഭന്തേ, ഥോകം ബഹി ഹോഥാ’’തി ആഹംസു. ഥേരോ, ‘‘മാദിസേ ഖീണാസവേ രഞ്ഞോ സങ്ഗഹം അകരോന്തേ അഞ്ഞോ കോ കരിസ്സതീ’’തി പഥവിയം നിമുജ്ജിത്വാ സങ്ഘത്ഥേരസ്സ ഉക്ഖിത്തപിണ്ഡം ഗണ്ഹന്തോയേവ ഉമ്മുജ്ജി. ഏവം ഖീണാസവോ സമാനോ, ‘‘ഖീണാസവോതി മം ജനോ ജാനാതൂ’’തി ന ഇച്ഛതി. ഏവം അപ്പിച്ഛോ പന ഭിക്ഖു അനുപ്പന്നം ലാഭം ഉപ്പാദേതി, ഉപ്പന്നം ലാഭം ഥാവരം കരോതി, ദായകാനം ചിത്തം ആരാധേതി, യഥാ യഥാ ഹി സോ അത്തനോ അപ്പിച്ഛതായ അപ്പം ഗണ്ഹാതി, തഥാ തഥാ തസ്സ വത്തേ പസന്നാ മനുസ്സാ ബഹൂ ദേന്തി.

അപരോപി ചതുബ്ബിധോ അപ്പിച്ഛോ - പച്ചയഅപ്പിച്ഛോ ധുതങ്ഗഅപ്പിച്ഛോ പരിയത്തിഅപ്പിച്ഛോ അധിഗമഅപ്പിച്ഛോതി. തത്ഥ ചതൂസു പച്ചയേസു അപ്പിച്ഛോ **പച്ചയഅപ്പിച്ഛോ** നാമ, സോ ദായകസ്സ വസം ജാനാതി, ദേയ്യധമ്മസ്സ വസം ജാനാതി, അത്തനോ ഥാമം ജാനാതി. യദി ഹി ദേയ്യധമ്മോ ബഹു ഹോതി, ദായകോ അപ്പം ദാതുകാമോ, ദായകസ്സ വസേന അപ്പം ഗണ്ഹാതി. ദേയ്യധമ്മോ അപ്പോ, ദായകോ ബഹും ദാതുകാമോ, ദേയ്യധമ്മസ്സ വസേന അപ്പം ഗണ്ഹാതി. ദേയ്യധമ്മോപി ബഹു, ദായകോപി ബഹും ദാതുകാമോ, അത്തനോ ഥാമം ഞത്വാ പമാണേനേവ ഗണ്ഹാതി.

ധുതങ്ഗസമാദാനസ്സ അത്തനി അത്ഥിഭാവം നജാനാപേതുകാമോ **ധുതങ്ഗഅപ്പിച്ഛോ** നാമ. തസ്സ വിഭാവനത്ഥം ഇമാനി വത്ഥൂനി - സോസാനികമഹാസുമനത്ഥേരോ കിര സട്ഠി വസ്സാനി സുസാനേ വസി, അഞ്ഞോ ഏകഭിക്ഖുപി ന അഞ്ഞാസി, തേനേവാഹ -

> ‘‘സുസാനേ സട്ഠി വസ്സാനി, അബ്ബോകിണ്ണം വസാമഹം;
> ദുതിയോ മം ന ജാനേയ്യ, അഹോ സോസാനികുത്തമോ’’തി.

ചേതിയപബ്ബതേ ദ്വേഭാതിയത്ഥേരാ വസിംസു. തേസു കനിട്ഠോ ഉപട്ഠാകേന പേസിതാ ഉച്ഛുഖണ്ഡികാ ഗഹേത്വാ ജേട്ഠസ്സ സന്തികം അഗമാസി. പരിഭോഗം, ഭന്തേ, കരോഥാതി. ഥേരസ്സ ച ഭത്തകിച്ചം കത്വാ മുഖം വിക്ഖാലനകാലോ അഹോസി. സോ അലം, ആവുസോതി ആഹ. കച്ചി, ഭന്തേ, ഏകാസനികത്ഥാതി. ആഹരാവുസോ, ഉച്ഛുഖണ്ഡികാതി പഞ്ഞാസ വസ്സാനി ഏകാസനികോ സമാനോപി ധുതങ്ഗം നിഗൂഹമാനോ പരിഭോഗം കത്വാ മുഖം വിക്ഖാലേത്വാ പുന ധുതങ്ഗം അധിട്ഠായ ഗതോ.

യോ പന സാകേതകതിസ്സത്ഥേരോ വിയ ബഹുസ്സുതഭാവം ജാനാപേതും ന ഇച്ഛതി, അയം **പരിയത്തിഅപ്പിച്ഛോ** നാമ. ഥേരോ കിര ഖണോ നത്ഥീതി ഉദ്ദേസപരിപുച്ഛാസു ഓകാസം അകരോന്തോ മരണക്ഖയം, ഭന്തേ, ലഭിസ്സഥാതി ചോദിതോ ഗണം വിസ്സജ്ജേത്വാ കണികാരവാലികസമുദ്ദവിഹാരം ഗതോ. തത്ഥ അന്തോവസ്സം

ഥേരനവമജ്ഝിമാനം ഉപകാരോ ഹുത്വാ മഹാപവാരണായ ഉപോസഥദിവസേ ധമ്മകഥായ ജനതം ഖോഭേത്വാ ഗതോ.

യോ പന സോതാപന്നാദീസു അഞ്ഞതരോ ഹുത്വാ സോതാപന്നാദിഭാവം ജാനാപേതും ന ഇച്ഛതി, അയം **അധിഗമഅപ്പിച്ഛോ** നാമ, തയോ കുലപുത്താ വിയ ഘടികാരകുമ്ഭകാരോ വിയ ച.

ആയസ്മാ പന പുണ്ണോ അത്രിച്ഛതം പാപിച്ഛതം മഹിച്ഛതഞ്ച പഹായ സബ്ബസോ ഇച്ഛാപടിപക്ഖഭൂതായ അലോഭസങ്ഖാതായ പരിസുദ്ധായ അപ്പിച്ഛതായ സമന്നാഗതത്താ അപ്പിച്ഛോ നാമ അഹോസി. ഭിക്ഖൂനമ്പി, "ആവുസോ, അത്രിച്ഛതാ പാപിച്ഛതാ മഹിച്ഛതാതി ഇമേ ധമ്മാ പഹാതബ്ബാ"തി തേസു ആദീനവം ദസ്സേത്വാ ഏവരൂപം അപ്പിച്ഛതം സമാദായ വത്തിതബ്ബന്തി അപ്പിച്ഛകഥം കഥേസി. തേന വുത്തം "അത്തനാ ച അപ്പിച്ഛോ അപ്പിച്ഛകഥഞ്ച ഭിക്ഖൂനം കത്താ"തി.

ദ്വാദസവിധസന്തോസവണ്ണനാ

ഇദാനി **അത്തനാ ച സന്തുട്ഠോ**തിആദീസു വിസേസത്ഥമേവ ദീപയിസ്സാമ. യോജനാ പന വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാ. **സന്തുട്ഠോ**തി ഇതരീതരപച്ചയസന്തോസേന സമന്നാഗതോ. സോ പനേസ സന്തോസോ ദ്വാദസവിധോ ഹോതി. സേയ്യഥിദം, ചീവരേ യഥാലാഭസന്തോസോ യഥാബലസന്തോസോ യഥാസാരുപ്പസന്തോസോതി തിവിധോ, ഏവം പിണ്ഡപാതാദീസു. തസ്സായം പഭേദസംവണ്ണനാ.

ഇധ ഭിക്ഖു ചീവരം ലഭതി സുന്ദരം വാ അസുന്ദരം വാ. സോ തേനേവ യാപേതി അഞ്ഞം ന പത്ഥേതി, ലഭന്തോപി ന ഗണ്ഹാതി, അയമസ്സ ചീവരേ **യഥാലാഭസന്തോസോ**. അഥ യോ പകതിദുബ്ബലോ വാ ഹോതി ആബാധജരാഭിഭൂതോ വാ, ഗരുചീവരം പാരുപന്തോ കിലമതി, സോ സഭാഗേന ഭിക്ഖുനാ സദ്ധിം തം പരിവത്തേത്വാ ലഹുകേന യാപേന്തോപി സന്തുട്ഠോവ ഹോതി, അയമസ്സ ചീവരേ **യഥാബലസന്തോസോ**. അപരോ പണീതപച്ചയലാഭീ ഹോതി, സോ പട്ടചീവരാദീനം അഞ്ഞതരം മഹഗ്ഘചീവരം ബഹൂനി വാ പന ചീവരാനി ലഭിത്വാ ഇദം ഥേരാനം ചിരപബ്ബജിതാനം ഇദം ബഹുസ്സുതാനം അനുരൂപം, ഇദം ഗിലാനാനം ഇദം അപ്പലാഭാനം ഹോതൂതി ദത്വാ തേസം പുരാണചീവരം വാ സങ്കാരകൂടാദിതോ വാ നന്തകാനി ഉച്ചിനിത്വാ തേഹി സങ്ഘാടിം കത്വാ ധാരേന്തോപി സന്തുട്ഠോവ ഹോതി, അയമസ്സ ചീവരേ **യഥാസാരുപ്പസന്തോസോ**.

ഇധ പന ഭിക്ഖു പിണ്ഡപാതം ലഭതി ലൂഖം വാ പണീതം വാ, സോ തേനേവ യാപേതി, അഞ്ഞം ന പത്ഥേതി, ലഭന്തോപി ന ഗണ്ഹാതി, അയമസ്സ പിണ്ഡപാതേ **യഥാലാഭസന്തോസോ**. യോ പന അത്തനോ പകതിവിരുദ്ധം വാ ബ്യാധിവിരുദ്ധം വാ പിണ്ഡപാതം ലഭതി, യേനസ്സ പരിഭുത്തേന അഫാസു ഹോതി, സോ സഭാഗസ്സ ഭിക്ഖുനോ തം ദത്വാ തസ്സ ഹത്ഥതോ സപ്പായഭോജനം ഭുഞ്ജിത്വാ സമണധമ്മം കരോന്തോപി സന്തുട്ഠോവ ഹോതി, അയമസ്സ പിണ്ഡപാതേ **യഥാബലസന്തോസോ**. അപരോ ബഹും പണീതം പിണ്ഡപാതം ലഭതി, സോ തം ചീവരം വിയ ചിരപബ്ബജിതബഹുസ്സുതഅപ്പലാഭിഗിലാനാനം ദത്വാ തേസം വാ സേസകം പിണ്ഡായ വാ ചരിത്വാ മിസ്സകാഹാരം ഭുഞ്ജന്തോപി സന്തുട്ഠോവ ഹോതി, അയമസ്സ പിണ്ഡപാതേ **യഥാസാരുപ്പസന്തോസോ**.

ഇധ പന ഭിക്ഖു സേനാസനം ലഭതി മനാപം വാ അമനാപം വാ, സോ തേന നേവ സോമനസ്സം ന പടിഘം ഉപ്പാദേതി, അന്തമസോ തിണസന്ഥാരകേനാപി യഥാലദ്ധേനേവ തുസ്സതി, അയമസ്സ സേനാസനേ **യഥാലാഭസന്തോസോ** . യോ പന അത്തനോ പകതിവിരുദ്ധം വാ ബ്യാധിവിരുദ്ധം വാ സേനാസനം ലഭതി, യത്ഥസ്സ വസതോ അഫാസു ഹോതി, സോ തം സഭാഗസ്സ ഭിക്ഖുനോ ദത്വാ തസ്സ സന്തകേ സപ്പായസേനാസനേ വസന്തോപി സന്തുട്ഠോവ ഹോതി, അയമസ്സ സേനാസനേ

യഥാബലസന്തോസോ. അപരോ മഹാപുഞ്ഞോ ലേണമണ്ഡപകൂടാഗാരാദീനി ബഹൂനി പണീതസേനാസനാനി ലഭതി, സോ താനി ചീവരാദീനി വിയ ചിരപബ്ബജിതബഹുസ്സുതഅപ്പലാഭിഗിലാനാനം ദത്വാ യത്ഥ കത്ഥചി വസന്തോപി സന്തുട്ഠോവ ഹോതി, അയമസ്സ സേനാസനേ **യഥാസാരുപ്പസന്തോസോ**. യോപി, "ഉത്തമസേനാസനം നാമ പമാദട്ഠാനം, തത്ഥ നിസിന്നസ്സ ഥിനമിദ്ധം ഓക്കമതി, നിദ്ദാഭിഭൂതസ്സ പുന പടിബുജ്ഝതോ പാപവിതക്കാ പാതുഭവന്തീ"തി പടിസഞ്ചിക്ഖിത്വാ താദിസം സേനാസനം പത്തമ്പി ന സമ്പടിച്ഛതി, സോ തം പടിക്ഖിപിത്വാ അബ്ഭോകാസരുക്ഖമൂലാദീസു വസന്തോപി സന്തുട്ഠോവ ഹോതി, അയമ്പിസ്സ സേനാസനേ **യഥാസാരുപ്പസന്തോസോ**.

ഇധ പന ഭിക്ഖു ഭേസജ്ജം ലഭതി ലൂഖം വാ പണീതം വാ, സോ യം ലഭതി, തേനേവ സന്തുസ്സതി, അഞ്ഞം ന പത്ഥേതി, ലഭന്തോപി ന ഗണ്ഹാതി, അയമസ്സ ഗിലാനപച്ചയേ **യഥാലാഭസന്തോസോ**. യോ പന തേലേന അത്ഥികോ ഫാണിതം ലഭതി, സോ തം സഭാഗസ്സ ഭിക്ഖുനോ ദത്വാ തസ്സ ഹത്ഥതോ തേലം ഗഹേത്വാ അഞ്ഞദേവ വാ പരിയേസിത്വാ തേഹി ഭേസജ്ജം കരോന്തോപി സന്തുട്ഠോവ ഹോതി, അയമസ്സ ഗിലാനപച്ചയേ **യഥാബലസന്തോസോ**. അപരോ മഹാപുഞ്ഞോ ബഹും തേലമധുഫാണിതാദിപണീതഭേസജ്ജം ലഭതി, സോ തം ചീവരം വിയ ചിരപബ്ബജിതബഹുസ്സുതഅപ്പലാഭിഗിലാനാനം ദത്വാ തേസം ആഭതകേന യേന കേനചി യാപേന്തോപി സന്തുട്ഠോവ ഹോതി. യോ പന ഏകസ്മിം ഭാജനേ മുത്തഹരീതകം ഠപേത്വാ ഏകസ്മിം ചതുമധുരം, "ഗണ്ഹ, ഭന്തേ, യദിച്ഛസീ"തി വുച്ചമാനോ സചസ്സ തേസു അഞ്ഞതരേനപി രോഗോ വൂപസമ്മതി, അഥ മുത്തഹരീതകം നാമ ബുദ്ധാദീഹി വണ്ണിതന്തി ചതുമധുരം പടിക്ഖിപിത്വാ മുത്തഹരീതകേനേവ ഭേസജ്ജം കരോന്തോ പരമസന്തുട്ഠോവ ഹോതി, അയമസ്സ ഗിലാനപച്ചയേ **യഥാസാരുപ്പസന്തോസോ**.

ഇമേസം പന പച്ചേകം പച്ചയേസു തിണ്ണം തിണ്ണം സന്തോസാനം യഥാസാരുപ്പസന്തോസോവ അഗ്ഗോ. ആയസ്മാ പുണ്ണോ ഏകേകസ്മിം പച്ചയേ ഇമേഹി തീഹി സന്തോസേഹി സന്തുട്ഠോ അഹോസി. **സന്തുട്ഠികഥഞ്ചാ**തി ഭിക്ഖൂനമ്പി ച ഇമം സന്തുട്ഠികഥം കത്താവ അഹോസി.

തിവിധപവിവേകവണ്ണനാ

പവിവിത്തോതി കായപവിവേകോ ചിത്തപവിവേകോ ഉപധിപവിവേകോതി ഇമേഹി തീഹി പവിവേകേഹി സമന്നാഗതോ. തത്ഥ ഏകോ ഗച്ഛതി, ഏകോ തിട്ഠതി, ഏകോ നിസീദതി, ഏകോ സേയ്യം കപ്പേതി, ഏകോ ഗാമം പിണ്ഡായ പവിസതി, ഏകോ പടിക്കമതി, ഏകോ ചങ്കമമധിട്ഠാതി, ഏകോ ചരതി, ഏകോ വിഹരതീതി അയം **കായപവിവേകോ** നാമ. അട്ഠ സമാപത്തിയോ പന **ചിത്തപവിവേകോ** നാമ. നിബ്ബാനം **ഉപധിപവിവേകോ** നാമ. വുത്തമ്പി ഹേതം - "കായപവിവേകോ ച വിവേകട്ഠകായാനം നേക്ഖമ്മാഭിരതാനം. ചിത്തപവിവേകോ ച പരിസുദ്ധചിത്താനം പരമവോദാനപ്പത്താനം. ഉപധിവിവേകോ ച നിരുപധീനം പുഗ്ഗലാനം വിസങ്ഖാരഗതാന"ന്തി (മഹാനി॰ ൭). **പവിവേകകഥ**ന്തി ഭിക്ഖൂനമ്പി ച ഇമം പവിവേകകഥം കത്താ.

പഞ്ചവിധസംസഗ്ഗവണ്ണനാ

അസംസട്ഠോതി പഞ്ചവിധേന സംസഗ്ഗേന വിരഹിതോ. സവനസംസഗ്ഗോ ദസ്സനസംസഗ്ഗോ സമുല്ലപനസംസഗ്ഗോ സമ്ഭോഗസംസഗ്ഗോ കായസംസഗ്ഗോതി പഞ്ചവിധോ സംസഗ്ഗോ. തേസു ഇധ ഭിക്ഖു സുണാതി, "അസുകസ്മിം ഗാമേ വാ നിഗമേ വാ ഇത്ഥീ വാ കുമാരികാ വാ അഭിരൂപാ ദസ്സനീയാ പാസാദികാ പരമായ വണ്ണപോക്ഖരതായ സമന്നാഗതാ"തി. സോ തം സുത്വാ സംസീദതി വിസീദതി ന സക്കോതി ബ്രഹ്മചരിയം സന്ധാരേതും, സിക്ഖാദുബ്ബല്യം അനാവികത്വാ

ഹീനായാവത്തതീതി ഏവം പരേഹി വാ കഥിയമാനം രൂപാദിസമ്പത്തിം അത്തനാ വാ ഹസിതലപിതഗീതസദ്ദം സുണന്തസ്സ സോതവിഞ്ഞാണവീഥിവസേന ഉപ്പന്നോ രാഗോ **സവനസംസഗ്ഗോ** നാമ. സോ അനിത്ഥിഗന്ധപച്ചേകബോധിസത്തസ്സ ച പഞ്ചഗ്ഗളലേണവാസീതിസ്സദഹരസ്സ ച വസേന വേദിതബ്ബോ -

ദഹരോ കിര ആകാസേന ഗച്ഛന്തോ ഗിരിഗാമവാസികമ്മാരധീതായ പഞ്ചഹി കുമാരീഹി സദ്ധിം പദുമസരം ഗന്ത്വാ ന്ഹത്വാ പദുമാനി ച പിലന്ധിത്വാ മധുരസ്സരേന ഗായന്തിയാ സദ്ദം സുത്വാ കാമരാഗേന വിദ്ധോ വിസേസാ പരിഹായിത്വാ അനയബ്യസനം പാപുണി. ഇധ ഭിക്ഖു ന ഹേവ ഖോ സുണാതി, അപിച ഖോ സാമം പസ്സതി ഇത്ഥിം വാ കുമാരിം വാ അഭിരൂപം ദസ്സനീയം പാസാദികം പരമായ വണ്ണപോക്ഖരതായ സമന്നാഗതം. സോ തം ദിസ്വാ സംസീദതി വിസീദതി ന സക്കോതി ബ്രഹ്മചരിയം സന്ധാരേതും, സിക്ഖാദുബ്ബല്യം അനാവികത്വാ ഹീനായാവത്തതീതി ഏവം വിസഭാഗരൂപം ഓലോകേന്തസ്സ പന ചക്ഖുവിഞ്ഞാണവീഥിവസേന ഉപ്പന്നരാഗോ **ദസ്സനസംസഗ്ഗോ** നാമ. സോ ഏവം വേദിതബ്ബോ -

ഏകോ കിര ദഹരോ കാലദീഘവാപിദ്വാരവിഹാരം ഉദ്ദേസത്ഥായ ഗതോ. ആചരിയോ തസ്സ അന്തരായം ദിസ്വാ ഓകാസം ന കരോതി. സോ പുനപ്പുന്നം അനുബന്ധതി. ആചരിയോ സചേ അന്തോഗാമേ ന ചരിസ്സസി. ദസ്സാമി തേ ഉദ്ദേസന്തി ആഹ. സോ സാധൂതി സമ്പടിച്ഛിത്വാ ഉദ്ദേസേ നിട്ഠിതേ ആചരിയം വന്ദിത്വാ ഗച്ഛന്തോ ആചരിയോ മേ ഇമസ്മിം ഗാമേ ചരിതും ന ദേതി, കിം നു ഖോ കാരണന്തി ചീവരം പാരുപിത്വാ ഗാമം പാവിസി, ഏകാ കുലധീതാ പീതകവത്ഥം നിവാസേത്വാ ഗേഹേ ഠിതാ ദഹരം ദിസ്വാ സഞ്ജാതരാഗാ ഉളുങ്കേന യാഗും ആഹരിത്വാ തസ്സ പത്തേ പക്ഖിപിത്വാ നിവത്തിത്വാ മഞ്ചകേ നിപജ്ജി. അഥ നം മാതാപിതരോ കിം അമ്മാതി പുച്ഛിംസു, ദ്വാരേന ഗതം ദഹരം ലഭമാനാ ജീവിസ്സാമി, അലഭമാനാ മരിസ്സാമീതി. മാതാപിതരോ വേഗേന ഗന്ത്വാ ഗാമദ്വാരേ ദഹരം പത്വാ വന്ദിത്വാ, "നിവത്തഥ, ഭന്തേ, ഭിക്ഖം ഗണ്ഹാഹീ"തി ആഹംസു. ദഹരോ അലം ഗച്ഛാമീതി. തേ, "ഇദം നാമ, ഭന്തേ, കാരണ"ന്തി യാചിത്വാ - "അമ്ഹാകം, ഭന്തേ, ഗേഹേ ഏത്തകം നാമ ധനം അത്ഥി, ഏകായേവ നോ ധീതാ, ത്വം നോ ജേട്ഠപുത്തട്ഠാനേ ഠസ്സസി, സുഖേന സക്കാ ജീവിതു"ന്തി ആഹംസു. ദഹരോ, "ന മയ്ഹം ഇമിനാ പലിബോധേന അത്ഥോ"തി അനാദിയിത്വാവ പക്കന്തോ.

മാതാപിതരോ ഗന്ത്വാ, "അമ്മ, നാസക്ഖിമ്ഹാ ദഹരം നിവത്തേതും, യം അഞ്ഞം സാമികം ഇച്ഛസി, തം ലഭിസ്സസി, ഉട്ഠേഹി ഖാദ ച പിവ ചാ"തി ആഹംസു. സാ അനിച്ഛന്തീ സത്താഹം നിരാഹാരാ ഹുത്വാ കാലമകാസി. മാതാപിതരോ തസ്സാ സരീരകിച്ചം കത്വാ തം പീതകവത്ഥം ധുരവിഹാരേ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ അദംസു, ഭിക്ഖൂ വത്ഥം ഖണ്ഡാഖന്ഡം കത്വാ ഭാജയിംസു. ഏകോ മഹല്ലകോ അത്തനോ കോട്ഠാസം ഗഹേത്വാ കല്യാണീവിഹാരം ആഗതോ. സോപി ദഹരോ ചേതിയം വന്ദിസ്സാമീതി തത്ഥേവ ഗന്ത്വാ ദിവാട്ഠാനേ നിസീദി. മഹല്ലകോ തം വത്ഥഖണ്ഡം ഗഹേത്വാ, "ഇമിനാ മേ പരിസ്സാവനം വിചാരേഥാ"തി ദഹരം അവോച. ദഹരോ മഹാഥേര "കുഹിം ലദ്ധ"ന്തി ആഹ. സോ സബ്ബം പവത്തിം കഥേസി. സോ തം സുത്വാവ, "ഏവരൂപായ നാമ സദ്ധിം സംവാസം നാലത്ഥ"ന്തി രാഗഗ്ഗിനാ ദഡ്ഢോ തത്ഥേവ കാലമകാസി.

അഞ്ഞമഞ്ഞം ആലാപസല്ലാപവസേന ഉപ്പന്നരാഗോ പന **സമുല്ലപനസംസഗ്ഗോ** നാമ. ഭിക്ഖുനോ ഭിക്ഖുനിയാ സന്തകം, ഭിക്ഖുനിയാ വാ ഭിക്ഖുസ്സ സന്തകം ഗഹേത്വാ പരിഭോഗകരണവസേന ഉപ്പന്നരാഗോ **സമ്ഭോഗസംസഗ്ഗോ** നാമ. സോ ഏവം വേദിതബ്ബോ - മരിചവട്ടിവിഹാരമഹേ കിര ഭിക്ഖൂനം സതസഹസ്സം ഭിക്ഖുനീനം നവുതിസഹസ്സാനി ഏവ അഹേസും. ഏകോ സാമണേരോ ഉണ്ഹയാഗും ഗഹേത്വാ ഗച്ഛന്തോ സകിം ചീവരകണ്ണേ ഠപേസി, സകിം ഭൂമിയം. ഏകാ സാമണേരീ ദിസ്വാ ഏത്ഥ പത്തം ഠപേത്വാ യാഹീതി ഥാലകം അദാസി. തേ അപരഭാഗേ ഏകസ്മിം ഭയേ

ഉപ്പന്നേ പരസമുദ്ദം അഗമംസു. തേസു ഭിക്ഖുനീ പുരേതരം അഗമാസി. സാ, "ഏകോ കിര സീഹളഭിക്ഖു ആഗതോ"തി സുത്വാ ഥേരസ്സ സന്തികം ഗന്ത്വാ പടിസന്ഥാരം കത്വാ നിസിന്നാ, - "ഭന്തേ, മരിചവട്ടിവിഹാരമഹകാലേ തുമ്ഹേ കതിവസ്സാ"തി പുച്ഛി. തദാഹം സത്തവസ്സികസാമണേരോ. ത്വം പന കതിവസ്സാതി? അഹം സത്തവസ്സികസാമണേരീയേവ ഏകസ്സ സാമണേരസ്സ ഉണ്ഹയാഗും ഗഹേത്വാ ഗച്ഛന്തസ്സ പത്തംപനത്ഥം ഥാലകമദാസിന്തി. ഥേരോ, "അഹം സോ"തി വത്വാ ഥാലകം നീഹരിത്വാ ദസ്സേസി. തേ ഏത്തകേനേവ സംസഗ്ഗേന ബ്രഹ്മചരിയം സന്ധാരേതും അസക്കോന്താ ദ്വേപി സട്ഠിവസ്സകാലേ വിബ്ഭമിംസു.

ഹത്ഥഗാഹാദിവസേന പന ഉപ്പന്നരാഗോ **കായസംസഗ്ഗോ** നാമ. തത്രിദം വത്ഥു - മഹാചേതിയങ്ഗണേ കിര ദഹരഭിക്ഖൂ സജ്ഝായം ഗണ്ഹന്തി. തേസം പിട്ഠിപസ്സേ ദഹരഭിക്ഖുനിയോ ധമ്മം സുണന്തി. തത്രേകോ ദഹരോ ഹത്ഥം പസാരേന്തോ ഏകിസ്സാ ദഹരഭിക്ഖുനിയാ കായം ഛുപി. സാ തം ഹത്ഥം ഗഹേത്വാ അത്തനോ ഉരസ്മിം ഠപേസി, ഏത്തകേന സംസഗ്ഗേന ദ്വേപി വിബ്ഭമിത്വാ ഗിഹിഭാവം പത്താ.

ഗാഹഗാഹകാദിവണ്ണനാ

ഇമേസു പന പഞ്ചസു സംസഗ്ഗേസു ഭിക്ഖുനോ ഭിക്ഖൂഹി സദ്ധിം സവനദസ്സനസമുല്ലപനസമ്ഭോഗകായപരാമാസാ നിച്ചമ്പി ഹോന്തിയേവ, ഭിക്ഖുനീഹി സദ്ധിം ഠപേത്വാ കായസംസഗ്ഗം സേസാ കാലേന കാലം ഹോന്തി; തഥാ ഉപാസകഉപാസികാഹി സദ്ധിം സബ്ബേപി കാലേന കാലം ഹോന്തി. തേസു ഹി കിലേസുപ്പത്തിതോ ചിത്തം രക്ഖിതബ്ബം. ഏകോ ഹി ഭിക്ഖു ഗാഹഗാഹകോ ഹോതി, ഏകോ ഗാഹമുത്തകോ, ഏകോ മുത്തഗാഹകോ, ഏകോ മുത്തമുത്തകോ.

തത്ഥ യം ഭിക്ഖും മനുസ്സാപി ആമിസേന ഉപലാപേത്വാ ഗഹണവസേന ഉപസങ്കമന്തി, ഭിക്ഖുപി പുപ്ഫഫലാദീഹി ഉപലാപേത്വാ ഗഹണവസേന ഉപസങ്കമതി, അയം **ഗാഹഗാഹകോ** നാമ. യം പന മനുസ്സാ വുത്തനയേന ഉപസങ്കമന്തി, ഭിക്ഖു ദക്ഖിണേയ്യവസേന ഉപസങ്കമതി, അയം **ഗാഹമുത്തകോ** നാമ. യസ്സ മനുസ്സാ ദക്ഖിണേയ്യവസേന ചത്താരോ പച്ചയേ ദേന്തി, ഭിക്ഖു പുപ്ഫഫലാദീഹി ഉപലാപേത്വാ ഗഹണവസേന ഉപസങ്കമതി, അയം **മുത്തഗാഹകോ** നാമ. യസ്സ മനുസ്സാപി ദക്ഖിണേയ്യവസേന ചത്താരോ പച്ചയേ ദേന്തി, ഭിക്ഖുപി ചൂളപിണ്ഡപാതിയതിസ്സത്ഥേരോ വിയ ദക്ഖിണേയ്യവസേന പരിഭുഞ്ജതി, അയം **മുത്തമുത്തകോ** നാമ.

ഥേരം കിര ഏകാ ഉപാസികാ ദ്വാദസ വസ്സാനി ഉപട്ഠഹി. ഏകദിവസം തസ്മിം ഗാമേ അഗ്ഗി ഉട്ഠഹിത്വാ ഗേഹാനി ഝാപേസി. അഞ്ഞേസം കുലൂപകഭിക്ഖൂ ആഗന്ത്വാ - "കിം ഉപാസികേ, അപി കിഞ്ചി ഭണ്ഡകം അരോഗം കാതും അസക്ഖിത്ഥാ"തി പടിസന്ഥാരം അകംസു. മനുസ്സാ, "അമ്ഹാകം മാതു കുലൂപകത്ഥേരോ ഭുഞ്ജനവേലായമേവ ആഗമിസ്സതീ"തി ആഹംസു. ഥേരോപി പുനദിവസേ ഭിക്ഖാചാരവേലം സല്ലക്ഖേത്വാവ ആഗതോ. ഉപാസികാ കോട്ഠച്ഛായായ നിസീദാപേത്വാ ഭിക്ഖം സമ്പാദേത്വാ അദാസി. ഥേരേ ഭത്തകിച്ചം കത്വാ പക്കന്തേ മനുസ്സാ ആഹംസു - "അമ്ഹാകം മാതു കുലൂപകത്ഥേരോ ഭുഞ്ജനവേലായമേവ ആഗതോ"തി. ഉപാസികാ, "തുമ്ഹാകം കുലൂപകാ തുമ്ഹാകംയേവ അനുച്ഛവികാ, മയ്ഹം ഥേരോ മയ്ഹേവ അനുച്ഛവികോ"തി ആഹ. ആയസ്മാ പന മന്താണിപുത്തോ ഇമേഹി പഞ്ചഹി സംസഗ്ഗേഹി ചതൂഹിപി പരിസാഹി സദ്ധിം അസംസട്ഠോ ഗാഹമുത്തകോ ചേവ മുത്തമുത്തകോ ച അഹോസി. യഥാ ച സയം അസംസട്ഠോ, ഏവം ഭിക്ഖൂനമ്പി തം അസംസഗ്ഗകഥം കത്താ അഹോസി.

ആരദ്ധവീരിയോതി പഗ്ഗഹിതവീരിയോ, പരിപുണ്ണകായികചേതസികവീരിയോതി അത്ഥോ. യോ ഹി ഭിക്ഖു ഗമനേ ഉപ്പന്നകിലേസം ഠാനം പാപുണിതും ന ദേതി,

ഠാനേ ഉപ്പന്നകിലേസം നിസജ്ജം, നിസജ്ജായ ഉപ്പന്നകിലേസം സയനം പാപുണിതും ന ദേതി, മന്തേന കണ്ഹസപ്പം ഉപ്പീളേത്വാ ഗണ്ഹന്തോ വിയ, അമിത്തം ഗീവായ അക്കമന്തോ വിയ ച വിചരതി, അയം **ആരദ്ധവീരിയോ** നാമ. ഥേരോ ച താദിസോ അഹോസി. ഭിക്ഖൂനമ്പി തഥേവ വീരിയാരമ്ഭകഥം കത്താ അഹോസി.

സീലസമ്പന്നോതിആദീസു **സീല**ന്തി ചതുപാരിസുദ്ധിസീലം. **സമാധീ**തി വിപസ്സനാപാദകാ അട്ഠ സമാപത്തിയോ. **പഞ്ഞാ**തി ലോകിയലോകുത്തരഞാണം. **വിമുത്തീ**തി അരിയഫലം. **വിമുത്തിഞാണദസ്സന**ന്തി ഏകൂനവീസതിവിധം പച്ചവേക്ഖണഞാണം. ഥേരോ സയമ്പി സീലാദീഹി സമ്പന്നോ അഹോസി ഭിക്ഖൂനമ്പി സീലാദികഥം കത്താ. സ്വായം ദസഹി കഥാവത്ഥൂഹി ഓവദതീതി **ഓവാദകോ**. യഥാ പന ഏകോ ഓവദതിയേവ, സുഖുമം അത്ഥം പരിവത്തേത്വാ ജാനാപേതും ന സക്കോതി. ന ഏവം ഥേരോ. ഥേരോ പന താനി ദസ കഥാവത്ഥൂനി വിഞ്ഞാപേതീതി **വിഞ്ഞാപകോ**. ഏകോ വിഞ്ഞാപേതും സക്കോതി, കാരണം ദസ്സേതും ന സക്കോതി. ഥേരോ കാരണമ്പി സന്ദസ്സേതീതി **സന്ദസ്സകോ**. ഏകോ വിജ്ജമാനം കാരണം ദസ്സേതി, ഗാഹേതും പന ന സക്കോതി. ഥേരോ ഗാഹേതുമ്പി സക്കോതീതി **സമാദപകോ**. ഏവം സമാദപേത്വാ പന തേസു കഥാവത്ഥൂസു ഉസ്സാഹജനനവസേന ഭിക്ഖൂ സമുത്തേജേതീതി **സമുത്തേജകോ**. ഉസ്സാഹജാതേ വണ്ണം വത്വാ സമ്പഹംസേതീതി **സമ്പഹംസകോ**.

പഞ്ചലാഭവണ്ണനാ

൨൫൨. **സുലദ്ധലാഭാ**തി അഞ്ഞേസമ്പി മനുസ്സത്തഭാവപബ്ബജ്ജാദിഗുണലാഭാ നാമ ഹോന്തി. ആയസ്മതോ പന പുണ്ണസ്സ സുലദ്ധലാഭാ ഏതേ, യസ്സ സത്ഥു സമ്മുഖാ ഏവം വണ്ണോ അബ്ഭുഗ്ഗതോതി അത്ഥോ. അപിച അപണ്ഡിതേഹി വണ്ണകഥനം നാമ ന തഥാ ലാഭോ, പണ്ഡിതേഹി വണ്ണകഥനം പന ലാഭോ. ഗിഹീ ഹി വാ വണ്ണകഥനം ന തഥാ ലാഭോ, ഗിഹീ ഹി "വണ്ണം കഥേസ്സാമീ"തി, "അമ്ഹാകം അയ്യോ സണ്ഹോ സഖിലോ സുഖസമ്ഭാസോ, വിഹാരം ആഗതാനം യാഗുഭത്തഫാണിതാദീഹി സങ്ഗഹം കരോതീ"തി കഥേന്തോ അവണ്ണമേവ കഥേതി. "അവണ്ണം കഥേസ്സാമീ"തി "അയം ഥേരോ മന്ദമന്ദോ വിയ അബലബലോ വിയ ഭാകുടികഭാകുടികോ വിയ നത്ഥി ഇമിനാ സദ്ധിം വിസ്സാസോ"തി കഥേന്തോ വണ്ണമേവ കഥേതി. സബ്രഹ്മചാരീഹിപി സത്ഥു പരമ്മുഖാ വണ്ണകഥനം ന തഥാ ലാഭോ, സത്ഥു സമ്മുഖാ പന അതിലാഭോതി ഇമമ്പി അത്ഥവസം പടിച്ച "സുലദ്ധലാഭാ"തി ആഹ. **അനുമസ്സ അനുമസ്സാ**തി ദസ കഥാവത്ഥൂനി അനുപവിസിത്വാ അനുപവിസിത്വാ. **തഞ്ച സത്ഥാ അബ്ഭനുമോദതീ**തി തഞ്ചസ്സ വണ്ണം ഏവമേതം അപ്പിച്ഛോ ച സോ ഭിക്ഖു സന്തുട്ഠോ ച സോ ഭിക്ഖൂതി അനുമോദതി. ഇതി വിഞ്ഞൂഹി വണ്ണഭാസനം ഏകോ ലാഭോ, സബ്രഹ്മചാരീഹി ഏകോ, സത്ഥു സമ്മുഖാ ഏകോ, അനുമസ്സ അനുമസ്സ ഏകോ, സത്ഥാരാ അബ്ഭനുമോദനം ഏകോതി ഇമേ പഞ്ച ലാഭേ സന്ധായ "സുലദ്ധലാഭാ"തി ആഹ. **കദാചീ**തി കിസ്മിഞ്ചിദേവ കാലേ. **കരഹചീ**തി തസ്സേവ വേവചനം. **അപ്പേവ നാമ സിയാ കോചിദേവ കഥാസല്ലാപോ**തി അപി നാമ കോചി കഥാസമുദാചാരോപി ഭവേയ്യ. ഥേരേന കിര ആയസ്മാ പുണ്ണോ നേവ ദിട്ഠപുബ്ബോ, നസ്സ ധമ്മകഥാ സുതപുബ്ബാ. ഇതി സോ തസ്സ ദസ്സനമ്പി ധമ്മകഥമ്പി പത്ഥയമാനോ ഏവമാഹ.

ചാരികാദിവണ്ണനാ

൨൫൩. **യഥാഭിരന്ത**ന്തി യഥാഅജ്ഝാസയം വിഹരിത്വാ. ബുദ്ധാനഞ്ഹി ഏകസ്മിം ഠാനേ വസന്താനം ഛായൂദകാദിവിപത്തിം വാ അപ്ഫാസുകസേനാസനം വാ, മനുസ്സാനം അസ്സദ്ധാദിഭാവം വാ ആഗമ്മ അനഭിരതി നാമ നത്ഥി. തേസം സമ്പത്തിയാ "ഇധ ഫാസു വിഹരാമാ"തി അഭിരമിത്വാ ചിരവിഹാരോപി നത്ഥി. യത്ഥ പന തഥാഗതേ വിഹരന്തേ സത്താ സരണേസു വാ പതിട്ഠഹന്തി, സീലാനി വാ സമാദിയന്തി, പബ്ബജന്തി വാ, തതോ സോതാപത്തിമഗ്ഗാദീനം വാ പന തേസം ഉപനിസ്സയോ ഹോതി. തത്ഥ ബുദ്ധാ സത്തേ താസു സമ്പത്തീസു

പതിട്ഠാപനഅജ്ഝാസയേന വസന്തി; താസം അഭാവേ പക്കമന്തി. തേന വുത്തം - “യഥാഅജ്ഝാസയം വിഹരിത്വാ”തി. **ചാരികം ചരമാനോ**തി അദ്ധാനഗമനം ഗച്ഛന്തോ. ചാരികാ ച നാമേസാ ഭഗവതോ ദുവിധാ ഹോതി തുരിതചാരികാ ച, അതുരിതചാരികാ ച.

തത്ഥ ദൂരേപി ബോധനേയ്യപുഗ്ഗലം ദിസ്വാ തസ്സ ബോധനത്ഥായ സഹസാ ഗമനം **തുരിതചാരികാ** നാമ. സാ മഹാകസ്സപപച്ചുഗ്ഗമനാദീസു ദട്ഠബ്ബാ. ഭഗവാ ഹി മഹാകസ്സപം പച്ചുഗ്ഗച്ഛന്തോ മുഹുത്തേന തിഗാവുതം മഗ്ഗം അഗമാസി, ആളവകസ്സത്ഥായ തിംസയോജനം, തഥാ അങ്ഗുലിമാലസ്സ . പുക്കുസാതിസ്സ പന പഞ്ചചത്താലീസയോജനം, മഹാകപ്പിനസ്സ വീസയോജനസതം, ഖദിരവനിയസ്സത്ഥായ സത്ത യോജനസതാനി അഗമാസി; ധമ്മസേനാപതിനോ സദ്ധിവിഹാരികസ്സ വനവാസീതിസ്സസാമണേരസ്സ തിഗാവുതാധികം വീസയോജനസതം.

ഏകദിവസം കിര ഥേരോ, “തിസ്സസാമണേരസ്സ സന്തികം, ഭന്തേ, ഗച്ഛാമീ”തി ആഹ. ഭഗവാ, “അഹമ്പി ഗമിസ്സാമീ”തി വത്വാ ആയസ്മന്തം ആനന്ദം ആമന്തേസി - “ആനന്ദ, വീസതിസഹസ്സാനം ഛളഭിഞ്ഞാനം ആരോചേഹി - ‘ഭഗവാ വനവാസീതിസ്സസാമണേരസ്സ സന്തികം ഗമിസ്സതീ’”തി. തതോ ദുതിയദിവസേ വീസതിസഹസ്സഖീണാസവപരിവുതോ ആകാസേ ഉപ്പതിത്വാ വീസയോജനസതമത്ഥകേ തസ്സ ഗോചരഗാമദ്വാരേ ഓതരിത്വാ ചീവരം പാരുപി. കമ്മന്തം ഗച്ഛമാനാ മനുസ്സാ ദിസ്വാ, “സത്ഥാ, ഭോ, ആഗതോ, മാ കമ്മന്തം അഗമിത്ഥാ”തി വത്വാ ആസനാനി പഞ്ഞപേത്വാ യാഗും ദത്വാ പാനവത്തം കരോന്താ, “കുഹിം, ഭന്തേ, ഭഗവാ ഗച്ഛതീ”തി ദഹരഭിക്ഖൂ പുച്ഛിംസു. ഉപാസകാ, ന ഭഗവാ അഞ്ഞത്ഥ ഗച്ഛതി, ഇധേവ തിസ്സസാമണേരസ്സ ദസ്സനത്ഥായ ആഗതോതി . തേ “അമ്ഹാകം കിര കുലൂപകത്ഥേരസ്സ ദസ്സനത്ഥായ സത്ഥാ ആഗതോ, നോ വത നോ ഥേരോ ഓരമത്തകോ”തി സോമനസ്സജാതാ അഹേസും.

അഥ ഭഗവതോ ഭത്തകിച്ചപരിയോസാനേ സാമണേരോ ഗാമം പിണ്ഡായ ചരിത്വാ “ഉപാസകാ മഹാ ഭിക്ഖുസങ്ഘോ”തി പുച്ഛി. അഥസ്സ തേ, “സത്ഥാ, ഭന്തേ, ആഗതോ”തി ആരോചേസും, സോ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ പിണ്ഡപാതേന ആപുച്ഛി. സത്ഥാ തസ്സ പത്തം ഹത്ഥേന ഗഹേത്വാ, “അലം, തിസ്സ, നിട്ഠിതം ഭത്തകിച്ച”ന്തി ആഹ. തതോ ഉപജ്ഝായം ആപുച്ഛിത്വാ അത്തനോ പത്താസനേ നിസീദിത്വാ ഭത്തകിച്ചമകാസി. അഥസ്സ ഭത്തകിച്ചപരിയോസാനേ സത്ഥാ മങ്ഗലം വത്വാ നിക്ഖമിത്വാ ഗാമദ്വാരേ ഠത്വാ, “കതരോ തേ, തിസ്സ, വസനട്ഠാനം ഗമനമഗ്ഗോ”തി ആഹ. “അയം ഭഗവാ”തി. മഗ്ഗം ദേസയമാനോ പുരതോ യാഹി തിസ്സാതി. ഭഗവാ കിര സദേവകസ്സ ലോകസ്സ മഗ്ഗദേസകോ സമാനോപി “സകലതിഗാവുതേ മഗ്ഗേ സാമണേരം ദട്ഠും ലച്ഛാമീ”തി തം മഗ്ഗദേസകമകാസി.

സോ അത്തനോ വസനട്ഠാനം ഗന്ത്വാ ഭഗവതോ വത്തമകാസി. അഥ നം ഭഗവാ, “കതരോ തേ, തിസ്സ, ചങ്കമോ”തി പുച്ഛിത്വാ തത്ഥ ഗന്ത്വാ സാമണേരസ്സ നിസീദനപാസാണേ നിസീദിത്വാ, “തിസ്സ, ഇമസ്മിം ഠാനേ സുഖം വസസീ”തി പുച്ഛി. സോ ആഹ - “ആമ, ഭന്തേ, ഇമസ്മിം മേ ഠാനേ വസന്തസ്സ സീഹബ്യഗ്ഘഹത്ഥിമിഗമോരാദീനം സദ്ദം സുണതോ അരഞ്ഞസഞ്ഞാ ഉപ്പജ്ജതി, തായ സുഖം വസാമീ”തി. അഥ നം ഭഗവാ, “തിസ്സ, ഭിക്ഖുസങ്ഘം സന്നിപാതേഹി, ബുദ്ധദായജ്ജം തേ ദസ്സാമീ”തി വത്വാ സന്നിപതിതേ ഭിക്ഖുസങ്ഘേ ഉപസമ്പാദേത്വാ അത്തനോ വസനട്ഠാനമേവ അഗമാസീതി. അയം **തുരിതചാരികാ** നാമ.

യം പന ഗാമനിഗമപടിപാടിയാ ദേവസികം യോജനഡ്ഢയോജനവസേന പിണ്ഡപാതചരിയാദീഹി ലോകം അനുഗ്ഗണ്ഹന്തസ്സ ഗമനം, അയം **അതുരിതചാരികാ** നാമ. ഇമം പന ചാരികം ചരന്തോ ഭഗവാ മഹാമണ്ഡലം മജ്ഝിമമണ്ഡലം അന്തിമമണ്ഡലന്തി ഇമേസം തിണ്ണം മണ്ഡലാനം അഞ്ഞതരസ്മിം ചരതി. തത്ഥ മഹാമണ്ഡലം നവയോജനസതികം, മജ്ഝിമമണ്ഡലം ഛയോജനസതികം,

അന്തിമമണ്ഡലം തിയോജനസതികം. യദാ മഹാമണ്ഡലേ ചാരികം ചരിതുകാമോ ഹോതി, മഹാപവാരണായ പവാരേത്വാ പാടിപദദിവസേ മഹാഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവാരോ നിക്ഖമതി. സമന്താ യോജനസതം ഏകകോലാഹലം അഹോസി, പുരിമം പുരിമം ആഗതാ നിമന്തേതും ലഭന്തി; ഇതരേസു ദ്വീസു മണ്ഡലേസു സക്കാരോ മഹാമണ്ഡലേ ഓസരതി. തത്ര ഭഗവാ തേസു തേസു ഗാമനിഗമേസു ഏകാഹം ദ്വീഹം വസന്തോ മഹാജനം ആമിസപടിഗ്ഗഹേന അനുഗ്ഗണ്ഹന്തോ ധമ്മദാനേന ചസ്സ വിവട്ടൂപനിസ്സിതം കുസലം വഡ്ഢേന്തോ നവഹി മാസേഹി ചാരികം പരിയോസാപേതി.

സചേ പന അന്തോവസ്സേ ഭിക്ഖൂനം സമഥവിപസ്സനാ തരുണാ ഹോതി, മഹാപവാരണായ അപവാരേത്വാ പവാരണാസങ്ഗഹം ദത്വാ കത്തികപുണ്ണമായ പവാരേത്വാ മിഗസിരസ്സ പഠമദിവസേ മഹാഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവാരോ നിക്ഖമിത്വാ മജ്ഝിമമണ്ഡലം ഓസരതി. അഞ്ഞേനപി കാരണേന മജ്ഝിമമണ്ഡലേ ചാരികം ചരിതുകാമോ ചതുമാസം വസിത്വാവ നിക്ഖമതി. വുത്തനയേനേവ ഇതരേസു ദ്വീസു മണ്ഡലേസു സക്കാരോ മജ്ഝിമമണ്ഡലേ ഓസരതി. ഭഗവാ പുരിമനയേനേവ ലോകം അനുഗ്ഗണ്ഹന്തോ അട്ഠഹി മാസേഹി ചാരികം പരിയോസാപേതി.

സചേ പന ചതുമാസം വുട്ഠവസ്സസ്സാപി ഭഗവതോ വേനേയ്യസത്താ അപരിപക്കിന്ദ്രിയാ ഹോന്തി, തേസം ഇന്ദ്രിയപരിപാകം ആഗമയമാനോ അപരമ്പി ഏകം മാസം വാ ദ്വിതിചതുമാസം വാ തത്ഥേവ വസിത്വാ മഹാഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവാരോ നിക്ഖമതി. വുത്തനയേനേവ ഇതരേസു ദ്വീസു മണ്ഡലേസു സക്കാരോ അന്തോമണ്ഡലേ ഓസരതി. ഭഗവാ പുരിമനയേനേവ ലോകം അനുഗ്ഗണ്ഹന്തോ സത്തഹി വാ ഛഹി വാ പഞ്ചഹി വാ ചതൂഹി വാ മാസേഹി ചാരികം പരിയോസാപേതി. ഇതി ഇമേസു തീസു മണ്ഡലേസു യത്ഥ കത്ഥചി ചാരികം ചരന്തോ ന ചീവരാദിഹേതു ചരതി. അഥ ഖോ യേ ദുഗ്ഗതാ ബാലാ ജിണ്ണാ ബ്യാധിതാ, തേ കദാ തഥാഗതം ആഗന്ത്വാ പസ്സിസ്സന്തി? മയി പന ചാരികം ചരന്തേ മഹാജനോ തഥാഗതദസ്സനം ലഭിസ്സതി, തത്ഥ കേചി ചിത്താനി പസാദേസ്സന്തി, കേചി മാലാദീഹി പൂജേസ്സന്തി, കേചി കടച്ഛുഭിക്ഖം ദസ്സന്തി, കേചി മിച്ഛാദസ്സനം പഹായ സമ്മാദിട്ഠികാ ഭവിസ്സന്തി, തം തേസം ഭവിസ്സതി ദീഘരത്തം ഹിതായ സുഖായാതി ഏവം ലോകാനുകമ്പായ ചാരികം ചരതി.

അപിച ചതൂഹി കാരണേഹി ബുദ്ധാ ഭഗവന്തോ ചാരികം ചരന്തി - ജങ്ഘാവിഹാരവസേന സരീരഫാസുകത്ഥായ, അത്ഥുപ്പത്തികാലം അഭികങ്ഖനത്ഥായ, ഭിഖൂനം സിക്ഖാപദം പഞ്ഞാപനത്ഥായ, തത്ഥ തത്ഥ പരിപാകഗതിന്ദ്രിയേ ബോധനേയ്യസത്തേ ബോധനത്ഥായാതി. അപരേഹിപി ചതൂഹി കാരണേഹി ബുദ്ധാ ഭഗവന്തോ ചാരികം ചരന്തി - ബുദ്ധം സരണം ഗച്ഛിസ്സന്തീതി വാ, ധമ്മം സരണം ഗച്ഛിസ്സന്തീതി വാ, സങ്ഘം സരണം ഗച്ഛിസ്സന്തീതി വാ, മഹതാ ധമ്മവസ്സേന ചതസ്സോ പരിസാ സന്തപ്പേസ്സാമീതി വാതി . അപരേഹി പഞ്ചഹി കാരണേഹി ബുദ്ധാ ഭഗവന്തോ ചാരികം ചരന്തി - പാണാതിപാതാ വിരമിസ്സന്തീതി വാ, അദിന്നാദാനാ... കാമേസുമിച്ഛാചാരാ... മുസാവാദാ... സുരാമേരയമജ്ജപമാദട്ഠാനാ വിരമിസ്സന്തീതി വാതി. അപരേഹി അട്ഠഹി കാരണേഹി ബുദ്ധാ ഭഗവന്തോ ചാരികം ചരന്തി - പഠമജ്ഝാനം പടിലഭിസ്സന്തീതി വാ, ദുതിയം...പേ॰... നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനസമാപത്തിം പടിലഭിസ്സന്തീതി വാതി. അപരേഹി അട്ഠഹി കാരണേഹി ബുദ്ധാ ഭഗവന്തോ ചാരികം ചരന്തി - സോതാപത്തിമഗ്ഗം അധിഗമിസ്സന്തീതി വാ, സോതാപത്തിഫലം...പേ॰... അരഹത്തഫലം സച്ഛികരിസ്സന്തീതി വാതി. അയം **അതുരിതചാരികാ,** സാ ഇധ അധിപ്പേതാ. സാ പനേസാ ദുവിധാ ഹോതി നിബദ്ധചാരികാ, അനിബദ്ധചാരികാ ച. തത്ഥ യം ഏകസ്സേവ ബോധനേയ്യസത്തസ്സ അത്ഥായ ഗച്ഛതി, അയം നിബദ്ധചാരികാ നാമ. യം പന ഗാമനിഗമനഗരപടിപാടിവസേന ചരതി, അയം അനിബദ്ധചാരികാ നാമ. ഏസാ ഇധ അധിപ്പേതാ.

സേനാസനം സംസാമേത്വാതി സേനാസനം പടിസാമേത്വാ. തം പന പടിസാമേന്തോ ഥേരോ ന ചൂളപത്തമഹാപത്ത-ചൂളഥാലകമഹാഥാലക-പട്ടുണ്ണചീവര-ദുകൂലചീവരാദീനം ഭണ്ഡികം കത്വാ സപ്പിതേലാദീനം വാ പന ഘടേ പൂരാപേത്വാ ഗബ്ഭേ നിദഹിത്വാ ദ്വാരം പിധായ കുഞ്ചികമുദ്ദികാദീനി യോജാപേസി. "സചേ ന ഹോതി ഭിക്ഖു വാ സാമണേരോ വാ ആരാമികോ വാ ഉപാസകോ വാ, ചതൂസു പാസാണേസു മഞ്ചേ മഞ്ചം ആരോപേത്വാ പീഠേ പീഠം ആരോപേത്വാ ചീവരവംസേ വാ ചീവരരജ്ജുയാ വാ ഉപരി പുഞ്ജം കത്വാ ദ്വാരവാതപാനം ഥകേത്വാ പക്കമിതബ്ബ"ന്തി (ചൂളവ॰ ൩൬൧) വചനതോ പന നേവാസികം ഭിക്ഖും ആപുച്ഛനമത്തകേനേവ പടിസാമേസി.

യേന സാവത്ഥി തേന ചാരികം പക്കാമീതി സത്ഥു ദസ്സനകാമോ ഹുത്വാ യേന ദിസാഭാഗേന സാവത്ഥി തേന പക്കാമി. പക്കമന്തോ ച ന സുദ്ധോദനമഹാരാജസ്സ ആരോചാപേത്വാ സപ്പിതേലമധുഫാണിതാദീനി ഗാഹാപേത്വാ പക്കന്തോ. യൂഥം പഹായ നിക്ഖന്തോ പന മത്തഹത്ഥീ വിയ, അസഹായകിച്ചോ സീഹോ വിയ, പത്തചീവരമത്തം ആദായ ഏകകോവ പക്കാമി. കസ്മാ പനേസ പഞ്ചസതേഹി അത്തനോ അന്തേവാസികേഹി സദ്ധിം രാജഗഹം അഗന്ത്വാ ഇദാനി നിക്ഖന്തോതി? രാജഗഹം കപിലവത്ഥുതോ ദൂരം സട്ഠിയോജനാനി, സാവത്ഥി പന പഞ്ചദസ. സത്ഥാ രാജഗഹതോ പഞ്ചചത്താലീസയോജനം ആഗന്ത്വാ സാവത്ഥിയം വിഹരതി, ഇദാനി ആസന്നോ ജാതോതി സുത്വാ നിക്ഖമീതി അകാരണമേതം. ബുദ്ധാനം സന്തികം ഗച്ഛന്തോ ഹി ഏസ യോജനസഹസ്സമ്പി ഗച്ഛേയ്യ, തദാ പന കായവിവേകോ ന സക്കാ ലദ്ധുന്തി. ബഹൂഹി സദ്ധിം ഗമനകാലേ ഹി ഏകസ്മിം ഗച്ഛാമാതി വദന്തേ ഏകോ ഇധേവ വസാമാതി വദതി. ഏകസ്മിം വസാമാതി വദന്തേ ഏകോ ഗച്ഛാമാതി വദതി. തസ്മാ ഇച്ഛിതിച്ഛിതക്ഖണേ സമാപത്തിം അപ്പേത്വാ നിസീദിതും വാ ഫാസുകസേനാസനേ കായവിവേകം ലദ്ധും വാ ന സക്കാ ഹോതി, ഏകകസ്സ പന തം സബ്ബം സുലഭം ഹോതീതി തദാ അഗന്ത്വാ ഇദാനി പക്കാമി.

ചാരികം ചരമാനോതി ഏത്ഥ കിഞ്ചാപി അയം ചാരികാ നാമ മഹാജനസങ്ഗഹത്ഥം ബുദ്ധാനംയേവ ലബ്ഭതി, ബുദ്ധേ ഉപാദായ പന രുള്ഹീസദ്ദേന സാവകാനമ്പി വുച്ചതി കിലഞ്ജാദീഹി കതം ബീജനമ്പി താലവണ്ടം വിയ. **യേന ഭഗവാ**തി സാവത്ഥിയാ അവിദൂരേ ഏകസ്മിം ഗാമകേ പിണ്ഡായ ചരിത്വാ കതഭത്തകിച്ചോ ജേതവനം പവിസിത്വാ സാരിപുത്തത്ഥേരസ്സ വാ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനത്ഥേരസ്സ വാ വസനട്ഠാനം ഗന്ത്വാ പാദേ ധോവിത്വാ മക്ഖേത്വാ പാനീയം വാ പാനകം വാ പിവിത്വാ ഥോകം വിസ്സമിത്വാ സത്ഥാരം പസ്സിസ്സാമീതി ചിത്തമ്പി അനുപ്പാദേത്വാ ഉജുകം ഗന്ധകുടിപരിവേണമേവ അഗമാസി. ഥേരസ്സ ഹി സത്ഥാരം ദട്ഠുകാമസ്സ അഞ്ഞേന ഭിക്ഖുനാ കിച്ചം നത്ഥി. തസ്മാ രാഹുലം വാ ആനന്ദം വാ ഗഹേത്വാ ഓകാസം കാരേത്വാ സത്ഥാരം പസ്സിസ്സാമീതി ഏവമ്പി ചിത്തം ന ഉപ്പാദേസി.

ഥേരോ ഹി സയമേവ ബുദ്ധസാസനേ വല്ലഭോ രഞ്ഞോ സങ്ഗാമവിജയമഹായോധോ വിയ. യഥാ ഹി താദിസസ്സ യോധസ്സ രാജാനം ദട്ഠുകാമസ്സ അഞ്ഞം സേവിത്വാ ദസ്സനകമ്മം നാമ നത്ഥി; വല്ലഭതായ സയമേവ പസ്സതി. ഏവം ഥേരോപി ബുദ്ധസാസനേ വല്ലഭോ, തസ്സ അഞ്ഞം സേവിത്വാ സത്ഥുദസ്സനകിച്ചം നത്ഥീതി പാദേ ധോവിത്വാ പാദപുഞ്ഛനമ്ഹി പുഞ്ഛിത്വാ യേന ഭഗവാ തേനുപസങ്കമി. ഭഗവാപി "പച്ചൂസകാലേയേവ മന്താണിപുത്തോ ആഗമിസ്സതീ"തി അദ്ദസ. തസ്മാ ഗന്ധകുടിം പവിസിത്വാ സൂചിഘടികം അദത്വാവ ദ്വാരം പടിപ്പസ്സമ്ഭേത്വാ ഉട്ഠായ നിസീദി. ഥേരോ കവാടം പണാമേത്വാ ഗന്ധകുടിം പവിസിത്വാ ഭഗവന്തം അഭിവാദേത്വാ ഏകമന്തം നിസീദി. **ധമ്മിയാ കഥായാ**തി ഭഗവാ ധമ്മിം കഥം കഥേന്തോ ചൂളഗോസിങ്ഗസുത്തേ (മ॰ നി॰ ൧.൩൨൫ ആദയോ) തിണ്ണം കുലപുത്താനം സാമഗ്ഗിരസാനിസംസം കഥേസി; സേക്ഖസുത്തേ (മ॰ നി॰ ൨.൨൨ ആദയോ) ആവസഥാനിസംസം, ഘടികാരസുത്തേ (മ॰ നി॰ ൨.൨൮൨ ആദയോ) സതിപടിലാഭികം പുബ്ബേനിവാസപ്പടിസംയുത്തകഥം; രട്ഠപാലസുത്തേ (മ॰ നി॰ ൨.൩൦൪)

ചത്താരോ ധമ്മുദ്ദേസേ, സേലസുത്തേ (മ॰ നി॰ ൨.൩൯൬ ആദയോ) പാനകാനിസംസകഥം , ഉപക്കിലേസസുത്തേ (മ॰ നി॰ ൩.൨൩൬ ആദയോ) ഭഗുത്ഥേരസ്സ ധമ്മകഥം കഥേന്തോ ഏകീഭാവേ ആനിസംസം കഥേസി. ഇമസ്മിം പന രഥവിനീതേ ആയസ്മതോ പുണ്ണസ്സ കഥേന്തോ ദസകഥാവത്ഥുനിസ്സയം അനന്തനയം നാമ ദസ്സേസി പുണ്ണ, അയമ്പി അപ്പിച്ഛകഥായേവ സന്തോസകഥായേവാതി. പടിസമ്ഭിദാപത്തസ്സ സാവകസ്സ വേലന്തേ ഠത്വാ മഹാസമുദ്ദേ ഹത്ഥപ്പസാരണം വിയ അഹോസി.

യേന അന്ധവനന്തി തദാ കിര പച്ഛാഭത്തേ ജേതവനം ആകിണ്ണം ഹോതി, ബഹൂ ഖത്തിയബ്രാഹ്മണാദയോ ജേതവനം ഓസരന്തി; രഞ്ഞോ ചക്കവത്തിസ്സ ഖന്ധാവാരട്ഠാനം വിയ ഹോതി, ന സക്കാ പവിവേകം ലഭിതും. അന്ധവനം പന പധാനഘരസദിസം പവിവിത്തം, തസ്മാ യേനന്ധവനം തേനുപസങ്കമി. കസ്മാ പന മഹാഥേരേ ന അദ്ദസ? ഏവം കിരസ്സ അഹോസി - ''സായന്ഹസമയേ ആഗന്ത്വാ മഹാഥേരേ ദിസ്വാ പുന ദസബലം പസ്സിസ്സാമി, ഏവം മഹാഥേരാനം ഏകം ഉപട്ഠാനം ഭവിസ്സതി, സത്ഥു ദ്വേ ഭവിസ്സന്തി, തതോ സത്ഥാരം വന്ദിത്വാ മമ വസനട്ഠാനമേവ ഗമിസ്സാമീ''തി.

സത്തവിസുദ്ധിപഞ്ഹവണ്ണനാ

൨൫൭. അഭിണ്ഹം കിത്തയമാനോ അഹോസീതി പുനപ്പുനം വണ്ണം കിത്തയമാനോ വിഹാസി. ഥേരോ കിര തതോ പട്ഠായ ദിവസേ ദിവസേ സങ്ഘമജ്ഝേ ''പുണ്ണോ കിര നാമ മന്താണിപുത്തോ ചതൂഹി പരിസാഹി സദ്ധിം അസംസട്ഠോ, സോ ദസബലസ്സ ദസ്സനത്ഥായ ആഗമിസ്സതി; കച്ചി നു ഖോ മം അദിസ്വാവ ഗമിസ്സതീ''തി ഥേരനവമജ്ഝിമാനം സതികരണത്ഥം ആയസ്മതോ പുണ്ണസ്സ ഗുണം ഭാസതി. ഏവം കിരസ്സ അഹോസി - ''മഹല്ലകഭിക്ഖൂ നാമ ന സബ്ബകാലം അന്തോവിഹാരേ ഹോന്തി; ഗുണകഥായ പനസ്സ കഥിതായ യോ ച നം ഭിക്ഖും പസ്സിസ്സതി; സോ ആഗന്ത്വാ ആരോചേസ്സതീ''തി. അഥായം ഥേരസ്സേവ സദ്ധിവിഹാരികോ തം ആയസ്മന്തം മന്താണിപുത്തം പത്തചീവരമാദായ ഗന്ധകുടിം പവിസന്തം അദ്ദസ. കഥം പന നം ഏസ അഞ്ഞാസീതി? പുണ്ണ, പുണ്ണാതി വത്വാ കഥേന്തസ്സ ഭഗവതോ ധമ്മകഥായ അഞ്ഞാസി - ''അയം സോ ഥേരോ, യസ്സ മേ ഉപജ്ഝായോ അഭിണ്ഹം കിത്തയമാനോ ഹോതീ''തി. ഇതി സോ ആഗന്ത്വാ ഥേരസ്സ ആരോചേസി. **നിസീദനം ആദായാ**തി **നിസീദനം** നാമ സദസം വുച്ചതി അവായിമം. ഥേരോ പന ചമ്മഖണ്ഡം ഗഹേത്വാ അഗമാസി. **പിട്ഠിതോ പിട്ഠിതോ**തി പച്ഛതോ പച്ഛതോ. **സീസാനുലോകീ**തി യോ ഉന്നതട്ഠാനേ പിട്ഠിം പസ്സന്തോ നിന്നട്ഠാനേ സീസം പസ്സന്തോ ഗച്ഛതി, അയമ്പി സീസാനുലോകീതി വുച്ചതി. താദിസോ ഹുത്വാ അനുബന്ധി. ഥേരോ ഹി കിഞ്ചാപി സംയതപദസദ്ദതായ അച്ചാസന്നോ ഹുത്വാ ഗച്ഛന്തോപി പദസദ്ദേന ന ബാധതി, ''നായം സമ്മോദനകാലോ''തി ഞത്വാ പന ന അച്ചാസന്നോ, അന്ധവനം നാമ മഹന്തം, ഏകസ്മിം ഠാനേ നിലീനം അപസ്സന്തേന, ആവുസോ പുണ്ണ, പുണ്ണാതി അഫാസുകസദ്ദോ കാതബ്ബോ ഹോതീതി നിസിന്നട്ഠാനജാനനത്ഥം നാതിദൂരേ ഹുത്വാ സീസാനുലോകീ അഗമാസി. **ദിവാവിഹാരം നിസീദീ**തി ദിവാവിഹാരത്ഥായ നിസീദി.

തത്ഥ ആയസ്മാപി പുണ്ണോ ഉദിച്ചബ്രാഹ്മണജച്ചോ, സാരിപുത്തത്ഥേരോപി. പുണ്ണത്ഥേരോപി സുവണ്ണവണ്ണോ, സാരിപുത്തത്ഥേരോപി. പുണ്ണത്ഥേരോപി അരഹത്തഫലസമാപത്തിസമാപന്നോ, സാരിപുത്തത്ഥേരോപി. പുണ്ണത്ഥേരോപി കപ്പസതസഹസ്സം അഭിനീഹാരസമ്പന്നോ, സാരിപുത്തത്ഥേരോപി കപ്പസതസഹസ്സാധികം ഏകമസങ്ഖ്യേയ്യം. പുണ്ണത്ഥേരോപി പടിസമ്ഭിദാപത്തോ മഹാഖീണാസവോ, സാരിപുത്തത്ഥേരോപി. ഇതി ഏകം കനകഗുഹം പവിട്ഠാ ദ്വേ സീഹാ വിയ, ഏകം വിജമ്ഭനഭൂമിം ഓതിണ്ണാ ദ്വേ ബ്യഗ്ഘാ വിയ, ഏകം സുപുപ്ഫിതസാലവനം പവിട്ഠാ ദ്വേ ഛദ്ദന്തനാഗരാജാനോ വിയ, ഏകം സിമ്ബലിവനം പവിട്ഠാ ദ്വേ സുപണ്ണരാജാനോ വിയ, ഏകം നരവാഹനയാനം അഭിരുള്ഹാ ദ്വേ വേസ്സവണാ വിയ, ഏകം പണ്ഡുകമ്ബലസിലം അഭിനിസിന്നാ ദ്വേ സക്കാ വിയ, ഏകവിമാനബ്ഭന്തരഗതാ

ദ്വേ ഹാരിതമഹാബ്രഹ്മാനോ വിയ ച തേ ദ്വേപി ബ്രാഹ്മണജച്ചാ ദ്വേപി സുവണ്ണവണ്ണാ ദ്വേപി സമാപത്തിലാഭിനോ ദ്വേപി അഭിനീഹാരസമ്പന്നാ ദ്വേപി പടിസമ്ഭിദാപത്താ മഹാഖീണാസവാ ഏകം വനസണ്ഡം അനുപവിട്ഠാ തം വനട്ഠാനം സോഭയിംസു.

ഭഗവതി നോ, ആവുസോ, ബ്രഹ്മചരിയം വുസ്സതീതി, ആവുസോ, കിം അമ്ഹാകം ഭഗവതോ സന്തികേ ആയസ്മതാ ബ്രഹ്മചരിയം വുസ്സതീതി? ഇദം ആയസ്മാ സാരിപുത്തോ തസ്സ ഭഗവതി ബ്രഹ്മചരിയവാസം ജാനന്തോപി കഥാസമുട്ഠാപനത്ഥം പുച്ഛി. പുരിമകഥായ ഹി അപ്പതിട്ഠിതായ പച്ഛിമകഥാ ന ജായതി, തസ്മാ ഏവം പുച്ഛി. ഥേരോ അനുജാനന്തോ "ഏവമാവുസോ"തി ആഹ. അഥസ്സ പഞ്ഹവിസ്സജ്ജനം സോതുകാമോ ആയസ്മാ സാരിപുത്തോ "കിം നു ഖോ ആവുസോ സീലവിസുദ്ധത്ഥം ഭഗവതി ബ്രഹ്മചരിയം വുസ്സതീ"തി പടിപാടിയാ സത്ത വിസുദ്ധിയോ പുച്ഛി. താസം വിത്ഥാരകഥാ **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** വുത്താ. ആയസ്മാ പന പുണ്ണോ യസ്മാ ചതുപാരിസുദ്ധിസീലാദീസു ഠിതസ്സാപി ബ്രഹ്മചരിയവാസോ മത്ഥകം ന പാപുണാതി, തസ്മാ, "നോ ഹിദം, ആവുസോ"തി സബ്ബം പടിക്ഖിപി.

കിമത്ഥം ചരഹാവുസോതി യദി സീലവിസുദ്ധിആദീനം അത്ഥായ ബ്രഹ്മചരിയം ന വുസ്സതി, അഥ കിമത്ഥം വുസ്സതീതി പുച്ഛി. **അനുപാദാപരിനിബ്ബാനത്ഥം ഖോ, ആവുസോ**തി ഏത്ഥ **അനുപാദാപരിനിബ്ബാനം** നാമ അപ്പച്ചയപരിനിബ്ബാനം. ദ്വേധാ ഉപാദാനാനി ഗഹണൂപാദാനഞ്ച പച്ചയൂപാദാനഞ്ച. **ഗഹണൂപാദാനം** നാമ കാമുപാദാനാദികം ചതുബ്ബിധം, **പച്ചയൂപാദാനം** നാമ അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാതി ഏവം വുത്തപച്ചയാ. തത്ഥ ഗഹണൂപാദാനവാദിനോ ആചരിയാ അനുപാദാപരിനിബ്ബാനന്തി ചതൂസു ഉപാദാനേസു അഞ്ഞതരേനാപി കഞ്ചി ധമ്മം അഗ്ഗഹേത്വാ പവത്തം അരഹത്തഫലം അനുപാദാപരിനിബ്ബാനന്തി കഥേന്തി. തഞ്ഹി ന ച ഉപാദാനസമ്പയുത്തം ഹുത്വാ കഞ്ചി ധമ്മം ഉപാദിയതി, കിലേസാനഞ്ച പരിനിബ്ബുതന്തേ ജാതത്താ പരിനിബ്ബാനന്തി വുച്ചതി. പച്ചയൂപാദാനവാദിനോ പന അനുപാദാപരിനിബ്ബാനന്തി അപ്പച്ചയപരിനിബ്ബാനം. പച്ചയവസേന അനുപ്പന്നം അസങ്ഖതം അമതധാതുമേവ അനുപാദാപരിനിബ്ബാനന്തി കഥേന്തി. അയം അന്തോ, അയം കോടി, അയം നിട്ഠാ. അപ്പച്ചയപരിനിബ്ബാനം പത്തസ്സ ഹി ബ്രഹ്മചരിയവാസോ മത്ഥകം പത്തോ നാമ ഹോതി, തസ്മാ ഥേരോ "അനുപാദാപരിനിബ്ബാനത്ഥ"ന്തി ആഹ. അഥ നം അനുയുഞ്ജന്തോ ആയസ്മാ സാരിപുത്തോ "കിം നു ഖോ, ആവുസോ, സീലവിസുദ്ധി അനുപാദാപരിനിബ്ബാന"ന്തി പുന പുച്ഛം ആരഭി.

൨൫൭. ഥേരോപി സബ്ബപരിവത്തേസു തഥേവ പടിക്ഖിപിത്വാ പരിയോസാനേ ദോസം ദസ്സേന്തോ **സീലവിസുദ്ധിം ചേ, ആവുസോ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **പഞ്ഞപേയ്യാ**തി യദി പഞ്ഞപേയ്യ. **സഉപാദാനംയേവ സമാനം അനുപാദാപരിനിബ്ബാനം പഞ്ഞപേയ്യാ**തി സങ്ഗഹണധമ്മമേവ നിഗ്ഗഹണധമ്മം സപ്പച്ചയധമ്മമേവ അപ്പച്ചയധമ്മം സങ്ഖതധമ്മമേവ അസങ്ഖതധമ്മന്തി പഞ്ഞപേയ്യാതി അത്ഥോ. ഞാണദസ്സനവിസുദ്ധിയം പന സപ്പച്ചയധമ്മമേവ അപ്പച്ചയധമ്മം സങ്ഖതധമ്മമേവ അസങ്ഖതധമ്മന്തി പഞ്ഞപേയ്യാതി അയമേവ അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ. **പുഥുജ്ജനോ ഹി, ആവുസോ**തി ഏത്ഥ വട്ടാനുഗതോ ലോകിയബാലപുഥുജ്ജനോ ദട്ഠബ്ബോ. സോ ഹി ചതുപാരിസുദ്ധിസീലമത്തസ്സാപി അഭാവതോ സബ്ബസോ അഞ്ഞത്ര ഇമേഹി ധമ്മേഹി. **തേന ഹീ**തി യേന കാരണേന ഏകച്ചേ പണ്ഡിതാ ഉപമായ അത്ഥം ജാനന്തി, തേന കാരണേന ഉപമം തേ കരിസ്സാമീതി അത്ഥോ.

സത്തരഥവിനീതവണ്ണനാ

൨൫൮. **സത്ത രഥവിനീതാനീ**തി വിനീതഅസ്സാജാനിയയുത്തേ സത്ത രഥേ. **യാവദേവ, ചിത്തവിസുദ്ധത്ഥാ**തി , ആവുസോ, അയം സീലവിസുദ്ധി നാമ, യാവദേവ, ചിത്തവിസുദ്ധത്ഥാ. **ചിത്തവിസുദ്ധത്ഥാ**തി നിസ്സക്കവചനമേതം. അയം പനേത്ഥ അത്ഥോ, യാവദേവ, ചിത്തവിസുദ്ധിസങ്ഖാതാ അത്ഥാ, താവ അയം സീലവിസുദ്ധി നാമ

ഇച്ഛിതബ്ബാ. യാ പന അയം ചിത്തവിസുദ്ധി, ഏസാ സീലവിസുദ്ധിയാ അത്ഥോ, അയം കോടി, ഇദം പരിയോസാനം, ചിത്തവിസുദ്ധിയം ഠിതസ്സ ഹി സീലവിസുദ്ധികിച്ചം കതം നാമ ഹോതീതി. ഏസ നയോ സബ്ബപദേസു.

ഇദം പനേത്ഥ ഓപമ്മസംസന്ദനം - രാജാ പസേനദി കോസലോ വിയ ഹി ജരാമരണഭീരുകോ യോഗാവചരോ ദട്ഠബ്ബോ. സാവത്ഥിനഗരം വിയ സക്കായനഗരം, സാകേതനഗരം വിയ നിബ്ബാനനഗരം, രഞ്ഞോ സാകേതേ വഡ്ഢിആവഹസ്സ സീഘം ഗന്ത്വാ പാപുണിതബ്ബസ്സ അച്ചായികസ്സ കിച്ചസ്സ ഉപ്പാദകാലോ വിയ യോഗിനോ അനഭിസമേതാനം ചതുന്നം അരിയസച്ചാനം അഭിസമയകിച്ചസ്സ ഉപ്പാദകാലോ. സത്ത രഥവിനീതാനി വിയ സത്ത വിസുദ്ധിയോ, പഠമം രഥവിനീതം ആരുള്ഹകാലോ വിയ സീലവിസുദ്ധിയം ഠിതകാലോ, പഠമരഥവിനീതാദീഹി ദുതിയാദീനി ആരുള്ഹകാലോ വിയ സീലവിസുദ്ധിആദീഹി ചിത്തവിസുദ്ധിആദീസു ഠിതകാലോ. സത്തമേന രഥവിനീതേന സാകേതേ അന്തേപുരദ്വാരേ ഓരുയ്ഹ ഉപരിപാസാദേ ഞാതിമിത്തഗണപരിവുതസ്സ സുരസഭോജനപരിഭോഗകാലോ വിയ യോഗിനോ ഞാണദസ്സനവിസുദ്ധിയാ സബ്ബകിലേസേ ഖേപേത്വാ ധമ്മവരപാസാദം ആരുയ്ഹ പരോപണ്ണാസകുസലധമ്മപരിവാരസ്സ നിബ്ബാനാരമ്മണം ഫലസമാപത്തിം അപ്പേത്വാ നിരോധസയനേ നിസിന്നസ്സ ലോകുത്തരസുഖാനുഭവനകാലോ ദട്ഠബ്ബോ.

ഇതി ആയസ്മന്തം പുണ്ണം ദസകഥാവത്ഥുലാഭിം ധമ്മസേനാപതിസാരിപുത്തത്ഥേരോ സത്ത വിസുദ്ധിയോ പുച്ഛി. ആയസ്മാ പുണ്ണോ ദസ കഥാവത്ഥൂനി വിസ്സജ്ജേസി. ഏവം പുച്ഛന്തോ പന ധമ്മസേനാപതി കിം ജാനിത്വാ പുച്ഛി, ഉദാഹു അജാനിത്വാ? തിത്ഥകുസലോ വാ പന ഹുത്വാ വിസയസ്മിം പുച്ഛി, ഉദാഹു അതിത്ഥകുസലോ ഹുത്വാ അവിസയസ്മിം? പുണ്ണത്ഥേരോപി ച കിം ജാനിത്വാ വിസ്സജ്ജേസി, ഉദാഹു അജാനിത്വാ? തിത്ഥകുസലോ വാ പന ഹുത്വാ വിസയസ്മിം വിസ്സജ്ജേസി, ഉദാഹു അതിത്ഥകുസലോ ഹുത്വാ അവിസയേതി? ജാനിത്വാ തിത്ഥകുസലോ ഹുത്വാ വിസയേ പുച്ഛീതി ഹി വദമാനോ ധമ്മസേനാപതിംയേവ വദേയ്യ. ജാനിത്വാ തിത്ഥകുസലോ ഹുത്വാ വിസയേ വിസ്സജ്ജേസീതി വദമാനോ പുണ്ണത്ഥേരംയേവ വദേയ്യ. യഞ്ഹി വിസുദ്ധീസു സംഖിത്തം, തം കഥാവത്ഥൂസു വിത്ഥിണ്ണം. യം കഥാവത്ഥൂസു സംഖിത്തം, തം വിസുദ്ധീസു വിത്ഥിണ്ണം. തദമിനാ നയേന വേദിതബ്ബം.

വിസുദ്ധീസു ഹി ഏകാ സീലവിസുദ്ധി ചത്താരി കഥാവത്ഥൂനി ഹുത്വാ ആഗതാ അപ്പിച്ഛകഥാ സന്തുട്ഠികഥാ അസംസഗ്ഗകഥാ, സീലകഥാതി. ഏകാ ചിത്തവിസുദ്ധി തീണി കഥാവത്ഥൂനി ഹുത്വാ ആഗതാ - പവിവേകകഥാ, വീരിയാരമ്ഭകഥാ, സമാധികഥാതി, ഏവം താവ യം വിസുദ്ധീസു സംഖിത്തം, തം കഥാവത്ഥൂസു വിത്ഥിണ്ണം. കഥാവത്ഥൂസു പന ഏകാ പഞ്ഞാകഥാ പഞ്ച വിസുദ്ധിയോ ഹുത്വാ ആഗതാ - ദിട്ഠിവിസുദ്ധി, കങ്ഖാവിതരണവിസുദ്ധി, മഗ്ഗാമഗ്ഗഞാണദസ്സനവിസുദ്ധി, പടിപദാഞാണദസ്സനവിസുദ്ധി, ഞാണദസ്സനവിസുദ്ധീതി, ഏവം യം കഥാവത്ഥൂസു സംഖിത്തം, തം വിസുദ്ധീസു വിത്ഥിണ്ണം. തസ്മാ സാരിപുത്തത്ഥേരോ സത്ത വിസുദ്ധിയോ പുച്ഛന്തോ ന അഞ്ഞം പുച്ഛി, ദസ കഥാവത്ഥൂനിയേവ പുച്ഛി. പുണ്ണത്ഥേരോപി സത്ത വിസുദ്ധിയോ വിസ്സജ്ജേന്തോ ന അഞ്ഞം വിസ്സജ്ജേസി, ദസ കഥാവത്ഥൂനിയേവ വിസ്സജ്ജേസീതി. ഇതി ഉഭോപേതേ ജാനിത്വാ തിത്ഥകുസലാ ഹുത്വാ വിസയേവ പഞ്ഹം പുച്ഛിംസു ചേവ വിസ്സജ്ജേസും ചാതി വേദിതബ്ബോ.

൨൬൮. **കോ നാമോ ആയസ്മാ**തി ന ഥേരോ തസ്സ നാമം ന ജാനാതി. ജാനന്തോയേവ പന സമ്മോദിതും ലഭിസ്സാമീതി പുച്ഛി. **കഥഞ്ച പനായസ്മന്ത**ന്തി ഇദം പന ഥേരോ സമ്മോദമാനോ ആഹ. **മന്താണിപുത്തോ**തി മന്താണിയാ ബ്രാഹ്മണിയാ പുത്തോ. **യഥാ ത**ന്തി ഏത്ഥ **ത**ന്തി നിപാതമത്തം, യഥാ സുതവതാ സാവകേന ബ്യാകാതബ്ബാ, ഏവമേവ ബ്യാകതാതി അയമേത്ഥ സങ്ഖേപത്ഥോ. **അനുമസ്സ അനുമസ്സാ**തി ദസ കഥാവത്ഥൂനി ഓഗാഹേത്വാ അനുപവിസിത്വാ. **ചേലണ്ഡുപകേനാ**തി ഏത്ഥ **ചേലം** വുച്ചതി വത്ഥം, **അണ്ഡുപകം** ചുമ്ബടകം. വത്ഥചുമ്ബടകം സീസേ കത്വാ

ആയസ്മന്തം തത്ഥ നിസീദാപേത്വാ പരിഹരന്താപി സബ്രഹ്മചാരീ ദസ്സനായ ലഭേയ്യും, ഏവം ലദ്ധദസ്സനമ്പി തേസം ലാഭായേവാതി അട്ഠാനപരികപ്പേന അഭിണ്ഹദസ്സനസ്സ ഉപായം ദസ്സേസി. ഏവം അപരിഹരന്തേന ഹി പഞ്ഹം വാ പുച്ഛിതുകാമേന ധമ്മം വാ സോതുകാമേന "ഥേരോ കത്ഥ ഠിതോ കത്ഥ നിസിന്നോ"തി പരിയേസന്തേന ചരിതബ്ബം ഹോതി. ഏവം പരിഹരന്താ പന ഇച്ഛിതിച്ഛിതക്ഖണേയേവ സീസതോ ഓരോപേത്വാ മഹാരഹേ ആസനേ നിസീദാപേത്വാ സക്കാ ഹോന്തി പഞ്ഹം വാ പുച്ഛിതും ധമ്മം വാ സോതും. ഇതി അട്ഠാനപരികപ്പേന അഭിണ്ഹദസ്സനസ്സ ഉപായം ദസ്സേസി.

സാരിപുത്തോതി ച പന മന്തി സാരിയാ ബ്രാഹ്മണിയാ പുത്തോതി ച പന ഏവം മം സബ്രഹ്മചാരീ ജാനന്തി. **സത്ഥുകപ്പേനാ**തി സത്ഥുസദിസേന. ഇതി ഏകപദേനേവ ആയസ്മാ പുണ്ണോ സാരിപുത്തത്ഥേരം ചന്ദമണ്ഡലം ആഹച്ച ഠപേന്തോ വിയ ഉക്ഖിപി. ഥേരസ്സ ഹി ഇമസ്മിം ഠാനേ ഏകന്തധമ്മകഥികഭാവോ പാകടോ അഹോസി. അമച്ചഞ്ഹി പുരോഹിതം മഹന്തോതി വദമാനോ രാജസദിസോതി വദേയ്യ, ഗോണം ഹത്ഥിപ്പമാണോതി, വാപിം സമുദ്ദപ്പമാണോതി, ആലോകം ചന്ദിമസൂരിയാലോകപ്പമാണോതി, ഇതോ പരം ഏതേസം മഹന്തഭാവകഥാ നാമ നത്ഥി. സാവകമ്പി മഹാതി വദന്തോ സത്ഥുപടിഭാഗോതി വദേയ്യ, ഇതോ പരം തസ്സ മഹന്തഭാവകഥാ നാമ നത്ഥി. ഇച്ചായസ്മാ പുണ്ണോ ഏകപദേനേവ ഥേരം ചന്ദമണ്ഡലം ആഹച്ച ഠപേന്തോ വിയ ഉക്ഖിപി.

ഏത്തകമ്പി നോ നപ്പടിഭാസേയ്യാതി പടിസമ്ഭിദാപത്തസ്സ അപ്പടിഭാനം നാമ നത്ഥി. യാ പനായം ഉപമാ ആഹടാ, തം ന ആഹരേയ്യാമ, അത്ഥമേവ കഥേയ്യാമ. ഉപമാ ഹി അജാനന്താനം ആഹരീയതീതി അയമേത്ഥ അധിപ്പായോ. അട്ഠകഥായം പന ഇദമ്പി പടിക്ഖിപിത്വാ ഉപമാ നാമ ബുദ്ധാനമ്പി സന്തികേ ആഹരീയതി, ഥേരം പനേസ അപചായമാനോ ഏവമാഹാതി.

അനുമസ്സ അനുമസ്സ പുച്ഛിതാതി ദസ കഥാവത്ഥൂനി ഓഗാഹേത്വാ ഓഗാഹേത്വാ പുച്ഛിതാ. കിം പന പഞ്ഹസ്സ പുച്ഛനം ഭാരിയം, ഉദാഹു വിസ്സജ്ജനന്തി? ഉഗ്ഗഹേത്വാ പുച്ഛനം നോ ഭാരിയം, വിസ്സജ്ജനം പന ഭാരിയം. സഹേതുകം വാ സകാരണം കത്വാ പുച്ഛനമ്പി വിസ്സജ്ജനമ്പി ഭാരിയമേവ. **സമനുമോദിംസൂ**തി സമചിത്താ ഹുത്വാ അനുമോദിംസു. ഇതി യഥാനുസന്ധിനാവ ദേസനാ നിട്ഠിതാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

രഥവിനീതസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൫. നിവാപസുത്തവണ്ണനാ

൨൬൧. ഏവം മേ സുതന്തി നിവാപസുത്തം. തത്ഥ **നേവാപികോ**തി യോ മിഗാനം ഗഹണത്ഥായ അരഞ്ഞേ തിണബീജാനി വപതി "ഇദം തിണം ഖാദിതും ആഗതേ മിഗേ സുഖം ഗണ്ഹിസ്സാമീ"തി. **നിവാപ**ന്തി വപ്പം. **നിവുത്ത**ന്തി വപിതം. **മിഗജാതാ**തി മിഗഘടാ. **അനുപഖജ്ജാ**തി അനുപവിസിത്വാ. **മുച്ഛിതാ**തി തണ്ഹാമുച്ഛനായ മുച്ഛിതാ, തണ്ഹായ ഹദയം പവിസിത്വാ മുച്ഛനാകാരം പാപിതാതി അത്ഥോ. **മദം ആപജ്ജിസ്സന്തീ**തി മാനമദം ആപജ്ജിസ്സന്തി. **പമാദ**ന്തി വിസ്സട്ഠസതിഭാവം. **യഥാകാമകരണീയാ ഭവിസ്സന്തീ**തി യഥാ ഇച്ഛിസ്സാമ, തഥാ കാതബ്ബാ ഭവിസ്സന്തി. **ഇമസ്മിം നിവാപേ**തി ഇമസ്മിം നിവാപട്ഠാനേ. ഏകം കിര നിവാപതിണം നാമ അത്ഥി നിദാഘഭദ്ദകം, തം യഥാ യഥാ നിദാഘോ ഹോതി, തഥാ തഥാ നീവാരവനം വിയ മേഘമാലാ വിയ ച ഏകഗ്ഘനം ഹോതി, തം ലുദ്ദകാ ഏകസ്മിം ഉദകഫാസുകട്ഠാനേ കസിത്വാ വപിത്വാ വതിം കത്വാ ദ്വാരം യോജേത്വാ രക്ഖന്തി. അഥ യദാ മഹാനിദാഘേ സബ്ബതിണാനി സുക്ഖാനി ഹോന്തി, ജിവ്ഹാതേമനമത്തമ്പി ഉദകം ദുല്ലഭം ഹോതി, തദാ മിഗജാതാ സുക്ഖതിണാനി ചേവ പുരാണപണ്ണാനി ച ഖാദന്താ

കമ്പമാനാ വിയ വിചരന്താ നിവാപതിണസ്സ ഗന്ധം ഘായിത്വാ വധബന്ധനാദീനി അഗണയിത്വാ വതിം അജ്ഝോത്ഥരന്താ പവിസന്തി. തേസഞ്ഹി നിവാപതിണം അതിവിയ പിയം ഹോതി മനാപം. നേവാപികോ തേ ദിസ്വാ ദ്വേ തീണി ദിവസാനി പമത്തോ വിയ ഹോതി, ദ്വാരം വിവരിത്വാ തിട്ഠതി. അന്തോനിവാപട്ഠാനേ തഹിം തഹിം ഉദകആവാടകാപി ഹോന്തി, മിഗാ വിവടദ്വാരേന പവിസിത്വാ ഖാദിതമത്തകം പിവിതമത്തകമേവ കത്വാ പക്കമന്തി, പുനദിവസേ കിഞ്ചി ന കരോന്തീതി കണ്ണേ ചാലയമാനാ ഖാദിത്വാ പിവിത്വാ അതരമാനാ ഗച്ഛന്തി, പുനദിവസേ കോചി കിഞ്ചി കത്താ നത്ഥീതി യാവദത്ഥം ഖാദിത്വാ പിവിത്വാ മണ്ഡലഗുമ്ബം പവിസിത്വാ നിപജ്ജന്തി. ലുദ്ദകാ തേസം പമത്തഭാവം ജാനിത്വാ ദ്വാരം പിധായ സമ്പരിവാരേത്വാ കോടിതോ പട്ഠായ കോട്ടേത്വാ ഗച്ഛന്തി, ഏവം തേ തസ്മിം നിവാപേ നേവാപികസ്സ യഥാകാമകരണീയാ ഭവന്തി.

൨൬൨. **തത്ര, ഭിക്ഖവേ**തി, ഭിക്ഖവേ, തേസു മിഗജാതേസു. **പഠമാ മിഗജാതാ**തി, മിഗജാതാ പഠമദുതിയാ നാമ നത്ഥി. ഭഗവാ പന ആഗതപടിപാടിവസേന കപ്പേത്വാ പഠമാ, ദുതിയാ, തതിയാ , ചതുത്ഥാതി നാമം ആരോപേത്വാ ദസ്സേസി. **ഇദ്ധാനുഭാവാ**തി യഥാകാമം കത്തബ്ബഭാവതോ; വസീഭാവോയേവ ഹി ഏത്ഥ ഇദ്ധീതി ച ആനുഭാവോതി ച അധിപ്പേതോ.

൨൬൩. **ഭയഭോഗാ**തി ഭയേന ഭോഗതോ. **ബലവീരിയ**ന്തി അപരാപരം സഞ്ചരണവായോധാതു, സാ പരിഹായീതി അത്ഥോ.

൨൬൪. **ഉപനിസ്സായ ആസയം കപ്പേയ്യാമാ**തി അന്തോ നിപജ്ജിത്വാ ഖാദന്താനമ്പി ഭയമേവ, ബാഹിരതോ ആഗന്ത്വാ ഖാദന്താനമ്പി ഭയമേവ, മയം പന അമും നിവാപട്ഠാനം നിസ്സായ ഏകമന്തേ ആസയം കപ്പേയ്യാമാതി ചിന്തയിംസു. **ഉപനിസ്സായ ആസയം കപ്പയിംസൂ**തി ലുദ്ദകാ നാമ ന സബ്ബകാലം അപ്പമത്താ ഹോന്തി. മയം തത്ഥ തത്ഥ മണ്ഡലഗുമ്ബേസു ചേവ വതിപാദേസു ച നിപജ്ജിത്വാ ഏതേസു മുഖധോവനത്ഥം വാ ആഹാരകിച്ചകരണത്ഥം വാ പക്കന്തേസു നിവാപവത്ഥും പവിസിത്വാ ഖാദിതമത്തം കത്വാ അമ്ഹാകം വസനട്ഠാനം പവിസിസ്സാമാതി നിവാപവത്ഥും ഉപനിസ്സായ ഗഹനേസു ഗുമ്ബവതിപാദാദീസു ആസയം കപ്പയിംസു. **ഭുഞ്ജിംസൂ**തി വുത്തനയേന ലുദ്ദകാനം പമാദകാലം ഞത്വാ സീഘം സീഘം പവിസിത്വാ ഭുഞ്ജിംസു. **കേതബിനോ**തി സിക്ഖിതകേരാടികാ. **ഇദ്ധിമന്താ**തി ഇദ്ധിമന്തോ വിയ. **പരജനാ**തി യക്ഖാ. ഇമേ ന മിഗജാതാതി. **ആഗതിം വാ ഗതിം വാ**തി ഇമിനാ നാമ ഠാനേന ആഗച്ഛന്തി, അമുത്ര ഗച്ഛന്തീതി ഇദം നേസം ന ജാനാമ. **ദണ്ഡവാകരാഹീ**തി ദണ്ഡവാകരജാലേഹി. **സമന്താ സപ്പദേസം അനുപരിവാരേസു**ന്തി അതിമായാവിനോ ഏതേ, ന ദൂരം ഗമിസ്സന്തി, സന്തികേയേവ നിപന്നാ ഭവിസ്സന്തീതി നിവാപക്ഖേത്തസ്സ സമന്താ സപ്പദേസം മഹന്തം ഓകാസം അനുപരിവാരേസും. **അദ്ദസംസൂ**തി ഏവം പരിവാരേത്വാ വാകരജാലം സമന്തതോ ചാലേത്വാ ഓലോകേന്താ അദ്ദസംസു. **യത്ഥ തേ**തി യസ്മിം ഠാനേ തേ ഗാഹം അഗമംസു, തം ഠാനം അദ്ദസംസൂതി അത്ഥോ.

൨൬൫. **യംനൂന മയം യത്ഥ അഗതീ**തി തേ കിര ഏവം ചിന്തയിംസു - ''അന്തോ നിപജ്ജിത്വാ അന്തോ ഖാദന്താനമ്പി ഭയമേവ, ബാഹിരതോ ആഗന്ത്വാ ഖാദന്താനമ്പി സന്തികേ വസിത്വാ ഖാദന്താനമ്പി ഭയമേവ, തേപി ഹി വാകരജാലേന പരിക്ഖിപിത്വാ ഗഹിതായേവാ''തി, തേന തേസം ഏതദഹോസി - ''യംനൂന മയം യത്ഥ നേവാപികസ്സ ച നേവാപികപരിസായ ച അഗതി അവിസയോ, തത്ഥ തത്ഥ സേയ്യം കപ്പേയ്യാമാ''തി. **അഞ്ഞേ ഘട്ടേസ്സന്തീ**തി തതോ തതോ ദൂരതരവാസിനോ അഞ്ഞേ ഘട്ടേസ്സന്തി. **തേ ഘട്ടിതാ അഞ്ഞേ**തി തേപി ഘട്ടിതാ അഞ്ഞേ തതോ ദൂരതരവാസിനോ ഘട്ടേസ്സന്തി. **ഏവം ഇമം നിവാപം നിവുത്തം സബ്ബസോ മിഗജാതാ പരിമുച്ചിസ്സന്തീ**തി ഏവം ഇമം അമ്ഹേഹി നിവുത്തം നിവാപം സബ്ബേ മിഗഘടാ മിഗസങ്ഘാ വിസ്സജ്ജേസ്സന്തി പരിച്ചജിസ്സന്തി. **അജ്ഝുപേക്ഖേയ്യാമാ**തി തേസം ഗഹണേ അബ്യാവടാ ഭവേയ്യാമാതി; യഥാ തഥാ

ആഗച്ഛന്തേസു ഹി തരുണപോതകോ വാ മഹല്ലകോ വാ ദുബ്ബലോ വാ യൂഥപരിഹീനോ വാ സക്കാ ഹോന്തി ലദ്ധും, അനാഗച്ഛന്തേസു കിഞ്ചി നത്ഥി. **അജ്ഝുപേക്ഖിംസു ഖോ, ഭിക്ഖവേ**തി ഏവം ചിന്തേത്വാ അബ്യാവടാവ അഹേസും.

൨൯൭. **അമും നിവാപം നിവുത്തം മാരസ്സ അമൂനി ച ലോകാമിസാനീ**തി ഏത്ഥ നിവാപോതി വാ ലോകാമിസാനീതി വാ വട്ടാമിസഭൂതാനം പഞ്ചന്നം കാമഗുണാനമേതം അധിവചനം. മാരോ ന ച ബീജാനി വിയ കാമഗുണേ വപേന്തോ ആഹിണ്ഡതി, കാമഗുണഗിദ്ധാനം പന ഉപരി വസം വത്തേതി, തസ്മാ കാമഗുണാ മാരസ്സ നിവാപാ നാമ ഹോന്തി. തേന വുത്തം - ''അമും നിവാപം നിവുത്തം മാരസ്സാ''തി. **ന പരിമുച്ചിംസു മാരസ്സ ഇദ്ധാനുഭാവാ**തി മാരസ്സ വസം ഗതാ അഹേസും, യഥാകാമകരണീയാ. അയം സപുത്തഭരിയപബ്ബജ്ജായ ആഗതഉപമാ.

൨൯൮. **ചേതോവിമുത്തി പരിഹായീ**തി ഏത്ഥ **ചേതോവിമുത്തി** നാമ അരഞ്ഞേ വസിസ്സാമാതി ഉപ്പന്നഅജ്ഝാസയോ; സോ പരിഹായീതി അത്ഥോ. **തഥൂപമേ അഹം ഇമേ ദുതിയേ**തി അയം ബ്രാഹ്മണധമ്മികപബ്ബജ്ജായ ഉപമാ. ബ്രാഹ്മണാ ഹി അട്ഠചത്താലീസവസ്സാനി കോമാരബ്രഹ്മചരിയം ചരിത്വാ വട്ടുപച്ഛേദഭയേന പവേണിം ഘടയിസ്സാമാതി ധനം പരിയേസിത്വാ ഭരിയം ഗഹേത്വാ അഗാരമജ്ഝേ വസന്താ ഏകസ്മിം പുത്തേ ജാതേ ''അമ്ഹാകം പുത്തോ ജാതോ വട്ടം ന ഉച്ഛിന്നം പവേണി ഘടിതാ''തി പുന നിക്ഖമിത്വാ പബ്ബജന്തി വാ തമേവ വാ സ'കലത്തവാസം വസന്തി.

൨൯൯. **ഏവഞ്ഹി തേ, ഭിക്ഖവേ, തതിയാപി സമണബ്രാഹ്മണാ ന പരിമുച്ചിംസൂ**തി പുരിമാ വിയ തേപി മാരസ്സ ഇദ്ധാനുഭാവാ ന മുച്ചിംസു; യഥാകാമകരണീയാവ അഹേസും. കിം പന തേ അകംസൂതി? ഗാമനിഗമരാജധാനിയോ ഓസരിത്വാ തേസു തേസു ആരാമഉയ്യാനട്ഠാനേസു അസ്സമം മാപേത്വാ നിവസന്താ കുലദാരകേ ഹത്ഥിഅസ്സരഥസിപ്പാദീനി നാനപ്പകാരാനി സിപ്പാനി സിക്ഖാപേസും. ഇതി തേ വാകരജാലേന തതിയാ മിഗജാതാ വിയ മാരസ്സ പാപിമതോ ദിട്ഠിജാലേന പരിക്ഖിപിത്വാ യഥാകാമകരണീയാ അഹേസും.

൨൩൦. **തഥൂപമേ അഹം ഇമേ ചതുത്ഥേ**തി അയം ഇമസ്സ സാസനസ്സ ഉപമാ ആഹടാ.

൨൩൧. **അന്ധമകാസി മാര**ന്തി ന മാരസ്സ അക്ഖീനി ഭിന്ദി. വിപസ്സനാപാദകജ്ഝാനം സമാപന്നസ്സ പന ഭിക്ഖുനോ ഇമം നാമ ആരമ്മണം നിസ്സായ ചിത്തം വത്തതീതി മാരോ പസ്സിതും ന സക്കോതി. തേന വുത്തം - ''അന്ധമകാസി മാര''ന്തി. **അപദം വധിത്വാ മാരചക്ഖു**ന്തി തേനേവ പരിയായേന യഥാ മാരസ്സ ചക്ഖു അപദം ഹോതി നിപ്പദം, അപ്പതിട്ഠം, നിരാരമ്മണം, ഏവം വധിത്വാതി അത്ഥോ. **അദസ്സനം ഗതോ പാപിമതോ**തി തേനേവ പരിയായേന മാരസ്സ പാപിമതോ അദസ്സനം ഗതോ. ന ഹി സോ അത്തനോ മംസചക്ഖുനാ തസ്സ വിപസ്സനാപാദകജ്ഝാനം സമാപന്നസ്സ ഭിക്ഖുനോ ഞാണസരീരം ദട്ഠും സക്കോതി. **പഞ്ഞായ ചസ്സ ദിസ്വാ ആസവാ പരിക്ഖീണാ ഹോന്തീ**തി മഗ്ഗപഞ്ഞായ ചത്താരി അരിയസച്ചാനി ദിസ്വാ ചത്താരോ ആസവാ പരിക്ഖീണാ ഹോന്തി. **തിണ്ണോ ലോകേ വിസത്തിക**ന്തി ലോകേ സത്തവിസത്തഭാവേന വിസത്തികാതി ഏവം സങ്ഖം ഗതം. അഥ വാ ''വിസത്തികാതി കേനട്ഠേന വിസത്തികാ? വിസതാതി വിസത്തികാ വിസടാതി വിസത്തികാ, വിപുലാതി വിസത്തികാ, വിസാലാതി വിസത്തികാ, വിസമാതി വിസത്തികാ, വിസക്കതീതി വിസത്തികാ, വിസം ഹരതീതി വിസത്തികാ, വിസംവാദികാതി വിസത്തികാ, വിസമൂലാതി വിസത്തികാ, വിസഫലാതി വിസത്തികാ, വിസപരിഭോഗാതി വിസത്തികാ, വിസാലാ വാ പന സാ തണ്ഹാ രൂപേ സദ്ദേ ഗന്ധേ രസേ ഫോട്ഠബ്ബേ''തി (മഹാനി॰ ൩; ചൂളനി॰ മേത്തഗൂമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസ ൨൨, ഖഗ്ഗവിസാണസുത്തനിദ്ദേസ ൧൨൪) വിസത്തികാ. ഏവം വിസത്തികാതി സങ്ഖം ഗതം തണ്ഹം തിണ്ണോ നിത്തിണ്ണോ ഉത്തിണ്ണോ. തേന വുച്ചതി - ''തിണ്ണോ ലോകേ വിസത്തിക''ന്തി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

നിവാപസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൬. പാസരാസിസുത്തവണ്ണനാ

൨൭൨. **ഏവം മേ സുതന്തി** പാസരാസിസുത്തം. തത്ഥ **സാധു മയം, ആവുസോതി** ആയാചന്താ ഭണന്തി. ഏതേ കിര പഞ്ചസതാ ഭിക്ഖൂ ജനപദവാസിനോ "ദസബലം പസ്സിസ്സാമാ"തി സാവത്ഥിം അനുപ്പത്താ. സത്ഥുദസ്സനം പന ഏതേഹി ലദ്ധം, ധമ്മിം കഥം ന താവ സുണന്തി. തേ സത്ഥുഗാരവേന "അമ്ഹാകം, ഭന്തേ , ധമ്മകഥം കഥേഥാ"തി വത്തും ന സക്കോന്തി. ബുദ്ധാ ഹി ഗരൂ ഹോന്തി, ഏകചാരികോ സീഹോ മിഗരാജാ വിയ, പഭിന്നകുഞ്ജരോ വിയ, ഫണകതആസീവിസോ വിയ, മഹാഅഗ്ഗിക്ഖന്ധോ വിയ ച ദുരാസദാ വുത്തമ്പി ചേതം -

"ആസീവിസോ യഥാ ഘോരോ, മിഗരാജാവ കേസരീ;
നാഗോവ കുഞ്ജരോ ദന്തീ, ഏവം ബുദ്ധാ ദുരാസദാ"തി.

ഏവം ദുരാസദം സത്ഥാരം തേ ഭിക്ഖൂ സയം യാചിതും അസക്കോന്താ ആയസ്മന്തം ആനന്ദം യാചമാനാ "സാധു മയം, ആവുസോ"തി ആഹംസു.

അപ്പേവ നാമാതി അപി നാമ ലഭേയ്യാഥ. കസ്മാ പന ഥേരോ തേ ഭിക്ഖൂ "രമ്മകസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ അസ്സമം ഉപസങ്കമേയ്യാഥാ"തി ആഹ? പാകടകിരിയതായ. ദസബലസ്സ ഹി കിരിയാ ഥേരസ്സ പാകടാ ഹോതി; ജാനാതി ഥേരോ, "അജ്ജ സത്ഥാ ജേതവനേ വസിത്വാ പുബ്ബാരാമേ ദിവാവിഹാരം കരിസ്സതി; അജ്ജ പുബ്ബാരാമേ വസിത്വാ ജേതവനേ ദിവാവിഹാരം കരിസ്സതി; അജ്ജ ഏകകോവ പിണ്ഡായ പവിസിസ്സതി; അജ്ജ ഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവുതോ ഇമസ്മിം കാലേ ജനപദചാരികം നിക്ഖമിസ്സതീ"തി. കിം പനസ്സ ഏവം ജാനനത്ഥം ചേതോപരിയഞാണം അത്ഥീതി? നത്ഥി. അനുമാനബുദ്ധിയാ പന കതകിരിയായ നയഗ്ഗാഹേന ജാനാതി. യഞ്ഹി ദിവസം ഭഗവാ ജേതവനേ വസിത്വാ പുബ്ബാരാമേ ദിവാവിഹാരം കാതുകാമോ ഹോതി, തദാ സേനാസനപരിക്ഖാരഭണ്ഡാനം പടിസാമനാകാരം ദസ്സേതി, ഥേരോ സമ്മജ്ജനിസങ്കാരഛഡ്ഡനകാദീനി പടിസാമേതി. പുബ്ബാരാമേ വസിത്വാ ജേതവനം ദിവാവിഹാരായ ആഗമനകാലേപി ഏസേവ നയോ.

യദാ പന ഏകകോ പിണ്ഡായ പവിസിതുകാമോ ഹോതി, തദാ പാതോവ സരീരപടിജഗ്ഗനം കത്വാ ഗന്ധകുടിം പവിസിത്വാ ദ്വാരം പിധായ ഫലസമാപത്തിം അപ്പേത്വാ നിസീദതി. ഥേരോ "അജ്ജ ഭഗവാ ബോധനേയ്യബന്ധവം ദിസ്വാ നിസിന്നോ"തി തായ സഞ്ഞായ ഞത്വാ "അജ്ജ, ആവുസോ, ഭഗവാ ഏകകോ പവിസിതുകാമോ, തുമ്ഹേ ഭിക്ഖാചാരസജ്ജാ ഹോഥാ"തി ഭിക്ഖൂനം സഞ്ഞം ദേതി. യദാ പന ഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവാരോ പവിസിതുകാമോ ഹോതി, തദാ ഗന്ധകുടിദ്വാരം ഉപഡ്ഢപിദഹിതം കത്വാ ഫലസമാപത്തിം അപ്പേത്വാ നിസീദതി, ഥേരോ തായ സഞ്ഞായ ഞത്വാ പത്തചീവരഗ്ഗഹണത്ഥായ ഭിക്ഖൂനം സഞ്ഞം ദേതി. യദാ ജനപദചാരികം നിക്ഖമിതുകാമോ ഹോതി, തദാ ഏകം ദ്വേ ആലോപേ അതിരേകം ഭുഞ്ജതി, സബ്ബകാലം ചങ്കമനഞ്ചാരുയ്ഹ അപരാപരം ചങ്കമതി, ഥേരോ തായ സഞ്ഞായ ഞത്വാ "ഭഗവാ, ആവുസോ, ജനപദചാരികം ചരിതുകാമോ, തുമ്ഹാകം കത്തബ്ബം കരോഥാ"തി ഭിക്ഖൂനം സഞ്ഞം ദേതി.

ഭഗവാ പഠമബോധിയം വീസതി വസ്സാനി അനിബദ്ധവാസോ അഹോസി, പച്ഛാ പഞ്ചവീസതി വസ്സാനി അബ്ബോകിണ്ണം സാവത്ഥിംയേവ ഉപനിസ്സായ വസന്തോ ഏകദിവസേ ദ്വേ ഠാനാനി പരിഭുഞ്ജതി. ജേതവനേ രത്തിം വസിത്വാ പുനദിവസേ ഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവുതോ ദക്ഖിണദ്വാരേന സാവത്ഥിം പിണ്ഡായ പവിസിത്വാ പാചീനദ്വാരേന നിക്ഖമിത്വാ പുബ്ബാരാമേ ദിവാവിഹാരം കരോതി. പുബ്ബാരാമേ

രത്തിം വസിത്വാ പുനദിവസേ പാചീനദ്വാരേന സാവത്ഥിം പിണ്ഡായ പവിസിത്വാ ദക്ഖിണദ്വാരേന നിക്ഖമിത്വാ ജേതവനേ ദിവാവിഹാരം കരോതി. കസ്മാ? ദ്വിന്നം കുലാനം അനുകമ്പായ. മനുസ്സത്തഭാവേ ഠിതേന ഹി അനാഥപിണ്ഡികേന വിയ അഞ്ഞേന കേനചി, മാതുഗാമത്തഭാവേ ഠിതായ ച വിസാഖായ വിയ അഞ്ഞായ ഇത്ഥിയാ തഥാഗതം ഉദ്ദിസ്സ ധനപരിച്ചാഗോ കതോ നാമ നത്ഥി, തസ്മാ ഭഗവാ തേസം അനുകമ്പായ ഏകദിവസേ ഇമാനി ദ്വേ ഠാനാനി പരിഭുഞ്ജതി. തസ്മിം പന ദിവസേ ജേതവനേ വസി, തസ്മാ ഥേരോ - "അജ്ജ ഭഗവാ സാവത്ഥിയം പിണ്ഡായ ചരിത്വാ സായന്ഹകാലേ ഗത്താനി പരിസിഞ്ചനത്ഥായ പുബ്ബകോട്ഠകം ഗമിസ്സതി; അഥാഹം ഗത്താനി പരിസിഞ്ചിത്വാ ഠിതം ഭഗവന്തം യാചിത്വാ രമ്മകസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ അസ്സമം ഗഹേത്വാ ഗമിസ്സാമി. ഏവമിമേ ഭിക്ഖൂ ഭഗവതോ സമ്മുഖാ ലഭിസ്സന്തി ധമ്മകഥം സവനായാ"തി ചിന്തേത്വാ തേ ഭിക്ഖൂ ഏവമാഹ.

മിഗാരമാതുപാസാദോതി വിസാഖായ പാസാദോ. സാ ഹി മിഗാരേന സേട്ഠിനാ മാതുട്ഠാനേ ഠപിതത്താ **മിഗാരമാതാ**തി വുച്ചതി. **പടിസല്ലാനാ വുട്ഠിതോ**തി തസ്മിം കിര പാസാദേ ദ്വിന്നം മഹാസാവകാനം സിരിഗബ്ഭാനം മജ്ഝേ ഭഗവതോ സിരിഗബ്ഭോ അഹോസി. ഥേരോ ദ്വാരം വിവരിത്വാ അന്തോഗബ്ഭം സമ്മജ്ജിത്വാ മാലാകചവരം നീഹരിത്വാ മഞ്ചപീഠം പഞ്ഞപേത്വാ സത്ഥു സഞ്ഞം അദാസി. സത്ഥാ സിരിഗബ്ഭം പവിസിത്വാ ദക്ഖിണേന പസ്സേന സതോ സമ്പജാനോ സീഹസേയ്യം ഉപഗമ്മ ദരഥം പടിപ്പസ്സമ്ഭേത്വാ ഉട്ഠായ ഫലസമാപത്തിം അപ്പേത്വാ നിസീദിത്വാ സായന്ഹസമയേ തതോ വുട്ഠാസി. തം സന്ധായ വുത്തം "പടിസല്ലാനാ വുട്ഠിതോ"തി.

പരിസിഞ്ചിതുന്തി യോ ഹി ചുണ്ണമത്തികാദീഹി ഗത്താനി ഉബ്ബട്ടേന്തോ മല്ലകമുട്ഠാദീഹി വാ ഘംസന്തോ ന്ഹായതി, സോ **ന്ഹായതീ**തി വുച്ചതി. യോ തഥാ അകത്വാ പകതിയാവ ന്ഹായതി, സോ **പരിസിഞ്ചതീ**തി വുച്ചതി. ഭഗവതോപി സരീരേ തഥാ ഹരിതബ്ബം രജോജല്ലം നാമ ന ഉപലിമ്പതി, ഉതുഗ്ഗഹണത്ഥം പന ഭഗവാ കേവലം ഉദകം ഓതരതി. തേനാഹ - "ഗത്താനി പരിസിഞ്ചിതു"ന്തി. **പുബ്ബകോട്ഠകോ**തി പാചീനകോട്ഠകോ.

സാവത്ഥിയം കിര വിഹാരോ കദാചി മഹാ ഹോതി കദാചി ഖുദ്ദകോ. തഥാ ഹി സോ വിപസ്സിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ യോജനികോ അഹോസി, സിഖിസ്സ തിഗാവുതോ, വേസ്സഭുസ്സ അഡ്ഢയോജനികോ, കകുസന്ധസ്സ ഗാവുതപ്പമാണോ, കോണാഗമനസ്സ അഡ്ഢഗാവുതപ്പമാണോ, കസ്സപസ്സ വീസതിഉസഭപ്പമാണോ, അമ്ഹാകം ഭഗവതോ കാലേ അട്ഠകരീസപ്പമാണോ ജാതോ. തമ്പി നഗരം തസ്സ വിഹാരസ്സ കദാചി പാചീനതോ ഹോതി, കദാചി ദക്ഖിണതോ, കദാചി പച്ഛിമതോ, കദാചി ഉത്തരതോ. ജേതവനേ ഗന്ധകുടിയം പന ചതുന്നം മഞ്ചപാദാനം പതിട്ഠിതട്ഠാനം അചലമേവ.

ചത്താരി ഹി **അചലചേതിയട്ഠാനാനി** നാമ മഹാബോധിപല്ലങ്കട്ഠാനം ഇസിപതനേ ധമ്മചക്കപ്പവത്തനട്ഠാനം സങ്കസ്സനഗരദ്വാരേ ദേവോരോഹണകാലേ സോപാനസ്സ പതിട്ഠട്ഠാനം മഞ്ചപാദട്ഠാനന്തി. അയം പന പുബ്ബകോട്ഠകോ കസ്സപദസബലസ്സ വീസതിഉസഭവിഹാരകാലേ പാചീനദ്വാരേ കോട്ഠകോ അഹോസി. സോ ഇദാനിപി പുബ്ബകോട്ഠകോത്വേവ പഞ്ഞായതി. കസ്സപദസബലസ്സ കാലേ അചിരവതീ നഗരം പരിക്ഖിപിത്വാ സന്ദമാനാ പുബ്ബകോട്ഠകം പത്വാ ഉദകേന ഭിന്ദിത്വാ മഹന്തം ഉദകരഹദം മാപേസി സമതിത്ഥം അനുപുബ്ബഗമ്ഭീരം. തത്ഥ ഏകം രഞ്ഞോ ന്ഹാനതിത്ഥം, ഏകം നാഗരാനം, ഏകം ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ, ഏകം ബുദ്ധാനന്തി ഏവം പാടിയേക്കാനി ന്ഹാനതിത്ഥാനി ഹോന്തി രമണീയാനി വിപ്പകിണ്ണരജതപട്ടസദിസവാലികാനി. ഇതി ഭഗവാ ആയസ്മതാ ആനന്ദേന സദ്ധിം യേന അയം ഏവരൂപോ പുബ്ബകോട്ഠകോ തേനുപസങ്കമി ഗത്താനി പരിസിഞ്ചിതും . അഥായസ്മാ ആനന്ദോ ഉദകസാടികം ഉപനേസി. ഭഗവാ രത്തദുപട്ടം അപനേത്വാ ഉദകസാടികം നിവാസേസി. ഥേരോ ദുപട്ടേന സദ്ധിം മഹാചീവരം അത്തനോ ഹത്ഥഗതമകാസി. ഭഗവാ ഉദകം ഓതരി. സഹോതരണേനേവസ്സ ഉദകേ മച്ഛകച്ഛപാ

സബ്ബേ സുവണ്ണവണ്ണാ അഹേസും. യന്തനാലികാഹി സുവണ്ണരസധാരാനിസിഞ്ചമാനകാലോ വിയ സുവണ്ണപടപസാരണകാലോ വിയ ച അഹോസി. അഥ ഭഗവതോ ന്ഹാനവത്ഥം ദസ്സേത്വാ ന്ഹത്വാ പച്ചുത്തിണ്ണസ്സ ഥേരോ രത്തദുപട്ടം ഉപനേസി. ഭഗവാ തം നിവാസേത്വാ വിജ്ജുലതാസദിസം കായബന്ധനം ബന്ധിത്വാ മഹാചീവരം അന്തന്തേന സംഹരിത്വാ പദുമഗബ്ഭസദിസം കത്വാ ഉപനീതം ദ്വീസു കണ്ണേസു ഗഹേത്വാ അട്ഠാസി. തേന വുത്തം - ''പുബ്ബകോട്ഠകേ ഗത്താനി പരിസിഞ്ചിത്വാ പച്ചുത്തരിത്വാ ഏകചീവരോ അട്ഠാസീ''തി.

ഏവം ഠിതസ്സ പന ഭഗവതോ സരീരം വികസിതകമലുപ്പലസരം സബ്ബപാലിഫുല്ലം പാരിച്ഛത്തകം താരാമരീചിവികസിതം ച ഗഗനതലം സിരിയാ അവഹസമാനം വിയ വിരോചിത്ഥ. ബ്യാമപ്പഭാപരിക്ഖേപവിലാസിനീ ചസ്സ ദ്വത്തിംസവരലക്ഖണമാലാ ഗന്ഥേത്വാ ഠപിതാ ദ്വത്തിംസചന്ദമാലാ വിയ, ദ്വത്തിംസസൂരിയമാലാ വിയ, പടിപാടിയാ ഠപിതാ ദ്വത്തിംസചക്കവത്തി ദ്വത്തിംസദേവരാജാ ദ്വത്തിംസമഹാബ്രഹ്മാനോ വിയ ച അതിവിയ വിരോചിത്ഥ, വണ്ണഭൂമിനാമേസാ. ഏവരൂപേസു ഠാനേസു ബുദ്ധാനം സരീരവണ്ണം വാ ഗുണവണ്ണം വാ ചുണ്ണിയപദേഹി വാ ഗാഥാഹി വാ അത്ഥഞ്ച ഉപമായോ ച കാരണാനി ച ആഹരിത്വാ പടിബലേന ധമ്മകഥികേന പൂരേത്വാ കഥേതും വട്ടതീതി ഏവരൂപേസു ഠാനേസു ധമ്മകഥികസ്സ ഥാമോ വേദിതബ്ബോ.

൨൭൩. **ഗത്താനി പുബ്ബാപയമാനോ**തി പകതിഭാവം ഗമയമാനോ നിരുദകാനി കുരുമാനോ, സുക്ഖാപയമാനോതി അത്ഥോ. സോദകേന ഗത്തേന ചീവരം പാരുപന്തസ്സ ഹി ചീവരേ കണ്ണികാ ഉട്ഠഹന്തി, പരിക്ഖാരഭണ്ഡം ദുസ്സതി. ബുദ്ധാനം പന സരീരേ രജോജല്ലം ന ഉപലിമ്പതി; പദുമപത്തേ പക്ഖിത്തഉദകബിന്ദു വിയ ഉദകം വിനിവത്തേത്വാ ഗച്ഛതി, ഏവം സന്തേപി സിക്ഖാഗാരവതായ ഭഗവാ, ''പബ്ബജിതവത്തം നാമേത''ന്തി മഹാചീവരം ഉഭോസു കണ്ണേസു ഗഹേത്വാ പുരതോ കായം പടിച്ഛാദേത്വാ അട്ഠാസി. തസ്മിം ഖണേ ഥേരോ ചിന്തേസി - ''ഭഗവാ മഹാചീവരം പാരുപിത്വാ മിഗാരമാതുപാസാദം ആരബ്ഭ ഗമനാഭിഹാരതോ പട്ഠായ ദുന്നിവത്തിയോ ഭവിസ്സതി; ബുദ്ധാനഞ്ഹി അധിപ്പായകോപനം നാമ ഏകചാരികസീഹസ്സ ഗഹണത്ഥം ഹത്ഥപ്പസാരണം വിയ; പഭിന്നവരവാരണസ്സ സോണ്ഡായ പരാമസനം വിയ; ഉഗ്ഗതേജസ്സ ആസീവിസസ്സ ഗീവായ ഗഹണം വിയ ച ഭാരിയം ഹോതി. ഇധേവ രമ്മകസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ അസ്സമസ്സ വണ്ണം കഥേത്വാ തത്ഥ ഗമനത്ഥായ ഭഗവന്തം യാചിസ്സാമീ''തി. സോ തഥാ അകാസി. തേന വുത്തം - ''അഥ ഖോ ആയസ്മാ ആനന്ദോ...പേ... അനുകമ്പം ഉപാദായാ''തി.

തത്ഥ **അനുകമ്പം ഉപാദായാ**തി ഭഗവതോ സമ്മുഖാ ധമ്മിം കഥം സോസ്സാമാതി തം അസ്സമം ഗതാനം പഞ്ചന്നം ഭിക്ഖുസതാനം അനുകമ്പം പടിച്ച, തേസു കാരുഞ്ഞം കത്വാതി അത്ഥോ. **ധമ്മിയാ കഥായാ**തി ദസസു പാരമിതാസു അഞ്ഞതരായ പാരമിയാ ചേവ മഹാഭിനിക്ഖമനസ്സ ച വണ്ണം കഥയമാനാ സന്നിസിന്നാ ഹോന്തി. **ആഗമയമാനോ**തി ഓലോകയമാനോ. അഹം ബുദ്ധോതി സഹസാ അപ്പവിസിത്വാ യാവ സാ കഥാ നിട്ഠാതി, താവ അട്ഠാസീതി അത്ഥോ. **അഗ്ഗളം ആകോടേസീ**തി അഗ്ഗനഖേന കവാടേ സഞ്ഞം അദാസി. **വിവരിംസൂ**തി സോതം ഓദഹിത്വാവ നിസിന്നത്താ തങ്ഖണംയേവ ആഗന്ത്വാ വിവരിംസു.

പഞ്ഞത്തേ ആസനേതി ബുദ്ധകാലേ കിര യത്ഥ യത്ഥ ഏകോപി ഭിക്ഖു വിഹരതി, സബ്ബത്ഥ ബുദ്ധാസനം പഞ്ഞത്തമേവ ഹോതി. കസ്മാ? ഭഗവാ കിര അത്തനോ സന്തികേ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ ഫാസുകട്ഠാനേ വിഹരന്തേ മനസി കരോതി ''അസുകോ മയ്ഹം സന്തികേ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ ഗതോ, സക്ഖിസ്സതി നു ഖോ വിസേസം നിബ്ബത്തേതും നോ വാ''തി. അഥ നം പസ്സതി കമ്മട്ഠാനം വിസ്സജ്ജേത്വാ അകുസലവിതക്കേ വിതക്കയമാനം, തതോ ''കഥഞ്ഹി നാമ മാദിസസ്സ സത്ഥു സന്തികേ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ വിഹരന്തം ഇമം കുലപുത്തം അകുസലവിതക്കാ അഭിഭവിത്വാ

അനമതഗ്ഗേ വട്ടദുക്ഖേ സംസാരേസ്സന്തീ''തി തസ്സ അനുഗ്ഗഹത്ഥം തഥേവ അത്താനം ദസ്സേത്വാ തം കുലപുത്തം ഓവദിത്വാ ആകാസം ഉപ്പതിത്വാ പുന അത്തനോ വസനട്ഠാനമേവ ഗച്ഛതി. അഥേവം ഓവദിയമാനാ തേ ഭിക്ഖൂ ചിന്തയിംസു - ''സത്ഥാ അമ്ഹാകം മനം ജാനിത്വാ ആഗന്ത്വാ അമ്ഹാകം സമീപേ ഠിതംയേവ അത്താനം ദസ്സേതി; തസ്മിം ഖണേ, 'ഭന്തേ, ഇധ നിസീദഥ, ഇധ നിസീദഥാ'തി ആസനപരിയേസനം നാമ ഭാരോ''തി. തേ ആസനം പഞ്ഞപേത്വാവ വിഹരന്തി. യസ്സ പീഠം അത്ഥി, സോ തം പഞ്ഞപേതി. യസ്സ നത്ഥി, സോ മഞ്ചം വാ ഫലകം വാ കട്ഠം വാ പാസാണം വാ വാലികപുഞ്ജം വാ പഞ്ഞപേതി. തം അലഭമാനാ പുരാണപണ്ണാനിപി സങ്കഡ്ഢിത്വാ തത്ഥ പംസുകൂലം പത്ഥരിത്വാ ഠപേന്തി. ഇധ പന പകതിപഞ്ഞത്തമേവ ആസനം അഹോസി, തം സന്ധായ വുത്തം - ''പഞ്ഞത്തേ ആസനേ നിസീദീ''തി.

കായ നുത്ഥാതി കതമായ നു കഥായ സന്നിസിന്നാ ഭവഥാതി അത്ഥോ. ''കായ നേത്ഥാ''തിപി പാളി, തസ്സാ കതമായ നു ഏത്ഥാതി അത്ഥോ. ''കായ നോത്ഥാ''തിപി പാളി, തസ്സാപി പുരിമോയേവ അത്ഥോ. **അന്തരാ കഥാ**തി കമ്മട്ഠാനമനസികാരഉദ്ദേസപരിപുച്ഛാദീനം അന്തരാ അഞ്ഞാ ഏകാ കഥാ. **വിപ്പകതാ**തി മമ ആഗമനപച്ചയാ അപരിനിട്ഠിതാ സിഖം അപ്പത്താ. **അഥ ഭഗവാ അനുപ്പത്തോ**തി അഥ ഏതസ്മിം കാലേ ഭഗവാ ആഗതോ. **ധമ്മീ വാ കഥാ**തി ദസകഥാവത്ഥുനിസ്സിതാ വാ ധമ്മീ കഥാ. **അരിയോ വാ തുണ്ഹീഭാവോ**തി ഏത്ഥ പന ദുതിയജ്ഝാനമ്പി അരിയോ തുണ്ഹീഭാവോ മൂലകമ്മട്ഠാനമ്പി. തസ്മാ തം ഝാനം അപ്പേത്വാ നിസിന്നോപി, മൂലകമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ നിസിന്നോപി ഭിക്ഖു അരിയേന തുണ്ഹീഭാവേന നിസിന്നോതി വേദിതബ്ബോ.

൨൭൪. **ദ്വേമാ, ഭിക്ഖവേ, പരിയേസനാ**തി കോ അനുസന്ധി? തേ ഭിക്ഖൂ സമ്മുഖാ ധമ്മിം കഥം സോസ്സാമാതി ഥേരസ്സ ഭാരം അകംസു, ഥേരോ തേസം അസ്സമഗമനമകാസി. തേ തത്ഥ നിസീദിത്വാ അതിരച്ഛാനകഥികാ ഹുത്വാ ധമ്മിയാ കഥായ നിസീദിംസു. അഥ ഭഗവാ ''അയം തുമ്ഹാകം പരിയേസനാ അരിയപരിയേസനാ നാമാ''തി ദസ്സേതും ഇമം ദേസനം ആരഭി. തത്ഥ **കതമാ ച, ഭിക്ഖവേ, അനരിയപരിയേസനാ**തി ഏത്ഥ യഥാ മഗ്ഗകുസലോ പുരിസോ പഠമം വജ്ജേതബ്ബം അപായമഗ്ഗം ദസ്സേന്തോ ''വാമം മുഞ്ചിത്വാ ദക്ഖിണം ഗണ്ഹാ''തി വദതി. ഏവം ഭഗവാ ദേസനാകുസലതായ പഠമം വജ്ജേതബ്ബം അനരിയപരിയേസനം ആചിക്ഖിത്വാ പച്ഛാ ഇതരം ആചിക്ഖിസ്സാമീതി ഉദ്ദേസാനുക്കമം ഭിന്ദിത്വാ ഏവമാഹ. **ജാതിധമ്മോ**തി ജായനസഭാവോ. **ജരാധമ്മോ**തി ജീരണസഭാവോ. **ബ്യാധിധമ്മോ**തി ബ്യാധിസഭാവോ. **മരണധമ്മോ**തി മരണസഭാവോ. **സോകധമ്മോ**തി സോചനകസഭാവോ. **സംകിലേസധമ്മോ**തി സംകിലിസ്സനസഭാവോ.

പുത്തഭരിയന്തി പുത്താ ച ഭരിയാ ച. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ. **ജാതരൂപരജത**ന്തി ഏത്ഥ പന **ജാതരൂപ**ന്തി സുവണ്ണം. **രജത**ന്തി യംകിഞ്ചി വോഹാരൂപഗം ലോഹമാസകാദി. **ജാതിധമ്മാ ഹേതേ, ഭിക്ഖവേ, ഉപധയോ**തി ഏതേ പഞ്ചകാമഗുണൂപധയോ നാമ ഹോന്തി, തേ സബ്ബേപി ജാതിധമ്മാതി ദസ്സേതി. ബ്യാധിധമ്മവാരാദീസു ജാതരൂപരജതം ന ഗഹിതം, ന ഹേതസ്സ സീസരോഗാദയോ ബ്യാധയോ നാമ ഹോന്തി, ന സത്താനം വിയ ചുതിസങ്ഖാതം മരണം, ന സോകോ ഉപ്പജ്ജതി. അയാദീഹി പന സംകിലേസേഹി സംകിലിസ്സതീതി സംകിലേസധമ്മവാരേ ഗഹിതം. തഥാ ഉതുസമുട്ഠാനത്താ ജാതിധമ്മവാരേ. മലം ഗഹേത്വാ ജീരണതോ ജരാധമ്മവാരേ ച.

൨൭൫. **അയം , ഭിക്ഖവേ, അരിയാ പരിയേസനാ**തി, ഭിക്ഖവേ, അയം നിദ്ദോസതായപി അരിയേഹി പരിയേസിതബ്ബതായപി അരിയപരിയേസനാതി വേദിതബ്ബാ.

൨൭൬. **അഹമ്പി സുദം, ഭിക്ഖവേ**തി കസ്മാ ആരഭി? മൂലതോ പട്ഠായ മഹാഭിനിക്ഖമനം ദസ്സേതും. ഏവം കിരസ്സ അഹോസി - ''ഭിക്ഖവേ, അഹമ്പി പുബ്ബേ

അനരിയപരിയേസനം പരിയേസിം. സ്വാഹം തം പഹായ അരിയപരിയേസനം പരിയേസിത്വാ സബ്ബഞ്ഞുതം പത്തോ. പഞ്ചവഗ്ഗിയാപി അനരിയപരിയേസനം പരിയേസിംസു. തേ തം പഹായ അരിയപരിയേസനം പരിയേസിത്വാ ഖീണാസവഭൂമിം പത്താ. തുമ്ഹേപി മമ ചേവ പഞ്ചവഗ്ഗിയാനഞ്ച മഗ്ഗം ആരുള്ഹാ. അരിയപരിയേസനാ തുമ്ഹാകം പരിയേസനാ''തി മൂലതോ പട്ഠായ അത്തനോ മഹാഭിനിക്ഖമനം ദസ്സേതും ഇമം ദേസനം ആരഭി.

൨൭൭. തത്ഥ **ദഹരോവ സമാനോ**തി തരുണോവ സമാനോ. **സുസുകാളകേസോ**തി സുട്ഠു കാളകേസോ, അഞ്ജനവണ്ണകേസോവ ഹുത്വാതി അത്ഥോ. **ഭദ്രേനാ**തി ഭദ്ദകേന. **പഠമേന വയസാ**തി തിണ്ണം വയാനം പഠമവയേന. **അകാമകാനന്തി** അനിച്ഛമാനാനം, അനാദരത്ഥേ സാമിവചനം. അസ്സൂനി മുഖേ ഏതേസന്തി അസ്സുമുഖാ; തേസം **അസ്സുമുഖാനം,** അസ്സുകിലിന്നമുഖാനന്തി അത്ഥോ. **രുദന്താനന്തി** കന്ദിത്വാ രോദമാനാനം. **കിം കുസലഗവേസീ**തി കിം കുസലന്തി ഗവേസമാനോ. **അനുത്തരം സന്തിവരപദന്തി** ഉത്തമം സന്തിസങ്ഖാതം വരപദം, നിബ്ബാനം പരിയേസമാനോതി അത്ഥോ. **യേന ആളാരോ കാലാമോ**തി ഏത്ഥ **ആളാരോ**തി തസ്സ നാമം, ദീഘപിങ്ഗലോ കിരേസോ. തേനസ്സ **ആളാരോ**തി നാമം അഹോസി. **കാലാമോ**തി ഗോത്തം. **വിഹരതായസ്മാ**തി വിഹരതു ആയസ്മാ. **യത്ഥ വിഞ്ഞൂ പുരിസോ**തി യസ്മിം ധമ്മേ പണ്ഡിതോ പുരിസോ. **സകം ആചരിയകന്തി** അത്തനോ ആചരിയസമയം. **ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരേയ്യാ**തി പടിലഭിത്വാ വിഹരേയ്യ. ഏത്താവതാ തേന ഓകാസോ കതോ ഹോതി. **തം ധമ്മന്തി** തം തേസം സമയം തന്തിം. **പരിയാപുണി**ന്തി സുത്വാവ ഉഗ്ഗണ്ഹിം.

ഓട്ഠപഹതമത്തേനാതി തേന വുത്തസ്സ പടിഗ്ഗഹണത്ഥം ഓട്ഠപഹരണമത്തേന; അപരാപരം കത്വാ ഓട്ഠസഞ്ചരണമത്തകേനാതി അത്ഥോ. **ലപിതലാപനമത്തേനാ**തി തേന ലപിതസ്സ പടിലാപനമത്തകേന. **ഞാണവാദന്തി** ജാനാമീതി വാദം . **ഥേരവാദന്തി** ഥിരഭാവവാദം, ഥേരോ അഹമേത്ഥാതി ഏതം വചനം. **അഹഞ്ചേവ അഞ്ഞേ ചാ**തി ന കേവലം അഹം, അഞ്ഞേപി ബഹൂ ഏവം വദന്തി. **കേവലം സദ്ധാമത്തകേനാ**തി പഞ്ഞായ അസച്ഛികത്വാ സുദ്ധേന സദ്ധാമത്തകേനേവ. ബോധിസത്തോ കിര വാചായ ധമ്മം ഉഗ്ഗണ്ഹന്തോയേവ, ''ന കാലാമസ്സ വാചായ പരിയത്തിമത്തമേവ അസ്മിം ധമ്മേ, അദ്ധാ ഏസ സത്തന്നം സമാപത്തീനം ലാഭീ''തി അഞ്ഞാസി, തേനസ്സ ഏതദഹോസി.

ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനം പവേദേസീതി ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനപരിയോസാനാ സത്ത സമാപത്തിയോ മം ജാനാപേസി. **സദ്ധാ**തി ഇമാസം സത്തന്നം സമാപത്തീനം നിബ്ബത്തനത്ഥായ സദ്ധാ. **വീരിയാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ. **പദഹേയ്യന്തി** പയോഗം കരേയ്യം. **നചിരസ്സേവ തം ധമ്മം സയം അഭിഞ്ഞാ സച്ഛികത്വാ ഉപസമ്പജ്ജ വിഹാസി**ന്തി ബോധിസത്തോ കിര വീരിയം പഗ്ഗഹേത്വാ കതിപാഹഞ്ഞേവ സത്ത സുവണ്ണനിസ്സേണിയോ പസാരേന്തോ വിയ സത്ത സമാപത്തിയോ നിബ്ബത്തേസി; തസ്മാ ഏവമാഹ.

ലാഭാ നോ, ആവുസോതി അനുസൂയകോ കിരേസ കാലാമോ. തസ്മാ ''അയം അധുനാഗതോ, കിന്തി കത്വാ ഇമം ധമ്മം നിബ്ബത്തേസീ''തി ഉസൂയം അകത്വാ പസന്നോ പസാദം പവേദേന്തോ ഏവമാഹ. **ഉഭോവ സന്താ ഇമം ഗണം പരിഹരാമാ**തി ''മഹാ അയം ഗണോ, ദ്വേപി ജനാ പരിഹരാമാ''തി വത്വാ ഗണസ്സ സഞ്ഞം അദാസി, ''അഹമ്പി സത്തന്നം സമാപത്തീനം ലാഭീ, മഹാപുരിസോപി സത്തന്നമേവ , ഏത്തകാ ജനാ മഹാപുരിസസ്സ സന്തികേ പരികമ്മം ഉഗ്ഗണ്ഹഥ, ഏത്തകാ മയ്ഹ''ന്തി മജ്ഝേ ഭിന്ദിത്വാ അദാസി. **ഉളാരായാ**തി ഉത്തമായ. **പൂജായാ**തി കാലാമസ്സ കിര ഉപട്ഠാകാ ഇത്ഥിയോപി പുരിസാപി ഗന്ധമാലാദീനി ഗഹേത്വാ ആഗച്ഛന്തി. കാലാമോ - ''ഗച്ഛഥ, മഹാപുരിസം പൂജേഥാ''തി വദതി. തേ തം പൂജേത്വാ യം അവസിട്ഠം ഹോതി, തേന കാലാമം പൂജേന്തി. മഹഗ്ഘാനി മഞ്ചപീഠാനി ആഹരന്തി; താനിപി മഹാപുരിസസ്സ ദാപേത്വാ യദി അവസിട്ഠം ഹോതി, അത്തനാ ഗണ്ഹാതി. ഗതഗതട്ഠാനേ

വരസേനാസനം ബോധിസത്തസ്സ ജഗ്ഗാപേത്വാ സേസകം അത്തനാ ഗണ്ഹാതി. ഏവം ഉളാരായ പൂജായ പൂജേസി. **നായം ധമ്മോ നിബ്ബിദായാ**തിആദീസു അയം സത്തസമാപത്തിധമ്മോ നേവ വട്ടേ നിബ്ബിന്ദനത്ഥായ, ന വിരജ്ജനത്ഥായ, ന രാഗാദിനിരോധത്ഥായ, ന ഉപസമത്ഥായ, ന അഭിഞ്ഞേയ്യധമ്മം അഭിജാനനത്ഥായ, ന ചതുമഗ്ഗസമ്ബോധായ, ന നിബ്ബാനസച്ഛികിരിയായ സംവത്തതീതി അത്ഥോ.

യാവദേവ ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനൂപപത്തിയാതി യാവ സട്ഠികപ്പസഹസ്സായുപരിമാണേ ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനഭവേ ഉപപത്തി, താവദേവ സംവത്തതി, ന തതോ ഉദ്ധം. ഏവമയം പുനരാവത്തനധമ്മോയേവ; യഞ്ച ഠാനം പാപേതി, തം ജാതിജരാമരണേഹി അപരിമുത്തമേവ മച്ചുപാസപരിക്ഖിത്തമേവാതി. തതോ പട്ഠായ ച പന മഹാസത്തോ യഥാ നാമ ഛാതജ്ഝത്തപുരിസോ മനുഞ്ഞഭോജനം ലഭിത്വാ സമ്പിയായമാനോപി ഭുഞ്ജിത്വാ പിത്തവസേന വാ സേമ്ഹവസേന വാ മക്ഖികാവസേന വാ ഛഡ്ഡേത്വാ പുന ഏകം പിണ്ഡമ്പി ഭുഞ്ജിസ്സാമീതി മനം ന ഉപ്പാദേതി; ഏവമേവ ഇമാ സത്ത സമാപത്തിയോ മഹന്തേന ഉസ്സാഹേന നിബ്ബത്തേത്വാപി, താസു ഇമം പുനരാവത്തികാദിഭേദം ആദീനവം ദിസ്വാ, പുന ഇമം ധമ്മം ആവജ്ജിസ്സാമി വാ സമാപജ്ജിസ്സാമി വാ അധിട്ഠഹിസ്സാമി വാ വുട്ഠഹിസ്സാമി വാ പച്ചവേക്ഖിസ്സാമി വാതി ചിത്തമേവ ന ഉപ്പാദേസി. **അനലങ്കരിത്വാ**തി അലം ഇമിനാ, അലം ഇമിനാതി പുനപ്പുനം അലങ്കരിത്വാ. **നിബ്ബിജ്ജാ**തി നിബ്ബിന്ദിത്വാ. **അപക്കമി**ന്തി അഗമാസിം.

൨൭൮. **ന ഖോ രാമോ ഇമം ധമ്മ**ന്തി ഇധാപി ബോധിസത്തോ തം ധമ്മം ഉഗ്ഗണ്ഹന്തോയേവ അഞ്ഞാസി - ''നായം അട്ഠസമാപത്തിധമ്മോ ഉദകസ്സ വാചായ ഉഗ്ഗഹിതമത്തോവ, അദ്ധാ പനേസ അട്ഠസമാപത്തിലാഭീ''തി. തേനസ്സ ഏതദഹോസി - ''ന ഖോ രാമോ...പേ॰... ജാനം പസ്സം വിഹാസീ''തി. സേസമേത്ഥ പുരിമവാരേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

൨൭൯. **യേന ഉരുവേലാ സേനാനിഗമോ**തി ഏത്ഥ **ഉരുവേലാ**തി മഹാവേലാ, മഹാവാലികരാസീതി അത്ഥോ. അഥ വാ **ഉരൂ**തി വാലികാ വുച്ചതി; **വേലാ**തി മരിയാദാ, വേലാതിക്കമനഹേതു ആഹടാ ഉരു **ഉരുവേലാ**തി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. അതീതേ കിര അനുപ്പന്നേ ബുദ്ധേ ദസസഹസ്സാ കുലപുത്താ താപസപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ തസ്മിം പദേസേ വിഹരന്താ ഏകദിവസം സന്നിപതിത്വാ കതികവത്തം അകംസു - ''കായകമ്മവചീകമ്മാനി നാമ പരേസമ്പി പാകടാനി ഹോന്തി, മനോകമ്മം പന അപാകടം. തസ്മാ യോ കാമവിതക്കം വാ ബ്യാപാദവിതക്കം വാ വിഹിംസാവിതക്കം വാ വിതക്കേതി, തസ്സ അഞ്ഞോ ചോദകോ നാമ നത്ഥി; സോ അത്തനാവ അത്താനം ചോദേത്വാ പത്തപുടേന വാലികം ആഹരിത്വാ ഇമസ്മിം ഠാനേ ആകിരതു, ഇദമസ്സ ദണ്ഡകമ്മ''ന്തി. തതോ പട്ഠായ യോ താദിസം വിതക്കം വിതക്കേതി, സോ തത്ഥ പത്തപുടേന വാലികം ആകിരതി, ഏവം തത്ഥ അനുക്കമേന മഹാവാലികരാസി ജാതോ. തതോ തം പച്ഛിമാ ജനതാ പരിക്ഖിപിത്വാ ചേതിയട്ഠാനമകാസി; തം സന്ധായ വുത്തം - **''ഉരുവേലാ**തി മഹാവേലാ, മഹാവാലികരാസീതി അത്ഥോ''തി. തമേവ സന്ധായ വുത്തം - ''അഥ വാ **ഉരൂ**തി വാലികാ വുച്ചതി, **വേലാ**തി മരിയാദാ. വേലാതിക്കമനഹേതു ആഹടാ ഉരു ഉരുവേലാതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ''തി.

സേനാനിഗമോതി സേനായ നിഗമോ. പഠമകപ്പികാനം കിര തസ്മിം ഠാനേ സേനാനിവേസോ അഹോസി; തസ്മാ സോ പദേസോ **സേനാനിഗമോ**തി വുച്ചതി. ''സേനാനി-ഗാമോ''തിപി പാഠോ. **സേനാനീ** നാമ സുജാതായ പിതാ, തസ്സ ഗാമോതി അത്ഥോ. **തദവസരി**ന്തി തത്ഥ ഓസരിം. **രമണീയം ഭൂമിഭാഗ**ന്തി സുപുപ്ഫിതനാനപ്പകാരജലജഥലജപുപ്ഫവിചിത്തം മനോരമ്മം ഭൂമിഭാഗം. **പാസാദികഞ്ച വനസണ്ഡ**ന്തി മോരപിഞ്ഛകലാപസദിസം പസാദജനനവനസണ്ഡഞ്ച അദ്ദസം. **നദിഞ്ച സന്ദന്തി**ന്തി സന്ദമാനഞ്ച മണിക്ഖന്ധസദിസം വിമലനീലസീതലസലിലം

നേരഞ്ജരം നദിം അദ്ദസം. **സേതകന്തി** പരിസുദ്ധം നിക്കദ്ദമം. **സുപതിത്ഥന്തി** അനുപുബ്ബഗമ്ഭീരേഹി സുന്ദരേഹി തിത്ഥേഹി ഉപേതം. **രമണീയന്തി** രജതപട്ടസദിസം വിപ്പകിണ്ണവാലികം പഹൂതമച്ഛകച്ഛപം അഭിരാമദസ്സനം. **സമന്താ ച ഗോചരഗാമന്തി** തസ്സ പദേസസ്സ സമന്താ അവിദൂരേ ഗമനാഗമനസമ്പന്നം സമ്പത്തപബ്ബജിതാനം സുലഭപിണ്ഡം ഗോചരഗാമഞ്ച അദ്ദസം. **അലം വതാതി** സമത്ഥം വത. **തത്ഥേവ നിസീദിന്തി** ബോധിപല്ലങ്കേ നിസജ്ജം സന്ധായാഹ. ഉപരിസുത്തസ്മിഞ്ഹി **തത്ഥേവാതി** ദുക്കരകാരികട്ഠാനം അധിപ്പേതം, ഇധ പന ബോധിപല്ലങ്കോ. തേനാഹ - ''തത്ഥേവ നിസീദി''ന്തി. **അലമിദം പധാനായാതി** ഇദം ഠാനം പധാനത്ഥായ സമത്ഥന്തി ഏവം ചിന്തേത്വാ നിസീദിന്തി അത്ഥോ.

ഛ്വ്വം. **അജ്ഝഗമന്തി** അധിഗച്ഛിം പടിലഭിം. **ഞാണഞ്ച പന മേ ദസ്സനന്തി** സബ്ബധമ്മദസ്സനസമത്ഥഞ്ച മേ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം ഉദപാദി. **അകുപ്പാ മേ വിമുത്തീതി** മയ്ഹം അരഹത്തഫലവിമുത്തി അകുപ്പതായ ച അകുപ്പാരമ്മണതായ ച അകുപ്പാ, സാ ഹി രാഗാദീഹി ന കുപ്പതീതി അകുപ്പതായപി അകുപ്പാ, അകുപ്പം നിബ്ബാനമസ്സാരമ്മണന്തിപി അകുപ്പാ. **അയമന്തിമാ ജാതീതി** അയം സബ്ബപച്ഛിമാ ജാതി. **നത്ഥി ദാനി പുനബ്ഭവോതി** ഇദാനി മേ പുന പടിസന്ധി നാമ നത്ഥീതി ഏവം പച്ചവേക്ഖണഞാണമ്പി മേ ഉപ്പന്നന്തി ദസ്സേതി.

ഛ്വ്ഥ. **അധിഗതോതി** പടിവിദ്ധോ. **ധമ്മോതി** ചതുസച്ചധമ്മോ. **ഗമ്ഭീരോതി** ഉത്താനഭാവപടിക്ഖേപവചനമേതം. **ദുദ്ദസോതി** ഗമ്ഭീരത്താവ ദുദ്ദസോ ദുക്ഖേന ദട്ഠബ്ബോ, ന സക്കാ സുഖേന ദട്ഠും. ദുദ്ദസത്താവ **ദുരനുബോധോ,** ദുക്ഖേന അവബുജ്ഝിതബ്ബോ, ന സക്കാ സുഖേന അവബുജ്ഝിതും. **സന്തോതി** നിബ്ബുതോ. **പണീതോതി** അതപ്പകോ. ഇദം ദ്വയം ലോകുത്തരമേവ സന്ധായ വുത്തം. **അതക്കാവചരോതി** തക്കേന അവചരിതബ്ബോ ഓഗാഹിതബ്ബോ ന ഹോതി, ഞാണേനേവ അവചരിതബ്ബോ. **നിപുണോതി** സണ്ഹോ. **പണ്ഡിതവേദനീയോതി** സമ്മാപടിപദം പടിപന്നേഹി പണ്ഡിതേഹി വേദിതബ്ബോ. **ആലയരാമാതി** സത്താ പഞ്ചസു കാമഗുണേസു അല്ലീയന്തി. തസ്മാ തേ **ആലയാതി** വുച്ചന്തി. അട്ഠസതതണ്ഹാവിചരിതാനി ആലയന്തി, തസ്മാ ആലയാതി വുച്ചന്തി. തേഹി ആലയേഹി രമന്തീതി **ആലയരാമാ**. ആലയേസു രതാതി **ആലയരതാ**. ആലയേസു സുട്ഠു മുദിതാതി **ആലയസമ്മുദിതാ**. യഥേവ ഹി സുസജ്ജിതം പുപ്ഫഫലഭരിതരുക്ഖാദിസമ്പന്നം ഉയ്യാനം പവിട്ഠോ രാജാ തായ തായ സമ്പത്തിയാ രമതി, സമ്മുദിതോ ആമോദിതപമോദിതോ ഹോതി, ന ഉക്കണ്ഠതി, സായമ്പി നിക്ഖമിതും ന ഇച്ഛതി; ഏവമിമേഹിപി കാമാലയതണ്ഹാലയേഹി സത്താ രമന്തി, സംസാരവട്ടേ സമ്മുദിതാ അനുക്കണ്ഠിതാ വസന്തി. തേന നേസം ഭഗവാ ദുവിധമ്പി ആലയം ഉയ്യാനഭൂമിം വിയ ദസ്സേന്തോ ''ആലയരാമാ''തിആദിമാഹ.

യദിദന്തി നിപാതോ, തസ്സ ഠാനം സന്ധായ ''യം ഇദ''ന്തി, പടിച്ചസമുപ്പാദം സന്ധായ ''യോ അയ''ന്തി ഏവമത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. **ഇദപ്പച്ചയതാപടിച്ചസമുപ്പാദോതി** ഇമേസം പച്ചയാ ഇദപ്പച്ചയാ; ഇദപ്പച്ചയാ ഏവ ഇദപ്പച്ചയതാ; ഇദപ്പച്ചയതാ ച സാ പടിച്ചസമുപ്പാദോ ചാതി **ഇദപ്പച്ചയതാപടിച്ചസമുപ്പാദോ**. സങ്ഖാരാദിപച്ചയാനമേതം അധിവചനം. **സബ്ബസങ്ഖാരസമഥോതി**ആദി സബ്ബം നിബ്ബാനമേവ. യസ്മാ ഹി തം ആഗമ്മ സബ്ബസങ്ഖാരവിപ്ഫന്ദിതാനി സമ്മന്തി വൂപസമ്മന്തി, തസ്മാ **സബ്ബസങ്ഖാരസമഥോതി** വുച്ചതി. യസ്മാ ച തം ആഗമ്മ സബ്ബേ ഉപധയോ പടിനിസ്സട്ഠാ ഹോന്തി, സബ്ബാ തണ്ഹാ ഖീയന്തി, സബ്ബേ കിലേസരാഗാ വിരജ്ജന്തി, സബ്ബം ദുക്ഖം നിരുജ്ഝതി; തസ്മാ **സബ്ബൂപധിപടിനിസ്സഗ്ഗോ തണ്ഹാക്ഖയോ വിരാഗോ നിരോധോതി** വുച്ചതി. സാ പനേസാ തണ്ഹാ ഭവേന ഭവം, ഫലേന വാ സദ്ധിം കമ്മം വിനതി സംസിബ്ബതീതി കത്വാ **വാനന്തി** വുച്ചതി, തതോ നിക്ഖന്തം വാനതോതി **നിബ്ബാനം. സോ മമസ്സ കിലമഥോതി** യാ അജാനന്താനം ദേസനാ നാമ, സോ മമ കിലമഥോ അസ്സ, സാ മമ വിഹേസാ അസ്സാതി അത്ഥോ. കായകിലമഥോ ചേവ കായവിഹേസാ ച അസ്സാതി വുത്തം ഹോതി. ചിത്തേ പന ഉഭയമ്പേതം ബുദ്ധാനം

നത്ഥി. **അപിസ്സൂ**തി അനുബ്രൂഹനത്ഥേ നിപാതോ, സോ ''ന കേവലം എതദഹോസി, ഇമാപി ഗാഥാ പടിഭംസൂ''തി ദീപേതി. **മന്തി** മമ. **അനച്ഛരിയാ**തി അനുഅച്ഛരിയാ. **പടിഭംസൂ**തി പടിഭാനസങ്ഖാതസ്സ ഞാണസ്സ ഗോചരാ അഹേസും; പരിവിതക്കയിതബ്ബതം പാപുണിംസു.

കിച്ഛേനാതി ദുക്ഖേന, ന ദുക്ഖായ പടിപദായ. ബുദ്ധാനഞ്ഹി ചത്താരോപി മഗ്ഗാ സുഖപ്പടിപദാവ ഹോന്തി. പാരമീപൂരണകാലേ പന സരാഗസദോസസമോഹസ്സേവ സതോ ആഗതാഗതാനം യാചകാനം , അലങ്കതപ്പടിയത്തം സീസം കന്തിത്വാ, ഗലലോഹിതം നീഹരിത്വാ, സുഅഞ്ജിതാനി അക്ഖീനി ഉപ്പാടേത്വാ, കുലവംസപ്പദീപം പുത്തം മനാപചാരിനിം ഭരിയന്തി ഏവമാദീനി ദേന്തസ്സ, അഞ്ഞാനി ച ഖന്തിവാദിസദിസേസു അത്തഭാവേസു ഛേജ്ജഭേജ്ജാദീനി പാപുണന്തസ്സ ആഗമനിയപടിപദം സന്ധായേതം വുത്തം . **ഹല**ന്തി ഏത്ഥ **ഹ-**കാരോ നിപാതമത്തോ, **അല**ന്തി അത്ഥോ. **പകാസിതു**ന്തി ദേസിതും, ഏവം കിച്ഛേന അധിഗതസ്സ ധമ്മസ്സ അലം ദേസിതും, പരിയത്തം ദേസിതും, കോ അത്ഥോ ദേസിതേനാതി വുത്തം ഹോതി. **രാഗദോസപരേതേഹീ**തി രാഗദോസപരിഫുട്ഠേഹി രാഗദോസാനുഗതേഹി വാ.

പടിസോതഗാമിന്തി നിച്ചാദീനം പടിസോതം അനിച്ചം ദുക്ഖമനത്താ അസുഭന്തി ഏവം ഗതം ചതുസച്ചധമ്മം. **രാഗരത്താ**തി കാമരാഗേന ഭവരാഗേന ദിട്ഠിരാഗേന ച രത്താ. **ന ദക്ഖന്തീ**തി അനിച്ചം ദുക്ഖമനത്താ അസുഭന്തി ഇമിനാ സഭാവേന ന പസ്സിസ്സന്തി, തേ അപസ്സന്തേ കോ സക്ഖിസ്സതി ഏവം ഗാഹാപേതും. **തമോഖന്ധേന ആവുടാ**തി അവിജ്ജാരാസിനാ അജ്ഝോത്ഥടാ.

൨൮൩. **അപ്പോസ്സുക്കതായാ**തി നിരുസ്സുക്കഭാവേന, അദേസേതുകാമതായാതി അത്ഥോ. കസ്മാ പനസ്സ ഏവം ചിത്തം നമി, നനു ഏസ മുത്തോ മോചേസ്സാമി, തിണ്ണോ താരേസ്സാമി.

> ''കിം മേ അഞ്ഞാതവേസേന, ധമ്മം സച്ഛികതേനിധ;
> സബ്ബഞ്ഞുതം പാപുണിത്വാ, താരയിസ്സം സദേവക''ന്തി. (ബു॰ വം॰ ൨.൫൬) -

പത്ഥനം കത്വാ പാരമിയോ പൂരേത്വാ സബ്ബഞ്ഞുതം പത്തോതി. സച്ചമേതം, തദേവം പച്ചവേക്ഖണാനുഭാവേന പനസ്സ ഏവം ചിത്തം നമി. തസ്സ ഹി സബ്ബഞ്ഞുതം പത്വാ സത്താനം കിലേസഗഹനതം, ധമ്മസ്സ ച ഗമ്ഭീരതം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ സത്താനം കിലേസഗഹനതാ ച ധമ്മഗമ്ഭീരതാ ച സബ്ബാകാരേന പാകടാ ജാതാ. അഥസ്സ ''ഇമേ സത്താ കഞ്ജികപുണ്ണാ ലാബു വിയ, തക്കഭരിതാ ചാടി വിയ, വസാതേലപീതപിലോതികാ വിയ, അഞ്ജനമക്ഖിതഹത്ഥോ വിയ ച കിലേസഭരിതാ അതിസംകിലിട്ഠാ രാഗരത്താ ദോസദുട്ഠാ മോഹമൂള്ഹാ, തേ കിം നാമ പടിവിജ്ഝിസ്സന്തീ''തി ചിന്തയതോ കിലേസഗഹനപച്ചവേക്ഖണാനുഭാവേനാപി ഏവം ചിത്തം നമി.

''അയഞ്ച ധമ്മോ പഥവീസന്ധാരകഉദകക്ഖന്ധോ വിയ ഗമ്ഭീരോ, പബ്ബതേന പടിച്ഛാദേത്വാ ഠപിതോ സാസപോ വിയ ദുദ്ദസോ, സതധാ ഭിന്നസ്സ വാലസ്സ കോടിയാ കോടിപടിപാദനം വിയ ദുരനുബോധോ. നനു മയാ ഹി ഇമം ധമ്മം പടിവിജ്ഝിതും വായമന്തേന അദിന്നം ദാനം നാമ നത്ഥി, അരക്ഖിതം സീലം നാമ നത്ഥി, അപരിപൂരിതാ കാചി പാരമീ നാമ നത്ഥി? തസ്സ മേ നിരുസ്സാഹം വിയ മാരബലം വിധമന്തസ്സാപി പഥവീ ന കമ്പിത്ഥ, പഠമയാമേ പുബ്ബേനിവാസം അനുസ്സരന്തസ്സാപി ന കമ്പിത്ഥ, മജ്ഝിമയാമേ ദിബ്ബചക്ഖും സോധേന്തസ്സാപി ന കമ്പിത്ഥ, പച്ഛിമയാമേ പന പടിച്ചസമുപ്പാദം പടിവിജ്ഝന്തസ്സേവ മേ ദസസഹസ്സിലോകധാതു കമ്പിത്ഥ. ഇതി മാദിസേനാപി തിക്ഖഞാണേന കിച്ഛേനേവായം ധമ്മോ പടിവിദ്ധോ, തം ലോകിയമഹാജനാ കഥം പടിവിജ്ഝിസ്സന്തീ''തി ധമ്മഗമ്ഭീരതാപച്ചവേക്ഖണാനുഭാവേനാപി ഏവം ചിത്തം നമീതി വേദിതബ്ബം.

അപിച ബ്രഹ്മുനാ യാചിതേ ദേസേതുകാമതായപിസ്സ ഏവം ചിത്തം നമി. ജാനാതി ഹി ഭഗവാ - “മമ അപ്പോസ്സുക്കതായ ചിത്തേ നമമാനേ മം മഹാബ്രഹ്മാ ധമ്മദേസനം യാചിസ്സതി, ഇമേ ച സത്താ ബ്രഹ്മഗരുകാ, തേ ‘സത്ഥാ കിര ധമ്മം ന ദേസേതുകാമോ അഹോസി, അഥ നം മഹാബ്രഹ്മാ യാചിത്വാ ദേസാപേസി, സന്തോ വത, ഭോ, ധമ്മോ പണീതോ വത, ഭോ, ധമ്മോ’തി മഞ്ഞമാനാ സുസ്സൂസിസ്സന്തീ”തി. ഇദമ്പിസ്സ കാരണം പടിച്ച അപ്പോസ്സുക്കതായ ചിത്തം നമി, നോ ധമ്മദേസനായാതി വേദിതബ്ബം.

സഹമ്പതിസ്സാതി സോ കിര കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ സാസനേ സഹകോ നാമ ഥേരോ പഠമജ്ഝാനം നിബ്ബത്തേത്വാ പഠമജ്ഝാനഭൂമിയം കപ്പായുകബ്രഹ്മാ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തോ. തത്ര നം സഹമ്പതിബ്രഹ്മാതി പടിസഞ്ജാനന്തി, തം സന്ധായാഹ - “ബ്രഹ്മുനോ സഹമ്പതിസ്സാ”തി. **നസ്സതി വത, ഭോ**തി സോ കിര ഇമം സദ്ദം തഥാ നിച്ഛാരേസി, യഥാ ദസസഹസ്സിലോകധാതുബ്രഹ്മാനോ സുത്വാ സബ്ബേ സന്നിപതിംസു. **യത്ര ഹി നാമാ**തി യസ്മിം നാമ ലോകേ. **പുരതോ പാതുരഹോസീ**തി തേഹി ദസഹി ബ്രഹ്മസഹസ്സേഹി സദ്ധിം പാതുരഹോസി. **അപ്പരജക്ഖജാതികാ**തി പഞ്ഞാമയേ അക്ഖിമ്ഹി അപ്പം പരിത്തം രാഗദോസമോഹരജം ഏതേസം, ഏവംസഭാവാതി **അപ്പരജക്ഖജാതികാ**. **അസ്സവനതാ**തി അസ്സവനതായ. **ഭവിസ്സന്തീ**തി പുരിമബുദ്ധേസു ദസപുഞ്ഞകിരിയവസേന കതാധികാരാ പരിപാകഗതപദുമാനി വിയ സൂരിയരസ്മിസമ്ഫസ്സം, ധമ്മദേസനംയേവ ആകങ്ഖമാനാ ചതുപ്പദികഗാഥാവസാനേ അരിയഭൂമിം ഓക്കമനാരഹാ ന ഏകോ, ന ദ്വേ, അനേകസതസഹസ്സാ ധമ്മസ്സ അഞ്ഞാതാരോ ഭവിസ്സന്തീതി ദസ്സേതി.

പാതുരഹോസീതി പാതുഭവി. **സമലേഹി ചിന്തിതോ**തി സമലേഹി ഛഹി സത്ഥാരേഹി ചിന്തിതോ. തേ ഹി പുരേതരം ഉപ്പജ്ജിത്വാ സകലജമ്ബുദീപേ കണ്ടകേ പത്ഥരമാനാ വിയ, വിസം സിഞ്ചമാനാ വിയ ച സമലം മിച്ഛാദിട്ഠിധമ്മം ദേസയിംസു. **അപാപുരേത**ന്തി വിവര ഏതം. **അമതസ്സ ദ്വാര**ന്തി അമതസ്സ നിബ്ബാനസ്സ ദ്വാരഭൂതം അരിയമഗ്ഗം. **സുണന്തു ധമ്മം വിമലേനാനുബുദ്ധ**ന്തി ഇമേ സത്താ രാഗാദിമലാനം അഭാവതോ വിമലേന സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന അനുബുദ്ധം ചതുസച്ചധമ്മം സുണന്തു താവ ഭഗവാതി യാചതി.

സേലേ യഥാ പബ്ബതമുദ്ധനിട്ഠിതോതി സേലമയേ ഏകഗ്ഘനേ പബ്ബതമുദ്ധനി യഥാ ഠിതോവ. ന ഹി തസ്സ ഠിതസ്സ ദസ്സനത്ഥം ഗീവുക്ഖിപനപസാരണാദികിച്ചം അത്ഥി. **തഥൂപമ**ന്തി തപ്പടിഭാഗം സേലപബ്ബതൂപമം. അയം പനേത്ഥ സങ്ഖേപത്ഥോ - യഥാ സേലപബ്ബതമുദ്ധനി ഠിതോവ ചക്ഖുമാ പുരിസോ സമന്തതോ ജനതം പസ്സേയ്യ, തഥാ ത്വമ്പി, സുമേധ, സുന്ദരപഞ്ഞ-സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേന സമന്തചക്ഖു ഭഗവാ ധമ്മമയം പാസാദമാരുയ്ഹ സയം അപേതസോകോ സോകാവതിണ്ണം ജാതിജരാഭിഭൂതം ജനതം അവേക്ഖസ്സു ഉപധാരയ ഉപപരിക്ഖ. അയം പനേത്ഥ അധിപ്പായോ - യഥാ ഹി പബ്ബതപാദേ സമന്താ മഹന്തം ഖേത്തം കത്വാ തത്ഥ കേദാരപാളീസു കുടികായോ കത്വാ രത്തിം അഗ്ഗിം ജാലേയ്യും. ചതുരങ്ഗസമന്നാഗതഞ്ച അന്ധകാരം അസ്സ, അഥ തസ്സ പബ്ബതസ്സ മത്ഥകേ ഠത്വാ ചക്ഖുമതോ പുരിസസ്സ ഭൂമിം ഓലോകയതോ നേവ ഖേത്തം, ന കേദാരപാളിയോ, ന കുടിയോ, ന തത്ഥ സയിതമനുസ്സാ പഞ്ഞായേയ്യും. കുടികാസു പന അഗ്ഗിജാലാമത്തകമേവ പഞ്ഞായേയ്യ. ഏവം ധമ്മപാസാദം ആരുയ്ഹ സത്തനികായം ഓലോകയതോ തഥാഗതസ്സ, യേ തേ അകതകല്യാണാ സത്താ, തേ ഏകവിഹാരേ ദക്ഖിണജാണുപസ്സേ നിസിന്നാപി ബുദ്ധചക്ഖുസ്സ ആപാഥം നാഗച്ഛന്തി, രത്തിം ഖിത്താ സരാ വിയ ഹോന്തി. യേ പന കതകല്യാണാ വേനേയ്യപുഗ്ഗലാ, തേ ഏവസ്സ ദൂരേപി ഠിതാ ആപാഥം ആഗച്ഛന്തി, സോ അഗ്ഗി വിയ ഹിമവന്തപബ്ബതോ വിയ ച. വുത്തമ്പി ചേതം -

> “ദൂരേ സന്തോ പകാസേന്തി, ഹിമവന്തോവ പബ്ബതോ;
> അസന്തേത്ഥ ന ദിസ്സന്തി, രത്തിം ഖിത്താ യഥാ സരാ”തി. (ധ॰ പ॰ ൩൦൪);

ഉട്ഠേഹീതി ഭഗവതോ ധമ്മദേസനത്ഥം ചാരികചരണം യാചന്തോ ഭണതി. **വീരാ**തിആദീസു ഭഗവാ വീരിയവന്തതായ **വീരോ**. ദേവപുത്തമച്ചുകിലേസമാരാനം വിജിതത്താ **വിജിതസങ്ഗാമോ**. ജാതികന്താരാദിനിത്ഥരണത്ഥായ വേനേയ്യസത്ഥവാഹനസമത്ഥതായ **സത്ഥവാഹോ**. കാമച്ഛന്ദഇണസ്സ അഭാവതോ **അണണോ**തി വേദിതബ്ബോ.

൨൮൩. **അജ്ഝേസനന്തി** യാചനം. **ബുദ്ധചക്ഖുനാ**തി ഇന്ദ്രിയപരോപരിയത്തഞാണേന ച ആസയാനുസയഞാണേന ച. ഇമേസഞ്ഹി ദ്വിന്നം ഞാണാനം ബുദ്ധചക്ഖൂതി നാമം, സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസ്സ സമന്തചക്ഖൂതി, തിണ്ണം മഗ്ഗഞാണാനം ധമ്മചക്ഖൂതി. **അപ്പരജക്ഖേ**തിആദീസു യേസം വുത്തനയേനേവ പഞ്ഞാചക്ഖുമ്ഹി രാഗാദിരജം അപ്പം, തേ **അപ്പരജക്ഖാ**. യേസം തം മഹന്തം, തേ **മഹാരജക്ഖാ**. യേസം സദ്ധാദീനി ഇന്ദ്രിയാനി തിക്ഖാനി, തേ **തിക്ഖിന്ദ്രിയാ**. യേസം താനി മുദൂനി, തേ **മുദിന്ദ്രിയാ**. യേസം തേയേവ സദ്ധാദയോ ആകാരാ സുന്ദരാ, തേ **സ്വാകാരാ**. യേ കഥിതകാരണം സല്ലക്ഖേന്തി, സുഖേന സക്കാ ഹോന്തി വിഞ്ഞാപേതും, തേ **സുവിഞ്ഞാപയാ**. യേ പരലോകഞ്ചേവ വജ്ജഞ്ച ഭയതോ പസ്സന്തി, തേ **പരലോകവജ്ജഭയദസ്സാവിനോ** നാമ.

അയം പനേത്ഥ പാളി - ''സദ്ധോ പുഗ്ഗലോ അപ്പരജക്ഖോ, അസ്സദ്ധോ പുഗ്ഗലോ മഹാരജക്ഖോ. ആരദ്ധവീരിയോ..., കുസീതോ..., ഉപട്ഠിതസ്സതി..., മുട്ഠസ്സതി..., സമാഹിതോ..., അസമാഹിതോ..., പഞ്ഞവാ..., ദുപ്പഞ്ഞോ പുഗ്ഗലോ മഹാരജക്ഖോ. തഥാ സദ്ധോ പുഗ്ഗലോ തിക്ഖിന്ദ്രിയോ...പേ॰... പഞ്ഞവാ പുഗ്ഗലോ പരലോകവജ്ജഭയദസ്സാവീ, ദുപ്പഞ്ഞോ പുഗ്ഗലോ ന പരലോകവജ്ജഭയദസ്സാവീ. **ലോകോ**തി ഖന്ധലോകോ, ആയതനലോകോ, ധാതുലോകോ, സമ്പത്തിഭവലോകോ, സമ്പത്തിസമ്ഭവലോകോ, വിപത്തിഭവലോകോ, വിപത്തിസമ്ഭവലോകോ, ഏകോ ലോകോ സബ്ബേ സത്താ ആഹാരട്ഠിതികാ. ദ്വേ ലോകാ - നാമഞ്ച രൂപഞ്ച. തയോ ലോകാ - തിസ്സോ വേദനാ. ചത്താരോ ലോകാ - ചത്താരോ ആഹാരാ. പഞ്ച ലോകാ - പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധാ. ഛ ലോകാ - ഛ അജ്ഝത്തികാനി ആയതനാനി. സത്ത ലോകാ - സത്ത വിഞ്ഞാണട്ഠിതിയോ. അട്ഠ ലോകാ - അട്ഠ ലോകധമ്മാ. നവ ലോകാ - നവ സത്താവാസാ. ദസ ലോകാ - ദസായതനാനി. ദ്വാദസ ലോകാ - ദ്വാദസായതനാനി. അട്ഠാരസ ലോകാ - അട്ഠാരസ്സ ധാതുയോ. വജ്ജന്തി സബ്ബേ കിലേസാ വജ്ജാ, സബ്ബേ ദുച്ചരിതാ വജ്ജാ, സബ്ബേ അഭിസങ്ഖാരാ വജ്ജാ, സബ്ബേ ഭവഗാമികമ്മാ വജ്ജാ. ഇതി ഇമസ്മിഞ്ച ലോകേ ഇമസ്മിഞ്ച വജ്ജേ തിബ്ബാ ഭയസഞ്ഞാ പച്ചുപട്ഠിതാ ഹോതി, സേയ്യഥാപി ഉക്ഖിത്താസികേ വധകേ. ഇമേഹി പഞ്ഞാസായ ആകാരേഹി ഇമാനി പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി ജാനാതി പസ്സതി അഞ്ഞാസി പടിവിജ്ഝി. ഇദം തഥാഗതസ്സ ഇന്ദ്രിയപരോപരിയത്തേ ഞാണ''ന്തി (പടി॰ മ॰ ൧.൧൧൨).

ഉപ്പലിനിയന്തി ഉപ്പലവനേ. ഇതരേസുപി ഏസേവ നയോ. **അന്തോനിമുഗ്ഗപോസീനീ**തി യാനി അന്തോ നിമുഗ്ഗാനേവ പോസിയന്തി. **ഉദകം അച്ചുഗ്ഗമ്മ ഠിതാനീ**തി ഉദകം അതിക്കമിത്വാ ഠിതാനി. തത്ഥ യാനി അച്ചുഗ്ഗമ്മ ഠിതാനി, താനി സൂരിയരസ്മിസമ്ഫസ്സം ആഗമയമാനാനി ഠിതാനി അജ്ജ പുപ്ഫനകാനി. യാനി സമോദകം ഠിതാനി, താനി സ്വേ പുപ്ഫനകാനി. യാനി ഉദകാനുഗ്ഗതാനി അന്തോനിമുഗ്ഗപോസീനി, താനി തതിയദിവസേ പുപ്ഫനകാനി. ഉദകാ പന അനുഗ്ഗതാനി അഞ്ഞാനിപി സരോഗഉപ്പലാദീനി നാമ അത്ഥി, യാനി നേവ പുപ്ഫിസ്സന്തി, മച്ഛകച്ഛപഭക്ഖാനേവ ഭവിസ്സന്തി. താനി പാളിം നാരുള്ഹാനി. ആഹരിത്വാ പന ദീപേതബ്ബാനീതി ദീപിതാനി.

യഥേവ ഹി താനി ചതുബ്ബിധാനി പുപ്ഫാനി, ഏവമേവ ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞൂ വിപഞ്ചിതഞ്ഞൂ നേയ്യോ പദപരമോതി ചത്താരോ പുഗ്ഗലാ. തത്ഥ ''യസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ സഹ ഉദാഹടവേലായ ധമ്മാഭിസമയോ ഹോതി, അയം വുച്ചതി പുഗ്ഗലോ **ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞൂ**. യസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ സംഖിത്തേന ഭാസിതസ്സ വിത്ഥാരേന അത്ഥേ

വിഭജിയമാനേ ധമ്മാഭിസമയോ ഹോതി, അയം വുച്ചതി പുഗ്ഗലോ **വിപഞ്ചിതഞ്ഞൂ**. യസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഉദ്ദേസതോ പരിപുച്ഛതോ യോനിസോ മനസികരോതോ കല്യാണമിത്തേ സേവതോ ഭജതോ പയിരുപാസതോ അനുപുബ്ബേന ധമ്മാഭിസമയോ ഹോതി, അയം വുച്ചതി പുഗ്ഗലോ **നേയ്യോ**. യസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ബഹുമ്പി സുണതോ ബഹുമ്പി ഭണതോ ബഹുമ്പി ധാരയതോ ബഹുമ്പി വാചയതോ ന തായ ജാതിയാ ധമ്മാഭിസമയോ ഹോതി, അയം വുച്ചതി പുഗ്ഗലോ **പദപരമോ"** (പു॰ പ॰ ൧൪൮). തത്ഥ ഭഗവാ ഉപ്പലവനാദിസദിസം ദസസഹസ്സിലോകധാതും ഓലോകേന്തോ "അജ്ജ പുപ്ഫനകാനി വിയ ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞൂ, സ്വേ പുപ്ഫനകാനി വിയ വിപഞ്ചിതഞ്ഞൂ, തതിയദിവസേ പുപ്ഫനകാനി വിയ നേയ്യോ, മച്ഛകച്ഛപഭക്ഖാനി പുപ്ഫാനി വിയ പദപരമോ"തി അദ്ദസ. പസ്സന്തോ ച "എത്തകാ അപ്പരജക്ഖാ, എത്തകാ മഹാരജക്ഖാ, തത്രാപി എത്തകാ ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞൂ"തി എവം സബ്ബാകാരതോവ അദ്ദസ.

തത്ഥ തിണ്ണം പുഗ്ഗലാനം ഇമസ്മിംയേവ അത്തഭാവേ ഭഗവതോ ധമ്മദേസനാ അത്ഥം സാധേതി. പദപരമാനം അനാഗതേ വാസനത്ഥായ ഹോതി. അഥ ഭഗവാ ഇമേസം ചതുന്നം പുഗ്ഗലാനം അത്ഥാവഹം ധമ്മദേസനം വിദിത്വാ ദേസേതുകമ്യതം ഉപ്പാദേത്വാ പുന സബ്ബേപി തീസു ഭവേസു സത്തേ ഭബ്ബാഭബ്ബവസേന ദ്വേ കോട്ഠാസേ അകാസി. യേ സന്ധായ വുത്തം - "കതമേ തേ സത്താ അഭബ്ബാ, യേ തേ സത്താ കമ്മാവരണേന സമന്നാഗതാ കിലേസാവരണേന സമന്നാഗതാ വിപാകാവരണേന സമന്നാഗതാ അസ്സദ്ധാ അച്ഛന്ദികാ ദുപ്പഞ്ഞാ അഭബ്ബാ നിയാമം ഓക്കമിതും കുസലേസു ധമ്മേസു സമ്മത്തം, ഇമേ തേ സത്താ അഭബ്ബാ. കതമേ തേ സത്താ ഭബ്ബാ? യേ തേ സത്താ ന കമ്മാവരണേന...പേ॰... ഇമേ തേ സത്താ ഭബ്ബാ"തി (വിഭ॰ ൸൨൭; പടി॰ മ॰ ൧.൧൧൩). തത്ഥ സബ്ബേപി അഭബ്ബപുഗ്ഗലേ പഹായ ഭബ്ബപുഗ്ഗലേയേവ ഞാണേന പരിഗ്ഗഹേത്വാ "എത്തകാ രാഗചരിതാ, എത്തകാ ദോസമോഹചരിതാ വിതക്കസദ്ധാബുദ്ധിചരിതാ"തി ഛ കോട്ഠാസേ അകാസി; എവം കത്വാ ധമ്മം ദേസിസ്സാമീതി ചിന്തേസി.

പച്ചഭാസിന്തി പതിഅഭാസിം. **അപാരുതാ**തി വിവടാ. **അമതസ്സ ദ്വാരാ**തി അരിയമഗ്ഗോ. സോ ഹി അമതസങ്ഖാതസ്സ നിബ്ബാനസ്സ ദ്വാരം, സോ മയാ വിവരിത്വാ ഠപിതോതി ദസ്സേതി. **പമുഞ്ചന്തു സദ്ധ**ന്തി സബ്ബേ അത്തനോ സദ്ധം പമുഞ്ചന്തു, വിസ്സജ്ജേന്തു. പച്ഛിമപദദ്വയേ അയമത്ഥോ, അഹഞ്ഹി അത്തനോ പഗുണം സുപ്പവത്തിതമ്പി ഇമം പണീതം ഉത്തമം ധമ്മം കായവാചാകിലമഥസഞ്ഞീ ഹുത്വാ ന ഭാസിം . ഇദാനി പന സബ്ബോ ജനോ സദ്ധാഭാജനം ഉപനേതു, പൂരേസ്സാമി നേസം സങ്കപ്പന്തി.

൨൮൪. **തസ്സ മയ്ഹം, ഭിക്ഖവേ, എതദഹോസീ**തി എതം അഹോസി - **കസ്സ നു ഖോ അഹം പഠമം ധമ്മം ദേസേയ്യ**ന്തി അയം ധമ്മദേസനാപടിസംയുത്തോ വിതക്കോ ഉദപാദീതി അത്ഥോ. കദാ പനേസ ഉദപാദീതി? ബുദ്ധഭൂതസ്സ അട്ഠമേ സത്താഹേ.

തത്രായം അനുപുബ്ബികഥാ - ബോധിസത്തോ കിര മഹാഭിനിക്ഖമനദിവസേ വിവടം ഇത്ഥാഗാരം ദിസ്വാ സംവിഗ്ഗഹദയോ, "കണ്ഡകം ആഹരാ"തി ഛന്നം ആമന്തേത്വാ ഛന്നസഹായോ അസ്സരാജപിട്ഠിഗതോ നഗരതോ നിക്ഖമിത്വാ കണ്ഡകനിവത്തനചേതിയട്ഠാനം നാമ ദസ്സേത്വാ തീണി രജ്ജാനി അതിക്കമ്മ അനോമാനദീതീരേ പബ്ബജിത്വാ അനുപുബ്ബേന ചാരികം ചരമാനോ രാജഗഹേ പിണ്ഡായ ചരിത്വാ പണ്ഡവപബ്ബതേ നിസിന്നോ മഗധിസ്സരേന രഞ്ഞാ നാമഗോത്തം പുച്ഛിത്വാ, "ഇമം രജ്ജം സമ്പടിച്ഛാഹീ"തി വുത്തോ, "അലം മഹാരാജ, ന മയ്ഹം രജ്ജേന അത്ഥോ, അഹം രജ്ജം പഹായ ലോകഹിതത്ഥായ പധാനം അനുയുഞ്ജിത്വാ ലോകേ വിവടച്ഛദോ ഭവിസ്സാമീതി നിക്ഖന്തോ"തി വത്വാ, "തേന ഹി ബുദ്ധോ ഹുത്വാ പഠമം മയ്ഹം വിജിതം ഓസരേയ്യാസീ"തി പടിഞ്ഞം ഗഹിതോ കാലാമഞ്ച ഉദകഞ്ച ഉപസങ്കമിത്വാ തേസം ധമ്മദേസനായ സാരം അവിന്ദന്തോ തതോ പക്കമിത്വാ

ഉരുവേളായ ഛബ്ബസ്സാനി ദുക്കരകാരികം കരോന്തോപി അമതം പടിവിജ്ഝിതും അസക്കോന്തോ ഓളാരികാഹാരപടിസേവനേന കായം സന്തപ്പേസി.

തദാ ച ഉരുവേലഗാമേ **സുജാതാ** നാമ കുടുമ്ബിയധീതാ ഏകസ്മിം നിഗ്രോധരുക്ഖേ പത്ഥനമകാസി - "സചാഹം സമാനജാതികം കുലഘരം ഗന്ത്വാ പഠമഗബ്ഭേ പുത്തം ലഭിസ്സാമി, ബലികമ്മം കരിസ്സാമീ"തി. തസ്സാ സാ പത്ഥനാ സമിജ്ഝി. സാ വിസാഖപുണ്ണമദിവസേ പാതോവ ബലികമ്മം കരിസ്സാമീതി രത്തിയാ പച്ചൂസസമയേ ഏവ പായസം പടിയാദേസി. തസ്മിം പായസേ പച്ചമാനേ മഹന്തമഹന്താ പുപ്ഫുളാ ഉട്ഠഹിത്വാ ദക്ഖിണാവട്ടാ ഹുത്വാ സഞ്ചരന്തി. ഏകഫുസിതമ്പി ബഹി ന ഗച്ഛതി. മഹാബ്രഹ്മാ ഛത്തം ധാരേസി. ചത്താരോ ലോകപാലാ ഖഗ്ഗഹത്ഥാ ആരക്ഖം ഗണ്ഹിംസു. സക്കോ അലാതാനി സമാനേന്തോ അഗ്ഗിം ജാലേസി. ദേവതാ ചതൂസു ദീപേസു ഓജം സംഹരിത്വാ തത്ഥ പക്ഖിപിംസു. ബോധിസത്തോ ഭിക്ഖാചാരകാലം ആഗമയമാനോ പാതോവ ഗന്ത്വാ രുക്ഖമൂലേ നിസീദി. രുക്ഖമൂലേ സോധനത്ഥായ ഗതാ ധാതീ ആഗന്ത്വാ സുജാതായ ആരോചേസി - "ദേവതാ രുക്ഖമൂലേ നിസിന്നാ"തി. സുജാതാ, സബ്ബം പസാധനം പസാധേത്വാ സതസഹസ്സഗ്ഘനികേ സുവണ്ണഥാലേ പായസം വഡ്ഢേത്വാ അപരായ സുവണ്ണപാതിയാ പിദഹിത്വാ ഉക്ഖിപിത്വാ ഗതാ മഹാപുരിസം ദിസ്വാ സഹേവ പാതിയാ ഹത്ഥേ ഠപേത്വാ വന്ദിത്വാ "യഥാ മയ്ഹം മനോരഥോ നിപ്ഫന്നോ, ഏവം തുമ്ഹാകമ്പി നിപ്ഫജ്ജതൂ"തി വത്വാ പക്കാമി.

ബോധിസത്തോ നേരഞ്ജരായ തീരം ഗന്ത്വാ സുവണ്ണഥാലം തീരേ ഠപേത്വാ ന്ഹത്വാ പച്ചുത്തരിത്വാ ഏകൂനപണ്ണാസപിണ്ഡേ കരോന്തോ പായസം പരിഭുഞ്ജിത്വാ "സചാഹം അജ്ജ ബുദ്ധോ ഭവാമി, ഥാലം പടിസോതം ഗച്ഛതൂ"തി ഖിപി. ഥാലം പടിസോതം ഗന്ത്വാ ഥോകം ഠത്വാ കാലനാഗരാജസ്സ ഭവനം പവിസിത്വാ തിണ്ണം ബുദ്ധാനം ഥാലാനി ഉക്ഖിപിത്വാ അട്ഠാസി.

മഹാസത്തോ വനസണ്ഡേ ദിവാവിഹാരം കത്വാ സായന്ഹസമയേ **സോത്തിയേന** ദിന്നാ അട്ഠ തിണമുട്ഠിയോ ഗഹേത്വാ ബോധിമണ്ഡം ആരുയ്ഹ ദക്ഖിണദിസാഭാഗേ അട്ഠാസി. സോ പദേസോ പദുമിനിപത്തേ ഉദകബിന്ദു വിയ അകമ്പിത്ഥ. മഹാസത്തോ, "അയം മമ ഗുണം ധാരേതും ന സക്കോതീ"തി പച്ഛിമദിസാഭാഗം അഗമാസി, സോപി തഥേവ അകമ്പിത്ഥ. ഉത്തരദിസാഭാഗം അഗമാസി, സോപി തഥേവ അകമ്പിത്ഥ. പുരത്ഥിമദിസാഭാഗം അഗമാസി, തത്ഥ പല്ലങ്കപ്പമാണം ഠാനം സുനിഖാതഇന്ദഖിലോ വിയ നിച്ചലമഹോസി. മഹാസത്തോ "ഇദം ഠാനം സബ്ബബുദ്ധാനം കിലേസഭഞ്ജനവിദ്ധംസനട്ഠാന"ന്തി താനി തിണാനി അഗ്ഗേ ഗഹേത്വാ ചാലേസി. താനി ചിത്തകാരേന തൂലികഗ്ഗേന പരിച്ഛിന്നാനി വിയ അഹേസും. ബോധിസത്തോ , "ബോധിം അപ്പത്വാ ഇമം പല്ലങ്കം ന ഭിന്ദിസ്സാമീ"തി ചതുരങ്ഗവീരിയം അധിട്ഠഹിത്വാ പല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാ നിസീദി.

തങ്ഖണഞ്ഞേവ മാരോ ബാഹുസഹസ്സം മാപേത്വാ ദിയഡ്ഢയോജനസതികം ഗിരിമേഖലം നാമ ഹത്ഥിം ആരുയ്ഹ നവയോജനം മാരബലം ഗഹേത്വാ അദ്ധക്ഖികേന ഓലോകയമാനോ പബ്ബതോ വിയ അജ്ഝോത്ഥരന്തോ ഉപസങ്കമി. മഹാസത്തോ, "മയ്ഹം ദസ പാരമിയോ പൂരേന്തസ്സ അഞ്ഞോ സമണോ വാ ബ്രാഹ്മണോ വാ ദേവോ വാ മാരോ വാ ബ്രഹ്മാ വാ സക്ഖി നത്ഥി, വേസ്സന്തരത്തഭാവേ പന മയ്ഹം സത്തസു വാരേസു മഹാപഥവീ സക്ഖി അഹോസി; ഇദാനിപി മേ അയമേവ അചേതനാ കട്ഠകലിങ്ഗരൂപമാ മഹാപഥവീ സക്ഖീ"തി ഹത്ഥം പസാരേതി. മഹാപഥവീ താവദേവ അയദണ്ഡേന പഹതം കംസഥാലം വിയ രവസതം രവസഹസ്സം മുഞ്ചമാനാ വിരവിത്വാ പരിവത്തമാനാ മാരബലം ചക്കവാളമുഖവട്ടിയം മുഞ്ചനമകാസി. മഹാസത്തോ സൂരിയേ ധരമാനേയേവ മാരബലം വിധമിത്വാ പഠമയാമേ പുബ്ബേനിവാസഞാണം, മജ്ഝിമയാമേ ദിബ്ബചക്ഖും വിസോധേത്വാ പച്ഛിമയാമേ പടിച്ചസമുപ്പാദേ ഞാണം ഓതാരേത്വാ വട്ടവിവട്ടം

സമ്മസിത്വാ അരുണോദയേ ബുദ്ധോ ഹുത്വാ , “മയാ അനേകകപ്പകോടിസതസഹസ്സം അദ്ധാനം ഇമസ്സ പല്ലങ്കസ്സ അത്ഥായ വായാമോ കതോ”തി സത്താഹം ഏകപല്ലങ്കേന നിസീദി. അഥേകച്ചാനം ദേവതാനം, “കിം നു ഖോ അജ്ജേപി ബുദ്ധത്തകരാ ധമ്മാ അത്ഥീ”തി കങ്ഖാ ഉദപാദി.

അഥ ഭഗവാ അട്ഠമേ ദിവസേ സമാപത്തിതോ വുട്ഠായ ദേവതാനം കങ്ഖം ഞത്വാ കങ്ഖാവിധമനത്ഥം ആകാസേ ഉപ്പതിത്വാ യമകപാടിഹാരിയം ദസ്സേത്വാ താസം കങ്ഖം വിധമിത്വാ പല്ലങ്കതോ ഈസകം പാചീനനിസ്സിതേ ഉത്തരദിസാഭാഗേ ഠത്വാ ചത്താരി അസങ്ഖ്യേയ്യാനി കപ്പസതസഹസ്സഞ്ച പൂരിതാനം പാരമീനം ഫലാധിഗമട്ഠാനം പല്ലങ്കഞ്ചേവ ബോധിരുക്ഖഞ്ച അനിമിസേഹി അക്ഖീഹി ഓലോകയമാനോ സത്താഹം വീതിനാമേസി, തം ഠാനം **അനിമിസചേതിയം** നാമ ജാതം.

അഥ പല്ലങ്കസ്സ ച ഠിതട്ഠാനസ്സ ച അന്തരാ പുരത്ഥിമപച്ഛിമതോ ആയതേ രതനചങ്കമേ ചങ്കമന്തോ സത്താഹം വീതിനാമേസി, തം ഠാനം **രതനചങ്കമചേതിയം** നാമ ജാതം. തതോ പച്ഛിമദിസാഭാഗേ ദേവതാ രതനഘരം മാപയിംസു, തത്ഥ പല്ലങ്കേന നിസീദിത്വാ **അഭിധമ്മപിടകം** വിസേസതോ ചേത്ഥ അനന്തനയസമന്തപട്ഠാനം വിചിനന്തോ സത്താഹം വീതിനാമേസി, തം ഠാനം **രതനഘരചേതിയം** നാമ ജാതം. ഏവം ബോധിസമീപേയേവ ചത്താരി സത്താഹാനി വീതിനാമേത്വാ പഞ്ചമേ സത്താഹേ ബോധിരുക്ഖമൂലാ യേന അജപാലനിഗ്രോധോ തേനുപസങ്കമി, തത്രാപി ധമ്മം വിചിനന്തോയേവ വിമുത്തിസുഖഞ്ച പടിസംവേദേന്തോ നിസീദി, ധമ്മം വിചിനന്തോ ചേത്ഥ ഏവം അഭിധമ്മേ നയമഗ്ഗം സമ്മസി - പഠമം ധമ്മസങ്ഗണീപകരണം നാമ, തതോ വിഭങ്ഗപകരണം, ധാതുകഥാപകരണം, പുഗ്ഗലപഞ്ഞത്തിപകരണം, കഥാവത്ഥു നാമ പകരണം, യമകം നാമ പകരണം, തതോ മഹാപകരണം പട്ഠാനം നാമാതി.

തത്ഥസ്സ സണ്ഹസുഖുമപട്ഠാനമ്ഹി ചിത്തേ ഓതിണ്ണേ പീതി ഉപ്പജ്ജി; പീതിയാ ഉപ്പന്നായ ലോഹിതം പസീദി, ലോഹിതേ പസന്നേ ഛവി പസീദി. ഛവിയാ പസന്നായ പുരത്ഥിമകായതോ കൂടാഗാരാദിപ്പമാണാ രസ്മിയോ ഉട്ഠഹിത്വാ ആകാസേ പക്ഖന്ദഛദ്ദന്തനാഗകുലം വിയ പാചീനദിസായ അനന്താനി ചക്കവാളാനി പക്ഖന്ദാ, പച്ഛിമകായതോ ഉട്ഠഹിത്വാ പച്ഛിമദിസായ, ദക്ഖിണംസകൂടതോ ഉട്ഠഹിത്വാ ദക്ഖിണദിസായ, വാമംസകൂടതോ ഉട്ഠഹിത്വാ ഉത്തരദിസായ അനന്താനി ചക്കവാളാനി പക്ഖന്ദാ, പാദതലേഹി പവാളങ്കുരവണ്ണാ രസ്മിയോ നിക്ഖമിത്വാ മഹാപഥവിം വിനിവിജ്ഝിത്വാ ഉദകം ദ്വിധാ ഭിന്ദിത്വാ വാതക്ഖന്ധം പദാലേത്വാ അജടാകാസം പക്ഖന്ദാ, സീസതോ സമ്പരിവത്തിയമാനം മണിദാമം വിയ നീലവണ്ണാ രസ്മിവട്ടി ഉട്ഠഹിത്വാ ഛ ദേവലോകേ വിനിവിജ്ഝിത്വാ നവ ബ്രഹ്മലോകേ വേഹപ്ഫലേ പഞ്ച സുദ്ധാവാസേ ച വിനിവിജ്ഝിത്വാ ചത്താരോ ആരുപ്പേ അതിക്കമ്മ അജടാകാസം പക്ഖന്ദാ. തസ്മിം ദിവസേ അപരിമാണേസു ചക്കവാളേസു അപരിമാണാ സത്താ സബ്ബേ സുവണ്ണവണ്ണാവ അഹേസും. തം ദിവസഞ്ച പന ഭഗവതോ സരീരാ നിക്ഖന്താ യാവജ്ജദിവസാപി താ രസ്മിയോ അനന്താ ലോകധാതുയോ ഗച്ഛന്തിയേവ.

ഏവം ഭഗവാ അജപാലനിഗ്രോധേ സത്താഹം വീതിനാമേത്വാ തതോ അപരം സത്താഹം മുചലിന്ദേ നിസീദി, നിസിന്നമത്തസ്സേവ ചസ്സ സകലം ചക്കവാളഗബ്ഭം പൂരേന്തോ മഹാഅകാലമേഘോ ഉദപാദി. ഏവരൂപോ കിര മഹാമേഘോ ദ്വീസുയേവ കാലേസു വസ്സതി ചക്കവത്തിമ്ഹി വാ ഉപ്പന്നേ ബുദ്ധേ വാ. ഇധ ബുദ്ധകാലേ ഉദപാദി. തസ്മിം പന ഉപ്പന്നേ മുചലിന്ദോ നാഗരാജാ ചിന്തേസി - “അയം മേഘോ സത്ഥരി മയ്ഹം ഭവനം പവിട്ഠമത്തേവ ഉപ്പന്നോ, വാസാഗാരമസ്സ ലദ്ധും വട്ടതീ”തി. സോ സത്തരതനമയം പാസാദം നിമ്മിനിതും സക്കോന്തോപി ഏവം കതേ മയ്ഹം മഹപ്ഫലം ന ഭവിസ്സതി, ദസബലസ്സ കായവേയ്യാവച്ചം കരിസ്സാമീതി മഹന്തം അത്തഭാവം കത്വാ സത്ഥാരം സത്തക്ഖത്തും ഭോഗേഹി പരിക്ഖിപിത്വാ ഉപരി ഫണം

ധാരേസി. പരിക്ഖേപസ്സ അന്തോ ഓകാസോ ഹേട്ഠാ ലോഹപാസാദപ്പമാണോ അഹോസി. ഇച്ഛിതിച്ഛിതേന ഇരിയാപഥേന സത്ഥാ വിഹരിസ്സതീതി നാഗരാജസ്സ അജ്ഝാസയോ അഹോസി. തസ്മാ ഏവം മഹന്തം ഓകാസം പരിക്ഖിപി. മജ്ഝേ രതനപല്ലങ്കോ പഞ്ഞത്തോ ഹോതി, ഉപരി സുവണ്ണതാരകവിചിത്തം സമോസരിതഗന്ധദാമകുസുമദാമചേലവിതാനം അഹോസി. ചതൂസു കോണേസു ഗന്ധതേലേന ദീപാ ജലിതാ, ചതൂസു ദിസാസു വിവരിത്വാ ചന്ദനകരണ്ഡകാ ഠപിതാ. ഏവം ഭഗവാ തം സത്താഹം തത്ഥ വീതിനാമേത്വാ തതോ അപരം സത്താഹം രാജായതനേ നിസീദി.

അട്ഠമേ സത്താഹേ സക്കേന ദേവാനമിന്ദേന ആഭതം ദന്തകട്ഠഞ്ച ഓസധഹരീതകഞ്ച ഖാദിത്വാ മുഖം ധോവിത്വാ ചതൂഹി ലോകപാലേഹി ഉപനീതേ പച്ചഗ്ഘേ സേലമയേ പത്തേ **തപുസ്സഭല്ലികാനം** പിണ്ഡപാതം പരിഭുഞ്ജിത്വാ പുന പച്ചാഗന്ത്വാ അജപാലനിഗ്രോധേ നിസിന്നസ്സ സബ്ബബുദ്ധാനം ആചിണ്ണോ അയം വിതക്കോ ഉദപാദി.

തത്ഥ **പണ്ഡിതോ**തി പണ്ഡിച്ചേന സമന്നാഗതോ. **വിയത്തോ**തി വേയ്യത്തിയേന സമന്നാഗതോ. **മേധാവീ**തി ഠാനുപ്പത്തിയാ പഞ്ഞായ സമന്നാഗതോ. **അപ്പരജക്ഖജാതികോ**തി സമാപത്തിയാ വിക്ഖമ്ഭിതത്താ നിക്കിലേസജാതികോ വിസുദ്ധസത്തോ. **ആജാനിസ്സതീ**തി സല്ലക്ഖേസ്സതി പടിവിജ്ഝിസ്സതി. **ഞാണഞ്ച പന മേ**തി മയ്ഹമ്പി സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം ഉപ്പജ്ജി. ഭഗവാ കിര ദേവതായ കഥിതേനേവ നിട്ഠം അഗന്ത്വാ സയമ്പി സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേന ഓലോകേന്തോ ഇതോ സത്തമദിവസമത്ഥകേ കാലം കത്വാ ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനേ നിബ്ബത്തോതി അദ്ദസ. തം സന്ധായാഹ - "ഞാണഞ്ച പന മേ ദസ്സനം ഉദപാദീ"തി. **മഹാജാനിയോ**തി സത്തദിവസബ്ഭന്തരേ പത്തബ്ബമഗ്ഗഫലതോ പരിഹീനത്താ മഹതീ ജാനി അസ്സാതി **മഹാജാനിയോ**. അക്ഖണേ നിബ്ബത്തത്താ ഗന്ത്വാ ദേസിയമാനം ധമ്മമ്പിസ്സ സോതും സോതപ്പസാദോ നത്ഥി, ഇധ ധമ്മദേസനട്ഠാനം ആഗമനപാദാപി നത്ഥി, ഏവം മഹാജാനിയോ ജാതോതി ദസ്സേതി. **അഭിദോസകാലങ്കതോ**തി അഡ്ഢരത്തേ കാലങ്കതോ. **ഞാണഞ്ച പന മേ**തി മയ്ഹമ്പി സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം ഉദപാദി. ഇധാപി കിര ഭഗവാ ദേവതായ വചനേന സന്നിട്ഠാനം അകത്വാ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേന ഓലോകേന്തോ "ഹിയ്യോ അഡ്ഢരത്തേ കാലങ്കത്വാ ഉദകോ രാമപുത്തോ നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനേ നിബ്ബത്തോ"തി അദ്ദസ. തസ്മാ ഏവമാഹ. സേസം പുരിമനയസദിസമേവ. **ബഹുകാരാ**തി ബഹൂപകാരാ. **പധാനപഹിതത്തം ഉപട്ഠഹിംസൂ**തി പധാനത്ഥായ പേസിതത്തഭാവം വസനട്ഠാനേ പരിവേണസമ്മജ്ജനേന പത്തചീവരം ഗഹേത്വാ അനുബന്ധനേന മുഖോദകദന്തകട്ഠദാനാദിനാ ച ഉപട്ഠഹിംസു. കേ പന തേ **പഞ്ചവഗ്ഗിയാ** നാമ? യേതേ -

രാമോ ധജോ ലക്ഖണോ ജോതിമന്തി,
യഞ്ഞോ സുഭോജോ സുയാമോ സുദത്തോ;
ഏതേ തദാ അട്ഠ അഹേസും ബ്രാഹ്മണാ,
ഛളങ്ഗവാ മന്തം വിയാകരിംസൂതി.

ബോധിസത്തസ്സ ജാതകാലേ സുപിനപടിഗ്ഗാഹകാ ചേവ ലക്ഖണപടിഗ്ഗാഹകാ ച അട്ഠ ബ്രാഹ്മണാ. തേസു തയോ ദ്വേധാ ബ്യാകരിംസു - "ഇമേഹി ലക്ഖണേഹി സമന്നാഗതോ അഗാരം അജ്ഝാവസമാനോ രാജാ ഹോതി ചക്കവത്തീ, പബ്ബജമാനോ ബുദ്ധോ"തി. പഞ്ച ബ്രാഹ്മണാ ഏകംസബ്യാകരണാ അഹേസും - "ഇമേഹി ലക്ഖണേഹി സമന്നാഗതോ അഗാരേ ന തിട്ഠതി, ബുദ്ധോവ ഹോതീ"തി. തേസു പുരിമാ തയോ യഥാമന്തപദം ഗതാ, ഇമേ പന പഞ്ച മന്തപദം അതിക്കന്താ. തേ അത്തനാ ലദ്ധം പുണ്ണപത്തം ഞാതകാനം വിസ്സജ്ജേത്വാ "അയം മഹാപുരിസോ അഗാരം ന അജ്ഝാവസിസ്സതി, ഏകന്തേന ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതീ"തി നിബ്ബിതക്കാ

ബോധിസത്തം ഉദ്ദിസ്സ സമണപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിതാ. തേസം പുത്താതിപി വദന്തി. തം അട്ഠകഥായ പടിക്ഖിത്തം.

ഏതേ കിര ദഹരകാലേയേവ ബഹൂ മന്തേ ജാനിംസു, തസ്മാ തേ ബ്രാഹ്മണാ ആചരിയട്ഠാനേ ഠപയിംസു. തേ പച്ഛാ അമ്ഹേഹി പുത്തദാരജടം ഛഡ്ഡേത്വാ ന സക്കാ ഭവിസ്സതി പബ്ബജിതുന്തി ദഹരകാലേയേവ പബ്ബജിത്വാ രമണീയാനി സേനാസനാനി പരിഭുഞ്ജന്താ വിചരിംസു. കാലേന കാലം പന "കിം, ഭോ, മഹാപുരിസോ മഹാഭിനിക്ഖമനം നിക്ഖന്തോ"തി പുച്ഛന്തി. മനുസ്സാ, "കുഹിം തുമ്ഹേ മഹാപുരിസം പസ്സിസ്സഥ, തീസു പാസാദേസു തിവിധനാടകമജ്ഝേ ദേവോ വിയ സമ്പത്തിം അനുഭോതീ"തി വദന്തി. തേ സുത്വാ, "ന താവ മഹാപുരിസസ്സ ഞാണം പരിപാകം ഗച്ഛതീ"തി അപ്പോസ്സുക്കാ വിഹരിംസുയേവ. കസ്മാ പനേത്ഥ ഭഗവാ, "ബഹുകാരാ ഖോ ഇമേ പഞ്ചവഗ്ഗിയാ"തി ആഹ? കിം ഉപകാരകാനംയേവ ഏസ ധമ്മം ദേസേതി, അനുപകാരകാനം ന ദേസേതീതി? നോ ന ദേസേതി. പരിചയവസേന ഹേസ ആളാരഞ്ചേവ കാലാമം ഉദകഞ്ച രാമപുത്തം ഓലോകേസി. ഏതസ്മിം പന ബുദ്ധക്ഖേത്തേ ഠപേത്വാ അഞ്ഞാസികോണ്ഡഞ്ഞം പഠമം ധമ്മം സച്ഛികാതും സമത്ഥോ നാമ നത്ഥി. കസ്മാ? തഥാവിധഉപനിസ്സയത്താ.

പുബ്ബേ കിര പുഞ്ഞകരണകാലേ ദ്വേ ഭാതരോ അഹേസും. തേ ഏകതോവ സസ്സം അകംസു. തത്ഥ ജേട്ഠകസ്സ "ഏകസ്മിം സസ്സേ നവവാരേ അഗ്ഗസസ്സദാനം മയാ ദാതബ്ബ"ന്തി അഹോസി. സോ വപ്പകാലേ ബീജഗ്ഗം നാമ ദത്വാ ഗബ്ഭകാലേ കനിട്ഠേന സദ്ധിം മന്തേസി - "ഗബ്ഭകാലേ ഗബ്ഭം ഫാലേത്വാ ദസ്സാമാ"തി. കനിട്ഠോ "തരുണസസ്സം നാസേതുകാമോസീ"തി ആഹ. ജേട്ഠോ കനിട്ഠസ്സ അനനുവത്തനഭാവം ഞത്വാ ഖേത്തം വിഭജിത്വാ അത്തനോ കോട്ഠാസതോ ഗബ്ഭം ഫാലേത്വാ ഖീരം നീഹരിത്വാ സപ്പിഫാണിതേഹി യോജേത്വാ അദാസി, പുഥുകകാലേ പുഥുകം കാരേത്വാ അദാസി, ലായനേ ലായനഗ്ഗം വേണികരണേ വേണഗ്ഗം കലാപാദീസു കലാപഗ്ഗം ഖളഗ്ഗം ഭണ്ഡഗ്ഗം കോട്ഠഗ്ഗന്തി ഏവം ഏകസസ്സേ നവവാരേ അഗ്ഗദാനം അദാസി. കനിട്ഠോ പനസ്സ ഉദ്ധരിത്വാ അദാസി, തേസു ജേട്ഠോ അഞ്ഞാസികോണ്ഡഞ്ഞത്ഥേരോ ജാതോ, കനിട്ഠോ സുഭദ്ദപരിബ്ബാജകോ. ഇതി ഏകസ്മിം സസ്സേ നവന്നം അഗ്ഗദാനാനം ദിന്നത്താ ഠപേത്വാ ഥേരം അഞ്ഞോ പഠമം ധമ്മം സച്ഛികാതും സമത്ഥോ നാമ നത്ഥി. "ബഹുകാരാ ഖോ ഇമേ പഞ്ചവഗ്ഗിയാ"തി ഇദം പന ഉപകാരാനുസ്സരണമത്തകേനേവ വുത്തം.

ഇസിപതനേ മിഗദായേതി തസ്മിം കിര പദേസേ അനുപ്പന്നേ ബുദ്ധേ പച്ചേകസമ്ബുദ്ധാ ഗന്ധമാദനപബ്ബതേ സത്താഹം നിരോധസമാപത്തിയാ വീതിനാമേത്വാ നിരോധാ വുട്ഠായ നാഗലതാദന്തകട്ഠം ഖാദിത്വാ അനോതത്തദഹേ മുഖം ധോവിത്വാ പത്തചീവരമാദായ ആകാസേന ആഗന്ത്വാ നിപതന്തി. തത്ഥ ചീവരം പാരുപിത്വാ നഗരേ പിണ്ഡായ ചരിത്വാ കതഭത്തകിച്ചാ ഗമനകാലേപി തതോയേവ ഉപ്പതിത്വാ ഗച്ഛന്തി. ഇതി ഇസയോ ഏത്ഥ നിപതന്തി ഉപ്പതന്തി ചാതി തം ഠാനം **ഇസിപതന**ന്തി സങ്ഖം ഗതം. മിഗാനം പന അഭയത്ഥായ ദിന്നത്താ **മിഗദായോ**തി വുച്ചതി. തേന വുത്തം "ഇസിപതനേ മിഗദായേ"തി.

൨൮൫. **അന്തരാ ച ഗയം അന്തരാ ച ബോധി**ന്തി ഗയായ ച ബോധിസ്സ ച വിവരേ തിഗാവുതന്തരേ ഠാനേ. ബോധിമണ്ഡതോ ഹി ഗയാ തീണി ഗാവുതാനി. ബാരാണസീ അട്ഠാരസ യോജനാനി. ഉപകോ ബോധിമണ്ഡസ്സ ച ഗയായ ച അന്തരേ ഭഗവന്തം അദ്ദസ. അന്തരാസദ്ദേന പന യുത്തത്താ ഉപയോഗവചനം കതം. ഈദിസേസു ച ഠാനേസു അക്ഖരചിന്തകാ "അന്തരാ ഗാമഞ്ച നദിഞ്ച യാതീ"തി ഏവം ഏകമേവ അന്തരാസദ്ദം പയുജ്ജന്തി. സോ ദുതിയപദേനപി യോജേതബ്ബോ ഹോതി . അയോജിയമാനേ ഉപയോഗവചനം ന പാപുണാതി. ഇധ പന യോജേത്വാ ഏവ വുത്തോതി. **അദ്ധാനമഗ്ഗപടിപന്ന**ന്തി അദ്ധാനസങ്ഖാതം മഗ്ഗം പടിപന്നം, ദീഘമഗ്ഗപടിപന്നന്തി അത്ഥോ. അദ്ധാനമഗ്ഗഗമനസമയസ്സ ഹി വിഭങ്ഗേ "അദ്ധയോജനം

ഗച്ഛിസ്സാമീതി ഭുഞ്ജിതബ്ബ''ന്തിആദിവചനതോ (പാചി॰ വ॰ഫ്വ) അദ്ധയോജനമ്പി അദ്ധാനമഗ്ഗോ ഹോതി. ബോധിമണ്ഡതോ പന ഗയാ തിഗാവുതം.

സബ്ബാഭിഭൂതി സബ്ബം തേഭൂമകധമ്മം അഭിഭവിത്വാ ഠിതോ. **സബ്ബവിദൂ**തി സബ്ബം ചതുഭൂമകധമ്മം അവേദിം അഞ്ഞാസിം. **സബ്ബേസു ധമ്മേസു അനൂപലിത്തോ**തി സബ്ബേസു തേഭൂമകധമ്മേസു കിലേസലേപനേന അനുപലിത്തോ. **സബ്ബം ജഹോ**തി സബ്ബം തേഭൂമകധമ്മം ജഹിത്വാ ഠിതോ. **തണ്ഹാക്ഖയേ വിമുത്തോ**തി തണ്ഹാക്ഖയേ നിബ്ബാനേ ആരമ്മണതോ വിമുത്തോ. **സയം അഭിഞ്ഞായാ**തി സബ്ബം ചതുഭൂമകധമ്മം അത്തനാവ ജാനിത്വാ. **കമുദ്ദിസേയ്യ**ന്തി കം അഞ്ഞം ''അയം മേ ആചരിയോ''തി ഉദ്ദിസേയ്യം.

ന മേ ആചരിയോ അത്ഥീതി ലോകുത്തരധമ്മേ മയ്ഹം ആചരിയോ നാമ നത്ഥി. **നത്ഥി മേ പടിപുഗ്ഗലോ**തി മയ്ഹം പടിഭാഗപുഗ്ഗലോ നാമ നത്ഥി. **സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ**തി സഹേതുനാ നയേന ചത്താരി സച്ചാനി സയം ബുദ്ധോ. **സീതിഭൂതോ**തി സബ്ബകിലേസഗ്ഗിനിബ്ബാപനേന സീതിഭൂതോ. കിലേസാനംയേവ നിബ്ബുതത്താ **നിബ്ബുതോ. കാസിനം പുര**ന്തി കാസിരട്ഠേ നഗരം. **ആഹഞ്ഛം അമതദുന്ദുഭി**ന്തി ധമ്മചക്കപടിലാഭായ അമതഭേരിം പഹരിസ്സാമീതി ഗച്ഛാമി. **അരഹസി അനന്തജിനോ**തി അനന്തജിനോതി ഭവിതും യുത്തോ. **ഹുപേയ്യ പാവുസോ**തി, ആവുസോ, ഏവമ്പി നാമ ഭവേയ്യ. **പക്കാമീ**തി വങ്കഹാരജനപദം നാമ അഗമാസി.

തത്ഥേകം മിഗലുദ്ദകഗാമകം നിസ്സായ വാസം കപ്പേസി. ജേട്ഠകലുദ്ദകോ തം ഉപട്ഠാസി. തസ്മിഞ്ച ജനപദേ ചണ്ഡാ മക്ഖികാ ഹോന്തി. അഥ നം ഏകായ ചാടിയാ വസാപേസും, മിഗലുദ്ദകോ ദൂരേ മിഗവം ഗച്ഛന്തോ ''അമ്ഹാകം അരഹന്തേ മാ പമജ്ജീ''തി **ഛാവം** നാമ ധീതരം ആണാപേത്വാ അഗമാസി സദ്ധിം പുത്തഭാതുകേഹി. സാ ചസ്സ ധീതാ ദസ്സനീയാ ഹോതി കോട്ഠാസസമ്പന്നാ. ദുതിയദിവസേ **ഉപകോ** ഘരം ആഗതോ തം ദാരികം സബ്ബം ഉപചാരം കത്വാ പരിവിസിതും ഉപഗതം ദിസ്വാ രാഗേന അഭിഭൂതോ ഭുഞ്ജിതുമ്പി അസക്കോന്തോ ഭാജനേന ഭത്തം ആദായ വസനട്ഠാനം ഗന്ത്വാ ഭത്തം ഏകമന്തേ നിക്ഖിപിത്വാ സചേ ഛാവം ലഭാമി, ജീവാമി, നോ ചേ, മരാമീതി നിരാഹാരോ സയി. സത്തമേ ദിവസേ മാഗവികോ ആഗന്ത്വാ ധീതരം ഉപകസ്സ പവത്തിം പുച്ഛി. സാ ''ഏകദിവസമേവ ആഗന്ത്വാ പുന നാഗതപുബ്ബോ''തി ആഹ. മാഗവികോ ആഗതവേസേനേവ നം ഉപസങ്കമിത്വാ പുച്ഛിസ്സാമീതി തംഖണംയേവ ഗന്ത്വാ ''കിം, ഭന്തേ, അഫാസുക''ന്തി പാദേ പരാമസന്തോ പുച്ഛി. ഉപകോ നിത്ഥുനന്തോ പരിവത്തതിയേവ. സോ ''വദഥ ഭന്തേ, യം മയാ സക്കാ കാതും, തം സബ്ബം കരിസ്സാമീ''തി ആഹ. ഉപകോ, ''സചേ ഛാവം ലഭാമി, ജീവാമി, നോ ചേ, ഇധേവ മരണം സേയ്യോ''തി ആഹ. ജാനാസി പന, ഭന്തേ, കിഞ്ചി സിപ്പന്തി. ന ജാനാമീതി. ന, ഭന്തേ, കിഞ്ചി സിപ്പം അജാനന്തേന സക്കാ ഘരാവാസം അധിട്ഠാതുന്തി.

സോ ആഹ - ''നാഹം കിഞ്ചി സിപ്പം ജാനാമി, അപിച തുമ്ഹാകം മംസഹാരകോ ഭവിസ്സാമി, മംസഞ്ച വിക്കിണിസ്സാമീ''തി. മാഗവികോ, ''അമ്ഹാകമ്പി ഏതദേവ രുച്ചതീ''തി ഉത്തരസാടകം ദത്വാ ഘരം ആനേത്വാ ധീതരം അദാസി. തേസം സംവാസമന്വായ പുത്തോ വിജായി. **സുഭദ്ദോ**തിസ്സ നാമം അകംസു. ഛാവാ തസ്സ രോദനകാലേ ''മംസഹാരകസ്സ പുത്ത, മിഗലുദ്ദകസ്സ പുത്ത മാ രോദീ''തിആദീനി വദമാനാ പുത്തതോസനഗീതേന ഉപകം ഉപ്പണ്ഡേസി. ഭദ്ദേ ത്വം മം അനാഥോതി മഞ്ഞസി. അത്ഥി മേ **അനന്തജിനോ** നാമ സഹായോ. തസ്സാഹം സന്തികേ ഗമിസ്സാമീതി ആഹ. ഛാവാ ഏവമയം അട്ടീയതീതി ഞത്വാ പുനപ്പുനം കഥേതി. സോ ഏകദിവസം അനാരോചേത്വാവ മജ്ഝിമദേസാഭിമുഖോ പക്കാമി.

ഭഗവാ ച തേന സമയേന സാവത്ഥിയം വിഹരതി ജേതവനേ മഹാവിഹാരേ. അഥ ഖോ ഭഗവാ പടികച്ചേവ ഭിക്ഖൂ ആണാപേസി - ''യോ, ഭിക്ഖവേ, 'അനന്തജിനോ'തി

പുച്ഛമാനോ ആഗച്ഛതി, തസ്സ മം ദസ്സേയ്യാഥാ"തി. ഉപകോപി ഖോ "കുഹിം അനന്തജിനോ വസതീ"തി പുച്ഛന്തോ അനുപുബ്ബേന സാവത്ഥിം ആഗന്ത്വാ വിഹാരമജ്ഝേ ഠത്വാ കുഹിം അനന്തജിനോതി പുച്ഛി. തം ഭിക്ഖൂ ഭഗവതോ സന്തികം നയിംസു. സോ ഭഗവന്തം ദിസ്വാ - "സഞ്ജാനാഥ മം ഭഗവാ"തി ആഹ. ആമ, ഉപക, സഞ്ജാനാമി, കുഹിം പന ത്വം വസിത്ഥാതി. വങ്കഹാരജനപദേ, ഭന്തേതി. ഉപക, മഹല്ലകോസി ജാതോ പബ്ബജിതും സക്ഖിസ്സസീതി. പബ്ബജിസ്സാമി, ഭന്തേതി. ഭഗവാ പബ്ബാജേത്വാ തസ്സ കമ്മട്ഠാനം അദാസി. സോ കമ്മട്ഠാനേ കമ്മം കരോന്തോ അനാഗാമിഫലേ പതിട്ഠായ കാലം കത്വാ അവിഹേസു നിബ്ബത്തോ. നിബ്ബത്തക്ഖണേയേവ അരഹത്തം പാപുണീതി. അവിഹേസു നിബ്ബത്തമത്താ ഹി സത്ത ജനാ അരഹത്തം പാപുണിംസു, തേസം സോ അഞ്ഞതരോ.

വുത്തഞ്ഹേതം -

"അവിഹം ഉപപന്നാസേ, വിമുത്താ സത്ത ഭിക്ഖവോ;
രാഗദോസപരിക്ഖീണാ, തിണ്ണാ ലോകേ വിസത്തികം.

ഉപകോ പലഗണ്ഡോ ച, പുക്കുസാതി ച തേ തയോ;
ഭദ്ദിയോ ഖണ്ഡദേവോ ച, ബഹുരഗ്ഗി ച സങ്ഗിയോ;
തേ ഹിത്വാ മാനുസം ദേഹം, ദിബ്ബയോഗം ഉപജ്ഝഗു"ന്തി. (സം॰ നി॰ ൧.൫൦);

ഛവ്വന്ന. സണ്ഠപേസുന്തി കതികം അകംസു. **ബാഹുല്ലികോ**തി ചീവരബാഹുല്ലാദീനം അത്ഥായ പടിപന്നോ. **പധാനവിബ്ഭന്തോ**തി പധാനതോ വിബ്ഭന്തോ ഭട്ഠോ പരിഹീനോ. **ആവത്തോ ബാഹുല്ലായാ**തി ചീവരാദീനം ബഹുലഭാവത്ഥായ ആവത്തോ. **അപിച ഖോ ആസനം ഠപേതബ്ബ**ന്തി അപിച ഖോ പനസ്സ ഉച്ചകുലേ നിബ്ബത്തസ്സ ആസനമത്തം ഠപേതബ്ബന്തി വദിംസു. **നാസക്ഖിംസൂ**തി ബുദ്ധാനുഭാവേന ബുദ്ധതേജസാ അഭിഭൂതാ അത്തനോ കതികായ ഠാതും നാസക്ഖിംസു. **നാമേന ച ആവുസോവാദേന ച സമുദാചരന്തീ**തി ഗോതമാതി, ആവുസോതി ച വദന്തി. ആവുസോ ഗോതമ, മയം ഉരുവേലായം പധാനകാലേ തുയ്ഹം പത്തചീവരം ഗഹേത്വാ വിചരിമ്ഹാ, മുഖോദകം ദന്തകട്ഠം അദമ്ഹാ, വുത്ഥപരിവേണം സമ്മജ്ജിമ്ഹാ, പച്ഛാ കോ തേ വത്തപ്പടിപത്തിമകാസി, കച്ചി അമ്ഹേസു പക്കന്തേസു ന ചിന്തയിത്ഥാതി ഏവരൂപിം കഥം കഥേന്തീതി അത്ഥോ. **ഇരിയായാ**തി ദുക്കരഇരിയായ. **പടിപദായാ**തി ദുക്കരപടിപത്തിയാ. **ദുക്കരകാരികായാ**തി പസതപസത-മുഗ്ഗയൂസാദിആഹരകരണാദിനാ ദുക്കരകരണേന. **അഭിജാനാഥ മേ നോ**തി അഭിജാനാഥ നു മമ. **ഏവരൂപം പഭാവിതമേത**ന്തി ഏത്തം ഏവരൂപം വാക്യഭേദന്തി അത്ഥോ. അപി നു അഹം ഉരുവേലായ പധാനേ തുമ്ഹാകം സങ്ഗണ്ഹനത്ഥം അനുക്കണ്ഠനത്ഥം രത്തിം വാ ദിവാ വാ ആഗന്ത്വാ, - "ആവുസോ, മാ വിതക്കയിത്ഥ, മയ്ഹം ഓഭാസോ വാ നിമിത്തം വാ പഞ്ഞായതീ"തി ഏവരൂപം കഞ്ചി വചനഭേദം അകാസിന്തി അധിപ്പായോ. തേ ഏകപദേനേവ സതിം ലഭിത്വാ ഉപ്പന്നഗാരവാ, "ഹന്ദ അദ്ധാ ഏസ ബുദ്ധോ ജാതോ"തി സദ്ദഹിത്വാ **നോ ഹേതം, ഭന്തേതി** ആഹംസു. **അസക്ഖിം ഖോ അഹം, ഭിക്ഖവേ, പഞ്ചവഗ്ഗിയേ ഭിക്ഖൂ സഞ്ഞാപേതു**ന്തി അഹം , ഭിക്ഖവേ, പഞ്ചവഗ്ഗിയേ ഭിക്ഖൂ ബുദ്ധോ അഹന്തി ജാനാപേതും അസക്ഖിം. തദാ പന ഭഗവാ ഉപോസഥദിവസേയേവ ആഗച്ഛി. അത്തനോ ബുദ്ധഭാവം ജാനാപേത്വാ കോണ്ഡഞ്ഞത്ഥേരം കായസക്ഖിം കത്വാ ധമ്മചക്കപ്പവത്തനസുത്തം കഥേസി. സുത്തപരിയോസാനേ ഥേരോ അട്ഠാരസഹി ബ്രഹ്മകോടീഹി സദ്ധിം സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠാസി. സൂരിയേ ധരമാനേയേവ ദേസനാ നിട്ഠാസി. ഭഗവാ തത്ഥേവ വസ്സം ഉപഗച്ഛി.

ദ്വേപി സുദം, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖൂ ഓവദാമീതിആദി പാടിപദദിവസതോ പട്ഠായ പിണ്ഡപാതത്ഥായപി ഗാമം അപ്പവിസനദീപനത്ഥം വുത്തം. തേസഞ്ഹി ഭിക്ഖൂനം കമ്മട്ഠാനേസു ഉപ്പന്നമലവിസോധനത്ഥം ഭഗവാ അന്തോവിഹാരേയേവ അഹോസി.

ഉപ്പന്നേ ഉപ്പന്നേ കമ്മട്ഠാനമലേ തേപി ഭിക്ഖൂ ഭഗവതോ സന്തികം ഗന്ത്വാ പുച്ഛന്തി. ഭഗവാപി തേസം നിസിന്നട്ഠാനം ഗന്ത്വാ മലം വിനോദേതി. അഥ നേസം ഭഗവതാ ഏവം നീഹടഭത്തേന ഓവദിയമാനാനം വപ്പത്ഥേരോ പാടിപദദിവസേ സോതാപന്നോ അഹോസി. ഭദ്ദിയത്ഥേരോ ദുതിയായം, മഹാനാമത്ഥേരോ തതിയായം, അസ്സജിത്ഥേരോ ചതുത്ഥിയം. പക്ഖസ്സ പന പഞ്ചമിയം സബ്ബേവ തേ ഏകതോ സന്നിപാതേത്വാ അനത്തലക്ഖണസുത്തം കഥേസി, സുത്തപരിയോസാനേ സബ്ബേപി അരഹത്തഫലേ പതിട്ഠഹിംസു. തേനാഹ - ''അഥ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, പഞ്ചവഗ്ഗിയാ ഭിക്ഖൂ മയാ ഏവം ഓവദിയമാനാ...പേ॰... അനുത്തരം യോഗക്ഖേമം നിബ്ബാനം അജ്ഝഗമംസു...പേ॰... നത്ഥി ദാനി പുനബ്ഭവോ''തി. ഏത്തകം കഥാമഗ്ഗം ഭഗവാ യം പുബ്ബേ അവച - ''തുമ്ഹേപി മമഞ്ചേവ പഞ്ചവഗ്ഗിയാനഞ്ച മഗ്ഗം ആരുള്ഹാ, അരിയപരിയേസനാ തുമ്ഹാകം പരിയേസനാ''തി ഇമം ഏകമേവ അനുസന്ധിം ദസ്സേന്തോ ആഹരി.

൨൮൭. ഇദാനി യസ്മാ ന അഗാരിയാനംയേവ പഞ്ചകാമഗുണപരിയേസനാ ഹോതി, അനഗാരിയാനമ്പി ചത്താരോ പച്ചയേ അപ്പച്ചവേക്ഖിത്വാ പരിഭുഞ്ജന്താനം പഞ്ചകാമഗുണവസേന അനരിയപരിയേസനാ ഹോതി, തസ്മാ തം ദസ്സേതും **പഞ്ചിമേ, ഭിക്ഖവേ, കാമഗുണാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ നവരത്തേസു പത്തചീവരാദീസു ചക്ഖുവിഞ്ഞേയ്യാ രൂപാതിആദയോ ചത്താരോ കാമഗുണാ ലബ്ഭന്തി. രസോ പനേത്ഥ പരിഭോഗരസോ ഹോതി. മനുഞ്ഞേ പിണ്ഡപാതേ ഭേസജ്ജേ ച പഞ്ചപി ലബ്ഭന്തി. സേനാസനമ്ഹി ചീവരേ വിയ ചത്താരോ. രസോ പന ഏത്ഥാപി പരിഭോഗരസോവ. **യേ ഹി കേചി, ഭിക്ഖവേ**തി കസ്മാ ആരഭി? ഏവം പഞ്ച കാമഗുണേ ദസ്സേത്വാ ഇദാനി യേ ഏവം വദേയ്യും, ''പബ്ബജിതകാലതോ പട്ഠായ അനരിയപരിയേസനാ നാമ കുതോ, അരിയപരിയേസനാവ പബ്ബജിതാന''ന്തി, തേസം പടിസേധനത്ഥായ ''പബ്ബജിതാനമ്പി ചതൂസു പച്ചയേസു അപ്പച്ചവേക്ഖണപരിഭോഗോ അനരിയപരിയേസനാ ഏവാ''തി ദസ്സേതും ഇമം ദേസനം ആരഭി. തത്ഥ **ഗധിതാ**തി തണ്ഹാഗേധേന ഗധിതാ. **മുച്ഛിതാ**തി തണ്ഹാമുച്ഛായ മുച്ഛിതാ . **അജ്ഝോപന്നാ**തി തണ്ഹായ അജ്ഝോഗാള്ഹാ. **അനാദീനവദസ്സാവിനോ**തി ആദീനവം അപസ്സന്താ. **അനിസ്സരണപഞ്ഞാ**തി നിസ്സരണം വുച്ചതി പച്ചവേക്ഖണഞാണം. തേ തേന വിരഹിതാ.

ഇദാനി തസ്സത്ഥസ്സ സാധകം ഉപമം ദസ്സേന്തോ **സേയ്യഥാപി, ഭിക്ഖവേ**തിആദിമാഹ. തത്രേവം ഓപമ്മസംസന്ദനം വേദിതബ്ബം - ആരഞ്ഞകമഗോ വിയ ഹി സമണബ്രാഹ്മണാ, ലുദ്ദകേന അരഞ്ഞേ ഠപിതപാസോ വിയ ചത്താരോ പച്ചയാ, തസ്സ ലുദ്ദസ്സ പാസരാസിം അജ്ഝോത്ഥരിത്വാ സയനകാലോ വിയ തേസം ചത്താരോ പച്ചയേ അപ്പച്ചവേക്ഖിത്വാ പരിഭോഗകാലോ. ലുദ്ദകേ ആഗച്ഛന്തേ മഗസ്സ യേന കാമം അഗമനകാലോ വിയ സമണബ്രാഹ്മണാനം മാരസ്സ യഥാകാമകരണീയകാലോ, മാരവസം ഉപഗതഭാവോതി അത്ഥോ. മഗസ്സ പന അബദ്ധസ്സ പാസരാസിം അധിസയിതകാലോ വിയ സമണബ്രാഹ്മണാനം ചതൂസു പച്ചയേസു പച്ചവേക്ഖണപരിഭോഗോ, ലുദ്ദകേ ആഗച്ഛന്തേ മഗസ്സ യേന കാമം ഗമനം വിയ സമണബ്രാഹ്മണാനം മാരവസം അനുപഗമനം വേദിതബ്ബം. **വിസ്സത്ഥോ**തി നിബ്ഭയോ നിരാസങ്കോ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

പാസരാസിസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

അരിയപരിയേസനാതിപി ഏതസ്സേവ നാമം.

൭. ചൂളഹത്ഥിപദോപമസുത്തവണ്ണനാ

൨൮൮. **ഏവം മേ സുത**ന്തി ചൂളഹത്ഥിപദോപമസുത്തം. തത്ഥ **സബ്ബസേതേന വളവാഭിരഥേനാ**തി, ''സേതാ സുദം അസ്സാ യുത്താ ഹോന്തി സേതാലങ്കാരാ. സേതോ

രഥോ സേതാലങ്കാരോ സേതപരിവാരോ, സേതാ രസ്മിയോ, സേതാ പതോദലട്ഠി, സേതം ഛത്തം, സേതം ഉണ്ഹീസം, സേതാനി വത്ഥാനി, സേതാ ഉപാഹനാ, സേതായ സുദം വാലബീജനിയാ ബീജിയതീ"തി (സം॰ നി॰ ൫.൪) ഏവം വുത്തേന സകലസേതേന ചതൂഹി വളവാഹി യുത്തരഥേന.

രഥോ ച നാമേസോ ദുവിധോ ഹോതി - യോധരഥോ, അലങ്കാരരഥോതി. തത്ഥ യോധരഥോ ചതുരസ്സസണ്ഠാനോ ഹോതി നാതിമഹാ, ദ്വിന്നം തിണ്ണം വാ ജനാനം ഗഹണസമത്ഥോ. അലങ്കാരരഥോ മഹാ ഹോതി, ദീഘതോ ദീഘോ, പുഥുലതോ പുഥുലോ. തത്ഥ ഛത്തഗ്ഗാഹകോ വാലബീജനിഗ്ഗാഹകോ താലവണ്ടഗ്ഗാഹകോതി ഏവം അട്ഠ വാ ദസ വാ സുഖേന ഠാതും വാ നിസീദിതും വാ നിപജ്ജിതും വാ സക്കോന്തി, അയമ്പി അലങ്കാരരഥോയേവ. സോ സബ്ബോ സചക്കപഞ്ജരകുബ്ബരോ രജതപരിക്ഖിത്തോ അഹോസി. വളവാ പകതിയാ സേതവണ്ണാവ. പസാധനമ്പി താദിസം രജതമയം അഹോസി. രസ്മിയോപി രജതപനാളി സുപരിക്ഖിത്താ. പതോദലട്ഠിപി രജതപരിക്ഖിത്താ. ബ്രാഹ്മണോപി സേതവത്ഥം നിവാസേത്വാ സേതംയേവ ഉത്തരാസങ്ഗമകാസി, സേതവിലേപനം വിലിമ്പി, സേതമാലം പിലന്ധി, ദസസു അങ്ഗുലീസു അങ്ഗുലിമുദ്ദികാ, കണ്ണേസു കുണ്ഡലാനീതി ഏവമാദിഅലങ്കാരോപിസ്സ രജതമയോവ അഹോസി. പരിവാരബ്രാഹ്മണാപിസ്സ ദസസഹസ്സമത്താ തഥേവ സേതവത്ഥവിലേപനമാലാലങ്കാരാ അഹേസും. തേന വുത്തം "സബ്ബസേതേന വളവാഭിരഥേനാ"തി.

സാവത്ഥിയാ നിയ്യാതീതി സോ കിര ഛന്നം ഛന്നം മാസാനം ഏകവാരം നഗരം പദക്ഖിണം കരോതി. ഇതോ ഏത്തകേഹി ദിവസേഹി നഗരം പദക്ഖിണം കരിസ്സതീതി പുരേതരമേവ ഘോസനാ കരീയതി; തം സുത്വാ യേ നഗരതോ ന പക്കന്താ, തേ ന പക്കമന്തി. യേ പക്കന്താ, തേപി, "പുഞ്ഞവതോ സിരിസമ്പത്തിം പസ്സിസ്സാമാ"തി ആഗച്ഛന്തി. യം ദിവസം ബ്രാഹ്മണോ നഗരം അനുവിചരതി, തദാ പാതോവ നഗരവീഥിയോ സമ്മജ്ജിത്വാ വാലികം ഓകിരിത്വാ ലാജപഞ്ചമേഹി പുപ്ഫേഹി അഭിപ്പകിരിത്വാ പുണ്ണഘടേ ഠപേത്വാ കദലിയോ ച ധജേ ച ഉസ്സാപേത്വാ സകലനഗരം ധൂപിതവാസിതം കരോന്തി. ബ്രാഹ്മണോ പാതോവ സീസം ന്ഹായിത്വാ പുരേഭത്തം ഭുഞ്ജിത്വാ വുത്തനയേനേവ സേതവത്ഥാദീഹി അത്താനം അലങ്കരിത്വാ പാസാദാ ഓരുയ്ഹ രഥം അഭിരുഹതി. അഥ നം തേ ബ്രാഹ്മണാ സബ്ബസേതവത്ഥവിലേപനമാലാലങ്കാരാ സേതച്ഛത്താനി ഗഹേത്വാ പരിവാരേന്തി; തതോ മഹാജനസ്സ സന്നിപാതനത്ഥം പഠമംയേവ തരുണദാരകാനം ഫലാഫലാനി വികിരിത്വാ തദനന്തരം മാസകരൂപാനി; തദനന്തരം കഹാപണേ വികിരന്തി; മഹാജനാ സന്നിപതന്തി. ഉക്കുട്ഠിയോ ചേവ ചേലുക്ഖേപാ ച പവത്തന്തി. അഥ ബ്രാഹ്മണോ മങ്ഗലികസോവത്ഥികാദീസു മങ്ഗലാനി ചേവ സുവത്ഥിയോ ച കരോന്തേസു മഹാസമ്പത്തിയാ നഗരം അനുവിചരതി. പുഞ്ഞവന്താ മനുസ്സാ ഏകഭൂമകാദിപാസാദേ ആരുയ്ഹ സുകപത്തസദിസാനി വാതപാനകവാടാനി വിവരിത്വാ ഓലോകേന്തി. ബ്രാഹ്മണോപി അത്തനോ യസസിരിസമ്പത്തിയാ നഗരം അജ്ഝോത്ഥരന്തോ വിയ ദക്ഖിണദ്വാരാഭിമുഖോ ഹോതി. തേന വുത്തം "സാവത്ഥിയാ നിയ്യാതീ"തി.

ദിവാ ദിവസ്സാതി ദിവസസ്സ ദിവാ, മജ്ഝന്ഹികാലേതി അത്ഥോ. **പിലോതികം പരിബ്ബാജകന്തി പിലോതികാ**തി ഏവം ഇത്ഥിലിങ്ഗവോഹാരവസേന ലദ്ധനാമം പരിബ്ബാജകം. സോ കിര പരിബ്ബാജകോ ദഹരോ പഠമവയേ ഠിതോ സുവണ്ണവണ്ണോ ബുദ്ധുപട്ഠാകോ, പാതോവ തഥാഗതസ്സ ചേവ മഹാഥേരാനഞ്ച ഉപട്ഠാനം കത്വാ തിദണ്ഡകുണ്ഡികാദിപരിക്ഖാരം ആദായ ജേതവനാ നിക്ഖമിത്വാ നഗരാഭിമുഖോ പായാസി. തം ഏസ ദൂരതോവ ആഗച്ഛന്തം അദ്ദസ. **ഏതദവോചാ**തി അനുക്കമേന സന്തികം ആഗതം സഞ്ജാനിത്വാ ഏതം, "ഹന്ദ കുതോ നു ഭവം വച്ഛായനോ ആഗച്ഛതീ"തി ഗോത്തം കിത്തേന്തോ വചനം അവോച. **പണ്ഡിതോ മഞ്ഞേ**തി ഭവം വച്ഛായനോ സമണം ഗോതമം പണ്ഡിതോതി മഞ്ഞതി, ഉദാഹു നോതി അയമേത്ഥ അത്ഥോ.

കോ ചാഹം, ഭോതി, ഭോ, സമണസ്സ ഗോതമസ്സ പഞ്ഞാവേയ്യത്തിയം ജാനനേ അഹം കോ നാമ? **കോ ച സമണസ്സ ഗോതമസ്സ പഞ്ഞാവേയ്യത്തിയം ജാനിസ്സാമീ**തി കുതോ ചാഹം സമണസ്സ ഗോതമസ്സ പഞ്ഞാവേയ്യത്തിയം ജാനിസ്സാമി, കേന കാരണേന ജാനിസ്സാമീതി? ഏവം സബ്ബഥാപി അത്തനോ അജാനനഭാവം ദീപേതി . **സോപി നൂനസ്സ താദിസോവാ**തി യോ സമണസ്സ ഗോതമസ്സ പഞ്ഞാവേയ്യത്തിയം ജാനേയ്യ, സോപി നൂന ദസ പാരമിയോ പൂരേത്വാ സബ്ബഞ്ഞുതം പത്തോ താദിസോ ബുദ്ധോയേവ ഭവേയ്യ. സിനേരും വാ ഹിമവന്തം വാ പഥവിം വാ ആകാസം വാ പമേതുകാമേന തപ്പമാണോവ ദണ്ഡോ വാ രജ്ജു വാ ലദ്ധും വട്ടതി. സമണസ്സ ഗോതമസ്സ പഞ്ഞം ജാനന്തേനപി തസ്സ ഞാണസദിസമേവ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം ലദ്ധും വട്ടതീതി ദീപേതി. ആദരവസേന പനേത്ഥ ആമേഡിതം കതം. **ഉളാരായാ**തി ഉത്തരായ സേട്ഠായ. **കോ ചാഹം, ഭോതി**, ഭോ, അഹം സമണസ്സ ഗോതമസ്സ പസംസനേ കോ നാമ? **കോ ച സമണം ഗോതമം പസംസിസ്സാമീ**തി കേന കാരണേന പസംസിസ്സാമി? **പസത്ഥപസത്ഥോ**തി സബ്ബഗുണാനം ഉത്തരിതരേഹി സബ്ബലോകപസത്ഥേഹി അത്തനോ ഗുണേഹേവ പസത്ഥോ, ന തസ്സ അഞ്ഞേഹി പസംസനകിച്ചം അത്ഥി. യഥാ ഹി ചമ്പകപുപ്ഫം വാ നീലുപ്പലം വാ പദുമം വാ ലോഹിതചന്ദനം വാ അത്തനോ വണ്ണഗന്ധസിരിയാവ പാസാദികഞ്ചേവ സുഗന്ധഞ്ച, ന തസ്സ ആഗന്തുകേഹി വണ്ണഗന്ധേഹി ഥോമനകിച്ചം അത്ഥി. യഥാ ച മണിരതനം വാ ചന്ദമണ്ഡലം വാ അത്തനോ ആലോകേനേവ ഓഭാസതി, ന തസ്സ അഞ്ഞേന ഓഭാസനകിച്ചം അത്ഥി. ഏവം സമണോ ഗോതമോ സബ്ബലോകപസത്ഥേഹി അത്തനോ ഗുണേഹേവ പസത്ഥോ ഥോമിതോ സബ്ബലോകസ്സ സേട്ഠതം പാപിതോ, ന തസ്സ അഞ്ഞേന പസംസനകിച്ചം അത്ഥി. പസത്ഥേഹി വാ പസത്ഥോതിപി പസത്ഥപസത്ഥോ.

കേ പസത്ഥാ നാമ? രാജാ പസേനദി കോസലോ കാസികോസലവാസികേഹി പസത്ഥോ, ബിമ്ബിസാരോ അങ്ഗമഗധവാസീഹി. വേസാലികാ ലിച്ഛവീ വജ്ജിരട്ഠവാസീഹി പസത്ഥാ. പാവേയ്യകാ മല്ലാ, കോസിനാരകാ മല്ലാ, അഞ്ഞേപി തേ തേ ഖത്തിയാ തേഹി തേഹി ജാനപദേഹി പസത്ഥാ. ചങ്കീആദയോ ബ്രാഹ്മണാ ബ്രാഹ്മണഗണേഹി, അനാഥപിണ്ഡികാദയോ ഉപാസകാ അനേകസതേഹി ഉപാസകഗണേഹി, വിസാഖാദയോ ഉപാസികാ അനേകസതാഹി ഉപാസികാഹി, സകുലുദായിആദയോ പരിബ്ബാജകാ അനേകേഹി പരിബ്ബാജകസതേഹി, ഉപ്പലവണ്ണാഥേരിആദികാ മഹാസാവികാ അനേകേഹി ഭിക്ഖുനിസതേഹി, സാരിപുത്തത്ഥേരാദയോ മഹാസാവകാ അനേകസതേഹി ഭിക്ഖൂഹി, സക്കാദയോ ദേവാ അനേകസഹസ്സേഹി ദേവേഹി, മഹാബ്രഹ്മാദയോ ബ്രഹ്മാനോ അനേകസഹസ്സേഹി ബ്രഹ്മേഹി പസത്ഥാ. തേ സബ്ബേപി ദസബലം ഥോമേന്തി വണ്ണേന്തി, പസംസന്തീതി ഭഗവാ ''പസത്ഥപസത്ഥോ''തി വുച്ചതി.

അത്ഥവസന്തി അത്ഥാനിസംസം. അഥസ്സ പരിബ്ബാജകോ അത്തനോ പസാദകാരണം ആചിക്ഖന്തോ **സേയ്യഥാപി, ഭോ, കുസലോ നാഗവനികോ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **നാഗവനികോ**തി നാഗവനവാസികോ അനുഗ്ഗഹിതസിപ്പോ പുരിസോ. പരതോ പന ഉഗ്ഗഹിതസിപ്പോ പുരിസോ നാഗവനികോതി ആഗതോ. **ചത്താരി പദാനീ**തി ചത്താരി ഞാണപദാനി ഞാണവലഞ്ജാനി, ഞാണേന അക്കന്തട്ഠാനാനീതി അത്ഥോ.

൨൮൯. **ഖത്തിയപണ്ഡിതേ**തിആദീസു **പണ്ഡിതേ**തി പണ്ഡിച്ചേന സമന്നാഗതേ. **നിപുണേ**തി സണ്ഹേ സുഖുമബുദ്ധിനോ, സുഖുമഅത്ഥന്തരപടിവിജ്ഝനസമത്ഥേ. **കതപരപ്പവാദേ**തി വിഞ്ഞാതപരപ്പവാദേ ചേവ പരേഹി സദ്ധിം കതവാദപരിചയേ ച. **വാലവേധിരൂപേ**തി വാലവേധിധനുഗ്ഗഹസദിസേ. **തേ ഭിന്ദന്താ മഞ്ഞേ ചരന്തീ**തി വാലവേധി വിയ വാലം സുഖുമാനിപി പരേസം ദിട്ഠിഗതാനി അത്തനോ പഞ്ഞാഗതേന ഭിന്ദന്താ വിയ ചരന്തീതി അത്ഥോ. **പഞ്ഹം അഭിസങ്ഖരോന്തീ**തി ദുപദമ്പി തിപദമ്പി ചതുപ്പദമ്പി പഞ്ഹം കരോന്തി. **വാദം ആരോപേസ്സാമാ**തി ദോസം ആരോപേസ്സാമ. **ന ചേവ സമണം ഗോതമം പഞ്ഹം പുച്ഛന്തീ**തി; കസ്മാ ന പുച്ഛന്തി? ഭഗവാ കിര പരിസമജ്ഝേ ധമ്മം ദേസേന്തോ പരിസായ അജ്ഝാസയം ഓലോകേതി,

തതോ പസ്സതി - "ഇമേ ഖത്തിയപണ്ഡിതാ ഗുള്ഹം രഹസ്സം പഞ്ഹം ഓവട്ടികസാരം കത്വാ ആഗതാ"തി. സോ തേഹി അപുട്ഠോയേവ ഏവരൂപേ പഞ്ഹേ പുച്ഛായ ഏത്തകാ ദോസാ, വിസ്സജ്ജനേ ഏത്തകാ, അത്ഥേ പദേ അക്ഖരേ ഏത്തകാതി ഇമേ പഞ്ഹേ പുച്ഛന്തോ ഏവം പുച്ഛേയ്യ, വിസ്സജ്ജേന്തോ ഏവം വിസ്സജ്ജേയ്യാതി, ഇതി ഓവട്ടികസാരം കത്വാ ആനീതേ പഞ്ഹേ ധമ്മകഥായ അന്തരേ പക്ഖിപിത്വാ വിദ്ധംസേതി. ഖത്തിയപണ്ഡിതാ "സേയ്യോ വത നോ, യേ മയം ഇമേ പഞ്ഹേ ന പുച്ഛിമ്ഹാ, സചേ ഹി മയം പുച്ഛേയ്യാമ, അപ്പതിട്ഠേവ നോ കത്വാ സമണോ ഗോതമോ ഖിപേയ്യാ"തി അത്തമനാ ഭവന്തി.

അപിച ബുദ്ധാ നാമ ധമ്മം ദേസേന്താ പരിസം മേത്തായ ഫരന്തി, മേത്താഫരണേന ദസബലേ മഹാജനസ്സ ചിത്തം പസീദതി, ബുദ്ധാ ച നാമ രൂപഗ്ഗപ്പത്താ ഹോന്തി ദസ്സനസമ്പന്നാ മധുരസ്സരാ മുദുജിവ്ഹാ സുഫുസിതദന്താവരണാ അമതേന ഹദയം സിഞ്ചന്താ വിയ ധമ്മം കഥേന്തി. തത്ര നേസം മേത്താഫരണേന പസന്നചിത്താനം ഏവം ഹോതി - "ഏവരൂപം അദ്വേജ്ഝകഥം അമോഘകഥം നിയ്യാനികകഥം കഥേന്തേന ഭഗവതാ സദ്ധിം ന സക്ഖിസ്സാമ പച്ചനീകഗ്ഗാഹം ഗണ്ഹിതു"ന്തി അത്തനോ പസന്നഭാവേനേവ ന പുച്ഛന്തി.

അഞ്ഞദത്ഥൂതി ഏകംസേന. **സാവകാ സമ്പജ്ജന്തീ**തി സരണഗമനവസേന സാവകാ ഹോന്തി. **തദനുത്തര**ന്തി തം അനുത്തരം. **ബ്രഹ്മചരിയപരിയോസാന**ന്തി മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയസ്സ പരിയോസാനഭൂതം അരഹത്തഫലം, തദത്ഥായ ഹി തേ പബ്ബജന്തി. **മനം വത, ഭോ, അനസ്സാമാ**തി, ഭോ, സചേ മയം ന ഉപസങ്കമേയ്യാമ, ഇമിനാ ഥോകേന അനുപസങ്കമനമത്തേന അപയിരുപാസനമത്തേനേവ നട്ഠാ ഭവേയ്യാമ. ഉപസങ്കമനമത്തകേന പനമ്ഹാ ന നട്ഠാതി അത്ഥോ. ദുതിയപദം പുരിമസ്സേവ വേവചനം. **അസ്സമണാവ സമാനാ**തിആദീസു പാപാനം അസമിതത്താ **അസ്സമണാവ**. അബാഹിതത്താ ച പന **അബ്രാഹ്മണാവ**. കിലേസാരീനം അഹതത്താ **അനരഹന്തോ**യേവ സമാനാതി അത്ഥോ.

൨൮൦. ഉദാനം ഉദാനേസീതി ഉദാഹാരം ഉദാഹരി. യഥാ ഹി യം തേലം മാനം ഗഹേതും ന സക്കോതി, വിസ്സന്ദിത്വാ ഗച്ഛതി, തം അവസേകോതി വുച്ചതി, യഞ്ച ജലം തളാകം ഗഹേതും ന സക്കോതി, അജ്ഝോത്ഥരിത്വാ ഗച്ഛതി, തം ഓഘോതി വുച്ചതി. ഏവമേവ യം പീതിമയം വചനം ഹദയം ഗഹേതും ന സക്കോതി, അധികം ഹുത്വാ അന്തോ അസണ്ഠഹിത്വാ ബഹി നിക്ഖമതി, തം **ഉദാന**ന്തി വുച്ചതി. ഏവരൂപം പീതിമയം വചനം നിച്ഛാരേസീതി അത്ഥോ. **ഹത്ഥിപദോപമോ**തി ഹത്ഥിപദം ഉപമാ അസ്സ ധമ്മസ്സാതി ഹത്ഥിപദോപമോ. സോ ന ഏത്താവതാ വിത്ഥാരേന പരിപൂരോ ഹോതീതി ദസ്സേതി. **നാഗവനികോ**തി ഉഗ്ഗഹിതഹത്ഥിസിപ്പോ ഹത്ഥിവനചാരികോ. അഥ കസ്മാ ഇധ കുസലോതി ന വുത്തോതി? പരതോ "യോ ഹോതി കുസലോ"തി വിഭാഗദസ്സനതോ. യോ ഹി കോചി പവിസതി, യോ പന കുസലോ ഹോതി, സോ നേവ താവ നിട്ഠം ഗച്ഛതി. തസ്മാ ഇധ കുസലോതി അവത്വാ പരതോ വുത്തോ.

൨൮൧. വാമനികാതി രസ്സാ ആയാമതോപി ന ദീഘാ മഹാകുച്ഛിഹത്ഥിനിയോ. **ഉച്ചാ ച നിസേവിത**ന്തി സത്തട്ഠരതനുബ്ബേധേ വടരുക്ഖാദീനം ഖന്ധപ്പദേസേ ഘംസിതട്ഠാനം. **ഉച്ചാ കാളാരികാ**തി ഉച്ചാ ച യട്ഠിസദിസപാദാ ഹുത്വാ, കാളാരികാ ച ദന്താനം കളാരതായ. താസം കിര ഏകോ ദന്തോ ഉന്നതോ ഹോതി, ഏകോ ഓനതോ. ഉഭോപി ച വിരളാ ഹോന്തി, ന ആസന്നാ. **ഉച്ചാ ച ദന്തേഹി ആരഞ്ജിതാനീ**തി സത്തട്ഠരതനുബ്ബേധേ വടരുക്ഖാദീനം ഖന്ധപ്പദേസേ ഫരസുനാ പഹതട്ഠാനം വിയ ദാട്ഠാഹി ഛിന്നട്ഠാനം. **ഉച്ചാ കണേരുകാ നാമാ**തി ഉച്ചാ ച യട്ഠിസദിസദീഘപാദാ ഹുത്വാ, കണേരുകാ ച ദന്താനം കണേരുതായ, താ കിര മകുളദാഠാ ഹോന്തി. തസ്മാ കണേരുകാതി വുച്ചന്തി. **സോ നിട്ഠം ഗച്ഛതീ**തി സോ നാഗവനികോ യസ്സ വതാഹം നാഗസ്സ അനുപദം ആഗതോ, അയമേവ സോ, ന അഞ്ഞോ. യഞ്ഹി അഹം പഠമം പദം ദിസ്വാ വാമനികാനം പദം ഇദം ഭവിസ്സതീതി

നിട്ഠം ന ഗതോ, യമ്പി തതോ ഓരഭാഗേ ദിസ്വാ കാളാരികാനം ഭവിസ്സതി, കണേരുകാനം ഭവിസ്സതീതി നിട്ഠം ന ഗതോ, സബ്ബം തം ഇമസ്സേവ മഹാഹത്ഥിനോ പദന്തി മഹാഹത്ഥിം ദിസ്വാവ നിട്ഠം ഗച്ഛതി.

ഏവമേവ ഖോതി ഏത്ഥ ഇദം ഓപമ്മസംസന്ദനം - നാഗവനം വിയ ഹി ആദിതോ പട്ഠായ യാവ നീവരണപ്പഹാനാ ധമ്മദേസനാ വേദിതബ്ബാ. കുസലോ നാഗവനികോ വിയ യോഗാവചരോ; മഹാനാഗോ വിയ സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ; മഹന്തം ഹത്ഥിപദം വിയ ഝാനാഭിഞ്ഞാ. നാഗവനികസ്സ തത്ഥ തത്ഥ ഹത്ഥിപദം ദിസ്വാപി വാമനികാനം പദം ഭവിസ്സതി, കാളാരികാനം കണേരുകാനം പദം ഭവിസ്സതീതി അനിട്ഠങ്ഗതഭാവോ വിയ യോഗിനോ, ഇമാ ഝാനാഭിഞ്ഞാ നാമ ബാഹിരകപരിബ്ബാജകാനമ്പി സന്തീതി അനിട്ഠങ്ഗതഭാവോ. നാഗവനികസ്സ, തത്ഥ തത്ഥ മയാ ദിട്ഠം പദം ഇമസ്സേവ മഹാഹത്ഥിനോ, ന അഞ്ഞസ്സാതി മഹാഹത്ഥിം ദിസ്വാ നിട്ഠങ്ഗമനം വിയ അരിയസാവകസ്സ അരഹത്തം പത്വാവ നിട്ഠങ്ഗമനം. ഇദഞ്ച പന ഓപമ്മസംസന്ദനം മത്ഥകേ ഠത്വാപി കാതും വട്ടതി. ഇമസ്മിമ്പി ഠാനേ വട്ടതിയേവ. അനുക്കമാഗതം പന പാളിപദം ഗഹേത്വാ ഇധേവ കതം. തത്ഥ **ഇധാ**തി ദേസാപദേസേ നിപാതോ. സ്വായം കത്ഥചി ലോകം ഉപാദായ വുച്ചതി. യഥാഹ - ''ഇധ തഥാഗതോ ലോകേ ഉപ്പജ്ജതീ''തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൩൯). കത്ഥചി സാസനം. യഥാഹ - ''ഇധേവ, ഭിക്ഖവേ, സമണോ, ഇധ ദുതിയോ സമണോ''തി (അ॰ നി॰ ൪.൨൪൧). കത്ഥചി ഓകാസം. യഥാഹ -

> ''ഇധേവ തിട്ഠമാനസ്സ, ദേവഭൂതസ്സ മേ സതോ;
> പുനരായു ച മേ ലദ്ധോ, ഏവം ജാനാഹി മാരിസാ''തി. (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൬൯; ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧൯൦);

കത്ഥചി പദപൂരണമത്തമേവ. യഥാഹ - ''ഇധാഹം, ഭിക്ഖവേ, ഭുത്താവീ അസ്സം പവാരിതോ''തി (മ॰ നി॰ ൧.൩൦). ഇധ പന ലോകം ഉപാദായ വുത്തോതി വേദിതബ്ബോ. ഇദം വുത്തം ഹോതി ''ബ്രാഹ്മണ ഇമസ്മിം ലോകേ തഥാഗതോ ഉപ്പജ്ജതി അരഹം... പേ॰... ബുദ്ധോ ഭഗവാ''തി.

തത്ഥ **തഥാഗത**സദ്ദോ മൂലപരിയായേ, അരഹന്തിആദയോ വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വിത്ഥാരിതാ. **ലോകേ ഉപ്പജ്ജതീ**തി ഏത്ഥ പന **ലോകോ**തി ഓകാസലോകോ സത്തലോകോ സങ്ഖാരലോകോതി തിവിധോ. ഇധ പന സത്തലോകോ അധിപ്പേതോ. സത്തലോകേ ഉപ്പജ്ജമാനോപി ച തഥാഗതോ ന ദേവലോകേ, ന ബ്രഹ്മലോകേ, മനുസ്സലോകേയേവ ഉപ്പജ്ജതി. മനുസ്സലോകേപി ന അഞ്ഞസ്മിം ചക്കവാളേ, ഇമസ്മിംയേവ ചക്കവാളേ. തത്രാപി ന സബ്ബട്ഠാനേസു, ''പുരത്ഥിമായ ദിസായ **ഗജങ്ഗലം** നാമ നിഗമോ. തസ്സാപരേന മഹാസാലോ, തതോ പരാ പച്ചന്തിമാ ജനപദാ, ഓരതോ മജ്ഝേ. പുരത്ഥിമദക്ഖിണായ ദിസായ **സല്ലവതീ** നാമ നദീ, തതോ പരാ പച്ചന്തിമാ ജനപദാ, ഓരതോ മജ്ഝേ. ദക്ഖിണായ ദിസായ **സേതകണ്ണികം** നാമ നിഗമോ, തതോ പരാ പച്ചന്തിമാ ജനപദാ, ഓരതോ മജ്ഝേ. പച്ഛിമായ ദിസായ ഥൂണം നാമ ബ്രാഹ്മണഗാമോ , തതോ പരാ പച്ചന്തിമാ ജനപദാ, ഓരതോ മജ്ഝേ. ഉത്തരായ ദിസായ **ഉസിരദ്ധജോ** നാമ പബ്ബതോ, തതോ പരാ പച്ചന്തിമാ ജനപദാ, ഓരതോ മജ്ഝേ''തി (മഹാവ॰ ൨൫൯) ഏവം പരിച്ഛിന്നേ ആയാമതോ തിയോജനസതേ വിത്ഥാരതോ അഡ്ഢതേയ്യയോജനസതേ പരിക്ഖേപതോ നവയോജനസതേ മജ്ഝിമപദേസേ ഉപ്പജ്ജതി. ന കേവലഞ്ച തഥാഗതോവ, പച്ചേകബുദ്ധാ അഗ്ഗസാവകാ അസീതി മഹാഥേരാ ബുദ്ധമാതാ ബുദ്ധപിതാ ചക്കവത്തീ രാജാ അഞ്ഞേ ച സാരപ്പത്താ ബ്രാഹ്മണഗഹപതികാ ഏത്ഥേവ ഉപ്പജ്ജന്തി. തത്ഥ തഥാഗതോ സുജാതായ ദിന്നമധുപായസഭോജനതോ പട്ഠായ യാവ അരഹത്തമഗ്ഗോ, താവ ഉപ്പജ്ജതി നാമ. അരഹത്തഫലേ ഉപ്പന്നോ നാമ. മഹാഭിനിക്ഖമനതോ വാ യാവ അരഹത്തമഗ്ഗോ. തുസിതഭവനതോ വാ യാവ അരഹത്തമഗ്ഗോ. ദീപങ്കരപാദമൂലതോ വാ യാവ അരഹത്തമഗ്ഗോ, താവ ഉപ്പജ്ജതി നാമ. അരഹത്തഫലേ ഉപ്പന്നോ നാമ. ഇധ

സബ്ബപഠമം ഉപ്പന്നഭാവം സന്ധായ ഉപ്പജ്ജതീതി വുത്തം , തഥാഗതോ ലോകേ ഉപ്പന്നോ ഹോതീതി അയഞ്ഹേത്ഥ അത്ഥോ.

സോ ഇമം ലോകന്തി സോ ഭഗവാ ഇമം ലോകം, ഇദാനി വത്തബ്ബം നിദസ്സേതി. **സദേവക**ന്തി സഹ ദേവേഹി സദേവകം. ഏവം സഹ മാരേന **സമാരകം**. സഹ ബ്രഹ്മുനാ **സബ്രഹ്മകം**. സഹ സമണബ്രാഹ്മണേഹി **സസ്സമണബ്രാഹ്മണിം**. പജാതത്താ പജാ, തം **പജം**. സഹ ദേവമനുസ്സേഹി **സദേവമനുസ്സം**. തത്ഥ സദേവകവചനേന പഞ്ചകാമാവചരദേവഗ്ഗഹണം വേദിതബ്ബം. സമാരകവചനേന ഛട്ഠകാമാവചരദേവഗ്ഗഹണം. സബ്രഹ്മകവചനേന ബ്രഹ്മകായികാദിബ്രഹ്മഗ്ഗഹണം. സസ്സമണബ്രാഹ്മണിവചനേന സാസനസ്സ പച്ചത്ഥിപച്ചാമിത്തസമണബ്രാഹ്മണഗ്ഗഹണം സമിതപാപബാഹിതപാപസമണബ്രാഹ്മണഗ്ഗഹണഞ്ച. പജാവചനേന സത്തലോകഗ്ഗഹണം. സദേവമനുസ്സവചനേന സമ്മുതിദേവഅവസേസമനുസ്സഗ്ഗഹണം. ഏവമേത്ഥ തീഹി പദേഹി ഓകാസലോകേന സദ്ധിം സത്തലോകോ, ദ്വീഹി പജാവസേന സത്തലോകോവ ഗഹിതോതി വേദിതബ്ബോ.

അപരോ നയോ - സദേവകഗ്ഗഹണേന അരൂപാവചരദേവലോകോ ഗഹിതോ. സമാരകഗ്ഗഹണേന ഛകാമാവചരദേവലോകോ. സബ്രഹ്മകഗ്ഗഹണേന രൂപീ ബ്രഹ്മലോകോ. സസ്സമണബ്രാഹ്മണാദിഗ്ഗഹണേന ചതുപരിസവസേന സമ്മുതിദേവേഹി വാ സഹ മനുസ്സലോകോ അവസേസസബ്ബസത്തലോകോ വാ.

അപിചേത്ഥ സദേവകവചനേന ഉക്കട്ഠപരിച്ഛേദതോ സബ്ബസ്സ ലോകസ്സ സച്ഛികതഭാവമാഹ. തതോ യേസം അഹോസി - "മാരോ മഹാനുഭാവോ ഛകാമാവചരിസ്സരോ വസവത്തീ. കിം സോപി ഏതേന സച്ഛികതോ"തി? തേസം വിമതിം വിധമന്തോ **സമാരക**ന്തി ആഹ. യേസം പന അഹോസി - "ബ്രഹ്മാ മഹാനുഭാവോ , ഏകങ്ഗുലിയാ ഏകസ്മിം ചക്കവാളസഹസ്സേ ആലോകം ഫരതി, ദ്വീഹി...പേ... ദസഹി അങ്ഗുലീഹി ദസസു ചക്കവാളസഹസ്സേസു ആലോകം ഫരതി, അനുത്തരഞ്ച ഝാനസമാപത്തിസുഖം പടിസംവേദേതി. കിം സോപി സച്ഛികതോ"തി? തേസം വിമതിം വിധമന്തോ **സബ്രഹ്മക**ന്തി ആഹ. തതോ യേ ചിന്തേസും - "പുഥൂ സമണബ്രാഹ്മണാ സാസനസ്സ പച്ചത്ഥികാ, കിം തേപി സച്ഛികതാ"തി? തേസം വിമതിം വിധമന്തോ **സസ്സമണബ്രാഹ്മണിം പജ**ന്തി ആഹ. ഏവം ഉക്കട്ഠുക്കട്ഠാനം സച്ഛികതഭാവം പകാസേത്വാ അഥ സമ്മുതിദേവേ അവസേസമനുസ്സേ ച ഉപാദായ ഉക്കട്ഠപരിച്ഛേദവസേന സേസസത്തലോകസ്സ സച്ഛികതഭാവം പകാസേന്തോ **സദേവമനുസ്സ**ന്തി ആഹ. അയമേത്ഥ ഭാവാനുക്കമോ. പോരാണാ പനാഹു - **സദേവക**ന്തി ദേവതാഹി സദ്ധിം അവസേസലോകം. **സമാരക**ന്തി മാരേന സദ്ധിം അവസേസലോകം. **സബ്രഹ്മക**ന്തി ബ്രഹ്മേഹി സദ്ധിം അവസേസലോകം. ഏവം സബ്ബേപി തിഭവൂപഗേ സത്തേ തീഹാകാരേഹി തീസു പദേസു പക്ഖിപേത്വാ പുന ദ്വീഹി പദേഹി പരിയാദിയന്തോ "സസ്സമണബ്രാഹ്മണിം പജം സദേവമനുസ്സ"ന്തി ആഹ. ഏവം പഞ്ചഹി പദേഹി തേന തേനാകാരേന തേധാതുകമേവ പരിയാദിന്നന്തി.

സയം അഭിഞ്ഞാ സച്ഛികത്വാ പവേദേതീതി **സയ**ന്തി സാമം അപരനേയ്യോ ഹുത്വാ. **അഭിഞ്ഞാ**തി അഭിഞ്ഞായ, അധികേന ഞാണേന ഞത്വാതി അത്ഥോ. **സച്ഛികത്വാ**തി പച്ചക്ഖം കത്വാ. ഏതേന അനുമാനാദിപടിക്ഖേപോ കതോ ഹോതി. **പവേദേതീ**തി ബോധേതി വിഞ്ഞാപേതി പകാസേതി. **സോ ധമ്മം ദേസേതി ആദികല്യാണം...പേ... പരിയോസാനകല്യാണ**ന്തി സോ ഭഗവാ സത്തേസു കാരുഞ്ഞതം പടിച്ച ഹിത്വാപി അനുത്തരം വിവേകസുഖം ധമ്മം ദേസേതി. തഞ്ച ഖോ അപ്പം വാ ബഹും വാ ദേസേന്തോ ആദികല്യാണാദിപ്പകാരമേവ ദേസേതി. ആദിമ്ഹിപി കല്യാണം ഭദ്ദകം അനവജ്ജമേവ കത്വാ ദേസേതി. മജ്ഝേപി... പരിയോസാനേപി കല്യാണം ഭദ്ദകം അനവജ്ജമേവ കത്വാ ദേസേതീതി വുത്തം ഹോതി.

തത്ഥ അത്ഥി ദേസനായ ആദിമജ്ഝപരിയോസാനം, അത്ഥി സാസനസ്സ. **ദേസനായ** താവ ചതുപ്പദികായപി ഗാഥായ പഠമപാദോ ആദി നാമ, തതോ ദ്വേ മജ്ഝം നാമ, അന്തേ ഏകോ പരിയോസാനം നാമ. ഏകാനുസന്ധികസ്സ സുത്തസ്സ നിദാനമാദി, ഇദമവോചാതി പരിയോസാനം, ഉഭിന്നം അന്തരാ മജ്ഝം. അനേകാനുസന്ധികസ്സ സുത്തസ്സ പഠമാനുസന്ധി ആദി, അന്തേ അനുസന്ധി പരിയോസാനം, മജ്ഝേ ഏകോ വാ ദ്വേ വാ ബഹൂ വാ മജ്ഝമേവ. **സാസനസ്സ** പന സീലസമാധിവിപസ്സനാ ആദി നാമ. വുത്തമ്പി ചേതം - "കോ ചാദി കുസലാനം ധമ്മാനം, സീലഞ്ച സുവിസുദ്ധം, ദിട്ഠി ച ഉജുകാ"തി (സം॰ നി॰ ൫.൩൬൯). "അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, മജ്ഝിമാ പടിപദാ തഥാഗതേന അഭിസമ്ബുദ്ധാ"തി ഏവം വുത്തോ പന അരിയമഗ്ഗോ മജ്ഝം നാമ, ഫലഞ്ചേവ നിബ്ബാനഞ്ച പരിയോസാനം നാമ. "ഏതദത്ഥമിദം, ബ്രാഹ്മണ, ബ്രഹ്മചരിയമേതം സാരം, ഏതം പരിയോസാന"ന്തി (മ॰ നി॰ ൧.൩൨൪) ഹി ഏത്ഥ ഫലം പരിയോസാനന്തി വുത്തം. "നിബ്ബാനോഗധഞ്ഹി , ആവുസോ വിസാഖ, ബ്രഹ്മചരിയം വുസ്സതി നിബ്ബാനപരായണം നിബ്ബാനപരിയോസാന"ന്തി (മ॰ നി॰ ൧.൪൬൬) ഏത്ഥ നിബ്ബാനം പരിയോസാനന്തി വുത്തം. ഇധ ദേസനായ ആദിമജ്ഝപരിയോസാനം അധിപ്പേതം. ഭഗവാ ഹി ധമ്മം ദേസേന്തോ ആദിമ്ഹി സീലം ദസ്സേത്വാ മജ്ഝേ മഗ്ഗം പരിയോസാനേ നിബ്ബാനം ദസ്സേതി. തേന വുത്തം - "സോ ധമ്മം ദേസേതി ആദികല്യാണം മജ്ഝേകല്യാണം പരിയോസാനകല്യാണ"ന്തി. തസ്മാ അഞ്ഞോപി ധമ്മകഥികോ ധമ്മം കഥേന്തോ -

> "ആദിമ്ഹി സീലം ദസ്സേയ്യ, മജ്ഝേ മഗ്ഗം വിഭാവയേ;
> പരിയോസാനമ്ഹി നിബ്ബാനം, ഏസാ കഥികസണ്ഠിതീ"തി. (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧൯൦);

സാത്ഥം സബ്യഞ്ജനന്തി യസ്സ ഹി യാഗുഭത്തഇത്ഥിപുരിസാദിവണ്ണനാ നിസ്സിതാ ദേസനാ ഹോതി, ന സോ സാത്ഥം ദേസേതി. ഭഗവാ പന തഥാരൂപം ദേസനം പഹായ ചതുസതിപട്ഠാനാദിനിസ്സിതം ദേസനം ദേസേതി. തസ്മാ "സാത്ഥം ദേസേതീ"തി വുച്ചതി. യസ്സ പന ദേസനാ ഏകബ്യഞ്ജനാദിയുത്താ വാ സബ്ബനിരോട്ഠബ്യഞ്ജനാ വാ സബ്ബവിസ്സട്ഠസബ്ബനിഗ്ഗഹീതബ്യഞ്ജനാ വാ, തസ്സ ദമിളകിരാസവരാദിമിലക്ഖൂനം ഭാസാ വിയ ബ്യഞ്ജനപാരിപൂരിയാ അഭാവതോ അബ്യഞ്ജനാ നാമ ദേസനാ ഹോതി. ഭഗവാ പന -

> "സിഥിലം ധനിതഞ്ച ദീഘരസ്സം, ഗരുകം ലഹുകഞ്ച നിഗ്ഗഹീതം;
> സമ്ബന്ധം വവത്ഥിതം വിമുത്തം, ദസധാ ബ്യഞ്ജനബുദ്ധിയാ പഭേദോ"തി. (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧൯൦) -

ഏവം വുത്തം ദസവിധം ബ്യഞ്ജനം അമക്ഖേത്വാ പരിപുണ്ണബ്യഞ്ജനമേവ കത്വാ ധമ്മം ദേസേതി. തസ്മാ "സബ്യഞ്ജനം ധമ്മം ദേസേതീ"തി വുച്ചതി.

കേവലപരിപുണ്ണന്തി ഏത്ഥ **കേവല**ന്തി സകലാധിവചനം. **പരിപുണ്ണ**ന്തി അനൂനാധികവചനം. ഇദം വുത്തം ഹോതി - "സകലപരിപുണ്ണമേവ ദേസേതി, ഏകദേസനാപി അപരിപുണ്ണാ നത്ഥീ"തി. **പരിസുദ്ധ**ന്തി നിരുപക്കിലേസം. യോ ഹി ഇദം ധമ്മദേസനം നിസ്സായ ലാഭം വാ സക്കാരം വാ ലഭിസ്സാമീതി ദേസേതി, തസ്സ അപരിസുദ്ധാ ദേസനാ ഹോതി. ഭഗവാ പന ലോകാമിസനിരപേക്ഖോ ഹിതഫരണേന മേത്താഭാവനായ മുദുഹദയോ ഉല്ലുമ്പനസഭാവസണ്ഠിതേന ചിത്തേന ദേസേതി. തസ്മാ "പരിസുദ്ധം ധമ്മം ദേസേതീ"തി വുച്ചതി. **ബ്രഹ്മചരിയം പകാസേതീ**തി ഏത്ഥ **ബ്രഹ്മചരിയ**ന്തി സിക്ഖത്തയസങ്ഗഹം സകലസാസനം. തസ്മാ ബ്രഹ്മചരിയം പകാസേതീതി സോ ധമ്മം ദേസേതി ആദികല്യാണം…പേ॰… പരിസുദ്ധം, ഏവം ദേസേന്തോ ച സിക്ഖത്തയസങ്ഗഹിതം സകലസാസനം ബ്രഹ്മചരിയം പകാസേതീതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. **ബ്രഹ്മചരിയ**ന്തി സേട്ഠട്ഠേന ബ്രഹ്മഭൂതം ചരിയം. ബ്രഹ്മഭൂതാനം വാ ബുദ്ധാദീനം ചരിയന്തി വുത്തം ഹോതി.

തം ധമ്മന്തി തം വുത്തപ്പകാരസമ്പദം ധമ്മം. **സുണാതി ഗഹപതി വാതി** കസ്മാ പഠമം ഗഹപതിം നിദ്ദിസതീതി? നിഹതമാനത്താ ഉസ്സന്നത്താ ച. യേഭുയ്യേന ഹി ഖത്തിയകുലതോ പബ്ബജിതാ ജാതിം നിസ്സായ മാനം കരോന്തി. ബ്രാഹ്മണകുലാ പബ്ബജിതാ മന്തേ നിസ്സായ മാനം കരോന്തി. ഹീനജച്ചകുലാ പബ്ബജിതാ അത്തനോ വിജാതിതായ പതിട്ഠാതും ന സക്കോന്തി. ഗഹപതിദാരകാ പന കച്ഛേഹി സേദം മുഞ്ചന്തേഹി പിട്ഠിയാ ലോണം പുപ്ഫമാനായ ഭൂമിം കസിത്വാ നിഹതമാനദപ്പാ ഹോന്തി. തേ പബ്ബജിത്വാ മാനം വാ ദപ്പം വാ അകത്വാ യഥാബലം ബുദ്ധവചനം ഉഗ്ഗഹേത്വാ വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്താ സക്കോന്തി അരഹത്തേ പതിട്ഠാതും. ഇതരേഹി ച കുലേഹി നിക്ഖമിത്വാ പബ്ബജിതാ നാമ ന ബഹുകാ, ഗഹപതികാവ ബഹുകാ, ഇതി നിഹതമാനത്താ ഉസ്സന്നത്താ ച പഠമം ഗഹപതിം നിദ്ദിസതീതി.

അഞ്ഞതരസ്മിം വാതി ഇതരേസം വാ കുലാനം അഞ്ഞതരസ്മിം. **പച്ചാജാതോതി** പതിജാതോ. **തഥാഗതേ സദ്ധം പടിലഭതീതി** പരിസുദ്ധം ധമ്മം സുത്വാ ധമ്മസ്സാമിമ്ഹി തഥാഗതേ "സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ വത ഭഗവാ"തി സദ്ധം പടിലഭതി. **ഇതി പടിസഞ്ചിക്ഖതീതി** ഏവം പച്ചവേക്ഖതി. **സമ്ബാധോ ഘരാവാസോതി** സചേപി സട്ഠിഹത്ഥേ ഘരേ യോജനസതന്തരേപി വാ ദ്വേ ജായമ്പതികാ വസന്തി, തഥാപി നേസം സകിഞ്ചനസപലിബോധട്ഠേന ഘരാവാസോ സമ്ബാധോയേവ. **രജോപഥോതി** രാഗരജാദീനം ഉട്ഠാനട്ഠാനന്തി മഹാഅട്ഠകഥായം വുത്തം. ആഗമനപഥോതിപി വട്ടതി. അലഗ്ഗനട്ഠേന അബ്ഭോകാസോ വിയാതി **അബ്ഭോകാസോ**. പബ്ബജിതോ ഹി കൂടാഗാരരതനപാസാദദേവവിമാനാദീസു പിഹിതദ്വാരവാതപാനേസു പടിച്ഛന്നേസു വസന്തോപി നേവ ലഗ്ഗതി ന സജ്ജതി ന ബജ്ഝതി. തേന വുത്തം - "അബ്ഭോകാസോ പബ്ബജ്ജാ"തി. അപിച സമ്ബാധോ ഘരാവാസോ കുസലകിരിയായ ഓകാസാഭാവതോ. രജോപഥോ അസംവുതസങ്കാരട്ഠാനം വിയ രജാനം കിലേസരജാനം സന്നിപാതട്ഠാനതോ. അബ്ഭോകാസോ പബ്ബജ്ജാ കുസലകിരിയായ യഥാസുഖം ഓകാസസബ്ഭാവതോ.

നയിദം സുകരം...പേ.... പബ്ബജേയ്യന്തി ഏത്ഥ അയം സങ്ഖേപകഥാ - യദേതം സിക്ഖത്തയബ്രഹ്മചരിയം ഏകമ്പി ദിവസം അഖണ്ഡം കത്വാ ചരിമകചിത്തം പാപേതബ്ബതായ ഏകന്തപരിപുണ്ണം. ഏകദിവസമ്പി ച കിലേസമലേന അമലിനം കത്വാ ചരിമകചിത്തം പാപേതബ്ബതായ ഏകന്തപരിസുദ്ധം, സങ്ഖലിഖിതം ലിഖിതസങ്ഖസദിസം ധോതസങ്ഖസപ്പടിഭാഗം ചരിതബ്ബം, ഇദം ന സുകരം അഗാരം അജ്ഝാവസതാ അഗാരമജ്ഝേ വസന്തേന ഏകന്തപരിപുണ്ണം...പേ.... ചരിതും. യംനൂനാഹം കേസേ ച മസ്സുഞ്ച ഓഹാരേത്വാ കാസായരസപീതതായ കാസായാനി ബ്രഹ്മചരിയം ചരന്താനം അനുച്ഛവികാനി വത്ഥാനി അച്ഛാദേത്വാ പരിദഹിത്വാ അഗാരസ്മാ നിക്ഖമിത്വാ അനഗാരിയം പബ്ബജേയ്യന്തി. ഏത്ഥ ച യസ്മാ അഗാരസ്സ ഹിതം കസിവാണിജ്ജാദികമ്മം **അഗാരിയന്തി** വുച്ചതി, തഞ്ച പബ്ബജ്ജായ നത്ഥി. തസ്മാ പബ്ബജ്ജാ അനഗാരിയാതി ഞാതബ്ബാ, തം **അനഗാരിയം. പബ്ബജേയ്യന്തി** പടിപജ്ജേയ്യം. **അപ്പം വാതി** സഹസ്സതോ ഹേട്ഠാ ഭോഗക്ഖന്ധോ അപ്പോ നാമ ഹോതി, സഹസ്സതോ പട്ഠായ മഹാ. ആബന്ധനട്ഠേന ഞാതി ഏവ പരിവട്ടോ **ഞാതിപരിവട്ടോ**. സോ വീസതിയാ ഹേട്ഠാ അപ്പോ ഹോതി, വീസതിയാ പട്ഠായ മഹാ.

൨൯൨. ഭിക്ഖൂനം സിക്ഖാസാജീവസമാപന്നോതി യാ ഭിക്ഖൂനം അധിസീലസങ്ഖാതാ സിക്ഖാ, തഞ്ച, യത്ഥ ചേതേ സഹ ജീവന്തി ഏകജീവികാ സഭാഗവുത്തിനോ ഹോന്തി, തം ഭഗവതാ പഞ്ഞത്തസിക്ഖാപദസങ്ഖാതം സാജീവഞ്ച തത്ഥ സിക്ഖനഭാവേന സമാപന്നോതി ഭിക്ഖൂനം സിക്ഖാസാജീവസമാപന്നോ. **സമാപന്നോതി** സിക്ഖം പരിപൂരേന്തോ, സാജീവഞ്ച അവീതിക്കമന്തോ ഹുത്വാ തദുഭയം ഉപഗതോതി അത്ഥോ. **പാണാതിപാതം പഹായാതി**ആദീസു പാണാതിപാതാദികഥാ ഹേട്ഠാ വിത്ഥാരിതാ ഏവ. **പഹായാതി** ഇമം പാണാതിപാതചേതനാസങ്ഖാതം ദുസ്സീല്യം പജഹിത്വാ. **പടിവിരതോ ഹോതീതി**

പഹീനകാലതോ പട്ഠായ തതോ ദുസ്സീല്യതോ ഓരതോ വിരതോവ ഹോതി. **നിഹിതദണ്ഡോ നിഹിതസത്ഥോ**തി പരൂപഘാതത്ഥായ ദണ്ഡം വാ സത്ഥം വാ ആദായ അവത്തനതോ നിക്ഖിത്തദണ്ഡോ ചേവ നിക്ഖിത്തസത്ഥോ ചാതി അത്ഥോ. എത്ഥ ച ഠപേത്വാ ദണ്ഡം സബ്ബമ്പി അവസേസം ഉപകരണം സത്താനം വിഹിംസനഭാവതോ സത്ഥന്തി വേദിതബ്ബം. യം പന ഭിക്ഖൂ കത്തരദണ്ഡം വാ ദന്തകട്ഠവാസിം വാ പിപ്ഫലകം വാ ഗഹേത്വാ വിചരന്തി, ന തം പരൂപഘാതത്ഥായ. തസ്മാ നിഹിതദണ്ഡോ നിഹിതസത്ഥോത്വേവ സങ്ഖം ഗച്ഛതി. **ലജ്ജീ**തി പാപജിഗുച്ഛനലക്ഖണായ ലജ്ജായ സമന്നാഗതോ. **ദയാപന്നോ**തി ദയം മേത്തചിത്തതം ആപന്നോ. **സബ്ബപാണഭൂതഹിതാനുകമ്പീ**തി സബ്ബേ പാണഭൂതേ ഹിതേന അനുകമ്പകോ. തായ ദയാപന്നതായ സബ്ബേസം പാണഭൂതാനം ഹിതചിത്തകോതി അത്ഥോ. **വിഹരതീ**തി ഇരിയതി പാലേതി.

ദിന്നമേവ ആദിയതീതി **ദിന്നാദായീ**. ചിത്തേനപി ദിന്നമേവ പടികങ്ഖതീതി **ദിന്നപാടികങ്ഖീ**. ഥേനേതീതി ഥേനോ. ന ഥേനേന **അഥേനേന**. അഥേനത്തായേവ **സുചിഭൂതേന. അത്തനാ**തി അത്തഭാവേന, അഥേനം സുചിഭൂതം അത്തഭാവം കത്വാ വിഹരതീതി വുത്തം ഹോതി.

അബ്രഹ്മചരിയന്തി അസേട്ഠചരിയം. ബ്രഹ്മം സേട്ഠം ആചാരം ചരതീതി **ബ്രഹ്മചാരീ. ആരാചാരീ**തി അബ്രഹ്മചരിയതോ ദൂരചാരീ. **മേഥുനാ**തി രാഗപരിയുട്ഠാനവസേന സദിസത്താ മേഥുനകാതി ലദ്ധവോഹാരേഹി പടിസേവിതബ്ബതോ മേഥുനാതി സങ്ഖം ഗതാ അസദ്ധമ്മാ. **ഗാമധമ്മാ**തി ഗാമവാസീനം ധമ്മാ.

സച്ചം വദതീതി **സച്ചവാദീ**. സച്ചേന സച്ചം സന്ദഹതി ഘടേതീതി **സച്ചസന്ധോ,** ന അന്തരന്തരാ മുസാ വദതീതി അത്ഥോ. യോ ഹി പുരിസോ കദാചി മുസാ വദതി, കദാചി സച്ചം, തസ്സ മുസാവാദേന അന്തരിതത്താ സച്ചം സച്ചേന ന ഘടീയതി . തസ്മാ ന സോ സച്ചസന്ധോ, അയം പന ന താദിസോ, ജീവിതഹേതുപി മുസാവാദം അവത്വാ സച്ചേന സച്ചം സന്ദഹതിയേവാതി **സച്ചസന്ധോ. ഥേതോ**തി ഥിരോ, ഥിരകഥോതി അത്ഥോ. ഏകോ ഹി പുഗ്ഗലോ ഹലിദ്ദിരാഗോ വിയ, ഥുസരാസിമ്ഹി നിഖാതഖാണു വിയ, അസ്സപിട്ഠേ ഠപിതകുമ്ഭണ്ഡമിവ ച ന ഥിരകഥോ ഹോതി. ഏകോ പാസാണലേഖാ വിയ ഇന്ദഖിലോ വിയ ച ഥിരകഥോ ഹോതി; അസിനാ സീസേ ഛിജ്ജന്തേപി ദ്വേ കഥാ ന കഥേതി; അയം വുച്ചതി ഥേതോ . **പച്ചയികോ**തി പത്തിയായിതബ്ബകോ, സദ്ധായികോതി അത്ഥോ. ഏകച്ചോ ഹി പുഗ്ഗലോ ന പച്ചയികോ ഹോതി, "ഇദം കേന വുത്തം, അസുകേനാ"തി വുത്തേ "മാ തസ്സ വചനം സദ്ദഹഥാ"തി വത്തബ്ബതം ആപജ്ജതി. ഏകോ പച്ചയികോ ഹോതി, "ഇദം കേന വുത്തം, അസുകേനാ"തി വുത്തേ, "യദി തേന വുത്തം, ഇദമേവ പമാണം, ഇദാനി ഉപപരിക്ഖിതബ്ബം നത്ഥി, ഏവമേവ ഇദ"ന്തി വത്തബ്ബതം ആപജ്ജതി, അയം വുച്ചതി പച്ചയികോ. **അവിസംവാദകോ ലോകസ്സാ**തി തായ സച്ചവാദിതായ ലോകം ന വിസംവാദേതീതി അത്ഥോ.

ഇമേസം ഭേദായാതി യേസം ഇതോ സുത്വാതി വുത്താനം സന്തികേ സുതം, തേസം ഭേദായ. **ഭിന്നാനം വാ സന്ധാതാ**തി ദ്വിന്നമ്പി മിത്താനം വാ സമാനുപജ്ഝായകാദീനം വാ കേനചിദേവ കാരണേന ഭിന്നാനം ഏകമേകം ഉപസങ്കമിത്വാ "തുമ്ഹാകം ഈദിസേ കുലേ ജാതാനം ഏവം ബഹുസ്സുതാനം ഇദം ന യുത്ത"ന്തിആദീനി വത്വാ സന്ധാനം കത്താ. **അനുപ്പദാതാ**തി സന്ധാനാനുപ്പദാതാ, ദ്വേ ജനേ സമഗ്ഗേ ദിസ്വാ, "തുമ്ഹാകം ഏവരൂപേ കുലേ ജാതാനം ഏവരൂപേഹി ഗുണേഹി സമന്നാഗതാനം അനുച്ഛവികമേത"ന്തിആദീനി വത്വാ ദള്ഹീകമ്മം കത്താതി അത്ഥോ. സമഗ്ഗോ ആരാമോ അസ്സാതി **സമഗ്ഗാരാമോ**. യത്ഥ സമഗ്ഗാ നത്ഥി, തത്ഥ വസിതുമ്പി ന ഇച്ഛതീതി അത്ഥോ. "സമഗ്ഗരാമോ"തിപി പാളി, അയമേവേത്ഥ അത്ഥോ. **സമഗ്ഗരതോ**തി സമഗ്ഗേസു രതോ, തേ പഹായ അഞ്ഞത്ര ഗന്തുമ്പി ന ഇച്ഛതീതി അത്ഥോ. സമഗ്ഗേ ദിസ്വാപി സുത്വാപി

നന്ദതീതി **സമഗ്ഗനന്ദീ. സമഗ്ഗകരണിം വാചം ഭാസിതാ**തി യാ വാചാ സത്തേ സമഗ്ഗേയേവ കരോതി, തം സാമഗ്ഗിഗുണപരിദീപകമേവ വാചം ഭാസതി, ന ഇതരന്തി.

നേലാതി ഏലം വുച്ചതി ദോസോ, നാസ്സാ ഏലന്തി നേലാ, നിദ്ദോസാതി അത്ഥോ. "നേലങ്ഗോ സേതപച്ഛാദോ"തി ഏത്ഥ വുത്തനേലം വിയ. **കണ്ണസുഖാ**തി ബ്യഞ്ജനമധുരതായ കണ്ണാനം സുഖാ, സൂചിവിജ്ഝനം വിയ കണ്ണസൂലം ന ജനേതി. അത്ഥമധുരതായ സകലസരീരേ കോപം അജനേത്വാ പേമം ജനേതീതി **പേമനീയാ**. ഹദയം ഗച്ഛതി, അപടിഹഞ്ഞമാനാ സുഖേന ചിത്തം പവിസതീതി **ഹദയങ്ഗമാ**. ഗുണപരിപുണ്ണതായ പുരേ ഭവാതി **പോരീ,** പുരേ സംവദ്ധനാരീ വിയ സുകുമാരാതിപി പോരീ, പുരസ്സ ഏസാതിപി പോരീ, നഗരവാസീനം കഥാതി അത്ഥോ . നഗരവാസിനോ ഹി യുത്തകഥാ ഹോന്തി, പിതിമത്തം പിതാതി, മാതിമത്തം മാതാതി, ഭാതിമത്തം ഭാതാതി വദന്തി. ഏവരൂപീ കഥാ ബഹുനോ ജനസ്സ കന്താ ഹോതീതി **ബഹുജനകന്താ**. കന്തഭാവേനേവ ബഹുനോ ജനസ്സ മനാപാ ചിത്തവുദ്ധികരാതി **ബഹുജനമനാപാ**.

കാലേന വദതീതി **കാലവാദീ,** വത്തബ്ബയുത്തകാലം സല്ലക്ഖേത്വാ വദതീതി അത്ഥോ. ഭൂതം തച്ഛം സഭാവമേവ വദതീതി **ഭൂതവാദീ**. ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികത്ഥസന്നിസ്സിതമേവ കത്വാ വദതീതി **അത്ഥവാദീ** . നവലോകുത്തരധമ്മസന്നിസ്സിതം കത്വാ വദതീതി **ധമ്മവാദീ**. സംവരവിനയപഹാനവിനയസന്നിസ്സിതം കത്വാ വദതീതി **വിനയവാദീ**. നിധാനം വുച്ചതി ഠപനോകാസോ, നിധാനമസ്സാ അത്ഥീതി **നിധാനവതീ,** ഹദയേ നിധാതബ്ബ യുത്തവാചം ഭാസിതാതി അത്ഥോ. **കാലേനാ**തി ഏവരൂപിം ഭാസമാനോപി ച "അഹം നിധാനവതിം വാചം ഭാസിസ്സാമീ"തി ന അകാലേന ഭാസതി, യുത്തകാലം പന അവേക്ഖിത്വാ ഭാസതീതി അത്ഥോ. **സാപദേസ**ന്തി സഉപമം, സകാരണന്തി അത്ഥോ. **പരിയന്തവതി**ന്തി പരിച്ഛേദം ദസ്സേത്വാ യഥാസ്സാ പരിച്ഛേദോ പഞ്ഞായതി, ഏവം ഭാസതീതി അത്ഥോ. **അത്ഥസംഹിത**ന്തി അനേകേഹിപി നയേഹി വിഭജന്തേന പരിയാദാതും അസക്കുണേയ്യതായ അത്ഥസമ്പന്നം, യം വാ സോ അത്ഥവാദീ അത്ഥം വദതി, തേന അത്ഥേന സംഹിതത്താ അത്ഥസംഹിതം വാചം ഭാസതി, ന അഞ്ഞം നിക്ഖിപിത്വാ അഞ്ഞം ഭാസതീതി വുത്തം ഹോതി.

൧൦. **ബീജഗാമഭൂതഗാമസമാരമ്ഭാ**തി മൂലബീജം ഖന്ധബീജം ഫളുബീജം അഗ്ഗബീജം ബീജബീജന്തി പഞ്ചവിധസ്സ ബീജഗാമസ്സ ചേവ യസ്സ കസ്സചി നീലതിണരുക്ഖാദികസ്സ ഭൂതഗാമസ്സ ച സമാരമ്ഭാ, ഛേദനഭേദനപചനാദിഭാവേന വികോപനാ പടിവിരതോതി അത്ഥോ. **ഏകഭത്തികോ**തി പാതരാസഭത്തം സായമാസഭത്തന്തി ദ്വേ ഭത്താനി. തേസു പാതരാസഭത്തം അന്തോമജ്ഝന്ഹികേന പരിച്ഛിന്നം, ഇതരം മജ്ഝന്ഹികതോ ഉദ്ധം അന്തോഅരുണേന. തസ്മാ അന്തോമജ്ഝന്ഹികേ ദസക്ഖത്തും ഭുഞ്ജമാനോപി ഏകഭത്തികോവ ഹോതി, തം സന്ധായ വുത്തം "ഏകഭത്തികോ"തി. രത്തിയാ ഭോജനം രത്തി, തതോ ഉപരതോതി **രത്തൂപരതോ**. അതിക്കന്തേ മജ്ഝന്ഹികേ യാവ സൂരിയത്ഥംഗമനാ ഭോജനം **വികാലഭോജനം** നാമ. തതോ വിരതത്താ **വിരതോ വികാലഭോജനാ**. സാസനസ്സ അനനുലോമത്താ വിസൂകം പടാണീഭൂതം ദസ്സനന്തി **വിസൂകദസ്സനം**. അത്തനാ നച്ചനനച്ചാപനാദിവസേന നച്ചാ ച ഗീതാ ച വാദിതാ ച, അന്തമസോ മയൂരനച്ചനാദിവസേനാപി പവത്താനം നച്ചാദീനം വിസൂകഭൂതാ ദസ്സനാ ചാതി **നച്ചഗീതവാദിതവിസൂകദസ്സനാ**. നച്ചാദീനി ഹി അത്തനാ പയോജേതും വാ പരേഹി പയോജാപേതും വാ പയുത്താനി പസ്സിതും വാ നേവ ഭിക്ഖൂനം ന ഭിക്ഖുനീനം വട്ടന്തി. **മാലാദീസു മാലാ**തി യംകിഞ്ചി പുപ്ഫം. **ഗന്ധ**ന്തി യംകിഞ്ചി ഗന്ധജാതം. **വിലേപന**ന്തി ഛവിരാഗകരണം. തത്ഥ പിളന്ധന്തോ **ധാരേതി** നാമ. ഊനട്ഠാനം പൂരേന്തോ **മണ്ഡേതി** നാമ. ഗന്ധവസേന ഛവിരാഗവസേന ച സാദിയന്തോ **വിഭൂസേതി** നാമ. ഠാനം വുച്ചതി കാരണം. തസ്മാ യായ ദുസ്സീല്യചേതനായ താനി മാലാധാരണാദീനി മഹാജനോ കരോതി, തതോ പടിവിരതോതി അത്ഥോ.

ഉച്ചാസയനം വുച്ചതി പമാണാതിക്കന്തം. **മഹാസയനം** അകപ്പിയത്ഥരണം. തതോ പടിവിരതോതി അത്ഥോ. **ജാതരൂപ**ന്തി സുവണ്ണം. **രജത**ന്തി കഹാപണോ ലോഹമാസകോ ജതുമാസകോ ദാരുമാസകോതി യേ വോഹാരം ഗച്ഛന്തി, തസ്സ ഉഭയസ്സപി പടിഗ്ഗഹണാ പടിവിരതോ, നേവ നം ഉഗ്ഗണ്ഹാതി, ന ഉഗ്ഗണ്ഹാപേതി, ന ഉപനിക്ഖിത്തം സാദിയതീതി അത്ഥോ. **ആമകധഞ്ഞപടിഗ്ഗഹണാ**തി സാലിവീഹിയവഗോധൂമകങ്ഗുവരകകുദ്രൂസകസങ്ഖാതസ്സ സത്തവിധസ്സാപി ആമകധഞ്ഞസ്സ പടിഗ്ഗഹണാ. ന കേവലഞ്ച ഏതേസം പടിഗ്ഗഹണമേവ, ആമസനമ്പി ഭിക്ഖൂനം ന വട്ടതിയേവ. **ആമകമംസപടിഗ്ഗഹണാ**തി ഏത്ഥ അഞ്ഞത്ര ഓദിസ്സ അനുഞ്ഞാതാ ആമകമംസമച്ഛാനം പടിഗ്ഗഹണമേവ ഭിക്ഖൂനം ന വട്ടതി, നോ ആമസനം.

ഇത്ഥികുമാരികപടിഗ്ഗഹണാതി ഏത്ഥ **ഇത്ഥീ**തി പുരിസന്തരഗതാ, ഇതരാ **കുമാരികാ** നാമ. താസം പടിഗ്ഗഹണമ്പി ആമസനമ്പി അകപ്പിയമേവ. **ദാസിദാസപടിഗ്ഗഹണാ**തി ഏത്ഥ ദാസിദാസവസേനേവ തേസം പടിഗ്ഗഹണം ന വട്ടതി, "കപ്പിയകാരകം ദമ്മി, ആരാമികം ദമ്മീ"തി ഏവം വുത്തേ പന വട്ടതി. **അജേളകാ**ദീസു ഖേത്തവത്ഥുപരിയോസാനേസു കപ്പിയാകപ്പിയനയോ വിനയവസേന ഉപപരിക്ഖിതബ്ബോ. തത്ഥ **ഖേത്തം** നാമ യസ്മിം പുബ്ബണ്ണം രുഹതി. **വത്ഥു** നാമ യസ്മിം അപരണ്ണം രുഹതി. യത്ഥ വാ ഉഭയമ്പി രുഹതി, തം **ഖേത്തം**. തദത്ഥായ അകതഭൂമിഭാഗോ **വത്ഥു**. ഖേത്തവത്ഥുസീസേന ചേത്ഥ വാപിതളാകാദീനിപി സങ്ഗഹിതാനേവ. **ദൂതേയ്യം** വുച്ചതി ദൂതകമ്മം, ഗിഹീനം പണ്ണം വാ സാസനം വാ ഗഹേത്വാ തത്ഥ തത്ഥ ഗമനം. **പഹിണഗമനം** വുച്ചതി ഘരാ ഘരം പേസിതസ്സ ഖുദ്ദകഗമനം. **അനുയോഗോ** നാമ തദുഭയകരണം, തസ്മാ ദൂതേയ്യപഹിണഗമനാനം അനുയോഗാതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

കയവിക്കയാതി കയാ ച വിക്കയാ ച. **തുലാകൂടാ**ദീസു **കൂട**ന്തി വഞ്ചനം. തത്ഥ തുലാകൂടം താവ രൂപകൂടം അങ്ഗകൂടം ഗഹണകൂടം പടിച്ഛന്നകൂടന്തി ചതുബ്ബിധം ഹോതി. തത്ഥ **രൂപകൂടം** നാമ ദ്വേ തുലാ സരൂപാ കത്വാ ഗണ്ഹന്തോ മഹതിയാ ഗണ്ഹാതി, ദദന്തോ ഖുദ്ദികായ ദേതി. **അങ്ഗകൂടം** നാമ ഗണ്ഹന്തോ പച്ഛാഭാഗേ ഹത്ഥേന തുലം അക്കമതി, ദദന്തോ പുബ്ബഭാഗേ. **ഗഹണകൂടം** നാമ ഗണ്ഹന്തോ മൂലേ രജ്ജും ഗണ്ഹാതി, ദദന്തോ അഗ്ഗേ. **പടിച്ഛന്നകൂടം** നാമ തുലം സുസിരം കത്വാ അന്തോ അയചുണ്ണം പക്ഖിപിത്വാ ഗണ്ഹന്തോ തം പച്ഛാഭാഗേ കരോതി, ദദന്തോ അഗ്ഗഭാഗേ. **കംസോ** വുച്ചതി സുവണ്ണപാതി, തായ വഞ്ചനം **കംസകൂടം**. കഥം? ഏകം സുവണ്ണപാതിം കത്വാ അഞ്ഞാ ദ്വേ തിസ്സോ ലോഹപാതിയോ സുവണ്ണവണ്ണാ കരോതി, തതോ ജനപദം ഗന്ത്വാ കിഞ്ചിദേവ അഡ്ഢകുലം പവിസിത്വാ, "സുവണ്ണഭാജനാനി കിണഥാ"തി വത്വാ അഗ്ഘേ പുച്ഛിതേ സമഗ്ഘതരം ദാതുകാമാ ഹോന്തി. തതോ തേഹി "കഥം ഇമേസം സുവണ്ണഭാവോ ജാനിതബ്ബോ"തി വുത്തേ - "വീമംസിത്വാ ഗണ്ഹഥാ"തി സുവണ്ണപാതിം പാസാണേ ഘംസിത്വാ സബ്ബാ പാതിയോ ദത്വാ ഗച്ഛതി.

മാനകൂടം നാമ ഹദയഭേദസിഖാഭേദരജ്ജുഭേദവസേന തിവിധം ഹോതി. തത്ഥ **ഹദയഭേദോ** സപ്പിതേലാദിമിനനകാലേ ലബ്ഭതി. താനി ഹി ഗണ്ഹന്തോ ഹേട്ഠാ ഛിദ്ദേന മാനേന, "സണികം ആസിഞ്ചാ"തി വത്വാ അന്തോഭാജനേ ബഹും പഗ്ഘരാപേത്വാ ഗണ്ഹാതി; ദദന്തോ ഛിദ്ദം പിധായ സീഘം പൂരേത്വാ ദേതി. **സിഖാഭേദോ** തിലതണ്ഡുലാദിമിനനകാലേ ലബ്ഭതി. താനി ഹി ഗണ്ഹന്തോ സണികം സിഖം ഉസ്സാപേത്വാ ഗണ്ഹാതി, ദദന്തോ വേഗേന പൂരേത്വാ സിഖം ഛിന്ദന്തോ ദേതി. **രജ്ജുഭേദോ** ഖേത്തവത്ഥുമിനനകാലേ ലബ്ഭതി. ലഞ്ജം അലഭന്താ ഹി ഖേത്തം അമഹന്തമ്പി മഹന്തം കത്വാ മിനന്തി.

ഉക്കോടനാദീസു **ഉക്കോടന**ന്തി സാമികേ അസ്സാമികേ കാതും ലഞ്ജഗ്ഗഹണം. **വഞ്ചന**ന്തി തേഹി തേഹി ഉപായേഹി പരേസം വഞ്ചനം. തത്രിദമേകം വത്ഥു - ഏകോ കിര ലുദ്ദകോ മിഗഞ്ച മിഗപോതകഞ്ച ഗഹേത്വാ ആഗച്ഛതി. തമേകോ ധുത്തോ,

“കിം, ഭോ, മിഗോ അഗ്ഘതി, കിം മിഗപോതകോ”തി ആഹ. “മിഗോ ദ്വേ കഹാപണേ മിഗപോതകോ ഏക”ന്തി ച വുത്തേ കഹാപണം ദത്വാ മിഗപോതകം ഗഹേത്വാ ഥോകം ഗന്ത്വാ നിവത്തോ, “ന മേ, ഭോ, മിഗപോതകേന അത്ഥോ, മിഗം മേ ദേഹീ”തി ആഹ. തേന ഹി “ദ്വേ കഹാപണേ ദേഹീ”തി. സോ ആഹ - “നനു തേ, ഭോ, മയാ പഠമം ഏകോ കഹാപണോ ദിന്നോ”തി. ആമ ദിന്നോതി. “ഇമമ്പി മിഗപോതകം ഗണ്ഹ, ഏവം സോ ച കഹാപണോ അയഞ്ച കഹാപണഗ്ഘനകോ മിഗപോതകോതി ദ്വേ കഹാപണാ ഭവിസ്സന്തീ”തി. സോ കാരണം വദതീതി സല്ലക്ഖേത്വാ മിഗപോതകം ഗഹേത്വാ മിഗം അദാസീതി.

നികതീതി യോഗവസേന വാ മായാവസേന വാ അപാമങ്ഗം പാമങ്ഗന്തി, അമണിം മണിന്തി, അസുവണ്ണം സുവണ്ണന്തി കത്വാ പടിരൂപകേന വഞ്ചനം. **സാചിയോഗോ**തി കുടിലയോഗോ, ഏതേസംയേവ ഉക്കോടനാദീനമേതം നാമം, തസ്മാ ഉക്കോടനസാചിയോഗോ വഞ്ചനസാചിയോഗോ നികതിസാചിയോഗോതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. കേചി അഞ്ഞം ദസ്സേത്വാ അഞ്ഞസ്സ പരിവത്തനം സാചിയോഗോതി വദന്തി. തം പന വഞ്ചനേനേവ സങ്ഗഹിതം. **ഛേദനാദീസു ഛേദന**ന്തി ഹത്ഥച്ഛേദനാദി. **വധോ**തി മാരണം. **ബന്ധോ**തി രജ്ജുബന്ധനാദീഹി ബന്ധനം. **വിപരാമോസോ**തി ഹിമവിപരാമോസോ ഗുമ്ബവിപരാമോസോതി ദുവിധോ. യം ഹിമപാതസമയേ ഹിമേന പടിച്ഛന്നാ ഹുത്വാ മഗ്ഗപടിപന്നം ജനം മുസന്തി, അയം **ഹിമവിപരാമോസോ**. യം ഗുമ്ബാദീഹി പടിച്ഛന്നാ മുസന്തി, അയം **ഗുമ്ബവിപരാമോസോ. ആലോപോ** വുച്ചതി ഗാമനിഗമാദീനം വിലോപകരണം. **സഹസാകാരോ**തി സാഹസികകിരിയാ, ഗേഹം പവിസിത്വാ മനുസ്സാനം ഉരേ സത്ഥം ഠപേത്വാ ഇച്ഛിതഭണ്ഡഗ്ഗഹണം. ഏവമേതസ്മാ ഛേദന...പേ॰... സഹസാകാരാ പടിവിരതോ ഹോതി.

ഠ൯൪. സോ സന്തുട്ഠോ ഹോതീതി സ്വായം ഭിക്ഖു ഹേട്ഠാ വുത്തേന ചതൂസു പച്ചയേസു ദ്വാദസവിധേന ഇതരീതരപച്ചയസന്തോസേന സമന്നാഗതോ ഹോതി. ഇമിനാ പന ദ്വാദസവിധേന ഇതരീതരപച്ചയസന്തോസേന സമന്നാഗതസ്സ ഭിക്ഖുനോ അട്ഠ പരിക്ഖാരാ വട്ടന്തി തീണി ചീവരാനി പത്തോ ദന്തകട്ഠച്ഛേദനവാസി ഏകാ സൂചി കായബന്ധനം പരിസ്സാവനന്തി. വുത്തമ്പി ചേതം -

> “തിചീവരഞ്ച പത്തോ ച, വാസി സൂചി ച ബന്ധനം;
> പരിസ്സാവനേന അട്ഠേതേ, യുത്തയോഗസ്സ ഭിക്ഖുനോ”തി.

തേ സബ്ബേപി കായപരിഹാരികാപി ഹോന്തി കുച്ഛിപരിഹാരികാപി. കഥം? തിചീവരം താവ നിവാസേത്വാ പാരുപിത്വാ ച വിചരണകാലേ കായം പരിഹരതി പോസേതീതി **കായപരിഹാരികം** ഹോതി, ചീവരകണ്ണേന ഉദകം പരിസ്സാവേത്വാ പിവനകാലേ ഖാദിതബ്ബഫലാഫലഗ്ഗഹണകാലേ ച കുച്ഛിം പരിഹരതി പോസേതീതി **കുച്ഛിപരിഹാരികം** ഹോതി. പത്തോപി തേന ഉദകം ഉദ്ധരിത്വാ നഹാനകാലേ കുടിപരിഭണ്ഡകരണകാലേ ച കായപരിഹാരികോ ഹോതി, ആഹാരം ഗഹേത്വാ ഭുഞ്ജനകാലേ കുച്ഛിപരിഹാരികോ ഹോതി. വാസിപി തായ ദന്തകട്ഠച്ഛേദനകാലേ മഞ്ചപീഠാനം അങ്ഗപാദചീവരകുടിദണ്ഡകസജ്ജനകാലേ ച കായപരിഹാരികാ ഹോതി, ഉച്ഛുച്ഛേദനനാളികേരാദിതച്ഛനകാലേ കുച്ഛിപരിഹാരികാ. സൂചിപി ചീവരസിബ്ബനകാലേ കായപരിഹാരികാ ഹോതി, പൂവം വാ ഫലം വാ വിജ്ഝിത്വാ ഖാദനകാലേ കുച്ഛിപരിഹാരികാ. കായബന്ധനം ബന്ധിത്വാ വിചരണകാലേ കായപരിഹാരികം, ഉച്ഛുആദീനി ബന്ധിത്വാ ഗഹണകാലേ കുച്ഛിപരിഹാരികം. പരിസ്സാവനം തേന ഉദകം പരിസ്സാവേത്വാ നഹാനകാലേ, സേനാസനപരിഭണ്ഡകരണകാലേ ച കായപരിഹാരികം, പാനീയപരിസ്സാവനകാലേ തേനേവ തിലതണ്ഡുലപുഥുകാദീനി ഗഹേത്വാ ഖാദനകാലേ ച കുച്ഛിപരിഹാരികം. അയം താവ അട്ഠപരിക്ഖാരികസ്സ പരിക്ഖാരമത്താ.

നവപരിക്ഖാരികസ്സ പന സേയ്യം പവിസന്തസ്സ തത്രട്ഠകപച്ചത്ഥരണം വാ കുഞ്ചികാ വാ വട്ടതി. ദസപരിക്ഖാരികസ്സ നിസീദനം വാ ചമ്മഖണ്ഡം വാ വട്ടതി. ഏകാദസപരിക്ഖാരികസ്സ കത്തരയട്ഠി വാ തേലനാളികാ വാ വട്ടതി. ദ്വാദസപരിക്ഖാരികസ്സ ഛത്തം വാ ഉപാഹനാ വാ വട്ടതി. ഏതേസു ച അട്ഠപരിക്ഖാരികോവ സന്തുട്ഠോ, ഇതരേ അസന്തുട്ഠാ, മഹിച്ഛാ മഹാഭാരാതി ന വത്തബ്ബാ. ഏതേപി ഹി അപ്പിച്ഛാവ സന്തുട്ഠാവ സുഭരാവ സല്ലഹുകവുത്തിനോവ. ഭഗവാ പന നയിമം സുത്തം തേസം വസേന കഥേസി, അട്ഠപരിക്ഖാരികസ്സ വസേന കഥേസി. സോ ഹി ഖുദ്ദകവാസിഞ്ച സൂചിഞ്ച പരിസ്സാവനേ പക്ഖിപിത്വാ പത്തസ്സ അന്തോ ഠപേത്വാ പത്തം അംസകൂടേ ലഗ്ഗേത്വാ തിചീവരം കായപടിബദ്ധം കത്വാ യേനിച്ഛകം സുഖം പക്കമതി. പടിനിവത്തേത്വാ ഗഹേതബ്ബം നാമസ്സ ന ഹോതി, ഇതി ഇമസ്സ ഭിക്ഖുനോ സല്ലഹുകവുത്തിതം ദസ്സേന്തോ ഭഗവാ, **സന്തുട്ഠോ ഹോതി കായപരിഹാരികേന ചീവരേനാ**തിആദിമാഹ.

തത്ഥ **കായപരിഹാരികേനാ**തി കായപരിഹരണമത്തകേന. **കുച്ഛിപരിഹാരികേനാ**തി കുച്ഛിപരിഹരണമത്തകേന. **സമാദായേവ പക്കമതീ**തി തം അട്ഠപരിക്ഖാരമത്തകം സബ്ബം ഗഹേത്വാ കായപടിബദ്ധം കത്വാവ ഗച്ഛതി, "മമ വിഹാരോ പരിവേണം ഉപട്ഠാകോ"തിസ്സ സങ്ഗോ വാ ബദ്ധോ വാ ന ഹോതി, സോ ജിയാ മുത്തോ സരോ വിയ, യൂഥാ അപക്കന്തോ മത്തഹത്ഥീ വിയ ഇച്ഛിതിച്ഛിതം സേനാസനം വനസണ്ഡം രുക്ഖമൂലം വനപബ്ഭാരം പരിഭുഞ്ജന്തോ ഏകോവ തിട്ഠതി, ഏകോവ നിസീദതി, സബ്ബിരിയാപഥേസു ഏകോവ അദുതിയോ.

> "ചാതുദ്ദിസോ അപ്പടിഘോ ച ഹോതി,
> സന്തുസ്സമാനോ ഇതരീതരേന;
> പരിസ്സയാനം സഹിതാ അഛമ്ഭീ,
> ഏകോ ചരേ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോ"തി. (സു॰ നി॰ ൪൨);

ഏവം വണ്ണിതം ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പതം ആപജ്ജതി.

ഇദാനി തമത്ഥം ഉപമായ സാധേന്തോ **സേയ്യഥാപീ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **പക്ഖീ സകുണോ**തി പക്ഖയുത്തോ സകുണോ. **ഡേതീ**തി ഉപ്പതതി. അയം പനേത്ഥ സങ്ഖേപത്ഥോ - സകുണാ നാമ "അസുകസ്മിം പദേസേ രുക്ഖോ പരിപക്കഫലോ"തി ഞത്വാ നാനാദിസാഹി ആഗന്ത്വാ നഖപക്ഖതുണ്ഡാദീഹി തസ്സ ഫലാനി വിജ്ഝന്താ വിധുനന്താ ഖാദന്തി. "ഇദം അജ്ജതനായ ഇദം സ്വാതനായ ഭവിസ്സതീ"തി നേസം ന ഹോതി. ഫലേ പന ഖീണേ നേവ രുക്ഖസ്സ ആരക്ഖം ഠപേന്തി, ന തത്ഥ പത്തം വാ നഖം വാ തുണ്ഡം വാ ഠപേന്തി, അഥ ഖോ തസ്മിം രുക്ഖേ അനപേക്ഖോ ഹുത്വാ യോ യം ദിസാഭാഗം ഇച്ഛതി, സോ തേന സപത്തഭാരോവ - ഉപ്പതിത്വാ ഗച്ഛതി. ഏവമേവ അയം ഭിക്ഖു നിസ്സങ്ഗോ നിരപേക്ഖോയേവ പക്കമതി. തേന വുത്തം "സമാദായേവ പക്കമതീ"തി. **അരിയേനാ**തി നിദ്ദോസേന. **അജ്ഝത്ത**ന്തി സകേ അത്തഭാവേ. **അനവജ്ജസുഖ**ന്തി നിദ്ദോസസുഖം.

൨൧൩. **സോ ചക്ഖുനാ രൂപം ദിസ്വാ**തി സോ ഇമിനാ അരിയേന സീലക്ഖന്ധേന സമന്നാഗതോ ഭിക്ഖു ചക്ഖുവിഞ്ഞാണേന രൂപം പസ്സിത്വാതി അത്ഥോ. സേസപദേസു യം വത്തബ്ബം സിയാ, തം സബ്ബം വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വുത്തം. **അബ്യാസേകസുഖ**ന്തി കിലേസേഹി അനവസിത്തസുഖം, അവികിണ്ണസുഖന്തിപി വുത്തം. ഇന്ദ്രിയസംവരസുഖഞ്ഹി ദിട്ഠാദീസു ദിട്ഠമത്താദിവസേന പവത്തതായ അവികിണ്ണം ഹോതി. **സോ അഭിക്കന്തേ പടിക്കന്തേ**തി സോ മനച്ഛട്ഠാനം ഇന്ദ്രിയാനം സംവരേന സമന്നാഗതോ ഭിക്ഖു ഇമേസു അഭിക്കന്തപടിക്കന്താദീസു സത്തസു ഠാനേസു സതിസമ്പജഞ്ഞവസേന സമ്പജാനകാരീ ഹോതി. തത്ഥ യം വത്തബ്ബം സിയാ, തം സതിപട്ഠാനേ വുത്തമേവ.

വൻന്നു. സോ ഇമിനാ ചാതിആദിനാ കിം ദസ്സേതി? അരഞ്ഞവാസസ്സ പച്ചയസമ്പത്തിം ദസ്സേതി. യസ്സ ഹി ഇമേ ചത്താരോ പച്ചയാ നത്ഥി, തസ്സ അരഞ്ഞവാസോ ന ഇജ്ഝതി, തിരച്ഛാനഗതേഹി വാ വനചരകേഹി വാ സദ്ധിം വത്തബ്ബതം ആപജ്ജതി, അരഞ്ഞേ അധിവത്ഥാ ദേവതാ, "കിം ഏവരൂപസ്സ പാപഭിക്ഖുനോ അരഞ്ഞവാസേനാ"തി ഭേരവസദ്ദം സാവേന്തി, ഹത്ഥേഹി സീസം പഹരിത്വാ പലായനാകാരം കരോന്തി. "അസുകോ ഭിക്ഖു അരഞ്ഞം പവിസിത്വാ ഇദഞ്ചിദഞ്ച പാപകമ്മം അകാസീ"തി അയസോ പത്ഥരതി. യസ്സ പനേതേ ചത്താരോ പച്ചയാ അത്ഥി, തസ്സ അരഞ്ഞവാസോ ഇജ്ഝതി, സോ ഹി അത്തനോ സീലം പച്ചവേക്ഖന്തോ കിഞ്ചി കാളകം വാ തിലകം വാ അപസ്സന്തോ പീതിം ഉപ്പാദേത്വാ തം ഖയതോ വയതോ സമ്മസന്തോ അരിയഭൂമിം ഓക്കമതി, അരഞ്ഞേ അധിവത്ഥാ ദേവതാ അത്തമനാ വണ്ണം ഭാസന്തി, ഇതിസ്സ ഉദകേ പക്ഖിത്തതേലബിന്ദു വിയ യസോ വിത്ഥാരികോ ഹോതി.

തത്ഥ **വിവിത്ത**ന്തി സുഞ്ഞം അപ്പസദ്ദം, അപ്പനിഗ്ഘോസന്തി അത്ഥോ. ഏതദേവ ഹി സന്ധായ വിഭങ്ഗേ, "വിവിത്തന്തി സന്തികേ ചേപി സേനാസനം ഹോതി, തഞ്ച അനാകിണ്ണം ഗഹട്ഠേഹി പബ്ബജിതേഹി, തേന തം വിവിത്ത"ന്തി (വിഭ॰ ൫൨൬) വുത്തം. സേതി ചേവ ആസതി ച ഏത്ഥാതി **സേനാസനം,** മഞ്ചപീഠാദീനമേതം അധിവചനം. തേനാഹ - "സേനാസനന്തി മഞ്ചോപി സേനാസനം, പീഠമ്പി ഭിസിപി ബിമ്ബോഹനമ്പി, വിഹാരോപി അഡ്ഢയോഗോപി, പാസാദോപി, ഹമ്മിയമ്പി, ഗുഹാപി, അട്ടോപി, മാളോപി, ലേണമ്പി, വേളുഗുമ്ബോപി , രുക്ഖമൂലമ്പി, മണ്ഡപോപി സേനാസനം, യത്ഥ വാ പന ഭിക്ഖൂ പടിക്കമന്തി, സബ്ബമേതം സേനാസന"ന്തി. അപിച "വിഹാരോ അഡ്ഢയോഗോ പാസാദോ ഹമ്മിയം ഗുഹാ"തി ഇദം വിഹാരസേനാസനം നാമ. "മഞ്ചോ പീഠം, ഭിസി ബിമ്ബോഹന"ന്തി ഇദം മഞ്ചപീഠസേനാസനം നാമ. "ചിമിലികാ, ചമ്മഖണ്ഡോ, തിണസന്ഥാരോ, പണ്ണസന്ഥാരോ"തി ഇദം സന്ഥതസേനാസനം നാമ. "യത്ഥ വാ പന ഭിക്ഖൂ പടിക്കമന്തീ"തി ഇദം ഓകാസസേനാസനം നാമാതി ഏവം ചതുബ്ബിധം സേനാസനം ഹോതി, തം സബ്ബമ്പി സേനാസനഗ്ഗഹണേന ഗഹിതമേവ. ഇമസ്സ പന സകുണസദിസസ്സ ചാതുദ്ദിസസ്സ ഭിക്ഖുനോ അനുച്ഛവികം ദസ്സേന്തോ **അരഞ്ഞം രുക്ഖമൂല**ന്തിആദിമാഹ.

തത്ഥ **അരഞ്ഞ**ന്തി "നിക്ഖമിത്വാ ബഹി ഇന്ദഖീലാ, സബ്ബമേതം അരഞ്ഞ"ന്തി ഇദം ഭിക്ഖുനീനം വസേന ആഗതം അരഞ്ഞം. "ആരഞ്ഞകം നാമ സേനാസനം പഞ്ചധനുസതികം പച്ഛിമ"ന്തി (പാരാ॰ ൬൫൪) ഇദം പന ഇമസ്സ ഭിക്ഖുനോ അനുരൂപം, തസ്സ ലക്ഖണം വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ ധുതങ്ഗനിദ്ദേസേ വുത്തം. **രുക്ഖമൂല**ന്തി യംകിഞ്ചി സന്ദച്ഛായം വിവിത്തം രക്ഖമൂലം. **പബ്ബത**ന്തി സേലം. തത്ഥ ഹി ഉദകസോണ്ഡീസു ഉദകകിച്ചം കത്വാ സീതായ രുക്ഖച്ഛായായ നിസിന്നസ്സ നാനാദിസാസു ഖായമാനാസു സീതേന വാതേന വീജിയമാനസ്സ ചിത്തം ഏകഗ്ഗം ഹോതി. **കന്ദര**ന്തി കം വുച്ചതി ഉദകം, തേന ദാരിതം, ഉദകേന ഭിന്നം പബ്ബതപ്പദേസം, യം നദീതുമ്ബന്തിപി നദീകുഞ്ജന്തിപി വദന്തി. തത്ഥ ഹി രജതപട്ടസദിസാ വാലികാ ഹോന്തി, മത്ഥകേ മണിവിതാനം വിയ വനഗഹനം, മണിക്ഖന്ധസദിസം ഉദകം സന്ദതി. ഏവരൂപം കന്ദരം ഓരുയ്ഹ പാനീയം പിവിത്വാ ഗത്താനി സീതാനി കത്വാ വാലികം ഉസ്സാപേത്വാ പംസുകൂലചീവരം പഞ്ഞാപേത്വാ നിസിന്നസ്സ സമണധമ്മം കരോതോ ചിത്തം ഏകഗ്ഗം ഹോതി. **ഗിരിഗുഹ**ന്തി ദ്വിന്നം പബ്ബതാനം അന്തരാ, ഏകസ്മിംയേവ വാ ഉമങ്ഗസദിസം മഹാവിവരം. സുസാനലക്ഖണം വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വുത്തം. **വനപത്ഥ**ന്തി അതിക്കമിത്വാ മനുസ്സാനം ഉപചാരട്ഠാനം, യത്ഥ ന കസന്തി ന വപന്തി. തേനേവാഹ - "വനപത്ഥന്തി ദൂരാനമേതം സേനാസനാനം അധിവചന"ന്തിആദി (വിഭ॰ ൫൩൧). **അബ്ഭോകാസ**ന്തി അച്ഛന്നം, ആകങ്ഖമാനോ പനേത്ഥ ചീവരകുടിം കത്വാ വസതി. **പലാലപുഞ്ജ**ന്തി പലാലരാസിം . മഹാപലാലപുഞ്ജതോ ഹി പലാലം നിക്കഡ്ഢിത്വാ പബ്ഭാരലേണസദിസേ ആലയേ കരോന്തി, ഗച്ഛഗുമ്ബാദീനമ്പി ഉപരി പലാലം പക്ഖിപിത്വാ ഹേട്ഠാ നിസിന്നാ സമണധമ്മം കരോന്തി, തം സന്ധായേതം വുത്തം.

പച്ഛാഭത്തന്തി ഭത്തസ്സ പച്ഛതോ. **പിണ്ഡപാതപടിക്കന്തോതി** പിണ്ഡപാതപരിയേസനതോ പടിക്കന്തോ. **പല്ലങ്കന്തി** സമന്തതോ ഊരുബദ്ധാസനം. **ആഭുജിത്വാതി** ബന്ധിത്വാ. **ഉജും കായം പണിധായാതി** ഉപരിമം സരീരം ഉജുകം ഠപേത്വാ അട്ഠാരസ പിട്ഠികണ്ടകേ കോടിയാ കോടിം പടിപാദേത്വാ. ഏവഞ്ഹി നിസിന്നസ്സ ചമ്മമംസനഹാരൂനി ന പണമന്തി. അഥസ്സ യാ തേസം പണമനപച്ചയാ ഖണേ ഖണേ വേദനാ ഉപ്പജ്ജേയ്യും, താ ന ഉപ്പജ്ജന്തി. താസു അനുപ്പജ്ജമാനാസു ചിത്തം ഏകഗ്ഗം ഹോതി, കമ്മട്ഠാനം ന പരിപതതി, വുദ്ധിം ഫാതിം ഉപഗച്ഛതി. **പരിമുഖം സതിം ഉപട്ഠപേത്വാതി** കമ്മട്ഠാനാഭിമുഖം സതിം ഠപയിത്വാ, മുഖസമീപേ വാ കത്വാതി അത്ഥോ. തേനേവ വിഭങ്ഗേ വുത്തം - ''അയം സതി ഉപട്ഠിതാ ഹോതി സൂപട്ഠിതാ നാസികഗ്ഗേ വാ മുഖനിമിത്തേ വാ, തേന വുച്ചതി പരിമുഖം സതിം ഉപട്ഠപേത്വാ''തി (വിഭ॰ ൫൩൭). അഥ വാ **''പരീ**തി പരിഗ്ഗഹട്ഠോ, **മുഖ**ന്തി നിയ്യാനത്ഥോ, **സതീ**തി ഉപട്ഠാനത്ഥോ, തേന വുച്ചതി പരിമുഖം സതി''ന്തി (പടി॰ മ॰ ൧.൧൬൪) ഏവം പടിസമ്ഭിദായം വുത്തനയേനപേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. തത്രായം സങ്ഖേപോ ''പരിഗ്ഗഹിതനിയ്യാനസതിം കത്വാ''തി.

അഭിജ്ഝം ലോകേതി ഏത്ഥ ലുജ്ജനപലുജ്ജനട്ഠേന പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധാ ലോകോ, തസ്മാ പഞ്ചസു ഉപാദാനക്ഖന്ധേസു രാഗം പഹായ കാമച്ഛന്ദം വിക്ഖമ്ഭേത്വാതി അയമേത്ഥ അത്ഥോ. **വിഗതാഭിജ്ഝേനാതി** വിക്ഖമ്ഭനവസേന പഹീനത്താ വിഗതാഭിജ്ഝേന, ന ചക്ഖുവിഞ്ഞാണസദിസേനാതി അത്ഥോ. **അഭിജ്ഝായ ചിത്തം പരിസോധേതീതി** അഭിജ്ഝാതോ ചിത്തം പരിമോചേതി. യഥാ നം സാ മുഞ്ചതി ചേവ, മുഞ്ചിത്വാ ച ന പുന ഗണ്ഹാതി, ഏവം കരോതീതി അത്ഥോ. **ബ്യാപാദപദോസം പഹായാതി**ആദീസുപി ഏസേവ നയോ. ബ്യാപജ്ജതി ഇമിനാ ചിത്തം പൂതികമ്മാസാദയോ വിയ പുരിമപകതിം പജഹതീതി **ബ്യാപാദോ**. വികാരാപത്തിയാ പദുസ്സതി, പരം വാ പദൂസേതി വിനാസേതീതി **പദോസോ**. ഉഭയമേതം കോധസ്സേവാധിവചനം. **ഥിനം** ചിത്തഗേലഞ്ഞം. **മിദ്ധം** ചേതസികഗേലഞ്ഞം. ഥിനഞ്ച മിദ്ധഞ്ച **ഥിനമിദ്ധം. ആലോകസഞ്ഞീ**തി രത്തിമ്പി ദിവാ ദിട്ഠആലോകസഞ്ജാനനസമത്ഥതായ വിഗതനീവരണായ പരിസുദ്ധായ സഞ്ഞായ സമന്നാഗതോ. **സതോ സമ്പജാനോതി** സതിയാ ച ഞാണേന ച സമന്നാഗതോ. ഇദം ഉഭയം ആലോകസഞ്ഞായ ഉപകാരത്താ വുത്തം. ഉദ്ധച്ചഞ്ച കുക്കുച്ചഞ്ച **ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചം. തിണ്ണവിചികിച്ഛോതി** വിചികിച്ഛം തരിത്വാ അതിക്കമിത്വാ ഠിതോ. ''കഥമിദം കഥമിദ''ന്തി ഏവം നപ്പവത്തതീതി **അകഥംകഥീ. കുസലേസു ധമ്മേസൂതി** അനവജ്ജേസു ധമ്മേസു. ''ഇമേ നു ഖോ കുസലാ, കഥമിമേ കുസലാ''തി ഏവം ന വിചികിച്ഛതി ന കങ്ഖതീതി അത്ഥോ. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ, ഇമേസു പന നീവരണേസു വചനത്ഥലക്ഖണാദിഭേദതോ യം വത്തബ്ബം സിയാ, തം സബ്ബം വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വുത്തം.

൨൫൭. **പഞ്ഞായ ദുബ്ബലീകരണേതി** ഇമേ പഞ്ച നീവരണാ ഉപ്പജ്ജമാനാ അനുപ്പന്നായ ലോകിയലോകുത്തരായ പഞ്ഞായ ഉപ്പജ്ജിതും ന ദേന്തി, ഉപ്പന്നാ അപി അട്ഠ സമാപത്തിയോ പഞ്ച വാ അഭിഞ്ഞാ ഉച്ഛിന്ദിത്വാ പാതേന്തി; തസ്മാ ''പഞ്ഞായ ദുബ്ബലീകരണാ''തി വുച്ചന്തി. **തഥാഗതപദം ഇതിപീ**തി ഇദമ്പി തഥാഗതസ്സ ഞാണപദം ഞാണവളഞ്ജം ഞാണേന അക്കന്തട്ഠാനന്തി വുച്ചതി. **തഥാഗതനിസേവിത**ന്തി തഥാഗതസ്സ ഞാണഫാസുകായ നിഘംസിതട്ഠാനം. **തഥാഗതാരഞ്ജിത**ന്തി തഥാഗതസ്സ ഞാണദാഠായ ആരഞ്ജിതട്ഠാനം.

൨൫൮. **യഥാഭൂതം പജാനാതീതി** യഥാസഭാവം പജാനാതി. **നത്വേവ താവ അരിയസാവകോ നിട്ഠം ഗതോ ഹോതീതി** ഇമാ ഝാനാഭിഞ്ഞാ ബാഹിരകേഹിപി സാധാരണാതി ന താവ നിട്ഠം ഗതോ ഹോതി. മഗ്ഗക്ഖണേപി അപരിയോസിതകിച്ചതായ ന താവ നിട്ഠം ഗതോ ഹോതി. **അപിച ഖോ നിട്ഠം ഗച്ഛതീതി** അപിച ഖോ പന മഗ്ഗക്ഖണേ മഹാഹത്ഥിം പസ്സന്തോ നാഗവനികോ വിയ സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ഭഗവാതി ഇമിനാ ആകാരേന തീസു രതനേസു നിട്ഠം ഗച്ഛതി.

നിട്ഠം ഗതോ ഹോതീതി ഏവം മഗ്ഗക്ഖണേ നിട്ഠം ഗച്ഛന്തോ അരഹത്തഫലക്ഖണേ പരിയോസിതസബ്ബകിച്ചതായ സബ്ബാകാരേന തീസു രതനേസു നിട്ഠം ഗതോ ഹോതി. സേസം ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

ചൂളഹത്ഥിപദോപമസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮. മഹാഹത്ഥിപദോപമസുത്തവണ്ണനാ

൩൦൦. ഏവം മേ സുതന്തി മഹാഹത്ഥിപദോപമസുത്തം. തത്ഥ **ജങ്ഗലാന**ന്തി പഥവീതലചാരീനം. **പാണാന**ന്തി സപാദകപാണാനം. **പദജാതാനീ**തി പദാനി. **സമോധാനം ഗച്ഛന്തീ**തി ഓധാനം പക്ഖേപം ഗച്ഛന്തി. **അഗ്ഗമക്ഖായതീ**തി സേട്ഠം അക്ഖായതി. **യദിദം മഹന്തത്തേനാ**തി മഹന്തഭാവേന അഗ്ഗം അക്ഖായതി, ന ഗുണവസേനാതി അത്ഥോ. **യേ കേചി കുസലാ ധമ്മാ**തി യേ കേചി ലോകിയാ വാ ലോകുത്തരാ വാ കുസലാ ധമ്മാ. **സങ്ഗഹം ഗച്ഛന്തീ**തി ഏത്ഥ ചതുബ്ബിധോ സങ്ഗഹോ - സജാതിസങ്ഗഹോ, സഞ്ജാതിസങ്ഗഹോ, കിരിയസങ്ഗഹോ, ഗണനസങ്ഗഹോതി. തത്ഥ ''സബ്ബേ ഖത്തിയാ ആഗച്ഛന്തു സബ്ബേ ബ്രാഹ്മണാ''തി ഏവം സമാനജാതിവസേന സങ്ഗഹോ **സജാതിസങ്ഗഹോ** നാമ. ''സബ്ബേ കോസലകാ സബ്ബേ മാഗധകാ''തി ഏവം സഞ്ജാതിദേസവസേന സങ്ഗഹോ **സഞ്ജാതിസങ്ഗഹോ** നാമ. ''സബ്ബേ രഥികാ സബ്ബേ ധനുഗ്ഗഹാ''തി ഏവം കിരിയവസേന സങ്ഗഹോ **കിരിയസങ്ഗഹോ** നാമ. ''ചക്ഖായതനം കതമക്ഖന്ധഗണനം ഗച്ഛതീതി? ചക്ഖായതനം രൂപക്ഖന്ധഗണനം ഗച്ഛതി. ഹഞ്ചി ചക്ഖായതനം രൂപക്ഖന്ധഗണനം ഗച്ഛതി, തേന വത രേ വത്തബ്ബേ ചക്ഖായതനം രൂപക്ഖന്ധേന സങ്ഗഹിത''ന്തി (കഥാ॰ ൪൭൧), അയം **ഗണനസങ്ഗഹോ** നാമ. ഇമസ്മിമ്പി ഠാനേ അയമേവ അധിപ്പേതോ.

നനു ച ''ചതുന്നം അരിയസച്ചാനം കതി കുസലാ കതി അകുസലാ കതി അബ്യാകതാതി പഞ്ഹസ്സ വിസ്സജ്ജനേ സമുദയസച്ചം അകുസലം, മഗ്ഗസച്ചം കുസലം, നിരോധസച്ചം അബ്യാകതം, ദുക്ഖസച്ചം സിയാ കുസലം, സിയാ അകുസലം, സിയാ അബ്യാകത''ന്തി (വിഭ॰ ൨൧൬-൨൧൭) ആഗതത്താ ചതുഭൂമകമ്പി കുസലം ദിയഡ്ഢമേവ സച്ചം ഭജതി. അഥ കസ്മാ മഹാഥേരോ ചതൂസു അരിയസച്ചേസു ഗണനം ഗച്ഛതീതി ആഹാതി? സച്ചാനം അന്തോഗധത്താ. യഥാ ഹി ''സാധികമിദം, ഭിക്ഖവേ, ദിയഡ്ഢസിക്ഖാപദസതം അന്വദ്ധമാസം ഉദ്ദേസം ആഗച്ഛതി, യത്ഥ അത്തകാമാ കുലപുത്താ സിക്ഖന്തി. തിസ്സോ ഇമാ, ഭിക്ഖവേ, സിക്ഖാ അധിസീലസിക്ഖാ അധിചിത്തസിക്ഖാ അധിപഞ്ഞാസിക്ഖാ''തി (അ॰ നി॰ ൩.൮൮) ഏത്ഥ സാധികമിദം ദിയഡ്ഢസിക്ഖാപദസതം ഏകാ അധിസീലസിക്ഖാവ ഹോതി, തം സിക്ഖന്തോപി തിസ്സോ സിക്ഖാ സിക്ഖതീതി ദസ്സിതോ, സിക്ഖാനം അന്തോഗധത്താ. യഥാ ച ഏകസ്സ ഹത്ഥിപദസ്സ ചതൂസു കോട്ഠാസേസു ഏകസ്മിം കോട്ഠാസേ ഓതിണ്ണാനിപി ദ്വീസു തീസു ചതൂസു കോട്ഠാസേസു ഓതിണ്ണാനിപി സിങ്ഗാലസസമിഗാദീനം പാദാനി ഹത്ഥിപദേ സമോധാനം ഗതാനേവ ഹോന്തി. ഹത്ഥിപദതോ അമുച്ചിത്വാ തസ്സേവ അന്തോഗധത്താ. ഏവമേവ ഏകസ്മിമ്പി ദ്വീസുപി തീസുപി ചതൂസുപി സച്ചേസു ഗണനം ഗതാ ധമ്മാ ചതൂസു സച്ചേസു ഗണനം ഗതാവ ഹോന്തി; സച്ചാനം അന്തോഗധത്താതി ദിയഡ്ഢസച്ചഗണനം ഗതേപി കുസലധമ്മേ ''സബ്ബേ തേ ചതൂസു അരിയസച്ചേസു സങ്ഗഹം ഗച്ഛന്തീ''തി ആഹ. ''ദുക്ഖേ അരിയസച്ചേ''തിആദീസു ഉദ്ദേസപദേസു ചേവ ജാതിപി ദുക്ഖാതിആദീസു നിദ്ദേസപദേസു ച യം വത്തബ്ബം, തം വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വുത്തമേവ. കേവലം പനേത്ഥ ദേസനാനുക്കമോവ വേദിതബ്ബോ.

൩൦൧. യഥാ ഹി ഛേകോ വിലീവകാരോ സുജാതം വേളും ലഭിത്വാ ചതുധാ ഛേത്വാ തതോ തയോ കോട്ഠാസേ ഠപേത്വാ ഏകം ഗണ്ഹിത്വാ പഞ്ചധാ ഭിന്ദേയ്യ,

തതോപി ചത്താരോ ഠപേത്വാ ഏകം ഗണ്ഹിത്വാ ഫാലേന്തോ പഞ്ച പേസിയോ കരേയ്യ, തതോ ചതസ്സോ ഠപേത്വാ ഏകം ഗണ്ഹിത്വാ കുച്ഛിഭാഗം പിട്ഠിഭാഗന്തി ദ്വിധാ ഫാലേത്വാ പിട്ഠിഭാഗം ഠപേത്വാ കുച്ഛിഭാഗം ആദായ തതോ സമുഗ്ഗബീജനിതാലവണ്ടാദിനാനപ്പകാരം വേളുവികതിം കരേയ്യ, സോ പിട്ഠിഭാഗഞ്ച ഇതരാ ച ചതസ്സോ പേസിയോ ഇതരേ ച ചത്താരോ കോട്ഠാസേ ഇതരേ ച തയോ കോട്ഠാസേ കമ്മായ ന ഉപനേസ്സതീതി ന വത്തബ്ബോ. ഏകപ്പഹാരേന പന ഉപനേതും ന സക്കാ, അനുപുബ്ബേന ഉപനേസ്സതി. ഏവമേവ അയം മഹാഥേരോപി വിലീവകാരോ സുജാതം വേളും ലഭിത്വാ ചത്താരോ കോട്ഠാസേ വിയ, ഇമം മഹന്തം സുത്തന്തം ആരഭിത്വാ ചതുഅരിയസച്ചവസേന മാതികം ഠപേസി. വിലീവകാരസ്സ തയോ കോട്ഠാസേ ഠപേത്വാ ഏകം ഗഹേത്വാ തസ്സ പഞ്ചധാ കരണം വിയ ഥേരസ്സ തീണി അരിയസച്ചാനി ഠപേത്വാ ഏകം ദുക്ഖസച്ചം ഗഹേത്വാ ഭാജേന്തസ്സ ഖന്ധവസേന പഞ്ചധാ കരണം. തതോ യഥാ സോ വിലീവകാരോ ചത്താരോ കോട്ഠാസേ ഠപേത്വാ ഏകം ഭാഗം ഗഹേത്വാ പഞ്ചധാ ഫാലേസി, ഏവം ഥേരോ ചത്താരോ അരൂപക്ഖന്ധേ ഠപേത്വാ രൂപക്ഖന്ധം വിഭജന്തോ **ചത്താരി ച മഹാഭൂതാനി ചതുന്നഞ്ച മഹാഭൂതാനം ഉപാദായ രൂപ**ന്തി പഞ്ചധാ അകാസി. തതോ യഥാ സോ വിലീവകാരോ ചതസ്സോ പേസിയോ ഠപേത്വാ ഏകം ഗഹേത്വാ കുച്ഛിഭാഗം പിട്ഠിഭാഗന്തി ദ്വിധാ ഫാലേസി, ഏവം ഥേരോ ഉപാദായ രൂപഞ്ച തിസ്സോ ച ധാതുയോ ഠപേത്വാ ഏകം പഥവീധാതും വിഭജന്തോ അജ്ഝത്തികബാഹിരവസേന ദ്വിധാ ദസ്സേസി. യഥാ സോ വിലീവകാരോ പിട്ഠിഭാഗം ഠപേത്വാ കുച്ഛിഭാഗം ആദായ നാനപ്പകാരം വിലീവവികതിം അകാസി, ഏവം ഥേരോ ബാഹിരം പഥവീധാതും ഠപേത്വാ അജ്ഝത്തികം പഥവീധാതും വീസതിയാ ആകാരേഹി വിഭജിത്വാ ദസ്സേതും **കതമാ ചാവുസോ, അജ്ഝത്തികാ പഥവീധാതൂ**തിആദിമാഹ.

യഥാ പന വിലീവകാരോ പിട്ഠിഭാഗഞ്ച ഇതരാ ച ചതസ്സോ പേസിയോ ഇതരേ ച ചത്താരോ കോട്ഠാസേ ഇതരേ ച തയോ കോട്ഠാസേ അനുപുബ്ബേന കമ്മായ ഉപനേസ്സതി, ന ഹി സക്കാ ഏകപ്പഹാരേന ഉപനേതും, ഏവം ഥേരോപി ബാഹിരഞ്ച പഥവീധാതും ഇതരാ ച തിസ്സോ ധാതുയോ ഉപാദാരൂപഞ്ച ഇതരേ ച ചത്താരോ അരൂപിനോ ഖന്ധേ ഇതരാനി ച തീണി അരിയസച്ചാനി അനുപുബ്ബേന വിഭജിത്വാ ദസ്സേസ്സതി, ന ഹി സക്കാ ഏകപ്പഹാരേന ദസ്സേതും. അപിച രാജപുത്തൂപമായപി അയം കമോ വിഭാവേതബ്ബോ -

ഏകോ കിര മഹാരാജാ, തസ്സ പരോസഹസ്സം പുത്താ. സോ തേസം പിളന്ധനപരിക്ഖാരം ചതൂസു പേളാസു ഠപേത്വാ ജേട്ഠപുത്തസ്സ അപ്പേസി - ''ഇദം തേ, താത, ഭാതികാനം പിളന്ധനഭണ്ഡം തഥാരൂപേ ഛണേ സമ്പത്തേ പിളന്ധനം നോ ദേഹീതി യാചന്താനം ദദേയ്യാസീ''തി. സോ ''സാധു ദേവാ''തി സാരഗബ്ഭേ പടിസാമേസി, തഥാരൂപേ ഛണദിവസേ രാജപുത്താ രഞ്ഞോ സന്തികം ഗന്ത്വാ ''പിളന്ധനം നോ, താത, ദേഥ, നക്ഖത്തം കീളിസ്സാമാ''തി ആഹംസു. താതാ, ജേട്ഠഭാതികസ്സ വോ ഹത്ഥേ മയാ പിളന്ധനം ഠപിതം, തം ആഹരാപേത്വാ പിളന്ധഥാതി. തേ സാധൂതി പടിസ്സുണിത്വാ തസ്സ സന്തികം ഗന്ത്വാ, ''തുമ്ഹാകം കിര നോ ഹത്ഥേ പിളന്ധനഭണ്ഡം, തം ദേഥാ''തി ആഹംസു. സോ ഏവം കരിസ്സാമീതി ഗബ്ഭം വിവരിത്വാ, ചതസ്സോ പേളായോ നീഹരിത്വാ തിസ്സോ ഠപേത്വാ ഏകം വിവരിത്വാ, തതോ പഞ്ച സമുഗ്ഗേ നീഹരിത്വാ ചത്താരോ ഠപേത്വാ ഏകം വിവരിത്വാ, തതോ പഞ്ചസു കരണ്ഡേസു നീഹരിതേസു ചത്താരോ ഠപേത്വാ ഏകം വിവരിത്വാ പിധാനം പസ്സേ ഠപേത്വാ തതോ ഹത്ഥൂപഗപാദൂപഗാദീനി നാനപ്പകാരാനി പിളന്ധനാനി നീഹരിത്വാ അദാസി. സോ കിഞ്ചാപി ഇതരേഹി ചതൂഹി കരണ്ഡേഹി ഇതരേഹി ചതൂഹി സമുഗ്ഗേഹി ഇതരാഹി തീഹി പേളാഹി ന താവ ഭാജേത്വാ ദേതി, അനുപുബ്ബേന പന ദസ്സതി, ന ഹി സക്കാ ഏകപ്പഹാരേന ദാതും.

തത്ഥ മഹാരാജാ വിയ ഭഗവാ ദട്ഠബ്ബോ. വുത്തമ്പി ചേതം - ''രാജാഹമസ്മി സേലാതി ഭഗവാ, ധമ്മരാജാ അനുത്തരോ''തി (സു॰ നി॰ ൫൬൦). ജേട്ഠപുത്തോ വിയ

സാരിപുത്തത്ഥേരോ, വുത്തമ്പി ചേതം - "യം ഖോ തം, ഭിക്ഖവേ, സമ്മാ വദമാനോ വദേയ്യ, 'ഭഗവതോ പുത്തോ ഓരസോ മുഖതോ ജാതോ ധമ്മജോ ധമ്മനിമ്മിതോ ധമ്മദായാദോ, നോ ആമിസദായാദോ'തി സാരിപുത്തമേവ തം സമ്മാ വദമാനോ വദേയ്യ, ഭഗവതോ പുത്തോ...പേ॰... നോ ആമിസദായാദോ"തി (മ॰ നി॰ ൩.൯൭). പരോസഹസ്സരാജപുത്താ വിയ ഭിക്ഖുസങ്ഘോ ദട്ഠബ്ബോ. വുത്തമ്പി ചേതം -

"പരോസഹസ്സം ഭിക്ഖൂനം, സുഗതം പയിരുപാസതി;
ദേസേന്തം വിരജം ധമ്മം, നിബ്ബാനം അകുതോഭയ"ന്തി. (സം॰ നി॰ ൧.൨൧൫);

രഞ്ഞോ തേസം പുത്താനം പിളന്ധനം ചതൂസു പേളാസു പക്ഖിപിത്വാ ജേട്ഠപുത്തസ്സ ഹത്ഥേ ഠപിതകാലോ വിയ ഭഗവതോ ധമ്മസേനാപതിസ്സ ഹത്ഥേ ചതുസച്ചപ്പകാസനായ ഠപിതകാലോ, തേനേവാഹ - "സാരിപുത്തോ, ഭിക്ഖവേ, പഹോതി ചത്താരി അരിയസച്ചാനി വിത്ഥാരേന ആചിക്ഖിതും ദേസേതും പഞ്ഞാപേതും പട്ഠപേതും വിവരിതും വിഭജിതും ഉത്താനീകാതു"ന്തി (മ॰ നി॰ ൩.൩൭൧). തഥാരൂപേ ഖണേ തേസം രാജപുത്താനം തം രാജാനം ഉപസങ്കമിത്വാ പിളന്ധനം യാചനകാലോ വിയ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ വസ്സൂപനായികസമയേ ആഗന്ത്വാ ധമ്മദേസനായ യാചിതകാലോ. ഉപകട്ഠായ കിര വസ്സൂപനായികായ ഇദം സുത്തം ദേസിതം. രഞ്ഞോ, "താതാ, ജേട്ഠഭാതികസ്സ വോ ഹത്ഥേ മയാ പിളന്ധനം ഠപിതം തം ആഹരാപേത്വാ പിളന്ധഥാ"തി വുത്തകാലോ വിയ സമ്ബുദ്ധേനാപി, "സേവേഥ, ഭിക്ഖവേ, സാരിപുത്തമോഗ്ഗല്ലാനേ, ഭജഥ, ഭിക്ഖവേ, സാരിപുത്തമോഗ്ഗല്ലാനേ. പണ്ഡിതാ ഭിക്ഖൂ അനുഗ്ഗാഹകാ സബ്രഹ്മചാരീന"ന്തി ഏവം ധമ്മസേനാപതിനോ സന്തികേ ഭിക്ഖൂനം പേസിതകാലോ.

രാജപുത്തേഹി രഞ്ഞോ കഥം സുത്വാ ജേട്ഠഭാതികസ്സ സന്തികം ഗന്ത്വാ പിളന്ധനം യാചിതകാലോ വിയ ഭിക്ഖൂഹി സത്ഥുകഥം സുത്വാ ധമ്മസേനാപതിം ഉപസങ്കമ്മ ധമ്മദേസനം ആയാചിതകാലോ. ജേട്ഠഭാതികസ്സ ഗബ്ഭം വിവരിത്വാ ചതസ്സോ പേളായോ നീഹരിത്വാ ഠപനം വിയ ധമ്മസേനാപതിസ്സ ഇമം സുത്തന്തം ആരഭിത്വാ ചതുന്നം അരിയസച്ചാനം വസേന മാതികായ ഠപനം. തിസ്സോ പേളായോ ഠപേത്വാ ഏകം വിവരിത്വാ തതോ പഞ്ചസമുഗ്ഗനീഹരണം വിയ തീണി അരിയസച്ചാനി ഠപേത്വാ ദുക്ഖം അരിയസച്ചം വിഭജന്തസ്സ പഞ്ചക്ഖന്ധദസ്സനം. ചത്താരോ സമുഗ്ഗേ ഠപേത്വാ ഏകം വിവരിത്വാ തതോ പഞ്ചകരണ്ഡനീഹരണം വിയ ചത്താരോ അരൂപക്ഖന്ധേ ഠപേത്വാ ഏകം രൂപക്ഖന്ധം വിഭജന്തസ്സ ചതുമഹാഭൂതഉപാദാരൂപവസേന പഞ്ചകോട്ഠാസദസ്സനം.

൩൦൨. ചത്താരോ കരണ്ഡേ ഠപേത്വാ ഏകം വിവരിത്വാ പിധാനം പസ്സേ ഠപേത്വാ ഹത്ഥൂപഗപാദൂപഗാദിപിളന്ധനദാനം വിയ തീണി മഹാഭൂതാനി ഉപാദാരൂപഞ്ച ഠപേത്വാ ഏകം പഥവീധാതും വിഭജന്തസ്സ ബാഹിരം താവ പിധാനം വിയ ഠപേത്വാ അജ്ഝത്തികായ പഥവീധാതുയാ നാനാസഭാവതോ വീസതിയാ ആകാരേഹി ദസ്സനത്ഥം "കതമാ ചാവുസോ അജ്ഝത്തികാ പഥവീധാതൂ"തിആദിവചനം.

തസ്സ പന രാജപുത്തസ്സ തേഹി ചതൂഹി കരണ്ഡേഹി ചതൂഹി സമുഗ്ഗേഹി തീഹി ച പേളാഹി പച്ഛാ അനുപുബ്ബേന നീഹരിത്വാ പിളന്ധനദാനം വിയ ഥേരസ്സാപി ഇതരേസഞ്ച തിണ്ണം മഹാഭൂതാനം ഉപാദാരൂപാനഞ്ച ചതുന്നം അരൂപക്ഖന്ധാനഞ്ച തിണ്ണം അരിയസച്ചാനഞ്ച പച്ഛാ അനുപുബ്ബേന ഭാജേത്വാ ദസ്സനം വേദിതബ്ബം. യം പനേതം "കതമാ ചാവുസോ, അജ്ഝത്തികാ പഥവീധാതൂ"തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **അജ്ഝത്തം പച്ചത്ത**ന്തി ഉഭയമ്പേതം നിയകാധിവചനമേവ. **കക്ഖള**ന്തി ഥദ്ധം. **ഖരിഗത**ന്തി ഫരുസം. **ഉപാദിന്ന**ന്തി ന കമ്മസമുട്ഠാനമേവ, അവിസേസേന പന സരീരട്ഠകസ്സേതം ഗഹണം. സരീരട്ഠകഞ്ഹി ഉപാദിന്നം വാ ഹോതു, അനുപാദിന്നം വാ, ആദിന്നഗഹിതപരാമട്ഠവസേന സബ്ബം ഉപാദിന്നമേവ നാമ. സേയ്യഥിദം - കേസാ ലോമാ...പേ॰... ഉദരിയം കരീസന്തി ഇദം ധാതുകമ്മട്ഠാനികസ്സ കുലപുത്തസ്സ

അജ്ഝത്തികപഥവീധാതുവസേന താവ കമ്മട്ഠാനം വിഭത്തം. ഏത്ഥ പന മനസികാരം ആരഭിത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം ഗഹേതുകാമേന യം കാതബ്ബം, തം സബ്ബം വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വിത്ഥാരിതമേവ. മത്ഥലുങ്ഗം പന ന ഇധ പാളിആരുള്ഹം. തമ്പി ആഹരിത്വാ, വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വുത്തനയേനേവ വണ്ണസണ്ഠാനാദിവസേന വവത്ഥപേത്വാ, "അയമ്പി അചേതനാ അബ്യാകതാ സുഞ്ഞാ ഥദ്ധാ പഥവീധാതു ഏവാ"തി മനസി കാതബ്ബം. **യം വാ പനഞ്ഞമ്പീ**തി ഇദം ഇതരേസു തീസു കോട്ഠാസേസു അനുഗതായ പഥവീധാതുയാ ഗഹണത്ഥം വുത്തം. **യാ ചേവ ഖോ പന അജ്ഝത്തികാ പഥവീധാതൂ**തി യാ ച അയം വുത്തപ്പകാരാ അജ്ഝത്തികാ പഥവീധാതു. **യാ ച ബാഹിരാ**തി യാ ച വിഭങ്ഗേ, "അയോ ലോഹം തിപു സീസ"ന്തിആദിനാ (വിഭ॰ ൧൭൩) നയേന ആഗതാ ബാഹിരാ പഥവീധാതു.

ഏത്താവതാ ഥേരേന അജ്ഝത്തികാ പഥവീധാതു നാനാസഭാവതോ വീസതിയാ ആകാരേഹി വിത്ഥാരേന ദസ്സിതാ, ബാഹിരാ സങ്ഖേപേന. കസ്മാ? യസ്മിഞ്ഹി ഠാനേ സത്താനം ആലയോ നികന്തി പത്ഥനാ പരിയുട്ഠാനം ഗഹണം പരാമാസോ ബലവാ ഹോതി, തത്ഥ തേസം ആലയാദീനം ഉദ്ധരണത്ഥം ബുദ്ധാ വാ ബുദ്ധസാവകാ വാ വിത്ഥാരകഥം കഥേന്തി. യത്ഥ പന ന ബലവാ, തത്ഥ കത്തബ്ബകിച്ചാഭാവതോ സങ്ഖേപേന കഥേന്തി. യഥാ ഹി കസ്സകോ ഖേത്തം കസമാനോ യത്ഥ മൂലസന്താനകാനം ബലവതായ നങ്ഗലം ലഗ്ഗതി, തത്ഥ ഗോണേ ഠപേത്വാ പംസും വിയൂഹിത്വാ മൂലസന്താനകാനി ഛേത്വാ ഛേത്വാ ഉദ്ധരന്തോ ബഹും വായാമം കരോതി. യത്ഥ താനി നത്ഥി, തത്ഥ ബലവം പയോഗം കത്വാ ഗോണേ പിട്ഠിയം പഹരമാനോ കസതിയേവ, ഏവംസമ്പദമിദം വേദിതബ്ബം.

പഥവീധാതുരേവേസാതി ദുവിധാപേസാ ഥദ്ധട്ഠേന കക്ഖളട്ഠേന ഫരുസട്ഠേന ഏകലക്ഖണാ പഥവീധാതുയേവ , ആവുസോതി അജ്ഝത്തികം ബാഹിരായ സദ്ധിം യോജേത്വാ ദസ്സേതി. യസ്മാ ബാഹിരായ പഥവീധാതുയാ അചേതനാഭാവോ പാകടോ, ന അജ്ഝത്തികായ, തസ്മാ സാ ബാഹിരായ സദ്ധിം ഏകസദിസാ അചേതനായേവാതി ഗണ്ഹന്തസ്സ സുഖപരിഗ്ഗഹോ ഹോതി. യഥാ കിം? യഥാ ദന്തേന ഗോണേന സദ്ധിം യോജിതോ അദന്തോ കതിപാഹമേവ വിസൂകായതി വിപ്ഫന്ദതി, അഥ ന ചിരസ്സേവ ദമഥം ഉപേതി. ഏവം അജ്ഝത്തികാപി ബാഹിരായ സദ്ധിം ഏകസദിസാതി ഗണ്ഹന്തസ്സ കതിപാഹമേവ അചേതനാഭാവോ ന ഉപട്ഠാതി, അഥ ന ചിരേനേവസ്സാ അചേതനാഭാവോ പാകടോ ഹോതി. **തം നേതം മമാ**തി തം ഉഭയമ്പി ന ഏതം മമ, ന ഏസോഹമസ്മി, ന ഏസോ മേ അത്താതി ഏവം യഥാഭൂതം സമ്മപ്പഞ്ഞായ ദട്ഠബ്ബം. **യഥാഭൂത**ന്തി യഥാസഭാവം, തഞ്ഹി അനിച്ചാദിസഭാവം, തസ്മാ അനിച്ചം ദുക്ഖമനത്താതി ഏവം ദട്ഠബ്ബന്തി അത്ഥോ.

ഹോതി ഖോ സോ, ആവുസോതി കസ്മാ ആരഭി? ബാഹിരആപോധാതുവസേന ബാഹിരായ പഥവീധാതുയാ വിനാസം ദസ്സേത്വാ തതോ വിസേസതരേന ഉപാദിന്നായ സരീരട്ഠകപഥവീധാതുയാ വിനാസദസ്സനത്ഥം. **പകുപ്പതീ**തി ആപോസംവട്ടവസേന വഡ്ഢമാനാ കുപ്പതി. **അന്തരഹിതാ തസ്മിം സമയേ ബാഹിരാ പഥവീധാതു ഹോതീ**തി തസ്മിം സമയേ കോടിസതസഹസ്സചക്കവാളേ ഖാരോദകേന വിലീയമാനാ ഉദകാനുഗതാ ഹുത്വാ സബ്ബാ പബ്ബതാദിവസേന സണ്ഠിതാ പഥവീധാതു അന്തരഹിതാ ഹോതി. വിലീയിത്വാ ഉദകമേവ ഹോതി. **താവ മഹല്ലികായാ**തി താവ മഹന്തായ.

> ദുവേ സതസഹസ്സാനി, ചത്താരി നഹുതാനി ച;
> ഏത്തകം ബഹലത്തേന, സങ്ഖാതായം വസുന്ധരാതി. -

ഏവം ബഹലത്തേനേവ മഹന്തായ, വിത്ഥാരതോ പന കോടിസതസഹസ്സചക്കവാളപ്പമാണായ. **അനിച്ചതാ**തി ഹുത്വാ അഭാവതാ. **ഖയധമ്മതാ**തി ഖയം ഗമനസഭാവതാ . **വയധമ്മതാ**തി വയം ഗമനസഭാവതാ. **വിപരിണാമധമ്മതാ**തി പകതിവിജഹനസഭാവതാ, ഇതി സബ്ബേഹിപി ഇമേഹി പദേഹി അനിച്ചലക്ഖണമേവ

വുത്തം. യം പന അനിച്ചം, തം ദുക്ഖം. യം ദുക്ഖം, തം അനത്താതി തീണിപി ലക്ഖണാനി ആഗതാനേവ ഹോന്തി. **മത്തട്ഠകസ്സാ**തി പരിത്തട്ഠിതികസ്സ, തത്ഥ ദ്വീഹാകാരേഹി ഇമസ്സ കായസ്സ പരിത്തട്ഠിതിതാ വേദിതബ്ബാ ഠിതിപരിത്തതായ ച സരസപരിത്തതായ ച. അയഞ്ഹി അതീതേ ചിത്തക്ഖണേ ജീവിത്ഥ, ന ജീവതി, ന ജീവിസ്സതി. അനാഗതേ ചിത്തക്ഖണേ ജീവിസ്സതി, ന ജീവതി, ന ജീവിത്ഥ. പച്ചുപ്പന്നേ ചിത്തക്ഖണേ ജീവതി , ന ജീവിത്ഥ, ന ജീവിസ്സതീതി വുച്ചതി.

> “ജീവിതം അത്തഭാവോ ച, സുഖദുക്ഖാ ച കേവലാ;
> ഏകചിത്തസമായുത്താ, ലഹു സോ വത്തതേ ഖണോ”തി. -

ഇദം ഏതസ്സേവ പരിത്തട്ഠിതിദസ്സനത്ഥം വുത്തം. ഏവം **ഠിതിപരിത്തതായ** പരിത്തട്ഠിതിതാ വേദിതബ്ബാ.

അസ്സാസപസ്സാസൂപനിബദ്ധാദിഭാവേന പനസ്സ **സരസപരിത്തതാ** വേദിതബ്ബാ. സത്താനഞ്ഹി അസ്സാസൂപനിബദ്ധം ജീവിതം, പസ്സാസൂപനിബദ്ധം ജീവിതം, അസ്സാസപസ്സാസൂപനിബദ്ധം ജീവിതം, മഹാഭൂതൂപനിബദ്ധം ജീവിതം, കബളീകാരാഹാരൂപനിബദ്ധം ജീവിതം, വിഞ്ഞാണൂപനിബദ്ധം ജീവിതന്തി വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വിത്ഥാരിതം.

തണ്ഹുപാദിന്നസ്സാതി തണ്ഹായ ആദിന്നഗഹിതപരാമട്ഠസ്സ **അഹന്തി വാ മമന്തി വാ അസ്മീതി വാ. അഥ ഖ്വാസ്സ നോതേവേത്ഥ ഹോതീ**തി അഥ ഖോ അസ്സ ഭിക്ഖുനോ ഏവം തീണി ലക്ഖണാനി ആരോപേത്വാ പസ്സന്തസ്സ ഏത്ഥ അജ്ഝത്തികായ പഥവീധാതുയാ അഹന്തി വാതിആദി തിവിധോ തണ്ഹാമാനദിട്ഠിഗ്ഗാഹോ നോതേവ ഹോതി, ന ഹോതിയേവാതി അത്ഥോ. യഥാ ച ആപോധാതുവസേന, ഏവം തേജോധാതുവായോധാതുവസേനപി ബാഹിരായ പഥവീധാതുയാ അന്തരധാനം ഹോതി. ഇധ പന ഏകംയേവ ആഗതം. ഇതരാനിപി അത്ഥതോ വേദിതബ്ബാനി.

തഞ്ചേ, ആവുസോതി ഇധ തസ്സ ധാതുകമ്മട്ഠാനികസ്സ ഭിക്ഖുനോ സോതദ്വാരേ പരിഗ്ഗഹം പട്ഠപേന്തോ ബലം ദസ്സേതി. **അക്കോസന്തീ**തി ദസഹി അക്കോസവത്ഥൂഹി അക്കോസന്തി. **പരിഭാസന്തീ**തി തയാ ഇദഞ്ചിദഞ്ച കതം, ഏവഞ്ച ഏവഞ്ച തം കരിസ്സാമാതി വാചായ പരിഭാസന്തി. **രോസേന്തീ**തി ഘട്ടേന്തി. **വിഹേസേന്തീ**തി ദുക്ഖാപേന്തി, സബ്ബം വാചായ ഘട്ടനമേവ വുത്തം. **സോ ഏവ**ന്തി സോ ധാതുകമ്മട്ഠാനികോ ഏവം സമ്പജാനാതി. **ഉപ്പന്നാ ഖോ മേ അയ**ന്തി സമ്പതിവത്തമാനുപ്പന്നഭാവേന ച സമുദാചാരുപ്പന്നഭാവേന ച ഉപ്പന്നാ. **സോതസമ്ഫസ്സജാ**തി ഉപനിസ്സയവസേന സോതസമ്ഫസ്സതോ ജാതാ സോതദ്വാരജവനവേദനാ, **ഫസ്സോ അനിച്ചോ**തി സോതസമ്ഫസ്സോ ഹുത്വാ അഭാവട്ഠേന അനിച്ചോതി പസ്സതി. വേദനാദയോപി സോതസമ്ഫസ്സസമ്പയുത്താവ വേദിതബ്ബാ. **ധാതാരമ്മണമേവാ**തി ധാതുസങ്ഖാതമേവ ആരമ്മണം. **പക്ഖന്ദതീ**തി ഓതരതി. **പസീദതീ**തി തസ്മിം ആരമ്മണേ പസീദതി, ഭുമ്മവചനമേവ വാ ഏതം. ബ്യഞ്ജനസന്ധിവസേന “ധാതാരമ്മണമേവാ”തി വുത്തം, ധാതാരമ്മണേയേവാതി അയമേത്ഥ അത്ഥോ. **അധിമുച്ചതീ**തി ധാതുവസേന ഏവന്തി അധിമോക്ഖം ലഭതി, ന രജ്ജതി, ന ദുസ്സതി. അയഞ്ഹി സോതദ്വാരമ്ഹി ആരമ്മണേ ആപാഥഗതേ മൂലപരിഞ്ഞാആഗന്തുകതാവകാലികവസേന പരിഗ്ഗഹം കരോതി, തസ്സ വിത്ഥാരകഥാ സതിപട്ഠാനേ സതിസമ്പജഞ്ഞപബ്ബേ വുത്താ. സാ പന തത്ഥ ചക്ഖുദ്വാരവസേന വുത്താ, ഇധ സോതദ്വാരവസേന വേദിതബ്ബാ.

ഏവം കതപരിഗ്ഗഹസ്സ ഹി ധാതുകമ്മട്ഠാനികസ്സ ബലവവിപസ്സകസ്സ സചേപി ചക്ഖുദ്വാരാദീസു ആരമ്മണേ ആപാഥഗതേ അയോനിസോ ആവജ്ജനം ഉപ്പജ്ജതി, വോട്ഠബ്ബനം പത്വാ ഏകം ദ്വേ വാരേ ആസേവനം ലഭിത്വാ ചിത്തം ഭവങ്ഗമേവ ഓതരതി, ന രാഗാദിവസേന ഉപ്പജ്ജതി, അയം കോടിപ്പത്തോ തിക്ഖവിപസ്സകോ.

അപരസ്സ രാഗാദിവസേന ഏകം വാരം ജവനം ജവതി, ജവനപരിയോസാനേ പന രാഗാദിവസേന ഏവം മേ ജവനം ജവിതന്തി ആവജ്ജതോ ആരമ്മണം പരിഗ്ഗഹിതമേവ ഹോതി, പുന വാരം തഥാ ന ജവതി. അപരസ്സ ഏകവാരം ഏവം ആവജ്ജതോ പുന ദുതിയവാരം രാഗാദിവസേന ജവനം ജവതിയേവ, ദുതിയവാരാവസാനേ പന ഏവം മേ ജവനം ജവിതന്തി ആവജ്ജതോ ആരമ്മണം പരിഗ്ഗഹിതമേവ ഹോതി, തതിയവാരേ തഥാ ന ഉപ്പജ്ജതി. ഏത്ഥ പന പഠമോ അതിതിക്ഖോ, തതിയോ അതിമന്ദോ, ദുതിയസ്സ പന വസേന ഇമസ്മിം സുത്തേ, ലടുകികോപമേ, ഇന്ദ്രിയഭാവനേ ച അയമത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

ഏവം സോതദ്വാരേ പരിഗ്ഗഹിതവസേന ധാതുകമ്മട്ഠാനികസ്സ ബലം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി കായദ്വാരേ ദീപേന്തോ **തഞ്ചേ, ആവുസോ**തിആദിമാഹ. അനിട്ഠാരമ്മണഞ്ഹി പത്വാ ദ്വീസു വാരേസു കിലമതി സോതദ്വാരേ ച കായദ്വാരേ ച. തസ്മാ യഥാ നാമ ഖേത്തസ്സാമീ പുരിസോ കുദാലം ഗഹേത്വാ ഖേത്തം അനുസഞ്ചരന്തോ യത്ഥ വാ തത്ഥ വാ മത്തികപിണ്ഡം അദത്വാ ദുബ്ബലട്ഠാനേസുയേവ കുദാലേന ഭൂമിം ഭിന്ദിത്വാ സതിണമത്തികപിണ്ഡം ദേതി. ഏവമേവ മഹാഥേരോ അനാഗതേ സിക്ഖാകാമാ പധാനകമ്മികാ കുലപുത്താ ഇമേസു ദ്വാരേസു സംവരം പട്ഠപേത്വാ ഖിപ്പമേവ ജാതിജരാമരണസ്സ അന്തം കരിസ്സന്തീതി ഇമേസുയേവ ദ്വീസു ദ്വാരേസു ഗാള്ഹം കത്വാ സംവരം ദേസേന്തോ ഇമം ദേസനം ആരഭി.

തത്ഥ **സമുദാചരന്തീ**തി ഉപക്കമന്തി. **പാണിസമ്ഫസ്സേനാ**തി പാണിപ്പഹാരേന, ഇതരേസുപി ഏസേവ നയോ. **തഥാഭൂതോ**തി തഥാസഭാവോ. **യഥാഭൂതസ്മി**ന്തി യഥാസഭാവേ. **കമന്തീ**തി പവത്തന്തി. **ഏവം ബുദ്ധം അനുസ്സരതോ**തിആദീസു ഇതിപി സോ ഭഗവാതിആദിനാ നയേന അനുസ്സരന്തോപി ബുദ്ധം അനുസ്സരതി, വുത്തം ഖോ പനേതം ഭഗവതാതി അനുസ്സരന്തോപി അനുസ്സരതിയേവ. സ്വാക്ഖാതോ ഭഗവതാ ധമ്മോതിആദിനാ നയേന അനുസ്സരന്തോപി ധമ്മം അനുസ്സരതി, കകചൂപമോവാദം അനുസ്സരന്തോപി അനുസ്സരതിയേവ. സുപ്പടിപന്നോതിആദിനാ നയേന അനുസ്സരന്തോപി സങ്ഘം അനുസ്സരതി, കകചോകന്തനം അധിവാസയമാനസ്സ ഭിക്ഖുനോ ഗുണം അനുസ്സരമാനോപി അനുസ്സരതിയേവ.

ഉപേക്ഖാ കുസലനിസ്സിതാ ന സണ്ഠാതീതി ഇധ വിപസ്സനുപേക്ഖാ അധിപ്പേതാ. **ഉപേക്ഖാ കുസലനിസ്സിതാ സണ്ഠാതീ**തി ഇധ ഛളങ്ഗുപേക്ഖാ, സാ പനേസാ കിഞ്ചാപി ഖീണാസവസ്സ ഇട്ഠാനിട്ഠേസു ആരമ്മണേസു അരജ്ജനാദിവസേന പവത്തതി, അയം പന ഭിക്ഖു വീരിയബലേന ഭാവനാസിദ്ധിയാ അത്തനോ വിപസ്സനം ഖീണാസവസ്സ ഛളങ്ഗുപേക്ഖാഠാനേ ഠപേതീതി വിപസ്സനാവ ഛളങ്ഗുപേക്ഖാ നാമ ജാതാ.

൩൦൩. ആപോധാതുനിദ്ദേസേ **ആപോഗത**ന്തി സബ്ബആപേസു ഗതം അല്ലയൂസഭാവലക്ഖണം. **പിത്തം സേമ്ഹ**ന്തിആദീസു പന യം വത്തബ്ബം, തം സബ്ബം സദ്ധിം ഭാവനാനയേന വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വുത്തം. **പകുപ്പതീ**തി ഓഘവസേന വഡ്ഢതി, സമുദ്ദതോ വാ ഉദകം ഉത്തരതി, അയമസ്സ പാകതികോ പകോപോ, ആപോസംവട്ടകാലേ പന കോടിസതസഹസ്സചക്കവാളം ഉദകപൂരമേവ ഹോതി. **ഓഗച്ഛന്തീ**തി ഹേട്ഠാ ഗച്ഛന്തി, ഉദ്ധനേ ആരോപിതഉദകം വിയ ഖയം വിനാസം പാപുണന്തി. സേസം പുരിമനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

൩൦൪. തേജോധാതുനിദ്ദേസേ **തേജോഗത**ന്തി സബ്ബതേജേസു ഗതം ഉണ്ഹത്തലക്ഖണം. തേജോ ഏവ വാ തേജോഭാവം ഗതന്തി **തേജോഗതം**. പുരിമേ ആപോഗതേപി പച്ഛിമേ വായോഗതേപി ഏസേവ നയോ. **യേന ചാ**തി യേന തേജോഗതേന. തസ്മിം കുപ്പിതേ അയം കായോ സന്തപ്പതി, ഏകാഹികജരാദിഭാവേന ഉസുമജാതോ ഹോതി. **യേന ച ജീരീയതീ**തി യേന അയം കായോ ജീരതി, ഇന്ദ്രിയവേകല്ലത്തം ബലപരിക്ഖയം വലിപലിതാദിഭാവഞ്ച പാപുണാതി. **യേന ച പരിഡയ്ഹതീ**തി യേന കുപ്പിതേന അയം

കായോ ദയ്ഹതി, സോ ച പുഗ്ഗലോ ദയ്ഹാമി ദയ്ഹാമീതി കന്ദന്തോ സതധോതസപ്പിഗോസീതചന്ദനാദിലേപഞ്ച താലവണ്ടവാതഞ്ച പച്ചാസീസതി. **യേന ച അസിതപീതഖായിതസായിതം സമ്മാ പരിണാമം ഗച്ഛതീ**തി യേന തം അസിതം വാ ഓദനാദി, പീതം വാ പാനകാദി, ഖായിതം വാ പിട്ഠഖജ്ജകാദി, സായിതം വാ അമ്ബപക്കമധുഫാണിതാദി സമ്മാ പരിപാകം ഗച്ഛതി, രസാദിഭാവേന വിവേകം ഗച്ഛതീതി അത്ഥോ. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ. വിത്ഥാരതോ പന യം വത്തബ്ബം സിയാ, തം സബ്ബം സദ്ധിം ഭാവനാനയേന വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വുത്തം.

ഹരിതന്തന്തി ഹരിതമേവ. അല്ലതിണാദിം ആഗമ്മ നിബ്ബായതീതി അത്ഥോ. **പന്ഥന്ത**ന്തി മഹാമഗ്ഗമേവ. **സേലന്ത**ന്തി പബ്ബതം. **ഉദകന്ത**ന്തി ഉദകം. **രമണീയം വാ ഭൂമിഭാഗ**ന്തി തിണഗുമ്ബാദിരഹിതം, വിവിത്തം അബ്ഭോകാസം ഭൂമിഭാഗം. **അനാഹാരാ**തി നിരാഹാരാ നിരുപാദാനാ, അയമ്പി പകതിയാവ തേജോവികാരോ വുത്തോ, തേജോസംവട്ടകാലേ പന കോടിസതസഹസ്സചക്കവാളം ഝാപേത്വാ ഛാരികാമത്തമ്പി ന തിട്ഠതി. **ന്ഹാരുദദ്ദുലേനാ**തി ചമ്മനില്ലേഖനേന. **അഗ്ഗിം ഗവേസന്തീ**തി ഏവരൂപം സുഖുമം ഉപാദാനം ഗഹേത്വാ അഗ്ഗിം പരിയേസന്തി, യം അപ്പമത്തകമ്പി ഉസുമം ലഭിത്വാ പജ്ജലതി, സേസമിധാപി പുരിമനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

൩൦൪. വായോധാതുനിദ്ദേസേ **ഉദ്ധങ്ഗമാ വാതാ**തി ഉഗ്ഗാരഹിക്കാരാദിപവത്തകാ ഉദ്ധം ആരോഹനവാതാ. **അധോഗമാ വാതാ**തി ഉച്ചാരപസ്സാവാദിനീഹരണകാ അധോ ഓരോഹനവാതാ. **കുച്ഛിസയാ വാതാ**തി അന്താനം ബഹിവാതാ. **കോട്ഠാസയാ വാതാ**തി അന്താനം അന്തോവാതാ. **അങ്ഗമങ്ഗാനുസാരിനോ**തി ധമനീജാലാനുസാരേന സകലസരീരേ അങ്ഗമങ്ഗാനി അനുസടാ സമിഞ്ജനപസാരണാദിനിബ്ബത്തകവാതാ. **അസ്സാസോ**തി അന്തോപവിസനനാസികവാതോ . **പസ്സാസോ**തി ബഹിനിക്ഖമനനാസികവാതോ. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ. വിത്ഥാരതോ പന യം വത്തബ്ബം സിയാ, തം സബ്ബം സദ്ധിം ഭാവനാനയേന വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വുത്തം.

ഗാമമ്പി വഹതീതി സകലഗാമമ്പി ചുണ്ണവിചുണ്ണം കുരുമാനാ ആദായ ഗച്ഛതി, നിഗമാദീസുപി ഏസേവ നയോ. ഇധ വായോസംവട്ടകാലേ കോടിസതസഹസ്സചക്കവാളവിദ്ധംസനവസേന വായോധാതുവികാരോ ദസ്സിതോ. **വിധൂപനേനാ**തി അഗ്ഗിബീജനകേന. **ഓസ്സവനേ**തി ഛദനഗ്ഗേ, തേന ഹി ഉദകം സവതി, തസ്മാ തം ''ഓസ്സവന''ന്തി വുച്ചതി. സേസമിധാപി പുരിമനയേനേവ യോജേതബ്ബം.

൩൦൬. **സേയ്യഥാപി** , **ആവുസോ**തി ഇധ കിം ദസ്സേതി? ഹേട്ഠാ കഥിതാനം മഹാഭൂതാനം നിസ്സത്തഭാവം. **കട്ഠ**ന്തി ദബ്ബസമ്ഭാരം. **വല്ലി**ന്തി ആബന്ധനവല്ലിം. **തിണ**ന്തി ഛദനതിണം. **മത്തിക**ന്തി അനുലേപമത്തികം. **ആകാസോ പരിവാരിതോ**തി ഏതാനി കട്ഠാദീനി അന്തോ ച ബഹി ച പരിവാരേത്വാ ആകാസോ ഠിതോതി അത്ഥോ. **അഗാരംത്വേവ സങ്ഖം ഗച്ഛതീ**തി **അഗാര**ന്തി പണ്ണത്തിമത്തം ഹോതി. കട്ഠാദീസു പന വിസും വിസും രാസികതേസു കട്ഠരാസിവല്ലിരാസീത്വേവ വുച്ചതി. **ഏവമേവ ഖോ**തി ഏവമേവ അട്ഠിആദീനി അന്തോ ച ബഹി ച പരിവാരേത്വാ ഠിതോ ആകാസോ, താനേവ അട്ഠിആദീനി പടിച്ച രൂപംത്വേവ സങ്ഖം ഗച്ഛതി, സരീരന്തി വോഹാരം ഗച്ഛതി. യഥാ കട്ഠാദീനി പടിച്ച ഗേഹന്തി സങ്ഖം ഗതം അഗാരം ഖത്തിയഗേഹം ബ്രാഹ്മണഗേഹന്തി വുച്ചതി, ഏവമിദമ്പി ഖത്തിയസരീരം ബ്രാഹ്മണസരീരന്തി വുച്ചതി, ന ഹേത്ഥ കോചി സത്തോ വാ ജീവോ വാ വിജ്ജതി.

അജ്ഝത്തികഞ്ചേവ, ആവുസോ, ചക്ഖൂതി ഇദം കസ്മാ ആരദ്ധം? ഹേട്ഠാ ഉപാദാരൂപം ചത്താരോ ച അരൂപിനോ ഖന്ധാ തീണി ച അരിയസച്ചാനി ന കഥിതാനി, ഇദാനി താനി കഥേതും അയം ദേസനാ ആരദ്ധാതി. തത്ഥ **ചക്ഖും അപരിഭിന്ന**ന്തി ചക്ഖുപസാദേ നിരുദ്ധേപി ഉപഹതേപി പിത്തസേമ്ഹലോഹിതേഹി പലിബുദ്ധേപി ചക്ഖു ചക്ഖുവിഞ്ഞാണസ്സ പച്ചയോ ഭവിതും ന സക്കോതി,

പരിഭിന്നമേവ ഹോതി, ചക്ഖുവിഞ്ഞാണസ്സ പന പച്ചയോ ഭവിതും സമത്ഥം അപരിഭിന്നം നാമ. **ബാഹിരാ ച രൂപാ**തി ബാഹിരാ ചതുസമുട്ഠാനികരൂപാ. **തജ്ജോ സമന്നാഹാരോ**തി തം ചക്ഖുഞ്ച രൂപേ ച പടിച്ച ഭവങ്ഗം ആവട്ടേത്വാ ഉപ്പജ്ജനമനസികാരോ, ഭവങ്ഗാവട്ടനസമത്ഥം ചക്ഖുദ്വാരേ കിരിയമനോധാതുചിത്തന്തി അത്ഥോ. തം രൂപാനം അനാപാഥഗതത്താപി അഞ്ഞാവിഹിതസ്സപി ന ഹോതി, **തജ്ജസ്സാ**തി തദനുരൂപസ്സ. **വിഞ്ഞാണഭാഗസ്സാ**തി വിഞ്ഞാണകോട്ഠാസസ്സ.

യം തഥാഭൂതസ്സാതിആദീസു ദ്വാരവസേന ചത്താരി സച്ചാനി ദസ്സേതി. തത്ഥ **തഥാഭൂതസ്സാ**തി ചക്ഖുവിഞ്ഞാണേന സഹഭൂതസ്സ, ചക്ഖുവിഞ്ഞാണസമങ്ഗിനോതി അത്ഥോ. **രൂപ**ന്തി ചക്ഖുവിഞ്ഞാണസ്സ ന രൂപജനകത്താ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണക്ഖണേ തിസമുട്ഠാനരൂപം, തദനന്തരചിത്തക്ഖണേ ചതുസമുട്ഠാനമ്പി ലബ്ഭതി. **സങ്ഗഹം ഗച്ഛതീ**തി ഗണനം ഗച്ഛതി. വേദനാദയോ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണസമ്പയുത്താവ. വിഞ്ഞാണമ്പി ചക്ഖുവിഞ്ഞാണമേവ. ഏത്ഥ ച സങ്ഖാരാതി ചേതനാവ വുത്താ. **സങ്ഗഹോ**തി ഏകതോ സങ്ഗഹോ. **സന്നിപാതോ**തി സമാഗമോ. **സമവായോ**തി രാസി. **യോ പടിച്ചസമുപ്പാദം പസ്സതീ**തി യോ പച്ചയേ പസ്സതി. **സോ ധമ്മം പസ്സതീ**തി സോ പടിച്ചസമുപ്പന്നധമ്മേ പസ്സതി, **ഛന്ദോ**തിആദി സബ്ബം തണ്ഹാവേവചനമേവ , തണ്ഹാ ഹി ഛന്ദകരണവസേന **ഛന്ദോ**. ആലയകരണവസേന **ആലയോ**. അനുനയകരണവസേന **അനുനയോ**. അജ്ഝോഗാഹിത്വാ ഗിലിത്വാ ഗഹനവസേന **അജ്ഝോസാന**ന്തി വുച്ചതി. **ഛന്ദരാഗവിനയോ ഛന്ദരാഗപ്പഹാന**ന്തി നിബ്ബാനസ്സേവ വേവചനം, ഇതി തീണി സച്ചാനി പാളിയം ആഗതാനേവ മഗ്ഗസച്ചം ആഹരിത്വാ ഗഹേതബ്ബം, യാ ഇമേസു തീസു ഠാനേസു ദിട്ഠി സങ്കപ്പോ വാചാ കമ്മന്തോ ആജീവോ വായാമോ സതി സമാധി ഭാവനാപടിവേധോ, അയം മഗ്ഗോതി. **ബഹുകതം ഹോതീ**തി ഏത്താവതാപി ബഹും ഭഗവതോ സാസനം കതം ഹോതി, **അജ്ഝത്തികഞ്ചേവ, ആവുസോ, സോത**ന്തിആദിവാരേസുപി ഏസേവ നയോ.

മനോദ്വാരേ പന അജ്ഝത്തികോ മനോ നാമ ഭവങ്ഗചിത്തം. തം നിരുദ്ധമ്പി ആവജ്ജനചിത്തസ്സ പച്ചയോ ഭവിതും അസമത്ഥം മന്ദഥാമഗതമേവ പവത്തമാനമ്പി **പരിഭിന്നം** നാമ ഹോതി. ആവജ്ജനസ്സ പന പച്ചയോ ഭവിതും സമത്ഥം **അപരിഭിന്നം** നാമ. **ബാഹിരാ ച ധമ്മാ**തി ധമ്മാരമ്മണം. **നേവ താവ തജ്ജസ്സാ**തി ഇദം ഭവങ്ഗസമയേനേവ കഥിതം. ദുതിയവാരോ പഗുണജ്ഝാനപച്ചവേക്ഖണേന വാ, പഗുണകമ്മട്ഠാനമനസികാരേന വാ, പഗുണബുദ്ധവചനസജ്ഝായകരണാദിനാ വാ, അഞ്ഞവിഹിതകം സന്ധായ വുത്തോ. ഇമസ്മിം വാരേ **രൂപ**ന്തി ചതുസമുട്ഠാനമ്പി ലബ്ഭതി. മനോവിഞ്ഞാണഞ്ഹി രൂപം സമുട്ഠാപേതി, വേദനാദയോ മനോവിഞ്ഞാണസമ്പയുത്താ , വിഞ്ഞാണം മനോവിഞ്ഞാണമേവ. സങ്ഖാരാ പനേത്ഥ ഫസ്സചേതനാവസേനേവ ഗഹിതാ. സേസം വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. ഇതി മഹാഥേരോ ഹേട്ഠാ ഏകദേസമേവ സമ്മസന്തോ ആഗന്ത്വാ ഇമസ്മിം ഠാനേ ഠത്വാ ഹേട്ഠാ പരിഹീനദേസനം സബ്ബം തംതംദ്വാരവസേന ഭാജേത്വാ ദസ്സേന്തോ യഥാനുസന്ധിനാവ സുത്തന്തം നിട്ഠപേസീതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

മഹാഹത്ഥിപദോപമസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. മഹാസാരോപമസുത്തവണ്ണനാ

൩൦൭. ഏവം മേ സുതന്തി മഹാസാരോപമസുത്തം. തത്ഥ **അചിരപക്കന്തേ**തി സങ്ഘം ഭിന്ദിത്വാ രുഹിരുപ്പാദകമ്മം കത്വാ നചിരപക്കന്തേ സലിങ്ഗേനേവ പാടിയേക്കേ ജാതേ.

ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഏകച്ചോ കുലപുത്തോതി കിഞ്ചാപി അസുകകുലപുത്തോതി ന നിയാമിതോ, ദേവദത്തംയേവ പന സന്ധായ ഇദം വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം. സോ ഹി

അസമ്ഭിന്നായ മഹാസമ്മതപവേണിയാ ഓക്കാകവംസേ ജാതത്താ ജാതികുലപുത്തോ. **ഓതിണ്ണോ**തി യസ്സ ജാതി അന്തോ അനുപവിട്ഠാ, സോ ജാതിയാ ഓതിണ്ണോ നാമ. ജരാദീസുപി ഏസേവ നയോ. **ലാഭസക്കാരാദീസുപി ലാഭോ**തി ചത്താരോ പച്ചയാ. **സക്കാരോ**തി തേസംയേവ സുകതഭാവോ. **സിലോകോ**തി വണ്ണഭണനം. **അഭിനിബ്ബത്തേതീ**തി ഉപ്പാദേതി. **അപഞ്ഞാതാ**തി ദ്വിന്നം ജനാനം ഠിതട്ഠാനേ ന പഞ്ഞായന്തി, ഘാസച്ഛാദനമത്തമ്പി ന ലഭന്തി. **അപ്പേസക്ഖാ**തി അപ്പപരിവാരാ, പുരതോ വാ പച്ഛതോ വാ ഗച്ഛന്തം ന ലഭന്തി.

സാരേന സാരകരണീയന്തി രുക്ഖസാരേന കത്തബ്ബം അക്ഖചക്കയുഗനങ്ഗലാദികം യംകിഞ്ചി. **സാഖാപലാസം അഗ്ഗഹേസി ബ്രഹ്മചരിയസ്സാ**തി മഗ്ഗഫലസാരസ്സ സാസനബ്രഹ്മചരിയസ്സ ചത്താരോ പച്ചയാ സാഖാപലാസം നാമ, തം അഗ്ഗഹേസി. **തേന ച വോസാനം ആപാദീ**തി തേനേവ ച അലമേത്താവതാ സാരോ മേ പത്തോതി വോസാനം ആപന്നോ.

൩൧൨. ഞാണദസ്സനം ആരാധേതീതി ദേവദത്തോ പഞ്ചാഭിഞ്ഞോ, ദിബ്ബചക്ഖു ച പഞ്ചന്നം അഭിഞ്ഞാനം മത്ഥകേ ഠിതം, തം ഇമസ്മിം സുത്തേ “ഞാണദസ്സന”ന്തി വുത്തം . **അജാനം അപസ്സം വിഹരന്തീ**തി കിഞ്ചി സുഖുമം രൂപം അജാനന്താ അന്തമസോ പംസുപിസാചകമ്പി അപസ്സന്താ വിഹരന്തി.

൩൧൩. അസമയവിമോക്ഖം ആരാധേതീതി, “കതമോ അസമയവിമോക്ഖോ? ചത്താരോ ച അരിയമഗ്ഗാ ചത്താരി ച സാമഞ്ഞഫലാനി, നിബ്ബാനഞ്ച, അയം അസമയവിമോക്ഖോ”തി (പടി॰ മ॰ ൧.൨൧൩) ഏവം വുത്തേ നവലോകുത്തരധമ്മേ ആരാധേതി സമ്പാദേതി പടിലഭതി. ലോകിയസമാപത്തിയോ ഹി അപ്പിതപ്പിതക്ഖണേയേവ പച്ചനീകധമ്മേഹി വിമുച്ചന്തി, തസ്മാ, “കതമോ സമയവിമോക്ഖോ? ചത്താരി ച ഝാനാനി ചതസ്സോ ച അരൂപാവചരസമാപത്തിയോ, അയം സമയവിമോക്ഖോ”തി ഏവം സമയവിമോക്ഖോതി വുത്താ. ലോകുത്തരധമ്മാ പന കാലേന കാലം വിമുച്ചന്തി, സകിം വിമുത്താനി ഹി മഗ്ഗഫലാനി വിമുത്താനേവ ഹോന്തി. നിബ്ബാനം സബ്ബകിലേസേഹി അച്ചന്തം വിമുത്തമേവാതി ഇമേ നവ ധമ്മാ അസമയവിമോക്ഖോതി വുത്താ.

അകുപ്പാ ചേതോവിമുത്തീതി അരഹത്തഫലവിമുത്തി. അയമത്ഥോ ഏതസ്സാതി **ഏതദത്ഥം,** അരഹത്തഫലത്ഥമിദം ബ്രഹ്മചരിയം. അയം ഏതസ്സ അത്ഥോതി വുത്തം ഹോതി. **ഏതം സാര**ന്തി ഏതം അരഹത്തഫലം ബ്രഹ്മചരിയസ്സ സാരം. **ഏതം പരിയോസാന**ന്തി ഏതം അരഹത്തഫലം ബ്രഹ്മചരിയസ്സ പരിയോസാനം, ഏസാ കോടി, ന ഇതോ പരം പത്തബ്ബം അത്ഥീതി യഥാനുസന്ധിനാവ ദേസനം നിട്ഠപേസീതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

മഹാസാരോപമസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. ചൂളസാരോപമസുത്തവണ്ണനാ

൩൧൨. ഏവം മേ സുതന്തി ചൂളസാരോപമസുത്തം. തത്ഥ **പിങ്ഗലകോച്ഛോ**തി സോ ബ്രാഹ്മണോ പിങ്ഗലധാതുകോ. **കോച്ഛോ**തി പനസ്സ നാമം, തസ്മാ “പിങ്ഗലകോച്ഛോ”തി വുച്ചതി. **സങ്ഘിനോ**തിആദീസു പബ്ബജിതസമൂഹസങ്ഖാതോ സങ്ഘോ ഏതേസം അത്ഥീതി **സങ്ഘിനോ**. സ്വേവ ഗണോ ഏതേസം അത്ഥീതി **ഗണിനോ**. ആചാരസിക്ഖാപനവസേന തസ്സ ഗണസ്സ ആചരിയാതി **ഗണാചരിയാ.** **ഞാതാ**തി പഞ്ഞാതാ പാകടാ. “അപ്പിച്ഛാ സന്തുട്ഠാ, അപ്പിച്ഛതായ വത്ഥമ്പി ന നിവാസേന്തീ”തിആദിനാ നയേന സമുഗ്ഗതോ യസോ ഏതേസം അത്ഥീതി **യസസ്സിനോ.** **തിത്ഥകരാ**തി ലദ്ധികരാ. **സാധുസമ്മതാ**തി ഇമേ സാധു സുന്ദരാ സപ്പുരിസാതി ഏവം

സമ്മതാ. **ബഹുജനസ്സാ**തി അസ്സുതവതോ അന്ധബാലപുഥുജ്ജനസ്സ. ഇദാനി തേ ദസ്സേന്തോ **സേയ്യഥിദം പൂരണോ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **പൂരണോ**തി തസ്സ സത്ഥുപടിഞ്ഞസ്സ നാമം. **കസ്സപോ**തി ഗോത്തം. സോ കിര അഞ്ഞതരസ്സ കുലസ്സ ഏകൂനദാസസതം പൂരയമാനോ ജാതോ, തേനസ്സ "പൂരണോ"തി നാമം അകംസു. മങ്ഗലദാസത്താ ചസ്സ "ദുക്കട"ന്തി വത്താ നത്ഥി, അകതം വാ ന കതന്തി. "സോ കിമഹമേത്ഥ വസാമീ"തി പലായി. അഥസ്സ ചോരാ വത്ഥാനി അച്ഛിന്ദിംസു. സോ പണ്ണേന വാ തിണേന വാ പടിച്ഛാദേതുമ്പി അജാനന്തോ ജാതരൂപേനേവ ഏകം ഗാമം പാവിസി. മനുസ്സാ തം ദിസ്വാ, "അയം സമണോ അരഹാ അപ്പിച്ഛോ, നത്ഥി ഇമിനാ സദിസോ"തി പൂവഭത്താദീനി ഗഹേത്വാ ഉപസങ്കമന്തി. സോ "മയ്ഹം സാടകം അനിവത്ഥഭാവേന ഇദം ഉപ്പന്ന"ന്തി തതോ പട്ഠായ സാടകം ലഭിത്വാപി ന നിവാസേസി, തദേവ പബ്ബജ്ജം അഗ്ഗഹേസി. തസ്സ സന്തികേ അഞ്ഞേപി പഞ്ചസതാ മനുസ്സാ പബ്ബജിംസു, തം സന്ധായാഹ "പൂരണോ കസ്സപോ"തി.

മക്ഖലീതി തസ്സ നാമം. ഗോസാലായ ജാതത്താ **ഗോസാലോ**തി ദുതിയം നാമം. തം കിര സകദ്ദമായ ഭൂമിയാ തേലഘടം ഗഹേത്വാ ഗച്ഛന്തം, "താത, മാ ഖലീ"തി സാമികോ ആഹ. സോ പമാദേന ഖലിത്വാ പതിത്വാ സാമികസ്സ ഭയേന പലായിതും ആരദ്ധോ. സാമികോ ഉപധാവിത്വാ സാടകകണ്ണേ അഗ്ഗഹേസി. സോപി സാടകം ഛഡ്ഡേത്വാ അചേലകോ ഹുത്വാ പലായി, സേസം പൂരണസദിസമേവ.

അജിതോതി തസ്സ നാമം. കേസകമ്ബലം ധാരേതീതി **കേസകമ്ബലോ**. ഇതി നാമദ്വയം സംസന്ദിത്വാ "അജിതോ കേസകമ്ബലോ"തി വുച്ചതി. തത്ഥ **കേസകമ്ബലോ** നാമ മനുസ്സകേസേഹി കതകമ്ബലോ, തതോ പടികിട്ഠതരം വത്ഥം നാമ നത്ഥി. യഥാഹ - "സേയ്യഥാപി, ഭിക്ഖവേ, യാനി കാനിചി തന്താവുതാനം വത്ഥാനം, കേസകമ്ബലോ തേസം പടികിട്ഠോ അക്ഖായതി, കേസകമ്ബലോ, ഭിക്ഖവേ, സീതേ സീതോ ഉണ്ഹേ ഉണ്ഹോ ദുബ്ബണ്ണോ ദുഗ്ഗന്ധോ ദുക്ഖസമ്ഫസ്സോ"തി (അം॰ നി॰ ൩.൧൩൮).

പകുധോതി തസ്സ നാമം. **കച്ചായനോ**തി ഗോത്തം. ഇതി നാമഗോത്തം സംസന്ദിത്വാ, "പകുധോ കച്ചായനോ"തി വുച്ചതി. സീതുദകപടിക്ഖിത്തകോ ഏസ, വച്ചം കത്വാപി ഉദകകിച്ചം ന കരോതി, ഉണ്ഹോദകം വാ കഞ്ജിയം വാ ലഭിത്വാ കരോതി, നദിം വാ മഗ്ഗോദകം വാ അതിക്കമ്മ, "സീലം മേ ഭിന്ന"ന്തി വാലികഥൂപം കത്വാ സീലം അധിട്ഠായ ഗച്ഛതി, ഏവരൂപോ നിസ്സിരികലദ്ധികോ ഏസ.

സഞ്ജയോതി തസ്സ നാമം. ബേലട്ഠസ്സ പുത്തോതി **ബേലട്ഠപുത്തോ**. അമ്ഹാകം ഗണ്ഠനകിലേസോ പലിബുജ്ഝനകിലേസോ നത്ഥി, കിലേസഗണ്ഠരഹിതാ മയന്തി ഏവം വാദിതായ ലദ്ധനാമവസേന **നിഗണ്ഠോ**. നാടസ്സ പുത്തോതി **നാടപുത്തോ. അബ്ഭഞ്ഞംസൂ**തി യഥാ തേസം പടിഞ്ഞാ, തഥേവ ജാനിംസു. ഇദം വുത്തം ഹോതി - സചേ നേസം സാ പടിഞ്ഞാ നിയ്യാനികാ സബ്ബേ അബ്ഭഞ്ഞംസു. നോ ചേ, ന അബ്ഭഞ്ഞംസു. തസ്മാ കിം തേസം പടിഞ്ഞാ നിയ്യാനികാ ന നിയ്യാനികാതി, അയമേതസ്സ പഞ്ഹസ്സ അത്ഥോ. അഥ ഭഗവാ നേസം അനിയ്യാനികഭാവകഥനേന അത്ഥാഭാവതോ അലന്തി പടിക്ഖിപിത്വാ ഉപമായ അത്ഥം പവേദേന്തോ ധമ്മമേവ ദേസേതും, **ധമ്മം, തേ ബ്രാഹ്മണ, ദേസേസ്സാമീ**തി ആഹ.

൩൮൦. തത്ഥ **സച്ഛികിരിയായാ**തി സച്ഛികരണത്ഥം. **ന ഛന്ദം ജനേതീ**തി കത്തുകമ്യതാഛന്ദം ന ജനയതി. **ന വായമതീ**തി വായാമം പരക്കമം ന കരോതി. **ഓലീനവുത്തികോ ച ഹോതീ**തി ലീനജ്ഝാസയോ ഹോതി. **സാഥലികോ**തി സിഥിലഗ്ഗാഹീ, സാസനം സിഥിലം കത്വാ ഗണ്ഹാതി, ദള്ഹം ന ഗണ്ഹാതി.

൩൮൩. ഇധ, ബ്രാഹ്മണ ഭിക്ഖു, വിവിച്ചേവ കാമേഹീതി കഥം ഇമേ പഠമജ്ഝാനാദിധമ്മാ ഞാണദസ്സനേന ഉത്തരിതരാ ജാതാതി? നിരോധപാദകത്താ.

ഹേട്ഠാ പഠമജ്ഝാനാദിധമ്മാ ഹി വിപസ്സനാപാദകാ , ഇധ നിരോധപാദകാ, തസ്മാ ഉത്തരിതരാ ജാതാതി വേദിതബ്ബാ. ഇതി ഭഗവാ ഇദമ്പി സുത്തം യഥാനുസന്ധിനാവ നിട്ഠപേസി. ദേസനാവസാനേ ബ്രാഹ്മണോ സരണേസു പതിട്ഠിതോതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

ചൂളസാരോപമസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

തതിയവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

૪. മഹായമകവഗ്ഗോ

൧. ചൂളഗോസിങ്ഗസുത്തവണ്ണനാ

൩൨൫. **ഏവം മേ സുത**ന്തി ചൂളഗോസിങ്ഗസുത്തം. തത്ഥ **നാതികേ വിഹരതീ**തി **നാതികാ** നാമ ഏകം തളാകം നിസ്സായ ദ്വിന്നം ചൂളപിതിമഹാപിതിപുത്താനം ദ്വേ ഗാമാ, തേസു ഏകസ്മിം ഗാമേ. **ഗിഞ്ജകാവസഥേ**തി ഇട്ഠകാമയേ ആവസഥേ. ഏകസ്മിം കിര സമയേ ഭഗവാ മഹാജനസങ്ഗഹം കരോന്തോ വജ്ജിരട്ഠേ ചാരികം ചരമാനോ നാതികം അനുപ്പത്തോ. നാതികവാസിനോ മനുസ്സാ ഭഗവതോ മഹാദാനം ദത്വാ ധമ്മകഥം സുത്വാ പസന്നഹദയാ, ''സത്ഥു വസനട്ഠാനം കരിസ്സാമാ''തി മന്തേത്വാ ഇട്ഠകാഹേവ ഭിത്തിസോപാനത്ഥമ്ഭേ വാളരൂപാദീനി ദസ്സേന്തോ പാസാദം കത്വാ സുധായ ലിമ്പിത്വാ മാലാകമ്മലതാകമ്മാദീനി നിട്ഠാപേത്വാ ഭുമ്മത്ഥരണമഞ്ചപീഠാദീനി പഞ്ഞപേത്വാ സത്ഥു നിയ്യാതേസും. അപരാപരം പനേത്ഥ മനുസ്സാ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ രത്തിട്ഠാനദിവാട്ഠാനമണ്ഡപചങ്കമാദീനി കാരയിംസു. ഇതി സോ വിഹാരോ മഹാ അഹോസി. തം സന്ധായ വുത്തം ''ഗിഞ്ജകാവസഥേ''തി.

ഗോസിങ്ഗസാലവനദായേതി തത്ഥ ഏകസ്സ ജേട്ഠകരുക്ഖസ്സ ഖന്ധതോ ഗോസിങ്ഗസണ്ഠാനം ഹുത്വാ വിടപം ഉട്ഠഹി, തം രുക്ഖം ഉപാദായ സബ്ബമ്പി തം വനം **ഗോസിങ്ഗസാലവന**ന്തി സങ്ഖം ഗതം. **ദായോ**തി അവിസേസേന അരഞ്ഞസ്സേതം നാമം. തസ്മാ **ഗോസിങ്ഗസാലവനദായേ**തി ഗോസിങ്ഗസാലവനഅരഞ്ഞേതി അത്ഥോ. **വിഹരന്തീ**തി സാമഗ്ഗിരസം അനുഭവമാനാ വിഹരന്തി. ഇമേസഞ്ഹി കുലപുത്താനം ഉപരിപണ്ണാസകേ പുഥുജ്ജനകാലോ കഥിതോ, ഇധ ഖീണാസവകാലോ. തദാ ഹി തേ ലദ്ധസ്സാദാ ലദ്ധപതിട്ഠാ അധിഗതപടിസമ്ഭിദാ ഖീണാസവാ ഹുത്വാ സാമഗ്ഗിരസം അനുഭവമാനാ തത്ഥ വിഹരിംസു. തം സന്ധായേതം വുത്തം.

യേന ഗോസിങ്ഗസാലവനദായോ തേനുപസങ്കമീതി ധമ്മസേനാപതിമഹാമോഗ്ഗല്ലാനത്ഥേരേസു വാ അസീതിമഹാസാവകേസു വാ, അന്തമസോ ധമ്മഭണ്ഡാഗാരികആനന്ദത്ഥേരമ്പി കഞ്ചി അനാമന്തേത്വാ സയമേവ പത്തചീവരം ആദായ അനീകാ നിസ്സടോ ഹത്ഥീ വിയ, യൂഥാ നിസ്സടോ കാളസീഹോ വിയ , വാതച്ഛിന്നോ വലാഹകോ വിയ ഏകകോവ ഉപസങ്കമി. കസ്മാ പനേത്ഥ ഭഗവാ സയം അഗമാസീതി? തയോ കുലപുത്താ സാമഗ്ഗിരസം അനുഭവന്താ വിഹരന്തി, തേസം പഗ്ഗണ്ഹനതോ, പച്ഛിമജനതം അനുകമ്പനതോ ധമ്മഗരുഭാവതോ ച. ഏവം കിരസ്സ അഹോസി - ''അഹം ഇമേ കുലപുത്തേ പഗ്ഗണ്ഹിത്വാ ഉക്കംസിത്വാ പടിസന്ഥാരം കത്വാ ധമ്മം നേസം ദേസേസ്സാമീ''തി. ഏവം താവ പഗ്ഗണ്ഹനതോ അഗമാസി. അപരമ്പിസ്സ അഹോസി - ''അനാഗതേ കുലപുത്താ സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ സമഗ്ഗവാസം വസന്താനം സന്തികം സയം ഗന്ത്വാ പടിസന്ഥാരം കത്വാ ധമ്മം കഥേത്വാ തയോ കുലപുത്തേ പഗ്ഗണ്ഹി, കോ നാമ സമഗ്ഗവാസം ന വസേയ്യാതി സമഗ്ഗവാസം വസിതബ്ബം മഞ്ഞമാനാ ഖിപ്പമേവ ദുക്ഖസ്സന്തം കരിസ്സന്തീ''തി. ഏവം പച്ഛിമജനതം അനുകമ്പനതോപി അഗമാസി. ബുദ്ധാ ച നാമ ധമ്മഗരുനോ ഹോന്തി, സോ ച നേസം ധമ്മഗരുഭാവോ രഥവിനീതേ ആവികതോവ. ഇതി ഇമസ്മാ ധമ്മഗരുഭാവതോപി ധമ്മം പഗ്ഗണ്ഹിസ്സാമീതി അഗമാസി.

ദായപാലോതി അരഞ്ഞപാലോ. സോ തം അരഞ്ഞം യഥാ ഇച്ഛിതിച്ഛിതപ്പദേസേന മനുസ്സാ പവിസിത്വാ തത്ഥ പുപ്ഫം വാ ഫലം വാ നിയ്യാസം വാ ദബ്ബസമ്ഭാരം വാ ന ഹരന്തി, ഏവം വതിയാ പരിക്ഖിത്തസ്സ തസ്സ അരഞ്ഞസ്സ യോജിതേ ദ്വാരേ നിസീദിത്വാ തം അരഞ്ഞം രക്ഖതി, പാലേതി. തസ്മാ "ദായപാലോ"തി വുത്തോ. **അത്തകാമരൂപാ**തി അത്തനോ ഹിതം കാമയമാനസഭാവാ ഹുത്വാ വിഹരന്തി. യോ ഹി ഇമസ്മിം സാസനേ പബ്ബജിത്വാപി വേജ്ജകമ്മദൂതകമ്മപഹിണഗമനാദീനം വസേന ഏകവീസതിഅനേസനാഹി ജീവികം കപ്പേതി, അയം ന അത്തകാമരൂപോ നാമ. യോ പന ഇമസ്മിം സാസനേ പബ്ബജിത്വാ ഏകവീസതിഅനേസനം പഹായ ചതുപാരിസുദ്ധിസീലേ പതിട്ഠായ ബുദ്ധവചനം ഉഗ്ഗണ്ഹിത്വാ സപ്പായധുതങ്ഗം അധിട്ഠായ അട്ഠതിംസായ ആരമ്മണേസു ചിത്തരുചിയം കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ ഗാമന്തം പഹായ അരഞ്ഞം പവിസിത്വാ സമാപത്തിയോ നിബ്ബത്തേത്വാ വിപസ്സനായ കമ്മം കുരുമാനോ വിഹരതി, അയം അത്തകാമോ നാമ. തേപി തയോ കുലപുത്താ ഏവരൂപാ അഹേസും. തേന വുത്തം - "അത്തകാമരൂപാ വിഹരന്തീ"തി.

മാ തേസം അഫാസുമകാസീതി തേസം മാ അഫാസുകം അകാസീതി ഭഗവന്തം വാരേസി. ഏവം കിരസ്സ അഹോസി - "ഇമേ കുലപുത്താ സമഗ്ഗാ വിഹരന്തി, ഏകച്ചസ്സ ച ഗതട്ഠാനേ ഭണ്ഡനകലഹവിവാദാ വത്തന്തി, തിഖിണസിങ്ഗോ ചണ്ഡഗോണോ വിയ ഓവിജ്ഝന്തോ വിചരതി, അഥേകമഗ്ഗേന ദ്വിന്നം ഗമനം ന ഹോതി, കദാചി അയമ്പി ഏവം കരോന്തോ ഇമേസം കുലപുത്താനം സമഗ്ഗവാസം ഭിന്ദേയ്യ. പാസാദികോ ച പനേസ സുവണ്ണവണ്ണോ സുരസഗിദ്ധോ മഞ്ഞേ, ഗതകാലതോ പട്ഠായ പണീതദായകാനം അത്തനോ ഉപട്ഠാകാനഞ്ച വണ്ണകഥനാദീഹി ഇമേസം കുലപുത്താനം അപ്പമാദവിഹാരം ഭിന്ദേയ്യ. വസനട്ഠാനാനി ചാപി ഏതേസം കുലപുത്താനം നിബദ്ധാനി പരിച്ഛിന്നാനി തിസ്സോ ച പണ്ണസാലാ തയോ ചങ്കമാ തീണി ദിവാട്ഠാനാനി തീണി മഞ്ചപീഠാനി. അയം പന സമണോ മഹാകായോ വുഡ്ഢതരോ മഞ്ഞേ ഭവിസ്സതി. സോ അകാലേ ഇമേ കുലപുത്തേ സേനാസനാ വുട്ഠാപേസ്സതി. ഏവം സബ്ബഥാപി ഏതേസം അഫാസു ഭവിസ്സതീ"തി. തം അനിച്ഛന്തോ, "മാ തേസം അഫാസുകമകാസീ"തി ഭഗവന്തം വാരേസി.

കിം പനേസ ജാനന്തോ വാരേസി, അജാനന്തോതി? അജാനന്തോ. കിഞ്ചാപി ഹി തഥാഗതസ്സ പടിസന്ധിഗ്ഗഹണതോ പട്ഠായ ദസസഹസ്സചക്കവാളകമ്പനാദീനി പാടിഹാരിയാനി പവത്തിംസു, അരഞ്ഞവാസിനോ പന ദുബ്ബലമനുസ്സാ സകമ്മപ്പസുതാ താനി സല്ലക്ഖേതും ന സക്കോന്തി. സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ച നാമ യദാ അനേകഭിക്ഖുസഹസ്സപരിവാരോ ബ്യാമപ്പഭായ അസീതിഅനുബ്യഞ്ജനേഹി ദ്വത്തിംസമഹാപുരിസലക്ഖണസിരിയാ ച ബുദ്ധാനുഭാവം ദസ്സേന്തോ വിചരതി, തദാ കോ ഏസോതി അപുച്ഛിത്വാവ ജാനിതബ്ബോ ഹോതി. തദാ പന ഭഗവാ സബ്ബമ്പി തം ബുദ്ധാനുഭാവം ചീവരഗബ്ഭേന പടിച്ഛാദേത്വാ വലാഹകഗബ്ഭേന പടിച്ഛന്നോ പുണ്ണചന്ദോ വിയ സയമേവ പത്തചീവരമാദായ അഞ്ഞാതകവേസേന അഗമാസി. ഇതി നം അജാനന്തോവ ദായപാലോ നിവാരേസി.

ഏതദവോചാതി ഥേരോ കിര മാ സമണാതി ദായപാലസ്സ കഥം സുത്വാവ ചിന്തേസി - "മയം തയോ ജനാ ഇധ വിഹരാമ, അഞ്ഞേ പബ്ബജിതാ നാമ നത്ഥി, അയഞ്ച ദായപാലോ പബ്ബജിതേന വിയ സദ്ധിം കഥേതി, കോ നു ഖോ

ഭവിസ്സതീ”തി ദിവാട്ഠാനതോ വുട്ഠായ ദ്വാരേ ഠത്വാ മഗ്ഗം ഓലോകേന്തോ ഭഗവന്തം അദ്ദസ. ഭഗവാപി ഥേരസ്സ സഹ ദസ്സനേനേവ സരീരോഭാസം മുഞ്ചി, അസീതിഅനുബ്യഞ്ജനവിരാജിതാ ബ്യാമപ്പഭാ പസാരിതസുവണ്ണപടോ വിയ വിരോചിത്ഥ. ഥേരോ, “അയം ദായപാലോ ഫണകതം ആസിവിസം ഗീവായ ഗഹേതും ഹത്ഥം പസാരേന്തോ വിയ ലോകേ അഗ്ഗപുഗ്ഗലേന സദ്ധിം കഥേന്തോവ ന ജാനാതി, അഞ്ഞതരഭിക്ഖുനാ വിയ സദ്ധിം കഥേതീ”തി നിവാരേന്തോ ഏതം, “മാ, ആവുസോ ദായപാലാ”തിആദിവചനം അവോച.

തേനുപസങ്കമീതി കസ്മാ ഭഗവതോ പച്ചുഗ്ഗമനം അകത്വാ ഉപസങ്കമി? ഏവം കിരസ്സ അഹോസി - “മയം തയോ ജനാ സമഗ്ഗവാസം വസാമ, സചാഹം ഏകകോവ പച്ചുഗ്ഗമനം കരിസ്സാമി, സമഗ്ഗവാസോ നാമ ന ഭവിസ്സതീ”തി പിയമിത്തേ ഗഹേത്വാവ പച്ചുഗ്ഗമനം കരിസ്സാമി. യഥാ ച ഭഗവാ മയ്ഹം പിയോ, ഏവം സഹായാനമ്പി മേ പിയോതി, തേഹി സദ്ധിം പച്ചുഗ്ഗമനം കാതുകാമോ സയം അകത്വാവ ഉപസങ്കമി. കേചി പന തേസം ഥേരാനം പണ്ണസാലദ്വാരേ ചങ്കമനകോടിയാ ഭഗവതോ ആഗമനമഗ്ഗോ ഹോതി, തസ്മാ ഥേരോ തേസം സഞ്ഞം ദദമാനോവ ഗതോതി. **അഭിക്കമഥാ**തി ഇതോ ആഗച്ഛഥ. **പാദേ പക്ഖാലേസീ**തി വികസിതപദുമസന്നിഭേഹി ജാലഹത്ഥേഹി മണിവണ്ണം ഉദകം ഗഹേത്വാ സുവണ്ണവണ്ണേസു പിട്ഠിപാദേസു ഉദകമഭിസിഞ്ചിത്വാ പാദേന പാദം ഘംസന്തോ പക്ഖാലേസി. ബുദ്ധാനം കായേ രജോജല്ലം നാമ ന ഉപലിമ്പതി, കസ്മാ പക്ഖാലേസീതി? സരീരസ്സ ഉതുഗ്ഗഹണത്ഥം, തേസഞ്ച ചിത്തസമ്പഹംസനത്ഥം. അമ്ഹേഹി അഭിഹടേന ഉദകേന ഭഗവാ പാദേ പക്ഖാലേസി, പരിഭോഗം അകാസീതി തേസം ഭിക്ഖൂനം ബലവസോമനസ്സവസേന ചിത്തം പീണിതം ഹോതി, തസ്മാ പക്ഖാലേസി. **ആയസ്മന്തം അനുരുദ്ധം ഭഗവാ ഏതദവോചാ**തി സോ കിര തേസം വുഡ്ഢതരോ.

൩൨൭. തസ്സ സങ്ഗഹേ കതേ സേസാനം കതോവ ഹോതീതി ഥേരഞ്ഞേവ ഏതം **കച്ചി വോ അനുരുദ്ധാ**തിആദിവചനം അവോച. തത്ഥ **കച്ചീ**തി പുച്ഛനത്ഥേ നിപാതോ. **വോ**തി സാമിവചനം. ഇദം വുത്തം ഹോതി - കച്ചി അനുരുദ്ധാ തുമ്ഹാകം ഖമനീയം, ഇരിയാപഥോ വോ ഖമതി? കച്ചി യാപനീയം, കച്ചി വോ ജീവിതം യാപേതി ഘടിയതി? കച്ചി പിണ്ഡകേന ന കിലമഥ, കച്ചി തുമ്ഹാകം സുലഭപിണ്ഡം, സമ്പത്തേ വോ ദിസ്വാ മനുസ്സാ ഉളുങ്കയാഗും വാ കടച്ഛുഭിക്ഖം വാ ദാതബ്ബം മഞ്ഞന്തീതി ഭിക്ഖാചാരവത്തം പുച്ഛതി. കസ്മാ? പച്ചയേന അകിലമന്തേന ഹി സക്കാ സമണധമ്മോ കാതും, വത്തമേവ വാ ഏതം പബ്ബജിതാനം. അഥ തേന പടിവചനേ ദിന്നേ, “അനുരുദ്ധാ, തുമ്ഹേ രാജപബ്ബജിതാ മഹാപുഞ്ഞാ, മനുസ്സാ തുമ്ഹാകം അരഞ്ഞേ വസന്താനം അദത്വാ കസ്സ അഞ്ഞസ്സ ദാതബ്ബം മഞ്ഞിസ്സന്തി, തുമ്ഹേ പന ഏതം ഭുഞ്ജിത്വാ കിം നു ഖോ മിഗപോതകാ വിയ അഞ്ഞമഞ്ഞം സങ്ഘട്ടേന്താ വിഹരഥ, ഉദാഹു സാമഗ്ഗിഭാവോ വോ അത്ഥീ”തി സാമഗ്ഗിരസം പുച്ഛന്തോ, **കച്ചി പന വോ, അനുരുദ്ധാ, സമഗ്ഗാ**തിആദിമാഹ.

തത്ഥ **ഖീരോദകീഭൂതാ**തി യഥാ ഖീരഞ്ച ഉദകഞ്ച അഞ്ഞമഞ്ഞം സംസന്ദതി, വിസും ന ഹോതി, ഏകത്തം വിയ ഉപേതി, കച്ചി ഏവം സാമഗ്ഗിവസേന ഏകത്തൂപഗതചിത്തുപ്പാദാ വിഹരഥാതി പുച്ഛതി. **പിയചക്ഖൂഹീ**തി മേത്തചിത്തം പച്ചുപട്ഠപേത്വാ ഓലോകനചക്ഖൂനി പിയചക്ഖൂനി നാമ. കച്ചി തഥാരൂപേഹി ചക്ഖൂഹി അഞ്ഞമഞ്ഞം സമ്പസ്സന്താ വിഹരഥാതി

പുച്ഛതി. **തഗ്ഘാതി** ഏകംസത്ഥേ നിപാതോ. ഏകംസേന മയം, ഭന്തേതി വുത്തം ഹോതി. **യഥാ കഥം പനാതി** ഏത്ഥ **യഥാ**തി നിപാതമത്തം. **കഥ**ന്തി കാരണപുച്ഛാ. കഥം പന തുമ്ഹേ ഏവം വിഹരഥ, കേന കാരണേന വിഹരഥ, തം മേ കാരണം ബ്രൂഥാതി വുത്തം ഹോതി. **മേത്തം കായകമ്മ**ന്തി മേത്തചിത്തവസേന പവത്തം കായകമ്മം. **ആവി ചേവ രഹോ ചാ**തി സമ്മുഖാ ചേവ പരമ്മുഖാ ച. ഇതരേസുപി ഏസേവ നയോ.

തത്ഥ സമ്മുഖാ കായവചീകമ്മാനി സഹവാസേ ലബ്ഭന്തി, ഇതരാനി വിപ്പവാസേ. മനോകമ്മം സബ്ബത്ഥ ലബ്ഭതി. യഞ്ഹി സഹവസന്തേസു ഏകേന മഞ്ചപീഠം വാ ദാരുഭണ്ഡം വാ മത്തികാഭണ്ഡം വാ ബഹി ദുന്നിക്ഖിത്തം ഹോതി, തം ദിസ്വാ കേനിദം വളഞ്ജിതന്തി അവഞ്ഞം അകത്വാ അത്തനാ ദുന്നിക്ഖിത്തം വിയ ഗഹേത്വാ പടിസാമേന്തസ്സ പടിജഗ്ഗിതബ്ബയുത്തം വാ പന ഠാനം പടിജഗ്ഗന്തസ്സ സമ്മുഖാ മേത്തം കായകമ്മം നാമ ഹോതി. ഏകസ്മിം പക്കന്തേ തേന ദുന്നിക്ഖിത്തം സേനാസനപരിക്ഖാരം തഥേവ നിക്ഖിപന്തസ്സ പടിജഗ്ഗിതബ്ബയുത്തട്ഠാനം വാ പന പടിജഗ്ഗന്തസ്സ പരമ്മുഖാ മേത്തം കായകമ്മം നാമ ഹോതി. സഹവസന്തസ്സ പന തേഹി സദ്ധിം മധുരം സമ്മോദനീയം കഥം പടിസന്ഥാരകഥം സാരണീയകഥം ധമ്മീകഥം സരഭഞ്ഞം സാകച്ഛം പഞ്ഹപുച്ഛനം പഞ്ഹവിസ്സജ്ജനന്തി ഏവമാദികരണേ സമ്മുഖാ മേത്തം വചീകമ്മം നാമ ഹോതി. ഥേരേസു പന പക്കന്തേസു മയ്ഹം പിയസഹായോ നന്ദിയത്ഥേരോ കിമിലത്ഥേരോ ഏവം സീലസമ്പന്നോ, ഏവം ആചാരസമ്പന്നോതിആദിഗുണകഥനം പരമ്മുഖാ മേത്തം വചീകമ്മം നാമ ഹോതി. മയ്ഹം പിയമിത്തോ നന്ദിയത്ഥേരോ കിമിലത്ഥേരോ അവേരോ ഹോതു, അബ്യാപജ്ജോ സുഖീ ഹോതൂതി ഏവം സമന്നാഹരതോ പന സമ്മുഖാപി പരമ്മുഖാപി മേത്തം മനോകമ്മം ഹോതിയേവ.

നാനാ ഹി ഖോ നോ, ഭന്തേ, കായാതി കായഞ്ഹി പിട്ഠം വിയ മത്തികാ വിയ ച ഓമദ്ദിത്വാ ഏകതോ കാതും ന സക്കാ. **ഏകഞ്ച പന മഞ്ഞേ ചിത്ത**ന്തി ചിത്തം പന നോ ഹിതട്ഠേന നിരന്തരട്ഠേന അവിഗ്ഗഹട്ഠേന സമഗ്ഗട്ഠേന ഏകമേവാതി ദസ്സേതി. കഥം പനേതം സകം ചിത്തം നിക്ഖിപിത്വാ ഇതരേസം ചിത്തവസേന വത്തിംസൂതി? ഏകസ്സ പത്തേ മലം ഉട്ഠഹതി, ഏകസ്സ ചീവരം കിലിട്ഠം ഹോതി, ഏകസ്സ പരിഭണ്ഡകമ്മം ഹോതി. തത്ഥ യസ്സ പത്തേ മലം ഉട്ഠിതം, തേന മമാവുസോ, പത്തേ മലം ഉട്ഠിതം പചിതും വട്ടതീതി വുത്തേ ഇതരേ മയ്ഹം ചീവരം കിലിട്ഠം ധോവിതബ്ബം, മയ്ഹം പരിഭണ്ഡം കാതബ്ബന്തി അവത്വാ അരഞ്ഞം പവിസിത്വാ ദാരൂനി ആഹരിത്വാ ഛിന്ദിത്വാ പത്തകടാഹേ പരിഭണ്ഡം കത്വാ തതോ പരം ചീവരം വാ ധോവന്തി, പരിഭണ്ഡം വാ കരോന്തി. മമാവുസോ, ചീവരം കിലിട്ഠം ധോവിതും വട്ടതി, മമ പണ്ണസാലാ ഉക്ലാപാ പരിഭണ്ഡം കാതും വട്ടതീതി പഠമതരം ആരോചിതേപി ഏസേവ നയോ.

൩൨൭. സാധു സാധു, അനുരുദ്ധാതി ഭഗവാ ഹേട്ഠാ ന ച മയം, ഭന്തേ, പിണ്ഡകേന കിലമിമ്ഹാതി വുത്തേ ന സാധുകാരമദാസി. കസ്മാ? അയഞ്ഹി കബളീകാരോ ആഹാരോ നാമ ഇമേസം സത്താനം അപായലോകേപി ദേവമനുസ്സലോകേപി ആചിണ്ണസമാചിണ്ണോവ. അയം പന ലോകസന്നിവാസോ യേഭുയ്യേന വിവാദപക്ഖന്ദോ, അപായലോകേ ദേവമനുസ്സലോകേപി ഇമേ സത്താ പടിവിരുദ്ധാ ഏവ, ഏതേസം സാമഗ്ഗികാലോ ദുല്ലഭോ, കദാചിദേവ ഹോതീതി സമഗ്ഗവാസസ്സ ദുല്ലഭത്താ ഇധ ഭഗവാ സാധുകാരമദാസി. ഇദാനി

തേസം അപ്പമാദലക്ഖണം പുച്ഛന്തോ **കച്ചി പന വോ, അനുരുദ്ധാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **വോ**തി നിപാതമത്തം പച്ചത്തവചനം വാ, കച്ചി തുമ്ഹേതി അത്ഥോ. **അമ്ഹാക**ന്തി അമ്ഹേസു തീസു ജനേസു. **പിണ്ഡായ പടിക്കമതീ**തി ഗാമേ പിണ്ഡായ ചരിത്വാ പച്ചാഗച്ഛതി. **അവക്കാരപാതി**ന്തി അതിരേകപിണ്ഡപാതം അപനേത്വാ ഠപനത്ഥായ ഏകം സമുഗ്ഗപാതിം ധോവിത്വാ ഠപേതി.

യോ പച്ഛാതി തേ കിര ഥേരാ ന ഏകതോവ ഭിക്ഖാചാരം പവിസന്തി, ഫലസമാപത്തിരതാ ഹേതേ. പാതോവ സരീരപ്പടിജഗ്ഗനം കത്വാ വത്തപ്പടിപത്തിം പൂരേത്വാ സേനാസനം പവിസിത്വാ കാലപരിച്ഛേദം കത്വാ ഫലസമാപത്തിം അപ്പേത്വാ നിസീദന്തി. തേസു യോ പഠമതരം നിസിന്നോ അത്തനോ കാലപരിച്ഛേദവസേന പഠമതരം ഉട്ഠാതി; സോ പിണ്ഡായ ചരിത്വാ പടിനിവത്തോ ഭത്തകിച്ചട്ഠാനം ആഗന്ത്വാ ജാനാതി - ''ദ്വേ ഭിക്ഖൂ പച്ഛാ, അഹം പഠമതരം ആഗതോ''തി. അഥ പത്തം പിദഹിത്വാ ആസനപഞ്ഞാപനാദീനി കത്വാ യദി പത്തേ പടിവിസമത്തമേവ ഹോതി, നിസീദിത്വാ ഭുഞ്ജതി. യദി അതിരേകം ഹോതി, അവക്കാരപാതിയം പക്ഖിപിത്വാ പാതിം പിധായ ഭുഞ്ജതി. കതഭത്തകിച്ചോ പത്തം ധോവിത്വാ വോദകം കത്വാ ഥവികായ ഓസാപേത്വാ പത്തചീവരം ഗഹേത്വാ അത്തനോ വസനട്ഠാനം പവിസതി. ദുതിയോപി ആഗന്ത്വാവ ജാനാതി - ''ഏകോ പഠമം ആഗതോ, ഏകോ പച്ഛതോ''തി. സോ സചേ പത്തേ ഭത്തം പമാണമേവ ഹോതി, ഭുഞ്ജതി. സചേ മന്ദം, അവക്കാരപാതിതോ ഗഹേത്വാ ഭുഞ്ജതി. സചേ അതിരേകം ഹോതി, അവക്കാരപാതിയം പക്ഖിപിത്വാ പമാണമേവ ഭുഞ്ജിത്വാ പുരിമത്ഥേരോ വിയ വസനട്ഠാനം പവിസതി. തതിയോപി ആഗന്ത്വാവ ജാനാതി - ''ദ്വേ പഠമം ആഗതാ, അഹം പച്ഛതോ''തി. സോപി ദുതിയത്ഥേരോ വിയ ഭുഞ്ജിത്വാ കതഭത്തകിച്ചോ പത്തം ധോവിത്വാ വോദകം കത്വാ ഥവികായ ഓസാപേത്വാ ആസനാനി ഉക്ഖിപിത്വാ പടിസാമേതി; പാനീയഘടേ വാ പരിഭോജനീയഘടേ വാ അവസേസം ഉദകം ഛഡ്ഡേത്വാ ഘടേ നികുജ്ജിത്വാ അവക്കാരപാതിയം സചേ അവസേസഭത്തം ഹോതി, തം വുത്തനയേന ജഹിത്വാ പാതിം ധോവിത്വാ പടിസാമേതി; ഭത്തഗ്ഗം സമ്മജ്ജതി. തതോ കചവരം ഛഡ്ഡേത്വാ സമ്മജ്ജനിം ഉക്ഖിപിത്വാ ഉപചികാഹി മുത്തട്ഠാനേ ഠപേത്വാ പത്തചീവരമാദായ വസനട്ഠാനം പവിസതി. ഇദം ഥേരാനം ബഹിവിഹാരേ അരഞ്ഞേ ഭത്തകിച്ചകരണട്ഠാനേ ഭോജനസാലായം വത്തം. ഇദം സന്ധായ, ''യോ പച്ഛാ''തിആദി വുത്തം.

യോ പസ്സതീതിആദി പന നേസം അന്തോവിഹാരേ വത്തന്തി വേദിതബ്ബം. തത്ഥ **വച്ചഘട**ന്തി ആചമനകുമ്ഭിം. **രിത്ത**ന്തി രിത്തകം. **തുച്ഛ**ന്തി തസ്സേവ വേവചനം. **അവിസയ്ഹ**ന്തി ഉക്ഖിപിതും അസക്കുണേയ്യം, അതിഭാരിയം. **ഹത്ഥവികാരേനാ**തി ഹത്ഥസഞ്ഞായ. തേ കിര പാനീയഘടാദീസു യംകിഞ്ചി തുച്ഛകം ഗഹേത്വാ പോക്ഖരണിം ഗന്ത്വാ അന്തോ ച ബഹി ച ധോവിത്വാ ഉദകം പരിസ്സാവേത്വാ തീരേ ഠപേത്വാ അഞ്ഞം ഭിക്ഖും ഹത്ഥവികാരേന ആമന്തേന്തി, ഓദിസ്സ വാ അനോദിസ്സ വാ സദ്ദം ന കരോന്തി. കസ്മാ ഓദിസ്സ സദ്ദം ന കരോന്തി? തം ഭിക്ഖും സദ്ദോ ബാധേയ്യാതി. കസ്മാ അനോദിസ്സ സദ്ദം ന കരോന്തി? അനോദിസ്സ സദ്ദേ ദിന്നേ, ''അഹം പുരേ, അഹം പുരേ''തി ദ്വേപി നിക്ഖമേയ്യും, തതോ ദ്വീഹി കത്തബ്ബകമ്മേ തതിയസ്സ കമ്മച്ഛേദോ ഭവേയ്യ. സംയതപദസദ്ദോ പന ഹുത്വാ അപരസ്സ ഭിക്ഖുനോ ദിവാട്ഠാനസന്തികം ഗന്ത്വാ തേന ദിട്ഠഭാവം ഞത്വാ ഹത്ഥസഞ്ഞം കരോതി, തായ സഞ്ഞായ ഇതരോ

ആഗച്ഛതി, തതോ ദ്വേ ജനാ ഹത്ഥേന ഹത്ഥം സംസിബ്ബന്താ ദ്വീസു ഹത്ഥേസു ഠപേത്വാ ഉപട്ഠപേന്തി. തം സന്ധായാഹ - ‘‘ഹത്ഥവികാരേന ദുതിയം ആമന്തേത്വാ ഹത്ഥവിലങ്ഘകേന ഉപട്ഠപേമാ’’തി.

പഞ്ചാഹികം ഖോ പനാതി ചാതുദ്ദസേ പന്നരസേ അട്ഠമിയന്തി ഇദം താവ പകതിധമ്മസ്സവനമേവ, തം അഖണ്ഡം കത്വാ പഞ്ചമേ പഞ്ചമേ ദിവസേ ദ്വേ ഥേരാ നാതിവികാലേ ന്ഹായിത്വാ അനുരുദ്ധത്ഥേരസ്സ വസനട്ഠാനം ഗച്ഛന്തി. തത്ഥ തയോപി നിസീദിത്വാ തിണ്ണം പിടകാനം അഞ്ഞതരസ്മിം അഞ്ഞമഞ്ഞം പഞ്ഹം പുച്ഛന്തി , അഞ്ഞമഞ്ഞം വിസ്സജ്ജേന്തി, തേസം ഏവം കരോന്താനംയേവ അരുണം ഉഗ്ഗച്ഛതി. തം സന്ധായേതം വുത്തം. ഏത്താവതാ ഥേരേന ഭഗവതാ അപ്പമാദലക്ഖണം പുച്ഛിതേന പമാദട്ഠാനേസുയേവ അപ്പമാദലക്ഖണം വിസ്സജ്ജിതം ഹോതി. അഞ്ഞേസഞ്ഹി ഭിക്ഖൂനം ഭിക്ഖാചാരം പവിസനകാലോ, നിക്ഖമനകാലോ, നിവാസനപരിവത്തനം, ചീവരപാരുപനം, അന്തോഗാമേ പിണ്ഡായ ചരണം ധമ്മകഥനം, അനുമോദനം , ഗാമതോ നിക്ഖമിത്വാ ഭത്തകിച്ചകരണം, പത്തധോവനം, പത്തഓസാപനം, പത്തചീവരപടിസാമനന്തി പപഞ്ചകരണട്ഠാനാനി ഏതാനി. തസ്മാ ഥേരോ അമ്ഹാകം ഏത്തകം ഠാനം മുഞ്ചിത്വാ പമാദകാലോ നാമ നത്ഥീതി ദസ്സേന്തോ പമാദട്ഠാനേസുയേവ അപ്പമാദലക്ഖണം വിസ്സജ്ജേസി.

൩൨൯. അഥസ്സ ഭഗവാ സാധുകാരം ദത്വാ പഠമജ്ഝാനം പുച്ഛന്തോ പുന **അത്ഥി പന വോ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഉത്തരി മനുസ്സധമ്മാ**തി മനുസ്സധമ്മതോ ഉത്തരി. **അലമരിയഞാണദസ്സനവിസേസോ**തി അരിയഭാവകരണസമത്ഥോ ഞാണവിസേസോ. **കിഞ്ഹി നോ സിയാ, ഭന്തേ**തി കസ്മാ, ഭന്തേ, നാധിഗതോ ഭവിസ്സതി, അധിഗതോയേവാതി. **യാവ ദേവാ**തി യാവ ഏവ.

൩൩൦. ഏവം പഠമജ്ഝാനാധിഗമേ ബ്യാകതേ ദുതിയജ്ഝാനാദീനി പുച്ഛന്തോ **ഏതസ്സ പന വോ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സമതിക്കമായാ**തി സമതിക്കമത്ഥായ. **പടിപ്പസ്സദ്ധിയാ**തി പടിപ്പസ്സദ്ധത്ഥായ. സേസം സബ്ബത്ഥ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. പച്ഛിമപഞ്ഹേ പന ലോകുത്തരഞാണദസ്സനവസേന അധിഗതം നിരോധസമാപത്തിം പുച്ഛന്തോ **അലമരിയഞാണദസ്സനവിസേസോ**തി ആഹ. ഥേരോപി പുച്ഛാനുരൂപേനേവ ബ്യാകാസി. തത്ഥ യസ്മാ വേദയിതസുഖതോ അവേദയിതസുഖം സന്തതരം പണീതതരം ഹോതി, തസ്മാ **അഞ്ഞം ഫാസുവിഹാരം ഉത്തരിതരം വാ പണീതതരം വാ ന സമനുപസ്സാമാ**തി ആഹ.

൩൩൧. **ധമ്മിയാ കഥായാ**തി സാമഗ്ഗിരസാനിസംസപ്പടിസംയുത്തായ ധമ്മിയാ കഥായ. സബ്ബേപി തേ ചതൂസു സച്ചേസു പരിനിട്ഠിതകിച്ചാ, തേന തേസം പടിവേധത്ഥായ കിഞ്ചി കഥേതബ്ബം നത്ഥി. സാമഗ്ഗിരസേന പന അയഞ്ച അയഞ്ച ആനിസംസോതി സാമഗ്ഗിരസാനിസംസമേവ നേസം ഭഗവാ കഥേസി. **ഭഗവന്തം അനുസംയായിത്വാ**തി അനുഗന്ത്വാ. തേ കിര ഭഗവതോ പത്തചീവരം ഗഹേത്വാ ഥോകം അഗമംസു, അഥ ഭഗവാ വിഹാരസ്സ പരിവേണപരിയന്തം ഗതകാലേ, ‘‘ആഹരഥ മേ പത്തചീവരം, തുമ്ഹേ ഇധേവ തിട്ഠഥാ’’തി പക്കാമി. **തതോ പടിനിവത്തിത്വാ**തി തതോ ഠിതട്ഠാനതോ നിവത്തിത്വാ. **കിം നു ഖോ മയം ആയസ്മതോ**തി ഭഗവന്തം നിസ്സായ പബ്ബജ്ജാദീനി അധിഗന്ത്വാപി അത്തനോ ഗുണകഥായ അട്ടിയമാനാ അധിഗമപ്പിച്ഛതായ ആഹംസു. **ഇമാസഞ്ച ഇമാസഞ്ചാ**തി പഠമജ്ഝാനാദീനം ലോകിയലോകുത്തരാനം. **ചേതസാ ചേതോ**

പരിച്ച വിദിതോതി അജ്ജ മേ ആയസ്മന്തോ ലോകിയസമാപത്തിയാ വീതിനാമേസും, അജ്ജ ലോകുത്തരായാതി ഏവം ചിത്തേന ചിത്തം പരിച്ഛിന്ദിത്വാ വിദിതം. **ദേവതാപി മേ**തി, ഭന്തേ അനുരുദ്ധ, അജ്ജ അയ്യോ നന്ദിയത്ഥേരോ, അജ്ജ അയ്യോ കിമിലത്ഥേരോ ഇമായ ച ഇമായ ച സമാപത്തിയാ വീതിനാമേസീതി ഏവമാരോചേസുന്തി അത്ഥോ. **പഞ്ഹാഭിപുട്ഠേനാ**തി തമ്പി മയാ സയം വിദിതന്തി വാ ദേവതാഹി ആരോചിതന്തി വാ ഏത്തകേനേവ മുഖം മേ സജ്ജന്തി കഥം സമുട്ഠാപേത്വാ അപുട്ഠേനേവ മേ ന കഥിതം. ഭഗവതാ പന പഞ്ഹാഭിപുട്ഠേന പഞ്ഹം അഭിപുച്ഛിതേന സതാ ബ്യാകതം, തത്ര മേ കിം ന രോചഥാതി ആഹ.

൩൩൭. **ദീഘോ**തി "മണി മാണിവരോ ദീഘോ, അഥോ സേരീസകോ സഹാ"തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൨൯൩) ഏവം ആഗതോ അട്ഠവീസതിയാ യക്ഖസേനാപതീനം അബ്ഭന്തരോ ഏകോ ദേവരാജാ. **പരജനോ**തി തസ്സേവ യക്ഖസ്സ നാമം. **യേന ഭഗവാ തേനുപസങ്കമീ**തി സോ കിര വേസ്സവണ്ണേന പേസിതോ ഏതം ഠാനം ഗച്ഛന്തോ ഭഗവന്തം സയം പത്തചീവരം ഗഹേത്വാ ഗിഞ്ജകാവസഥതോ ഗോസിങ്ഗസാലവനസ്സ അന്തരേ ദിസ്വാ ഭഗവാ അത്തനാ പത്തചീവരം ഗഹേത്വാ ഗോസിങ്ഗസാലവനേ തിണ്ണം കുലപുത്താനം സന്തികം ഗച്ഛതി. അജ്ജ മഹതീ ധമ്മദേസനാ ഭവിസ്സതി. മയാപി തസ്സാ ദേസനായ ഭാഗിനാ ഭവിതബ്ബന്തി അദിസ്സമാനേന കായേന സത്ഥു പദാനുപദികോ ഗന്ത്വാ അവിദൂരേ ഠത്വാ ധമ്മം സുത്വാ സത്ഥരി ഗച്ഛന്തേപി ന ഗതോ, - "ഇമേ ഥേരാ കിം കരിസ്സന്തീ"തി ദസ്സനത്ഥം പന തത്ഥേവ ഠിതോ. അഥ തേ ദ്വേ ഥേരേ അനുരുദ്ധത്ഥേരം പലിവേഠേന്തേ ദിസ്വാ, - "ഇമേ ഥേരാ ഭഗവന്തം നിസ്സായ പബ്ബജ്ജാദയോ സബ്ബഗുണേ അധിഗന്ത്വാപി ഭഗവതോവ മച്ഛരായന്തി, ന സഹന്തി, അതിവിയ നിലീയന്തി പടിച്ഛാദേന്തി, ന ദാനി തേസം പടിച്ഛാദേതും ദസ്സാമി, പഥവിതോ യാവ ബ്രഹ്മലോകാ ഏതേസം ഗുണേ പകാസേസ്സാമീ"തി ചിന്തേത്വാ യേന ഭഗവാ തേനുപസങ്കമി.

ലാഭാ വത, ഭന്തേതി യേ, ഭന്തേ, വജ്ജിരട്ഠവാസിനോ ഭഗവന്തഞ്ച ഇമേ ച തയോ കുലപുത്തേ പസ്സിതും ലഭന്തി, വന്ദിതും ലഭന്തി, ദേയ്യധമ്മം ദാതും ലഭന്തി, ധമ്മം സോതും ലഭന്തി, തേസം ലാഭാ, ഭന്തേ, വജ്ജീനന്തി അത്ഥോ. **സദ്ദം സുത്വാ**തി സോ കിര അത്തനോ യക്ഖാനുഭാവേന മഹന്തം സദ്ദം കത്വാ സകലം വജ്ജിരട്ഠം അജ്ഝോത്ഥരന്തോ തം വാചം നിച്ഛാരേസി. തേന ചസ്സ തേസു രുക്ഖപബ്ബതാദീസു അധിവത്ഥാ ഭുമ്മാ ദേവതാ സദ്ദം അസ്സോസും. തം സന്ധായ വുത്തം - "സദ്ദം സുത്വാ"തി. **അനുസ്സാവേസു**ന്തി മഹന്തം സദ്ദം സുത്വാ സാവേസും. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ. **യാവ ബ്രഹ്മലോകാ**തി യാവ അകനിട്ഠബ്രഹ്മലോകാ. **തഞ്ചേപി കുല**ന്തി, "അമ്ഹാകം കുലതോ നിക്ഖമിത്വാ ഇമേ കുലപുത്താ പബ്ബജിതാ ഏവം സീലവന്തോ ഗുണവന്തോ ആചാരസമ്പന്നാ കല്യാണധമ്മാ"തി ഏവം തഞ്ചേപി കുലം ഏതേ തയോ കുലപുത്തേ പസന്നചിത്തം അനുസ്സരേയ്യാതി ഏവം സബ്ബത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. ഇതി ഭഗവാ യഥാനുസന്ധിനാവ ദേസനം നിട്ഠപേസീതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

ചൂളഗോസിങ്ഗസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. മഹാഗോസിങ്ഗസുത്തവണ്ണനാ

൩൩൨. ഏവം മേ സുതന്തി മഹാഗോസിങ്ഗസുത്തം. തത്ഥ **ഗോസിങ്ഗസാലവനദായേ**തി ഇദം വസനട്ഠാനദസ്സനത്ഥം വുത്തം. അഞ്ഞേസു ഹി സുത്തേസു, ''സാവത്ഥിയം വിഹരതി ജേതവനേ അനാഥപിണ്ഡികസ്സ ആരാമേ''തി ഏവം പഠമം ഗോചരഗാമം ദസ്സേത്വാ പച്ഛാ വസനട്ഠാനം ദസ്സേതി. ഇമസ്മിം പന മഹാഗോസിങ്ഗസുത്തേ ഭഗവതോ ഗോചരഗാമോ അനിബദ്ധോ, കോചിദേവ ഗോചരഗാമോ ഭവിസ്സതി. തസ്മാ വസനട്ഠാനമേവ പരിദീപിതം. അരഞ്ഞനിദാനകം നാമേതം സുത്തന്തി. **സമ്ബഹുലേഹീ**തി ബഹുകേഹി. **അഭിഞ്ഞാതേഹി അഭിഞ്ഞാതേഹീ**തി സബ്ബത്ഥ വിസ്സുതേഹി പാകടേഹി. **ഥേരേഹി സാവകേഹി സദ്ധി**ന്തി പാതിമോക്ഖസംവരാദീഹി ഥിരകാരകേഹേവ ധമ്മേഹി സമന്നാഗതത്താ ഥേരേഹി, സവനന്തേ ജാതത്താ സാവകേഹി സദ്ധിം ഏകതോ. ഇദാനി തേ ഥേരേ സരൂപതോ ദസ്സേന്തോ, **ആയസ്മതാ ച സാരിപുത്തേനാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥായസ്മാ സാരിപുത്തോ അത്തനോ സീലാദീഹി ഗുണേഹി ബുദ്ധസാസനേ അഭിഞ്ഞാതോ. ചക്ഖുമന്താനം ഗഗനമജ്ഝേ ഠിതോ സൂരിയോ വിയ ചന്ദോ വിയ, സമുദ്ദതീരേ ഠിതാനം സാഗരോ വിയ ച പാകടോ പഞ്ഞാതോ. ന കേവലഞ്ചസ്സ ഇമസ്മിം സുത്തേ ആഗതഗുണവസേനേവ മഹന്തതാ വേദിതബ്ബാ, ഇതോ അഞ്ഞേസം ധമ്മദായാദസുത്തം അനങ്ഗണസുത്തം സമ്മാദിട്ഠിസുത്തം സീഹനാദസുത്തം രഥവിനീതം മഹാഹത്ഥിപദോപമം മഹാവേദല്ലം ചാതുമസുത്തം ദീഘനഖം അനുപദസുത്തം സേവിതബ്ബാസേവിതബ്ബസുത്തം സച്ചവിഭങ്ഗസുത്തം പിണ്ഡപാതപാരിസുദ്ധി സമ്പസാദനീയം സങ്ഗീതിസുത്തം ദസുത്തരസുത്തം പവാരണാസുത്തം (സം॰ നി॰ ൧.൨൧൫ ആദയോ) സുസിമസുത്തം ഥേരപഞ്ഹസുത്തം മഹാനിദ്ദേസോ പടിസമ്ഭിദാമഗ്ഗോ ഥേരസീഹനാദസുത്തം അഭിനിക്ഖമനം ഏതദഗ്ഗന്തി ഇമേസമ്പി സുത്താനം വസേന ഥേരസ്സ മഹന്തതാ വേദിതബ്ബാ. ഏതദഗ്ഗസ്മിഞ്ഹി, ''ഏതദഗ്ഗം, ഭിക്ഖവേ, മമ സാവകാനം ഭിക്ഖൂനം മഹാപഞ്ഞാനം യദിദം സാരിപുത്തോ''തി (അം॰ നി॰ ൧.൧൮൮-൧൮൯) വുത്തം.

മഹാമോഗ്ഗല്ലാനോപി സീലാദിഗുണേഹി ചേവ ഇമസ്മിം സുത്തേ ആഗതഗുണേഹി ച ഥേരോ വിയ അഭിഞ്ഞാതോ പാകടോ മഹാ. അപിചസ്സ അനുമാനസുത്തം, ചൂളതണ്ഹാസങ്ഖയസുത്തം മാരതജ്ജനിയസുത്തം പാസാദകമ്പനം സകലം ഇദ്ധിപാദസംയുത്തം നന്ദോപനന്ദദമനം യമകപാടിഹാരിയകാലേ ദേവലോകഗമനം വിമാനവത്ഥു പേതവത്ഥു ഥേരസ്സ അഭിനിക്ഖമനം ഏതദഗ്ഗന്തി ഇമേസമ്പി വസേന മഹന്തഭാവോ വേദിതബ്ബോ . ഏതദഗ്ഗസ്മിഞ്ഹി, ''ഏതദഗ്ഗം, ഭിക്ഖവേ, മമ സാവകാനം ഭിക്ഖൂനം ഇദ്ധിമന്താനം യദിദം മഹാമോഗ്ഗല്ലാനോ''തി (അം॰ നി॰ ൧.൧൯൦) വുത്തം.

മഹാകസ്സപോപി സീലാദിഗുണേഹി ചേവ ഇമസ്മിം സുത്തേ ആഗതഗുണേഹി ച ഥേരോ വിയ അഭിഞ്ഞാതോ പാകടോ മഹാ. അപിചസ്സ ചീവരപരിവത്തനസുത്തം ജിണ്ണചീവരസുത്തം (സം॰ നി॰ ൨.൧൫൪ ആദയോ) ചന്ദോപമം സകലം കസ്സപസംയുത്തം മഹാഅരിയവംസസുത്തം ഥേരസ്സ അഭിനിക്ഖമനം ഏതദഗ്ഗന്തി ഇമേസമ്പി വസേന മഹന്തഭാവോ വേദിതബ്ബോ. ഏതദഗ്ഗസ്മിഞ്ഹി, ''ഏതദഗ്ഗം , ഭിക്ഖവേ, മമ സാവകാനം ഭിക്ഖൂനം ധുതവാദാനം യദിദം മഹാകസ്സപോ''തി (അം॰ നി॰ ൧.൧൯൧) വുത്തം.

അനുരുദ്ധത്ഥേരോപി സീലാദിഗുണേഹി ചേവ ഇമസ്മിം സുത്തേ ആഗതഗുണേഹി ച ഥേരോ വിയ അഭിഞ്ഞാതോ പാകടോ മഹാ. അപിചസ്സ ചൂളഗോസിങ്ഗസുത്തം നളകപാനസുത്തം അനുത്തരിയസുത്തം ഉപക്കിലേസസുത്തം അനുരുദ്ധസംയുത്തം മഹാപുരിസവിതക്കസുത്തം ഥേരസ്സ അഭിനിക്ഖമനം ഏതദഗ്ഗന്തി ഇമേസമ്പി വസേന മഹന്തഭാവോ വേദിതബ്ബോ. ഏതദഗ്ഗസ്മിഞ്ഹി, ''ഏതദഗ്ഗം, ഭിക്ഖവേ, മമ സാവകാനം ഭിക്ഖൂനം ദിബ്ബചക്ഖുകാനം യദിദം അനുരുദ്ധോ''തി (അം॰ നി॰ ൧.൧൯൨) വുത്തം.

ആയസ്മതാ ച രേവതേനാതി ഏത്ഥ പന ദ്വേ രേവതാ ഖദിരവനിയരേവതോ ച കങ്ഖാരേവതോ ച. തത്ഥ ഖദിരവനിയരേവതോ ധമ്മസേനാപതിത്ഥേരസ്സ കനിട്ഠഭാതികോ, ന സോ ഇധ അധിപ്പേതോ. ''അകപ്പിയോ ഗുളോ, അകപ്പിയാ മുഗ്ഗാ''തി (മഹാവ॰ ൨൭൨) ഏവം കങ്ഖാബഹുലോ പന ഥേരോ ഇധ രേവതോതി അധിപ്പേതോ. സോപി സീലാദിഗുണേഹി ചേവ ഇമസ്മിം സുത്തേ ആഗതഗുണേഹി ച ഥേരോ വിയ അഭിഞ്ഞാതോ പാകടോ മഹാ. അപിചസ്സ അഭിനിക്ഖമനേനപി ഏതദഗ്ഗേനപി മഹന്തഭാവോ വേദിതബ്ബോ. ഏതദഗ്ഗസ്മിഞ്ഹി, ''ഏതദഗ്ഗം, ഭിക്ഖവേ, മമ സാവകാനം ഭിക്ഖൂനം ഝായീനം യദിദം കങ്ഖാരേവതോ''തി (അം॰ നി॰ ൧.൨൦൪) വുത്തം.

ആനന്ദത്ഥേരോപി സീലാദിഗുണേഹി ചേവ ഇമസ്മിം സുത്തേ ആഗതഗുണേഹി ച ഥേരോ വിയ അഭിഞ്ഞാതോ പാകടോ മഹാ. അപിചസ്സ സേക്ഖസുത്തം ബാഹിതികസുത്തം ആനേഞ്ജസപ്പായം ഗോപകമോഗ്ഗല്ലാനം ബഹുധാതുകം ചൂളസുഞ്ഞതം മഹാസുഞ്ഞതം അച്ഛരിയബ്ഭുതസുത്തം ഭദ്ദേകരത്തം മഹാനിദാനം മഹാപരിനിബ്ബാനം സുഭസുത്തം ചൂളനിയലോകധാതുസുത്തം അഭിനിക്ഖമനം ഏതദഗ്ഗന്തി ഇമേസമ്പി വസേന മഹന്തഭാവോ വേദിതബ്ബോ. ഏതദഗ്ഗസ്മിഞ്ഹി, ''ഏതദഗ്ഗം, ഭിക്ഖവേ, മമ സാവകാനം ഭിക്ഖൂനം ബഹുസ്സുതാനം യദിദം ആനന്ദോ''തി (അം॰ നി॰ ൧.൨൧൯-൨൨൩) വുത്തം.

അഞ്ഞേഹി ച അഭിഞ്ഞാതേഹി അഭിഞ്ഞാതേഹീതി ന കേവലഞ്ച ഏതേഹേവ, അഞ്ഞേഹി ച മഹാഗുണതായ പാകടേഹി അഭിഞ്ഞാതേഹി ബഹൂഹി ഥേരേഹി സാവകേഹി സദ്ധിം ഭഗവാ ഗോസിങ്ഗസാലവനദായേ വിഹരതീതി അത്ഥോ. ആയസ്മാ ഹി സാരിപുത്തോ സയം മഹാപഞ്ഞോ അഞ്ഞേപി ബഹൂ മഹാപഞ്ഞേ ഭിക്ഖൂ ഗഹേത്വാ തദാ ദസബലം പരിവാരേത്വാ വിഹാസി. ആയസ്മാ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനോ സയം ഇദ്ധിമാ, ആയസ്മാ മഹാകസ്സപോ സയം ധുതവാദോ, ആയസ്മാ അനുരുദ്ധോ സയം ദിബ്ബചക്ഖുകോ, ആയസ്മാ രേവതോ സയം ഝാനാഭിരതോ, ആയസ്മാ ആനന്ദോ സയം ബഹുസ്സുതോ അഞ്ഞേപി ബഹൂ ബഹുസ്സുതേ ഭിക്ഖൂ ഗഹേത്വാ തദാ ദസബലം പരിവാരേത്വാ വിഹാസി, ഏവം തദാ ഏതേ ച അഞ്ഞേ ച അഭിഞ്ഞാതാ മഹാഥേരാ തിംസസഹസ്സമത്താ ഭിക്ഖൂ ദസബലം പരിവാരേത്വാ വിഹരിംസൂതി വേദിതബ്ബാ.

പടിസല്ലാനാ വുട്ഠിതോതി ഫലസമാപത്തിവിവേകതോ വുട്ഠിതോ. **യേനായസ്മാ മഹാകസ്സപോ തേനുപസങ്കമീ**തി ഥേരോ കിര പടിസല്ലാനാ വുട്ഠിതോ പച്ഛിമലോകധാതും ഓലോകേന്തോ വനന്തേ കീളന്തസ്സ മത്തഖത്തിയസ്സ കണ്ണതോ പതമാനം കുണ്ഡലം വിയ, സംഹരിത്വാ സമുഗ്ഗേ

പക്ഖിപമാനം രത്തകമ്ബലം വിയ, മണിനാഗദന്തതോ പതമാനം സതസഹസ്സഗ്ഘനികം സുവണ്ണപാതിം വിയ ച അത്ഥം ഗച്ഛമാനം പരിപുണ്ണപണ്ണാസയോജനം സൂരിയമണ്ഡലം അദ്ദസ. തദനന്തരം പാചീനലോകധാതും ഓലോകേന്തോ നേമിയം ഗഹേത്വാ പരിവത്തയമാനം രജതചക്കം വിയ, രജതകൂടതോ നിക്ഖമന്തം ഖീരധാരാമണ്ഡം വിയ, സപക്ഖേ പപ്ഫോടേത്വാ ഗഗനതലേ പക്ഖന്ദമാനം സേതഹംസം വിയ ച മേഘവണ്ണായ സമുദ്ദകുച്ഛിതോ ഉഗ്ഗന്ത്വാ പാചീനചക്കവാളപബ്ബതമത്ഥകേ സസലക്ഖണപ്പടിമണ്ഡിതം ഏകൂനപണ്ണാസയോജനം ചന്ദമണ്ഡലം അദ്ദസ. തതോ സാലവനം ഓലോകേസി. തസ്മിഞ്ഹി സമയേ സാലരുക്ഖാ മൂലതോ പട്ഠായ യാവ അഗ്ഗാ സബ്ബപാലിഫുല്ലാ ദുകൂലപാരുതാ വിയ, മുത്താകലാപവിനദ്ധാ വിയ ച വിരോചിംസു. ഭൂമിതലം പുപ്ഫസന്ഥരപൂജായ പടിമണ്ഡിതം വിയ, തത്ഥ തത്ഥ നിപതന്തേന പുപ്ഫരേണുനാ ലാഖാരസേന സിഞ്ചമാനം വിയ ച അഹോസി. ഭമരമധുകരഗണാ കുസുമരേണുമദമത്താ ഉപഗായമാനാ വിയ വനന്തരേസു വിചരന്തി. തദാ ച ഉപോസഥദിവസോവ ഹോതി. അഥ ഥേരോ, “കായ നു ഖോ അജ്ജ രതിയാ വീതിനാമേസ്സാമീ”തി ചിന്തേസി, അരിയസാവകാ ച നാമ പിയധമ്മസ്സവനാ ഹോന്തി. അഥസ്സ ഏതദഹോസി - “അജ്ജ മയ്ഹം ജേട്ഠഭാതികസ്സ ധമ്മസേനാപതിത്ഥേരസ്സ സന്തികം ഗന്ത്വാ ധമ്മരതിയാ വീതിനാമേസ്സാമീ”തി. ഗച്ഛന്തോ പന ഏകകോവ അഗന്ത്വാ “മയ്ഹം പിയസഹായം മഹാകസ്സപത്ഥേരം ഗഹേത്വാ ഗമിസ്സാമീ”തി നിസിന്നട്ഠാനതോ വുട്ഠായ ചമ്മഖണ്ഡം പപ്ഫോടേത്വാ യേനായസ്മാ മഹാകസ്സപോ തേനുപസങ്കമി.

ഏവമാവുസോതി ഖോ ആയസ്മാ മഹാകസ്സപോതി ഥേരോപി യസ്മാ പിയധമ്മസ്സവനോവ അരിയസാവകോ, തസ്മാ തസ്സ വചനം സുത്വാ ഗച്ഛാവുസോ, ത്വം, മയ്ഹം സീസം വാ രുജ്ജതി പിട്ഠി വാതി കിഞ്ചി ലേസാപദേസം അകത്വാ തുട്ഠഹദയോവ, “ഏവമാവുസോ”തിആദിമാഹ. പടിസ്സുത്വാ ച നിസിന്നട്ഠാനതോ വുട്ഠായ ചമ്മഖണ്ഡം പപ്ഫോടേത്വാ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനം അനുബന്ധി. തസ്മിം സമയേ ദ്വേ മഹാഥേരാ പടിപാടിയാ ഠിതാനി ദ്വേ ചന്ദമണ്ഡലാനി വിയ, ദ്വേ സൂരിയമണ്ഡലാനി വിയ, ദ്വേ ഛദ്ദന്തനാഗരാജാനോ വിയ, ദ്വേ സീഹാ വിയ, ദ്വേ ബ്യഗ്ഘാ വിയ ച വിരോചിംസു. അനുരുദ്ധത്ഥേരോപി തസ്മിം സമയേ ദിവാട്ഠാനേ നിസിന്നോ ദ്വേ മഹാഥേരേ സാരിപുത്തത്ഥേരസ്സ സന്തികം ഗച്ഛന്തേ ദിസ്വാ പച്ഛിമലോകധാതും ഓലോകേന്തോ സൂരിയം വനന്തം പവിസന്തം വിയ, പാചീനലോകധാതും ഓലോകേന്തോ ചന്ദം വനന്തതോ ഉഗ്ഗച്ഛന്തം വിയ, സാലവനം ഓലോകേന്തോ സബ്ബപാലിഫുല്ലമേവ സാലവനഞ്ച ദിസ്വാ അജ്ജ ഉപോസഥദിവസോ, ഇമേ ച മേ ജേട്ഠഭാതികാ ധമ്മസേനാപതിസ്സ സന്തികം ഗച്ഛന്തി, മഹന്തേന ധമ്മസ്സവനേന ഭവിതബ്ബം, അഹമ്പി ധമ്മസ്സവനസ്സ ഭാഗീ ഭവിസ്സാമീതി നിസിന്നട്ഠാനതോ വുട്ഠായ ചമ്മഖണ്ഡം പപ്ഫോടേത്വാ മഹാഥേരാനം പദാനുപദികോ ഹുത്വാ നിക്ഖമി. തേന വുത്തം - “അഥ ഖോ ആയസ്മാ ച മഹാമോഗ്ഗല്ലാനോ ആയസ്മാ ച മഹാകസ്സപോ ആയസ്മാ ച അനുരുദ്ധോ യേനായസ്മാ സാരിപുത്തോ തേനുപസങ്കമിംസൂ”തി. **ഉപസങ്കമിംസൂ**തി. പടിപാടിയാ ഠിതാ തയോ ചന്ദാ വിയ, സൂരിയാ വിയ, സീഹാ വിയ ച വിരോചമാനാ ഉപസങ്കമിംസു.

൩൩൩. ഏവം ഉപസങ്കമന്തേ പന തേ മഹാഥേരേ ആയസ്മാ ആനന്ദോ അത്തനോ ദിവാട്ഠാനേ നിസിന്നോയേവ ദിസ്വാ, “അജ്ജ മഹന്തം ധമ്മസ്സവനം ഭവിസ്സതി, മയാപി തസ്സ ഭാഗിനാ ഭവിതബ്ബം, ന ഖോ പന ഏകകോവ ഗമിസ്സാമി, മയ്ഹം പിയസഹായമ്പി രേവതഥേരം ഗഹേത്വാ ഗമിസ്സാമീ”തി സബ്ബം മഹാമോഗ്ഗല്ലാനസ്സ മഹാകസ്സപസ്സ അനുരുദ്ധസ്സ ഉപസങ്കമനേ വുത്തനയേനേവ വിത്ഥാരതോ വേദിതബ്ബം. ഇതി തേ ദ്വേ ജനാ പടിപാടിയാ ഠിതാ ദ്വേ ചന്ദാ വിയ, സൂരിയാ വിയ, സീഹാ വിയ ച വിരോചമാനാ ഉപസങ്കമിംസു. തേന വുത്തം - “അദ്ദസാ ഖോ ആയസ്മാ സാരിപുത്തോ”തിആദി . **ദിസ്വാന ആയസ്മന്തം ആനന്ദം ഏതദവോചാതി** ദൂരതോവ ദിസ്വാ അനുക്കമേന കഥാഉപചാരം സമ്പത്തമേതം, “ഏതു ഖോ ആയസ്മാ”തിആദിവചനം അവോച. **രമണീയം, ആവുസോതി** ഏത്ഥ ദുവിധം രാമണേയ്യകം വനരാമണേയ്യകം പുഗ്ഗലരാമണേയ്യകഞ്ച. തത്ഥ വനം നാമ നാഗസലളസാലചമ്പകാദീഹി സഞ്ഛന്നം ഹോതി ബഹലച്ഛായം പുപ്ഫഫലൂപഗം വിവിധരുക്ഖം ഉദകസമ്പന്നം ഗാമതോ നിസ്സടം, ഇദം വനരാമണേയ്യകം നാമ. യം സന്ധായ വുത്തം -

> “രമണീയാനി അരഞ്ഞാനി, യത്ഥ ന രമതീ ജനോ;
> വീതരാഗാ രമിസ്സന്തി, ന തേ കാമഗവേസിനോ”തി. (ധ॰ പ॰ ൯൯);

വനം പന സചേപി ഉജ്ജങ്ഗലേ ഹോതി നിരുദകം വിരലച്ഛായം കണ്ടകസമാകിണ്ണം, ബുദ്ധാദയോപേത്ഥ അരിയാ വിഹരന്തി, ഇദം പുഗ്ഗലരാമണേയ്യകം നാമ. യം സന്ധായ വുത്തം -

> “ഗാമേ വാ യദി വാരഞ്ഞേ, നിന്നേ വാ യദി വാ ഥലേ;
> യത്ഥ അരഹന്തോ വിഹരന്തി, തം ഭൂമിരാമണേയ്യക”ന്തി. (ധ॰ പ॰ ൯൮);

ഇധ പന തം ദുവിധമ്പി ലബ്ഭതി. തദാ ഹി ഗോസിങ്ഗസാലവനം സബ്ബപാലിഫുല്ലം ഹോതി കുസുമഗന്ധസുഗന്ധം, സദേവകേ ചേത്ഥ ലോകേ അഗ്ഗപുഗ്ഗലോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ തിംസസഹസ്സമത്തേഹി അഭിഞ്ഞാതഭിക്ഖൂഹി സദ്ധിം വിഹരതി. തം സന്ധായ വുത്തം - “രമണീയം, ആവുസോ ആനന്ദ, ഗോസിങ്ഗസാലവന”ന്തി.

ദോസിനാതി ദോസാപഗതാ, അബ്ഭം മഹികാ ധൂമോ രജോ രാഹൂതി ഇമേഹി പഞ്ചഹി ഉപക്കിലേസേഹി വിരഹിതാതി വുത്തം ഹോതി. **സബ്ബപാലിഫുല്ലാതി** സബ്ബത്ഥ പാലിഫുല്ലാ, മൂലതോ പട്ഠായ യാവ അഗ്ഗാ അപുപ്ഫിതട്ഠാനം നാമ നത്ഥി. **ദിബ്ബാ മഞ്ഞേ ഗന്ധാ സമ്പവന്തീതി** ദിബ്ബാ മന്ദാരപുപ്ഫകോവിളാരപാരിച്ഛത്തകചന്ദനചുണ്ണഗന്ധാ വിയ സമന്താ പവായന്തി, സക്കസുയാമസന്തുസിതനിമ്മാനരതിപരനിമ്മിതമഹാബ്രഹ്മാനം ഓതിണ്ണട്ഠാനം വിയ വായന്തീതി വുത്തം ഹോതി.

കഥംരൂപേന , ആവുസോ ആനന്ദാതി ആനന്ദഥേരോ തേസം പഞ്ചന്നം ഥേരാനം സങ്ഘനവകോവ. കസ്മാ ഥേരോ തംയേവ പഠമം പുച്ഛതീതി? മമായിതത്താ. തേ ഹി ദ്വേ ഥേരാ അഞ്ഞമഞ്ഞം മമായിംസു. സാരിപുത്തഥേരോ, “മയാ കത്തബ്ബം സത്ഥു ഉപട്ഠാനം കരോതീ”തി ആനന്ദഥേരം മമായി. ആനന്ദഥേരോ ഭഗവതോ സാവകാനം അഗ്ഗോതി സാരിപുത്തഥേരം മമായി, കുലദാരകേ പബ്ബാജേത്വാ സാരിപുത്തഥേരസ്സ

സന്തികേ ഉപജ്ഝം ഗണ്ഹാപേസി. സാരിപുത്തത്ഥേരോപി തഥേവ അകാസി. ഏവം ഏകമേകേന അത്തനോ പത്തചീവരം ദത്വാ പബ്ബാജേത്വാ ഉപജ്ഝം ഗണ്ഹാപിതാനി പഞ്ച ഭിക്ഖുസതാനി അഹേസും. ആയസ്മാ ആനന്ദോ പണീതാനി ചീവരാദീനിപി ലഭിത്വാ ഥേരസ്സേവ ദേതി.

ഏകോ കിര ബ്രാഹ്മണോ ചിന്തേസി - "ബുദ്ധരതനസ്സ ച സങ്ഘരതനസ്സ ച പൂജാ പഞ്ഞായതി, കഥം നു ഖോ ധമ്മരതനം പൂജിതം നാമ ഹോതീ"തി? സോ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ ഏതമത്ഥം പുച്ഛി. ഭഗവാ ആഹ - "സചേസി, ബ്രാഹ്മണ, ധമ്മരതനം പൂജിതുകാമോ, ഏകം ബഹുസ്സുതം പൂജേഹീ"തി ബഹുസ്സുതം, ഭന്തേ, ആചിക്ഖഥാതി ഭിക്ഖുസങ്ഘം പുച്ഛതി. സോ ഭിക്ഖുസങ്ഘം ഉപസങ്കമിത്വാ ബഹുസ്സുതം, ഭന്തേ, ആചിക്ഖഥാതി ആഹ. ആനന്ദത്ഥേരോ ബ്രാഹ്മണാതി. ബ്രാഹ്മണോ ഥേരം സഹസ്സഗ്ഘനികേന ചീവരേന പൂജേസി. ഥേരോ തം ഗഹേത്വാ ഭഗവതോ സന്തികം അഗമാസി. ഭഗവാ "കുതോ, ആനന്ദ, ലദ്ധ"ന്തി ആഹ. ഏകേന, ഭന്തേ, ബ്രാഹ്മണേന ദിന്നം, ഇദം പനാഹം ആയസ്മതോ സാരിപുത്തസ്സ ദാതുകാമോതി. ദേഹി, ആനന്ദാതി. ചാരികം പക്കന്തോ, ഭന്തേതി. ആഗതകാലേ ദേഹീതി. സിക്ഖാപദം, ഭന്തേ, പഞ്ഞത്തന്തി. കദാ പന സാരിപുത്തോ ആഗമിസ്സതീതി? ദസാഹമത്തേന, ഭന്തേതി. "അനുജാനാമി, ആനന്ദ, ദസാഹപരമം അതിരേകചീവരം നിക്ഖിപിതു"ന്തി (പാരാ॰ ൪൬൯; മഹാവ॰ ൩൪൭) സിക്ഖാപദം പഞ്ഞപേസി. സാരിപുത്തത്ഥേരോപി തഥേവ യംകിഞ്ചി മനാപം ലഭതി, തം ആനന്ദത്ഥേരസ്സ ദേതി. ഏവം തേ ഥേരാ അഞ്ഞമഞ്ഞം മമായിംസു, ഇതി മമായിതത്താ പഠമം പുച്ഛി.

അപിച അനുമതിപുച്ഛാ നാമേസാ ഖുദ്ദകതോ പട്ഠായ പുച്ഛിതബ്ബാ ഹോതി. തസ്മാ ഥേരോ ചിന്തേസി - "അഹം പഠമം ആനന്ദം പുച്ഛിസ്സാമി, ആനന്ദോ അത്തനോ പടിഭാനം ബ്യാകരിസ്സതി. തതോ രേവതം, അനുരുദ്ധം, മഹാകസ്സപം, മഹാമോഗ്ഗല്ലാനം പുച്ഛിസ്സാമി. മഹാമോഗ്ഗല്ലാനോ അത്തനോ പടിഭാനം ബ്യാകരിസ്സതി. തതോ പഞ്ചപി ഥേരാ മം പുച്ഛിസ്സന്തി, അഹമ്പി അത്തനോ പടിഭാനം ബ്യാകരിസ്സാമീ"തി. ഏത്താവതാപി അയം ധമ്മദേസനാ സിഖാപ്പത്താ വേപുല്ലപ്പത്താ ന ഭവിസ്സതി, അഥ മയം സബ്ബേപി ദസബലം ഉപസങ്കമിത്വാ പുച്ഛിസ്സാമ, സത്ഥാ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേന ബ്യാകരിസ്സതി. ഏത്താവതാ അയം ധമ്മദേസനാ സിഖാപ്പത്താ വേപുല്ലപ്പത്താ ഭവിസ്സതി. യഥാ ഹി ജനപദമ്ഹി ഉപ്പന്നോ അട്ടോ ഗാമഭോജകം പാപുണാതി, തസ്മിം നിച്ഛിതും അസക്കോന്തേ ജനപദഭോജകം പാപുണാതി, തസ്മിം അസക്കോന്തേ മഹാവിനിച്ഛയഅമച്ചം, തസ്മിം അസക്കോന്തേ സേനാപതിം, തസ്മിം അസക്കോന്തേ ഉപരാജം, തസ്മിം വിനിച്ഛിതും അസക്കോന്തേ രാജാനം പാപുണാതി, രഞ്ഞാ വിനിച്ഛിതകാലതോ പട്ഠായ അട്ടോ അപരാപരം ന സഞ്ചരതി, രാജവചനേനേവ ഛിജ്ജതി. ഏവമേവം അഹഞ്ഹി പഠമം ആനന്ദം പുച്ഛിസ്സാമി...പേ॰... അഥ മയം സബ്ബേപി ദസബലം ഉപസങ്കമിത്വാ പുച്ഛിസ്സാമ, സത്ഥാ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേന ബ്യാകരിസ്സതി. ഏത്താവതാ അയം ധമ്മദേസനാ സിഖാപ്പത്താ വേപുല്ലപ്പത്താ ഭവിസ്സതി. ഏവം അനുമതിപുച്ഛം പുച്ഛന്തോ ഥേരോ പഠമം ആനന്ദത്ഥേരം പുച്ഛി.

ബഹുസ്സുതോ ഹോതീതി ബഹു അസ്സ സുതം ഹോതി, നവങ്ഗം സത്ഥുസാസനം പാളിഅനുസന്ധിപുബ്ബാപരവസേന ഉഗ്ഗഹിതം ഹോതീതി

അത്ഥോ. **സുതധരോ**തി സുതസ്സ ആധാരഭൂതോ. യസ്സ ഹി ഇതോ ഗഹിതം ഇതോ പലായതി, ഛിദ്ദഘടേ ഉദകം വിയ ന തിട്ഠതി, പരിസമജ്ഝേ ഏകം സുത്തം വാ ജാതകം വാ കഥേതും വാ വാചേതും വാ ന സക്കോതി, അയം **ന സുതധരോ** നാമ. യസ്സ പന ഉഗ്ഗഹിതം ബുദ്ധവചനം ഉഗ്ഗഹിതകാലസദിസമേവ ഹോതി, ദസപി വീസതിപി വസ്സാനി സജ്ഝായം അകരോന്തസ്സ ന നസ്സതി, അയം **സുതധരോ** നാമ. **സുതസന്നിചയോ**തി സുതസ്സ സന്നിചയഭൂതോ. യഥാ ഹി സുതം ഹദയമഞ്ജൂസായ സന്നിചിതം സിലായം ലേഖാ വിയ, സുവണ്ണഘടേ പക്ഖിത്തസീഹവസാ വിയ ച അജ്ഝോസായ തിട്ഠതി, അയം **സുതസന്നിചയോ** നാമ. **ധാതാ**തി ഠിതാ പഗുണാ. ഏകച്ചസ്സ ഹി ഉഗ്ഗഹിതം ബുദ്ധവചനം ധാതം പഗുണം നിച്ചലിതം ന ഹോതി, അസുകസുത്തം വാ ജാതകം വാ കഥേഹീതി വുത്തേ സജ്ഝായിത്വാ സംസന്ദിത്വാ സമനുഗ്ഗാഹിത്വാ ജാനിസ്സാമീതി വദതി. ഏകച്ചസ്സ ധാതം പഗുണം ഭവങ്ഗസോതസദിസം ഹോതി, അസുകസുത്തം വാ ജാതകം വാ കഥേഹീതി വുത്തേ ഉദ്ധരിത്വാ തമേവ കഥേതി. തം സന്ധായ വുത്തം "ധാതാ"തി.

വചസാ പരിചിതാതി സുത്തദസക-വഗ്ഗദസക-പണ്ണാസദസകാനം വസേന വാചായ സജ്ഝായിതാ. **മനസാനുപേക്ഖിതാ**തി ചിത്തേന അനുപേക്ഖിതാ, യസ്സ വാചായ സജ്ഝായിതം ബുദ്ധവചനം മനസാ ചിന്തേന്തസ്സ തത്ഥ തത്ഥ പാകടം ഹോതി. മഹാദീപം ജാലേത്വാ ഠിതസ്സ രൂപഗതം വിയ പഞ്ഞായതി. തം സന്ധായ വുത്തം - "വചസാ പരിചിതാ മനസാനുപേക്ഖിതാ"തി. **ദിട്ഠിയാ സുപ്പടിവിദ്ധാ**തി അത്ഥതോ ച കാരണതോ ച പഞ്ഞായ സുപ്പടിവിദ്ധാ. **പരിമണ്ഡലേഹി പദബ്യഞ്ജനേഹീ**തി ഏത്ഥ പദമേവ അത്ഥസ്സ ബ്യഞ്ജനതോ പദബ്യഞ്ജനം, തം അക്ഖരപാരിപൂരിം കത്വാ ദസവിധബ്യഞ്ജനബുദ്ധിയോ അപരിഹാപേത്വാ വുത്തം പരിമണ്ഡലം നാമ ഹോതി, ഏവരൂപേഹി പദബ്യഞ്ജനേഹീതി അത്ഥോ. അപിച യോ ഭിക്ഖു പരിസതി ധമ്മം ദേസേന്തോ സുത്തം വാ ജാതകം വാ നിക്ഖപിത്വാ അഞ്ഞം ഉപാരമ്ഭകരം സുത്തം ആഹരതി, തസ്സ ഉപമം കഥേതി, തദത്ഥം ഓഹാരേതി, ഏവമിദം ഗഹേത്വാ ഏത്ഥ ഖിപന്തോ ഏകപസ്സേനേവ പരിഹരന്തോ കാലം ഞത്വാ വുട്ഠഹതി. നിക്ഖിത്തസുത്തം പന നിക്ഖത്തമത്തമേവ ഹോതി, തസ്സ കഥാ അപരിമണ്ഡലാ നാമ ഹോതി. യോ പന സുത്തം വാ ജാതകം വാ നിക്ഖിപിത്വാ ബഹി ഏകപദമ്പി അഗന്ത്വാ പാളിയാ അനുസന്ധിഞ്ച പുബ്ബാപരഞ്ച അമക്ഖേന്തോ ആചരിയേഹി ദിന്നനയേ ഠത്വാ തുലികായ പരിച്ഛിന്ദന്തോ വിയ, ഗമ്ഭീരമാതികായ ഉദകം പേസേന്തോ വിയ, പദം കോട്ടേന്തോ സിന്ധവാജാനീയോ വിയ ഗച്ഛതി, തസ്സ കഥാ പരിമണ്ഡലാ നാമ ഹോതി. ഏവരൂപിം കഥം സന്ധായ - "പരിമണ്ഡലേഹി പദബ്യഞ്ജനേഹീ"തി വുത്തം.

അനുപ്പബന്ധേഹീതി ഏത്ഥ യോ ഭിക്ഖു ധമ്മം കഥേന്തോ സുത്തം വാ ജാതകം വാ ആരഭിത്വാ ആരദ്ധകാലതോ പട്ഠായ തുരിതതുരിതോ അരണിം മന്ഥേന്തോ വിയ, ഉണ്ഹഖാദനീയം ഖാദന്തോ വിയ, പാളിയാ അനുസന്ധിപുബ്ബാപരേസു ഗഹിതം ഗഹിതമേവ അഗ്ഗഹിതം അഗ്ഗഹിതമേവ ച കത്വാ പുരാണപണ്ണന്തരേസു ചരമാനം ഗോധം ഉട്ഠപേന്തോ വിയ തത്ഥ തത്ഥ പഹരന്തോ ഓസാപേന്തോ ഓഹായ ഗച്ഛതി. യോപി ധമ്മം കഥേന്തോ കാലേന സീഘം കാലേന ദന്ധം കാലേന മഹാസദ്ദം കാലേന ഖുദ്ദകസദ്ദം കരോതി. യഥാ പേതഗ്ഗി കാലേന ജലതി, കാലേന നിബ്ബായതി, ഏവമേവ ഇധ

പേതഗ്ഗിധമ്മകഥികോ നാമ ഹോതി, പരിസായ ഉട്ഠാതുകാമായ പുനപ്പുനം ആരഭതി. യോപി കഥേന്തോ തത്ഥ തത്ഥ വിത്ഥായതി, നിത്ഥുനന്തോ കന്ദന്തോ വിയ കഥേതി, ഇമേസം സബ്ബേസമ്പി കഥാ അപ്പബന്ധാ നാമ ഹോതി. യോ പന സുത്തം ആരഭിത്വാ ആചരിയേഹി ദിന്നനയേ ഠിതോ അച്ഛിന്നധാരം കത്വാ നദീസോതം വിയ പവത്തേതി, ആകാസഗങ്ഗതോ ഭസ്സമാനം ഉദകം വിയ നിരന്തരം കഥം പവത്തേതി, തസ്സ കഥാ അനുപ്പബന്ധാ ഹോതി. തം സന്ധായ വുത്തം "അനുപ്പബന്ധേഹീ"തി. **അനുസയസമുഗ്ഘാതായാ**തി സത്തന്നം അനുസയാനം സമുഗ്ഘാതത്ഥായ. **ഏവരൂപേനാ**തി ഏവരൂപേന ബഹുസ്സുതേന ഭിക്ഖുനാ തഥാരൂപേനേവ ഭിക്ഖുസതേന ഭിക്ഖുസഹസ്സേന വാ സങ്ഘാടികണ്ണേന വാ സങ്ഘാടികണ്ണം, പല്ലങ്കേന വാ പല്ലങ്കം ആഹച്ച നിസിന്നേന ഗോസിങ്ഗസാലവനം സോഭേയ്യ. ഇമിനാ നയേന സബ്ബവാരേസു അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

൩൩൮. പടിസല്ലാനം അസ്സ ആരാമോതി **പടിസല്ലാനാരാമോ**. പടിസല്ലാനേ രതോതി **പടിസല്ലാനരതോ**.

൩൩൯. സഹസ്സം ലോകാനന്തി സഹസ്സം ലോകധാതൂനം. ഏത്തകഞ്ഹി ഥേരസ്സ ധുവസേവനം ആവജ്ജനപടിബദ്ധം, ആകങ്ഖമാനോ പന ഥേരോ അനേകാനിപി ചക്കവാളസഹസ്സാനി വോലോകേതിയേവ. **ഉപരിപാസാദവരഗതോ**തി സത്തഭൂമകസ്സ വാ നവഭൂമകസ്സ വാ പാസാദവരസ്സ ഉപരി ഗതോ. **സഹസ്സം നേമിമണ്ഡലാനം വോലോകേയ്യാ**തി പാസാദപരിവേണേ നാഭിയാ പതിട്ഠിതാനം നേമിവട്ടിയാ നേമിവട്ടിം ആഹച്ച ഠിതാനം നേമിമണ്ഡലാനം സഹസ്സം വാതപാനം വിവരിത്വാ ഓലോകേയ്യ, തസ്സ നാഭിയോപി പാകടാ ഹോന്തി, അരാപി അരന്തരാനിപി നേമിയോപി. **ഏവമേവ ഖോ, ആവുസോ**തി, ആവുസോ, ഏവം അയമ്പി ദിബ്ബചക്ഖുകോ ഭിക്ഖു ദിബ്ബേന ചക്ഖുനാ അതിക്കന്തമാനുസകേന സഹസ്സം ലോകാനം വോലോകേതി. തസ്സ പാസാദേ ഠിതപുരിസസ്സ ചക്കനാഭിയോ വിയ ചക്കവാളസഹസ്സേ സിനേരുസഹസ്സം പാകടം ഹോതി. അരാ വിയ ദീപാ പാകടാ ഹോന്തി. അരന്തരാനി വിയ ദീപട്ഠിതമനുസ്സാ പാകടാ ഹോന്തി. നേമിയോ വിയ ചക്കവാളപബ്ബതാ പാകടാ ഹോന്തി.

൩൩൧൦. ആരഞ്ഞികോതി സമാദിന്നഅരഞ്ഞധുതങ്ഗോ. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ.

൩൩൧൧. നോ ച സംസാദേന്തീതി ന ഓസാദേന്തി. സഹേതുകഞ്ഹി സകാരണം കത്വാ പഞ്ഹം പുച്ഛിതും വിസ്സജ്ജിതുമ്പി അസക്കോന്തോ സംസാദേതി നാമ. ഏവം ന കരോന്തീതി അത്ഥോ. **പവത്തിനീ ഹോതീ**തി നദീസോതോദകം വിയ പവത്തതി.

൩൩൧൨. യായ വിഹാരസമാപത്തിയാതി യായ ലോകിയായ വിഹാരസമാപത്തിയാ, യായ ലോകുത്തരായ വിഹാരസമാപത്തിയാ.

൩൩൧൩. സാധു സാധു സാരിപുത്താതി അയം സാധുകാരോ ആനന്ദത്ഥേരസ്സ ദിന്നോ. സാരിപുത്തത്ഥേരേന പന സദ്ധിം ഭഗവാ ആലപതി. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ. **യഥാ തം ആനന്ദോവാ**തി യഥാ ആനന്ദോവ സമ്മാ ബ്യാകരണമാനോ ബ്യാകരേയ്യ, ഏവം ബ്യാകതം ആനന്ദേന അത്തനോ അനുച്ഛവികമേവ,

അജ്ഝാസയാനുരൂപമേവ ബ്യാകതന്തി അഥോ. ആനന്ദത്ഥേരോ ഹി അത്തനാപി ബഹുസ്സുതോ, അജ്ഝാസയോപിസ്സ ഏവം ഹോതി - ''അഹോ വത സാസനേ സബ്രഹ്മചാരീ ബഹുസ്സുതാ ഭവേയ്യു''ന്തി. കസ്മാ? ബഹുസ്സുതസ്സ ഹി കപ്പിയാകപ്പിയം സാവജ്ജാനവജ്ജം, ഗരുകലഹുകം സതേകിച്ഛാതേകിച്ഛം പാകടം ഹോതി. ബഹുസ്സുതോ ഉഗ്ഗഹിതബുദ്ധവചനം ആവജ്ജിത്വാ ഇമസ്മിം ഠാനേ സീലം കഥിതം, ഇമസ്മിം സമാധി, ഇമസ്മിം വിപസ്സനാ, ഇമസ്മിം മഗ്ഗഫലനിബ്ബാനാനീതി സീലസ്സ ആഗതട്ഠാനേ സീലം പൂരേത്വാ, സമാധിസ്സ ആഗതട്ഠാനേ സമാധിം പൂരേത്വാ വിപസ്സനായ ആഗതട്ഠാനേ വിപസ്സനാഗബ്ഭം ഗണ്ഹാപേത്വാ മഗ്ഗം ഭാവേത്വാ ഫലം സച്ഛികരോതി. തസ്മാ ഥേരസ്സ ഏവം അജ്ഝാസയോ ഹോതി - ''അഹോ വത സബ്രഹ്മചാരീ ഏകം വാ ദ്വേ വാ തയോ വാ ചത്താരോ വാ പഞ്ച വാ നികായേ ഉഗ്ഗഹേത്വാ ആവജ്ജന്താ സീലാദീനം ആഗതട്ഠാനേസു സീലാദീനി പരിപൂരേത്വാ അനുക്കമേന മഗ്ഗഫലനിബ്ബാനാനി സച്ഛികരേയ്യു''ന്തി. സേസവാരേസുപി ഏസേവ നയോ.

൩൪൦. ആയസ്മാ ഹി രേവതോ ഝാനജ്ഝാസയോ ഝാനാഭിരതോ, തസ്മാസ്സ ഏവം ഹോതി - ''അഹോ വത സബ്രഹ്മചാരീ ഏകികാ നിസീദിത്വാ കസിണപരികമ്മം കത്വാ അട്ഠ സമാപത്തിയോ നിബ്ബത്തേത്വാ ഝാനപദട്ഠാനം വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ ലോകുത്തരധമ്മം സച്ഛികരേയ്യു''ന്തി. തസ്മാ ഏവം ബ്യാകാസി.

൩൪൧. ആയസ്മാ അനുരുദ്ധോ ദിബ്ബചക്ഖുകോ, തസ്സ ഏവം ഹോതി - ''അഹോ വത സബ്രഹ്മചാരീ ആലോകം വഡ്ഢേത്വാ ദിബ്ബേന ചക്ഖുനാ അനേകേസു ചക്കവാളസഹസ്സേസു ചവമാനേ ച ഉപപജ്ജമാനേ ച സത്തേ ദിസ്വാ വട്ടഭയേന ചിത്തം സംവേജേത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ ലോകുത്തരധമ്മം സച്ഛികരേയ്യു''ന്തി. തസ്മാ ഏവം ബ്യാകാസി.

൩൪൨. ആയസ്മാ മഹാകസ്സപോ ധുതവാദോ, തസ്സ ഏവം ഹോതി - ''അഹോ വത സബ്രഹ്മചാരീ ധുതവാദാ ഹുത്വാ ധുതങ്ഗാനുഭാവേന പച്ചയതണ്ഹം മിലാപേത്വാ അപരേപി നാനപ്പകാരേ കിലേസേ ധുനിത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ ലോകുത്തരധമ്മം സച്ഛികരേയ്യു''ന്തി. തസ്മാ ഏവം ബ്യാകാസി.

൩൪൩. ആയസ്മാ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനോ സമാധിപാരമിയാ മത്ഥകം പത്തോ, സുഖുമം പന ചിത്തന്തരം ഖന്ധന്തരം ധാതുന്തരം ആയതനന്തരം ഝാനോക്കന്തികം ആരമ്മണോക്കന്തികം അങ്ഗവവത്ഥാനം ആരമ്മണവവത്ഥാനം അങ്ഗസങ്കന്തി ആരമ്മണസങ്കന്തി ഏകതോവഡ്ഢനം ഉഭതോവഡ്ഢനന്തി ആഭിധമ്മികധമ്മകഥികസ്സേവ പാകടം. അനാഭിധമ്മികോ ഹി ധമ്മം കഥേന്തോ - ''അയം സകവാദോ അയം പരവാദോ''തി ന ജാനാതി. സകവാദം ദീപേസ്സാമീതി പരവാദം ദീപേതി, പരവാദം ദീപേസ്സാമീതി സകവാദം ദീപേതി, ധമ്മന്തരം വിസംവാദേതി. ആഭിധമ്മികോ സകവാദം സകവാദനിയാമേനേവ , പരവാദം പരവാദനിയാമേനേവ ദീപേതി, ധമ്മന്തരം ന വിസംവാദേതി. തസ്മാ ഥേരസ്സ ഏവം ഹോതി - ''അഹോ വത സബ്രഹ്മചാരീ ആഭിധമ്മികാ ഹുത്വാ സുഖുമേസു ഠാനേസു ഞാണം ഓതാരേത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ ലോകുത്തരധമ്മം സച്ഛികരേയ്യു''ന്തി. തസ്മാ ഏവം ബ്യാകാസി.

൩൪൮. ആയസ്മാ സാരിപുത്തോ പഞ്ഞാപാരമിയാ മത്ഥകം പത്തോ, പഞ്ഞവായേവ ച ചിത്തം അത്തനോ വസേ വത്തേതും സക്കോതി, ന ദുപ്പഞ്ഞോ. ദുപ്പഞ്ഞോ ഹി ഉപ്പന്നസ്സ ചിത്തസ്സ വസേ വത്തേത്വാ ഇതോ ചിതോ ച വിപ്ഫന്ദിത്വാപി കതിപാഹേനേവ ഗിഹിഭാവം പത്വാ അനയബ്യസനം പാപുണാതി. തസ്മാ ഥേരസ്സ ഏവം ഹോതി - ''അഹോ വത സബ്രഹ്മചാരീ അചിത്തവസികാ ഹുത്വാ ചിത്തം അത്തനോ വസേ വത്തേത്വാ സബ്ബാനസ്സ വിസേവിതവിപ്ഫന്ദിതാനി ഭഞ്ജിത്വാ ഈസകമ്പി ബഹി നിക്ഖമിതും അദേന്തോ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ ലോകുത്തരധമ്മം സച്ഛികരേയ്യു''ന്തി. തസ്മാ ഏവം ബ്യാകാസി.

൩൪൯. **സബ്ബേസം വോ, സാരിപുത്ത, സുഭാസിതം പരിയായേനാ**തി സാരിപുത്ത, യസ്മാ സങ്ഘാരാമസ്സ നാമ ബഹുസ്സുതഭിക്ഖൂഹിപി സോഭനകാരണം അത്ഥി, ഝാനാഭിരതേഹിപി, ദിബ്ബചക്ഖുകേഹിപി, ധുതവാദേഹിപി, ആഭിധമ്മികേഹിപി, അചിത്തവസികേഹിപി സോഭനകാരണം അത്ഥി. തസ്മാ സബ്ബേസം വോ സുഭാസിതം പരിയായേന, തേന തേന കാരണേന സുഭാസിതമേവ, നോ ദുബ്ഭാസിതം. **അപിച മമപി സുണാഥാ**തി അപിച മമപി വചനം സുണാഥ. **ന താവാഹം ഇമം പല്ലങ്കം ഭിന്ദിസ്സാമീ**തി ന താവ അഹം ഇമം ചതുരങ്ഗവീരിയം അധിട്ഠായ ആഭുജിതം പല്ലങ്കം ഭിന്ദിസ്സാമി, ന മോചേസ്സാമീതി അത്ഥോ. ഇദം കിര ഭഗവാ പരിപാകഗതേ ഞാണേ രജ്ജസിരിം പഹായ കതാഭിനിക്ഖമനോ അനുപുബ്ബേന ബോധിമണ്ഡം ആരുയ്ഹ ചതുരങ്ഗവീരിയം അധിട്ഠായ അപരാജിതപല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാ ദള്ഹസമാദാനോ ഹുത്വാ നിസിന്നോ തിണ്ണം മാരാനം മത്ഥകം ഭിന്ദിത്വാ പച്ചൂസസമയേ ദസസഹസ്സിലോകധാതും ഉന്നാദേന്തോ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം പടിവിജ്ഝി, തം അത്തനോ മഹാബോധിപല്ലങ്കം സന്ധായ ഏവമാഹ. അപിച പച്ഛിമം ജനതം അനുകമ്പമാനോപി പടിപത്തിസാരം പുഥുജ്ജനകല്യാണകം ദസ്സേന്തോ ഏവമാഹ. പസ്സതി ഹി ഭഗവാ - ''അനാഗതേ ഏവം അജ്ഝാസയാ കുലപുത്താ ഇതി പടിസഞ്ചിക്ഖിസ്സന്തി, 'ഭഗവാ മഹാഗോസിങ്ഗസുത്തം കഥേന്തോ ഇധ, സാരിപുത്ത, ഭിക്ഖു പച്ഛാഭത്തം...പേ॰... ഏവരൂപേന ഖോ, സാരിപുത്ത, ഭിക്ഖുനാ ഗോസിങ്ഗസാലവനം സോഭേയ്യാതി ആഹ, മയം ഭഗവതോ അജ്ഝാസയം ഗണ്ഹിസ്സാമാ'തി പച്ഛാഭത്തം പിണ്ഡപാതപടിക്കന്താ ചതുരങ്ഗവീരിയം അധിട്ഠായ ദള്ഹസമാദാനാ ഹുത്വാ 'അരഹത്തം അപ്പത്വാ ഇമം പല്ലങ്കം ന ഭിന്ദിസ്സാമാ'തി സമണധമ്മം കാതബ്ബം മഞ്ഞിസ്സന്തി, തേ ഏവം പടിപന്നാ കതിപാഹേനേവ ജാതിജരാമരണസ്സ അന്തം കരിസ്സന്തീ''തി, ഇമം പച്ഛിമം ജനതം അനുകമ്പമാനോ പടിപത്തിസാരം പുഥുജ്ജനകല്യാണകം ദസ്സേന്തോ ഏവമാഹ. **ഏവരൂപേന ഖോ, സാരിപുത്ത, ഭിക്ഖുനാ ഗോസിങ്ഗസാലവനം സോഭേയ്യാ**തി, സാരിപുത്ത, ഏവരൂപേന ഭിക്ഖുനാ നിപ്പരിയായേനേവ ഗോസിങ്ഗസാലവനം സോഭേയ്യാതി യഥാനുസന്ധിനാവ ദേസനം നിട്ഠപേസീതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

മഹാഗോസിങ്ഗസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. മഹാഗോപാലകസുത്തവണ്ണനാ

സർന്തു. ഏവം മേ സുതന്തി മഹാഗോപാലകസുത്തം. തത്ഥ തിസ്സോ കഥാ ഏകനാളികാ, ചതുരസ്സാ, നിസിന്നവത്തികാതി. തത്ഥ പാളിം വത്വാ ഏകേകപദസ്സ അത്ഥകഥനം **ഏകനാളികാ** നാമ. അപണ്ഡിതം ഗോപാലകം ദസ്സേത്വാ, അപണ്ഡിതം ഭിക്ഖും ദസ്സേത്വാ, പണ്ഡിതം ഗോപാലകം ദസ്സേത്വാ, പണ്ഡിതം ഭിക്ഖും ദസ്സേത്വാതി ചതുക്കം ബന്ധിത്വാ കഥനം **ചതുരസ്സാ** നാമ. അപണ്ഡിതം ഗോപാലകം ദസ്സേത്വാ പരിയോസാനഗമനം, അപണ്ഡിതം ഭിക്ഖും ദസ്സേത്വാ പരിയോസാനഗമനം, പണ്ഡിതം ഗോപാലകം ദസ്സേത്വാ പരിയോസാനഗമനം, പണ്ഡിതം ഭിക്ഖും ദസ്സേത്വാ പരിയോസാനഗമനന്തി അയം **നിസിന്നവത്തികാ** നാമ. അയം ഇധ സബ്ബാചരിയാനം ആചിണ്ണാ.

ഏകാദസഹി, ഭിക്ഖവേ, അങ്ഗേഹീതി ഏകാദസഹി അഗുണകോട്ഠാസേഹി. **ഗോഗണ**ന്തി ഗോമണ്ഡലം. **പരിഹരിതു**ന്തി പരിഗ്ഗഹേത്വാ വിചരിതും. **ഫാതിം കാതു**ന്തി വഡ്ഢിം ആപാദേതും. **ഇധാ**തി ഇമസ്മിം ലോകേ. **ന രൂപഞ്ഞൂ ഹോതീ**തി ഗണനതോ വാ വണ്ണതോ വാ രൂപം ന ജാനാതി. **ഗണനതോ** ന ജാനാതി നാമ അത്തനോ ഗുന്നം സതം വാ സഹസ്സം വാതി സങ്ഖ്യം ന ജാനാതി. സോ ഗാവീസു ഹടാസു വാ പലാതാസു വാ ഗോഗണം ഗണേത്വാ, അജ്ജ ഏത്തികാ ന ദിസ്സന്തീതി ദ്വേ തീണി ഗാമന്തരാനി വാ അടവിം വാ വിചരന്തോ ന പരിയേസതി, അഞ്ഞേസം ഗാവീസു അത്തനോ ഗോഗണം പവിട്ഠാസുപി ഗോഗണം ഗണേത്വാ, "ഇമാ ഏത്തികാ ഗാവോ ന അമ്ഹാക"ന്തി യട്ഠിയാ പോഥേത്വാ ന നീഹരതി, തസ്സ നട്ഠാ ഗാവിയോ നട്ഠാവ ഹോന്തി. പരഗാവിയോ ഗഹേത്വാ വിചരന്തം ഗോസാമികാ ദിസ്വാ, "അയം ഏത്തകം കാലം അമ്ഹാകം ധേനും ഗണ്ഹാതീ"തി തജ്ജേത്വാ അത്തനോ ഗാവിയോ ഗഹേത്വാ ഗച്ഛന്തി. തസ്സ ഗോഗണോപി പരിഹായതി, പഞ്ചഗോരസപരിഭോഗതോപി പരിബാഹിരോ ഹോതി. **വണ്ണതോ** ന ജാനാതി നാമ - "ഏത്തികാ ഗാവോ സേതാ, ഏത്തികാ രത്താ, ഏത്തികാ കാളാ, ഏത്തികാ കബരാ ഏത്തികാ നീലാ"തി ന ജാനാതി, സോ ഗാവീസു ഹടാസു വാ…പേ॰… പഞ്ചഗോരസപരിഭോഗതോപി പരിബാഹിരോ ഹോതി.

ന ലക്ഖണകുസലോ ഹോതീതി ഗാവീനം സരീരേ കതം ധനുസത്തിസൂലാദിഭേദം ലക്ഖണം ന ജാനാതി , സോ ഗാവീസു ഹടാസു വാ പലാതാസു വാ അജ്ജ അസുകലക്ഖണാ ച അസുകലക്ഖണാ ച ഗാവോ ന ദിസ്സന്തി…പേ॰… പഞ്ചഗോരസപരിഭോഗതോപി പരിബാഹിരോ ഹോതി.

ന ആസാടികം ഹാരേതാതി ഗുന്നം ഖാണുകണ്ടകാദീഹി പഹടട്ഠാനേസു വണോ ഹോതി. തത്ഥ നീലമക്ഖികാ അണ്ഡകാനി പാതേന്തി, തേസം ആസാടികാതി നാമ. താനി ദണ്ഡേന അപനേത്വാ ഭേസജ്ജം ദാതബ്ബം ഹോതി. ബാലോ ഗോപാലകോ തഥാ ന കരോതി, തേന വുത്തം - "ന ആസാടികം ഹാരേതാ ഹോതീ"തി. തസ്സ ഗുന്നം വണാ വഡ്ഢന്തി, ഗമ്ഭീരാ ഹോന്തി, പാണകാ കുച്ഛിം പവിസന്തി, ഗാവോ ഗേലഞ്ഞാഭിഭൂതാ നേവ യാവദത്ഥം തിണാനി ഖാദിതും, ന പാനീയം പാതും സക്കോന്തി. തത്ഥ ഗുന്നം ഖീരം ഛിജ്ജതി, ഗോണാനം ജവോ ഹായതി, ഉഭയേസം ജീവിതന്തരായോ ഹോതി. ഏവമസ്സ ഗോഗണോപി പരിഹായതി, പഞ്ചഗോരസതോപി പരിബാഹിരോ ഹോതി.

ന വണം പടിച്ഛാദേതാ ഹോതീതി ഗുന്നം വുത്തനയേനേവ സഞ്ജാതോ വണോ ഭേസജ്ജം ദത്വാ വാകേന വാ ചീരകേന വാ ബന്ധിത്വാ

പടിച്ഛാദേതബ്ബോ ഹോതി. ബാലോ ഗോപാലകോ തഥാ ന കരോതി, അഥസ്സ ഗുന്നം വണേഹി യൂസാ പഗ്ഘരന്തി, താ അഞ്ഞമഞ്ഞം നിഘംസേന്തി, തേന അഞ്ഞേസമ്പി വണാ ജായന്തി. ഏവം ഗാവോ ഗേലഞ്ഞാഭിഭൂതാ നേവ യാവദത്ഥം തിണാനി ഖാദിതും...പേ॰... പരിബാഹിരോ ഹോതി.

ന ധൂമം കത്താ ഹോതീതി അന്തോവസ്സേ ഡംസമകസാദീനം ഉസ്സന്നകാലേ ഗോഗണേ വജം പവിട്ഠേ തത്ഥ തത്ഥ ധൂമോ കാതബ്ബോ ഹോതി, അപണ്ഡിതോ ഗോപാലകോ തം ന കരോതി. ഗോഗണോ സബ്ബരത്തിം ഡംസാദീഹി ഉപദ്ദുതോ നിദ്ദം അലഭിത്വാ പുനദിവസേ അരഞ്ഞേ തത്ഥ തത്ഥ രുക്ഖമൂലാദീസു നിപജ്ജിത്വാ നിദ്ദായതി, നേവ യാവദത്ഥം തിണാനി ഖാദിതും...പേ॰... പഞ്ചഗോരസപരിഭോഗതോപി പരിബാഹിരോ ഹോതി.

ന തിത്ഥം ജാനാതീതി തിത്ഥം സമന്തി വാ വിസമന്തി വാ സഗാഹന്തി വാ നിഗ്ഗാഹന്തി വാ ന ജാനാതി, സോ അതിത്ഥേന ഗാവിയോ ഓതാരേതി. താസം വിസമതിത്ഥേ പാസാണാദീനി അക്കമന്തീനം പാദാ ഭിജ്ജന്തി, സഗാഹം ഗമ്ഭീരം തിത്ഥം ഓതിണ്ണാ കുമ്ഭീലാദയോ ഗാഹാ ഗണ്ഹന്തി. അജ്ജ ഏത്തികാ ഗാവോ നട്ഠാ, അജ്ജ ഏത്തികാതി വത്തബ്ബതം ആപജ്ജതി. ഏവമസ്സ ഗോഗണോപി പരിഹായതി, പഞ്ചഗോരസതോപി പരിബാഹിരോ ഹോതി.

ന പീതം ജാനാതീതി പീതമ്പി അപീതമ്പി ന ജാനാതി. ഗോപാലകേന ഹി "ഇമായ ഗാവിയാ പീതം, ഇമായ ന പീതം, ഇമായ പാനീയതിത്ഥേ ഓകാസോ ലദ്ധോ, ഇമായ ന ലദ്ധോ"തി ഏവം പീതാപീതം ജാനിതബ്ബം ഹോതി. അയം പന ദിവസഭാഗം അരഞ്ഞേ ഗോഗണം രക്ഖിത്വാ പാനീയം പായേസ്സാമീതി നദിം വാ തളാകം വാ ഗഹേത്വാ ഗച്ഛതി. തത്ഥ മഹാഉസഭാ ച അനുഉസഭാ ച ബലവഗാവിയോ ച ദുബ്ബലാനി ചേവ മഹല്ലകാനി ച ഗോരൂപാനി സിങ്ഗേഹി വാ ഫാസുകാഹി വാ പഹരിത്വാ അത്തനോ ഓകാസം കത്വാ ഊരുപ്പമാണം ഉദകം പവിസിത്വാ യഥാകാമം പിവന്തി. അവസേസാ ഓകാസം അലഭമാനാ തീരേ ഠത്വാ കലലമിസ്സകം ഉദകം പിവന്തി, അപീതാ ഏവ വാ ഹോന്തി. അഥ നേ ഗോപാലകോ പിട്ഠിയം പഹരിത്വാ പുന അരഞ്ഞം പവേസേതി, തത്ഥ അപീതഗാവിയോ പിപാസായ സുക്ഖമാനാ യാവദത്ഥം തിണാനി ഖാദിതും ന സക്കോന്തി, തത്ഥ ഗുന്നം ഖീരം ഛിജ്ജതി, ഗോണാനം ജവോ ഹായതി...പേ॰... പരിബാഹിരോ ഹോതി.

ന വീഥിം ജാനാതീതി "അയം മഗ്ഗോ സമോ ഖേമോ, അയം വിസമോ സാസങ്കോ സപ്പടിഭയോ"തി ന ജാനാതി. സോ സമം ഖേമം മഗ്ഗം വജ്ജേത്വാ ഗോഗണം ഇതരം മഗ്ഗം പടിപാദേതി, തത്ഥ ഗാവോ സീഹബ്യഗ്ഘാദീനം ഗന്ധേന ചോരപരിസ്സയേന വാ അഭിഭൂതാ ഭന്തമിഗസപ്പടിഭാഗാ ഗീവം ഉക്ഖിപിത്വാ തിട്ഠന്തി, നേവ യാവദത്ഥം തിണാനി ഖാദന്തി, ന പാനീയം പിവന്തി, തത്ഥ ഗുന്നം ഖീരം ഛിജ്ജതി...പേ॰... പരിബാഹിരോ ഹോതി.

ന ഗോചരകുസലോ ഹോതീതി ഗോപാലകേന ഹി ഗോചരകുസലേന ഭവിതബ്ബം, പഞ്ചാഹികവാരോ വാ സത്താഹികവാരോ വാ ജാനിതബ്ബോ, ഏകദിസായ ഗോഗണം ചാരേത്വാ പുനദിവസേ തത്ഥ ന ചാരേതബ്ബോ. മഹതാ ഹി ഗോഗണേന ചിണ്ണട്ഠാനം ഭേരിതലം വിയ സുദ്ധം ഹോതി നിത്തിണം, ഉദകമ്പി ആലുളീയതി. തസ്മാ പഞ്ചമേ വാ സത്തമേ വാ ദിവസേ പുന തത്ഥ ചാരേതും വട്ടതി, ഏത്തകേന ഹി തിണമ്പി പടിവിരുഹതി, ഉദകമ്പി പസീദതി.

അയം പന ഇമം പഞ്ചാഹികവാരം വാ സത്താഹികവാരം വാ ന ജാനാതി, ദിവസേ ദിവസേ രക്ഖിതട്ഠാനേയേവ രക്ഖതി. അഥസ്സ ഗോഗണോ ഹരിതതിണം ന ലഭതി, സുക്ഖതിണം ഖാദന്തോ കലലമിസ്സകം ഉദകം പിവതി, തഥ ഗുന്നം ഖീരം ഛിജ്ജതി…പേ॰… പരിബാഹിരോ ഹോതി.

അനവസേസദോഹീ ച ഹോതീതി പണ്ഡിതഗോപാലകേന യാവ വച്ഛകസ്സ മംസലോഹിതം സണ്ഠാതി, താവ ഏകം ദ്വേ ഥനേ ഠപേത്വാ സാവസേസദോഹിനാ ഭവിതബ്ബം. അയം വച്ഛകസ്സ കിഞ്ചി അനവസേസേത്വാ ദുഹതി, ഖീരപകോ വച്ഛോ ഖീരപിപാസായ സുക്ഖതി, സണ്ഠാതും അസക്കോന്തോ കമ്പമാനോ മാതു പുരതോ പതിത്വാ കാലങ്കരോതി. മാതാ പുത്തകം ദിസ്വാ, ''മയ്ഹം പുത്തകോ അത്തനോ മാതുഖീരം പാതുമ്പി ന ലഭതീ''തി പുത്തസോകേന ന യാവദത്ഥം തിണാനി ഖാദിതും, ന പാനീയം പാതും സക്കോതി, ഥനേസു ഖീരം ഛിജ്ജതി. ഏവമസ്സ ഗോഗണോപി പരിഹായതി, പഞ്ചഗോരസതോപി പരിബാഹിരോ ഹോതി.

ഗുന്നം പിതുട്ഠാനം കരോന്തീതി **ഗോപിതരോ**. ഗാവോ പരിണയന്തി യഥാരുചിം ഗഹേത്വാ ഗച്ഛന്തീതി **ഗോപരിണായകാ. ന അതിരേകപൂജായാ**തി പണ്ഡിതോ ഹി ഗോപാലകോ ഏവരൂപേ ഉസഭേ അതിരേകപൂജായ പൂജേതി, പണീതം ഗോഭത്തം ദേതി, ഗന്ധപഞ്ചങ്ഗുലികേഹി മണ്ഡേതി, മാലം പിലന്ധേതി, സിങ്ഗേ സുവണ്ണരജതകോസകേ ച ധാരേതി, രത്തിം ദീപം ജാലേത്വാ ചേലവിതാനസ്സ ഹേട്ഠാ സയാപേതി. അയം പന തതോ ഏകസക്കാരമ്പി ന കരോതി, ഉസഭാ അതിരേകപൂജം അലഭമാനാ ഗോഗണം ന രക്ഖന്തി, പരിസ്സയം ന വാരേന്തി. ഏവമസ്സ ഗോഗണോ പരിഹായതി, പഞ്ചഗോരസതോ പരിബാഹിരോ ഹോതി.

൩൪൭. **ഇധാ**തി ഇമസ്മിം സാസനേ. **ന രൂപഞ്ഞൂ ഹോതീ**തി, ''ചത്താരി മഹാഭൂതാനി ചതുന്നഞ്ച മഹാഭൂതാനം ഉപാദായരൂപ''ന്തി ഏവം വുത്തരൂപം ദ്വീഹാകാരേഹി ന ജാനാതി ഗണനതോ വാ സമുട്ഠാനതോ വാ. **ഗണനതോ** ന ജാനാതി നാമ, ''ചക്ഖായതനം, സോത-ഘാന-ജിവ്ഹാ-കായായതനം, രൂപ-സദ്ദ-ഗന്ധ-രസ-ഫോട്ഠബ്ബായതനം, ഇത്ഥിന്ദ്രിയം, പുരിസിന്ദ്രിയം, ജീവിതിന്ദ്രിയം, കായവിഞ്ഞത്തി, വചീവിഞ്ഞത്തി, ആകാസധാതു, ആപോധാതു, രൂപസ്സ ലഹുതാ, മുദുതാ, കമ്മഞ്ഞതാ, ഉപചയോ, സന്തതി, ജരതാ, രൂപസ്സ അനിച്ചതാ, കബളീകാരോ ആഹാരോ''തി ഏവം പാളിയം ആഗതാ പഞ്ചവീസതി രൂപകോട്ഠാസാതി ന ജാനാതി. സേയ്യഥാപി സോ ഗോപാലകോ ഗണനതോ ഗുന്നം രൂപം ന ജാനാതി, തഥൂപമോ അയം ഭിക്ഖു. സോ ഗണനതോ രൂപം അജാനന്തോ രൂപം പരിഗ്ഗഹേത്വാ അരൂപം വവത്ഥപേത്വാ രൂപാരൂപം പരിഗ്ഗഹേത്വാ പച്ചയം സല്ലക്ഖേത്വാ ലക്ഖണം ആരോപേത്വാ കമ്മട്ഠാനം മത്ഥകം പാപേതും ന സക്കോതി. സോ യഥാ തസ്സ ഗോപാലകസ്സ ഗോഗണോ ന വഡ്ഢതി, ഏവം ഇമസ്മിം സാസനേ സീലസമാധിവിപസ്സനാമഗ്ഗഫലനിബ്ബാനേഹി ന വഡ്ഢതി, യഥാ ച സോ ഗോപാലകോ പഞ്ചഹി ഗോരസേഹി പരിബാഹിരോ ഹോതി, ഏവം അസേക്ഖേന സീലക്ഖന്ധേന, അസേക്ഖേന സമാധി, പഞ്ഞാ, വിമുത്തി, വിമുത്തിഞാണദസ്സനക്ഖന്ധേനാതി പഞ്ചഹി ധമ്മക്ഖന്ധേഹി പരിബാഹിരോ ഹോതി.

സമുട്ഠാനതോ ന ജാനാതി നാമ, "ഏത്തകം രൂപം ഏകസമുട്ഠാനം, ഏത്തകം ദ്വിസമുട്ഠാനം, ഏത്തകം തിസമുട്ഠാനം, ഏത്തകം ചതുസമുട്ഠാനം, ഏത്തകം ന കുതോചിസമുട്ഠാതീ"തി ന ജാനാതി. സേയ്യഥാപി സോ ഗോപാലകോ വണ്ണതോ ഗുന്നം രൂപം ന ജാനാതി, തഥൂപമോ അയം ഭിക്ഖു. സോ സമുട്ഠാനതോ രൂപം അജാനന്തോ രൂപം പരിഗ്ഗഹേത്വാ അരൂപം വവത്ഥപേത്വാ...പേ॰... പരിബാഹിരോ ഹോതി.

ന ലക്ഖണകുസലോ ഹോതീതി കമ്മലക്ഖണോ ബാലോ, കമ്മലക്ഖണോ പണ്ഡിതോതി ഏവം വുത്തം കുസലാകുസലം കമ്മം പണ്ഡിതബാലലക്ഖണന്തി ന ജാനാതി. സോ ഏവം അജാനന്തോ ബാലേ വജ്ജേത്വാ പണ്ഡിതേ ന സേവതി, ബാലേ വജ്ജേത്വാ പണ്ഡിതേ അസേവന്തോ കപ്പിയാകപ്പിയം കുസലാകുസലം സാവജ്ജാനവജ്ജം ഗരുകലഹുകം സതേകിച്ഛഅതേകിച്ഛം കാരണാകാരണം ന ജാനാതി; തം അജാനന്തോ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ വഡ്ഢേതും ന സക്കോതി. സോ യഥാ തസ്സ ഗോപാലകസ്സ ഗോഗണോ ന വഡ്ഢതി, ഏവം ഇമസ്മിം സാസനേ യഥാവുത്തേഹി സീലാദീഹി ന വഡ്ഢതി, ഗോപാലകോ വിയ ച പഞ്ചഹി ഗോരസേഹി പഞ്ചഹി ധമ്മക്ഖന്ധേഹി പരിബാഹിരോ ഹോതി.

ന ആസാടികം ഹാരേതാ ഹോതീതി ഉപ്പന്നം കാമവിതക്കന്തി ഏവം വുത്തേ കാമവിതക്കാദികേ ന വിനോദേതി, സോ ഇമം അകുസലവിതക്കം ആസാടികം അഹാരേത്വാ വിതക്കവസികോ ഹുത്വാ വിചരന്തോ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ വഡ്ഢേതും ന സക്കോതി, സോ യഥാ തസ്സ ഗോപാലകസ്സ...പേ॰... പരിബാഹിരോ ഹോതി.

ന വണം പടിച്ഛാദേതാ ഹോതീതി ചക്ഖുനാ രൂപം ദിസ്വാ നിമിത്തഗ്ഗാഹീ ഹോതീതിആദിനാ നയേന സബ്ബാരമ്മണേസു നിമിത്തം ഗണ്ഹന്തോ യഥാ സോ ഗോപാലകോ വണം ന പടിച്ഛാദേതി, ഏവം സംവരം ന സമ്പാദേതി. സോ വിവടദ്വാരോ വിചരന്തോ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ വഡ്ഢേതും ന സക്കോതി... പേ॰... പരിബാഹിരോ ഹോതി.

ന ധൂമം കത്താ ഹോതീതി സോ ഗോപാലകോ ധൂമം വിയ ധമ്മദേസനാധൂമം ന കരോതി, ധമ്മകഥം വാ സരഭഞ്ഞം വാ ഉപനിസിന്നകഥം വാ അനുമോദനം വാ ന കരോതി . തതോ നം മനുസ്സാ ബഹുസ്സുതോ ഗുണവാതി ന ജാനന്തി, തേ ഗുണാഗുണം അജാനന്താ ചതൂഹി പച്ചയേഹി സങ്ഗഹം ന കരോന്തി . സോ പച്ചയേഹി കിലമമാനോ ബുദ്ധവചനം സജ്ഝായം കാതും വത്തപടിപത്തിം പൂരേതും കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ വഡ്ഢേതും ന സക്കോതി... പേ॰... പരിബാഹിരോ ഹോതി.

ന തിത്ഥം ജാനാതീതി തിത്ഥഭൂതേ ബഹുസ്സുതഭിക്ഖൂ ന ഉപസങ്കമതി, ഉപസങ്കമന്തോ, "ഇദം, ഭന്തേ, ബ്യഞ്ജനം കഥം രോപേതബ്ബം, ഇമസ്സ ഭാസിതസ്സ കോ അത്ഥോ, ഇമസ്മിം ഠാനേ പാളി കിം വദേതി, ഇമസ്മിം ഠാനേ അത്ഥോ കിം ദീപേതീ"തി ഏവം ന പരിപുച്ഛതി ന പരിപഞ്ഹതി, ന ജാനാപേതീതി അത്ഥോ. തസ്സ തേ ഏവം അപരിപുച്ഛതോ അവിവടഞ്ചേവ ന വിവരന്തി, ഭാജേത്വാ ന ദസ്സേന്തി, അനുത്താനീകതഞ്ച ന ഉത്താനീകരോന്തി, അപാകടം ന പാകടം കരോന്തി. **അനേകവിഹിതേസു ച കങ്ഖാഠാനിയേസു ധമ്മേസൂ**തി അനേകവിധാസു കങ്ഖാസു ഏകം കങ്ഖമ്പി ന പടിവിനോദേന്തി. കങ്ഖാ

ഏവ ഹി കങ്ഖാഠാനിയാ ധമ്മാ നാമ. തത്ഥ ഏകം കങ്ഖമ്പി ന നീഹരന്തീതി അത്ഥോ. സോ ഏവം ബഹുസ്സുതതിത്ഥം അനുപസങ്കമിത്വാ സകങ്ഖോ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ വഡ്ഢേതും ന സക്കോതി. യഥാ ച സോ ഗോപാലകോ തിത്ഥം ന ജാനാതി, ഏവം അയമ്പി ഭിക്ഖു ധമ്മതിത്ഥം ന ജാനാതി, അജാനന്തോ അവിസയേ പഞ്ഹം പുച്ഛതി, അഭിധമ്മികം ഉപസങ്കമിത്വാ കപ്പിയാകപ്പിയം പുച്ഛതി, വിനയധരം ഉപസങ്കമിത്വാ രൂപാരൂപപരിച്ഛേദം പുച്ഛതി. തേ അവിസയേ പുട്ഠാ കഥേതും ന സക്കോന്തി, സോ അത്തനാ സകങ്ഖോ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ വഡ്ഢേതും ന സക്കോതി...പേ... പരിബാഹിരോ ഹോതി.

ന പീതം ജാനാതീതി യഥാ സോ ഗോപാലകോ പീതാപീതം ന ജാനാതി, ഏവം ധമ്മൂപസഞ്ഹിതം പാമോജ്ജം ന ജാനാതി ന ലഭതി, സവനമയം പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥും നിസ്സായ ആനിസംസം ന വിന്ദതി, ധമ്മസ്സവനഗ്ഗം ഗന്ത്വാ സക്കച്ചം ന സുണാതി, നിസിന്നോ നിദ്ദായതി, കഥം കഥേതി, അഞ്ഞവിഹിതകോ ഹോതി, സോ സക്കച്ചം ധമ്മം അസുണന്തോ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ വഡ്ഢേതും ന സക്കോതി...പേ... പരിബാഹിരോ ഹോതി.

ന വീഥിം ജാനാതീതി സോ ഗോപാലകോ മഗ്ഗാമഗ്ഗം വിയ, - ''അയം ലോകിയോ അയം ലോകുത്തരോ''തി അരിയം അട്ഠങ്ഗികം മഗ്ഗം യഥാഭൂതം ന പജാനാതി. അജാനന്തോ ലോകിയമഗ്ഗേ അഭിനിവിസിത്വാ ലോകുത്തരം നിബ്ബത്തേതും ന സക്കോതി...പേ... പരിബാഹിരോ ഹോതി.

ന ഗോചരകുസലോ ഹോതീതി സോ ഗോപാലകോ പഞ്ചാഹികവാരേ സത്താഹികവാരേ വിയ ചത്താരോ സതിപട്ഠാനേ , ''ഇമേ ലോകിയാ ഇമേ ലോകുത്തരാ''തി യഥാഭൂതം ന പജാനാതി. അജാനന്തോ സുഖുമട്ഠാനേസു അത്തനോ ഞാണം ചരാപേത്വാ ലോകിയസതിപട്ഠാനേ അഭിനിവിസിത്വാ ലോകുത്തരം നിബ്ബത്തേതും ന സക്കോതി...പേ... പരിബാഹിരോ ഹോതി.

അനവസേസദോഹീ ച ഹോതീതി പടിഗ്ഗഹണേ മത്തം അജാനന്തോ അനവസേസം ദുഹതി. നിദ്ദേസവാരേ പനസ്സ **അഭിഹട്ഠും പവാരേന്തീ**തി അഭിഹരിത്വാ പവാരേന്തി. ഏത്ഥ ദ്വേ അഭിഹാരാ വാചാഭിഹാരോ ച പച്ചയാഭിഹാരോ ച. **വാചാഭിഹാരോ** നാമ മനുസ്സാ ഭിക്ഖുസ്സ സന്തികം ഗന്ത്വാ, ''വദേയ്യാഥ, ഭന്തേ, യേനത്ഥോ''തി പവാരേന്തി. **പച്ചയാഭിഹാരോ** നാമ വത്ഥാദീനി വാ തേലഫാണിതാദീനി വാ ഗഹേത്വാ ഭിക്ഖുസ്സ സന്തികം ഗന്ത്വാ, ''ഗണ്ഹഥ, ഭന്തേ, യാവതകേന അത്ഥോ''തി വദന്തി. **തത്ര ഭിക്ഖു മത്തം ന ജാനാതീ**തി ഭിക്ഖു തേസു പച്ചയേസു പമാണം ന ജാനാതി, - ''ദായകസ്സ വസോ വേദിതബ്ബോ, ദേയ്യധമ്മസ്സ വസോ വേദിതബ്ബോ, അത്തനോ ഥാമോ വേദിതബ്ബോ''തി രഥവിനീതേ വുത്തനയേന പമാണയുത്തം അഗ്ഗഹേത്വാ യം ആഹരന്തി, തം സബ്ബം ഗണ്ഹാതീതി അത്ഥോ. മനുസ്സാ വിപ്പടിസാരിനോ ന പുന അഭിഹരിത്വാ പവാരേന്തി. സോ പച്ചയേഹി കിലമന്തോ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ വഡ്ഢേതും ന സക്കോതി...പേ... പരിബാഹിരോ ഹോതി.

തേ ന അതിരേകപൂജായ പൂജേതാ ഹോതീതി സോ ഗോപാലകോ മഹാഉസഭേ വിയ തേ ഥേരേ ഭിക്ഖൂ ഇമായ ആവി ചേവ രഹോ ച മേത്തായ കായകമ്മാദികായ അതിരേകപൂജായ ന പൂജേതി. തതോ ഥേരാ, - ''ഇമേ അമ്ഹേസു ഗരുചിത്തീകാരം ന കരോന്തീ''തി നവകേ ഭിക്ഖൂ ദ്വീഹി

സങ്ഗഹേഹി ന സങ്ഗണ്ഹന്തി, ന ആമിസസങ്ഗഹേന ചീവരേന വാ പത്തേന വാ പത്തപരിയാപന്നേന വാ വസനട്ഠാനേന വാ. കിലമന്തേ മിലായന്തേപി നപ്പടിജഗ്ഗന്തി. പാളിം വാ അട്ഠകഥം വാ ധമ്മകഥാബന്ധം വാ ഗുയ്ഹഗന്ഥം വാ ന സിക്ഖാപേന്തി. നവകാ ഥേരാനം സന്തികാ സബ്ബസോ ഇമേ ദ്വേ സങ്ഗഹേ അലഭമാനാ ഇമസ്മിം സാസനേ പതിട്ഠാതും ന സക്കോന്തി. യഥാ തസ്സ ഗോപാലകസ്സ ഗോഗണോ ന വഡ്ഢതി, ഏവം സീലാദീനി ന വഡ്ഢന്തി. യഥാ ച സോ ഗോപാലകോ പഞ്ചഹി ഗോരസേഹി പരിബാഹിരോ ഹോതി, ഏവം പഞ്ചഹി ധമ്മക്ഖന്ധേഹി പരിബാഹിരാ ഹോന്തി. സുക്കപക്ഖോ കണ്ഹപക്ഖേ വുത്തവിപല്ലാസവസേന യോജേത്വാ വേദിതബ്ബോതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

മഹാഗോപാലകസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪. ചൂളഗോപാലകസുത്തവണ്ണനാ

൩൫൦. ഏവം മേ സുതന്തി ചൂളഗോപാലകസുത്തം. തത്ഥ **ഉക്കചേലായ**ന്തി ഏവംനാമകേ നഗരേ. തസ്മിം കിര മാപിയമാനേ രത്തിം ഗങ്ഗാസോതതോ മച്ഛോ ഥലം പത്തോ. മനുസ്സാ ചേലാനി തേലപാതിയം തേമേത്വാ ഉക്കാ കത്വാ മച്ഛം ഗണ്ഹിംസു. നഗരേ നിട്ഠിതേ തസ്സ നാമം കരോന്തേ അമ്ഹേഹി നഗരട്ഠാനസ്സ ഗഹിതദിവസേ ചേലുക്കാഹി മച്ഛോ ഗഹിതോതി **ഉക്കചേലാ-ത്വേവസ്സ** നാമം അകംസു. **ഭിക്ഖൂ ആമന്തേസീ**തി യസ്മിം ഠാനേ നിസിന്നസ്സ സബ്ബാ ഗങ്ഗാ പാകടാ ഹുത്വാ പഞ്ഞായതി, താദിസേ വാലികുസ്സദേ ഗങ്ഗാതിത്ഥേ സായന്ഹസമയേ മഹാഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവുതോ നിസീദിത്വാ മഹാഗങ്ഗം പരിപുണ്ണം സന്ദമാനം ഓലോകേന്തോ, - "അത്ഥി നു ഖോ ഇമം ഗങ്ഗം നിസ്സായ കോചി പുബ്ബേ വഡ്ഢിപരിഹാനിം പത്തോ"തി ആവജ്ജിത്വാ, പുബ്ബേ ഏകം ബാലഗോപാലകം നിസ്സായ അനേകസതസഹസ്സാ ഗോഗണാ ഇമിസ്സാ ഗങ്ഗായ ആവട്ടേ പതിത്വാ സമുദ്ദമേവ പവിട്ഠാ, അപരം പന പണ്ഡിതഗോപാലകം നിസ്സായ അനേകസതസഹസ്സഗോഗണസ്സ സോത്ഥി ജാതാ വഡ്ഢി ജാതാ ആരോഗ്യം ജാതന്തി അദ്ദസ. ദിസ്വാ ഇമം കാരണം നിസ്സായ ഭിക്ഖൂനം ധമ്മം ദേസേസ്സാമീതി ചിന്തേത്വാ ഭിക്ഖൂ ആമന്തേസി.

മാഗധകോതി മഗധരട്ഠവാസീ. **ദുപ്പഞ്ഞജാതികോ**തി നിപ്പഞ്ഞസഭാവോ ദന്ധോ മഹാജളോ. **അസമവേക്ഖിത്വാ**തി അസല്ലക്ഖേത്വാ അനുപധാരേത്വാ. **പതാരേസീ**തി താരേതും ആരഭി. **ഉത്തരം തീരം സുവിദേഹാന**ന്തി ഗങ്ഗായ ഓരിമേ തീരേ മഗധരട്ഠം, പാരിമേ തീരേ വിദേഹരട്ഠം, ഗാവോ മഗധരട്ഠതോ വിദേഹരട്ഠം നേത്വാ രക്ഖിസ്സാമീതി ഉത്തരം തീരം പതാരേസി. തം സന്ധായ വുത്തം - "ഉത്തരം തീരം സുവിദേഹാന"ന്തി. **ആമണ്ഡലികം കരിത്വാ**തി മണ്ഡലികം കത്വാ. **അനയബ്യസനം ആപജ്ജിംസൂ**തി അവഡ്ഢിം വിനാസം പാപുണിംസു, മഹാസമുദ്ദമേവ പവിസിംസു. തേന ഹി ഗോപാലകേന ഗാവോ ഓതാരേന്തേന ഗങ്ഗായ ഓരിമതീരേ സമതിത്ഥഞ്ച വിസമതിത്ഥഞ്ച ഓലോകേതബ്ബം അസ്സ, മജ്ഝേ ഗങ്ഗായ ഗുന്നം വിസ്സമട്ഠാനത്ഥം ദ്വേ തീണി വാലികത്ഥലാനി സല്ലക്ഖേതബ്ബാനി അസ്സു. തഥാ പാരിമതീരേ തീണി ചത്താരി തിത്ഥാനി, ഇമസ്മാ തിത്ഥാ ഭട്ഠാ ഇമം തിത്ഥം ഗണ്ഹിസ്സന്തി, ഇമസ്മാ ഭട്ഠാ ഇമന്തി. അയം പന ബാലഗോപാലകോ ഓരിമതീരേ ഗുന്നം ഓതരണതിത്ഥം

സമം വാ വിസമം വാ അനോലോകേത്വാവ മജ്ഝേ ഗങ്ഗായ ഗുന്നം വിസ്സമട്ഠാനത്ഥം ദ്വേ തീണി വാലികത്ഥലാനിപി അസല്ലക്ഖേത്വാവ പരതീരേ ചത്താരി പഞ്ച ഉത്തരണതിത്ഥാനി അസമവേക്ഖിത്വാവ അതിത്ഥേനേവ ഗാവോ ഓതാരേസി. അഥസ്സ മഹാഉസഭോ ജവനസമ്പന്നതായ ചേവ ഥാമസമ്പന്നതായ ച തിരിയം ഗങ്ഗായ സോതം ഛേത്വാ പാരിമം തീരം പത്വാ ഛിന്നതടഞ്ചേവ കണ്ടകഗുമ്ബഗഹനഞ്ച ദിസ്വാ, "ദുബ്ബിനിവിട്ഠമേത"ന്തി ഞത്വാ ധുരഗ്ഗ-പതിട്ഠാനോകാസമ്പി അലഭിത്വാ പടിനിവത്തി. ഗാവോ മഹാഉസഭോ നിവത്തോ മയമ്പി നിവത്തിസ്സാമാതി നിവത്താ. മഹതോ ഗോഗണസ്സ നിവത്തട്ഠാനേ ഉദകം ഛിജ്ജിത്വാ മജ്ഝേ ഗങ്ഗായ ആവട്ടം ഉട്ഠപേസി. ഗോഗണോ ആവട്ടം പവിസിത്വാ സമുദ്ദമേവ പത്തോ. ഏകോപി ഗോണോ അരോഗോ നാമ നാഹോസി. തേനാഹ - "തത്ഥേവ അനയബ്യസനം ആപജ്ജിംസൂ"തി.

അകുസലാ ഇമസ്സ ലോകസ്സാതി ഇധ ലോകേ ഖന്ധധാതായതനേസു അകുസലാ അഛേകാ, പരലോകേപി ഏസേവ നയോ. **മാരധേയ്യം** വുച്ചതി തേഭൂമകധമ്മാ. **അമാരധേയ്യം** നവ ലോകുത്തരധമ്മാ. **മച്ചുധേയ്യ**മ്പി തേഭൂമകധമ്മാവ. **അമച്ചുധേയ്യം** നവ ലോകുത്തരധമ്മാ. തത്ഥ **അകുസലാ** അഛേകാ. വചനത്ഥതോ പന മാരസ്സ ധേയ്യം **മാരധേയ്യം. ധേയ്യ**ന്തി ഠാനം വത്ഥു നിവാസോ ഗോചരോ. **മച്ചുധേയ്യേ**പി ഏസേവ നയോ. **തേസ**ന്തി തേസം ഏവരൂപാനം സമണബ്രാഹ്മണാനം, ഇമിനാ ഛ സത്ഥാരോ ദസ്സിതാതി വേദിതബ്ബാ.

൩൫൦. ഏവം കണ്ഹപക്ഖം നിട്ഠപേത്വാ സുക്കപക്ഖം ദസ്സേന്തോ **ഭൂതപുബ്ബം, ഭിക്ഖവേ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ബലവഗാവോ**തി ദന്തഗോണേ ചേവ ധേനുയോ ച. **ദമ്മഗാവോ**തി ദമേതബ്ബഗോണേ ചേവ അവിജാതഗാവോ ച. **വച്ഛതരേ**തി വച്ഛഭാവം തരിത്വാ ഠിതേ ബലവവച്ഛേ. **വച്ഛകേ**തി ധേനുപകേ തരുണവച്ഛകേ . **കിസാബലകേ**തി അപ്പമംസലോഹിതേ മന്ദഥാമേ. **താവദേവ ജാതകോ**തി തംദിവസേ ജാതകോ. **മാതുഗോരവകേന വുയ്ഹമാനോ**തി മാതാ പുരതോ പുരതോ ഹുംഹുന്തി ഗോരവം കത്വാ സഞ്ഞം ദദമാനാ ഉരേന ഉദകം ഛിന്ദമാനാ ഗച്ഛതി, വച്ഛകോ തായ ഗോരവസഞ്ഞായ ധേനുയാ വാ ഉരേന ഛിന്നോദകേന ഗച്ഛമാനോ "മാതുഗോരവകേന വുയ്ഹമാനോ"തി വുച്ചതി.

൩൫൧. മാരസ്സ സോതം ഛേത്വാതി അരഹത്തമഗ്ഗേന മാരസ്സ തണ്ഹാസോതം ഛേത്വാ. **പാരം ഗതാ**തി മഹാഉസഭാ നദീപാരം വിയ സംസാരപാരം നിബ്ബാനം ഗതാ. **പാരം അഗമംസൂ**തി മഹാഉസഭാനം പാരങ്ഗതക്ഖണേ ഗങ്ഗായ സോതസ്സ തയോ കോട്ഠാസേ അതിക്കമ്മ ഠിതാ മഹാഉസഭേ പാരം പത്തേ ദിസ്വാ തേസം ഗതമഗ്ഗം പടിപജ്ജിത്വാ പാരം അഗമംസു. **പാരം ഗമിസ്സന്തീ**തി ചതുമഗ്ഗവജ്ഝാനം കിലേസാനം തയോ കോട്ഠാസേ ഖേപേത്വാ ഠിതാ ഇദാനി അരഹത്തമഗ്ഗേന അവസേസം തണ്ഹാസോതം ഛേത്വാ ബലവഗാവോ വിയ നദീപാരം സംസാരപാരം നിബ്ബാനം ഗമിസ്സന്തീതി. ഇമിനാ നയേന സബ്ബവാരേസു അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **ധമ്മാനുസാരിനോ, സദ്ധാനുസാരിനോ**തി ഇമേ ദ്വേ പഠമമഗ്ഗസമങ്ഗിനോ.

ജാനതാതി സബ്ബധമ്മേ ജാനന്തേന ബുദ്ധേന. **സുപ്പകാസിതോ**തി സുകഥിതോ. **വിവട**ന്തി വിവരിതം. **അമതദ്വാര**ന്തി അരിയമഗ്ഗോ. **നിബ്ബാനപത്തിയാ**തി തദത്ഥായ വിവടം. **വിനളീകത**ന്തി വിഗതമാനനളം കതം. **ഖേമം പത്ഥേഥാ**തി കത്തുകമ്യതാഛന്ദേന അരഹത്തം പത്ഥേഥ, കത്തുകാമാ നിബ്ബത്തേതുകാമാ

ഹോഥാതി അത്ഥോ. "പത്ത'ത്ഥാ"തിപി പാഠോ. ഏവരൂപം സത്ഥാരം ലഭിത്വാ തുമ്ഹേ പത്തായേവ നാമാതി അത്ഥോ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവ. ഭഗവാ പന യഥാനുസന്ധിനാവ ദേസനം നിട്ഠപേസീതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

ചൂളഗോപാലകസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൫. ചൂളസച്ചകസുത്തവണ്ണനാ

൩൫൩. **ഏവം മേ സുത**ന്തി ചൂളസച്ചകസുത്തം. തത്ഥ **മഹാവനേ കൂടാഗാരസാലായ**ന്തി മഹാവനം നാമ സയംജാതം അരോപിമം സപരിച്ഛേദം മഹന്തം വനം. കപിലവത്ഥുസാമന്താ പന മഹാവനം ഹിമവന്തേന സഹ ഏകാബദ്ധം അപരിച്ഛേദം ഹുത്വാ മഹാസമുദ്ദം ആഹച്ച ഠിതം. ഇദം താദിസം ന ഹോതി. സപരിച്ഛേദം മഹന്തം വനന്തി **മഹാവനം. കൂടാഗാരസാലാ** പന മഹാവനം നിസ്സായ കതേ ആരാമേ കൂടാഗാരം അന്തോകത്വാ ഹംസവട്ടകച്ഛന്നേന കതാ സബ്ബാകാരസമ്പന്നാ ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ ഗന്ധകുടി വേദിതബ്ബാ.

സച്ചകോ നിഗണ്ഠപുത്തോതി പുബ്ബേ കിര ഏകോ നിഗണ്ഠോ ച നിഗണ്ഠീ ച പഞ്ച പഞ്ച വാദസതാനി ഉഗ്ഗഹേത്വാ, വാദം ആരോപേസ്സാമാതി ജമ്ബുദീപേ വിചരന്താ വേസാലിയം സമാഗതാ. ലിച്ഛവിരാജാനോ ദിസ്വാ, - "ത്വം കോ, ത്വം കാ"തി പുച്ഛിംസു. നിഗണ്ഠോ - "അഹം വാദം ആരോപേസ്സാമീതി ജമ്ബുദീപേ വിചരാമീ"തി ആഹ. നിഗണ്ഠീപി തഥാ ആഹ. ലിച്ഛവിനോ, "ഇധേവ അഞ്ഞമഞ്ഞം വാദം ആരോപേഥാ"തി ആഹംസു. നിഗണ്ഠീ അത്തനാ ഉഗ്ഗഹിതാനി പഞ്ചവാദസതാനി പുച്ഛി, നിഗണ്ഠോ കഥേസി. നിഗണ്ഠേന പുച്ഛിതേപി നിഗണ്ഠീ കഥേസിയേവ. ഏകസ്സപി ന ജയോ, ന പരാജയോ, ഉഭോ സമസമാവ അഹേസും. ലിച്ഛവിനോ, - "തുമ്ഹേ ഉഭോപി സമസമാ ആഹിണ്ഡിത്വാ കിം കരിസ്സഥ, ഇധേവ വസഥാ"തി ഗേഹം ദത്വാ ബലിം പട്ഠപേസും. തേസം സംവാസമന്വായ ചതസ്സോ ധീതരോ ജാതാ, - ഏകാ സച്ചാ നാമ, ഏകാ ലോലാ നാമ, ഏകാ പടാചാരാ നാമ, ഏകാ ആചാരവതീ നാമ. താപി പണ്ഡിതാവ അഹേസും, മാതാപിതൂഹി ഉഗ്ഗഹിതാനി പഞ്ച പഞ്ച വാദസതാനി ഉഗ്ഗഹേസും. താ വയപത്താ മാതാപിതരോ അവോചും - "അമ്ഹാകം അമ്മാ കുലേ ദാരികാ നാമ ഹിരഞ്ഞസുവണ്ണാദീനി ദത്വാ കുലഘരം പേസിതപുബ്ബാ നാമ നത്ഥി. യോ പന അഗാരികോ താസം വാദം മദ്ദിതും സക്കോതി, തസ്സ പാദപരിചാരികാ ഹോന്തി. യോ പബ്ബജിതോ താസം മദ്ദിതും സക്കോതി, തസ്സ സന്തികേ പബ്ബജന്തി. തുമ്ഹേ കിം കരിസ്സഥാ"തി? മയമ്പി ഏവമേവ കരിസ്സാമാതി. ചതസ്സോപി പരിബ്ബാജികവേസം ഗഹേത്വാ, "അയം ജമ്ബുദീപോ നാമ ജമ്ബുയാ പഞ്ഞായതീ"തി ജമ്ബുസാഖം ഗഹേത്വാ ചാരികം പക്കമിംസു. യം ഗാമം പാപുണന്തി, തസ്സ ദ്വാരേ പംസുപുഞ്ജേ വാ വാലികപുഞ്ജേ വാ ജമ്ബുധജം ഠപേത്വാ, - "യോ വാദം ആരോപേതും സക്കോതി, സോ ഇമം മദ്ദതൂ"തി വത്വാ ഗാമം പവിസന്തി. ഏവം ഗാമേന ഗാമം വിചരന്തിയോ സാവത്ഥിം പാപുണിത്വാ തഥേവ ഗാമദ്വാരേ ജമ്ബുധജം ഠപേത്വാ സമ്പത്തമനുസ്സാനം ആരോചേത്വാ അന്തോനഗരം പവിട്ഠാ.

തേന സമയേന ഭഗവാ സാവത്ഥിം നിസ്സായ ജേതവനേ വിഹരതി. അഥായസ്മാ സാരിപുത്തോ ഗിലാനേ പുച്ഛന്തോ അജഗ്ഗിതട്ഠാനം ജഗ്ഗന്തോ അത്തനോ കിച്ചമഹന്തതായ അഞ്ഞേഹി ഭിക്ഖൂഹി ദിവാതരം ഗാമം പിണ്ഡായ പവിസന്തോ ഗാമദ്വാരേ ജമ്ബുധജം ദിസ്വാ, - "കിമിദ"ന്തി ദാരകേ പുച്ഛി. തേ തമത്ഥം ആരോചേസും. തേന ഹി മദ്ദഥാതി. ന സക്കോമ, ഭന്തേ, ഭായാമാതി. "കുമാരാ മാ ഭായഥ, 'കേന അമ്ഹാകം ജമ്ബുധജോ മദ്ദാപിതോ'തി വുത്തേ, ബുദ്ധസാവകേന സാരിപുത്തത്ഥേരേന മദ്ദാപിതോ, വാദം ആരോപേതുകാമാ ജേതവനേ ഥേരസ്സ സന്തികം ഗച്ഛഥാതി വദേയ്യാഥാ"തി ആഹ. തേ ഥേരസ്സ വചനം സുത്വാ ജമ്ബുധജം മദ്ദിത്വാ ഛഡ്ഡേസും. ഥേരോ പിണ്ഡായ ചരിത്വാ വിഹാരം ഗതോ. പരിബ്ബാജികാപി ഗാമതോ നിക്ഖമിത്വാ, "അമ്ഹാകം ധജോ കേന മദ്ദാപിതോ"തി പുച്ഛിംസു. ദാരകാ തമത്ഥം ആരോചേസും. പരിബ്ബാജികാ പുന ഗാമം പവിസിത്വാ ഏകേകം വീഥിം ഗഹേത്വാ, - "ബുദ്ധസാവകോ കിര സാരിപുത്തോ നാമ അമ്ഹേഹി സദ്ധിം വാദം കരിസ്സതി, സോതുകാമാ നിക്ഖമഥാ"തി ആരോചേസും. മഹാജനോ നിക്ഖമി, തേന സദ്ധിം പരിബ്ബാജികാ ജേതവനം അഗമിംസു.

ഥേരോ - "അമ്ഹാകം വസനട്ഠാനേ മാതുഗാമസ്സ ആഗമനം നാമ അഫാസുക"ന്തി വിഹാരമജ്ഝേ നിസീദി. പരിബ്ബാജികായോ ഗന്ത്വാ ഥേരം പുച്ഛിംസു - "തുമ്ഹേഹി അമ്ഹാകം ധജോ മദ്ദാപിതോ"തി? ആമ, മയാ മദ്ദാപിതോതി. മയം തുമ്ഹേഹി സദ്ധിം വാദം കരിസ്സാമാതി. സാധു കരോഥ, കസ്സ പുച്ഛാ കസ്സ വിസ്സജ്ജനം ഹോതൂതി? പുച്ഛാ നാമ അമ്ഹാകം പത്താ, തുമ്ഹേ പന മാതുഗാമാ നാമ പഠമം പുച്ഛഥാതി ആഹ. താ ചതസ്സോപി ചതൂസു ദിസാസു ഠത്വാ മാതാപിതൂനം സന്തികേ ഉഗ്ഗഹിതം വാദസഹസ്സം പുച്ഛിംസു. ഥേരോ ഖഗ്ഗേന കുമുദനാളം ഛിന്ദന്തോ വിയ പുച്ഛിതം പുച്ഛിതം നിജ്ജടം നിഗ്ഗണ്ഠിം കത്വാ കഥേസി, കഥേത്വാ പുന പുച്ഛഥാതി ആഹ. ഏത്തകമേവ, ഭന്തേ, മയം ജാനാമാതി. ഥേരോ ആഹ - "തുമ്ഹേഹി വാദസഹസ്സം പുച്ഛിതം മയാ കഥിതം, അഹം പന ഏകം യേവ പഞ്ഹം പുച്ഛിസ്സാമി, തം തുമ്ഹേ കഥേഥാ"തി. താ ഥേരസ്സ വിസയം ദിസ്വാ, "പുച്ഛഥ, ഭന്തേ, ബ്യാകരിസ്സാമാ"തി വത്തും നാസക്ഖിംസു. "വദ, ഭന്തേ, ജാനമാനാ ബ്യാകരിസ്സാമാ"തി പുന ആഹംസു.

ഥേരോ അയം പന കുലപുത്തേ പബ്ബാജേത്വാ പഠമം സിക്ഖാപേതബ്ബപഞ്ഹോതി വത്വാ, - "ഏകം നാമ കി"ന്തി പുച്ഛി. താ നേവ അന്തം, ന കോടിം അദ്ദസംസു. ഥേരോ കഥേഥാതി ആഹ. ന പസ്സാമ, ഭന്തേതി. തുമ്ഹേഹി വാദസഹസ്സം പുച്ഛിതം മയാ കഥിതം, മയ്ഹം തുമ്ഹേ ഏകം പഞ്ഹമ്പി കഥേതും ന സക്കോഥ, ഏവം സന്തേ കസ്സ ജയോ കസ്സ പരാജയോതി? തുമ്ഹാകം, ഭന്തേ, ജയോ, അമ്ഹാകം പരാജയോതി. ഇദാനി കിം കരിസ്സഥാതി? താ മാതാപിതൂഹി വുത്തവചനം ആരോചേത്വാ, "തുമ്ഹാകം സന്തികേ പബ്ബജിസ്സാമാ"തി ആഹംസു. തുമ്ഹേ മാതുഗാമാ നാമ അമ്ഹാകം സന്തികേ പബ്ബജിതും ന വട്ടതി, അമ്ഹാകം പന സാസനം ഗഹേത്വാ ഭിക്ഖുനിഉപസ്സയം ഗന്ത്വാ പബ്ബജഥാതി. താ സാധൂതി ഥേരസ്സ സാസനം ഗഹേത്വാ ഭിക്ഖുനിസങ്ഘസ്സ സന്തികം ഗന്ത്വാ പബ്ബജിംസു. പബ്ബജിതാ ച പന അപ്പമത്താ ആതാപിനിയോ ഹുത്വാ നചിരസ്സേവ അരഹത്തം പാപുണിംസു.

അയം സച്ചകോ താസം ചതുന്നമ്പി കനിട്ഠഭാതികോ. താഹി ചതൂഹിപി ഉത്തരിതരപഞ്ഞോ, മാതാപിതൂനമ്പി സന്തികാ വാദസഹസ്സം, തതോ ബഹുതരഞ്ച ബാഹിരസമയം ഉഗ്ഗഹേത്വാ കത്ഥചി അഗന്ത്വാ രാജദാരകേ സിപ്പം സിക്ഖാപേന്തോ തത്ഥേവ വേസാലിയം വസതി, പഞ്ഞായ അതിപൂരിതത്താ കുച്ഛി മേ ഭിജ്ജേയ്യാതി ഭീതോ അയപട്ടേന കുച്ഛിം പരിക്ഖിപിത്വാ ചരതി, ഇമം സന്ധായ വുത്തം "സച്ചകോ നിഗണ്ഠപുത്തോ"തി.

ഭസ്സപ്പവാദകോതി ഭസ്സം വുച്ചതി കഥാമഗ്ഗോ, തം പവദതി കഥേതീതി ഭസ്സപ്പവാദകോ. **പണ്ഡിതവാദോ**തി അഹം പണ്ഡിതോതി ഏവം വാദോ. **സാധുസമ്മതോ ബഹുജനസ്സാ**തി യം യം നക്ഖത്തചാരേന ആദിസതി, തം തം യേഭുയ്യേന തഥേവ ഹോതി, തസ്മാ അയം സാധുലദ്ധികോ ഭദ്ദകോതി ഏവം സമ്മതോ മഹാജനസ്സ. **വാദേന വാദം സമാരദ്ധോ**തി കഥാമഗ്ഗേന ദോസം ആരോപിതോ. **ആയസ്മാ അസ്സജീ**തി സാരിപുത്തത്ഥേരസ്സ ആചരിയോ അസ്സജിത്ഥേരോ. **ജങ്ഘാവിഹാരം അനുചങ്കമമാനോ**തി തതോ തതോ ലിച്ഛവിരാജഗേഹതോ തം തം ഗേഹം ഗമനത്ഥായ അനുചങ്കമമാനോ. **യേനായസ്മാ അസ്സജി തേനുപസങ്കമീ**തി കസ്മാ ഉപസങ്കമി? സമയജാനനത്ഥം.

ഏവം കിരസ്സ അഹോസി - "അഹം 'സമണസ്സ ഗോതമസ്സ വാദം ആരോപേസ്സാമീ'തി ആഹിണ്ഡാമി, 'സമയം പനസ്സ ന ജാനാമീ'തി ന ആരോപേസിം. പരസ്സ ഹി സമയം ഞത്വാ ആരോപിതോ വാദോ സ്വാരോപിതോ നാമ ഹോതി. അയം പന സമണസ്സ ഗോതമസ്സ സാവകോ പഞ്ഞായതി അസ്സജിത്ഥേരോ ; സോ അത്തനോ സത്ഥു സമയേ കോവിദോ, ഏതാഹം പുച്ഛിത്വാ കഥം പതിട്ഠാപേത്വാ സമണസ്സ ഗോതമസ്സ വാദം ആരോപേസ്സാമീ"തി. തസ്മാ ഉപസങ്കമി. **വിനേതീ**തി കഥം വിനേതി, കഥം സിക്ഖാപേതീതി പുച്ഛതി. ഥേരോ പന യസ്മാ ദുക്ഖന്തി വുത്തേ ഉപാരമ്ഭസ്സ ഓകാസോ ഹോതി, മഗ്ഗഫലാനിപി പരിയായേന ദുക്ഖന്തി ആഗതാനി, അയഞ്ച ദുക്ഖന്തി വുത്തേ ഥേരം പുച്ഛേയ്യ - "ഭോ അസ്സജി, കിമത്ഥം തുമ്ഹേ പബ്ബജിതാ"തി. തതോ "മഗ്ഗഫലത്ഥായാ"തി വുത്തേ, - "നയിദം, ഭോ അസ്സജി, തുമ്ഹാകം സാസനം നാമ, മഹാആഘാതനം നാമേതം, നിരയുസ്സദോ നാമേസ, നത്ഥി തുമ്ഹാകം സുഖാസാ, ഉട്ഠായുട്ഠായ ദുക്ഖമേവ ജിരാപേന്താ ആഹിണ്ഡഥാ"തി ദോസം ആരോപേയ്യ, തസ്മാ പരവാദിസ്സ പരിയായകഥം കാതും ന വട്ടതി. യഥാ ഏസ അപ്പതിട്ഠോ ഹോതി, ഏവമസ്സ നിപ്പരിയായകഥം കഥേസ്സാമീതി ചിന്തേത്വാ, "രൂപം, ഭിക്ഖവേ, അനിച്ച"ന്തി ഇമം അനിച്ചാനത്തവസേനേവ കഥം കഥേതി. **ദുസ്സുത**ന്തി സോതും അയുത്തം.

൩൫൫. **സന്ഥാഗാരേ**തി രാജകുലാനം അത്ഥാനുസാസനസന്ഥാഗാരസാലായം. **യേന തേ ലിച്ഛവീ തേനുപസങ്കമീ**തി ഏവം കിരസ്സ അഹോസി - "അഹം പുബ്ബേ സമയം അജാനനഭാവേന സമണസ്സ ഗോതമസ്സ വാദം ന ആരോപേസിം, ഇദാനി പനസ്സ മഹാസാവകേന കഥിതം സമയം ജാനാമി, ഇമേ ച മമ അന്തേവാസികാ പഞ്ചസതാ ലിച്ഛവീ സന്നിപതിതാ. ഏതേഹി സദ്ധിം ഗന്ത്വാ സമണസ്സ ഗോതമസ്സ വാദം ആരോപേസ്സാമീ"തി തസ്മാ ഉപസങ്കമി. **ഞാതഞ്ഞതരേനാ**തി ഞാതേസു അഭിഞ്ഞാതേസു പഞ്ചവഗ്ഗിയത്ഥേരേസു അഞ്ഞതരേന. **പതിട്ഠിത**ന്തി യഥാ തേന പതിട്ഠിതം. സചേ ഏവം പതിട്ഠിസ്സതി, അഥ പന അഞ്ഞദേവ വക്ഖതി, തത്ര മയാ കിം സക്കാ കാതുന്തി ഇദാനേവ പിട്ഠിം പരിവത്തേന്തോ ആഹ. **ആകഡ്ഢേയ്യാ**തി അത്തനോ അഭിമുഖം കഡ്ഢേയ്യ. **പരികഡ്ഢേയ്യാ**തി

പുരതോ പടിപണാമേയ്യ. **സമ്പരികഡ്ഢേയ്യാ**തി കാലേന ആകഡ്ഢേയ്യ, കാലേന പരികഡ്ഢേയ്യ. **സോണ്ഡികാകിലഞ്ജ**ന്തി സുരാഘരേ പിട്ഠകിലഞ്ജം. **സോണ്ഡികാധുത്തോ**തി സുരാധുത്തോ. **വാലം കണ്ണേ ഗഹേത്വാ**തി സുരാപരിസ്സാവനത്ഥവികം ധോവിതുകാമോ കസടനിധുനനത്ഥം ഉഭോസു കണ്ണേസു ഗഹേത്വാ. **ഓധുനേയ്യാ**തി അധോമുഖം കത്വാ ധുനേയ്യ. **നിദ്ധുനേയ്യാ**തി ഉദ്ധംമുഖം കത്വാ ധുനേയ്യ. **നിപ്ഫോടേയ്യാ**തി പുനപ്പുനം പപ്ഫോടേയ്യ. **സാണധോവികം നാമാ**തി ഏത്ഥ മനുസ്സാ സാണസാടകകരണത്ഥം സാണവാകേ ഗഹേത്വാ മുട്ഠിം മുട്ഠിം ബന്ധിത്വാ ഉദകേ പക്ഖിപന്തി. തേ തതിയദിവസേ സുട്ഠു കിലിന്നാ ഹോന്തി. അഥ മനുസ്സാ അമ്ബിലയാഗുസുരാദീനി ആദായ തത്ഥ ഗന്ത്വാ സാണമുട്ഠിം ഗഹേത്വാ, ദക്ഖിണതോ വാമതോ സമ്മുഖാ ചാതി തീസു ഫലകേസു സകിം ദക്ഖിണഫലകേ, സകിം വാമഫലകേ, സകിം സമ്മുഖഫലകേ പഹരന്താ അമ്ബിലയാഗുസുരാദീനി ഭുഞ്ജന്താ പിവന്താ ഖാദന്താ ധോവന്തി. മഹന്താ കീളാ ഹോതി. രഞ്ഞോ നാഗോ തം കീളം ദിസ്വാ ഗമ്ഭീരം ഉദകം അനുപവിസിത്വാ സോണ്ഡായ ഉദകം ഗഹേത്വാ സകിം കുമ്ഭേ സകിം പിട്ഠിയം സകിം ഉഭോസു പസ്സേസു സകിം അന്തരസത്ഥിയം പക്ഖിപന്തോ കീളിത്ഥ. തദുപാദായ തം കീളിതജാതം സാണധോവികം നാമ വുച്ചതി , തം സന്ധായ വുത്തം - ''സാണധോവികം നാമ കീളിതജാതം കീളതീ''തി. **കിം സോ ഭവമാനോ സച്ചകോ നിഗണ്ഠപുത്തോ, യോ ഭഗവതോ വാദം ആരോപേസ്സതീ**തി യോ സച്ചകോ നിഗണ്ഠപുത്തോ ഭഗവതോ വാദം ആരോപേസ്സതി, സോ കിം ഭവമാനോ കിം യക്ഖോ ഭവമാനോ ഉദാഹു ഇന്ദോ, ഉദാഹു ബ്രഹ്മാ ഭവമാനോ ഭഗവതോ വാദം ആരോപേസ്സതി? ന ഹി സക്കാ പകതിമനുസ്സേന ഭഗവതോ വാദം ആരോപേതുന്തി അയമേത്ഥ അധിപ്പായോ.

൩൫൨. **തേന ഖോ പന സമയേനാ**തി യസ്മിം സമയേ സച്ചകോ ആരാമം പാവിസി, തസ്മിം. കിസ്മിം പന സമയേ പാവിസീതി? മഹാമജ്ഝന്ഹികസമയേ. കസ്മാ പന തസ്മിം സമയേ ചങ്കമന്തീതി? പണീതഭോജനപച്ചയസ്സ ഥിനമിദ്ധസ്സ വിനോദനത്ഥം. ദിവാപധാനികാ വാ തേ. താദിസാനഞ്ഹി പച്ഛാഭത്തം ചങ്കമിത്വാ ന്ഹത്വാ സരീരം ഉതും ഗണ്ഹാപേത്വാ നിസജ്ജ സമണധമ്മം കരോന്താനം ചിത്തം ഏകഗ്ഗം ഹോതി. **യേന തേ ഭിക്ഖൂ**തി സോ കിര കുഹിം സമണോ ഗോതമോതി പരിവേണതോ പരിവേണം ഗന്ത്വാ പുച്ഛിത്വാ പവിസിസ്സാമീതി വിലോകേന്തോ അരഞ്ഞേ ഹത്ഥീ വിയ ചങ്കമേ ചങ്കമമാനേ പംസുകൂലികഭിക്ഖൂ ദിസ്വാ തേസം സന്തികം അഗമാസി. തം സന്ധായ, ''യേന തേ ഭിക്ഖൂ''തിആദി വുത്തം. **കഹം നു ഖോ, ഭോ**തി കതരസ്മിം ആവാസേ വാ മണ്ഡപേ വാതി അത്ഥോ. **ഏസ, അഗ്ഗിവേസ്സന, ഭഗവാ**തി തദാ കിര ഭഗവാ പച്ചൂസകാലേ മഹാകരുണാ സമാപത്തിം സമാപജ്ജിത്വാ ദസസഹസ്സചക്കവാളേ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണജാലം പത്ഥരിത്വാ ബോധനേയ്യസത്തം ഓലോകേന്തോ അദ്ദസ - ''സ്വേ സച്ചകോ നിഗണ്ഠപുത്തോ മഹതിം ലിച്ഛവിപരിസം ഗഹേത്വാ മമ വാദം ആരോപേതുകാമോ ആഗമിസ്സതീ''തി. തസ്മാ പാതോവ സരീരപടിജഗ്ഗനം കത്വാ ഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവാരോ വേസാലിയം പിണ്ഡായ ചരിത്വാ പിണ്ഡപാതപടിക്കന്തോ മഹാപരിസായ നിസീദിതും സുഖട്ഠാനേ നിസീദിസ്സാമീതി ഗന്ധകുടിം അപവിസിത്വാ മഹാവനേ അഞ്ഞതരസ്മിം രുക്ഖമൂലേ ദിവാവിഹാരം നിസീദി. തേ ഭിക്ഖൂ ഭഗവതോ വത്തം ദസ്സേത്വാ

ആഗതാ, സച്ചകേന പുട്ഠാ ദൂരേ നിസിന്നം ഭഗവന്തം ദസ്സേന്താ, ‘‘ഏസ അഗ്ഗിവേസ്സന ഭഗവാ’’തി ആഹംസു.

മഹതിയാ ലിച്ഛവിപരിസായ സദ്ധിന്തി ഹേട്ഠാ പഞ്ചമത്തേഹി ലിച്ഛവിസതേഹി പരിവുതോതി വുത്തം. തേ ഏതസ്സ അന്തേവാസികായേവ, അന്തോവേസാലിയം പന സച്ചകോ പഞ്ചമത്താനി ലിച്ഛവിരാജസതാനി ഗഹേത്വാ, ‘‘വാദത്ഥികോ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമന്തോ’’തി സുത്വാ ദ്വിന്നം പണ്ഡിതാനം കഥാസല്ലാപം സോസ്സാമാതി യേഭുയ്യേന മനുസ്സാ നിക്ഖന്താ, ഏവം സാ പരിസാ മഹതീ അപരിച്ഛിന്നഗണനാ അഹോസി. തം സന്ധായേതം വുത്തം. **അഞ്ജലിം പണാമേത്വാ**തി ഏതേ ഉഭതോപക്ഖികാ, തേ ഏവം ചിന്തേസും - ‘‘സചേ നോ മിച്ഛാദിട്ഠികാ ചോദേസ്സന്തി, ‘കസ്മാ തുമ്ഹേ സമണം ഗോതമം വന്ദിത്ഥാ’തി, തേസം, ‘കിം അഞ്ജലിമത്തകരണേനപി വന്ദിതം ഹോതീ’തി വക്ഖാമ. സചേ നോ സമ്മാദിട്ഠികാ ചോദേസ്സന്തി, ‘കസ്മാ ഭഗവന്തം ന വന്ദിത്ഥാ’തി, ‘കിം സീസേന ഭൂമിം പഹരന്തേനേവ വന്ദിതം ഹോതി, നനു അഞ്ജലികമ്മമ്പി വന്ദനാ ഏവാ’തി വക്ഖാമാ’’തി. **നാമ ഗോത്ത**ന്തി, ഭോ ഗോതമ, അഹം അസുകസ്സ പുത്തോ ദത്തോ നാമ മിത്തോ നാമ ഇധ ആഗതോതി വദന്താ നാമം സാവേന്തി നാമ. ഭോ ഗോതമ, അഹം വാസിട്ഠോ നാമ കച്ചാനോ നാമ ഇധ ആഗതോതി വദന്താ ഗോത്തം സാവേന്തി നാമ. ഏതേ കിര ദലിദ്ദാ ജിണ്ണകുലപുത്താ പരിസമജ്ഝേ നാമഗോത്തവസേന പാകടാ ഭവിസ്സാമാതി ഏവം അകംസു. യേ പന തുണ്ഹീഭൂതാ നിസീദിംസു, തേ കേരാടികാ ചേവ അന്ധബാലാ ച. തത്ഥ കേരാടികാ, ‘‘ഏകം ദ്വേ കഥാസല്ലാപേ കരോന്തോ വിസ്സാസികോ ഹോതി, അഥ വിസ്സാസേ സതി ഏകം ദ്വേ ഭിക്ഖാ അദാതും ന യുത്ത’’ന്തി തതോ അത്താനം മോചേന്താ തുണ്ഹീ നിസീദന്തി. അന്ധബാലാ അഞ്ഞാണതായേവ അവക്ഖിത്തമത്തികാപിണ്ഡോ വിയ യത്ഥ കത്ഥചി തുണ്ഹീഭൂതാ നിസീദന്തി.

൩൫൪. **കിഞ്ചിദേവ ദേസ**ന്തി കഞ്ചി ഓകാസം കിഞ്ചി കാരണം, അഥസ്സ ഭഗവാ പഞ്ഹപുച്ഛനേ ഉസ്സാഹം ജനേന്തോ ആഹ - **പുച്ഛ, അഗ്ഗിവേസ്സന, യദാകങ്ഖസീ**തി. തസ്സത്ഥോ - ‘‘പുച്ഛ യദി ആകങ്ഖസി, ന മേ പഞ്ഹവിസ്സജ്ജനേ ഭാരോ അത്ഥി’’. അഥ വാ ‘‘പുച്ഛ യം ആകങ്ഖസി, സബ്ബം തേ വിസ്സജ്ജേസ്സാമീ’’തി സബ്ബഞ്ഞുപവാരണം പവാരേസി അസാധാരണം പച്ചേകബുദ്ധഅഗ്ഗസാവമഹാസാവകേഹി. തേ ഹി യദാകങ്ഖസീതി ന വദന്തി, സുത്വാ വേദിസ്സാമാതി വദന്തി. ബുദ്ധാ പന ‘‘പുച്ഛാവുസോ, യദാകങ്ഖസീ’’തി (സം॰ നി॰ ൧.൨൩൭) വാ, ‘‘പുച്ഛ, മഹാരാജ, യദാകങ്ഖസീ’’തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൧൬൨) വാ,

> ‘‘പുച്ഛ വാസവ മം പഞ്ഹം, യം കിഞ്ചി മനസിച്ഛസി;
> തസ്സ തസ്സേവ പഞ്ഹസ്സ, അഹം അന്തം കരോമി തേ’’ ഇതി. (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൫൬) വാ,

‘‘തേന ഹി ത്വം, ഭിക്ഖു, സകേ ആസനേ നിസീദിത്വാ പുച്ഛ യദാകങ്ഖസീ’’തി (മ॰ നി॰ ൩.൮൫) വാ,

> ‘‘ബാവരിസ്സ ച തുയ്ഹം വാ, സബ്ബേസം സബ്ബസംസയം;
> കതാവകാസാ പുച്ഛവ്ഹോ, യം കിഞ്ചി മനസിച്ഛഥാ’’തി. (സു॰ നി॰ ൧൦൩൬) വാ,

> “പുച്ഛ മം സഭിയ പഞ്ഹം, യം കിഞ്ചി മനസിച്ഛസി;
> തസ്സ തസ്സേവ പഞ്ഹസ്സ, അഹം അന്തം കരോമി തേ” ഇതി. (സു॰ നി॰ ൧൦൭൩) വാ -

തേസം തേസം യക്ഖനരിന്ദദേവസമണബ്രാഹ്മണപരിബ്ബാജകാനം സബ്ബഞ്ഞുപവാരണം പവാരേന്തി. അനച്ഛരിയഞ്ചേതം, യം ഭഗവാ ബുദ്ധഭൂമിം പത്വാ ഏതം പവാരണം പവാരേയ്യ. യോ ബോധിസത്തഭൂമിയം പദേസഞാണേപി ഠിതോ

> “കോണ്ഡഞ്ഞ പഞ്ഹാനി വിയാകരോഹി,
> യാചന്തി തം ഇസയോ സാധുരൂപാ;
> കോണ്ഡഞ്ഞ ഏസോ മനുജേസു ധമ്മോ,
> യം വുദ്ധമാഗച്ഛതി ഏസ ഭാരോ”തി. (ജാ॰ ൨.൧൭.൬൦) -

ഏവം സക്കാദീനം അത്ഥായ ഇസീഹി യാചിതോ

> “കതാവകാസാ പുച്ഛന്തു ഭോന്തോ,
> യം കിഞ്ചി പഞ്ഹം മനസാഭിപത്ഥിതം;
> അഹഞ്ഹി തം തം വോ വിയാകരിസ്സം,
> ഞത്വാ സയം ലോകമിമം പരഞ്ചാ”തി. (ജാ॰ ൨.൧൭.൬൧);

ഏവം സരഭങ്ഗകാലേ, സമ്ഭവജാതകേ ച സകലജമ്ബുദീപം തിക്ഖത്തും വിചരിത്വാ പഞ്ഹാനം അന്തകരം അദിസ്വാ സുചിരതേന ബ്രാഹ്മണേന പഞ്ഹം പുട്ഠോ ഓകാസേ കാരിതേ, ജാതിയാ സത്തവസ്സോ രഥികായം പംസും കീളന്തോ പല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാ അന്തരവീഥിയം നിസിന്നോവ -

> “തഗ്ഘ തേ അഹമക്ഖിസ്സം, യഥാപി കുസലോ തഥാ;
> രാജാ ച ഖോ തം ജാനാതി, യദി കാഹതി വാ ന വാ”തി. (ജാ॰ ൧.൧൬.൧൭൨) -

സബ്ബഞ്ഞുപവാരണം പവാരേസി.

ഏവം ഭഗവതാ സബ്ബഞ്ഞുപവാരണായ പവാരിതായ അത്തമനോ പഞ്ഹം പുച്ഛന്തോ, “കഥം പന, ഭോ ഗോതമാ”തിആദിമാഹ.

അഥസ്സ ഭഗവാ, “പസ്സഥ, ഭോ, അഞ്ഞം സാവകേന കഥിതം, അഞ്ഞം സത്ഥാ കഥേതി, നനു മയാ പടികച്ചേവ വുത്തം, ‘സചേ തഥാ പതിട്ഠിസ്സതി, യഥാസ്സ സാവകേന പതിട്ഠിതം, ഏവാഹം വാദം ആരോപേസ്സാമീ’തി. അയം പന അഞ്ഞമേവ കഥേതി, തത്ഥ കിം മയാ സക്കാ കാതു”ന്തി ഏവം നിഗണ്ഠസ്സ വചനോകാസോ മാ ഹോതൂതി ഹേട്ഠാ അസ്സജിത്ഥേരേന കഥിതനിയാമേനേവ കഥേന്തോ, **ഏവം ഖോ അഹം, അഗ്ഗിവേസ്സനാ**തിആദിമാഹ. **ഉപമാ മം, ഭോ ഗോതമ, പടിഭാതീ**തി, ഭോ ഗോതമ, മയ്ഹം ഏകാ ഉപമാ ഉപട്ഠാതി, ആഹരാമി തം ഉപമന്തി വദതി. **പടിഭാതു തം, അഗ്ഗിവേസ്സനാ**തി ഉപട്ഠാതു തേ, അഗ്ഗിവേസ്സന, ആഹര തം ഉപമം വിസത്ഥോതി ഭഗവാ അവോച. **ബലകരണീയാ**തി ബാഹുബലേന കത്തബ്ബാ കസിവാണിജ്ജാദികാ കമ്മന്താ. **രൂപത്തായം പുരിസപുഗ്ഗലോ**തി രൂപം അത്താ അസ്സാതി **രൂപത്താ,** രൂപം

അത്താതി ഗഹേത്വാ ഠിതപുഗ്ഗലം ദീപേതി. **രൂപേ പതിട്ഠായാതി** തസ്മിം അത്താതി ഗഹിതരൂപേ പതിട്ഠഹിത്വാ. **പുഞ്ഞം വാ അപുഞ്ഞം വാ പസവതീതി** കുസലം വാ അകുസലം വാ പടിലഭതി. **വേദനത്താദീസുപി** ഏസേവ നയോ. ഇമിനാ കിം ദീപേതി? ഇമേ പഞ്ചക്ഖന്ധാ ഇമേസം സത്താനം പഥവീ വിയ പതിട്ഠാ, തേ ഇമേസു പഞ്ചസു ഖന്ധേസു പതിട്ഠായ കുസലാകുസലകമ്മം നാമ ആയൂഹന്തി. തുമ്ഹേ ഏവരൂപം വിജ്ജമാനമേവ അത്താനം പടിസേധേന്തോ പഞ്ചക്ഖന്ധാ അനത്താതി ദീപേഥാതി അതിവിയ സകാരണം കത്വാ ഉപമം ആഹരി. ഇമിനാ ച നിഗണ്ഠേന ആഹടഓപമ്മം നിയതമേവ , സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധതോ അഞ്ഞോ തസ്സ കഥം ഛിന്ദിത്വാ വാദേ ദോസം ദാതും സമത്ഥോ നാമ നത്ഥി. ദുവിധാ ഹി പുഗ്ഗലാ ബുദ്ധവേനേയ്യാ ച സാവകവേനേയ്യാ ച. സാവകവേനേയ്യേ സാവകാപി വിനേന്തി ബുദ്ധാപി. ബുദ്ധവേനേയ്യേ പന സാവകാ വിനേതും ന സക്കോന്തി, ബുദ്ധാവ വിനേന്തി. അയമ്പി നിഗണ്ഠോ ബുദ്ധവേനേയ്യോ, തസ്മാ ഏതസ്സ വാദം ഛിന്ദിത്വാ അഞ്ഞോ ദോസം ദാതും സമത്ഥോ നാമ നത്ഥി. തേനസ്സ ഭഗവാ സയമേവ വാദേ ദോസദസ്സനത്ഥം **നനു ത്വം, അഗ്ഗിവേസ്സനാ**തിആദിമാഹ.

അഥ നിഗണ്ഠോ ചിന്തേസി - ''അതിവിയ സമണോ ഗോതമോ മമ വാദം പതിട്ഠപേതി, സചേ ഉപരി കോചി ദോസോ ഭവിസ്സതി, മമം ഏകകംയേവ നിഗ്ഗണ്ഹിസ്സതി. ഹന്ദാഹം ഇമം വാദം മഹാജനസ്സാപി മത്ഥകേ പക്ഖിപാമീ''തി, തസ്മാ ഏവമാഹ - **അഹമ്പി, ഭോ ഗോതമ, ഏവം വദാമി രൂപം മേ അത്താ...പേ... വിഞ്ഞാണം മേ അത്താതി, അയഞ്ച മഹതീ ജനതാ**തി. ഭഗവാ പന നിഗണ്ഠതോ സതഗുണേനപി സഹസ്സഗുണേനപി സതസഹസ്സഗുണേനപി വാദീവരതരോ, തസ്മാ ചിന്തേസി - ''അയം നിഗണ്ഠോ അത്താനം മോചേത്വാ മഹാജനസ്സ മത്ഥകേ വാദം പക്ഖിപതി, നാസ്സ അത്താനം മോചേതും ദസ്സാമി, മഹാജനതോ നിവത്തേത്വാ ഏകകംയേവ നം നിഗ്ഗണ്ഹിസ്സാമീ''തി. അഥ നം **കിഞ്ഹി തേ, അഗ്ഗിവേസ്സനാ**തിആദിമാഹ. തസ്സത്ഥോ - നായം ജനതാ മമ വാദം ആരോപേതും ആഗതാ, ത്വംയേവ സകലം വേസാലിം സംവട്ടിത്വാ മമ വാദം ആരോപേതും ആഗതോ, തസ്മാ ത്വം സകമേവ വാദം നിവേഠേഹി, മാ മഹാജനസ്സ മത്ഥകേ പക്ഖിപസീതി. സോ പടിജാനന്തോ **അഹഞ്ഹി, ഭോ ഗോതമാ**തിആദിമാഹ.

൩൫൭. ഇതി ഭഗവാ നിഗണ്ഠസ്സ വാദം പതിട്ഠപേത്വാ, **തേന ഹി, അഗ്ഗിവേസ്സനാ**തി പുച്ഛം ആരഭി. തത്ഥ **തേന ഹീ**തി കാരണത്ഥേ നിപാതോ. യസ്മാ ത്വം പഞ്ചക്ഖന്ധേ അത്തതോ പടിജാനാസി, തസ്മാതി അത്ഥോ. **സകസ്മിം വിജിതേ**തി അത്തനോ രട്ഠേ. **ഘാതേതായം വാ ഘാതേതു**ന്തി ഘാതാരഹം ഘാതേതബ്ബയുത്തകം ഘാതേതും . **ജാപേതായം വാ ജാപേതു**ന്തി ധനജാനിരഹം ജാപേതബ്ബയുത്തം ജാപേതും ജിണ്ണധനം കാതും. **പബ്ബാജേതായം വാ പബ്ബാജേതു**ന്തി സകരട്ഠതോ പബ്ബാജനാരഹം പബ്ബാജേതും, നീഹരിതും. **വത്തിതുഞ്ച അരഹതീ**തി വത്തതി ചേവ വത്തിതുഞ്ച അരഹതി. വത്തിതും യുത്തോതി ദീപേതി. ഇതി നിഗണ്ഠോ അത്തനോ വാദഭേദനത്ഥം ആഹടകാരണമേവ അത്തനോ മാരണത്ഥായ ആവുധം തിഖിണം കരോന്തോ വിയ വിസേസേത്വാ ദീപേതി, യഥാ തം ബാലോ. **ഏവം മേ രൂപം ഹോതൂ**തി മമ രൂപം ഏവംവിധം ഹോതു, പാസാദികം അഭിരൂപം അലങ്കതപ്പടിയത്തം സുവണ്ണതോരണം വിയ സുസജ്ജിതചിത്തപടോ വിയ ച മനാപദസ്സനന്തി.

ഏവം മേ രൂപം മാ അഹോസീതി മമ രൂപം ഏവംവിധം മാ ഹോതു, ദുബ്ബണ്ണം ദുസ്സണ്ഠിതം വലിതപലിതം തിലകസമാകിണ്ണന്തി.

തുണ്ഹീ അഹോസീതി നിഗണ്ഠോ ഇമസ്മിം ഠാനേ വിരദ്ധഭാവം ഞത്വാ, "സമണോ ഗോതമോ മമ വാദം ഭിന്ദനത്ഥായ കാരണം ആഹരി, അഹം ബാലതായ തമേവ വിസേസേത്വാ ദീപേസിം, ഇദാനി നട്ഠോമ്ഹി, സചേ വത്തതീതി വക്ഖാമി, ഇമേ രാജാനോ ഉട്ഠഹിത്വാ, 'അഗ്ഗിവേസ്സന, ത്വം മമ രൂപേ വസോ വത്തതീതി വദസി, യദി തേ രൂപേ വസോ വത്തതി, കസ്മാ ത്വം യഥാ ഇമേ ലിച്ഛവിരാജാനോ താവതിംസദേവസദിസേഹി അത്തഭാവേഹി വിരോചന്തി അഭിരൂപാ പാസാദികാ, ഏവം ന വിരോചസീ'തി. സചേ ന വത്തതീതി വക്ഖാമി, സമണോ ഗോതമോ ഉട്ഠഹിത്വാ, 'അഗ്ഗിവേസ്സന, ത്വം പുബ്ബേ വത്തതി മേ രൂപസ്മിം വസോതി വത്വാ ഇദാനി പടിക്ഖിപസീ'തി വാദം ആരോപേസ്സതി. ഇതി വത്തതീതി വുത്തേപി ഏകോ ദോസോ, ന വത്തതീതി വുത്തേപി ഏകോ ദോസോ"തി തുണ്ഹീ അഹോസി. ദുതിയമ്പി ഭഗവാ പുച്ഛി, ദുതിയമ്പി തുണ്ഹീ അഹോസി. യസ്മാ പന യാവതതിയം ഭഗവതാ പുച്ഛിതേ അബ്യാകരോന്തസ്സ സത്തധാ മുദ്ധാ ഫലതി, ബുദ്ധാ ച നാമ സത്താനംയേവ അത്ഥായ കപ്പസതസഹസ്സാധികാനി ചത്താരി അസങ്ഖ്യേയ്യാനി പാരമീനം പൂരിതത്താ സത്തേസു ബലവഅനുദ്ദയാ ഹോന്തി. തസ്മാ യാവതതിയം അപുച്ഛിത്വാ അഥ ഖോ ഭഗവാ സച്ചകം നിഗണ്ഠപുത്തം ഏതദവോച - ഏതം "ബ്യാകരോഹീ ദാനീ"തിആദിവചനം അവോച.

തത്ഥ **സഹധമ്മിക**ന്തി സഹേതുകം സകാരണം. വജിരം പാണിമ്ഹി അസ്സാതി **വജിരപാണി. യക്ഖോ**തി ന യോ വാ സോ വാ യക്ഖോ, സക്കോ ദേവരാജാതി വേദിതബ്ബോ. **ആദിത്ത**ന്തി അഗ്ഗിവണ്ണം. **സമ്പജ്ജലിത**ന്തി സുട്ഠു പജ്ജലിതം. **സജോതിഭൂത**ന്തി സമന്തതോ ജോതിഭൂതം, ഏകഗ്ഗിജാലഭൂതന്തി അത്ഥോ. **ഠിതോ ഹോതീ**തി മഹന്തം സീസം, കന്ദലമകുലസദിസാ ദാഠാ, ഭയാനകാനി അക്ഖിനാസാദീനീതി ഏവം വിരൂപരൂപം മാപേത്വാ ഠിതോ. കസ്മാ പനേസ ആഗതോതി? ദിട്ഠിവിസ്സജ്ജാപനത്ഥം. അപിച, "അഹഞ്ചേവ ഖോ പന ധമ്മം ദേസേയ്യം, പരേ ച മേ ന ആജാനേയ്യു"ന്തി ഏവം ധമ്മദേസനായ അപ്പോസ്സുക്കഭാവം ആപന്നേ ഭഗവതി സക്കോ മഹാബ്രഹ്മുനാ സദ്ധിം ആഗന്ത്വാ, "ഭഗവാ ധമ്മം ദേസേഥ, തുമ്ഹാകം ആണായ അവത്തമാനേ മയം വത്താപേസ്സാമ, തുമ്ഹാകം ധമ്മചക്കം ഹോതു, അമ്ഹാകം ആണാചക്ക"ന്തി പടിഞ്ഞമകാസി. തസ്മാ "അജ്ജ സച്ചകം താസേത്വാ പഞ്ഹം വിസ്സജ്ജാപേസ്സാമീ"തി ആഗതോ.

ഭഗവാ ചേവ പസ്സതി, സച്ചകോ ച നിഗണ്ഠപുത്തോതി യദി ഹി തം അഞ്ഞേപി പസ്സേയ്യും. തം കാരണം അഗരു അസ്സ, "സമണോ ഗോതമോ സച്ചകം അത്തനോ വാദേ അനോതരന്തം ഞത്വാ യക്ഖം ആവാഹേത്വാ ദസ്സേസി, തതോ സച്ചകോ ഭയേന കഥേസീ"തി വദേയ്യും. തസ്മാ ഭഗവാ ചേവ പസ്സതി സച്ചകോ ച. തസ്സ തം ദിസ്വാവ സകലസരീരതോ സേദാ മുച്ചിംസു, അന്തോകുച്ഛി വിപരിവത്തമാനാ മഹാരവം രവി. സോ "അഞ്ഞേപി നു ഖോ പസ്സന്തീ"തി ഓലോകേന്തോ കസ്സചി ലോമഹംസമത്തമ്പി ന അദ്ദസ. തതോ - "ഇദം ഭയം മമേവ ഉപ്പന്നം. സചാഹം യക്ഖോതി വക്ഖാമി, 'കിം തുയ്ഹമേവ അക്ഖീനി അത്ഥി, ത്വമേവ യക്ഖം പസ്സസി, പഠമം യക്ഖം അദിസ്വാ സമണേന ഗോതമേന വാദസങ്ഘാടേ ഖിത്തോവ യക്ഖം പസ്സസീ'തി വദേയ്യു"ന്തി ചിന്തേത്വാ - "ന ദാനി മേ ഇധ അഞ്ഞം പടിസരണം അത്ഥി,

അഞ്ഞത്ര സമണാ ഗോതമാ”തി മഞ്ഞമാനോ, അഥ ഖോ സച്ചകോ നിഗണ്ഠപുത്തോ…പേ॰… ഭഗവന്തം ഏതദവോച. **താണം ഗവേസീ**തി താണന്തി ഗവേസമാനോ. **ലേണം ഗവേസീ**തി ലേണന്തി ഗവേസമാനോ. **സരണം ഗവേസീ**തി സരണന്തി ഗവേസമാനോ. ഏത്ഥ ച തായതി രക്ഖതീതി **താണം**. നിലീയന്തി ഏത്ഥാതി **ലേണം**. സരതീതി **സരണം,** ഭയം ഹിംസതി വിദ്ധംസേതീതി അത്ഥോ.

൩൮൨. മനസി കരിത്വാതി മനമ്ഹി കത്വാ പച്ചവേക്ഖിത്വാ ഉപധാരേത്വാ. **ഏവം മേ വേദനാ ഹോതൂ**തി കുസലാവ ഹോതു, സുഖാവ ഹോതു. **ഏവം മേ സഞ്ഞാ ഹോതൂ**തി കുസലാവ ഹോതു, സുഖാവ ഹോതു, സോമനസ്സസമ്പയുത്താവ ഹോതൂതി. **സങ്ഖാരവിഞ്ഞാണേസുപി** ഏസേവ നയോ. **മാ അഹോസീ**തി ഏത്ഥ പന വുത്തവിപരിയായേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **കല്ലം നൂ**തി യുത്തം നു. **സമനുപസ്സിതു**ന്തി “ഏതം മമ ഏസോഹമസ്മി ഏസോ മേ അത്താ”തി ഏവം തണ്ഹാമാനദിട്ഠിവസേന പസ്സിതും. **നോ ഹിദം, ഭോ ഗോതമാ**തി ന യുത്തമേതം, ഭോ ഗോതമ. ഇതി ഭഗവാ യഥാ നാമ ഛേകോ അഹിതുണ്ഡികോ സപ്പദട്ഠവിസം തേനേവ സപ്പേന പുന ഡംസാപേത്വാ ഉബ്ബാഹേയ്യ, ഏവം തസ്സംയേവ പരിസതി സച്ചകം നിഗണ്ഠപുത്തം തേനേവ മുഖേന പഞ്ചക്ഖന്ധാ അനിച്ചാ ദുക്ഖാ അനത്താതി വദാപേസി. **ദുക്ഖം അല്ലീനോ**തി ഇമം പഞ്ചക്ഖന്ധദുക്ഖം തണ്ഹാദിട്ഠീഹി അല്ലീനോ. **ഉപഗതോ അജ്ഝോസിതോ**തിപി തണ്ഹാദിട്ഠിവസേനേവ വേദിതബ്ബോ. **ദുക്ഖം ഏതം മമാ**തിആദീസു പഞ്ചക്ഖന്ധദുക്ഖം തണ്ഹാമാനദിട്ഠിവസേന സമനുപസ്സതീതി അത്ഥോ. **പരിജാനേയ്യാ**തി അനിച്ചം ദുക്ഖം അനത്താതി തീരണപരിഞ്ഞായ പരിതോ ജാനേയ്യ. **പരിക്ഖേപേത്വാ**തി ഖയം വയം അനുപ്പാദം ഉപനേത്വാ.

൩൮൫. **നവ**ന്തി തരുണം. **അകുക്കുകജാത**ന്തി പുപ്ഫഗ്ഗഹണകാലേ അന്തോ അങ്ഗുട്ഠപ്പമാണോ ഏകോ ഘനദണ്ഡകോ നിബ്ബത്തതി, തേന വിരഹിതന്തി അത്ഥോ. **രിത്തോ**തി സുഞ്ഞോ അന്തോസാരവിരഹിതോ. രിത്തത്താവ **തുച്ഛോ**. **അപരദ്ധോ**തി പരാജിതോ. **ഭാസിതാ ഖോ പന തേ**തി ഇദം ഭഗവാ തസ്സ മുഖരഭാവം പകാസേത്വാ നിഗ്ഗണ്ഹന്തോ ആഹ. സോ കിര പുബ്ബേ പൂരണാദയോ ഛ സത്ഥാരോ ഉപസങ്കമിത്വാ പഞ്ഹം പുച്ഛതി. തേ വിസ്സജ്ജേതും ന സക്കോന്തി. അഥ നേസം പരിസമജ്ഝേ മഹന്തം വിപ്പകാരം ആരോപേത്വാ ഉട്ഠായ ജയം പവേദേന്തോ ഗച്ഛതി. സോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധമ്പി തഥേവ വിഹേഠേസ്സാമീതി സഞ്ഞായ ഉപസങ്കമിത്വാ -

“അമ്ഭോ കോ നാമ യം രുക്ഖോ, സിന്നപത്തോ സകണ്ടകോ;
യത്ഥ ഏകപ്പഹാരേന, ഉത്തമങ്ഗം വിഭിജ്ജിത”ന്തി.

അയം ഖദിരം ആഹച്ച അസാരകരുക്ഖപരിചിതോ മുദുതുണ്ഡസകുണോ വിയ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസാരം ആഹച്ച ഞാണതുണ്ഡഭേദം പത്തോ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസ്സ ഥദ്ധഭാവം അഞ്ഞാസി. തദസ്സ പരിസമജ്ഝേ പകാസേന്തോ **ഭാസിതാ ഖോ പന തേ**തിആദിമാഹ. **നത്ഥി ഏതരഹീ**തി ഉപാദിന്നകസരീരേ സേദോ നാമ നത്ഥീതി ന വത്തബ്ബം, ഏതരഹി പന നത്ഥീതി വദതി. **സുവണ്ണവണ്ണം കായം വിവരീ**തി ന സബ്ബം കായം വിവരി. ബുദ്ധാ നാമ ഗണ്ഠികം പടിമുഞ്ചിത്വാ പടിച്ഛന്നസരീരാ പരിസതി ധമ്മം ദേസേന്തി. അഥ ഭഗവാ ഗലവാടകസമ്മുഖട്ഠാനേ ചീവരം ഗഹേത്വാ ചതുരങ്ഗുലമത്തം ഓതാരേസി. ഓതാരിതമത്തേ പന തസ്മിം സുവണ്ണവണ്ണാ രസ്മിയോ

പുഞ്ജപുഞ്ജാ ഹുത്വാ സുവണ്ണഘടതോ രത്തസുവണ്ണരസധാരാ വിയ, രത്തവണ്ണവലാഹകതോ വിജ്ജുലതാ വിയ ച നിക്ഖമിത്വാ സുവണ്ണമുരജസദിസം മഹാഖന്ധം ഉത്തമസിരം പദക്ഖിണം കുരുമാനാ ആകാസേ പക്ഖന്ദിംസു. കസ്മാ പന ഭഗവാ ഏവമകാസീതി? മഹാജനസ്സ കങ്ഖാവിനോദനത്ഥം. മഹാജനോ ഹി സമണോ ഗോതമോ മയ്ഹം സേദോ നത്ഥീതി വദതി, സച്ചകസ്സ താവ നിഗണ്ഠപുത്തസ്സ യന്താരുള്ഹസ്സ വിയ സേദാ പഗ്ഘരന്തി. സമണോ പന ഗോതമോ ഘനദുപട്ടചീവരം പാരുപിത്വാ നിസിന്നോ, അന്തോ സേദസ്സ അത്ഥിതാ വാ നത്ഥിതാ വാ കഥം സക്കാ ഞാതുന്തി കങ്ഖം കരേയ്യ, തസ്സ കങ്ഖാവിനോദനത്ഥം ഏവമകാസി. **മങ്കുഭൂതോ**തി നിത്തേജഭൂതോ. **പത്തക്ഖന്ധോ**തി പതിതക്ഖന്ധോ. **അപ്പടിഭാനോ**തി ഉത്തരി അപ്പസ്സന്തോ. **നിസീദീ**തി പാദങ്ഗുട്ഠകേന ഭൂമിം കസമാനോ നിസീദി.

൩൬൫. **ദുമ്മുഖോ**തി ന വിരൂപമുഖോ, അഭിരൂപോ ഹി സോ പാസാദികോ. നാമം പനസ്സ ഏതം. **അഭബ്ബോ തം പോക്ഖരണിം പുന ഓതരിതു**ന്തി സബ്ബേസം അളാനം ഭഗ്ഗത്താ പച്ഛിന്നഗമനോ ഓതരിതും അഭബ്ബോ, തഥേവ കാകകുലലാദീനം ഭത്തം ഹോതീതി ദസ്സേതി. **വിസൂകായികാനീ**തി ദിട്ഠിവിസൂകാനി. **വിസേവിതാനീ**തി ദിട്ഠിസഞ്ചരിതാനി. **വിപ്ഫന്ദിതാനീ**തി ദിട്ഠിവിപ്ഫന്ദിതാനി. **യദിദം വാദാധിപ്പായോ**തി ഏത്ഥ **യദിദ**ന്തി നിപാതമത്തം; വാദാധിപ്പായോ ഹുത്വാ വാദം ആരോപേസ്സാമീതി അജ്ഝാസയേന ഉപസങ്കമിതും അഭബ്ബോ; ധമ്മസ്സവനായ പന ഉപസങ്കമേയ്യാതി ദസ്സേതി. **ദുമ്മുഖം ലിച്ഛവിപുത്തം ഏതദവോചാ**തി കസ്മാ അവോച ? ദുമ്മുഖസ്സ കിരസ്സ ഉപമാഹരണകാലേ സേസ ലിച്ഛവികുമാരാപി ചിന്തേസും - ''ഇമിനാ നിഗണ്ഠേന അമ്ഹാകം സിപ്പുഗ്ഗഹണട്ഠാനേ ചിരം അവമാനോ കതോ, അയം ദാനി അമിത്തസ്സ പിട്ഠിം പസ്സിതും കാലോ. മയമ്പി ഏകേകം ഉപമം ആഹരിത്വാ പാണിപ്പഹാരേന പതിതം മുഗ്ഗരേന പോഥേന്തോ വിയ തഥാ നം കരിസ്സാമ, യഥാ ന പുന പരിസമജ്ഝേ സീസം ഉക്ഖിപിതും സക്ഖിസ്സതീ''തി, തേ ഓപമ്മാനി കരിത്വാ ദുമ്മുഖസ്സ കഥാപരിയോസാനം ആഗമയമാനാ നിസീദിംസു. സച്ചകോ തേസം അധിപ്പായം ഞത്വാ, ഇമേ സബ്ബേവ ഗീവം ഉക്ഖിപിത്വാ ഓട്ഠേഹി ചലമാനേഹി ഠിതാ; സചേ പച്ചേകാ ഉപമാ ഹരിതും ലഭിസ്സന്തി, പുന മയാ പരിസമജ്ഝേ സീസം ഉക്ഖിപിതും ന സക്കാ ഭവിസ്സതി, ഹന്ദാഹം ദുമ്മുഖം അപസാദേത്വാ യഥാ അഞ്ഞസ്സ ഓകാസോ ന ഹോതി, ഏവം കഥാവാരം പച്ഛിന്ദിത്വാ സമണം ഗോതമം പഞ്ഹം പുച്ഛിസ്സാമീതി തസ്മാ ഏതദവോച. തത്ഥ **ആഗമേഹീ**തി തിട്ഠ, മാ പുന ഭണാഹീതി അത്ഥോ.

൩൬൬. **തിട്ഠതേസാ, ഭോ ഗോതമാ**തി, ഭോ ഗോതമ, ഏസാ അമ്ഹാകഞ്ചേവ അഞ്ഞേസഞ്ച പുഥുസമണബ്രാഹ്മണാനം വാചാ തിട്ഠതു. **വിലാപം വിലപിതം മഞ്ഞേ**തി ഏതഞ്ഹി വചനം വിലപിതം വിയ ഹോതി, വിപ്പലപിതമത്തം ഹോതീതി അത്ഥോ. അഥ വാ **തിട്ഠതേസാ**തി ഏത്ഥ കഥാതി ആഹരിത്വാ വത്തബ്ബാ. **വാചാവിലാപം വിലപിതം മഞ്ഞേ**തി ഏത്ഥ പനിദം വാചാനിച്ഛാരണം വിലപിതമത്തം മഞ്ഞേ ഹോതീതി അത്ഥോ.

ഇദാനി പഞ്ഹം പുച്ഛന്തോ **കിത്താവതാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **വേസാരജ്ജപത്തോ**തി ഞാണപത്തോ. **അപരപ്പച്ചയോ**തി അപരപ്പത്തിയോ. അഥസ്സ ഭഗവാ പഞ്ഹം വിസ്സജ്ജേന്തോ **ഇധ, അഗ്ഗിവേസ്സനാ**തിആദിമാഹ, തം

ഉത്താനത്ഥമേവ. യസ്മാ പനേത്ഥ പസ്സതീതി വുത്തത്താ സേക്ഖഭൂമി ദസ്സിതാ. തസ്മാ ഉത്തരി അസേക്ഖഭൂമിം പുച്ഛന്തോ ദുതിയം പഞ്ഹം പുച്ഛി, തമ്പിസ്സ ഭഗവാ ബ്യാകാസി . തത്ഥ **ദസ്സനാനുത്തരിയേന**ാതിആദീസു **ദസ്സനാനുത്തരിയ**ന്തി ലോകിയലോകുത്തരാ പഞ്ഞാ. **പടിപദാനുത്തരിയ**ന്തി ലോകിയലോകുത്തരാ പടിപദാ. **വിമുത്താനുത്തരിയ**ന്തി ലോകിയലോകുത്തരാ വിമുത്തി. സുദ്ധലോകുത്തരമേവ വാ ഗഹേത്വാ **ദസ്സനാനുത്തരിയ**ന്തി അരഹത്തമഗ്ഗസമ്മാദിട്ഠി. **പടിപദാനുത്തരിയ**ന്തി സേസാനി മഗ്ഗങ്ഗാനി. **വിമുത്താനുത്തരിയ**ന്തി അഗ്ഗഫലവിമുത്തി. ഖീണാസവസ്സ വാ നിബ്ബാനദസ്സനം **ദസ്സനാനുത്തരിയം** നാമ. മഗ്ഗങ്ഗാനി **പടിപദാനുത്തരിയം**. അഗ്ഗഫലം **വിമുത്താനുത്തരിയ**ന്തി വേദിതബ്ബം. **ബുദ്ധോ സോ ഭഗവാ**തി സോ ഭഗവാ സയമ്പി ചത്താരി സച്ചാനി ബുദ്ധോ. **ബോധായാ**തി പരേസമ്പി ചതുസച്ചബോധായ ധമ്മം ദേസേതി. **ദന്തോ**തിആദീസു **ദന്തോ**തി നിബ്ബിസേവനോ. **ദമഥായാ**തി നിബ്ബിസേവനത്ഥായ. **സന്തോ**തി സബ്ബകിലേസവൂപസമേന സന്തോ. **സമഥായാ**തി കിലേസവൂപസമായ. **തിണ്ണോ**തി ചതുരോഘതിണ്ണോ. **തരണായാ**തി ചതുരോഘതരണായ. **പരിനിബ്ബുതോ**തി കിലേസപരിനിബ്ബാനേന പരിനിബ്ബുതോ. **പരിനിബ്ബാനായാ**തി കിലേസപരിനിബ്ബാനത്ഥായ.

൩൬൫. **ധംസീ**തി ഗുണധംസകാ. **പഗബ്ഭാ**തി വാചാപാഗബ്ബിയേന സമന്നാഗതാ. **ആസാദേതബ്ബ**ന്തി ഘട്ടേതബ്ബം. **ആസജ്ജാ**തി ഘട്ടേത്വാ. **നത്വേവ ഭവന്തം ഗോതമ**ന്തി ഭവന്തം ഗോതമം ആസജ്ജ കസ്സചി അത്തനോ വാദം അനുപഹതം സകലം ആദായ പക്കമിതും ഥാമോ നത്ഥീതി ദസ്സേതി. ന ഹി ഭഗവാ ഹത്ഥിആദയോ വിയ കസ്സചി ജീവിതന്തരായം കരോതി. അയം പന നിഗണ്ഠോ ഇമാ തിസ്സോ ഉപമാ ന ഭഗവതോ ഉക്കംസനത്ഥം ആഹരി, അത്തുക്കംസനത്ഥമേവ ആഹരി. യഥാ ഹി രാജാ കഞ്ചി പച്ചത്ഥികം ഘാതേത്വാ ഏവം നാമ സൂരോ ഏവം ഥാമസമ്പന്നോ പുരിസോ ഭവിസ്സതീതി പച്ചത്ഥികം ഥോമേന്തോപി അത്താനമേവ ഥോമേതി. ഏവമേവ സോപി **സിയാ ഹി, ഭോ ഗോതമ, ഹത്ഥിം പഭിന്ന**ന്തിആദീഹി ഭഗവന്തം ഉക്കംസേന്തോപി മയമേവ സൂരാ മയം പണ്ഡിതാ മയം ബഹുസ്സുതായേവ ഏവം പഭിന്നഹത്ഥിം വിയ, ജലിതഅഗ്ഗിക്ഖന്ധം വിയ, ഫണകതആസീവിസം വിയ ച വാദത്ഥികാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധം ഉപസങ്കമിമ്ഹാതി അത്താനംയേവ ഉക്കംസേതി. ഏവം അത്താനം ഉക്കംസേത്വാ ഭഗവന്തം നിമന്തയമാനോ **അധിവാസേതു മേ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അധിവാസേതൂ**തി സമ്പടിച്ഛതു. **സ്വാതനായാ**തി യം മേ തുമ്ഹേസു കാരം കരോതോ സ്വേ ഭവിസ്സതി പുഞ്ഞഞ്ച പീതിപാമോജ്ജഞ്ച, തദത്ഥായ. **അധിവാസേസി ഭഗവാ തുണ്ഹീഭാവേനാ**തി ഭഗവാ കായങ്ഗം വാ വാചങ്ഗം വാ അചോപേത്വാ അബ്ഭന്തരേയേവ ഖന്തിം ധാരേന്തോ തുണ്ഹീഭാവേന അധിവാസേസി. സച്ചകസ്സ അനുഗ്ഗഹകരണത്ഥം മനസാവ സമ്പടിച്ഛീതി വുത്തം ഹോതി.

൩൬൬. **യമസ്സ പതിരൂപം മഞ്ഞേയ്യാഥാ**തി തേ കിര ലിച്ഛവീ തസ്സ പഞ്ചഥാലിപാകസതാനി നിച്ചഭത്തം ആഹരന്തി . തദേവ സന്ധായ ഏസ സ്വേ തുമ്ഹേ യം അസ്സ സമണസ്സ ഗോതമസ്സ പതിരൂപം കപ്പിയന്തി മഞ്ഞേയ്യാഥ, തം ആഹരേയ്യാഥ; സമണസ്സ ഹി ഗോതമസ്സ തുമ്ഹേ പരിചാരകാ കപ്പിയാകപ്പിയം യുത്തായുത്തം ജാനാഥാതി വദതി. **ഭത്താഭിഹാരം അഭിഹരിംസൂ**തി അഭിഹരിതബ്ബം ഭത്തം അഭിഹരിംസു. **പണീതേനാ**തി ഉത്തമേന. **സഹത്ഥാ**തി സഹത്ഥേന. **സന്തപ്പേത്വാ**തി സുട്ഠു തപ്പേത്വാ, പരിപുണ്ണം സുഹിതം യാവദത്ഥം

കത്വാ. **സമ്പവാരേത്വാ**തി സുട്ഠു പവാരേത്വാ, അലം അലന്തി ഹത്ഥസഞ്ഞായ പടിക്ഖിപാപേത്വാ. **ഭുത്താവി**ന്തി ഭുത്തവന്തം. **ഓനീതപത്തപാണി**ന്തി പത്തതോ ഓനീതപാണിം, അപനീതഹത്ഥന്തി വുത്തം ഹോതി.
''ഓനിത്തപത്തപാണി''ന്തിപി പാഠോ, തസ്സത്ഥോ, ഓനിത്തം നാനാഭൂതം പത്തം പാണിതോ അസ്സാതി ഓനിത്തപത്തപാണീ. തം ഓനിത്തപത്തപാണിം, ഹത്ഥേ ച പത്തഞ്ച ധോവിത്വാ ഏകമന്തേ പത്തം നിക്ഖിപിത്വാ നിസിന്നന്തി അത്ഥോ. **ഏകമന്തം നിസീദീ**തി ഭഗവന്തം ഏവംഭൂതം ഞത്വാ ഏകസ്മിം ഓകാസേ നിസീദീതി അത്ഥോ. **പുഞ്ഞഞ്ചാ**തി യം ഇമസ്മിം ദാനേ പുഞ്ഞം, ആയതിം വിപാകക്ഖന്ധാതി അത്ഥോ. **പുഞ്ഞമഹീ**തി വിപാകക്ഖന്ധാനംയേവ പരിവാരോ. **തം ദായകാനം സുഖായ ഹോതൂ**തി തം ഇമേസം ലിച്ഛവീനം സുഖത്ഥായ ഹോതു. ഇദം കിര സോ അഹം പബ്ബജിതോ നാമ, പബ്ബജിതേന ച ന യുത്തം അത്തനോ ദാനം നിയ്യാതേതുന്തി തേസം നിയ്യാതേന്തോ ഏവമാഹ. അഥ ഭഗവാ യസ്മാ ലിച്ഛവീഹി സച്ചകസ്സ ദിന്നം, ന ഭഗവതോ. സച്ചകേന പന ഭഗവതോ ദിന്നം, തസ്മാ തമത്ഥം ദീപേന്തോ **യം ഖോ, അഗ്ഗിവേസ്സനാ**തിആദിമാഹ. ഇതി ഭഗവാ നിഗണ്ഠസ്സ മതേന വിനായേവ അത്തനോ ദിന്നം ദക്ഖിണം നിഗണ്ഠസ്സ നിയ്യാതേസി, സാ ചസ്സ അനാഗതേ വാസനാ ഭവിസ്സതീതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

ചൂളസച്ചകസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൬. മഹാസച്ചകസുതവണ്ണനാ

൩൬൪. ഏവം മേ സുതന്തി മഹാസച്ചകസുത്തം. തത്ഥ **ഏകം സമയ**ന്തി ച **തേന ഖോ പന സമയേനാ**തി ച **പുബ്ബണ്ഹസമയ**ന്തി ച തീഹി പദേഹി ഏകോവ സമയോ വുത്തോ. ഭിക്ഖൂനഞ്ഹി വത്തപടിപത്തിം കത്വാ മുഖം ധോവിത്വാ പത്തചീവരമാദായ ചേതിയം വന്ദിത്വാ കതരം ഗാമം പവിസിസ്സാമാതി വിതക്കമാളകേ ഠിതകാലോ നാമ ഹോതി. ഭഗവാ ഏവരൂപേ സമയേ രത്തദുപട്ടം നിവാസേത്വാ കായബന്ധനം ബന്ധിത്വാ പംസുകൂലചീവരം ഏകംസം പാരുപിത്വാ ഗന്ധകുടിതോ നിക്ഖമ്മ ഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവുതോ ഗന്ധകുടിപമുഖേ അട്ഠാസി. തം സന്ധായ, - ''ഏകം സമയന്തി ച തേന ഖോ പന സമയേനാതി ച പുബ്ബണ്ഹസമയ''ന്തി ച വുത്തം. **പവിസിതുകാമോ**തി പിണ്ഡായ പവിസിസ്സാമീതി ഏവം കതസന്നിട്ഠാനോ. **തേനുപസങ്കമീ**തി കസ്മാ ഉപസങ്കമീതി? വാദാരോപനജ്ഝാസയേന. ഏവം കിരസ്സ അഹോസി - ''പുബ്ബേപാഹം അപണ്ഡിതതായ സകലം വേസാലിപരിസം ഗഹേത്വാ സമണസ്സ ഗോതമസ്സ സന്തികം ഗന്ത്വാ പരിസമജ്ഝേ മങ്കു ജാതോ. ഇദാനി തഥാ അകത്വാ ഏകകോവ ഗന്ത്വാ വാദം ആരോപേസ്സാമി. യദി സമണം ഗോതമം പരാജേതും സക്ഖിസ്സാമി, അത്തനോ ലദ്ധിം ദീപേത്വാ ജയം കരിസ്സാമി. യദി സമണസ്സ ഗോതമസ്സ ജയോ ഭവിസ്സതി, അന്ധകാരേ നച്ചം വിയ ന കോചി ജാനിസ്സതീ''തി നിദ്ദാപഞ്ഹം നാമ ഗഹേത്വാ ഇമിനാ വാദജ്ഝാസയേന ഉപസങ്കമി.

അനുകമ്പം ഉപാദായാതി സച്ചകസ്സ നിഗണ്ഠപുത്തസ്സ അനുകമ്പം പടിച്ച. ഥേരസ്സ കിരസ്സ ഏവം അഹോസി - ''ഭഗവതി മുഹുത്തം നിസിന്നേ ബുദ്ധദസ്സനം ധമ്മസ്സവനഞ്ച ലഭിസ്സതി. തദസ്സ ദീഘരത്തം ഹിതായ സുഖായ സംവത്തിസ്സതീ''തി. തസ്മാ ഭഗവന്തം യാചിത്വാ പംസുകൂലചീവരം ചതുഗ്ഗുണം

പഞ്ഞപേത്വാ **നിസീദതു ഭഗവാതി** ആഹ. ''കാരണം ആനന്ദോ വദതീ''തി സല്ലക്ഖേത്വാ നിസീദി ഭഗവാ പഞ്ഞത്തേ ആസനേ. **ഭഗവന്തം ഏതദവോചാതി** യം പന പഞ്ഹം ഓവട്ടികസാരം കത്വാ ആദായ ആഗതോ തം ഠപേത്വാ പസ്സേന താവ പരിഹരന്തോ ഏതം **സന്തി, ഭോ ഗോതമാ**തിആദിവചനം അവോച.

൩൬൨. ഫുസന്തി ഹി തേ, ഭോ ഗോതമാതി തേ സമണബ്രാഹ്മണാ സരീരേ ഉപ്പന്നം സാരീരികം ദുക്ഖം വേദനം ഫുസന്തി ലഭന്തി, അനുഭവന്തീതി അത്ഥോ. **ഊരുക്ഖമ്ഭോതി** ഖമ്ഭകതഊരുഭാവോ, ഊരുഥദ്ധതാതി അത്ഥോ. വിമ്ഹയത്ഥവസേന പനേത്ഥ **ഭവിസ്സതീ**തി അനാഗതവചനം കതം. **കായന്വയം ഹോതീ**തി കായാനുഗതം ഹോതി കായസ്സ വസവത്തി. **കായഭാവനാ**തി പന വിപസ്സനാ വുച്ചതി, തായ ചിത്തവിക്ഖേപം പാപുണന്തോ നാമ നത്ഥി, ഇതി നിഗണ്ഠോ അസന്തം അഭൂതം യം നത്ഥി, തദേവാഹ. **ചിത്തഭാവനാ**തിപി സമഥോ വുച്ചതി, സമാധിയുത്തസ്സ ച പുഗ്ഗലസ്സ ഊരുക്ഖമ്ഭാദയോ നാമ നത്ഥി, ഇതി നിഗണ്ഠോ ഇദം അഭൂതമേവ ആഹ. അട്ഠകഥായം പന വുത്തം - ''യഥേവ 'ഭൂതപുബ്ബന്തി വത്വാ ഊരുക്ഖമ്ഭോപി നാമ ഭവിസ്സതീ'തിആദീനി വദതോ അനാഗതരൂപം ന സമേതി, തഥാ അത്ഥോപി ന സമേതി, അസന്തം അഭൂതം യം നത്ഥി, തം കഥേതീ''തി.

നോ കായഭാവനന്തി പഞ്ചാതപതപ്പനാദിം അത്തകിലമഥാനുയോഗം സന്ധായാഹ. അയഞ്ഹി തേസം കായഭാവനാ നാമ. കിം പന സോ ദിസ്വാ ഏവമാഹ? സോ കിര ദിവാദിവസ്സ വിഹാരം ആഗച്ഛതി, തസ്മിം ഖോ പന സമയേ ഭിക്ഖൂ പത്തചീവരം പടിസാമേത്വാ അത്തനോ അത്തനോ രത്തിട്ഠാനദിവാട്ഠാനേസു പടിസല്ലാനം ഉപഗച്ഛന്തി. സോ തേ പടിസല്ലീനേ ദിസ്വാ ചിത്തഭാവനാമത്തം ഏതേ അനുയുഞ്ജന്തി, കായഭാവനാ പനേതേസം നത്ഥീതി മഞ്ഞമാനോ ഏവമാഹ.

൩൬൩. അഥ നം ഭഗവാ അനുയുഞ്ജന്തോ **കിന്തി പന തേ, അഗ്ഗിവേസ്സന, കായഭാവനാ സുതാതി** ആഹ. സോ തം വിത്ഥാരേന്തോ **സേയ്യഥിദം, നന്ദോ വച്ഛോ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **നന്ദോ**തി തസ്സ നാമം. **വച്ഛോ**തി ഗോത്തം. **കിസോ**തി നാമം. **സംകിച്ചോ**തി ഗോത്തം. **മക്ഖലിഗോസാലോ** ഹേട്ഠാ ആഗതോവ. **ഏതേ**തി ഏതേ തയോ ജനാ, തേ കിര കിലിട്ഠതപാനം മത്ഥകപത്താ അഹേസും. **ഉളാരാനി ഉളാരാനീ**തി പണീതാനി പണീതാനി. **ഗാഹേന്തി നാമാ**തി ബലം ഗണ്ഹാപേന്തി നാമ. **ബ്രൂഹേന്തീ**തി വഡ്ഢേന്തി. **മേദേന്തീ**തി ജാതമേദം കരോന്തി. **പുരിമം പഹായാ**തി പുരിമം ദുക്കരകാരം പഹായ. **പച്ഛാ ഉപചിനന്തീ**തി പച്ഛാ ഉളാരഖാദനീയാദീഹി സന്തപ്പേന്തി, വഡ്ഢേന്തി. **ആചയാപചയോ ഹോതീ**തി വഡ്ഢി ച അവഡ്ഢി ച ഹോതി, ഇതി ഇമസ്സ കായസ്സ കാലേന വഡ്ഢി, കാലേന പരിഹാനീതി വഡ്ഢിപരിഹാനിമത്തമേവ പഞ്ഞായതി, കായഭാവനാ പന ന പഞ്ഞായതീതി ദീപേത്വാ ചിത്തഭാവനം പുച്ഛന്തോ, ''കിന്തി പന തേ, അഗ്ഗിവേസ്സന, ചിത്തഭാവനാ സുതാ''തി ആഹ. **ന സമ്പായാസീ**തി സമ്പാദേത്വാ കഥേതും നാസക്ഖി, യഥാ തം ബാലപുഥുജ്ജനോ.

൩൬൪. കുതോ പന ത്വന്തി യോ ത്വം ഏവം ഓളാരികം ദുബ്ബലം കായഭാവനം ന ജാനാസി? സോ ത്വം കുതോ സണ്ഹം സുഖുമം ചിത്തഭാവനം ജാനിസ്സസീതി. ഇമസ്മിം പന ഠാനേ ചോദനാലയത്ഥേരോ, ''അബുദ്ധവചനം നാമേതം പദ''ന്തി ബീജനിം ഠപേത്വാ പക്കമിതും ആരഭി. അഥ നം

മഹാസീവത്ഥേരോ ആഹ - ‘‘ദിസ്സതി, ഭിക്ഖവേ, ഇമസ്സ ചാതുമഹാഭൂതികസ്സ കായസ്സ ആചയോപി അപചയോപി ആദാനമ്പി നിക്ഖേപനമ്പീ’’തി (സം॰ നി॰ ൨.൬൨). തം സുത്വാ സല്ലക്ഖേസി - ‘‘ഓളാരികം കായം പരിഗ്ഗണ്ഹന്തസ്സ ഉപ്പന്നവിപസ്സനാ ഓളാരികാതി വത്തും വട്ടതീ’’തി.

൩൬൭. **സുഖസാരാഗീ**തി സുഖസാരാഗേന സമന്നാഗതോ. **സുഖായ വേദനായ നിരോധാ ഉപ്പജ്ജതി ദുക്ഖാ വേദനാ**തി ന അനന്തരാവ ഉപ്പജ്ജതി, സുഖദുക്ഖാനഞ്ഹി അനന്തരപച്ചയതാ പട്ഠാനേ (പട്ഠാ॰ ൧.൨.൪൭-൪൬) പടിസിദ്ധാ. യസ്മാ പന സുഖേ അനിരുദ്ധേ ദുക്ഖം നുപ്പജ്ജതി, തസ്മാ ഇധ ഏവം വുത്തം. **പരിയാദായ തിട്ഠതീ**തി ഖേപേത്വാ ഗണ്ഹിത്വാ തിട്ഠതി. **ഉഭതോപക്ഖ**ന്തി സുഖം ഏകം പക്ഖം ദുക്ഖം ഏകം പക്ഖന്തി ഏവം ഉഭതോപക്ഖം ഹുത്വാ.

൩൬൮. **ഉപ്പന്നാപി സുഖാ വേദനാ ചിത്തം ന പരിയാദായ തിട്ഠതി, ഭാവിതത്താ കായസ്സ. ഉപ്പന്നാപി ദുക്ഖാ വേദനാ ചിത്തം ന പരിയാദായ തിട്ഠതി, ഭാവിതത്താ ചിത്തസ്സാ**തി ഏത്ഥ കായഭാവനാ വിപസ്സനാ, ചിത്തഭാവനാ സമാധി. വിപസ്സനാ ച സുഖസ്സ പച്ചനീകാ, ദുക്ഖസ്സ ആസന്നാ. സമാധി ദുക്ഖസ്സ പച്ചനീകോ, സുഖസ്സ ആസന്നോ. കഥം? വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ നിസിന്നസ്സ ഹി അദ്ധാനേ ഗച്ഛന്തേ ഗച്ഛന്തേ തത്ഥ തത്ഥ അഗ്ഗിഉട്ഠാനം വിയ ഹോതി, കച്ഛേഹി സേദാ മുച്ചന്തി, മത്ഥകതോ ഉസുമവട്ടിഉട്ഠാനം വിയ ഹോതീതി ചിത്തം ഹഞ്ഞതി വിഹഞ്ഞതി വിപ്ഫന്ദതി. ഏവം താവ വിപസ്സനാ സുഖസ്സ പച്ചനീകാ, ദുക്ഖസ്സ ആസന്നാ. ഉപ്പന്നേ പന കായികേ വാ ചേതസികേ വാ ദുക്ഖേ തം ദുക്ഖം വിക്ഖമ്ഭേത്വാ സമാപത്തിം സമാപന്നസ്സ സമാപത്തിക്ഖണേ ദുക്ഖം ദൂരാപഗതം ഹോതി, അനപ്പകം സുഖം ഓക്കമതി. ഏവം സമാധി ദുക്ഖസ്സ പച്ചനീകോ, സുഖസ്സ ആസന്നോ. യഥാ വിപസ്സനാ സുഖസ്സ പച്ചനീകാ, ദുക്ഖസ്സ ആസന്നാ, ന തഥാ സമാധി. യഥാ സമാധി ദുക്ഖസ്സ പച്ചനീകോ, സുഖസ്സ ആസന്നോ, ന ച തഥാ വിപസ്സനാതി. തേന വുത്തം - ‘‘ഉപ്പന്നാപി സുഖാ വേദനാ ചിത്തം ന പരിയാദായ തിട്ഠതി, ഭാവിതത്താ കായസ്സ. ഉപ്പന്നാപി ദുക്ഖാ വേദനാ ചിത്തം ന പരിയാദായ തിട്ഠതി, ഭാവിതത്താ ചിത്തസ്സാ’’തി.

൩൭൦. **ആസജ്ജ ഉപനീയാ**തി ഗുണേ ഘട്ടേത്വാ ചേവ ഉപനേത്വാ ച. **തം വത മേ**തി തം വത മമ ചിത്തം.

൩൭൧. **കിഞ്ഹി നോ സിയാ, അഗ്ഗിവേസ്സനാ**തി, അഗ്ഗിവേസ്സന, കിം ന ഭവിസ്സതി, ഭവിസ്സതേവ, മാ ഏവം സഞ്ഞീ ഹോഹി, ഉപ്പജ്ജിയേവ മേ സുഖാപി ദുക്ഖാപി വേദനാ, ഉപ്പന്നായ പനസ്സാ അഹം ചിത്തം പരിയാദായ ഠാതും ന ദേമി. ഇദാനിസ്സ തമത്ഥം പകാസേതും ഉപരി പസാദാവഹം ധമ്മദേസനം ദേസേതുകാമോ മൂലതോ പട്ഠായ മഹാഭിനിക്ഖമനം ആരഭി. തത്ഥ **ഇധ മേ, അഗ്ഗിവേസ്സന, പുബ്ബേവ സമ്ബോധാ…പേ॰… തത്ഥേവ നിസീദിം, അലമിദം പധാനായാ**തി ഇദം സബ്ബം ഹേട്ഠാ പാസരാസിസുത്തേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. അയം പന വിസേസോ, തത്ഥ ബോധിപല്ലങ്കേ നിസജ്ജാ, ഇധ ദുക്കരകാരികാ.

൩൭൪. **അല്ലകട്ഠ**ന്തി അല്ലം ഉദുമ്ബരകട്ഠം. **സസ്നേഹ**ന്തി സഖീരം. **കാമേഹീ**തി വത്ഥുകാമേഹി. **അവൂപകട്ഠാ**തി അനപഗതാ.

കാമച്ഛന്ദോതിആദീസു കിലേസകാമോവ ഛന്ദകരണവസേന **ഛന്ദോ**. സിനേഹകരണവസേന **സ്നേഹോ**. മുച്ഛാകരണവസേന **മുച്ഛാ**. പിപാസാകരണവസേന **പിപാസാ**. അനുദഹനവസേന **പരിളാഹോ**തി വേദിതബ്ബോ. **ഓപക്കമികാ**തി ഉപക്കമനിബ്ബത്താ. **ഞാണായ ദസ്സനായ അനുത്തരായ സമ്ബോധായാ**തി സബ്ബം ലോകുത്തരമഗ്ഗവേവചനമേവ.

ഇദം പനേത്ഥ ഓപമ്മസംസന്ദനം - അല്ലം സഖീരം ഉദുമ്ബരകട്ഠം വിയ ഹി കിലേസകാമേന വത്ഥുകാമതോ അനിസ്സടപുഗ്ഗലാ. ഉദകേ പക്ഖിത്തഭാവോ വിയ കിലേസകാമേന തിന്തതാ; മന്ഥനേനാപി അഗ്ഗിനോ അനഭിനിബ്ബത്തനം വിയ കിലേസകാമേന വത്ഥുകാമതോ അനിസ്സടാനം ഓപക്കമികാഹി വേദനാഹി ലോകുത്തരമഗ്ഗസ്സ അനധിഗമോ. അമന്ഥനേനാപി അഗ്ഗിനോ അനഭിനിബ്ബത്തനം വിയ തേസം പുഗ്ഗലാനം വിനാപി ഓപക്കമികാഹി വേദനാഹി ലോകുത്തരമഗ്ഗസ്സ അനധിഗമോ. ദുതിയഉപമാപി ഇമിനാവ നയേന വേദിതബ്ബാ. അയം പന വിസേസോ, പുരിമാ സപുത്തഭരിയപബ്ബജ്ജായ ഉപമാ; പച്ഛിമാ ബ്രാഹ്മണധമ്മികപബ്ബജ്ജായ.

൩൭൬. തതിയഉപമായ **കോളാപ**ന്തി ഛിന്നസിനേഹം നിരാപം. **ഥലേ നിക്ഖിത്ത**ന്തി പബ്ബതഥലേ വാ ഭൂമിഥലേ വാ നിക്ഖിത്തം. ഏത്ഥാപി ഇദം ഓപമ്മസംസന്ദനം - സുക്ഖകോളാപകട്ഠം വിയ ഹി കിലേസകാമേന വത്ഥുകാമതോ നിസ്സടപുഗ്ഗലാ, ആരകാ ഉദകാ ഥലേ നിക്ഖിത്തഭാവോ വിയ കിലേസകാമേന അതിന്തതാ. മന്ഥനേനാപി അഗ്ഗിനോ അഭിനിബ്ബത്തനം വിയ കിലേസകാമേന വത്ഥുകാമതോ നിസ്സടാനം അബ്ഭോകാസികനേസജ്ജികാദിവസേന ഓപക്കമികാഹിപി വേദനാഹി ലോകുത്തരമഗ്ഗസ്സ അധിഗമോ. അഞ്ഞസ്സ രുക്ഖസ്സ സുക്ഖസാഖായ സദ്ധിം ഘംസനമത്തേനേവ അഗ്ഗിനോ അഭിനിബ്ബത്തനം വിയ വിനാപി ഓപക്കമികാഹി വേദനാഹി സുഖായേവ പടിപദായ ലോകുത്തരമഗ്ഗസ്സ അധിഗമോതി. അയം ഉപമാ ഭഗവതാ അത്തനോ അത്ഥായ ആഹടാ.

൩൭൭. ഇദാനി അത്തനോ ദുക്കരകാരികം ദസ്സേന്തോ, **തസ്സ മയ്ഹ**ന്തിആദിമാഹ. കിം പന ഭഗവാ ദുക്കരം അകത്വാ ബുദ്ധോ ഭവിതും ന സമത്ഥോതി? കത്വാപി അകത്വാപി സമത്ഥോവ. അഥ കസ്മാ അകാസീതി? സദേവകസ്സ ലോകസ്സ അത്തനോ പരക്കമം ദസ്സേസ്സാമി. സോ ച മം വീരിയനിമ്മഥനഗുണോ ഹാസേസ്സതീതി. പാസാദേ നിസിന്നോയേവ ഹി പവേണിആഗതം രജ്ജം ലഭിത്വാപി ഖത്തിയോ ന തഥാപമുദിതോ ഹോതി, യഥാ ബലകായം ഗഹേത്വാ സങ്ഗാമേ ദ്വേ തയോ സമ്പഹാരേ ദത്വാ അമിത്തമഥനം കത്വാ പത്തരജ്ജോ. ഏവം പത്തരജ്ജസ്സ ഹി രജ്ജസിരിം അനുഭവന്തസ്സ പരിസം ഓലോകേത്വാ അത്തനോ പരക്കമം അനുസ്സരിത്വാ, "അസുകട്ഠാനേ അസുകകമ്മം കത്വാ അസുകഞ്ച അസുകഞ്ച അമിത്തം ഏവം വിജ്ഝിത്വാ ഏവം പഹരിത്വാ ഇമം രജ്ജസിരിം പത്തോസ്മീ"തി ചിന്തയതോ ബലവസോമനസ്സം ഉപ്പജ്ജതി. ഏവമേവം ഭഗവാപി സദേവകസ്സ ലോകസ്സ പരക്കമം ദസ്സേസ്സാമി, സോ ഹി മം പരക്കമോ അതിവിയ ഹാസേസ്സതി, സോമനസ്സം ഉപ്പാദേസ്സതീതി ദുക്കരമകാസി.

അപിച പച്ഛിമം ജനതം അനുകമ്പമാനോപി അകാസിയേവ, പച്ഛിമാ ഹി ജനതാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ കപ്പസതസഹസ്സാധികാനി ചത്താരി അസങ്ഖ്യേയ്യാനി പാരമിയോ പൂരേത്വാപി പധാനം പദഹിത്വാവ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം പത്തോ,

കിമങ്ഗം പന മയന്തി പധാനവീരിയം കത്തബ്ബം മഞ്ഞിസ്സതി; ഏവം സന്തേ ഖിപ്പമേവ ജാതിജരാമരണസ്സ അന്തം കരിസ്സതീതി പച്ഛിമം ജനതം അനുകമ്പമാനോ അകാസിയേവ.

ദന്തേഭിദന്തമാധായാതി ഹേട്ഠാദന്തേ ഉപരിദന്തം ഠപേത്വാ. **ചേതസാ ചിത്ത**ന്തി കുസലചിത്തേന അകുസലചിത്തം. **അഭിനിഗ്ഗണ്ഹേയ്യ**ന്തി നിഗ്ഗണ്ഹേയ്യം. **അഭിനിപ്പീളേയ്യ**ന്തി നിപ്പീളേയ്യം. **അഭിസന്താപേയ്യ**ന്തി താപേത്വാ വീരിയനിമ്മഥനം കരേയ്യം. **സാരദ്ധോ**തി സദരഥോ. **പധാനാഭിതുന്നസ്സാ**തി പധാനേന അഭിതുന്നസ്സ, വിദ്ധസ്സ സതോതി അത്ഥോ.

൩൭൭. അപ്പാണകന്തി നിരസ്സാസകം. **കമ്മാരഗഗ്ഗരിയാ**തി കമ്മാരസ്സ ഗഗ്ഗരനാളിയാ. **സീസവേദനാ ഹോന്തീ**തി കുതോചി നിക്ഖമിതും അലഭമാനേഹി വാതേഹി സമുട്ഠാപിതാ ബലവതിയോ സീസവേദനാ ഹോന്തി. **സീസവേഠം ദദേയ്യാ**തി സീസവേഠനം ദദേയ്യ. **ദേവതാ**തി ബോധിസത്തസ്സ ചങ്കമനകോടിയം പണ്ണസാലപരിവേണസാമന്താ ച അധിവത്ഥാ ദേവതാ.

തദാ കിര ബോധിസത്തസ്സ അധിമത്തേ കായദാഹേ ഉപ്പന്നേ മുച്ഛാ ഉദപാദി. സോ ചങ്കമേവ നിസിന്നോ ഹുത്വാ പപതി. തം ദിസ്വാ ദേവതാ ഏവമാഹംസു - "വിഹാരോത്വേവ സോ അരഹതോ"തി, "അരഹന്തോ നാമ ഏവരൂപാ ഹോന്തി മതകസദിസാ"തി ലദ്ധിയാ വദന്തി. തത്ഥ യാ ദേവതാ "കാലങ്കതോ"തി ആഹംസു, താ ഗന്ത്വാ സുദ്ധോദനമഹാരാജസ്സ ആരോചേസും - "തുമ്ഹാകം പുത്തോ കാലങ്കതോ"തി. മമ പുത്തോ ബുദ്ധോ ഹുത്വാ കാലങ്കതോ, നോ അഹുത്വാതി? ബുദ്ധോ ഭവിതും നാസക്ഖി, പധാനഭൂമിയംയേവ പതിത്വാ കാലങ്കതോതി. നാഹം സദ്ദഹാമി, മമ പുത്തസ്സ ബോധിം അപത്വാ കാലങ്കിരിയാ നാമ നത്ഥീതി.

അപരഭാഗേ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ ധമ്മചക്കം പവത്തേത്വാ അനുപുബ്ബേന രാജഗഹം ഗന്ത്വാ കപിലവത്ഥും അനുപ്പത്തസ്സ സുദ്ധോദനമഹാരാജാ പത്തം ഗഹേത്വാ പാസാദം ആരോപേത്വാ യാഗുഖജ്ജകം ദത്വാ അന്തരാഭത്തസമയേ ഏതമത്ഥം ആരോചേസി - തുമ്ഹാകം ഭഗവാ പധാനകരണകാലേ ദേവതാ ആഗന്ത്വാ, "പുത്തോ തേ, മഹാരാജ, കാലങ്കതോ"തി ആഹംസൂതി. കിം സദ്ദഹസി മഹാരാജാതി? ന ഭഗവാ സദ്ദഹിന്തി. ഇദാനി, മഹാരാജ, സുപിനപ്പടിഗ്ഗഹണതോ പട്ഠായ അച്ഛരിയാനി പസ്സന്തോ കിം സദ്ദഹിസ്സസി? അഹമ്പി ബുദ്ധോ ജാതോ, ത്വമ്പി ബുദ്ധപിതാ ജാതോ, പുബ്ബേ പന മയ്ഹം അപരിപക്കേ ഞാണേ ബോധിചരിയം ചരന്തസ്സ ധമ്മപാലകുമാരകാലേപി സിപ്പം ഉഗ്ഗഹേതും ഗതസ്സ, "തുമ്ഹാകം പുത്തോ ധമ്മപാലകുമാരോ കാലങ്കതോ, ഇദമസ്സ അട്ഠീ"തി ഏളകട്ഠിം ആഹരിത്വാ ദസ്സേസും, തദാപി തുമ്ഹേ, "മമ പുത്തസ്സ അന്തരാമരണം നാമ നത്ഥി, നാഹം സദ്ദഹാമീ"തി അവോചുത്ഥ, മഹാരാജാതി ഇമിസ്സാ അട്ഠുപ്പത്തിയാ ഭഗവാ മഹാധമ്മപാലജാതകം കഥേസി.

൩൭൮. മാ ഖോ ത്വം മാരിസാതി സമ്പിയായമാനാ ആഹംസു. ദേവതാനം കിരായം പിയമനാപവോഹാരോ, യദിദം മാരിസാതി. **അജജ്ജിത**ന്തി അഭോജനം. **ഹലന്തി വദാമീ**തി അലന്തി വദാമി, അലം ഇമിനാ ഏവം മാ കരിത്ഥ, യാപേസ്സാമഹന്തി ഏവം പടിസേധേമീതി അത്ഥോ.

൩൭൦-൧. മങ്ഗുരച്ഛവീതി മങ്ഗുരമച്ഛച്ഛവി. **ഏതാവ പരമ**ന്തി താസമ്പി വേദനാനമേതംയേവ പരമം, ഉത്തമം പമാണം. **പിതു സക്കസ്സ കമ്മന്തേ…പേ॰… പഠമം ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരിതാ**തി രഞ്ഞോ കിര വപ്പമങ്ഗലദിവസോ നാമ ഹോതി, തദാ അനേകപ്പകാരം ഖാദനീയം ഭോജനീയം പടിയാദേന്തി. നഗരവീഥിയോ സോധാപേത്വാ പുണ്ണഘടേ ഠപാപേത്വാ ധജപടാകാദയോ ഉസ്സാപേത്വാ സകലനഗരം ദേവവിമാനം വിയ അലങ്കരോന്തി. സബ്ബേ ദാസകമ്മകരാദയോ അഹതവത്ഥനിവത്ഥാ ഗന്ധമാലാദിപടിമണ്ഡിതാ രാജകുലേ സന്നിപതന്തി. രഞ്ഞോ കമ്മന്തേ നങ്ഗലസതസഹസ്സം യോജീയതി. തസ്മിം പന ദിവസേ ഏകേന ഊനം അട്ഠസതം യോജേന്തി. സബ്ബനങ്ഗലാനി സദ്ധിം ബലിബദ്ദരസ്മിയോത്തേഹി ജാണുസ്സോണിസ്സ രഥോ വിയ രജതപരിക്ഖിത്താനി ഹോന്തി. രഞ്ഞോ ആലമ്ബനനങ്ഗലം രത്തസുവണ്ണപരിക്ഖിത്തം ഹോതി. ബലിബദ്ദാനം സിങ്ഗാനിപി രസ്മിപതോദാപി സുവണ്ണപരിക്ഖിത്താ ഹോന്തി. രാജാ മഹാപരിവാരേന നിക്ഖമന്തോ പുത്തം ഗഹേത്വാ അഗമാസി.

കമ്മന്തട്ഠാനേ ഏകോ ജമ്ബുരുക്ഖോ ബഹലപത്തപലാസോ സന്ദച്ഛായോ അഹോസി. തസ്സ ഹേട്ഠാ കുമാരസ്സ സയനം പഞ്ഞപേത്വാ ഉപരി സുവണ്ണതാരകഖചിതം വിതാനം ബന്ധാപേത്വാ സാണിപാകാരേന പരിക്ഖിപാപേത്വാ ആരക്ഖം ഠപേത്വാ രാജാ സബ്ബാലങ്കാരം അലങ്കരിത്വാ അമച്ചഗണപരിവുതോ നങ്ഗലകരണട്ഠാനം അഗമാസി. തത്ഥ രാജാ സുവണ്ണനങ്ഗലം ഗണ്ഹാതി. അമച്ചാ ഏകേനൂനഅട്ഠസതരജതനങ്ഗലാനി ഗഹേത്വാ ഇതോ ചിതോ ച കസന്തി. രാജാ പന ഓരതോ പാരം ഗച്ഛതി, പാരതോ വാ ഓരം ഗച്ഛതി. ഏതസ്മിം ഠാനേ മഹാസമ്പത്തി ഹോതി, ബോധിസത്തം പരിവാരേത്വാ നിസിന്നാ ധാതിയോ രഞ്ഞോ സമ്പത്തിം പസ്സിസ്സാമാതി അന്തോസാണിതോ ബഹി നിക്ഖന്താ. ബോധിസത്തോ ഇതോ ചിതോ ച ഓലോകേന്തോ കഞ്ചി അദിസ്വാ വേഗേന ഉട്ഠായ പല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാ ആനാപാനേ പരിഗ്ഗഹേത്വാ പഠമജ്ഝാനം നിബ്ബത്തേസി. ധാതിയോ ഖജ്ജഭോജ്ജന്തരേ വിചരമാനാ ഥോകം ചിരായിംസു, സേസരുക്ഖാനം ഛായാ നിവത്താ, തസ്സ പന രുക്ഖസ്സ പരിമണ്ഡലാ ഹുത്വാ അട്ഠാസി. ധാതിയോ അയ്യപുത്തോ ഏകകോതി വേഗേന സാണിം ഉക്ഖിപിത്വാ അന്തോ പവിസമാനാ ബോധിസത്തം സയനേ പല്ലങ്കേന നിസിന്നം തഞ്ച പാടിഹാരിയം ദിസ്വാ ഗന്ത്വാ രഞ്ഞോ ആരോചയിംസു - "കുമാരോ ദേവ, ഏവം നിസിന്നോ അഞ്ഞേസം രുക്ഖാനം ഛായാ നിവത്താ, ജമ്ബുരുക്ഖസ്സ പരിമണ്ഡലാ ഠിതാ"തി. രാജാ വേഗേനാഗന്ത്വാ പാടിഹാരിയം ദിസ്വാ, "ഇദം തേ, താത, ദുതിയം വന്ദന"ന്തി പുത്തം വന്ദി. ഇദമേതം സന്ധായ വുത്തം - "പിതു സക്കസ്സ കമ്മന്തേ…പേ॰… പഠമജ്ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരിതാ"തി. **സിയാ നു ഖോ ഏസോ മഗ്ഗോ ബോധായാ**തി ഭവേയ്യ നു ഖോ ഏതം ആനാപാനസ്സതിപഠമജ്ഝാനം ബുജ്ഝനത്ഥായ മഗ്ഗോതി. **സതാനുസാരിവിഞ്ഞാണ**ന്തി നയിദം ബോധായ മഗ്ഗോ ഭവിസ്സതി, ആനാപാനസ്സതിപഠമജ്ഝാനം പന ഭവിസ്സതീതി ഏവം ഏകം ദ്വേ വാരേ ഉപ്പന്നസതിയാ അനന്തരം ഉപ്പന്നവിഞ്ഞാണം സതാനുസാരിവിഞ്ഞാണം നാമ. **യം തം സുഖ**ന്തി യം തം ആനാപാനസ്സതിപഠമജ്ഝാനസുഖം.

൩൭൨. പച്ചുപട്ഠിതാ ഹോന്തീതി പണ്ണസാലപരിവേണസമ്മജ്ജനാദിവത്തകരണേന ഉപട്ഠിതാ ഹോന്തി. **ബാഹുല്ലികോ**തി പച്ചയബാഹുല്ലികോ. **ആവത്തോ ബാഹുല്ലായാ**തി രസഗിദ്ധോ

ഹുത്വാ പണീതപിണ്ഡപാതാദീനം അത്ഥായ ആവത്തോ. **നിബ്ബിജ്ജ പക്കമിംസൂ**തി ഉക്കണ്ഠിത്വാ ധമ്മനിയാമേനേവ പക്കന്താ ബോധിസത്തസ്സ സമ്ബോധിം പത്തകാലേ കായവിവേകസ്സ ഓകാസദാനത്ഥം ധമ്മതായ ഗതാ. ഗച്ഛന്താ ച അഞ്ഞട്ഠാനം അഗന്ത്വാ ബാരാണസിമേവ അഗമംസു. ബോധിസത്തോ തേസു ഗതേസു അഡ്ഢമാസം കായവിവേകം ലഭിത്വാ ബോധിമണ്ഡേ അപരാജിതപല്ലങ്കേ നിസീദിത്വാ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം പടിവിജ്ഝി.

൩൭൩. **വിവിച്ചേവ കാമേഹീ**തിആദി ഭയഭേരവേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

൩൮൭. **അഭിജാനാമി ഖോ പനാഹ**ന്തി അയം പാടിയേക്കോ അനുസന്ധി. നിഗണ്ഠോ കിര ചിന്തേസി - ''അഹം സമണം ഗോതമം ഏകം പഞ്ഹം പുച്ഛിം. സമണോ ഗോതമോ 'അപരാപി മം, അഗ്ഗിവേസ്സന, അപരാപി മം, അഗ്ഗിവേസ്സനാ'തി പരിയോസാനം അദസ്സേന്തോ കഥേതിയേവ. കുപിതോ നു ഖോ''തി? അഥ ഭഗവാ, അഗ്ഗിവേസ്സന , തഥാഗതേ അനേകസതായ പരിസായ ധമ്മം ദേസേന്തേ കുപിതോ സമണോ ഗോതമോതി ഏകോപി വത്താ നത്ഥി, പരേസം ബോധനത്ഥായ പടിവിജ്ഝനത്ഥായ ഏവ തഥാഗതോ ധമ്മം ദേസേതീതി ദസ്സേന്തോ ഇമം ധമ്മദേസനം ആരഭി. തത്ഥ **ആരബ്ഭാ**തി സന്ധായ. **യാവദേവാ**തി പയോജനവിധി പരിച്ഛേദനിയമനം. ഇദം വുത്തം ഹോതി - പരേസം വിഞ്ഞാപനമേവ തഥാഗതസ്സ ധമ്മദേസനായ പയോജനം, തസ്മാ ന ഏകസ്സേവ ദേസേതി, യത്തകാ വിഞ്ഞാതാരോ അത്ഥി, സബ്ബേസം ദേസേതീതി. **തസ്മിംയേവ പുരിമസ്മി**ന്തി ഇമിനാ കിം ദസ്സേതീതി? സച്ചകോ കിര ചിന്തേസി - ''സമണോ ഗോതമോ അഭിരൂപോ പാസാദികോ സുഫുസിതം ദന്താവരണം, ജിവ്ഹാ മുദുകാ, മധുരം വാക്കരണം, പരിസം രഞ്ജേന്തോ മഞ്ഞേ വിചരതി, അന്തോ പനസ്സ ചിത്തേകഗ്ഗതാ നത്ഥീ''തി. അഥ ഭഗവാ, അഗ്ഗിവേസ്സന, ന തഥാഗതോ പരിസം രഞ്ജേന്തോ വിചരതി, ചക്കവാളപരിയന്തായപി പരിസായ തഥാഗതോ ധമ്മം ദേസേതി, അസല്ലീനോ അനുപലിത്തോ ഏത്തകം ഏകവിഹാരീ, സുഞ്ഞതഫലസമാപത്തിം അനുയുത്തോതി ദസ്സേതും ഏവമാഹ.

അജ്ഝത്തമേവാതി ഗോചരജ്ഝത്തമേവ. **സന്നിസാദേമീ**തി സന്നിസീദാപേമി, തഥാഗതോ ഹി യസ്മിം ഖണേ പരിസാ സാധുകാരം ദേതി, തസ്മിം ഖണേ പുബ്ബാഭോഗേന പരിച്ഛിന്ദിത്വാ ഫലസമാപത്തിം സമാപജ്ജതി, സാധുകാരസദ്ദസ്സ നിഗ്ഘോസേ അവിച്ഛിന്നേയേവ സമാപത്തിതോ വുട്ഠായ ഠിതട്ഠാനതോ പട്ഠായ ധമ്മം ദേസേതി, ബുദ്ധാനഞ്ഹി ഭവങ്ഗപരിവാസോ ലഹുകോ ഹോതീതി അസ്സാസവാരേ പസ്സാസവാരേ സമാപത്തിം സമാപജ്ജന്തി. **യേന സുദം നിച്ചകപ്പ**ന്തി യേന സുഞ്ഞേന ഫലസമാധിനാ നിച്ചകാലം വിഹരാമി, തസ്മിം സമാധിനിമിത്തേ ചിത്തം സണ്ഠപേമി സമാദഹാമീതി ദസ്സേതി.

ഓകപ്പനിയമേതന്തി സദ്ദഹനിയമേതം. ഏവം ഭഗവതോ ഏകഗ്ഗചിത്തതം സമ്പടിച്ഛിത്വാ ഇദാനി അത്തനോ ഓവട്ടികസാരം കത്വാ ആനീതപഞ്ഹം പുച്ഛന്തോ **അഭിജാനാതി ഖോ പന ഭവം ഗോതമോ ദിവാ സുപിതാ**തി ആഹ. യഥാ ഹി സുനഖോ നാമ അസമ്ഭിന്നഖീരപക്കപായസം സപ്പിനാ യോജേത്വാ ഉദരപൂരം ഭോജിതോപി ഗൂഥം ദിസ്വാ അഖാദിത്വാ ഗന്തും ന സക്കാ, അഖാദമാനോ ഘായിത്വാപി ഗച്ഛതി, അഘായിത്വാവ ഗതസ്സ കിരസ്സ സീസം രുജ്ജതി; ഏവമേവം ഇമസ്സപി സത്ഥാ അസമ്ഭിന്നഖീരപക്കപായസസദിസം അഭിനിക്ഖമനതോ പട്ഠായ യാവ ആസവക്ഖയാ പസാദനീയം ധമ്മദേസനം

ദേസേതി. ഏതസ്സ പന ഏവരൂപം ധമ്മദേസനം സുത്വാ സത്ഥരി പസാദമത്തമ്പി ന ഉപ്പന്നം, തസ്മാ ഓവട്ടികസാരം കത്വാ ആനീതപഞ്ഹം അപുച്ഛിത്വാ ഗന്തും അസക്കോന്തോ ഏവമാഹ. തത്ഥ യസ്മാ ഥിനമിദ്ധം സബ്ബഖീണാസവാനം അരഹത്തമഗ്ഗേനേവ പഹീയതി, കായദരഥോ പന ഉപാദിന്നകേപി ഹോതി അനുപാദിന്നകേപി. തഥാ ഹി കമലുപ്പലാദീനി ഏകസ്മിം കാലേ വികസന്തി, ഏകസ്മിം മകുലാനി ഹോന്തി, സായം കേസഞ്ചി രുക്ഖാനമ്പി പത്താനി പതിലീയന്തി, പാതോ വിപ്ഫാരികാനി ഹോന്തി. ഏവം ഉപാദിന്നകസ്സ കായസ്സ ദരഥോയേവ ദരഥവസേന ഭവങ്ഗസോതഞ്ച ഇധ നിദ്ദാതി അധിപ്പേതം, തം ഖീണാസവാനമ്പി ഹോതി. തം സന്ധായ, "അഭിജാനാമഹ"ന്തിആദിമാഹ. **സമ്മോഹവിഹാരസ്മിം വദന്തീ**തി സമ്മോഹവിഹാരോതി വദന്തി.

൩൮൭. ആസജ്ജ ആസജ്ജാതി ഘട്ടേത്വാ ഘട്ടേത്വാ. **ഉപനീതേഹീ**തി ഉപനേത്വാ കഥിതേഹി. **വചനപ്പഥേഹീ**തി വചനേഹി. **അഭിനന്ദിത്വാ അനുമോദിത്വാ**തി അലന്തി ചിത്തേന സമ്പടിച്ഛന്തോ അഭിനന്ദിത്വാ വാചായപി പസംസന്തോ അനുമോദിത്വാ. ഭഗവതാ ഇമസ്സ നിഗണ്ഠസ്സ ദ്വേ സുത്താനി കഥിതാനി. പുരിമസുത്തം ഏകോ ഭാണവാരോ, ഇദം ദിയഡ്ഢോ, ഇതി അഡ്ഢതിയേ ഭാണവാരേ സുത്വാപി അയം നിഗണ്ഠോ നേവ അഭിസമയം പത്തോ, ന പബ്ബജിതോ, ന സരണേസു പതിട്ഠിതോ. കസ്മാ ഏതസ്സ ഭഗവാ ധമ്മം ദേസേസീതി? അനാഗതേ വാസനത്ഥായ. പസ്സതി ഹി ഭഗവാ, "ഇമസ്സ ഇദാനി ഉപനിസ്സയോ നത്ഥി, മയ്ഹം പന പരിനിബ്ബാനതോ സമധികാനം ദ്വിന്നം വസ്സസതാനം അച്ചയേന തമ്ബപണ്ണിദീപേ സാസനം പതിട്ഠഹിസ്സതി. തത്രായം കുലഘരേ നിബ്ബത്തിത്വാ സമ്പത്തേ കാലേ പബ്ബജിത്വാ തീണി പിടകാനി ഉഗ്ഗഹേത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ സഹ പടിസമ്ഭിദാഹി അരഹത്തം പത്വാ കാളബുദ്ധരക്ഖിതോ നാമ മഹാഖീണാസവോ ഭവിസ്സതീ"തി. ഇദം ദിസ്വാ അനാഗതേ വാസനത്ഥായ ധമ്മം ദേസേസി.

സോപി തഥേവ തമ്ബപണ്ണിദീപമ്ഹി സാസനേ പതിട്ഠിതേ ദേവലോകതോ ചവിത്വാ ദക്ഖിണഗിരിവിഹാരസ്സ ഭിക്ഖാചാരഗാമേ ഏകസ്മിം അമച്ചകുലേ നിബ്ബത്തോ പബ്ബജ്ജാസമത്ഥയോബ്ബനേ പബ്ബജിത്വാ തേപിടകം ബുദ്ധവചനം ഉഗ്ഗഹേത്വാ ഗണം പരിഹരന്തോ മഹാഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവുതോ ഉപജ്ഝായം പസ്സിതും അഗമാസി. അഥസ്സ ഉപജ്ഝായോ സദ്ധിവിഹാരികം ചോദേസ്സാമീതി തേപിടകം ബുദ്ധവചനം ഉഗ്ഗഹേത്വാ ആഗതേന തേന സദ്ധിം മുഖം ദത്വാ കഥാമത്തമ്പി ന അകാസി. സോ പച്ചൂസസമയേ വുട്ഠായ ഥേരസ്സ സന്തികം ഗന്ത്വാ, - "തുമ്ഹേ, ഭന്തേ, മയി ഗന്ഥകമ്മം കത്വാ തുമ്ഹാകം സന്തികം ആഗതേ മുഖം ദത്വാ കഥാമത്തമ്പി ന കരിത്ഥ, കോ മയ്ഹം ദോസോ"തി പുച്ഛി. ഥേരോ ആഹ - "ത്വം, ആവുസോ, ബുദ്ധരക്ഖിത ഏത്തകേനേവ 'പബ്ബജ്ജാകിച്ചം മേ മത്ഥകം പത്ത'ന്തി സഞ്ഞം കരോസീ"തി. കിം കരോമി, ഭന്തേതി? ഗണം വിനോദേത്വാ ത്വം പപഞ്ചം ഛിന്ദിത്വാ ചേതിയപബ്ബതവിഹാരം ഗന്ത്വാ സമണധമ്മം കരോഹീതി. സോ ഉപജ്ഝായസ്സ ഓവാദേ ഠത്വാ സഹ പടിസമ്ഭിദാഹി അരഹത്തം പത്വാ പുഞ്ഞവാ രാജപൂജിതോ ഹുത്വാ മഹാഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവാരോ ചേതിയപബ്ബതവിഹാരേ വസി.

തസ്മിഞ്ഹി കാലേ തിസ്സമഹാരാജാ ഉപോസഥകമ്മം കരോന്തോ ചേതിയപബ്ബതേ രാജലേണേ വസതി. സോ ഥേരസ്സ ഉപട്ഠാകഭിക്ഖുനോ സഞ്ഞം അദാസി - "യദാ മയ്ഹം അയ്യോ പഞ്ഹം വിസ്സജ്ജേതി, ധമ്മം വാ

കഥേതി, തദാ മേ സഞ്ഞം ദദേയ്യാഥാ''തി. ഥേരോപി ഏ്വകസ്മിം ധമ്മസ്സവനദിവസേ ഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവാരോ കണ്ടകചേതിയങ്ഗണം ആരുയ്ഹ ചേതിയം വന്ദിത്വാ കാളതിമ്ബരുരുക്ഖമൂലേ അട്ഠാസി. അഥ നം ഏ്വകോ പിണ്ഡപാതികത്ഥേരോ കാളകാരാമസുത്തന്തേ പഞ്ഹം പുച്ഛി. ഥേരോ നനു, ആവുസോ, അജ്ജ ധമ്മസ്സവനദിവസോതി ആഹ. ആമ, ഭന്തേ, ധമ്മസ്സവനദിവസോതി. തേന ഹി പീഠകം ആനേഥ, ഇധേവ നിസിന്നാ ധമ്മസ്സവനം കരിസ്സാമാതി. അഥസ്സ രുക്ഖമൂലേ ആസനം പഞ്ഞപേത്വാ അദംസു. ഥേരോ പുബ്ബഗാഥാ വത്വാ കാളകാരാമസുത്തം ആരഭി. സോപിസ്സ ഉപട്ഠാകദഹരോ രഞ്ഞോ സഞ്ഞം ദാപേസി. രാജാ പുബ്ബഗാഥാസു അനിട്ഠിതാസുയേവ പാപുണി. പത്വാ ച അഞ്ഞാതകവേസേനേവ പരിസന്തേ ഠത്വാ തിയാമരത്തിം ഠിതകോവ ധമ്മം സുത്വാ ഥേരസ്സ, ഇദമവോച ഭഗവാതി വചനകാലേ സാധുകാരം അദാസി. ഥേരോ ഞത്വാ, കദാ ആഗതോസി, മഹാരാജാതി പുച്ഛി. പുബ്ബഗാഥാ ഓസാരണകാലേയേവ, ഭന്തേതി. ദുക്കരം തേ മഹാരാജ, കതന്തി. നയിദം, ഭന്തേ, ദുക്കരം, യദി പന മേ അയ്യസ്സ ധമ്മകഥം ആരദ്ധകാലതോ പട്ഠായ ഏ്വകപദേപി അഞ്ഞവിഹിതഭാവോ അഹോസി, തമ്ബപണ്ണിദീപസ്സ പതോദയട്ഠിനിതുദനമത്തേപി ഠാനേ സാമിഭാവോ നാമ മേ മാ ഹോതൂതി സപഥമകാസി.

തസ്മിം പന സുത്തേ ബുദ്ധഗുണാ പരിദീപിതാ, തസ്മാ രാജാ പുച്ഛി - ''ഏ്വത്തകാവ, ഭന്തേ, ബുദ്ധഗുണാ, ഉദാഹു അഞ്ഞേപി അത്ഥീ''തി. മയാ കഥിതതോ, മഹാരാജ, അകഥിതമേവ ബഹു അപ്പമാണന്തി. ഉപമം, ഭന്തേ, കരോഥാതി. യഥാ, മഹാരാജ , കരീസസഹസ്സമത്തേ സാലിക്ഖേത്തേ ഏ്വകസാലിസീസതോ അവസേസസാലീയേവ ബഹൂ, ഏ്വവം മയാ കഥിതഗുണാ അപ്പാ, അവസേസാ ബഹൂതി. അപരമ്പി, ഭന്തേ, ഉപമം കരോഥാതി. യഥാ, മഹാരാജ, മഹാഗങ്ഗായ ഓഘപുണ്ണായ സൂചിപാസം സമ്മുഖം കരേയ്യ, സൂചിപാസേന ഗതഉദകം അപ്പം, സേസം ബഹു, ഏ്വവമേവ മയാ കഥിതഗുണാ അപ്പാ, അവസേസാ ബഹൂതി. അപരമ്പി, ഭന്തേ, ഉപമം കരോഥാതി. ഇധ, മഹാരാജ, ചാതകസകുണാ നാമ ആകാസേ കീളന്താ വിചരന്തി. ഖുദ്ദകാ സാ സകുണജാതി, കിം നു ഖോ തസ്സ സകുണസ്സ ആകാസേ പക്ഖപസാരണട്ഠാനം ബഹു, അവസേസോ ആകാസോ അപ്പോതി? കിം, ഭന്തേ, വദഥ, അപ്പോ തസ്സ പക്ഖപസാരണോകാസോ, അവസേസോവ ബഹൂതി. ഏ്വവമേവ, മഹാരാജ, അപ്പകാ മയാ ബുദ്ധഗുണാ കഥിതാ, അവസേസാ ബഹൂ അനന്താ അപ്പമേയ്യാതി. സുകഥിതം, ഭന്തേ, അനന്താ ബുദ്ധഗുണാ അനന്തേനേവ ആകാസേന ഉപമിതാ. പസന്നാ മയം അയ്യസ്സ, അനുച്ഛവികം പന കാതും ന സക്കോമ. അയം മേ ദുഗ്ഗതപണ്ണാകാരോ ഇമസ്മിം തമ്ബപണ്ണിദീപേ ഇമം തിയോജനസതികം രജ്ജം അയ്യസ്സ ദേമാതി. തുമ്ഹേഹി, മഹാരാജ, അത്തനോ പസന്നാകാരോ കതോ, മയം പന അമ്ഹാകം ദിന്നം രജ്ജം തുമ്ഹാകംയേവ ദേമ, ധമ്മേന സമേന രജ്ജം കാരേഹി മഹാരാജാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

മഹാസച്ചകസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. ചൂളതണ്ഹാസങ്ഖയസുത്തവണ്ണനാ

൩൩൯. ഏവം മേ സുതന്തി ചൂളതണ്ഹാസങ്ഖയസുത്തം. തത്ഥ **പുബ്ബാരാമേ മിഗാരമാതുപാസാദേതി** പുബ്ബാരാമസങ്ഖാതേ വിഹാരേ മിഗാരമാതുയാ പാസാദേ. തത്രായം അനുപുബ്ബീകഥാഅതീതേ സതസഹസ്സകപ്പമത്ഥകേ ഏകാ ഉപാസികാ പദുമുത്തരം ഭഗവന്തം നിമന്തേത്വാ ബുദ്ധപ്പമുഖസ്സ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ സതസഹസ്സം ദാനം ദത്വാ ഭഗവതോ പാദമൂലേ നിപജ്ജിത്വാ, "അനാഗതേ തുമ്ഹാദിസസ്സ ബുദ്ധസ്സ അഗ്ഗുപട്ഠായികാ ഹോമീ"തി പത്ഥനമകാസി. സാ കപ്പസതസഹസ്സം ദേവേസു ചേവ മനുസ്സേസു ച സംസരിത്വാ അമ്ഹാകം ഭഗവതോ കാലേ ഭദ്ദിയനഗരേ മേണ്ഡകസേട്ഠിപുത്തസ്സ ധനഞ്ജയസ്സ സേട്ഠിനോ ഗഹേ സുമനദേവിയാ കുച്ഛിമ്ഹി പടിസന്ധിം ഗണ്ഹി. ജാതകാലേ ചസ്സാ **വിസാഖാതി** നാമം അകംസു. സാ യദാ ഭഗവാ ഭദ്ദിയനഗരം അഗമാസി, തദാ പഞ്ചഹി ദാരികാസതേഹി സദ്ധിം ഭഗവതോ പച്ചുഗ്ഗമനം കത്വാ പഠമദസ്സനമ്ഹിയേവ സോതാപന്നാ അഹോസി. അപരഭാഗേ സാവത്ഥിയം മിഗാരസേട്ഠിപുത്തസ്സ പുണ്ണവഡ്ഢനകുമാരസ്സ ഗേഹം ഗതാ, തത്ഥ നം മിഗാരസേട്ഠി മാതിട്ഠാനേ ഠപേസി, തസ്മാ **മിഗാരമാതാതി** വുച്ചതി.

പതികുലം ഗച്ഛന്തിയാ ചസ്സാ പിതാ **മഹാലതാപിളന്ധനം** നാമ കാരാപേസി. തസ്മിം പിളന്ധനേ ചതസ്സോ വജിരനാളിയോ ഉപയോഗം അഗമംസു, മുത്താനം ഏകാദസ നാളിയോ, പവാളാനം ദ്വാവീസതി നാളിയോ, മണീനം തേത്തിംസ നാളിയോ, ഇതി ഏതേഹി ച അഞ്ഞേഹി ച സത്തവണ്ണേഹി രതനേഹി നിട്ഠാനം അഗമാസി. തം സീസേ പടിമുക്കം യാവ പാദപിട്ഠിയാ ഭസ്സതി, പഞ്ചന്നം ഹത്ഥീനം ബലം ധാരയമാനാവ നം ഇത്ഥീ ധാരേതും സക്കോതി. സാ അപരഭാഗേ ദസബലസ്സ അഗ്ഗുപട്ഠായികാ ഹുത്വാ തം പസാധനം വിസ്സജ്ജേത്വാ നവഹി കോടീഹി ഭഗവതോ വിഹാരം കാരയമാനാ കരീസമത്തേ ഭൂമിഭാഗേ പാസാദം കാരേസി. തസ്സ ഉപരിഭൂമിയം പഞ്ച ഗബ്ഭസതാനി ഹോന്തി, ഹേട്ഠാഭൂമിയം പഞ്ചാതി ഗബ്ഭസഹസ്സപ്പടിമണ്ഡിതോ അഹോസി. സാ "സുദ്ധപാസാദോവ ന സോഭതീ"തി തം പരിവാരേത്വാ പഞ്ച ദ്വികൂടഗേഹസതാനി, പഞ്ച ചൂളപാസാദസതാനി, പഞ്ച ദീഘസാലസതാനി ച കാരാപേസി. വിഹാരമഹോ ചതൂഹി മാസേഹി നിട്ഠാനം അഗമാസി.

മാതുഗാമത്തഭാവേ ഠിതായ വിസാഖായ വിയ അഞ്ഞിസ്സാ ബുദ്ധസാസനേ ധനപരിച്ചാഗോ നാമ നത്ഥി, പുരിസത്തഭാവേ ഠിതസ്സ ച അനാഥപിണ്ഡികസ്സ വിയ അഞ്ഞസ്സ ബുദ്ധസാസനേ ധനപരിച്ചാഗോ നാമ നത്ഥി. സോ ഹി ചതുപഞ്ഞാസകോടിയോ വിസ്സജ്ജേത്വാ സാവത്ഥിയാ ദക്ഖിണഭാഗേ അനുരാധപുരസ്സ മഹാവിഹാരസദിസേ ഠാനേ ജേതവനമഹാവിഹാരം നാമ കാരേസി. വിസാഖാ, സാവത്ഥിയാ പാചീനഭാഗേ ഉത്തമദേവീവിഹാരസദിസേ ഠാനേ **പുബ്ബാരാമം** നാമ കാരേസി. ഭഗവാ ഇമേസം ദ്വിന്നം കുലാനം അനുകമ്പായ സാവത്ഥിം നിസ്സായ വിഹരന്തോ ഇമേസു ദ്വീസു വിഹാരേസു നിബദ്ധവാസം വസി. ഏകം അന്തോവസ്സം ജേതവനേ വസതി, ഏകം പുബ്ബാരാമേ, ഏതസ്മിം പന സമയേ ഭഗവാ പുബ്ബാരാമേ വിഹരതി. തേന വുത്തം - "പുബ്ബാരാമേ മിഗാരമാതുപാസാദേ"തി.

കിത്താവതാ നു ഖോ, ഭന്തേതി കിത്തകേന നു ഖോ, ഭന്തേ. **സംഖിത്തേന തണ്ഹാസങ്ഖയവിമുത്തോ ഹോതീതി** തണ്ഹാസങ്ഖയേ നിബ്ബാനേ തം ആരമ്മണം കത്വാ വിമുത്തചിത്തതായ തണ്ഹാസങ്ഖയവിമുത്തോ നാമ സംഖിത്തേന കിത്താവതാ ഹോതി? യായ പടിപത്തിയാ തണ്ഹാസങ്ഖയവിമുത്തോ ഹോതി, തം മേ ഖീണാസവസ്സ ഭിക്ഖുനോ

പുബ്ബഭാഗപ്പടിപദം സംഖിത്തേന ദേസേഥാതി പുച്ഛതി. **അച്ചന്തനിട്ഠോതി** ഖയവയസങ്ഖാതം അന്തം അതീതാതി അച്ചന്താ. അച്ചന്താ നിട്ഠാ അസ്സാതി **അച്ചന്തനിട്ഠോ,** ഏകന്തനിട്ഠോ സതതനിട്ഠോതി അത്ഥോ. അച്ചന്തം യോഗക്ഖേമീതി **അച്ചന്തയോഗക്ഖേമീ,** നിച്ചയോഗക്ഖേമീതി അത്ഥോ. അച്ചന്തം ബ്രഹ്മചാരീതി **അച്ചന്തബ്രഹ്മചാരീ,** നിച്ചബ്രഹ്മചാരീതി അത്ഥോ. അച്ചന്തം പരിയോസാനമസ്സാതി പുരിമനയേനേവ **അച്ചന്തപരിയോസാനോ. സേട്ഠോ ദേവമനുസ്സാനന്തി** ദേവാനഞ്ച മനുസ്സാനഞ്ച സേട്ഠോ ഉത്തമോ. ഏവരൂപോ ഭിക്ഖു കിത്താവതാ ഹോതി, ഖിപ്പമേതസ്സ സങ്ഖേപേനേവ പടിപത്തിം കഥേഥാതി ഭഗവന്തം യാചതി. കസ്മാ പനേസ ഏവം വേഗായതീതി? കീളം അനുഭവിതുകാമതായ.

അയം കിര ഉയ്യാനകീളം ആണാപേത്വാ ചതൂഹി മഹാരാജൂഹി ചതൂസു ദിസാസു ആരക്ഖം ഗാഹാപേത്വാ ദ്വീസു ദേവലോകേസു ദേവസങ്ഘേന പരിവുതോ അഡ്ഢതിയാഹി നാടകകോടീഹി സദ്ധിം ഏരാവണം ആരുയ്ഹ ഉയ്യാനദ്വാരേ ഠിതോ ഇമം പഞ്ഹം സല്ലക്ഖേസി - "കിത്തകേന നു ഖോ തണ്ഹാസങ്ഖയവിമുത്തസ്സ ഖീണാസവസ്സ സങ്ഖേപതോ ആഗമനിയപുബ്ബഭാഗപടിപദാ ഹോതീ"തി. അഥസ്സ ഏതദഹോസി - "അയം പഞ്ഹോ അതിവിയ സസ്സിരികോ, സചാഹം ഇമം പഞ്ഹം അനുഗ്ഗണ്ഹിത്വാവ ഉയ്യാനം പവിസിസ്സാമി, ഛദ്വാരികേഹി ആരമ്മണേഹി നിമ്മഥിതോ ന പുന ഇമം പഞ്ഹം സല്ലക്ഖേസ്സാമി , തിട്ഠതു താവ ഉയ്യാനകീളാ, സത്ഥു സന്തികം ഗന്ത്വാ ഇമം പഞ്ഹം പുച്ഛിത്വാ ഉഗ്ഗഹിതപഞ്ഹോ ഉയ്യാനേ കീളിസ്സാമീ"തി ഹത്ഥിക്ഖന്ധേ അന്തരഹിതോ ഭഗവതോ സന്തികേ പാതുരഹോസി. തേപി ചത്താരോ മഹാരാജാനോ ആരക്ഖം ഗഹേത്വാ ഠിതട്ഠാനേയേവ ഠിതാ, പരിചാരികദേവസങ്ഘാപി നാടകാനിപി ഏരാവണോപി നാഗരാജാ തഥേവ ഉയ്യാനദ്വാരേ അട്ഠാസി, ഏവമേസ കീളം അനുഭവിതുകാമതായ വേഗായന്തോ ഏവമാഹ.

സബ്ബേ ധമ്മാ നാലം അഭിനിവേസായാതി ഏത്ഥ സബ്ബേ ധമ്മാ നാമ പഞ്ചക്ഖന്ധാ ദ്വാദസായതനാനി അട്ഠാരസ ധാതുയോ. തേ സബ്ബേപി തണ്ഹാദിട്ഠിവസേന അഭിനിവേസായ നാലം ന പരിയത്താ ന സമത്ഥാ ന യുത്താ, കസ്മാ? ഗഹിതാകാരേന അതിട്ഠനതോ. തേ ഹി നിച്ചാതി ഗഹിതാപി അനിച്ചാവ സമ്പജ്ജന്തി, സുഖാതി ഗഹിതാപി ദുക്ഖാവ സമ്പജ്ജന്തി, അത്താതി ഗഹിതാപി അനത്താവ സമ്പജ്ജന്തി, തസ്മാ നാലം അഭിനിവേസായ. **അഭിജാനാതീ**തി അനിച്ചം ദുക്ഖം അനത്താതി ഞാതപരിഞ്ഞായ അഭിജാനാതി. **പരിജാനാതീ**തി തഥേവ തീരണപരിഞ്ഞായ പരിജാനാതി. **യംകിഞ്ചി വേദനന്തി** അന്തമസോ പഞ്ചവിഞ്ഞാണസമ്പയുത്തമ്പി യംകിഞ്ചി അപ്പമത്തകമ്പി വേദനം അനുഭവതി. ഇമിനാ ഭഗവാ സക്കസ്സ ദേവാനമിന്ദസ്സ വേദനാവസേന നിബ്ബത്തേത്വാ അരൂപപരിഗ്ഗഹം ദസ്സേതി. സചേ പന വേദനാകമ്മട്ഠാനം ഹേട്ഠാ ന കഥിതം ഭവേയ്യ, ഇമസ്മിം ഠാനേ കഥേതബ്ബം സിയാ. ഹേട്ഠാ പന കഥിതം, തസ്മാ സതിപട്ഠാനേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. **അനിച്ചാനുപസ്സീ**തി ഏത്ഥ അനിച്ചം വേദിതബ്ബം, അനിച്ചാനുപസ്സനാ വേദിതബ്ബാ, അനിച്ചാനുപസ്സീ വേദിതബ്ബോ. തത്ഥ **അനിച്ച**ന്തി പഞ്ചക്ഖന്ധാ, തേ ഹി ഉപ്പാദവയട്ഠേന അനിച്ചാ. **അനിച്ചാനുപസ്സനാ**തി പഞ്ചക്ഖന്ധാനം ഖയതോ വയതോ ദസ്സനഞാണം. **അനിച്ചാനുപസ്സീ**തി തേന ഞാണേന സമന്നാഗതോ പുഗ്ഗലോ .

തസ്മാ "അനിച്ചാനുപസ്സീ വിഹരതീ"തി അനിച്ചതോ അനുപസ്സന്തോ വിഹരതീതി അയമേത്ഥ അത്ഥോ.

വിരാഗാനുപസ്സീതി എത്ഥ ദ്വേ വിരാഗാ ഖയവിരാഗോ ച അച്ചന്തവിരാഗോ ച. തത്ഥ സങ്ഖാരാനം ഖയവയതോ അനുപസ്സനാപി, അച്ചന്തവിരാഗം നിബ്ബാനം വിരാഗതോ ദസ്സനമഗ്ഗഞാണമ്പി **വിരാഗാനുപസ്സനാ**. തദുഭയസമാങ്ഗീപുഗ്ഗലോ വിരാഗാനുപസ്സീ നാമ, തം സന്ധായ വുത്തം "വിരാഗാനുപസ്സീ"തി, വിരാഗതോ അനുപസ്സന്തോതി അത്ഥോ. **നിരോധാനുപസ്സി**മ്ഹിപി ഏസേവ നയോ, നിരോധോപി ഹി ഖയനിരോധോ ച അച്ചന്തനിരോധോ ചാതി ദുവിധോയേവ. **പടിനിസ്സഗ്ഗാനുപസ്സീ**തി എത്ഥ **പടിനിസ്സഗ്ഗോ** വുച്ചതി വോസ്സഗ്ഗോ, സോ ച പരിച്ചാഗവോസ്സഗ്ഗോ പക്ഖന്ദനവോസ്സഗ്ഗോതി ദുവിധോ ഹോതി . തത്ഥ **പരിച്ചാഗവോസ്സഗ്ഗോ**തി വിപസ്സനാ, സാ ഹി തദങ്ഗവസേന കിലേസേ ച ഖന്ധേ ച വോസ്സജ്ജതി. **പക്ഖന്ദനവോസ്സഗ്ഗോ**തി മഗ്ഗോ, സോ ഹി നിബ്ബാനം ആരമ്മണം ആരമ്മണതോ പക്ഖന്ദതി. ദ്വീഹിപി വാ കാരണേഹി വോസ്സഗ്ഗോയേവ, സമുച്ഛേദവസേന ഖന്ധാനം കിലേസാനഞ്ച വോസ്സജ്ജനതോ, നിബ്ബാനഞ്ച പക്ഖന്ദനതോ. തസ്മാ കിലേസേ ച ഖന്ധേ ച പരിച്ചജതീതി പരിച്ചാഗവോസ്സഗ്ഗോ, നിരോധേ നിബ്ബാനധാതുയാ ചിത്തം പക്ഖന്ദതീതി പക്ഖന്ദനവോസ്സഗ്ഗോതി ഉഭയമ്പേതം മഗ്ഗേ സമേതി. തദുഭയസമങ്ഗീപുഗ്ഗലോ ഇമായ പടിനിസ്സഗ്ഗാനുപസ്സനായ സമന്നാഗതത്താ പടിനിസ്സഗ്ഗാനുപസ്സീ നാമ ഹോതി. തം സന്ധായ വുത്തം "പടിനിസ്സഗ്ഗാനുപസ്സീ"തി. **ന കിഞ്ചി ലോകേ ഉപാദിയതീ**തി കിഞ്ചി ഏകമ്പി സങ്ഖാരഗതം തണ്ഹാവസേന ന ഉപാദിയതി ന ഗണ്ഹാതി ന പരാമസതി. **അനുപാദിയം ന പരിതസ്സതീ**തി അഗ്ഗണ്ഹന്തോ തണ്ഹാപരിതസ്സനായ ന പരിതസ്സതി. **പച്ചത്തഞ്ഞേവ പരിനിബ്ബായതീ**തി സയമേവ കിലേസപരിനിബ്ബാനേന പരിനിബ്ബായതി. **ഖീണാ ജാതീ**തിആദിനാ പനസ്സ പച്ചവേക്ഖണാവ ദസ്സിതാ. ഇതി ഭഗവാ സക്കസ്സ ദേവാനമിന്ദസ്സ സംഖിത്തേന ഖീണാസവസ്സ പുബ്ബഭാഗപ്പടിപദം പുച്ഛിതോ സല്ലഹുകം കത്വാ സംഖിത്തേനേവ ഖിപ്പം കഥേസി.

൩൯൧. **അവിദൂരേ നിസിന്നോ ഹോതീ**തി അനന്തരേ കൂടാഗാരേ നിസിന്നോ ഹോതി. **അഭിസമേച്ചാ**തി ഞാണേന അഭിസമാഗന്ത്വാ, ജാനിത്വാതി അത്ഥോ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - കിം നു ഖോ ഏസ ജാനിത്വാ അനുമോദി, ഉദാഹു അജാനിത്വാ വാതി. കസ്മാ പനസ്സ ഏവമഹോസീതി? ഥേരോ കിര ന ഭഗവതോ പഞ്ഹവിസ്സജ്ജനസദ്ദം അസ്സോസി, സക്കസ്സ പന ദേവരഞ്ഞോ, "ഏവമേതം ഭഗവാ ഏവമേതം സുഗതാ"തി അനുമോദനസദ്ദം അസ്സോസി. സക്കോ കിര ദേവരാജാ മഹതാ സദ്ദേന അനുമോദി. അഥ കസ്മാ ന ഭഗവതോ സദ്ദം അസ്സോസീതി? യഥാപരിസവിഞ്ഞാപകത്താ. ബുദ്ധാനഞ്ഹി ധമ്മം കഥേന്താനം ഏകാബദ്ധായ ചക്കവാളപരിയന്തായപി പരിസായ സദ്ദോ സുയ്യതി, പരിയന്തം പന മുഞ്ചിത്വാ അങ്ഗുലിമത്തമ്പി ബഹിദ്ധാ ന നിച്ഛരതി. കസ്മാ? ഏവരൂപാ മധുരകഥാ മാ നിരത്ഥകാ അഗമാസീതി. തദാ ഭഗവാ മിഗാരമാതുപാസാദേ സത്തരതനമയേ കൂടാഗാരേ സിരിഗബ്ഭമ്ഹി നിസിന്നോ ഹോതി, തസ്സ ദക്ഖിണപസ്സേ സാരിപുത്തത്ഥേരസ്സ വസനകൂടാഗാരം, വാമപസ്സേ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനസ്സ, അന്തരേ ഛിദ്ദവിവരോകാസോ നത്ഥി, തസ്മാ ഥേരോ ന ഭഗവതോ സദ്ദം അസ്സോസി, സക്കസ്സേവ അസ്സോസീതി.

പഞ്ചഹി തൂരിയസതേഹീതി പഞ്ചങ്ഗികാനം തൂരിയാനം പഞ്ചഹി സതേഹി. പഞ്ചങ്ഗികം തൂരിയം നാമ ആതതം വിതതം ആതതവിതതം സുസിരം ഘനന്തി ഇമേഹി പഞ്ചഹി അങ്ഗേഹി സമന്നാഗതം. തത്ഥ **ആതതം** നാമ ചമ്മപരിയോനദ്ധേസു ഭേരിആദീസു ഏകതലതൂരിയം. **വിതതം** നാമ ഉഭയതലം. **ആതതവിതതം** നാമ തന്തിബദ്ധപണവാദി. **സുസിരം** വംസാദി. **ഘനം** സമ്മാദി. **സമപ്പിതോ**തി ഉപഗതോ. **സമങ്ഗീഭൂതോ**തി തസ്സേവ വേവചനം. **പരിചാരേതീ**തി തം സമ്പത്തിം അനുഭവന്തോ തതോ തതോ ഇന്ദ്രിയാനി ചാരേതി. ഇദം വുത്തം ഹോതി - പരിവാരേത്വാ വജ്ജമാനേഹി പഞ്ചഹി തൂരിയസതേഹി സമന്നാഗതോ ഹുത്വാ ദിബ്ബസമ്പത്തിം അനുഭവതീ. **പടിപണാമേത്വാ**തി അപനേത്വാ, നിസ്സദ്ദാനി കാരാപേത്വാതി അത്ഥോ. യഥേവ ഹി ഇദാനി സദ്ധാ രാജാനോ ഗരുഭാവനിയം ഭിക്ഖും ദിസ്വാ - ''അസുകോ നാമ അയ്യോ ആഗച്ഛതി, മാ, താതാ, ഗായഥ, മാ വാദേഥ, മാ നച്ചഥാ''തി നാടകാനി പടിവിനേന്തി, സക്കോപി ഥേരം ദിസ്വാ ഏവമകാസി. **ചിരസ്സം ഖോ, മാരിസ മോഗ്ഗല്ലാന, ഇമം പരിയായമകാസീ**തി ഏവരൂപം ലോകേ പകതിയാ പിയസമുദാഹാരവചനം ഹോതി, ലോകിയാ ഹി ചിരസ്സം ആഗതമ്പി അനാഗതപുബ്ബമ്പി മനാപജാതിയം ആഗതം ദിസ്വാ, - ''കുതോ ഭവം ആഗതോ, ചിരസ്സം ഭവം ആഗതോ, കഥം തേ ഇധാഗമനമഗ്ഗോ ഞാതോ മഗ്ഗമൂള്ഹോസീ''തിആദീനി വദന്തി. അയം പന ആഗതപുബ്ബത്തായേവ ഏവമാഹ. ഥേരോ ഹി കാലേന കാലം ദേവചാരികം ഗച്ഛതിയേവ. തത്ഥ **പരിയായമകാസീ**തി വാരമകാസി. **യദിദം ഇധാഗമനായാ**തി യോ അയം ഇധാഗമനായ വാരോ, തം, ഭന്തേ, ചിരസ്സമകാസീതി വുത്തം ഹോതി. **ഇദമാസനം പഞ്ഞത്ത**ന്തി യോജനികം മണിപല്ലങ്കം പഞ്ഞപാപേത്വാ ഏവമാഹ.

൩൯൨. **ബഹുകിച്ചാ ബഹുകരണീയാ**തി ഏത്ഥ യേസം ബഹൂനി കിച്ചാനി, തേ ബഹുകിച്ചാ. **ബഹുകരണീയാ**തി തസ്സേവ വേവചനം. **അപ്പേവ സകേന കരണീയേനാ**തി സകരണീയമേവ അപ്പം മന്ദം, ന ബഹു, ദേവാനം കരണീയം പന ബഹു, പഥവിതോ പട്ഠായ ഹി കപ്പരുക്ഖമാതുഗാമാദീനം അത്ഥായ അട്ടാ സക്കസ്സ സന്തികേ ഛിജ്ജന്തി, തസ്മാ നിയമേന്തോ ആഹ - **അപിച ദേവാനംയേവ താവതിംസാനം കരണീയേനാ**തി. ദേവാനഞ്ഹി ധീതാ ച പുത്താ ച അങ്കേ നിബ്ബത്തന്തി, പാദപരിചാരികാ ഇത്ഥിയോ സയനേ നിബ്ബത്തന്തി, താസം മണ്ഡനപസാധനകാരികാ ദേവധീതാ സയനം പരിവാരേത്വാ നിബ്ബത്തന്തി, വേയ്യാവച്ചകരാ അന്തോവിമാനേ നിബ്ബത്തന്തി, ഏതേസം അത്ഥായ അട്ടകരണം നത്ഥി. യേ പന സീമന്തരേ നിബ്ബത്തന്തി, തേ ''മമ സന്തകാ തവ സന്തകാ''തി നിച്ഛേതും അസക്കോന്താ അട്ടം കരോന്തി, സക്കം ദേവരാജാനം പുച്ഛന്തി, സോ യസ്സ വിമാനം ആസന്നതരം, തസ്സ സന്തകോതി വദതി. സചേ ദ്വേപി സമട്ഠാനേ ഹോന്തി, യസ്സ വിമാനം ഓലോകേന്തോ ഠിതോ, തസ്സ സന്തകോതി വദതി. സചേ ഏകമ്പി ന ഓലോകേതി, തം ഉഭിന്നം കലഹുപച്ഛേദനത്ഥം അത്തനോ സന്തകം കരോതി. തം സന്ധായ, ''ദേവാനംയേവ താവതിംസാനം കരണീയേനാ''തി ആഹ. അപിചസ്സ ഏവരൂപം കീളാകിച്ചമ്പി കരണീയമേവ.

യം നോ ഖിപ്പമേവ അന്തരധായതീതി യം അമ്ഹാകം സീഘമേവ അന്ധകാരേ രൂപഗതം വിയ ന ദിസ്സതി. ഇമിനാ - ''അഹം, ഭന്തേ, തം പഞ്ഹവിസ്സജ്ജനം ന സല്ലക്ഖേമീ''തി ദീപേതി. ഥേരോ - ''കസ്മാ നു ഖോ അയം യക്ഖോ അസല്ലക്ഖണഭാവം ദീപേതി, പഞ്ഹേന പരിഹരതീ''തി ആവജ്ജന്തോ - ''ദേവാ നാമ മഹാമൂള്ഹാ ഹോന്തി. ഛദ്വാരികേഹി

ആരമ്മണേഹി നിമ്മഥിയമാനാ അത്തനോ ഭുത്താഭുത്തഭാവമ്പി പീതാപീതഭാവമ്പി ന ജാനന്തി, ഇധ കതമേത്ഥ പമുസ്സന്തീ''തി അഞ്ഞാസി. കേചി പനാഹു - ''ഥേരോ ഏതസ്സ ഗരു ഭാവനിയോ, തസ്മാ 'ഇദാനേവ ലോകേ അഗ്ഗപുഗ്ഗലസ്സ സന്തികേ പഞ്ഹം ഉഗ്ഗഹേത്വാ ആഗതോ, ഇദാനേവ നാടകാനം അന്തരം പവിട്ഠോതി ഏവം മം ഥേരോ തജ്ജേയ്യാ'തി ഭയേന ഏവമാഹാ''തി. ഏതം പന കോഹഞ്ഞം നാമ ഹോതി, ന അരിയസാവകസ്സ ഏവരൂപം കോഹഞ്ഞം നാമ ഹോതി, തസ്മാ മൂള്ഹഭാവേനേവ ന സല്ലക്ഖേസീതി വേദിതബ്ബം. ഉപരി കസ്മാ സല്ലക്ഖേസീതി? ഥേരോ തസ്സ സോമനസ്സസംവേഗം ജനയിത്വാ തമം നീഹരി, തസ്മാ സല്ലക്ഖേസീതി.

ഇദാനി സക്കോ പുബ്ബേ അത്തനോ ഏവം ഭൂതകാരണം ഥേരസ്സ ആരോചേതും **ഭൂതപുബ്ബ**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സമുപബ്യൂള്ഹോ**തി സന്നിപതിതോ രാസിഭൂതോ. **അസുരാ പരാജിനിംസൂ**തി അസുരാ പരാജയം പാപുണിംസു. കദാ പനേതേ പരാജിതാതി? സക്കസ്സ നിബ്ബത്തകാലേ. സക്കോ കിര അനന്തരേ അത്തഭാവേ മഗധരട്ഠേ മചലഗാമേ **മഘോ** നാമ മാണവോ അഹോസി, പണ്ഡിതോ ബ്യത്തോ, ബോധിസത്തചരിയാ വിയസ്സ ചരിയാ അഹോസി. സോ തേത്തിംസ പുരിസേ ഗഹേത്വാ കല്യാണമകാസി. ഏകദിവസം അത്തനോവ പഞ്ഞായ ഉപപരിക്ഖിത്വാ ഗാമമജ്ഝേ മഹാജനസ്സ സന്നിപതിതട്ഠാനേ കചവരം ഉഭയതോ അപബ്ബഹിത്വാ തം ഠാനം അതിരമണീയമകാസി, പുന തത്ഥേവ മണ്ഡപം കാരേസി, പുന ഗച്ഛന്തേ കാലേ സാലം കാരേസി. ഗാമതോ ച നിക്ഖമിത്വാ ഗാവുതമ്പി അഡ്ഢയോജനമ്പി തിഗാവുതമ്പി യോജനമ്പി വിചരിത്വാ തേഹി സഹായേഹി സദ്ധിം വിസമം സമം അകാസി. തേ സബ്ബേപി ഏകച്ഛന്ദാ തത്ഥ തത്ഥ സേതുയുത്തട്ഠാനേസു സേതും, മണ്ഡപസാലാപോക്ഖരണീമാലാഗച്ഛരോപനാദീനം യുത്തട്ഠാനേസു മണ്ഡപാദീനി കരോന്താ ബഹും പുഞ്ഞമകംസു . മഘോ സത്ത വതപദാനി പൂരേത്വാ കായസ്സ ഭേദാ സദ്ധിം സഹായേഹി താവതിംസഭവനേ നിബ്ബത്തി.

തസ്മിം കാലേ അസുരഗണാ താവതിംസദേവലോകേ പടിവസന്തി. സബ്ബേ തേ ദേവാനം സമാനായുകാ സമാനവണ്ണാ ച ഹോന്തി, തേ സക്കം സപരിസം ദിസ്വാ അധുനാ നിബ്ബത്താ നവകദേവപുത്താ ആഗതാതി മഹാപാനം സജ്ജയിംസു. സക്കോ ദേവപുത്താനം സഞ്ഞം അദാസി - ''അമ്ഹേഹി കുസലം കരോന്തേഹി ന പരേഹി സദ്ധിം സാധാരണം കതം, തുമ്ഹേ ഗണ്ഡപാനം മാ പിവിത്ഥ പീതമത്തമേവ കരോഥാ''തി. തേ തഥാ അകംസു. ബാലഅസുരാ ഗണ്ഡപാനം പിവിത്വാ മത്താ നിദ്ദം ഓക്കമിംസു. സക്കോ ദേവാനം സഞ്ഞം ദത്വാ തേ പാദേസു ഗാഹാപേത്വാ സിനേരുപാദേ ഖിപാപേസി, സിനേരുസ്സ ഹേട്ഠിമതലേ **അസുരഭവനം** നാമ അത്ഥി, താവതിംസദേവലോകപ്പമാണമേവ. തത്ഥ അസുരാ വസന്തി. തേസമ്പി **ചിത്തപാടലി** നാമ രുക്ഖോ അത്ഥി. തേ തസ്സ പുപ്ഫനകാലേ ജാനന്തി - ''നായം താവതിംസാ, സക്കേന വഞ്ചിതാ മയ''ന്തി. തേ ഗണ്ഹഥ നന്തി വത്വാ സിനേരും പരിഹരമാനാ ദേവേ വുട്ഠേ വമ്മികപാദതോ വമ്മികമക്ഖികാ വിയ അഭിരുഹിംസു. തത്ഥ കാലേന ദേവാ ജിനന്തി, കാലേന അസുരാ. യദാ ദേവാനം ജയോ ഹോതി, അസുരേ യാവ സമുദ്ദപിട്ഠാ അനുബന്ധന്തി. യദാ അസുരാനം ജയോ ഹോതി, ദേവേ യാവ വേദികപാദാ അനുബന്ധന്തി. തസ്മിം പന സങ്ഗാമേ ദേവാനം ജയോ അഹോസി, ദേവാ അസുരേ യാവ സമുദ്ദപിട്ഠാ അനുബന്ധിംസു. സക്കോ അസുരേ പലാപേത്വാ പഞ്ചസു ഠാനേസു ആരക്ഖം ഠപേസി. ഏവം ആരക്ഖം

ദത്വാ വേദികപാദേ വജിരഹത്ഥാ ഇന്ദപടിമായോ ഠപേസി. അസുരാ കാലേന കാലം ഉട്ഠഹിത്വാ താ പടിമായോ ദിസ്വാ, "സക്കോ അപ്പമത്തോ തിട്ഠതീ"തി തതോവ നിവത്തന്തി. **തതോ പടിനിവത്തിത്വാ**തി വിജിതട്ഠാനതോ നിവത്തിത്വാ. **പരിചാരികായോ**തി മാലാഗന്ധാദികമ്മകാരികായോ.

൩൯൩. വേസ്സവണോ ച മഹാരാജാതി സോ കിര സക്കസ്സ വല്ലഭോ, ബലവവിസ്സാസികോ, തസ്മാ സക്കേന സദ്ധിം അഗമാസി. **പുരക്ഖത്വാ**തി പുരതോ കത്വാ. **പവിസിംസൂ**തി പവിസിത്വാ പന ഉപഡ്ഢപിഹിതാനി ദ്വാരാനി കത്വാ ഓലോകയമാനാ അട്ഠംസു. **ഇദമ്പി, മാരിസ മോഗ്ഗല്ലാന, പസ്സ വേജയന്തസ്സ പാസാദസ്സ രാമണേയ്യക**ന്തി, മാരിസ മോഗ്ഗല്ലാന, ഇദമ്പി വേജയന്തസ്സ പാസാദസ്സ രാമണേയ്യകം പസ്സ, സുവണ്ണത്ഥമ്ഭേ പസ്സ, രജതത്ഥമ്ഭേ മണിത്ഥമ്ഭേ പവാളത്ഥമ്ഭേ ലോഹിതങ്ഗത്ഥമ്ഭേ മസാരഗല്ലത്ഥമ്ഭേ മുത്തത്ഥമ്ഭേ സത്തരതനത്ഥമ്ഭേ, തേസംയേവ സുവണ്ണാദിമയേ ഘടകേ വാളരൂപകാനി ച പസ്സാതി ഏവം ഥമ്ഭപന്തിയോ ആദിം കത്വാ രാമണേയ്യകം ദസ്സേന്തോ ഏവമാഹ. **യഥാ തം പുബ്ബേകതപുഞ്ഞസ്സാ**തി യഥാ പുബ്ബേ കതപുഞ്ഞസ്സ ഉപഭോഗട്ഠാനേന സോഭിതബ്ബം, ഏവമേവം സോഭതീതി അത്ഥോ. **അതിബാള്ഹം ഖോ അയം യക്ഖോ പമത്തോ വിഹരതീ**തി അത്തനോ പാസാദേ നാടകപരിവാരേന സമ്പത്തിയാ വസേന അതിവിയ മത്തോ.

ഇദ്ധാഭിസങ്ഖാരം അഭിസങ്ഖാസീതി ഇദ്ധിമകാസി. ആപോകസിണം സമാപജ്ജിത്വാ പാസാദപതിട്ഠിതോകാസം ഉദകം ഹോതൂതി ഇദ്ധിം അധിട്ഠായ പാസാദകണ്ണികേ പാദങ്ഗുട്ഠകേന പഹരി. സോ പാസാദോ യഥാ നാമ ഉദകപിട്ഠേ ഠപിതപത്തം മുഖവട്ടിയം അങ്ഗുലിയാ പഹടം അപരാപരം കമ്പതി ചലതി ന സന്തിട്ഠതി. ഏവമേവം സംകമ്പി സമ്പകമ്പി സമ്പവേധി, ഥമ്ഭപിട്ഠസങ്ഘാടകണ്ണികഗോപാനസിആദീനി കരകരാതി സദ്ദം മുഞ്ചന്താനി പതിതും വിയ ആരദ്ധാനി. തേന വുത്തം - "സങ്കമ്പേസി സമ്പകമ്പേസി സമ്പവേധേസീ"തി. **അച്ഛരിയബ്ഭുതചിത്തജാതാ**തി അഹോ അച്ഛരിയം, അഹോ അബ്ഭുതന്തി ഏവം സഞ്ജാതഅച്ഛരിയഅബ്ഭുതാ ചേവ സഞ്ജാതതുട്ഠിനോ ച അഹേസും ഉപ്പന്നബലവസോമനസ്സാ. **സംവിഗ്ഗ**ന്തി ഉബ്ബിഗ്ഗം. **ലോമഹട്ഠജാത**ന്തി ജാതലോമഹംസം, കഞ്ചനഭിത്തിയം ഠപിതമണിനാഗദന്തേഹി വിയ ഉദ്ധഗ്ഗേഹി ലോമേഹി ആകിണ്ണസരീരന്തി അത്ഥോ. ലോമഹംസോ ച നാമേസ സോമനസ്സേനപി ഹോതി ദോമനസ്സേനപി, ഇധ പന സോമനസ്സേന ജാതോ. ഥേരോ ഹി സക്കസ്സ സോമനസ്സവേഗേന സംവേജേതും തം പാടിഹാരിയമകാസി. തസ്മാ സോമനസ്സവേഗേന സംവിഗ്ഗലോമഹട്ഠം വിദിത്വാതി അത്ഥോ.

൩൯൪. ഇധാഹം, മാരിസാതി ഇദാനിസ്സ യസ്മാ ഥേരേന സോമനസ്സസംവേഗം ജനയിത്വാ തമം വിനോദിതം, തസ്മാ സല്ലക്ഖേത്വാ ഏവമാഹ. **ഏസോ നു തേ, മാരിസ, സോ ഭഗവാ സത്ഥാ**തി, മാരിസ, ത്വം കുഹിം ഗതോസീതി വുത്തേ മയ്ഹം സത്ഥു സന്തികന്തി വദേസി, ഇമസ്മിം ദേവലോകേ ഏകപാദകേന വിയ തിട്ഠസി, യം ത്വം ഏവം വദേസി, ഏസോ നു തേ, മാരിസ, സോ ഭഗവാ സത്ഥാതി പുച്ഛിംസു. **സബ്രഹ്മചാരീ മേ ഏസോ**തി ഏത്ഥ കിഞ്ചാപി ഥേരോ അനഗാരിയോ അഭിനീഹാരസമ്പന്നോ അഗ്ഗസാവകോ, സക്കോ അഗാരിയോ, മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയവസേന പനേതേ സബ്രഹ്മചാരിനോ ഹോന്തി, തസ്മാ ഏവമാഹ. **അഹോ നൂന തേ സോ ഭഗവാ സത്ഥാ**തി സബ്രഹ്മചാരീ താവ തേ ഏവംമഹിദ്ധികോ, സോ പന തേ ഭഗവാ സത്ഥാ അഹോ നൂന

മഹിദ്ധികോതി സത്ഥു ഇദ്ധിപാടിഹാരിയദസ്സനേ ജാതാഭിലാപാ ഹുത്വാ ഏവമാഹംസു.

൩൯൭. ഞാതഞ്ഞതരസ്സാതി പഞ്ഞാതഞ്ഞതരസ്സ, സക്കോ ഹി പഞ്ഞാതാനം അഞ്ഞതരോ. സേസം സബ്ബത്ഥ പാകടമേവ, ദേസനം പന ഭഗവാ യഥാനുസന്ധിനാവ നിട്ഠാപേസീതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

ചൂളതണ്ഹാസങ്ഖയസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮. മഹാതണ്ഹാസങ്ഖയസുത്തവണ്ണനാ

൩൯൮. ഏവം മേ സുതന്തി മഹാതണ്ഹാസങ്ഖയസുത്തം. തത്ഥ **ദിട്ഠിഗത**ന്തി അലഗദ്ദൂപമസുത്തേ ലദ്ധിമത്തം ദിട്ഠിഗതന്തി വുത്തം, ഇധ സസ്സതദിട്ഠി. സോ ച ഭിക്ഖു ബഹുസ്സുതോ, അയം അപ്പസ്സുതോ, ജാതകഭാണകോ ഭഗവന്തം ജാതകം കഥേത്വാ, ''അഹം, ഭിക്ഖവേ, തേന സമയേന വേസ്സന്തരോ അഹോസിം, മഹോസധോ, വിധുരപണ്ഡിതോ, സേനകപണ്ഡിതോ, മഹാജനകോ രാജാ അഹോസി''ന്തി സമോധാനേന്തം സുണാതി. അഥസ്സ ഏതദഹോസി - ''ഇമേ രൂപവേദനാസഞ്ഞാസങ്ഖാരാ തത്ഥ തത്ഥേവ നിരുജ്ഝന്തി, വിഞ്ഞാണം പന ഇധലോകതോ പരലോകം, പരലോകതോ ഇമം ലോകം സന്ധാവതി സംസരതീ''തി സസ്സതദസ്സനം ഉപ്പന്നം. തേനാഹ - ''തദേവിദം വിഞ്ഞാണം സന്ധാവതി സംസരതി അനഞ്ഞ''ന്തി.

സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന പന, ''വിഞ്ഞാണം പച്ചയസമ്ഭവം, സതി പച്ചയേ ഉപ്പജ്ജതി, വിനാ പച്ചയം നത്ഥി വിഞ്ഞാണസ്സ സമ്ഭവോ''തി വുത്തം. തസ്മാ അയം ഭിക്ഖു ബുദ്ധേന അകഥിതം കഥേതി, ജിനചക്കേ പഹാരം ദേതി, വേസാരജ്ജഞാണം പടിബാഹതി, സോതുകാമം ജനം വിസംവാദേതി, അരിയപഥേ തിരിയം നിപതിത്വാ മഹാജനസ്സ അഹിതായ ദുക്ഖായ പടിപന്നോ. യഥാ നാമ രഞ്ഞോ രജ്ജേ മഹാചോരോ ഉപ്പജ്ജമാനോ മഹാജനസ്സ അഹിതായ ദുക്ഖായ ഉപ്പജ്ജതി, ഏവം ജിനസാസനേ ചോരോ ഹുത്വാ മഹാജനസ്സ അഹിതായ ദുക്ഖായ ഉപ്പന്നോതി വേദിതബ്ബോ. **സമ്ബഹുലാ ഭിക്ഖൂ**തി ജനപദവാസിനോ പിണ്ഡപാതികഭിക്ഖൂ. **തേനുപസങ്കമിംസൂ**തി അയം പരിസം ലഭിത്വാ സാസനമ്പി അന്തരധാപേയ്യ, യാവ പക്ഖം ന ലഭതി, താവദേവ നം ദിട്ഠിഗതാ വിവേചേമാതി സുതസുതട്ഠാനതോയേവ അട്ഠത്വാ അനിസീദിത്വാ ഉപസങ്കമിംസു.

൩൯൯. കതമം തം സാതി വിഞ്ഞാണന്തി സാതി യം ത്വം വിഞ്ഞാണം സന്ധായ വദേസി, കതമം തം വിഞ്ഞാണന്തി? **യ്വായം, ഭന്തേ, വദോ വേദേയ്യോ തത്ര തത്ര കല്യാണപാപകാനം കമ്മാനം വിപാകം പടിസംവേദേതീ**തി, ഭന്തേ, യോ അയം വദതി വേദയതി, യോ ചായം തഹിം തഹിം കുസലാകുസലകമ്മാനം വിപാകം പച്ചനുഭോതി. ഇദം, ഭന്തേ, വിഞ്ഞാണം, യമഹം സന്ധായ വദേമീതി . **കസ്സ നു ഖോ നാമാ**തി കസ്സ ഖത്തിയസ്സ വാ ബ്രാഹ്മണസ്സ വാ വേസ്സസുദ്ദഗഹട്ഠപബ്ബജിതദേവമനുസ്സാനം വാ അഞ്ഞതരസ്സ.

൩൯൯. അഥ ഖോ ഭഗവാ ഭിക്ഖൂ ആമന്തേസീതി കസ്മാ ആമന്തേസി? സാതിസ്സ കിര ഏവം അഹോസി - ''സത്ഥാ മം 'മോഘപുരിസോ'തി വദതി, ന ച മോഘപുരിസോതി വുത്തമത്തേനേവ മഗ്ഗഫലാനം ഉപനിസ്സയോ ന ഹോതി. ഉപസേനമ്പി ഹി വങ്ഗന്തപുത്തം, 'അതിലഹും ഖോ ത്വം മോഘപുരിസ ബാഹുല്ലായ ആവത്തോ'തി (മഹാവ॰ ൭൫) ഭഗവാ മോഘപുരിസവാദേന ഓവദി. ഥേരോ അപരഭാഗേ ഘടേന്തോ വായമന്തോ ഛ അഭിഞ്ഞാ സച്ഛാകാസി. അഹമ്പി തഥാരൂപം വീരിയം പഗ്ഗണ്ഹിത്വാ മഗ്ഗഫലാനി നിബ്ബത്തേസ്സാമീ''തി. അഥസ്സ ഭഗവാ ഛിന്നപച്ചയോ അയം സാസനേ അവിരുള്ഹധമ്മോതി ദസ്സേന്തോ ഭിക്ഖൂ ആമന്തേസി. **ഉസ്മീകതോ**തിആദി ഹേട്ഠാ വുത്താധിപ്പായമേവ. **അഥ ഖോ ഭഗവാ**തി അയമ്പി പാടിയേക്കോ അനുസന്ധി. സാതിസ്സ കിര ഏതദഹോസി - ''ഭഗവാ മയ്ഹം മഗ്ഗഫലാനം ഉപനിസ്സയോ നത്ഥീതി വദതി, കിം സക്കാ ഉപനിസ്സയേ അസതി കാതും? ന ഹി തഥാഗതാ സഉപനിസ്സയസ്സേവ ധമ്മം ദേസേന്തി, യസ്സ കസ്സചി ദേസേന്തിയേവ. അഹം ബുദ്ധസ്സ സന്തികാ സുഗതോവാദം ലഭിത്വാ സഗ്ഗസമ്പത്തൂപഗം കുസലം കരിസ്സാമീ''തി. അഥസ്സ ഭഗവാ, ''നാഹം, മോഘപുരിസ, തുയ്ഹം ഓവാദം വാ അനുസാസനിം വാ ദേമീ''തി സുഗതോവാദം പടിപ്പസ്സമ്ഭേന്തോ ഇമം ദേസനം ആരഭി. തസ്സത്ഥോ ഹേട്ഠാ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ. ഇദാനി പരിസായ ലദ്ധിം സോധേന്തോ, ''ഇധാഹം ഭിക്ഖൂ പടിപുച്ഛിസ്സാമീ''തിആദിമാഹ. തം സബ്ബമ്പി ഹേട്ഠാ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

൪൦൦. ഇദാനി വിഞ്ഞാണസ്സ സപ്പച്ചയഭാവം ദസ്സേതും **യം യദേവ, ഭിക്ഖവേ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **മനഞ്ച പടിച്ച ധമ്മേ ചാ**തി സഹാവജ്ജനേന ഭവങ്ഗമനഞ്ച തേഭൂമകധമ്മേ ച പടിച്ച. **കട്ഠഞ്ച പടിച്ചാ**തിആദി ഓപമ്മനിദസ്സനത്ഥം വുത്തം. തേന കിം ദീപേതി? ദ്വാരസങ്കന്തിയാ അഭാവം. യഥാ ഹി കട്ഠം പടിച്ച ജലമാനോ അഗ്ഗി ഉപാദാനപച്ചയേ സതിയേവ ജലതി, തസ്മിം അസതി പച്ചയവേകല്ലേന തത്ഥേവ വൂപസമ്മതി, ന സകലികാദീനി സങ്കമിത്വാ സകലികഗ്ഗീതിആദിസങ്ഖ്യം ഗച്ഛതി, ഏവമേവ ചക്ഖുഞ്ച പടിച്ച രൂപേ ച ഉപ്പന്നം വിഞ്ഞാണം തസ്മിം ദ്വാരേ ചക്ഖുരൂപആലോകമനസികാരസങ്ഖാതേ പച്ചയമ്ഹി സതിയേവ ഉപ്പജ്ജതി, തസ്മിം അസതി പച്ചയവേകല്ലേന തത്ഥേവ നിരുജ്ഝതി, ന സോതാദീനി സങ്കമിത്വാ സോതവിഞ്ഞാണന്തിആദിസങ്ഖ്യം ഗച്ഛതി . ഏസ നയോ സബ്ബവാരേസു. ഇതി ഭഗവാ നാഹം വിഞ്ഞാണപ്പവത്തേ ദ്വാരസങ്കന്തിമത്തമ്പി വദാമി, അയം പന സാതി മോഘപുരിസോ ഭവസങ്കന്തിം വദതീതി സാതിം നിഗ്ഗഹേസി.

൪൦൧. ഏവം വിഞ്ഞാണസ്സ സപ്പച്ചയഭാവം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി പന പഞ്ചന്നമ്പി ഖന്ധാനം സപ്പച്ചയഭാവം ദസ്സേന്തോ, **ഭൂതമിദ**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഭൂതമിദ**ന്തി ഇദം ഖന്ധപഞ്ചകം ജാതം ഭൂതം നിബ്ബത്തം, തുമ്ഹേപി തം ഭൂതമിദന്തി, ഭിക്ഖവേ, പസ്സഥാതി. **തദാഹാരസമ്ഭവ**ന്തി തം പനേതം ഖന്ധപഞ്ചകം ആഹാരസമ്ഭവം പച്ചയസമ്ഭവം, സതി പച്ചയേ ഉപ്പജ്ജതി ഏവം പസ്സഥാതി പുച്ഛതി. **തദാഹാരനിരോധാ**തി തസ്സ പച്ചയസ്സ നിരോധാ. **ഭൂതമിദം നോസ്സൂ**തി ഭൂതം നു ഖോ ഇദം, ന നു ഖോ ഭൂതന്തി. **തദാഹാരസമ്ഭവം നോസ്സൂ**തി തം ഭൂതം ഖന്ധപഞ്ചകം പച്ചയസമ്ഭവം നു ഖോ, ന നു ഖോതി. **തദാഹാരനിരോധാ**തി തസ്സ പച്ചയസ്സ നിരോധാ. **നിരോധധമ്മം**

നോസ്സൂതി തം ധമ്മം നിരോധധമ്മം നു ഖോ, ന നു ഖോതി. **സമ്മപ്പഞ്ഞായ പസ്സതോ**തി ഇദം ഖന്ധപഞ്ചകം ജാതം ഭൂതം നിബ്ബത്തന്തി യാഥാവസരസലക്ഖണതോ വിപസ്സനാപഞ്ഞായ സമ്മാ പസ്സന്തസ്സ. **പഞ്ഞായ സുദിട്ഠ**ന്തി വുത്തനയേനേവ വിപസ്സനാപഞ്ഞായ സുട്ഠു ദിട്ഠം. ഏവം യേ യേ തം പുച്ഛം സല്ലക്ഖേസും, തേസം തേസം പടിഞ്ഞം ഗണ്ഹന്തോ പഞ്ചന്നം ഖന്ധാനം സപ്പച്ചയഭാവം ദസ്സേതി.

ഇദാനി യായ പഞ്ഞായ തേഹി തം സപ്പച്ചയം സനിരോധം ഖന്ധപഞ്ചകം സുദിട്ഠം, തത്ഥ നിത്തണ്ഹഭാവം പുച്ഛന്തോ **ഇമം ചേ തുമ്ഹേ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ദിട്ഠി**ന്തി വിപസ്സനാസമ്മാദിട്ഠിം . സഭാവദസ്സനേന **പരിസുദ്ധം**. പച്ചയദസ്സനേന **പരിയോദാതം. അല്ലീയേഥാ**തി തണ്ഹാദിട്ഠീഹി അല്ലീയിത്വാ വിഹരേയ്യാഥ. **കേലായേഥാ**തി തണ്ഹാദിട്ഠീഹി കീളമാനാ വിഹരേയ്യാഥ . **ധനായേഥാ**തി ധനം വിയ ഇച്ഛന്താ ഗേധം ആപജ്ജേയ്യാഥ. **മമായേഥാ**തി തണ്ഹാദിട്ഠീഹി മമത്തം ഉപ്പാദേയ്യാഥ. **നിത്ഥരണത്ഥായ നോ ഗഹണത്ഥായാ**തി യോ സോ മയാ ചതുരോഘനിത്ഥരണത്ഥായ കുല്ലൂപമോ ധമ്മോ ദേസിതോ, നോ നികന്തിവസേന ഗഹണത്ഥായ. അപി നു തം തുമ്ഹേ ആജാനേയ്യാഥാതി. വിപരിയായേന സുക്കപക്ഖോ വേദിതബ്ബോ.

൪൦൨. ഇദാനി തേസം ഖന്ധാനം പച്ചയം ദസ്സേന്തോ, **ചത്താരോമേ, ഭിക്ഖവേ, ആഹാരാ**തിആദിമാഹ, തമ്പി വുത്തത്ഥമേവ. യഥാ പന ഏകോ ഇമം ജാനാസീതി വുത്തോ, ''ന കേവലം ഇമം, മാതരമ്പിസ്സ ജാനാമി, മാതു മാതരമ്പീ''തി ഏവം പവേണിവസേന ജാനന്തോ സുട്ഠു ജാനാതി നാമ. ഏവമേവം ഭഗവാ ന കേവലം ഖന്ധമത്തമേവ ജാനാതി, ഖന്ധാനം പച്ചയമ്പി തേസമ്പി പച്ചയാനം പച്ചയന്തി ഏവം സബ്ബപച്ചയപരമ്പരം ജാനാതി. സോ തം, ബുദ്ധബലം ദീപേന്തോ ഇദാനി പച്ചയപരമ്പരം ദസ്സേതും, **ഇമേ ച, ഭിക്ഖവേ, ചത്താരോ ആഹാരാ**തിആദിമാഹ. തം വുത്തത്ഥമേവ. **ഇതി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാ…പേ॰… ദുക്ഖക്ഖന്ധസ്സ സമുദയോ ഹോതീ**തി ഏത്ഥ പന പടിച്ചസമുപ്പാദകഥാ വിത്ഥാരേതബ്ബാ ഭവേയ്യ, സാ **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** വിത്ഥാരിതാവ.

൪൦൪. **ഇമസ്മിം സതി ഇദം ഹോതീ**തി ഇമസ്മിം അവിജ്ജാദികേ പച്ചയേ സതി ഇദം സങ്ഖാരാദികം ഫലം ഹോതി. **ഇമസ്സുപ്പാദാ ഇദം ഉപ്പജ്ജതീ**തി ഇമസ്സ അവിജ്ജാദികസ്സ പച്ചയസ്സ ഉപ്പാദാ ഇദം സങ്ഖാരാദികം ഫലം ഉപ്പജ്ജതി, തേനേവാഹ - ''യദിദം അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാ…പേ॰… സമുദയോ ഹോതീ''തി. ഏവം വട്ടം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി വിവട്ടം ദസ്സേന്തോ, **അവിജ്ജായ ത്വേവ അസേസവിരാഗനിരോധാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അവിജ്ജായ ത്വേവാ**തി അവിജ്ജായ ഏവ തു. **അസേസവിരാഗനിരോധാ**തി വിരാഗസങ്ഖാതേന മഗ്ഗേന അസേസനിരോധാ അനുപ്പാദനിരോധാ. **സങ്ഖാരനിരോധോ**തി സങ്ഖാരാനം അനുപ്പാദനിരോധോ ഹോതി, ഏവം നിരുദ്ധാനം പന സങ്ഖാരാനം നിരോധാ വിഞ്ഞാണനിരോധോ ഹോതി, വിഞ്ഞാണാദീനഞ്ച നിരോധാ നാമരൂപാദീനി നിരുദ്ധാനിയേവ ഹോന്തീതി ദസ്സേതും **സങ്ഖാരനിരോധാ വിഞ്ഞാണനിരോധോ**തിആദിം വത്വാ **ഏവമേതസ്സ കേവലസ്സ ദുക്ഖക്ഖന്ധസ്സ നിരോധോ ഹോതീ**തി വുത്തം. തത്ഥ **കേവലസ്സാ**തി സകലസ്സ, സുദ്ധസ്സ വാ, സത്തവിരഹിതസ്സാതി അത്ഥോ. **ദുക്ഖക്ഖന്ധസ്സാ**തി ദുക്ഖരാസിസ്സ. **നിരോധോ ഹോതീ**തി അനുപ്പാദോ ഹോതി.

൪൩. **ഇമസ്മിം അസതീ**തിആദി വുത്തപടിപക്ഖനയേന വേദിതബ്ബം.

൪൭. ഏവം വട്ടവിവട്ടം കഥേത്വാ ഇദാനി ഇമം ദ്വാദസങ്ഗപച്ചയവട്ടം സഹ വിപസ്സനായ മഗ്ഗേന ജാനന്തസ്സ യാ പടിധാവനാ പഹീയതി, തസ്സാ അഭാവം പുച്ഛന്തോ **അപി നു തുമ്ഹേ, ഭിക്ഖവേ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഏവം ജാനന്താ**തി ഏവം സഹവിപസ്സനായ മഗ്ഗേന ജാനന്താ. **ഏവം പസ്സന്താ**തി തസ്സേവ വേവചനം. **പുബ്ബന്ത**ന്തി പുരിമകോട്ഠാസം, അതീതഖന്ധധാതുആയതനാനീതി അത്ഥോ. **പടിധാവേയ്യാഥാ**തി തണ്ഹാദിട്ഠിവസേന പടിധാവേയ്യാഥ. സേസം സബ്ബാസവസുത്തേ വിത്ഥാരിതമേവ.

ഇദാനി നേസം തത്ഥ നിച്ചലഭാവം പുച്ഛന്തോ, **അപി നു തുമ്ഹേ, ഭിക്ഖവേ, ഏവം ജാനന്താ ഏവം പസ്സന്താ ഏവം വദേയ്യാഥ, സത്ഥാ നോ ഗരൂ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഗരൂ**തി ഭാരികോ അകാമാ അനുവത്തിതബ്ബോ . **സമണോ**തി ബുദ്ധസമണോ. **അഞ്ഞം സത്ഥാരം ഉദ്ദിസേയ്യാഥാ**തി അയം സത്ഥാ അമ്ഹാകം കിച്ചം സാധേതും ന സക്കോതീതി അപി നു ഏവംസഞ്ഞിനോ ഹുത്വാ അഞ്ഞം ബാഹിരകം സത്ഥാരം ഉദ്ദിസേയ്യാഥ. **പുഥുസമണബ്രാഹ്മണാന**ന്തി ഏവംസഞ്ഞിനോ ഹുത്വാ പുഥൂനം തിത്ഥിയസമണാനം ചേവ ബ്രാഹ്മണാനഞ്ച. **വതകോതൂഹലമങ്ഗലാനീ**തി വതസമാദാനാനി ച ദിട്ഠികുതൂഹലാനി ച ദിട്ഠസുതമുതമങ്ഗലാനി ച. **താനി സാരതോ പച്ചാഗച്ഛേയ്യാഥാ**തി ഏതാനി സാരന്തി ഏവംസഞ്ഞിനോ ഹുത്വാ പടിആഗച്ഛേയ്യാഥ. ഏവം നിസ്സട്ഠാനി ച പുന ഗണ്ഹേയ്യാഥാതി അത്ഥോ. **സാമം ഞാത**ന്തി സയം ഞാണേന ഞാതം. **സാമം ദിട്ഠ**ന്തി സയം പഞ്ഞാചക്ഖുനാ ദിട്ഠം. **സാമം വിദിത**ന്തി സയം വിഭാവിതം പാകടം കതം. **ഉപനീതാ ഖോ മേ തുമ്ഹേ**തി മയാ, ഭിക്ഖവേ, തുമ്ഹേ ഇമിനാ സന്ദിട്ഠികാദിസഭാവേന ധമ്മേന നിബ്ബാനം ഉപനീതാ, പാപിതാതി അത്ഥോ. **സന്ദിട്ഠികോ**തിആദീനമത്ഥോ **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** വിത്ഥാരിതോ. **ഇദമേതം പടിച്ച വുത്ത**ന്തി ഏതം വചനമിദം തുമ്ഹേഹി സാമം ഞാതാദിഭാവം പടിച്ച വുത്തം.

൪൮. **തിണ്ണം ഖോ പന, ഭിക്ഖവേ**തി കസ്മാ ആരഭി? നനു ഹേട്ഠാ വട്ടവിവട്ടവസേന ദേസനാ മത്ഥകം പാപിതാതി? ആമ പാപിതാ. അയം പന പാടിഏക്കോ അനുസന്ധി , ''അയഞ്ഹി ലോകസന്നിവാസോ പടിസന്ധിസമ്മൂള്ഹോ, തസ്സ സമ്മോഹട്ഠാനം വിദ്ധംസേത്വാ പാകടം കരിസ്സാമീ''തി ഇമം ദേസനം ആരഭി. അപിച വട്ടമൂലം അവിജ്ജാ, വിവട്ടമൂലം ബുദ്ധുപ്പാദോ, ഇതി വട്ടമൂലം അവിജ്ജം വിവട്ടമൂലഞ്ച ബുദ്ധുപ്പാദം ദസ്സേത്വാപി, ''പുന ഏകവാരം വട്ടവിവട്ടവസേന ദേസനം മത്ഥകം പാപേസ്സാമീ''തി ഇമം ദേസനം ആരഭി. തത്ഥ **സന്നിപാതാ**തി സമോധാനേന പിണ്ഡഭാവേന. **ഗബ്ഭസ്സാ**തി ഗബ്ഭേ നിബ്ബത്തനകസത്തസ്സ. **അവക്കന്തി ഹോതീ**തി നിബ്ബത്തി ഹോതി. കത്ഥചി ഹി **ഗബ്ഭോ**തി മാതുകുച്ഛി വുത്തോ. യഥാഹ -

> ''യമേകരത്തിം പഠമം, ഗബ്ഭേ വസതി മാണവോ;
> അബ്ഭുട്ഠിതോവ സോ യാതി, സ ഗച്ഛം ന നിവത്തതീ''തി. (ജാ॰ ൧.൧൫.൩൬൩);

കത്ഥചി ഗബ്ഭേ നിബ്ബത്തനസത്തോ. യഥാഹ - ''യഥാ ഖോ, പനാനന്ദ, അഞ്ഞാ ഇത്ഥികാ നവ വാ ദസ വാ മാസേ ഗബ്ഭം കുച്ഛിനാ പരിഹരിത്വാ

വിജായന്തീ”തി (മം നിം ന.൨൦൯). ഇധ സത്തോ അധിപ്പേതോ, തം സന്ധായ വുത്തം “ഗബ്ഭസ്സ അവക്കന്തി ഹോതീ”തി.

ഇധാതി ഇമസ്മിം സത്തലോകേ. **മാതാ ച ഉതുനീ ഹോതീ**തി ഇദം ഉതുസമയം സന്ധായ വുത്തം. മാതുഗാമസ്സ കിര യസ്മിം ഓകാസേ ദാരകോ നിബ്ബത്തതി, തത്ഥ മഹതീ ലോഹിതപീളകാ സണ്ഠഹിത്വാ ഭിജ്ജിത്വാ പഗ്ഘരതി, വത്ഥു സുദ്ധം ഹോതി, സുദ്ധേ വത്ഥുമ്ഹി മാതാപിതൂസു ഏകവാരം സന്നിപതിതേസു യാവ സത്ത ദിവസാനി ഖേത്തമേവ ഹോതി. തസ്മിം സമയേ ഹത്ഥഗ്ഗാഹവേണിഗ്ഗാഹാദിനാ അങ്ഗപരാമസനേനപി ദാരകോ നിബ്ബത്തതിയേവ. **ഗന്ധബ്ബോ**തി തത്രൂപഗസത്തോ. **പച്ചുപട്ഠിതോ ഹോതീ**തി ന മാതാപിതൂനം സന്നിപാതം ഓലോകയമാനോ സമീപേ ഠിതോ പച്ചുപട്ഠിതോ നാമ ഹോതി. കമ്മയന്തയന്തിതോ പന ഏകോ സത്തോ തസ്മിം ഓകാസേ നിബ്ബത്തനകോ ഹോതീതി അയമേത്ഥ അധിപ്പായോ. **സംസയേനാ**തി “അരോഗോ നു ഖോ ഭവിസ്സാമി അഹം വാ, പുത്തോ വാ മേ”തി ഏവം മഹന്തേന ജീവിതസംസയേന. **ലോഹിതഞ്ഹേതം, ഭിക്ഖവേ**തി തദാ കിര മാതുലോഹിതം തം ഠാനം സമ്പത്തം പുത്തസിനേഹേന പണ്ഡരം ഹോതി. തസ്മാ ഏവമാഹ. **വങ്കക**ന്തി ഗാമദാരകാനം കീളനകം ഖുദ്ദകനങ്ഗലം. **ഘടികാ** വുച്ചതി ദീഘദണ്ഡേന രസ്സദണ്ഡകം പഹരണകീളാ. **മോക്ഖചിക**ന്തി സമ്പരിവത്തകകീളാ, ആകാസേ വാ ദണ്ഡകം ഗഹേത്വാ ഭൂമിയം വാ സീസം ഠപേത്വാ ഹേട്ഠുപരിയഭാവേന പരിവത്തനകീളനന്തി വുത്തം ഹോതി. **ചിങ്ഗുലകം** വുച്ചതി താലപണ്ണാദീഹി കതം വാതപ്പഹാരേന പരിബ്ഭമനചക്കം . **പത്താള്ഹകം** വുച്ചതി പണ്ണനാളികാ, തായ വാലികാദീനി മിനന്താ കീളന്തി. **രഥക**ന്തി ഖുദ്ദകരഥം. **ധനുകമ്പി** ഖുദ്ദകധനുമേവ.

൪൦൮. സാരജ്ജതീതി രാഗം ഉപ്പാദേതി. **ബ്യാപജ്ജതീ**തി ബ്യാപാദം ഉപ്പാദേതി. **അനുപട്ഠിതകായസതീ**തി കായേ സതി കായസതി, തം അനുപട്ഠപേത്വാതി അത്ഥോ. **പരിത്തചേതസോ**തി അകുസലചിത്തോ. **യത്ഥസ്സ തേ പാപകാ**തി യസ്സം ഫലസമാപത്തിയം ഏതേ നിരുജ്ഝന്തി, തം ന ജാനാതി നാധിഗച്ഛതീതി അത്ഥോ. **അനുരോധവിരോധ**ന്തി രാഗഞ്ചേവ ദോസഞ്ച. **അഭിനന്ദതീ**തി തണ്ഹാവസേന അഭിനന്ദതി, തണ്ഹാവസേനേവ അഹോ സുഖന്തിആദീനി വദന്തോ അഭിവദതി. **അജ്ഝോസായ തിട്ഠതീ**തി തണ്ഹാഅജ്ഝോസാനഗഹണേന ഗിലിത്വാ പരിനിട്ഠപേത്വാ ഗണ്ഹാതി. സുഖം വാ അദുക്ഖമസുഖം വാ അഭിനന്ദതു, ദുക്ഖം കഥം അഭിനന്ദതീതി? “അഹം ദുക്ഖിതോ മമ ദുക്ഖ”ന്തി ഗണ്ഹന്തോ അഭിനന്ദതി നാമ. **ഉപ്പജ്ജതി നന്ദീ**തി തണ്ഹാ ഉപ്പജ്ജതി. **തദുപാദാന**ന്തി സാവ തണ്ഹാ ഗഹണട്ഠേന ഉപാദാനം നാമ. തസ്സ ഉപാദാനപച്ചയാ ഭവോ…പേ… സമുദയോ ഹോതീതി, ഇദഞ്ഹി ഭഗവതാ പുന ഏകവാരം ദ്വിസന്ധി തിസങ്ഖേപം പച്ചയാകാരവട്ടം ദസ്സിതം.

൪൦൯-൪൧൦. ഇദാനി വിവട്ടം ദസ്സേതും **ഇധ, ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതോ ലോകേ ഉപ്പജ്ജതീ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അപ്പമാണചേതസോ**തി അപ്പമാണം ലോകുത്തരം ചേതോ അസ്സാതി അപ്പമാണചേതസോ, മഗ്ഗചിത്തസമങ്ഗീതി അത്ഥോ. **ഇമം ഖോ മേ തുമ്ഹേ, ഭിക്ഖവേ, സംഖിത്തേന തണ്ഹാസങ്ഖയവിമുത്തിം ധാരേഥാ**തി, ഭിക്ഖവേ, ഇമം സംഖിത്തേന ദേസിതം മയ്ഹം, തണ്ഹാസങ്ഖയവിമുത്തിദേസനം തുമ്ഹേ നിച്ചകാലം ധാരേയ്യാഥ മാ

പമജ്ജേയ്യാഥ. ദേസനാ ഹി ഏത്ഥ വിമുത്തിപടിലാഭഹേതുതോ **വിമുത്തീ**തി വുത്താ. **മഹാതണ്ഹാജാലതണ്ഹാസങ്ഘാടപടിമുക്ക**ന്തി തണ്ഹാവ സംസിബ്ബിതട്ഠേന മഹാതണ്ഹാജാലം, സങ്ഘടിതട്ഠേന സങ്ഘാടന്തി വുച്ചതി; ഇതി ഇമസ്മിം മഹാതണ്ഹാജാലേ തണ്ഹാസങ്ഘാടേ ച ഇമം സാതിം ഭിക്ഖും കേവട്ടപുത്തം പടിമുക്കം ധാരേഥ. അനുപവിട്ഠോ അന്തോഗധോതി നം ധാരേഥാതി അത്ഥോ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

മഹാതണ്ഹാസങ്ഖയസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. മഹാഅസ്സപുരസുത്തവണ്ണനാ

൪൧൫. ഏവം മേ സുതന്തി മഹാഅസ്സപുരസുത്തം. തത്ഥ **അങ്ഗേസൂ**തി അങ്ഗാ നാമ ജാനപദിനോ രാജകുമാരാ, തേസം നിവാസോ ഏകോപി ജനപദോ രുള്ഹീസദ്ദേന ''അങ്ഗാ''തി വുച്ചതി, തസ്മിം അങ്ഗേസു ജനപദേ. **അസ്സപുരം നാമ അങ്ഗാനം നിഗമോതി അസ്സപുര**ന്തി നഗരനാമേന ലദ്ധവോഹാരോ അങ്ഗാനം ജനപദസ്സ ഏകോ നിഗമോ, തം ഗോചരഗാമം കത്വാ വിഹരതീതി അത്ഥോ. **ഭഗവാ ഏതദവോചാ**തി ഏതം ''സമണാ സമണാതി വോ, ഭിക്ഖവേ, ജനോ സഞ്ജാനാതീ''തിആദിവചനമവോച.

കസ്മാ പന ഏവം അവോചാതി. തസ്മിം കിര നിഗമേ മനുസ്സാ സദ്ധാ പസന്നാ ബുദ്ധമാമകാ ധമ്മമാമകാ സങ്ഘമാമകാ, തദഹുപബ്ബജിതസാമണേരമ്പി വസ്സസതികത്ഥേരസദിസം കത്വാ പസംസന്തി; പുബ്ബണ്ഹസമയം ഭിക്ഖുസങ്ഘം പിണ്ഡായ പവിസന്തം ദിസ്വാ ബീജനങ്ഗലാദീനി ഗഹേത്വാ ഖേത്തം ഗച്ഛന്താപി, ഫരസുആദീനി ഗഹേത്വാ അരഞ്ഞം പവിസന്താപി താനി ഉപകരണാനി നിക്ഖിപിത്വാ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ നിസീദനട്ഠാനം ആസനസാലം വാ മണ്ഡപം വാ രുക്ഖമൂലം വാ സമ്മജ്ജിത്വാ ആസനാനി പഞ്ഞപേത്വാ അരജപാനീയം പച്ചുപട്ഠാപേത്വാ ഭിക്ഖുസങ്ഘം നിസീദാപേത്വാ യാഗുഖജ്ജകാദീനി ദത്വാ കതഭത്തകിച്ചം ഭിക്ഖുസങ്ഘം ഉയ്യോജേത്വാ തതോ താനി ഉപകരണാനി ആദായ ഖേത്തം വാ അരഞ്ഞം വാ ഗന്ത്വാ അത്തനോ കമ്മാനി കരോന്തി, കമ്മന്തട്ഠാനേപി നേസം അഞ്ഞാ കഥാ നാമ നത്ഥി. ചത്താരോ മഗ്ഗട്ഠാ ചത്താരോ ഫലട്ഠാതി അട്ഠ പുഗ്ഗലാ അരിയസങ്ഘോ നാമ; തേ ''ഏവരൂപേന സീലേന, ഏവരൂപേന ആചാരേന, ഏവരൂപായ പടിപത്തിയാ സമന്നാഗതാ ലജ്ജിനോ പേസലാ ഉളാരഗുണാ''തി ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സേവ വണ്ണം കഥേന്തി. കമ്മന്തട്ഠാനതോ ആഗന്ത്വാ ഭുത്തസായമാസാ ഘരദ്വാരേ നിസിന്നാപി, സയനിഘരം പവിസിത്വാ നിസിന്നാപി ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സേവ വണ്ണം കഥേന്തി. ഭഗവാ തേസം മനുസ്സാനം നിപച്ചകാരം ദിസ്വാ ഭിക്ഖുസങ്ഘം പിണ്ഡപാതാപചായനേ നിയോജേത്വാ ഏതദവോച.

യേ ധമ്മാ സമണകരണാ ച ബ്രാഹ്മണകരണാ ചാതി യേ ധമ്മാ സമാദായ പരിപൂരിതാ സമിതപാപസമണഞ്ച ബാഹിതപാപബ്രാഹ്മണഞ്ച കരോന്തീതി അത്ഥോ. ''തീണിമാനി, ഭിക്ഖവേ, സമണസ്സ സമണിയാനി സമണകരണീയാനി . കതമാനി തീണി? അധിസീലസിക്ഖാസമാദാനം, അധിചിത്തസിക്ഖാസമാദാനം , അധിപഞ്ഞാസിക്ഖാസമാദാന''ന്തി (അം॰ നി॰ ൩.൮൨) ഏത്ഥ പന സമണേന കത്തബ്ബധമ്മാ വുത്താ. തേപി ച സമണകരണാ ഹോന്തിയേവ. ഇധ പന

ഹിരോത്തപ്പാദിവസേന ദേസനാ വിത്ഥാരിതാ. **ഏവം നോ അയം അമ്ഹാകന്തി** ഏത്ഥ **നോതി** നിപാതമത്തം. ഏവം അയം അമ്ഹാകന്തി അത്ഥോ. **മഹപ്ഫലാ മഹാനിസംസാതി** ഉഭയമ്പി അത്ഥതോ ഏകമേവ. **അവഞ്ഝാതി** അമോഘാ. **സഫലാതി** അയം തസ്സേവ അത്ഥോ. യസ്സാ ഹി ഫലം നത്ഥി, സാ വഞ്ഝാ നാമ ഹോതി. **സഉദ്രയാതി** സവഡ്ഢി, ഇദം സഫലതായ വേവചനം. **ഏവഞ്ഹി വോ, ഭിക്ഖവേ, സിക്ഖിതബ്ബന്തി**, ഭിക്ഖവേ, ഏവം തുമ്ഹേഹി സിക്ഖിതബ്ബം. ഇതി ഭഗവാ ഇമിനാ ഏത്തകേന ഠാനേന ഹിരോത്തപ്പാദീനം ധമ്മാനം വണ്ണം കഥേസി. കസ്മാ? വചനപഥപച്ഛിന്ദനത്ഥം. സചേ ഹി കോചി അചിരപബ്ബജിതോ ബാലഭിക്ഖു ഏവം വദേയ്യ - ''ഭഗവാ ഹിരോത്തപ്പാദിധമ്മേ സമാദായ വത്തഥാതി വദതി, കോ നു ഖോ തേസം സമാദായ വത്തനേ ആനിസംസോ''തി? തസ്സ വചനപഥപച്ഛിന്ദനത്ഥം. അയഞ്ച ആനിസംസോ, ഇമേ ഹി ധമ്മാ സമാദായ പരിപൂരിതാ സമിതപാപസമണം നാമ ബാഹിതപാപബ്രാഹ്മണം നാമ കരോന്തി, ചതുപച്ചയലാഭം ഉപ്പാദേന്തി, പച്ചയദായകാനം മഹപ്ഫലതം സമ്പാദേന്തി, പബ്ബജ്ജം അവഞ്ഝം സഫലം സഉദ്രയം കരോന്തീതി വണ്ണം അഭാസി. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ. വിത്ഥാരതോ പന വണ്ണകഥാ സതിപട്ഠാനേ (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൩൭൩; മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൩൭൩) വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാ.

൪൩൭. **ഹിരോത്തപ്പേനാതി** ''യം ഹിരീയതി ഹിരീയിതബ്ബേന, ഓത്തപ്പതി ഓത്തപ്പിതബ്ബേനാ''തി (ധ॰ സ॰ ൩൦-൩൧) ഏവം വിത്ഥാരിതായ ഹിരിയാ ചേവ ഓത്തപ്പേന ച. അപിചേത്ഥ അജ്ഝത്തസമുട്ഠാനാ **ഹിരീ,** ബഹിദ്ധാസമുട്ഠാനം **ഓത്തപ്പം**. അത്താധിപതേയ്യാ ഹിരീ, ലോകാധിപതേയ്യം ഓത്തപ്പം. ലജ്ജാസഭാവസണ്ഠിതാ ഹിരീ, ഭയസഭാവസണ്ഠിതം ഓത്തപ്പം, വിത്ഥാരകഥാ പനേത്ഥ സബ്ബാകാരേന വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വുത്താ. അപിച ഇമേ ദ്വേ ധമ്മാ ലോകം പാലനതോ **ലോകപാലധമ്മാ** നാമാതി കഥിതാ. യഥാഹ - ''ദ്വേമേ, ഭിക്ഖവേ, സുക്കാ ധമ്മാ ലോകം പാലേന്തി. കതമേ ദ്വേ? ഹിരീ ച ഓത്തപ്പഞ്ച . ഇമേ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ദ്വേ സുക്കാ ധമ്മാ ലോകം പാലേന്തി. ഇമേ ച ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ദ്വേ സുക്കാ ധമ്മാ ലോകം ന പാലേയ്യും, നയിധ പഞ്ഞായേഥ, 'മാതാ'തി വാ, 'മാതുച്ഛാ'തി വാ, 'മാതുലാനീ'തി വാ, 'ആചരിയഭരിയാ'തി വാ, 'ഗരൂനം ദാരാ'തി വാ, സമ്ഭേദം ലോകോ അഗമിസ്സ, യഥാ അജേളകാ കുക്കുടസൂകരാ സോണസിങ്ഗാലാ''തി (അ॰ നി॰ ൨.൯). ഇമേയേവ ജാതകേ ''ദേവധമ്മാ''തി കഥിതാ. യഥാഹ -

''ഹിരിഓത്തപ്പസമ്പന്നാ , സുക്കധമ്മസമാഹിതാ;
സന്തോ സപ്പുരിസാ ലോകേ, ദേവധമ്മാതി വുച്ചരേ''തി. (ജാ॰ ൧.൧.൬);

മഹാചുന്ദത്ഥേരസ്സ പന കിലേസസല്ലേഖനപടിപദാതി കത്വാ ദസ്സിതാ. യഥാഹ - ''പരേ അഹിരികാ ഭവിസ്സന്തി, മയമേത്ഥ ഹിരിമനാ ഭവിസ്സാമാതി സല്ലേഖോ കരണീയോ. പരേ അനോത്താപീ ഭവിസ്സന്തി, മയമേത്ഥ ഓത്താപീ ഭവിസ്സാമാതി സല്ലേഖോ കരണീയോ''തി (മ॰ നി॰ ൧.൮൩). ഇമേവ മഹാകസ്സപത്ഥേരസ്സ ഓവാദൂപസമ്പദാതി കത്വാ ദസ്സിതാ. വുത്തഞ്ഹേതം - ''തസ്മാ തിഹ തേ, കസ്സപ, ഏവം സിക്ഖിതബ്ബം, തിബ്ബം മേ ഹിരോത്തപ്പം പച്ചുപട്ഠിതം ഭവിസ്സതി ഥേരേസു നവേസു മജ്ഝിമേസൂതി. ഏവഞ്ഹി തേ, കസ്സപ, സിക്ഖിതബ്ബ''ന്തി (സം॰ നി॰ ൨.൧൫൪). ഇധ പനേതേ **സമണധമ്മാ നാമാ**തി ദസ്സിതാ.

യസ്മാ പന ഏത്താവതാ സാമഞ്ഞത്ഥോ മത്ഥകം പത്തോ നാമ ഹോതി, തസ്മാ അപരേപി സമണകരണധമ്മേ ദസ്സേതും **സിയാ ഖോ പന, ഭിക്ഖവേ, തുമ്ഹാകന്തി**ആദിമാഹ. തത്ഥ **സാമഞ്ഞത്ഥോ**തി സംയുത്തകേ താവ, ''കതമഞ്ച, ഭിക്ഖവേ, സാമഞ്ഞം? അയമേവ അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ. സേയ്യഥിദം, സമ്മാദിട്ഠി…പേ॰… സമ്മാസമാധി, ഇദം വുച്ചതി, ഭിക്ഖവേ, സാമഞ്ഞം. കതമോ ച, ഭിക്ഖവേ, സാമഞ്ഞത്ഥോ? യോ, ഭിക്ഖവേ, രാഗക്ഖയോ ദോസക്ഖയോ മോഹക്ഖയോ, അയം വുച്ചതി, ഭിക്ഖവേ, സാമഞ്ഞത്ഥോ''തി (സം॰ നി॰ ൫.൩൬) മഗ്ഗോ ''സാമഞ്ഞ''ന്തി, ഫലനിബ്ബാനാനി ''സാമഞ്ഞത്ഥോ''തി വുത്താനി. ഇമസ്മിം പന ഠാനേ മഗ്ഗമ്പി ഫലമ്പി ഏകതോ കത്വാ സാമഞ്ഞത്ഥോ കഥിതോതി വേദിതബ്ബോ. **ആരോചയാമീ**തി കഥേമി. **പടിവേദയാമീ**തി ജാനാപേമി.

൪൩. പരിസുദ്ധോ നോ കായസമാചാരോതി ഏത്ഥ കായസമാചാരോ പരിസുദ്ധോ അപരിസുദ്ധോതി ദുവിധോ. യോ ഹി ഭിക്ഖു പാണം ഹനതി അദിന്നം ആദിയതി, കാമേസു മിച്ഛാ ചരതി, തസ്സ കായസമാചാരോ അപരിസുദ്ധോ നാമ, അയം പന കമ്മപഥവസേനേവ വാരിതോ. യോ പന പാണിനാ വാ ലേഡ്ഡുനാ വാ ദണ്ഡേന വാ സത്ഥേന വാ പരം പോഥേതി വിഹേഠേതി, തസ്സ കായസമാചാരോ അപരിസുദ്ധോ നാമ, അയമ്പി സിക്ഖാപദബദ്ധേനേവ പടിക്ഖിത്തോ. ഇമസ്മിം സുത്തേ ഉഭയമ്പേതം അകഥേത്വാ പരമസല്ലേഖോ നാമ കഥിതോ. യോ ഹി ഭിക്ഖു പാനീയഘടേ വാ പാനീയം പിവന്താനം, പത്തേ വാ ഭത്തം ഭുഞ്ജന്താനം കാകാനം നിവാരണവസേന ഹത്ഥം വാ ദണ്ഡം വാ ലേഡ്ഡും വാ ഉഗ്ഗിരതി, തസ്സ കായസമാചാരോ അപരിസുദ്ധോ. വിപരീതോ പരിസുദ്ധോ നാമ. **ഉത്താനോ**തി ഉഗ്ഗതോ പാകടോ. **വിവടോ**തി അനാവടോ അസഞ്ഛന്നോ. ഉഭയേനാപി പരിസുദ്ധതംയേവ ദീപേതി. **ന ച ഛിദ്ദവാ**തി സദാ ഏകസദിസോ അന്തരന്തരേ ഛിദ്ദരഹിതോ. **സംവുതോ**തി കിലേസാനം ദ്വാര പിദഹനേന പിദഹിതോ, ന വജ്ജപടിച്ഛാദനത്ഥായ.

൪൪. വചീസമാചാരേപി യോ ഭിക്ഖു മുസാ വദതി, പിസുണം കഥേതി, ഫരുസം ഭാസതി, സമ്ഫം പലപതി, തസ്സ വചീസമാചാരോ അപരിസുദ്ധോ നാമ. അയം പന കമ്മപഥവസേന വാരിതോ. യോ പന ഗഹപതികാതി വാ ദാസാതി വാ പേസ്സാതി വാ ആദീഹി ഖുംസേന്തോ വദതി, തസ്സ വചീസമാചാരോ അപരിസുദ്ധോ നാമ. അയം പന സിക്ഖാപദബദ്ധേനേവ പടിക്ഖിത്തോ. ഇമസ്മിം സുത്തേ ഉഭയമ്പേതം അകഥേത്വാ പരമസല്ലേഖോ നാമ കഥിതോ. യോ ഹി ഭിക്ഖു ദഹരേന വാ സാമണേരേന വാ, ''കച്ചി, ഭന്തേ, അമ്ഹാകം ഉപജ്ഝായം പസ്സഥാ''തി വുത്തേ, സമ്ബഹുലാ, ആവുസോ, ഭിക്ഖുഭിക്ഖുനിയോ ഏകസ്മിം പദേസേ വിചദിംസു, ഉപജ്ഝായോ തേ വിക്കായികസാകഭണ്ഡികം ഉക്ഖിപിത്വാ ഗതോ ഭവിസ്സതീ''തിആദിനാ നയേന ഹസാധിപ്പായോപി ഏവരൂപം കഥം കഥേതി, തസ്സ വചീസമാചാരോ അപരിസുദ്ധോ. വിപരീതോ പരിസുദ്ധോ നാമ.

൪൫. മനോസമാചാരേ യോ ഭിക്ഖു അഭിജ്ഝാലു ബ്യാപന്നചിത്തോ മിച്ഛാദിട്ഠികോ ഹോതി, തസ്സ മനോസമാചാരോ അപരിസുദ്ധോ നാമ. അയം പന കമ്മപഥവസേനേവ വാരിതോ. യോ പന ഉപനിക്ഖിത്തം ജാതരൂപരജതം സാദിയതി, തസ്സ മനോസമാചാരോ അപരിസുദ്ധോ നാമ. അയമ്പി

സിക്ഖാപദബദ്ധേനേവ പടിക്ഖിത്തോ. ഇമസ്മിം സുത്തേ ഉഭയമ്പേതം അകഥേത്വാ പരമസല്ലേഖോ നാമ കഥിതോ. യോ പന ഭിക്ഖു കാമവിതക്കം വാ ബ്യാപാദവിതക്കം വാ വിഹിംസാവിതക്കം വാ വിതക്കേതി, തസ്സ മനോസമാചാരോ അപരിസുദ്ധോ. വിപരീതോ പരിസുദ്ധോ നാമ.

൪൧൦. ആജീവസ്മിം യോ ഭിക്ഖു ആജീവഹേതു വേജ്ജകമ്മം പഹിണഗമനം ഗണ്ഡഫാലനം കരോതി, അരുമക്ഖനം ദേതി, തേലം പചതീതി എകവീസതിഅനേസനാവസേന ജീവികം കപ്പേതി. യോ വാ പന വിഞ്ഞാപേത്വാ ഭുഞ്ജതി, തസ്സ ആജീവോ അപരിസുദ്ധോ നാമ. അയം പന സിക്ഖാപദബദ്ധേനേവ പടിക്ഖിത്തോ. ഇമസ്മിം സുത്തേ ഉഭയമ്പേതം അകഥേത്വാ പരമസല്ലേഖോ നാമ കഥിതോ. യോ ഹി ഭിക്ഖു സപ്പിനവനീതതേലമധുഫാണിതാദീനി ലഭിത്വാ, ''സ്വേ വാ പുനദിവസേ വാ ഭവിസ്സതീ''തി സന്നിധികാരകം പരിഭുഞ്ജതി, യോ വാ പന നിമ്ബങ്കുരാദീനി ദിസ്വാ സാമണേരേ വദതി - ''അംങ്കുരേ ഖാദഥാ''തി, സാമണേരാ ഥേരോ ഖാദിതുകാമോതി കപ്പിയം കത്വാ ദേന്തി, ദഹരേ പന സാമണേരേ വാ പാനീയം പിവഥ, ആവുസോതി വദതി, തേ ഥേരോ പാനീയം പിവിതുകാമോതി പാനീയസങ്ഖം ധോവിത്വാ ദേന്തി, തമ്പി പരിഭുഞ്ജന്തസ്സ ആജീവോ അപരിസുദ്ധോ നാമ ഹോതി. വിപരീതോ പരിസുദ്ധോ നാമ.

൪൧൧. **മത്തഞ്ഞൂ**തി പരിയേസനപടിഗ്ഗഹണപരിഭോഗേസു മത്തഞ്ഞൂ, യുത്തഞ്ഞൂ, പമാണഞ്ഞൂ.

൪൧൨. **ജാഗരിയമനുയുത്താ**തി രത്തിന്ദിവം ഛ കോട്ഠാസേ കത്വാ എകസ്മിം കോട്ഠാസേ നിദ്ദായ ഓകാസം ദത്വാ പഞ്ച കോട്ഠാസേ ജാഗരിയമ്ഹി യുത്താ പയുത്താ. **സീഹസേയ്യ**ന്തി എത്ഥ കാമഭോഗിസേയ്യാ, പേതസേയ്യാ, സീഹസേയ്യാ, തഥാഗതസേയ്യാതി ചതസ്സോ സേയ്യാ. തത്ഥ ''യേഭുയ്യേന, ഭിക്ഖവേ, കാമഭോഗീ സത്താ വാമേന പസ്സേന സേന്തീ''തി (അം നി ൪.൨൪൬) അയം **കാമഭോഗിസേയ്യാ,** തേസു ഹി യേഭുയ്യേന ദക്ഖിണപസ്സേന സയാനോ നാമ നത്ഥി.

''യേഭുയ്യേന, ഭിക്ഖവേ, പേതാ ഉത്താനാ സേന്തീ''തി (അം നി ൪.൨൪൬) അയം **പേതസേയ്യാ,** പേതാ ഹി അപ്പമംസലോഹിതത്താ അട്ഠിസങ്ഘാതജടിതാ എകേന പസ്സേന സയിതും ന സക്കോന്തി, ഉത്താനാവ സേന്തി.

''യേഭുയ്യേന , ഭിക്ഖവേ, സീഹോ മിഗരാജാ നങ്ഗുട്ഠം അന്തരസത്ഥിമ്ഹി അനുപക്ഖിപിത്വാ ദക്ഖിണേന പസ്സേന സേതീ''തി (അം നി ൪.൨൪൬) അയം **സീഹസേയ്യാ**. തേജുസ്സദത്താ ഹി സീഹോ മിഗരാജാ ദ്വേ പുരിമപാദേ എകസ്മിം ഠാനേ പച്ഛിമപാദേ എകസ്മിം ഠപേത്വാ നങ്ഗുട്ഠം അന്തരസത്ഥിമ്ഹി പക്ഖിപിത്വാ പുരിമപാദപച്ഛിമപാദനങ്ഗുട്ഠാനം ഠിതോകാസം സല്ലക്ഖേത്വാ ദ്വിന്നം പുരിമപാദാനം മത്ഥകേ സീസം ഠപേത്വാ സയതി . ദിവസമ്പി സയിത്വാ പബുജ്ഝമാനോ ന ഉത്രാസന്തോ പബുജ്ഝതി. സീസം പന ഉക്ഖിപിത്വാ പുരിമപാദാനം ഠിതോകാസം സല്ലക്ഖേതി. സചേ കിഞ്ചി ഠാനം വിജഹിത്വാ ഠിതം ഹോതി, ''നയിദം തുയ്ഹം ജാതിയാ, ന സൂരഭാവസ്സ ച അനുരൂപ''ന്തി അനത്തമനോ ഹുത്വാ തത്ഥേവ സയതി, ന ഗോചരായ പക്കമതി. അവിജഹിത്വാ ഠിതേ പന ''തുയ്ഹം ജാതിയാ സൂരഭാവസ്സ ച അനുരൂപമിദ''ന്തി ഹട്ഠതുട്ഠോ ഉട്ഠായ സീഹവിജമ്ഭിതം

വിജമ്ഭിത്വാ കേസരഭാരം വിധുനിത്വാ തിക്ഖത്തും സീഹനാദം നദിത്വാ ഗോചരായ പക്കമതി. ചതുത്ഥജ്ഝാനസേയ്യാ പന **തഥാഗതസേയ്യാ**തി വുച്ചതി. താസു ഇധ സീഹസേയ്യാ ആഗതാ. അയഞ്ഹി തേജുസ്സദഇരിയാപഥത്താ ഉത്തമസേയ്യാ നാമ. **പാദേ പാദ**ന്തി ദക്ഖിണപാദേ വാമപാദം. **അച്ചാധായാ**തി അതിആധായ ഈസകം അതിക്കമ്മ ഠപേത്വാ, ഗോപ്ഫകേന ഹി ഗോപ്ഫകേ, ജാണുനാ വാ ജാണുമ്ഹി സങ്ഘട്ടിയമാനേ അഭിണ്ഹം വേദനാ ഉപ്പജ്ജതി, ചിത്തം ഏകഗ്ഗം ന ഹോതി, സേയ്യാ അഫാസുകാ ഹോതി. യഥാ പന ന സങ്ഘട്ടേതി, ഏവം അതിക്കമ്മ ഠപിതേ വേദനാ നുപ്പജ്ജതി, ചിത്തം ഏകഗ്ഗം ഹോതി, സേയ്യാ ഫാസുകാ ഹോതി, തസ്മാ ഏവമാഹ.

൪൨൫. അഭിജ്ഝം ലോകേതിആദി ചൂളഹത്ഥിപദേ വിത്ഥാരിതം.

൪൨൬. യാ പനായം **സേയ്യഥാപി, ഭിക്ഖവേ**തി ഉപമാ വുത്താ. തത്ഥ **ഇണം ആദായാ**തി വഡ്ഢിയാ ധനം ഗഹേത്വാ. **ബ്യന്തീ കരേയ്യാ**തി വിഗതന്താനി കരേയ്യ. യഥാ തേസം കാകണികമത്തോപി പരിയന്തോ നാമ നാവസിസ്സതി, ഏവം കരേയ്യ, സബ്ബസോ പടിനിയ്യാതേയ്യാതി അത്ഥോ. **തതോനിദാന**ന്തി ആണണ്യനിദാനം. സോ ഹി അണണോമ്ഹീതി ആവജ്ജന്തോ ബലവപാമോജ്ജം ലഭതി, ബലവസോമനസ്സമധിഗച്ഛതി. തേന വുത്തം - ''ലഭേഥ പാമോജ്ജം, അധിഗച്ഛേയ്യ സോമനസ്സ''ന്തി.

വിസഭാഗവേദനുപ്പത്തിയാ കകചേനേവ ചതുഇരിയാപഥം ഛിന്ദന്തോ ആബാധതീതി ആബാധോ, സ്വാസ്സ അത്ഥീതി **ആബാധികോ**. തംസമുട്ഠാനേന ദുക്ഖേന **ദുക്ഖിതോ. അധിമത്തഗിലാനോ**തി ബാള്ഹഗിലാനോ. **നച്ഛാദേയ്യാ**തി അധിമത്തബ്യാധിപരേതതായ ന രുച്ചേയ്യ. **ബലമത്താ**തി ബലമേവ, ബലഞ്ചസ്സ കായേ ന ഭവേയ്യാതി അത്ഥോ. **തതോനിദാന**ന്തി ആരോഗ്യനിദാനം, തസ്സ ഹി അരോഗോമ്ഹീതി ആവജ്ജയതോ തദുഭയം ഹോതി. തേന വുത്തം - ''ലഭേഥ പാമോജ്ജം, അധിഗച്ഛേയ്യ സോമനസ്സ''ന്തി. **ന ചസ്സ കിഞ്ചി ഭോഗാനം വയോ**തി കാകണികമത്തമ്പി ഭോഗാനം വയോ ന ഭവേയ്യ. **തതോനിദാന**ന്തി ബന്ധനാമോക്ഖനിദാനം, സേസം വുത്തനയേനേവ സബ്ബപദേസു യോജേതബ്ബം. **അനത്താധീനോ**തി ന അത്തനി അധീനോ, അത്തനോ രുചിയാ കിഞ്ചി കാതും ന ലഭതി. **പരാധീനോ**തി പരേസു അധീനോ, പരസ്സേവ രുചിയാ പവത്തതി. **ന യേന കാമം ഗമോ**തി യേന ദിസാഭാഗേനസ്സ കാമോ ഹോതി. ഇച്ഛാ ഉപ്പജ്ജതി ഗമനായ, തേന ഗന്തും ന ലഭതി. **ദാസബ്യാ**തി ദാസഭാവാ. **ഭുജിസ്സോ**തി അത്തനോ സന്തകോ . **തതോനിദാന**ന്തി ഭുജിസ്സനിദാനം. **കന്താരദ്ധാനമഗ്ഗ**ന്തി കന്താരം അദ്ധാനമഗ്ഗം, നിരുദകം ദീഘമഗ്ഗന്തി അത്ഥോ. **തതോനിദാന**ന്തി ഖേമന്തഭൂമിനിദാനം.

ഇമേ പഞ്ച നീവരണേ അപ്പഹീനേതി ഏത്ഥ ഭഗവാ അപ്പഹീനം കാമച്ഛന്ദനീവരണം ഇണസദിസം, സേസാനി രോഗാദിസദിസാനി കത്വാ ദസ്സേതി. തത്രായം സദിസതാ - യോ ഹി പരേസം ഇണം ഗഹേത്വാ വിനാസേതി. സോ തേഹി ഇണം ദേഹീതി വുച്ചമാനോപി ഫരുസം വുച്ചമാനോപി ബജ്ഝമാനോപി പഹരിയമാനോപി കിഞ്ചി പടിബാഹിതും ന സക്കോതി, സബ്ബം തിതിക്ഖതി, തിതിക്ഖകാരണഞ്ഹിസ്സ തം ഇണം ഹോതി. ഏവമേവം യോ യമ്ഹി കാമച്ഛന്ദേന രജ്ജതി, തണ്ഹാഗഹണേന തം വത്ഥും ഗണ്ഹാതി, സോ തേന ഫരുസം വുച്ചമാനോപി ബജ്ഝമാനോപി പഹരിയമാനോപി സബ്ബം തിതിക്ഖതി. തിതിക്ഖകാരണഞ്ഹിസ്സ സോ കാമച്ഛന്ദോ ഹോതി

ഘരസാമികേഹി വധീയമാനാനം ഇത്ഥീനം വിയാതി. ഏവം ഇണം വിയ **കാമച്ഛന്ദോ** ദട്ഠബ്ബോ.

യഥാ പന പിത്തരോഗാതുരോ മധുസക്കരാദീസുപി ദിന്നേസു പിത്തരോഗാതുരതായ തേസം രസം ന വിന്ദതി, തിത്തകം തിത്തകന്തി ഉഗ്ഗിരതിയേവ. ഏവമേവം ബ്യാപന്നചിത്തോ ഹിതകാമേഹി ആചരിയുപജ്ഝായേഹി അപ്പമത്തകമ്പി ഓവദീയമാനോ ഓവാദം ന ഗണ്ഹാതി, "അതി വിയ മേ തുമ്ഹേ ഉപദ്ദവേഥാ"തിആദീനി വത്വാ വിബ്ഭമതി. പിത്തരോഗാതുരതായ സോ പുരിസോ മധുസക്കരാദിരസം വിയ, കോധാതുരതായ ഝാനസുഖാദിഭേദം സാസനരസം ന വിന്ദതീതി. ഏവം രോഗോ വിയ **ബ്യാപാദോ** ദട്ഠബ്ബോ.

യഥാ പന നക്ഖത്തദിവസേ ബന്ധനാഗാരേ ബദ്ധോ പുരിസോ നക്ഖത്തസ്സ നേവ ആദിം, ന മജ്ഝം, ന പരിയോസാനം പസ്സതി. സോ ദുതിയദിവസേ മുത്തോ, "അഹോ ഹിയ്യോ നക്ഖത്തം മനാപം, അഹോ നച്ചം, അഹോ ഗീത"ന്തിആദീനി സുത്വാപി പടിവചനം ന ദേതി. കിം കാരണാ? നക്ഖത്തസ്സ അനനുഭൂതത്താ. ഏവമേവം ഥിനമിദ്ധാഭിഭൂതോ ഭിക്ഖു വിചിത്തനയേപി ധമ്മസ്സവനേ പവത്തമാനേ നേവ തസ്സ ആദിം, ന മജ്ഝം, ന പരിയോസാനം ജാനാതി. സോ ഉട്ഠിതേ ധമ്മസ്സവനേ, "അഹോ ധമ്മസ്സവനം, അഹോ കാരണം, അഹോ ഉപമാ"തി ധമ്മസ്സവനസ്സ വണ്ണം ഭണമാനാനം സുത്വാപി പടിവചനം ന ദേതി. കിം കാരണാ? ഥിനമിദ്ധവസേന ധമ്മകഥായ അനനുഭൂതത്താതി. ഏവം ബന്ധനാഗാരം വിയ **ഥിനമിദ്ധം** ദട്ഠബ്ബം.

യഥാ പന നക്ഖത്തം കീളന്തോപി ദാസോ, "ഇദം നാമ അച്ചായികം കരണീയം അത്ഥി, സീഘം, തത്ഥ ഗച്ഛ, നോ ചേ ഗച്ഛസി, ഹത്ഥപാദം വാ തേ ഛിന്ദാമി കണ്ണനാസം വാ"തി വുത്തോ സീഘം ഗച്ഛതിയേവ, നക്ഖത്തസ്സ ആദിമജ്ഝപരിയോസാനം അനുഭവിതും ന ലഭതി. കസ്മാ? പരാധീനതായ. ഏവമേവം വിനയേ അപ്പകതഞ്ഞുനാ വിവേകത്ഥായ അരഞ്ഞം പവിട്ഠേനാപി കിസ്മിഞ്ചിദേവ അന്തമസോ കപ്പിയമംസേപി അകപ്പിയമംസസഞ്ഞായ ഉപ്പന്നായ വിവേകം പഹായ സീലവിസോധനത്ഥം വിനയധരസ്സ സന്തികേ ഗന്തബ്ബം ഹോതി. വിവേകസുഖം അനുഭവിതും ന ലഭതി. കസ്മാ? ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചാഭിഭൂതതായാതി, ഏവം ദാസബ്യം വിയ **ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചം** ദട്ഠബ്ബം.

യഥാ പന കന്താരദ്ധാനമഗ്ഗപടിപന്നോ പുരിസോ ചോരേഹി മനുസ്സാനം വിലുത്തോകാസം പഹതോകാസഞ്ച ദിസ്വാ ദണ്ഡകസദ്ദേനപി സകുണസദ്ദേനപി ചോരാ ആഗതാതി ഉസ്സങ്കിതപരിസങ്കിതോ ഹോതി, ഗച്ഛതിപി, തിട്ഠതിപി, നിവത്തതിപി, ഗതട്ഠാനതോ ആഗതട്ഠാനമേവ ബഹുതരം ഹോതി. സോ കിച്ഛേന കസിരേന ഖേമന്തഭൂമിം പാപുണാതി വാ, ന വാ പാപുണാതി. ഏവമേവം യസ്സ അട്ഠസു ഠാനേസു വിചികിച്ഛാ ഉപ്പന്നാ ഹോതി. സോ "ബുദ്ധോ നു ഖോ, ന നു ഖോ ബുദ്ധോ"തിആദിനാ നയേന വിചികിച്ഛന്തോ അധിമുച്ചിത്വാ സദ്ധായ ഗണ്ഹിതും ന സക്കോതി. അസക്കോന്തോ മഗ്ഗം വാ ഫലം വാ ന പാപുണാതീതി യഥാ കന്താരദ്ധാനമഗ്ഗേ "ചോരാ അത്ഥി നത്ഥീ"തി പുനപ്പുനം ആസപ്പനപരിസപ്പനം അപരിയോഗാഹനം ഛമ്ഭിതത്ത ചിത്തസ്സ ഉപ്പാദേന്തോ ഖേമന്തപത്തിയാ അന്തരായം കരോതി, ഏവം **വിചികിച്ഛാപി** "ബുദ്ധോ നു ഖോ ന ബുദ്ധോ"തിആദിനാ നയേന പുനപ്പുനം

ആസപ്പനപരിസപ്പനം അപരിയോഗാഹനം ഛമ്ഭിതത്തം ചിത്തസ്സ ഉപ്പാദയമാനാ അരിയഭൂമിപ്പത്തിയാ അന്തരായം കരോതീതി കന്താരദ്ധാനമഗ്ഗോ വിയ ദട്ഠബ്ബോ.

ഇദാനി **സേയ്യഥാപി, ഭിക്ഖവേ, ആണണ്യ**ന്തി എത്ഥ ഭഗവാ പഹീനകാമച്ഛന്ദനീവരണം ആണണ്യസദിസം, സേസാനി ആരോഗ്യാദിസദിസാനി കത്വാ ദസ്സേതി. തത്രായം സദിസതാ - യഥാ ഹി പുരിസോ ഇണം ആദായ കമ്മന്തേ പയോജേത്വാ സമിദ്ധകമ്മന്തോ, "ഇദം ഇണം നാമ പലിബോധമൂല"ന്തി ചിന്തേത്വാ സവഡ്ഢികം ഇണം നിയ്യാതേത്വാ പണ്ണം ഫാലാപേയ്യ. അഥസ്സ തതോ പട്ഠായ നേവ കോചി ദൂതം പേസേതി, ന പണ്ണം, സോ ഇണസാമികേ ദിസ്വാപി സചേ ഇച്ഛതി, ആസനാ ഉട്ഠഹതി, നോ ചേ, ന ഉട്ഠഹതി. കസ്മാ? തേഹി സദ്ധിം നില്ലേപതായ അലഗ്ഗതായ. ഏവമേവ ഭിക്ഖു, "അയം കാമച്ഛന്ദോ നാമ പലിബോധമൂല"ന്തി സതിപട്ഠാനേ വുത്തനയേനേവ ഛ ധമ്മേ ഭാവേത്വാ കാമച്ഛന്ദനീവരണം പജഹതി. തസ്സേവം പഹീനകാമച്ഛന്ദസ്സ യഥാ ഇണമുത്തസ്സ പുരിസസ്സ ഇണസാമികേ ദിസ്വാ നേവ ഭയം ന ഛമ്ഭിതത്തം ഹോതി. ഏവമേവ പരവത്ഥുമ്ഹി നേവ സങ്ഗോ ന ബന്ധോ ഹോതി. ദിബ്ബാനിപി രൂപാനി പസ്സതോ കിലേസോ ന സമുദാചരതി. തസ്മാ ഭഗവാ ആണണ്യമിവ കാമച്ഛന്ദപ്പഹാനമാഹ.

യഥാ പന സോ പിത്തരോഗാതുരോ പുരിസോ ഭേസജ്ജകിരിയായ തം രോഗം വൂപസമേത്വാ തതോ പട്ഠായ മധുസക്കരാദീനം രസം വിന്ദതി. ഏവമേവം ഭിക്ഖു, "അയം ബ്യാപാദോ നാമ അനത്ഥകാരകോ"തി ഛ ധമ്മേ ഭാവേത്വാ ബ്യാപാദനീവരണം പജഹതി. സോ ഏവം പഹീനബ്യാപാദോ യഥാ പിത്തരോഗവിമുത്തോ പുരിസോ മധുസക്കരാദീനി മധുരാനി സമ്പിയായമാനോ പടിസേവതി. ഏവമേവം ആചാരപണ്ണത്തിആദീനി സിക്ഖാപിയമാനോ സിരസാ സമ്പടിച്ഛിത്വാ സമ്പിയായമാനോ സിക്ഖതി. തസ്മാ ഭഗവാ ആരോഗ്യമിവ ബ്യാപാദപ്പഹാനമാഹ.

യഥാ സോ നക്ഖത്തദിവസേ ബന്ധനാഗാരം പവേസിതോ പുരിസോ അപരസ്മിം നക്ഖത്തദിവസേ, "പുബ്ബേപി അഹം പമാദദോസേന ബദ്ധോ തം നക്ഖത്തം നാനുഭവാമി, ഇദാനി അപ്പമത്തോ ഭവിസ്സാമീ"തി യഥാസ്സ പച്ചത്ഥികാ ഓകാസം ന ലഭന്തി. ഏവം അപ്പമത്തോ ഹുത്വാ നക്ഖത്തം അനുഭവിത്വാ - "അഹോ നക്ഖത്തം അഹോ നക്ഖത്ത"ന്തി ഉദാനം ഉദാനേസി. ഏവമേവ ഭിക്ഖു, "ഇദം ഥിനമിദ്ധം നാമ മഹാഅനത്ഥകര"ന്തി ഛ ധമ്മേ ഭാവേത്വാ ഥിനമിദ്ധനീവരണം പജഹതി. സോ ഏവം പഹീനഥിനമിദ്ധോ യഥാ ബന്ധനാ മുത്തോ പുരിസോ സത്താഹമ്പി നക്ഖത്തസ്സ ആദിമജ്ഝപരിയോസാനം അനുഭവതി. ഏവമേവം ഭിക്ഖു ധമ്മനക്ഖത്തസ്സ ആദിമജ്ഝപരിയോസാനം അനുഭവന്തോ സഹ പടിസമ്ഭിദാഹി അരഹത്തം പാപുണാതി. തസ്മാ ഭഗവാ ബന്ധനാ മോക്ഖമിവ ഥിനമിദ്ധപ്പഹാനമാഹ.

യഥാ പന ദാസോ കഞ്ചിദേവ മിത്തം ഉപനിസ്സായ സാമികാനം ധനം ദത്വാ അത്താനം ഭുജിസ്സം കത്വാ തതോ പട്ഠായ യം ഇച്ഛതി, തം കരേയ്യ. ഏവമേവ ഭിക്ഖു, "ഇദം ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചം നാമ മഹാഅനത്ഥകര"ന്തി ഛ ധമ്മേ ഭാവേത്വാ ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചം പജഹതി. സോ ഏവം പഹീനുദ്ധച്ചകുക്കുച്ചോ യഥാ ഭുജിസ്സോ പുരിസോ യം ഇച്ഛതി, തം കരോതി. ന തം കോചി ബലക്കാരേന തതോ നിവത്തേതി. ഏവമേവം ഭിക്ഖു യഥാസുഖം നേക്ഖമ്മപടിപദം പടിപജ്ജതി,

ന നം ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചം ബലക്കാരേന തതോ നിവത്തേതി. തസ്മാ ഭഗവാ ഭുജിസ്സം വിയ ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചപ്പഹാനമാഹ.

യഥാ ബലവാ പുരിസോ ഹത്ഥസാരം ഗഹേത്വാ സജ്ജാവുധോ സപരിവാരോ കന്താരം പടിപജ്ജേയ്യ. തം ചോരാ ദൂരതോവ ദിസ്വാ പലായേയ്യും. സോ സോത്ഥിനാ തം കന്താരം നിത്ഥരിത്വാ ഖേമന്തം പത്തോ ഹട്ഠതുട്ഠോ അസ്സ. ഏവമേവം ഭിക്ഖു, "അയം വിചികിച്ഛാ നാമ അനത്ഥകാരികാ"തി ഛ ധമ്മേ ഭാവേത്വാ വിചികിച്ഛം പജഹതി. സോ ഏവം പഹീനവിചികിച്ഛോ യഥാ ബലവാ സജ്ജാവുധോ സപരിവാരോ പുരിസോ നിബ്ഭയോ ചോരേ തിണം വിയ അഗണേത്വാ സോത്ഥിനാ നിക്ഖമിത്വാ ഖേമന്തഭൂമിം പാപുണാതി. ഏവമേവം ദുച്ചരിതകന്താരം നിത്ഥരിത്വാ പരമഖേമന്തഭൂമിം അമതം നിബ്ബാനം പാപുണാതി. തസ്മാ ഭഗവാ ഖേമന്തഭൂമിം വിയ വിചികിച്ഛാപഹാനമാഹ.

൪൨൭. ഇമമേവ കായന്തി ഇമം കരജകായം. **അഭിസന്ദേതീതി** തേമേതി സ്നേഹേതി, സബ്ബത്ഥ പവത്തപീതിസുഖം കരോതി. **പരിസന്ദേതീതി** സമന്തതോ സന്ദേതി. **പരിപൂരേതീതി** വായുനാ ഭസ്തം വിയ പൂരേതി. **പരിപ്ഫരതീതി** സമന്തതോ ഫുസതി . **സബ്ബാവതോ കായസ്സാതി** അസ്സ ഭിക്ഖുനോ സബ്ബകോട്ഠാസവതോ കായസ്സ. കിഞ്ചി ഉപാദിന്നകസന്തതിപവത്തിട്ഠാനേ ഛവിമംസലോഹിതാനുഗതം അണുമത്തമ്പി ഠാനം പഠമജ്ഝാനസുഖേന അഫുട്ഠം നാമ ന ഹോതി. **ദക്ഖോതി** ഛേകോ പടിബലോ ന്ഹാനീയചുണ്ണാനി കാതുഞ്ചേവ യോജേതുഞ്ച സന്നേതുഞ്ച. **കംസഥാലേതി** യേന കേനചി ലോഹേന കതഭാജനേ. മത്തികഭാജനം പന ഥിരം ന ഹോതി, സന്നേന്തസ്സ ഭിജ്ജതി, തസ്മാ തം ന ദസ്സേതി. **പരിപ്ഫോസകം പരിപ്ഫോസകന്തി** സിഞ്ചിത്വാ സിഞ്ചിത്വാ. **സന്നേയ്യാതി** വാമഹത്ഥേന കംസഥാലം ഗഹേത്വാ ദക്ഖിണേന ഹത്ഥേന പമാണയുത്തം ഉദകം സിഞ്ചിത്വാ സിഞ്ചിത്വാ പരിമദ്ദന്തോ പിണ്ഡം കരേയ്യ. **സ്നേഹാനുഗതാതി** ഉദകസിനേഹേന അനുഗതാ. **സ്നേഹപരേതാതി** ഉദകസിനേഹേന പരിഗതാ. **സന്തരബാഹിരാതി** സദ്ധിം അന്തോപദേസേന ചേവ ബഹിപദേസേന ച, സബ്ബത്ഥകമേവ ഉദകസിനേഹേന ഫുടാതി അത്ഥോ. **ന ച പഗ്ഘരിണീതി** ന ബിന്ദു ബിന്ദു ഉദകം പഗ്ഘരതി, സക്കാ ഹോതി ഹത്ഥേനപി ദ്വീഹിപി തീഹിപി അങ്ഗുലീഹി ഗഹേതും ഓവട്ടികമ്പി കാതുന്തി അത്ഥോ.

൪൨൮. ദുതിയജ്ഝാനസുഖഉപമായം **ഉബ്ഭിതോദകോതി** ഉബ്ഭിന്നഉദകോ, ന ഹേട്ഠാ ഉബ്ഭിജ്ജിത്വാ ഉഗ്ഗച്ഛനഉദകോ, അന്തോയേവ പന ഉബ്ഭിജ്ജനഉദകോതി അത്ഥോ. **ആയമുഖന്തി** ആഗമനമഗ്ഗോ. **ദേവോതി** മേഘോ. **കാലേനകാലന്തി** കാലേ കാലേ, അന്വദ്ധമാസം വാ അനുദസാഹം വാതി അത്ഥോ. **ധാരന്തി** വുട്ഠിം. **നാനുപ്പവേച്ഛേയ്യാതി** ന പവേസേയ്യ, ന വസ്സേയ്യാതി അത്ഥോ. **സീതാ വാരിധാരാ ഉബ്ഭിജ്ജിത്വാതി** സീതം വാരി തം ഉദകരഹദം പൂരയമാനം ഉബ്ഭിജ്ജിത്വാ. ഹേട്ഠാ ഉഗ്ഗച്ഛനഉദകഞ്ഹി ഉഗ്ഗന്ത്വാ ഉഗ്ഗന്ത്വാ ഭിജ്ജന്തം ഉദകം ഖോഭേതി. ചതൂഹി ദിസാഹി പവിസനഉദകം പുരാണപണ്ണതിണകട്ഠദണ്ഡകാദീഹി ഉദകം ഖോഭേതി. വുട്ഠിഉദകം ധാരാനിപാതപുപ്ഫുളകേഹി ഉദകം ഖോഭേതി. സന്നിസിന്നമേവ പന ഹുത്വാ ഇദ്ധിനിമ്മിതമിവ ഉപ്പജ്ജമാനം ഉദകം ഇമം പദേസം ഫരതി, ഇമം പദേസം ന ഫരതീതി നത്ഥി. തേന അഫുടോകാസോ നാമ ന ഹോതീതി. തത്ഥ രഹദോ

വിയ കരജകായോ, ഉദകം വിയ ദുതിയജ്ഝാനസുഖം. സേസം പുരിമനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

൪൨൯. തതിയജ്ഝാനസുഖഉപമായം ഉപ്പലാനി എത്ഥ സന്തീതി **ഉപ്പലിനീ**. സേസപദദ്വയേസുപി ഏസേവ നയോ. എത്ഥ ച സേതരത്തനീലേസു യംകിഞ്ചി ഉപ്പലം ഉപ്പലമേവ, ഊനകസതപത്തം പുണ്ഡരീകം, സതപത്തം പദുമം. പത്തനിയമം വാ വിനാപി സേതം പദുമം, രത്തം പുണ്ഡരീകന്തി അയമേത്ഥ വിനിച്ഛയോ. **ഉദകാനുഗ്ഗതാനീ**തി ഉദകതോ ന ഉഗ്ഗതാനി. **അന്തോനിമുഗ്ഗപോസീനീ**തി ഉദകതലസ്സ അന്തോ നിമുഗ്ഗാനിയേവ ഹുത്വാ പോസീനി, വഡ്ഢീനീതി അത്ഥോ. സേസം പുരിമനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

൪൩൦. ചതുത്ഥജ്ഝാനസുഖഉപമായം **പരിസുദ്ധേന ചേതസാ പരിയോദാതേനാ**തി എത്ഥ നിരുപക്കിലേസട്ഠേന പരിസുദ്ധം. പഭസ്സരട്ഠേന പരിയോദാതം വേദിതബ്ബം. **ഓദാതേന വത്ഥേനാ**തി ഇദം ഉതുഫരണത്ഥം വുത്തം. കിലിട്ഠവത്ഥേന ഹി ഉതുഫരണം ന ഹോതി, തങ്ഖണധോതപരിസുദ്ധേന ഉതുഫരണം ബലവം ഹോതി. ഇമിസ്സാ ഹി ഉപമായ വത്ഥം വിയ കരജകായോ. ഉതുഫരണം വിയ ചതുത്ഥജ്ഝാനസുഖം. തസ്മാ യഥാ സുന്ഹാതസ്സ പുരിസസ്സ പരിസുദ്ധം വത്ഥം സസീസം പാരുപിത്വാ നിസിന്നസ്സ സരീരതോ ഉതു സബ്ബമേവ വത്ഥം ഫരതി, ന കോചി വത്ഥസ്സ അഫുടോകാസോ ഹോതി. ഏവം ചതുത്ഥജ്ഝാനസുഖേന ഭിക്ഖുനോ കരജകായസ്സ ന കോചി ഓകാസോ അഫുടോ ഹോതീതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. ചതുത്ഥജ്ഝാനചിത്തമേവ വാ വത്ഥം വിയ, തംസമുട്ഠാനരൂപം ഉതുഫരണം വിയ. യഥാ ഹി കത്ഥചി ഓദാതവത്ഥേ കായം അപ്ഫുസന്തേപി തംസമുട്ഠാനേന ഉതുനാ സബ്ബത്ഥകമേവ കായോ ഫുട്ഠോ ഹോതി. ഏവം ചതുത്ഥജ്ഝാനസമുട്ഠിതേന സുഖുമരൂപേന സബ്ബത്ഥകമേവ ഭിക്ഖുനോ കരജകായോ ഫുടോ ഹോതീതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

൪൩൧. പുബ്ബേനിവാസഞാണഉപമായം **തംദിവസം കതകിരിയാ പാകടാ ഹോതീ**തി തംദിവസം ഗതഗാമത്തയമേവ ഗഹിതം. തത്ഥ ഗാമത്തയം ഗതപുരിസോ വിയ പുബ്ബേനിവാസഞാണലാഭീ ദട്ഠബ്ബോ. തയോ ഗാമാ വിയ തയോ ഭവാ ദട്ഠബ്ബാ. തസ്സ പുരിസസ്സ തീസു ഗാമേസു തംദിവസം കതകിരിയായ ആവിഭാവോ വിയ പുബ്ബേനിവാസായ ചിത്തം അഭിനീഹരിത്വാ നിസിന്നസ്സ ഭിക്ഖുനോ തീസു ഭവേസു കതകിരിയായ ആവിഭാവോ ദട്ഠബ്ബോ.

൪൩൨. ദിബ്ബചക്ഖുഉപമായം **ദ്വേ അഗാരാ**തി ദ്വേ ഘരാ. **സദ്വാരാ**തി സമ്മുഖദ്വാരാ. **അനുചങ്കമന്തേ**തി അപരാപരം സഞ്ചരന്തേ. **അനുവിചരന്തേ**തി ഇതോ ചിതോ ച വിചരന്തേ, ഇതോ പന ഗേഹാ നിക്ഖമിത്വാ ഏതം ഗേഹം, ഏതസ്മാ വാ നിക്ഖമിത്വാ ഇമം ഗേഹം പവിസനവസേനപി ദട്ഠബ്ബാ. തത്ഥ ദ്വേ അഗാരാ സദ്വാരാ വിയ ചുതിപടിസന്ധിയോ, ചക്ഖുമാ പുരിസോ വിയ ദിബ്ബചക്ഖുഞാണലാഭീ, ചക്ഖുമതോ പുരിസസ്സ ദ്വിന്നം ഗേഹാനം അന്തരേ ഠത്വാ പസ്സതോ ദ്വേ അഗാരേ പവിസനകനിക്ഖമനകപുരിസാനം പാകടകാലോ വിയ ദിബ്ബചക്ഖുലാഭിനോ ആലോകം വഡ്ഢേത്വാ ഓലോകേന്തസ്സ ചവനകഉപപജ്ജനകസത്താനം പാകടകാലോ. കിം പന തേ ഞാണസ്സ പാകടാ, പുഗ്ഗലസ്സാതി? ഞാണസ്സ. തസ്സ പാകടത്താ പന പുഗ്ഗലസ്സ പാകടായേവാതി.

൪൩൩. ആസവക്ഖയഞാണഉപമായം **പബ്ബതസങ്ഖേപേ**തി പബ്ബതമത്ഥകേ. **അനാവിലോ**തി നിക്കദ്ദമോ. സിപ്പിയോ ച സമ്ബുകാ ച **സിപ്പിസമ്ബുകം**. സക്ഖരാ ച കഥലാ ച **സക്ഖരകഥലം**. മച്ഛാനം ഗുമ്ബാ ഘടാതി **മച്ഛഗുമ്ബം. തിട്ഠന്തമ്പി ചരന്തമ്പീ**തി ഏത്ഥ സക്ഖരകഥലം തിട്ഠതിയേവ, ഇതരാനി ചരന്തിപി തിട്ഠന്തിപി. യഥാ പന അന്തരന്തരാ ഠിതാസുപി നിസിന്നാസുപി വിജ്ജമാനാസുപി, ''ഏതാ ഗാവോ ചരന്തീ''തി ചരന്തിയോ ഉപാദായ ഇതരാപി ചരന്തീതി വുച്ചന്തി. ഏവം തിട്ഠന്തമേവ സക്ഖരകഥലം ഉപാദായ ഇതരമ്പി ദ്വയം തിട്ഠന്തന്തി വുത്തം. ഇതരഞ്ച ദ്വയം ചരന്തം ഉപാദായ സക്ഖരകഥലമ്പി ചരന്തന്തി വുത്തം. തത്ഥ ചക്ഖുമതോ പുരിസസ്സ തീരേ ഠത്വാ പസ്സതോ സിപ്പിസമ്ബുകാദീനം വിഭൂതകാലോ വിയ ആസവാനം ഖയായ ചിത്തം നീഹരിത്വാ നിസിന്നസ്സ ഭിക്ഖുനോ ചതുന്നം സച്ചാനം വിഭൂതകാലോ ദട്ഠബ്ബോ.

൪൩൪. ഇദാനി സത്തഹാകാരേഹി സലിങ്ഗതോ സഗുണതോ ഖീണാസവസ്സ നാമം ഗണ്ഹന്തോ, **അയം വുച്ചതി, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു സമണോ ഇതിപീ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഏവം ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു സമണോ ഹോതീ**തിആദീസു, ഭിക്ഖവേ, ഏവം ഭിക്ഖു സമിതപാപത്താ **സമണോ** ഹോതി. ബാഹിതപാപത്താ **ബ്രാഹ്മണോ** ഹോതി. ന്ഹാതകിലേസത്താ **ന്ഹാതകോ** ഹോതി, ധോതകിലേസത്താതി അത്ഥോ. ചതുമഗ്ഗഞാണസങ്ഖാതേഹി വേദേഹി അകുസലധമ്മാനം ഗതത്താ **വേദഗൂ** ഹോതി, വിദിതത്താതി അത്ഥോ. തേനേവ **വിദിതാസ്സ ഹോന്തീ**തിആദിമാഹ. കിലേസാനം സുതത്താ **സോത്തിയോ** ഹോതി, നിസ്സുതത്താ അപഹതത്താതി അത്ഥോ. കിലേസാനം ആരകത്താ **അരിയോ** ഹോതി, ഹതത്താതി അത്ഥോ. തേഹി ആരകത്താ **അരഹം** ഹോതി, ദൂരീഭൂതത്താതി അത്ഥോ. സേസം സബ്ബത്ഥ പാകടമേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

മഹാഅസ്സപുരസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦. ചൂളഅസ്സപുരസുത്തവണ്ണനാ

൪൩൫. ഏവം മേ സുതന്തി ചൂളഅസ്സപുരസുത്തം. തസ്സ ദേസനാകാരണം പുരിമസദിസമേവ. **സമണസാമീചിപ്പടിപദാ**തി സമണാനം അനുച്ഛവികാ സമണാനം അനുലോമപ്പടിപദാ.

൪൩൬. സമണമലാനന്തിആദീസു ഏതേ ധമ്മാ ഉപ്പജ്ജമാനാ സമണേ മലിനേ കരോന്തി മലഗ്ഗഹിതേ, തസ്മാ ''സമണമലാ''തി വുച്ചന്തി. ഏതേഹി സമണാ ദുസ്സന്തി, പദുസ്സന്തി, തസ്മാ **സമണദോസാ**തി വുച്ചന്തി. ഏതേ ഉപ്പജ്ജിത്വാ സമണേ കസടേ നിരോജേ കരോന്തി മിലാപേന്തി, തസ്മാ **സമണകസടാ**തി വുച്ചന്തി. **ആപായികാനം ഠാനാന**ന്തി അപായേ നിബ്ബത്താപകാനം കാരണാനം. **ദുഗ്ഗതിവേദനിയാന**ന്തി ദുഗ്ഗതിയം വിപാകവേദനായ പച്ചയാനം. **മതജം നാമാ**തി മനുസ്സാ തിഖിണം അയം അയേന സുഘംസിത്വാ തം അയചുണ്ണം മംസേന സദ്ധിം മദ്ദിത്വാ കോഞ്ചസകുണേ ഖാദാപേന്തി. തേ ഉച്ചാരം കാതും അസക്കോന്താ മരന്തി. നോ ചേ മരന്തി, പഹരിത്വാ മാരേന്തി. അഥ തേസം കുച്ഛിം ഫാലേത്വാ നം ഉദകേന ധോവിത്വാ ചുണ്ണം ഗഹേത്വാ മംസേന സദ്ധിം മദ്ദിത്വാ പുന ഖാദാപേന്തീതി ഏവം സത്ത വാരേ ഖാദാപേത്വാ ഗഹിതേന

അയചുണ്ണേന ആവുധം കരോന്തി. സുസിക്ഖിതാ ച നം അയകാരാ ബഹുഹത്ഥകമ്മമൂലം ലഭിത്വാ കരോന്തി. തം മതസകുണതോ ജാതത്താ “മതജ”ന്തി വുച്ചതി, അതിതിഖിണം ഹോതി. **പീതനിസിത**ന്തി ഉദകപീതഞ്ചേവ സിലായ ച സുനിഘംസിതം. **സങ്ഘാടിയാ**തി കോസിയാ. **സമ്പാരുത**ന്തി പരിയോനദ്ധം. **സമ്പലിവേഠിത**ന്തി സമന്തതോ വേഠിതം.

൪൩൭. രജോജല്ലികസ്സാതി രജോജല്ലധാരിനോ. **ഉദകോരോഹകസ്സാ**തി ദിവസസ്സ തിക്ഖത്തും ഉദകം ഓരോഹന്തസ്സ. **രുക്ഖമൂലികസ്സാ**തി രുക്ഖമൂലവാസിനോ. **അബ്ഭോകാസികസ്സാ**തി അബ്ഭോകാസവാസിനോ. **ഉബ്ഭട്ഠകസ്സാ**തി ഉദ്ധം ഠിതകസ്സ. **പരിയായഭത്തികസ്സാ**തി മാസവാരേന വാ അഡ്ഢമാസവാരേന വാ ഭുഞ്ജന്തസ്സ. സബ്ബമേതം ബാഹിരസമയേനേവ കഥിതം. ഇമസ്മിഞ്ഹി സാസനേ ചീവരധരോ ഭിക്ഖു സങ്ഘാടികോതി ന വുച്ചതി. രജോജല്ലധാരണാദിവതാനി ഇമസ്മിം സാസനേ നത്ഥിയേവ. ബുദ്ധവചനസ്സ ബുദ്ധവചനമേവ നാമം, ന മന്താതി. രുക്ഖമൂലികോ, അബ്ഭോകാസികോതി എത്തകംയേവ പന ലബ്ഭതി. തമ്പി ബാഹിരസമയേനേവ കഥിതം. **ജാതമേവ നന്തി** തംദിവസേ ജാതമത്തംയേവ നം. **സങ്ഘാടികം കരേയ്യു**ന്തി സങ്ഘാടികം വത്ഥം നിവാസേത്വാ ച പാരുപിത്വാ ച സങ്ഘാടികം കരേയ്യും. എസ നയോ സബ്ബത്ഥ.

൪൩൮. വിസുദ്ധമത്താനം സമനുപസ്സതീതി അത്താനം വിസുജ്ഝന്തം പസ്സതി. വിസുദ്ധോതി പന ന താവ വത്തബ്ബോ. **പാമോജ്ജം ജായതീ**തി തുട്ഠാകാരോ ജായതി. **പമുദിതസ്സ പീതീ**തി തുട്ഠസ്സ സകലസരീരം ഖോഭയമാനാ പീതി ജായതി. **പീതിമനസ്സ കായോ**തി പീതിസമ്പയുത്തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ നാമകായോ. **പസ്സമ്ഭതീ**തി വിഗതദരഥോ ഹോതി. **സുഖം വേദേതീ**തി കായികമ്പി ചേതസികമ്പി സുഖം വേദിയതി. **ചിത്തം സമാധിയതീ**തി ഇമിനാ നേക്ഖമ്മസുഖേന സുഖിതസ്സ ചിത്തം സമാധിയതി, അപ്പനാപത്തം വിയ ഹോതി. **സോ മേത്താസഹഗതേന ചേതസാ**തി ഹേട്ഠാ കിലേസവസേന ആരദ്ധാ ദേസനാ പബ്ബതേ വുട്ഠവുട്ഠി വിയ നദിം യഥാനുസന്ധിനാ ബ്രഹ്മവിഹാരഭാവനം ഓതിണ്ണാ. തത്ഥ യം വത്തബ്ബം സിയാ, തം സബ്ബം വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വുത്തമേവ. **സേയ്യഥാപി, ഭിക്ഖവേ, പോക്ഖരണീ**തി മഹാസീഹനാദസുത്തേ മഗ്ഗോ പോക്ഖരണിയാ ഉപമിതോ, ഇധ സാസനം ഉപമിതന്തി വേദിതബ്ബം. **ആസവാനം ഖയാ സമണോ ഹോതീ**തി സബ്ബകിലേസാനം സമിതത്താ പരമത്ഥസമണോ ഹോതീതി. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

ചൂളഅസ്സപുരസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ചതുത്ഥവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൬. ചൂളയമകവഗ്ഗോ

൧. സാലേയ്യകസുത്തവണ്ണനാ

൪൩൯. ഏവം മേ സുതന്തി സാലേയ്യകസുത്തം. തത്ഥ **കോസലേസൂ**തി കോസലാ നാമ ജാനപദിനോ രാജകുമാരാ. തേസം നിവാസോ ഏകോപി ജനപദോ രുള്ഹീസദ്ദേന കോസലാതി വുച്ചതി, തസ്മിം കോസലേസു ജനപദേ. പോരാണാ പനാഹു - യസ്മാ പുബ്ബേ മഹാപനാദം രാജകുമാരം നാനാനാടകാനി ദിസ്വാ സിതമത്തമ്പി അകരോന്തം സുത്വാ രാജാ ആഹ - ''യോ മമ പുത്തം ഹസാപേതി, സബ്ബാലങ്കാരേന നം അലങ്കരോമീ''തി. തതോ നങ്ഗലാനിപി ഛഡ്ഡേത്വാ മഹാജനകായേ സന്നിപതിതേ മനുസ്സാ സാതിരേകാനി സത്തവസ്സാനി നാനാകീളികായോ ദസ്സേത്വാ നം ഹസാപേതും നാസക്ഖിംസു. തതോ സക്കോ ദേവനടം പേസേസി. സോ ദിബ്ബനാടകം ദസ്സേത്വാ ഹസാപേസി. അഥ തേ മനുസ്സാ അത്തനോ അത്തനോ വസനോകാസാഭിമുഖാ പക്കമിംസു. തേ പടിപഥേ മിത്തസുഹജ്ജാദയോ ദിസ്വാ പടിസന്ഥാരം കരോന്താ, ''കച്ചി, ഭോ, കുസലം, കച്ചി, ഭോ, കുസല''ന്തി ആഹംസു. തസ്മാ തം ''കുസലം കുസല''ന്തി വചനം ഉപാദായ സോ പദേസോ കോസലാതി വുച്ചതീതി.

ചാരികം ചരമാനോതി അതുരിതചാരികം ചരമാനോ. **മഹതാ ഭിക്ഖുസങ്ഘേന സദ്ധി**ന്തി സതം വാ സഹസ്സം വാ സതസഹസ്സം വാതി ഏവം അപരിച്ഛിന്നേന മഹതാ ഭിക്ഖുസങ്ഘേന സദ്ധിം. **ബ്രാഹ്മണഗാമോ**തി ബ്രാഹ്മണാനം സമോസരണഗാമോപി ബ്രാഹ്മണഗാമോതി വുച്ചതി ബ്രാഹ്മണാനം ഭോഗഗാമോപി. ഇധ സമോസരണഗാമോ അധിപ്പേതോ. **തദവസരീ**തി തം അവസരി, സമ്പത്തോതി അത്ഥോ. വിഹാരോ പനേത്ഥ അനിയാമിതോ; തസ്മാ തസ്സ അവിദൂരേ ബുദ്ധാനം അനുച്ഛവികോ ഏകോ വനസണ്ഡോ ഭവിസ്സതി, സത്ഥാ തം വനസണ്ഡം ഗതോതി വേദിതബ്ബോ. **അസ്സോസു**ന്തി സുണിംസു ഉപലഭിംസു. സോതദ്വാരസമ്പത്തവചനനിഗ്ഘോസാനുസാരേന ജാനിംസു. **ഖോ**തി അവധാരണത്ഥേ പദപൂരണമത്തേ വാ നിപാതോ. തത്ഥ അവധാരണത്ഥേന അസ്സോസുംയേവ , ന നേസം കോചി സവനന്തരായോ അഹോസീതി അയമത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. പദപൂരണേന ബ്യഞ്ജനസിലിട്ഠതാമത്തമേവ.

ഇദാനി യമത്ഥം അസ്സോസും, തം പകാസേതും **സമണോ ഖലു, ഭോ, ഗോതമോ**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ സമിതപാപത്താ **സമണോ**തി വേദിതബ്ബോ. **ഖലൂ**തി അനുസ്സവനത്ഥേ നിപാതോ. **ഭോ**തി തേസം അഞ്ഞമഞ്ഞം ആലപനമത്തം. **ഗോതമോ**തി ഭഗവതോ ഗോത്തവസേന പരിദീപനം. തസ്മാ **സമണോ ഖലു, ഭോ, ഗോതമോ**തി ഏത്ഥ സമണോ കിര, ഭോ, ഗോതമഗോത്തോതി ഏവമത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. **സക്യപുത്തോ**തി ഇദം പന ഭഗവതോ ഉച്ചാകുലപരിദീപനം. **സക്യകുലാ പബ്ബജിതോ**തി സദ്ധാപബ്ബജിതഭാവദീപനം. കേനചി പാരിജുഞ്ഞേന അനഭിഭൂതോ അപരിക്ഖീണംയേവ തം കുലം പഹായ സദ്ധാപബ്ബജിതോതി വുത്തം ഹോതി. തതോ പരം വുത്തത്ഥമേവ. **തം ഖോ പനാ**തി ഇത്ഥമ്ഭൂതാഖ്യാനത്ഥേ ഉപയോഗവചനം, തസ്സ ഖോ പന ഭോതോ ഗോതമസ്സാതി അത്ഥോ. **കല്യാണോ**തി കല്യാണഗുണസമന്നാഗതോ, സേട്ഠോതി വുത്തം ഹോതി. **കിത്തിസദ്ദോ**തി കിത്തിയേവ, ഥുതിഘോസോ വാ. **അബ്ഭുഗ്ഗതോ**തി സദേവകം ലോകം അജ്ഝോത്ഥരിത്വാ ഉഗ്ഗതോ. കിന്തി? ''ഇതിപി സോ ഭഗവാ…പേ॰… ബുദ്ധോ ഭഗവാ''തി.

തത്രായം പദസമ്ബന്ധോ - സോ ഭഗവാ ഇതിപി അരഹം, ഇതിപി സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ…പേ॰… ഇതിപി ഭഗവാതി. ഇമിനാ ച ഇമിനാ ച കാരണേനാതി വുത്തം ഹോതി. തത്ഥ ആരകത്താ, അരീനം അരാനഞ്ച ഹതത്താ, പച്ചയാദീനം അരഹത്താ, പാപകരണേ രഹാഭാവാതി ഇമേഹി താവ കാരണേഹി സോ ഭഗവാ അരഹന്തി വേദിതബ്ബോതിആദിനാ നയേന മാതികം നിക്ഖിപിത്വാ സബ്ബാനേവ ഏതാനി പദാനി വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ ബുദ്ധാനുസ്സതിനിദ്ദേസേ വിത്ഥാരിതാനീതി തതോ തേസം വിത്ഥാരോ ഗഹേതബ്ബോ.

സാധു ഖോ പനാതി സുന്ദരം ഖോ പന; അത്ഥാവഹം സുഖാവഹന്തി വുത്തം ഹോതി. **തഥാരൂപാനം അരഹത**ന്തി യഥാരൂപോ സോ ഭവം ഗോതമോ, ഏവരൂപാനം അനേകേഹിപി കപ്പകോടിസതസഹസ്സേഹി ദുല്ലഭദസ്സനാനം ബ്യാമപ്പഭാപരിക്ഖിത്തേഹി അസീതിഅനുബ്യഞ്ജനരതനപടിമണ്ഡിതേഹി ദ്വത്തിംസമഹാപുരിസലക്ഖണവരേഹി സമാകിണ്ണമനോരമസരീരാനം അതപ്പകദസ്സനാനം അതിമധുരധമ്മനിഗ്ഘോസാനം, യഥാഭൂതഗുണാധിഗമേന ലോകേ അരഹന്തോതി ലദ്ധസദ്ദാനം അരഹതം. **ദസ്സനം ഹോതീ**തി പസാദസോമ്മാനി അക്ഖീനി ഉമ്മീലേത്വാ ദസ്സനമത്തമ്പി സാധു ഹോതി. സചേ പന അട്ഠങ്ഗസമന്നാഗതേന ബ്രഹ്മസ്സരേന ധമ്മം ദേസേന്തസ്സ ഏകം പദമ്പി സോതും ലഭിസ്സാമ, സാധുതരംയേവ ഭവിസ്സതീതി ഏവം അജ്ഝാസയം കത്വാ.

യേന ഭഗവാ തേനുപസങ്കമിംസൂതി സബ്ബകിച്ചാനി പഹായ തുട്ഠമാനസാ ആഗമംസു. **ഏതദവോചു**ന്തി ദുവിധാ ഹി പുച്ഛാ അഗാരികപുച്ഛാ അനഗാരികപുച്ഛാ ച. തത്ഥ "കിം, ഭന്തേ, കുസലം, കിം അകുസല"ന്തി ഇമിനാ നയേന അഗാരികപുച്ഛാ ആഗതാ. "ഇമേ ഖോ, ഭന്തേ, പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധാ"തി ഇമിനാ നയേന അനഗാരികപുച്ഛാ. ഇമേ പന അത്തനോ അനുരൂപം അഗാരികപുച്ഛം പുച്ഛന്താ ഏതം, "കോ നു ഖോ, ഭോ ഗോതമ, ഹേതു കോ പച്ചയോ"തിആദിവചനം അവോചും. തേസം ഭഗവാ യഥാ ന സക്കോന്തി സല്ലക്ഖേതും, ഏവം സംഖിത്തേനേവ താവ പഞ്ഹം വിസ്സജ്ജേന്തോ, **അധമ്മചരിയാവിസമചരിയാഹേതു ഖോ ഗഹപതയോ**തിആദിമാഹ. കസ്മാ പന ഭഗവാ യഥാ ന സല്ലക്ഖേന്തി, ഏവം വിസ്സജ്ജേസീതി? പണ്ഡിതമാനികാ ഹി തേ; ആദിതോവ മാതികം അട്ഠപേത്വാ യഥാ സല്ലക്ഖേന്തി, ഏവം അത്ഥേ വിത്ഥാരിതേ, ദേസനം ഉത്താനികാതി മഞ്ഞന്താ അവജാനന്തി, മയമ്പി കഥേന്താ ഏവമേവ കഥേയ്യാമാതി വത്താരോ ഭവന്തി. തേന നേസം ഭഗവാ യഥാ ന സക്കോന്തി സല്ലക്ഖേതും, ഏവം സംഖിത്തേനേവ താവ പഞ്ഹം വിസ്സജ്ജേസി. തതോ സല്ലക്ഖേതും അസക്കോന്തേഹി വിത്ഥാരദേസനം യാചിതോ വിത്ഥാരേന ദേസേതും, **തേന ഹി ഗഹപതയോ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **തേന ഹീ**തി കാരണത്ഥേ നിപാതോ. യസ്മാ മം തുമ്ഹേ യാചഥ, തസ്മാതി അത്ഥോ.

൪൮൫. തിവിധന്തി തീഹി കോട്ഠാസേഹി. **കായേനാ**തി കായദ്വാരേന. **അധമ്മചരിയാവിസമചരിയാ**തി അധമ്മചരിയസങ്ഖാതാ വിസമചരിയാ. അയം പനേത്ഥ പദത്ഥോ, അധമ്മസ്സ ചരിയാ അധമ്മചരിയാ, അധമ്മകരണന്തി അത്ഥോ. വിസമാ ചരിയാ, വിസമസ്സ വാ കമ്മസ്സ ചരിയാതി വിസമചരിയാ. അധമ്മചരിയാ ച സാ വിസമചരിയാ ചാതി അധമ്മചരിയാവിസമചരിയാ. ഏതേനുപായേന സബ്ബേസു കണ്ഹസുക്കപദേസു അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

ലുദ്ദോതി കക്ഖളോ. **ദാരുണോതി** സാഹസികോ. **ലോഹിതപാണീതി** പരം ജീവിതാ വോരോപേന്തസ്സ പാണീ ലോഹിതേന ലിപ്പന്തി. സചേപി ന ലിപ്പന്തി, തഥാവിധോ ലോഹിതപാണീത്വേവ വുച്ചതി. **ഹതപ്പഹതേ നിവിട്ഠോതി** ഹതേ ച പരസ്സ പഹാരദാനേ , പഹതേ ച പരമാരണേ നിവിട്ഠോ. **അദയാപന്നോതി** നിക്കരുണതം ആപന്നോ.

യം തം പരസ്സാതി യം തം പരസ്സ സന്തകം. **പരവിത്തൂപകരണന്തി** തസ്സേവ പരസ്സ വിത്തൂപകരണം തുട്ഠിജനനം പരിക്ഖാരഭണ്ഡകം. **ഗാമഗതം വാതി** അന്തോഗാമേ വാ ഠപിതം. **അരഞ്ഞഗതം വാതി** അരഞ്ഞേ രുക്ഖഗ്ഗപബ്ബതമത്ഥകാദീസു വാ ഠപിതം. **അദിന്നന്തി** തേഹി പരേഹി കായേന വാ വാചായ വാ അദിന്നം. **ഥേയ്യസങ്ഖാതന്തി** എത്ഥ **ഥേനോതി** ചോരോ. ഥേനസ്സ ഭാവോ ഥേയ്യം, അവഹരണചിത്തസ്സേതം അധിവചനം. സങ്ഖാ സങ്ഖാതന്തി അത്ഥതോ എകം, കോട്ഠാസസ്സേതം അധിവചനം, "സഞ്ഞാനിദാനാ ഹി പപഞ്ചസങ്ഖാ"തിആദീസു വിയ. ഥേയ്യഞ്ച തം സങ്ഖാതഞ്ചാതി ഥേയ്യസങ്ഖാതം, ഥേയ്യചിത്തസങ്ഖാതോ എകോ ചിത്തകോട്ഠാസോതി അത്ഥോ . കരണത്ഥേ ചേതം പച്ചത്തവചനം, തസ്മാ ഥേയ്യസങ്ഖാതേനാതി അത്ഥതോ ദട്ഠബ്ബം.

മാതുരക്ഖിതാതിആദീസു യം പിതരി നട്ഠേ വാ മതേ വാ ഘാസച്ഛാദനാദീഹി പടിജഗ്ഗമാനാ, വയപത്തം കുലഘരേ ദസ്സാമീതി മാതാ രക്ഖതി, അയം മാതുരക്ഖിതാ നാമ. എതേനുപായേന **പിതുരക്ഖിതാദയോപി** വേദിതബ്ബാ. സഭാഗകുലാനി പന കുച്ഛിഗതേസുപി ഗബ്ഭേസു കതികം കരോന്തി - "സചേ മയ്ഹം പുത്തോ ഹോതി, തുയ്ഹം ധീതാ, അഞ്ഞത്ഥ ഗന്തും ന ലഭിസ്സതി, മയ്ഹം പുത്തസ്സേവ ഹോതൂ"തി. എവം ഗബ്ഭേപി പരിഗ്ഗഹിതാ **സസ്സാമികാ** നാമ. "യോ ഇത്ഥന്നാമം ഇത്ഥിം ഗച്ഛതി, തസ്സ എത്തകോ ദണ്ഡോ"തി എവം ഗാമം വാ ഗേഹം വാ വീഥിം വാ ഉദ്ദിസ്സ ഠപിതദണ്ഡാ, പന **സപരിദണ്ഡാ** നാമ. **അന്തമസോ മാലാഗുണപരിക്ഖിത്താപീതി** യാ സമ്ബന്ധിമേന പരിച്ഛേദേന, "എസാ മേ ഭരിയാ ഭവിസ്സതീ"തി സഞ്ഞായ തസ്സാ ഉപരി കേനചി മാലാഗുണം ഖിപന്തേന മാലാഗുണമത്തേനാപി പരിക്ഖിത്താ ഹോതി. **തഥാരൂപാസു ചാരിത്തം ആപജ്ജിതാ ഹോതീതി** എവരൂപാസു ഇത്ഥീസു സമ്മാദിട്ഠിസുത്തേ വുത്തമിച്ഛാചാരലക്ഖണവസേന വീതിക്കമം കത്താ ഹോതി.

സഭാഗതോതി സഭായം ഠിതോ. **പരിസാഗതോതി** പരിസായം ഠിതോ. **ഞാതിമജ്ഝഗതോതി** ദായാദാനം മജ്ഝേ ഠിതോ. **പൂഗമജ്ഝഗതോതി** സേനീനം മജ്ഝേ ഠിതോ. **രാജകുലമജ്ഝഗതോതി** രാജകുലസ്സ മജ്ഝേ മഹാവിനിച്ഛയേ ഠിതോ . **അഭിനീതോതി** പുച്ഛനത്ഥായ നീതോ. **സക്ഖിപുട്ഠോതി** സക്ഖിം കത്വാ പുച്ഛിതോ. **എഹമ്ഭോ പുരിസാതി** ആലപനമേതം. **അത്തഹേതു വാ പരഹേതു വാതി** അത്തനോ വാ പരസ്സ വാ ഹത്ഥപാദാദിഹേതു വാ ധനഹേതു വാ. **ആമിസകിഞ്ചിക്ഖഹേതു വാതി** എത്ഥ **ആമിസന്തി** ലാഭോ അധിപ്പേതോ. **കിഞ്ചിക്ഖന്തി** യം വാ തം വാ അപ്പമത്തകം. അന്തമസോ തിത്തിരവട്ടകസപ്പിപിണ്ഡനവനീതപിണ്ഡാദിമത്തകസ്സാപി ലഞ്ജസ്സ ഹേതൂതി അത്ഥോ. **സമ്പജാനമുസാ ഭാസിതാ ഹോതീതി** ജാനന്തോയേവ മുസാവാദം കത്താ ഹോതി.

ഇമേസം ഭേദായാതി യേസം ഇതോതി വുത്താനം സന്തികേ സുതം ഹോതി, തേസം ഭേദായ. **അമൂസം ഭേദായാ**തി യേസം അമുത്രാതി വുത്താനം സന്തികേ സുതം ഹോതി, തേസം ഭേദായ. **ഇതി സമഗ്ഗാനം വാ ഭേദകാ**തി ഏവം സമഗ്ഗാനം വാ ഭിന്നം സഹായകാനം ഭേദം കത്താ. **ഭിന്നാനം വാ അനുപ്പദാതാ**തി സുട്ഠു കതം തയാ, തം പജഹന്തേന കതിപാഹേനേവ തേ മഹന്തം അനത്ഥം കരേയ്യാതി ഏവം ഭിന്നാനം പുന അസംസന്ദനായ അനുപ്പദാതാ ഉപത്ഥമ്ഭേതാ കാരണം ദസ്സേതാതി അത്ഥോ. വഗ്ഗോ ആരാമോ അഭിരതിട്ഠാനമസ്സാതി **വഗ്ഗാരാമോ. വഗ്ഗരതോ**തി വഗ്ഗേസു രതോ. വഗ്ഗേ ദിസ്വാ വാ സുത്വാ വാ നന്ദതീതി **വഗ്ഗനന്ദീ. വഗ്ഗകരണിം വാചം**തി യാ വാചാ സമഗ്ഗേപി സത്തേ വഗ്ഗേ കരോതി ഭിന്ദതി, തം കലഹകാരണം വാചം ഭാസിതാ ഹോതി.

അണ്ഡകാതി യഥാ സദോസേ രുക്ഖേ അണ്ഡകാനി ഉട്ഠഹന്തി, ഏവം സദോസതായ ഖുംസനാവമ്ഭനാദിവചനേഹി അണ്ഡകാ ജാതാ. **കക്കസാ**തി പൂതികാ. യഥാ നാമ പൂതികരുക്ഖോ കക്കസോ ഹോതി പഗ്ഘരിതചുണ്ണോ, ഏവം കക്കസാ ഹോതി, സോതം ഘംസമാനാ വിയ പവിസതി. തേന വുത്തം ''കക്കസാ''തി. **പരകടുകാ**തി പരേസം കടുകാ അമനാപാ ദോസജനനീ. **പരാഭിസജ്ജനീ**തി കുടിലകണ്ടകസാഖാ വിയ മമ്മേസു വിജ്ഝിത്വാ പരേസം അഭിസജ്ജനീ ഗന്തുകാമാനമ്പി ഗന്തും അദത്വാ ലഗ്ഗനകാരീ. **കോധസാമന്താ**തി കോധസ്സ ആസന്നാ. **അസമാധിസംവത്തനികാ**തി അപ്പനാസമാധിസ്സ വാ ഉപചാരസമാധിസ്സ വാ അസംവത്തനികാ. ഇതി സബ്ബാനേവ താനി സദോസവാചായ വേവചനാനി.

അകാലവാദീതി അകാലേന വത്താ. **അഭൂതവാദീ**തി യം നത്ഥി, തസ്സ വത്താ. **അനത്ഥവാദീ**തി അകാരണനിസ്സിതം വത്താ. **അധമ്മവാദീ**തി അസഭാവം വത്താ . **അവിനയവാദീ**തി അസംവരവിനയപടിസംയുത്തസ്സ വത്താ. **അനിധാനവതിം വാചം**തി ഹദയമഞ്ജൂസായം നിധേതും അയുത്തം വാചം ഭാസിതാ ഹോതി. **അകാലേനാ**തി വത്തബ്ബകാലസ്സ പുബ്ബേ വാ പച്ഛാ വാ അയുത്തകാലേ വത്താ ഹോതി. **അനപദേസ**ന്തി സുത്താപദേസവിരഹിതം. **അപരിയന്തവതി**ന്തി അപരിച്ഛേദം, സുത്തം വാ ജാതകം വാ നിക്ഖിപിത്വാ തസ്സ ഉപലബ്ഭം വാ ഉപമം വാ വത്ഥും വാ ആഹരിത്വാ ബാഹിരകഥംയേവ കഥേതി. നിക്ഖിത്തം നിക്ഖിത്തമേവ ഹോതി. ''സുത്തം നു ഖോ കഥേതി ജാതകം നു ഖോ, നസ്സ അന്തം വാ കോടിം വാ പസ്സാമാ''തി വത്തബ്ബതം ആപജ്ജതി. യഥാ വടരുക്ഖസാഖാനം ഗതഗതട്ഠാനേ പാരോഹാ ഓതരന്തി, ഓതിണ്ണോതിണ്ണട്ഠാനേ സമ്പജ്ജിത്വാ പുന വഡ്ഢന്തിയേവ . ഏവം അഡ്ഢയോജനമ്പി യോജനമ്പി ഗച്ഛന്തിയേവ, ഗച്ഛന്തേ ഗച്ഛന്തേ പന മൂലരുക്ഖോ വിനസ്സതി, പവേണിജാതകാവ തിട്ഠന്തി. ഏവമയമ്പി നിഗ്രോധധമ്മകഥികോ നാമ ഹോതി; നിക്ഖിത്തം നിക്ഖിത്തമത്തമേവ കത്വാ പസ്സേനേവ പരിഹരന്തോ ഗച്ഛതി. യോ പന ബഹുമ്പി ഭണന്തോ ഏതദത്ഥമിദം വുത്തന്തി ആഹരിത്വാ ജാനാപേതും സക്കോതി, തസ്സ കഥേതും വട്ടതി. **അനത്ഥസംഹിത**ന്തി ന അത്ഥനിസ്സിതം.

അഭിജ്ഝാതാ ഹോതീതി അഭിജ്ഝായ ഓലോകേതാ ഹോതി. **അഹോ വതാ**തി പത്ഥനത്ഥേ നിപാതോ. അഭിജ്ഝായ ഓലോകിതമത്തകേന ചേത്ഥ കമ്മപഥഭേദോ ന ഹോതി. യദാ പന, ''അഹോ വതിദം മമ സന്തകം അസ്സ, അഹമേത്ഥ വസം വത്തേയ്യ''ന്തി അത്തനോ പരിണാമേതി, തദാ കമ്മപഥഭേദോ ഹോതി, അയമിധ അധിപ്പേതോ.

ബ്യാപന്നചിത്തോതി വിപന്നചിത്തോ പൂതിഭൂതചിത്തോ. **പദുട്ഠമനസങ്കപ്പോ**തി ദോസേന ദുട്ഠചിത്തസങ്കപ്പോ. **ഹഞ്ഞന്തൂ**തി ഘാതിയന്തൂ. **വജ്ഝന്തൂ**തി വധം പാപുണന്തു. **മാ വാ അഹേസു**ന്തി കിഞ്ചിപി മാ അഹേസും. ഇധാപി കോപമത്തകേന കമ്മപഥഭേദോ ന ഹോതി. ഹഞ്ഞന്തൂതിആദിചിന്തനേനേവ ഹോതി, തസ്മാ ഏവം വുത്തം.

മിച്ഛാദിട്ഠികോതി അകുസലദസ്സനോ. **വിപരീതദസ്സനോ**തി വിപല്ലത്ഥദസ്സനോ. **നത്ഥി ദിന്ന**ന്തി ദിന്നസ്സ ഫലാഭാവം സന്ധായ വദതി. **യിട്ഠം** വുച്ചതി മഹായാഗോ. **ഹുത**ന്തി പഹേണകസക്കാരോ അധിപ്പേതോ, തമ്പി ഉഭയം ഫലാഭാവമേവ സന്ധായ പടിക്ഖിപതി. **സുകതദുക്കടാന**ന്തി സുകതദുക്കടാനം, കുസലാകുസലാനന്തി അത്ഥോ. **ഫലം വിപാകോ**തി യം ഫലന്തി വാ വിപാകോതി വാ വുച്ചതി, തം നത്ഥീതി വദതി. **നത്ഥി അയം ലോകോ**തി പരലോകേ ഠിതസ്സ അയം ലോകോ നത്ഥി. **നത്ഥി പരോ ലോകോ**തി ഇധ ലോകേ ഠിതസ്സപി പരലോകോ നത്ഥി, സബ്ബേ തത്ഥ തത്ഥേവ ഉച്ഛിജ്ജന്തീതി ദസ്സേതി. **നത്ഥി മാതാ നത്ഥി പിതാ**തി തേസു സമ്മാപടിപത്തിമിച്ഛാപടിപത്തീനം ഫലാഭാവവസേന വദതി. **നത്ഥി സത്താ ഓപപാതികാ**തി ചവിത്വാ ഉപപജ്ജനകസത്താ നാമ നത്ഥീതി വദതി. **സയം അഭിഞ്ഞാ സച്ഛികത്വാ പവേദേന്തീ**തി യേ ഇമഞ്ച ലോകം പരഞ്ച ലോകം അഭിവിസിട്ഠായ പഞ്ഞായ സയം പച്ചക്ഖം കത്വാ പവേദേന്തി, തേ നത്ഥീതി സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധാനം അഭാവം ദീപേതി, ഏത്താവതാ ദസവത്ഥുകാ മിച്ഛാദിട്ഠി കഥിതാ ഹോതി.

൪൮൪. പാണാതിപാതം പഹായാതിആദയോ സത്ത കമ്മപഥാ ചൂളഹത്ഥിപദേ വിത്ഥാരിതാ. അനഭിജ്ഝാദയോ ഉത്താനത്ഥായേവ.

൪൮൫. സഹബ്യതം ഉപപജ്ജേയ്യന്തി സഹഭാവം ഉപഗച്ഛേയ്യം. **ബ്രഹ്മകായികാനം ദേവാന**ന്തി പഠമജ്ഝാനഭൂമിദേവാനം. **ആഭാനം ദേവാന**ന്തി ആഭാ നാമ വിസും നത്ഥി, പരിത്താഭഅപ്പമാണാഭആഭസ്സരാനമേതം അധിവചനം. **പരിത്താഭാന**ന്തിആദി പന ഏകതോ അഗ്ഗഹേത്വാ തേസംയേവ ഭേദതോ ഗഹണം. **പരിത്തസുഭാന**ന്തിആദീസുപി ഏസേവ നയോ. ഇതി ഭഗവാ ആസവക്ഖയം ദസ്സേത്വാ അരഹത്തനികൂടേന ദേസനം നിട്ഠപേസി.

ഇധ ഠത്വാ പന ദേവലോകാ സമാനേതബ്ബാ. തിസ്സന്നം താവ ഝാനഭൂമീനം വസേന നവ ബ്രഹ്മലോകാ, പഞ്ച സുദ്ധാവാസാ ചതൂഹി ആരൂപേഹി സദ്ധിം നവാതി അട്ഠാരസ, വേഹപ്ഫലേഹി സദ്ധിം ഏകൂനവീസതി, തേ അസഞ്ഞം പക്ഖിപിത്വാ വീസതി ബ്രഹ്മലോകാ ഹോന്തി, ഏവം ഛഹി കാമാവചരേഹി സദ്ധിം ഛബ്ബീസതി ദേവലോകാ നാമ. തേസം സബ്ബേസമ്പി ഭഗവതാ ദസകുസലകമ്മപഥേഹി നിബ്ബത്തി ദസ്സിതാ.

തത്ഥ ഛസു താവ കാമാവചരേസു തിണ്ണം സുചരിതാനം വിപാകേനേവ നിബ്ബത്തി ഹോതി. ഉപരിദേവലോകാനം പന ഇമേ കമ്മപഥാ ഉപനിസ്സയവസേന കഥിതാ . ദസ കുസലകമ്മപഥാ ഹി സീലം, സീലവതോ ച കസിണപരികമ്മം ഇജ്ഝതീതി. സീലേ പതിട്ഠായ കസിണപരികമ്മം കത്വാ പഠമജ്ഝാനം നിബ്ബത്തേത്വാ പഠമജ്ഝാനഭൂമിയം നിബ്ബത്തതി; ദുതിയാദീനി ഭാവേത്വാ ദുതിയജ്ഝാനഭൂമിആദീസു നിബ്ബത്തതി; രൂപാവചരജ്ഝാനം പാദകം കത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അനാഗാമിഫലേ പതിട്ഠിതോ പഞ്ചസു സുദ്ധാവാസേസു നിബ്ബത്തതി; രൂപാവചരജ്ഝാനം പാദകം കത്വാ

അരൂപാവചരസമാപത്തിം നിബ്ബത്തേത്വാ ചതൂസു അരൂപേസു നിബ്ബത്തതി; രൂപാരൂപജ്ഝാനം പാദകം കത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പാപുണാതി. അസഞ്ഞഭവോ പന ബാഹിരകാനം താപസപരിബ്ബാജകാനം ആചിണ്ണോതി ഇധ ന നിദ്ദിട്ഠോ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

സാലേയ്യകസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. വേരഞ്ജകസുത്തവണ്ണനാ

൪൪൮. **ഏവം മേ സുത**ന്തി വേരഞ്ജകസുത്തം. തത്ഥ **വേരഞ്ജകാ**തി വേരഞ്ജവാസിനോ. **കേനചിദേവ കരണീയേന**ാതി കേനചിദേവ അനിയമിതകിച്ചേന. സേസം സബ്ബം പുരിമസുത്തേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. കേവലഞ്ഹി ഇധ **അധമ്മചാരീ വിസമചാരീ**തി ഏവം പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനാ ദേസനാ കതാ. പുരിമസുത്തേ ധമ്മാധിട്ഠാനാതി അയം വിസേസോ. സേസം താദിസമേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

വേരഞ്ജകസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. മഹാവേദല്ലസുത്തവണ്ണനാ

൪൪൯. **ഏവം മേ സുത**ന്തി മഹാവേദല്ലസുത്തം. തത്ഥ **ആയസ്മാ**തി സഗാരവസപ്പതിസ്സവചനമേതം. **മഹാകോട്ഠികോ**തി തസ്സ ഥേരസ്സ നാമം. **പടിസല്ലാനാ വുട്ഠിതോ**തി ഫലസമാപത്തിതോ വുട്ഠിതോ. **ദുപ്പഞ്ഞോ ദുപ്പഞ്ഞോ**തി ഏത്ഥ പഞ്ഞായ ദുട്ഠം നാമ നത്ഥി, അപ്പഞ്ഞോ നിപ്പഞ്ഞോതി അത്ഥോ. **കിത്താവതാ നു ഖോ**തി കാരണപരിച്ഛേദപുച്ഛാ, കിത്തകേന നു ഖോ ഏവം വുച്ചതീതി അത്ഥോ. പുച്ഛാ ച നാമേസാ അദിട്ഠജോതനാപുച്ഛാ, ദിട്ഠസംസന്ദനാപുച്ഛാ, വിമതിച്ഛേദനാപുച്ഛാ, അനുമതിപുച്ഛാ, കഥേതുകമ്യതാപുച്ഛാതി പഞ്ചവിധാ ഹോതി. താസമിദം നാനാകരണം -

കതമാ **അദിട്ഠജോതനാപുച്ഛാ**? പകതിയാ ലക്ഖണം അഞ്ഞാതം ഹോതി അദിട്ഠം അതുലിതം അതീരിതം അവിഭൂതം അവിഭാവിതം, തസ്സ ഞാണായ ദസ്സനായ തുലനായ തീരണായ വിഭൂതായ വിഭാവനത്ഥായ പഞ്ഹം പുച്ഛതി. അയം അദിട്ഠജോതനാപുച്ഛാ.

കതമാ **ദിട്ഠസംസന്ദനാപുച്ഛാ**? പകതിയാ ലക്ഖണം ഞാതം ഹോതി ദിട്ഠം തുലിതം തീരിതം വിഭൂതം വിഭാവിതം, അഞ്ഞേഹി പണ്ഡിതേഹി സദ്ധിം സംസന്ദനത്ഥായ പഞ്ഹം പുച്ഛതി. അയം ദിട്ഠസംസന്ദനാപുച്ഛാ.

കതമാ **വിമതിച്ഛേദനാപുച്ഛാ**? പകതിയാ സംസയപക്ഖന്ദോ ഹോതി വിമതിപക്ഖന്ദോ, ദ്വേള്ഹകജാതോ, ''ഏവം നു ഖോ, ന നു ഖോ, കിം നു ഖോ, കഥം നു ഖോ''തി, സോ വിമതിച്ഛേദനത്ഥായ പഞ്ഹം പുച്ഛതി. അയം വിമതിച്ഛേദനാപുച്ഛാ (മഹാനി॰ ൧൫൦; ചൂളനി॰ പുണ്ണകമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസ ൧൨).

“തം കിം മഞ്ഞഥ, ഭിക്ഖവേ, രൂപം നിച്ചം വാ അനിച്ചം വാതി? അനിച്ചം, ഭന്തേ”തി (മഹാവ॰ ൨൧) ഏവരൂപാ അനുമതിം ഗഹേത്വാ ധമ്മദേസനാകാലേ പുച്ഛാ **അനുമതിപുച്ഛാ** നാമ.

“ചത്താരോമേ , ഭിക്ഖവേ, സതിപട്ഠാനാ, കതമേ ചത്താരോ”തി (സം॰ നി॰ ൫.൩൯൦) ഏവരൂപാ ഭിക്ഖുസങ്ഘം സയമേവ പുച്ഛിത്വാ സയമേവ വിസ്സജ്ജേതുകാമസ്സ പുച്ഛാ **കഥേതുകമ്യതാപുച്ഛാ** നാമ. താസു ഇധ ദിട്ഠസംസന്ദനാപുച്ഛാ അധിപ്പേതാ.

ഥേരോ ഹി അത്തനോ ദിവാട്ഠാനേ നിസീദിത്വാ സയമേവ പഞ്ഹം സമുട്ഠപേത്വാ സയം വിനിച്ഛിനന്തോ ഇദം സുത്തം ആദിതോ പട്ഠായ മത്ഥകം പാപേസി. ഏകച്ചോ ഹി പഞ്ഹം സമുട്ഠാപേതുംയേവ സക്കോതി ന നിച്ഛേതും; ഏകച്ചോ നിച്ഛേതും സക്കോതി ന സമുട്ഠാപേതും; ഏകച്ചോ ഉഭയമ്പി ന സക്കോതി; ഏകച്ചോ ഉഭയമ്പി സക്കോതി. തേസു ഥേരോ ഉഭയമ്പി സക്കോതിയേവ. കസ്മാ? മഹാപഞ്ഞതായ. മഹാപഞ്ഞം നിസ്സായ ഹി ഇമസ്മിം സാസനേ സാരിപുത്തത്ഥേരോ, മഹാകച്ചാനത്ഥേരോ, പുണ്ണത്ഥേരോ, കുമാരകസ്സപത്ഥേരോ, ആനന്ദത്ഥേരോ, അയമേവ ആയസ്മാതി സമ്ബഹുലാ ഥേരാ വിസേസട്ഠാനം അധിഗതാ. ന ഹി സക്കാ യായ വാ തായ വാ അപ്പമത്തികായ പഞ്ഞായ സമന്നാഗതേന ഭിക്ഖുനാ സാവകപാരമീഞാണസ്സ മത്ഥകം പാപുണിതും, മഹാപഞ്ഞേന പന സക്കാതി മഹാപഞ്ഞതായ **സാരിപുത്തത്ഥേരോ** തം ഠാനം അധിഗതോ. പഞ്ഞായ ഹി ഥേരേന സദിസോ നത്ഥി. തേനേവ നം ഭഗവാ ഏതദഗ്ഗേ ഠപേസി - “ഏതദഗ്ഗം, ഭിക്ഖവേ, മമ സാവകാനം ഭിക്ഖൂനം മഹാപഞ്ഞാനം യദിദം സാരിപുത്തോ”തി (അ॰ നി॰ ൧.൧൮൯).

തഥാ ന സക്കാ യായ വാ തായ വാ അപ്പമത്തികായ പഞ്ഞായ സമന്നാഗതേന ഭിക്ഖുനാ ഭഗവതാ സംഖിത്തേന ഭാസിതസ്സ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേന സദ്ധിം സംസന്ദിത്വാ സമാനേത്വാ വിത്ഥാരേന അത്ഥം വിഭജേതും, മഹാപഞ്ഞേന പന സക്കാതി മഹാപഞ്ഞതായ **മഹാകച്ചാനത്ഥേരോ** തത്ഥ പടിബലോ ജാതോ, തേനേവ നം ഭഗവാ ഏതദഗ്ഗേ ഠപേസി - “ഏതദഗ്ഗം, ഭിക്ഖവേ, മമ സാവകാനം ഭിക്ഖൂനം സംഖിത്തേന ഭാസിതസ്സ വിത്ഥാരേന അത്ഥം വിഭജന്താനം യദിദം മഹാകച്ചാനോ”തി (അ॰ നി॰ ൧.൧൯൭).

തഥാ ന സക്കാ യായ വാ തായ വാ അപ്പമത്തികായ പഞ്ഞായ സമന്നാഗതേന ഭിക്ഖുനാ ധമ്മകഥം കഥേന്തേന ദസ കഥാവത്ഥൂനി ആഹരിത്വാ സത്ത വിസുദ്ധിയോ വിഭജന്തേന ധമ്മകഥം കഥേതും, മഹാപഞ്ഞേന പന സക്കാതി മഹാപഞ്ഞതായ **പുണ്ണത്ഥേരോ** ചതുപരിസമജ്ഝേ അലങ്കതധമ്മാസനേ ചിത്തബീജനിം ഗഹേത്വാ നിസിന്നോ ലീളായന്തോ പുണ്ണചന്ദോ വിയ ധമ്മം കഥേസി. തേനേവ നം ഭഗവാ ഏതദഗ്ഗേ ഠപേസി - “ഏതദഗ്ഗം, ഭിക്ഖവേ, മമ സാവകാനം ഭിക്ഖൂനം ധമ്മകഥികാനം യദിദം പുണ്ണോ മന്താണിപുത്തോ”തി (അ॰ നി॰ ൧.൧൯൬).

തഥാ യായ വാ തായ വാ അപ്പമത്തികായ പഞ്ഞായ സമന്നാഗതോ ഭിക്ഖു ധമ്മം കഥേന്തോ ഇതോ വാ ഏത്തോ വാ അനുക്കമിത്വാ യട്ഠികോടിം ഗഹേത്വാ അന്ധോ വിയ, ഏകപദികം ദണ്ഡകസേതും ആരുള്ഹോ വിയ ച

ഗച്ഛതി. മഹാപഞ്ഞോ പന ചതുപ്പദികം ഗാഥം നിക്ഖിപിത്വാ ഉപമാ ച കാരണാനി ച ആഹരിത്വാ തേപിടകം ബുദ്ധവചനം ഗഹേത്വാ ഹേട്ഠുപരിയം കരോന്തോ കഥേസി. മഹാപഞ്ഞതായ പന **കുമാരകസ്സപത്ഥേരോ** ചതുപ്പദികം ഗാഥം നിക്ഖിപിത്വാ ഉപമാ ച കാരണാനി ച ആഹരിത്വാ തേഹി സദ്ധിം യോജേന്തോ ജാതസ്സരേ പഞ്ചവണ്ണാനി കുസുമാനി ഫുല്ലാപേന്തോ വിയ സിനേരുമത്ഥകേ വട്ടിസഹസ്സം തേലപദീപം ജാലേന്തോ വിയ തേപിടകം ബുദ്ധവചനം ഹേട്ഠുപരിയം കരോന്തോ കഥേസി. തേനേവ നം ഭഗവാ ഏതദഗ്ഗേ ഠപേസി - ''ഏതദഗ്ഗം, ഭിക്ഖവേ, മമ സാവകാനം ഭിക്ഖൂനം ചിത്തകഥികാനം യദിദം കുമാരകസ്സപോ''തി (അം॰ നി॰ ൧.൨൧൭).

തഥാ യായ വാ തായ വാ അപ്പമത്തികായ പഞ്ഞായ സമന്നാഗതോ ഭിക്ഖു ചതൂഹി മാസേഹി ചതുപ്പദികമ്പി ഗാഥം ഗഹേതും ന സക്കോതി. മഹാപഞ്ഞോ പന ഏകപദേ ഠത്വാ പദസതമ്പി പദസഹസ്സമ്പി ഗണ്ഹാതി. **ആനന്ദത്ഥേരോ** പന മഹാപഞ്ഞതായ ഏകപദുദ്ധാരേ ഠത്വാ സകിംയേവ സുത്വാ പുന അപുച്ഛന്തോ സട്ഠി പദസഹസ്സാനി പന്നരസ ഗാഥാസഹസ്സാനി വല്ലിയാ പുപ്ഫാനി ആകഡ്ഢിത്വാ ഗണ്ഹന്തോ വിയ ഏകപ്പഹാരേനേവ ഗണ്ഹാതി. ഗഹിതഗഹിതം പാസാണേ ഖതലേഖാ വിയ, സുവണ്ണഘടേ പക്ഖിത്തസീഹവസാ വിയ ച ഗഹിതാകാരേനേവ തിട്ഠതി. തേനേവ നം ഭഗവാ ഏതദഗ്ഗേ ഠപേസി - ''ഏതദഗ്ഗം, ഭിക്ഖവേ, മമ സാവകാനം ഭിക്ഖൂനം ഗതിമന്താനം യദിദം ആനന്ദോ , സതിമന്താനം, ധിതിമന്താനം, ബഹുസ്സുതാനം, ഉപട്ഠാകാനം യദിദം ആനന്ദോ''തി (അം॰ നി॰ ൧.൨൨൩-൨൨൭).

ന ഹി സക്കാ യായ വാ തായ വാ അപ്പമത്തികായ പഞ്ഞായ സമന്നാഗതേന ഭിക്ഖുനാ ചതുപടിസമ്ഭിദാപഭേദസ്സ മത്ഥകം പാപുണിതും. മഹാപഞ്ഞേന പന സക്കാതി മഹാപഞ്ഞതായ **മഹാകോട്ഠിതത്ഥേരോ** അധിഗമപരിപുച്ഛാസവനപുബ്ബയോഗാനം വസേന അനന്തനയുസ്സദം പടിസമ്ഭിദാപഭേദം പത്തോ. തേനേവ നം ഭഗവാ ഏതദഗ്ഗേ ഠപേസി - ''ഏതദഗ്ഗം, ഭിക്ഖവേ, മമ സാവകാനം ഭിക്ഖൂനം പടിസമ്ഭിദാപത്താനം യദിദം മഹാകോട്ഠിതോ''തി (അം॰ നി॰ ൧.൨൧൮).

ഇതി ഥേരോ മഹാപഞ്ഞതായ പഞ്ഹം സമുട്ഠാപേതുമ്പി നിച്ഛേതുമ്പീതി ഉഭയമ്പി സക്കോതി. സോ ദിവാട്ഠാനേ നിസീദിത്വാ സയമേവ സബ്ബപഞ്ഹേ സമുട്ഠപേത്വാ സയം വിനിച്ഛിനന്തോ ഇദം സുത്തം ആദിതോ പട്ഠായ മത്ഥകം പാപേത്വാ, ''സോഭനാ വത അയം ധമ്മദേസനാ, ജേട്ഠഭാതികേന നം ധമ്മസേനാപതിനാ സദ്ധിം സംസന്ദിസ്സാമി, തതോ അയം ദ്വിന്നമ്പി അമ്ഹാകം ഏകമതിയാ ഏകജ്ഝാസയേന ച ഠപിതാ അതിഗരുകാ ഭവിസ്സതി പാസാണച്ഛത്തസദിസാ, ചതുരോഘനിത്ഥരണത്ഥികാനം തിത്ഥേ ഠപിതനാവാ വിയ, മഗ്ഗഗമനത്ഥികാനം സഹസ്സയുത്തആജഞ്ഞരഥോ വിയ ബഹുപകാരാ ഭവിസ്സതീ''തി ദിട്ഠസംസന്ദനത്ഥം പഞ്ഹം പുച്ഛി. തേന വുത്തം - ''താസു ഇധ ദിട്ഠസംസന്ദനാപുച്ഛാ അധിപ്പേതാ''തി.

നപ്പജാനാതീതി ഏത്ഥ യസ്മാ നപ്പജാനാതി, തസ്മാ ദുപ്പഞ്ഞോതി വുച്ചതീതി അയമത്ഥോ. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ. **ഇദം ദുക്ഖന്തി നപ്പജാനാതീ**തി ഇദം ദുക്ഖം, ഏത്തകം ദുക്ഖം, ഇതോ ഉദ്ധം നത്ഥീതി ദുക്ഖസച്ചം യാഥാവസരസലക്ഖണതോ ന പജാനാതി. **അയം ദുക്ഖസമുദയോ**തി ഇതോ ദുക്ഖം സമുദേതീതി പവത്തിദുക്ഖപഭാവികാ തണ്ഹാ സമുദയസച്ചന്തി

യാഥാവസരസലക്ഖണതോ ന പജാനാതി. **അയം ദുക്ഖനിരോധോ**തി ഇദം ദുക്ഖം അയം ദുക്ഖസമുദയോ ച ഇദം നാമ ഠാനം പത്വാ നിരുജ്ഝതീതി ഉഭിന്നം അപ്പവത്തി നിബ്ബാനം നിരോധസച്ചന്തി യാഥാവസരസലക്ഖണതോ ന പജാനാതി. **അയം ദുക്ഖനിരോധഗാമിനീ പടിപദാ**തി അയം പടിപദാ ദുക്ഖനിരോധം ഗച്ഛതീതി മഗ്ഗസച്ചം യാഥാവസരസലക്ഖണതോ ന പജാനാതീതി. അനന്തരവാരേപി ഇമിനാവ നയേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. സങ്ഖേപതോ പനേത്ഥ ചതുസച്ചകമ്മട്ഠാനികോ പുഗ്ഗലോ കഥിതോതി വേദിതബ്ബോ.

അയഞ്ഹി ആചരിയസന്തികേ ചത്താരി സച്ചാനി സവനതോ ഉഗ്ഗണ്ഹാതി. ഠപേത്വാ തണ്ഹം തേഭൂമകാ ധമ്മാ ദുക്ഖസച്ചം, തണ്ഹാ സമുദയസച്ചം, ഉഭിന്നം അപ്പവത്തി നിബ്ബാനം നിരോധസച്ചം, ദുക്ഖസച്ചം പരിജാനന്തോ സമുദയസച്ചം പജഹന്തോ നിരോധപാപനോ മഗ്ഗോ മഗ്ഗസച്ചന്തി ഏവം ഉഗ്ഗഹേത്വാ അഭിനിവിസതി. തത്ഥ പുരിമാനി ദ്വേ സച്ചാനി വട്ടം, പച്ഛിമാനി വിവട്ടം, വട്ടേ അഭിനിവേസോ ഹോതി, നോ വിവട്ടേ, തസ്മാ അയം അഭിനിവിസമാനോ ദുക്ഖസച്ചേ അഭിനിവിസതി.

ദുക്ഖസച്ചം നാമ രൂപാദയോ പഞ്ചക്ഖന്ധാതി വവത്ഥപേത്വാ ധാതുകമ്മട്ഠാനവസേന ഓതരിത്വാ, ‘‘ചത്താരി മഹാഭൂതാനി ചതുന്നഞ്ച മഹാഭൂതാനം ഉപാദായ രൂപം രൂപ’’ന്തി വവത്ഥപേതി. തദാരമ്മണാ വേദനാ സഞ്ഞാ സങ്ഖാരാ വിഞ്ഞാണം നാമന്തി ഏവം യമകതാലക്ഖന്ധം ഭിന്ദന്തോ വിയ ‘‘ദ്വേവ ഇമേ ധമ്മാ നാമരൂപ’’ന്തി വവത്ഥപേതി. തം പനേതം ന അഹേതുകം സഹേതുകം സപ്പച്ചയം, കോ ചസ്സ പച്ചയോ അവിജ്ജാദയോ ധമ്മാതി ഏവം പച്ചയേ ചേവ പച്ചയുപ്പന്നധമ്മേ ച വവത്ഥപേത്വാ ‘‘സബ്ബേപി ധമ്മാ ഹുത്വാ അഭാവട്ഠേന അനിച്ചാ’’തി അനിച്ചലക്ഖണം ആരോപേതി, തതോ ഉദയവയപ്പടിപീളനാകാരേന ദുക്ഖാ, അവസവത്തനാകാരേന അനത്താതി തിലക്ഖണം ആരോപേത്വാ വിപസ്സനാപടിപാടിയാ സമ്മസന്തോ ലോകുത്തരമഗ്ഗം പാപുണാതി.

മഗ്ഗക്ഖണേ ചത്താരി സച്ചാനി ഏകപടിവേധേന പടിവിജ്ഝതി, ഏകാഭിസമയേന അഭിസമേതി. ദുക്ഖം പരിഞ്ഞാപടിവേധേന പടിവിജ്ഝതി. സമുദയം പഹാനപടിവേധേന, നിരോധം സച്ഛികിരിയാപടിവേധേന, മഗ്ഗം ഭാവനാപടിവേധേന പടിവിജ്ഝതി. ദുക്ഖം പരിഞ്ഞാഭിസമയേന അഭിസമേതി, സമുദയം പഹാനാഭിസമയേന, നിരോധം സച്ഛികിരിയാഭിസമയേന, മഗ്ഗം ഭാവനാഭിസമയേന അഭിസമേതി. സോ തീണി സച്ചാനി കിച്ചതോ പടിവിജ്ഝതി, നിരോധം ആരമ്മണതോ. തസ്മിഞ്ചസ്സ ഖണേ അഹം ദുക്ഖം പരിജാനാമി, സമുദയം പജഹാമി, നിരോധം സച്ഛികരോമി, മഗ്ഗം ഭാവേമീതി ആഭോഗസമന്നാഹാരമനസികാരപച്ചവേക്ഖണാ നത്ഥി. ഏതസ്സ പന പരിഗ്ഗണ്ഹന്തസ്സേവ മഗ്ഗോ തീസു സച്ചേസു പരിഞ്ഞാദികിച്ചം സാധേന്തോവ നിരോധം ആരമ്മണതോ പടിവിജ്ഝതീതി.

തസ്മാ പഞ്ഞവാതി വുച്ചതീതി ഏത്ഥ ഹേട്ഠിമകോടിയാ സോതാപന്നോ, ഉപരിമകോടിയാ ഖീണാസവോ പഞ്ഞവാതി നിദ്ദിട്ഠോ. യോ പന തേപിടകം ബുദ്ധവചനം പാളിതോ ച അത്ഥതോ ച അനുസന്ധിതോ ച പുബ്ബാപരതോ ച ഉഗ്ഗഹേത്വാ ഹേട്ഠുപരിയം കരോന്തോ വിചരതി, അനിച്ചദുക്ഖാനത്തവസേന പരിഗ്ഗഹമത്തമ്പി നത്ഥി, അയം പഞ്ഞവാ നാമ, ദുപ്പഞ്ഞോ നാമാതി?

വിഞ്ഞാണചരിതോ നാമേസ, പഞ്ഞവാതി ന വത്തബ്ബോ. അഥ യോ തിലക്ഖണം ആരോപേത്വാ വിപസ്സനാപടിപാടിയാ സമ്മസന്തോ അജ്ജ അജ്ജേവ അരഹത്തന്തി ചരതി, അയം പഞ്ഞവാ നാമ, ദുപ്പഞ്ഞോ നാമാതി? ഭജാപിയമാനോ പഞ്ഞവാപക്ഖം ഭജതി. സുത്തേ പന പടിവേധോവ കഥിതോ.

വിഞ്ഞാണം വിഞ്ഞാണന്തി ഇധ കിം പുച്ഛതി? യേന വിഞ്ഞാണേന സങ്ഖാരേ സമ്മസിത്വാ ഏസ പഞ്ഞവാ നാമ ജാതോ, തസ്സ ആഗമനവിപസ്സനാ വിഞ്ഞാണം കമ്മകാരകചിത്തം പുച്ഛാമീതി പുച്ഛതി. **സുഖന്തിപി വിജാനാതീ**തി സുഖവേദനമ്പി വിജാനാതി. ഉപരിപദദ്വയേപി ഏസേവ നയോ. ഇമിനാ ഥേരോ "സുഖം വേദനം വേദയമാനോ സുഖം വേദനം വേദയാമീതി പജാനാതീ"തിആദിനാ (മ॰ നി॰ ൧.൧൧൩; ദീ॰ നി॰ ൨.൩൮൦) നയേന ആഗതവേദനാവസേന അരൂപകമ്മട്ഠാനം കഥേസി. തസ്സത്ഥോ സതിപട്ഠാനേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ.

സംസട്ഠാതി ഏകുപ്പാദാദിലക്ഖണേന സംയോഗട്ഠേന സംസട്ഠാ, ഉദാഹു വിസംസട്ഠാതി പുച്ഛതി. ഏത്ഥ ച ഥേരോ മഗ്ഗപഞ്ഞഞ്ച വിപസ്സനാവിഞ്ഞാണഞ്ചാതി ഇമേ ദ്വേ ലോകിയലോകുത്തരധമ്മേ മിസ്സേത്വാ ഭൂമന്തരം ഭിന്ദിത്വാ സമയം അജാനന്തോ വിയ പുച്ഛതീതി ന വേദിതബ്ബോ. മഗ്ഗപഞ്ഞായ പന മഗ്ഗവിഞ്ഞാണേന, വിപസ്സനാപഞ്ഞായ ച വിപസ്സനാവിഞ്ഞാണേനേവ സദ്ധിം സംസട്ഠഭാവം പുച്ഛതീതി വേദിതബ്ബോ. ഥേരോപിസ്സ തമേവത്ഥം വിസ്സജ്ജേന്തോ **ഇമേ ധമ്മാ സംസട്ഠാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ന ച ലബ്ഭാ ഇമേസം ധമ്മാന**ന്തി ഇമേസം ലോകിയമഗ്ഗക്ഖണേപി ലോകുത്തരമഗ്ഗക്ഖണേപി ഏകതോ ഉപ്പന്നാനം ദ്വിന്നം ധമ്മാനം. **വിനിബ്ഭുജിത്വാ വിനിബ്ഭുജിത്വാ**തി വിസും വിസും കത്വാ വിനിവട്ടേത്വാ, ആരമ്മണതോ വാ വത്ഥുതോ വാ ഉപ്പാദതോ വാ നിരോധതോ വാ നാനാകരണം ദസ്സേതും ന സക്കാതി അത്ഥോ. തേസം തേസം പന ധമ്മാനം വിസയോ നാമ അത്ഥി. ലോകിയധമ്മം പത്വാ ഹി ചിത്തം ജേട്ഠകം ഹോതി പുബ്ബങ്ഗമം, ലോകുത്തരം പത്വാ പഞ്ഞാ.

സമ്മാസമ്ബുദ്ധോപി ഹി ലോകിയധമ്മം പുച്ഛന്തോ, "ഭിക്ഖു, ത്വം കതമം പഞ്ഞം അധിഗതോ, കിം പഠമമഗ്ഗപഞ്ഞം, ഉദാഹു ദുതിയ തതിയ ചതുത്ഥ മഗ്ഗപഞ്ഞ"ന്തി ന ഏവം പുച്ഛതി. കിം ഫസ്സോ ത്വം, ഭിക്ഖു, കിം വേദനോ, കിം സഞ്ഞോ, കിം ചേതനോതി ന ച പുച്ഛതി, ചിത്തവസേന പന, "കിഞ്ചിത്തോ ത്വം, ഭിക്ഖൂ"തി (പാരാ॰ ൧൩൫) പുച്ഛതി. കുസലാകുസലം പഞ്ഞപേന്തോപി "മനോപുബ്ബങ്ഗമാ ധമ്മാ, മനോസേട്ഠാ മനോമയാ"തി (ധ॰ പ॰ ൧, ൨) ച, "കതമേ ധമ്മാ കുസലാ? യസ്മിം സമയേ കാമാവചരം കുസലം ചിത്തം ഉപ്പന്നം ഹോതീ"തി (ധ॰ സ॰ ൧) ച ഏവം ചിത്തവസേനേവ പഞ്ഞാപേതി. ലോകുത്തരം പുച്ഛന്തോ പന കിം ഫസ്സോ ത്വം ഭിക്ഖു, കിം വേദനോ, കിം സഞ്ഞോ, കിം ചേതനോതി ന പുച്ഛതി. കതമാ തേ, ഭിക്ഖു, പഞ്ഞാ അധിഗതാ, കിം പഠമമഗ്ഗപഞ്ഞാ, ഉദാഹു ദുതിയതതിയചതുത്ഥമഗ്ഗപഞ്ഞാതി ഏവം പഞ്ഞാവസേനേവ പുച്ഛതി.

ഇന്ദ്രിയസംയുത്തേപി "പഞ്ചിമാനി, ഭിക്ഖവേ, ഇന്ദ്രിയാനി. കതമാനി പഞ്ച? സദ്ധിന്ദ്രിയം വീരിയിന്ദ്രിയം സതിന്ദ്രിയം സമാധിന്ദ്രിയം പഞ്ഞിന്ദ്രിയം. കത്ഥ ച, ഭിക്ഖവേ, സദ്ധിന്ദ്രിയം ദട്ഠബ്ബം? ചതൂസു സോതാപത്തിയങ്ഗേസു ഏത്ഥ

സദ്ധിന്ദ്രിയം ദട്ഠബ്ബം. കത്ഥ ച, ഭിക്ഖവേ, വീരിയിന്ദ്രിയം ദട്ഠബ്ബം? ചതൂസു സമ്മപ്പധാനേസു എത്ഥ വീരിയിന്ദ്രിയം ദട്ഠബ്ബം. കത്ഥ ച, ഭിക്ഖവേ, സതിന്ദ്രിയം ദട്ഠബ്ബം? ചതൂസു സതിപട്ഠാനേസു എത്ഥ സതിന്ദ്രിയം ദട്ഠബ്ബം. കത്ഥ ച, ഭിക്ഖവേ, സമാധിന്ദ്രിയം ദട്ഠബ്ബം? ചതൂസു ഝാനേസു എത്ഥ സമാധിന്ദ്രിയം ദട്ഠബ്ബം. കത്ഥ ച, ഭിക്ഖവേ, പഞ്ഞിന്ദ്രിയം ദട്ഠബ്ബം? ചതൂസു അരിയസച്ചേസു എത്ഥ പഞ്ഞിന്ദ്രിയം ദട്ഠബ്ബ''ന്തി (സം॰ നി॰ ൫.൪൭൮). ഏവം സവിസയസ്മിംയേവ ലോകിയലോകുത്തരാ ധമ്മാ കഥിതാ.

യഥാ ഹി ചത്താരോ സേട്ഠിപുത്താ രാജാതി രാജപഞ്ചമേസു സഹായേസു നക്ഖത്തം കീളിസ്സാമാതി വീഥിം ഓതിണ്ണേസു ഏകസ്സ സേട്ഠിപുത്തസ്സ ഗേഹം ഗതകാലേ ഇതരേ ചത്താരോ തുണ്ഹീ നിസീദന്തി, ഗേഹസാമികോവ, ''ഇമേസം ഖാദനീയം ഭോജനീയം ദേഥ, ഗന്ധമാലാലങ്കാരാദീനി ദേഥാ''തി ഗേഹേ വിചാരേതി. ദുതിയസ്സ തതിയസ്സ ചതുത്ഥസ്സ ഗേഹം ഗതകാലേ ഇതരേ ചത്താരോ തുണ്ഹീ നിസീദന്തി, ഗേഹസാമികോവ, ''ഇമേസം ഖാദനീയം ഭോജനീയം ദേഥ, ഗന്ധമാലാലങ്കാരാദീനി ദേഥാ''തി ഗേഹേ വിചാരേതി. അഥ സബ്ബപച്ഛാ രഞ്ഞോ ഗേഹം ഗതകാലേ കിഞ്ചാപി രാജാ സബ്ബത്ഥ ഇസ്സരോവ, ഇമസ്മിം പന കാലേ അത്തനോ ഗേഹേയേവ, ''ഇമേസം ഖാദനീയം ഭോജനീയം ദേഥ, ഗന്ധമാലാലങ്കാരാദീനി ദേഥാ''തി വിചാരേതി. ഏവമേവം ഖോ സദ്ധാപഞ്ചമകേസു ഇന്ദ്രിയേസു തേസു സഹായേസു ഏകതോ വീഥിം ഓതരന്തേസു വിയ ഏകാരമ്മണേ ഉപ്പജ്ജമാനേസുപി യഥാ പഠമസ്സ ഗേഹേ ഇതരേ ചത്താരോ തുണ്ഹീ നിസീദന്തി, ഗേഹസാമികോവ വിചാരേതി, ഏവം സോതാപത്തിയങ്ഗാനി പത്വാ അധിമോക്ഖലക്ഖണം സദ്ധിന്ദ്രിയമേവ ജേട്ഠകം ഹോതി പുബ്ബങ്ഗമം, സേസാനി തദന്വയാനി ഹോന്തി. യഥാ ദുതിയസ്സ ഗേഹേ ഇതരേ ചത്താരോ തുണ്ഹീ നിസീദന്തി, ഗേഹസാമികോവ വിചാരേതി, ഏവം സമ്മപ്പധാനാനി പത്വാ പഗ്ഗഹണലക്ഖണം വീരിയിന്ദ്രിയമേവ ജേട്ഠകം ഹോതി പുബ്ബങ്ഗമം, സേസാനി തദന്വയാനി ഹോന്തി. യഥാ തതിയസ്സ ഗേഹേ ഇതരേ ചത്താരോ തുണ്ഹീ നിസീദന്തി, ഗേഹസാമികോവ വിചാരേതി, ഏവം സതിപട്ഠാനാനി പത്വാ ഉപട്ഠാനലക്ഖണം സതിന്ദ്രിയമേവ ജേട്ഠകം ഹോതി പുബ്ബങ്ഗമം, സേസാനി തദന്വയാനി ഹോന്തി. യഥാ ചതുത്ഥസ്സ ഗേഹേ ഇതരേ ചത്താരോ തുണ്ഹീ നിസീദന്തി, ഗേഹസാമികോവ വിചാരേതി, ഏവം ഝാനവിമോക്ഖേ പത്വാ അവിക്ഖേപലക്ഖണം സമാധിന്ദ്രിയമേവ ജേട്ഠകം ഹോതി പുബ്ബങ്ഗമം, സേസാനി തദന്വയാനി ഹോന്തി. സബ്ബപച്ഛാ രഞ്ഞോ ഗേഹം ഗതകാലേ പന യഥാ ഇതരേ ചത്താരോ തുണ്ഹീ നിസീദന്തി, രാജാവ ഗേഹേ വിചാരേതി, ഏവമേവ അരിയസച്ചാനി പത്വാ പജാനനലക്ഖണം പഞ്ഞിന്ദ്രിയമേവ ജേട്ഠകം ഹോതി പുബ്ബങ്ഗമം, സേസാനി തദന്വയാനി ഹോന്തി.

ഇതി പടിസമ്ഭിദാപത്താനം അഗ്ഗേ ഠപിതോ മഹാകോട്ഠിതത്ഥേരോ ലോകിയധമ്മം പുച്ഛന്തോ ചിത്തം ജേട്ഠകം ചിത്തം പുബ്ബങ്ഗമം കത്വാ പുച്ഛി; ലോകുത്തരധമ്മം പുച്ഛന്തോ പഞ്ഞം ജേട്ഠകം പഞ്ഞം പുബ്ബങ്ഗമം കത്വാ പുച്ഛി. ധമ്മസേനാപതിസാരിപുത്തത്ഥേരോപി തഥേവ വിസ്സജ്ജേസീതി.

യം ഹാവുസോ, പജാനാതീതി യം ചതുസച്ചധമ്മമിദം ദുക്ഖന്തിആദിനാ നയേന മഗ്ഗപഞ്ഞാ പജാനാതി. **തം വിജാനാതീ**തി മഗ്ഗവിഞ്ഞാണമ്പി തഥേവ തം വിജാനാതി. **യം വിജാനാതീ**തി യം സങ്ഖാരഗതം അനിച്ചന്തിആദിനാ നയേന

വിപസ്സനാവിഞ്ഞാണം വിജാനാതി. **തം പജാനാതീ**തി വിപസ്സനാപഞ്ഞാപി തഥേവ തം പജാനാതി. **തസ്മാ ഇമേ ധമ്മാ**തി തേന കാരണേന ഇമേ ധമ്മാ. **സംസട്ഠാ**തി ഏകുപ്പാദഏകനിരോധഏകവത്ഥുകഏകാരമ്മണതായ സംസട്ഠാ.

പഞ്ഞാ ഭാവേതബ്ബാതി ഇദം മഗ്ഗപഞ്ഞം സന്ധായ വുത്തം. തംസമ്പയുത്തം പന വിഞ്ഞാണം തായ സദ്ധിം ഭാവേതബ്ബമേവ ഹോതി. **വിഞ്ഞാണം പരിഞ്ഞേയ്യ**ന്തി ഇദം വിപസ്സനാവിഞ്ഞാണം സന്ധായ വുത്തം. തംസമ്പയുത്താ പന പഞ്ഞാ തേന സദ്ധിം പരിജാനിതബ്ബാവ ഹോതി.

൪൫൦. വേദനാ വേദനാതി ഇദം കസ്മാ പുച്ഛതി? വേദനാലക്ഖണം പുച്ഛിസ്സാമീതി പുച്ഛതി. ഏവം സന്തേപി തേഭൂമികസമ്മസനചാരവേദനാവ അധിപ്പേതാതി സല്ലക്ഖേതബ്ബാ. **സുഖമ്പി വേദേതീ**തി സുഖം ആരമ്മണം വേദേതി അനുഭവതി. പരതോ പദദ്വയേപി ഏസേവ നയോ. ''രൂപഞ്ച ഹിദം, മഹാലി, ഏകന്തദുക്ഖം അഭവിസ്സ, ദുക്ഖാനുപതിതം ദുക്ഖാവക്കന്തം അനവക്കന്തം സുഖേന, നയിദം സത്താ രൂപസ്മിം സാരജ്ജേയ്യും. യസ്മാ ച ഖോ, മഹാലി, രൂപം സുഖം സുഖാനുപതിതം സുഖാവക്കന്തം അനവക്കന്തം ദുക്ഖേന, തസ്മാ സത്താ രൂപസ്മിം സാരജ്ജന്തി, സാരാഗാ സംയുജ്ജന്തി, സംയോഗാ സംകിലിസ്സന്തി. വേദനാ ച ഹിദം... സഞ്ഞാ... സങ്ഖാരാ... വിഞ്ഞാണഞ്ച ഹിദം, മഹാലി, ഏകന്തദുക്ഖം അഭവിസ്സ...പേ॰... സംകിലിസ്സന്തീ''തി (സം॰ നി॰ ൩.൬൦) ഇമിനാ ഹി മഹാലിസുത്തപരിയായേന ഇധ ആരമ്മണം സുഖം ദുക്ഖം അദുക്ഖമസുഖന്തി കഥിതം. അപിച പുരിമം സുഖം വേദനം ആരമ്മണം കത്വാ അപരാ സുഖാ വേദനാ വേദേതി; പുരിമം ദുക്ഖം വേദനം ആരമ്മണം കത്വാ അപരാ ദുക്ഖാ വേദനാ വേദേതി; പുരിമം അദുക്ഖമസുഖം വേദനം ആരമ്മണം കത്വാ അപരാ അദുക്ഖമസുഖാ വേദനാ വേദേതീതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. വേദനായേവ ഹി വേദേതി, ന അഞ്ഞോ കോചി വേദിതാ നാമ അത്ഥീതി വുത്തമേതം.

സഞ്ഞാ സഞ്ഞാതി ഇധ കിം പുച്ഛതി? സബ്ബസഞ്ഞായ ലക്ഖണം. കിം സബ്ബത്ഥകസഞ്ഞായാതി? സബ്ബസഞ്ഞായ ലക്ഖണന്തിപി സബ്ബത്ഥകസഞ്ഞായ ലക്ഖണന്തിപി ഏകമേവേതം, ഏവം സന്തേപി തേഭൂമികസമ്മസനചാരസഞ്ഞാവ അധിപ്പേതാതി സല്ലക്ഖേതബ്ബാ. **നീലകമ്പി സഞ്ജാനാതീ**തി നീലപുപ്ഫേ വാ വത്ഥേ വാ പരികമ്മം കത്വാ ഉപചാരം വാ അപ്പനം വാ പാപേന്തോ സഞ്ജാനാതി. ഇമസ്മിഞ്ഹി അത്ഥേ പരികമ്മസഞ്ഞാപി ഉപചാരസഞ്ഞാപി അപ്പനാസഞ്ഞാപി വട്ടതി. നീലേ നീലന്തി ഉപ്പജ്ജനകസഞ്ഞാപി വട്ടതിയേവ. **പീതകാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ.

യാ ചാവുസോ, വേദനാതി ഏത്ഥ വേദനാ, സഞ്ഞാ, വിഞ്ഞാണന്തി ഇമാനി തീണി ഗഹേത്വാ പഞ്ഞാ കസ്മാ ന ഗഹിതാതി? അസബ്ബസങ്ഗാഹികത്താ. പഞ്ഞായ ഹി ഗഹിതായ പഞ്ഞായ സമ്പയുത്താവ വേദനാദയോ ലബ്ഭന്തി, നോ വിപ്പയുത്താ. തം പന അഗ്ഗഹേത്വാ ഇമേസു ഗഹിതേസു പഞ്ഞായ സമ്പയുത്താ ച വിപ്പയുത്താ ച അന്തമസോ ദ്വേ പഞ്ചവിഞ്ഞാണധമ്മാപി ലബ്ഭന്തി. യഥാ ഹി തയോ പുരിസാ സുത്തം സുത്തന്തി വദേയ്യും, ചതുത്ഥോ രതനാവുതസുത്തന്തി. തേസു പുരിമാ തയോ തക്കഗതമ്പി പട്ടിവട്ടകാദിഗതമ്പി യംകിഞ്ചി ബഹും സുത്തം ലഭന്തി അന്തമസോ മക്കടകസുത്തമ്പി. രതനാവുതസുത്തം പരിയേസന്തോ മന്ദം ലഭതി, ഏവംസമ്പദമിദം വേദിതബ്ബം. ഹേട്ഠതോ വാ പഞ്ഞാ വിഞ്ഞാണേന സദ്ധിം സമ്പയോഗം ലഭാപിതാ

വിസ്സട്ഠത്താവ ഇധ ന ഗഹിതാതി വദന്തി. **യം ഹാവുസോ, വേദേതീ**തി യം ആരമ്മണം വേദനാ വേദേതി, സഞ്ഞാപി തദേവ സഞ്ജാനാതി. **യം സഞ്ജാനാതീ**തി യം ആരമ്മണം സഞ്ഞാ സഞ്ജാനാതി, വിഞ്ഞാണമ്പി തദേവ വിജാനാതീതി അത്ഥോ.

ഇദാനി സഞ്ജാനാതി വിജാനാതി പജാനാതീതി എത്ഥ വിസേസോ വേദിതബ്ബോ. തത്ഥ ഉപസഗ്ഗമത്തമേവ വിസേസോ. ജാനാതീതി പദം പന അവിസേസോ. തസ്സാപി ജാനനത്ഥേ വിസേസോ വേദിതബ്ബോ. സഞ്ഞാ ഹി നീലാദിവസേന ആരമ്മണം സഞ്ജാനനമത്തമേവ, അനിച്ചം ദുക്ഖം അനത്താതി ലക്ഖണപടിവേധം പാപേതും ന സക്കോതി. വിഞ്ഞാണം നീലാദിവസേന ആരമ്മണഞ്ചേവ സഞ്ജാനാതി, അനിച്ചാദിലക്ഖണപടിവേധഞ്ച പാപേതി, ഉസ്സക്കിത്വാ പന മഗ്ഗപാതുഭാവം പാപേതും ന സക്കോതി. പഞ്ഞാ നീലാദിവസേന ആരമ്മണമ്പി സഞ്ജാനാതി, അനിച്ചാദിവസേന ലക്ഖണപടിവേധമ്പി പാപേതി, ഉസ്സക്കിത്വാ മഗ്ഗപാതുഭാവം പാപേതുമ്പി സക്കോതി.

യഥാ ഹി ഹേരഞ്ഞികഫലകേ കഹാപണരാസിമ്ഹി കതേ അജാതബുദ്ധി ദാരകോ ഗാമികപുരിസോ മഹാഹേരഞ്ഞികോതി തീസു ജനേസു ഓലോകേത്വാ ഠിതേസു അജാതബുദ്ധി ദാരകോ കഹാപണാനം ചിത്തവിചിത്തചതുരസ്സമണ്ഡലഭാവമേവ ജാനാതി, ഇദം മനുസ്സാനം ഉപഭോഗപരിഭോഗം രതനസമ്മതന്തി ന ജാനാതി. ഗാമികപുരിസോ ചിത്താദിഭാവഞ്ചേവ ജാനാതി, മനുസ്സാനം ഉപഭോഗപരിഭോഗരതനസമ്മതഭാവഞ്ച. ''അയം കൂടോ അയം ഛേകോ അയം കരതോ അയം സണ്ഹോ''തി പന ന ജാനാതി. മഹാഹേരഞ്ഞികോ ചിത്താദിഭാവമ്പി രതനസമ്മതഭാവമ്പി കൂടാദിഭാവമ്പി ജാനാതി, ജാനന്തോ ച പന നം രൂപം ദിസ്വാപി ജാനാതി, ആകോടിതസ്സ സദ്ദം സുത്വാപി, ഗന്ധം ഘായിത്വാപി, രസം സായിത്വാപി, ഹത്ഥേന ഗരുകലഹുകഭാവം ഉപധാരേത്വാപി അസുകഗാമേ കതോതിപി ജാനാതി, അസുകനിഗമേ അസുകനഗരേ അസുകപബ്ബതച്ഛായായ അസുകനദീതീരേ കതോതിപി, അസുകാചരിയേന കതോതിപി ജാനാതി. ഏവമേവം സഞ്ഞാ അജാതബുദ്ധിദാരകസ്സ കഹാപണദസ്സനം വിയ നീലാദിവസേന ആരമ്മണമത്തമേവ സഞ്ജാനാതി. വിഞ്ഞാണം ഗാമികപുരിസസ്സ കഹാപണദസ്സനം വിയ നീലാദിവസേന ആരമ്മണമ്പി സഞ്ജാനാതി, അനിച്ചാദിവസേന ലക്ഖണപടിവേധമ്പി പാപേതി. പഞ്ഞാ മഹാഹേരഞ്ഞികസ്സ കഹാപണദസ്സനം വിയ നീലാദിവസേന ആരമ്മണമ്പി സഞ്ജാനാതി, അനിച്ചാദിവസേന ലക്ഖണപടിവേധമ്പി പാപേതി, ഉസ്സക്കിത്വാ മഗ്ഗപാതുഭാവമ്പി പാപേതി. സോ പന നേസം വിസേസോ ദുപ്പടിവിജ്ഝോ.

തേനാഹ ആയസ്മാ നാഗസേനോ - ''ദുക്കരം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ കതന്തി. കിം, ഭന്തേ, നാഗസേന ഭഗവതാ ദുക്കരം കതന്തി? ദുക്കരം, മഹാരാജ, ഭഗവതാ കതം, ഇമേസം അരൂപീനം ചിത്തചേതസികാനം ധമ്മാനം ഏകാരമ്മണേ പവത്തമാനാനം വവത്ഥാനം അക്ഖാതം, അയം ഫസ്സോ, അയം വേദനാ, അയം സഞ്ഞാ, അയം ചേതനാ, ഇദം ചിത്ത''ന്തി (മി॰ പ॰ ൨.൭.൧൬). യഥാ ഹി തിലതേലം, സാസപതേലം, മധുകതേലം, ഏരണ്ഡകതേലം, വസാതേലന്തി ഇമാനി പഞ്ച തേലാനി ഏകചാടിയം പക്ഖിപിത്വാ ദിവസം യമകമന്ഥേഹി

മഞ്ഞേത്വാ തതോ ഇദം തിലതേലം, ഇദം സാസപതേലന്തി ഏകേകസ്സ പാടിയേക്കം ഉദ്ധരണം നാമ ദുക്കരം, ഇദം തതോ ദുക്കരതരം. ഭഗവാ പന സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസ്സ സുപ്പടിവിദ്ധത്താ ധമ്മിസ്സരോ ധമ്മരാജാ ഇമേസം അരൂപീനം ധമ്മാനം ഏകാരമ്മണേ പവത്തമാനാനം വവത്ഥാനം അക്ഖാസി. പഞ്ചന്നം മഹാനദീനം സമുദ്ദം പവിട്ഠട്ഠാനേ, "ഇദം ഗങ്ഗായ ഉദകം, ഇദം യമുനായാ"തി ഏവം പാടിയേക്കം ഉദകഉദ്ധരണേനാപി അയമത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

൪൫൦. നിസ്സട്ഠേനാതി നിസ്സടേന പരിച്ചത്തേന വാ. തത്ഥ **നിസ്സടേനാ**തി അത്ഥേ സതി പഞ്ചഹി ഇന്ദ്രിയേഹീതി നിസ്സക്കവചനം. **പരിച്ചത്തേനാ**തി അത്ഥേ സതി കരണവചനം വേദിതബ്ബം. ഇദം വുത്തം ഹോതി - പഞ്ചഹി ഇന്ദ്രിയേഹി നിസ്സരിത്വാ മനോദ്വാരേ പവത്തേന പഞ്ചഹി വാ ഇന്ദ്രിയേഹി തസ്സ വത്ഥുഭാവം അനുപഗമനതായ പരിച്ചത്തേനാതി. **പരിസുദ്ധേനാ**തി നിരുപക്കിലേസേന. **മനോവിഞ്ഞാണേനാ**തി രൂപാവചരചതുത്ഥജ്ഝാനചിത്തേന. **കിം നേയ്യ**ന്തി കിം ജാനിതബ്ബം. "യംകിഞ്ചി നേയ്യം നാമ അത്ഥി ധമ്മ"ന്തിആദീസു (മഹാനി॰ ൧൫൬) ഹി ജാനിതബ്ബം നേയ്യന്തി വുത്തം. **ആകാസാനഞ്ചായതനം നേയ്യ**ന്തി കഥം രൂപാവചരചതുത്ഥജ്ഝാനചിത്തേന അരൂപാവചരസമാപത്തി നേയ്യാതി? രൂപാവചരചതുത്ഥജ്ഝാനേ ഠിതേന അരൂപാവചരസമാപത്തിം നിബ്ബത്തേതും സക്കാ ഹോതി. ഏത്ഥ ഠിതസ്സ ഹി സാ ഇജ്ഝതി. തസ്മാ "ആകാസാനഞ്ചായതനം നേയ്യ"ന്തിആദിമാഹ. അഥ നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനം കസ്മാ ന വുത്തന്തി? പാടിയേക്കം അഭിനിവേസാഭാവതോ. തത്ഥ ഹി കലാപതോ നയതോ സമ്മസനം ലബ്ഭതി, ധമ്മസേനാപതിസദിസസ്സാപി ഹി ഭിക്ഖുനോ പാടിയേക്കം അഭിനിവേസോ ന ജായതി. തസ്മാ ഥേരോപി, "ഏവം കിരമേ ധമ്മാ അഹുത്വാ സമ്ഭോന്തി, ഹുത്വാ പടിവേന്തീ"തി (മ॰ നി॰ ൩.൯൫) കലാപതോ നയതോ സമ്മസിത്വാ വിസ്സജ്ജേസീതി. ഭഗവാ പന സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസ്സ ഹത്ഥഗതത്താ നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനസമാപത്തിയമ്പി പരോപഞ്ഞാസ ധമ്മേ പാടിയേക്കം അംഗുദ്ധാരേനേവ ഉദ്ധരിത്വാ, "യാവതാ സഞ്ഞാസമാപത്തിയോ, താവതാ അഞ്ഞാപടിവേധോ"തി ആഹ.

പഞ്ഞാചക്ഖുനാ പജാനാതീതി ദസ്സനപരിണായകട്ഠേന ചക്ഖുഭൂതായ പഞ്ഞായ പജാനാതി. തത്ഥ ദ്വേ പഞ്ഞാ സമാധിപഞ്ഞാ വിപസ്സനാപഞ്ഞാ ച. സമാധിപഞ്ഞായ കിച്ചതോ അസമ്മോഹതോ ച പജാനാതി. വിപസ്സനാപഞ്ഞായ ലക്ഖണപടിവേധേന ആരമ്മണതോ ജാനനം കഥിതം. **കിമത്ഥിയാ**തി കോ ഏതിസ്സാ അത്ഥോ. **അഭിഞ്ഞത്ഥാ**തിആദീസു അഭിഞ്ഞേയ്യേ ധമ്മേ അഭിജാനാതീതി **അഭിഞ്ഞത്ഥാ**. പരിഞ്ഞേയ്യേ ധമ്മേ പരിജാനാതീതി **പരിഞ്ഞത്ഥാ**. പഹാതബ്ബേ ധമ്മേ പജഹതീതി **പഹാനത്ഥാ**. സാ പനേസാ ലോകിയാപി അഭിഞ്ഞത്ഥാ ച പരിഞ്ഞത്ഥാ ച വിക്ഖമ്ഭനതോ പഹാനത്ഥാ. ലോകുത്തരാപി അഭിഞ്ഞത്ഥാ ച പരിഞ്ഞത്ഥാ ച സമുച്ഛേദതോ പഹാനത്ഥാ. തത്ഥ ലോകിയാ കിച്ചതോ അസമ്മോഹതോ ച പജാനാതി, ലോകുത്തരാ അസമ്മോഹതോ.

൪൫൨. സമ്മാദിട്ഠിയാ ഉപ്പാദായാതി വിപസ്സനാസമ്മാദിട്ഠിയാ ച മഗ്ഗസമ്മാദിട്ഠിയാ ച. **പരതോ ച ഘോസോ**തി സപ്പായധമ്മസ്സവനം. **യോനിസോ ച മനസികാരോ**തി അത്തനോ ഉപായമനസികാരോ. തത്ഥ സാവകേസു അപി

ധമ്മസേനാപതിനോ ദ്വേ പച്ചയാ ലദ്ധും വട്ടന്തിയേവ. ഥേരോ ഹി കപ്പസതസഹസ്സാധികം ഏകം അസങ്ഖ്യേയ്യം പാരമിയോ പൂരേത്വാപി അത്തനോ ധമ്മതായ അണുമത്തമ്പി കിലേസം പജഹിതും നാസക്ഖി. ''യേ ധമ്മാ ഹേതുപ്പഭവാ''തി (മഹാവം ൬൦) അസ്സജിത്ഥേരതോ ഇമം ഗാഥം സുത്വാവസ്സ പടിവേധോ ജാതോ. പച്ചേകബുദ്ധാനം പന സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധാനഞ്ച പരതോഘോസകമ്മം നത്ഥി, യോനിസോമനസികാരസ്മിംയേവ ഠത്വാ പച്ചേകബോധിഞ്ച സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണഞ്ച നിബ്ബത്തേന്തി.

അനുഗ്ഗഹിതാതി ലദ്ധൂപകാരാ. **സമ്മാദിട്ഠീ**തി അരഹത്തമഗ്ഗസമ്മാദിട്ഠി. ഫലക്ഖണേ നിബ്ബത്താ ചേതോവിമുത്തി ഫലം അസ്സാതി **ചേതോവിമുത്തിഫലാ**. തദേവ ചേതോവിമുത്തിസങ്ഖാതം ഫലം ആനിസംസോ അസ്സാതി ചേതോവിമുത്തിഫലാനിസംസാ. ദുതിയപദേപി ഏസേവ നയോ. ഏത്ഥ ച ചതുത്ഥഫലപഞ്ഞാ പഞ്ഞാവിമുത്തി നാമ, അവസേസാ ധമ്മാ ചേതോവിമുത്തീതി വേദിതബ്ബാ. **സീലാനുഗ്ഗഹിത**ാതിആദീസു **സീല**ന്തി ചതുപാരിസുദ്ധിസീലം. **സുത**ന്തി സപ്പായധമ്മസ്സവനം. **സാകച്ഛാ**തി കമ്മട്ഠാനേ ഖലനപക്ഖലനച്ഛേദനകഥാ. **സമഥോ**തി വിപസ്സനാപാദികാ അട്ഠ സമാപത്തിയോ. **വിപസ്സനാ**തി സത്തവിധാ അനുപസ്സനാ. ചതുപാരിസുദ്ധിസീലഞ്ഹി പൂരേന്തസ്സ, സപ്പായധമ്മസ്സവനം സുണന്തസ്സ, കമ്മട്ഠാനേ ഖലനപക്ഖലനം ഛിന്ദന്തസ്സ, വിപസ്സനാപാദികാസു അട്ഠസമാപത്തീസു കമ്മം കരോന്തസ്സ, സത്തവിധം അനുപസ്സനം ഭാവേന്തസ്സ അരഹത്തമഗ്ഗോ ഉപ്പജ്ജിത്വാ ഫലം ദേതി.

യഥാ ഹി മധുരം അമ്ബപക്കം പരിഭുഞ്ജിതുകാമോ അമ്ബപോതകസ്സ സമന്താ ഉദകകോട്ഠകം ഥിരം കത്വാ ബന്ധതി. ഘടം ഗഹേത്വാ കാലേന കാലം ഉദകം ആസിഞ്ചതി. ഉദകസ്സ അനിക്ഖമനത്ഥം മരിയാദം ഥിരം കരോതി. യാ ഹോതി സമീപേ വല്ലി വാ സുക്ഖദണ്ഡകോ വാ കിപില്ലികപുടോ വാ മക്കടകജാലം വാ, തം അപനേതി. ഖണിത്തിം ഗഹേത്വാ കാലേന കാലം മൂലാനി പരിഖണതി. ഏവമസ്സ അപ്പമത്തസ്സ ഇമാനി പഞ്ച കാരണാനി കരോതോ സോ അമ്ബോ വഡ്ഢിത്വാ ഫലം ദേതി. ഏവംസമ്പദമിദം വേദിതബ്ബം. രുക്ഖസ്സ സമന്തതോ കോട്ഠകബന്ധനം വിയ ഹി സീലം ദട്ഠബ്ബം, കാലേന കാലം ഉദകസിഞ്ചനം വിയ ധമ്മസ്സവനം, മരിയാദായ ഥിരഭാവകരണം വിയ സമഥോ, സമീപേ വല്ലിആദീനം ഹരണം വിയ കമ്മട്ഠാനേ ഖലനപക്ഖലനച്ഛേദനം, കാലേന കാലം ഖണിത്തിം ഗഹേത്വാ മൂലഖണനം വിയ സത്തന്നം അനുപസ്സനാനം ഭാവനാ. തേഹി പഞ്ചഹി കാരണേഹി അനുഗ്ഗഹിതസ്സ അമ്ബരുക്ഖസ്സ മധുരഫലദാനകാലോ വിയ ഇമസ്സ ഭിക്ഖുനോ ഇമേഹി പഞ്ചഹി ധമ്മേഹി അനുഗ്ഗഹിതായ സമ്മാദിട്ഠിയാ അരഹത്തഫലദാനം വേദിതബ്ബം.

൪൫൬. കതി പനാവുസോ, ഭവാതി ഇധ കിം പുച്ഛതി? മൂലമേവ ഗതോ അനുസന്ധി, ദുപ്പഞ്ഞോ യേഹി ഭവേഹി ന ഉട്ഠാതി, തേ പുച്ഛിസ്സാമീതി പുച്ഛതി. തത്ഥ **കാമഭവോ**തി കാമഭവൂപഗം കമ്മം കമ്മാഭിനിബ്ബത്താ ഉപാദിന്നക്ഖന്ധാപീതി ഉഭയമേകതോ കത്വാ കാമഭവോതി ആഹ. രൂപാരൂപഭവേസുപി ഏസേവ നയോ. **ആയതി**ന്തി അനാഗതേ. പുനബ്ഭവസ്സ അഭിനിബ്ബത്തീതി **പുനബ്ഭവാഭിനിബ്ബത്തി**. ഇധ വട്ടം പുച്ഛിസ്സാമീതി പുച്ഛതി. **തത്രാതത്രാഭിനന്ദനാ**തി രൂപാഭിനന്ദനാ സദ്ദാഭിനന്ദനാതി ഏവം തഹിം തഹിം

അഭിനന്ദനാ, കരണവചനേ ചേതം പച്ചത്തം. തത്രതത്രാഭിനന്ദനായ പുനബ്ഭവാഭിനിബ്ബത്തി ഹോതീതി അത്ഥോ. എത്താവതാ ഹി ഗമനം ഹോതി, ആഗമനം ഹോതി, ഗമനാഗമനം ഹോതി, വട്ടം വത്തതീതി വട്ടം മത്ഥകം പാപേത്വാ ദസ്സേസി. ഇദാനി വിവട്ടം പുച്ഛന്തോ "കഥം പനാവുസോ"തിആദിമാഹ. തസ്സ വിസ്സജ്ജനേ **അവിജ്ജാവിരാഗാ**തി അവിജ്ജായ ഖയനിരോധേന. **വിജ്ജുപ്പാദാ**തി അരഹത്തമഗ്ഗവിജ്ജായ ഉപ്പാദേന. കിം അവിജ്ജാ പുബ്ബേ നിരുദ്ധാ, അഥ വിജ്ജാ പുബ്ബേ ഉപ്പന്നാതി? ഉഭയമേതം ന വത്തബ്ബം. പദീപുജ്ജലനേന അന്ധകാരവിഗമോ വിയ വിജ്ജുപ്പാദേന അവിജ്ജാ നിരുദ്ധാവ ഹോതി. **തണ്ഹാനിരോധാ**തി തണ്ഹായ ഖയനിരോധേന. **പുനബ്ഭവാഭിനിബ്ബത്തി ന ഹോതീ**തി ഏവം ആയതിം പുനബ്ഭവസ്സ അഭിനിബ്ബത്തി ന ഹോതി, ഗമനം ആഗമനം ഗമനാഗമനം ഉപച്ഛിജ്ജതി, വട്ടം ന വത്തതീതി വിവട്ടം മത്ഥകം പാപേത്വാ ദസ്സേസി.

൪൫൮. **കതമം പനാവുസോ**തി ഇധ കിം പുച്ഛതി? ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോ ഭിക്ഖു കാലേന കാലം നിരോധം സമാപജ്ജതി. തസ്സ നിരോധപാദകം പഠമജ്ഝാനം പുച്ഛിസ്സാമീതി പുച്ഛതി. **പഠമം ഝാന**ന്തി ഇധ കിം പുച്ഛതി? നിരോധം സമാപജ്ജനകേന ഭിക്ഖുനാ അങ്ഗവവത്ഥാനം കോട്ഠാസപരിച്ഛേദോ നാമ ജാനിതബ്ബോ, ഇദം ഝാനം പഞ്ചങ്ഗികം ചതുരങ്ഗികം തിവങ്ഗികം ദുവങ്ഗികന്തി അങ്ഗവവത്ഥാനം കോട്ഠാസപരിച്ഛേദം പുച്ഛിസ്സാമീതി പുച്ഛതി. **വിതക്കോ**തിആദീസു പന അഭിനിരോപനലക്ഖണോ വിതക്കോ, അനുമജ്ജനലക്ഖണോ വിചാരോ, ഫരണലക്ഖണാ പീതി, സാതലക്ഖണം സുഖം, അവിക്ഖേപലക്ഖണാ ചിത്തേകഗ്ഗതാതി ഇമേ പഞ്ച ധമ്മാ വത്തന്തി. **കതങ്ഗവിപ്പഹീന**ന്തി ഇധ പന കിം പുച്ഛതി? നിരോധം സമാപജ്ജനകേന ഭിക്ഖുനാ ഉപകാരാനുപകാരാനി അങ്ഗാനി ജാനിതബ്ബാനി, താനി പുച്ഛിസ്സാമീതി പുച്ഛതി, വിസ്സജ്ജനം പനേത്ഥ പാകടമേവ. ഇതി ഹേട്ഠാ നിരോധപാദകം പഠമജ്ഝാനം ഗഹിതം, ഉപരി തസ്സ അനന്തരപച്ചയം നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനസമാപത്തിം പുച്ഛിസ്സതി. അന്തരാ പന ഛ സമാപത്തിയോ സംഖിത്താ, നയം വാ ദസ്സേത്വാ വിസ്സട്ഠാതി വേദിതബ്ബാ.

൪൫൫. ഇദാനി വിഞ്ഞാണനിസ്സയേ പഞ്ച പസാദേ പുച്ഛന്തോ **പഞ്ചിമാനി, ആവുസോ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഗോചരവിസയ**ന്തി ഗോചരഭൂതം വിസയം. **അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സാ**തി ചക്ഖു സോതസ്സ സോതം വാ ചക്ഖുസ്സാതി ഏവം ഏകേകസ്സ ഗോചരവിസയം ന പച്ചനുഭോതി. സചേ ഹി നീലാദിഭേദം രൂപാരമ്മണം സമോധാനേത്വാ സോതിന്ദ്രിയസ്സ ഉപനേയ്യ, "ഇങ്ഘ താവ നം വവത്ഥപേഹി വിഭാവേഹി, കിം നാമേതം ആരമ്മണ"ന്തി. ചക്ഖുവിഞ്ഞാണഞ്ഹി വിനാപി മുഖേന അത്തനോ ധമ്മതായ ഏവം വദേയ്യ - "അരേ അന്ധബാല , വസ്സസതമ്പി വസ്സസഹസ്സമ്പി പരിധാവമാനോ അഞ്ഞത്ര മയാ കുഹിം ഏതസ്സ ജാനനകം ലഭിസ്സസി, ആഹര നം ചക്ഖുപസാദേ ഉപനേഹി, അഹമേതം ആരമ്മണം ജാനിസ്സാമി, യദി വാ നീലം യദി വാ പീതകം, ന ഹി ഏസോ അഞ്ഞസ്സ വിസയോ, മയ്ഹേവേസോ വിസയോ"തി. സേസദ്വാരേസുപി ഏസേവ നയോ. ഏവമേതാനി അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ ഗോചരം വിസയം ന പച്ചനുഭോന്തി നാമ. **കിം പടിസരണ**ന്തി ഏതേസം കിം പടിസരണം, കിം ഏതാനി പടിസരന്തീതി പുച്ഛതി. **മനോ പടിസരണ**ന്തി ജവനമനോ പടിസരണം. **മനോ ച നേസ**ന്തി മനോദ്വാരികജവനമനോ വാ പഞ്ചദ്വാരികജവനമനോ വാ ഏതേസം ഗോചരവിസയം രജ്ജനാദിവസേന

അനുഭോതി. ചക്ഖുവിഞ്ഞാണഞ്ഹി രൂപദസ്സനമത്തമേവ, എത്ഥ രജ്ജനം വാ ദുസ്സനം വാ മുയ്ഹനം വാ നത്ഥി. എതസ്മിം പന ദ്വാരേ ജവനം രജ്ജതി വാ ദുസ്സതി വാ മുയ്ഹതി വാ. സോതവിഞ്ഞാണാദീസുപി എസേവ നയോ.

തത്രായം ഉപമാ - പഞ്ച കിര ദുബ്ബലഭോജകാ രാജാനം സേവിത്വാ കിച്ഛേന കസിരേന ഏകസ്മിം പഞ്ചകുലികേ ഗാമേ പരിത്തകം ആയം ലഭിംസു. തേസം തത്ഥ മച്ഛഭാഗോ മംസഭാഗോ യുത്തികഹാപണോ വാ, ബന്ധകഹാപണോ വാ, മാപഹാരകഹാപണോ വാ, അട്ഠകഹാപണോ വാ, സോളസകഹാപണോ വാ, ബാത്തിംസകഹാപണോ വാ, ചതുസട്ഠികഹാപണോ വാ, ദണ്ഡോതി എത്തകമത്തമേവ പാപുണാതി. സതവത്ഥുകം പഞ്ചസതവത്ഥുകം സഹസ്സവത്ഥുകം മഹാബലിം രാജാവ ഗണ്ഹാതി. തത്ഥ പഞ്ചകുലികഗാമോ വിയ പഞ്ച പസാദാ ദട്ഠബ്ബാ; പഞ്ച ദുബ്ബലഭോജകാ വിയ പഞ്ച വിഞ്ഞാണാനി; രാജാ വിയ ജവനം; ദുബ്ബലഭോജകാനം പരിത്തകം ആയപാപുണനം വിയ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദീനം രൂപദസ്സനാദിമത്തം. രജ്ജനാദീനി പന ഏതേസു നത്ഥി. രഞ്ഞോ മഹാബലിഗ്ഗഹണം വിയ തേസു ദ്വാരേസു ജവനസ്സ രജ്ജനാദീനി വേദിതബ്ബാനി.

൪൫൭. **പഞ്ചിമാനി, ആവുസോതി** ഇധ കിം പുച്ഛതി? അന്തോനിരോധസ്മിം പഞ്ച പസാദേ. കിരിയമയപവത്തസ്മിഞ്ഹി വത്തമാനേ അരൂപധമ്മാ പസാദാനം ബലവപച്ചയാ ഹോന്തി. യോ പന തം പവത്തം നിരോധേത്വാ നിരോധസമാപത്തിം സമാപന്നോ, തസ്സ അന്തോനിരോധേ പഞ്ച പസാദാ കിം പടിച്ച തിട്ഠന്തീതി ഇദം പുച്ഛിസ്സാമീതി പുച്ഛതി. **ആയും പടിച്ചാ**തി ജീവിതിന്ദ്രിയം പടിച്ച തിട്ഠന്തി . **ഉസ്മം പടിച്ചാ**തി ജീവിതിന്ദ്രിയം കമ്മജതേജം പടിച്ച തിട്ഠതി. യസ്മാ പന കമ്മജതേജോപി ജീവിതിന്ദ്രിയേന വിനാ ന തിട്ഠതി, തസ്മാ ''ഉസ്മാ ആയും പടിച്ച തിട്ഠതീ''തി ആഹ. **ഝായതോ**തി ജലതോ. **അച്ചിം പടിച്ചാ**തി ജാലസിഖം പടിച്ച. **ആഭാ പഞ്ഞായതീ**തി ആലോകോ നാമ പഞ്ഞായതി. **ആഭം പടിച്ച അച്ചീ**തി തം ആലോകം പടിച്ച ജാലസിഖാ പഞ്ഞായതി.

ഏവമേവ ഖോ, ആവുസോ, ആയു ഉസ്മം പടിച്ച തിട്ഠതീതി എത്ഥ ജാലസിഖാ വിയ കമ്മജതേജോ. ആലോകോ വിയ ജീവിതിന്ദ്രിയം. ജാലസിഖാ ഹി ഉപ്പജ്ജമാനാ ആലോകം ഗഹേത്വാവ ഉപ്പജ്ജതി. സാ തേന അത്തനാ ജനിതആലോകേനേവ സയമ്പി അണു ഥൂലാ ദീഘാ രസ്സാതി പാകടാ ഹോതി. തത്ഥ ജാലപവത്തിയാ ജനിതആലോകേന തസ്സായേവ ജാലപവത്തിയാ പാകടഭാവോ വിയ ഉസ്മം പടിച്ച നിബ്ബത്തേന കമ്മജമഹാഭൂതസമ്ഭവേന ജീവിതിന്ദ്രിയേന ഉസ്മായ അനുപാലനം. ജീവിതിന്ദ്രിയഞ്ഹി ദസപി വസ്സാനി... പേ... വസ്സസതമ്പി കമ്മജതേജപവത്തം പാലേതി. ഇതി മഹാഭൂതാനി ഉപാദാരൂപാനം നിസ്സയപച്ചയാദിവസേന പച്ചയാനി ഹോന്തീതി ആയു ഉസ്മം പടിച്ച തിട്ഠതി. ജീവിതിന്ദ്രിയം മഹാഭൂതാനി പാലേതീതി ഉസ്മാ ആയും പടിച്ച തിട്ഠതീതി വേദിതബ്ബാ.

൪൫൮. **ആയുസങ്ഖാരാ**തി ആയുമേവ. **വേദനിയാ ധമ്മാ**തി വേദനാ ധമ്മാവ. **വുട്ഠാനം പഞ്ഞായതീ**തി സമാപത്തിതോ വുട്ഠാനം പഞ്ഞായതി. യോ ഹി ഭിക്ഖു അരൂപപവത്തേ ഉക്കണ്ഠിത്വാ സഞ്ഞഞ്ച വേദനഞ്ച നിരോധേത്വാ നിരോധം സമാപന്നോ, തസ്സ യഥാപരിച്ഛിന്നകാലവസേന രൂപജീവിതിന്ദ്രിയപച്ചയാ അരൂപധമ്മാ ഉപ്പജ്ജന്തി. ഏവം പന

രൂപാരൂപപവത്തം പവത്തതി. യഥാ കിം? യഥാ ഏകോ പുരിസോ ജാലാപവത്തേ ഉക്ഖണ്ഠിതോ ഉദകേന പഹരിത്വാ ജാലം അപ്പവത്തം കത്വാ ഛാരികായ അങ്ഗാരേ പിധായ തുണ്ഹീ നിസീദതി. യദാ പനസ്സ പുന ജാലായ അത്ഥോ ഹോതി, ഛാരികം അപനേത്വാ അങ്ഗാരേ പരിവത്തേത്വാ ഉപാദാനം ദത്വാ മുഖവാതം വാ താലവണ്ടവാതം വാ ദദാതി. അഥ ജാലാപവത്തം പുന പവത്തതി. ഏവമേവ ജാലാപവത്തം വിയ അരൂപധമ്മാ. പുരിസസ്സ ജാലാപവത്തേ ഉക്കണ്ഠിത്വാ ഉദകപ്പഹാരേന ജാലം അപ്പവത്തം കത്വാ ഛാരികായ അങ്ഗാരേ പിധായ തുണ്ഹീഭൂതസ്സ നിസജ്ജാ വിയ ഭിക്ഖുനോ അരൂപപവത്തേ ഉക്കണ്ഠിത്വാ സഞ്ഞഞ്ച വേദനഞ്ച നിരോധേത്വാ നിരോധസമാപജ്ജനം. ഛാരികായ പിഹിതഅങ്ഗാരാ വിയ രൂപജീവിതിന്ദ്രിയം. പുരിസസ്സ പുന ജാലായ അത്ഥേ സതി ഛാരികാപനയനാദീനി വിയ ഭിക്ഖുനോ യഥാപരിച്ഛിന്നകാലാപഗമനം. അഗ്ഗിജാലായ പവത്തി വിയ പുന അരൂപധമ്മേസു ഉപ്പന്നേസു രൂപാരൂപപവത്തി വേദിതബ്ബാ.

ആയു ഉസ്മാ ച വിഞ്ഞാണന്തി രൂപജീവിതിന്ദ്രിയം, കമ്മജതേജോധാതു, ചിത്തന്തി ഇമേ തയോ ധമ്മാ യദാ ഇമം രൂപകായം ജഹന്തി, അഥായം അചേതനം കട്ഠം വിയ പഥവിയം ഛഡ്ഡിതോ സേതീതി അത്ഥോ. വുത്തഞ്ചേതം -

> ‘‘ആയു ഉസ്മാ ച വിഞ്ഞാണം, യദാ കായം ജഹന്തിമം;
> അപവിദ്ധോ തദാ സേതി, പരഭത്തം അചേതന’’ന്തി. (സം॰ നി॰ ൩.൯൫);

കായസങ്ഖാരാതി അസ്സാസപസ്സാസാ. **വചീസങ്ഖാരാ**തി വിതക്കവിചാരാ. **ചിത്തസങ്ഖാരാ**തി സഞ്ഞാവേദനാ. **ആയൂ**തി രൂപജീവിതിന്ദ്രിയം. **പരിഭിന്നാനീ**തി ഉപഹതാനി, വിനട്ഠാനീതി അത്ഥോ. തത്ഥ കേചി ‘‘നിരോധസമാപന്നസ്സ ചിത്തസങ്ഖാരാവ നിരുദ്ധാ’’തി വചനതോ ചിത്തം അനിരുദ്ധം ഹോതി, തസ്മാ സചിത്തകാ അയം സമാപത്തീതി വദന്തി. തേ വത്തബ്ബാ - ‘‘വചീസങ്ഖാരാപിസ്സ നിരുദ്ധാ’’തി വചനതോ വാചാ അനിരുദ്ധാ ഹോതി, തസ്മാ നിരോധം സമാപന്നേന ധമ്മമ്പി കഥേന്തേന സജ്ഝായമ്പി കരോന്തേന നിസീദിതബ്ബം സിയാ. ‘‘യോ ചായം മതോ കാലങ്കതോ, തസ്സാപി ചിത്തസങ്ഖാരാ നിരുദ്ധാ’’തി വചനതോ ചിത്തം അനിരുദ്ധം ഭവേയ്യ, തസ്മാ കാലങ്കതേ മാതാപിതരോ വാ അരഹന്തേ വാ ഝാപയന്തേന അനന്തരിയകമ്മം കതം ഭവേയ്യ. ഇതി ബ്യഞ്ജനേ അഭിനിവേസം അകത്വാ ആചരിയാനം നയേ ഠത്വാ അത്ഥോ ഉപപരിക്ഖിതബ്ബോ. അത്ഥോ ഹി പടിസരണം, ന ബ്യഞ്ജനം.

ഇന്ദ്രിയാനി വിപ്പസന്നാനീതി കിരിയമയപവത്തസ്മിഞ്ഹി വത്തമാനേ ബഹിദ്ധാ ആരമ്മണേസു പസാദേ ഘട്ടേന്തേസു ഇന്ദ്രിയാനി കിലമന്താനി ഉപഹതാനി മക്ഖിതാനി വിയ ഹോന്തി, വാതാദീഹി ഉട്ഠിതേന രജേന ചതുമഹാപഥേ ഠപിതആദാസോ വിയ. യഥാ പന ഥവികായം പക്ഖിപിത്വാ മഞ്ജൂസാദീസു ഠപിതോ ആദാസോ അന്തോയേവ വിരോചതി, ഏവം നിരോധം സമാപന്നസ്സ ഭിക്ഖുനോ അന്തോനിരോധേ പഞ്ച പസാദാ അതിവിരോചന്തി. തേന വുത്തം ‘‘ഇന്ദ്രിയാനി വിപ്പസന്നാനീ’’തി.

൪൬൨. കതി പനാവുസോ, പച്ചയാതി ഇധ കിം പുച്ഛതി? നിരോധസ്സ അനന്തരപച്ചയം നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനം പുച്ഛിസ്സാമീതി പുച്ഛതി.

വിസ്സജ്ജനേ പനസ്സ **സുഖസ്സ ച പഹാനാ**തി ചത്താരോ അപഗമനപച്ചയാ കഥിതാ. **അനിമിത്തായാ**തി ഇധ കിം പുച്ഛതി? നിരോധതോ വുട്ഠാനകഫലസമാപത്തിം പുച്ഛിസ്സാമീതി പുച്ഛതി. അവസേസസമാപത്തിവുട്ഠാനഞ്ഹി ഭവങ്ഗേന ഹോതി, നിരോധാ വുട്ഠാനം പന വിപസ്സനാനിസ്സന്ദായ ഫലസമാപത്തിയാതി തമേവ പുച്ഛതി. **സബ്ബനിമിത്താന**ന്തി രൂപാദീനം സബ്ബാരമ്മണാനം. **അനിമിത്തായ ച ധാതുയാ മനസികാരോ**തി സബ്ബനിമിത്താപഗതായ നിബ്ബാനധാതുയാ മനസികാരോ. ഫലസമാപത്തിസഹജാതം മനസികാരം സന്ധായാഹ. ഇതി ഹേട്ഠാ നിരോധപാദകം പഠമജ്ഝാനം ഗഹിതം, നിരോധസ്സ അനന്തരപച്ചയം നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനം ഗഹിതം, ഇധ നിരോധതോ വുട്ഠാനകഫലസമാപത്തി ഗഹിതാതി.

ഇമസ്മിം ഠാനേ നിരോധകഥാ കഥേതബ്ബാ ഹോതി. സാ, "ദ്വീഹി ബലേഹി സമന്നാഗതത്താ തയോ ച സങ്ഖാരാനം പടിപ്പസ്സദ്ധിയാ സോളസഹി ഞാണചരിയാഹി നവഹി സമാധിചരിയാഹി വസീഭാവതാപഞ്ഞാ നിരോധസമാപത്തിയാ ഞാണ"ന്തി ഏവം പടിസമ്ഭിദാമഗ്ഗേ (പടി॰ മ॰ ൧.൩൪) ആഗതാ. **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** പനസ്സാ സബ്ബാകാരേന വിനിച്ഛയകഥാ കഥിതാ.

ഇദാനി വലഞ്ജനസമാപത്തിം പുച്ഛന്തോ **കതി പനാവുസോ, പച്ചയാ**തിആദിമാഹ. നിരോധതോ ഹി വുട്ഠാനകഫലസമാപത്തിയാ ഠിതി നാമ ന ഹോതി, ഏകം ദ്വേ ചിത്തവാരമേവ പവത്തിത്വാ ഭവങ്ഗം ഓതരതി. അയഞ്ഹി ഭിക്ഖു സത്ത ദിവസേ അരൂപപവത്തം നിരോധേത്വാ നിസിന്നോ നിരോധവുട്ഠാനകഫലസമാപത്തിയം ന ചിരം തിട്ഠതി. വലഞ്ജനസമാപത്തിയം പന അദ്ധാനപരിച്ഛേദോവ പമാണം. തസ്മാ സാ ഠിതി നാമ ഹോതി. തേനാഹ - "അനിമിത്തായ ചേതോവിമുത്തിയാ ഠിതിയാ"തി. തസ്സാ ചിരട്ഠിതത്ഥം കതി പച്ചയാതി അത്ഥോ. വിസ്സജ്ജനേ പനസ്സാ **പുബ്ബേ ച അഭിസങ്ഖാരോ**തി അദ്ധാനപരിച്ഛേദോ വുത്തോ. **വുട്ഠാനായാ**തി ഇധ ഭവങ്ഗവുട്ഠാനം പുച്ഛതി. വിസ്സജ്ജനേപിസ്സാ **സബ്ബനിമിത്താനഞ്ച മനസികാരോ**തി രൂപാദിനിമിത്തവസേന ഭവങ്ഗസഹജാതമനസികാരോ വുത്തോ.

൪൫൯. യാ ചായം, ആവുസോതി ഇധ കിം പുച്ഛതി? ഇധ അഞ്ഞം അഭിനവം നാമ നത്ഥി. ഹേട്ഠാ കഥിതധമ്മേയേവ ഏകതോ സമോധാനേത്വാ പുച്ഛാമീതി പുച്ഛതി. കത്ഥ പന തേ കഥിതാ? "നീലമ്പി സഞ്ജാനാതി പീതകമ്പി, ലോഹിതകമ്പി, ഓദാതകമ്പി സഞ്ജാനാതീ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൪൫൦) ഏതസ്മിഞ്ഹി ഠാനേ അപ്പമാണാ ചേതോവിമുത്തി കഥിതാ. "നത്ഥി കിഞ്ചീതി ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനന്തി നേയ്യ"ന്തി (മ॰ നി॰ ൧.൪൫൨) ഏത്ഥ ആകിഞ്ചഞ്ഞം. "പഞ്ഞാചക്ഖുനാ പജാനാതീ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൪൫൨) ഏത്ഥ സുഞ്ഞതാ. "കതി പനാവുസോ, പച്ചയാ അനിമിത്തായ ചേതോവിമുത്തിയാ ഠിതിയാ വുട്ഠാനായാ"തി ഏത്ഥ അനിമിത്താ. ഏവം ഹേട്ഠാ കഥിതാവ ഇമസ്മിം ഠാനേ ഏകതോ സമോധാനേത്വാ പുച്ഛതി. തം പന പടിക്ഖിപിത്വാ ഏതാ തസ്മിം തസ്മിം ഠാനേ നിദ്ദിട്ഠാവാതി വത്വാ അഞ്ഞേ ചത്താരോ ധമ്മാ ഏകനാമകാ അത്ഥി. ഏകോ ധമ്മോ ചതുനാമകോ അത്ഥി, ഏതം പാകടം കത്വാ കഥാപേതും ഇധ പുച്ഛതീതി അട്ഠകഥായം സന്നിട്ഠാനം കതം. തസ്സാ വിസ്സജ്ജനേ **അയം വുച്ചതാവുസോ, അപ്പമാണാ ചേതോവിമുത്തീ**തി അയം

ഫരണഅപ്പമാണതായ അപ്പമാണാ നാമ. അയഞ്ഹി അപ്പമാണേ വാ സത്തേ ഫരതി, ഏകസ്മിമ്പി വാ സത്തേ അസേസേത്വാ ഫരതി.

അയം വുച്ചതാവുസോ, ആകിഞ്ചഞ്ഞാതി ആരമ്മണകിഞ്ചനസ്സ അഭാവതോ ആകിഞ്ചഞ്ഞാ. **അത്തേന വാ**തി അത്ത ഭാവപോസപുഗ്ഗലാദിസങ്ഖാതേന അത്തേന സുഞ്ഞം. **അത്തനിയേന വാ**തി ചീവരാദിപരിക്ഖാരസങ്ഖാതേന അത്തനിയേന സുഞ്ഞം. **അനിമിത്താ**തി രാഗനിമിത്താദീനം അഭാവേനേവ അനിമിത്താ, അരഹത്തഫലസമാപത്തിം സന്ധായാഹ. **നാനത്ഥാ ചേവ നാനാബ്യഞ്ജനാ ചാ**തി ബ്യഞ്ജനമ്പി നേസം നാനാ അത്ഥോപി. തത്ഥ ബ്യഞ്ജനസ്സ നാനതാ പാകടാവ. അത്ഥോ പന, അപ്പമാണാ ചേതോവിമുത്തി ഭൂമന്തരതോ മഹഗ്ഗതാ ഏവ ഹോതി രൂപാവചരാ; ആരമ്മണതോ സത്ത പഞ്ഞത്തിആരമ്മണാ. ആകിഞ്ചഞ്ഞാ ഭുമ്മന്തരതോ മഹഗ്ഗതാ അരൂപാവചരാ; ആരമ്മണതോ ന വത്തബ്ബാരമ്മണാ. സുഞ്ഞതാ ഭുമ്മന്തരതോ കാമാവചരാ; ആരമ്മണതോ സങ്ഖാരാരമ്മണാ. വിപസ്സനാ ഹി ഏത്ഥ സുഞ്ഞതാതി അധിപ്പേതാ. അനിമിത്താ ഭുമ്മന്തരതോ ലോകുത്തരാ; ആരമ്മണതോ നിബ്ബനാരമ്മണാ.

രാഗോ ഖോ, ആവുസോ, പമാണകരണോതിആദീസു യഥാ പബ്ബതപാദേ പൂതിപണ്ണരസഉദകം നാമ ഹോതി കാളവണ്ണം; ഓലോകേന്താനം ബ്യാമസതഗമ്ഭീരം വിയ ഖായതി. യട്ഠിം വാ രജ്ജും വാ ഗഹേത്വാ മിനന്തസ്സ പിട്ഠിപാദോത്ഥരണമത്തമ്പി ന ഹോതി. ഏവമേവം യാവ രാഗാദയോ നുപ്പജ്ജന്തി, താവ പുഗ്ഗലം സഞ്ജാനിതും ന സക്കാ ഹോന്തി, സോതാപന്നോ വിയ, സകദാഗാമീ വിയ, അനാഗാമീ വിയ ച ഖായതി. യദാ പനസ്സ രാഗാദയോ ഉപ്പജ്ജന്തി, തദാ രത്തോ ദുട്ഠോ മൂള്ഹോതി പഞ്ഞായതി. ഇതി ഏതേ ''ഏത്തകോ അയ''ന്തി പുഗ്ഗലസ്സ പമാണം ദസ്സേന്തോ വിയ ഉപ്പജ്ജന്തീതി പമാണകരണാ നാമ വുത്താ. **യാവതാ ഖോ, ആവുസോ, അപ്പമാണാ ചേതോവിമുത്തിയോ**തി യത്തകാ അപ്പമാണാ ചേതോവിമുത്തിയോ. കിത്തകാ പന താ? ചത്താരോ ബ്രഹ്മവിഹാരാ, ചത്താരോ മഗ്ഗാ, ചത്താരി ച ഫലാനീതി ദ്വാദസ. തത്ഥ ബ്രഹ്മവിഹാരാ ഫരണഅപ്പമാണതായ അപ്പമാണാ. സേസാ പമാണകരണാനം കിലേസാനം അഭാവേന അപ്പമാണാ. നിബ്ബാനമ്പി അപ്പമാണമേവ, ചേതോവിമുത്തി പന ന ഹോതി, തസ്മാ ന ഗഹിതം. **അകുപ്പാ**തി അരഹത്തഫലചേതോവിമുത്തി; സാ ഹി താസം സബ്ബജേട്ഠികാ, തസ്മാ അഗ്ഗമക്ഖായതീതി വുത്താ. **രാഗോ ഖോ, ആവുസോ, കിഞ്ചനോ**തി രാഗോ ഉപ്പജ്ജിത്വാ പുഗ്ഗലം കിഞ്ചതി മദ്ദതി പലിബുന്ധതി. തസ്മാ കിഞ്ചനോതി വുത്തോ. മനുസ്സാ കിര ഗോണേഹി ഖലം മദ്ദാപേന്തോ കിഞ്ചേഹി കപില, കിഞ്ചേഹി കാളകാതി വദന്തി. ഏവം മദ്ദനത്ഥോ കിഞ്ചനത്ഥോതി വേദിതബ്ബോ. ദോസമോഹേസുപി ഏസേവ നയോ. **ആകിഞ്ചഞ്ഞാ ചേതോവിമുത്തിയോ** നാമ നവ ധമ്മാ ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനഞ്ച മഗ്ഗഫലാനി ച. തത്ഥ ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനം കിഞ്ചനം ആരമ്മണം അസ്സ നത്ഥീതി ആകിഞ്ചഞ്ഞം. മഗ്ഗഫലാനി കിഞ്ചനാനം മദ്ദനാനം പലിബുന്ധനകിലേസാനം നത്ഥിതായ ആകിഞ്ചഞ്ഞാനി. നിബ്ബാനമ്പി ആകിഞ്ചഞ്ഞം, ചേതോവിമുത്തി പന ന ഹോതി, തസ്മാ ന ഗഹിതം.

രാഗോ ഖോ, ആവുസോ, നിമിത്തകരണോതിആദീസു യഥാ നാമ ദ്വിന്നം കുലാനം സദിസാ ദ്വേ വച്ഛകാ ഹോന്തി. യാവ തേസം ലക്ഖണം ന കതം ഹോതി, താവ ''അയം അസുകകുലസ്സ വച്ഛകോ, അയം അസുകകുലസ്സാ''തി ന

സക്കാ ഹോന്തി ജാനിതും. യദാ പന തേസം സത്തിസൂലാദീസു അഞ്ഞതരം ലക്ഖണം കതം ഹോതി, തദാ സക്കാ ഹോന്തി ജാനിതും. ഏവമേവ യാവ പുഗ്ഗലസ്സ രാഗോ നുപ്പജ്ജതി, താവ ന സക്കാ ഹോതി ജാനിതും അരിയോ വാ പുഥുജ്ജനോ വാതി. രാഗോ പനസ്സ ഉപ്പജ്ജമാനോവ സരാഗോ നാമ അയം പുഗ്ഗലോതി സഞ്ജാനനനിമിത്തം കരോന്തോ വിയ ഉപ്പജ്ജതി, തസ്മാ "നിമിത്തകരണോ"തി വുത്തോ. ദോസമോഹേസുപി ഏസേവ നയോ.

അനിമിത്താ ചേതോവിമുത്തി നാമ തേരസ ധമ്മാ - വിപസ്സനാ, ചത്താരോ ആരുപ്പാ, ചത്താരോ മഗ്ഗാ, ചത്താരി ച ഫലാനീതി. തത്ഥ വിപസ്സനാ നിച്ചനിമിത്തം സുഖനിമിത്തം അത്തനിമിത്തം ഉഗ്ഘാടേതീതി അനിമിത്താ നാമ. ചത്താരോ ആരുപ്പാ രൂപനിമിത്തസ്സ അഭാവേന അനിമിത്താ നാമ. മഗ്ഗഫലാനി നിമിത്തകരണാനം കിലേസാനം അഭാവേന അനിമിത്താനി. നിബ്ബാനമ്പി അനിമിത്തമേവ, തം പന ചേതോവിമുത്തി ന ഹോതി, തസ്മാ ന ഗഹിതം. അഥ കസ്മാ സുഞ്ഞതാ ചേതോവിമുത്തി ന ഗഹിതാതി? സാ, "സുഞ്ഞാ രാഗേനാ"തിആദിവചനതോ സബ്ബത്ഥ അനുപവിട്ഠാവ, തസ്മാ വിസും ന ഗഹിതാ . **ഏകത്ഥാ**തി ആരമ്മണവസേന ഏകത്ഥാ. അപ്പമാണം ആകിഞ്ചഞ്ഞം സുഞ്ഞതം അനിമിത്തന്തി ഹി സബ്ബാനേതാനി നിബ്ബാനസ്സേവ നാമാനി. ഇതി ഇമിനാ പരിയായേന ഏകത്ഥാ. അഞ്ഞസ്മിം പന ഠാനേ അപ്പമാണാ ഹോന്തി, അഞ്ഞസ്മിം ആകിഞ്ചഞ്ഞാ അഞ്ഞസ്മിം സുഞ്ഞതാ അഞ്ഞസ്മിം അനിമിത്താതി ഇമിനാ പരിയായേന നാനാബ്യഞ്ജനാ. ഇതി ഥേരോ യഥാനുസന്ധിനാവ ദേസനം നിട്ഠപേസീതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

മഹാവേദല്ലസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

४. ചൂളവേദല്ലസുത്തവണ്ണനാ

४ന്നം. ഏവം മേ സുതന്തി ചൂളവേദല്ലസുത്തം. തത്ഥ **വിസാഖോ ഉപാസകോതി വിസാഖോ**തി ഏവംനാമകോ ഉപാസകോ. **യേന ധമ്മദിന്നാ**തി യേന ധമ്മദിന്നാ നാമ ഭിക്ഖുനീ തേനുപസങ്കമി. കോ പനായം വിസാഖോ? കാ ധമ്മദിന്നാ? കസ്മാ ഉപസങ്കമീതി? വിസാഖോ നാമ ധമ്മദിന്നായ ഗിഹികാലേ ഘരസാമികോ. സോ യദാ ഭഗവാ സമ്മാസമ്ബോധിം അഭിസമ്ബുജ്ഝിത്വാ പവത്തവരധമ്മചക്കോ യസാദയോ കുലപുത്തേ വിനേത്വാ ഉരുവേലം പത്വാ തത്ഥ ജടിലസഹസ്സം വിനേത്വാ പുരാണജടിലേഹി ഖീണാസവഭിക്ഖൂഹി സദ്ധിം രാജഗഹം ഗന്ത്വാ ബുദ്ധദസ്സനത്ഥം ദ്വാദസനഹുതായ പരിസായ സദ്ധിം ആഗതസ്സ ബിമ്ബിസാരമഹാരാജസ്സ ധമ്മം ദേസേസി. തദാ രഞ്ഞാ സദ്ധിം ആഗതേസു ദ്വാദസനഹുതേസു ഏകം നഹുതം ഉപാസകത്തം പടിവേദേസി, ഏകാദസ നഹുതാനി സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠഹിംസു സദ്ധിം രഞ്ഞാ ബിമ്ബിസാരേന. അയം ഉപാസകോ തേസം അഞ്ഞതരോ, തേഹി സദ്ധിം പഠമദസ്സനേവ സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠായ, പുന ഏകദിവസം ധമ്മം സുത്വാ സകദാഗാമിഫലം പത്വാ, തതോ അപരഭാഗേപി ഏകദിവസം ധമ്മം സുത്വാ അനാഗാമിഫലേ പതിട്ഠിതോ. സോ അനാഗാമീ ഹുത്വാ ഗേഹം ആഗച്ഛന്തോ യഥാ അഞ്ഞേസു ദിവസേസു ഇതോ ചിതോ ച ഓലോകേന്തോ സിതം കുരുമാനോ ആഗച്ഛതി, ഏവം അനാഗന്ത്വാ സന്തിന്ദ്രിയോ സന്തമാനസോ ഹുത്വാ അഗമാസി.

ധമ്മദിന്നാ സീഹപഞ്ജരം ഉഗ്ഘാടേത്വാ വീഥിം ഓലോകയമാനാ തസ്സ ആഗമനാകാരം ദിസ്വാ, ‘‘കിം നു ഖോ ഏത’’ന്തി ചിന്തേത്വാ തസ്സ പച്ചുഗ്ഗമനം കുരുമാനാ സോപാനസീസേ ഠത്വാ ഓലമ്ബനത്ഥം ഹത്ഥം പസാരേസി. ഉപാസകോ അത്തനോ ഹത്ഥം സമിഞ്ജേസി. സാ ‘‘പാതരാസഭോജനകാലേ ജാനിസ്സാമീ’’തി ചിന്തേസി. ഉപാസകോ പുബ്ബേ തായ സദ്ധിം ഏകതോ ഭുഞ്ജതി. തം ദിവസം പന തം അനപലോകേത്വാ യോഗാവചരഭിക്ഖു വിയ ഏകകോവ ഭുഞ്ജി. സാ, ‘‘സായന്ഹകാലേ ജാനിസ്സാമീ’’തി ചിന്തേസി. ഉപാസകോ തംദിവസം സിരിഗബ്ഭം ന പാവിസി, അഞ്ഞം ഗബ്ഭം പടിജഗ്ഗാപേത്വാ കപ്പിയമഞ്ചകം പഞ്ഞപാപേത്വാ നിപജ്ജി. ഉപാസികാ, ‘‘കിം നു ഖസ്സ ബഹിദ്ധാ പത്ഥനാ അത്ഥി, ഉദാഹു കേനചിദേവ പരിഭേദകേന ഭിന്നോ, ഉദാഹു മയ്ഹേവ കോചി ദോസോ അത്ഥീ’’തി ബലവദോമനസ്സാ ഹുത്വാ, ‘‘ഏകം ദ്വേ ദിവസേ വസിതകാലേ സക്കാ ഞാതു’’ന്തി തസ്സ ഉപട്ഠാനം ഗന്ത്വാ വന്ദിത്വാ അട്ഠാസി.

ഉപാസകോ, ‘‘കിം ധമ്മദിന്നേ അകാലേ ആഗതാസീ’’തി പുച്ഛി. ആമ അയ്യപുത്ത, ആഗതാമ്ഹി, ന ത്വം യഥാ പുരാണോ, കിം നു തേ ബഹിദ്ധാ പത്ഥനാ അത്ഥീതി? നത്ഥി ധമ്മദിന്നേതി. അഞ്ഞോ കോചി പരിഭേദകോ അത്ഥീതി? അയമ്പി നത്ഥീതി. ഏവം സന്തേ മയ്ഹേവ കോചി ദോസോ ഭവിസ്സതീതി. തുയ്ഹമ്പി ദോസോ നത്ഥീതി. അഥ കസ്മാ മയാ സദ്ധിം യഥാ പകതിയാ ആലാപസല്ലാപമത്തമ്പി ന കരോഥാതി? സോ ചിന്തേസി - ‘‘അയം ലോകുത്തരധമ്മോ നാമ ഗരു ഭാരിയോ ന പകാസേതബ്ബോ, സചേ ഖോ പനാഹം ന കഥേസ്സാമി, അയം ഹദയം ഫാലേത്വാ ഏത്ഥേവ കാലം കരേയ്യാ’’തി തസ്സാനുഗ്ഗഹത്ഥായ കഥേസി - ‘‘ധമ്മദിന്നേ അഹം സത്ഥു ധമ്മദേസനം സുത്വാ ലോകുത്തരധമ്മം നാമ അധിഗതോ, തം അധിഗതസ്സ ഏവരൂപാ ലോകിയകിരിയാ ന വട്ടതി. യദി ത്വം ഇച്ഛസി, തവ ചത്താലീസ കോടിയോ മമ ചത്താലീസ കോടിയോതി അസീതികോടിധനം അത്ഥി, ഏത്ഥ ഇസ്സരാ ഹുത്വാ മമ മാതിട്ഠാനേ വാ ഭഗിനിട്ഠാനേ വാ ഠത്വാ വസ. തയാ ദിന്നേന ഭത്തപിണ്ഡമത്തകേന അഹം യാപേസ്സാമി. അഥേവം ന കരോസി, ഇമേ ഭോഗേ ഗഹേത്വാ കുലഗേഹം ഗച്ഛ, അഥാപി തേ ബഹിദ്ധാ പത്ഥനാ നത്ഥി, അഹം തം ഭഗിനിട്ഠാനേ വാ ധീതുട്ഠാനേ വാ ഠപേത്വാ പോസേസ്സാമീ’’തി.

സാ ചിന്തേസി - ‘‘പകതിപുരിസോ ഏവം വത്താ നാമ നത്ഥി. അദ്ധാ ഏതേന ലോകുത്തരവരധമ്മോ പടിവിദ്ധോ. സോ പന ധമ്മോ കിം പുരിസേഹേവ പടിബുജ്ഝിതബ്ബോ, ഉദാഹു മാതുഗാമോപി പടിവിജ്ഝിതും സക്കോതീ’’തി വിസാഖം ഏതദവോച - ‘‘കിം നു ഖോ ഏസോ ധമ്മോ പുരിസേഹേവ ലഭിതബ്ബോ, മാതുഗാമേനപി സക്കാ ലദ്ധു’’ന്തി? കിം വദേസി ധമ്മദിന്നേ, യേ പടിപന്നകാ, തേ ഏതസ്സ ദായാദാ, യസ്സ യസ്സ ഉപനിസ്സയോ അത്ഥി, സോ സോ ഏതം പടിലഭതീതി. ഏവം സന്തേ മയ്ഹം പബ്ബജ്ജം അനുജാനാഥാതി. സാധു ഭദ്ദേ, അഹമ്പി തം ഏതസ്മിംയേവ മഗ്ഗേ യോജേതുകാമോ, മനം പന തേ അജാനമാനോ ന കഥേമീതി താവദേവ ബിമ്ബിസാരസ്സ രഞ്ഞോ സന്തികം ഗന്ത്വാ വന്ദിത്വാ അട്ഠാസി.

രാജാ , ‘‘കിം, ഗഹപതി, അകാലേ ആഗതോസീ’’തി പുച്ഛി. ധമ്മദിന്നാ, ‘‘മഹാരാജ, പബ്ബജിസ്സാമീ’’തി വദതീതി. കിം പനസ്സ ലദ്ധും വട്ടതീതി? അഞ്ഞം കിഞ്ചി നത്ഥി, സോവണ്ണസിവികം ദേവ, ലദ്ധും വട്ടതി നഗരഞ്ച

പടിജഗ്ഗാപേതുന്തി. രാജാ സോവണ്ണസിവികം ദത്വാ നഗരം പടിജഗ്ഗാപേസി. വിസാഖോ ധമ്മദിന്നം ഗന്ധോദകേന നഹാപേത്വാ സബ്ബാലങ്കാരേഹി അലങ്കാരാപേത്വാ സോവണ്ണസിവികായ നിസീദാപേത്വാ ഞാതിഗണേന പരിവാരാപേത്വാ ഗന്ധപുപ്ഫാദീഹി പൂജയമാനോ നഗരവാസനം കരോന്തോ വിയ ഭിക്ഖുനിഉപസ്സയം ഗന്ത്വാ, "ധമ്മദിന്നം പബ്ബാജേഥായ്യേ"തി ആഹ. ഭിക്ഖുനിയോ "ഏകം വാ ദ്വേ വാ ദോസേ സഹിതും വട്ടതി ഗഹപതീ"തി ആഹംസു. നത്ഥയ്യേ കോചി ദോസോ, സദ്ധായ പബ്ബജതീതി. അഥേകാ ബ്യത്താ ഥേരീ തചപഞ്ചകകമ്മട്ഠാനം ആചിക്ഖിത്വാ കേസേ ഓഹാരേത്വാ പബ്ബാജേസി. വിസാഖോ, "അഭിരമയ്യേ, സ്വാക്ഖാതോ ധമ്മോ"തി വന്ദിത്വാ പക്കാമി.

തസ്സാ പബ്ബജിതദിവസതോ പട്ഠായ ലാഭസക്കാരോ ഉപ്പജ്ജി. തേനേവ പലിബുദ്ധാ സമണധമ്മം കാതും ഓകാസം ന ലഭതി. അഥാചരിയ-ഉപജ്ഝായഥേരിയോ ഗഹേത്വാ ജനപദം ഗന്ത്വാ അട്ഠതിംസായ ആരമ്മണേസു ചിത്തരുചിതം കമ്മട്ഠാനം കഥാപേത്വാ സമണധമ്മം കാതും ആരദ്ധാ, അഭിനീഹാരസമ്പന്നത്താ പന നാതിചിരം കിലമിത്ഥ.

ഇതോ പട്ഠായ ഹി സതസഹസ്സകപ്പമത്ഥകേ പദുമുത്തരോ നാമ സത്ഥാ ലോകേ ഉദപാദി. തദാ ഏസാ ഏകസ്മിം കുലേ ദാസീ ഹുത്വാ അത്തനോ കേസേ വിക്കിണിത്വാ സുജാതത്ഥേരസ്സ നാമ അഗ്ഗസാവകസ്സ ദാനം ദത്വാ പത്ഥനമകാസി. സാ തായ പത്ഥനാഭിനീഹാരസമ്പത്തിയാ നാതിചിരം കിലമിത്ഥ, കതിപാഹേനേവ അരഹത്തം പത്വാ ചിന്തേസി - "അഹം യേനത്ഥേന സാസനേ പബ്ബജിതാ, സോ മത്ഥകം പത്തോ, കിം മേ ജനപദവാസേന, മയ്ഹം ഞാതകാപി പുഞ്ഞാനി കരിസ്സന്തി, ഭിക്ഖുനിസങ്ഘോപി പച്ചയേഹി ന കിലമിസ്സതി, രാജഗഹം ഗച്ഛാമീ"തി ഭിക്ഖുനിസങ്ഘം ഗഹേത്വാ രാജഗഹമേവ അഗമാസി. വിസാഖോ, "ധമ്മദിന്നാ കിര ആഗതാ"തി സുത്വാ, "പബ്ബജിത്വാ നചിരസ്സേവ ജനപദം ഗതാ, ഗന്ത്വാപി നചിരസ്സേവ പച്ചാഗതാ, കിം നു ഖോ ഭവിസ്സതി, ഗന്ത്വാ ജാനിസ്സാമീ"തി ദുതിയഗമനേന ഭിക്ഖുനിഉപസ്സയം അഗമാസി. തേന വുത്തം - "അഥ ഖോ വിസാഖോ ഉപാസകോ യേന ധമ്മദിന്നാ ഭിക്ഖുനീ തേനുപസങ്കമീ"തി.

ഏതദവോചാതി ഏതം സക്കായോതിആദിവചനം അവോച. കസ്മാ അവോചാതി? ഏവം കിരസ്സ അഹോസി - "അഭിരമസി നാഭിരമസി, അയ്യേ"തി ഏവം പുച്ഛനം നാമ ന പണ്ഡിതകിച്ചം, പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധേ ഉപനേത്വാ പഞ്ഹം പുച്ഛിസ്സാമി, പഞ്ഹബ്യാകരണേന തസ്സാ അഭിരതിം വാ അനഭിരതിം വാ ജാനിസ്സാമീതി, തസ്മാ അവോച. തം സുത്വാവ ധമ്മദിന്നാ അഹം, ആവുസോ വിസാഖ, അചിരപബ്ബജിതാ സകായം വാ പരകായം വാ കുതോ ജാനിസ്സാമീതി വാ, അഞ്ഞത്ഥേരിയോ ഉപസങ്കമിത്വാ പുച്ഛാതി വാ അവത്വാ ഉപനിക്ഖിത്തം സമ്പടിച്ഛമാനാ വിയ, ഏകപാസകഗണ്ഠിം മോചേന്തീ വിയ ഗഹനട്ഠാനേ ഹത്ഥിമഗ്ഗം നീഹരമാനാ വിയ ഖഗ്ഗമുഖേന സമുഗ്ഗം വിവരമാനാ വിയ ച പടിസമ്ഭിദാവിസയേ ഠത്വാ പഞ്ഹം വിസ്സജ്ജമാനാ, **പഞ്ച ഖോ ഇമേ, ആവുസോ വിസാഖ, ഉപാദാനക്ഖന്ധാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **പഞ്ചാ**തി ഗണനപരിച്ഛേദോ. **ഉപാദാനക്ഖന്ധാ**തി ഉപാദാനാനം പച്ചയഭൂതാ ഖന്ധാതി ഏവമാദിനാ നയേനേത്ഥ ഉപാദാനക്ഖന്ധകഥാ വിത്ഥാരേത്വാ കഥേതബ്ബാ. സാ പനേസാ വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വിത്ഥാരിതാ ഏവാതി തത്ഥ വിത്ഥാരിതനയേനേവ വേദിതബ്ബാ. **സക്കായസമുദയാ**ദീസുപി യം വത്തബ്ബം, തം ഹേട്ഠാ തത്ഥ തത്ഥ വുത്തമേവ.

ഇദം പന ചതുസച്ചബ്യാകരണം സുത്വാ വിസാഖോ ഥേരിയാ അഭിരതഭാവം അഞ്ഞാസി. യോ ഹി ബുദ്ധസാസനേ ഉക്കണ്ഠിതോ ഹോതി അനഭിരതോ, സോ ഏവം പുച്ഛിതപുച്ഛിതപഞ്ഹം സണ്ഡാസേന ഏകേകം പലിതം ഗണ്ഹന്തോ വിയ, സിനേരുപാദതോ വാലുകം ഉദ്ധരന്തോ വിയ വിസ്സജ്ജേതും ന സക്കോതി. യസ്മാ പന ഇമാനി ചത്താരി സച്ചാനി ലോകേ ചന്ദിമസൂരിയാ വിയ ബുദ്ധസാസനേ പാകടാനി, പരിസമജ്ഝേ ഗതോ ഹി ഭഗവാപി മഹാഥേരാപി സച്ചാനേവ പകാസേന്തി; ഭിക്ഖുസങ്ഘോപി പബ്ബജിതദിവസതോ പട്ഠായ കുലപുത്തേ ചത്താരി നാമ കിം, ചത്താരി അരിയസച്ചാനീതി പഞ്ഹം ഉഗ്ഗണ്ഹാപേതി. അയഞ്ച ധമ്മദിന്നാ ഉപായകോസല്ലേ ഠിതാ പണ്ഡിതാ ബ്യത്താ നയം ഗഹേത്വാ സുതേനപി കഥേതും സമത്ഥാ, തസ്മാ "ന സക്കാ ഏതിസ്സാ ഏത്താവതാ സച്ചാനം പടിവിദ്ധഭാവോ ഞാതും, സച്ചവിനിബ്ഭോഗപഞ്ഹബ്യാകരണേന സക്കാ ഞാതു"ന്തി ചിന്തേത്വാ ഹേട്ഠാ കഥിതാനി ദ്വേ സച്ചാനി പടിനിവത്തേത്വാ ഗുള്ഹം കത്വാ ഗണ്ഠിപഞ്ഹം പുച്ഛിസ്സാമീതി പുച്ഛന്തോ **തഞ്ഞേവ നു ഖോ, അയ്യേ**തിആദിമാഹ.

തസ്സ വിസ്സജ്ജനേ **ന ഖോ, ആവുസോ വിസാഖ, തഞ്ഞേവ ഉപാദാന**ന്തി ഉപാദാനസ്സ സങ്ഖാരക്ഖന്ധേകദേസഭാവതോ ന തംയേവ ഉപാദാനം തേ പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധാ, നാപി അഞ്ഞത്ര പഞ്ചഹി ഉപാദാനക്ഖന്ധേഹി ഉപാദാനം. യദി ഹി തഞ്ഞേവ സിയാ, രൂപാദിസഭാവമ്പി ഉപാദാനം സിയാ. യദി അഞ്ഞത്ര സിയാ, പരസമയേ ചിത്തവിപ്പയുത്തോ അനുസയോ വിയ പണ്ണത്തി വിയ നിബ്ബാനം വിയ ച ഖന്ധവിനിമുത്തം വാ സിയാ, ഛട്ഠോ വാ ഖന്ധോ പഞ്ഞപേതബ്ബോ ഭവേയ്യ, തസ്മാ ഏവം ബ്യാകാസി. തസ്സാ ബ്യാകരണം സുത്വാ "അധിഗതപതിട്ഠാ അയ"ന്തി വിസാഖോ നിട്ഠമഗമാസി. ന ഹി സക്കാ അഖീണാസവേന അസമ്ബദ്ധേന അവിഥായന്തേന പദീപസഹസ്സം ജാലേന്തേന വിയ ഏവരൂപോ ഗുള്ഹോ പടിച്ഛന്നോ തിലക്ഖണാഹതോ ഗമ്ഭീരോ പഞ്ഹോ വിസ്സജ്ജേതും. നിട്ഠം ഗന്ത്വാ പന, "അയം ധമ്മദിന്നാ സാസനേ ലദ്ധപതിട്ഠാ അധിഗതപടിസമ്ഭിദാ വേസാരജ്ജപ്പത്താ ഭവമത്ഥകേ ഠിതാ മഹാഖീണാസവാ, സമത്ഥാ മയ്ഹം പുച്ഛിതപഞ്ഹം കഥേതും, ഇദാനി പന നം ഓവത്തികസാരം പഞ്ഹം പുച്ഛിസ്സാമീ"തി ചിന്തേത്വാ തം പുച്ഛന്തോ, **കഥം പനായ്യേ**തിആദിമാഹ.

൪൬൫. തസ്സ വിസ്സജ്ജനേ **അസ്സുതവാ**തിആദി മൂലപരിയായേ വിത്ഥാരിതമേവ. **രൂപം അത്തതോ സമനുപസ്സതീ**തി, "ഇധേകച്ചോ രൂപം അത്തതോ സമനുപസ്സതി. യം രൂപം സോ അഹം, യോ അഹം തം രൂപന്തി രൂപഞ്ച അത്തഞ്ച അദ്വയം സമനുപസ്സതി. സേയ്യഥാപി നാമ തേലപ്പദീപസ്സ ഝായതോ യാ അച്ചി സോ വണ്ണോ, യോ വണ്ണോ സാ അച്ചീതി അച്ചിഞ്ച വണ്ണഞ്ച അദ്വയം സമനുപസ്സതി. ഏവമേവ ഇധേകച്ചോ രൂപം അത്തതോ സമനുപസ്സതി...പേ॰... അദ്വയം സമനുപസ്സതീ"തി (പടി॰ മ॰ ൧.൧൩൧) ഏവം രൂപം അത്താതി ദിട്ഠിപസ്സനായ പസ്സതി. **രൂപവന്തം വാ അത്താന**ന്തി അരൂപം അത്താതി ഗഹേത്വാ ഛായാവന്തം രുക്ഖം വിയ തം അത്താനം രൂപവന്തം സമനുപസ്സതി. **അത്തനി വാ രൂപ**ന്തി അരൂപമേവ അത്താതി ഗഹേത്വാ പുപ്ഫസ്മിം ഗന്ധം വിയ അത്തനി രൂപം സമനുപസ്സതി. **രൂപസ്മിം വാ അത്താന**ന്തി അരൂപമേവ അത്താതി ഗഹേത്വാ കരണ്ഡായ മണിം വിയ

അത്താനം രൂപസ്മിം സമനുപസ്സതി. **വേദനം അത്തതോ**തിആദീസുപി ഏസേവ നയോ.

തത്ഥ, **രൂപം അത്തതോ സമനുപസ്സതീ**തി സുദ്ധരൂപമേവ അത്താതി കഥിതം. രൂപവന്തം വാ അത്താനം, അത്തനി വാ രൂപം, രൂപസ്മിം വാ അത്താനം. വേദനം അത്തതോ... സഞ്ഞം... സങ്ഖാരേ... വിഞ്ഞാണം അത്തതോ സമനുപസ്സതീതി ഇമേസു സത്തസു ഠാനേസു അരൂപം അത്താതി കഥിതം. വേദനാവന്തം വാ അത്താനം, അത്തനി വാ വേദനം, വേദനായ വാ അത്താനന്തി ഏവം ചതൂസു ഖന്ധേസു തിണ്ണം തിണ്ണം വസേന ദ്വാദസസു ഠാനേസു രൂപാരൂപമിസ്സകോ അത്താ കഥിതോ. തത്ഥ രൂപം അത്തതോ സമനുപസ്സതി... വേദനം... സഞ്ഞം... സങ്ഖാരേ... വിഞ്ഞാണം അത്തതോ സമനുപസ്സതീതി ഇമേസു പഞ്ചസു ഠാനേസു ഉച്ഛേദദിട്ഠി കഥിതാ, അവസേസേസു സസ്സതദിട്ഠീതി. ഏവമേത്ഥ പന്നരസ ഭവദിട്ഠിയോ, പഞ്ച വിഭവദിട്ഠിയോ ഹോന്തി. **ന രൂപം അത്തതോ**തി ഏത്ഥ രൂപം അത്താതി ന സമനുപസ്സതി. അനിച്ചം ദുക്ഖം അനത്താതി പന സമനുപസ്സതി. **ന രൂപവന്തം അത്താനം...പേ॰... ന വിഞ്ഞാണസ്മിം അത്താന**ന്തി ഇമേ പഞ്ചക്ഖന്ധേ കേനചി പരിയായേന അത്തതോ ന സമനുപസ്സതി, സബ്ബാകാരേന പന അനിച്ചാ ദുക്ഖാ അനത്താതി സമനുപസ്സതി.

ഏത്താവതാ ഥേരിയാ, ''ഏവം ഖോ, ആവുസോ വിസാഖ, സക്കായദിട്ഠി ഹോതീ''തി ഏവം പുരിമപഞ്ഹം വിസ്സജ്ജേന്തിയാ ഏത്തകേന ഗമനം ഹോതി, ആഗമനം ഹോതി, ഗമനാഗമനം ഹോതി, വട്ടം വത്തതീതി വട്ടം മത്ഥകം പാപേത്വാ ദസ്സിതം. **ഏവം ഖോ, ആവുസോ വിസാഖ, സക്കായദിട്ഠി ന ഹോതീ**തി പച്ഛിമം പഞ്ഹം വിസ്സജ്ജേന്തിയാ ഏത്തകേന ഗമനം ന ഹോതി, ആഗമനം ന ഹോതി, ഗമനാഗമനം ന ഹോതി, വട്ടം നാമ ന വത്തതീതി വിവട്ടം മത്ഥകം പാപേത്വാ ദസ്സിതം.

462. കതമോ പനായ്യേ, അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോതി അയം പഞ്ഹോ ഥേരിയാ പടിപുച്ഛിത്വാ വിസ്സജ്ജേതബ്ബോ ഭവേയ്യ - ''ഉപാസക, തയാ ഹേട്ഠാ മഗ്ഗോ പുച്ഛിതോ, ഇധ കസ്മാ മഗ്ഗമേവ പുച്ഛസീ''തി. സാ പന അത്തനോ ബ്യത്തതായ പണ്ഡിച്ചേന തസ്സ അധിപ്പായം സല്ലക്ഖേസി - ''ഇമിനാ ഉപാസകേന ഹേട്ഠാ പടിപത്തിവസേന മഗ്ഗോ പുച്ഛിതോ ഭവിസ്സതി, ഇധ പന തം സങ്ഖതാസങ്ഖതലോകിയലോകുത്തരസങ്ഗഹിതാസങ്ഗഹിതവസേന പുച്ഛിതുകാമോ ഭവിസ്സതീ''തി. തസ്മാ അപ്പടിപുച്ഛിത്വാവ യം യം പുച്ഛി, തം തം വിസ്സജ്ജേസി. തത്ഥ **സങ്ഖതോ**തി ചേതിതോ കപ്പിതോ പകപ്പിതോ ആയൂഹിതോ കതോ നിബ്ബത്തിതോ സമാപജ്ജന്തേന സമാപജ്ജിതബ്ബോ. **തീഹി ച ഖോ, ആവുസോ വിസാഖ, ഖന്ധേഹി അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ സങ്ഗഹിതോ**തി ഏത്ഥ യസ്മാ മഗ്ഗോ സപ്പദേസോ, തയോ ഖന്ധാ നിപ്പദേസാ, തസ്മാ അയം സപ്പദേസത്താ നഗരം വിയ രജ്ജേന നിപ്പദേസേഹി തീഹി ഖന്ധേഹി സങ്ഗഹിതോ. തത്ഥ സമ്മാവാചാദയോ തയോ സീലമേവ, തസ്മാ തേ സജാതിതോ സീലക്ഖന്ധേന സങ്ഗഹിതാതി. കിഞ്ചാപി ഹി പാളിയം സീലക്ഖന്ധേതി ഭുമ്മേന വിയ നിദ്ദേസോ കതോ, അത്ഥോ പന കരണവസേന വേദിതബ്ബോ. സമ്മാവായാമാദീസു പന തീസു സമാധി അത്തനോ ധമ്മതായ ആരമ്മണേ ഏകഗ്ഗഭാവേന അപ്പേതും ന സക്കോതി. വീരിയേ പന പഗ്ഗഹകിച്ചം

സാധേന്തേ സതിയാ ച അപിലാപനകിച്ചം സാധേന്തിയാ ലദ്ധൂപകാരോ ഹുത്വാ സക്കോതി.

തത്രായം ഉപമാ - യഥാ ഹി "നക്ഖത്തം കീളിസ്സാമാ"തി ഉയ്യാനം പവിട്ഠേസു തീസു സഹായേസു ഏകോ സുപുപ്ഫിതം ചമ്പകരുക്ഖം ദിസ്വാ ഹത്ഥം ഉക്ഖിപിത്വാപി ഗഹേതും ന സക്കുണേയ്യ. അഥസ്സ ദുതിയോ ഓനമിത്വാ പിട്ഠിം ദദേയ്യ, സോ തസ്സ പിട്ഠിയം ഠത്വാപി കമ്പമാനോ ഗഹേതും ന സക്കുണേയ്യ . അഥസ്സ ഇതരോ അംസകൂടം ഉപനാമേയ്യ, സോ ഏകസ്സ പിട്ഠിയം ഠത്വാ ഏകസ്സ അംസകൂടം ഓലുബ്ഭ യഥാരുചി പുപ്ഫാനി ഓചിനിത്വാ പിളന്ധിത്വാ നക്ഖത്തം കീളേയ്യ. ഏവംസമ്പദമിദം ദട്ഠബ്ബം. ഏകതോ ഉയ്യാനം പവിട്ഠാ തയോ സഹായകാ വിയ ഹി ഏകതോ ജാതാ സമ്മാവായാമാദയോ തയോ ധമ്മാ. സുപുപ്ഫിതചമ്പകോ വിയ ആരമ്മണം. ഹത്ഥം ഉക്ഖിപിത്വാപി ഗഹേതും അസക്കോന്തോ വിയ അത്തനോ ധമ്മതായ ആരമ്മണേ ഏകഗ്ഗഭാവേന അപ്പേതും അസക്കോന്തോ സമാധി. പിട്ഠിം ദത്വാ ഓനതസഹായോ വിയ വായാമോ. അംസകൂടം ദത്വാ ഠിതസഹായോ വിയ സതി. യഥാ തേസു ഏകസ്സ പിട്ഠിയം ഠത്വാ ഏകസ്സ അംസകൂടം ഓലുബ്ഭ ഇതരോ യഥാരുചി പുപ്ഫം ഗഹേതും സക്കോതി, ഏവമേവം വീരിയേ പഗ്ഗഹകിച്ചം സാധേന്തേ, സതിയാ ച അപിലാപനകിച്ചം സാധേന്തിയാ ലദ്ധുപകാരോ സമാധി സക്കോതി ആരമ്മണേ ഏകഗ്ഗഭാവേന അപ്പേതും. തസ്മാ സമാധിയേവേത്ഥ സജാതിതോ സമാധിക്ഖന്ധേന സങ്ഗഹിതോ. വായാമസതിയോ പന കിരിയതോ സങ്ഗഹിതാ ഹോന്തി.

സമ്മാദിട്ഠിസമ്മാസങ്കപ്പേസുപി പഞ്ഞാ അത്തനോ ധമ്മതായ അനിച്ചം ദുക്ഖം അനത്താതി ആരമ്മണം നിച്ഛേതും ന സക്കോതി, വിതക്കേ പന ആകോടേത്വാ ആകോടേത്വാ ദേന്തേ സക്കോതി. കഥം? യഥാ ഹി ഹേരഞ്ഞികോ കഹാപണം ഹത്ഥേ ഠപേത്വാ സബ്ബഭാഗേസു ഓലോകേതുകാമോ സമാനോപി ന ചക്ഖുദലേനേവ പരിവത്തേതും സക്കോതി, അങ്ഗുലിപബ്ബേഹി പന പരിവത്തേത്വാ ഇതോ ചിതോ ച ഓലോകേതും സക്കോതി. ഏവമേവ ന പഞ്ഞാ അത്തനോ ധമ്മതായ അനിച്ചാദിവസേന ആരമ്മണം നിച്ഛേതും സക്കോതി, അഭിനിരോപനലക്ഖണേന പന ആഹനനപരിയാഹനനരസേന വിതക്കേന ആകോടേന്തേന വിയ പരിവത്തേന്തേന വിയ ച ആദായാ ദിന്നമേവ വിനിച്ഛേതും സക്കോതി. തസ്മാ ഇധാപി സമ്മാദിട്ഠിയേവ സജാതിതോ പഞ്ഞാക്ഖന്ധേന സങ്ഗഹിതാ. സമ്മാസങ്കപ്പോ പന കിരിയതോ സങ്ഗഹിതോ ഹോതി. ഇതി ഇമേഹി തീഹി ഖന്ധേഹി മഗ്ഗോ സങ്ഗഹം ഗച്ഛതി. തേന വുത്തം - "തീഹി ച ഖോ, ആവുസോ വിസാഖ, ഖന്ധേഹി അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ സങ്ഗഹിതോ"തി.

ഇദാനി ഏകചിത്തക്ഖണികം മഗ്ഗസമാധിം സനിമിത്തം സപരിക്ഖാരം പുച്ഛന്തോ, **കതമോ പനായ്യേ**തിആദിമാഹ. തസ്സ വിസ്സജ്ജനേ ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ മഗ്ഗക്ഖണേ ചതുകിച്ചസാധനവസേന ഉപ്പന്നാ സതി, സാ സമാധിസ്സ പച്ചയത്ഥേന നിമിത്തം. ചത്താരോ സമ്മപ്പധാനാ ചതുകിച്ചസാധനവസേനേവ ഉപ്പന്നം വീരിയം, തം പരിവാരട്ഠേന പരിക്ഖാരോ ഹോതി. **തേസംയേവ ധമ്മാന**ന്തി തേസം മഗ്ഗസമ്പയുത്തധമ്മാനം. **ആസേവനാ**തിആദീസു ഏകചിത്തക്ഖണികായേവ ആസേവനാദയോ വുത്താതി.

വിതണ്ഡവാദീ പന, “ഏകചിത്തക്ഖണികോ നാമ മഗ്ഗോ നത്ഥി, ‘ഏവം ഭാവേയ്യ സത്ത വസ്സാനീ’തി ഹി വചനതോ സത്തപി വസ്സാനി മഗ്ഗഭാവനാ ഹോതി, കിലേസാ പന ലഹു ഛിജ്ജന്താ സത്തഹി ഞാണേഹി ഛിജ്ജന്തീ”തി വദതി. സോ “സുത്തം ആഹരാ”തി വത്തബ്ബോ. അദ്ധാ അഞ്ഞം അപസ്സന്തോ, “യാ തേസംയേവ ധമ്മാനം ആസേവനാ ഭാവനാ ബഹുലീകമ്മ”ന്തി ഇദമേവ സുത്തം ആഹരിത്വാ, “അഞ്ഞേന ചിത്തേന ആസേവതി, അഞ്ഞേന ഭാവേതി, അഞ്ഞേന ബഹുലീകരോതീ”തി വക്ഖതി. തതോ വത്തബ്ബോ - “കിം പനിദം, സുത്തം നേയ്യത്ഥം നീതത്ഥ”ന്തി. തതോ വക്ഖതി - “നീതത്ഥം യഥാ സുത്തം തഥേവ അത്ഥോ”തി. തസ്സ ഇദം ഉത്തരം - ഏവം സന്തേ ഏകം ചിത്തം ആസേവമാനം ഉപ്പന്നം, അപരമ്പി ആസേവമാനം, അപരമ്പി ആസേവമാനന്തി ഏവം ദിവസമ്പി ആസേവനാവ ഭവിസ്സതി, കുതോ ഭാവനാ, കുതോ ബഹുലീകമ്മം? ഏകം വാ ഭാവയമാനം ഉപ്പന്നം അപരമ്പി ഭാവയമാനം അപരമ്പി ഭാവയമാനന്തി ഏവം ദിവസമ്പി ഭാവനാവ ഭവിസ്സതി, കുതോ ആസേവനാ കുതോ ബഹുലീകമ്മം? ഏകം വാ ബഹുലീകരോന്തം ഉപ്പന്നം, അപരമ്പി ബഹുലീകരോന്തം, അപരമ്പി ബഹുലീകരോന്തന്തി ഏവം ദിവസമ്പി ബഹുലീകമ്മമേവ ഭവിസ്സതി കുതോ ആസേവനാ, കുതോ ഭാവനാതി.

അഥ വാ ഏവം വദേയ്യ - “ഏകേന ചിത്തേന ആസേവതി, ദ്വീഹി ഭാവേതി, തീഹി ബഹുലീകരോതി. ദ്വീഹി വാ ആസേവതി, തീഹി ഭാവേതി, ഏകേന ബഹുലീകരോതി . തീഹി വാ ആസേവതി, ഏകേന ഭാവേതി, ദ്വീഹി ബഹുലീകരോതീ”തി. സോ വത്തബ്ബോ - “മാ സുത്തം മേ ലദ്ധന്തി യം വാ തം വാ അവച. പഞ്ഹം വിസ്സജ്ജേന്തേന നാമ ആചരിയസ്സ സന്തികേ വസിത്വാ ബുദ്ധവചനം ഉഗ്ഗണ്ഹിത്വാ അത്ഥരസം വിദിത്വാ വത്തബ്ബം ഹോതി. ഏകചിത്തക്ഖണികാവ അയം ആസേവനാ, ഏകചിത്തക്ഖണികാ ഭാവനാ, ഏകചിത്തക്ഖണികം ബഹുലീകമ്മം. ഖയഗാമിലോകുത്തരമഗ്ഗോ ബഹുലചിത്തക്ഖണികോ നാമ നത്ഥി, ‘ഏകചിത്തക്ഖണികോയേവാ’തി സഞ്ഞാപേതബ്ബോ. സചേ സഞ്ജാനാതി, സഞ്ജാനാതു, നോ ചേ സഞ്ജാനാതി, ഗച്ഛ പാതോവ വിഹാരം പവിസിത്വാ യാഗും പിവാഹീ”തി ഉയ്യോജേതബ്ബോ.

ര്ന്നന. കതി പനായ്യേ സങ്ഖാരാതി ഇധ കിം പുച്ഛതി? യേ സങ്ഖാരേ നിരോധേത്വാ നിരോധം സമാപജ്ജതി, തേ പുച്ഛിസ്സാമീതി പുച്ഛതി. തേനേവസ്സ അധിപ്പായം ഞത്വാ ഥേരീ, പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരാദീസു അനേകേസു സങ്ഖാരേസു വിജ്ജമാനേസുപി, കായസങ്ഖാരാദയോവ ആചിക്ഖന്തീ, **തയോമേ , ആവുസോ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ കായപടിബദ്ധത്താ കായേന സങ്ഖരീയതി കരീയതി നിബ്ബത്തീയതീതി **കായസങ്ഖാരോ**. വാചം സങ്ഖരോതി കരോതി നിബ്ബത്തേതീതി വചീസങ്ഖാരോ. ചിത്തപടിബദ്ധത്താ ചിത്തേന സങ്ഖരീയതി കരീയതി നിബ്ബത്തീയതീതി **ചിത്തസങ്ഖാരോ. കതമോ പനായ്യേ**തി ഇധ കിം പുച്ഛതി? ഇമേ സങ്ഖാരാ അഞ്ഞമഞ്ഞമിസ്സാ ആലുളിതാ അവിഭൂതാ ദുദ്ദീപനാ. തഥാ ഹി, കായദ്വാരേ ആദാനഗഹണമുഞ്ചനചോപനാനി പാപേത്വാ ഉപ്പന്നാ അട്ഠ കാമാവചരകുസലചേതനാ ദ്വാദസ അകുസലചേതനാതി ഏവം കുസലാകുസലാ വീസതി ചേതനാപി അസ്സാസപസ്സാസാപി കായസങ്ഖാരാത്വേവ വുച്ചന്തി. വചീദ്വാരേ ഹനുസംചോപനം വചീഭേദം പാപേത്വാ ഉപ്പന്നാ വുത്തപ്പകാരാവ വീസതി ചേതനാപി വിതക്കവിചാരാപി വചീസങ്ഖാരോത്വേവ വുച്ചന്തി. കായവചീദ്വാരേസു ചോപനം അപത്താ രഹോ നിസിന്നസ്സ ചിന്തയതോ ഉപ്പന്നാ കുസലാകുസലാ ഏകൂനതിംസ

ചേതനാപി സഞ്ഞാ ച വേദനാ ചാതി ഇമേ ദ്വേ ധമ്മാപി ചിത്തസങ്ഖാരോത്വേവ വുച്ചന്തി. ഏവം ഇമേ സങ്ഖാരാ അഞ്ഞമഞ്ഞമിസ്സാ ആലുളിതാ അവിഭൂതാ ദുദ്ദീപനാ. തേ പാകടേ വിഭൂതേ കത്വാ കഥാപേസ്സാമീതി പുച്ഛതി.

കസ്മാ പനായ്യേതി ഇധ കായസങ്ഖാരാദിനാമസ്സ പദത്ഥം പുച്ഛതി. തസ്സ വിസ്സജ്ജനേ **കായപ്പടിബദ്ധാ**തി കായനിസ്സിതാ, കായേ സതി ഹോന്തി, അസതി ന ഹോന്തി. **ചിത്തപ്പടിബദ്ധാ**തി ചിത്തനിസ്സിതാ, ചിത്തേ സതി ഹോന്തി, അസതി ന ഹോന്തി.

൪൬൪. ഇദാനി കിം നു ഖോ ഏസാ സഞ്ഞാവേദയിതനിരോധം വലഞ്ജേതി, ന വലഞ്ജേതി. ചിണ്ണവസീ വാ തത്ഥ നോ ചിണ്ണവസീതി ജാനനത്ഥം പുച്ഛന്തോ, **കഥം പനായ്യേ, സഞ്ഞാവേദയിതനിരോധസമാപത്തി ഹോതീ**തിആദിമാഹ. തസ്സ വിസ്സജ്ജനേ **സമാപജ്ജിസ്സന്തി വാ സമാപജ്ജാമീതി വാ** പദദ്വയേന നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനസമാപത്തികാലോ കഥിതോ. **സമാപന്നോ**തി പദേന അന്തോനിരോധോ. തഥാ പുരിമേഹി ദ്വീഹി പദേഹി സചിത്തകകാലോ കഥിതോ, പച്ഛിമേന അചിത്തകകാലോ. **പുബ്ബേവ തഥാ ചിത്തം ഭാവിതം ഹോതീ**തി നിരോധസമാപത്തിതോ പുബ്ബേ അദ്ധാനപരിച്ഛേദകാലേയേവ, ഏത്തകം കാലം അചിത്തകോ ഭവിസ്സാമീതി അദ്ധാനപരിച്ഛേദചിത്തം ഭാവിതം ഹോതി. **യം തം തഥത്തായ ഉപനേതീ**തി യം ഏവം ഭാവിതം ചിത്തം, തം പുഗ്ഗലം തഥത്തായ അചിത്തകഭാവായ ഉപനേതി.

പഠമം നിരുജ്ഝതി വചീസങ്ഖാരോതി സേസസങ്ഖാരേഹി പഠമം ദുതിയജ്ഝാനേയേവ നിരുജ്ഝതി. **തതോ കായസങ്ഖാരോ**തി തതോ പരം കായസങ്ഖാരോ ചതുത്ഥജ്ഝാനേ നിരുജ്ഝതി. **തതോ ചിത്തസങ്ഖാരോ**തി തതോ പരം ചിത്തസങ്ഖാരോ അന്തോനിരോധേ നിരുജ്ഝതി. **വുട്ഠഹിസ്സന്തി വാ വുട്ഠഹാമീതി വാ** പദദ്വയേന അന്തോനിരോധകാലോ കഥിതോ. **വുട്ഠിതോ**തി പദേന ഫലസമാപത്തികാലോ. തഥാ പുരിമേഹി ദ്വീഹി പദേഹി അചിത്തകകാലോ കഥിതോ, പച്ഛിമേന സചിത്തകകാലോ. **പുബ്ബേവ തഥാ ചിത്തം ഭാവിതം ഹോതീ**തി നിരോധസമാപത്തിതോ പുബ്ബേ അദ്ധാനപരിച്ഛേദകാലേയേവ ഏത്തകം കാലം അചിത്തകോ ഹുത്വാ തതോ പരം സചിത്തകോ ഭവിസ്സാമീതി അദ്ധാനപരിച്ഛേദചിത്തം ഭാവിതം ഹോതി. **യം തം തഥത്തായ ഉപനേതീ**തി യം ഏവം ഭാവിതം ചിത്തം, തം പുഗ്ഗലം തഥത്തായ സചിത്തകഭാവായ ഉപനേതി. ഇതി ഹേട്ഠാ നിരോധസമാപജ്ജനകാലോ ഗഹിതോ, ഇധ നിരോധതോ വുട്ഠാനകാലോ.

ഇദാനി നിരോധകഥം കഥേതും വാരോതി നിരോധകഥാ കഥേതബ്ബാ സിയാ, സാ പനേസാ, "ദ്വീഹി ബലേഹി സമന്നാഗതത്താ തയോ ച സങ്ഖാരാനം പടിപ്പസ്സദ്ധിയാ സോളസഹി ഞാണചരിയാഹി നവഹി സമാധിചരിയാഹി വസീഭാവതാപഞ്ഞാ നിരോധസമാപത്തിയാ ഞാണ"ന്തി മാതികം ഠപേത്വാ സബ്ബാകാരേന വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ കഥിതാ. തസ്മാ തത്ഥ കഥിതനയേനേവ ഗഹേതബ്ബാ . കോ പനായം നിരോധോ നാമ? ചതുന്നം ഖന്ധാനം പടിസങ്ഖാ അപ്പവത്തി. അഥ കിമത്ഥമേതം സമാപജ്ജന്തീതി. സങ്ഖാരാനം പവത്തേ ഉക്കണ്ഠിതാ സത്താഹം അചിത്തകാ ഹുത്വാ സുഖം വിഹരിസ്സാമ, ദിട്ഠധമ്മനിബ്ബാനം നാമേതം, യദിദം നിരോധോതി ഏതദത്ഥം സമാപജ്ജന്തി.

പഠമം ഉപ്പജ്ജതി ചിത്തസങ്ഖാരോതി നിരോധാ വുട്ഠഹന്തസ്സ ഹി ഫലസമാപത്തിചിത്തം പഠമം ഉപ്പജ്ജതി. തംസമ്പയുത്തം സഞ്ഞഞ്ച വേദനഞ്ച സന്ധായ, "പഠമം ഉപ്പജ്ജതി ചിത്തസങ്ഖാരോ"തി ആഹ. **തതോ കായസങ്ഖാരോ**തി തതോ പരം ഭവങ്ഗസമയേ കായസങ്ഖാരോ ഉപ്പജ്ജതി. കിം പന ഫലസമാപത്തി അസ്സാസപസ്സാസേ ന സമുട്ഠാപേതീതി? സമുട്ഠാപേതി. ഇമസ്സ പന ചതുത്ഥജ്ഝാനികാ ഫലസമാപത്തി, സാ ന സമുട്ഠാപേതി. കിം വാ ഏതേന ഫലസമാപത്തി പഠമജ്ഝാനികാ വാ ഹോതു, ദുതിയതതിയചതുത്ഥജ്ഝാനികാ വാ, സന്തായ സമാപത്തിയാ വുട്ഠിതസ്സ ഭിക്ഖുനോ അസ്സാസപസ്സാസാ അബ്ബോഹാരികാ ഹോന്തി. തേസം അബ്ബോഹാരികഭാവോ സഞ്ജീവത്ഥേരവത്ഥുനാ വേദിതബ്ബോ. സഞ്ജീവത്ഥേരസ്സ ഹി സമാപത്തിതോ വുട്ഠായ കിംസുകപുപ്ഫസദിസേ വീതച്ചിതങ്ഗാരേ മദ്ദമാനസ്സ ഗച്ഛതോ ചീവരേ അംസുമത്തമ്പി ന ഝായി, ഉസുമാകാരമത്തമ്പി നാഹോസി, സമാപത്തിഫലം നാമേതന്തി വദന്തി. ഏവമേവം സന്തായ സമാപത്തിയാ വുട്ഠിതസ്സ ഭിക്ഖുനോ അസ്സാസപസ്സാസാ അബ്ബോഹാരികാ ഹോന്തീതി ഭവങ്ഗസമയേനേവേതം കഥിതന്തി വേദിതബ്ബം.

തതോ വചീസങ്ഖാരോതി തതോ പരം കിരിയമയപവത്തവളഞ്ജനകാലേ വചീസങ്ഖാരോ ഉപ്പജ്ജതി. കിം ഭവങ്ഗം വിതക്കവിചാരേ ന സമുട്ഠാപേതീതി? സമുട്ഠാപേതി. തംസമുട്ഠാനാ പന വിതക്കവിചാരാ വാചം അഭിസങ്ഖാതും ന സക്കോന്തീതി കിരിയമയപവത്തവളഞ്ജനകാലേനേവേതം കഥിതം. **സുഞ്ഞതോ ഫസ്സോ**തിആദയോ സഗുണേനാപി ആരമ്മണേനാപി കഥേതബ്ബാ. സഗുണേന താവ സുഞ്ഞതാ നാമ ഫലസമാപത്തി, തായ സഹജാതം ഫസ്സം സന്ധായ സുഞ്ഞതോ ഫസ്സോതി വുത്തം. **അനിമിത്താപണിഹിതേസുപി**ഏസേവ നയോ. ആരമ്മണേന പന നിബ്ബാനം രാഗാദീഹി സുഞ്ഞത്താ സുഞ്ഞം നാമ, രാഗനിമിത്താദീനം അഭാവാ അനിമിത്തം, രാഗദോസമോഹപ്പണിധീനം അഭാവാ അപ്പണിഹിതം. സുഞ്ഞതം നിബ്ബാനം ആരമ്മണം കത്വാ ഉപ്പന്നഫലസമാപത്തിയം ഫസ്സോ സുഞ്ഞതോ നാമ. **അനിമിത്താപണിഹിതേസുപി** ഏസേവ നയോ.

അപരാ ആഗമനിയകഥാ നാമ ഹോതി, സുഞ്ഞതാ, അനിമിത്താ, അപ്പണിഹിതാതി ഹി വിപസ്സനാപി വുച്ചതി. തത്ഥ യോ ഭിക്ഖു സങ്ഖാരേ അനിച്ചതോ പരിഗ്ഗഹേത്വാ അനിച്ചതോ ദിസ്വാ അനിച്ചതോ വുട്ഠാതി, തസ്സ വുട്ഠാനഗാമിനിവിപസ്സനാ **അനിമിത്താ** നാമ ഹോതി. യോ ദുക്ഖതോ പരിഗ്ഗഹേത്വാ ദുക്ഖതോ ദിസ്വാ ദുക്ഖതോ വുട്ഠാതി, തസ്സ **അപ്പണിഹിതാ** നാമ. യോ അനത്തതോ പരിഗ്ഗഹേത്വാ അനത്തതോ ദിസ്വാ അനത്തതോ വുട്ഠാതി, തസ്സ **സുഞ്ഞതാ** നാമ. തത്ഥ അനിമിത്തവിപസ്സനായ മഗ്ഗോ അനിമിത്തോ നാമ, അനിമിത്തമഗ്ഗസ്സ ഫലം അനിമിത്തം നാമ. അനിമിത്തഫലസമാപത്തിസഹജാതേ ഫസ്സേ ഫുസന്തേ അനിമിത്തോ ഫസ്സോ ഫുസതീതി വുച്ചതി. അപ്പണിഹിതസുഞ്ഞതേസുപി ഏസേവ നയോ. ആഗമനിയേന കഥിതേ പന സുഞ്ഞതോ വാ ഫസ്സോ അനിമിത്തോ വാ ഫസ്സോ അപ്പണിഹിതോ വാ ഫസ്സോതി വികപ്പോ ആപജ്ജേയ്യ, തസ്മാ സഗുണേന ചേവ ആരമ്മണേന ച കഥേതബ്ബം. ഏവഞ്ഹി തയോ ഫസ്സാ ഫുസന്തീതി സമേതി.

വിവേകനിന്നന്തിആദീസു നിബ്ബാനം വിവേകോ നാമ, തസ്മിം വിവേകേ നിന്നം ഓനതന്തി **വിവേകനിന്നം**. അഞ്ഞതോ ആഗന്ത്വാ യേന വിവേകോ, തേന

വങ്കം വിയ ഹുത്വാ ഠിതന്തി **വിവേകപോണം**. യേന വിവേകോ, തേന പതമാനം വിയ ഠിതന്തി **വിവേകപബ്ഭാരം**.

ർന്നര. ഇദാനി യാ വേദനാ നിരോധേത്വാ നിരോധസമാപത്തിം സമാപജ്ജതി, താ പുച്ഛിസ്സാമീതി പുച്ഛന്തോ **കതി പനായ്യേ, വേദനാ**തി ആഹ. **കായികം വാ**തിആദീസു പഞ്ചദ്വാരികം സുഖം കായികം നാമ, മനോദ്വാരികം ചേതസികം നാമാതി വേദിതബ്ബം. തത്ഥ **സുഖ**ന്തി സഭാവനിദ്ദേസോ. **സാത**ന്തി തസ്സേവ മധുരഭാവദീപകം വേവചനം. **വേദയിത**ന്തി വേദയിതഭാവദീപകം, സബ്ബവേദനാനം സാധാരണവചനം. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ. **ഠിതിസുഖാ വിപരിണാമദുക്ഖാ**തിആദീസു സുഖായ വേദനായ അത്ഥിഭാവോ സുഖം, നത്ഥിഭാവോ ദുക്ഖം. ദുക്ഖായ വേദനായ അത്ഥിഭാവോ ദുക്ഖം, നത്ഥിഭാവോ സുഖം. അദുക്ഖമസുഖായ വേദനായ ജാനനഭാവോ സുഖം, അജാനനഭാവോ ദുക്ഖന്തി അത്ഥോ.

കിം അനുസയോ അനുസേതീതി കതമോ അനുസയോ അനുസേതി. അപ്പഹീനട്ഠേന സയിതോ വിയ ഹോതീതി അനുസയപുച്ഛം പുച്ഛതി. **ന ഖോ, ആവുസോ വിസാഖ, സബ്ബായ സുഖായ വേദനായ രാഗാനുസയോ അനുസേതീ**തി ന സബ്ബായ സുഖായ വേദനായ രാഗാനുസയോ അനുസേതി. ന സബ്ബായ സുഖായ വേദനായ സോ അപ്പഹീനോ, ന സബ്ബം സുഖം വേദനം ആരബ്ഭ ഉപ്പജ്ജതീതി അത്ഥോ. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ. **കിം പഹാതബ്ബ**ന്തി അയം പഹാനപുച്ഛാ നാമ.

രാഗം തേന പജഹതീതി ഏത്ഥ ഏകേനേവ ബ്യാകരണേന ദ്വേ പുച്ഛാ വിസ്സജ്ജേസി. ഇധ ഭിക്ഖു രാഗാനുസയം വിക്ഖമ്ഭേത്വാ പഠമജ്ഝാനം സമാപജ്ജതി, ഝാനവിക്ഖമ്ഭിതം രാഗാനുസയം തഥാ വിക്ഖമ്ഭിതമേവ കത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അനാഗാമിമഗ്ഗേന സമുഗ്ഘാതേതി. സോ അനാഗാമിമഗ്ഗേന പഹീനോപി തഥാ വിക്ഖമ്ഭിതത്താവ പഠമജ്ഝാനേ നാനുസേതി നാമ. തേനാഹ - ‘‘ന തത്ഥ രാഗാനുസയോ അനുസേതീ’’തി. **തദായതന**ന്തി തം ആയതനം, പരമസ്സാസഭാവേന പതിട്ഠാനഭൂതം അരഹത്തന്തി അത്ഥോ. **ഇതി അനുത്തരേസൂ**തി ഏവം അനുത്തരാ വിമോക്ഖാതി ലദ്ധനാമേ അരഹത്തേ. **പിഹം ഉപട്ഠാപയതോ**തി പത്ഥനം പട്ഠപേന്തസ്സ. **ഉപ്പജ്ജതി പിഹാപച്ചയാ ദോമനസ്സ**ന്തി പത്ഥനായ പട്ഠപനമൂലകം ദോമനസ്സം ഉപ്പജ്ജതി. തം പനേതം ന പത്ഥനായ പട്ഠപനമൂലകം ഉപ്പജ്ജതി, പത്ഥേത്വാ അലഭന്തസ്സ പന അലാഭമൂലകം ഉപ്പജ്ജമാനം, ‘‘ഉപ്പജ്ജതി പിഹാപച്ചയാ’’തി വുത്തം. തത്ഥ കിഞ്ചാപി ദോമനസ്സം നാമ ഏകന്തേന അകുസലം, ഇദം പന സേവിതബ്ബം ദോമനസ്സം വട്ടതീതി വദന്തി. യോഗിനോ ഹി തേമാസികം ഛമാസികം വാ നവമാസികം വാ പടിപദം ഗണ്ഹന്തി. തേസു യോ തം തം പടിപദം ഗഹേത്വാ അന്തോകാലപരിച്ഛേദേയേവ അരഹത്തം പാപുണിസ്സാമീതി ഘടേന്തോ വായമന്തോ ന സക്കോതി യഥാപരിച്ഛിന്നകാലേന പാപുണിതും, തസ്സ ബലവദോമനസ്സം ഉപ്പജ്ജതി, ആളിന്ദികവാസിമഹാഫുസ്സദേവത്ഥേരസ്സ വിയ അസ്സുധാരാ പവത്തന്തി. ഥേരോ കിര ഏകൂനവീസതിവസ്സാനി ഗതപച്ചാഗതവത്തം പൂരേസി. തസ്സ, ‘‘ഇമസ്മിം വാരേ അരഹത്തം ഗണ്ഹിസ്സാമി, ഇമസ്മിം വാരേ വിസുദ്ധിപവാരണം പവാരേസ്സാമീ’’തി മാനസം ബന്ധിത്വാ സമണധമ്മം കരോന്തസ്സേവ ഏകൂനവീസതിവസ്സാനി അതിക്കന്താനി. പവാരണാദിവസേ ആഗതേ ഥേരസ്സ അസ്സുപാതേന മുത്തദിവസോ നാമ നാഹോസി. വീസതിമേ പന വസ്സേ അരഹത്തം പാണുണി.

പടിഘം തേന പജഹതീതി ഏത്ഥ ദോമനസ്സേനേവ പടിഘം പജഹതി. ന ഹി പടിഘേനേവ പടിഘപ്പഹാനം, ദോമനസ്സേന വാ ദോമനസ്സപ്പഹാനം നാമ അത്ഥി. അയം പന ഭിക്ഖു തേമാസികാദീസു അഞ്ഞതരം പടിപദം ഗഹേത്വാ ഇതി പടിസഞ്ചിക്ഖതി - "പസ്സ ഭിക്ഖു, കിം തുയ്ഹം സീലേന ഹീനട്ഠാനം അത്ഥി, ഉദാഹു വീരിയേന, ഉദാഹു പഞ്ഞായ, നനു തേ സീലം സുപരിസുദ്ധം വീരിയം സുപഗ്ഗഹിതം പഞ്ഞാ സൂരാ ഹുത്വാ വഹതീ"തി. സോ ഏവം പടിസഞ്ചിക്ഖിത്വാ, "ന ദാനി പുന ഇമസ്സ ദോമനസ്സസ്സ ഉപ്പജ്ജിതും ദസ്സാമീ"തി വീരിയം ദള്ഹം കത്വാ അന്തോതേമാസേ വാ അന്തോഛമാസേ വാ അന്തോനവമാസേ വാ അനാഗാമിമഗ്ഗേന തം സമുഗ്ഘാതേതി. ഇമിനാ പരിയായേന പടിഘേനേവ പടിഘം, ദോമനസ്സേനേവ ദോമനസ്സം പജഹതി നാമ.

ന തത്ഥ പടിഘാനുസയോ അനുസേതീതി തത്ഥ ഏവരൂപേ ദോമനസ്സേ പടിഘാനുസയോ നാനുസേതി. ന തം ആരബ്ഭ ഉപ്പജ്ജതി, പഹീനോവ തത്ഥ പടിഘാനുസയോതി അത്ഥോ. **അവിജ്ജം തേന പജഹതീ**തി ഇധ ഭിക്ഖു അവിജ്ജാനുസയം വിക്ഖമ്ഭേത്വാ ചതുത്ഥജ്ഝാനം സമാപജ്ജതി, ഝാനവിക്ഖമ്ഭിതം അവിജ്ജാനുസയം തഥാ വിക്ഖമ്ഭിതമേവ കത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തമഗ്ഗേന സമുഗ്ഘാതേതി. സോ അരഹത്തമഗ്ഗേന പഹീനോപി തഥാ വിക്ഖമ്ഭിതത്താവ ചതുത്ഥജ്ഝാനേ നാനുസേതി നാമ. തേനാഹ - "ന തത്ഥ അവിജ്ജാനുസയോ അനുസേതീ"തി.

ർന്നന്ന. ഇദാനി പടിഭാഗപുച്ഛം പുച്ഛന്തോ **സുഖായ പനായ്യേ**തിആദിമാഹ. തസ്സ വിസ്സജ്ജനേ യസ്മാ സുഖസ്സ ദുക്ഖം, ദുക്ഖസ്സ ച സുഖം പച്ചനീകം, തസ്മാ ദ്വീസു വേദനാസു വിസഭാഗപടിഭാഗോ കഥിതോ. ഉപേക്ഖാ പന അന്ധകാരാ അവിഭൂതാ ദുദ്ദീപനാ, അവിജ്ജാപി താദിസാവാതി തേനേത്ഥ സഭാഗപടിഭാഗോ കഥിതോ. യത്തകേസു പന ഠാനേസു അവിജ്ജാ തമം കരോതി, തത്തകേസു വിജ്ജാ തമം വിനോദേതീതി വിസഭാഗപടിഭാഗോ കഥിതോ. **അവിജ്ജായ ഖോ, ആവുസോ**തി ഏത്ഥ ഉഭോപേതേ ധമ്മാ അനാസവാ ലോകുത്തരാതി സഭാഗപടിഭാഗോവ കഥിതോ. **വിമുത്തിയാ ഖോ, ആവുസോ**തി ഏത്ഥ അനാസവട്ഠേന ലോകുത്തരട്ഠേന അബ്യാകതട്ഠേന ച സഭാഗപടിഭാഗോവ കഥിതോ. **അച്ചയാസീ**തി ഏത്ഥ പഞ്ഹം അതിക്കമിത്വാ ഗതോസീതി അത്ഥോ. **നാസക്ഖി പഞ്ഹാനം പരിയന്തം ഗഹേതു**ന്തി പഞ്ഹാനം പരിച്ഛേദപമാണം ഗഹേതും നാസക്ഖി, അപ്പടിഭാഗധമ്മസ്സ പടിഭാഗം പുച്ഛി. നിബ്ബാനം നാമേതം അപ്പടിഭാഗം , ന സക്കാ നീലം വാ പീതകം വാതി കേനചി ധമ്മേന സദ്ധിം പടിഭാഗം കത്വാ ദസ്സേതും. തഞ്ച ത്വം ഇമിനാ അധിപ്പായേന പുച്ഛസീതി അത്ഥോ.

ഏത്താവതാ ചായം ഉപാസകോ യഥാ നാമ സത്തമേ ഘരേ സലാകഭത്തം ലഭിത്വാ ഗതോ ഭിക്ഖു സത്ത ഘരാനി അതിക്കമ്മ അട്ഠമസ്സ ദ്വാരേ ഠിതോ സബ്ബാനിപി സത്ത ഗേഹാനി വിരദ്ധോവ ന അഞ്ഞാസി, ഏവമേവം അപ്പടിഭാഗധമ്മസ്സ പടിഭാഗം പുച്ഛന്തോ സബ്ബാസുപി സത്തസു സപ്പടിഭാഗപുച്ഛാസു വിരദ്ധോവ ഹോതീതി വേദിതബ്ബോ. **നിബ്ബാനോഗധ**ന്തി നിബ്ബാനബ്ഭന്തരം നിബ്ബാനം അനുപവിട്ഠം. **നിബ്ബാനപരായന**ന്തി നിബ്ബാനം പരം അയനമസ്സ പരാ ഗതി, ന തതോ പരം ഗച്ഛതീതി അത്ഥോ. നിബ്ബാനം പരിയോസാനം അവസാനം അസ്സാതി **നിബ്ബാനപരിയോസാനം**.

ർന്നൗ. പണ്ഡിതാതി പണ്ഡിച്ചേന സമന്നാഗതാ, ധാതുകുസലാ ആയതനകുസലാ പടിച്ചസമുപ്പാദകുസലാ ഠാനാട്ഠാനകുസലാതി അത്ഥോ. **മഹാപഞ്ഞാ**തി മഹന്തേ അത്ഥേ മഹന്തേ ധമ്മേ മഹന്താ നിരുത്തിയോ മഹന്താനി പടിഭാനാനി പരിഗ്ഗണ്ഹനസമത്ഥായ പഞ്ഞായ സമന്നാഗതാ. **യഥാ തം ധമ്മദിന്നായാ**തി യഥാ ധമ്മദിന്നായ ഭിക്ഖുനിയാ ബ്യാകതം, അഹമ്പി തം ഏവമേവം ബ്യാകരേയ്യന്തി. ഏത്താവതാ ച പന അയം സുത്തന്തോ ജിനഭാസിതോ നാമ ജാതോ, ന സാവകഭാസിതോ. യഥാ ഹി രാജയുത്തേഹി ലിഖിതം പണ്ണം യാവ രാജമുദ്ദികായ ന ലഞ്ഛിതം ഹോതി, ന താവ രാജപണ്ണന്തി സങ്ഖ്യം ഗച്ഛതി; ലഞ്ഛിതമത്തം പന രാജപണ്ണം നാമ ഹോതി, തഥാ, ''അഹമ്പി തം ഏവമേവ ബ്യാകരേയ്യ''ന്തി ഇമായ ജിനവചനമുദ്ദികായ ലഞ്ഛിതത്താ അയം സുത്തന്തോ ആഹച്ചവചനേന ജിനഭാസിതോ നാമ ജാതോ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

ചൂളവേദല്ലസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൬. ചൂളധമ്മസമാദാനസുത്തവണ്ണനാ

ർന്നവ്വ. ഏവം മേ സുതന്തി ചൂളധമ്മസമാദാനസുത്തം. തത്ഥ **ധമ്മസമാദാനാനീ**തി ധമ്മോതി ഗഹിതഗഹണാനി. **പച്ചുപ്പന്നസുഖ**ന്തി പച്ചുപ്പന്നേ സുഖം, ആയൂഹനക്ഖണേ സുഖം സുകരം സുഖേന സക്കാ പൂരേതും. **ആയതിം ദുക്ഖവിപാക**ന്തി അനാഗതേ വിപാകകാലേ ദുക്ഖവിപാകം. ഇമിനാ ഉപായേന സബ്ബപദേസു അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

ർന്നൻ. നത്ഥി കാമേസു ദോസോതി വത്ഥുകാമേസുപി കിലേസകാമേസുപി ദോസോ നത്ഥി. **പാതബ്യതം ആപജ്ജന്തീ**തി തേ വത്ഥുകാമേസു കിലേസകാമേന പാതബ്യതം പിവിതബ്ബതം, യഥാരുചി പരിഭുഞ്ജിതബ്ബതം ആപജ്ജന്തീതി അത്ഥോ. **മോളിബദ്ധാഹീ**തി മോളിം കത്വാ ബദ്ധകേസാഹി. **പരിബ്ബാജികാഹീ**തി താപസപരിബ്ബാജികാഹി. **ഏവമാഹംസൂ**തി ഏവം വദന്തി. **പരിഞ്ഞം പഞ്ഞപേന്തീ**തി പഹാനം സമതിക്കമം പഞ്ഞപേന്തി. **മാലുവാസിപാടികാ**തി ദീഘസണ്ഠാനം മാലുവാപക്കം. **ഫലേയ്യാ**തി ആതപേന സുസ്സിത്വാ ഭിജ്ജേയ്യ. **സാലമൂലേ**തി സാലരുക്ഖസ്സ സമീപേ. **സന്താസം ആപജ്ജേയ്യാ**തി കസ്മാ ആപജ്ജതി? ഭവനവിനാസഭയാ. രുക്ഖമൂലേ പതിതമാലുവാബീജതോ ഹി ലതാ ഉപ്പജ്ജിത്വാ രുക്ഖം അഭിരുഹതി. സാ മഹാപത്താ ചേവ ഹോതി ബഹുപത്താ ച, കോവിളാരപത്തസദിസേഹി പത്തേഹി സമന്നാഗതാ. അഥ തം രുക്ഖം മൂലതോ പട്ഠായ വിനന്ധമാനാ സബ്ബവിടപാനി സഞ്ഛാദേത്വാ മഹന്തം ഭാരം ജനേത്വാ തിട്ഠതി. സാ വാതേ വാ വായന്തേ ദേവേ വാ വസ്സന്തേ ഓഘനം ജനേത്വാ തസ്സ രുക്ഖസ്സ സബ്ബസാഖാപസാഖം ഭഞ്ജതി, ഭൂമിയം നിപാതേതി. തതോ തസ്മിം രുക്ഖേ പതിട്ഠിതവിമാനം ഭിജ്ജതി നസ്സതി. ഇതി സാ ഭവനവിനാസഭയാ സന്താസം ആപജ്ജതി.

ആരാമദേവതാതി തത്ഥ തത്ഥ പുപ്ഫാരാമഫലാരാമേസു അധിവത്ഥാ ദേവതാ. **വനദേവതാ**തി അന്ധവനസുഭഗവനാദീസു വനേസു അധിവത്ഥാ ദേവതാ. **രുക്ഖദേവതാ**തി അഭിലക്ഖിതേസു നളേരുപുചിമന്ദാദീസു രുക്ഖേസു അധിവത്ഥാ ദേവതാ. **ഓസധിതിണവനപ്പതീസൂ**തി ഹരീതകീആമലകീആദീസു

ഓസധീസു താലനാളികേരാദീസു തിണേസു വനജേട്ഠകേസു ച വനപ്പതിരുക്ഖേസു അധിവത്ഥാ ദേവതാ. **വനകമ്മികാ**തി വനേ കസനലായനദാരുആഹരണഗോരക്ഖാദീസു കേനചിദേവ കമ്മേന വാ വിചരകമനുസ്സാ. **ഉദ്ധരേയ്യു**ന്തി ഖാദേയ്യും. **വിലമ്ബിനീ**തി വാതേന പഹതപഹതട്ഠാനേസു കേളിം കരോന്തീ വിയ വിലമ്ബന്തീ. **സുഖോ ഇമിസ്സാ**തി ഏവരൂപായ മാലുവാലതായ സമ്ഫസ്സോപി സുഖോ, ദസ്സനമ്പി സുഖം. അയം മേ ദാരകാനം ആപാനമണ്ഡലം ഭവിസ്സതി, കീളാഭൂമി ഭവിസ്സതി, ദുതിയം മേ വിമാനം പടിലദ്ധന്തി ലതായ ദസ്സനേപി സമ്ഫസ്സേപി സോമനസ്സജാതാ ഏവമാഹ.

വിടഭിം കരേയ്യാതി സാഖാനം ഉപരി ഛത്താകാരേന തിട്ഠേയ്യ. **ഓഘനം ജനേയ്യാ**തി ഹേട്ഠാ ഘനം ജനേയ്യ. ഉപരി ആരുയ്ഹ സകലം രുക്ഖം പലിവേഠേത്വാ പുന ഹേട്ഠാ ഭസ്സമാനാ ഭൂമിം ഗണ്ഹേയ്യാതി അത്ഥോ. **പദാലേയ്യാ**തി ഏവം ഓഘനം കത്വാ പുന തതോ പട്ഠായ യാവ മൂലാ ഓതിണ്ണസാഖാഹി അഭിരുഹമാനാ സബ്ബസാഖാ പലിവേഠേന്തീ മത്ഥകം പത്വാ തേനേവ നിയാമേന പുന ഓരോഹിത്വാ ച അഭിരുഹിത്വാ ച സകലരുക്ഖം സംസിബ്ബിത്വാ അജ്ഝോത്ഥരന്തീ സബ്ബസാഖാ ഹേട്ഠാ കത്വാ സയം ഉപരി ഠത്വാ വാതേ വാ വായന്തേ ദേവേ വാ വസ്സന്തേ പദാലേയ്യ. ഭിന്ദേയ്യാതി അത്ഥോ. ഖാണുമത്തമേവ തിട്ഠേയ്യ, തത്ഥ യം സാഖട്ഠകവിമാനം ഹോതി, തം സാഖാസു ഭിജ്ജമാനാസു തത്ഥ തത്ഥേവ ഭിജ്ജിത്വാ സബ്ബസാഖാസു ഭിന്നാസു സബ്ബം ഭിജ്ജതി. രുക്ഖട്ഠകവിമാനം പന യാവ രുക്ഖസ്സ മൂലമത്തമ്പി തിട്ഠതി, താവ ന നസ്സതി. ഇദം പന വിമാനം സാഖട്ഠകം, തസ്മാ സബ്ബസാഖാസു സംഭിജ്ജമാനാസു ഭിജ്ജിത്ഥ. ദേവതാ പുത്തകേ ഗഹേത്വാ ഖാണുകേ ഠിതാ പരിദേവിതും ആരദ്ധാ.

൪൭൧. **തിബ്ബരാഗജാതികോ**തി ബഹലരാഗസഭാവോ. **രാഗജം ദുക്ഖം ദോമനസ്സം പടിസംവേദേതീ**തി തിബ്ബരാഗജാതികത്താ ദിട്ഠേ ദിട്ഠേ ആരമ്മണേ നിമിത്തം ഗണ്ഹാതി. അഥസ്സ ആചരിയുപജ്ഝായാ ദണ്ഡകമ്മം ആണാപേന്തി. സോ അഭിക്ഖണം ദണ്ഡകമ്മം കരോന്തോ ദുക്ഖം ദോമനസ്സം പടിസംവേദേതി, നത്വേവ വീതിക്കമം കരോതി. **തിബ്ബദോസജാതികോ**തി അപ്പമത്തികേനേവ കുപ്പതി, ദഹരസാമണേരേഹി സദ്ധിം ഹത്ഥപരാമാസാദീനി കരോന്തോവ കഥേതി. സോപി ദണ്ഡകമ്മപച്ചയാ ദുക്ഖം ദോമനസ്സം പടിസംവേദേതി. മോഹജാതികോ പന ഇധ കതം വാ കതതോ അകതം വാ അകതതോ ന സല്ലക്ഖേതി, താനി താനി കിച്ചാനി വിരാധേതി. സോപി ദണ്ഡകമ്മപച്ചയാ ദുക്ഖം ദോമനസ്സം പടിസംവേദേതി.

൪൭൨. **ന തിബ്ബരാഗജാതികോ**തിആദീനി വുത്തപടിപക്ഖനയേന വേദിതബ്ബാനി. കസ്മാ പനേത്ഥ കോചി തിബ്ബരാഗാദിജാതികോ ഹോതി, കോചി ന തിബ്ബരാഗാദിജാതികോ? കമ്മനിയാമേന. യസ്സ ഹി കമ്മായൂഹനക്ഖണേ ലോഭോ ബലവാ ഹോതി, അലോഭോ മന്ദോ, അദോസാമോഹാ ബലവന്തോ, ദോസമോഹാ മന്ദാ, തസ്സ മന്ദോ അലോഭോ ലോഭം പരിയാദാതും ന സക്കോതി, അദോസാമോഹാ പന ബലവന്തോ ദോസമോഹേ പരിയാദാതും സക്കോന്തി. തസ്മാ സോ തേന കമ്മേന ദിന്നപടിസന്ധിവസേന നിബ്ബത്തോ ലുദ്ധോ ഹോതി, സുഖസീലോ അക്കോധനോ പഞ്ഞവാ വജിരൂപമഞാണോ.

യസ്സ പന കമ്മായൂഹനക്ഖണേ ലോഭദോസാ ബലവന്തോ ഹോന്തി, അലോഭാദോസാ മന്ദാ, അമോഹോ ബലവാ, മോഹോ മന്ദോ, സോ പുരിമനയേനേവ ലുദ്ധോ ചേവ ഹോതി ദുട്ഠോ ച, പഞ്ഞവാ പന ഹോതി വജിരൂപമഞാണോ ദത്താഭയത്ഥേരോ വിയ.

യസ്സ പന കമ്മായൂഹനക്ഖണേ ലോഭാദോസമോഹാ ബലവന്തോ ഹോന്തി, ഇതരേ മന്ദാ, സോ പുരിമനയേനേവ ലുദ്ധോ ചേവ ഹോതി ദന്ധോ ച, സുഖസീലകോ പന ഹോതി അക്കോധനോ.

തഥാ യസ്സ കമ്മായൂഹനക്ഖണേ തയോപി ലോഭദോസമോഹാ ബലവന്തോ ഹോന്തി, അലോഭാദയോ മന്ദാ, സോ പുരിമനയേനേവ ലുദ്ധോ ചേവ ഹോതി ദുട്ഠോ ച മൂള്ഹോ ച.

യസ്സ പന കമ്മായൂഹനക്ഖണേ അലോഭദോസമോഹാ ബലവന്തോ ഹോന്തി, ഇതരേ മന്ദാ, സോ പുരിമനയേനേവ അപ്പകിലേസോ ഹോതി, ദിബ്ബാരമ്മണമ്പി ദിസ്വാ നിച്ചലോ, ദുട്ഠോ പന ഹോതി ദന്ധപഞ്ഞോ ച.

യസ്സ പന കമ്മായൂഹനക്ഖണേ അലോഭാദോസമോഹാ ബലവന്തോ ഹോന്തി, ഇതരേ മന്ദാ, സോ പുരിമനയേനേവ അലുദ്ധോ ചേവ ഹോതി സുഖസീലകോ ച, മൂള്ഹോ പന ഹോതി.

തഥാ യസ്സ കമ്മായൂഹനക്ഖണേ അലോഭദോസാമോഹാ ബലവന്തോ ഹോന്തി, ഇതരേ മന്ദാ, സോ പുരിമനയേനേവ അലുദ്ധോ ചേവ ഹോതി പഞ്ഞവാ ച, ദുട്ഠോ പന ഹോതി കോധനോ.

യസ്സ പന കമ്മായൂഹനക്ഖണേ തയോപി അലോഭാദയോ ബലവന്തോ ഹോന്തി, ലോഭാദയോ മന്ദാ, സോ മഹാസങ്ഘരക്ഖിതത്ഥേരോ വിയ അലുദ്ധോ അദുട്ഠോ പഞ്ഞവാ ച ഹോതി.

സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

ചൂളധമ്മസമാദാനസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൬. മഹാധമ്മസമാദാനസുത്തവണ്ണനാ

൪൭൯. ഏവം മേ സുത്തന്തി മഹാധമ്മസമാദാനസുത്തം. തത്ഥ **ഏവംകാമാതി** ഏവംഇച്ഛാ. **ഏവംഛന്ദാതി** ഏവംഅജ്ഝാസയാ. **ഏവംഅധിപ്പായാതി** ഏവംലദ്ധികാ. **തത്രാതി** തസ്മിം അനിട്ഠവഡ്ഢനേ ചേവ ഇട്ഠപരിഹാനേ ച. **ഭഗവംമൂലകാതി** ഭഗവാ മൂലം ഏതേസന്തി ഭഗവംമൂലകാ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - ഇമേ, ഭന്തേ, അമ്ഹാകം ധമ്മോ പുബ്ബേ കസ്സപസമ്മാസമ്ബുദ്ധേന ഉപ്പാദിതാ, തസ്മിം പരിനിബ്ബുതേ ഏകം ബുദ്ധന്തരം അഞ്ഞോ സമണോ വാ ബ്രാഹ്മണോ വാ ഇമേ ധമ്മേ ഉപ്പാദേതും സമത്ഥോ നാമ നാഹോസി, ഭഗവതാ പന നോ ഇമേ ധമ്മാ ഉപ്പാദിതാ. ഭഗവന്തഞ്ഹി നിസ്സായ മയം ഇമേ ധമ്മേ ആജാനാമ പടിവിജ്ഝാമാതി ഏവം ഭഗവംമൂലകാ നോ, ഭന്തേ, ധമ്മാതി. **ഭഗവംനേത്തികാതി** ഭഗവാ ഹി ധമ്മാനം നേതാ വിനേതാ അനുനേതാതി.

യഥാസഭാവതോ പാടിയേക്കം പാടിയേക്കം നാമം ഗഹേത്വാ ദസ്സിതാ ധമ്മാ ഭഗവംനേത്തികാ നാമ ഹോന്തി. **ഭഗവംപടിസരണാ**തി ചതുഭൂമകാ ധമ്മാ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസ്സ ആപാഥം ആഗച്ഛമാനാ ഭഗവതി പടിസരന്തി നാമാതി ഭഗവംപടിസരണാ. പടിസരന്തീതി ഓസരന്തി സമോസരന്തി. അപിച മഹാബോധിമണ്ഡേ നിസിന്നസ്സ ഭഗവതോ പടിവേധവസേന ഫസ്സോ ആഗച്ഛതി, അഹം ഭഗവാ കിന്നാമോതി? ത്വം ഫുസനട്ഠേന ഫസ്സോ നാമ. വേദനാ, സഞ്ഞാ, സങ്ഖാരാ, വിഞ്ഞാണം ആഗച്ഛതി. അഹം ഭഗവാ കിന്നാമന്തി? ത്വം വിജാനനട്ഠേന വിഞ്ഞാണം നാമാതി ഏവം ചതുഭൂമകധമ്മാനം യഥാസഭാവതോ പാടിയേക്കം പാടിയേക്കം നാമം ഗണ്ഹന്തോ ഭഗവാ ധമ്മേ പടിസരതീതിപി ഭഗവംപടിസരണാ. **ഭഗവന്തഞ്ഞേവ പടിഭാതൂ**തി ഭഗവതോയേവ ഏതസ്സ ഭാസിതസ്സ അത്ഥോ ഉപട്ഠാതു, തുമ്ഹേയേവ നോ കഥേത്വാ ദേഥാതി അത്ഥോ.

ർ൭ർ. **സേവിതബ്ബേ**തി നിസ്സയിതബ്ബേ. **ഭജിതബ്ബേ**തി ഉപഗന്തബ്ബേ. **യഥാ തം അവിദ്ദസുനോ**തി യഥാ അവിദുനോ ബാലസ്സ അന്ധപുഥുജ്ജനസ്സ. **യഥാ തം വിദ്ദസുനോ**തി യഥാ വിദുനോ മേധാവിനോ പണ്ഡിതസ്സ.

ർ൭൫. **അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മസമാദാന**ന്തി പുരിമസുത്തേ ഉപ്പടിപാടിആകാരേന മാതികാ ഠപിതാ , ഇധ പന യഥാധമ്മരസേനേവ സത്ഥാ മാതികം ഠപേസി. തത്ഥ **ധമ്മസമാദാന**ന്തി പാണാതിപാതാദീനം ധമ്മാനം ഗഹണം.

ർ൭൬. **അവിജ്ജാഗതോ**തി അവിജ്ജായ സമന്നാഗതോ.

ർ൭൭. **വിജ്ജാഗതോ**തി വിജ്ജായ സമന്നാഗതോ പഞ്ഞവാ.

ർ൭൮. **സഹാപി ദുക്ഖേനാ**തി ഏത്ഥ മിച്ഛാചാരോ അഭിജ്ഝാ മിച്ഛാദിട്ഠീതി ഇമേ താവ തയോ പുബ്ബചേതനായ ച അപരചേതനായ ചാതി ദ്വിന്നം ചേതനാനം വസേന ദുക്ഖവേദനാ ഹോന്തി. സന്നിട്ഠാപകചേതനാ പന സുഖസമ്പയുത്താ വാ ഉപേക്ഖാസമ്പയുത്താ വാ ഹോതി. സേസാ പാണാതിപാതാദയോ സത്ത തിസ്സന്നമ്പി ചേതനാനം വസേന ദുക്ഖവേദനാ ഹോന്തി. ഇദം സന്ധായ വുത്തം - ''സഹാപി ദുക്ഖേന സഹാപി ദോമനസ്സേനാ''തി. ദോമനസ്സമേവ ചേത്ഥ ദുക്ഖന്തി വേദിതബ്ബം. പരിയേട്ഠിം വാ ആപജ്ജന്തസ്സ പുബ്ബഭാഗപരഭാഗേസു കായികം ദുക്ഖമ്പി വട്ടതിയേവ.

ർ൭൯. **സഹാപി സുഖേനാ**തി ഏത്ഥ പാണാതിപാതോ ഫരുസവാചാ ബ്യാപാദോതി ഇമേ താവ തയോ പുബ്ബചേതനായ ച അപരചേതനായ ചാതി ദ്വിന്നം ചേതനാനം വസേന സുഖവേദനാ ഹോന്തി. സന്നിട്ഠാപകചേതനാ പന ദുക്ഖസമ്പയുത്താവ ഹോതി. സേസാ സത്ത തിസ്സന്നമ്പി ചേതനാനം വസേന സുഖവേദനാ ഹോന്തിയേവ. **സഹാപി സോമനസ്സേനാ**തി സോമനസ്സമേവ ചേത്ഥ സുഖന്തി വേദിതബ്ബം. ഇട്ഠഫോട്ഠബ്ബസമങ്ഗിനോ വാ പുബ്ബഭാഗപരഭാഗേസു കായികം സുഖമ്പി വട്ടതിയേവ.

ർ൮൦. തതിയധമ്മസമാദാനേ ഇധേകച്ചോ മച്ഛബന്ധോ വാ ഹോതി, മാഗവികോ വാ, പാണുപഘാതംയേവ നിസ്സായ ജീവികം കപ്പേതി. തസ്സ ഗരുട്ഠാനിയോ ഭിക്ഖു അകാമകസ്സേവ പാണാതിപാതേ ആദീനവം,

പാണാതിപാതവിരതിയാ ച ആനിസംസം കഥേത്വാ സിക്ഖാപദം ദേതി. സോ ഗണ്ഹന്തോപി ദുക്ഖിതോ ദോമനസ്സിതോവ ഹുത്വാ ഗണ്ഹാതി. അപരഭാഗേ കതിപാഹം വീതിനാമേത്വാ രക്ഖിതും അസക്കോന്തോപി ദുക്ഖിതോവ ഹോതി, തസ്സ പുബ്ബാപരചേതനാ ദുക്ഖസഹഗതാവ ഹോന്തി. സന്നിട്ഠാപകചേതനാ പന സുഖസഹഗതാ വാ ഉപേക്ഖാസഹഗതാ വാതി ഏവം സബ്ബത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ . ഇതി പുബ്ബഭാഗപരഭാഗചേതനാവ സന്ധായ ഇദം വുത്തം - ''സഹാപി ദുക്ഖേന സഹാപി ദോമനസ്സേനാ''തി. ദോമനസ്സമേവ ചേത്ഥ ദുക്ഖന്തി വേദിതബ്ബം.

൪൭൫. ചതുത്ഥധമ്മസമാദാനേ ദസസുപി പദേസു തിസ്സോപി പുബ്ബഭാഗാപരഭാഗസന്നിട്ഠാപകചേതനാ സുഖസമ്പയുത്താ ഹോന്തിയേവ, തം സന്ധായ ഇദം വുത്തം - ''സഹാപി സുഖേന സഹാപി സോമനസ്സേനാ''തി. സോമനസ്സമേവ ചേത്ഥ സുഖന്തി വേദിതബ്ബം.

൪൭൬. **തിത്തകാലാബൂ**തി തിത്തകരസഅലാബു. **വിസേന സംസട്ഠോ**തി ഹലാഹലവിസേന സമ്പയുത്തോ മിസ്സിതോ ലുളിതോ. **നച്ഛാദേസ്സതീ**തി ന രുച്ചിസ്സതി ന തുട്ഠിം കരിസ്സതി. **നിഗച്ഛസീ**തി ഗമിസ്സസി. **അപ്പടിസങ്ഖായ പിവേയ്യാ**തി തം അപ്പച്ചവേക്ഖിത്വാ പിവേയ്യ.

൪൭൭. **ആപാനീയകംസോ**തി ആപാനീയസ്സ മധുരപാനകസ്സ ഭരിതകംസോ. **വണ്ണസമ്പന്നോ**തി പാനകവണ്ണാദീഹി സമ്പന്നവണ്ണോ, കംസേ പക്ഖിത്തപാനകവസേന പാനകകംസോപി ഏവം വുത്തോ. **ഛാദേസ്സതീ**തി തഞ്ഹി ഹലാഹലവിസം യത്ഥ യത്ഥ പക്ഖിത്തം ഹോതി, തസ്സ തസ്സേവ രസം ദേതി. തേന വുത്തം ''ഛാദേസ്സതീ''തി.

൪൭൮. **പൂതിമുത്ത**ന്തി മുത്തമേവ. യഥാ ഹി മനുസ്സഭാവോ സുവണ്ണവണ്ണോ പൂതികായോത്വേവ, തദഹുജാതാപി ഗലോചിലതാ പൂതിലതാത്വേവ വുച്ചതി. ഏവം തങ്ഖണം ഗഹിതം തരുണമ്പി മുത്തം പൂതിമുത്തമേവ. **നാനാഭേസജ്ജേഹീ**തി ഹരീതകാമലകാദീഹി നാനോസധേഹി. **സുഖീ അസ്സാ**തി അരോഗോ സുവണ്ണവണ്ണോ സുഖീ ഭവേയ്യ.

൪൭൯. **ദധി ച മധു ചാ**തി സുപരിസുദ്ധം ദധി ച സുമധുരം മധു ച. **ഏകജ്ഝം സംസട്ഠ**ന്തി ഏകതോ കത്വാ മിസ്സിതം ആലുളിതം. **തസ്സ ത**ന്തി തസ്സ തം ചതുമധുരഭേസജ്ജം പിവതോ രുച്ചേയ്യ. ഇദഞ്ച യം ഭഗന്ദരസംസട്ഠം ലോഹിതം പക്ഖന്ദതി, ന തസ്സ ഭേസജ്ജം, ആഹാരം ഛമ്ഭേത്വാ മഗ്ഗം അവലഞ്ജം കരോതി. യം പന പിത്തസംസട്ഠം ലോഹിതം, തസ്സേതം ഭേസജ്ജം സീതലകിരിയായ പരിയത്തഭൂതം.

൪൮൦. **വിദ്ധേ**തി ഉബ്ബിദ്ധേ. മേഘവിഗമേന ദൂരീഭൂതേതി അത്ഥോ. **വിഗതവലാഹകേ**തി അപഗതമേഘേ, **ദേവേ**തി ആകാസേ. **ആകാസഗതം തമഗത**ന്തി ആകാസഗതം തമം. **പുഥുസമണബ്രാഹ്മണപരപ്പവാദേ**തി പുഥൂനം സമണബ്രാഹ്മണസങ്ഖാതാനം പരേസം വാദേ. **അഭിവിഹച്ചാ**തി അഭിഹന്ത്വാ. **ഭാസതേ ച തപതേ ച വിരോചതേ ചാ**തി സരദകാലേ മജ്ഝന്ഹികസമയേ ആദിച്ചോവ ഓഭാസം മുഞ്ചതി തപതി വിജ്ജോതതീതി.

ഇദം പന സുത്തം ദേവതാനം അതിവിയ പിയം മനാപം. തത്രിദം വത്ഥു - ദക്ഖിണദിസായം കിര ഹത്ഥിഭോഗജനപദേ സങ്ഗരവിഹാരോ നാമ അത്ഥി. തസ്സ ഭോജനസാലദ്വാരേ സങ്ഗരരുക്ഖേ അധിവത്ഥാ ദേവതാ രത്തിഭാഗേ ഏകസ്സ ദഹരസ്സ സരഭഞ്ഞവസേന ഇദം സുത്തം ഓസാരേന്തസ്സ സുത്വാ സാധുകാരം അദാസി. ദഹരോ കിം ഏസോതി ആഹ. അഹം, ഭന്തേ, ഇമസ്മിം രുക്ഖേ അധിവത്ഥാ ദേവതാതി. കസ്മിം ദേവതേ പസന്നാസി, കിം സദ്ദേ, ഉദാഹു സുത്തേതി? സദ്ദോ നാമ, ഭന്തേ, യസ്സ കസ്സചി ഹോതിയേവ, സുത്തേ പസന്നാമ്ഹി. സത്ഥാരാ ജേതവനേ നിസീദിത്വാ കഥിതദിവസേ ച അജ്ജ ച ഏകബ്യഞ്ജനേപി നാനം നത്ഥീതി. അസ്സോസി ത്വം ദേവതേ സത്ഥാരാ കഥിതദിവസേതി? ആമ, ഭന്തേ. കത്ഥ ഠിതാ അസ്സോസീതി? ജേതവനം, ഭന്തേ, ഗതാമ്ഹി, മഹേസക്ഖാസു പന ദേവതാസു ആഗച്ഛന്തീസു തത്ഥ ഓകാസം അലഭിത്വാ ഇധേവ ഠത്വാ അസ്സോസിന്തി. ഏത്ഥ ഠിതായ സക്കാ സുത്ഥു സദ്ദോ സോതുന്തി? ത്വം പന, ഭന്തേ, മയ്ഹം സദ്ദം സുണസീതി? ആമ ദേവതേതി. ദക്ഖിണകണ്ണപസ്സേ നിസീദിത്വാ കഥനകാലോ വിയ, ഭന്തേ, ഹോതീതി. കിം പന ദേവതേ സത്ഥു രൂപം പസ്സസീതി? സത്ഥാ മമേവ ഓലോകേതീതി മഞ്ഞമാനാ സണ്ഠാതും ന സക്കോമി, ഭന്തേതി. വിസേസം പന നിബ്ബത്തേതും അസക്ഖിത്ഥ ദേവതേതി. ദേവതാ തത്ഥേവ അന്തരധായി. തം ദിവസം കിരേസ ദേവപുത്തോ സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠിതോ. ഏവമിദം സുത്തം ദേവതാനം പിയം മനാപം. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

മഹാധമ്മസമാദാനസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. വീമംസകസുത്തവണ്ണനാ

൪൫൭. ഏവം മേ സുതന്തി വീമംസകസുത്തം. തത്ഥ **വീമംസകേനാ**തി തയോ വീമംസകാ - അത്ഥവീമംസകോ സങ്ഖാരവീമംസകോ സത്ഥുവീമംസകോതി. തേസു, ''പണ്ഡിതാ ഹാവുസോ, മനുസ്സാ വീമംസകാ''തി (സം॰ നി॰ ൩.൨) ഏത്ഥ അത്ഥവീമംസകോ ആഗതോ. ''യതോ ഖോ, ആനന്ദ, ഭിക്ഖു ധാതുകുസലോ ച ഹോതി, ആയതനകുസലോ ച ഹോതി, പടിച്ചസമുപ്പാദകുസലോ ച ഹോതി, ഠാനാട്ഠാനകുസലോ ച ഹോതി, ഏത്താവതാ ഖോ, ആനന്ദ, പണ്ഡിതോ ഭിക്ഖു വീമംസകോതി അലം വചനായാ''തി (മ॰ നി॰ ൩.൧൨൪) ഏത്ഥ സങ്ഖാരവീമംസകോ ആഗതോ. ഇമസ്മിം പന സുത്തേ സത്ഥുവീമംസകോ അധിപ്പേതോ. **ചേതോപരിയായ**ന്തി ചിത്തവാരം ചിത്തപരിച്ഛേദം. **സമന്നേസനാ**തി ഏസനാ പരിയേസനാ ഉപപരിക്ഖാ. **ഇതി വിഞ്ഞാണായാ**തി ഏവം വിജാനനത്ഥായ.

൪൫൮. ദ്വീസു ധമ്മേസു തഥാഗതോ സമന്നേസിതബ്ബോതി ഇധ കല്യാണമിത്തൂപനിസ്സയം ദസ്സേതി. മഹാ ഹി ഏസ കല്യാണമിത്തൂപനിസ്സയോ നാമ. തസ്സ മഹന്തഭാവോ ഏവം വേദിതബ്ബോ - ഏകസ്മിം ഹി സമയേ ആയസ്മാ ആനന്ദോ ഉപഡ്ഢം അത്തനോ ആനുഭാവേന ഹോതി, ഉപഡ്ഢം കല്യാണമിത്താനുഭാവേനാതി ചിന്തേത്വാ അത്തനോ ധമ്മതായ നിച്ഛേതും അസക്കോന്തോ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ പുച്ഛി, - ''ഉപഡ്ഢമിദം, ഭന്തേ, ബ്രഹ്മചരിയസ്സ, യദിദം കല്യാണമിത്തതാ കല്യാണസഹായതാ കല്യാണസമ്പവങ്കതാ''തി. ഭഗവാ ആഹ - ''മാ ഹേവം, ആനന്ദ, മാ ഹേവം,

ആനന്ദ, സകലമേവിദം, ആനന്ദ, ബ്രഹ്മചരിയം യദിദം കല്യാണമിത്തതാ കല്യാണസഹായതാ, കല്യാണസമ്പവങ്കതാ. കല്യാണമിത്തസ്സേതം, ആനന്ദ, ഭിക്ഖുനോ പാടികങ്ഖം കല്യാണസഹായസ്സ കല്യാണസമ്പവങ്കസ്സ, അരിയം അട്ഠങ്ഗികം മഗ്ഗം ഭാവേസ്സതി, അരിയം അട്ഠങ്ഗികം മഗ്ഗം ബഹുലീകരിസ്സതി. കഥഞ്ചാനന്ദ, ഭിക്ഖു കല്യാണമിത്തോ...പേ॰... അരിയം അട്ഠങ്ഗികം മഗ്ഗം ഭാവേതി, അരിയം അട്ഠങ്ഗികം മഗ്ഗം ബഹുലീകരോതി. ഇധാനന്ദ, ഭിക്ഖു സമ്മാദിട്ഠിം ഭാവേതി...പേ॰... സമ്മാസമാധിം ഭാവേതി വിവേകനിസ്സിതം ഏവം ഖോ, ആനന്ദ, ഭിക്ഖു കല്യാണമിത്തോ...പേ॰... ബഹുലീകരോതി, തദമിനാപേതം, ആനന്ദ, പരിയായേന വേദിതബ്ബം. യഥാ സകലമേവിദം ബ്രഹ്മചരിയം യദിദം കല്യാണമിത്തതാ കല്യാണസഹായതാ കല്യാണസമ്പവങ്കതാ. മമഞ്ഹി, ആനന്ദ, കല്യാണമിത്തം ആഗമ്മ ജാതിധമ്മാ സത്താ ജാതിയാ പരിമുച്ചന്തി. ജരാധമ്മാ... പേ॰... സോകപരിദേവദുക്ഖദോമനസ്സുപായാസധമ്മാ സത്താ സോകപരിദേവദുക്ഖദോമനസ്സുപായാസേഹി പരിമുച്ചന്തീ''തി (സം॰ നി॰ ൫.൨).

ഭിക്ഖൂനം ബാഹിരങ്ഗസമ്പത്തിം കഥേന്തോപി ആഹ - ''ബാഹിരം, ഭിക്ഖവേ, അങ്ഗന്തി കരിത്വാ നാഞ്ഞം ഏകങ്ഗമ്പി സമനുപസ്സാമി, യം ഏവം മഹതോ അത്ഥായ സംവത്തതി, യഥയിദം, ഭിക്ഖവേ, കല്യാണമിത്തതാ. കല്യാണമിത്തതാ, ഭിക്ഖവേ, മഹതോ അത്ഥായ സംവത്തതീ''തി (അം॰ നി॰ ൧.൧൧൧). മഹാചുന്ദസ്സ കിലേസസല്ലേഖപടിപദം കഥേന്തോപി, ''പരേ പാപമിത്താ ഭവിസ്സന്തി, മയമേത്ഥ കല്യാണമിത്താ ഭവിസ്സാമാതി സല്ലേഖോ കരണീയോ''തി (മ॰ നി॰ ൧.൮൩) ആഹ. മേഘിയത്ഥേരസ്സ വിമുത്തിപരിപാചനിയധമ്മേ കഥേന്തോപി, ''അപരിപക്കായ, മേഘിയ, ചേതോവിമുത്തിയാ പഞ്ച ധമ്മാ പരിപാകായ സംവത്തന്തി. കതമേ പഞ്ച? ഇധ, മേഘിയ, ഭിക്ഖു കല്യാണമിത്തോ ഹോതീ''തി (ഉദാ॰ ൩൧) കല്യാണമിത്തൂപനിസ്സയമേവ വിസേസേസി. പിയപുത്തസ്സ രാഹുലത്ഥേരസ്സ അഭിണ്ഹോവാദം ദേന്തോപി -

> ''മിത്തേ ഭജസ്സു കല്യാണേ, പന്തഞ്ച സയനാസനം;
> വിവിത്തം അപ്പനിഗ്ഘോസം, മത്തഞ്ഞൂ ഹോഹി ഭോജനേ.
>
> ചീവരേ പിണ്ഡപാതേ ച, പച്ചയേ സയനാസനേ;
> ഏതേസു തണ്ഹം മാകാസി, മാ ലോകം പുനരാഗമീ''തി. (സു॰ നി॰ ൩൪൦, ൩൪൧) -

കല്യാണമിത്തൂപനിസ്സയമേവ സബ്ബപഠമം കഥേസി. ഏവം മഹാ ഏസ കല്യാണമിത്തൂപനിസ്സയോ നാമ. ഇധാപി തം ദസ്സേന്തോ ഭഗവാ **ദ്വീസു ധമ്മേസു തഥാഗതോ സമന്നേസിതബ്ബോ**തി ദേസനം ആരഭി. പണ്ഡിതോ ഭിക്ഖു ദ്വീസു ധമ്മേസു തഥാഗതം ഏസതു ഗവേസതൂതി അത്ഥോ. ഏതേന ഭഗവാ അയം മഹാജച്ചോതി വാ, ലക്ഖണസമ്പന്നോതി വാ, അഭിരൂപോ ദസ്സനീയോതി വാ, അഭിഞ്ഞാതോ അഭിലക്ഖിതോതി വാ, ഇമം നിസ്സായാഹം ചീവരാദയോ പച്ചയേ ലഭിസ്സാമീതി വാ, ഏവം ചിന്തേത്വാ മം നിസ്സായ വസനകിച്ചം നത്ഥി. യോ പന ഏവം സല്ലക്ഖേതി, ''പഹോതി മേ ഏസ സത്ഥാ ഹുത്വാ സത്ഥുകിച്ചം സാധേതു''ന്തി, സോ മം ഭജതൂതി സീഹനാദം നദതി. ബുദ്ധസീഹനാദോ കിര നാമേസ സുത്തന്തോതി.

ഇദാനി തേ ദ്വേ ധമ്മേ ദസ്സേന്തോ **ചക്ഖുസോതവിഞ്ഞേയ്യേസൂ**തി ആഹ. തത്ഥ സത്ഥു കായികോ സമാചാരോ വീമംസകസ്സ ചക്ഖുവിഞ്ഞേയ്യോ ധമ്മോ നാമ. വാചസികോ സമാചാരോ സോതവിഞ്ഞേയ്യോ ധമ്മോ നാമ. ഇദാനി തേസു സമന്നേസിതബ്ബാകാരം ദസ്സേന്തോ **യേ സംകിലിട്ഠാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സംകിലിട്ഠാ**തി കിലേസസമ്പയുത്താ. തേ ച ന ചക്ഖുസോതവിഞ്ഞേയ്യാ. യഥാ പന ഉദകേ ചലന്തേ വാ പുപ്ഫുളകേ വാ മുഞ്ചന്തേ അന്തോ മച്ഛോ അത്ഥീതി വിഞ്ഞായതി, ഏവം പാണാതിപാതാദീനി വാ കരോന്തസ്സ, മുസാവാദാദീനി വാ ഭണന്തസ്സ കായവചീസമാചാരേ ദിസ്വാ ച സുത്വാ ച തംസമുട്ഠാപകചിത്തം സംകിലിട്ഠന്തി വിഞ്ഞായതി. തസ്മാ ഏവമാഹ. സംകിലിട്ഠചിത്തസ്സ ഹി കായവചീസമാചാരാപി സംകിലിട്ഠായേവ നാമ. **ന തേ തഥാഗതസ്സ സംവിജ്ജന്തീ**തി ന തേ തഥാഗതസ്സ അത്ഥി. ന ഉപലബ്ഭന്തീതി ഏവം ജാനാതീതി അത്ഥോ. നത്ഥിതായേവ ഹി തേ ന ഉപലബ്ഭന്തി ന പടിച്ഛന്നതായ. തഥാ ഹി ഭഗവാ ഏകദിവസം ഇമേസു ധമ്മേസു ഭിക്ഖുസങ്ഘം പവാരേന്തോ ആഹ - ''ഹന്ദ ദാനി, ഭിക്ഖവേ, പവാരേമി വോ, ന ച മേ കിഞ്ചി ഗരഹഥ കായികം വാ വാചസികം വാ''തി. ഏവം വുത്തേ ആയസ്മാ സാരിപുത്തോ ഉട്ഠായാസനാ ഏകംസം ഉത്തരാസങ്ഗം കരിത്വാ യേന ഭഗവാ തേനഞ്ജലിം പണാമേത്വാ ഭഗവന്തം ഏതദവോച - ''ന ഖോ മയം, ഭന്തേ, ഭഗവതോ കിഞ്ചി ഗരഹാമ കായികം വാ വാചസികം വാ. ഭഗവാ ഹി, ഭന്തേ, അനുപ്പന്നസ്സ മഗ്ഗസ്സ ഉപ്പാദേതാ, അസഞ്ജാതസ്സ മഗ്ഗസ്സ സഞ്ജാനേതാ, അനക്ഖാതസ്സ മഗ്ഗസ്സ അക്ഖാതാ, മഗ്ഗഞ്ഞൂ മഗ്ഗവിദൂ മഗ്ഗകോവിദോ. മഗ്ഗാനുഗാ ച, ഭന്തേ, ഏതരഹി സാവകാ വിഹരന്തി പച്ഛാസമന്നാഗതാ''തി (സം॰ നി॰ ൧.൨൧൫). ഏവം പരിസുദ്ധാ തഥാഗതസ്സ കായവചീസമാചാരാ. ഉത്തരോപി സുദം മാണവോ തഥാഗതസ്സ കായവചീദ്വാരേ അനാരാധനീയം കിഞ്ചി പസ്സിസ്സാമീതി സത്ത മാസേ അനുബന്ധിത്വാ ലിക്ഖാമത്തമ്പി ന അദ്ദസ. മനുസ്സഭൂതോ വാ ഏസ ബുദ്ധഭൂതസ്സ കായവചീദ്വാരേ കിം അനാരാധനീയം പസ്സിസ്സതി? മാരോപി ദേവപുത്തോ ബോധിസത്തസ്സ സതോ മഹാഭിനിക്ഖമനതോ പട്ഠായ ഛബ്ബസ്സാനി ഗവേസമാനോ കിഞ്ചി അനാരാധനീയം നാദ്ദസ, അന്തമസോ ചേതോപരിവിതക്കമത്തമ്പി. മാരോ കിര ചിന്തേസി - ''സചസ്സ വിതക്കിതമത്തമ്പി അകുസലം പസ്സിസ്സാമി, തത്ഥേവ നം മുദ്ധനി പഹരിത്വാ പക്കമിസ്സാമീ''തി. സോ ഛബ്ബസ്സാനി അദിസ്വാ ബുദ്ധഭൂതമ്പി ഏകം വസ്സം അനുബന്ധിത്വാ കിഞ്ചി വജ്ജം അപസ്സന്തോ ഗമനസമയേ വന്ദിത്വാ -

> ''മഹാവീര മഹാപുഞ്ഞം, ഇദ്ധിയാ യസസാ ജലം;
> സബ്ബവേരഭയാതീതം, പാദേ വന്ദാമി ഗോതമ''ന്തി. (സം॰ നി॰ ൧.൧൬൧) -

ഗാഥം വത്വാ ഗതോ.

വീതിമിസ്സാതി കാലേ കണ്ഹാ, കാലേ സുക്കാതി ഏവം വോമിസ്സകാ. **വോദാതാ**തി പരിസുദ്ധാ നിക്കിലേസാ. **സംവിജ്ജന്തീ**തി വോദാതാ ധമ്മാ അത്ഥി ഉപലബ്ഭന്തി. തഥാഗതസ്സ ഹി പരിസുദ്ധാ കായസമാചാരാദയോ. തേനാഹ - ''ചത്താരിമാനി, ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതസ്സ അരക്ഖേയ്യാനി. കതമാനി ചത്താരി? പരിസുദ്ധകായസമാചാരോ, ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതോ, നത്ഥി തഥാഗതസ്സ കായദുച്ചരിതം, യം തഥാഗതോ രക്ഖേയ്യ, 'മാ മേ ഇദം പരോ അഞ്ഞാസീ'തി. പരിസുദ്ധവചീസമാചാരോ... പരിസുദ്ധമനോസമാചാരോ... പരിസുദ്ധാജീവോ,

ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതോ , നത്ഥി തഥാഗതസ്സ മിച്ഛാജീവോ, യം തഥാഗതോ രക്ഖേയ്യ, മാ മേ ഇദം പരോ അഞ്ഞാസീ"തി (അം നിം ൭.൫൭).

ഇമം കുസലം ധമ്മന്തി ഇമം അനവജ്ജം ആജീവട്ഠമകസീലം. "അയമായസ്മാ സത്ഥാ കിം നു ഖോ ദീഘരത്തം സമാപന്നോ അതിചിരകാലതോ പട്ഠായ ഇമിനാ സമന്നാഗതോ, ഉദാഹു ഇത്തരസമാപന്നോ ഹിയ്യോ വാ പരേ വാ പരസുവേ വാ ദിവസേ സമാപന്നോ"തി ഏവം ഗവേസതൂതി അത്ഥോ. ഏകച്ചേന ഹി ഏകസ്മിം ഠാനേ വസന്തേന ബഹു മിച്ഛാജീവകമ്മം കതം, തം തത്ഥ കാലാതിക്കമേ പഞ്ഞായതി, പാകടം ഹോതി. സോ അഞ്ഞതരം പച്ചന്തഗാമം വാ സമുദ്ദതീരം വാ ഗന്ത്വാ പണ്ണസാലം കാരേത്വാ ആരഞ്ഞകോ വിയ ഹുത്വാ വിഹരതി. മനുസ്സാ സമ്ഭാവനം ഉപ്പാദേത്വാ തസ്സ പണീതേ പച്ചയേ ദേന്തി. ജനപദവാസിനോ ഭിക്ഖൂ തസ്സ പരിഹാരം ദിസ്വാ, "അതിദപ്പിതോ വതായം ആയസ്മാ, കോ നു ഖോ ഏസോ"തി പരിഗ്ഗണ്ഹന്താ, "അസുകട്ഠാനേ അസുകം നാമ മിച്ഛാജീവം കത്വാ പക്കന്തഭിക്ഖൂ"തി ഞത്വാ ന സക്കാ ഇമിനാ സദ്ധിം ഉപോസഥോ വാ പവാരണാ വാ കാതുന്തി സന്നിപതിത്വാ ധമ്മേന സമേന ഉക്ഖേപനീയാദീസു അഞ്ഞതരം കമ്മം കരോന്തി. ഏവരൂപായ പടിച്ഛന്നപടിപത്തിയാ അത്ഥിഭാവം വാ നത്ഥിഭാവം വാ വീമംസാപേതും ഏവമാഹ.

ഏവം ജാനാതീതി ദീഘരത്തം സമാപന്നോ, ന ഇത്തരസമാപന്നോതി ജാനാതി. അനച്ഛരിയം ചേതം. യം തഥാഗതസ്സ ഏതരഹി സബ്ബഞ്ഞുതം പത്തസ്സ ദീഘരത്തം ആജീവട്ഠമകസീലം പരിസുദ്ധം ഭവേയ്യ. യസ്സ ബോധിസത്തകാലേപി ഏവം അഹോസി.

അതീതേ കിര ഗന്ധാരരാജാ ച വേദേഹരാജാ ച ദ്വേപി സഹായകാ ഹുത്വാ കാമേസു ആദീനവം ദിസ്വാ രജ്ജാനി പുത്താനം നിയ്യാതേത്വാ ഇസിപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ ഏകസ്മിം അരഞ്ഞഗാമകേ പിണ്ഡായ ചരന്തി. പച്ചന്തോ നാമ ദുല്ലഭലോണോ ഹോതി. തതോ അലോണം യാഗും ലഭിത്വാ ഏകിസ്സായ സാലായ നിസീദിത്വാ പിവന്തി. അന്തരന്തരേ മനുസ്സാ ലോണചുണ്ണം ആഹരിത്വാ ദേന്തി. ഏകദിവസം ഏകോ വേദേഹിസിസ്സ പണ്ണേ പക്ഖിപിത്വാ ലോണചുണ്ണം അദാസി . വേദേഹിസി ഗഹേത്വാ ഉപഡ്ഢം ഗന്ധാരിസിസ്സ-സന്തികേ ഠപേത്വാ ഉപഡ്ഢം അത്തനോ സന്തികേ ഠപേസി. തതോ ഥോകം പരിഭുത്താവസേസം ദിസ്വാ, "മാ ഇദം നസ്സീ"തി പണ്ണേന വേഠേത്വാ തിണഗഹനേ ഠപേസി. പുന ഏകസ്മിം ദിവസേ യാഗുപാനകാലേ സതിം കത്വാ ഓലോകേന്തോ തം ദിസ്വാ ഗന്ധാരിസിം ഉപസങ്കമിത്വാ, "ഇതോ ഥോകം ഗണ്ഹഥ ആചരിയാ"തി ആഹ. കുതോ തേ ലദ്ധം വേദേഹിസീതി? തസ്മിം ദിവസേ പരിഭുത്താവസേസം "മാ നസ്സീ"തി മയാ ഠപിതന്തി. ഗന്ധാരിസി ഗഹേതും ന ഇച്ഛതി, അലോണകംയേവ യാഗും പിവിത്വാ വേദേഹം ഇസിം അവോച -

"ഹിത്വാ ഗാമസഹസ്സാനി, പരിപുണ്ണാനി സോളസ;
കോട്ഠാഗാരാനി ഫീതാനി, സന്നിധിം ദാനി കുബ്ബസീ"തി. (ജാം ൧.൭.൩൫);

വേദേഹിസി അവോച - "തുമ്ഹേ രജ്ജം പഹായ പബ്ബജിതാ, ഇദാനി കസ്മാ ലോണചുണ്ണമത്തസന്നിധികാരണാ പബ്ബജ്ജായ അനുച്ഛവികം ന കരോഥാ"തി? കിം മയാ കതം വേദേഹിസീതി? അഥ നം ആഹ -

“ഹിത്വാ ഗന്ധാരവിസയം, പഹൂതധനധാരിയം;
പസാസനതോ നിക്ഖന്തോ, ഇധ ദാനി പസാസസീ”തി. (ജാ॰ ൧.൭.൭൭);

ഗന്ധാരോ ആഹ -

“ധമ്മം ഭണാമി വേദേഹ, അധമ്മോ മേ ന രുച്ചതി;
ധമ്മം മേ ഭണമാനസ്സ, ന പാപമുപലിമ്പതീ”തി. (ജാ॰ ൧.൭.൭൮);

വേദേഹോ ആഹ -

“യേന കേനചി വണ്ണേന, പരോ ലഭതി രുപ്പനം;
മഹത്ഥിയമ്പി ചേ വാചം, ന തം ഭാസേയ്യ പണ്ഡിതോ”തി. (ജാ॰ ൧.൭.൭൯);

ഗന്ധാരോ ആഹ -

“കാമം രുപ്പതു വാ മാ വാ, ഭുസംവ വികിരീയതു;
ധമ്മം മേ ഭണമാനസ്സ, ന പാപമുപലിമ്പതീ”തി. (ജാ॰ ൧.൭.൮൦);

തതോ വേദേഹിസി യസ്സ സകാപി ബുദ്ധി നത്ഥി, ആചരിയസന്തികേ വിനയം ന സിക്ഖതി, സോ അന്ധമഹിംസോ വിയ വനേ ചരതീതി ചിന്തേത്വാ ആഹ -

“നോ ചേ അസ്സ സകാ ബുദ്ധി, വിനയോ വാ സുസിക്ഖിതോ;
വനേ അന്ധമഹിംസോവ, ചരേയ്യ ബഹുകോ ജനോ.

യസ്മാ ച പനിധേകച്ചേ, ആചേരമ്ഹി സുസിക്ഖിതാ;
തസ്മാ വിനീതവിനയാ, ചരന്തി സുസമാഹിതാ”തി. (ജാ॰ ൧.൭.൮൧-൮൨);

ഏവഞ്ച പന വത്വാ വേദേഹിസി അജാനിത്വാ മയാ കതന്തി ഗന്ധാരിസിം ഖമാപേസി. തേ ഉഭോപി തപം ചരിത്വാ ബ്രഹ്മലോകം അഗമംസു. ഏവം തഥാഗതസ്സ ബോധിസത്തകാലേപി ദീഘരത്തം ആജീവട്ഠമകസീലം പരിസുദ്ധം അഹോസി.

ഉത്തജ്ഝാപന്നോ അയമായസ്മാ ഭിക്ഖു യസപത്തോതി അയമായസ്മാ അമ്ഹാകം സത്ഥാ ഭിക്ഖു ഞത്തം പഞ്ഞാതഭാവം പാകടഭാവം അജ്ഝാപന്നോ നു ഖോ, സയഞ്ച പരിവാരസമ്പത്തിം പത്തോ നു ഖോ നോതി. തേന ചസ്സ പഞ്ഞാതജ്ഝാപന്നഭാവേന യസസന്നിസ്സിതഭാവേന ച കിം ഏകച്ചേ ആദീനവാ സന്ദിസ്സന്തി ഉദാഹു നോതി ഏവം സമന്നേസന്തൂതി ദസ്സേതി. **ന താവ, ഭിക്ഖവേ**തി, ഭിക്ഖവേ, യാവ ഭിക്ഖു ന രാജരാജമഹാമത്താദീസു അഭിഞ്ഞാതഭാവം വാ പരിവാരസമ്പത്തിം വാ ആപന്നോ ഹോതി, താവ ഏകച്ചേ മാനാതിമാനാദയോ ആദീനവാ ന സംവിജ്ജന്തി ഉപസന്തൂപസന്തോ വിയ സോതാപന്നോ വിയ സകദാഗാമീ വിയ ച വിഹരതി. അരിയോ നു ഖോ പുഥുജ്ജനോ നു ഖോതിപി ഞാതും ന സക്കാ ഹോതി.

യതോ ച ഖോ, ഭിക്ഖവേതി യദാ പന ഇധേകച്ചോ ഭിക്ഖു ഞാതോ ഹോതി പരിവാരസമ്പന്നോ വാ, തദാ തിണ്ഹേന സിങ്ഗേന ഗോഗണം വിജ്ഝന്തോ ദുട്ഠഗോണോ വിയ, മിഗസങ്ഘം അഭിമദ്ദമാനോ ദീപി വിയ ച അഞ്ഞേ ഭിക്ഖൂ തത്ഥ തത്ഥ വിജ്ഝന്തോ അഗാരവോ അസഭാഗവുത്തി അഗ്ഗപാദേന ഭൂമിം ഫുസന്തോ വിയ ചരതി. ഏകച്ചോ പന കുലപുത്തോ യഥാ യഥാ ഞാതോ ഹോതി യസസ്സീ, തഥാ തഥാ ഫലഭാരഭരിതോ വിയ സാലി സുട്ഠുതരം ഓനമതി, രാജരാജമഹാമത്താദീസു ഉപസങ്കമന്തേസു അകിഞ്ചനഭാവം പച്ചവേക്ഖിത്വാ സമണസഞ്ഞം ഉപട്ഠപേത്വാ ഛിന്നവിസാണഉസഭോ വിയ, ചണ്ഡാലദാരകോ വിയ ച സോരതോ നിവാതോ നീചചിത്തോ ഹുത്വാ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ചേവ സദേവകസ്സ ച ലോകസ്സ, ഹിതായ സുഖായ പടിപജ്ജതി. ഏവരൂപം പടിപത്തിം സന്ധായ ''നാസ്സ ഇധേകച്ചേ ആദീനവാ''തി ആഹ.

തഥാഗതോ പന അട്ഠസു ലോകധമ്മേസു താദീ, സോ ഹി ലാഭേപി താദീ, അലാഭേപി താദീ, യസേപി താദീ, അയസേപി താദീ, പസംസായപി താദീ, നിന്ദായപി താദീ, സുഖേപി താദീ, ദുക്ഖേപി താദീ, തസ്മാ സബ്ബാകാരേന നാസ്സ ഇധേകച്ചേ ആദീനവാ സംവിജ്ജന്തി. **അഭയൂപരതോ**തി അഭയോ ഹുത്വാ ഉപരതോ, അച്ചന്തൂപരതോ സതതൂപരതോതി അത്ഥോ. ന വാ ഭയേന ഉപരതോതിപി അഭയൂപരതോ. ചത്താരി ഹി ഭയാനി കിലേസഭയം വട്ടഭയം ദുഗ്ഗതിഭയം ഉപവാദഭയന്തി. പുഥുജ്ജനോ ചതൂഹിപി ഭയേഹി ഭായതി. സേക്ഖാ തീഹി, തേസഞ്ഹി ദുഗ്ഗതിഭയം പഹീനം, ഇതി സത്ത സേക്ഖാ ഭയൂപരതാ, ഖീണാസവോ അഭയൂപരതോ നാമ, തസ്സ ഹി ഏകമ്പി ഭയം നത്ഥി. കിം പരവാദഭയം നത്ഥീതി? നത്ഥി. പരാനുദ്ദയം പന പടിച്ച, ''മാദിസം ഖീണാസവം പടിച്ച സത്താ മാ നസ്സന്തൂ''തി ഉപവാദം രക്ഖതി. മൂലുപ്പലവാപിവിഹാരവാസീ യസത്ഥേരോ വിയ.

ഥേരോ കിര മൂലുപ്പലവാപിഗാമം പിണ്ഡായ പാവിസി. അഥസ്സ ഉപട്ഠാകകുലദ്വാരം പത്തസ്സ പത്തം ഗഹേത്വാ ഥണ്ഡിലപീഠകം നിസ്സായ ആസനം പഞ്ഞപേസും. അമച്ചധീതാപി തംയേവ പീഠകം നിസ്സായ പരതോഭാഗേ നീചതരം ആസനം പഞ്ഞാപേത്വാ നിസീദി. ഏകോ നേവാസികോ ഭിക്ഖു പച്ഛാ പിണ്ഡായ പവിട്ഠോ ദ്വാരേ ഠത്വാവ ഓലോകേന്തോ ഥേരോ അമച്ചധീതരാ സദ്ധിം ഏകമഞ്ചേ നിസിന്നോതി സല്ലക്ഖേത്വാ, ''അയം പംസുകൂലികോ വിഹാരേവ ഉപസന്തൂപസന്തോ വിയ വിഹരതി, അന്തോഗാമേ പന ഉപട്ഠായികാഹി സദ്ധിം ഏകമഞ്ചേ നിസീദതീ''തി ചിന്തേത്വാ, ''കിം നു ഖോ മയാ ദുദ്ദിട്ഠ''ന്തി പുനപ്പുനം ഓലോകേത്വാ തഥാസഞ്ഞീവ ഹുത്വാ പക്കാമി. ഥേരോപി ഭത്തകിച്ചം കത്വാ വിഹാരം ഗന്ത്വാ വസനട്ഠാനം പവിസിത്വാ ദ്വാരം പിധായ നിസീദി. നേവാസികോപി കതഭത്തകിച്ചോ വിഹാരം ഗന്ത്വാ, ''തം പംസുകൂലികം നിഗ്ഗണ്ഹിത്വാ വിഹാരാ നിക്കഡ്ഢിസ്സാമീ''തി അസഞ്ഞതനീഹാരേന ഥേരസ്സ വസനട്ഠാനം ഗന്ത്വാ പരിഭോഗഘടതോ ഉലുങ്കേന ഉദകം ഗഹേത്വാ മഹാസദ്ദം കരോന്തോ പാദേ ധോവി. ഥേരോ, ''കോ നു ഖോ അയം അസഞ്ഞതചാരികോ''തി ആവജ്ജന്തോ സബ്ബം ഞത്വാ, ''അയം മയി മനം പദോസേത്വാ അപായൂപഗോ മാ അഹോസീ''തി വേഹാസം അബ്ഭുഗ്ഗന്ത്വാ കണ്ണികാമണ്ഡലസമീപേ പല്ലങ്കേന നിസീദി. നേവാസികോ ദുട്ഠാകാരേന ഘടികം ഉക്ഖിപിത്വാ ദ്വാരം വിവരിത്വാ അന്തോ പവിട്ഠോ ഥേരം അപസ്സന്തോ, ''ഹേട്ഠാമഞ്ചം പവിട്ഠോ ഭവിസ്സതീ''തി

ഓലോകേത്വാ തഥാപി അപസ്സന്തോ നിക്ഖമിതും ആരഭി. ഥേരോ ഉക്കാസി. ഇതരോ ഉദ്ധം ഓലോകേന്തോ ദിസ്വാ അധിവാസേതും അസക്കോന്തോ ഏവമാഹ - ''പതിരൂപം തേ, ആവുസോ, പംസുകൂലിക ഏവം ആനുഭാവസമ്പന്നസ്സ ഉപട്ഠായികായ സദ്ധിം ഏകമഞ്ചേ നിസീദിതു''ന്തി. പബ്ബജിതാ നാമ, ഭന്തേ, മാതുഗാമേന സദ്ധിം ന ഏകമഞ്ചേ നിസീദന്തി, തുമ്ഹേഹി പന ദുദ്ദിട്ഠമേതന്തി. ഏവം ഖീണാസവാ പരാനുദ്ദയായ ഉപവാദം രക്ഖന്തി.

ഖയാ രാഗസ്സാതി രാഗസ്സ ഖയേനേവ. വീതരാഗത്താ കാമേ ന പടിസേവതി, ന പടിസങ്ഖായ വാരേത്വാതി. **തഞ്ചേ**തി ഏവം തഥാഗതസ്സ കിലേസപ്പഹാനം ഞത്വാ തത്ഥ തത്ഥ ഠിതനിസിന്നകാലാദീസുപി ചതുപരിസമജ്ഝേ അലങ്കതധമ്മാസനേ നിസീദിത്വാപി ഇതിപി സത്ഥാ വീതരാഗോ വീതദോസോ വീതമോഹോ വന്തകിലേസോ പഹീനമലോ അബ്ഭാ മുത്തപുണ്ണചന്ദോ വിയ സുപരിസുദ്ധോതി ഏവം തഥാഗതസ്സ കിലേസപ്പഹാനേ വണ്ണം കഥയമാനം തം വീമംസകം ഭിക്ഖും പരേ ഏവം പുച്ഛേയ്യും ചേതി അത്ഥോ.

ആകാരാതി കാരണാനി. **അന്വയാ**തി അനുബുദ്ധിയോ. **സങ്ഘേ വാ വിഹരന്തോ**തി അപ്പേകദാ അപരിച്ഛിന്നഗണനസ്സ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ മജ്ഝേ വിഹരന്തോ. **ഏകോ വാ വിഹരന്തോ**തി ഇച്ഛാമഹം, ഭിക്ഖവേ , അഡ്ഢമാസം പടിസല്ലീയിതുന്തി, തേമാസം പടിസല്ലീയിതുന്തി ഏവം പടിസല്ലാനേ ചേവ പാലിലേയ്യകവനസണ്ഡേ ച ഏകകോ വിഹരന്തോ. **സുഗതാ**തി സുട്ഠുഗതാ സുപ്പടിപന്നാ കാരകാ യുത്തപയുത്താ. ഏവരൂപാപി ഹി ഏകച്ചേ ഭിക്ഖൂ അത്ഥി. **ദുഗ്ഗതാ**തി ദുട്ഠുഗതാ ദുപ്പടിപന്നാ കായദള്ഹിബഹുലാ വിസ്സട്ഠകമ്മട്ഠാനാ. ഏവരൂപാപി ഏകച്ചേ അത്ഥി. **ഗണമനുസാസന്തീ**തി ഗണബന്ധനേന ബദ്ധാ ഗണാരാമാ ഗണബഹുലികാ ഹുത്വാ ഗണം പരിഹരന്തി. ഏവരൂപാപി ഏകച്ചേ അത്ഥി. തേസം പടിപക്ഖഭൂതാ ഗണതോ നിസ്സടാ വിസംസട്ഠാ വിപ്പമുത്തവിഹാരിനോപി അത്ഥി.

ആമിസേസു സന്ദിസ്സന്തീതി ആമിസഗിദ്ധാ ആമിസചക്ഖുകാ ചതുപച്ചയആമിസത്ഥമേവ ആഹിണ്ഡമാനാ ആമിസേസു സന്ദിസ്സമാനകഭിക്ഖൂപി അത്ഥി. ആമിസേന അനുപലിത്താ ചതൂഹി പച്ചയേഹി വിനിവത്തമാനസാ അബ്ഭാ മുത്തചന്ദസദിസാ ഹുത്വാ വിഹരമാനാപി അത്ഥി. **നായമായസ്മാ തം തേന അവജാനാതീ**തി അയം ആയസ്മാ സത്ഥാ തായ തായ പടിപത്തിയാ തം തം പുഗ്ഗലം നാവജാനാതി, അയം പടിപന്നോ കാരകോ, അയം ഗണതോ നിസ്സടോ വിസംസട്ഠോ. അയം ആമിസേന അനുപലിത്തോ പച്ചയേഹി വിനിവത്തമാനസോ അബ്ഭാ മുത്തോ ചന്ദിമാ വിയാതി ഏവമസ്സ ഗേഹസിതവസേന ഉസ്സാദനാപി നത്ഥി. അയം ദുപ്പടിപന്നോ അകാരകോ കായദള്ഹിബഹുലോ വിസ്സട്ഠകമ്മട്ഠാനോ, അയം ഗണബന്ധനബദ്ധോ, അയം ആമിസഗിദ്ധോ ലോലോ ആമിസചക്ഖുകോതി ഏവമസ്സ ഗേഹസിതവസേന അപസാദനാപി നത്ഥീതി അത്ഥോ. ഇമിനാ കിം കഥിതം ഹോതി? തഥാഗതസ്സ സത്തേസു താദിഭാവോ കഥിതോ ഹോതി. അയഞ്ഹി -

''വധകസ്സ ദേവദത്തസ്സ, ചോരസ്സങ്ഗുലിമാലിനോ;
ധനപാലേ രാഹുലേ ച, സബ്ബേസം സമകോ മുനീ''തി. (മി॰ പ॰ ൬.൬.൫);

ര്വ്വന്. തത്ര, ഭിക്ഖവേതി തേസു ദ്വീസു വീമംസകേസു. യോ, ''കേ പനായസ്മതോ ആകാരാ''തി പുച്ഛായം ആഗതോ ഗണ്ഠിവീമംസകോ ച, യോ ''അഭയൂപരതോ അയമായസ്മാ''തി ആഗതോ മൂലവീമംസകോ ച. തേസു മൂലവീമംസകേന തഥാഗതോവ ഉത്തരി പടിപുച്ഛിതബ്ബോ. സോ ഹി പുബ്ബേ പരസ്സേവ കഥായ നിട്ഠംഗതോ. പരോ ച നാമ ജാനിത്വാപി കഥേയ്യ അജാനിത്വാപി. ഏവമസ്സ കഥാ ഭൂതാപി ഹോതി അഭൂതാപി, തസ്മാ പരസ്സേവ കഥായ നിട്ഠം അഗന്ത്വാ തതോ ഉത്തരി തഥാഗതോവ പടിപുച്ഛിതബ്ബോതി അത്ഥോ.

ബ്യാകരമാനോതി ഏത്ഥ യസ്മാ തഥാഗതസ്സ മിച്ഛാബ്യാകരണം നാമ നത്ഥി, തസ്മാ സമ്മാ മിച്ഛാതി അവത്വാ ബ്യാകരമാനോത്വേവ വുത്തം. **ഏതം പഥോഹമസ്മി ഏതം ഗോചരോ**തി ഏസ മയ്ഹം പഥോ ഏസ ഗോചരോതി അത്ഥോ. ''ഏതാപാഥോ''തിപി പാഠോ, തസ്സത്ഥോ മയ്ഹം ആജീവട്ഠമകസീലം പരിസുദ്ധം, സ്വാഹം തസ്സ പരിസുദ്ധഭാവേന വീമംസകസ്സ ഭിക്ഖുനോ ഞാണമുഖേ ഏതാപാഥോ, ഏവം ആപാഥം ഗച്ഛാമീതി വുത്തം ഹോതി. **നോ ച തേന തമ്മയോ**തി തേനപി ചാഹം പരിസുദ്ധേന സീലേന ന തമ്മയോ, ന സതണ്ഹോ, പരിസുദ്ധസീലത്താവ നിത്തണ്ഹോഹമസ്മീതി ദീപേതി.

ഉത്തരുത്തരിം പണീതപണീതന്തി ഉത്തരുത്തരിം ചേവ പണീതതരഞ്ച കത്വാ ദേസേതി. **കണ്ഹസുക്കസപ്പടിഭാഗ**ന്തി കണ്ഹം ചേവ സുക്കഞ്ച, തഞ്ച ഖോ സപ്പടിഭാഗം സവിപക്ഖം കത്വാ, കണ്ഹം പടിബാഹിത്വാ സുക്കന്തി സുക്കം പടിബാഹിത്വാ കണ്ഹന്തി ഏവം സപ്പടിഭാഗം കത്വാ കണ്ഹസുക്കം ദേസേതി. കണ്ഹം ദേസേന്തോപി സഉസ്സാഹം സവിപാകം ദേസേതി, സുക്കം ദേസേന്തോപി സഉസ്സാഹം സവിപാകം ദേസേതി. **അഭിഞ്ഞായ ഇധേകച്ചം ധമ്മം ധമ്മേസു നിട്ഠം ഗച്ഛതീ**തി തസ്മിം ദേസിതേ ധമ്മേ ഏകച്ചം പടിവേധധമ്മം അഭിഞ്ഞായ തേന പടിവേധധമ്മേന ദേസനാധമ്മേ നിട്ഠം ഗച്ഛതി. **സത്ഥരി പസീദതീ**തി ഏവം ധമ്മേ നിട്ഠം ഗന്ത്വാ ഭിയ്യോസോമത്തായ സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ സോ ഭഗവാതി സത്ഥരി പസീദതി. തേന പന ഭഗവതാ യോ ധമ്മോ അക്ഖാതോ, സോപി സ്വാക്ഖാതോ ഭഗവതാ ധമ്മോ നിയ്യാനികത്താ. യ്വാസ്സ തം ധമ്മം പടിപന്നോ സങ്ഘോ, സോപി സുപ്പടിപന്നോ വങ്കാദിദോസരഹിതം പടിപദം പടിപന്നത്താതി ഏവം ധമ്മേ സങ്ഘേപി പസീദതി. **തഞ്ചേ**തി തം ഏവം പസന്നം തത്ഥ തത്ഥ തിണ്ണം രതനാനം വണ്ണം കഥേന്തം ഭിക്ഖും.

ര്ന്ം. ഇമേഹി ആകാരേഹീതി ഇമേഹി സത്ഥുവീമംസനകാരണേഹി. **ഇമേഹി പദേഹീ**തി ഇമേഹി അക്ഖരസമ്പിണ്ഡനപദേഹി. **ഇമേഹി ബ്യഞ്ജനേഹീ**തി ഇമേഹി ഇധ വുത്തേഹി അക്ഖരേഹി. **സദ്ധാ നിവിട്ഠാ**തി ഓകപ്പനാ പതിട്ഠിതാ. **മൂലജാതാ**തി സോതാപത്തിമഗ്ഗവസേന സഞ്ജാതമൂലാ. സോതാപത്തിമഗ്ഗോ ഹി സദ്ധായ മൂലം നാമ. **ആകാരവതീ**തി കാരണം പരിയേസിത്വാ ഗഹിതത്താ സകാരണാ. **ദസ്സനമൂലികാ**തി സോതാപത്തിമഗ്ഗമൂലികാ. സോ ഹി ദസ്സനന്തി വുച്ചതി. **ദള്ഹാ**തി ഥിരാ. **അസംഹാരിയാ**തി ഹരിതും ന സക്കാ. **സമണേന വാ**തി സമിതപാപസമണേന വാ. **ബ്രാഹ്മണേന വാ**തി ബാഹിതപാപബ്രാഹ്മണേന വാ. **ദേവേന വാ**തി ഉപപത്തിദേവേന വാ. **മാരേന വാ**തി വസവത്തിമാരേന വാ, സോതാപന്നസ്സ ഹി വസവത്തിമാരേനാപി സദ്ധാ അസംഹാരിയാ ഹോതി സൂരമ്ബട്ഠസ്സ വിയ.

സോ കിര സത്ഥു ധമ്മദേസനം സുത്വാ സോതാപന്നോ ഹുത്വാ ഗേഹം ആഗതോ. അഥ മാരോ ദ്വത്തിംസവരലക്ഖണപ്പടിമണ്ഡിതം ബുദ്ധരൂപം മാപേത്വാ തസ്സ ഘരദ്വാരേ ഠത്വാ - "സത്ഥാ ആഗതോ"തി സാസനം പഹിണി. സൂരോ ചിന്തേസി, "അഹം ഇദാനേവ സത്ഥു സന്തികാ ധമ്മം സുത്വാ ആഗതോ, കിം നു ഖോ ഭവിസ്സതീ"തി ഉപസങ്കമിത്വാ സത്ഥുസഞ്ഞായ വന്ദിത്വാ അട്ഠാസി. മാരോ ആഹ - "യം തേ മയാ, സൂരമ്ബട്ഠ, രൂപം അനിച്ചം…പേ॰… വിഞ്ഞാണം അനിച്ചന്തി കഥിതം, തം അനുപധാരേത്വാവ സഹസാ മയാ ഏവം വുത്തം. തസ്മാ ത്വം രൂപം നിച്ചം…പേ॰… വിഞ്ഞാണം നിച്ചന്തി ഗണ്ഹാഹീ"തി. സൂരോ ചിന്തേസി - "അട്ഠാനമേതം, യം ബുദ്ധാ അനുപധാരേത്വാ അപച്ചക്ഖം കത്വാ കിഞ്ചി കഥേയ്യും, അദ്ധാ അയം മയ്ഹം വിബാധനത്ഥം മാരോ ആഗതോ"തി. തതോ നം ത്വം മാരോതി ആഹ. സോ മുസാവാദം കാതും നാസക്ഖി, ആമ മാരോസ്മീതി പടിജാനി. കസ്മാ ആഗതോസീതി വുത്തേ തവ സദ്ധാചാലനത്ഥന്തി ആഹ. കണ്ഹ പാപിമ, ത്വം താവ ഏകകോ തിട്ഠ, താദിസാനം മാരാനം സതമ്പി സഹസ്സമ്പി മമ സദ്ധം ചാലേതും അസമത്ഥം, മഗ്ഗേന ആഗതാ സദ്ധാ നാമ സിലാപഥവിയം പതിട്ഠിതസിനേരു വിയ അചലാ ഹോതി, കിം ത്വം ഏത്ഥാതി അച്ഛരം പഹരി. സോ ഠാതും അസക്കോന്തോ തത്ഥേവന്തരധായി. **ബ്രഹ്മുനാ വാ**തി ബ്രഹ്മകായികാദീസു അഞ്ഞതരബ്രഹ്മുനാ വാ. **കേനചി വാ ലോകസ്മി**ന്തി ഏതേ സമണാദയോ ഠപേത്വാ അഞ്ഞേനപി കേനചി വാ ലോകസ്മിം ഹരിതും ന സക്കാ. **ധമ്മസമന്നേസനാ**തി സഭാവസമന്നേസനാ. **ധമ്മതാസുസമന്നിട്ഠോ**തി ധമ്മതായ സുസമന്നിട്ഠോ, സഭാവേനേവ സുട്ഠു സമന്നേസിതോ ഹോതീതി അത്ഥോ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

വീമംസകസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮. കോസമ്ബിയസുത്തവണ്ണനാ

൪൯൮. ഏവം മേ സുതന്തി കോസമ്ബിയസുത്തം. തത്ഥ **കോസമ്ബിയ**ന്തി ഏവംനാമകേ നഗരേ. തസ്സ കിര നഗരസ്സ ആരാമപോക്ഖരണീആദീസു തേസു തേസു ഠാനേസു കോസമ്ബരുക്ഖാവ ഉസ്സന്നാ അഹേസും, തസ്മാ കോസമ്ബീതി സങ്ഖം അഗമാസി. കുസമ്ബസ്സ നാമ ഇസിനോ അസ്സമതോ അവിദൂരേ മാപിതത്താതിപി ഏകേ. **ഘോസിതാരാമേ**തി ഘോസിതസേട്ഠിനാ കാരിതേ ആരാമേ.

പുബ്ബേ കിര അദ്ദിലരട്ഠം നാമ അഹോസി. തതോ കോതൂഹലകോ നാമ ദലിദ്ദോ ഛാതകഭയേന സപുത്തദാരോ കേദാരപരിച്ഛിന്നം സുഭിക്ഖം രട്ഠം ഗച്ഛന്തോ പുത്തം വഹിതും അസക്കോന്തോ ഛഡ്ഡേത്വാ അഗമാസി. മാതാ നിവത്തിത്വാ തം ഗഹേത്വാ ഗതാ. തേ ഏകം ഗോപാലകഗാമകം പവിസിംസു, ഗോപാലകാനഞ്ച തദാ പഹുതപായസോ പടിയത്തോ ഹോതി, തതോ പായസം ലഭിത്വാ ഭുഞ്ജിംസു. അഥ സോ പുരിസോ പഹൂതപായസം ഭുഞ്ജിത്വാ ജീരാപേതും അസക്കോന്തോ രത്തിഭാഗേ കാലം കത്വാ തത്ഥേവ സുനഖിയാ കുച്ഛിമ്ഹി പടിസന്ധിം ഗഹേത്വാ കുക്കുരോ ജാതോ. സോ ഗോപാലകസ്സ പിയോ അഹോസി മനാപോ, ഗോപാലകോ ച പച്ചേകബുദ്ധം ഉപട്ഠാസി. പച്ചേകബുദ്ധോപി ഭത്തകിച്ചാവസാനേ കുക്കുരസ്സ ഏകം പിണ്ഡം ദേതി. സോ

പച്ചേകബുദ്ധേ സിനേഹം ഉപ്പാദേത്വാ ഗോപാലകേന സദ്ധിം പണ്ണസാലമ്പി ഗച്ഛതി.

സോ ഗോപാലകേ അസന്നിഹിതേ ഭത്തവേലായ സയമേവ ഗന്ത്വാ കാലാരോചനത്ഥം പണ്ണസാലദ്വാരേ ഭുസ്സതി, അന്തരാമഗ്ഗേപി ചണ്ഡമിഗേ ദിസ്വാ ഭുസ്സിത്വാ പലാപേതി. സോ പച്ചേകബുദ്ധേ മുദുകേന ചിത്തേന കാലം കത്വാ ദേവലോകേ നിബ്ബത്തി. തത്രസ്സ ഘോസകദേവപുത്തോത്വേവ നാമം അഹോസി. സോ ദേവലോകതോ ചവിത്വാ കോസമ്ബിയം ഏകസ്മിം കുലഘരേ നിബ്ബത്തി. തം അപുത്തകോ സേട്ഠി തസ്സ മാതാപിതൂനം ധനം ദത്വാ പുത്തം കത്വാ അഗ്ഗഹേസി. അഥ സോ അത്തനോ പുത്തേ ജാതേ സത്തക്ഖത്തും മാരാപേതും ഉപക്കമി. സോ പുഞ്ഞവന്തതായ സത്തസുപി ഠാനേസു മരണം അപ്പത്വാ അവസാനേ ഏകായ സേട്ഠിധീതായ വേയ്യത്തിയേന ലദ്ധജീവികോ അപരഭാഗേ പിതുഅച്ചയേന സേട്ഠിട്ഠാനം പത്വാ **ഘോസിതസേട്ഠി** നാമ ജാതോ. അഞ്ഞേപി കോസമ്ബിയം കുക്കുടസേട്ഠി പാവാരികസേട്ഠീതി ദ്വേ സേട്ഠിനോ സന്തി. ഇമേഹി സദ്ധിം തയോ അഹേസും.

തേന ച സമയേന തേസം സഹായകാനം സേട്ഠീനം കുലൂപകാ പഞ്ചസതാ ഇസയോ പബ്ബതപാദേ വസിംസു. തേ കാലേന കാലം ലോണമ്ബിലസേവനത്ഥായ മനുസ്സപഥം ആഗച്ഛന്തി. അഥേകസ്മിം വാരേ ഗിമ്ഹസമയേ മനുസ്സപഥം ആഗച്ഛന്താ നിരുദകമഹാകന്താരം അതിക്കമിത്വാ കന്താരപരിയോസാനേ മഹന്തം നിഗ്രോധരുക്ഖം ദിസ്വാ ചിന്തേസും - “യാദിസോ അയം രുക്ഖോ, അദ്ധാ ഏത്ഥ മഹേസക്ഖായ ദേവതായ ഭവിതബ്ബം, സാധു വതസ്സ, സചേ നോ പാനീയം വാ ഭോജനീയം വാ ദദേയ്യാ”തി. ദേവതാ ഇസീനം അജ്ഝാസയം വിദിത്വാ ഇമേസം സങ്ഗഹം കരിസ്സാമീതി അത്തനോ ആനുഭാവേന വിടപന്തരതോ നങ്ഗലസീസമത്തം ഉദകധാരം പവത്തേസി. ഇസിഗണോ രജതക്ഖന്ധസദിസം ഉദകവട്ടിം ദിസ്വാ അത്തനോ ഭാജനേഹി ഉദകം ഗഹേത്വാ പരിഭോഗം കത്വാ ചിന്തേസി - “ദേവതായ അമ്ഹാകം പരിഭോഗഉദകം ദിന്നം, ഇദം പന അഗാമകം മഹാഅരഞ്ഞം, സാധു വതസ്സ, സചേ നോ ആഹാരമ്പി ദദേയ്യാ”തി. ദേവതാ ഇസീനം ഉപസംകപ്പനവസേന ദിബ്ബാനി യാഗുഖജ്ജകാദീനി ദത്വാ സന്തപ്പേസി. ഇസയോ ചിന്തയിംസു - “ദേവതായ അമ്ഹാകം പരിഭോഗഉദകമ്പി ഭോജനമ്പി സബ്ബം ദിന്നം, സാധു വതസ്സ, സചേ നോ അത്താനം ദസ്സേയ്യാ”തി.

ദേവതാ തേസം അജ്ഝാസയം വിദിത്വാ ഉപഡ്ഢകായം ദസ്സേസി. തേ ആഹംസു - “ദേവതേ, മഹതീ തേ സമ്പത്തി, കിം കമ്മം കത്വാ ഇമം സമ്പത്തിം അധിഗതാസീ”തി? ഭന്തേ, നാതിമഹന്തം പരിത്തകം കമ്മം കത്വാതി. ഉപഡ്ഢഉപോസഥകമ്മം നിസ്സായ ഹി ദേവതായ സാ സമ്പത്തി ലദ്ധാ.

അനാഥപിണ്ഡികസ്സ കിര ഗേഹേ അയം ദേവപുത്തോ കമ്മകാരോ അഹോസി. സേട്ഠിസ്സ ഹി ഗേഹേ ഉപോസഥദിവസേസു അന്തമസോ ദാസകമ്മകാരേ ഉപാദായ സബ്ബോ ജനോ ഉപോസഥികോ ഹോതി. ഏകദിവസം അയം കമ്മകാരോ ഏകകോവ പാതോ ഉട്ഠായ കമ്മന്തം ഗതോ. മഹാസേട്ഠി നിവാപം ലഭനമനുസ്സേ സല്ലക്ഖേന്തോ ഏതസ്സേവേകസ്സ അരഞ്ഞം ഗതഭാവം ഞത്വാ അസ്സ സായമാസത്ഥായ നിവാപം അദാസി. ഭത്തകാരികാ ദാസീ ഏകസ്സേവ ഭത്തം പചിത്വാ അരഞ്ഞതോ ആഗതസ്സ ഭത്തം വഡ്ഢേത്വാ അദാസി, കമ്മകാരോ ആഹ - “അഞ്ഞേസു ദിവസേസു ഇമസ്മിം കാലേ

ഗേഹം ഏകസദ്ദം അഹോസി, അജ്ജ അതിവിയ സന്നിസിന്നം, കിം നു ഖോ ഏത''ന്തി ? തസ്സ സാ ആചിക്ഖി - ''അജ്ജ ഇമസ്മിം ഗേഹേ സബ്ബേ മനുസ്സാ ഉപോസഥികാ, മഹാസേട്ഠി തുയ്ഹേവേകസ്സ നിവാപം അദാസീ''തി. ഏവം അമ്മാതി? ആമ സാമീതി. ഇമസ്മിം കാലേ ഉപോസഥം സമാദിന്നസ്സ ഉപോസഥകമ്മം ഹോതി ന ഹോതീതി മഹാസേട്ഠിം പുച്ഛ അമ്മാതി? തായ ഗന്ത്വാ പുച്ഛിതോ മഹാസേട്ഠി ആഹ - ''സകലഉപോസഥകമ്മം ന ഹോതി, ഉപഡ്ഢകമ്മം പന ഹോതി, ഉപോസഥികോ ഹോതൂ''തി . കമ്മകാരോ ഭത്തം അഭുഞ്ജിത്വാ മുഖം വിക്ഖാലേത്വാ ഉപോസഥികോ ഹുത്വാ വസനട്ഠാനം ഗന്ത്വാ നിപജ്ജി. തസ്സ ആഹാരപരിക്ഖീണകായസ്സ രത്തിം വാതോ കുപ്പി. സോ പച്ചൂസസമയേ കാലം കത്വാ ഉപഡ്ഢഉപോസഥകമ്മനിസ്സന്ദേന മഹാവട്ടനിഅടവിയം നിഗ്രോധരുക്ഖേ ദേവപുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി. സോ തം പവത്തിം ഇസീനം ആരോചേസി.

ഇസയോ തുമ്ഹേഹി മയം ബുദ്ധോ, ധമ്മോ, സങ്ഘോതി അസുതപുബ്ബം സാവിതാ, ഉപ്പന്നോ നു ഖോ ലോകേ ബുദ്ധോതി? ആമ, ഭന്തേ, ഉപ്പന്നോതി. ഇദാനി കുഹിം വസതീതി? സാവത്ഥിം നിസ്സായ ജേതവനേ, ഭന്തേതി. ഇസയോ തിട്ഠഥ താവ തുമ്ഹേ മയം സത്ഥാരം പസ്സിസ്സാമാതി ഹട്ഠതുട്ഠാ നിക്ഖമിത്വാ അനുപുബ്ബേന കോസമ്ബിനഗരം സമ്പാപുണിംസു. മഹാസേട്ഠിനോ, ''ഇസയോ ആഗതാ''തി പച്ചുഗ്ഗമനം കത്വാ, ''സ്വേ അമ്ഹാകം ഭിക്ഖം ഗണ്ഹഥ, ഭന്തേ''തി നിമന്തേത്വാ പുനദിവസേ ഇസിഗണസ്സ മഹാദാനം അദംസു. ഇസയോ ഭുഞ്ജിത്വാവ ഗച്ഛാമാതി ആപുച്ഛിംസു. തുമ്ഹേ, ഭന്തേ, അഞ്ഞസ്മിം കാലേ ഏകമ്പി മാസം ദ്വേപി തയോപി ചത്താരോപി മാസേ വസിത്വാ ഗച്ഛഥ. ഇമസ്മിം പന വാരേ ഹിയ്യോ ആഗന്ത്വാ അജ്ജേവ ഗച്ഛാമാതി വദഥ, കിമിദന്തി? ആമ ഗഹപതയോ ബുദ്ധോ ലോകേ ഉപ്പന്നോ, ന ഖോ പന സക്കാ ജീവിതന്തരായോ വിദിതും, തേന മയം തുരിതാ ഗച്ഛാമാതി. തേന ഹി, ഭന്തേ, മയമ്പി ഗച്ഛാമ, അമ്ഹേഹി സദ്ധിംയേവ ഗച്ഛഥാതി. തുമ്ഹേ അഗാരിയാ നാമ മഹാജടാ, തിട്ഠഥ തുമ്ഹേ, മയം പുരേതരം ഗമിസ്സാമാതി നിക്ഖമിത്വാ ഏകസ്മിം ഠാനേ ദ്വേപി ദിവസാനി അവസിത്വാ തുരിതഗമനേനേവ സാവത്ഥിം പത്വാ ജേതവനവിഹാരേ സത്ഥു സന്തികമേവ അഗമംസു. സത്ഥു മധുരധമ്മകഥം സുത്വാ സബ്ബേവ പബ്ബജിത്വാ അരഹത്തം പാപുണിംസു.

തേപി തയോ സേട്ഠിനോ പഞ്ചഹി പഞ്ചഹി സകടസതേഹി സപ്പിമധുഫാണിതാദീനി ചേവ പട്ടുന്നദുകൂലാദീനി ച ആദായ കോസമ്ബിതോ നിക്ഖമിത്വാ അനുപുബ്ബേന സാവത്ഥിം പത്വാ ജേതവനസാമന്തേ ഖന്ധാവാരം ബന്ധിത്വാ സത്ഥു സന്തികം ഗന്ത്വാ വന്ദിത്വാ പടിസന്ഥാരം കത്വാ ഏകമന്തം നിസീദിംസു. സത്ഥാ തിണ്ണമ്പി സഹായകാനം മധുരധമ്മകഥം കഥേസി. തേ ബലവസോമനസ്സജാതാ സത്ഥാരം നിമന്തേത്വാ പുനദിവസേ മഹാദാനം അദംസു. പുന നിമന്തേത്വാ പുനദിവസേതി ഏവം അഡ്ഢമാസം ദാനം ദത്വാ, ''അമ്ഹാകം ജനപദം ആഗമനായ പടിഞ്ഞം ദേഥാ''തി പാദമൂലേ നിപജ്ജിംസു. ഭഗവാ, ''സുഞ്ഞാഗാരേ ഖോ ഗഹപതയോ തഥാഗതാ അഭിരമന്തീ''തി ആഹ. ഏത്താവതാ പടിഞ്ഞാ ദിന്നാ നാമ ഹോതീതി ഗഹപതയോ സല്ലക്ഖേത്വാ ദിന്നാ നോ ഭഗവതാ പടിഞ്ഞാതി ദസബലം വന്ദിത്വാ നിക്ഖമിത്വാ അന്തരാമഗ്ഗേ യോജനേ യോജനേ ഠാനേ വിഹാരം കാരേത്വാ അനുപുബ്ബേന കോസമ്ബിം പത്വാ, ''ലോകേ ബുദ്ധോ ഉപ്പന്നോ''തി കഥയിംസു. തയോപി ജനാ

അത്തനോ അത്തനോ ആരാമേ മഹന്തം ധനപരിച്ചാഗം കത്വാ ഭഗവതോ വസനത്ഥായ വിഹാരേ കാരാപയിംസു. തത്ഥ കുക്കുടസേട്ഠിനാ കാരിതോ **കുക്കുടാരാമോ** നാമ അഹോസി. പാവാരികസേട്ഠിനാ അമ്ബവനേ കാരിതോ **പാവാരികമ്ബവനോ** നാമ അഹോസി. ഘോസിതേന കാരിതോ **ഘോസിതാരാമോ** നാമ അഹോസി. തം സന്ധായ വുത്തം - ''ഘോസിതസേട്ഠിനാ കാരിതേ ആരാമേ''തി.

ഭണ്ഡനജാതാതിആദീസു കലഹസ്സ പുബ്ബഭാഗോ ഭണ്ഡനം നാമ, തം ജാതം ഏതേസന്തി **ഭണ്ഡനജാതാ**. ഹത്ഥപരാമാസാദിവസേന മത്ഥകം പത്തോ കലഹോ ജാതോ ഏതേസന്തി **കലഹജാതാ**. വിരുദ്ധഭൂതം വാദന്തി വിവാദം, തം ആപന്നാതി **വിവാദാപന്നാ. മുഖസത്തീഹീ**തി വാചാസത്തീഹി. **വിതുദന്താ**തി വിജ്ഝന്താ. **തേ ന ചേവ അഞ്ഞമഞ്ഞം സഞ്ഞാപേന്തി ന ച സഞ്ഞത്തിം ഉപേന്തീ**തി തേ അത്ഥഞ്ച കാരണഞ്ച ദസ്സേത്വാ നേവ അഞ്ഞമഞ്ഞം ജാനാപേന്തി. സചേപി സഞ്ഞാപേതും ആരഭന്തി, തഥാപി സഞ്ഞത്തിം ന ഉപേന്തി, ജാനിതും ന ഇച്ഛന്തീതി അത്ഥോ. നിജ്ഝത്തിയാപി ഏസേവ നയോ. ഏത്ഥ ച **നിജ്ഝത്തീ**തി സഞ്ഞത്തിവേവചനമേവേതം. കസ്മാ പനേതേ ഭണ്ഡനജാതാ അഹേസുന്തി? അപ്പമത്തകേന കാരണേന.

ദ്വേ കിര ഭിക്ഖൂ ഏകസ്മിം ആവാസേ വസന്തി വിനയധരോ ച സുത്തന്തികോ ച. തേസു സുത്തന്തികോ ഭിക്ഖു ഏകദിവസം വച്ചകുടിം പവിട്ഠോ ആചമനഉദകാവസേസം ഭാജനേ ഠപേത്വാവ നിക്ഖമി. വിനയധരോ പച്ഛാ പവിട്ഠോ തം ഉദകം ദിസ്വാ നിക്ഖമിത്വാ തം ഭിക്ഖും പുച്ഛി, ആവുസോ, തയാ ഇദം ഉദകം ഠപിതന്തി? ആമ, ആവുസോതി. ത്വമേത്ഥ ആപത്തിഭാവം ന ജാനാസീതി? ആമ ന ജാനാമീതി. ഹോതി, ആവുസോ, ഏത്ഥ ആപത്തീതി. സചേ ഹോതി ദേസേസ്സാമീതി. സചേ പന തേ, ആവുസോ, അസഞ്ചിച്ച അസതിയാ കതം, നത്ഥി തേ ആപത്തീതി. സോ തസ്സാ ആപത്തിയാ അനാപത്തിദിട്ഠി അഹോസി.

വിനയധരോ അത്തനോ നിസ്സിതകാനം, ''അയം സുത്തന്തികോ ആപത്തിം ആപജ്ജമാനോപി ന ജാനാതീ''തി ആരോചേസി. തേ തസ്സ നിസ്സിതകേ ദിസ്വാ - ''തുമ്ഹാകം ഉപജ്ഝായോ ആപത്തിം ആപജ്ജിത്വാപി ആപത്തിഭാവം ന ജാനാതീ''തി ആഹംസു. തേ ഗന്ത്വാ അത്തനോ ഉപജ്ഝായസ്സ ആരോചേസും. സോ ഏവമാഹ - ''അയം വിനയധരോ പുബ്ബേ 'അനാപത്തീ'തി വത്വാ ഇദാനി 'ആപത്തീ'തി വദതി, മുസാവാദീ ഏസോ''തി. തേ ഗന്ത്വാ, ''തുമ്ഹാകം ഉപജ്ഝായോ മുസാവാദീ''തി ഏവം അഞ്ഞമഞ്ഞം കലഹം വഡ്ഢയിംസു, തം സന്ധായേതം വുത്തം.

ഭഗവന്തം ഏതദവോചാതി ഏതം, ''ഇധ, ഭന്തേ, കോസമ്ബിയം ഭിക്ഖൂ ഭണ്ഡനജാതാ''തിആദിവചനം അവോച. തഞ്ച ഖോ നേവ പിയകമ്യതായ ന ഭേദാധിപ്പായേന, അഥ ഖോ അത്ഥകാമതായ ഹിതകാമതായ. സാമഗ്ഗികാരകോ കിരേസ ഭിക്ഖു, തസ്മാസ്സ ഏതദഹോസി - ''യഥാ ഇമേ ഭിക്ഖൂ വിവാദം ആരദ്ധാ, ന സക്കാ മയാ, നാപി അഞ്ഞേന ഭിക്ഖുനാ സമഗ്ഗാ കാതും, അപ്പേവ നാമ സദേവകേ ലോകേ അപ്പടിപുഗ്ഗലോ ഭഗവാ സയം വാ ഗന്ത്വാ, അത്തനോ വാ സന്തികം പക്കോസാപേത്വാ ഏതേസം ഭിക്ഖൂനം ഖന്തിമേത്താപടിസംയുത്തം സാരണീയധമ്മദേസനം കഥേത്വാ സാമഗ്ഗിം കരേയ്യാ''തി അത്ഥകാമതായ ഹിതകാമതായ ഗന്ത്വാ അവോച.

ൻ൫. **ഛയിമേ, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മാ സാരണീയാ**തി ഹേട്ഠാ കലഹഭണ്ഡനവസേന ദേസനാ ആരദ്ധാ. ഇമസ്മിം ഠാനേ ഛ സാരണീയാ ധമ്മാ ആഗതാതി ഏവമിദം കോസമ്ബിയസുത്തം യഥാനുസന്ധിനാവ ഗതം ഹോതി. തത്ഥ **സാരണീയാ**തി സരിതബ്ബയുത്താ അദ്ധാനേ അതിക്കന്തേപി ന പമുസ്സിതബ്ബാ. യോ തേ ധമ്മേ പൂരേതി, തം സബ്രഹ്മചാരീനം പിയം കരോന്തീതി **പിയകരണാ**. ഗരും കരോന്തീതി **ഗരുകരണാ. സങ്ഗഹായാ**തി സങ്ഗഹണത്ഥായ. **അവിവാദായാ**തി അവിവാദനത്ഥായ. **സാമഗ്ഗിയാ**തി സമഗ്ഗഭാവത്ഥായ . **ഏകീഭാവായാ**തി ഏകീഭാവത്ഥായ നിന്നാനാകരണായ. **സംവത്തന്തീ**തി ഭവന്തി. **മേത്തം കായകമ്മ**ന്തി മേത്തചിത്തേന കത്തബ്ബം കായകമ്മം. **വചീകമ്മമനോകമ്മേസുപി** ഏസേവ നയോ. ഇമാനി ഭിക്ഖൂനം വസേന ആഗതാനി, ഗിഹീസുപി ലബ്ഭന്തിയേവ. ഭിക്ഖൂനഞ്ഹി മേത്തചിത്തേന ആഭിസമാചാരികധമ്മപൂരണം മേത്തം കായകമ്മം നാമ. ഗിഹീനം ചേതിയവന്ദനത്ഥായ ബോധിവന്ദനത്ഥായ സങ്ഘനിമന്തനത്ഥായ ഗമനം ഗാമം പിണ്ഡായ പവിട്ഠേ ഭിക്ഖൂ ദിസ്വാ പച്ചുഗ്ഗമനം പത്തപടിഗ്ഗഹണം ആസനപഞ്ഞാപനം അനുഗമനന്തി ഏവമാദികം മേത്തം കായകമ്മം നാമ.

ഭിക്ഖൂനം മേത്തചിത്തേന ആചാരപഞ്ഞത്തിസിക്ഖാപദം, കമ്മട്ഠാനകഥനം ധമ്മദേസനാ തേപിടകമ്പി ബുദ്ധവചനം **മേത്തം വചീകമ്മം** നാമ. ഗിഹീനഞ്ച, "ചേതിയവന്ദനത്ഥായ ഗച്ഛാമ, ബോധിവന്ദനത്ഥായ ഗച്ഛാമ, ധമ്മസ്സവനം കരിസ്സാമ, പദീപമാലാപുപ്ഫപൂജം കരിസ്സാമ, തീണി സുചരിതാനി സമാദായ വത്തിസ്സാമ, സലാകഭത്താദീനി ദസ്സാമ, വസ്സാവാസികം ദസ്സാമ, അജ്ജ സങ്ഘസ്സ ചത്താരോ പച്ചയേ ദസ്സാമ, സങ്ഘം നിമന്തേത്വാ ഖാദനീയാദീനി സംവിദഹഥ, ആസനാനി പഞ്ഞാപേഥ, പാനീയം ഉപട്ഠപേഥ, സങ്ഘം പച്ചുഗ്ഗന്ത്വാ ആനേഥ, പഞ്ഞത്താസനേ നിസീദാപേത്വാ ഛന്ദജാതാ ഉസ്സാഹജാതാ വേയ്യാവച്ചം കരോഥാ"തിആദികഥനകാലേ മേത്തം വചീകമ്മം നാമ.

ഭിക്ഖൂനം പാതോവ ഉട്ഠായ സരീരപടിജഗ്ഗനം ചേതിയങ്ഗണവത്താദീനി ച കത്വാ വിവിത്താസനേ നിസീദിത്വാ, "ഇമസ്മിം വിഹാരേ ഭിക്ഖൂ സുഖീ ഹോന്തു, അവേരാ അബ്യാപജ്ഝാ"തി ചിന്തനം **മേത്തം മനോകമ്മം** നാമ. ഗിഹീനം "അയ്യാ സുഖീ ഹോന്തു, അവേരാ അബ്യാപജ്ഝാ"തി ചിന്തനം മേത്തം മനോകമ്മം നാമ.

ആവി ചേവ രഹോ ചാതി സമ്മുഖാ ച പരമ്മുഖാ ച. തത്ഥ നവകാനം ചീവരകമ്മാദീസു സഹായഭാവൂപഗമനം സമ്മുഖാ മേത്തം കായകമ്മം നാമ. ഥേരാനം പന പാദധോവനവന്ദനബീജനദാനാദിഭേദമ്പി സബ്ബം സാമീചികമ്മം സമ്മുഖാ മേത്തം കായകമ്മം നാമ. ഉഭയേഹിപി ദുന്നിക്ഖിത്താനം ദാരുഭണ്ഡാദീനം തേസു അവമഞ്ഞം അകത്വാ അത്തനാ ദുന്നിക്ഖിത്താനം വിയ പടിസാമനം പരമ്മുഖാ മേത്തം കായകമ്മം നാമ. ദേവത്ഥേരോ തിസ്സത്ഥേരോതി ഏവം പഗ്ഗയ്ഹ വചനം സമ്മുഖാ മേത്തം വചീകമ്മം നാമ. വിഹാരേ അസന്തം പന പരിപുച്ഛന്തസ്സ, കുഹിം അമ്ഹാകം ദേവത്ഥേരോ, അമ്ഹാകം തിസ്സത്ഥേരോ കദാ നു ഖോ ആഗമിസ്സതീതി ഏവം മമായനവചനം പരമ്മുഖാ മേത്തം വചീകമ്മം നാമ. മേത്താസിനേഹസിനിദ്ധാനി പന നയനാനി ഉമ്മീലേത്വാ സുപ്പസന്നേന മുഖേന ഓലോകനം സമ്മുഖാ മേത്തം മനോകമ്മം നാമ. ദേവത്ഥേരോ, തിസ്സത്ഥേരോ അരോഗോ ഹോതു അപ്പാബാധോതി സമന്നാഹരണം പരമ്മുഖാ മേത്തം മനോകമ്മം നാമ.

ലാഭാതി ചീവരാദയോ ലദ്ധപച്ചയാ. **ധമ്മികാ**തി കുഹനാദിഭേദം മിച്ഛാജീവം വജ്ജേത്വാ ധമ്മേന സമേന ഭിക്ഖാചരിയവത്തേന ഉപ്പന്നാ. **അന്തമസോ പത്തപരിയാപന്നമത്തമ്പീ**തി പച്ഛിമകോടിയാ പത്തേ പരിയാപന്നം പത്തസ്സ അന്തോഗതം ദ്വത്തികടച്ഛുഭിക്ഖാമത്തമ്പി. **അപ്പടിവിഭത്തഭോഗീ**തി എത്ഥ ദ്വേ പടിവിഭത്താനി നാമ ആമിസപടിവിഭത്തം പുഗ്ഗലപടിവിഭത്തഞ്ച. തത്ഥ, "എത്തകം ദസ്സാമി, എത്തകം ന ദസ്സാമീ"തി എവം ചിത്തേന വിഭജനം ആമിസപടിവിഭത്തം നാമ. "അസുകസ്സ ദസ്സാമി, അസുകസ്സ ന ദസ്സാമീ"തി എവം ചിത്തേന വിഭജനം പന പുഗ്ഗലപടിവിഭത്തം നാമ. തദുഭയമ്പി അകത്വാ യോ അപ്പടിവിഭത്തം ഭുഞ്ജതി, അയം **അപ്പടിവിഭത്തഭോഗീ** നാമ.

സീലവന്തേഹി സബ്രഹ്മചാരീഹി സാധാരണഭോഗീതി എത്ഥ സാധാരണഭോഗിനോ ഇദം ലക്ഖണം, യം യം പണീതം ലബ്ഭതി, തം തം നേവ ലാഭേന ലാഭം ജിഗീസനാമുഖേന ഗിഹീനം ദേതി, ന അത്തനാ പരിഭുഞ്ജതി; പടിഗ്ഗണ്ഹന്തോവ സങ്ഘേന സാധാരണം ഹോതൂതി ഗഹേത്വാ ഗണ്ഡിം പഹരിത്വാ പരിഭുഞ്ജിതബ്ബം സങ്ഘസന്തകം വിയ പസ്സതി. ഇദം പന സാരണീയധമ്മം കോ പൂരേതി, കോ ന പൂരേതീതി? ദുസ്സീലോ താവ ന പൂരേതി. ന ഹി തസ്സ സന്തകം സീലവന്താ ഗണ്ഹന്തി. പരിസുദ്ധസീലോ പന വത്തം അഖണ്ഡേന്തോ പൂരേതി.

തത്രിദം വത്തം - യോ ഹി ഓദിസ്സകം കത്വാ മാതു വാ പിതു വാ ആചരിയുപജ്ഝായാദീനം വാ ദേതി, സോ ദാതബ്ബം ദേതി, സാരണീയധമ്മോ പനസ്സ ന ഹോതി, പലിബോധജഗ്ഗനം നാമ ഹോതി. സാരണീയധമ്മോ ഹി മുത്തപലിബോധസ്സേവ വട്ടതി, തേന പന ഓദിസ്സകം ദേന്തേന ഗിലാനഗിലാനുപട്ഠാകആഗന്തുകഗമികാനഞ്ചേവ നവപബ്ബജിതസ്സ ച സങ്ഘാടിപത്തഗ്ഗഹണം അജാനന്തസ്സ ദാതബ്ബം. എതേസം ദത്വാ അവസേസം ഥേരാസനതോ പട്ഠായ ഥോകം ഥോകം അദത്വാ യോ യത്തകം ഗണ്ഹാതി, തസ്സ തത്തകം ദാതബ്ബം. അവസിട്ഠേ അസതി പുന പിണ്ഡായ ചരിത്വാ ഥേരാസനതോ പട്ഠായ യം യം പണീതം, തം തം ദത്വാ സേസം പരിഭുഞ്ജിതബ്ബം, "സീലവന്തേഹീ"തി വചനതോ ദുസ്സീലസ്സ അദാതുമ്പി വട്ടതി.

അയം പന സാരണീയധമ്മോ സുസിക്ഖിതായ പരിസായ സുപൂരോ ഹോതി, നോ അസിക്ഖിതായ പരിസായ. സുസിക്ഖിതായ ഹി പരിസായ യോ അഞ്ഞതോ ലഭതി, സോ ന ഗണ്ഹാതി, അഞ്ഞതോ അലഭന്തോപി പമാണയുത്തമേവ ഗണ്ഹാതി, ന അതിരേകം. അയഞ്ച പന സാരണീയധമ്മോ ഏവം പുനപ്പുനം പിണ്ഡായ ചരിത്വാ ലദ്ധം ലദ്ധം ദേന്തസ്സാപി ദ്വാദസഹി വസ്സേഹി പൂരതി, ന തതോ ഓരം. സചേ ഹി ദ്വാദസമേപി വസ്സേ സാരണീയധമ്മപൂരകോ പിണ്ഡപാതപൂരം പത്തം ആസനസാലായം ഠപേത്വാ നഹായിതും ഗച്ഛതി, സങ്ഘത്ഥേരോ ച കസ്സേസോ പത്തോതി? സാരണീയധമ്മപൂരകസ്സാതി വുത്തേ - "ആഹരഥ ന"ന്തി സബ്ബം പിണ്ഡപാതം വിചാരേത്വാ ഭുഞ്ജിത്വാ ച രിത്തപത്തം ഠപേതി. അഥ സോ ഭിക്ഖു രിത്തപത്തം ദിസ്വാ, "മയ്ഹം അസേസേത്വാവ പരിഭുഞ്ജിംസൂ"തി ദോമനസ്സം ഉപ്പാദേതി, സാരണീയധമ്മോ ഭിജ്ജതി, പുന ദ്വാദസ വസ്സാനി പൂരേതബ്ബോ ഹോതി, തിത്ഥിയപരിവാസസദിസോ ഹേസ. സകിം ഖണ്ഡേ ജാതേ പുന പൂരേതബ്ബോവ. യോ പന, "ലാഭാ വത മേ, സുലദ്ധം വത മേ, യസ്സ മേ പത്തഗതം അനാപുച്ഛാവ സബ്രഹ്മചാരീ പരിഭുഞ്ജന്തീ"തി സോമനസ്സം ജനേതി, തസ്സ പുണ്ണോ നാമ ഹോതി.

ഏവം പൂരിതസാരണീയധമ്മസ്സ പന നേവ ഇസ്സാ, ന മച്ഛരിയം ഹോതി, സോ മനുസ്സാനം പിയോ ഹോതി, സുലഭപച്ചയോ; പത്തഗതമസ്സ ദീയമാനമ്പി ന ഖീയതി, ഭാജനീയഭണ്ഡട്ഠാനേ അഗ്ഗഭണ്ഡം ലഭതി, ഭയേ വാ ഛാതകേ വാ സമ്പത്തേ ദേവതാ ഉസ്സുക്കം ആപജ്ജന്തി.

തത്രിമാനി വത്ഥൂനി - ലേണഗിരിവാസീ തിസ്സത്ഥേരോ കിര മഹാഗിരിഗാമം ഉപനിസ്സായ വസതി. പഞ്ഞാസ മഹാഥേരാ നാഗദീപം ചേതിയവന്ദനത്ഥായ ഗച്ഛന്താ ഗിരിഗാമേ പിണ്ഡായ ചരിത്വാ കിഞ്ചി അലദ്ധാ നിക്ഖമിംസു. ഥേരോ പവിസന്തോ തേ ദിസ്വാ പുച്ഛി - ''ലദ്ധം, ഭന്തേ''തി? വിചരിമ്ഹാ, ആവുസോതി. സോ അലദ്ധഭാവം ഞത്വാ ആഹ - ''യാവാഹം, ഭന്തേ, ആഗച്ഛാമി, താവ ഇധേവ ഹോഥാ''തി. മയം, ആവുസോ, പഞ്ഞാസ ജനാ പത്തതേമനമത്തമ്പി ന ലഭിമ്ഹാതി. നേവാസികാ നാമ, ഭന്തേ, പടിബലാ ഹോന്തി, അലഭന്താപി ഭിക്ഖാചാരമഗ്ഗസഭാവം ജാനന്തീതി. ഥേരാ ആഗമിംസു. ഥേരോ ഗാമം പാവിസി. ധുരഗേഹേയേവ മഹാഉപാസികാ ഖീരഭത്തം സജ്ജേത്വാ ഥേരം ഓലോകയമാനാ ഠിതാ ഥേരസ്സ ദ്വാരം സമ്പത്തസ്സേവ പത്തം പൂരേത്വാ അദാസി. സോ തം ആദായ ഥേരാനം സന്തികം ഗന്ത്വാ, ''ഗണ്ഹഥ, ഭന്തേ''തി സങ്ഘത്ഥേരമാഹ. ഥേരോ, ''അമ്ഹേഹി ഏത്തകേഹി കിഞ്ചി ന ലദ്ധം, അയം സീഘമേവ ഗഹേത്വാ ആഗതോ, കിം നു ഖോ''തി സേസാനം മുഖം ഓലോകേസി. ഥേരോ ഓലോകനാകാരേനേവ ഞത്വാ - ''ധമ്മേന സമേന ലദ്ധപിണ്ഡപാതോ, നിക്കുക്കുച്ചാ ഗണ്ഹഥ ഭന്തേ''തിആദിതോ പട്ഠായ സബ്ബേസം യാവദത്ഥം ദത്വാ അത്തനാപി യാവദത്ഥം ഭുഞ്ജി.

അഥ നം ഭത്തകിച്ചാവസാനേ ഥേരാ പുച്ഛിംസു - ''കദാ, ആവുസോ, ലോകുത്തരധമ്മം പടിവിജ്ഝീ''തി? നത്ഥി മേ, ഭന്തേ, ലോകുത്തരധമ്മോതി. ഝാനലാഭീസി, ആവുസോതി? ഏതമ്പി മേ, ഭന്തേ, നത്ഥീതി. നനു, ആവുസോ, പാടിഹാരിയന്തി? സാരണീയധമ്മോ മേ, ഭന്തേ, പൂരിതോ, തസ്സ മേ ധമ്മസ്സ പൂരിതകാലതോ പട്ഠായ സചേപി ഭിക്ഖുസതസഹസ്സം ഹോതി, പത്തഗതം ന ഖീയതീതി. സാധു സാധു, സപ്പുരിസ, അനുച്ഛവികമിദം തുയ്ഹന്തി. ഇദം താവ **പത്തഗതം ന ഖീയതീ**തി ഏത്ഥ വത്ഥു.

അയമേവ പന ഥേരോ ചേതിയപബ്ബതേ ഗിരിഭണ്ഡമഹാപൂജായ ദാനട്ഠാനം ഗന്ത്വാ, ''ഇമസ്മിം ഠാനേ കിം വരഭണ്ഡ''ന്തി പുച്ഛതി. ദ്വേ സാടകാ, ഭന്തേതി. ഏതേ മയ്ഹം പാപുണിസ്സന്തീതി. തം സുത്വാ അമച്ചോ രഞ്ഞോ ആരോചേസി - ''ഏകോ ദഹരോ ഏവം വദതീ''തി. ''ദഹരസ്സേവം ചിത്തം, മഹാഥേരാനം പന സുഖുമസാടകാ വട്ടന്തീ''തി വത്വാ, ''മഹാഥേരാനം ദസ്സാമീ''തി ഠപേസി. തസ്സ ഭിക്ഖുസങ്ഘേ പടിപാടിയാ ഠിതേ ദേന്തസ്സ മത്ഥകേ ഠപിതാപി തേ സാടകാ ഹത്ഥം നാരോഹന്തി, അഞ്ഞേവ ആരോഹന്തി. ദഹരസ്സ ദാനകാലേ പന ഹത്ഥം ആരുള്ഹാ. സോ തസ്സ ഹത്ഥേ ഠപേത്വാ അമച്ചസ്സ മുഖം ഓലോകേത്വാ ദഹരം നിസീദാപേത്വാ ദാനം ദത്വാ സങ്ഘം വിസ്സജ്ജേത്വാ ദഹരസ്സ സന്തികേ നിസീദിത്വാ, ''കദാ, ഭന്തേ, ഇമം ധമ്മം പടിവിജ്ഝിത്ഥാ''തി ആഹ. സോ പരിയായേനപി അസന്തം അവദന്തോ, ''നത്ഥി മയ്ഹം, മഹാരാജ, ലോകുത്തരധമ്മോ''തി ആഹ. നനു, ഭന്തേ, പുബ്ബേവ അവചുത്ഥാതി? ആമ, മഹാരാജ, സാരണീയധമ്മപൂരകോ അഹം, തസ്സ മേ ധമ്മസ്സ പൂരിതകാലതോ പട്ഠായ ഭാജനീയഭണ്ഡട്ഠാനേ അഗ്ഗഭണ്ഡം പാപുണാതീതി. സാധു സാധു, ഭന്തേ, അനുച്ഛവികമിദം തുമ്ഹാകന്തി വന്ദിത്വാ പക്കാമി. ഇദം **ഭാജനീയഭണ്ഡട്ഠാനേ അഗ്ഗഭണ്ഡം പാപുണാതീ**തി ഏത്ഥ വത്ഥു.

ബ്രാഹ്മണതിസ്സഭയേ പന ഭാതരഗാമവാസിനോ നാഗഥേരിയാ അനാരോചേത്വാവ പലായിംസു. ഥേരീ പച്ചൂസകാലേ, “അതിവിയ അപ്പനിഗ്ഘോസോ ഗാമോ, ഉപധാരേഥ താവാ”തി ദഹരഭിക്ഖുനിയോ ആഹ. താ ഗന്ത്വാ സബ്ബേസം ഗതഭാവം ഞത്വാ ആഗമ്മ ഥേരിയാ ആരോചേസും. സാ സുത്വാ, “മാ തുമ്ഹേ തേസം ഗതഭാവം ചിന്തയിത്ഥ, അത്തനോ ഉദ്ദേസപരിപുച്ഛായോനിസോമനസികാരേസുയേവ യോഗം കരോഥാ”തി വത്വാ ഭിക്ഖാചാരവേലായ പാരുപിത്വാ അത്തദ്വാദസമാ ഗാമദ്വാരേ നിഗ്രോധരുക്ഖമൂലേ അട്ഠാസി. രുക്ഖേ അധിവത്ഥാ ദേവതാ ദ്വാദസന്നമ്പി ഭിക്ഖുനീനം പിണ്ഡപാതം ദത്വാ, “അയ്യേ, അഞ്ഞത്ഥ മാ ഗച്ഛഥ, നിച്ചം ഇധേവ ഏഥാ”തി ആഹ. ഥേരിയാ പന കനിട്ഠഭാതാ നാഗഥേരോ നാമ അത്ഥി. സോ, “മഹന്തം ഭയം, ന സക്കാ ഇധ യാപേതും, പരതീരം ഗമിസ്സാമാതി അത്തദ്വാദസമോവ അത്തനോ വസനട്ഠാനാ നിക്ഖന്തോ ഥേരിം ദിസ്വാ ഗമിസ്സാമീ”തി ഭാതരഗാമം ആഗതോ. ഥേരീ, “ഥേരാ ആഗതാ”തി സുത്വാ തേസം സന്തികം ഗന്ത്വാ, കിം അയ്യാതി പുച്ഛി. സോ തം പവത്തിം ആചിക്ഖി. സാ, “അജ്ജ ഏകദിവസം വിഹാരേയേവ വസിത്വാ സ്വേവ ഗമിസ്സഥാ”തി ആഹ. ഥേരാ വിഹാരം അഗമംസു.

ഥേരീ പുനദിവസേ രുക്ഖമൂലേ പിണ്ഡായ ചരിത്വാ ഥേരം ഉപസങ്കമിത്വാ, “ഇമം പിണ്ഡപാതം പരിഭുഞ്ജഥാ”തി ആഹ. ഥേരോ, “വട്ടിസ്സതി ഥേരീ”തി വത്വാ തുണ്ഹീ അട്ഠാസി. ധമ്മികോ താത പിണ്ഡപാതോ കുക്കുച്ചം അകത്വാ പരിഭുഞ്ജഥാതി. വട്ടിസ്സതി ഥേരീതി. സാ പത്തം ഗഹേത്വാ ആകാസേ ഖിപി, പത്തോ ആകാസേ അട്ഠാസി. ഥേരോ, “സത്തതാലമത്തേ ഠിതമ്പി ഭിക്ഖുനീഭത്തമേവ, ഥേരീതി വത്വാ ഭയം നാമ സബ്ബകാലം ന ഹോതി, ഭയേ വൂപസന്തേ അരിയവംസം കഥയമാനോ, ‘ഭോ പിണ്ഡപാതിക ഭിക്ഖുനീഭത്തം ഭുഞ്ജിത്വാ വീതിനാമയിത്ഥാ’തി ചിത്തേന അനുവദിയമാനോ സന്ഥമ്ഭേതും ന സക്ഖിസ്സാമി, അപ്പമത്താ ഹോഥ ഥേരിയോ”തി മഗ്ഗം ആരുഹി.

രുക്ഖദേവതാപി, “സചേ ഥേരോ ഥേരിയാ ഹത്ഥതോ പിണ്ഡപാതം പരിഭുഞ്ജിസ്സതി, ന നം നിവത്തേസ്സാമി, സചേ പന ന പരിഭുഞ്ജിസ്സതി, നിവത്തേസ്സാമീ”തി ചിന്തയമാനാ ഠത്വാ ഥേരസ്സ ഗമനം ദിസ്വാ രുക്ഖാ ഓരുയ്ഹ പത്തം, ഭന്തേ, ദേഥാതി പത്തം ഗഹേത്വാ ഥേരം രുക്ഖമൂലംയേവ ആനേത്വാ ആസനം പഞ്ഞാപേത്വാ പിണ്ഡപാതം ദത്വാ കതഭത്തകിച്ചം പടിഞ്ഞം കാരേത്വാ ദ്വാദസ ഭിക്ഖുനിയോ, ദ്വാദസ ച ഭിക്ഖൂ സത്ത വസ്സാനി ഉപട്ഠഹി. ഇദം **ദേവതാ ഉസ്സുക്കം ആപജ്ജന്തീ**തി ഏത്ഥ വത്ഥു, തത്ര ഹി ഥേരീ സാരണീയധമ്മപൂരികാ അഹോസി.

അഖണ്ഡാനീതിആദീസു യസ്സ സത്തസു ആപത്തിക്ഖന്ധേസു ആദിമ്ഹി വാ അന്തേ വാ സിക്ഖാപദം ഭിന്നം ഹോതി, തസ്സ സീലം പരിയന്തേ ഛിന്നസാടകോ വിയ **ഖണ്ഡം** നാമ. യസ്സ പന വേമജ്ഝേ ഭിന്നം, തസ്സ മജ്ഝേ ഛിദ്ദസാടകോ വിയ **ഛിദ്ദം** നാമ ഹോതി. യസ്സ പന പടിപാടിയാ ദ്വേ തീണി ഭിന്നാനി, തസ്സ പിട്ഠിയം വാ കുച്ഛിയം വാ ഉട്ഠിതേന വിസഭാഗവണ്ണേന കാളരത്താദീനം അഞ്ഞതരവണ്ണാ ഗാവീ വിയ **സബലം** നാമ ഹോതി. യസ്സ പന അന്തരന്തരാ ഭിന്നാനി, തസ്സ അന്തരന്തരാ വിസഭാഗബിന്ദുചിത്രാ ഗാവീ വിയ **കമ്മാസം** നാമ ഹോതി. യസ്സ പന സബ്ബേന സബ്ബം അഭിന്നാനി, തസ്സ താനി സീലാനി **അഖണ്ഡാനി അച്ഛിദ്ദാനി അസബലാനി അകമ്മാസാനി** നാമ ഹോന്തി. താനി പനേതാനി തണ്ഹാദാസബ്യതോ മോചേത്വാ ഭുജിസ്സഭാവകരണതോ

ഭുജിസ്സാനി. ബുദ്ധാദീഹി വിഞ്ഞൂഹി പസത്ഥത്താ **വിഞ്ഞുപ്പസത്ഥാനി**. തണ്ഹാദിട്ഠീഹി അപരാമട്ഠത്താ, "ഇദം നാമ ത്വം ആപന്നപുബ്ബോ"തി കേനചി പരാമട്ഠും അസക്കുണേയ്യത്താ ച **അപരാമട്ഠാനി**. ഉപചാരസമാധിം വാ അപ്പനാസമാധിം വാ സംവത്തയന്തീതി **സമാധിസംവത്തനികാനീ**തി വുച്ചന്തി. **സീലസാമഞ്ഞഗതോ വിഹരതീ**തി തേസു തേസു ദിസാഭാഗേസു വിഹരന്തേഹി ഭിക്ഖൂഹി സദ്ധിം സമാനഭാവൂപഗതസീലോ വിഹരതി . സോതാപന്നാദീനഞ്ഹി സീലം സമുദ്ദന്തരേപി ദേവലോകേപി വസന്താനം അഞ്ഞേസം സോതാപന്നാദീനം സീലേന സമാനമേവ ഹോതി, നത്ഥി മഗ്ഗസീലേ നാനത്തം, തം സന്ധായേതം വുത്തം.

യായം ദിട്ഠീതി മഗ്ഗസമ്പയുത്താ സമ്മാദിട്ഠി. **അരിയാ**തി നിദ്ദോസാ. **നിയ്യാതീ**തി **നിയ്യാനികാ. തക്കരസ്സാ**തി യോ തഥാകാരീ ഹോതി. **ദുക്ഖക്ഖയായാ**തി സബ്ബദുക്ഖക്ഖയത്ഥം. **ദിട്ഠിസാമഞ്ഞഗതോ**തി സമാനദിട്ഠിഭാവം ഉപഗതോ ഹുത്വാ വിഹരതി. **അഗ്ഗ**ന്തി ജേട്ഠകം. സബ്ബഗോപാനസിയോ സങ്ഗണ്ഹാതീതി **സങ്ഗാഹികം**. സബ്ബഗോപാനസീനം സങ്ഘാടം കരോതീതി **സങ്ഘാടനികം**. സങ്ഘാടനിയന്തി അത്ഥോ. **യദിദം കൂട**ന്തി യമേതം കൂടാഗാരകണ്ണികാസങ്ഖാതം കൂടം നാമ. പഞ്ചഭൂമികാദിപാസാദാ ഹി കൂടബദ്ധാവ തിട്ഠന്തി. യസ്മിം പതിതേ മത്തികം ആദിം കത്വാ സബ്ബേ പതന്തി. തസ്മാ ഏവമാഹ. **ഏവമേവ ഖോ**തി യഥാ കൂടം കൂടാഗാരസ്സ, ഏവം ഇമേസമ്പി സാരണീയധമ്മാനം യാ അയം അരിയാ ദിട്ഠി, സാ അഗ്ഗാ ച സങ്ഗാഹികാ ച സങ്ഘാടനിയാ ചാതി ദട്ഠബ്ബാ.

൪൯൩. കഥഞ്ച, ഭിക്ഖവേ, യായം ദിട്ഠീതി ഏത്ഥ, ഭിക്ഖവേ, യായം സോതാപത്തിമഗ്ഗദിട്ഠി അരിയാ നിയ്യാനികാ നിയ്യാതി തക്കരസ്സ സമ്മാ ദുക്ഖക്ഖയായാതി വുത്താ, സാ കഥം കേന കാരണേന നിയ്യാതീതി അത്ഥോ. **പരിയുട്ഠിതചിത്തോവ ഹോതീ**തി ഏത്താവതാപി പരിയുട്ഠിതചിത്തോയേവ നാമ ഹോതീതി അത്ഥോ. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ. **സുപ്പണിഹിതം മേ മാനസ**ന്തി മയ്ഹം ചിത്തം സുട്ഠു ഠപിതം. **സച്ചാനം ബോധായാ**തി ചതുന്നം സച്ചാനം ബോധത്ഥായ. **അരിയ**ന്തിആദീസു തം ഞാണം യസ്മാ അരിയാനം ഹോതി, ന പുഥുജ്ജനാനം, തസ്മാ **അരിയ**ന്തി വുത്തം. യേസം പന ലോകുത്തരധമ്മോപി അത്ഥി, തേസംയേവ ഹോതി, ന അഞ്ഞേസം, തസ്മാ **ലോകുത്തര**ന്തി വുത്തം. പുഥുജ്ജനാനം പന അഭാവതോ **അസാധാരണം പുഥുജ്ജനേഹീ**തി വുത്തം. ഏസ നയോ സബ്ബവാരേസു.

൪൯൪. ലഭാമി പച്ചത്തം സമഥന്തി അത്തനോ ചിത്തേ സമഥം ലഭാമീതി അത്ഥോ. **നിബ്ബുതിയമ്പി** ഏസേവ നയോ. ഏത്ഥ ച **സമഥോ**തി ഏകഗ്ഗതാ. **നിബ്ബുതീ**തി കിലേസവൂപസമോ.

൪൯൫. തഥാരൂപായ ദിട്ഠിയാതി ഏവരൂപായ സോതാപത്തിമഗ്ഗദിട്ഠിയാ.

൪൯൬. ധമ്മതായാതി സഭാവേന. **ധമ്മതാ ഏസാ**തി സഭാവോ ഏസ. **വുട്ഠാനം പഞ്ഞായതീ**തി സങ്ഘകമ്മവസേന വാ ദേസനായ വാ വുട്ഠാനം ദിസ്സതി. അരിയസാവകോ ഹി ആപത്തിം ആപജ്ജന്തോ ഗരുകാപത്തീസു കുടികാരസദിസം, ലഹുകാപത്തീസു സഹസേയ്യാദിസദിസം അചിത്തകാപത്തിംയേവ ആപജ്ജതി, തമ്പി അസഞ്ചിച്ച, നോ സഞ്ചിച്ച, ആപന്നം ന പടിച്ഛാദേതി. തസ്മാ **അഥ ഖോ നം ഖിപ്പമേവാ**തിആദിമാഹ.

ദഹരോതി തരുണോ. **കുമാരോതി** ന മഹല്ലകോ. **മന്ദോതി** ചക്ഖുസോതാദീനം മന്ദതായ മന്ദോ. **ഉത്താനസേയ്യകോതി** അതിദഹരതായ ഉത്താനസേയ്യകോ, ദക്ഖിണേന വാ വാമേന വാ പസ്സേന സയിതും ന സക്കോതീതി അത്ഥോ. **അങ്ഗാരം അക്കമിത്വാതി** ഇതോ ചിതോ ച പസാരിതേന ഹത്ഥേന വാ പാദേന വാ ഫുസിത്വാ. ഏവം ഫുസന്താനം പന മനുസ്സാനം ന സീഘം ഹത്ഥോ ഝായതി, തഥാ ഹി ഏകച്ചേ ഹത്ഥേന അങ്ഗാരം ഗഹേത്വാ പരിവത്തമാനാ ദൂരമ്പി ഗച്ഛന്തി. ദഹരസ്സ പന ഹത്ഥപാദാ സുഖുമാലാ ഹോന്തി, സോ ഫുട്ഠമത്തേനേവ ദയ്ഹമാനോ ചിരീതി സദ്ദം കരോന്തോ ഖിപ്പം പടിസംഹരതി, തസ്മാ ഇധ ദഹരോവ ദസ്സിതോ. മഹല്ലകോ ച ദയ്ഹന്തോപി അധിവാസേതി, അയം പന അധിവാസേതും ന സക്കോതി. തസ്മാപി ദഹരോവ ദസ്സിതോ. **ദേസേതീതി** ആപത്തിപടിഗ്ഗാഹകേ സഭാഗപുഗ്ഗലേ സതി ഏകം ദിവസം വാ രത്തിം വാ അനധിവാസേത്വാ രത്തിം ചതുരങ്ഗേപി തമേ സഭാഗഭിക്ഖുനോ വസനട്ഠാനം ഗന്ത്വാ ദേസേതിയേവ.

൪൯൭. ഉച്ചാവചാനീതി ഉച്ചനീചാനി. **കിം കരണീയാനീതി** കിം കരോമീതി ഏവം വത്വാ കത്തബ്ബകമ്മാനി. തത്ഥ ഉച്ചകമ്മം നാമ ചീവരസ്സ കരണം രജനം ചേതിയേ സുധാകമ്മം ഉപോസഥാഗാരചേതിയഘരബോധിഘരേസു കത്തബ്ബകമ്മന്തി ഏവമാദി. അവചകമ്മം നാമ പാദധോവനമക്ഖനാദിഖുദ്ദകകമ്മം, അഥ വാ ചേതിയേ സുധാകമ്മാദി ഉച്ചകമ്മം നാമ. തത്ഥേവ കസാവപചനഉദകാനയനകുച്ചകരണ നിയ്യാസബന്ധനാദി അവചകമ്മം നാമ. **ഉസ്സുക്കം ആപന്നോ ഹോതീതി** ഉസ്സുക്കഭാവം കത്തബ്ബതം പടിപന്നോ ഹോതി. **തിബ്ബാപേക്ഖോ ഹോതീതി** ബഹലപത്ഥനോ ഹോതി. **ഥമ്ബഞ്ച ആലുമ്പതീതി** തിണഞ്ച ആലുമ്പമാനാ ഖാദതി. **വച്ഛകഞ്ച അപചിനാതീതി** വച്ഛകഞ്ച അപലോകേതി. തരുണവച്ഛാ ഹി ഗാവീ അരഞ്ഞേ ഏകതോ ആഗതം വച്ഛകം ഏകസ്മിം ഠാനേ നിപന്നം പഹായ ദൂരം ന ഗച്ഛതി, വച്ഛകസ്സ ആസന്നട്ഠാനേ ചരമാനാ തിണം ആലുമ്പിത്വാ ഗീവം ഉക്ഖിപിത്വാ ഏകന്തം വച്ഛകമേവ ച വിലോകേതി, ഏവമേവ സോതാപന്നോ ഉച്ചാവചാനി കിം കരണീയാനി കരോന്തോ തന്നിന്നോ ഹോതി, അസിഥിലപൂരകോ തിബ്ബച്ഛന്ദോ ബഹലപത്ഥനോ ഹുത്വാവ കരോതി.

തത്രിദം വത്ഥു - മഹാചേതിയേ കിര സുധാകമ്മേ കരിയമാനേ ഏകോ അരിയസാവകോ ഏകേന ഹത്ഥേന സുധാഭാജനം, ഏകേന കുച്ഛം ഗഹേത്വാ സുധാകമ്മം കരിസ്സാമീതി ചേതിയങ്ഗണം ആരുള്ഹോ. ഏകോ കായദള്ഹിബഹുലോ ഭിക്ഖു ഗന്ത്വാ ഥേരസ്സ സന്തികേ അട്ഠാസി. ഥേരോ അഞ്ഞസ്മിം സതി പപഞ്ചോ ഹോതീതി തസ്മാ ഠാനാ അഞ്ഞം ഠാനം ഗതോ. സോപി ഭിക്ഖു തത്ഥേവ അഗമാസി. ഥേരോ പുന അഞ്ഞം ഠാനന്തി ഏവം കതിപയട്ഠാനേ ആഗതം, - "സപ്പുരിസ മഹന്തം ചേതിയങ്ഗണം കിം അഞ്ഞസ്മിം ഠാനേ ഓകാസം ന ലഭഥാ"തി ആഹ. ന ഇതരോ പക്കാമീതി.

൪൯൮. ബലതായ സമന്നാഗതോതി ബലേന സമന്നാഗതോ. **അട്ഠിം കത്വാതി** അത്ഥികഭാവം കത്വാ, അത്ഥികോ ഹുത്വാതി അത്ഥോ. **മനസികത്വാതി** മനസ്മിം കരിത്വാ. **സബ്ബചേതസാ സമന്നാഹരിത്വാതി** അപ്പമത്തകമ്പി വിക്ഖേപം അകരോന്തോ സകലചിത്തേന സമന്നാഹരിത്വാ. **ഓഹിതസോതോതി** ഠപിതസോതോ. അരിയസാവകാ ഹി പിയധമ്മസ്സവനാ ഹോന്തി, ധമ്മസ്സവനഗ്ഗം ഗന്ത്വാ നിദ്ദായമാനാ വാ യേന കേനചി സദ്ധിം സല്ലപമാനാ വാ

വിക്ഖിത്തചിത്താ വാ ന നിസീദന്തി, അഥ ഖോ അമതം പരിഭുഞ്ജന്താ വിയ അതിത്താവ ഹോന്തി ധമ്മസ്സവനേ, അഥ അരുണം ഉഗ്ഗച്ഛതി. തസ്മാ ഏവമാഹ.

൫൦൦. **ധമ്മതാ സുസമന്നിട്ഠാ ഹോതീ**തി സഭാവോ സുട്ഠു സമന്നേസിതോ ഹോതി. **സോതാപത്തിഫലസച്ഛികിരിയായാ**തി കരണവചനം , സോതാപത്തിഫലസച്ഛികതഞാണേനാതി അത്ഥോ. **ഏവം സത്തങ്ഗസമന്നാഗതോ**തി ഏവം ഇമേഹി സത്തഹി മഹാപച്ചവേക്ഖണഞാണേഹി സമന്നാഗതോ. അയം താവ ആചരിയാനം സമാനകഥാ. ലോകുത്തരമഗ്ഗോ ഹി ബഹുചിത്തക്ഖണികോ നാമ നത്ഥി.

വിതണ്ഡവാദീ പന ഏകചിത്തക്ഖണികോ നാമ മഗ്ഗോ നത്ഥി, ''ഏവം ഭാവേയ്യ സത്ത വസ്സാനീ''തി ഹി വചനതോ സത്തപി വസ്സാനി മഗ്ഗഭാവനാ ഹോന്തി. കിലേസാ പന ലഹു ഛിജ്ജന്താ സത്തഹി ഞാണേഹി ഛിജ്ജന്തീതി വദതി. സോ സുത്തം ആഹരാതി വത്തബ്ബോ, അദ്ധാ അഞ്ഞം സുത്തം അപസ്സന്തോ, ''ഇദമസ്സ പഠമം ഞാണം അധിഗതം ഹോതി, ഇദമസ്സ ദുതിയം ഞാണം...പേ॰... ഇദമസ്സ സത്തമം ഞാണം അധിഗതം ഹോതീ''തി ഇമമേവ ആഹരിത്വാ ദസ്സേസ്സതി. തതോ വത്തബ്ബോ കിം പനിദം സുത്തം നേയ്യത്ഥം നീതത്ഥന്തി. തതോ വക്ഖതി - ''നീതത്ഥത്ഥം, യഥാസുത്തം തഥേവ അത്ഥോ''തി. സോ വത്തബ്ബോ - ''ധമ്മതാ സുസമന്നിട്ഠാ ഹോതി സോതാപത്തിഫലസച്ഛികിരിയായാതി ഏത്ഥ കോ അത്ഥോ''തി? അദ്ധാ സോതാപത്തിഫലസച്ഛികിരിയായത്ഥോതി വക്ഖതി. തതോ പുച്ഛിതബ്ബോ, ''മഗ്ഗസമങ്ഗീ ഫലം സച്ഛികരോതി, ഫലസമങ്ഗീ''തി. ജാനന്തോ, ''ഫലസമങ്ഗീ സച്ഛികരോതീ''തി വക്ഖതി. തതോ വത്തബ്ബോ, - ''ഏവം സത്തങ്ഗസമന്നാഗതോ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, അരിയസാവകോ സോതാപത്തിഫലസമന്നാഗതോ ഹോതീതി ഇധ മഗ്ഗം അഭാവേത്വാ മണ്ഡൂകോ വിയ ഉപ്പതിത്വാ അരിയസാവകോ ഫലമേവ ഗണ്ഹിസ്സതി. മാ സുത്തം മേ ലദ്ധന്തി യം വാ തം വാ അവച. പഞ്ഹം വിസ്സജ്ജേന്തേന നാമ ആചരിയസന്തികേ വസിത്വാ ബുദ്ധവചനം ഉഗ്ഗണ്ഹിത്വാ അത്ഥരസം വിദിത്വാ വത്തബ്ബം ഹോതീ''തി. ''ഇമാനി സത്ത ഞാണാനി അരിയസാവകസ്സ പച്ചവേക്ഖണഞാണാനേവ, ലോകുത്തരമഗ്ഗോ ബഹുചിത്തക്ഖണികോ നാമ നത്ഥി, ഏകചിത്തക്ഖണികോയേവാ''തി സഞ്ഞാപേതബ്ബോ. സചേ സഞ്ജാനാതി സഞ്ജാനാതു. നോ ചേ സഞ്ജാനാതി, ''ഗച്ഛ പാതോവ വിഹാരം പവിസിത്വാ യാഗും പിവാഹീ''തി ഉയ്യോജേതബ്ബോ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

കോസമ്ബിയസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. ബ്രഹ്മനിമന്തനികസുത്തവണ്ണനാ

൫൦൧. **ഏവം മേ സുത**ന്തി ബ്രഹ്മനിമന്തനികസുത്തം. തത്ഥ **പാപകം ദിട്ഠിഗത**ന്തി ലാമകാ സസ്സതദിട്ഠി. **ഇദം നിച്ച**ന്തി ഇദം സഹ കായേന ബ്രഹ്മട്ഠാനം അനിച്ചം ''നിച്ച''ന്തി വദതി. **ധുവാദീനി** തസ്സേവ വേവചനാനി. തത്ഥ **ധുവ**ന്തി ഥിരം. **സസ്സത**ന്തി സദാ വിജ്ജമാനം. **കേവല**ന്തി അഖണ്ഡം സകലം. **അചവനധമ്മ**ന്തി അചവനസഭാവം. **ഇദഞ്ഹി ന ജായതീ**തിആദീസു

ഇമസ്മിം ഠാനേ കോചി ജായനകോ വാ ജീയനകോ വാ മീയനകോ വാ ചവനകോ വാ ഉപപജ്ജനകോ വാ നത്ഥീതി സന്ധായ വദതി. **ഇതോ ച പനഞ്ഞന്തി** ഇതോ സഹ കായകാ ബ്രഹ്മട്ഠാനാ ഉത്തരി അഞ്ഞം നിസ്സരണം നാമ നത്ഥീതി ഏവമസ്സ ഥാമഗതാ സസ്സതദിട്ഠി ഉപ്പന്നാ ഹോതി. ഏവംവാദീ പന സോ ഉപരി തിസ്സോ ഝാനഭൂമിയോ ചത്താരോ മഗ്ഗാ ചത്താരി ഫലാനി നിബ്ബാനന്തി സബ്ബം പടിബാഹതി. **അവിജ്ജാഗതോ**തി അവിജ്ജായ ഗതോ സമന്നാഗതോ അഞ്ഞാണീ അന്ധീഭൂതോ. **യത്ര ഹി നാമാ**തി യോ നാമ.

൫൦൨. **അഥ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, മാരോ പാപിമാ**തി മാരോ കഥം ഭഗവന്തം അദ്ദസ? സോ കിര അത്തനോ ഭവനേ നിസീദിത്വാ കാലേന കാലം സത്ഥാരം ആവജ്ജേതി - ''അജ്ജ സമണോ ഗോതമോ കതരസ്മിം ഗാമേ വാ നിഗമേ വാ വസതീ''തി. ഇമസ്മിം പന കാലേ ആവജ്ജന്തോ, ''ഉക്കട്ഠം നിസ്സായ സുഭഗവനേ വിഹരതീ''തി ഞത്വാ, ''കത്ഥ നു ഖോ ഗതോ''തി ഓലോകേന്തോ ബ്രഹ്മലോകം ഗച്ഛന്തം ദിസ്വാ, ''സമണോ ഗോതമോ ബ്രഹ്മലോകം ഗച്ഛതി, യാവ തത്ഥ ധമ്മകഥം കഥേത്വാ ബ്രഹ്മഗണം മമ വിസയാ നാതിക്കമേതി, താവ ഗന്ത്വാ ധമ്മദേസനായം വിഘന്ദം കരിസ്സാമീ''തി സത്ഥു പദാനുപദികോ ഗന്ത്വാ ബ്രഹ്മഗണസ്സ അന്തരേ അദിസ്സമാനേന കായേന അട്ഠാസി. സോ, ''സത്ഥാരാ ബകബ്രഹ്മാ അപസാദിതോ''തി ഞത്വാ ബ്രഹ്മുനോ ഉപത്ഥമ്ഭോ ഹുത്വാ അട്ഠാസി. തേന വുത്തം - ''അഥ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, മാരോ പാപിമാ''തി.

ബ്രഹ്മപാരിസജ്ജം അന്വാവിസിത്വാതി ഏകസ്സ ബ്രഹ്മപാരിസജ്ജസ്സ സരീരം പവിസിത്വാ. മഹാബ്രഹ്മാനം പന ബ്രഹ്മപുരോഹിതാനം വാ അന്വാവിസിതും ന സക്കോതി. **മേതമാസദോ**തി മാ ഏതം അപസാദയിത്ഥ. **അഭിഭൂ**തി അഭിഭവിത്വാ ഠിതോ ജേട്ഠകോ. **അനഭിഭൂതോ**തി അഞ്ഞേഹി അനഭിഭൂതോ. **അഞ്ഞദത്ഥൂ**തി ഏകംസവചനേ നിപാതോ. ദസ്സനവസേന **ദസോ,** സബ്ബം പസ്സതീതി ദീപേതി. **വസവത്തീ**തി സബ്ബജനം വസേ വത്തേതി. **ഇസ്സരോ**തി ലോകേ ഇസ്സരോ. **കത്താ നിമ്മാതാ**തി ലോകസ്സ കത്താ ച നിമ്മാതാ ച, പഥവീഹിമവന്തസിനേരുചക്കവാളമഹാസമുദ്ദചന്ദിമസൂരിയാ ച ഇമിനാ നിമ്മിതാതി ദീപേതി.

സേട്ഠോ സജിതാതി അയം ലോകസ്സ ഉത്തമോ ച സജിതാ ച. ''ത്വം ഖത്തിയോ നാമ ഹോഹി, ത്വം ബ്രാഹ്മണോ നാമ, വേസ്സോ നാമ, സുദ്ദോ നാമ, ഗഹട്ഠോ നാമ, പബ്ബജിതോ നാമ, അന്തമസോ ഓട്ഠോ ഹോഹി, ഗോണോ ഹോഹീ''തി ഏവം സത്താനം വിസജ്ജേതാ അയന്തി ദസ്സേതി. **വസീ പിതാ ഭൂതഭബ്യാനന്തി** അയം ചിണ്ണവസിതായ വസീ, അയം പിതാ ഭൂതാനഞ്ച ഭബ്യാനഞ്ചാതി വദതി. തത്ഥ അണ്ഡജജലാബുജാ സത്താ അന്തോഅണ്ഡകോസേ ചേവ അന്തോവത്ഥിമ്ഹി ച **ഭബ്യാ** നാമ, ബഹി നിക്ഖന്തകാലതോ പട്ഠായ **ഭൂതാ**. സംസേദജാ പഠമചിത്തക്ഖണേ ഭബ്യാ, ദുതിയതോ പട്ഠായ ഭൂതാ. ഓപപാതികാ പഠമഇരിയാപഥേ ഭബ്യാ, ദുതിയതോ പട്ഠായ ഭൂതാതി വേദിതബ്ബാ. തേ സബ്ബേപി ഏതസ്സ പുത്താതി സഞ്ഞായ, ''പിതാ ഭൂതഭബ്യാന''ന്തി ആഹ.

പഥവീഗരഹകാതി യഥാ ത്വം ഏതരഹി, ''അനിച്ചാ ദുക്ഖാ അനത്താ''തി പഥവിം ഗരഹസി ജിഗുച്ഛസി, ഏവം തേപി പഥവീഗരഹകാ അഹേസും, ന കേവലം ത്വംയേവാതി ദീപേതി. **ആപഗരഹകാ**തിആദീസുപി ഏസേവ നയോ. **ഹീനേ കായേ പതിട്ഠിതാ**തി ചതൂസു അപായേസു നിബ്ബത്താ.

പഥവീപസംസകാതി യഥാ ത്വം ഗരഹസി, ഏവം അഗരഹിത്വാ, “നിച്ചാ ധുവാ സസ്സതാ അച്ഛേജ്ജാ അഭേജ്ജാ അക്ഖയാ”തി ഏവം പഥവീപസംസകാ പഥവിയാ വണ്ണവാദിനോ അഹേസുന്തി വദതി. **പഥവാഭിനന്ദിനോ**തി തണ്ഹാദിട്ഠിവസേന പഥവിയാ അഭിനന്ദിനോ. സേസേസുപി ഏസേവ നയോ. **പണീതേ കായേ പതിട്ഠിതാ**തി ബ്രഹ്മലോകേ നിബ്ബത്താ. **തം താഹ**ന്തി തേന കാരണേന തം അഹം. **ഇങ്ഘാ**തി ചോദനത്ഥേ നിപാതോ. **ഉപാതിവത്തിത്ഥോ**തി അതിക്കമിത്ഥ. “ഉപാതിവത്തിതോ”തിപി പാഠോ, അയമേവത്ഥോ. **ദണ്ഡേന പടിപ്പണാമേയ്യാ**തി ചതുഹത്ഥേന മുഗ്ഗരദണ്ഡേന പോഥേത്വാ പലാപേയ്യ. **നരകപപാതേ**തി സതപോരിസേ മഹാസോബ്ഭേ. **വിരാധേയ്യാ**തി ഹത്ഥേന ഗഹണയുത്തേ വാ പാദേന പതിട്ഠാനയുത്തേ വാ ഠാനേ ഗഹണപതിട്ഠാനാനി കാതും ന സക്കുണേയ്യ. **നനു ത്വം ഭിക്ഖു പസ്സസീ**തി ഭിക്ഖു നനു ത്വം ഇമം ബ്രഹ്മപരിസം സന്നിപതിതം ഓഭാസമാനം വിരോചമാനം ജോതയമാനം പസ്സസീതി ബ്രഹ്മുനോ ഓവാദേ ഠിതാനം ഇദ്ധാനുഭാവം ദസ്സേതി. **ഇതി ഖോ മം, ഭിക്ഖവേ, മാരോ പാപിമാ ബ്രഹ്മപരിസം ഉപനേസീ**തി, ഭിക്ഖവേ , മാരോ പാപിമാ നനു ത്വം ഭിക്ഖു പസ്സസി ബ്രഹ്മപരിസം യസേന ച സിരിയാ ച ഓഭാസമാനം വിരോചമാനം ജോതയമാനം, യദി ത്വമ്പി മഹാബ്രഹ്മുനോ വചനം അനതിക്കമിത്വാ യദേവ തേ ബ്രഹ്മാ വദതി, തം കരേയ്യാസി, ത്വമ്പി ഏവമേവം യസേന ച സിരിയാ ച വിരോചേയ്യാസീതി ഏവം വദന്തോ മം ബ്രഹ്മപരിസം ഉപനേസി ഉപസംഹരി. **മാ ത്വം മഞ്ഞിത്ഥോ**തി മാ ത്വം മഞ്ഞി. **മാരോ ത്വമസി പാപിമാ**തി പാപിമ ത്വം മഹാജനസ്സ മാരണതോ **മാരോ** നാമ, പാപകം ലാമകം മഹാജനസ്സ അയസം കരണതോ **പാപിമാ** നാമാതി ജാനാമി.

൫൦൨. **കസിണം ആയു**ന്തി സകലം ആയും. **തേ ഖോ ഏവം ജാനേയ്യു**ന്തി തേ ഏവം മഹന്തേന തപോകമ്മേന സമന്നാഗതാ, ത്വം പന പുരിമദിവസേ ജാതോ, കിം ജാനിസ്സസി, യസ്സ തേ അജ്ജാപി മുഖേ ഖീരഗന്ധോ വായതീതി ഘട്ടേന്തോ വദതി. **പഥവിം അജ്ഝോസിസ്സസീ**തി പഥവിം അജ്ഝോസായ ഗിലിത്വാ പരിനിട്ഠപേത്വാ തണ്ഹാമാനദിട്ഠീഹി ഗണ്ഹിസ്സസി. **ഓപസായികോ മേ ഭവിസ്സസീ**തി മയ്ഹം സമീപസയോ ഭവിസ്സസി, മം ഗച്ഛന്തം അനുഗച്ഛിസ്സസി, ഠിതം ഉപതിട്ഠിസ്സസി, നിസിന്നം ഉപനിസീദിസ്സസി, നിപന്നം ഉപനിപജ്ജിസ്സസീതി അത്ഥോ. **വത്ഥുസായികോ**തി മമ വത്ഥുസ്മിം സയനകോ. **യഥാകാമകരണീയോ ബാഹിതേയ്യോ**തി മയാ അത്തനോ രുചിയാ യം ഇച്ഛാമി, തം കത്തബ്ബോ, ബാഹിത്വാ ച പന ജജ്ഝരികാഗുമ്ബതോപി നീചതരോ ലകുണ്ഡകതരോ കാതബ്ബോ ഭവിസ്സസീതി അത്ഥോ.

ഇമിനാ ഏസ ഭഗവന്തം ഉപലാപേതി വാ അപസാദേതി വാ. **ഉപലാപേതി** നാമ സചേ ഖോ ത്വം, ഭിക്ഖു, തണ്ഹാദീഹി പഥവിം അജ്ഝോസിസ്സസി, ഓപസായികോ മേ ഭവിസ്സസി, മയി ഗച്ഛന്തേ ഗമിസ്സസി, തിട്ഠന്തേ ഠസ്സസി, നിസിന്നേ നിസീദിസ്സസി, നിപന്നേ നിപജ്ജിസ്സസി, അഹം തം സേസജനം പടിബാഹിത്വാ വിസ്സാസികം അബ്ഭന്തരികം കരിസ്സാമീതി ഏവം താവ **ഉപലാപേതി** നാമ. സേസപദേഹി പന **അപസാദേതി** നാമ. അയഞ്ഹേത്ഥ അധിപ്പായോ - സചേ ത്വം പഥവിം അജ്ഝോസിസ്സസി, വത്ഥുസായികോ മേ ഭവിസ്സസി, മമ ഗമനാദീനി ആഗമേത്വാ ഗമിസ്സസി വാ ഠസ്സസി വാ നിസീദിസ്സസി വാ നിപജ്ജിസ്സസി വാ, മമ വത്ഥുസ്മിം മയ്ഹം ആരക്ഖം ഗണ്ഹിസ്സസി, അഹം പന തം യഥാകാമം കരിസ്സാമി ബാഹിത്വാ ച

ജജ്ഝരികാഗുമ്ബതോപി ലകുണ്ഡകതരന്തി ഏവം അപസാദേതി നാമ. അയം പന ബ്രഹ്മാ മാനനിസ്സിതോ, തസ്മാ ഇധ അപസാദനാവ അധിപ്പേതാ. **ആപാദീസുപി** ഏസേവ നയോ.

അപിച തേ അഹം ബ്രഹ്മേതി ഇദാനി ഭഗവാ, "അയം ബ്രഹ്മാ മാനനിസ്സിതോ 'അഹം ജാനാമീ'തി മഞ്ഞതി, അത്തനോ യസേന സമ്മത്തോ സരീരം ഫുസിതുമ്പി സമത്ഥം കിഞ്ചി ന പസ്സതി, ഥോകം നിഗ്ഗഹേതും വട്ടതീ"തി ചിന്തേത്വാ ഇമം ദേസനം ആരഭി. തത്ഥ **ഗതിഞ്ച പജാനാമീ**തി നിപ്ഫത്തിഞ്ച പജാനാമി. **ജുതിഞ്ചാ**തി ആനുഭാവഞ്ച പജാനാമി. **ഏവം മഹേസക്ഖോ**തി ഏവം മഹായസോ മഹാപരിവാരോ.

യാവതാ ചന്ദിമസൂരിയാ പരിഹരന്തീതി യത്തകേ ഠാനേ ചന്ദിമസൂരിയാ വിചരന്തി. **ദിസാ ഭന്തി വിരോചനാ**തി ദിസാസു വിരോചമാനാ ഓഭാസന്തി, ദിസാ വാ തേഹി വിരോചമാനാ ഓഭാസന്തി. **താവ സഹസ്സധാ ലോകോ**തി തത്തകേന പമാണേന സഹസ്സധാ ലോകോ, ഇമിനാ ചക്കവാളേന സദ്ധിം ചക്കവാളസഹസ്സന്തി അത്ഥോ. **ഏത്ഥ തേ വത്തതേ വസോ**തി ഏത്ഥ ചക്കവാളസഹസ്സേ തുയ്ഹം വസോ വത്തതി. **പരോപരഞ്ച ജാനാസീ**തി ഏത്ഥ ചക്കവാളസഹസ്സേ പരോപരേ ഉച്ചനീചേ ഹീനപ്പണീതേ സത്തേ ജാനാസി. **അഥോ രാഗവിരാഗിന**ന്തി ന കേവലം, "അയം ഇദ്ധോ അയം പകതിമനുസ്സോ"തി പരോപരം, "അയം പന സരാഗോ അയം വീതരാഗോ"തി ഏവം രാഗവിരാഗിനമ്പി ജനം ജാനാസി. **ഇത്ഥംഭാവഞ്ഞഥാഭാവ**ന്തി **ഇത്ഥംഭാവോ**തി ഇദം ചക്കവാളം. **അഞ്ഞഥാഭാവോ**തി ഇതോ സേസം ഏകൂനസഹസ്സം. **സത്താനം ആഗതിം ഗതി**ന്തി ഏത്ഥ ചക്കവാളസഹസ്സേ പടിസന്ധിവസേന സത്താനം ആഗതിം, ചുതിവസേന ഗതിം ച ജാനാസി. തുയ്ഹം പന അതിമഹന്തോഹമസ്മീതി സഞ്ഞാ ഹോതി, സഹസ്സിബ്രഹ്മാ നാമ ത്വം, അഞ്ഞേസം പന തയാ ഉത്തരി ദ്വിസഹസ്സാനം തിസഹസ്സാനം ചതുസഹസ്സാനം പഞ്ചസഹസ്സാനം ദസസഹസ്സാനം സതസഹസ്സാനഞ്ച ബ്രഹ്മാനം പമാണം നത്ഥി, ചതുഹത്ഥായ പിലോതികായ പടപ്പമാണം കാതും വായമന്തോ വിയ മഹന്തോസ്മീതി സഞ്ഞം കരോസീതി നിഗ്ഗണ്ഹാതി.

൪൮൪. **ഇധൂപപന്നോ**തി ഇധ പഠമജ്ഝാനഭൂമിയം ഉപപന്നോ. **തേന തം ത്വം ന ജാനാസീ**തി തേന കാരണേന തം കായം ത്വം ന ജാനാസി. **നേവ തേ സമസമോ**തി ജാനിതബ്ബട്ഠാനം പത്വാപി തയാ സമസമോ ന ഹോമി. **അഭിഞ്ഞായാ**തി അഞ്ഞായ. **കുതോ നീചേയ്യ**ന്തി തയാ നീചതരഭാവോ പന മയ്ഹം കുതോ.

ഹേട്ഠൂപപത്തികോ കിരേസ ബ്രഹ്മാ അനുപ്പന്നേ ബുദ്ധുപ്പാദേ ഇസിപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ കസിണപരികമ്മം കത്വാ സമാപത്തിയോ നിബ്ബത്തേത്വാ അപരിഹീനജ്ഝാനോ കാലം കത്വാ ചതുത്ഥജ്ഝാനഭൂമിയം വേഹപ്ഫലബ്രഹ്മലോകേ പഞ്ചകപ്പസതികം ആയും ഗഹേത്വാ നിബ്ബത്തി. തത്ഥ യാവതായുകം ഠത്വാ ഹേട്ഠൂപപത്തികം കത്വാ തതിയജ്ഝാനം പണീതം ഭാവേത്വാ സുഭകിണ്ഹബ്രഹ്മലോകേ ചതുസട്ഠികപ്പം ആയും ഗഹേത്വാ നിബ്ബത്തി. തത്ഥ ദുതിയജ്ഝാനം ഭാവേത്വാ ആഭസ്സരേസു അട്ഠകപ്പം ആയും ഗഹേത്വാ നിബ്ബത്തി. തത്ഥ പഠമജ്ഝാനം ഭാവേത്വാ പഠമജ്ഝാനഭൂമിയം കപ്പായുകോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി, സോ പഠമകാലേ അത്തനാ കതകമ്മഞ്ച നിബ്ബത്തട്ഠാനഞ്ച അഞ്ഞാസി, കാലേ പന ഗച്ഛന്തേ ഉഭയം പമുസ്സിത്വാ

സസ്സതദിട്ഠിം ഉപ്പാദേസി. തേന നം ഭഗവാ, “തേന തം ത്വം ന ജാനാസി…പേ॰… കുതോ നീചേയ്യ”ന്തി ആഹ.

അഥ ബ്രഹ്മാ ചിന്തേസി - “സമണോ ഗോതമോ മയ്ഹം ആയുഞ്ച നിബ്ബത്തട്ഠാനഞ്ച പുബ്ബേകതകമ്മഞ്ച ജാനാതി, ഹന്ദ നം പുബ്ബേ കതകമ്മം പുച്ഛാമീ”തി സത്ഥാരം അത്തനോ പുബ്ബേകതകമ്മം പുച്ഛി. സത്ഥാ കഥേസി.

പുബ്ബേ കിരേസ കുലഘരേ നിബ്ബത്തിത്വാ കാമേസു ആദീനവം ദിസ്വാ, “ജാതിജരാബ്യാധിമരണസ്സ അന്തം കരിസ്സാമീ”തി നിക്ഖമ്മ ഇസിപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ സമാപത്തിയോ നിബ്ബത്തേത്വാ അഭിഞ്ഞാപാദകജ്ഝാനലാഭീ ഹുത്വാ ഗങ്ഗാതീരേ പണ്ണസാലം കാരേത്വാ ഝാനരതിയാ വീതിനാമേതി. തദാ ച കാലേന കാലം സത്ഥവാഹാ പഞ്ചഹി സകടസതേഹി മരുകന്താരം പടിപജ്ജന്തി. മരുകന്താരേ പന ദിവാ ന സക്കാ ഗന്തും, രത്തിം ഗമനം ഹോതി. അഥ പുരിമസകടസ്സ അഗ്ഗയുഗേ യുത്തബലിബദ്ദാ ഗച്ഛന്താ നിവത്തിത്വാ ആഗതമഗ്ഗാഭിമുഖാവ അഹേസും. ഇതരസകടാനി തഥേവ നിവത്തിത്വാ അരുണേ ഉഗ്ഗതേ നിവത്തിതഭാവം ജാനിംസു. തേസഞ്ച തദാ കന്താരം അതിക്കമനദിവസോ അഹോസി. സബ്ബം ദാരുദകം പരിക്ഖീണം, തസ്മാ, “നത്ഥി ദാനി അമ്ഹാകം ജീവിത”ന്തി ചിന്തേത്വാ ഗോണേ ചക്കേസു ബന്ധിത്വാ മനുസ്സാ സകടപച്ഛായായം പവിസിത്വാ നിപജ്ജിംസു . താപസോപി കാലസ്സേവ പണ്ണസാലതോ നിക്ഖമിത്വാ പണ്ണസാലദ്വാരേ നിസിന്നോ ഗങ്ഗം ഓലോകയമാനോ അദ്ദസ ഗങ്ഗം മഹതാ ഉദകോഘേന വുയ്ഹമാനം പവത്തിതമണിക്ഖന്ധം വിയ ആഗച്ഛന്തിം. ദിസ്വാ ചിന്തേസി - “അത്ഥി നു ഖോ ഇമസ്മിം ലോകേ ഏവരൂപസ്സ മധുരോദകസ്സ അലാഭേന കിലിസ്സമാനാ സത്താ”തി. സോ ഏവം ആവജ്ജന്തോ മരുകന്താരേ തം സത്ഥം ദിസ്വാ, “ഇമേ സത്താ മാ നസ്സന്തൂ”തി, “ഇതോ മഹാ ഉദകക്ഖന്ധോ ഛിജ്ജിത്വാ മരുകന്താരേ സത്ഥാഭിമുഖോ ഗച്ഛതൂ”തി അഭിഞ്ഞാചിത്തേന അധിട്ഠാസി. സഹചിത്തുപ്പാദേന മാതികാരുള്ഹം വിയ ഉദകം തത്ഥ അഗമാസി. മനുസ്സാ ഉദകസദ്ദേന വുട്ഠായ ഉദകം ദിസ്വാ ഹത്ഥതുട്ഠാ ന്ഹായിത്വാ പിവിത്വാ ഗോണേപി പായേത്വാ സോത്ഥിനാ ഇച്ഛിതട്ഠാനം അഗമംസു. സത്ഥാ തം ബ്രഹ്മുനോ പുബ്ബകമ്മം ദസ്സേന്തോ -

> “യം ത്വം അപായേസി ബഹൂ മനുസ്സേ,
> പിപാസിതേ ഘമ്മനി സമ്പരേതേ;
> തം തേ പുരാണം വതസീലവത്തം,
> സുത്തപ്പബുദ്ധോവ അനുസ്സരാമീ”തി. (ജാ॰ ൧.൭.൭൧) -

ഇമം ഗാഥമാഹ.

അപരസ്മിം സമയേ താപസോ ഗങ്ഗാതീരേ പണ്ണസാലം മാപേത്വാ ആരഞ്ഞകം ഗാമം നിസ്സായ വസതി. തേന ച സമയേന ചോരാ തം ഗാമം പഹരിത്വാ ഹത്ഥസാരം ഗഹേത്വാ ഗാവിയോ ച കരമരേ ച ഗഹേത്വാ ഗച്ഛന്തി. ഗാവോപി സുനഖാപി മനുസ്സാപി മഹാവിരവം വിരവന്തി. താപസോ തം സദ്ദം സുത്വാ “കിം നു ഖോ ഏത”ന്തി ആവജ്ജന്തോ, “മനുസ്സാനം ഭയം ഉപ്പന്ന”ന്തി ഞത്വാ, “മയി പസ്സന്തേ ഇമേ സത്താ മാ നസ്സന്തൂ”തി അഭിഞ്ഞാപാദകജ്ഝാനം സമാപജ്ജിത്വാ വുട്ഠായ അഭിഞ്ഞാചിത്തേന ചോരാനം പടിപഥേ ചതുരങ്ഗിനിസേനം മാപേസി കമ്മസജ്ജം ആഗച്ഛന്തിം.

ചോരാ ദിസ്വാ, “രാജാ”തി തേ മഞ്ഞമാനാ വിലോപം ഛഡ്ഡേത്വാ പക്കമിംസു. താപസോ “യം യസ്സ സന്തകം, തം തസ്സേവ ഹോതൂ”തി അധിട്ഠാസി, തം തഥേവ അഹോസി. മഹാജനോ സോത്ഥിഭാവം പാപുണി. സത്ഥാ ഇദമ്പി തസ്സ പുബ്ബകമ്മം ദസ്സേന്തോ -

“യം ഏണികൂലസ്മിം ജനം ഗഹീതം,
അമോചയീ ഗയ്ഹക നീയമാനം;
തം തേ പുരാണം വതസീലവത്തം,
സുത്തപ്പബുദ്ധോവ അനുസ്സരാമീ”തി. (ജാ॰ ൧.൭.൭൨) -

ഇമം ഗാഥമാഹ. ഏത്ഥ **ഏണികൂലസ്മി**ന്തി ഗങ്ഗാതീരേ.

പുന ഏകസ്മിം സമയേ ഉപരിഗങ്ഗാവാസികം കുലം ഹേട്ഠാഗങ്ഗാവാസികേന കുലേന സദ്ധിം മിത്തസന്ഥവം കത്വാ നാവാസങ്ഘാടം ബന്ധിത്വാ ബഹും ഖാദനീയഭോജനീയഞ്ചേവ ഗന്ധമാലാദീനി ച ആരോപേത്വാ ഗങ്ഗാസോതേന ആഗച്ഛതി. മനുസ്സാ ഖാദമാനാ ഭുഞ്ജമാനാ നച്ചന്താ ഗായന്താ ദേവവിമാനേനേ ഗച്ഛന്താ വിയ ബലവസോമനസ്സാ അഹേസും. ഗങ്ഗേയ്യകോ നാഗോ ദിസ്വാ കുപിതോ, “ഇമേ മയി സഞ്ഞമ്പി ന കരോന്തി, ഇദാനി നേ സമുദ്ദമേവ പാപേസ്സാമീ”തി മഹന്തം അത്തഭാവം മാപേത്വാ ഉദകം ദ്വിധാ ഭിന്ദിത്വാ ഉട്ഠായ ഫണം കത്വാ സുസ്സൂകാരം കരോന്തോ അട്ഠാസി. മഹാജനോ ദിസ്വാ ഭീതോ വിസ്സരമകാസി. താപസോ പണ്ണസാലായ നിസിന്നോ സുത്വാ, “ഇമേ ഗായന്താ നച്ചന്താ സോമനസ്സജാതാ ആഗച്ഛന്തി, ഇദാനി പന ഭയരവം രവിംസു, കിം നു ഖോ”തി ആവജ്ജന്തോ നാഗരാജം ദിസ്വാ, “മയി പസ്സന്തേ ഇമേ സത്താ മാ നസ്സന്തൂ”തി അഭിഞ്ഞാപാദകജ്ഝാനം സമാപജ്ജിത്വാ അത്തഭാവം വിജഹിത്വാ സുപണ്ണവണ്ണം മാപേത്വാ നാഗരാജസ്സ ദസ്സേസി. നാഗരാജാ ഭീതോ ഫണം സംഹരിത്വാ ഉദകം പവിട്ഠോ. മഹാജനോ സോത്ഥിഭാവം പാപുണി. സത്ഥാ ഇദമ്പി തസ്സ പുബ്ബകമ്മം ദസ്സേന്തോ -

“ഗങ്ഗായ സോതസ്മിം ഗഹീതനാവം,
ലുദ്ദേന നാഗേന മനുസ്സകപ്പാ;
അമോചയിത്ഥ ബലസാ പസയ്ഹ,
തം തേ പുരാണം വതസീലവത്തം;
സുത്തപ്പബുദ്ധോവ അനുസ്സരാമീ”തി. (ജാ॰ ൧.൭.൭൩) -

ഇമം ഗാഥമാഹ.

അപരസ്മിം സമയേ ഏസ ഇസിപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ **കേസവോ** നാമ താപസോ അഹോസി. തേന സമയേന അമ്ഹാകം ബോധിസത്തോ **കപ്പോ** നാമ മാണവോ കേസവസ്സ ബദ്ധചരോ അന്തേവാസികോ ഹുത്വാ ആചരിയസ്സ കിംകാരപടിസ്സാവീ മനാപചാരീ ബുദ്ധിസമ്പന്നോ അത്ഥചരോ അഹോസി. കേസവോ തം വിനാ വത്തിതും നാസക്ഖി, തം നിസ്സായേവ ജീവികം കപ്പേസി. സത്ഥാ ഇദമ്പി തസ്സ പുബ്ബകമ്മം ദസ്സേന്തോ -

“കപ്പോ ച തേ ബദ്ധചരോ അഹോസി,
സമ്ബുദ്ധിമന്തം വതിനം അമഞ്ഞി;
തം തേ പുരാണം വതസീലവത്തം,

സുത്തപ്പബുദ്ധോവ അനുസ്സരാമീ"തി. (ജാ॰ ൧.൭.൭൪) -

ഇമം ഗാഥമാഹ.

ഏവം ബ്രഹ്മുനോ നാനത്തഭാവേസു കതകമ്മം സത്ഥാ പകാസേസി. സത്ഥരി കഥേന്തേയേവ ബ്രഹ്മാ സല്ലക്ഖേസി, ദീപസഹസ്സേ ഉജ്ജലിതേ രൂപാനി വിയ സബ്ബകമ്മാനിസ്സ പാകടാനി അഹേസും. സോ പസന്നചിത്തോ ഇമം ഗാഥമാഹ -

"അദ്ധാ പജാനാസി മമേതമായും,
അഞ്ഞമ്പി ജാനാസി തഥാ ഹി ബുദ്ധോ;
തഥാ ഹി തായം ജലിതാനുഭാവോ,
ഓഭാസയം തിട്ഠതി ബ്രഹ്മലോക"ന്തി. (ജാ॰ ൧.൭.൭൮);

അഥസ്സ ഭഗവാ ഉത്തരി അസമസമതം പകാസേന്തോ **പഥവിം ഖോ അഹം ബ്രഹ്മേ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **പഥവിയാ പഥവത്തേന അനനുഭൂത**ന്തി പഥവിയാ പഥവിസഭാവേന അനനുഭൂതം അപ്പത്തം. കിം പന തന്തി? നിബ്ബാനം. തഞ്ഹി സബ്ബസ്മാ സങ്ഖതാ നിസ്സടത്താ പഥവിസഭാവേന അപ്പത്തം നാമ. **തദഭിഞ്ഞായാ**തി തം നിബ്ബാനം ജാനിത്വാ സച്ഛികത്വാ. **പഥവിം നാപഹോസി**ന്തി പഥവിം തണ്ഹാദിട്ഠിമാനഗാഹേഹി ന ഗണ്ഹിം. **ആപാദീസുപി** ഏസേവ നയോ. വിത്ഥാരോ പന മൂലപരിയായേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ.

സചേ ഖോ തേ, മാരിസ, സബ്ബസ്സ സബ്ബത്തേനാതി ഇദമേവ ബ്രഹ്മാ അത്തനോ വാദിതായ സബ്ബന്തി അക്ഖരം നിദ്ദിസിത്വാ അക്ഖരേ ദോസം ഗണ്ഹന്തോ ആഹ. സത്ഥാ പന സക്കായം സന്ധായ "സബ്ബ"ന്തി വദതി, ബ്രഹ്മാ സബ്ബസബ്ബം സന്ധായ. ത്വം "സബ്ബ"ന്തി വദസി, "സബ്ബസ്സ സബ്ബത്തേന അനനുഭൂത"ന്തി വദസി, യദി സബ്ബം അനനുഭൂതം നത്ഥി, അഥസ്സ അനനുഭൂതം അത്ഥി. **മാ ഹേവ തേ രിത്തകമേവ അഹോസി തുച്ഛകമേവ അഹോസീ**തി തുയ്ഹം വചനം രിത്തകം മാ ഹോതു, തുച്ഛകം മാ ഹോതൂതി സത്ഥാരം മുസാവാദേന നിഗ്ഗണ്ഹാതി.

സത്ഥാ പന ഏതസ്മാ ബ്രഹ്മുനാ സതഗുണേന സഹസ്സഗുണേന സതസഹസ്സഗുണേന വാദീതരോ, തസ്മാ അഹം സബ്ബഞ്ച വക്ഖാമി, അനനുഭൂതഞ്ച വക്ഖാമി, സുണാഹി മേതി തസ്സ വാദമദ്ദനത്ഥം കാരണം ആഹരന്തോ **വിഞ്ഞാണ**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **വിഞ്ഞാണ**ന്തി വിജാനിതബ്ബം. **അനിദസ്സന**ന്തി ചക്ഖുവിഞ്ഞാണസ്സ ആപാഥം അനുപഗമനതോ അനിദസ്സനം നാമ, പദദ്വയേനപി നിബ്ബാനമേവ വുത്തം. **അനന്ത**ന്തി തയിദം ഉപ്പാദവയഅന്തരഹിതത്താ അനന്തം നാമ. വുത്തമ്പി ഹേതം -

"അന്തവന്താനി ഭൂതാനി, അസമ്ഭൂതം അനന്തകം;
ഭൂതേ അന്താനി ദിസ്സന്തി, ഭൂതേ അന്താ പകാസിതാ"തി.

സബ്ബതോപഭന്തി സബ്ബസോ പഭാസമ്പന്നം. നിബ്ബാനതോ ഹി അഞ്ഞോ ധമ്മോ സപഭതരോ വാ ജോതിവന്തതരോ വാ പരിസുദ്ധതരോ വാ പണ്ഡരതരോ വാ നത്ഥി. സബ്ബതോ വാ തഥാ പഭൂതമേവ, ന കത്ഥചി നത്ഥീതി സബ്ബതോപഭം. പുരത്ഥിമദിസാദീസു ഹി അസുകദിസായ നാമ നിബ്ബാനം നത്ഥീതി ന വത്തബ്ബം. അഥ വാ **പഭ**ന്തി തിത്ഥസ്സ നാമം, സബ്ബതോ പഭമസ്സാതി **സബ്ബതോപഭം**. നിബ്ബാനസ്സ കിര യഥാ മഹാസമുദ്ദസ്സ യതോ യതോ ഓതരിതുകാമാ ഹോന്തി,

തം തദേവ തിത്ഥം, അതിത്ഥം നാമ നത്ഥി. ഏവമേവം അട്ഠതിംസായ കമ്മട്ഠാനേസു യേന യേന മുഖേന നിബ്ബാനം ഓതരിതുകാമാ ഹോന്തി, തം തദേവ തിത്ഥം. നിബ്ബാനസ്സ അതിത്ഥം നാമ കമ്മട്ഠാനം നത്ഥി. തേന വുത്തം **സബ്ബതോപഭന്തി**. തം പഥവിയാ പഥവത്തേനാതി തം നിബ്ബാനം പഥവിയാ പഥവീസഭാവേന തതോ പരേസം ആപാദീനം ആപാദിസഭാവേന ച അനനുഭൂതം. ഇതി യം തുമ്ഹാദിസാനം വിസയഭൂതം സബ്ബതേഭൂമകധമ്മജാതം തസ്സ സബ്ബത്തേന തം വിഞ്ഞാണം അനിദസ്സനം അനന്തം സബ്ബതോപതം അനനുഭൂതന്തി വാദം പതിട്ഠപേസി.

തതോ ബ്രഹ്മാ ഗഹിതഗഹിതം സത്ഥാരാ വിസ്സജ്ജാപിതോ കിഞ്ചി ഗഹേതബ്ബം അദിസ്വാ ലളിതകം കാതുകാമോ **ഹന്ദ ചരഹി തേ, മാരിസ, അന്തരധായാമീ**തി ആഹ. തത്ഥ **അന്തരധായാമീ**തി അദിസ്സമാനകപാടിഹാരിയം കരോമീതി ആഹ. **സചേ വിസഹസീ**തി യദി സക്കോസി മയ്ഹം അന്തരധായിതും, അന്തരധായസി , പാടിഹാരിയം കരോഹീതി. **നേവസ്സു മേ സക്കോതി അന്തരധായിതു**ന്തി മയ്ഹം അന്തരധായിതും നേവ സക്കോതി. കിം പനേസ കാതുകാമോ അഹോസീതി? മൂലപടിസന്ധിം ഗന്തുകാമോ അഹോസി. ബ്രഹ്മാനഞ്ഹി മൂലപടിസന്ധികഅത്തഭാവോ സുഖുമോ, അഞ്ഞേസം അനാപാഥോ, അഭിസങ്ഖതകായേനേവ തിട്ഠന്തി. സത്ഥാ തസ്സ മൂലപടിസന്ധിം ഗന്തും ന അദാസി. മൂലപടിസന്ധിം വാ അഗന്ത്വാപി യേന തമേന അത്താനം അന്തരധാപേത്വാ അദിസ്സമാനകോ ഭവേയ്യ, സത്ഥാ തം തമം വിനോദേസി, തസ്മാ അന്തരധായിതും നാസക്ഖി. സോ അസക്കോന്തോ വിമാനേ നിലീയതി, കപ്പരുക്ഖേ നിലീയതി, ഉക്കുടികോ നിസീദതി. ബ്രഹ്മഗണോ കേളിമകാസി - "ഏസ ഖോ ബകോ ബ്രഹ്മാ വിമാനേ നിലീയതി, കപ്പരുക്ഖേ നിലീയതി, ഉക്കുടികോ നിസീദതി, ബ്രഹ്മേ ത്വം അന്തരഹിതോമ്ഹീ"തി സഞ്ഞം ഉപ്പാദേസി നാമാതി. സോ ബ്രഹ്മഗണേന ഉപ്പണ്ഡിതോ മങ്കു അഹോസി.

ഏവം വുത്തേ അഹം, ഭിക്ഖവേതി, ഭിക്ഖവേ, ഏതേന ബ്രഹ്മുനാ, "ഹന്ദ ചരഹി തേ, മാരിസ, അന്തരധായാമീ"തി ഏവം വുത്തേ തം അന്തരധായിതും അസക്കോന്തം ദിസ്വാ അഹം ഏതദവോചം. **ഇമം ഗാഥമഭാസി**ന്തി കസ്മാ ഭഗവാ ഗാഥമഭാസീതി? സമണസ്സ ഗോതമസ്സ ഇമസ്മിം ഠാനേ അത്ഥിഭാവോ വാ നത്ഥിഭാവോ വാ കഥം സക്കാ ജാനിതുന്തി ഏവം ബ്രഹ്മഗണസ്സ വചനോകാസോ മാ ഹോതൂതി അന്തരഹിതോവ ഗാഥമഭാസി.

തത്ഥ **ഭവേവാഹം ഭയം ദിസ്വാ**തി അഹം ഭവേ ഭയം ദിസ്വായേവ. **ഭവഞ്ച വിഭവേസിന**ന്തി ഇമഞ്ച കാമഭവാദിതിവിധമ്പി സത്തഭവം വിഭവേസിനം വിഭവം ഗവേസമാനം പരിയേസമാനമ്പി പുനപ്പുനം ഭവേയേവ ദിസ്വാ. **ഭവം നാഭിവദി**ന്തി തണ്ഹാദിട്ഠിവസേന കിഞ്ചി ഭവം ന അഭിവദിം, ന ഗവേസിന്തി അത്ഥോ. **നന്ദിഞ്ച ന ഉപാദിയി**ന്തി ഭവതണ്ഹം ന ഉപഗഞ്ഛിം, ന അഗ്ഗഹേസിന്തി അത്ഥോ. ഇതി ചത്താരി സച്ചാനി പകാസേന്തോ സത്ഥാ ധമ്മം ദേസേസി. ദേസനാപരിയോസാനേ ദേസനാനുസാരേന വിപസ്സനാഗബ്ഭം ഗാഹാപേത്വാ ദസമത്താനി ബ്രഹ്മസഹസ്സാനി മഗ്ഗഫലാമതപാനം പിവിംസു.

അച്ഛരിയബ്ഭുതചിത്തജാതാതി അച്ഛരിയജാതാ അബ്ഭുതജാതാ തുട്ഠിജാതാ ച അഹേസും. **സമൂലം ഭവം ഉദബ്ബഹീ**തി ബോധിമണ്ഡേ അത്തനോ തായ തായ ദേസനായ അഞ്ഞേസമ്പി ബഹൂനം ദേവമനുസ്സാനം സമൂലകം ഭവം ഉദബ്ബഹി, ഉദ്ധരി ഉപ്പാടേസീതി അത്ഥോ.

൫൭. തസ്മിം പന സമയേ മാരോ പാപിമാ കോധാഭിഭൂതോ ഹുത്വാ, “മയി വിചരന്തേയേവ സമണേന ഗോതമേന ധമ്മകഥം കഥേത്വാ ദസമത്താനി ബ്രഹ്മസഹസ്സാനി മമ വസം അതിവത്തിതാനീ”തി കോധാഭിഭൂതതായ അഞ്ഞതരസ്സ ബ്രഹ്മപാരിസജ്ജസ്സ സരീരേ അധിമുച്ചി, തം ദസ്സേതും **അഥ ഖോ, ഭിക്ഖവേ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സചേ ത്വം ഏവം അനുബുദ്ധോ**തി സചേ ത്വം ഏവം അത്തനാവ ചത്താരി സച്ചാനി അനുബുദ്ധോ. **മാ സാവകേ ഉപനേസീ**തി ഗിഹിസാവകേ വാ പബ്ബജിതസാവകേ വാ തം ധമ്മം മാ ഉപനയസി. **ഹീനേ കായേ പതിട്ഠിതാ**തി ചതൂസു അപായേസു പതിട്ഠിതാ. **പണീതേ കായേ പതിട്ഠിതാ**തി ബ്രഹ്മലോകേ പതിട്ഠിതാ. ഇദം കേ സന്ധായ വദതി? ബാഹിരപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിതേ താപസപരിബ്ബാജകേ. അനുപ്പന്നേ ഹി ബുദ്ധുപ്പാദേ കുലപുത്താ താപസപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ കസ്സചി കിഞ്ചി അവിചാരേത്വാ ഏകചരാ ഹുത്വാ സമാപത്തിയോ നിബ്ബത്തേത്വാ ബ്രഹ്മലോകേ ഉപ്പജ്ജിംസു, തേ സന്ധായ ഏവമാഹ. **അനക്ഖാതം കുസലഞ്ഹി മാരിസാ**തി പരേസം അനക്ഖാതം അനോവദനം ധമ്മകഥായ അകഥനം കുസലം ഏതം സേയ്യോ. **മാ പരം ഓവദാഹീ**തി കാലേന മനുസ്സലോകം, കാലേന ദേവലോകം, കാലേന ബ്രഹ്മലോകം, കാലേന നാഗലോകം ആഹിണ്ഡന്തോ മാ വിചരി, ഏകസ്മിം ഠാനേ നിസിന്നോ ഝാനമഗ്ഗഫലസുഖേന വീതിനാമേഹീതി. **അനാലപനതായാ**തി അനുല്ലപനതായ. **ബ്രഹ്മുനോ ച അഭിനിമന്തനതായാ**തി ബകബ്രഹ്മുനോ ച ഇദഞ്ഹി, മാരിസ, നിച്ചന്തിആദിനാ നയേന സഹ കായകേന ബ്രഹ്മട്ഠാനേന നിമന്തനവചനേന. **തസ്മാ**തി തേന കാരണേന. **ഇമസ്സ വേയ്യാകരണസ്സ ബ്രഹ്മനിമന്തനികം**ത്വേവ അധിവചനം സങ്ഖാ സമഞ്ഞാ പഞ്ഞത്തി ജാതാ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

ബ്രഹ്മനിമന്തനികസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൰. മാരതജ്ജനീയസുത്തവണ്ണനാ

൫൯. **ഏവം മേ സുത**ന്തി മാരതജ്ജനീയസുത്തം. തത്ഥ **കോട്ഠമനുപവിട്ഠോ**തി കുച്ഛിം പവിസിത്വാ അന്താനം അന്തോ അനുപവിട്ഠോ, പക്കാസയട്ഠാനേ നിസിന്നോ. **ഗരുഗരോ വിയാ**തി ഗരുകഗരുകോ വിയ ഥദ്ധോ പാസാണപുഞ്ജസദിസോ. **മാസാചിതം മഞ്ഞേ**തി മാസഭത്തം ഭുത്തസ്സ കുച്ഛി വിയ മാസപൂരിതപസിബ്ബകോ വിയ തിന്തമാസോ വിയ ചാതി അത്ഥോ. **വിഹാരം പവിസിത്വാ**തി സചേ ആഹാരദോസേന ഏസ ഗരുഭാവോ, അബ്ഭോകാസേ ചങ്കമിതും ന സപ്പായന്തി ചങ്കമാ ഓരോഹിത്വാ പണ്ണസാലം പവിസിത്വാ പകതിപഞ്ഞത്തേ ആസനേ നിസീദി. **പച്ചത്തം യോനിസോ മനസാകാസീ**തി, “കിം നു ഖോ ഏത”ന്തി ആവജ്ജമാനോ അത്തനോയേവ ഉപായേന മനസി അകാസി. സചേ പന ഥേരോ അത്തനോ സീലം ആവജ്ജേത്വാ, “യം ഹിയ്യോ വാ പരേ വാ പരസുവേ വാ പരിഭുത്തം അവിപക്കമത്ഥി, അഞ്ഞോ വാ കോചി വിസഭാഗദോസോ, സബ്ബം ജീരതു ഫാസുകം ഹോതൂ”തി ഹത്ഥേന കുച്ഛിം പരാമസിസ്സ, മാരോ പാപിമാ വിലീയിത്വാ അഗമിസ്സ. ഥേരോ പന തഥാ അകത്വാ യോനിസോ മനസി അകാസി. **മാ തഥാഗതം വിഹേസേസീ**തി യഥാ ഹി പുത്തേസു വിഹേസിതേസു മാതാപിതരോ വിഹേസിതാവ ഹോന്തി, സദ്ധിവിഹാരികഅന്തേവാസികേസു വിഹേസിതേസു ആചരിയുപജ്ഝായാ വിഹേസിതാവ, ജനപദേ വിഹേസിതേ

രാജാ വിഹേസിതോവ ഹോതി, ഏവം തഥാഗതസാവകേ വിഹേസിതേ തഥാഗതോ വിഹേസിതോവ ഹോതി. തേനാഹ - ''മാ തഥാഗതം വിഹേസേസീ''തി.

പച്ചഗ്ഗളേ അട്ഠാസീതി പതിഅഗ്ഗളേവ അട്ഠാസി. **അഗ്ഗളം** വുച്ചതി കവാടം, മുഖേന ഉഗ്ഗന്ത്വാ പണ്ണസാലതോ നിക്ഖമിത്വാ ബഹിപണ്ണസാലായ കവാടം നിസ്സായ അട്ഠാസീതി അത്ഥോ.

൫൦൭. **ഭൂതപുബ്ബാഹം പാപിമാ**തി കസ്മാ ഇദം ദേസനം ആരഭി? ഥേരോ കിര ചിന്തേസി - ''ആകാസട്ഠകദേവതാനം താവ മനുസ്സഗന്ധോ യോജനസതേ ഠിതാനം ആബാധം കരോതി. വുത്തഞ്ഹേതം - 'യോജനസതം ഖോ രാജഞ്ഞ മനുസ്സഗന്ധോ ദേവേ ഉബ്ബാധതീ'തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൪൧൫). അയം പന മാരോ നാഗരികോ പരിചോക്ഖോ മഹേസക്ഖോ ആനുഭാവസമ്പന്നോ ദേവരാജാ സമാനോ മമ കുച്ഛിയം പവിസിത്വാ അന്താനം അന്തോ പക്കാസയോകാസേ നിസിന്നോ അതിവിയ പദുട്ഠോ ഭവിസ്സതി. ഏവരൂപം നാമ ജേഗുച്ഛം പടികൂലം ഓകാസം പവിസിത്വാ നിസീദിതും സക്കോന്തസ്സ കിമഞ്ഞം അകരണീയം ഭവിസ്സതി, കിം അഞ്ഞം ലജ്ജിസ്സതി, ത്വം മമ ഞാതികോതി പന വുത്തേ മുദുഭാവം അനാപജ്ജമാനോ നാമ നത്ഥി, ഹന്ദസ്സ ഞാതികോടിം പടിവിജ്ഝിത്വാ മുദുകേനേവ നം ഉപായേന വിസ്സജ്ജേസ്സാമീ''തി ചിന്തേത്വാ ഇമം ദേസനമാരഭി.

സോ മേ ത്വം ഭാഗിനേയ്യോ ഹോസീതി സോ ത്വം തസ്മിം കാലേ മയ്ഹം ഭാഗിനേയ്യോ ഹോസി. ഇദം പവേണിവസേന വുത്തം. ദേവലോകസ്മിം പന മാരസ്സ പിതു വംസോ പിതാമഹസ്സ വംസോ രജ്ജം കരോന്തോ നാമ നത്ഥി, പുഞ്ഞവസേന ദേവലോകേ ദേവരാജാ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തോ, യാവതായുകം ഠത്വാ ചവതി. അഞ്ഞോ ഏകോ അത്തനാ കതേന കമ്മേന തസ്മിം ഠാനേ അധിപതി ഹുത്വാ നിബ്ബത്തതി. ഇതി അയം മാരോപി തദാ തതോ ചവിത്വാ പുന കുസലം കത്വാ ഇമസ്മിം കാലേ തസ്മിം അധിപതിട്ഠാനേ നിബ്ബത്തോതി വേദിതബ്ബോ.

വിധുരോതി വിഗതധുരോ, അഞ്ഞേഹി സദ്ധിം അസദിസോതി അത്ഥോ. **അപ്പകസിരേനാ**തി അപ്പദുക്ഖേന. **പസുപാലകാ**തി അജേളകപാലകാ. **പഥാവിനോ**തി മഗ്ഗപടിപന്നാ. **കായേ ഉപചിനിത്വാ**തി സമന്തതോ ചിതകം ബന്ധിത്വാ. **അഗ്ഗിം ദത്വാ പക്കമിംസൂ**തി ഏത്തകേന സരീരം പരിയാദാനം ഗമിസ്സതീതി ചിതകസ്സ പമാണം സല്ലക്ഖേത്വാ ചതൂസു ദിസാസു അഗ്ഗിം ദത്വാ പക്കമിംസു. ചിതകോ പദീപസിഖാ വിയ പജ്ജലി, ഥേരസ്സ ഉദകലേണം പവിസിത്വാ നിസിന്നകാലോ വിയ അഹോസി. **ചീവരാനി പപ്ഫോടേത്വാ**തി സമാപത്തിതോ വുട്ഠായ വിഗതധൂമേ കിംസുകവണ്ണേ അങ്ഗാരേ മദ്ദമാനോ ചീവരാനി വിധുനിത്വാ. സരീരേ പനസ്സ ഉസുമമത്തമ്പി നാഹോസി, ചീവരേസു അംസുമത്തമ്പി നജ്ഝായി, സമാപത്തിഫലം നാമേതം.

൫൦൮. **അക്കോസഥാ**തി ദസഹി അക്കോസവത്ഥൂഹി അക്കോസഥ. **പരിഭാസഥാ**തി വാചായ പരിഭാസഥ. **രോസേഥാ**തി ഘട്ടേഥ. **വിഹേസേഥാ**തി ദുക്ഖാപേഥ. സബ്ബമേതം വാചായ ഘട്ടനസ്സേവ അധിവചനം. **യഥാ തം ദൂസീ മാരോ**തി യഥാ ഏതേസം ദൂസീ മാരോ. **ലഭേഥ ഓതാര**ന്തി ലഭേഥ ഛിദ്ദം, കിലേസുപ്പത്തിയാ ആരമ്മണം പച്ചയം ലഭേയ്യാതി അത്ഥോ. **മുണ്ഡകാ**തിആദീസു

മുണ്ഡേ മുണ്ഡാതി സമണേ ച സമണാതി വത്തും വട്ടേയ്യ, ഇമേ പന ഹീളേന്താ മുണ്ഡകാ സമണകാതി ആഹംസു. **ഇബ്ഭാ**തി ഗഹപതികാ. **കിണ്ഹാ**തി കണ്ഹാ, കാളകാതി അത്ഥോ. **ബന്ധുപാദാപച്ചാ**തി എത്ഥ **ബന്ധൂ**തി ബ്രഹ്മാ അധിപ്പേതോ . തഞ്ഹി ബ്രാഹ്മണാ പിതാമഹോതി വോഹരന്തി. പാദാനം അപച്ചാ **പാദാപച്ചാ,** ബ്രഹ്മുനോ പിട്ഠിപാദതോ ജാതാതി അധിപ്പായോ. തേസം കിര അയം ലദ്ധി - ''ബ്രാഹ്മണാ ബ്രഹ്മുനോ മുഖതോ നിക്ഖന്താ, ഖത്തിയാ ഉരതോ, വേസ്സാ നാഭിതോ, സുദ്ദാ ജാണുതോ, സമണാ പിട്ഠിപാദതോ''തി.

ഝായിനോസ്മാ ഝായിനോസ്മാതി ഝായിനോ മയം ഝായിനോ മയന്തി. **മധുരകജാതാ**തി ആലസിയജാതാ. **ഝായന്തീ**തി ചിന്തയന്തി. **പജ്ഝായന്തീ**തിആദീനി ഉപസഗ്ഗവസേന വഡ്ഢിതാനി. **മൂസികം മഗ്ഗയമാനോ**തി സായം ഗോചരത്ഥായ സുസിരരുക്ഖതോ നിക്ഖന്തം രുക്ഖസാഖായ മൂസികം പരിയേസന്തോ. സോ കിര ഉപസന്തൂപസന്തോ വിയ നിച്ചലോവ തിട്ഠതി, സമ്പത്തകാലേ മൂസികം സഹസാ ഗണ്ഹാതി. **കോത്ഥൂ**തി സിങ്ഗാലോ, സോണോതിപി വദന്തി. **സന്ധിസമലസങ്കടിരേ**തി സന്ധിമ്ഹി ച സമലേ ച സങ്കടിരേ ച. തത്ഥ **സന്ധി** നാമ ഘരസന്ധി. **സമലോ** നാമ ഗൂഥനിദ്ധമനപനാളി. **സങ്കടിരം** നാമ സങ്കാരട്ഠാനം. **വഹച്ഛിന്നോ**തി കന്താരതോ നിക്ഖന്തോ ഛിന്നവഹോ. **സന്ധിസമലസങ്കടിരേ**തി സന്ധിമ്ഹി വാ സമലേ വാ സങ്കടിരേ വാ. സോപി ഹി ബദ്ധഗത്തോ വിയ നിച്ചലോ ഝായതി.

നിരയം ഉപപജ്ജന്തീതി സചേ മാരോ മനുസ്സാനം സരീരേ അധിമുച്ചിത്വാ ഏവം കരേയ്യ, മനുസ്സാനം അകുസലം ന ഭവേയ്യ, മാരസ്സേവ ഭവേയ്യ. സരീരേ പന അനധിമുച്ചിത്വാ വിസഭാഗവത്ഥും വിപ്പടിസാരാരമ്മണം ദസ്സേതി, തദാ കിര സോ ഭിക്ഖൂ ഖിപ്പം ഗഹേത്വാ മച്ഛേ അജ്ഝോത്ഥരന്തേ വിയ, ജാലം ഗഹേത്വാ മച്ഛേ ഗണ്ഹന്തേ വിയ, ലേപയട്ഠിം ഓഡ്ഡേത്വാ സകുണേ ബന്ധന്തേ വിയ, സുനഖേഹി സദ്ധിം അരഞ്ഞേ മിഗവം ചരന്തേ വിയ, മാതുഗാമേ ഗഹേത്വാ ആപാനഭൂമിയം നിസിന്നേ വിയ, നച്ചന്തേ വിയ, ഗായന്തേ വിയ, ഭിക്ഖുനീനം രത്തിട്ഠാനദിവാട്ഠാനേസു വിസഭാഗമനുസ്സേ നിസിന്നേ വിയ, ഠിതേ വിയ ച കത്വാ ദസ്സേസി. മനുസ്സാ അരഞ്ഞഗതാപി വനഗതാപി വിഹാരഗതാപി വിപ്പടിസാരാരമ്മണം പസ്സിത്വാ ആഗന്ത്വാ അഞ്ഞേസം കഥേന്തി - ''സമണാ ഏവരൂപം അസ്സമണകം അനനുച്ഛവികം കരോന്തി, ഏതേസം ദിന്നേ കുതോ കുസലം, മാ ഏതേസം കിഞ്ചി അദത്ഥാ''തി. ഏവം തേ മനുസ്സാ ദിട്ഠദിട്ഠട്ഠാനേ സീലവന്തേ അക്കോസന്താ അപുഞ്ഞം പസവിത്വാ അപായപൂരകാ അഹേസും. തേന വുത്തം ''നിരയം ഉപപജ്ജന്തീ''തി.

൫൩൯. അന്വാവിട്ഠാതി ആവട്ടിതാ. **ഫരിത്വാ വിഹരിംസൂ**തി ന കേവലം ഫരിത്വാ വിഹരിംസു. കകുസന്ധസ്സ പന ഭഗവതോ ഓവാദേ ഠത്വാ ഇമേ ചത്താരോ ബ്രഹ്മവിഹാരേ നിബ്ബത്തേത്വാ ഝാനപദട്ഠാനം വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തേ പതിട്ഠഹിംസു.

൫൪൦. ആഗതിം വാ ഗതിം വാതി പടിസന്ധിവസേന ആഗമനട്ഠാനം വാ, ചുതിവസേന ഗമനട്ഠാനം വാ ന ജാനാമി. **സിയാ ചിത്തസ്സ അഞ്ഞഥത്ത**ന്തി സോമനസ്സവസേന അഞ്ഞഥത്തം ഭവേയ്യ. **സഗ്ഗം ലോകം ഉപപജ്ജന്തീ**തി ഇധാപി പുരിമനയേനേവ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. യഥാ ഹി പുബ്ബേ വിപ്പടിസാരകരം ആരമ്മണം ദസ്സേതി, ഏവമിധാപി പസാദകരം. സോ കിര തദാ മനുസ്സാനം

ദസ്സനട്ഠാനേ ഭിക്ഖൂ ആകാസേ ഗച്ഛന്തേ വിയ, ഠിതേ വിയ പല്ലങ്കേന നിസിന്നേ വിയ, ആകാസേ സൂചികമ്മം കരോന്തേ വിയ, പോത്ഥകം വാചേന്തേ വിയ, ആകാസേ ചീവരം പസാരേത്വാ കായം ഉതും ഗണ്ഹാപേന്തേ വിയ, നവപബ്ബജിതേ ആകാസേന ചരന്തേ വിയ, തരുണസാമണേരേ ആകാസേ ഠത്വാ പുപ്ഫാനി ഓചിനന്തേ വിയ കത്വാ ദസ്സേസി. മനുസ്സാ അരഞ്ഞഗതാപി വനഗതാപി വിഹാരഗതാപി പബ്ബജിതാനം തം പടിപത്തിം ദിസ്വാ ആഗന്ത്വാ അഞ്ഞേസം കഥേന്തി - "ഭിക്ഖൂസു അന്തമസോ സാമണേരാപി ഏവംമഹിദ്ധികോ മഹാനുഭാവാ, ഏതേസം ദിന്നം മഹപ്ഫലം നാമ ഹോതി, ഏതേസം ദേഥ സക്കരോഥാ"തി. തതോ മനുസ്സാ ഭിക്ഖുസങ്ഘം ചതൂഹി പച്ചയേഹി സക്കരോന്താ ബഹും പുഞ്ഞം കത്വാ സഗ്ഗപഥപൂരകാ അഹേസും. തേന വുത്തം "സഗ്ഗം ലോകം ഉപപജ്ജന്തീ"തി.

൭൧. ഏഥ തുമ്ഹേ, ഭിക്ഖവേ, അസുഭാനുപസ്സിനോ കായേ വിഹരഥാതി ഭഗവാ സകലജമ്ബുദീപം ആഹിണ്ഡന്തോ അന്തമസോ ദിന്നമ്പി തിണ്ണമ്പി ഭിക്ഖൂനം വസനട്ഠാനം ഗന്ത്വാ -

> "അസുഭസഞ്ഞാപരിചിതേന, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖുനോ ചേതസാ ബഹുലം വിഹരതോ മേഥുനധമ്മസമാപത്തിയാ ചിത്തം പതിലീയതി പതികുടതി പതിവത്തതി ന സമ്പസാരിയതി, ഉപേക്ഖാ വാ പാടികുല്യതാ വാ സണ്ഠാതി.
>
> ആഹാരേ പടികൂലസഞ്ഞാപരിചിതേന, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖുനോ ചേതസാ ബഹുലം വിഹരതോ രസതണ്ഹായ ചിത്തം പതിലീയതി പതികുടതി പതിവത്തതി ന സമ്പസാരിയതി, ഉപേക്ഖാ വാ പാടികുല്യതാ വാ സണ്ഠാതി.
>
> സബ്ബലോകേ അനഭിരതിസഞ്ഞാപരിചിതേന, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖുനോ ചേതസാ ബഹുലം വിഹരതോ ലോകചിത്രേസു ചിത്തം പതിലീയതി പതികുടതി പതിവത്തതി ന സമ്പസാരിയതി, ഉപേക്ഖാ വാ പാടികുല്യതാ വാ സണ്ഠാതി.
>
> അനിച്ചസഞ്ഞാപരിചിതേന , ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖുനോ ചേതസാ ബഹുലം വിഹരതോ ലാഭസക്കാരസിലോകേ ചിത്തം പതിലീയതി പതികുടതി പതിവത്തതി ന സമ്പസാരിയതി, ഉപേക്ഖാ വാ പാടികുല്യതാ വാ സണ്ഠാതീ"തി (അം॰ നി॰ ൭.൪൯) ഏവം ആനിസംസം ദസ്സേത്വാ -

ഏഥ തുമ്ഹേ, ഭിക്ഖവേ, അസുഭാനുപസ്സീ കായേ വിഹരഥ, ആഹാരേ പടികൂലസഞ്ഞിനോ സബ്ബലോകേ അനഭിരതിസഞ്ഞിനോ സബ്ബസങ്ഖാരേസു അനിച്ചാനുപസ്സിനോതി. ഇമാനി ചത്താരി കമ്മട്ഠാനാനി കഥേസി. തേപി ഭിക്ഖൂ ഇമേസു ചതൂസു കമ്മട്ഠാനേസു കമ്മം കരോന്താ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ സബ്ബാസവേ ഖേപേത്വാ അരഹത്തേ പതിട്ഠഹിംസു, ഇമാനിപി ചത്താരി കമ്മട്ഠാനാനി രാഗസന്താനി ദോസമോഹസന്താനി രാഗപടിഘാതാനി ദോസമോഹപടിഘാതാനി ചാതി.

൧൬൮. സക്ഖരം ഗഹേത്വാതി അന്തോമുട്ഠിയം തിട്ഠനപമാണം പാസാണം ഗഹേത്വാ. അയഞ്ഹി ബ്രാഹ്മണഗഹപതികേഹി ഭിക്ഖൂ അക്കോസാപേത്വാപി, ബ്രാഹ്മണഗഹപതികാനം വസേന ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ലാഭസക്കാരം ഉപ്പാദാപേത്വാപി, ഓതാരം അലഭന്തോ ഇദാനി സഹത്ഥാ ഉപക്കമിതുകാമോ അഞ്ഞതരസ്സ കുമാരസ്സ സരീരേ അധിമുച്ചിത്വാ ഏവരൂപം പാസാണം അഗ്ഗഹേസി. തം സന്ധായ വുത്തം "സക്ഖരം ഗഹേത്വാ"തി.

സീസം വോ ഭിന്ദീതി സീസം ഭിന്ദി, മഹാചമ്മം ഛിജ്ജിത്വാ മംസം ദ്വേധാ അഹോസി. സക്ഖരാ പനസ്സ സീസകടാഹം അഭിന്ദിത്വാ അട്ഠിം ആഹച്ചേവ നിവത്താ. **നാഗാപലോകിതം അപലോകേസീ**തി പഹാരസദ്ദം സുത്വാ യഥാ നാമ ഹത്ഥിനാഗോ ഇതോ വാ ഏത്തോ വാ അപലോകേതുകാമോ ഗീവം അപരിവത്തേത്വാ സകലസരീരേനേവ നിവത്തിത്വാ അപലോകേതി. ഏവം സകലസരീരേനേവ നിവത്തിത്വാ അപലോകേസി. യഥാ ഹി മഹാജനസ്സ അട്ഠീനി കോടിയാ കോടിം ആഹച്ച ഠിതാനി, പച്ചേകബുദ്ധാനം അങ്കുസലഗ്ഗാനി, ന ഏവം ബുദ്ധാനം. ബുദ്ധാനം പന സങ്ഖലികാനി വിയ ഏകാബദ്ധാനി ഹുത്വാ ഠിതാനി, തസ്മാ പച്ഛതോ അപലോകനകാലേ ന സക്കാ ഹോതി ഗീവം പരിവത്തേതും. യഥാ പന ഹത്ഥിനാഗോ പച്ഛാഭാഗം അപലോകേതുകാമോ സകലസരീരേനേവ പരിവത്തതി, ഏവം പരിവത്തിതബ്ബം ഹോതി. തസ്മാ ഭഗവാ യന്തേന പരിവത്തിതാ സുവണ്ണപടിമാ വിയ സകലസരീരേനേവ നിവത്തിത്വാ അപലോകേസി , അപലോകേത്വാ ഠിതോ പന, "ന വായം ദൂസീ മാരോ മത്തമഞ്ഞാസീ"തി ആഹ. തസ്സത്ഥോ, അയം ദൂസീ മാരോ പാപം കരോന്തോ നേവ പമാണം അഞ്ഞാസി, പമാണാതിക്കന്തമകാസീതി.

സഹാപലോകനായാതി കകുസന്ധസ്സ ഭഗവതോ അപലോകനേനേവ സഹ തങ്ഖണഞ്ഞേവ. **തമ്ഹാ ച ഠാനാ ചവീ**തി തമ്ഹാ ച ദേവട്ഠാനാ ചുതോ, മഹാനിരയം ഉപപന്നോതി അത്ഥോ. ചവമാനോ ഹി ന യത്ഥ കത്ഥചി ഠിതോ ചവതി, തസ്മാ വസവത്തിദേവലോകം ആഗന്ത്വാ ചുതോ, "സഹാപലോകനായാ"തി ച വചനതോ ന ഭഗവതോ അപലോകിതത്താ ചുതോതി വേദിതബ്ബോ, ചുതികാലദസ്സനമത്തമേവ ഹേതം. ഉളാരേ പന മഹാസാവകേ വിരദ്ധത്താ കുദാരിയാ പഹടം വിയസ്സ ആയു തത്ഥേവ ഛിജ്ജിത്വാ ഗതന്തി വേദിതബ്ബം. **തയോ നാമധേയ്യാ ഹോന്തീ**തി തീണി നാമാനി ഹോന്തി. **ഛഫസ്സായതനികോ**തി ഛസു ഫസ്സായതനേസു പാടിയേക്കായ വേദനായ പച്ചയോ.

സങ്കുസമാഹതോതി അയസൂലേഹി സമാഹതോ. **പച്ചത്തവേദനിയോ**തി സയമേവ വേദനാജനകോ. **സങ്കുനാ സങ്കു ഹദയേ സമാഗച്ഛേയ്യാ**തി അയസൂലേന സദ്ധിം അയസൂലം ഹദയമജ്ഝേ സമാഗച്ഛേയ്യ. തസ്മിം കിര നിരയേ ഉപപന്നാനം തിഗാവുതോ അത്തഭാവോ ഹോതി, ഥേരസ്സാപി താദിസോ അഹോസി. അഥസ്സ ഹി നിരയപാലാ താലക്ഖന്ധപമാണാനി അയസൂലാനി ആദിത്താനി സമ്പജ്ജലിതാനി സജോതിഭൂതാനി സയമേവ ഗഹേത്വാ പുനപ്പുനം നിവത്തമാനാ, - "ഇമിനാ തേ ഠാനേന ചിന്തേത്വാ പാപം കത"ന്തി പുബ്ബവദോണിയം പൂവം കോട്ടേന്തോ വിയ ഹദയമജ്ഝം കോട്ടേത്വാ, പണ്ണാസ ജനാ പാദാഭിമുഖാ പണ്ണാസ ജനാ സീസാഭിമുഖാ കോട്ടേത്വാ ഗച്ഛന്തി, ഏവം ഗച്ഛന്താ പഞ്ചഹി വസ്സസതേഹി ഉഭോ അന്തേ പത്വാ പുന നിവത്തമാനാ പഞ്ചഹി വസ്സസതേഹി ഹദയമജ്ഝം ആഗച്ഛന്തി. തം സന്ധായ ഏവം വുത്തം.

വുട്ഠാനിമന്തി വിപാകവുട്ഠാനവേദനം. സാ കിര മഹാനിരയേ വേദനാതോ ദുക്ഖതരാ ഹോതി, യഥാ ഹി സിനേഹപാനസത്താഹതോ പരിഹാരസത്താഹം ദുക്ഖതരം, ഏവം മഹാനിരയദുക്ഖതോ ഉസ്സദേ വിപാകവുട്ഠാനവേദനാ ദുക്ഖതരാതി വദന്തി. **സേയ്യഥാപി മച്ഛസ്സാ**തി പുരിസസീസഞ്ഹി വട്ടം ഹോതി, സൂലേന പഹരന്തസ്സ പഹാരോ ഠാനം ന ലഭതി പരിഗലതി, മച്ഛസീസം ആയതം പുഥുലം, പഹാരോ ഠാനം ലഭതി , അവിരജ്ഝിത്വാ കമ്മകാരണാ സുകരാ ഹോതി, തസ്മാ ഏവരൂപം സീസം ഹോതി.

൫൧൩. വിധുരം സാവകമാസജ്ജാതി വിധുരം സാവകം ഘട്ടയിത്വാ. **പച്ചത്തവേദനാ**തി സയമേവ പാടിയേക്കവേദനാജനകാ. **ഈദിസോ നിരയോ ആസീ**തി ഇമസ്മിം ഠാനേ നിരയോ ദേവദൂതസുത്തേന ദീപേതബ്ബോ. **കണ്ഹ-ദുക്ഖം നിഗച്ഛസീ**തി കാളക-മാര, ദുക്ഖം വിന്ദിസ്സസി. **മജ്ഝേ സരസ്സാ**തി മഹാസമുദ്ദസ്സ മജ്ഝേ ഉദകം വത്ഥും കത്വാ നിബ്ബത്തവിമാനാനി കപ്പട്ഠിതികാനി ഹോന്തി, തേസം വേളുരിയസ്സ വിയ വണ്ണോ ഹോതി, പബ്ബതമത്ഥകേ ജലിതനളഗ്ഗിക്ഖന്ധോ വിയ ച നേസം അച്ചിയോ ജോതന്തി, പഭസ്സരാ പഭാസമ്പന്നാ ഹോന്തി, തേസു വിമാനേസു നീലഭേദാദിവസേന നാനത്തവണ്ണാ അച്ഛരാ നച്ചന്തി. **യോ ഏതമഭിജാനാതീ**തി യോ ഏതം വിമാനവത്ഥും ജാനാതീതി അത്ഥോ. ഏവമേത്ഥ വിമാനപേതവത്ഥുകേനേവ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **പാദങ്ഗുട്ഠേന കമ്പയീ**തി ഇദം പാസാദകമ്പനസുത്തേന ദീപേതബ്ബം. **യോ വേജയന്തം പാസാദ**ന്തി ഇദം ചൂളതണ്ഹാസങ്ഖയവിമുത്തിസുത്തേന ദീപേതബ്ബം. **സക്കം സോ പരിപുച്ഛതീ**തി ഇദമ്പി തേനേവ ദീപേതബ്ബം. **സുധമ്മായാഭിതോ സഭ**ന്തി സുധമ്മസഭായ സമീപേ, അയം പന ബ്രഹ്മലോകേ സുധമ്മസഭാവ, ന താവതിംസഭവനേ. സുധമ്മസഭാവിരഹിതോ ഹി ദേവലോകോ നാമ നത്ഥി.

ബ്രഹ്മലോകേ പഭസ്സരന്തി ബ്രഹ്മലോകേ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനമഹാകസ്സപാദീഹി സാവകേഹി സദ്ധിം തസ്സ തേജോധാതും സമാപജ്ജിത്വാ നിസിന്നസ്സ ഭഗവതോ ഓഭാസം. ഏകസ്മിഞ്ഹി സമയേ ഭഗവാ ബ്രഹ്മലോകേ സുധമ്മായ ദേവസഭായ സന്നിപതിത്വാ, - "അത്ഥി നു ഖോ കോചി സമണോ വാ ബ്രാഹ്മണോ വാ ഏവംമഹിദ്ധികോ. യോ ഇധ ആഗന്തും സക്കുണേയ്യാ"തി ചിന്തേന്തസ്സേവ ബ്രഹ്മഗണസ്സ ചിത്തമഞ്ഞായ തത്ഥ ഗന്ത്വാ ബ്രഹ്മഗണസ്സ മത്ഥകേ നിസിന്നോ തേജോധാതും സമാപജ്ജിത്വാ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനാദീനം ആഗമനം ചിന്തേസി. തേപി ഗന്ത്വാ സത്ഥാരം വന്ദിത്വാ തേജോധാതും സമാപജ്ജിത്വാ പച്ചേകം ദിസാസു നിസീദിംസു, സകലബ്രഹ്മലോകോ ഏകോഭാസോ അഹോസി. സത്ഥാ ചതുസച്ചപ്പകാസനം ധമ്മം ദേസേസി, ദേസനാപരിയോസാനേ അനേകാനി ബ്രഹ്മസഹസ്സാനി മഗ്ഗഫലേസു പതിട്ഠഹിംസു. തം സന്ധായിമാ ഗാഥാ വുത്താ, സോ പനായമത്ഥോ അഞ്ഞതരബ്രഹ്മസുത്തേന ദീപേതബ്ബോ.

വിമോക്ഖേന അഫസ്സയീതി ഝാനവിമോക്ഖേന ഫുസി. **വന**ന്തി ജമ്ബുദീപം. **പുബ്ബവിദേഹാന**ന്തി പുബ്ബവിദേഹാനഞ്ച ദീപം. **യേ ച ഭൂമിസയാ നരാ**തി **ഭൂമിസയാ നരാ** നാമ അപരഗോയാനകാ ച ഉത്തരകുരുകാ ച. തേപി സബ്ബേ ഫുസീതി വുത്തം ഹോതി. അയം പന അത്ഥോ നന്ദോപനന്ദദമനേന ദീപേതബ്ബോ. വത്ഥു വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ ഇദ്ധികഥായ വിത്ഥാരിതം. **അപുഞ്ഞം പസവീ**തി അപുഞ്ഞം പടിലഭി. **ആസം മാ അകാസി ഭിക്ഖൂസൂ**തി ഭിക്ഖൂ വിഹേസേമീതി ഏതം ആസം മാ അകാസി. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമനികായട്ഠകഥായ

മാരതജ്ജനീയസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

പഞ്ചമവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

മൂലപണ്ണാസട്ഠകഥാ നിട്ഠിതാ.